

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΡΙΜΗΝΙΑΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α'.

McR

GR

I

L3

vol. I

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1909

4265422

Digitized by the Internet Archive
in 2016

<https://archive.org/details/laographia01hell>

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΥΠΟ
Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

A'.

Ἡ λέξις λαογραφία, τὴν ὅποιαν πρὸς εἰκοσιπενταετίας μεταχειρι-
ζόμεθα πρὸς δήλωσιν τῶν σπουδῶν περὶ τῶν δημωδῶν παραδόσεων,
δοξασιῶν, ἐθίμων, περὶ τῆς δημώδους ἀγράφου φιλολογίας καὶ περὶ¹⁾
παντὸς καθόλου τοῦ συντελοῦντος εἰς ἀκριβεστέραν γνῶσιν τοῦ λαοῦ),
ενδρίσκεται ἐν χρήσει εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἀπὸ τῶν τελευταίων
χρόνων τῆς ἀλεξανδρινῆς περιόδου εἰς δλῶς διάφορον εἰδικὴν ση-
μασίαν. Λαογραφία ἐλέγετο ὁ κεφαλικὸς φόρος, ὃν κατέβαλε μέγα²⁾
μέρος τῶν κατοικούντων τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ 14 μέχρι τοῦ 50
ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν³⁾). Ἡτο δὲ «καθ' ἐκάστην κεφαλὴν εἰσφορά»,
ῶς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Ἰώσηπος⁴⁾), ἢ «τὸ ἐπικεφάλιον», ὡς φέρεται ἐν
τισι παπύροις⁴⁾. Εἰς τὴν ἐπιβολὴν δὲ τοῦ φόρου τούτου, τοῦ ὅποιου
ἥσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ Ἰουδαῖοι, ἀναφέρεται καὶ τὸ χωρίον τοῦ ἀπο-
κρύφου βιβλίου τῶν Μακκαβαίων, ἐνῷ ἀναγράφονται αἱ καταθλι-
πτικαὶ τῶν Ἰουδαίων διατάξεις τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολε-

¹⁾ Τὸ πρῶτον ἔγινε χρῆσις τῆς λέξεως λαογραφίας καὶ τῶν παραγώγων
ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὑπ' ἐμοῦ ἐν Δελτίῳ τῆς ἴστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑται-
ρείας τ. Α' (1884).

²⁾ Wilcken ἐν Hermes τ. 28 (1893) σ. 249. Archiv f. Papyrusfor-
schung τ. I σ. 136 κέ.—CIG. 4890.

³⁾ Ἰουδαϊκ. πολ. Β' § 385.

⁴⁾ Archiv f. Papyrusforschung τ. I σ. 137.

μαίου τοῦ Φιλοπάτορος (208 π. Χ.)¹⁾. Ἐλέγοντο δ' οἱ καταβάλλοντες τὸ κεφαλικὸν λαογραφούμενοι, ἀντιδιαστελλόμενοι πρὸς τοὺς ἐπικεκριμένους, τοὺς ἀπηλλαγμένους τοῦ φόρου τούτου, ὑποχρεουμένους δ' εἰς ὑπηρεσίαν ἐν τῷ στρατῷ²⁾. Λαογράφοι δ' ἦσαν οἱ ἐν τοῖς χωρίοις ἄρχοντες, οἱ ἐπιμελούμενοι τῆς λαογραφίας³⁾.

Παρὰ τὴν διαφορὰν τῆς σημασίας, ἣν εἶχεν ἐν Αἰγύπτῳ, ἡ λέξις εἶναι καταλληλοτάτη πρὸς δυναμασίαν μαθήσεως, ἔχούσης ὑποκείμενον τὴν σπουδὴν τοῦ λαοῦ. Ἀλλως δ' εἴναι εἰσηγμέναι ἥδη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ παρελήφθησαν καὶ παρ' ἡμῖν ὅμοιαι λέξεις, ἐκ συνωνύμων τῆς λέξεως λαὸς καὶ τοῦ γράφω συντεθειμέναι, πρὸς δήλωσιν ἐπιστημῶν, οὐχὶ παντελῶς ἀσχέτων πρὸς τὴν λαογραφίαν, οἷον δημογραφία, ἔθνογραφία⁴⁾.

Εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας γίνεται χρῆσις τοῦ ὄρου *folklore*, σημαίνοντος τὴν λαογραφίαν. Ὁ ὄρος ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ "Αγγλου William John Thoms, ὅστις φενδωνύμως ἐν ἀρθρῷ δημοσιευθέντι ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐφημερίδι τοῦ Λονδίνου *Athenaeum* τῆς 27 Αὐγούστου 1846 (σ. 842-3), ἐπρότεινεν ὡς ἀναγκαῖον ἴδιον ὄρον πρὸς δήλωσιν τῶν μελετῶν, αἵτινες εἶχον ἥδη καὶ τότε μεγάλην διακεκριμένην τῶν ἄλλων μάθησιν. Ἡ λέξις, κατὰ μίμησιν τῶν γερμανικῶν συνθέτων *Volkslied*, *Volksepos*, *Volksfest* κτλ. (δημόδες ἄσμα, δημῶδες ἔπος, λαϊκὴ ἑορτή), συντεθειμένη ἐκ τῶν ἀγγλικῶν *Folk* (λαὸς) καὶ *lore* (γνῶσις, διδασκαλία), ἦτο πάντως καταλληλο-

¹⁾ Γ.β' 28: «πάντας τοὺς Ἰουδαίους εἰς λαογραφίαν καὶ οἰκετικὴν διάθεσιν ἀχθῆναι». Τὸν κεφαλικὸν φόρον κατέβαλλον καὶ οἱ δοῦλοι, ὡς εἰς τὰς ὑποτελεῖς τῶν Ῥωμαίων χώρας ἡ *capitatio* ἐπεβάλλετο εἰς πάντας τοὺς καλλιεργοῦντας τὴν γῆν εἴτε ἐλευθέρους εἴτε δούλους.

²⁾ Wilcken ἐνθ. ἀν. σ. 249-250. *Lesquiens* ἐν *Revue de l'philologie* 1904 σ. 30.

³⁾ Wilcken αὐτ. σ. 247.

⁴⁾ Ὁ ὄρος δημογραφία ἐπλάσθη τῷ 1855 ὑπὸ τοῦ Γάλλου Guillard· οὗτος δ' ὀνομάσθη ἡ ἐπὶ τῆς στατιστικῆς βασιζομένη μελέτη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Παλαιότερος εἶναι ὁ ὄρος ἔθνογραφία, πρὸς δήλωσιν τῆς ἐπιστήμης, ἡτις ἔξετάζει τὸν ἀνθρωπὸν ὡς ζῶν πολιτικόν, ἀπαρτιζόν ὅμαδας ἢ ἔθνη, διακρινομένη τῆς ἀνθρωπολογίας, ἡτις ἔξετάζει τὸν ἀνθρωπὸν ὡς γένος ζώων, ὡς μεμονωμένον ἄτομον, ἀνεξαρτήτως τῶν κοινωνικῶν ἢ ἔθνων.

τέρα τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν ἀγγλικὴν περιφράσεων, Popular antiquities (δημόδεις ἀρχαιότητες), Popular literature (δημόδης φιλολογία). "Οθεν ταχέως ὁ ὅρος οὗτος ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν καὶ εἰσήχθη καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Οἱ δὲ Δανοὶ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν λέξιν καὶ οίνονεὶ παρετυμολογοῦντες ταύτην ἐκάλεσαν τὴν λαογραφίαν Folkeminder (ἀναμνήσεις τοῦ λαοῦ).

'Αλλὰ λαογράφοι τινές, ἂν καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν γλῶσσάν των ὁ ἀγγλικὸς ὅρος, ἀποστέρωσιν αὐτόν, προτιμῶντες διὰ τὸ εἴληπτον ἔτερον, ἐκ τῆς Ἰδίας γλώσσης εἰλημμένον. Οἱ Ἰταλοὶ καλοῦσι tradizioni popolari (δημόδεις παραδόσεις), καὶ οἱ Γάλλοι δμοίως traditions populaires, πάντα σχεδὸν τὰ ὑπὸ τῆς λαογραφίας ἔξεταζόμενα θέματα, προσδίδοντες γενικωτάτην ἔννοιαν εἰς ὅρον μονομερῆ. 'Εκ τούτου δέ τινες ἔπλασαν καὶ τὴν λέξιν traditionnisme, ἥτις ὡς παρατηρεῖ ὁ Γάλλος λαογράφος Gaidoz¹⁾, καὶ ἀδριστος εἶναι καὶ σύγχυσιν ἀναποδράστως φέρει, διότι σημαίνει δύο διάφορα πράγματα: πρῶτον τὴν ἀγάπην τῆς παραδόσεως καὶ τὴν ἔφεσιν πρὸς διατήρησιν αὐτῆς, καὶ δεύτερον τὴν μελέτην τῆς παραδόσεως, ὅπερ δὲν εἶναι τὸ αὐτό· διότι ὁ ἀγαπῶν τὴν παράδοσιν δυνατὸν νὰ μὴ μελετᾷ ταύτην καὶ ὁ μελετῶν νὰ μὴ τὴν ἀγαπᾶ.

"Οθεν κατ' ἀνάγκην καὶ οἱ Γάλλοι θὰ προστρέχωσιν εἰς τὸν ἀγγλικὸν ὅρον, μεταχειριζόμενοι τὸν γαλλικὸν traditions populaires, δύσκις μόνον θέλωσι νὰ γίνωσι καταληπτοὶ εἰς τοὺς πολλούς. 'Ο Gaston Paris ἔπλασε τὸν ὅρον mythographie, ἀλλ' εἰς στενωτέραν ἔννοιαν, τὴν τῆς μελέτης τῶν παραμυθίων, ἥν πολλοὶ "Αγγλοι λέγουσι Storiology²⁾.

Οἱ δὲ Γερμανοί, ἀποδεχθέντες καὶ οὗτοι τὸν ἀγγλικὸν ὅρον, φαίνονται προτιμῶντες νῦν ἄλλον, ἐκ τῆς Ἰδίας αὐτῶν γλώσσης εἰλημμένον, τὸν ὅρον Volkskunde (λαογνωσία, γνῶσις τοῦ λαοῦ). 'Αλλ'

¹⁾ Ἐν Explorations Pyrénées 1906 τ. I σ. 179.

²⁾ Τὸν ὅρον τοῦτον δὲν δυνάμεθα νὰ παραλάβωμεν εἰς τὴν ἐλληνικήν, διότι θὰ ἔφερεν ἀσάφειαν καὶ σύγχυσιν, ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν τὸ μυθογραφῶ ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ποιῶ ἡ γράφω μύθους. ἡ μυθωδῶς περιγράφω ἡ ἴστορα. 'Αλλὰ τὴν περὶ τὰ παραμύθια σπουδήν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν, μικρὸν μεταβάλλοντες τὸν ὅρον τοῦ G. Paris, παραμυθογραφίαν.

ό δρος ούτος ἔχει τοῦτο τὸ μειονέκτημα, ἀν ληφθῆ εἰς τὴν κυρίαν αὗτοῦ σημασίαν, ὅτι εὑρύνει πέραν τοῦ δέοντος τὴν ἔκτασιν τοῦ πεδίου τῶν λαογραφιῶν μελετῶν.

B'.

Ἐκ τῆς εὐρύτητος τῆς σημασίας τοῦ δρου Volkskunde παρασυρόμενοί τινες τῶν Γερμανῶν λαογράφων καταλέγουσιν εἰς τὰ ἔργα τῆς λαογραφίας καὶ τὴν μελέτην θεμάτων, ὑπαγομένων εἰς ἄλλας ἐπιστήμας καὶ μαθήσεις, ἔχουσας σαφῶς διαγεγραμμένα τὰ δρια τῶν σπουδῶν αὐτῶν. Οὕτω λ. χ. ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου καὶ ἴδρυτης τοῦ αὐτόν Συλλόγου τῆς λαογνωσίας K. Weinhold δρῖζει, ὅτι ἔργον τῆς λαογνωσίας εἶναι ή ἔρευνα πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, ἥτοι ὁμάδος χιλιάδων ἡ ἐκατομμυρίων ἀνθρώπων ἴστορικῶς καὶ γεωγραφικῶς καθωδισμένης· καὶ καταλέγει εἰς τὰ ὑπὸ ταύτης ἔξεταζόμενα θέματα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν φυσικὴν σύστασιν τοῦ λαοῦ, ἥτοι τὸν σκελετὸν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ σγηματισμοῦ τοῦ χρανίου, τοὺς μῆνας, τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου (καὶ τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν τριχῶν)· ἔπειτα τὴν τροφὴν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν παρασκευὴν αὐτῆς, τὸν ὀπλισμόν, τὰς ἀσκήσεις κτλ. καὶ καθόλου θέματα, περὶ ἣ ἀσχολοῦνται ή ἀνθρωπολογία, ή ἔθνογραφία καὶ ἄλλαι ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι.

Ἡ τοιαύτη εὐρυτάτη καὶ ἀόριστος ἐκδοχὴ τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας δὲν ἔγένετο ἀσπαστή, καὶ ὀλίγιστοι ἐπὶ τῶν δακτύλων ἀριθμούμενοι εἶναι οἱ λαογράφοι, οἵ περιλαβόντες εἰς τὰς ἔρευνας αὐτῶν παντελῶς ἀλλότρια θέματα, συμφώνως πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς γερμανιστοῦ Weinhold διατυπωθὲν διάγραμμα 'Αλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τοιαύτης ἐπιβολῆς εἰργάσθησαν, καὶ ὅσοι ἀντιθέτως ἐσμίχρυναν τὴν περιοχὴν τῆς λαογραφίας, περιορίσαντες αὐτὴν εἰς ἀπλῆν ἔξερεύνησιν τῶν ἐν τῷ παρόντι σφιζομένων περιλειμμάτων τοῦ παρελθόντος ¹⁾, συνετέλεσαν ἐπίσης μετὰ τῶν διάφορον ἀντίληψιν τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας ἔχόντων εἰς τὴν κατὰ τὰς τελευταίας μάλιστα δεκαετηρίδας

¹⁾ *Alfr. Nutt, Presidential Address (Folk-lore 1898 σ. 31).*

παρατηρουμένην θαυμαστὴν ἀκμὴν τῶν λαογραφιῶν σπουδῶν, ἐξ ὧν μεγίστην προσπορίζοντιι ὡφέλειαν ἡ ἐπιστήμη τῶν θρησκειῶν, ἡ κοινωνικὴ ψυχολογία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ ἐθνογραφία, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἡ γλωσσολογία, ἡ φιλολογία, ἡ ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἴστορία. Διότι αἱ ἀμφιλογίαι περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν λαογραφιῶν σπουδῶν ἐλαχίστην ἔχουσιν ἐπήρειαν περὶ τὴν πρόοδον αὐτῶν, ἄλλως δὲ τοσαῦτα ἐγράφησαν καὶ καθημερινῶς συζητοῦνται περὶ τῆς ἐννοίας, τῆς περιοχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς λαογραφίας, ὥστε βεβαιώτατον φαίνεται ὅτι ταχέως καὶ τὰ δρια αὐτῆς εὐκρινῶς θὰ διαγραφῶσι καὶ αἱ πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας σχέσεις καὶ διαφοραὶ θὰ διαχριθῶσι σαφέστερον.

Ἄναγραφὴν τῶν περὶ τῶν ζητημάτων τούτων καὶ τῆς μεθόδου τῶν λαογραφιῶν μελετῶν γραφέντων εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τέλει. Εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν ἔξετασιν τούτων δὲν προτιμέμεθα νὰ ἐνδιατρύψωμεν. Ἄλλῃ ἡ σύστασις Ἐλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας, φιλοτιμουμένης ν' ἀποβῆ κοινὴ πνευματικὴ ἐστία τῶν Ἐλλήνων λαογράφων καὶ ἡ ἔκδοσις ὑπὸ ταύτης περιοδικοῦ συγγράμματος, περιλαμβάνοντος λαογραφικὰς συλλογὰς καὶ πραγματείας, ἐπιβάλλει, νομίζομεν, τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποδεῖξωμεν δι' ὑποτυπώσεως τοῦ ἔργου τῆς λαογραφίας, ὡς ἀντιλαμβανόμεθα αὐτό, τὴν ἡμετέραν γνώμην περὶ τοῦ λυσιτελεστέρου τρόπου τῆς προαγωγῆς αὐτοῦ ἐν Ἐλλάδι.

Ἡ λαογραφία ἔξετάζει τὰς κατὰ παράδοσιν διὰ λόγων πράξεων ἢ ἐνεργειῶν ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ· τὰς ἐκδηλώσεις δηλαδὴ ἔκείνας, ὡν ἡ πρώτη ἀρχὴ εἰναι ἀγνωστος, μὴ προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ὑπερόχου τινὸς ἀνδρός, αἴτινες κατ' ἀκολουθίαν δὲν διείλονται εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν μόρφωσιν, καὶ ἔκείνας, αἴτινες εἰναι συνέχεια ἡ διαδοχὴ προηγηθείσης κοινωνικῆς καταστάσεως ἡ εἰναι μεταβολὴ ἡ παραφθορὰ ἄλογος ἐλλόγων ἐκδηλώσεων τοῦ βίου ἐν τῷ παρελθόντι. Συνεξετάζει δ' ἀναγκαίως καὶ τὰς μὴ ἐκπορευομένας μὲν ἀμέσως ἐκ τῆς παραδόσεως ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, ἀλλ' ἀφομοιουμένας ἡ συναπτομένας στενῶς πρὸς τὰς κατὰ παράδοσιν.

Ἡ ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν λαογράφων γνώμῃ εἶναι, ὅτι ἡ λαογραφία ἔξετάζει τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τοῦ ὄχλου (*vulgaris in populo*), μελετῶσα ἰδίως τὰς ἀνηκούσας οὐχὶ τῷ λαῷ

ἀλλὰ τῷ ὅχλῳ (*vulgo*) πρωτογενεῖς παραστάσεις. 'Αλλὰ τίνα τὰ διακρίνοντα τὸν ὅχλον ἀπὸ τοῦ λαοῦ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα; Οἱ ἀποτελοῦντες ἐν προηγμέναις εἰς τὸν πολιτισμὸν χώραις τὸν ὅχλον δὲν διαφέρουσι, λόγῳ μορφώσεως, τῶν ἀνωτάτων κοινωνιῶν τάξεων ἄλλων χωρῶν ἀπολιτίστων, ἀκόμη δὲ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πολλάκις χώρᾳ ὁ ὅχλος τῆς σήμερον εἶναι ὁ λαὸς τῆς χθές. Εὔστόχως δ' ὁ ἡμέτερος Λασκαρᾶτος ὥρισε τὸν ὅχλον, λέγων ὅτι δὲν εἶναι ὅσοι φοροῦν σκούρια ἢ ψηλὸ καπέλλο, ἀλλ' ὅσοι ἀποκάτω σὲ σκούφια ἢ σὲ ψηλὸ καπέλλο κρύβουν λίγο μυαλὸ καὶ πολλαῖς πρόληψαις. 'Η ἀποφυγὴ τῆς τελέσεως γάμων κατὰ μῆνα Μάιον, ἐκ φόβου ἀναποφεύκτων συμφορῶν, ἢ τῆς παρουσίας δεκατριῶν συνδαιτυμόνων εἰς τὴν τραπέζαν, ἢ ἀγωνία ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ἀλατοδόχης ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἢ σπουδὴ πρὸς θραῦσιν τοῦ κελύφους τοῦ διοφθητέος αὐγοῦ, καὶ ἀνάριθμα ἄλλα τοιαῦτα. ὑπάγονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς λαογραφίας, ἂν καὶ ἰδιάζουσιν προπάντων εἰς τὰς τάξεις τῶν εὐπαιδεύτων.

"Οθεν ἡ λαογραφία ἔχεταῖς εἰ τὰ κατὰ παράδοσιν λεγόμενα ἢ γινόμενα. "Αλλων ἐκ τούτων ἡ ἀρχὴ εἶναι ἄγνωστος ἢ δυσεξερεύνητος, ἐνίστε δὲ φέρει τὸν τύπον ἀπωτάτης ἀρχαιότητος. «Οὐλόκληρον στρῶμα», λέγει ὁ Albr. Dieterich¹⁾, «θρησκευτικῶν διανοημάτων, »θρησκευτικῶν παραστάσεων καὶ θρησκευτικῶν νομίμων ἔχει σχηματισθῆ ἐν τῇ προϊστορικῇ περιόδῳ τοῦ βίου ἑκάστου λαοῦ, τούτων »δὲ οὐδεὶς ἐρευνητὴς οὐδὲ κἄν ν' ἀποπειραθῇ τολμᾶ ν' ἀνακαλύψῃ »τὸν πρῶτον εἰσηγητήν. Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν »τὸν ἥθῶν καὶ ἐθίμων, εἰς τὰ σχήματα τῶν πρώτων κοινωνιῶν ὁργανώσεων, καὶ εἰς σειρὰν ὅλην δημιουργημάτων εἰς ἔμμετρον ἢ πεζὸν λόγον, τὰ ὅποια καλοῦμεν ἄσματα καὶ παραμύθια καὶ παραδόσεις». "Αλλων πάλιν ἡ ἀρχὴ εἶναι γνωστὴ καὶ εὑρίσκεται εἰς κοινωνιὴν κατάστασιν προηγμένων τῆς ἐνεστώσης ἀμέσως ἢ ἐν χρόνῳ ἀφεστῶτι. Ταῦτα, καίπερ δυσαρμοστοῦντα πρὸς τὰς ἴδεας ἢ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐνεστώσης κοινωνιῆς καταστάσεως, διετηρήθησαν διὰ τὴν δύναμιν τῆς συνηθείας, διατηρήσαντα καὶ τὸν λόγον καὶ τὴν σημασίαν, ἀτινα ἀνέκαθεν εἶχον.

¹⁾ 'Ev Hessische Blätter f. Volkskunde t. I σ. 175.

"Αλλα δ' ὅμως είναι μὲν λείφανα προγενεστέρων περιόδων, ἀλλ' ἐκλιπόντος τοῦ λόγου, δι' ὃν ὑπῆρχον ἐν τῷ παρελθόντι, ἐσώμησαν παρ' ἡμῖν παραλόγως καὶ ἀκατανοήτως, προκαλοῦνται τὴν ἀπορίαν αὐτῶν πρωτίστως τῶν ἔμμενόντων εἰς ταῦτα, οἵτινες ἀναγκάζονται παντοίας νὰ ἐκφέρωσιν εἰκασίας πρὸς ἔξηγησιν. Βαθέως ἐρριζωμένα, είναι δυσαπόσπαστα ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ βίου, ὡς τὰ θαλάσσια κογχύλια τὰ ἐκ προτέρων γεωλογικῶν περιόδων προσκεκολλημένα εἰς τοὺς βράχους τῶν ὁρέων. Τοιαύτη είναι παραδείγματος χάριν ἡ συνήθεια τῆς μὴ τελέσεως γάμων κατὰ τὸν μῆνα Μαΐου, ἥτις λόγον ἔχει θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων. 'Ο "Αγγλος ἐθνολόγος Edward Tylor ὀνόμασε ταῦτα survivals in the culture, οἷονεὶ ἐγκαταλείμματα, καὶ ἔθεσε τὸν νόμον τῆς ἐπιβιώσεως πρὸς ἔξηγησιν τοῦ φαινομένου (1869). Περιλαμβάνει δ' εἰς τὰ ἐγκαταλείμματα πάντα καθόλου τὰ λείφανα παρφθημένων πολιτισμῶν, ἀλλ' ὅρθιτερον νομίζομεν είναι νὰ διακριθῶσι τούτων καὶ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς ἄλλην κατηγορίαν, ὅσα οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἔκτροπον, διατηροῦντα τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον καὶ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, καὶ δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μερικὴ ἀλλ' ἀδιάσπαστος ἔξακολούθησις προτέρου βίου.

Διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν ὅρων τοῦ βίου καὶ τὴν ἄγνοιαν τοῦ λόγου αὐτῶν, τὰ ἐγκαταλείμματα συνήθως παρουσιάζονται ὑπὸ τύπον διαφέροντά πως τοῦ ἀρχαίου, τὰς δὲ διαφοράς, εἴτε μεταβολά, εἴτε παραφθοράς τούτου είναι, καὶ τὰς αἰτίας ἔξ ὧν προηλθον, ἀπόκειται εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν νὰ ἔξενοη καὶ καθορίσῃ.

Γ'.

'Εκ τῶν εἰρημένων συνάγεται, ὅτι ἐπειδὴ κατὰ δύο τρόπους, διὰ λόγου καὶ διὰ πρᾶξεων ἡ ἐνεργειῶν γίνονται αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ λαοῦ, διττή είναι καὶ ἡ ἐργασία τοῦ λαογράφου, συνισταμένη εἰς καταγραφὴν καὶ εἰς περιγραφήν. Καὶ καταγράφει μὲν τὴν προφορικὴν παραδοσιν, τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, περιγράφει δὲ τὰς κατὰ παραδοσιν πράξεις ἡ ἐνεργείας.

'Ἐν συνοπτικῷ διαγράμματι καταλέγομεν ὅδε τὰ κυριώτατα θέματα περὶ ἣ ἔχει ν' ἀσχοληθῆ ὁ "Ελλην λαογράφος.

Tὰ μνημεῖα τοῦ λόγου.

1) Ἀσματα. Πλὴν τῶν λυρικῶν, ἐπικῶν, θρησκευτικῶν, σατιρικῶν καὶ ἀστείων ἢ ἀσέμνων, καὶ τῶν εἰς τεταγμένας ἡμέρας ἢ περιστάσεις ἀδομένων (λ. χ. κάλανδα, τοῦ Λαζάρου, θρῆνοι τῆς μεγάλης ἔβδομάδος, χελιδονίσιματα, ἄσματα ἐπιλεγόμενα ἐν τισι παιδιαῖς, τραγούδια τῆς περιπερούνας, τοῦ κλήδονα, τῆς αἰώρας, γαμήλια, μοιρολόγια), συμπεριλαμβάνονται εἰς ταῦτα τὰ δραματικὰ παίγνια, τὰ παιδικὰ ἄσματα (τὰ ὑπὸ παιδίων ἢ πρὸς παιδία ἀδόμενα ἢ λεγόμενα) καὶ τὰ ἐργατικὰ (οἷον ἐρετικά, μυλικὰ κττ.), τὰ σκοποῦντα τὸν διὰ τοῦ ὁυθμοῦ κανονισμὸν τῶν κινήσεων τοῦ ἐργάτου ἢ ἀπλῶς τὴν διὰ τοῦ ἄσματος ἀνακούφισιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐργασίαν.

2) Ἐπφδαι (ξόρκια, γητείας, γηθειαῖς).

3) Αἰνίγματα (νοιώσιματα, βρετά, παράγκουλα, παρατσάφαρα, παραμύθια, καστράκια) καὶ λογοπαίγνια.

4) Εὔχαι, χαιρετισμοί, προπόσεις, κατάραι, ὅρκοι, βλασφημίαι, μετὰ περιγραφῆς τῶν πράξεων ἢ κινήσεων, μεθ' ὧν ἐνίστε συνεκφέρονται. (Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ τὰ ἀναθέματα, ἢ ἐπισώρευσις λίθων).

5) Παροιμίαι, μετὰ τῆς ἐρμηνείας αὗτῶν καὶ καταγραφῆς τῶν μύθων, εἰς οὓς ἐνίστε ἀναφέρονται.

6) Μῦθοι.

7) Εὐτράπελοι διηγήσεις (ἐν αἷς καὶ τὰ περιπαίγματα χωριῶν).

8) Παραμύθια.

9) Παραδόσεις, ἦτοι μυθώδεις διηγήσεις, πιστευόμεναι ὡς ἀληθεῖς, ἀναφερόμεναι δὲ εἰς τόπους ἢ πρόσωπα, εἰς οὐράνια σώματα, εἰς τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τὸν ἄγιον, εἰς δαιμόνια καὶ εἰς ἄλλα φανταστικὰ ὅντα.

10) Ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις, δι' ὧν δηλοῦνται συνήθειαι, δοξασίαι, προολήψεις τοῦ λαοῦ, τὰ ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ, ἢ αἴτινες ἀπομνημονεύουσιν ἴστορικὰ συμβάντα ἢ ὡρισμένας τινὰς περιστάσεις, ἐκ τούτων προελθοῦσαι. Παραδείγματα: Ὄνόματα (βαπτιστικά, οἰκογενειακά), παρωνύμια, τοπωνυμίαι, ὀνόματα ὥρῶν τοῦ ἔτους, μηνῶν, ἡμερῶν ὀνόματα προσωπικὰ γάτων, κυνῶν,

ἴππων, βιών καὶ ἄλλων οἰκογενῶν ζώων παρωνύμια ζώων (λ. χ. Νῖκος ἢ κὺρος Μέντιος ὁ δόνος, κὺρος Νικολὸς ὁ λύκος, κυρὰ Μαριὰ ἡ ἀλώπηξ· ὀνόματα προσωπικὰ ὅπλων, σκευῶν, οἰκήσεων, πλοίων, λέμβων· εὐφημισμοὶ (περιφράσεις ἢ μετωνυμίαι ἢ μετονομασίαι ἢ ἀντιφράσεις ἐπιφόβων δνομάτων)· ὀνόματα ζώων καὶ φυτῶν, ὑπεμφαίνοντα παραδόσεις ἢ δοξασίας ἢ δεισιδαιμονίας. Ὀνόματα ὁργάνων καὶ ἔργαλείων, καὶ τῶν μερῶν ἑκάστου ἴδιᾳ. Λέξεις ἐπιτηδευματικάι, αἱ εἰς ἑκάστην τέχνην ἢ ἀσχολίαν ἴδιαζονται. Ὀνόματα ἐνδυμάτων καὶ τῶν μερῶν ἑκάστου ἴδιᾳ. Ἐπιφθέγματα (ποιμενικά, ζευγηλατικά, ἀγωγιατικά κτλ., φωναὶ ὅδηγητικαὶ ζώων). Μιμήσεις φωνῶν ζώων. Λέξεις σχηματισθεῖσαι ἐκ τινος περιστάσεως (λ. χ. μοσχομάγκα, τραμπούκος). — Μεταφοραὶ καὶ ἄλλαι τροπικαὶ φράσεις, ὑπεμφαίνονται μυθοπλαστικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, οἷον προσωποποίιας τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τῶν ἀψύχων καθόλου.

Ἄλι κατὰ παράδοσιν πράξεις ἢ ἐνέργειαι.

1) Ὁ οἶκος. Μέρη τοῦ οἴκου, δίαιτα ἐν αὐτῷ, σκεύη καὶ ἐπιπλα. Ἰδιόρυθμοι οἰκήσεις (ποιμενικαὶ καλύβαι, πετραῖαι, λιμναῖαι οἰκήσεις).

2) Τροφή. Τὰ συνήθη καὶ ἴδιαζοντα εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐδέσματα. Τακτὰ ἐδέσματα κατά τινας ἡμέρας· (οἷον χριστόψωμα, λαμπριάτικαι κουλλούραις, κόκκινα αὐγά, ἐδέσματα συνηθιζόμενα ἴδιως εἰς τινας ἑορτάς). Ἀποχὴ ἀπό τινων ἐδωδίμων ἀπόλυτος ἢ ἐπιβαλλομένη ἐν τακτῷ χρόνῳ (πλὴν τῶν θρησκευτικῶν νηστειῶν) ἢ εἰς τινας ἀνθρώπους (ώς ἡ ἀπαγόρευσις τῆς βρώσεως ὀφθαλμοῦ ζώου εἰς τὸν ἔχοντα ἕνα μόνον ἀδελφὸν κτλ.). Δοξασίαι περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν τροφῶν ἐπὶ τοῦ ἐσθίοντος (λ. χ. ὅτι τινὰ τῶν ἐσθιομένων μελῶν ζώων ἐνισχύουσι τάντιστοιχα μέλη τοῦ ἐσθίοντος, οἷον ὅτι ἡ γλῶσσα καθιστᾶ αὐτὸν εὐφραδῆ, ὅτι, κατὰ τὰς διηγήσεις παραμυθίων, τὸ ἥπαρ ὅρνιθός τινος ἀποδεικνύει καρδιογνώστην τὸν γενθέντα αὐτοῦ). Ἐδέσματα ἀποτρεπτικὰ κακῶν.

3) Ἐνδύματα.

4) Κοινωνικὴ ὁργάνωσις. Ἐθιμα συναφῆ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς κοινότητος ἢ εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς κοινοτικῆς περιουσίας. Ἐθιμα

τεκμηριοῦντα προτέραν κατὰ πατριάς διαιρέσιν τοῦ χωρίου. Κοινωνικαὶ σχέσεις (συμμετοχὴ ἔνων εἰς οἰκογενειακὰς ἑορτάς, ἐπισκέψεις, κοινωνικὴ ἐθιμοτυπία, συμπόσια, ξενία). Ὁ βίος ἐν τῇ ξενιτείᾳ. Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῷ οἴκῳ. Ἱδιαι τοινωνίαι : Ἀδελφοποιοί. Κλέφταις. Ληστρικὰ νόμιμα. Σχέσεις τῶν ἐργοδοτῶν πρὸς τοὺς ἐργάτας, τῶν ὑπηρετῶν πρὸς τοὺς κυρίους.

5) Τὸ παιδίον. Ἐδιμα, δοξασίαι, δεισιδαιμονίαι κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνην, τὴν γέννησιν, τὴν λοχείαν. Αἱ φροντίδες περὶ τῶν νεογνῶν. Τὰ ἔκθετα. Τὰ κατὰ τὴν βάπτισιν. Τὰ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων. Σχολικὰ ἔθιμα. Τὰ τῆς ἐπαγγελματικῆς μαθητείας (καλφάδες, μοῦτσοι κλπ.).

6) Γαμήλια ἔθιμα.

7) Ἐδιμα κατὰ τὴν τελευτήν. Κηδεία, τάφοι, πένθη, μνημόσυνα.

8) Βίοι. Γεωργικὸς βίος (ἔθιμα κατὰ τὴν σποράν, κατὰ τὸν θερισμόν, τὸν τρυγητὸν κλπ.). Ποιμενικὸς βίος (ἰδιάζονται ἔθιμα εἰς τοὺς ποιμένας καὶ μάλιστα τοὺς νομάδας). Στρατιωτικὸς βίος, ναυτικός, ἀλιευτικός, κυνηγετικός. Βιομηχανικὰ ἐπιτηδεύματα. Μεταλλευταί. Γυναικεῖα ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα.

9) Δίκαιον. Ἰδεῖα τοῦ λαοῦ περὶ δικαίου καὶ νομικῶν σχέσεων. Τοπικὰ συνήθειαι τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου¹⁾. (Μάλιστα ἄξια μελέτης εἶναι συνήθειαι τινες ὅλως ἰδιάζουσαι, ως λ. χ. αἱ ἐπιχωριαῖζουσαι ἐνιαχοῦ περὶ τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ καὶ τῆς μονογενοῦς κόρης, τοῦ κανακάρη, καὶ τῆς κανακάριστας). Ἐδιμα κατὰ τὴν σύναψιν ἢ ἐκτέλεσιν συμβάσεων. Σημεῖα κυριότητος (λ. χ. τὸ χαράγμα τῶν ὥτων τῶν ποιμνίων, τὸ χαράγμα ἐπὶ τῶν γλουτῶν ἵππων, σημεῖα διὰ χρώματος κτλ.). Ἐγγραφα πιστοποιοῦντα συμβάσεις, προκοπούμφωνα. Ποιναὶ (πόμπιεμα, κουρά, σχολικὴ ποιναί, φάλαγγας). Λαϊκὰ δικαστήρια (π. χ. ἐν Ὀλύμποις τῆς Χίου κατὰ τὰς ἀπόκρεως).

1) Ἐπισήμος συναγωγὴ τῶν ἑλληνικῶν τοπικῶν συνηθειῶν ἔγινεν ἐπὶ τῆς Ἀντιφασιλείας. *Bd. Maurer das griechische Volk*, Heidelberg 1835 τ. I σ. 111—5 212—379. — Λ. Χρυσανθοπούλου Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν ἐξ ἐπισήμων πρὸς τὴν ἐλλ. κυβέρνησην τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀπαντήσεων Ἀθ. 1853. Αἱ τοπικαὶ συνήθειαι τῆς Σύρου καὶ τῆς Θήρας εἰχον ἐπὶ τουρκοκρατίας κοινῇ συναινέσει καθορισθῆ καὶ ἐγγράφως.

10) Λατρεία. Δημώδεις δοξασίαι περὶ θεοῦ καὶ περὶ ἀγίων καὶ περὶ τῆς ἐπενεργείας αὐτῶν εἰς τάνθρωπινα πράγματα. Ἐπικλήσεις (ἐπίθετα) αὐτῶν. Θαυμάσιαι βοήθειαι καὶ θεραπεῖαι. Εἰκόνες. Ἐγκούμησις ἐν ἐκκλησίαις. Ἀγιάσματα. Θυσίαι καὶ προσφοραί. (προσφοραὶ ἐνιαχοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνθέων, καρπῶν ἐν τακταῖς ἡμέρας). Ἀπαρχαί. Εὐχαὶ καὶ ἀναθήματα (τάματα). Πομπαί. Πανηγύρεις. Ἔορται (ἱδιαίζοντα ἔνιμα εἰς τινας ἑορτάς, μάλιστα κατὰ τὸ δωδεκαήμερον, τὰς Ἀπόκρεως, τὸ Πάσχα). Ἔορται μὴ ὥρισμέναι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας (ῶς ἡ πρώτη Μαΐου) καὶ ἔθιμα κατὰ ταύτας. Ἔορτὴ τῶν θερινῶν τροπῶν τοῦ ἥλιου (τ' ἡ Γιαννιοῦ τοῦ Λιοτροπιοῦ), πυραὶ κατ' αὐτάς. Πυραὶ κατ' ἄλλας ἡμέρας (τὰ Θεοφάνια, τὸ Πάσχα [Ἰούδας], τὴν ἐβδομάδα τῆς τυφοφάγου, τοῦ ἁγίου Ἡλία, τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου). Ἀκούμητοι λύχνοι, καινούργιο φῶς. Ὁργιαστικὴ λατρεία ('Αναστενάρια, Καλόγηροι ἐν Θράκῃ).

11) Δημώδης φιλοσοφία. Δοξασίαι περὶ ψυχῆς. Περὶ τῶν μετὰ θάνατον. Φυσιολογικαὶ δοξασίαι. Ἐνέργειαι σύμφωνοι πρὸς τὰς δοξασίας ταύτας.

12) Δημώδης ἱατρική. Ἰατροσόφια. Ἰατροὶ καὶ ἱατραιναί. Ἰατροὶ τῆς κοινότητος. Χρῆσις ἵαματικῶν βοτανῶν, τρόποι τῆς συλλογῆς αὐτῶν. Ἐνέργεια μελῶν, δέρματος, τριχῶν, ὀνύχων ζώων. Ἰαματικὴ δύναμις μετάλλων καὶ λίθων. Σκευασία φαρμάκων. Θεραπευτική. Θεραπεία κατὰ τὸ δμοιον ἢ ἀνάλογον. Θεραπεία κατὰ τὸ δόγμα ὁ τρώσας καὶ ίάσεται. Θεραπεία ἀνυπάρκτων νόσων καὶ κακώσεων (γύρισμα τοῦ ἀφαλοῦ, σήκωμα τῶν νεφρῶν κτλ.). Διαιτητική. Χειρουργική. Κτηνιατρική.

13) Μαντική. Διάφορα εἴδη μαντικῆς. Φυσιογνωμικά. Παλμοί. Κληδόνες. Ἀπαντήματα. Οἰωνοί. Ὄνειρα. Μαντικὴ δλ' ὅργάνων : Ὦμοπλατοσκοπία, πυρομαντεία, μολυβδομαντεία, αὐγομαντεία, κλειδομαντεία, κοσκινομαντεία κτλ. Μαντικὴ εἰς τακτὰς ἡμέρας ἢ περιστάσεις. (Πρωτοχρονιά, κλήδονας, ἀπόκρεως, ἑορτὴ ἀγ. Ἀνδρέου, ἀρμυδοκούλοιοῦρα).

14) Ἀστρολογία. Ἐπήρεια οὐρανίων σωμάτων ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ζώδια. Ἀποφράδες ἡμέραι. Μερομήνια. Δρίμαις. Δοξασίαι περὶ ἀριθμῶν.

15) Μαγεία. Μάγοι καὶ μάγισσαι. Μαγικὰ βιβλία, σκεύη καὶ ὅρ-

γανα. Μαγικαὶ πράξεις. Ἀγγελοι καὶ δαίμονες ἔφοροι τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ὡρῶν τοῦ ἡμερονυκτίου. Ἐξορκισμοί. Λεκανομαντεία, χειρομαντεία, χαρτομαντεία. Φύλτρα, κατάδεσμοι. Στοιχείωσις οἰκοδομῶν.

16) Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν πακῶν ἢ πρὸς εὐδαιμονίαν. Μαγικαὶ συνήθειαι ἐν ἀνομβρίᾳ. (Περιπεροῦνα, κατακλυσμοὶ κτλ.). Περίαπτα. Προβασκάνια. Κατόρθωσις ἀσθενειῶν, δίωξις αὐτῶν, ἐγκατάλειψις τῆς ἀσθενείας ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς ἐν τόπῳ τινί. Δεισιδαιμονίαι κατ' ἀναλογίαν ἢ διμοιότητα ἢ διαφορὰν ἢ ἀντίθεσιν.

17) Παιδιαὶ καὶ ἀδήλητικὰ ἀγωνίσματα.

18) Χοροὶ καὶ μουσικὴ αὐτῶν. Μιμική, Νεύματα, Χειρονομίαι, ἔννοια αὐτῶν.

19) Μουσικὴ καὶ μουσικὰ ὅργανα. Μεγίστη εἶναι ἡ ἀξία τῆς ἀκριβοῦς καταγραφῆς (εἰ δυνατὸν διὰ τῆς κοινῆς παρασημαντικῆς, ἄλλως διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς) τῶν μελῳδιῶν τῶν δημωδῶν ἀσμάτων. Ρυθμική.

20) Καλλιτεχνία. Γλυπτικὴ (ξιανογλυφία), γραφική. Ποικιλτικὴ (ἢ ποικιλτικὴ ἵδια τῶν ἐνδυμάτων, γλυπτὰ ἢ γραπτὰ κοσμήματα ἐπίπλων, ὅργάνων, οἰκοδομῶν). Αἰσθητικὴ τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων.

Δ'.

Ἐκ τοῦ διαγράμματος τούτου, τὸ δποῖον συνετάξαμεν ἀποβλέποντες κυρίως εἰς τὸν βίον τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, λαμβάνει ἔκαστος ἔννοιάν τινα τῶν θεμάτων, περὶ τὰ δποῖα δύναται ν' ἀσχοληθῆ ἢ ἐλληνικὴ λαογραφία. Καὶ μόνη ἡ καταγραφὴ τῶν μνημείων τοῦ λόγου καὶ ἡ περιγραφὴ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων καὶ δοξασιῶν, ἐπαρκοῦσιν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην. Ἀν δέ τις ἐπιθυμῇ νὰ ἐγκύψῃ βαθύτερον εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ συλλεχθέντων, ἔχει τότε νὰ ἔξετάσῃ : Α') Τίνα δμοια ἢ συγγενῆ μνημεῖα ἢ φαινόμενα παρατηροῦνται παρὰ τῷ λαῷ, καὶ Β') ἄν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς παρατηροῦνται ταῦτα ἢ παραπλήσια. Μετὰ δὲ τὴν ἔξετασιν ταῦτην δύναται δι' ἴστορικῆς ἐρεύνης καὶ ψυχολογικῆς ἀναλύσεως νὰ προσπαθήσῃ νὰ καθορίσῃ τὰς διαφόρους μεταβολάς, τὰς δποίας εἰς διαφόρους χρό-

νους καὶ τόπους ὑπέστη τὸ ἔξεταζόμενον καὶ ν' ἀνεύρῃ τὴν προέλευσιν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ. Τῆς ἐργασίας δ' ὅμως ταύτης τὰ πορίσματα δὲν εἴναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν ἀσφαλῆ, ἀν δὲν προηγήθη ἡ συγκριτικὴ ἔξετασις, ἢ ἂν ἐγένετο αὕτη ἀτελῶς. Τὰ ὅμοια μνημεῖα συμπληροῦσιν ἄλληλα, καὶ πολλάκις λεπτομέρειά τις εἰς ἐν μόνον παρατηρηθεῖσα παρέχει τὸν μίτον, τὸν ὁδηγοῦντα εἰς τὴν ὁρθὴν ἐρμηνείαν πάντων τῶν εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνηκόντων. Καὶ ἡ ἀτελῆς δὲ σύγκρισις ἐπίσης δύναται νὰ παραπλανήσῃ, διότι ἐνδέχεται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρχὴ καὶ ἀφετηρία ἐκεῖνο, τὸ δποῖον ἀπλῶς εἴναι σταθμὸς διάμεσος. Οὔτω λ. χ. εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα θὰ καταλήξωμεν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἀκριτικῶν ἀσμάτων, ἀν παρορῶντες τὰς καππαδοκικὰς καὶ ποντικὰς παραλλαγὰς ἀποβλέψωμεν εἰς μόνας τὰς κυπριακάς ὡς ἐπίσης ἀνακριβῆ πορίσματα περὶ ὁμοιονικῆς προελεύσεως τοῦ περὶ τῆς γεφύρας τῆς "Αρτης ἄσματος συνήγαγον οἱ περὶ τούτου πραγματευθέντες, ἔνεκα τῆς ἀγνοίας πολυαριθμῶν ἐλληνικῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος καὶ παλαιοτάτων παραδόσεων¹).

Κατὰ ταῦτα τὸ ἔργον τῆς συλλογῆς δύναται νὰ χωρισθῇ τοῦ τῆς περαιτέρῳ σπουδῆς τῶν συλλεγομένων, δ' ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ καταγράψας μνημεῖόν τι τοῦ λόγου, ἢ ἔξ αμέσου παρατηρήσεως ἀντιληφθεὶς καὶ σημειώσας φαινόμενόν τι τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, ἀδυνατῶν δ' ἔνεκα ἐλλείψεως βιηθμάτων ἢ μὴ εύκαιρῶν νὰ ἔξετασῃ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὰ ἔγγνωσμένα, δὲν πρέπει νὰ ἐνδοιάζῃ περὶ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν. Πάντως ἡ ἐκ τῆς δημοσιεύσεως ἐπιστημονικὴ ὠφέλεια εἴναι μεγάλη, διότι διὰ τῆς συναγωγῆς ὅσον ἔνεστι ἀφθονωτάτου λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἀκριβέστερον γνωρίζεται διὰ βίος τοῦ λαοῦ, διαφωτίζονται πολλά ζητήματα καὶ ἐπιλύονται ἀπορήματα καὶ ἀμφιβολίαι. Οὐδ' ὁ φόβος ἐπαναλήψεως γνωστῶν ἢ προεκδεδομένων ἐμποδίζει τὴν δημοσίευσιν. Ό εὐσυνειδήτως ἐργασθεὶς καὶ ἀμέσως παρὰ

¹) *L. Sainéan*, ἐν Revue de l' histoire des religions 1902 τ. 45 σ. 359 - 396. 'Ο κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πραγματευθεὶς διὰ βραχέων περὶ τοῦ ἄσματος K. Dieterich (ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volksk. 1902 σ. 150-2), ἀν καὶ μόνον 5 παραλλαγάς ἐλληνικάς τοῦ ἄσματος ἐγίνωσκεν, ἀνεγνώρισεν ὁρθῶς ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἄσμα εἶναι τὸ παλαιότερον καὶ ὅτι ἐκ τούτου προήλθον τὰ ὁμοιονικά σλαβικά καὶ ἀλβανικά. Σημειωτέον δ' ὅτι αἱ ἐλληνικαὶ παραλλαγαὶ, ὅσας τοῦ λάχιστον ἐγὼ γνώσκω, δὲν εἶναι πέντε, ἀλλ' ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα.

τοῦ λαοῦ παραλαβὼν τὴν ὑλιην ἃς εἶναι βέβαιος ὅτι ὁ πωσδήποτε νέον τι καὶ ἀξιον λόγου θὰ συνεισφέρῃ. Τὰ αὐτὰ γλωσσικὰ μνημεῖα παρουσιάζουσι πάντοτε σπουδαίας παραλλαγάς, διότι ὁ ἐπαναλαμβάνων τὸ αὐτὸ μνημεῖον ἀνεπιγνώστως μεταβάλλει ἐν τισι τοῦτο, προσθέτων τι τῆς ἴδιας ἀτομικότητος, ἢ παραλείπων ἐξ ἀμνημοσύνης ἢ ἐξ ἀποδοκιμασίας ἢ τροποποιῶν ὅπως τὸ ἀποκαταστήσῃ συμφωνότερον πρὸς τὸ γλωσσικὸν καὶ καλαισθητικὸν συναίσθημα αὐτοῦ¹⁾). Ἀλλὰ καὶ ἂν αἱ παραλλαγαὶ δὲν εἶναι σπουδαῖαι, καθορίζεται δ' ὅμως διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἡ διάδοσις αὐτοῦ, καὶ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον ἐπίσης· διότι δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωσθῇ δημοτικόν τι ἄσμα λ. χ. ἢ παροιμία τις, ἀλλ' ἔχει σημασίαν καὶ νὰ δρισθῇ ποῦ φέρεται, ἀν εἶναι γενικὸν καὶ πασίγνωστον ἢ ἐπιχωριάζει μόνον εἰς ἓν τόπον ἢ ὅλίγους.

Αἱ ἀρεταί, τὰς δοποίας ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ ἔχῃ πᾶσα ἐπιστημονικὴ λαογραφικὴ συλλογή, εἶναι ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ σαφήνεια. Τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γράφωνται ἀπαραλλάκτως, ὡς φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἀνευ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκούσιως καὶ ἀσυνειδήτως μεταβάλλει ὁ συλλογεὺς τὸ ἀκούσμενον, εἴτε ἐξ ἐλλείψεως ἀσκήσεως, εἴτε ἐξ ἐπιθερίας τῆς γραφομένης γλώσσης, εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας. Πρέπει δὲ νὰ σημειώνεται προσέτι ἀκριβῶς ὁ τόπος, (τὸ χωρίον καὶ ἡ ἐπαρχία), καὶ ἐνίοτε ὁ εἰπὼν ἢ ὑπαγορεύσας ἢ τραγουδήσας· προκειμένου δὲ περὶ τινῶν μνημείων, οἷον παραμυθίων ἢ παραδόσεων, καὶ τὸ γένος, καὶ ἡ ἡλικία, καὶ ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ εἰπόντος. Διὰ τὴν περιγραφὴν δὲ τῶν πράξεων καὶ ἐνεργειῶν ἀπαιτεῖται ἴδιαιτέρως δῆξεῖα καὶ ἀσφαλῆς παρατήρησις, ἡ δ' ἐκθεσις πρέπει νὰ εἶναι σαφής καὶ λεπτομερής. Πρὸς μεῖζονα σαφήνειαν ἀναγκαῖον εἶναι, δταν τοῦτο εἶναι δυνατόν, νὰ ἐπεξηγήται ἡ περιγραφὴ πραγμάτων, κινήσεων κτλ. δι' εἰκόνων. Ἡ μεγάλη διάδοσις τῆς φωτογραφικῆς τέχνης ἀποδεικνύει τὸ

¹⁾ Ἐνθυμοῦμιαι, ὅτι πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν ἐν Λαμίᾳ, ὅπου ὑπηρέτουν εἰς τὸν στρατόν, παρέστην εἰς χορὸν στρατιωτῶν, διν ἔθνος Πελοποννήσιος. Οὗτος ἐτραγώθει ἄσμα ὄγνωστον εἰς τοὺς συγχορευτάς Ρουμελιώτας, οἵτινες ἐπανελάμβανον ἀμέσως αὐτό, μεταβάλλοντες τὸ λεκτικὸν συμφώνως πρὸς τὴν ἴδιαζουσαν προφοράν των.

πρᾶγμα δχι δύσκολον. Καὶ τῆς ἀρίστης δὲ περιγραφῆς συφεστέρα καὶ διδακτικωτέρα εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ περιγραφομένου.

Ὑπάρχουσι καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τρόπον ἐκθέσεως τῶν παρατηρηθέντων ὅπ' αὐτῶν ὅλως ἀντικειμενικόν, καὶ τινες μάλιστα μεθ' ἵκανῆς εὐστοχίας. Παράδειγμα τοιαύτης καλλίστης ἐκθέσεως εἶναι «τὸ νυχτέρι» τοῦ Κ. Ρωμαίου¹⁾. Ἐν διαλόγῳ χωρικῶν εἰς γλῶσσαν ἀκριφῶν δημάδη ἐκθέτει οὗτος δοξασίας τινάς ἀναφερομένας εἰς τὸ δωδεκαήμερον. «Εχει πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν ὁ τρόπος οὗτος, σκοπουμένου τούτου μόνον, ὅτι δύναται ἥδεως ν' ἀναγνωσθῇ, ἐπειδὴ δ' εἶναι ἀμεσος, εἶναι καὶ ἀσφαλῆς καὶ πιστός· ἀλλὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ προϋποθέσει, ὅτι ὁ διάλογος εἶναι ἀληθῆς καὶ ἀκριβέστατος, δοποῖς μόνον ἐστενογραφημένος διάλογος δυνατὸν νὰ εἶναι. «Αν δ' ὅμως εἶναι πεπλασμένος, ὡς συνήθως συμβαίνει, τότε πλὴν τῶν ἀτελειῶν τῶν ἄλλων ἀνεπιστάτων συλλογῶν, ἐνέχει ἐπιπλέον καὶ τὸ μειονέκτημα τῆς ἐλλείψεως τᾶξεως ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν πραγμάτων καὶ τῆς συνονθυλεύσεως διὰ περιττῶν καὶ ἀσκόπων λόγων. Πολλῷ κρείσσον δ' ὅμως εἶναι καὶ ὁ τοιοῦτος τρόπος τοῦ καθαρῶς ὑποκειμενικοῦ, ἢν στερήται οὗτος λογοτεχνικῆς ἀξίας, οὐ δυστυχῶς πάμπολλα παραδείγματα μᾶς παρέχουσιν αἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ ἡμερολόγια. «Ετερον μειονέκτημα σπουδαῖον, ἀλλὰ συγγνωστόν, ἢν ἡ ἐκθεσίς εἶναι ἀκριβῆς καὶ πιστή, εἶναι ὅτι παρουσιάζονται ἀτάκτως συμπεφυμένα πράγματα διάφορα, τὰ δοποῖα εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κατατάξῃ ὁ ἀναγνώστης.

Λαογραφικὴ συλλογὴ ἀμοιδοῦσα τῶν ἀρετῶν τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς σαφηνείας εἶναι ἄχοντος εἰς τὴν ἐπιστήμην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. — 'Αναγραφὴ κατὰ χρονογραφικήν τάξιν τῶν πραγματευθέντων περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μεθόδων τῆς λαογραφίας. — *Riehl*, Die Volkskunde als Wissenschaft, ἐν ταῖς Kulturstudien αὗτοῦ, Stuttgart 1862. — *R. C. Temple*, The Science of Folk-Lore ἐν Folke-Lore Journal 1886 τ. IV σ. 193-212. — *Ém. Blemont*, Esthétique de la tradition, Par. 1890. (Collection international de la Tradition τ. VII). — *K. Weinhold*, Was soll die Volkskunde leisten? ἐν Zeitschrift f. Völkerpsychologie u. Sprachwissenschaft τ. 20 σ. 1-5. — *K. Weinhold*, ἐν Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde 1891 σ. 1-10. — *Gomme*, The Handbook of the Folklore, Lond. 1891. — *Jiriczek*, Anleitung zur Mitarbeit an volkskundlichen Sammlungen. Brünn 1894. — *Marian Roolf Cox*, An Introduction to Folklore.

¹⁾ Ἐν Ἑθνικῇ ἀγωγῇ 1899 σ. 12-4.

Lond. 1895.— *A. Riegl*, Das Volkmässige und die Gegenwart ἐν Zeitschrift f. österr. Volkskunde 1895 σ. 4-7.— *Hauffen*, Einführung in die böhmische Volkskunde, Prag 1896.— *Lincke*, Ueber die gegenwärtige Stand der Volkskunde, Dresden 1897.— *E. S. Hartland*, Folklore. What is it and what is the good of it? Lond. 1899. (Popular Studies in Mythology Romance and Folklore. N. 2).— *Schermann u. Fr. Krauss*, Allgemeine Methodik der Volkskunde. Erlangen 1899.— *Knortz*, Was ist Volkskunde und wie studiert man dieselbe? Altenburg 1900.— *Fr. Beyschlag*, Volkskunde und Gymnasialunterricht ἐν Zeitschrift f. deutsche Unterricht, Leipzig 1900.— *M. Winternitz*, Völkerkunde, Volkskunde und Philologie ἐν Globus 1900 σ. 345 - 350. 370-7.— *L. Marillier*, Le Folk-lore et la science des religions ἐν Revue de l' histoire des religions 1901 τ. 43 σ. 166 κχε.— *Ad. Strack*, Volkskunde ἐν Hessische Blätter f. Volkskunde 1902 σ. 149 - 160.— *Albr. Dieterich*, Ueber Wesen und Ziele der Volkskunde αὐτ. σ. 168 - 194.— *C. Hoffmann - Kreyer*, Die Volkskunde als Wissenschaft, Zürich 1902.— *Laz. Sainéan*, L' état actuel des études de Folk-lore, Par. 1902 (ἐν τῇ Revue de synthèse historique).— *S. Reinach*, L' histoire du folklore ἐν Anthropologie 1902 σ. 541 - 3 καὶ ἐν Cultes, mythes et religions 1905 τ. I σ. 122 - 4.— *Reuschel*, Volkskundliche Streifzüge, Dresden u. Leipzig 1903.— *Fr. S. Krauss*, Die Volkskunde in den Jahren 1897-1902. Erlangen 1903.— *R. Fr. Kaindl*, Die Volkskunde. Jhre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode, Leipzig u. Wien 1903.— *Günther*, Ziele, Richtpunkte und Methode der modernen Volkskunde, Stuttgart, 1904.— *Brockhaus' Konversations Lexikon*, 1904 τ. XVII Supplement σ. 998 - 1003.— *Mogk*, Die Volkskunde im Rahmen der Kulturentwicklung der Gegennart ἐν Hessische Blätter f. Volkskunde 1904 σ. 1 - 15.— *R. Wossidlo*, Ueber die Technik des Sammelns volksthümlicher Ueberlieferungen ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde, 1906 σ. 1 κχε.— *H. Gaidoz*, De l' étude des traditions populaires ou folklore en France et a l' étranger, Bagnères-de-Bigorre 1907 (ἐν Explorations Pyrénées 1906, 3 σειρᾶς τ. 1 σ. 174-193).

ΔΗΜΩΔΗ ΒΙΒΛΙΑ

Ο ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Α'.

Τῶν δημωδῶν βιβλίων, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὰ συνήθη ἀναγνώσματα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ μέχρι πρὸ πεντήκοντα περίπου ἑτῶν, ὁ Ἐρωτόκριτος ἡτοὶ τὸ κοινότατον καὶ προσφιλέστατον. Ἡδη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὁ πολυγράφος στιχουργὸς Κωνσταντῖνος, ἐν μοναχοῖς δὲ Καισάριος Δαπόντες, μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἔπος τοῦτο καὶ ἐθαυμάζετο καὶ ἀπλήστως ἀνεγινώσκετο :

Καὶ ἐπαινοῦνται δυνατά, καὶ τὰ συγγράμματά τους πολλοὶ τὰ ἔχοντα, τὰ βασιοῦν εἰς τὰ προσκέφαλά τους, μάλιστα τὸν Ῥωτόκριτον, ὅστις καὶ ἐτυπώθη ὡς τώρα τέσσαρες φοραῖς ¹⁾).

Μέχρις ἐσχάτων δὲ καὶ ἀλλαχοῦ μὲν τῆς Ἐλλάδος, ἀλλὰ προπάντων ἐν Κρήτῃ, πολλοὶ ἔκ τῆς συχνῆς ἀναγνώσεως ἐγίνωσκον ἀπὸ μνήμης μακρὰ ἀποσπάσματα, ὥστε, ὡς παρατηρεῖ ὁ Κρήτης I. M. Δαμβέργης ²⁾, καὶ ἂν ἦθελον τυχὸν ἀπολεσθῆ πάντα τάντιτυπα αὐτοῦ,

¹⁾ Δαπόντες, Καθρέπτης Γυναικῶν. Ἐν Λιψίᾳ 1766 τ. Β' σ. 88. Τὸ ποίημα τοῦ Δαπόντε συνετάχθη πρὸ τοῦ 1763, διότι ἀπὸ Μαρτίου τοῦ ἑτούς τούτου χρονολογεῖται ἡ ἀφιέρωσις, ἐξ ἄλλου δὲ ἔργου αὐτοῦ μανθάνομεν, διτι ἀποστεί λας πρὸς τύπωσιν τὸ χειρόγραφον τοῦ Καθρέπτου εἰς Λιψίαν ἡγνόει τὴν τύχην αὐτοῦ. Ὄθεν ἔως τότε ἐγίνωσκεν ὁ Δαπόντες τέσσαρας ἐκδόσεις τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἡ μᾶλλον φαίνεται διτι θά εἰχεν ἀνά χειρας τὴν ἐν Βενετίᾳ παρά Βόρτολι ἐκδοσιν τοῦ 1748, εἰς τῆς ὁποίας τὴν προμετωπίδα ἀναγράφεται: «Τώρα τὴν τετάρτην φοράν μὲ πολὺν κόπον καὶ ἐπιμέλειαν τυπωμένον καὶ διωρθωμένον».

²⁾ Ἐβδομάδας 1889 ἀρ. 22 σ. 10. Βλ. καὶ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν 1893 ἀρθρ. Ἐρωτόκριτος.

τὸ ἔπος ἡδύνατο ν' ἀπαρτισθῆ πάλιν ὀλόκληρον ἐκ τοῦ στόματος Κρησσῶν καὶ Κρητῶν, «οἵτινες καὶ νῦν ἔτι ἀποστηθῆζοντες, μεταδίδουσιν αὐτὸ διὰ στόματος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἰς τὰ τέκνα καὶ τοὺς φίλους των».

Σχεδὸν δ' ὅσον καὶ οἱ Ἑλληνες ἡρέσκοντο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ οἱ ἑλληνόγλωσσοι μουσουλμᾶνοι τῆς Κρήτης, ὡν πολλοὶ καὶ ἀπεμνημόνευον τεμάχια αὐτοῦ.

'Ἐκ τῶν Ἑλλήνων μετ' ἄλλων δημωδῶν βιβλίων παρέλαβον τὸν Ἐρωτόκριτον καὶ οἱ Ῥωμοῦνοι καὶ προτοῦ ἀκόμη ὁ ἐκ Πατρῶν ἴστοριογράφος τῆς Βλαχίας καὶ Μολδανίας Διονύσιος Φωτεινὸς ἐκδώσῃ τὴν ἀτυχῆ εἰς κομψοτέροαν δῆθεν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διασκευὴν αὐτοῦ, (1818), ὑπῆρχον εἰς τὴν ὁμοιουνικὴν μεταφράσεις ἥ μιμήσεις τοῦ κρητικοῦ ἔπους, ὡς ἡ Ἰστορία τῆς Ἀρετούσας καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῆς αὐτοκράτορος Ἡρακλῆ καὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ βεζίρη Πεζοστράτου (Istoria Aretusiī și a împăratului Iraclie tătăl său, a lui Ierotocrit și-a lui Pezostrat, tatălu lui vizirului), ἥ Ἰστορία τοῦ Φιλέρωτος καὶ τῆς Ἀνθούσης (Istoria lui Filerot și a Antusei), καί τινες ἄλλαι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὡν σώζονται χειρόγραφα ἀποσπάσματα. Τὸν δὲ Νέον Ἐρωτόκριτον τοῦ Φωτεινοῦ ἐμμέτρως μεταφράσας ἐδημοσίευσεν ὁ ἐκδότης πολλῶν δημωδῶν βιβλίων Ἀντώνιος Pann¹).

"Ἐνεκα τῆς μεγάλης διαδόσεως αὐτοῦ εὐεξήγητος είναι ἥ δοπή, ἥν ἔσχε τὸ βιβλίον πρὸς τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁλίγον ἀτέχνως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνακριβῶς, ἐκθέτει ὁ Φωτεινὸς ἐν τῷ προλόγῳ τῆς διασκευῆς του τὰ ἡθικὰ διδάγματα, τὰ δοποῖα δύνανται οἱ ἀναγνῶσται τοῦ Ἐρωτοκρίτου ν' ἀρυσθῶσιν ἐκ τούτου. Οὐδὲν ἡττον διὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἑλληνικῶν ἡθῶν πολλοὶ γονεῖς, ὑπολαμβάνοντες ὅτι ἐκ τῆς ἀφηγήσεως καὶ τῆς ἔξυμνήσεως ἐρωτικῶν παθῶν σφόδρα ἀμφίβολον ἦτο τὸ ἡθικὸν κέρδος, μᾶλλον δ' ὅτι ταῦτα συντελοῦσιν εἰς διαφθορὰν τῶν νέων, ἀπηγόρευον τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου εἰς τὰ τέκνα των· τοῦτο δ' ὅμως οὐδαμῶς περιέστελλε τὴν διάδοσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τούναντίον δ' ἥ ἀπαγόρευσις, προσδίδουσα εἰς τὴν ἐκ

¹⁾ M. Gaster, Literatura populară Română. Bucureşti 1883 σ. 129-131.

τῆς ἀναγνώσεως ἀπόλαυσιν τὸ δριμὺ μέληγητον τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ, ἐκέντριζεν εἰς δρμὴν πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν ἐμποδίων.

Οὕτω δ' ὀλίγοι τῶν Ἑλλήνων ἡσαν οἱ ἀγνοοῦντες τὸν Ἐρωτόκριτον, διότι καὶ οἱ ἀναλφάβητοι πολλάκις εἶχον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀκούωσιν ἀναγινωσκόμενα ἢ ἀποστηθιζόμενα ἀποσπάσματα αὐτοῦ· ὅθεν γενικὴ ἦτο ἢ προκύπτουσα ἐκ τούτου ὁφέλεια. Συνετέλει δ' εἰς μόρφωσιν τοῦ ἥθους, ἀλλὰ προπάντων τῆς καλλαισθησίας τοῦ λαοῦ διὰ τῶν ποιητικῶν καλλονῶν, τῶν γενναίων νοημάτων, καὶ τῆς ἀδρᾶς, ἀψόγου καὶ ἀρμονικῆς στιχουργίας. Ἐν ἡμέραις δουλείας καὶ ἐσχάτης ἐθνικῆς καταπτώσεως δὲ ἔλληνικὸς λαὸς ἡντύχησε νὰ ἔχῃ εἰς χειράς του ἀνάγνωσμα πολλῷ ὑπέρτερον τῶν συνήθων δημωδῶν βιβλίων τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἡ βαθεῖα ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἐντύπωσις ἐκδηλοῦται καὶ εἰς πολλὰ φαινόμενα τοῦ ἔλληνικοῦ βίου, ὡν τὰ γνωστὰ ἡμῖν ἀναγράφομεν ἐν τοῖς ἔξης.

'Ἐν Κεφαλληνίᾳ Ἀριτόκριτος λέγεται μετωνυμικῶς ὁ εὐειδῆς καὶ κομψὸς νεανίας¹⁾. 'Ἐν Αθήναις δὲ εἰρωνικῶς Ἐρωτόκριτος ἐνίστε λέγεται ὁ ἐρωτομανῆς νεανίσκος²⁾.

"Οτι δὲ Ἐρωτόκριτος καὶ ἡ Ἀρετοῦσα, τὰ κύρια πρόσωπα τοῦ ἔπους θεωροῦνται ἰδεώδη πρότυπα κάλλους καὶ νοημοσύνης ἐμφαίνεται ἐκ τῆς Κεφαλληνιακῆς παροιμιώδους ἐκφράσεως:

*Καὶ ποῦθεμ ποῦ Ῥωτόκριτος καὶ ποῦθεμ ποῦ Ἀρετοῦσα!*³⁾.

ἐπιλεγομένης πρὸς διαμαρτυρίαν πρὸς ἐκθειάζοντα τὴν ὕραιότητα ἢ τὴν εὐφυΐαν νέου ἢ νέας· ἐν ἄλλοις λόγοις ἀπορῶ πῶς μᾶς παριστάνεις αὐτὸν τὸν νέον ἔχοντα πάσας σχεδὸν τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἢ τὴν νέαν ὅμοίαν πρὸς τὴν Ἀρετοῦσαν, ἐνῷ τάντιμετα ἀληθεύουσιν.

¹⁾ Νεοελλ. Ἀνάλ. τ. Β' σ. 169.

²⁾ Ως βαπτιστικὸν ὄνομα οὔτε τὸ Ἐρωτόκριτος, οὔτε τὸ Ἀρετοῦσα συνθίζεται· ἂν δέ που ἀκούεται τὸ ὄνομα Ἀρετοῦσα, οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ ἔπος. ὃν ὑποκοριστικὸν τοῦ συνήθους ὀνόματος Ἀρετῆς. 'Αλλ' ὡς ὀνόματα λέμβων ἀμφότερα δὲν εἶναι σπάνια. 'Ο Ι. Κονδύλακης δ' ὅμως βεβαιώνει ('Εγκυλοπαιδ. Λεξικ. 1893 τ. Δ' σ. 30 ἀριθμ. Ἐρωτόκριτος) ὅτι εἰς τὰς νήσους τοῦ Αιγαίου φέρεται τὸ ὄνομα Ἐρωτόκριτος ὡς βαπτιστικόν.

³⁾ Πολίτου, Παροιμίαι (ἐν τῷ μήπω ἐκδοθέντι Ε' τόμῳ λ. Ἐρωτόκριτος 1, ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ Σπ. Παγώνη).

Εἰς παροιμιώδη δ' ἔκφρασιν μετέπεσαν μόνοι οἱ ἐπόμενοι στίχοι (Μέρος Γ' 1355-6) :

Λέγει τῆς δὲ Ρωτόκριτος, "Ηκουοσες τὰ μαντᾶτα,
ποῦ δὲ κῆρις σου μ' ἔξωρισε 'σ τῆς ξενιτεῖας τῇ στράτᾳ ;

'Ἐν τῇ παροιμιώδει ἔκφρασει δὲ μὲν δεύτερος στίχος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραλείπεται, δὲ πρῶτος ἔκφρέται διεσκευασμένος ὡς ἕξῆς :

Τάκονσες, ή Τάμαθες, Ἀρετοῦσα μου, τὰ θλιβερὰ μαντᾶτα ;
καὶ λέγεται συνήθως παιγνιωδῶς κατὰ τὴν ἔξαγγελίαν ἀπροόπτου τινὸς ἐναντιώματος, ὅπερ ἐπίκειται νὰ συμβῇ εἰς τὸν ἄκοντα.

"Ἄλλοι στίχοι τοῦ Ἐρωτοκρίτου, καθ' ὃσον τοῦλάχιστον ἡξεύρω, δὲν ἔγιναν παροιμιώδεις. Τάναπαλιν δὲ πολλαὶ παροιμίαι δημώδεις ἔγκαταπλέκονται ἐν τῷ ποιήματι, τὰς δοπίας πάσας καταγράφω εἰς τὴν συλλογήν μου τῶν ἑλληνικῶν παροιμιῶν.

"Ο λαός, οὐδαμῶς ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἀληθείας τῶν πλασμάτων τοῦ ποιητοῦ, ἔξήτησε νὰ δρίσῃ τοὺς τόπους τῶν γεγονότων, ἐντεῦθεν δὲ ἐπήγασαν αἱ πρὸς τὴν Ἀρετοῦσαν συνδεόμεναι τοπωνυμίαι. «Τῆς Ἀρετούσας τὸ παλάτι» ή «Παλάτι τῆς Ἀρετούσας» ὀνομάζονται ἐν πολλαῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου θέσεις, ἐν αἷς ἐρείπια παλαιῶν οἰκοδομημάτων¹⁾. 'Ἐν Ἀθήναις δὲ ή φαντασία τοῦ λαοῦ ὡρισε τὸν τόπον, δπου καθείχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως πατρός της ή Ἀρετοῦσα. Σπηλιὰ ἡ φυλακὴ τῆς Ἀρετούσας ὀνομάζεται τὸ κατὰ τοὺς χρόνους ήμῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα φυλακὴ τοῦ Σωκράτους γνωστότερον πανάρχαιον τριπλοῦν κατασκεύασμα ἐν τῷ βράχῳ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου· «γιατὶ λέγουν» κατὰ τὴν παράδοσιν, «πῶς ἐκεῖ ἐφυλάκισε δ βασιλιᾶς τῆς Ἀθήνας τὴν κόρη του Ἀρετοῦσα, ποῦ ἥθελε νὰ τὴν τυραννήσῃ γιὰ τὸν Ἐρωτόκριτο». Άλλὰ καὶ ἐν τῇ Μουνιχίᾳ τὸ σπουδαιότατον τῶν ἐν αὐτῇ ὑπογείων δρυγμάτων νομίζεται ἐπίσης δι τοῦ ήτο τῆς Ἀρετούσας ή εἰρκτὴ καὶ δνομάζεται διὰ τοῦτο Σπηλιὰ τῆς Ἀρετούσας²⁾.

¹⁾ Πολίτου, Παραδόσεις σ. 793. Βλ. καὶ A. K. Χ[ούμηγ] ἐν Ἀνατολικῇ ἐπιθεωρήσει 1873 τ. Α' σ. 9.

²⁾ Πολίτου, Παραδόσεις σ. 79—80. 793. Δ. Γρ. Καμπονδόγλου, Ἰστορία τῶν Ἀθηναίων τ. Α' σ. 272. «Μέχρι τῆς σήμερον δεικνύεται ἐν Πειραιεῖ τὸ σπή-

Εἰς τὰ ἔρωτικὰ ἄσματα προπάντων ἀνευρίσκομεν ἀναμνήσεις τοῦ ἔπους, διότι συχνάκις εἰς λιανοτράγουδα οἱ δυσέρωτες παραβάλλουσι τὰ ἔρωτικὰ πάθη τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τῆς Ἀρετούσας πρὸς τὰ ἴδια· Δύο τοιαῦτα λιανοτράγουδα ἀναφέρει ὁ Στεφανος Κανέλλος, ὁ ποιητὴς τοῦ θουρίου ἄσματος τῆς ἐπαναστάσεως, ²⁾Ω λυγερὸν καὶ κοπτερὸν σπαθί μου!

Toῦ Ἐρωτόκριτου τὰ πάθη
τά παθα γιὰ μιὰν ἀγάπη.

καὶ

Ξένος γιὰ σένα κ' ἔρημος ³⁾ς τὸν κόσμο ἐγυροῦνσα,
καθὼς ὁ Ἐρωτόκριτος διὰ τὴν Ἀρετοῦσα ¹⁾).

"Αλλα λιανοτράγουδα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἔραστὰς τοῦ ἔπους μοὶ εἶναι γνωστὰ τὰ ἔξῆς:

Tὰ πάθη μου δὲν τά παθε μηδὲ ἡ Ἀρετοῦσα,
ποῦ γάπα τὸ Ἐρωτόκριτο καὶ τὴν ἐτυραγνοῦσα ³⁾).

λαιον τῆς Ἀρετούσας, ὅπερ ἔχρησίμευσε τὸ πρῶτον ώς φυλακή, εἴτα δὲ καὶ ώς τάφος αὐτῆς». Ο *Ellissen* (Polyglotte d. Europäischen Poesie. 1846 σ. 276 σημ.) ἀναφέρει ὅτι δύο Ἀθηναῖοι τοῦ ἔδειξαν ἐν Ἀθήναις τοὺς στύλους τοῦ Ὄλυμπιείου, λέγοντες ὅτι εἶναι ἔρείπια τοῦ παλατίου τοῦ παλαιοῦ Ῥήγα Ἡράκλη, καὶ ὅτι τὸ παλάτιον ἐκεῖνο συνεκοινώνει δι' ὑπονόμων «μὲ τὸ ἄγιον κάστρον». "Αγνωστον ἄν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκεῖνοι ἐπανελάμβανον δημώδη παράδοσιν, ἡ ἐπλαττὸν πρόχειρον ἔξήγησιν τοῦ ἀγώστου εἰς αὐτοὺς παλαιοῦ μνημείου.

¹⁾ Iken, Leukothea. Leipzig 1825 τ. I σ. 171. Τὰ λιανοτράγουδα ταῦτα δὲν περιελήφθησαν ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Passow.

²⁾ Θηραϊκὸν ἔξ ἀνεκδότου συλλογῆς N. Πεταλᾶ. — Παραλλαγὴ τούτου: κχρητικὴ παρὰ A. N. Γιάνναρη, περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, Ἀθ. 1889 σ. 49:

Tὰ πάθη σου δὲν τά παθε μηδὲ ἡ γι Ἀρετοῦσα,
οὗτεν τὴν είχα ^ς τὴ φλακὴ καὶ τὴν ἐτυραγνοῦσα.

ἀθηναϊκὴ παρὰ Δ. Γρ. Καμπούρογλου ἔνθ. ἀν.

"Ἄς ἔχω τὴν ὑπομονὴ ὥσαν τὴν Ἀρετοῦσα,
π' ἀγάπα τὸν Ἐρωτόκριτο καὶ τὴν ἐτυραγνοῦσα.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Πανομοιότυπον εἰκόνος τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

ΑΡΕΤΟΥΣΑ.

Πανομοιότυπον εἰκόνος τῆς Ἀρετούσας.

Τὰ πάθη τοῦ Ῥωτόκριτου ἔπαθα γὰρ γιὰ σένα
καὶ σὺ δὲν εἶσαι ἡ Ἀρετὴ νὰ σὲ πονῇ γιὰ μέρα¹).
Τὰ πάθη τοῦ Ῥωτόκριτου τὰ παθα γὰρ γιὰ σένα,
νὰ μὴν τὰ πάθη χριστιανὸς καὶ κάθε μάννας γέννα²).

'Εκ τῶν ḡσματίων τούτων κατάδηλον γίνεται, ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἡ Ἀρετοῦσα θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὡς οἱ τέλειοι τύποι πιστῶν ἐραστῶν, ὃν ὁ ἔρως μετὰ δεινοτάτας δοκιμασίας ὑπερενίκησεν εὐτυχῶς πάντα τὰ ἐμπόδια. "Οὐδεν δὲν εἶναι ἀπορον, ὅτι οἱ ἐρωτόληπτοι ἐκ τοῦ ὄχλου στῖζουσιν εἰς τὸ στῆθος ἥ εἰς τοὺς βραχίονας αὐτῶν εἰκόνας τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τῆς Ἀρετούσας³), φιλοτιμούμενοι νὰ ἔξομοιωθῶσι πρὸς τὰ ἰδεώδη ταῦτα πρότυπα, καὶ νὰ δεῖξωσιν ὅτι μετὰ καρτερίας ἐπίσης ὑφίστανται τὰ ἐρωτικὰ βάσανα καὶ πάθη.

"Ο Ἐρωτόκριτος καὶ ἡ Ἀρετοῦσα καταλέγονται ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρετηρήσαμεν, εἰς τὰ δλίγα θέματα, τὰ δποῖα ἀρέσκεται ν' ἀπεικονίζῃ ἡ δημώδης τέχνη, ἀν δυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν ἔργα τέχνης τάπειρόκαλα καὶ ἀξεστα βαναυσουργήματα, τὰ κοσμοῦντα τοὺς τοίχους καπηλείων ἥ τὰ ἐστιγμένα σώματα βαναυσουργῶν ἀνθρώπων. Καὶ τοῦ μὲν Ἐρωτοκρίτου ὁ τύπος κατ' οὐδὲν σχεδὸν διαφέρει, εἰμὴν ὅτι παρίσταται ἀγένειος τοῦ τύπου τοῦ Μακεδόνον, τοῦ ἑτέρου προσφιλοῦς θέματος τῆς δημώδους γραφικῆς, ἦτοι ἀρχαίου Ἑλληνος δπλίτου, ὡς φαντάζεται αὐτὸν ὁ λαός· φιροῦντος δηλ. χλαμύδα, κράνος, προσομοιάζον πρὸς τὸ κορινθιακόν, καὶ θώρακα βραχύν, τοῦ δποίου αἱ πτέρυγες μόλις που καλύπτουσι τὴν κοιλίαν καὶ ἔχοντος εἰς την δεξιὰν κοντάριον, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν σκουτάριον, εἰδός τι πέλτης, διάφορον τῆς δωματικῆς ἀσπίδος (scutum), ἥς ἔχει τὸ δνομα. Τῆς δ' Ἀρετούσης ὁ τύπος δὲν εἶναι ἵκριβῶς ὀρισμένος, καὶ ἄλλοι ἄλλως γράφουσιν αὐτὸν μᾶλλον δ' ἐκ τοῦ ἀρνητικοῦ χαρακτῆρος τῆς περιβολῆς τῆς ἀπει-

¹) Νεοελλην. ἀνάλεκτα. Ἀθ. 1871 σ. 278 ἀρ. 284 ἐκ συλλογῆς Π. Λάμπρου. Γιάνναρης ἔνθ' ἀν. [Παραλλαγαὶ: ἡ γι 'Ἀρετὴ νὰ μ' ἀγαπᾶ, ἐμέρα']

²) Νεοελλ. ἀνάλεκτα σ. 278 ἀρ. 283.

³) Πολίτου, ὁ περὶ τῶν Γοργόνων μῦθος παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ. Ἀθ. 1878 σ. 3.

κονιζόμενης είνασται ή πρόθεσις τοῦ τεχνίτου, διότι ἡ Ἀρετοῦσα δὲν πρέπει νὰ δμυιάζῃ πρὸς τὰς σημερινὰς νεάνιδας, ὅμεν ζώγραφεῖται ἀσκεπῆς τὴν κεφαλὴν καὶ γυμνὴ τὸν τράχηλον καὶ τὰς ὠλένας. Αἱ παρατεθεῖμέναι δύο εἰκόνες, εἰλημμέναι πανομοιοτύπως ἐκ βενετικῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου (1881) παρέχουσιν ἔννοιάν τινα τῶν τύπων τούτων¹⁾.

Κατὰ τὸν τύπον περίπου τοῦτον τῆς γραφῆς τοῦ Ἐρωτοκρίτου διασκευάζουσι τὴν μεταμφίεσίν των οἱ θέλοντες νὰ παραστήσωσι κατὰ τὰς ἀπόκρεως τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους. Διότι δὲν εἶναι ὅλως ἀσυνήθης ἡ ἐμφάνισις κατὰ τὰς ἀπόκρεως προσωπιδοφόρων μετημφιεσμένων εἰς Ἐρωτοκρίτους, δυσκόλως δ' ὅμως διακρινομένων τῶν κοινοτάτων καὶ συνηθεστάτων *Μακεδόνων*. Καὶ κατὰ τὰς ἐφετεινὰς ἀπόκρεως εἴχομεν ἐν Ἀθήναις ἔνα Ἐρωτόκριτον, ἐμφανισθέντα κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς κρεωφάγου.

'Αλλὰ πολλῷ σπουδαιότεραι τῶν μεμονωμένων τούτων μεταμφιέσεων, ἐμφαίνουσαι διπόσον γνωστὸν καὶ προσφιλές εἶναι τὸ ἔπος εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, εἶναι ἡ παράστασις κατὰ τὰς ἀπόκρεως σκηνῶν

1) Αἱ εἰκόνες τῆς βενετικῆς ἐκδόσεως ταύτης τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι πᾶσαι ἀντίγραφα ἄτεχνα τῶν ἐπιμελῶν καὶ μετά τίνος τέχνης κατεσκευασμένων χαλκογραφιῶν, αἵτινες κοσμοῦσι τὴν ἐν Βιέννῃ ἐκδοθεῖσαν διασκευὴν τοῦ Φωτεινοῦ. 'Ἐκ τοῦ Φωτεινοῦ ὁμοίως ἀνεδημοσίευσε λιθογραφήματα τούτων ὃ ἐν Κωνσταντινουπόλει δεύτερος ἐκδότης τοῦ Νέου Ἐρωτοκρίτου (1845). Κακοτεχνοτάτας δὲ ἔξυλογραφικάς ἀπομιμήσεις περιέχουσιν αἱ ἀθηναϊκαὶ λαϊκαὶ ἐκδόσεις.

Τὰς εἰκόνας τοῦ νέου Ἐρωτοκρίτου τῆς Βιέννης ἐσχεδίασαν δύο καλλιτέχναι, ἄλλας μὲν ὁ Ἐλλην Γ. Μανδᾶς, ἄλλας δὲ ὁ Γερμανὸς Λεοπ. Λεῖπ (Lieb ?), ἀγνωστὸν ἀν κατ' ἰδίαν ἐπίνοιαν, ἡ ἀκολουθοῦντες παλαιότερον τινα τύπον. Μὴ ἴδων τὸ ἐν Λονδίνῳ ἴστορημένον χειρόγραφον τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἀδυνατῶ νὰ κρίνω ἀν ἔχουσι τι κοινὸν αἱ ἴστοριαι τούτου πρὸς τὰς βιενναίας χαλκογραφίας. 'Αλλ' ἡ ἑτέρα τῶν δημοσιευμένων ὡς ἴστοριῶν ἐκ δύο σελίδων τοῦ χειρόγραφου, ἡ ἀπεικονίζουσα τὴν στέψιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, παρουσιάζει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν παράστασιν τῆς αὐτῆς σκηνῆς ἐν τ. Α' σ. 307 τοῦ Νέου Ἐρωτοκρίτου, δομοίτητα, μὴ προερχομένην πιθανῶς ἐξ ἀτλῆς συμπτώσεως.

Αἱ εἰκόνες τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τῆς Ἀρετούσας ἐλήφθησαν ἐκ τῆς βενετικῆς ἐκδόσεως, ἀν καὶ ταύτης εἶναι εἰλημμέναι ἐκ τοῦ Νέου Ἐρωτοκρίτου, διότι εἰς τὰντίτυπα τοῦ βιβλίου τοῦ Φωτεινοῦ τῶν ἐνταῦθα Βιβλιοθηκῶν, τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Βουλῆς, δὲν εὑρίσκονται αὖται πιθανῶς ἀποκοπεῖσαι, διότι ἡ ἐν Κωνσταντινούπολει ἀνατύπωσις περιέχει τὴν εἰκόνα τῆς Ἀρετούσας, ἀποκοπεῖσης ἵσως ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἀντιτύπων ταύτης τῆς εἰκόνος τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ ἡ ἀπαγγελία μιακῶν ἀποσπασμάτων αὐτοῦ. Ἐνιαχοῦ ὅμιλοι μετημφιεσμένων ὑποκρίνονται πρόσωπα τοῦ ἔπους καὶ πρὸ τοῦ συνηγμένου πλήθους τῶν θεατῶν ἀπαγγέλλουσιν ἔκαστος τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὰ πρόσωπα, τὰ διοῖα ὑποδύονται, στίχους, καὶ μιμοῦνται κινήσεις καὶ πρᾶξεις συμφώγους πρὸς τοὺς λόγους καὶ πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ ποιητοῦ.

‘Ο Χαράλ. “Αννινος¹⁾ περιγράφει ἐξ ἀνακοινώσεων ἄλλου αὐτόπτου τοιαύτην παράστασιν, γενομένην κατὰ τὰς ἀπόκρεως τοῦ 1889 ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κεφαλληνίας Σάμη, ὅπου ἀπὸ πολλοῦ ἐσυνηθίζετο νὰ παριστάνωσιν οἱ χωρικοὶ ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν μιᾷ τῶν Κυριακῶν τῆς περιόδου τῶν ἀπόκρεων, σκηνὰς τοῦ Ἐρωτοκρίτου. ‘Η παράστασις, τὴν διοίαν περιγράφει, ἔγινεν ἐν τῷ πρὸ τῆς κωμοπόλεως τοῦ Αίγιαλοῦ ἀναπεπταμένῳ τῆς Σάμης πεδίῳ.

«Οἱ ὑποκριταί, λέγει, ἥσαν κάτοικοι τοῦ χωρίου Πουλάτων, οἵτινες ἀνέκαθεν, ὡς φαίνεται, χαίρουσι τὸ προνόμιον τοῦτο, τυγχάνοντες ἐμμούσοτεροι τῶν γειτόνων των. Ἀφοῦ ἡσκήθησαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ χωρίου, διανεμηθέντες πρότερον τὰ οἰκεῖα μέρη, μετέβησαν ἐν πομπῇ κατὰ τὴν ὁρισμένην ἡμέραν εἰς τὸν τεταγμένον χῶρον, προηγουμένων τῶν σαλπίγγων, τῶν βουκίνων κατὰ τὸν ποιητήν, καὶ ἐπομένου πολλοῦ πλήθους. Ἔφερον προσωπίδας καὶ ἴματια προερχόμενα ἐκ τῆς ἀποθήκης τοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου θεάτρου....».

«Συνῆλθον λοιπὸν οἱ χωρικοὶ εἰς τὸν τεταγμένον χῶρον, ἔνθα εἶχεν ἀνεγερθῆ ἐπίτηδες ἐξέδρα, τὸ πατάρι, ὡς τὸ ἀποκαλεῖ ὁ ποιητής, καὶ ἐπ’ αὐτοῦ ἔλαβον θέσιν ὁ ‘Ρήγας, ἡ ‘Ρήγισσα, ἡ ‘Αρετοῦσα μετὰ τῆς τροφοῦ τῆς Φροσύνης, οἱ κήρυκες κλπ. Οἱ ἄλλοι, οἱ ὑποκρινόμενοι τὸν Ἐρωτόκριτον καὶ τὰ μετασχόντα τοῦ ἵπποτικοῦ ἀγῶνος ὁγγόπουλα καὶ ἀρχοντόπουλα, τὸν καραμανίτην, τὸν κρητικὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ἔξετέλεσαν τὸ κονταροκτύπημα, διότι ἐξ δλων τῶν σκηνῶν τοῦ ἐκτενοῦς ποιήματος αὕτη συνήθως προτιμᾶται διὰ τὰς τοιαύτας παραστάσεις ὡς θεαματικωτέρα. Οἱ ὑποκριταὶ ἥγωνται πεζοὶ καὶ ὅχι ἔφιπποι, ὡς θέλει ὁ ποιητής, καθότι τὸ τοιοῦτο θὰ καθίσια

¹⁾ X. ‘Αννινον, Παράστασις τοῦ Ἐρωτοκρίτου (ἔθιμον τῶν ‘Απόκρεων) ἐν Ἐστίᾳ εἰκονογραφημένῃ 1890 τ. Α' σ. 119.

δυσχερεστάτην τὴν διεξαγωγὴν τῆς παραστάσεως. Μὲ διεβεβαίωσεν ὁ δούς μοι τὰς πληροφορίας ταύτας, ὅτι οἱ χωρικοὶ ἀπήγγελον ἀπταίστως τοὺς στίχους τοῦ ποιήματος, ὅτι ἡ παράστασις διεξήγετο μετὰ ζωηρότητος καὶ ἐτοιμότητος, ἦν ἡθελον ζηλεύση ἥθοποιοὶ δόκιμοι. Καὶ αὐτὸς μὲν δὲν ἔνθυμεῖται ἂν ἦτο καὶ τις ἀπαγγέλλων τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ περιγραφικὸν τοῦ ποιήματος μέρος, ἄνευ τοῦ διποίου ἀσύνδετον θ' ἀπέβαινεν ἐν τῇ παραστάσει τὸ δραματικὸν μέρος· ἀλλ' ἐγὼ πιστεύω ὅτι οἱ νοήμονες χωρικοὶ δὲν θὰ τὸ παρέλειψαν».

Τὸ ἔθιμον τοῦτο δὲν εἶναι μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι, ὡς εἰκάζει ὁ Ἀννινος. 'Ως μ' ἐβεβαίωσεν ὁ Α. Καρκαβίτσας, εἰδε παῖς ἔτι ὧν τοιαύτας παραστάσεις σκηνῶν τοῦ Ἐρωτοκρίτου κατὰ τὰς ἀπόκρεως εἰς τὴν πατρίδα του Λεχαινὰ τῆς Ἡλείας. 'Επίσης ἐσυνηθίζετο καὶ ἐν Ἀμφίσῃ, ὡς ἔμαθον παρὰ τοῦ Ἀμφισσέως διδάκτορος Ἀλεξ. Δελμούζου, καὶ ἐν Ναυπάκτῳ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ I. Βλαχογιάννη.

B'.

Τὴν περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου γνώμην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦ διποίου καὶ τὴν ποιητικὴν φύσιν καὶ τὴν συναίσθησιν τοῦ καλοῦ ἐλέγχουσι τὰ δημώδη ἄσματα αὐτοῦ, ἀποδεικνύοντα αὐτὸν κράτιστον τῶν ποιητικῶν ἀρετῶν γνώμονα, ἐκύρωσαν αἱ κρίσεις καὶ τοῦ ἡμετέρου Κοραῆ, ἀλλον^ο Ομηρον ἀποκαλέσαντος τὸν Ἐρωτόκριτον, καὶ τῶν πλείστων τῶν ἀλλοεθνῶν, τῶν διπωσδήποτε ἀσχοληθέντων περὶ τὴν ἔξετασιν τοῦ πονήματος¹). "Οθεν παράδοξος καὶ δυσεξήγητος φαίνεται ἡ πρὸς τὸν

¹) Βλ. τὰς κρίσεις τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν ἀλλοεθνῶν παρὰ Γιάνναρη σ. 52. 45 κέ. Πρόσθετες εἰς ταύτας, πλὴν τῶν δημοσιευθεισῶν μετά τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Γιάνναρη, καὶ τὰς ἔξῆς: *Pouqueville, Voyage de la Grèce. Par. 1820* Μερ. I κεφ. 32 (ὅπου δυσμενῆς κρίσις ἐν τῇ δευτέρᾳ δ' ὅμως ἐκδόσει, τοῦ 1826, οὐδεὶς περὶ Ἐρωτοκρίτου γίνεται λόγος). — *Iken, Eunomia. Grima 1827* τ. I σ. 11-13. — *Rud. Nicolai, Geschichte der neugriechischen Literatur, Leipzig 1876* σ. 82-84. — *Ad. Ellissen, Versuch einer Polyglotte d' europäischen Poesie. Leipzig 1846* σ. 274-290. — *Mullach, Grammatik der griechischen Vulgarsprache, Berlin 1856* σ.82. Εὐχαριστῶς δὲ πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ σοφὸς Νορβηγὸς Sven Oftedal, τέως καθηγητὴς τοῦ ἐν Press Augsburg τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν φροντιστηρίου παρασκευάζει μακρὰν

'Ερωτόκριτον δὲ λιγωδία πάντων σχεδὸν τῶν δημοσιευσάντων Ἰστορίας τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας Ἑλλήνων. Ὁ μὲν Ζαβίρας (1805) ἀρκεῖται ἀπλῶς νὰ μνημονεύσῃ τὸ ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἔργου του¹). Ὁ δὲ Σάθας περιέλαβεν εἰς 2-3 στίχους τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας αὐτοῦ (σ. 603) ὃσα ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ «Κρητὸς στιχουργοῦ»²). Ὁ Παπαδόπουλος Βρετός τούλαχιστον δὲ λίγα μὲν λέγει περὶ τοῦ Κορνάρου, ἀλλ’ δρθῶς κρίνει ἀποφαινόμενος ὅτι «δ’ Ἐρωτόκριτος τὸν ἀνέδειξεν ἄριστον ποιητήν»³). Ὁ πρῶτος δημοσιεύσας Ἰστορίαν τῆς νεοελληνικῆς γραμματολογίας Ἰακωβάκης Ρίζος Νερουλός, ἐπιτηδεύων, κατὰ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ Ellissen, σεμνοπρεπῆ μυκτηρισμόν⁴), φαίνεται ὡς αἰσχυνόμενος, διότι ἀναγκάζεται νὰ μνημονεύσῃ τὸ ἀγοραῖον καὶ ἀμορφὸν ἐκεῖνο κατασκεύασμα, καὶ σπεύδει νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἐλλησμονήθη παντελῶς, ὡς τοῦ ἥξιεν, καὶ ταῦτα ἐν χρόνοις, καθ’ οὓς οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἤγνοει τὸν Ἐρωτόκριτον⁵). Ὁ δὲ Ἀλ. Ρ. Ράγκαβής ἐπίσης αὐστηρῶς κρίνει τὸν ποιητήν, μετριάζων δ’ ὅμως ὅπωσδήποτε τὴν δριμύτητα τῆς κατακρίσεως διάτινων δὲ λιγοστῶν ἐπαίνων. Ἐν τῷ πρῶτῳ σχεδιάσματι αὐτοῦ περὶ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας ἐν παρόδῳ ἀναφέρει τὸν Ἐρωτόκριτον, ὡς τὸ πρῶτον ποίημα, τὸ ἀποδεχθὲν τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, ἡς ἡ χρῆσις ἔγινεν ἔκτοτε μεγάλη, «πρὸ πάντων παρ’ ἐκείνοις, αἵτινες γινώσκουσιν ὅτι ἡ ὁμοιοκαταληξία είναι ἐνίστεται ἐπιτηδειοτάτη νὰ συγκαλύπτῃ τὴν ποιητικὴν γυμνότητα»⁶). Ἐν δὲ τῇ γαλλιστὶ συγγραφείσῃ

κριτικὴν μελέτην περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τοῦ ὁποίου ἔξαιρει τὰς ποιητικὰς καλλονάς.

¹) Νέα Ἑλλὰς ἡ ἐλληνικὸν θέατρον ἐκδοθὲν ὑπὸ Γ. Π. Κρέμου σ. 206.

²) Εἰς ἄλλα νεώτερα ἔργα του οὐ μόνον δικαιότερον κρίνει ὁ Σάθας τὸν Ἐρωτόκριτον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὅμιλει περὶ τῆς ποιητικῆς ἀξίας αὐτοῦ.

³) Νεοελληνικὴ φιλολογία, Ἀθ. 1857 τ. Β' σ. 285.

⁴) "Enthα ἀν. σ. 274 «manche Griechen affektiren jetzt vornehm die Nase darüber zu rümpfen». Ταῦτα λέγει ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ρίζον Νερουλόν.

⁵) J. Rhizos Neroulos, Cours de littérature grecque moderne. Genève 1826 σ. 153. Β' ἔκδ. (1827) σ. 142.

⁶) 'Ev Spectateur d' Orient. Athènes 1855 τ. III σ. 314.

Βιβλιακῇ ἴστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος κρίνει τὸν Ἐρωτόκριτον ὡς τὸν ἀξιολογώτατον καρπὸν τῆς μιγάδος ἐκείνης λογοτεχνίας, τῆς ἀναπτυχθείσης ἐν Κρήτῃ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας, καὶ ἐμφαινούσης τὴν συγχώνευσιν τῶν ἰδεῶν τῶν συνοικούντων ἐν Κρήτῃ δύο ἔθνῶν, τοῦ ἐνὸς κατερχομένου τὰς βαθμίδας τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ δ' ἑτέρου, τοῦ ἀξέστου καὶ ἀμορφώτου, δηλονότι τοῦ ἐλληνικοῦ, ἀνερχομένου ταύτας. Οἱ Ἐρωτόκριτοι, κατὰ τὸν Ῥαγκαβῆν, ἀμοιρεῖ καὶ εὐρέσεως καὶ πλοκῆς, καὶ δὲν εἰναι ἀπηλλαγμένος παλιλογιῶν καὶ ἀνιαρῶν μακρηγοριῶν ἀλλ' οὐδὲν ἥττον συχνάκις ἀνὰ μέσον κοινῶν καὶ πεπατημένων ἐννοιῶν εὑρίσκονται ποιητικά τινες καλλοναί, ἀξιαὶ καλυτέρων χρόνων καὶ καλυτέρου θέματος. Υπὲρ πᾶν ἄλλο δὲ λογοτέχνημα, τὸ ποίημα τοῦτο ὑπενθυμίζει τὰ γενονότα καὶ τοὺς τόπους, ἐξ ὧν ἐνεπνεύσθη¹⁾.

Τὰ αὐτὰ δὲ περίπου ἐπαναλαμβάνει ὁ Ῥαγκαβῆς καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ διασκευῇ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματός του καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ τούτου περιλήψει²⁾. Ως ὁ Νερουλὸς καὶ ὁ Ῥαγκαβῆς καταδικάζει προπάντων τὴν λέξιν τοῦ ποτήματος. Καὶ ἐνῷ εἰς τὴν γαλλικὴν ἔκδοσιν παρατηρεῖ, ὅτι εἰς τὴν χάριν καὶ τὰς πρωτοτύπους καλλονάς τοῦ ποιήματος ἐπιπροσθέτει ἀφελές τι θέλητρον τὸ κρητικὸν ἰδίωμα, ἃν καὶ παρεφθαρμένον ἐκ τῶν συχνῶν ἵταλισμῶν, ἐν τῇ γερμανικῇ διασκευῇ λέγει ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ ποιήματος ἐλέγχει τὸν Κορνάρον οἰκειότερον ἔχοντα πρὸς τὸ κρητικὸν ἰδίωμα καὶ τὴν ἵταλικὴν γλῶσσαν, σχεδὸν δ' ἀγνοῦντα τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν· καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ περιλήψει τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἐρωτοκρίτου χαρακτηρίζει ὡς ἀξεστον ἀπεριποίητον, παρημελημένην, ἀτελῆ καὶ ἐν πολλοῖς διεφθαρμένην ὑπὸ τὴν ξένην ἐπιφροήν³⁾.

¹⁾ *Rangabé, Histoire littéraire de la Grèce moderne.* Par. 1877 τ. I σ. 16 κέ.

²⁾ *A. R. Rangabé u. Daniel Sanders, Geschichte d. neugriechischen Litteratur.* σ. 7 κέ. (*Geschichte der Weltlitteratur in Einzeldarstellungen.* Leipzig, W. Friedrich (1885) τ. VI μέρ 2) — 'Αλ. Ῥαγκαβῆς Περίληψις τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. 'Αθ. 1888 σ. 11-13.

³⁾ 'Οπόσον ἀναχριβῆς είναι ὁ ἴσχυρισμὸς οὗτος περὶ διαφθορᾶς τῆς γλώσσης διὰ ξενισμῶν καὶ πρὸ πάντων ἵταλισμῶν, ἐλέγχεται ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ ἐπιμελέστατα τὴν λέξιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου μελετήσαντος Γιάνναρη, ὅστις ἐν

Τοιαῦται κρίσεις ἐπιφανῶν Ἑλλήνων λογίων, εἰδικῶς ἀσχοληθέντων περὶ τὴν ἴστορίαν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἐκλόνησαν διποσδήποτε τὴν κρατοῦσαν ἀγαθὴν περὶ τοῦ ποιήματος γνώμην. 'Αλλ' ἂν δὸς Ἐρωτόκριτος δὲν εἴναι πλέον δημῶδες βιβλίον, ἂν δὲ ἔλληνικὸς λαὸς ἀποξενοῦται δισημέραι τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, τὰ αἴτια τοῦ φαινομένου τούτου πρέπει μᾶλλον ἀλλαχοῦ ν' ἀναζητηθῶσιν. 'Η μεταβολὴ τῶν ἐκδοτικῶν δρων ἐν Ἑλλάδι ἐπέφερε καὶ τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ λαοῦ μεταβολήν. 'Η διάδοσις διὰ τοῦ Πρακτορείου τῶν ἐφημερίδων κατὰ χιλιάδας ἀντιτύπων παρὰ τῷ λαῷ ἐπιφυλλιδογραφικῶν μυθιστορημάτων πρωτοτύπων ἢ μεταφρασμένων καὶ παντοίων ἄλλων ἀναγνωσμάτων, ἔχόντων τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνωσι δημώδη βιβλία, οὐχ ἡττον δε καὶ ἡ ἐπέκτασις εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις τῆς κυκλοφορίας τῶν ἡμερησίων φύλλων, εἰς ὅν τὴν ἀνάγνωσιν κατατρίβουσιν αὗται τὸν δλίγον διαθέσιμον πρὸς τοῦτο χρόνον, ἔφερον ἀναγκαίως τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν παλαιῶν δημωδῶν βιβλίων. 'Αραιαὶ δέ τινες ἐκδόσεις ἐν Ἑλλάδι γινόμεναι τῶν βιβλίων τούτων, καὶ πρὸ τῆς διαλύσεως τῶν ἐν Βενετίᾳ ἔλληνικῶν τυπογραφείων καὶ μετὰ ταύτην, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναστείλωσι τὴν ἐπικράτησιν τῶν πολυπληθῶν καὶ διαρκῶς ἀνανεουμένων ἐφημέρων ἀναγνωσμάτων.

Καὶ δὸς Ἐρωτόκριτος κοινὴν εἶχε τὴν τύχην μετὰ τῶν ἄλλων δημωδῶν βιβλίων. 'Εξακολουθεῖ μὲν νὰ ἔχῃ ἀκόμη ἀναγνώστας δλιγοστούς, ὃς συνάγεται ἐκ τῶν ἀθηναϊκῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ, ἀλλ' δμως δυστυχῶς σήμερον δυνάμεθα πλησιάζοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν νὰ εἰπωμεν ἐκεῖνο, ὅπερ ἀνακριβῶς ἔβεβαίου δὲ Νερουλὸς δτι συνέβη πρὸ δγδοίκοντα ἐτῶν· δτι δηλ. ἐλησμονήθη παντελῶς ὑπὸ τοῦ ἔλληνικοῦ λαοῦ.

Τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν δ' ἀναλάβη τὸ ποίημα παρὰ τῷ ἔλληνικῷ λαῷ, καὶ θὰ τύχῃ τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἀγάπης ἡς εἴναι ἐπάξιον, δταν καταδειχθῶσιν αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ διὰ καταλλήλων εἰσηγήσεων, καὶ κριτικὴ ἔκδοσις ἐπιμεμελημένη, ἀποκαθιστῶσα τὸ γνήσιον κείμενον, ἀντικαταστήσῃ τὰς πλημμελεῖς καὶ ἀπειροκάλους ἐκδόσεις, τὰς κυκλοφορουμένας σήμερον. Τὴν ἐθνικὴν δὲ ταύτην ἀνάγκην συνησθάνθη

ὅλω τῷ ποιήματι εῦρε μόλις δέκα ἀραβικὰς λέξεις καὶ δγδοίκοντα περίπου ἵταλικὰς ἢ ἐνετικὰς (περὶ Ἐρωτόκριτου σ. 59).

πρώτη, ώς ήτο φυσικόν, ἡ Κρήτη. Εύθυνς ώς ἀπατηλὴ ἀκτὶς ἐλευθερίας ἔφωτισε τὴν νῆσον, ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν Κρητῶν δι' ἀποφάσεώς της ἀνέθηκεν εἰς τὸν Κρῆτα λόγιον Ἀντώνιον Γιάνναρην τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Οὗτος δὲ παρεσκεύασε μέν, ώς φαινεται, κριτικὴν ἔκδοσιν, τὴν διοίαν δὲν ἡδυνήθη δυστυχῶς μέχρι τοῦδε νὰ τυπώσῃ, ώς πρόδρομον δὲ ταύτης ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1889, ἐκτενῆ εὐσυνείδητον μελέτην περὶ τοῦ ποιήματος¹⁾. Ἐν τῇ μονογραφίᾳ ταύτῃ, ἐμπνεομένῃ ὑπὸ ἐνθουσιώδους ἀγάπης πρὸς τὸ ἔργον, ἐλεγχούσῃ δὲ ἐμβριθῆ καὶ ἐπιμελεστάτην σπουδὴν αὐτοῦ, ἔξεταζονται μὲν λεπτομερῶς αἱ ἐνδείξεις, δσας ἡδυνήθη ὁ συγγραφεὺς νὰ περισυναγάγῃ, περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐποήθη καὶ περὶ τοῦ ποιητοῦ, ἀναλύονται κριτικῶς τὸ ποίημα καὶ αἱ ἔξενεχθεῖσαι κρίσεις περὶ τούτου, ἐκτίθενται αἱ περὶ τοῦ κειμένου γνῶμαι τοῦ συγγραφέως, μελετήσαντος καὶ τὸ γνωστὸν ἔξι ἀνακοινώσεως τοῦ Σάθα ἐν τῷ Βρεταννικῷ μουσείῳ μοναδικὸν χειρόγραφον τοῦ Ἐρωτοκρίτου, καὶ καθορίζεται ἡ φθογγικὴ παθολογία τῆς γλώσσης αὐτοῦ. Ἐν τέλει δὲ ἐπισυνάπτεται καὶ γλωσσάριον περιεκτικὸν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ λέξεων μετὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν²⁾.

'Απὸ τῆς τελευταίας ἔκδόσεως τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας τοῦ Ραγκαβῆ, δηλονότι ἀπὸ εἰκοσαετίας περίπου, δὲν ἡκούσθησαν πλέον ἐν Ἑλλάδι ἄδικοι καὶ ἀνεπίστατοι κρίσεις περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου³⁾. Καὶ συνετέλεσε μὲν πως εἰς τοῦτο ἵσως καὶ ἡ συγκεκροτημένη πραγματεία τοῦ Γιάνναρη, ἀλλὰ πρόποταντων ἀδύνατον καθίστη τὴν ἐπανάληψιν ἀσυστάτων καὶ ἐπιπολαίων γνωμῶν περὶ τῶν παλαιοτέρων ἔργων τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη

¹⁾ A. N. Γιάνναρη, Περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. Ἰστορικὴ καὶ κριτικὴ καὶ γλωσσικὴ μελέτη μετὰ γλωσσαρίου. Ἐν Ἀθήναις 1889, εἰς 80ν σ. η' 133.

²⁾ Πληρέστατον γλωσσάριον τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἐδημοσίευσε καὶ ὁ Ρῶσος Σεοτακώφ ἐν Βυζαντινοῖς χρονικοῖς, τῆς Πετρουπόλεως, 1906 τ. XIIΙ σ. 58 κέ 364 κέ.

³⁾ Κακοφωνίαν ἀποτελοῦσιν οἱ λῆροι καπήλου τινὸς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἀλλὰ πάντα τὰ γραφόμενα ὑπὸ τούτου είναι παντελῶς ἀνάξια τῆς προσοχῆς ἀληθῶς ἐπιστημόνων, οὐδὲν ἄλλο συναίσθημα παρ' αὐτοῖς κινοῦντα, πλὴν τοῦ οἴκτου.

μεγίστη ἐπίδοσις τῶν περὶ τῆς μέσης Ἑλληνικῆς φιλολογίας μελετῶν καὶ ἡ σύγκρισις τῶν ἐλληνικῶν πρὸς τὰ ἀρχαιότυπα λογοτεχνικὰ δημιουργήματα τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἔθνων.

Δὲν παρετηρήθη δ' ὅμως ἀφ' ἑτέρου ἔφεσις πρὸς ἀκριβεστέραν μελέτην τοῦ ποιήματος καὶ προσπάθεια πρὸς διδασκαλίαν τῶν πολλῶν περὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἡ εὐλόγως προσδοκωμένη, ὡς ἀναγκαῖον ἀντίρροπον τῆς παραγνωρίσεως καὶ τῆς ὑποτιμήσεως. Διότι πλὴν βραχυτάτης τινός καὶ εὐστόχου κρίσεως περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου ὑπὸ τοῦ Ι. Δ. Κονδυλάκη ἐν τῷ Ἐγκυλοπαιδικῷ λεξικῷ (1893) καὶ θερμοτάτης συνηγορίας τοῦ Κ. Παλαμᾶ ὑπὲρ κριτικῆς καὶ σοφῆς ἐκδόσεως τοῦ μεγάλου τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἀδιανάτου ποιητοῦ, ὡς ὁνομάζει τὸν ποιητὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου¹⁾, οὐδὲν ἄλλο ἐγὼ τούλαχιστον γινώσκω γενναιότερον ἔργον περὶ τούτου.

“Οδεν λίαν εὐχάριστον θεωρῶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Γεώργιος Σωτηριάδης ἔξελεξεν ὡς θέμα διαλέξεως αὐτοῦ, γενομένης κατὰ τὸν παρελθόντα Ἱανουαρίου ἐν τῷ Ὡδείῳ, τὸν Ἐρωτόκριτον. Τὴν διάλεξιν ταύτην, δημοσιευθεῖσαν ἐν τοῖς Παναθηναίοις καὶ ἀνατυπωθεῖσαν ἐν ἴδιῳ φυλλαδίῳ²⁾, δυνάμενα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἀποτελοῦσαν νέον σταθμὸν φιλοστόργου καὶ πεφροντισμένης ἀσχολίας περὶ τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν, διότι εἶναι ἐπιτηδειοτάτη δπως παρασκευάσῃ τοὺς πολλοὺς εἰς ἀπόλαυσιν ἐνὸς τῶν κρατίστων δημιουργημάτων αὐτῆς. Ο Σωτηριάδης, γλαφυρὸς καὶ εὐφραδέστατος ἀγορητής, ἐπίσταται εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὴν δυσχερῇ τέχνην διὰ διδασκαλίας ἐπαγωγοῦ νὰ καθιστᾷ σαφῆ καὶ γνώριμα περίπλοκα ζητήματα καὶ νὰ ποιῇ καταδίλους δυσδιαγνώστους ἐνίοτε εἰς τοὺς πολλοὺς καλλονάς.

¹⁾ Κ. Παλαμᾶ, Γράμματα. 'Αθ. 1907 τ. Β' σ. 154—162. 'Εκ τῶν λόγων τοῦ Παλαμᾶ δρμηθεὶς πιθανῶς ὁ κατὰ τὸ παρελθόν θέρος ἐν τῷ Παντελιδείῳ δραματικῷ ἀγῶνι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου βραβευθεὶς ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ Ερικόλακα, ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἀκαδημαϊκὴν σύγκλητον αἴτησιν, γενομένην ἀποδεκτήν, δπως τὸ ἀνήκον αὐτῷ χρηματικὸν ποσὸν τοῦ βραβείου, κατατιθέμενον ἐντόκως, διατεθῆ ἐν καιρῷ ὑπὲρ ἐκδόσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἀνταξίας καὶ τοῦ ποιητικοῦ κάλλους καὶ τῆς γλωσσικῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ. (Βλ. τὴν ἔκθεσίν μου τῆς κρίσεως τοῦ Παντελιδείου ἀγῶνος σ. 67—68).

²⁾ Γεώργιος Σωτηριάδης. Ἐρωτόκριτος. 'Ἐν 'Αθ. 1909. 12ον σ. 30. — Παναθηναϊα, ἔτος Θ' 31 Ἱανουαρίου 1909 σ. 209—217.

'Αλλ' ἀκριβῶς αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἀρεταὶ τοῦ λόγου φέρουσι τὸν κίνδυνον, τοῦ νὰ διέωθῶσι βαθέως καὶ δυσαπαλλάκτως πλάναι, ἃν ώς βέβαια πορίσματα ἐπιστημονικῆς ζητήσεως, ἔξαγγέλλωνται δογματικῶς εἰκασίαι ἀκροσφαλεῖς καὶ πλημμελεῖς δόξαι καὶ φαντασίαι. 'Ο Σωτηριάδης ἐν τῇ καλλίστῃ διαλέξει αὐτοῦ, ἐπαναλαμβάνων ἀνεξέλεγκτως τὰς περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου γνώμας τοῦ Γιάνναρη, ἡρκέσθη νὰ περικομῆσῃ ταύτας δι' ἀνθηρῶν χρωμάτων, δπως τὰς καταστήσῃ εὐπροσιτωτέρας εἰς τοὺς ἀκροατάς, προσθεὶς καὶ ἵδιαν αὐτοῦ γνώμην περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, συντελοῦσαν δπως ἐπισκοτήσῃ εἰς τὴν κρίσιν περὶ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων καὶ ἀτοπωτάτας περὶ τούτων ἐμποιήσῃ ἐννοίας. "Οθεν δὲν θὰ θεωρηθῇ ἵσως περιττὴ καὶ ἄκαιρος ἡ δημοσίευσις παρατηρήσεών τινων περὶ τῶν γνωμῶν τούτων, δπως ἔξακριβωθῇ ἀν ἔχωσι βάσιν στερεὰν καὶ εἰναι προσῆκον νὰ ἐπικρατήσωσι, διαδιδόμεναι διὰ διαλέξεων καὶ ἄλλων ὅμοίων ἔργων, ἀποβλεπόντων εἰς τοὺς πολλούς.

Γ'.

Πρὸς ἀσφαλεστέραν ἐκτίμησιν καὶ πληρεστέραν κατανόησιν τῶν παλαιοτέρων λογοτεχνημάτων, ἐπάναγκες εἰναι νὰ γνωσθῶσιν ὁ χρόνος, καν' ὅν συνετάχθη ἔκαστον καὶ ἡ πατρὸς τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. "Ἐνεκα τούτου οὐδόλως ἀπορον, ὅτι ἡ κρατοῦσα πεποίθησις ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ εἰναι γνωστά, γνωστὸς δὲ ὁ πωαδήποτε καὶ ὁ χρόνος καν' ὅν συνετάχθη τὸ ποίημα, παρεπλάνησεν εἰς πλημμελεῖς κρίσεις περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ εἰς παρανοήσεις πολλῶν λεπτομερειῶν. Εὔνόητον ἐφαίνετο, ὅτι Κρής ποιητής, ἐξ εὐπατριδῶν Βενετῶν ἔλκων τὸ γένος, ὁ Βιτσέντζος Κορνᾶρος, γράφων κατὰ τὸν IZ' αἰῶνα ἀρχόμενον ἥ μεσοῦντα, ἥ καὶ κατὰ τὸν IZ', θὰ ἥτο ἐμπεφορημένος φραγκικῶν ἰδεῶν καὶ θὰ ἐμιμεῖτο φραγκικὰ πρότυπα. Παρ' ὅλον δὲ τὸν ἀκραιφνῆ ἔλληνισμόν, ὃν ἀποπνέει τὸ ποίημα, τὸν κατάδηλον, καὶ εἰς τοὺς ἐπιπολαιοτάτους τῶν ἀναγνωστῶν εὑπείγνωστον, προκατειλημένοι ὑπὸ τῆς σφαλερᾶς γνώμης, τὸ μὲν φαινόμενον τοῦτο πειρῶνται παν-

τοιοτρόπως νὰ ἔξηγήσωσι, προσπαθοῦσι δὲ πανταχοῦ ν' ἀνιχνεύσωσι σημεῖα τοῦ φραγκισμοῦ καὶ ἀναζητοῦσιν ἐπὶ ματαίῳ τὰς φραγκικὰς πηγάς, διότινεν δὲ οὐτιλησεν δὲ Κορνᾶρος.

Ἡ ἐπήρεια τῆς πεποιημένης ταύτης, ὅτι Φράγκος ἐν τῇ ἑνετοκρατούμενῃ Κρήτῃ ἐποίησε τὸν Ἐρωτόκριτον, προσδίδει τὴν ἐπίφασιν λογικῆς ἀκολουθίας καὶ εἰς τὰς ἀτοπωτάτας τῶν γνωμῶν. "Οὐτεν ἐπὶ τῇ προϋποθέσει τῆς βενετικῆς καταγωγῆς τοῦ ἔξελληνισθέντος ποιητοῦ καὶ τῆς συντάξεως τοῦ ποιήματος περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣ' αἰῶνος¹), δὲν θὰ ἐφαίνετο δλως ἀπίθανος ή γνώμη τοῦ συγγραφέως τῆς Ἰστορίας τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας K. Dieterich, ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος εἶναι παιδαγωγικὸν σύγγραμμα, πολιτικὸν ἐπιδιῶκον σκοπόν· ὅτι δηλ. ὁ ποιητὴς αὐτοῦ, εὐπαίδευτος ἀνὴρ ἔξ εὐγενοῦς βενετικοῦ οἴκου, ἔχων ἐπίγνωσιν τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ, ζῶν δ' ἐν μέσῳ ἀγρίων καὶ τραχέων ὁρειῶν, οἵτινες ἔνεκα τῆς πανουργίας καὶ ἀνυποταξίας αὐτῶν εἰς τοὺς νόμους πολλὰ θὰ παρεῖχον βεβαίως πράγματα εἰς τοὺς νέους κατοίκους τῆς νήσου, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκείνος ἐκάθισε καὶ συνέθεσε ποίημα, σύμφωνον πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀπλοϊκῶν νησιωτῶν, τῶν διοίων αἱ σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματα ἥσαν οἰκεῖα αὐτῷ, τῶν διοίων τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ποίησιν ἐγίνωσκε· καὶ ὅτι τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ὁ σκοπὸς ἦτο διὰ τῆς ποιήσεως νὰ διδάξῃ τοὺς δυσηνίους καὶ στασιώδεις Κρήτας, πάσας τὰς ἀρετάς, ἃς βλέπομεν τόσον εὐρεός ἀναπτυσσομένας ἐν τῷ ποιήματι, χρησιμωτάτας δ' εἰς τοὺς Βενετοὺς δεσπότας τῆς νήσου, διότι συνετέλουν νὰ καταστήσωσι τοὺς κατοίκους πειθαρχικωτέρους καὶ εὐαγωγοτέρους. 'Ἐκ τούτου δ' ἔξηγεται διατὶ τόσον συχνὰ ἐπαναλαμβάνεται ἡ πίστις τῶν ὑποτελῶν καὶ τοσαύτη ἀποδίδεται σημασία εἰς ταύτην, διήκουσαν δι' ὅλου τοῦ πονήματος, ἔξ τούτου καὶ ἡ ἔξαρσις τῆς πίστεως καὶ τῆς φιλίας, τῶν ἀρετῶν ἀκριβῶς ἐκείνων, δῶν πολλάκις κατεδείχθησαν ἐνδεεῖς οἱ Κρήτες²).

Ἡ γνώμη τοῦ Dieterich καταδεικνύει μέχρι τίνος βαθμοῦ δύναται νὰ φθάσῃ ἡ παρανόησις τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ ποιή-

¹) Ο K. Dieterich (*Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Literatur*, Leipzig 1902 σ. 83) παραδέχεται ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος συνετάχθη 50 περίπου ἔτη πρὸ τῆς Ἐρωφίλης τοῦ Χορτάτου, ζήσαντος περὶ τὸ 1600.

²) Dieterich αὐτ. σ. 84.

ματος, ἀν ἡ μελέτη αὐτοῦ ἀφορμάται ἐξ ἐσφαλμένης ἰδέας περὶ τοῦ γένους καὶ τῆς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ, βεβαίων δυντος ὅτι μεγίστην ἔχουσι φορήν καὶ εἰς τὸν ἔξωτερικὸν τύπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οὖσαν αὐτὴν παντὸς λογοτεχνικοῦ ἔργου, εἰς τὴν τεχνικὴν διάταξιν καὶ εἰς τὰ νοήματα αὐτοῦ, ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐποιήθη, αἱ βιοτικαὶ περιστάσεις τοῦ ποιητοῦ, καὶ πάντες καθόλου οἱ ὅροι τοῦ περιβάλλοντος.

"Ἄς ἔξαριθώσωμεν νῦν τοὺς λόγους, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ κρατοῦσαι γνῶμαι περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐγράφη τὸ ποίημα.

"Ἡ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ γνώμη φαίνεται ἡ βεβαιοτάτη πασῶν, διότι στηρίζεται εἰς ὅητὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ ποιήματος, περατουμένου διὰ τῶν ἔξης στίχων (Ε' στ. 1535 κέ.):

Βιτσέντζος εἰν' ὁ ποιητὴς καὶ τὴ γενιὰ Κορνᾶρος,
ποῦ νὰ βρεθῇ ἀκριμάτιστος, σὰ θὰ τὸν πάρῃ ὁ Χάρος.
'Σ τὴ Στείαν ἐγεννήθηκε, 'σ τὴ Στείαν ἐνεθράφη,
ἐκεῖ ἔκαμε κ' ἐκόπιασε ἐτοῦτα δποῦ σᾶς γράφει.
'Σ τὸ Κάστρον ἐπανδρεύθηκε, σὰν ὁρμητεύγ' ἡ φύση,
τὸ τέλος τού χει νὰ γενῆ, δπον δ θεός δρίση.
Οἱ στίχοι θέλουν διόρθωση καὶ σάσμα, δσο μποροῦσι,
γι' αὐτοὺς ποῦ τοὺς διαβάζουσι, καλὰ νὰ τοὺς γροικοῦσι.

"Αλλὰ τίς ἡ ἀξία τῆς μαρτυρίας ταύτης; καὶ εἶναι ἐπαρκὴς μόνη αὕτη πρὸς πίστωσιν τοῦ ὅτι ὁ ἔκ Σητείας τῆς Κρήτης Κορνᾶρος εἶναι ὁ ἀληθῆς ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου;

Συνηθέστατα ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς ἡμῶν ποιήμασιν παρουσιάζονται ὡς ποιηταὶ διὰ τοιούτων δηλώσεων ἐν τῷ ἐπιλόγῳ, ἢ ἐνίστε ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἀπλοὶ βιβλιογράφοι ἢ διασκευασταί. Δὲν εἶναι δ' ὅμιως δίκαιον ὡς παρετήρησα ἀλλαχοῦ¹⁾, κρίνοντες τούτους κατὰ τὰς σημερινὰς περὶ πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ἰδέας, νὰ τοὺς ἐλέγχωμεν ὡς θρασεῖς λογοκλόπους. Τὰ εἰς κοινὴν γλῶσσαν γεγραμμένα ἔργα ἐθεωροῦντο κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, ὡς κοινὸν κτῆμα, καὶ οἱ βι-

¹⁾ Περὶ τοῦ ἑθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων 'Ελλήνων. 'Αθ. 1907 σ. 7.

βλισγράφοι, ἐνῷ πιστῶς ἀντέγραφον τὰ εἰς ἀρχαίαν γλῶσσαν κείμενα, ἐνόμιζον ἐπιτρεπομένην πᾶσαν μεταβολὴν καὶ προσθήκην εἰς τὰ δημώδη, καὶ εὐκόλως καὶ ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συνειδότος οἰκειοποιοῦντο ταῦτα, ἂν αἱ μεταβολαὶ ἡσαν πολλαὶ καὶ οὖσιάδεις.

Οὕτως ὁ Ζαχύνθιος στιχουργὸς τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙC' αἰῶνος Μᾶρκος Δεφαράνας εἰς τοὺς «Λόγους διδακτικοὺς τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν νίὸν» παρέλαβε πλείστους στίχους ἐκ τῶν παραινέσεων τοῦ Στεφάνου Σαχλήκη, ἂν καὶ τὰ ποιῆματα τούτου ἔχουσι βαθέως ἀποτετυπωμένον τὸν προσωπικὸν χαρακτῆρα. Καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ ἔργῳ του, τῇ «Ἴστορίᾳ τῆς Σωσάννας» ὁ αὐτὸς Δεφαράνας ἀκολουθεῖ παλαιότερον πρότυπον. Καὶ ἀμφοτέρων δὲ τῶν στιχουργημάτων τούτων, ὃν τὸ μέγιστον μέρος εἰς ἄλλους ἀνῆκεν, ἔξαγγέλλει ἑαυτὸν ποιητήν. 'Ο Ρόδιος 'Εμμανουὴλ Γεωργιλᾶς ἔξαιτεῖται παρὰ τοῦ θεοῦ ἀφεσιν ἀμαρτιῶν ἐν τέλει τῆς «Ἴστορικῆς ἔξηγήσεως περὶ Βελισαρίου», ἥτις εἶναι ἀπλῆ διασκευὴ παλαιοτέρας παραλλαγῆς, διατηρήσασα καὶ πολλοὺς στίχους ταύτης ἀμεταλλάκτους. Τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου ἐν χειρογράφῳ τῆς "Ανδρον παραλλαγὴ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὐθυμίου τινός, τῆς δὲ νεωτάτης τῶν διασκευῶν αὐτοῦ, τῆς ἐκ χειρογράφου τῆς 'Οξφόρδης ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἐκδοθείσης, ποιητὴς καυχᾶται ὅτι εἶναι ὁ Χῖος μοναχὸς Ἰγνάτιος Πετρίτσης'.

"Ἄν εἰν' λοιπὸν καὶ θέλετε καὶ μένα τὴν πατρίδα
νὰ μάθετε καὶ τ' ὄνομα, νὰ βγάζετεν μερίδα,
ἀπὸ τὴν Χίον ξεύρετε εἶναι τὰ γονικά μου
'Ιγνάτιον τὸ ὄνομα, Πετρίτζη τὴν γενιά μου...
'Εγὼ λοιπὸν ἐσύνταξα τοῦτο καὶ σύνθεσά το,
μὲ στίχους τοὺς πολιτικοὺς εἰς ὁίμα ἔποισά το¹⁾.

Τῆς 'Ριμάδας τοῦ Ἀπολλωνίου, ἀν καὶ εἶναι διασκευὴ παλαιοτέρας παραλλαγῆς τοῦ ποιήματος, δύο παρουσιάζονται ποιηταί, ὁ Γαβρὶὴλ Ἀκοτιᾶνος ἥ Κοντιᾶνος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Τέμενος· ὁ τελευταῖος οὗτος λέγει ἐν τέλει ὅτι ἐπεράτωσε τὸ ἔργον τὴν 1 Ἰανουαρίου 1500

¹⁾ Στ. 3071 κέ. = Lambros, Romans grecs σ 236.

Εἰς τὰ Χανιά βρισκόμενος, εἰς τὸ νησὶ ὃς τὴν Κρήτην,

καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγνώστου διὰ τὰ σφάλματα αὐτοῦ:

Καὶ ἂν ἔσφαλα καὶ τύποτες, ἃς ἔν συμπαθημένος γιατὶ ἔκαμα τὸ κάτεχα, καὶ τό χα μαθημένο¹⁾.

'Αλλ' ὡς ἐκ τῆς ἴδιας αὐτοῦ ὁμολογίας ἐν ἀρχῇ τοῦ ποιήματος φαίνεται, ἄλλοθεν παρέλαβεν, ἔργον δ' αὐτοῦ εἶναι ἡ διασκευὴ εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους.

*Nὰ γράψω το βουλήθηκα, καὶ νὰ τ' ἀναθιβάλω,
τό δα γραμμένο πούβετες, κ' εἰς ὅιμα νὰ τὸ βάλω²⁾.*

Τὸ ποίημα ἔχει πολλοὺς κρητικοὺς ἴδιωτισμούς· ὅθεν ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ τοῦ Κοντιάνου παραλλαγὴ καὶ δὲν ἐσφέζετο ἡ παλαιοτέρα ἀμφοτέρων «Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου», θὰ ἐφαίνετο βεβαιότατον ὅτι ποιητὴς αὐτοῦ εἶναι ὁ Τέμενος.

Ταῦτα πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ἡ ἐν τέλει τοῦ 'Ερωτοκρίτου μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ Κορνάρου δὲν ἀποδεικνύει ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ποιητής, ἀλλ' ὅτι πιθανῶς μόνον ὀλίγας τινάς μεταβολὰς ἔφερεν εἰς παλαιότερον ποίημα, ἥ τὸ διεσκεύασεν εἰς πολιτικοὺς ὁμοιοκαταλήκτους στίχους, τὸ «ἔβαλεν εἰς ὅιμα», ἵσως δὲ καὶ τὴν λέξιν μετέβαλε κατὰ τὸ κρητικὸν ἴδιωμα, ἀν τὸ πρότυπον δὲν ἦτο γεγραμμένον εἰς τὸ ἴδιωμα τοῦτο. 'Αλλως δὲ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ὁ διμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ ὁ Κορνάρος, δὲν συναρθροῦται ὀργανικῶς πρὸς τὸ ἄλλο ποίημα. Τοῦτο προδήλως περατοῦται εἰς ἐπίλογον, ἐν ᾧ ὁ ἀληθῆς ποιητὴς ἐκφράζει τὴν χαράν του ὅτι ἐπέθηκε τὴν κορωνίδα εἰς τὸ ἔργον του, δι' εἰκόνος, ἵσ τὴν ποιητικὴν καλλονὴν θὰ ἐκτιμήσωμεν καλύτερον, ἀν

¹⁾ Ἀπολλώνιος, Βενετ. 1553 φ. 29β.

²⁾ Αὐτ. φ 2α στ. 27-9 ἐπίσης καὶ ἐν φ. 21α μνημονεύεται τὸ παλαιότερον πρότυπον:

*Μακάριον ἐλέγασιν ἐκεῖνον τὸν ρουφιᾶνο,
σὰν τό δα 'σ τὴν ἀνάγνωσιν, ἵτις (= ἔτοι) ἀναθιβάνω.*

συγκρίνωμεν πρὸς τὴν συνηθεστάτην τῶν βιβλιογράφων κατακλεῖδα, τῆς δποίας φαίνεται ὅτι εἶναι ποιητικὴ παράφρασις :

“Ωσπερ ἔνοι χαίρουσιν ἵδεῖν πατρίδα,
καὶ οἱ χειμαζόμενοι εὐρεῖν λιμένα,
οὗτοι καὶ τῷ γράψαντι βιβλίου τέλος.

Ο ποιητής παραβάλλει τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ βιβλίου πρὸς τὴν προσόρφυμισιν πλοίουν εἰς τὸν λιμένα αἵ τριχυμίαι, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἐλησμονήθησαν, καὶ μετὰ χαρᾶς εἴδον τὸ αἴσιον πέρας, ἐνδομύχως ἀποθαυμάζοντες, οἱ ἀναγνῶσται, οἱ μακρόθεν παρακολουθοῦντες τὰς τύχας τοῦ πλοίουν. Ἀπεκδέχεται εὐφημον μνείαν καὶ εὐμενεῖς εὐχὰς ὡς ἀμοιβὴν τῶν κόπων, οὓς κατέβαλε. Συναισθάνεται τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἔργου του, καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιείκειαν τῶν εἰδημόνων ἀλλὰ μετὰ δικαίας ὑπερηφανείας ἐκφράζει τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ ἀποστομωθῶσιν οἱ κακόβουλοι ἐπικριταί, οἱ τὰ πάντα ψέγοντες, ἃν καὶ εἶναι παντελῶς ἀδαιεῖς τῆς τέχνης¹⁾.

Μετὰ τὸν ἐπίλογον τοῦτον, ὃν ἀληθὴς ἔγραψε ποιητής, ὁ τοῦ Κορνάρου εἶναι φανερὸν ὅτι παρέλκει ὡς παρέμβλημα δὲ πεζὸν καὶ ἀδέξιον ἐλέγχουσιν αὐτὸν αἱ κοινοτοπίαι καὶ αἱ ἀντιφάσεις πρὸς τὸ ἄλλο ποίημα. Ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τῶν πλείστων διασκευαστῶν, ὁ Κορνάρος, κρίνει ἀναγκαῖον νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχήν, ὅπως εὐρεθῇ

¹⁾ Μέρ. Ε' στ. 1517 κέ.

K' ἐκεῖνον ποῦ ἐκόπιασεν, ἃς τὸν καληνωρίζουν
κι' ἃς ουμπαθοῦν τὰ οφάρματα ἐκεῖνοι ποῦ γνωρίζουν.
'Εοίμωσε τὸ ἔνδο μον, τὸ δάξιμο γυρεύγει,
ἡρθε 'ς ἀνάβαθα νερά, καὶ πλὸ δὲν κινδυνεύγει.
Θωρεῖ τὸν οὐρανὸ γελῆ, τὴ γῆς καὶ καμαρώνει,
κ' εἰσὲ λιμιῶνα ἀνάπαγην ἥραξε τὸ ιμόνι.
'Σ βάθη πελάγον ἀρμένιζα, μὰ ἐδάρθα 'ς τὸ λιμιῶνα,
πλὸ δὲ θυμοῦμαι ταραχαῖς, μάνταις καὶ χειμῶνα.
Θωρῶντας ἐχαρήκασι καὶ ἐκουρφοκαμαρῶσα,
κι' δοος ἐκλουθοῦνος ἀπὸ μακρᾶς ἐδὰ κοντὰ ἐοιμῶσα.
'Η γῆς ἐβγάνει τὴ βονή, δὲρας καὶ μονυχρίζει,
καὶ μὰ βροντὴ 'ς τὸν οὐρανὸ τ' ὁχιρούς μον φοβερίζει,
ἐκείνους τοοὶ κακόγλωσσον, ποῦ ψέγονυ διι ἰδοῦνοι,
κι' ἀπόκει δὲν κατέχουσι τὴν ἄρφα κιάς νὰ ποῦνοι.

ἀπολελυμένος τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Τοιαύτην εὐχὴν βλέπομεν ἐπαναλαμβανομένην καὶ ὑπὸ ἄλλων στιχουργῶν καὶ βιβλιογράφων ἐν τέλει τῶν βιβλίων¹⁾: ἀλλὰ φαίνεται ἡμῖν παράδοξος ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ, διότι εἶναι ἡ μόνη θεολογικὴ χριστιανικὴ ἔννοια ἐν δὲ τῷ ποιήματι, τοῦ δποίου ἰδιαίτερος καὶ δυσεξῆγητος χαρακτήρος εἶναι ἡ παντελῆς ἔλλειψις χριστιανικῆς χροιᾶς. Ἐπίσης ὁμολογεῖ ὁ Κορνάρος, ὅτι οἱ στίχοι χρήζουσι διορθώσεως, ὁμοιάζων κατὰ τοῦτο μὲ τὸν Ἰγνάτιον Πετρίτζην, ὃστις ἐπικαλεῖται τὴν συνεργασίαν τῶν ἀναγνωστῶν του πρὸς διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων²⁾. Ἀλλὰ τοιαύτη ὁμολογία, προσήκουσα εἰς τὸν ἀμαθῆ Χῖον μοναχόν, ἦτο ἀναξία τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἔνδειξις μᾶλλον οὐσα ὑπερθολικῆς καλογρηικῆς ταπεινοφροσύνης. Ἡ στιχουργία τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι τελειοτάτη, συγκρινομένη πρὸς τὴν τέχνην τοῦ πολιτικοῦ στίχου τῶν βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἑλλήνων ποιητῶν, καὶ ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν στιχουργίαν τῶν δημωδῶν ἀσμάτων. Τῆς ὑπεροχῆς δ' αὐτοῦ ταύτης εἶχε συνείδησιν ὁ ποιητής, ὃστις ἐν τῷ ἐπιλόγῳ του μετὰ καταφρονήσεως ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀμαθῶν κατηγόρων του, καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἴκανῶν νὰ κρίνωσιν, «ἐκείνων ποῦ γνωρίζουν». Πρὸς τοὺς λόγους δὲ τούτους ἀντιφάσκουσιν αἱ ταπεινόφρονες ἐκφράσεις τοῦ Κορνάρου.

Τὸ ποίημα ἐγράφη περὶ τὸ 1500, ὡς λέγει ὁ Σωτηριάδης, στηριζόμενος εἰς τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Γιάννιαρη. Οὗτος οὐδα-

¹⁾ Οὗτως ὁ Γεωργιλᾶς ἐν Βελισαρίῳ στ. 837 (σ. 347 Wagner):

Μύριαις μυριάδεσ κορίματα καὶ ἄλλην μιὰν χιλιάδα,
νά χιι ὁ γιός τοῦ Γεωργιλᾶ ουμπάθησος τὸν τόρα (Χριστέ μου).

Βλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ Θανατικὸν τῆς Ἀράδου στ. 641 (σ. 52 Wagner). — Ή παλαιοτάτη τῶν τοιούτων εὐχῶν ὑπὲρ συγχωρήσεως τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ βιβλιογράφου εὐρίσκεται ἐν κώδικι τοῦ 835. (Gardthausen, Griechische Paläohraphie σ. 377-8).

²⁾ Διήγησις Διγενῆ στ. 3063 κέ. (σ. 236 ἔκδ. Λάμπρου):

Οσοι τ' ἀναγνώσκετεν καὶ δοοι διηγασθε,
ἂν εἰν' καὶ οφάλμα εὑρετεν, νὰ μὴ μοῦ καταράστεν,
διι ἐγὼ ὡς ἀμαθῆς πολλὰ ἔχω σφαλμένα,
γιὰ τοῦτο ἀπὸ λόγου οας ἄς εἰν' διωρθωμένα.

μῶς ἀμφιβάλλων, ὅτι ὁ Βιτσέντζος Κορνάρος εἶναι ὁ ποιητής, ἐξή-
τησε νὰ καθορίσῃ τὸν χρόνον, καθ' ὃν οὗτος ἔζησε, βέβαιος ὅτι καθο-
ρίζει οὗτο καὶ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐποήθη ὁ Έρωτόκριτος. Εἰς τὸν
καθορισμὸν δὲ τοῦτον βοηθήματα εἶχε δύο γενεαλογικὰς βίβλους τῶν
'Ενετῶν καὶ 'Ενετοκρήτων εὐγενῶν, συνταχθείσας τὴν μὲν ὑπὸ τοῦ
Κρητὸς εὐπατρίδου Νικολάου Μουάτσου (1770), ἀποκειμένην ἐν τῇ
Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βενετίας, τὴν δὲ ὑπὸ τοῦ Fr. Barbaro
(περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος), ἡς δύο ἀντίγραφα εὑρίσκονται ἐν
τῇ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ καὶ ἐν τῷ ἀρχείῳ Κορρέῳ¹⁾. Παραλαβὼν
τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κορνάρων εἰδήσεις τούτων,
καὶ συμπληρώσας, ὡς λέγει, διά τινων σημειώσεων εἰλημμένων ἐκ τῶν
ἀρχείων Frari, κατήρτισε γενεαλογικὸν πίνακα τῆς οἰκογενείας ἀπὸ
τῶν μέσων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ'. 'Ἐκ τῶν
πέντε δὲ Κορνάρων, οἵτινες φέρουσι τὸ ὄνομα Βιτσέντζος, ὁ παλαιό-
τατος μόνον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ποιητής τοῦ Έρωτοκρίτου,
ἀποκλειομένων τῶν λοιπῶν διὰ πολλοὺς λόγους πιθανωτάτους, ὡν
ὅ κυριώτατος, ὅτι ἔζων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σητείας ὑπὸ τοῦ
Βαρβαρόσσα (1537).

'Ο Έρωτόκριτος, κατὰ τὸν Γιάνναρην, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γραφῇ
μετὰ τὸ 1508, δτε συνέβη φοβερώτατος σεισμός, ὁ καταστρεπτικώ-
τατος ὅσων ἀπ' αἰῶνων μνημονεύει ἡ κρητικὴ ἱστορία, κατερειπώσας
καὶ τὴν Σητείαν. Μετὰ δὲ τὸν σεισμὸν τοῦτον καὶ ἄλλαι δεινόταται
συμφοραὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν νῆσον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώ-
σεως, λοιμοί, σεισμοί, στάσεις, ἐπιδρομαὶ Τούρκων, ὥστε οἱ χρόνοι
ἐκεῖνοι δὲν ἥσαν πρόσφοροι πρὸς γένεσιν μακροῦ ποιήματος, ἔξυ-
μονύντος τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀνδρείαν.

¹⁾ 'Ακατανόητον εἶναι, ὅτι μεταξὺ τῶν βοηθημάτων τοῦ Γιάνναρη δὲν
καταλέγεται καὶ ἡ πραγματεία περὶ τῶν ἐν Καρπάθῳ Κορνάρων τοῦ Hopf,
ὅστις πηγὰς ἔχων πλὴν τῆς τοῦ Muazzo καὶ ἄλλας παλαιοτέρας γενεαλογικὰς
βίβλους καὶ δημόσια καὶ συμβολαιογραφικὰ ἔγραφα τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας
ἀκριβέστερον ἀναγράφει τὴν γενεαλογίαν τοῦ οἴκου τῶν Κορνάρων. 'Ἐκ τοῦ
ἔργου τοῦ Hopf ἀποδεικνύεται ἐσφαλμένος ὁ ὑπὸ τοῦ Γιάνναρη καταρτισθεὶς
γενεαλογικὸς πίναξ, καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ Βικεντίου Κορνάρου,
ὅν δέχεται οὗτος ὡς ποιητὴν τοῦ Έρωτοκρίτου' (Hopf, Veneto-Byzantinische
Analekten. Die Cornaro von Scarpanto. 'Ev Sitzungsberichte der k.
Akad. d. Wissensch. Wien. 1859 τ. 32 σ. 478 - 495).

'Αλλ' ουδὲ πρὸ τοῦ 1383 ἡτο δυνατὸν νὰ γραφῇ ὁ Ἐρωτόκριτος, διότι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνέστη τὸ δουκᾶτον τοῦ Ναυπλίου, διατηρηθὲν μέχρι τοῦ 1540, τὸ δὲ δουκᾶτον τοῦτο μνημονεύεται ἐν τῷ ποιήματι, ὡς πιστεύει καὶ βεβαιώνει ὁ Γιάνναρης. "Οὐδεν ὁ ποιητὴς ἔζησε μεταξὺ τοῦ 1383 καὶ τοῦ 1508. 'Αλλ' εἰς τὸν γενεαλογικὸν πίνακα ἀναγράφεται εἰς Βιτσέντζος Κορνάρος, ὁ παλαιότερος τῶν πέντε Βιτσέντζων, γεννηθεὶς τῷ 1486, οὗτος ἄρα εἶναι ὁ ποιητὴς τὸν Ἐρωτόκριτον. Δὲν ἀναφέρεται μόνον ἐν τῷ πίνακι ὁ γάμος τοῦ ποιητοῦ; ὁ μνημονεύμενος ἐν τῷ ποιήματι, ἐνῷ ἄλλων Κορνάρων ἀναγράφονται καὶ αἱ σύζυγοι.

Εὔλογος δ' ὅμως ἐγείρεται ἀπορία πῶς ἐν ἡλικίᾳ νεαρωτάτῃ συνέθεσεν ὁ Βιτσέντζος Κορνάρος τόσον μακρὸν ἐπικὸν ποίημα. 'Ο μὲν Σωτηριάδης, γράφων ὅτι ὁ Κορνάρος ἐποίησε τὸν Ἐρωτόκριτον τῷ 1500, ἡθέλησε διὰ στρογγύλου ἀριθμοῦ νὰ δηλώσῃ τὸν χρόνον, διότι βεβαίως δὲν ἐφαντάσθη δεκατετραετῆ τὸν ποιητὴν τοῦ Ἐρωτόκριτου. 'Ο δὲ Γιάνναρης, ὃν οὐτος ἀκολουθεῖ, παραδέχεται (σ. 30) ὅτι ὁ Κορνάρος «εἶχεν ἥδη ποιήση τὸν Ἐρωτόκριτον πρὸ τοῦ 1508 καὶ ὅτι ὅλιγῳ πρότερον ἦν ὑστερον τοῦ πανωλέθρου τούτου σεισμοῦ ἐπώκησεν εἰς Ἡράκλειον, ἔνθα καὶ ἐγκατέστη νυμφευθείς». ('Αλλ' ἐκ τοῦ ἐπιλόγου φαίνεται ὅτι ὅτε ἐπεράτωσε τὸν Ἐρωτόκριτον ἡτο ἥδη ἔγγαμος, νυμφευθεὶς ἐν Ἡράκλειῳ). Προσπαθεῖ δ' ὁ Γιάνναρης παντοιοτόπως νὰ παραστήσῃ ὡς πιθανὴν τὴν ἀπιθανωτάτην γνώμην ὅτι ὁ Ἐρωτόκριτος εἶναι ἔργον μειρακίου. Καὶ τὸν μὲν γάμον τοῦ Κορνάρου μετέθεσεν εἰς ὑστεροτερον χρόνον, παρὰ τὴν ἥητὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ. 'Η δὲ νεαρὰ ἡλικία τοῦ ποιητοῦ συμβιβάζεται, κατ' αὐτόν, ἀριστα πρὸς τὸν νεανικὸν χαρακτῆρα τοῦ ποιήματος. «Ο ἔρως καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ἀρετή, ἀτινα ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν, προϋποτίθενται ἡλικίαν νεαράν, καρδίαν θερμήν, φαντασίαν ζωηράν». "Ας ἐπιφραπῇ ἡμῖν νὰ μὴ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν ἀνασκευὴν τοῦ ἐπιχειρήματος τουτοῦ, εἰς τὸ ὅποιον δὲν θ' ἀποδίδῃ, πιστεύομεν, πολλὴν σημασίαν ὁ συγγραφεύς. "Ετερον δὲ τεκμήριον τῆς νεαρᾶς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρωτόκριτου εἶναι καὶ ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀμάθεια αὐτοῦ. Διότι «ἐν τῷ Ἐρωτόκριτῳ ἐλλείπουσι, πλὴν μικρῶν ἔξαιρέσεων, αἱ ἄλλως ἀναγκαῖαι περιγραφαὶ χωρῶν καὶ τοποθεσιῶν, ἰστορικῶν ἐπει-

σοδίων καὶ ἀρχαίων μύθων». Καὶ ἡ ἀμειγῆς πάσης ἀρχαιζούσης καὶ λογίας φράσεως γλῶσσα τοῦ ποιήματος προσάγεται ώς πρόσθετον τεκμήριον τῆς νεαρᾶς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ, μὴ προφθάσαντος νὰ διδαχῇ τὴν ἀρχαίαν, διότι ὑποθέτει φαίνεται ὁ συγγραφεύς, ὅτι ἂν εἴχεν ἐλληνομάθειαν ὁ ποιητὴς θὰ ἔκαλλυνε τὴν γλῶσσάν του δι' ἀρχαιοπρεπῶν λέξεων καὶ φράσεων.

'Αλλὰ τοιοῦτοι λόγοι, προδήλως ὑπαγορευθέντες ὑπὸ τῆς ἀμηκανίας πρὸς συμβιβασμὸν τῶν ἀσυμβιβάστων, δυσκόλως πείθουσιν. 'Ο μακρὰν ἀνάλυσιν τῆς μονογραφίας τοῦ Γιάνναρη εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς δημοσιεύσας συμπολίτης αὐτοῦ Ἰω. Μ. Δαμβέργης, καίπερ ἀποδεχόμενος πάσας τὰς ἄλλας γνώμας τοῦ συγγραφέως, ἀναγκάζεται νὰ διαφωνήσῃ αὐτῷ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ φέρει δ' εὐλογωτάτας παρατηρήσεις πρὸς ἀναίρεσιν τῶν περὶ ἀγνοίας καὶ ἀμαθείας αὐτοῦ ἵσχυρισμῶν. 'Αλλ' ὅπως μὴ γίνη αἰτία, λέγει, ν' ἀμφισβητηθῇ κατ' ἐλάχιστον πᾶν ἄλλο προηγούμενον συμπέρασμα τοῦ ἐρευνητοῦ, συμβιβάζων τὴν διχογνωμίαν ταύτην πρὸς τὴν παραδοχὴν ὅλων τῶν ἄλλων, παραδέχεται ὅτι ἡ ἐν τέλει τοῦ ποιήματος δήλωσις τοῦ Κορνάρου εἶναι σκόπιμος ἀναχρονισμὸς καὶ ποιητικὸν τέχνασμα, καὶ ὅτι ἐν καθεστηκίᾳ ἡλικίᾳ πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 1508 ἔγραψεν οὗτος τὸν Ἐρωτόκριτον.

Δὲν είναι δ' ὅμως πιθανωτέρα καὶ ἡ γνώμῃ αὕτη, προϋποθέτουσα τὸ μὲν ἀσκοπα καὶ ἀκατανόητα ποιητικὰ τεχνάσματα, τὸ δὲ τὸ δυνατὸν τῆς συγγραφῆς τοῦ ποιήματος ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ Κρήτη, καὶ ἴδιαιτέρως ἡ Σητεία, ἦτο ἀνάστατος. 'Η παρατήρησις τοῦ Γιάνναρη, περὶ τοῦ χρονικοῦ ὅρίου πρὸ τοῦ δποίου ἐποίηθη δ' Ἐρωτόκριτος είναι ὅρμη, ἄλλως δὲ ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ ἄλλων λόγων περὶ ὧν ὑστερον θὰ διαλάβωμεν.

'Αλλ' ἵσως ἡ συζήτησις περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου είναι ματαιόσχολος, διότι οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας ἐρεύνας τοῦ Hopf ἐν ἔτει 1476 καὶ οὐχὶ 1486, ἐδοκιμάσθη δ' εἰς τοὺς εὐγενεῖς τῷ 1498¹⁾. "Οθεν εἴχεν ἡλικίαν κατάληλον, ἀμφίβολον δ' ὅμως ἀν εἴχε καὶ ἔφεσιν πρὸς σύνθεσιν ἐλληνικῶν στίχων. Διότι ὁ Βιτσέντζος μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Ἀντωνίου καὶ Ἀνδρέου καὶ τῶν

¹⁾ Hopf, Veneto-Byzantinische Analekten σ. 494.

ἔξαδέλφων του, τῶν υἱῶν τοῦ Πέτρου Κορνάρου, ἥσαν, ὡς ἀπέδειξεν δο Ήρφ, οἵ τε λευταῖοι Βενετοὶ κύριοι τῆς Καρπάθου, ἐκδιωχθέντες αὐτῆς τῷ 1538 ὑπὸ τοῦ Βαρβαρόσσα. Δὲν φαίνονται δ' ἀκριβεῖς αἱ εἰκασίαι τοῦ Γιάνναρη, διτὶ οἱ Κορνᾶροι τῆς Καρπάθου «ὕστερον εἰς Σητείαν μεταστάντες μακρὸν ἥδη χρόνον πρὸ τοῦ ποιητοῦ εἶχον βαθμηδὸν ἀφομοιωθῆ πρὸς τὰ ἐγχώρια στοιχεῖα» καὶ εἴχον ἔξελληνισθῆ. καὶ διτὶ καὶ ἡ ἀγωγὴ καὶ ἡ γλῶσσα τῆς οἰκογενείας ἦτο Ἑλληνική, διότι «ἔνη γενεὺ οἰασδήποτε καταγωγῆς, ἐγκαθισταμένη ἐπὶ μακροὺς χρόνοις ἐν λίαν ἀποκειμένοις νησιδίοις ἢ ἄκραις, οἷα ἡ Κάρπαθος καὶ Σητεία, ἀμφοιροῦσα δὲ πάσης ἀμέσου καὶ συχνῆς κοινωνίας πρὸς τὴν μητρόπολιν καὶ τὰ λοιπὰ πολιτικὰ κέντρα... ἔξαλλάσσει μακρὸν κατὰ μικρὸν τὰ πατρῷα ἥθη καὶ τὴν γλῶσσαν». Οἱ Κορνᾶροι τούναντίον, οἱ ἀρχοντες τῆς Καρπάθου καὶ ἔχοντες κτήματα ἐν Σητείᾳ, διετήρησαν συχνὴν τὴν κοινωνίαν καὶ πρὸς τὴν μητρόπολιν Βενετίαν καὶ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς εὐπατρίδας τῆς Κρήτης, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Ηρφ, καὶ τὸ φρόνημα διετήρησαν βενετικώτατον. 'Ο πάππος τοῦ Βιτσέντζου Ἀνδρέας καὶ οἱ ἄλλοι στενοὶ συγγενεῖς αὐτοῦ ἐν τῇ στάσει τοῦ Σήφη Βλαστοῦ, πιστοὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς παραδόσεις των, ἐπολέμησαν ὡς γνήσιοι Βενετοὶ πρὸς τοὺς στασιάσαντας Κρήτας, περιελθόντες μάλιστα μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς στάσεως καὶ εἰς ἔριδας οἰκογενειακὰς περὶ διανομῆς τῆς ἀμοιβῆς, ἥν ἡ βενετικὴ πολιτεία ἀπένειμεν εἰς τοὺς Κορνάρους, αἰχμαλωτίσαντας δι' ἐνέδρας τινὰς τῶν στασιαρχῶν²⁾). Καὶ ἔγγονός τις τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βιτσέντζου συνέγραψεν Ἰταλιστὶ μακρὰν ἴστορίαν τῆς Κρήτης. 'Οθεν ἡ ἐντελὴς ἔξελληνισις τοῦ Κορνάρου, ἥτις εἶναι ἀναγκαία· προϋπόθεσις τῆς συγγραφῆς τοῦ 'Ερωτοκρίτου, δὲν προκύπτει ἐκ τῶν εἰδήσεων τὰς ὅποιας ἔχομεν περὶ τοῦ ὑποτιθεμένου ποιητοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου, τοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣ' αἰώνος ζήσαντος.

Θετικώτερα καὶ ἀσφαλέστερα εἶναι τὰ πορίσματα, τὰ ὅποια συνάγομεν ἐκ τῆς ἔξετάσεως τῆς ἑτέρας γνώμης τοῦ Γιάνναρη περὶ τοῦ χρονικοῦ ὅριον μεθ' ὅ ἐποιήθη ὁ 'Ερωτόκριτος, διότι ἀφοροῦται ἔξιστωτερικῶν τεκμηρίων. Καὶ ἡ γνώμη αὕτη δεν φαίνεται ἥμιν εὔστο-

²⁾ Αὐτ. σ. 490.

χρις, αἱ δ' ἐνδεῖξεις αὐτοῦ τούτου τοῦ ποιήματος, εἰς ἀς νομίζει ὅτι στηρίζεται ἡ γνώμη του, δὲν ἔχουσι τὴν ἀποδοθεῖσαν εἰς αὐτὰς ἔννοιαν, μᾶλλον δ' ἵσως ἄλλαι ἐνδεῖξεις δύνανται νὰ καθοδηγήσωσιν ἡμᾶς εἰς προσδιορισμὸν τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ.

'Ο ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου δὲν ἦτο, κατὰ τὸν Γιάνναρην, προγενέστερος τῶν μέσων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος: Πρῶτον μέν, διότι ποιεῖται χρῆσιν τῆς λέξεως τορνέσια (ἐν τῇ ἔννοίᾳ κερματίων, χρημάτων)· τὰ δὲ τορνέσια καλούμενα νομίσματα κοπέντα τὸ πρῶτον ἐν Γλαρέντσα κατὰ μίμησιν τοῦ γαλλικοῦ δηναρίου τοῦ ὀνομαζομένου tournois, εἰσήχθησαν καὶ εἰς τὰς ἑνετικὰς κτίσεις, ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, διότι ἐκόπησαν τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ ἐπὶ τοῦ δουκὸς Ἀνδρέου Δανδόλου (1343-1354). Δεύτερον δέ, διότι μνημονεύονται ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ τὰ δουκᾶτα τοῦ Ἀναπλιοῦ καὶ τῆς Μυτιλήνης, ταῦτα δ' «ἀναγράφονται ἐν τῇ ἴστορίᾳ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα τελευτῶντα, καὶ μάλιστα τὸ μὲν τοῦ Ἀναπλιοῦ πρῶτον ἐν ἔτει 1380, τὸ δὲ τῆς Μυτιλήνης ἐν ἔτει 1355».

Οἱ λόγοι οὗτοι οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχουσι σημασίαν πρὸς καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

'Η χρῆσις τῆς λέξεως τορνέσια ἐν τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ (ἐκ τοῦ ιταλ. *tornese*) εἶναι προγενέστερα τῆς κοπῆς τοῦ εἴδους τούτου τῶν νομισμάτων ἐν Ἑλλάδι. "Αλλως δὲ συνηθεστάτη εἶναι ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἡ χρῆσις λέξεων σημαινούσων ἔνεα νομίσματα (πρβλ. τάληρον, κολλωνάτο, ὁργγίνα, σφάντζικα, ντούπια, ὁουπιές κτλ.). Τὴν δὲ λέξιν τορνέσι ἡ τουρνέσι εὑρίσκομεν εἰσηγμένην εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἥδη πρὸ τῆς φραγκοκρατίας, ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. 'Ο Πτωχοπρόδορομος μεταχειρίζεται ταύτην καθὼς καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν τορνεσάκι¹⁾). Πρὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος τὴν εὑρίσκομεν καὶ ἐν τοῖς Χρονικοῖς τοῦ Μορέως²⁾.

Τί δ' ἔννοεῖ ὁ Γιάνναρης λέγων ὅτι μνημονεύονται ἐν τῷ Ἐρω-

¹⁾ Γ' 88 σ. 55 Legrand (κἄν τορνεσιοῦ χαριάριν). Τ' 167 σ. 114 L. (μ' ἔναν βελόνιν τορνεσιοῦ). Τ' 153 (κἄν τορνεσάκιν κάπου). 'Ἐν τῷ Ἡμπερίῳ καὶ Μαργαρώνᾳ στ. 960 = Legrand, Bibliogr. vulg. τ. I σ. 317 («καὶ τώρα δὲ μοῦ βρίσκεται τορνέσιν εἰς τὸ χέρι»).

²⁾ Στ. 2608 σ. 174 J. Schmitt. «Τῶν τορνεσίων» ἡ «τῶν τουρνεσίων».

τοκρίτῳ δουκᾶτα τῆς Μυτιλήνης καὶ τοῦ Ναυπλίου; Δουκᾶτα οὐδαμοῦ τοῦ ποιήματος μημονεύονται. Ἀναφέρεται μόνον τὸ ἀφεντόποντο λό ἀπὸ τὴν Μυτιλήνη (Β', 142 κὲ.) καὶ τὸ βασιλόποντο λό ἡ ὁργόποντο λό τοῦ Ναυπλίου (Β', 163 κὲ.), ὃ γιὸς ὁ κανακάρης τοῦ ὁργα τοῦ Ναυπλίου Ἀνδρόμαχος. Ὅθεν σαφῶς διακρίνονται τὰξιωματα αὐτῶν. Ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ὁργάδες καὶ ὁργόποντα ἀναφέρονται τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιᾶς, οἱ δ' ἄλλοι ἀγωνισταὶ εἰς τὸ κονταροχτύπημα εἶναι ἀφένταις ἡ ἀφεντόποντα ἡ ἀρχοτόποντα. Οἱ ποιητὴς θεωρεῖ ἄρα καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τὰς Ἀθήνας βασίλεια, ὡς τὸ Βυζάντιον, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Βλαχίαν, πολιτικῶς ὑπερτέραν κατέχοντα θέσιν τῶν ἄλλων, καὶ αὐτῆς τῆς Καραμανίας, ἣν ὅμοιώς αὐθεντίαν ὑπολαμβάνει. Τὰς Ἀθήνας θεωρεῖ βασίλειον διὰ τὴν παλαιὰν δόξαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας εἰς δουκᾶτον¹⁾, τὸ δὲ Ναύπλιον ἵσως διότι ἐπὶ μακρὸν διετηρήθη ἡ μνήμη τοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' (1180-1208) κραταιοῦ ἀρχοντος αὐτοῦ Λέοντος τοῦ Σγουροῦ, καὶ διότι ἀπὸ τοῦ θανάτου τούτου μέχρι τῆς εἰς τὸν Φράγκους ὑποταγῆς (1212) διετέλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ δεσπότου τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Ἀγγέλου· Ὁ Σγουρός, «δὲ ἐπαινετὸς ἐκεῖνος στρατιώτης» ὡς τὸν ἀποκαλοῦσι τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως (στ. 1528), ὅστις «ἐκ μικροῦ μέγας ἔφυ»²⁾ ὃ σεβαστοῦπέρετας³⁾ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Γ'⁴⁾, ὃ δεσπότης τῶν ὁχυρωτάτων τῆς Πελοποννήσου πόλεων, ὁνομάζεται μὲν τύραννος ὑπὸ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου (σ. 841, 20 Bonn), ἀλλ' οἱ ὑπήκοοι του καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες δὲν ἐθεώρουν βεβαίως αὐτὸν ὑποδεέστερον τῶν ἄλλων ὁργάδων.

Πάντως δὲ ἐκ τῆς Ἰστορίας τοῦ Ναυπλίου οὐδὲν συνάγεται πό-

¹⁾ Καὶ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἐπίστευον ὅτι ἥδη ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἀθηνῶν είχον τὸ ἀξιωμα τοῦ μεγάλου δουκός. (*Nikηφόρος Γενγρος*. Z' 5 τ. I σ. 239 Bonn. = *Γρηγοροβίου - Λάμπρου*, 'Ιστορία τῶν Ἀθηνῶν τ. Α' σ. 480 - 1). Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι καὶ ὑπὸ τοῦ Δάντου καὶ ὑπὸ τοῦ Σαιξηπρὸ δι μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν Θησεὺς καλεῖται δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν.

²⁾ *Ἐνθραίμος*, στ. 17284

³⁾ *Γρηγοροβίου - Λάμπρου*, αὐτ. τ. Α σ. 367.

⁴⁾ *Nikήτης Χωνιάτης*. σ. 804 Bonn.

ρισμα περὶ τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Αἱ χρονολογίαι, ἃς ἀναφέρει ὁ Γιάνναρης (1383-1540), οὐδὲν ἔχουσι νόημα. Ἡ μὲν δευτέρᾳ εἶναι ἡ τῆς παραδόσεως τοῦ Ναυπλίου εἰς τοὺς Τούρκους, ἡ δὲ πρώτῃ, ἡ χρονολογία ἀποφάσεως τῆς ἐνετικῆς γερουσίας περὶ ἀποστολῆς μοίρας τοῦ στόλου πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ὑπὸ τῶν Καταλωνίων δεσποτῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν συμμάχων αὗτῶν Τούρκων ἀπειλουμένου Ναυπλίου¹⁾). Ἀλλως δὲ καὶ ἂν ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ἀνεφέρετο δουκάτον τοῦ Ναυπλίου καὶ τὸ ἔτος τῆς συστάσεως τοῦ δουκάτου ὑπεδήλωντε τὸν χρόνον μεθ' ὃν ἐγράφη τὸ ποίημα, πάλιν θὰ μᾶς ἥτο ἄχριστον τὸ τεκμήριον τοῦτο. Διότι τὸ Ναύπλιον δὲν ἥτο δουκάτον ἀπὸ τοῦ 1383 μέχρι τοῦ 1540, ὡς ἀγνοοῦμεν πόθεν πλανηθεὶς ὑπολαμβάνει ὁ Γιάνναρης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐθέντου τοῦ Ναυπλίου Ἀργούς καὶ Κιβερίου Γουίδωνος τοῦ Ἀγγιανοῦ (1377), ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ καὶ κληρονόμος Μαρία ἐνυμφεύθη τὴν 17 Μαΐου 1377 τὸν Βενετὸν εὐπατρίδην Πέτρον Κορνᾶρον, δστις διώκησε τὰς πόλεις ἐκείνας διὰ συγγενοῦς του καὶ ἐπειτα ἀπὸ τοῦ 1381 διὰ Βενετοῦ ἐπιτρόπου, μέχρις ὅτου μετά τινα χρόνον ἐλθὼν μετὰ τῆς συζύγου του ἐκ Βενετίας ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν διοίκησιν. Ἀποδινόντος δ' ἄπαιδος τοῦ Κορνάρου τῷ 1388, ἡ χήρα του ἐπώλησε τὴν χώραν εἰς τὴν Βενετίαν, ἔκτοτε δὲ μέχρι τῆς εἰς τοὺς Τούρκους παραδόσεως διώκειτο τὸ Ναύπλιον ὑπὸ Βενετοῦ προνοητοῦ²⁾). Τοὺς δὲ νῖοὺς τῶν Βενετῶν προνοητῶν δὲν φαίνεται πιθανόν, διτι θὰ ὠνόμαζε βασιλόπουλα καὶ διηγόπουλα δι ποιητῆς τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

Καὶ ἡ μνεία τοῦ ἀφεντόπουλου τῆς Μυτιλήνης δὲν μᾶς χρησιμεύει πολὺ εἰς χρονικὸν προσδιορισμὸν τοῦ ποιήματος. Ὁμιλῶν δι Γιάνναρης περὶ τοῦ δουκάτου τῆς Μυτιλήνης, ἐννοεῖ βεβαίως τὴν ἐγκατάστασιν ἐν Λέσβῳ τῶν Γατελούζων, παραχωρήσαντος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου τὴν νῆσον ὡς προῖκα τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ εἰς τὸν γαμβρόν του Φραγκίσκον Γατελούζον (1355). Ἡ δυναστεία τῶν Γατελούζων κατεῖχε τὴν Λέσβον μέχρι τῆς ὑποταγῆς εἰς

¹⁾) Buchon, Recherches historiques sur la principauté franquaise de Morea τ. II σ. 402. Hopf ἐν Ersch u. Gruber Encyklopädie τμῆμα I τ. 86 σ. 25.

²⁾) Hopf, αὐτ.

τοὺς Τούρκους (1462)· ἀλλὰ μὴ δὲν ὑπῆρχον καὶ πρὸ τῶν Γατελού-
ζων εὐγενεῖς βυζαντιναὶ οἰκογένειαι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ταύτῃ νήσῳ· Τοῦ
βυζαντινοῦ κράτους ἀπεσπάσθη ἡ Λέσβος ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον
κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν (1204 - 1247), ἀνακτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασι-
λέως τῆς Νικαίας Ἰωάννου τοῦ Βατάτη, ἀν δὲν ὑπολογίσωμεν τὰς
παροδικὰς ἐπιδρομὰς καὶ κατακτήσεις. Τὸ δὲ ἀφεντόποντο τοῦ Ἐρωτο-
κρίτου δύναται ἐπίσης καλῶς νὰ προσαρμοσθῇ καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τοὺς
Γατελούζους περίοδον τῆς ιστορίας τῆς Λέσβου καὶ εἰς τὰς προη-
γουμένας.

"Οθεν τὰ ιστορικὰ τεκμήρια τὰ ἐσωτερικά, ὅσα ἔφερεν ὁ Γιάννα-
ρης ἐξ αὐτοῦ τοῦ ποιήματος, πρὸς ὄρισμὸν τοῦ χρόνου, μεθ' ὃν
ἐποιήθη, οὐδαμῶς φαίνονται ἀσφαλῆ. 'Αλλ' οὐδὲν ἡτον ὑπάρχουσιν
ἄλλα, φανερά, ὡς νομίζομεν, καὶ σαφέστατα, ὀδηγοῦντα ἡμᾶς εἰς τὴν
ἔξεινδεσιν τῶν χρόνων τῆς γενέσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τὰ ὅποια ἄπο-
ρον είναι πᾶς δὲν ἔτυχον τῆς προσηκούσης προσοχῆς.

Τὰ τεκμήρια ταῦτα μᾶς παρέχουσι προπάντων τὰ παρασιωπώμενα
ὑπὸ τοῦ ποιήματος. Οὐδαμοῦν αὐτοῦ ἀναφέρονται Τούρκοι. Ποίημα δὲ
Ἑλληνικόν, ἔξυμνοῦν τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς πολεμικὰς ἀρετὰς τῶν
ἡρώων του, θὰ ἡτο ἀκατανόητον νὰ μὴ μνημονεύῃ τοὺς Ὀσμανίδας
Τούρκους, ἀν ἐγράφη κατὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅτε οὗτοι εἶχον ἥδη
καταλύση τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, καταλάβη τὴν πρωτεύουσαν
αὐτῆς, τὴν Πόλιν, πρὸς ἣν πᾶσα Ἑλληνικὴ ψυχὴ μετ' ἀγάπης καὶ πό-
θου ἀείποτε ἀτενίζει, καὶ ἡσαν κύριοι ἀπάστης σχεδὸν τῆς Ἑλληνικῆς
γῆς. Περιφρονήσεως δὲ καὶ χλεύης μᾶλλον θὰ ἔφαίνοντο ἄξιοι οἱ
ἡρωες, οἵτινες ἀντὶ νὰ πολεμῶσι πρὸς τοὺς τυράννους τῆς δούλης πα-
τρίδος των ἐπεδείκνυον τὴν ἀνδρείαν των εἰς κενοδόξους ἀγῶνας κον-
ταροκτυπημάτων.

Τόσον δὲ παράδοξον καὶ ἀδύνατον φαίνεται ποίημα ἡρωϊκὸν ἐπὶ
τουρκοκρατίας γραφὲν νὰ μὴ ἀναφέρῃ Τούρκους, ὥστε καὶ ὁ Γιάν-
ναρης καὶ ὁ Σωτηριάδης πολλαχοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου διαβλέπουσι
Τούρκους ἀνυπάρκτους. 'Ο πρῶτος λέγει ὅτι ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ κον-
ταροκτυπήματος ὁπαῖςει καὶ ἐκδικεῖται ὁ ποιητὴς Τούρκους (ἐννοῶν
τὴν ἐν τῷ ἴππικῷ ἀγῶνι ἡταν τοῦ Καραμανίτου), τὰ δὲ συναισθή-
ματα αὐτοῦ πρὸς ἐκάστην τῶν γωρῶν, ἃς ἐκπροσωποῦσι τὰ ἐν τῷ

ποιήματι πρόσωπα, κανονίζονται ύπο τῆς πολιτείας ἐκάστης πρὸς τὸν ἔξ 'Ασίας ἐπελαύνοντα κοινὸν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔχθρον. 'Ο δὲ Σωτηριάδης παρατηρεῖ μὲν ὅρθως, ὅτι ἐν τῷ 'Ερωτοκρίτῳ τιμᾶται ἡ ἀνδρεία ἡ ἔχουσα ἡμικήν ἀξίαν, «ἡ μόνη δὲ δικαία αὐτῆς χρῆσις εἶναι ἡ ὑπηρεσία τῆς πατρίδος κατὰ τοῦ ἔχθροῦ». 'Αλλὰ προσθέτει ὅτι «ὅ ἔχθρὸς οὗτος εἶναι δὲ προαιώνιος, δὲ ἀπαίσιος δαίμων τοῦ ὀλέθρου, δὲ Τοῦρκος, ὅστις εἰχεν ἥδη ἐρημώσῃ τὸ πᾶν κτλ.». 'Εκπροσωπεῖται δ' ὁ Τούρκος ἐκ τοῦ Καραμανίτου τοῦ κονταροκτυπήματος.

'Η μνεία τοῦ Καραμανίτου ἐν ποιήματι, ὅπερ φαίνεται ἀγνοοῦν τοὺς 'Οσμανίδας Τούρκους, ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν εἰκασίαν, ὅτι οἱ χρόνοι τοῦ ποιητοῦ συμπίπτουσι πρὸς τοὺς τῆς ἀκμῆς τοῦ Καραμανίκου κράτους. 'Η δυναστεία τοῦ Καραμάν, συνεχίσασα τὸ καταλυθὲν σελτζουκικὸν κράτος ἀπὸ τοῦ 1277, ἐδέσποζε κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα χωρῶν, αἴτινες ἡσαν ἄλλοτε τὸ ἀγλαίσμα καὶ τὸ ἴσχυρὸν ἔρεισμα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Κύριοι τῆς Καππαδοκίας, τῆς Λυκαονίας, τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Κιλικίας, πολλάκις διὰ τῶν ἐκ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς 'Ασίας ἐπιδρομῶν δηοῦντες καὶ ποιοῦντες ἀναστάτους τὰς ἑλληνικὰς νήσους, οἱ Καραμανῖται ἡσαν οἱ δεινότατοι τῶν πολεμίων τοῦ ἐν 'Ασίᾳ ἑλληνισμοῦ μέχρι τέλους τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὅτε ἡναγκάσθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ κράτους τῶν 'Οσμανιδῶν. "Οθεν τὸν ἔχθρον τούτους τῶν Ἐλλήνων εἶναι πιθανόν, ὅτι ἔξητησε νὰ συμβολίσῃ διὰ τοῦ Καραμανίτου ὁ ποιητὴς τοῦ 'Ερωτοκρίτου. 'Αδυνατῶν νὰ προεικάσῃ τὸν ἐκ τῆς ὁραδίων αὐξανομένης δυνάμεως τῶν 'Οσμανιδῶν Τούρκων ἐπικείμενον ὅλεθρον τοῦ ἔθνους, ἐθεώρει τοὺς Καραμανίτας, ὡς τοὺς μοιραίους ἀντιπάλους, οἵτινες ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τοὺς 'Ασιάτας βαρβάρους κατέλαβον τὴν θέσιν, ἦν πρὸ αὐτῶν κατεῖχον οἱ Σελτζούκοι, καὶ πρότερον οἱ Σαρακηνοὶ καὶ οἱ Πέρσαι¹⁾.

Πλὴν τῆς παρασιωπήσεως τῶν 'Οσμανιδῶν Τούρκων, ὁ ποιητὴς τοῦ 'Ερωτοκρίτου παρέχει ἡμῖν καὶ ἔτερον τεκμήριον, ἀνάγον ἡμᾶς εἰς τοὺς πρὸ τῆς τουρκοκρατίας χρόνους. 'Η Κωνσταντινούπολις εἶναι

¹⁾) 'Ο Καραμανίτης λέγει ὁ ποιητής, ὅτι εἰχεν «ἔχθρητα πολλὴ μὲ τὸ νησί τῆς Κρήτης». "Ισως ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Σελτζούκων ἐπὶ 'Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κακώσεις τῆς Κρήτης.

ἀκόμη ἔδρα χριστιανοῦ βασιλέως. Τοῦ ἵπποτικοῦ ἀγῶνος μετέχει καὶ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου· παρίσταται δὲ καταλαμβάνων τὴν προσήκουσαν αὐτῷ ἐνεκα τοῦ ἀξιώματος τοῦ πατρὸς τάξιν, ὑπέρτερος θεωρούμενος ὅχι μόνον τῶν υἱῶν αὐθεντῶν καὶ βασιλέων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τούτων. Ὁ βασιλόπαις περιγράφεται ἐμφανιζόμενος εἰς τὸν ἀγῶνα μετὰ παρασκευῆς μεγαλοπρεπεστάτης, περιστοιχούμενος ὑπὸ πολυναρθμοῦ καὶ λαμπρᾶς συνοδίας πεζῶν καὶ ἵππων, γινόμενος δὲ δεκτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν μετ' ἔξαιρετικῶν τιμῶν. Παραθέτομεν ὡδε πρὸς ἀπόδειξιν τούτων στίχους τινὰς τοῦ ποιήματος. (Β, 365 — 436):

*Μὲ στόλιση βασιλική, καὶ πλούσα πλιὰ παρ' ἄλλῃ,
καὶ μ' ἔπαρσες ὁγγατικαῖς, καὶ μ' ἀφεντιὰ μεγάλῃ,
ἐπρόβαλεν ὡσὰν ἀετός, 'ς τάλογο καβαλλάρης,
τοῦ βασιλιοῦ τοῦ Βυζαντίου ὁ γιὸς ὁ κανακάρος...
'Αδειάσσοι, ὡς τὸν εἶδασι, κ' ἔκάμασί τον τόπο,
κ' ἔλαμπε ὡσὰν αὐγερινὸς 'ς τὴν μέση τῶν ἀθρώπω.
'Εφάνηκε, ὡς ἐπρόβαλεν, ἡ ἀφεντιά, τὴν ἔχει,
καθένας τὸν ἐγνώρισε, κι' ἂς μήν τονε κατέχῃ,
πῶς εἰν' ἀφέντης, βασιλίος, ψηλοῦ δεντροῦ κλωνάρι,
πειδὴ τὸν συντροφιαζουσι πεζὸν καὶ καβαλλάροι...
'Ἐπαίροντο κ' ἐρέμπετο 'ς τὴν ἀφεντιὰ τὴν τόση,
'ς τὴν μεγαλότητα κιανεῖς δὲν εἰν' νὰ τοῦ σιμώσῃ...
'Σ κιανένα ἄλλο ὁ βασιλίδς (τῶν Ἀθηνῶν) τὴν κεφαλὴ δὲν κλίνει,
ἄμη ἀντονοῦ πολλὴ τιμὴ δίδει τὴν ὥρα κείνη.
Μὲ πρόσωπο χαιράμενο, μὲ λόγια ζαχαρένια
ἔτοντον ἀποδέχτηκε, ὃχ' ἔτσι πλιὸ κιανένα.
Κι' ἀπ' τὸ θρονί του τὸ χρονσὸ λιγάκι ἀνεσηκώθη
Πολλὴ τιμὴ, παρ' ἄλλοντοῦ, τουνοῦ τ' ἀφέντη ἐδόθη.
'Ολοι τὰ μάτια τως 'ς αὐτὸν σιρέφουν καὶ συντηροῦσι
καὶ δὲν ἀνενιχανιζουσι κιανένα πλιὸ νὰ δοῦσι.*

Ταῦτα ἀρμόζουσι μόνον εἰς τὸν υἱὸν Ἑλληνος βασιλέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· οὐδεὶς δὲ φαντάζεται ὅτι θὰ ἔγραφεν οὕτως ὁ ποιη-

τὴς μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὅτε θ' ἀνεφέροντο τὰ ἔπη εἰς παῖδας Σουλτάνων· οὕτε ὅτι εἶναι πιθανή ποίησις ἐκτὸς τόπων καὶ χρόνων, συγχέουσα κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰ πράγματα διὰ πλασμάτων ἀντικειμένων ἄντικρυς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν γνωστὴν εἰς πάντας, ἀφοῦ ὁ λόγος εἶναι περὶ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐτέρα παρασιώπησις, παραδοξοτάτη φαινομένη ἐν ἔργῳ Κρήτος γραφέντι ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῆς ἐνετοκρατίας, εἶναι ἡ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν Φράγκων καθόλου. "Οχι μόνον δὲν ὀνομάζονται οἱ Ἐνετοί, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ Κρήτης ἐν τῷ ποιήματι λεγόμενα προϋποθέτουσι τὴν πρὸ τῆς ἐνετοκρατίας πολιτικὴν κατάστασιν τῆς νήσου. Κατὰ τὰς ἴστορικὰς παραδόσεις τῶν Κρήτων, ἡ νῆσος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κωνσταντίνου διωκεῖτο ὑπὸ δώδεκα ἀρχοντικῶν γενῶν, χριστιανῶν δρομοδόξων. Τὸ δὲ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἐπὶ τῶν τελευταίων Κομνηνῶν ἡ ἐπὶ τῶν Ἀγγέλων ἐδόθησαν εἰς δώδεκα βυζαντινὰς οἰκογενείας μεγάλα τιμάρια ἐν Κρήτῃ¹⁾. Τὸ ἑγγόπουλο τῆς Κρήτης, κατὰ τὸν πουτιήν:

Τὴν χώρα τὴν ἔξακονστή, τὴν ὅμορφη Γορτύνη,
ῶριζε κι' ἀποφέντευγεν αὐτὸς τὴν ὥρα κείνην.

Ἡ μνεία τῆς ὅμορφης Γορτύνης, ὡς τῆς πόλεως, ἡς ἔρχε τὸ ὁηγόπουλο τῆς Κρήτης, μαρτυρεῖ γνῶσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς νήσου πρὸ τῆς ἐνετοκρατίας. Ἀληθῶς ἡ Γόρτυν ἦτο ἡ ἐπισημοτάτη πόλις τῆς Κρήτης. Ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου πιθανῶς, ἡ νῆσος διωκεῖτο ὑπὸ ὑπατικοῦ ἔδραν ἔχοντος τὴν Γόρτυνα²⁾, ἥτις ἐπὶ τῶν ὁμαϊκῶν χρόνον ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ πρώτη τῶν κρητικῶν πόλεων· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς συνόδου κατεστάθη ἡ μητρόπολις Γορτύνης, εἰς ἣν ὑπήγοντο πᾶσαι αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς νήσου, καὶ μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Σαρακηνῶν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ διετηρήθη ἡ αὐτὴ ἐκκλησιαστικὴ τάξις. Τὸ μέγα δ' ἀξιώμα τῆς πόλεως ταύτης πρὸ

¹⁾ Hopf, Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters ἐν Ersch u. Gruber Encyklopädie Σειρ. I τ. 85 σ. 178 κέ.

²⁾ Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Pauly-Wissowa, Real-Enzyklopädie ἀρθρ. consularis (τ. IV στ. 1141).

τῆς ἐνετοκρατίας ἐμφαίνει τὸ πλάσμα τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐκ Κορήτης ἀγωνιστοῦ τοῦ κονταροκτυπήματος.

Προσέτι δύναται ἵσως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἴστορικὴ ἔνδειξις καὶ ἡ μνεία βασιλέως τῆς Βλαχίας, ἣτις ἔγινεν ὑποτελής εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1391.

Ἐνδέχεται δ' ὅμως νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι τοιαῦται ἔνδειξεις δὲν ἔχουσι τὴν ἀποδιδομένην εἰς αὐτὰς σημασίαν, ἀφ' οὗ τὸ ποίημα ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν παρωχημένην,

'εις τοῖς περαζόμενον καιρούς, ποῦ οἱ Ἐλληνες ὁρίζα,

καὶ ἀναπαριστᾶ ἄλλους βίους καὶ ἄλλας περιστάσεις, οὐδὲν κοινὸν ἔχούσας πρὸς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔζη ὁ ποιητής. Ἄλλ' ἂν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἔργα τῶν νεωτέρων ποιήτῶν καὶ μυθιστοριογράφων, τῶν βαθυτέρων γνῶσιν τοῦ παρελθόντος ἔχόντων καὶ ἐπιδιωκόντων πιστὴν ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις ἀναπαράστασιν αὐτοῦ, δοσάκις ἡ ὑπόθεσις ἀπαιτητοῦ τοῦτο, ἂν εἰς τὰ ἔργα ἔκεινα κατάδηλα εἴναι τὰ μαρτύρια τοῦ συγχρόνου βίου, πολλῷ μᾶλλον παρατηρεῖται τοῦτο εἰς τοὺς ποιητὰς τῶν μέσων χρόνων. Οὗτοι ἐνόμιζον ὅτι πᾶν ὅτι περὶ αὐτοὺς ἔβλεπον ἀείποτε ὑπῆρχε, καὶ ὅτι ὁ ἀρχαῖος βίος, δὲν ἄλλως οὐδαμῶς ἦ ἀτελέστατα ἐγίνωσκον, δὲν διέφερε τοῦ συγχρόνου. Ὁ παραφράσας τὴν Ἰλιάδα Ἐρμονιακὸς διηγεῖται ὅτι εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ὁ Ἀχιλλεύς:

*Φέρει στράτευμα Βουλγάρων
Οἴγγοων τε καὶ Μυομιδόνων.*

Ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ τοῦ Γάλλου ποιητοῦ Lambert-le-Court, ὁ μὲν Φιλώτας ὁρκίζεται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, τοῦ βοηθήσαντος τοὺς Ἐβραίους νὰ διαβῶσι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν στέψιν του διατάσσει νὰ τελεσθῇ λειτουργία καὶ νὰ ψαλῇ ἀκολουθία, καθόλου δὲ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἀναφέρονται πάντα τὰ ἔθιμα, αἵ τις εἶται, ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὀργάνωσις τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, καθ' ὃν ἔζη ὁ Γάλλος ποιητής¹⁾.

¹⁾ Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque de Roi. Par. τ. V σ. 111-2.

Ίσπανὸς δέ τις ποιητής, σύγχρονος τούτου, διηγεῖται, ὅτι ἡ μῆτηρ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅπως μὴ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Τροίαν, ἔκρυψεν αὐτὸν εἰς μονὴν Βενεδικτίνων¹⁾.

Ο ποιητής τοῦ Ἐρωτοκρίτου δὲν ἀπετέλει βεβαίως ἔξαριθμον, ἀλλ' ἀνεπιγνώστως ἀντικατοπτρίζει ἐν τῷ ἔργῳ του τὴν σύγχρονον κατάστασιν. Ὅθεν δοσάκις εὑρίσκομεν ἐν αὐτῷ ἴστορικήν τινα ἔνδειξιν πρέπει νὰ θεωρῶμεν ταύτην ὡς μαρτύριον συγχρόνων τῷ ποιητῇ πραγμάτων, καὶ ὅχι ὡς προσπάθειαν ἀτυχῆ πρὸς ἀναπαράστασιν τῶν χρόνων τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, τὰς δποίας δὲν ἔγινωσκεν, εἰμὴ ἐκ τῆς φερομένης κατὰ τοὺς μέσους χρόνους φήμης περὶ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν λαμπρότητος καὶ σοφίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι πιθανῶς τὸ ἀρχέτυπον ποίημα ἐγράφη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὅτε ἥκμαζε τὸ κράτος τῶν Καραμανιτῶν, ἐν δσῳ ἀκόμη τὸ κράτος τῶν Ὀσμανιδῶν Τούρκων δὲν εἶχε τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν δύναμιν τὴν δποίαν ἥρχισε προσλαμβάνον περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος, καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἐν Κοσσόβῳ μάχης (1385). Φαίνεται δ' ὅτι ἐποιήθη ἵσως ἐκτὸς τῆς Κρήτης, ἐν χώρᾳ ἑλληνικῇ μὴ φραγκοκρατουμένῃ, διεσκευάσθη δ' ὑπερεόν ὑπὸ τινος Κρητός, ὅστις δὲν ἦτο δ Βιτσέντζος Κορνάρος, δ ἄρχων τῆς Καρπάθου, δ τῷ 1476 γεννηθείς. Ο δὲ τὸν δεύτερον ἐπίλογον τοῦ Ἐρωτοκρίτου γράψας Βιτσέντζος Κορνάρος, πιθανῶς ἦτο ἀπλοῦς ἀντιγραφεύς, ὀλίγας καὶ ἀσημάντους μεταβολὰς ἐπενεγκὼν εἰς τὸ κείμενον. Αν δ' οὐτος περιλαμβάνεται ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Γιάνναρη καταρτισθέντι γενεαλογικῷ πίνακι τῆς οἰκογενείας Κορνάρων ἡ είναι ἄλλος τις ἄγνωστος, ἀδυνατοῦμεν νὰ ἔξαριθμωμεν.

Δ'.

Η ὑποτιθεμένη ἐνετικὴ καταγωγὴ τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου συνετέλεσεν μεγάλως εἰς τὴν διάγνωσιν φραγκικῶν ἥθων καὶ φραγκικῶν ἰδεῶν ἐν τῷ ποιήματι. Ήτο τόσον εὔλογον καὶ τόσον ἀναγκαῖον, ἔργον Φράγκου, δσονδήποτε ἔξελληνισθέντος, νὰ φέρῃ βαθέως ἔγκε-

¹⁾ *Fabre* ἐν Bibl. universelle, Littérature 1818 τ. VII σ. 345

χαραγμένον καὶ ἀνεξίηλον τὸν φραγκικὸν τύπον, ὥστε πᾶσα ἔξετασις τοῦ Ἐρωτοκρίτου μὴ ἀνευρίσκουσα φραγκικῆς ἐπιδράσεως ἵχνη νὰ θεωρήται ὡς ἀτελῆς καὶ ἐπιπόλαιος. ν' ἀναζητῶνται δὲ πανταχοῦ αἱ πηγαὶ τοῦ ποιήματος.

Οἱ ἀπὸ τοιαύτης ἀδιασείστου πεποιθήσεως ἀφορμώμενοι εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, εὔκολον ἦτο νὰ ἔξοκείλωσιν εἰς ἀκροτάτας γνώμας, θολούσας τὴν ἀντίληψιν τοῦ ποιήματος καὶ παραπλανώσας τὴν κρίσιν περὶ τούτου καὶ περὶ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.

Τοιαῦται δὲ είναι αἱ γνῶμαι ἐπὶ τῶν ὅποιών στηρίζεται ἡ περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου διάλεξις τοῦ Σωτηριάδου. Ὁχι μόνον ὁ Ἐρωτόκριτος, καὶ ἀντόν, ἀλλὰ καὶ σύμπασα ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία προηῆθεν ἐκ φραγκικῆς ἐπιδράσεως. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ' αἰώνος, κατὰ τὸν Σωτηριάδην, ἀφότου ἡ Ἑλλὰς ὅλη ἔγινε λάφυρον τῶν ξένων κατακτητῶν, « τὸ χριστιανικὸν ἐλληνικὸν ἔθνος ἀπέβαλε τὰ δύο « οὐσιωδέστατα γνωρίσματα τῆς μέχρι πρὸ ὀλίγου ἴστορικῆς του ὀντότος, τὴν γνησίαν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἐνεργὸν τοῦ ὑπεροχοῦ του πνεύματος δύναμιν ». Ἄλλ' ἀποχωρισθεῖσα ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς μοναρχίας εἰσῆλθεν εἰς τὸ σύστημα τῶν φραγκικῶν κρατῶν καὶ παρεδόθη μὲ τόλμην εἰς τὰς νέας ἐκ τῆς Δύσεως ἐπιδράσεις, οὕτω δ' ἐπανεῦρε ταχέως τὸ παλαιὸν τῆς ψυχῆς σφράγιος καὶ φραγκίζουσα ἀνεπλάσθη. « Ἡ νέα μας ἴστορία ἀρχίζει μὲ τὸν ἐκφραγκισμὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ποίησίς μας, ὡς ὑψίστη καὶ καθαρωτάτη ἐκφραστικής τοῦ πνεύματος καὶ πιστὸν κάτοπτρον τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ, γεννάται ἐξ τῆς προσεγγίσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Δύσιν ». Καὶ ἐπάγεται ὡς κατακλεῖδα, ὅτι « αὐτὸς είναι ἀκριβῶς ὁ χαρακτήρος τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἀνακαινίσεως, ὁ τέλειος ἐκφραγκισμὸς τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ».

Τοιαύτη ἀπόλυτος θεωρία, οὕτω περιφανῶς ἀντικειμένη πρὸς τὰ πράγματα, μόνον ὡς παραδοξολογία ἀκατανόητος δύναται νὰ ἐκληφθῇ. Οὐδεὶς βεβαίως ἀρνεῖται, διτι εἴς τινα τῶν μνημείων τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν λογοτεχνίας παρατηρεῖται φραγκικὴ ἐπίδρασις, ὅπως ἐπίσης καὶ ἀσιατική, ἀλλ' ὡς φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς συναφείας καὶ πνευματικῆς κοινωνίας τῶν λαῶν. Ἡ τοιαύτη δ' ἐπί-

δρασις, ήτις ἄλλως και ἀμοιβαία ἦτο, ἀπέχει μεγάλως, παντελῶς διάφορον χαρακτῆρα ἔχουσα, τῆς ὀλεθρίας ἐπιδράσεως, ητις ὑποτίθεται τοσοῦτον ἰσχυρά, ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἔξαφάνισιν τῆς γνησίας ἐθνικῆς συνειδήσεως και τὸν τέλειον ἐκφραγκισμὸν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. 'Η ἐθνικὴ συνείδησις τῶν Ἑλλήνων οὐδέποτε ἔξελιπεν, ως μαρτυροῦσι τρανῶς παντοῖαι ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, προπάντων δ' ή γλῶσσα, ητις ζῆ ἀπὸ αἰώνων, ἀπορροφήσασα και ἔξομοιώσασα πρὸς τὰ ἴδια ὅσα στοιχεῖα ἔεινακα κατὰ καιροὺς παρέλαβεν. 'Η δ' ἀνάπτυξις τῆς λογοτεχνίας ἡκολούθησε τὴν κανονικὴν ὁδὸν αὐτῆς, διατηροῦσα τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἀκραιφνῆ, διότι ἐκ τοῦ ἐθνους παρελάμβανεν ἡ λογοτεχνία τὰ κυριώτατα και οὐσιωδέστατα στοιχεῖα αὐτῆς, πρόσθες δὲ και τὰ ὑγιέστατα. Καὶ ἀν παρίδωμεν τοὺς ὑμνογράφους τῆς ἐκκλησίας και τὴν κορυφὴν αὐτῶν, τὸν Ῥωμανόν, και περιορίσωμεν τὴν ἔξετασιν εἰς τὴν λαϊκὴν ποίησιν τῶν ὑστερον χρόνων, εἰς τίνα ἔενην ἐπίδρασιν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὴν πλουσίαν ποιητικὴν παραγωγὴν τοῦ IB' αἰῶνος; Μόνον δὲ τὸ ἐπος τοῦ Ἀκρίτου δὲν ἀρκεῖ νὰ καταρρίψῃ ἐκ θεμελίων τὸν ἰσχυρισμὸν περὶ γενέσεως τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως ἐκ τῆς προσεγγίσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Δύσιν και περὶ τελείου ἐκφραγκισμοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος;

Τὸ σαθρὸν ἄλλως τῆς θεωρίας ταύτης καταφαίνεται ἀριδήλως ἐκ τῶν δύο μόνων συγκεκριμένων παραδειγμάτων, τὰ δποῖα φέρει δ Σωτηριαδῆς πρὸς πίστωσιν αὐτῆς, παρέχων οὕτως ἔδαφος πρὸς θετικὴν ἔξετασιν και συζήτησιν. Πλὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τὸν ἐκφραγκισμὸν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος μαρτυροῦσι, κατ' αὐτόν, και τὰ ἐλληνικὰ ἐκεῖνα ἄσματα, ὃν τὴν συλλογὴν αὐθαιρέτως ὀνόμασεν Ἀλφάρητον τῆς ἀγάπης ὁ πρῶτος ἐκδότης W. Wagner. Καὶ περὶ μὲν τῶν φραγκικῶν ἐπιδράσεων ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ θὰ διαλάβωμεν μετ' ὀλίγον. Τὰ δὲ δημώδη ἐκεῖνα ἄσματα ὑπέλαβεν δ Wagner ὡς ποιηθέντα ἐν Ῥόδῳ, και ἀναφερόμενα εἰς ἔρωτας Ναΐτῶν ἱπποτῶν πρὸς Ῥοδίας γυναῖκας, ἐκ ψευδῶν τεκμηρίων, μάλιστα δ' ἐκ παρανοήσεων τοῦ κειμένου πλανηθείς. Τὴν γνώμην τοῦ Wagner ἀντέχουσα ώς ἀστήρικτον και ἀπίθανον εὑθὺς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς ἐν κρίσει τοῦ βιβλίου τὴν δποίαν ἐδημοσίευσα εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Τερ-

γέστης Κλειώ τῆς 1 καὶ 8 Μαρτίου 1880. Σήμερον δὲ οὐδεὶς πιστεύει εἰς τὰ περὶ Ναϊτῶν ἵπποτῶν εἰκοτολογήματα τοῦ Wagner, οὐδ' εἰς τὴν ὁδίαν προέλευσιν τῆς ὅλης συλλογῆς τῶν ἀσμάτων¹⁾.

'Αλλὰ τὰς ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἀναιρεθείσας εἰκασίας ταύτας, ἐπαναλαμβάνει ὡς ἀναντιλέκτους ἀληθείας δ Σωτηριάδης. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἐνῷ οὐδὲ αὐτὸς ὁ Wagner παρετήρησε φραγκικὴν ἐπίδρασιν εἰς τῷσματα, ἀλλ' ἀνεγνώρισεν ὅτι καὶ ἀναφορὰν εἰς τὸν βίον τῶν Βυζαντινῶν ἔχουσι καὶ δῆμοια τὴν φύσιν εἶναι πρὸς τὰλλα δημώδῃ ἑλληνικὰ ἄσματα, τὴν δ' ἐν αὐτοῖς ἐμφαινομένην σφοδρότητα τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους ἔξητησε νὰ ἔξηγήσῃ ἐκ τῆς γειτνιάσεως τῆς Ῥόδου πρὸς τοὺς φιλέρωτας καὶ ἀκολάστους λαοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (!), δ Σωτηριάδης θεωρεῖ ὡς ἀναμφισβήτητον τὴν φραγκικὴν ἐπίδρασιν. Τὰ περιπαθῆ τῶν Φράγκων ἄσματα ἐκίνησαν, λέγει, νέας χορδὰς εἰς τὴν λύραν τοῦ λαοῦ. 'Εντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ θαυμασία ποίησις τοῦ λαοῦ. «Τοιουτορόπως παιδαγωγεῖται τὸ αἴσθημα, πλάσσεται «ἡ γλῶσσα καὶ μορφώνεται ἡ ποίησις εἰς τὴν προσοικειωθεῖσαν τὸ «πνεῦμα τῆς Δύσεως Ἑλλάδα». Είναι δ' ἀναγκαῖον ἵσως νὰ σημειωθῇ, ὅτι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ δόγματος αὐτοῦ, ὅτι τὰ περιπαθῆ τῶν Φράγκων ἄσματα τοσαύτην ἔσχον ὁσπῆν καὶ εἰς τὰ συναισθήματα, καὶ εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὐδὲν προσάγει μαρτύριον. "Αλλως δὲ οὐδὲ νὰ εῦρῃ ἡτο δυνατὸν οὐδὲ μιᾶς εἰκόνος, οὐδὲ μιᾶς ἴδεας, οὐδὲν ἐνὸς καν στίχου τῶν ὁδίων λεγομένων ἄσμάτων τὸ φραγκικὸν πρότυπον· ἐνῷ τούναντίον ὅχι μόνον εἰς τὰλλα δημοτικὰ ἑλληνικὰ ἄσματα, ἀλλὰ καὶ εἰς μνημεῖα τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῖν λογοτεχνίας ἀνευρίσκομεν πάμπολλα τὰ κοινά, ἀκόμη καὶ ἄσμάτια ὅλα μὲ ἀσημάντους μόνον παραλλαγὰς ἐπαναλαμβανόμενα.

Πλείονα ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα δὲν ᔁχουσι καὶ οἱ περὶ τοῦ φραγκισμοῦ τοῦ Ἐρωτοκρίτου λόγοι. Ὁ Ἐρωτόκριτος, κατὰ τὸν Σωτηριάδην, «μᾶς εἰσάγει ἐντελῶς εἰς φραγκικὴν ἀτμόσφαιραν. Καὶ φαίνεται «ἀκατανόητον πῶς ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν ἐκείνην τῶν δύο ἀντιθέτων «κόσμων γεννᾶται ἐν μέσῳ λαοῦ ἑλληνικοῦ ἐκ ψυχῆς ἑλληνικῆς τόσον γνήσιον ἀπαύγασμα φραγκικοῦ πνεύματος».

¹⁾ Βλ. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur² σ. 813, τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως Γ. Σωτηριάδου τ. Γ' σ. 56-57.

'Αλλὰ ποῦ κρύπτεται τὸ φραγκικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, περὶ τοῦ δποίου πάντες διμιλοῦσιν, ἀλλὰ τοῦ δποίου τὰ σημεῖα οὐδεὶς ἡδυνήθη νὰ ἐπιδεῖξῃ; Τὰ ἥθη καὶ τὰ πάθη ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ εἶναι, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτηριάδης διμολογεῖ, «μέχρι τῶν λεπτοτάτων ἀποχρώσεων ἐλληνικά». Τὸ φραγκικὸν πνεῦμα ἀνεμένετο σαφῶς νὰ ἐκδηλωθῇ προπάντων ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους Διότι αὐτὴ ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζει τὴν φραγκικὴν μεσαιωνικὴν ποίησιν, ἥτις ἐν τῷ ἔπει τοῦ Τριστάνου καὶ τῆς Ἰσόλδης ἐξίκετο εἰς τὴν ἀκροτάτην διατύπωσιν τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, τοῦ ἐντεινομένου πολλάκις καὶ εἰς μανικὰς πράξεις. 'Αλλ' ὁ ἔρως τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ὁ ἐλληνικός, ὁ ἔρως, ὃν ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα, ὁ ἴσχυρὸς καὶ βαθύς, ἀλλ' οὐδέποτε ἐξοκέλλων εἰς παραφρόδους ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις. Τοῦτο παρετήρησεν ἥδη καὶ ὁ Φωριέλ, ὁ ἐπίσης καλῶς καὶ τὴν δημώδη ἐλληνικὴν καὶ τὴν φραγκικὴν ποίησιν ἐπιστάμενος, ὡς μαρτυροῦσιν ἡ συλλογή του τῶν ἐλληνικῶν ἄσμάτων καὶ αἱ συγγραφαὶ αὐτοῦ περὶ τῶν ἵπποτικῶν ἐποποιῶν καὶ περὶ τῆς προβηγκιακῆς ποιήσεως. «Ο «ἔρως μάλιστα, λέγει, ὑποτυπώνεται ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ μετά τινος «δός εἰπεῖν πρωτοτύπου κράματος δρμῆς καὶ ἀπλότητος, ἐξάρσεως καὶ «ἀφελείας, ἐν ᾧ διακρίνεται ἔμπνευσις τοῦ ἐλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον «ἢ τῆς ἵπποτικῆς γυναικολατρίας»¹⁾.

Ἐνδρίσκει δ' ὅμως τὴν φραγκικὴν ἐπίδρασιν ὁ Σωτηριάδης προπάντων εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ποιήματος. Καὶ ἀφοῦ ἐκθέτη ταύτην διὰ βραχέων, ἐπιλέγει : «Δὲν ἔιναι ἀνάγκη τίποτε περισσότερον νὰ λε «χθῆ διὰ νὰ φανῇ πόσον ἀκραιφνῶς φραγκικὴ εἶναι ἡ ὑπόθεσις αὕτη «τοῦ ἔπους». 'Αλλ' οὐδὲν τὸ ἰδιαιτέρως φραγκικὸν ἔχει ἡ ὑπόθεσις, εἰμὴ τοὺς φραγκικοὺς δρους, τοὺς δποίους ἐκθέτων αὐτὴν μεταχειρίζεται ὁ Σωτηριάδης. «Ἡ 'Αρετοῦσα, λέγει, ἀνταποδίδει μὲ ἵσον πάθος τὸν «φλογερὸν ἔρωτα τοῦ ἵπποτον ὑποτελοῦς τοῦ πατρός της. «'Αλλ' ἡ θέσις μεταξὺ κυρίου καὶ ὑποτελοῦς εἶναι πολὺ ἀνισος». Οὔτε ἵππότας, οὔτε ὑποτελεῖς ἢ λίτιους γνωρίζει ὁ Ἐρωτόκριτος. 'Η δ' ὑπόθεσις αὐτοῦ εἶναι ἀπλουστάτη. 'Ο Ἐρωτόκριτος ἀγαπᾷ τὴν μονογενῆ θυγατέρα τοῦ βασιλέως τοι καὶ τὴν ζητεῖ εἰς γάμον· ὁ δὲ βασιλεὺς δργισθεὶς διὰ τὴν αὐθάδειαν τὸν ἐξορίζει, τὴν δὲ θυγατέρα

¹⁾) Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne τ. I σ. XX.

του φυλακῆς, διότι ἀγαπῶσα τὸν Ἐρωτόκριτον, ἀρνεῖται νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Ἐρωτόκριτος φεύγει, ἀλλ' ὅτε ἔμαθεν ὅτι κινδυνεύει ἡ πατρίς του, πολεμούμενη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βλαχιᾶς, τρέχει εἰς βοήθειαν αὐτῆς ἀγνώριστος (διότι διὰ μαγικῶν φρασμάκων μετέβαλεν ὅψιν), νικᾷ τοὺς Βλάχους, σφάζει ἀπὸ βεβαίου θανάτου τὸν πατέρα τῆς ἐρωμένης του, ἐλευθερώνει τὴν πατρίδα του, καὶ εἰς ἀμοιβὴν λαμβάνει γυναῖκα τὴν Ἀρετοῦσαν.

Ο μῦθος οὗτος εἶναι ἀπλούστατος καὶ κοινότατος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἡτο δύσκολον νὰ εὑρεθῶσιν ἀναλογίαι καὶ ὁμοιότητες πρὸς πλείστας διηγήσεις τῆς φραγκικῆς ποιήσεως ἀλλ' ἐπίσης καὶ πρὸς ἀσιατικοὺς μύθους, ὅπερ καταδεικνύει δόποσον ἀκροσφάλες εἶναι πᾶν συμπέρασμα περὶ προτύπων τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἰς τοιαύτας παρατηρήσεις στηριζόμενον. Εἰπόν τινες ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματος ὑπενθυμίζει ἀνατολικὰ παραμύθια, διότι ὡς ἐν πολλοῖς τούτων καὶ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ βασιλεὺς καὶ βασίλισσα ἄπαιδες μετὰ πολλὴν προσδοκίαν γεννῶσιν ὥδαιοτάτην κόρην ἢ ὥδαιότατον καὶ ἀνδρεῖον υἱόν· ὡς νὰ μὴ ἡτο τυῦτο κοινότατον ἐπεισόδιον παραμυθίων πλείστων λαῶν¹⁾. Ἄλλοι ἀνεύρισκουσιν ὁμοιότητας πρὸς διηγήσεις τοῦ Σάχ-ναμὲ τοῦ Πέρσου Φιρδούση καὶ τοῦ δημώδους ιταλικοῦ βιβλίου *Reali di Francia* (Τὰ βασιλόπουλα τῆς Γαλλίας)²⁾. Ὁ δὲ Γιάνναρης ἀναφέρει ἐκ νεωτέρου τινός ιταλικοῦ βιβλίου περὶ κονταροκτυπημάτων (1883) ἴστορίαν τινὰ γενικωτάτας παρουσιάζουσαν ὁμοιότητας πρὸς τὴν ὑπό-

¹⁾ Εὐλογώτερον θὰ ἡτο νὰ συγκριθῇ ὁ Ἐρωτόκριτος πρὸς τὸν Ἡμέριον καὶ Μαργαρώναν, διότι ἐν τούτῳ ἡ βασίλισσα μετὰ τεσσαρακονταετῆ στείρωσιν γεννᾷ τὴν Μαργαρώναν, προσέτι δὲ ἀναφέρεται καὶ κονταροκτύπηται, ἐν φ ἀναδεικνύεται νικητής ὁ ἐρωμένος τῆς βασιλόπαιδος.

²⁾ K. Krumbacher. Byz. Litteraturgeschichte² στ. 871, ἐλλ. μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου τ. Γ' σ. 171. Ὁ Krumbacher ἀναφέρεται εἰς τὴν ποιητικὴν διαπονεύην τῶν *Reali di Francia* τοῦ Χριστοφόρου τοῦ Φλωρεντινοῦ, τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1534. Ἀλλ' οὔτε ἐν τούτῃ, οὔτε ἐν τῷ πληρεστέρῳ καὶ παλαιότερῳ εἰς πεζὸν λόγον κειμένῳ εὑρίσκεται ἐπεισόδιον τι, παρουσιάζον ὁμοιότητας ἀξίας λόγου πρὸς τὰ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ Περὶ τοῦ δημώδους ιταλικοῦ βιβλίου βλ. Grässer Lehrbuch einer allgemeinen Literārgeschichte, Dresden 1842 τ. II τμ. 3 σ. 303 κέ. Γάσπαρη, Ἰστορία τῆς ιταλικῆς λογοτεχν. μετάφρ. Α. Σ. Βλάχου τ. II σ. 327 κέ.

θεσιν τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἀλλὰ παρατηρεῖ ὅτι τὰς πηγὰς τοῦ βιβλίου ἔκείνου οὕτε αὐτὸς οὕτε ὁ Em. Legrand ἡδυνήθησαν ν' ἀνεύρωσιν.

“Οὐδὲν παντελῶς ἄγονος, ὃς ἐκ τῶν εἰδημένων συνάγεται, ἐλέγχεται ἡ ἀναζήτησις φραγκικῶν προτύπων τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Ἀκριβέστατα δ’ εἶναι ὅσα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λέγει ὁ Γιάνναρης (σ. 36): «Οἱ φρονοῦντες ὅτι ὁ Κορνᾶρος ὠφελήθη ἐκ προγενεστέρων γραπτῶν μνημείων πολλὰ εἰκοτολόγησαν, ἀλλ’ οὐδὲν ὠρισμένον ἀπέδειξαν, εἰ καὶ τινες αὐτῶν ἐμπείρως τοῦ πράγματος εἴχον».

Πρὸς μνημεῖα δ’ ὅμως τῆς δημάδους φιλολογίας ἀνευρίσκονται ὅμοιότητες, αἵτινες πιθανῶς δὲν προέρχονται ἐκ τυχαίας συμπτώσεως. Τὸ χαρακτηριστικάτατον ἐπεισόδιον τοῦ μύθου τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἥρωος, ἔχοντος παρηλλαγμένην τὴν μορφήν, σωτηρία τοῦ βασιλέως, ἡ κατανίκησις τῶν πολεμίων, καὶ ἡ ἀμοιβὴ αὐτοῦ, ἀνακτήσαντος τὴν προτέραν μορφήν. Παραπλήσια δ’ ἐπεισόδια ἔχονται πολλὰ παραμύθια καὶ ἐλληνικὰ καὶ ἄλλων λαῶν¹⁾.

Ἄφοῦ δὲ οὕτε φραγκικὰ πρότυπα ἐμμιμήθη ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου, οὕτε τὰ ἐκφαινόμενα ἐν τῷ ποιήματι ἥθη καὶ πάθη ἔχουσι φραγκικὸν τύπον, οὕτε ἡ λέξις ἐλέγχει ἔμμεσον φραγκικὴν ἐπίδρασιν, μόνα σημεῖα φραγκισμοῦ θὰ ἥσαν ἔθιμα καὶ τρόποι βίου φραγκικοῦ, ἀν ἡτο δυνατὸν νὰ καταδειχθῶσι σαφῶς τοιαῦτα ἐν αὐτῷ. Κατὰ τὸν Γιάνναρην (σ. 33), «ὅ καθ’ ὅλου ὁμομαντικὸς χαρακτὴρ

¹⁾ Ἔν πολλοῖς παραμυθίοις, ὁ ἥρως μετηλλαγμένον ἔχων τὸ πρόσωπον (ώς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι’ ἐπινέσεως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δέοματος ἡ κύστεως ζώου μεταμορφωμένος εἰς κασσίδην) διαπράττει πολλοὺς ἄθλους. ἐν τέλει δὲ φανερώνεται καὶ ἀμείβεται. Ἔν τινι ἐλληνικῷ, ὁ κασσίδης μάχεται, νικᾷ καὶ σώζει τὸν βασιλέα πατέρα του τρίς. (*Pio, Νεοελληνικὰ παραμύθια σ. 175 κέ.*). Ἔν ἑτέρῳ τῆς Σύρου, καὶ ἐν παραλλαγῇ τούτου τῆς Τήνου, τὸ εἰς κασσίδην μετασχηματισθὲν βασιλόπουλο, μετὰ πολλοὺς ἄλλους ἄθλους, κατασκευάζον θαυμάσια ἐνδύματα. νικᾷ ἐν ἵππικῷ ἀγῶνι, καὶ λαμψάνει ἐν τέλει γυναικα τὴν βασιλοπούλαν. (*Hahn, Griechische u. albanesische Märchen ἀρ. 70 τ. II σ. 58 κέ. 296*). Ἔν φλαμανδικῷ ὁ ὑπηρέτης τοῦ παλατίου μὲ τὰ χρυσᾶ μαλλιά, ὁ ἀποκρύπτων ταῦτα μὲ κόκκινον σκούφον, σώζει δις τὸν βασιλέα. ἡττηθέντα ἐν μάχῃ, νικήσας αὐτὸς τῷ βοηθείᾳ θαυμασίου ἵππου. (*Revue des traditions populaires 1901 σ. 221-2*). Πρὸβλ. καὶ ὅμοιον ἵταλικὸν ἐν *Jahrbuch f. roman. u. englische Literatur τ. VIII σ. 253 κέ. καὶ πολλὰ παράλληλα ἀναφερόμενα ὑπὸ R. Köhler (αὐτ. σ. 256 κέ.). Ὁμοιον σλαβωνικὸν ἐκ Podgajci τῆς Srem ἐν *Sbornik τῆς νοτιοσλαβικῆς ἀκαδημίας τ. XI σ. 290 κέ.**

«τοῦ ποιήματος εἶναι ἀπαύγασμα τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, ἡτις παρίσταται ὡς εὐδόν θέατρον ὁμαντικοῦ βίου καὶ ἵπποτικῶν ἀγώνων. «Ἡ γένεσις τῶν ἐθίμων τούτων δύναται μὲν νὰ ἀναχθῇ εἰς παλαιοτέρους χρόνους, πάντες δῆμος οἵ ιστορικοὶ συμφωνοῦσιν ὅτι ταῦτα «ἀνεπτύχθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐντεῦθεν μετεόρθησαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν «Ἐνδρώπην πρὸς δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μέχρι τῆς Παλαιστίνης».

Διὰ τούτων φαίνεται, ὅτι ἐννοεῖ ὁ Γιάνναρης τοὺς ἐν τῷ 'Ερωτοκρίτῳ περιγραφομένους ἀγῶνας τοῦ κονταροκτυπήματος, οἵτινες ἀναπτυχθέντες ἐν Γαλλίᾳ, μετεφυτεύθησαν, ὡς νομίζει, καὶ ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν Γάλλων, ὅτε ἥλθεν ἡ νῆσος εἰς ἄμεσον κοινωνίαν πρὸς τοὺς Γάλλους σταυροφόρους βοηθοῦντας τοῖς Ἐνετοῖς.

Οὐδεν πρόκειται περὶ ἐνὸς μόνον ἐθίμου καὶ οὐχὶ περὶ βίου καθόλου ὁμαντικοῦ καὶ φραγκικοῦ. Ἐνεκα δ' δῆμος τῆς ἐκτάσεως, ἦν κατέχει ἡ περιγραφὴ τοῦ ἴππικοῦ ἀγῶνος ἐν τῷ ποιήματι, καταλαμβάνουσα ἐν ὅλον τῶν πέντε βιβλίων αὐτοῦ, ἡ φραγκικὴ ἐπίδρασις θὰ ἦτο κατάδηλος, ἀν τὴν ὑλὴν τοῦ βιβλίου τούτου ἡρύσθη δ ποιητὴς ἐκ τοῦ φραγκικοῦ βίου, ξένα καὶ ἀλλότρια τῶν ἔλληνικῶν ἔθιμα ἀφηγούμενος.

Ἄλλ' οἱ ἴππικοὶ ἀγῶνες, οἱ διαδορατισμοί, ἡ ὡς διὰ ξενικῶν ὀνομάτων ἐλέγοντο, ἡ τζούστρα (ἴταλ. giostra) καὶ ὁ τορνεμέτς ἢ τὰ τορνεμέντα ἢ ὁ τορνέο (γαλλ. tornement, ίταλ. torneo) ἥσαν γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας. Λέγοντες δὲ γνωστὰ δὲν ἐννοοῦμεν τὴν γνῶσιν, ἦν εἰχον οἱ Ἑλληνες ἐκ τῆς τελέσεως τῶν τοιούτων ἀγώνων ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐν τῇ φραγκοκρατουμένῃ Ἑλλάδι, ἢ ἐκ τῆς μνείας αὐτῶν ἐν ἔλληνικοῖς ποιήμασιν, ἄτινα εἶναι μιμῆσεις ἢ μεταφράσεις φραγκικῶν¹⁾. Ἄλλ' ἐννοοῦμεν τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὰ ἔλληνικὰ ἥθη τοῦ φραγκικοῦ τούτου ἀγωνίσματος.

¹⁾ Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως (στ. 3367 - 9 π. 224 J. Schmidt) ιστοροῦσιν, ὅτι κατὰ τὴν ἀπονομὴν συγγνώμης εἰς τὸν ἀποστάτην ἀφέντην τῆς Καρύταινας ὑπὸ τοῦ πρίγκηπα Γουλιάμου τοῦ Μορέως (1256) ἔγιναν πολλὰ ἐօρταὶ καὶ ἴππικοὶ ἀγῶνες :

Χαρὰν μεγάλην ἔποικαν οἱ νέοι καβαλλάροι,
τζούστραις, κοντάρια ἐτοάκιοαν, χαράτς μεγάλαις εἶχαν.

‘Ο Νικηφόρος Γεργυρᾶς¹⁾ λεπτομερῶς περιγράφει τὸ ἀγώνισμα ἐξ ἀφορμῆς τῶν γενομένων ἀγώνων πρὸς πανηγυρισμὸν ἐν Διδυμοτείχῳ τῆς γεννήσεως υἱοῦ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ νέου (1332). ‘Ιστορεῖ δ’ ὁ Γεργυρᾶς, διτὶ τοὺς ἀγῶνας τούτους καὶ πρότερον πολλάκις ἐτέλει ὁ βασιλεὺς, τότε δὲ φιλοτιμότερον. ‘Ο δὲ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς μνημονεύει ἐπίσης τοιούτους ἵππικοὺς ἀγῶνας, ἐν οἷς διέπρεπεν ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος, διδαχθεὶς παρὰ τῶν ἐκ Σαβοίας ἐλθόντων εὐπατριδῶν κατὰ τοὺς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἀννης τῆς Σαβαδικῆς (1328) καὶ τῶν μετὰ τοὺς γάμους ἐκεῖθεν συχνάκις ἔρχομένων, προσθέτει δ’ διτὶ οὗτοι εἰσῆγαγον τὸ ἄγνωστον τέως ἀγωνισμα²⁾.

Εἰς τὸν Καντακουζηνὸν πειθόμενοι δέχονται, διτὶ ἐκ Σαβοίας τὸ πρῶτον εἰσῆχθησαν εἰς τὸ Βυζάντιον οἱ ἵππικοὶ διαδορατισμοὶ ὁ Κοραῆς³⁾ καὶ ὁ Λάμπρος⁴⁾. ‘Αλλ’ οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν γνωστοὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας πολλῷ πρότερον, εἰκάζομεν δ’ διτὶ ὁ Καντακουζηνὸς

‘Ἐπίσης καὶ κατὰ τὸ 1304 κατὰ τὴν σύνοδον τῶν ὁμοτίμων τοῦ πριγκιπάτου τοῦ Μορέως ἐν Κορίνθῳ κατὰ τὸ *Livre de la Conqueste* σ. 468 - 470. (Πρβλ. ‘Ρωμανοῦ, Γρατιανὸς Ζώρξης σ. 24) — Τζούστραις πρὸς ἑօρτασμὸν εὐφροσύνων γεγονότων ἀναφέρονται καὶ εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Φλώριου καὶ τῆς Πλάταια Φλώρης στ. 1858 ἐκδ. Μαυροφόρου· τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου, τῶν Θησέως γάμων καὶ Αἴμιλίας. Εἰς τὸν Ἡμπέριον καὶ Μαργαρώναν (στ. 311 κε. σ. 257 ἐκδ. Λάμπρου) ἀναφέρεται κονταροκύπτημα, κατὰ τὸ ὄποιον ἐπαθλον ἦτο ὁ γάμος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως.

‘Ο Γιάνναρης ἀναφέρει τοὺς ὑπὸ τοῦ Cornelius (*Creta sacra* τ. II σ. 336, 341 - 2) μαρτυρουμένους ἵππικοὺς ἀγῶνας ἐν Κρήτῃ εἰς μνήμην τῆς καταστολῆς τῆς ἐν ἔτει 1363 ἐκραγείσης ἐνετοκρητικῆς στάσεως, ἀγομένους κατ’ ἔτος τακτικῶς ἴσως μέχρι IZ’ αἰῶνος. Πρὸς δὲ καὶ τὴν μνείαν τζούστραις ἐν τῇ Ἐρωφίλῃ τοῦ Χορτάτση (Πρᾶξ. Α’ στ. 337, 359, 362).

Καὶ ἐν Ζακύνθῳ κατὰ τὰς ἀπόκρεως ἐγίνοντο τζούστραι ἡ τορνέο, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ IZ’ αἰῶνος μέχρι τοῦ 1739· ἀλλ’ αὐται εἰχον καταπέσση εἰς ἀγώνισμα εὐθύνθιοιας δι’ ἀκοντίου, γινόμενον ὑπὸ πολυτελῶς ἡμφιεσμένων προσωπιδοφόρων. (Σ. Δε *Bιάζης* ἐν τῷ περιοδικῷ ‘Ολύμπια 1896 σ. 84 - 5). Τοιαύτην ἄλλως μεταβολὴν είχον ὑποστῆ ἥδη κατὰ τὸν IZ’ αἰῶνα οἱ ἵπποι καὶ ἀγῶνες καὶ ἐν τῇ Δύσει.

¹⁾ I' 3, τ. Α' σ. 482-3 Βονν. ‘Ο Γεργυρᾶς ὀνομάζει τοὺς ἀγῶνας ντζούστραις καὶ τορνεμέν, διακρίνων δύο εἶδη αὐτῶν.

²⁾ Α' 42 τ. Α' σ. 205, 14 : «καὶ τὴν λεγομένην τζούστριαν καὶ τὰ τερνεμέντα αὐτοὶ πρῶτοι ἐδίδαξαν· Ρωμαίους οὕπω πρότερον περὶ τῶν τοιούτων εἰδότας οὐδέν».

³⁾ ‘Ατακτ. τ. Ε' σ. 346 - 7.

⁴⁾ Νέος Ἑλληνομνήμων 1908 σ. 13.

ἡ ἡγνόει τὸ πρᾶγμα, διότι ἵσως δὲν ἐγίνοντο ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐλῇ ἐπὶ τῆς μαχαρᾶς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος, ἡ διά τινας μεταβολὰς ἔθεώρει τὸν ὑπὸ τῶν Σαβανδῶν ἵπποτῶν διδαχθέντα τρόπον διάφορον τοῦ συνήθους. Ὁ Λάμπρος ἐδημοσίευσεν ἐκ χειρογράφου τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης «Ἐκφρασιν τῶν ἔνδοκονταριῶν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ αὐτοκράτορος»¹⁾ ἦτοι περιγραφὴν ἡτοικήν εἰκόνος ἀπεικονιζούσης κονταροκτύπημα, ἐν τῷ ὅποι φραγμῷ τοῦ ἀγώνισμα εἰς ὁ ἀναφέρεται ἡ «Ἐκφρασις τῶν ἔνδοκονταριῶν, διάφορον τῆς ντζούστρας τοῦ Γεργοφᾶ, τοῦτο μὲν διότι ὁ κῶδιξ τῆς Ἐκφράσεως εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ χρόνου ἐκείνου, τοῦτο δὲ διότι «ἡ γινομένη περιγραφὴ δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἀγώνισμα τελούμενον δι' ἵππης μονομαχίας, ἀλλὰ πρὸς ἄμιλλαν, ἡς καθ' ἄ φαίνεται πολλοὶ συμμετεῖχον». Ἄλλ' ἡμεῖς τοὺλάχιστον ἐν τῇ Ἐκφράσει οὐδὲν βλέπομεν τὸ δυσαρμοστοῦν ἡ ἀσυμβίβαστον πρὸς περιγραφὴν κονταροκτυπήματος.

Ο Krumbacher²⁾, μνημονεύων τὴν Ἐκφρασιν ταύτην, λέγει ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐν ἵπποτικαῖς τέχναις ἐμπειρότατον αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, χωρὶς νὰ προσάγῃ ἀπόδειξιν τῆς γνώμης αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅτι ἡ γνώμη ἡτο ὁρθὴ κατέδειξεν ὁ Λάμπρος, εὐστόχως συνδυάσας τὴν ἐν τῇ Ἐκφράσει τῶν ἔνδοκονταριῶν περιγραφὴν πρὸς τὰς παρὰ Κίνναμῳ εἰδήσεις περὶ τῶν στρατιωτικῶν μεταρχυθμίσεων τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Οὗτος κατὰ τὸν Κίνναμον, μετέβαλεν ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ τῶν ἀσκήσεων τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, παραλαβὼν ἐκ τῆς πολεμικῆς τῶν δυτικῶν ἐθνῶν ὅσα ἔκρινεν ἀναγκαῖα, ἐν οἷς κατελέγοντο καὶ οἱ ἵππικοι ἀγῶνες. Βεβαιώνει δ' ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος, ὅτι διὰ τῶν ἀσκήσεων τούτων ταχέως οἱ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ἀνεδείχθησαν ὑπέρτεροι τῶν Γερμανῶν καὶ Φράγκων, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μετεῖχε τῶν ἀσκήσεων, πρωταγωνιστῶν διὰ τὴν φυσικὴν ὁώμην καὶ τὴν φιλοπόλεμον ὁρμὴν αὐτοῦ³⁾.

¹⁾ Αὐτ. σ. 3-18.

²⁾ Krumbacher, Gesch. d. byzant Litteratur² σ. 467.

³⁾ Ιω. Κίνναμος σ. 125 Bonn: «Τάς γάρ ἐκ τῶν πολέμων ἀνέσεις πολέμων αὐτὸς ποιεῖσθαι θέλων παρασκευάς, ἵππεύεσθαι εἰώθει τὰ πολλὰ σχῆμά τε πο-

ἀντὸν, Καὶ Γιάνη κομπάρια ὁ πόδον χ' 282ος
 μελισσοπίσα εὐχέρδος Τοπεφαρύθ Τοπλάκος
 βρύσε Τοποβόπαλο Ταλικιό κομπάρι
 το κόλε, κ' επικρίτες Της αργύρας Τυχάρι

Πείραιωπος ἐρίξε ὁ ροζόκρελος Τομ καπρόλι
 χ' εὐχέρδος Γιάνη πλότια κίτρη Τοπεφαρύθ
 αγιη πλισκάλες, χ' πλίδιο, Το χαλιμαρικά αρήκε
 εἴσα-πλοσι ζαχέριατ, κιατούσια εἴσεκε

Περιθώπως, ἐπίτις ὁ ρολόκριτος ὥμπροστά κέποντα
 καρέσσα τῷ εἴδῃ τοσιφάρη μέποκεφαλής
 πίτις ὥμπρος ἡ ακρίσις περίβλη μοραλής
 οὐχισκής κεφαλή, τικύ τρόπα γενολής

Πανομοιότυπον σελίδος (φ. 122a) τοῦ ἐν Λονδίνῳ χειρογράφου τοῦ Ἐρωτοκριτού.

Παραβάλλων τὸ χωρίον τοῦ Κιννάμου πρὸς τὴν Ἐκφρασιν, ὁ Λάμπρος εὑρίσκει ὅτι αὐτῇ ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς αὐτό. Τὰ αὐτόξυλα δόρατα τοῦ Κιννάμου εἶναι αἱ ξυλοκονταριὰὶ τῆς Ἐκφράσεως, καὶ τὸ παχὺ κατὰ δρῦν δόρυ τοῦ βασιλέως τῆς Ἐκφράσεως εἶναι οἷον τὸ περιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ χρονογράφου δόρυ τοῦ Μανουήλ. Ἀλλὰ μετά τινας ἄλλας παρατηρήσεις καταλήγει εἰς τὸ πύρισμα, ὅτι ἡ ζωγραφία τὴν δόποιαν περιγράφει ἡ Ἐκφρασις ἀπεικόνιζε μίαν τῶν ἔξαιρέτων ἐκείνων ἵππικῶν ἀσκήσεων, ὡν μετεῖχεν αὐτὸς δ ἀντοκράτωρ καὶ ὅχι ἀγώνισμά τι ἵππικόν.

Εἶναι βεβαίως ἀναντίρρητον ὅτι ταῦτόξυλα δόρατα ἥσαν τὰ ἄλλως ἀσίδηρα λεγόμενα δόρατα ἢ ξυλοκοντάρια, ἢ μὲν ἐμπεφραγμένα τὰ στόματα δόρατα, ὡν ἐγίνετο χρῆσις εἰς τὰ κονταροκτυπήματα. Ἀλλ' ὅτι δ ὑπὸ τῆς Ἐκφράσεως περιγραφόμενος πίνακις ἀπεικόνιζε συνήθη στρατιωτικὴν ἀσκησιν δυσκολευόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν· μᾶλλον δὲ πιθανὸν φαίνεται ὅτι θὰ παρίστανεν ἔξαισιόν τι ἀνδραγάθημα τοῦ βασιλέως, διεγεῖδον τὸν θαυμασμὸν καὶ κινοῦν εἰς πανηγυρισμόν. Τοιοῦτο δ' ἀνδραγάθημα ἐν ἵππικῷ ἀγῶνι μνημονεύεται ἀληθῶς ἐν τῇ ἴστορίᾳ τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ. Κατὰ τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ εἰς Ἀντιόχειαν (1156), θέλων δ ἡρωϊκὸς ἐκεῖνος βασιλεὺς νὰ ταπεινώσῃ τὸ φρόνημα τῶν Φράγκων ἵπποτῶν, ἐπαιρομένων ἐπὶ τῇ δεξιότητι αὐτῶν εἰς τὰ κονταροκτυπήματα, ἔθεσεν ἀγῶνα, οὐ μετέσχον ἀντίπαλοι διμάδες Ἐλλήνων καὶ Φράγκων καὶ τούτων μὲν ἡγεῖτο δ Ἄραγκος πρίγκηψ τῆς Ἀντιοχείας Γεράρδος, τῶν δ Ἐλλήνων αὐτὸς ὁ Μανουήλ. Ὁ ἀγῶν ἐγίνεται μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας· καὶ πείσματος· οἱ μὲν Ἐλληνες ἥθελον νὰ ὑπερτερήσωσι τοὺς Λατίνους καὶ εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο, οἱ δὲ Φράγκοι ἥγανάκτουν μὴ ἀνεχόμενοι «Ῥωμαίους κρατεῖν τὸν διὰ τῶν κοντῶν πόλεμον». Ἐνίκησαν δ' οἱ περὶ τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις δύο διμοῦ ἵπποτας κατέρριψεν, «καθ' ἐνὸς μὲν ἐλάσας τὸν ἵππον καὶ τὸ δόρυ κραδάνας, ἐκείνου δὲ συγκαταβαλόντος τὸν σύνεγγυς τῇ ὁδῷ τοῦ διακοντίσματος». Οἱ ἄθλοι λέμουν πεποιημένος παρατάξεις τινὰς ἀντιμετώπους ἀλλήλαις ἴστα. Οὕτω τε δόρασιν ἐπελαύνοντες αὐτοκόλουθοι κίνησιν ἐγυμνάζοντο τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις. Τοίνυν καὶ ἐν βραχεῖ Ῥωμαῖος ἀνὴρ τὴν Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν ὑπερῆρεν αἰχμήν. Οὐ μὴν οὐδὲ αὐτὸς βασιλεὺς τῶν ἀγώνων τούτων ἀπῆν, ἀλλ' ἐν τοῖς πρώτοις ἐτάτετο δόρυν κραδαίνων μῆκει καὶ μεγέθει οὐδενὶ ξυμβλητόν».

λέμουν πεποιημένος παρατάξεις τινὰς ἀντιμετώπους ἀλλήλαις ἴστα. Οὕτω τε δόρασιν ἐπελαύνοντες αὐτοκόλουθοι κίνησιν ἐγυμνάζοντο τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις. Τοίνυν καὶ ἐν βραχεῖ Ῥωμαῖος ἀνὴρ τὴν Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν ὑπερῆρεν αἰχμήν. Οὐ μὴν οὐδὲ αὐτὸς βασιλεὺς τῶν ἀγώνων τούτων ἀπῆν, ἀλλ' ἐν τοῖς πρώτοις ἐτάτετο δόρυν κραδαίνων μῆκει καὶ μεγέθει οὐδενὶ ξυμβλητόν».

τοῦ αὐτοκράτορος ἐνέπλησαν θαυμασμοῦ τοὺς Ἀντιοχεῖς βλέποντας αὐτοῖς δῆμασιν, ὅσα πρότερον ἐκ φήμης ἤκουον περὶ τῆς ἔξαισίας δόμης καὶ τοῦ πολεμικοῦ μένους αὐτοῦ.

'Η ἀφήγησις τοῦ Νικήτα Χωνιάτου¹⁾ περὶ τοῦ ἵππικοῦ τούτου ἀγῶνος εἰναι δὲ κάλλιστος ὑπομνηματισμὸς τοῦ χωρίου τοῦ Κιννάμου καὶ τῆς Ἐκφράσεως, πρὸς ἣν μᾶλιστα παρουσιάζει ἐν πολλοῖς καὶ ἀξίᾳν προσοχῆς συμφωνίαν εἰς τὸ λεκτικόν. Σαφῶς δὲ συνάγεται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Χωνιάτου ἴστορουμένων, ὅτι δὲ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ, προνοῶν περὶ τῆς τελειοτέρας πολεμικῆς παρασκευῆς τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, πλὴν τῶν ἄλλων εἰσήγαγε καὶ τὸ ἵπποτικὸν ἀγώνισμα τοῦ διαδοχατισμοῦ δι' ἀσιδήρων δοράτων· διότι μόνον ἵππεῖς ἀπὸ μακροῦ ἡσκημένοι ἦτο δυνατὸν νὰ κατανικήσωσι τοὺς ἐπὶ τῷ ἀγωνίσματι ἐναβρυνομένους Φράγκους. "Οτι δὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἵπποτικὸν ἀγώνισμα ἦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ εἰσαχθέν, κατὰ Κίνναμον, εἰς τὸν στρατόν, καὶ ὅχι ἀπλῇ ἄμιλλα, ἃς πολλοὶ δύμοι συμμετεῖχον, ὡς παραδέχεται δὲ Λάμπρος, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Χωνιάτου· ἐν τῷ ἵππικῷ ἀγῶνι τῆς Ἀντιοχείας «συνεπλέκοντο ἔξι ἀμφοῖν ἵκανοι ἄλλήλοις διαδοχατίζοντες». Καὶ ἀληθῶς εἰς τὰ κονταροκτυπήματα ἐγίνοντο καὶ ἀγῶνες διμάδων. 'Ἐν αὐτῷ τῷ Ἐρωτοκρίτῳ προηγεῖται ἡ καθ' διμίλους συμπλοκὴ καὶ ἔπονται αἱ μονομαχίαι²⁾, (ἐν τῇ ἑτέρᾳ τῶν δημοσιευμένων ὥδε ἴστοριῶν ἐκ τοῦ Λονδινείου χειρογράφου τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἀπεικονίζεται ἡ καθ' διμίλους συμπλοκή). Εἶναι δὲ ἀναγκαῖον ἵσως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐν ἀρχῇ τὰ κονταροκτυπήματα (*tournois*) συνίσταντο εἰς ἀγῶνας διμάδων μόνον, ὕστερον δὲ εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτων προσετέθησαν καὶ αἱ μονομαχίαι (*jousters*).

¹⁾ Γ' 3 σ. 141 - 144 Bonn.

²⁾ B' 1265 - 6.

Τρεῖς εἶχε ποῦ θὰ πολεμοῦν, καὶ δέκα ἀντικρυτά τως,
νὰ δείξουσι τὴν τέχνη τως καὶ τὴν παλληκαριά τως.

Λύτ. 1359 - 1360.

Ξαναφυσοῦν τοσῖσαλπιγγες, κ' ἡτονε τὸ σημάδι
οἱ καβαλλάροι δυὸς καὶ δυὸς νὰ τρέξουσιν δμάδι.

Αἱ ἀσκήσεις αὗται δὲν εἰναι πιθανὸν ὅτι ἔπαινοςαν ἐπὶ τῶν διαδόχων βασιλέων. Τοῦτο τούλαχιστον γινώσκομεν, ὅτι ἔνα αἰῶνα ὕστερον, ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Νικαίας Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως, τὸ κονταροκτύπημα ἡτο προσφιλές ἀγώνισμα τῶν μεγιστάνων τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. 'Ο Παχυμέρης διηγεῖται (τ. Α' σ. 65-6 Bonn), ὅτι δὲ Γεώργιος Νοστόγγος «καὶ ἡδονὴν διατριβῆς ἵππαζομένοις τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ κοντῶν συντριβῇ . . . συνιππάζετο». 'Η δὲ συντριβὴ κοντῶν εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ τσάκισμα κονταριῶν τῶν Χρονικῶν τοῦ Μορέως (στ. 3369), δὲ γαλλικὸς τῶν tournois ὅρος «rompre une lance».

Ταῦτα πείθουσιν ἡμᾶς, ὅτι τὰ κατὰ τὸ κονταροκτύπημα δὲν παρέλαβεν δὲ ποιητὴς τοῦ 'Ερωτοκρίτου ἐκ τοῦ φραγκικοῦ βίου, καὶ δὲν πρέπει νὰ προσάγωνται ὡς μαρτύρια φραγκικῶν ἐπιδράσεων.

E'.

Περὶ τῶν ἔκδόσεων τοῦ 'Ερωτοκρίτου (ῶν ἡ πρώτη ἔγινεν ἐν ἔτει 1713, ἡ δὲ δευτέρα, ἡ καὶ καλυτέρα, τῷ 1737) διέλαβε διὰ πολλῶν καὶ ἀκριβέστατα δὲ Γιάνναρης (σ. 60 κε.). Χειρόγραφον δὲν μόνον τοῦ ποιῆματος εἶναι γνωστόν, τὸ ἐν τῇ 'Αριειανῇ συλλογῇ τοῦ Βρεταννικοῦ μουσείου (ὑπ' ἀριθ. 5644), ἰστορημένον, γραφὲν τῷ 1710, ἦτοι τρία ἔτη πρὸ τῆς πρώτης ἔκδόσεως, ὑπὸ Ζακυνθίου πιθανῶς βιβλιογράφου. Τοῦτο πρῶτος ἐμελέτησεν δὲ Κ. Σάθας, σκοπῶν νὰ τὸ ἔκδώσῃ¹⁾ Δυστυχῶς δὲ δύμως, οὔτε ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Σάθα ἔξεπληρώθη. Ἄγνωστον διὰ τίνας λόγους, οὔτε δὲ μετὰ τὸν Σάθαν ἔξετάσας τὸ χειρόγραφον καὶ λεπτομερῶς περιγράψις αὐτὸ Γιάνναρης ἡδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὴν παρασκευασθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τοῦ χειρογράφου καὶ τῆς δευτέρας ἐν Βενετίᾳ ἔκδόσεως, κριτικὴν ἔκδοσιν.

Παρηλθον μέχρι τοῦδε εἴκοσιν ὅλα ἔτη ἀπὸ τῆς προκηρύξεως τοῦ Γιάνναρη, καὶ είκοσιτέσσαρα ἀπὸ τῆς τοῦ Σάθαν νομίζομεν δὲ ὅτι πρέπει νὰ μὴ ἀναβάλλεται ἐπὶ πλέον ἡ τύπωσις, ἡ ἄλλος τις ν' ἀνα-

¹⁾) Κ. Σάθα, "Ελληνες στρατιωται, ἐν 'Εστιά 1885 τ. ΙΘ' σ. 375.

λάβη τὸ ἔργον, ἃν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Σάθα ἢ τοῦ Γιάνναρη ἔκδοσιν παρεμβάλλονται εἰσέτι δυσχέρειαι. Ὁ Γιάνναρης παρετήρησεν εἰς τὸ χειρόγραφον καὶ ἐπουσιώδεις τινὰς ἥγουν φθογγικὰς διαφορὰς γραφῆς, οὐδαμῶς ἀλλοιούσας τὸ κείμενον, ἀλλὰ καὶ παμπόλλας οὐσιώδεις ἢ γλωσσικάς, ἀλλοιούσας ἢ τὴν λέξιν ἢ τὸν νοῦν τοῦ κειμένου ἢ ἀμφότερα. Ἡμεῖς δ' ὅμως ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τῆς πρώτης σελίδος ἐξ 28 στίχων, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ πραγματείᾳ του, παρατηροῦμεν τούναντίον, ὅτι τὸ χειρόγραφον περιέχει βεβαίως πολλὰς οὐσιώδεις καὶ ἐπουσιώδεις διαφορὰς γραφῆς, ἀλλὰ πλὴν εὐαρίστων τινῶν γραφικῶν σφαλμάτων¹⁾ αἱ διαφοραὶ αὗται ἀποδίδουσι γνησιώτερον τὸ κείμενον, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τὸ ἀλλοιωθὲν νόημα ἀποκαθιστῶσι. Τὸ αὐτὸ δέ, ἃν καὶ ἐν μικροτέρῳ βαθμῷ, παρατηροῦμεν καὶ εἰς τοὺς 8 στίχους τοὺς περιεχομένους εἰς τὰς πανομοιοτύπως δημοσιευομένας ὡδε δύο σελίδας τοῦ χειρογράφου, ὅπου πλὴν δύο γραφικῶν σφαλμάτων (κονταρίᾳ ἀντὶ κονταρά, ἔβγέκε ἀντὶ εὐγῆκε), πᾶσαι αἱ ἄλλαι διαφέρουσαι γραφαὶ τοῦ χειρογράφου εἶναι καὶ αἱ ὁρθότεραι. Ὅθεν τότε μόνον θὰ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔχομεν ἀκριβὲς κείμενον τοῦ ποιήματος καὶ θὰ κατανοήσωμεν ἐντελῶς αὐτό, καὶ τότε μόνον θὰ δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ἀσφαλῶς χοῆσιν αὐτοῦ ὡς γλωσσικοῦ μνημείου, δταν γίνη ἔκδοσις αὐτοῦ, κυρίαν βάσιν ἔχουσα τὸ ἐν Λονδίνῳ χειρόγραφον.

'Αναγκαῖον δ' εἶναι νὰ μὴ παραλειφθῶσιν ἐκ τῆς ἔκδόσεως, ἢ δπωςδήποτε ἄλλως νὰ δημοσιευθῶσι, καὶ αἱ τοῦ χειρογράφου ἵστορίαι, πολύτιμον οὖσαι μνημεῖον τῆς κοσμικῆς γραφικῆς παρο⁹ ἡμῖν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἄξιαι δὲ σπουδῆς καὶ ἀπόψεως τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ξένην τέχνην καὶ πρὸς τὰ ἵστορημένα βυζαντινὰ χειρόγραφα.

Τῶν ἵστοριῶν τούτων δημοσιεύομεν ὡδε δύο δείγματα, ἐκ φωτογραφιῶν δύο σελίδων τοῦ χειρογράφου, τὰς δύοις παρακληθεὶς ὑφ' ἡμῶν ἔσπευσεν εὐγενῶς γὰ μᾶς ἀποστείλη δ ἐν τῷ Πανεπιστη-

¹⁾ Είναι ταῦτα: ἄγουρο ἀντὶ ἄγγουρο, ἀσχημάδι ἀντὶ ἀσκημάδι, κανένα ἀντὶ κιανένα, ἀφουγκραστῆτε ἀντὶ ἀφουκραστῆτε. ἡ πίστη τους ἀντὶ ἡ πίστη τως, μπιστενή ἀντὶ μπιστική, ἄξια ἀντὶ ἄξια.

μίω τοῦ "Οξφορδ διδάσκων τὴν βυζαντινὴν καὶ νεοελληνικὴν φιλολογίαν καὶ γλῶσσαν Σῦμος Μενάρδος¹⁾).

¹⁾ Μεταγράφομεν ὅδε τὸ κείμενον τῶν σελίδων τούτων ὡρθογραφημένον, σημειοῦντες ἐν τέλει τὰς διαφόρους γραφὰς τῆς ἑκδόσεως τοῦ 1737.
φ. 121α.

(M)^ο ἂς πᾶ καὶ γὰ τὴν κονταριά, δπῶδωκε κ' ἐτοῦτος.
μὲ τὴν ὄποια ἐκέρδεσε τοῦ οτεφανιοῦ τὸ πλοῦτος.

(H) ὅρηκε τὸ ὁργόπουλο τάλύπητο κοντάρι
'ς τὸ κούτελο, κ' ἐπῆρε του τῆς ἀντρειᾶς τὴν χάρη.

Περὶ τὸ πῶς ἔρρηξε δ 'Ρωτόκριτος τὸν κυπριώτη καὶ ἐκέρδεσε
τὴν τέχνην ἥγουν τὸ στεφάνι.

(X) ἀνει τζοῖ οκάλαις καὶ τζοῖ δνό, τὸ χαλινάρι ἀφῆκε
ἐξάπλωος τὰ χέρια του, κι' ἀπὸ τὴ σέλλα ἐβιέκε.

φ. 122α.

Περὶ τὸ πῶς ἐπῆγε δ 'Ρωτόκριτος δμπροστὰ εἰς τὸν ὁῆγα,
καὶ ἡ Ἀρετοῦσα τοῦ ἔβαλε τὸ στεφάνι εἰς τὸ κεφάλι.

(E) πῆγε ὀμπρόδες εἰς τοῦ ὁῆγός, πεζεύγει, γονατίζει,
καὶ τὴ χρυσή του κεφαλὴ τὴν τέχνην τοῦ οτολίζει.

Δ. Γ. Μ' ἂς ποῦμεν καὶ τὴν κονταρὰν δποῦ δωκε καὶ τοῦτος.

— δποίαν

— τὸ ὁργόπουλον

Χ. ταῖς σκάλαις καὶ ταῖς δυὸ

— ἐβγῆκε.

καὶ τὴν χρυσήν του κεφαλὴν μὲ τέχνηα τὴν στολίζει.

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΕΜ. ΣΤΑΘΗ

Τὸ κατὰ τὸν μεσαίωνα διάσημον μυθιστόρημα τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου σώζεται νῦν ἐν Κυθήροις ὡς παραμῦθι. Τοῦ μυθιστορήματος τούτου διεσώθησαν, ὡς γνωστόν, δύο ἔμμετροι διασκευαί:¹⁾ 1^{ον}) Τὸ «Μεταγλώττισμα ἀπὸ Λατινικὸν εἰς Ῥωμαϊκόν. Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου» καὶ 2^{ον}) Ἡ «Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ ὁμάδα». Τὸ παραμῦθι δὲν περιλαμβάνει τὰς πρὸ τοῦ γάμου περιπετείας τοῦ ἥρωος τοῦ μυθιστορήματος Ἀπολλωνίου, ἀλλ' ἄρχεται ἀφ' ἣς στιγμῆς ἀποχαιρετεῖται οὕτος τὸν πενθερόν του καὶ μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἐπιβιβάζεται πλοίου, δπως μεταβῇ καὶ βασιλεύσῃ εἰς ἄλλην χώραν. Παραλείπονται δηλαδὴ ἐν αὐτῷ τὰ περιλαμβανόμενα ἐν μὲν τῷ μεταγλωττίσματι ἀπὸ τοῦ στίχου 1 - 380, ἐν δὲ τῇ ὁμάδᾳ ἀπὸ τοῦ στίχου 1 - 880.

Τὸ παραμῦθι, δπερ, ἔκτὸς ἀσημάντων ἐν τισι παραλλαγῶν, εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ μεταγλώττισμα καὶ τὴν ὁμάδαν ἔχει ὡς ἔπεται

*
* *

*Κόκκινη κλωστὴ δεμένη
'ς τὴν ἀνέμη τυλιγμένη,
δός την κλῶτισο νά γυρίσῃ,
παραμῦθι ν' ἀρχινήσῃ
καὶ τὴν καλή σας συντροφιά
νά τὴν καλησπερίσῃ.*

— Καλησπέρα τις ἀφεντιᾶς σας.

¹⁾ Κρουμβάχερ Ιστορία Βυζαντιν. λογοτεχνίας τ. Γ' § 375, σ. 136 τῆς μεταφράσεως Γ. Σωτηριάδου.

Μιὰ φορὰ ἦτανε ἔνας βασιλέας, ποῦ τόνε λέγανε Ἀπολλώνιο κ' εἶχε καὶ μία γυναῖκα ποῦ τήνε λέγανε Ἀρχιστράτα. Ζούσανε ἀγαπητούμενα καὶ βασιλεύανε σὲ μία χώρα, μὰ ἡρθε καιρός, ποῦ ἐπρεπε νὰ φύγουνε καὶ νὰ πάνε σ' ἄλλο μέρος. Μπήκανε λοιπὸ μέσ' σ' ἔνα καράβι καὶ βγήκανε σὲ ταξίδι, μὰ πάνω σ' τὸ ταξίδι καὶ μέσα σ' τὸ καράβι πιάσανε οἱ πόνοι τὴ βασίλισσα καὶ γέννησε κ' ἔκαμε ἔνα σὰν ἄγγελος ὅμορφο κοπελλούδακι. Ἀπὸ τσοῦ πολλοὺς ὅμως πόνους κι' ἀπὸ τὴ φουρτοῦνα τὴ μεγάλη, ποῦ εἶχε πιάσει, λιγώθηκε ἡ βασίλισσα καὶ ὅλοι μέσα σ' τὸ καράβι ἔθαρρέψανε πῶς ἀπέθανε. Πιάσανε λοιπὸ καὶ ἀφοῦ τὴν κλάψανε καλά, τὴ βάλανε μέσα σὲ μία ὀλόχρυση κασσέλλα, γράψανε ἀπὸ πάνω τόνομα τση καὶ τήνε ὁήξανε σ' τὴ θάλασσα. Ἡ κασσέλλα ἄμπλεγε ἀπάνω σ' τὴ θάλασσα καὶ τὸ κῦμα τήνε πήγαινε τήνε πήγαινε, ἵσα μὲ ποῦ τὴν ἔφερε ἀπὸ κάτω ἀπὸ ἔνα μοναστῆρι καὶ τὴν εἴδε δι γούμενος ποῦ τανε μαζὶ μέ πεντ' ἔξε καλογέρους κάτω σ' τὰ βώλια, τὴν ἔβγαλε δᾶξω σ' τὴ στεριὰ καὶ ἀφοῦ τὴν ἄνοιξε ἑλιγωσε τὴν Ἀρχιστράτα, ποῦ βρε μέσα σὲ δαύτηνε. Ἡ βασίλισσα τὰ σάστισε καὶ δὲν καταλάβαινε ποῦ βρισκότανε, μὰ μὲ τὰ πολλὰ κατάλαβε καὶ ἀφοῦ τοὺς εἴπε τὴν ἴστορία τση, ἔκατσε μαζί τους σ' τὸ μοναστῆρι, ἀφοῦ πρῶτα ἔγινε κι' αὐτὴ καλογραῖα. Τὴν κασσέλλα τήνε κρεμάσανε σ' τὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ, ἀνε λάχῃ καμία φορὰ καὶ περάσῃ κανένας, ποῦ νὰ ἔρῃ τὴν Ἀρχιστράτα, νὰ δῇ τὴν κασσέλλα καὶ νὰ καταλάβῃ πῶς καὶ ἡ βασίλισσα βρίσκεται σ' τὸ μοναστῆρι μέσα.

"Ἄς ἀφήσωμε τὴ βασίλισσα σ' τὸ μοναστῆρι καὶ ἃς πιάσωμε τὸ βασιλέα, δπου ἐπῆρε τὴν κόρη του, τὴν ἐπῆγε σ' τὴν πατρίδα του, τὴν ἔβαλε σὲ παραμάννα, τὴν ἀνάστεσε, τήνε μεγάλωσε καὶ τὴν ἔκαμε μίαν ὁραιά κοπέλλα. Ἄλλα ἐκηρύξανε πόλεμο τοῦ Ἀπολλώνιου καὶ δὲν εἴχε ποῦ ν' ἀφήσῃ τὴν κόρη του τὴν ἀφήσει λοιπὸ σ' τὸ Στρογγύλιο, ποῦ ἦτανε φύλος του καὶ βεζίρης του καὶ ἐπῆγε σ' τὸν πόλεμο. Αὐτὸς δὲ Στρογγύλιος εἶχε μία κόρη πολὺ ἀσκημη, ποῦ ἔξήλευε τσῆ βασιλιοπούλλας, ποῦ ἦτανε πολὺ ὅμορφη καὶ εἴπε σ' τὴ μάννα τση: «Ἡ τὴ βασιλιοπούλλα θὰ βγάλετε ἀπὸ δῶ ἥ ἐγὼ θὰ πεθάνω». Ἀφοῦ εἴδε ἥ γυναικα τοῦ Στρογγύλιου δτι ἥ κόρη τση δὲ μπροεῖ νὰ βαστάξῃ ἀπὸ τὴ ζήλεια τση, κατάφερε τὸ Στρογγύλιο νὰ βγάλουνε ἀπὸ τὴ μέση τὴ βασιλιοπούλλα. Τήνε δώσανε λοιπό σ' ἔνα δοῦλο τους, γιὰ

νὰ τήνε σιργιανίσῃ τάχατες καὶ τοῦ παραγγείλανε νὰ τήνε πάγη πολὺ μακριὰ μὲ τὴ βάρκα καὶ ὕστερα νὰ τήνε πνίξῃ. Ὁ δοῦλος τήνε πῆρε, τὴν ἔμπασε μέσα ὡς τὴ βάρκα καὶ τὴν ἐπήγαινε τὴν ἐπήγαινε ἵσα μὲ ποῦ ἀπόστεσε πλέα ἡ βασιλιοποῦλλα καὶ τοῦ εἶπε: «'Σ τὸ Θεὸ δὲ δρκίζω νὰ μοῦ πῆς γιατὶ μὲ πηγαίνεις ἐτισδὰ ἀλάργου, μπάς καὶ σοῦ εἴπανε νά με πνίξῃς;» Ὁ δοῦλος δὲ κακομοίρης ἤτανε πονόψυχος καὶ ἄρχισε νὰ κλαίῃ καὶ νὰ τσῆ λέη διτὶ πρέπει νὰ τήνε πνίξῃ, γιατὶ ἔτσι τοῦ ἔχουνε πεῖ. Ἐκείνη τότε τοῦ εἶπε: «λυπήσου με, μή με πνίξῃς, μοναχὰ βγάλε με ἀπάνω ὡς τὸ βουνὸ καὶ ἄφησέ με ἐκειδὰ νὰ μὲ φάνε τὰ ἄγρια θερία καὶ πές τους διτὶ μ' ἔπνιξες». Ὁ δοῦλος τήνε λυπήθηκε, τὴν ἔβγαλε ὡς τὸ βουνὸ κ' ἐγύρισε κ' εἶπε ὡς τὸ Στρογγύλιο διτὶ τήνε σκότωσε. Ὁ Στρογγύλιος ἐκήρυξε τότε ὡς τὸν κόσμο διτὶ ἀπέθανε ἡ βασιλιοποῦλλα, ἔσπαξε ἔνα ἀρνί, τὸ ἐστόλισε καὶ τὸ ἔθαψε. Τὸ λείψανό του τὸ ἀκλούθησε δὲ κόσμος, θαρρῶντας πῶς εἶναι ἡ βασιλιοποῦλλα.

«Ἄς ἀφήσωμε τώρα τὸ Στρογγύλιο καὶ ἃς πιάσωμε τὴ βασιλιοποῦλλα, ποῦ ὡς τὴ τύχη μοναχὴ ἔτρεχε ὡς τὸ βουνὸ καὶ κεῖ ποῦ ἐπήγαινε ἐπήγαινε εἰδες κάτι σκύλους καὶ εἶπε μὲ τὸ νοῦ τση διτὶ ἐδῶ ποῦ εἶναι σκύλοι θὰ εἶναι καὶ ἀνθρῶποι εἶδε λοιπὸν ἐκεῖ κοντὰ κάτι τσοπάνηδες καὶ τοὺς ἐρώτησε ποῦ εἶναι δὲ δρόμος διποῦ πάει μέσα ὡς τὴ χώρα. Ἐκεῖνοι τοῦ δώσανε λίγο ψωμὶ καὶ μέσα ὡς ἔνα φλασκὶ λίγο νερὸ καὶ εἶπανε διτὶ θὰ πηγαίνῃ ἀπὸ αὐτὸ τὸ δρόμο, νὰ ποῦμε, καὶ παραπέρα θὰ δῇ ἄλλους τσοπάνηδες καὶ κεῖνοι θὰ τσῆ δεῖξουνε τὸν ἄλλο δρόμο, διποῦ βγαίνει ὡς τὴ χώρα. Ἐπήγαινε λοιπὸν ἡ βασιλιοποῦλλα τὸ δρόμο, ποῦ τσῆ δεῖξανε καὶ παραπέρα ηὔρε τοὺς ἄλλους τσοπάνηδες καὶ τοῦ δεῖξανε καὶ κεῖνοι τὸν ἄλλο δρόμο. Ἐτραύνησε τὸ δρόμο αὐτόνε, μὰ κεῖ ποῦ πήγαινε τὴν ἀπαντήσανε κλέφτες καὶ τήνε πήρανε καὶ τήνε πουλήσανε μέσα ὡς τὴ χώρα ὡς ἔνα κακοῦργο καὶ τύραννο, ποῦ τς εἶπε, διτὶ δὲ θὰ τσῆ δώσῃ τὴ λευτερία τση, ἂ δὲ τοῦ γεμίσῃ, μὲ ἄτιμες πρᾶξες, αὐτὸ τὸ σεντοῦκι, νὰ ποῦμε, φλουρία. Ἐκείνη ἡ δύστυχη δλημερνὶς κι' δλονυχτὶς ἔκλαιγε κι' δποιως ἐπήγαινε νὰ τὴν ἀπατήσῃ ἔπεφτε ὡς τὰ πόδια του καὶ τοῦ λεγε: «Εἴμαι κοπέλλα! γιὰ τὸ Θεὸ μή μ' ἀγγίξῃς! μοναχά, ἄνε θέλης, ὁῆξε τὰ φλουρία ὡς τὸ σεντοῦκι καὶ μή μὲ πειράξῃς!». Τήνε λυ-

πόντουσε δὲ καὶ χωρὶς κανένας νὰ τήνε πειράξῃ ἔρρηγχε δὲ καθένας τους τὰ φλουρία 'σ τὸ σεντοῦκι καὶ ἔφευγε. Πῆγε καὶ τὸ βασιλιόπουλο τοῦ χώρας ἐκεινῆς 'σὲ δαύτηνε καὶ ἄμα εἰδε τὴν ὁμοφύια την τήνε λυπήθηκε καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τὴν ἀγάπησε, μὰ δὲν εἴπε 'σὲ κανένανε τίστα, γιατὶ ἦτανε βασιλιόπουλο καὶ δὲ θὰ τὸ ἀφήνανε ποτὲ νὰ πάρῃ μία τέτοια γιὰ γυναικα.

"Ἄς ἀφήσωμε τὴ βασιλιοποῦλα καὶ ἄς πιάσωμε τὸν Ἀπολλώνιο, δπου ἄμα ἐτέλειωσε δὲ πόλεμος ἐγύρισε 'σ τὴ πατρίδα του. Ἐκεῖ τοῦ εἴπε δὲ Στρογγύλιος δτι ἡ κόρη του ἀπέθανε καὶ εὐτὺς ἄμα τάκουσε λυπήθηκε πολὺ καὶ ἀπὸ τὸν καιμό του τὸ μεγάλο ἔντυσε 'σ τὰ ὅλομαυρα ἔνα καράβι, μπῆκε μέσα 'σὲ δαῦτο, ἔκατσε, ἔκατσε 'σ ἔνα σκαμνί, ἔβαλε μπροστά του ἔνα τραπέζι καὶ μὲ ἀκκουμπισμένο τὸ κούτελό του 'σ τὰ δύο του χέρια είχε τὸ κεφάλι του 'σ τὰ κάτω ὅηγμένο καὶ δὲ σκεφτότανε σκεφτότανε, χωρὶς νὰ μιλῇ κανενοῦ. Τὸ καράβι χωρὶς τιμόνι τὸ ἄφησε νὰ πηγαίνῃ, δπου τὸ δήξῃ ἡ τύχη. Ἡ τύχη του τὸ ἔρρηγχε 'σ τὸ μέρος ποῦ ἦτανε σκλάβα ἡ κόρη του. Ἀκούστηκε λοιπὸ 'σ τὸ μέρος ἐκεῖνο δτι ἔφτασε ἔνα καράβι μαυροφορεμένο καὶ ἐπηγάίνανε νὰ τὸ δοῦνε. Ὁ Ἀπολλώνιος ἀκκουμπισμένος, δπως εἴπαμε, δὲ μιλοῦσε κανενοῦ. Τότε τὸ βασιλιόπουλο τσῆ χώρας ποῦ εἴπαμε πῶς είχε ἀγαπῆσε τὴ βασιλιοποῦλα, ἔβαλε ντελάλη, δτι δποιος μπορέσῃ νὰ κάμη αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο νὰ μιλήσῃ θὰ τοῦ κάμη ἔνα μεγάλο δῶρο. Πῆγεν δὲ ἔνας κι' δὲ ἄλλος, πολέμησε νὰ κάμη τὸν Ἀπολλώνιο νὰ μιλήσῃ, μὰ κανένας δὲν μπόρεσε. Τόσο πολὺ τὸν είχε κάμει ἡ μεγάλη του ἡ λύπη νὰ σιχαθῇ τὸν κόσμο καὶ νὰ μὴ θέλῃ κανενοῦ νὰ μιλήσῃ! Ὁ τύραννος τότε, ποῦ είχε σκλάβα τὴ βασιλιοποῦλα ἐπῆγε καὶ τσῆ εἴπε, ἀνε μπορέσῃ νὰ τόνε κάμη ἐκείνη νὰ μιλήσῃ, θὰ τσῆ δώσῃ τὴ λευτερία τση. Πῆρε ἡ βασιλιοποῦλα τὴν κιθάρα, ποῦ ἔφερε νὰ τήνε παῖζει πολὺ ὠραῖα, ἐπῆγε 'σ τὸ καράβι, ἔκατσε κοντὰ 'σ τὸν Ἀπολλώνιο καὶ ἀρχίνησε νὰ παῖζῃ ὠραῖα καὶ λυπητερὰ καὶ θρηνῶντας νὰ τοῦ λέγε: «Μῆλησέ μου, μάτια μου, μῆλησέ μου, φῶς μου, γιὰ τὸ Θεὸ μῆλησέ μου νὰ πάρω τὴ λευτεριά μου, ποῦ είμαι σκλάβα». Ἀπὸ τὰ πολλὰ ποῦ ἔλεγε καὶ τὰ πολλὰ κλάματα, ποῦ ἔκανε, θύμωσε δὲ Ἀπολλώνιος καὶ σηκώθηκε καὶ τσῆ δωκε μὲ τὸ χέρι του μία σπρωχταρέα, ποῦ ἔπεσε κάμω κ' ἐπό-

νεσε πολύ. Τότες ἐκείνη σηκώθηκε ἀπάνω καὶ μὲ βρύση τὰ δάκρυα ἀρχίνησε νὰ τραγουδῇ καὶ νὰ λέγῃ:

«Ω κύρι μ' Ἀπολλώνιε καὶ μάννα μ' Ἀρχιστράτα,
δῆτες μὲ κοιλοπόνησες σὲ ὁγήσανε 'ς τὴν στράτα.
'Ανάθεμα, Στρογγύλε, ἐσένα καὶ τὴν ὁδα,
ποῦ μ' ἄφηνε δι πατέρας μου 'ς τὴν ἰδική σου χώρα».

Ν' ἀκούσῃ αὐτὰ τὰ λόγια δι 'Απολλώνιος! τινάζεται εὐτὺς ἀπὸ τὴν θέση του καὶ τοῦ λέει: «Πέξ το πάλι, πέξ το πάλι». Ἐκείνη δὲν πρόσεξε 'ς αὐτὰ τὰ λόγια, μοναχὰ ευτὺς δῆτες ἀκούσει λόγο νὰ βγάλῃ τὸ στόμα του γύρισε κατὰ τ' εἰς ἀνθρώπους, ποῦ ἡτανε μαζεμένοι 'ς τὸ γιαλὸ καὶ φώναζε, γιὰ νὰ πάρῃ τὴν λευτερία τση: «Μίλησε! μίλησε!». Ἐκείνοι τρέξανε δῆλοι 'ς τὸ καρδάβι καὶ ἀκούσανε τὸν 'Απολλώνιο νὰ μιλῇ μὲ τὴν κόρη του, ποῦ τὴν εἶχε πλέα γνωρίσει, ἀφοῦ ἐκείνη, ἅμα εἶδε, δῆτι οἱ ἀνθρώποι τὴν ἀκούσανε, ποῦ τοὺς φώναζε δῆτι μίλησε, τοῦ φανέρωσε δῆτι εἴναι κόρη ἔνοῦ βασιλέα, ποῦ τόνε λένε 'Απολλώνιο. Φαντάσου τώρα τὴν χαρὰ τοῦ 'Απολλώνιου, νὰ βρῆ τὴν κόρη του, ποῦ τὴν εἶχε πεθαμένη! Ἐβγαλε ευτὺς τὰ μαῦρα ἀπὸ τὸ καρδάβι. Τὸ βασιλιόπουλο τοῦ χώρας ἐκεινῆς, ποῦ εἴπαμε πῶς ἀγάπησε τὴν βασιλιοποῦλλα γιὰ τὴν ὅμορφία τση, τὴν ἔξήτησε τότες ἀπὸ τὸν πατέρα τση γιὰ γυναῖκα καὶ δι 'Απολλώνιος μὲ δῆλη του τὴν καρδιὰ ἐδέχτηκε. Μπήκανε λοιπὸ 'ς τὸ καρδάβι δι 'Απολλώνιος, δι γαμπρός του τὸ βασιλιόπουλο καὶ ἡ κόρη του καὶ ἀφοῦ πρῶτα τιμωρήσανε τὸ σκληρὸ τὸν τύραννο, ποῦ εἶχε σκλάβα τὴν βασιλιοποῦλλα, ἔκεινήσανε γιὰ τὴν πατρίδα τους. 'Σ τὸ δρόμο περάσανε ἀπὸ ἔνα μοναστῆρι καὶ εἴπανε «Ἄς πάμε νὰ προσκυνήσωμε» καὶ πηγαίνοντας εἴδανε 'ς τὴν πόρτα τοῦ μοναστηρίου μία κασσέλλα, ποῦ ἔγραφε ἀπ' δῆξω τὸ δόνομα τες 'Αρχιστράτας. 'Ο 'Απολλώνιος τήνε γνώρισε καὶ ηὗρε τὸν ἥγονύμενο, ποῦ τοῦ τά πε δῆλα καὶ τοῦ παρουσίασε καὶ τὴν καλογραῖα ποῦ ἡτανε ἡ γυναῖκα του καὶ ευτὺς τήνε γνώρισε καὶ μὲ χαρὲς καὶ δόξες τὴν ἔμπασε μέσα 'ς τὸ καρδάβι καὶ τραυμήσανε δῆλοι μαζὶ γιὰ τὴν πατρίδα. Ἄμα φτάσανε ἐκεὶ βρέσκει δι 'Απολλώνιος τὸ Στρογγύλιο καὶ τοῦ λέει νὰ τοῦ ξεθάψῃ τὴν

κόρη του, γιατὶ θέλει νὰ τήνε δῆ. 'Ο Στρογγύλιος ξεθάφτει τότε τὸ ἀρνί. 'Ο Ἀπολλώνιος τοῦ λέει «Αὐτὴ εἶναι ἡ κόρη μου; αὐτὸ εἶναι ἀρνί». 'Ο Στρογγύλιος τοῦ ἀπαντᾷ: «ἔβρικολάκιασε» Τότες ὁ Ἀπολλώνιος τοῦ δείχνει τὴν κόρη του, ποῦ τὴν εἶχε κρύψει ξαπόστα, γιὰ νὰ δῆ τι θὰ πῇ καὶ εἰντὺς τόνε κλεῖ μέσα 'σ τὸ σπίτι του μαζὶ μὲ ὅλη του τὴ φαμίλια καὶ βάζει φωτία καὶ τσοῦ καίει ὅλους — 'Σ τὸ δοῦλο, ποῦ δὲν ἔπνιξε τὴ βασιλιζοποῦλλα ἔκαμε μεγάλα δῶρα. 'Εστεφανώθηκε λοιπὸν ἡ βασιλιοποῦλλα τὸ βασιλιόπουλο, ζήσανε εὐτυχισμένοι ὅλοι μαζὶ καὶ περάσανε καλὰ καὶ μεῖς ἐδῶ καλύτερα.

* * *

Οὕτω σφέζεται σήμερον τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ἀπολλωνίου ἐν Κυθήροις ὡς παραμῆθι.

Τὸ παραμῆθι τοῦτο, καθ' ὅλα σχεδὸν ὅμοιον πρὸς τὸ μεταγλώττισμα καὶ τὴν ὁμιάδαν, πάντως θὰ προηλθεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως μιᾶς τῶν δύο διασωθεισῶν τούτων διασκευῶν. Συνάγομεν δὲ ὅτι θὰ προηλθεν ἐκ τῆς ὁμιάδας ἰδίως ἐκ τῶν ἔξης δύο λόγων:

1ον) 'Ἐκ τῶν διασωθέντων εἰς τὸ παραμῆθι κυρίων ὀνομάτων. Τοιαῦτα εἶναι τρία· α') Ἀπολλώνιος β') Ἀρχιστράτα καὶ γ') Στρογγύλιος. 'Ἐκ τούτων τὰ ὄνόματα «Ἀρχιστράτα» καὶ «Στρογγύλιος», φέρονται ἐν τῷ μεταγλωττίσματι «Ἀρχιστράτοῦσα» καὶ «Στραγγαλιών» ἐνῷ ἐν τῇ ὁμιάδᾳ φέρονται «Ἀρχιστράτα» καὶ «Στραγγύλιος» εἴς ὃν εὐκολώτερον δύνανται νὰ προκύψωσι τὰ ἐν τῷ παραμυθίῳ ὄνόματα «Ἀρχιστράτα» καὶ «Στρογγύλιος».

2ον) 'Ἐκ τῶν στίχων, οὓς λέγει ἡ βασιλιοποῦλλα πίπτουσα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου, ἀφοῦ ὥθησε αὐτὴν ὁ Ἀπολλώνιος. Οἱ στίχοι οὗτοι ἐν τῇ ὁμιάδᾳ εἶναι:

'Ἄναθεμα τὸ σπίτι σου, Στραγγύλιε τυράννο,
'Οποῦ σουν ἡ κακή μου ἀρχὴ 'ετοῦτα δποῦ παθαίνω.
'Ἄναθεμα τὴν μοῖρα μου, ἀνάθεμα τὴν ὥρα,
'Ο κῦρος μου δντε μ' ἀφηκε στὴν ἐδική σου χώρα....».

ἔξ ὃν εὐκόλως δύνανται νὰ προέλθωσιν οἱ ἐν τῷ παραμυθίῳ στί-

χοι. Ἐνῷ τούναντίον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔχωσι προέλθει· οὗτοι ἐκ τῶν στίχων τοῦ μεταγλωττίσματος, οἵτινες εἶναι:

«³Αν ἥξεν ρες τὸ γένος μου καὶ τίνος κόρη εἴμαι,
νὰ ἔπασχες καὶ νά κλαιες ἀντάμα μετὰ μέρα.
Ἐγώ μα· κόρη πρόγκηπος, ἐγγόνη βασιλέως
τοῦ Τύρου καὶ τῆς Τρίπολης καὶ τῆς Ἀντιοχείας....».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΝΩΤΕΡΩ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΝ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Τὸ ἀνωτέρῳ κυνθηραϊκὸν παραμύθιον προήλθεν ὡς δόρθως διέγνωσεν ὁ ἐκδότης, ἐκ τῆς Ῥιμάδας, διότι αὕτη μόνη ἐκυκλοφορεῖτο ὡς δημῶδες βιβλίον, πολλάκις μὲν τυπωθεῖσα κατὰ τὸν ΙC' καὶ τὸν ΙZ' αἰῶνα, ἀνατυπωθεῖσα δὲ καὶ κατὰ τὸν ΙH' καὶ τὸν ΙΘ'¹), ἐνῷ ἡ ἀρχαιοτέρα διασκευή, ἡ Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ W. Wagner, ἐκ τοῦ ἐνὸς μόνου κώδικος, ἐν ὧ περιεσώθη (Παρισινοῦ 390)²). Πλὴν τῆς παραλιψεως τῆς ἀρχῆς, κατὰ τὰλλα εἶναι ἐπιτομὴ μὲ ἀσημάντους παραλαγὰς τοῦ δημώδους βιβλίου.

Ἐκ τῆς Ῥιμάδας ἐπίσης προήλθε καὶ ἔτερον ἐλληνικὸν παρα-

¹⁾ Legrand, Bibliographie hellénique τ. I σ. 290. Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ φιλολογία τ. B' σ. 25. Ὁ Βρετός ἀναφέρει μίαν ἔκδοσιν τοῦ ΙH' αἰῶνος (1778), ὁ δὲ Legrand μίαν τοῦ ΙΘ' (1805) — Ὡς κατέδειξεν ὁ Singer ἐν τῷ περιοδικῷ Anglia, Beilage 1899 τ. 22 σ. 113-4 ἡ μὲν Διήγησις προήλθεν ἐκ πιθανῆς ἵταλικῆς διασκευῆς τοῦ Ἀπολλωνίου, ἐξ ἣς καὶ ὁ εἰς πεζὸν λόγον Ἀπολλώνιος τοῦ Ἰταλοῦ Leone del Prete· ἡ δὲ Ῥιμάδα ἔξ ἐτέρας ἵταλικῆς διασκευῆς. Ἀμφοτέρων δὲ τῶν ἵταλικῶν διασκευῶν κοινὴ πηγὴ είναι παλαιοτέρα γαλλικὴ διασκευὴ τοῦ λατινικοῦ κειμένου,

²⁾ Medieval Greek Texts, London, 1870 σ. 63-90 καὶ τὸ δεύτερον κατὰκριβέστερον ἀντίγραφον ἐν Carmina graeca medii aevi, Lips. 1874 σ 248 - 276.

μύθιον τῶν Κυδωνιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Hahn¹⁾). Ἐν τούτῳ δ' ὅμως αἱ παραλλαγαὶ εἶναι μεῖζονες, πρὸς δὲ τούτοις προστίθενται καὶ ἐπεισόδια καὶ δὲν μνημονεύονται τὰ δόνόματα. Παραλείπεται δὲ καὶ ἐν τῷ παραμυθίῳ τούτῳ ἡ ἐν ἀρχῇ τῆς Ἰστορίας τοῦ Ἀπολλωνίου διήγησις περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀντιοχείας Ἀντιόχου, ἣν παρέλαβον καὶ αἱ ἔλληνικαὶ διασκευαὶ, χωρὶς ἐκ τῆς παραλείψεως νὰ προκύψῃ χάσμα τι εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ μύθου· τοῦτο δέ, κατὰ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ Rohde²⁾, καταδεικνύει ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἀντιόχου εἶναι ἀτεχνος προσθήκη τοῦ εἰς λατινικὴν γλῶσσαν διασκευάσαντος τὸ ἀπολεσθὲν ἔλληνικὸν πρωτότυπον τοῦ Ἀπολλωνίου.

Παντελῶς ἀδικαιολόγητος ἀφήνεται ἐν τῷ κυθηραϊκῷ παραμυθίῳ ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἀπολλωνίου μετὰ τῆς συζύγου του Ἀρχιστράτας ἐκ τοῦ βασιλείου των. Ἐν τῇ Διηγήσει καὶ ἐν τῇ Ῥιμάδᾳ, συμφώνως πρὸς τὴν λατινικὴν Ἰστορίαν, ὁ Ἀπολλώνιος νυμφευθεὶς ἐν Τριπόλει ἀποπλέει μετὰ τῆς συζύγου του, ὅπως παραλάβῃ τὴν κατ' ἀπίθανον τρόπον λαχοῦσαν αὐτῷ βασιλείαν τῆς Ἀντιοχείας. Πολλῷ δ' ὅμως ἐντεχνοτέρα εἶναι ἡ ἐν τῷ παραμυθίῳ τῶν Κυδωνιῶν οἰκονομία τοῦ μύθου.

'Αξία προσοχῆς εἶναι ἡ παρεμβολὴ εἰς τὸ κυθηραϊκὸν παραμύθιον, ἐκεῖ ὅπου μονολογεῖ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀπολλωνίου, κακωθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ, τεσσάρων στίχων, ὡν οἱ δύο ἔλήφθησαν ἐκ τῆς Ῥιμάδας. 'Η παρεμβολὴ στίχων εἰς τὰ παραμύθια δὲν εἶναι ἀσυνήθης 'Ο L. F. Weber³⁾ παρατηρεῖ, ὅτι τοιοῦτοι στίχοι εἶναι πάντοτε λόγοι, καὶ ἔχουσι κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν τύπον ἐπωφδῶν, ἀλλὰ καὶ διάλογοι ἔμμετροι παρεμβάλλονται εἰς τὰ παραμύθια, καὶ τὴν κατακλεῖδα τῶν παραμυθίων ἀποτελεῖ ἐνίστε ζεῦγος στίχων. Ταῦτα ἀναφέρονται προ-

¹⁾ Gr. u. alban. Märchen τ. I σ. 273-284 ἀρ. 50. Τὴν δμοιότητα τοῦ παραμυθίου τούτου πρὸς τὴν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους γνωστοτάτην Ἰστορίαν τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου Ἀπολλωνίου παρετήρησεν ὁ F. Liebrecht ἐν κρίσει τῆς σύλλογῆς τοῦ Hahn δημοσιευθείσῃ ἐν Heidelberger Jahrb. 1864 σ. 267. Βλ. καὶ B. Schmidt, Griechische Märchen, Sagen u. Volkslieder σ. 7. Krummbacher, Gesch. d. byz. Litteratur. 2 σ. 852.

²⁾ Der Griech. Roman 1ης ἐκδ σ. 421.

³⁾ Märchen und Schwank, Kiel 1904 σ. 23.

πάντων εἰς τὰ γερμανικὰ παραμύθια. Εἰς δὲ τὰ Ἑλληνικὰ αἱ παρεμβολαὶ στίχων δύνανται νὰ ταχθῶσιν εἰς τὰς ἔξης κατηγορίας.

Α'. Εἰς προσαγορεύσεις ἡ χαριεντισμοὺς ἡ περιπαίγματα τοῦ μυθολόγου πρὸς τοὺς ἀκροατάς, συνηθέστατα μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ παραμυθίου, ἐνίοτε ἐν τέλει καὶ σπανιώτατα ἐν μέσῳ τῆς διηγήσεως¹⁾.

Β'. Εἰς ἔμμετρον περίληψιν τοῦ παραμυθίου, προτασσομένην τῆς διηγήσεως²⁾. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δ' ὅμως ἡ περίληψις οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ παραμύθιον, ἔχουσα μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀστεῖσμῶν τῆς πρώτης κατηγορίας³⁾.

¹⁾ Ὁ Rob. Petsch (Formelhaftes Schlüsse im Volksmärchen, Berlin 1900), ἀν καὶ ἐσταχυολόγησε τὰς κυριωτέρας συλλογὰς Ἑλληνικῶν παραμυθίων, δὲν ἀναφέρει ἔμμετρους κατακλείδας. Ὄμοιώς δὲν ἀναφέρονται τοιαῦται κατακλείδες καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν κατακλείδων τῶν Ἑλληνικῶν παραμυθίων τοῦ René Basset (Revue des tradit. populaires 1903 σ. 22-25). Αἱ ἔμμετροι ἐν τῷ μέσῳ παρενθέσεις συνηθίζονται ἐν μακροῖς παραμυθίοις, οἷον ἐν συμπλήρῳ (Ζωγράφιος ἀγών, Κ/πόλ. 1891 σ. 231, 233, 240) :

Νὰ τὸ κονιολοοῦμεν·
κ' ἡ νύχτα ναιμ μικρή, καὶ τὰ παιδιὰ ννοτάζουν.
Ἄλλοι οοῦνται, κι' ἄλλοι ξυοῦνται,
κι' ἄλλοι κούππ' ἀνάοκελα κοιμοῦνται

²⁾ Ἐν μόνον παραδειγμα ταύτης γινώσκω, ἐν ἀνεκδότῳ κεφαλληνιακῷ παραμυθίῳ, τοῦ ὄποιον ἡ ἀρχὴ ἔχει ὡς ἔξης :

Ο βασιλιάς δ Ζούλιαρης, ποῦ εἰχ' ὅμορφη γυναικα,
μέος οὲ πέτρινο κλουβὶ τὴν εἰχε χρόνους δέκα·
μήτε πουλὶ τὴν ἔβλεπε, μηδ' ἥλιος τὴν ἐθώρει,
μέος 'οὲ πέτρινο κλουβὶ ἦταν κλειομένη ἡ κόρη.
Μὰ ἔνα βασιλόπουλο ἐτρύπησε τὸ χῶμα,
καὶ πῆγε καὶ τὴν εὔρηκε τὴ λιγερὴ 'σ τὸ οιρῶμα.

Ολόκληρον δὲ παραμύθιον ἔμμετρον τῆς Νισύρου, ὑπόθεσιν ἔχον κοινοτάτην (τῆς σταχτοπούντας), ἐδήμοσιεύθη ἐν Ζωγραφ. ἀγώνι σ. 389 - 390. 'Αλλ,' εἶναι σφόδρα ἀμφίβολον, ἀν εἶναι ἀληθῶς δημῶδες.

³⁾ Παραδειγμα :

Νὰ οοῦ πῶ να παραμύθι
τὸ κονικκὶ καὶ τὸ ρέβιθι·
ποῦ μαλῶναν οἱ Ἔβραιοι
γιά να ψάρι γιά να χέλι,
γιά να κόκκινο τοεμπέρι.

Γ'. Εἰς γελοῖν προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν συνέβησαν τὰ ἐν τῷ παραμυθίῳ ἔκτιθέμενα¹).

Δ'. Εἰς στίχους δημωδῶν ἀσμάτων, ἐπικαιρῶς ἀναφερομένους²).

Ε'. Εἰς λόγους τυπικῶς ἐπαναλαμβανομένους ἢ ἐπωδάς³).

Ζ'. Εἰς λόγους καὶ διαλόγους ἀνθρώπων μεταμορφωμένων εἰς ζῷα ἢ φυτά, μαγισσῶν, τεράτων κττ., εἰς φωνὰς ἀοράτων ὅντων, εἰς θρήνους, ἀράς, εἰς ἐπιγραφὰς παλατίων ἢ σκευῶν⁴).

Ζ'. Εἰς λόγους ἐμμέτρους, οἵτινες φαίνονται ὡς τὰ μόνα περισσωθέντα λείψαντα ἐπικοῦ ποιήματος, οὐ ἐπιτομὴ εἰς πεζὸν λόγον εἶναι ἵσως τὸ παραμύθιον⁵).

Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν ἀνήκουσι καὶ οἱ ἐν τῷ κυθηραϊκῷ παραμυθίῳ στίχοι. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, πλὴν τῶν ἐν τῷ παραμυθίῳ τῆς συλλογῆς τοῦ B. Schmidt περιλαμβάνονται ἐν παραλλαγαῖς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ παραμυθίου, τοῦ Φιορεντίου, ὅπερ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι εἶναι περίληψις ἀγνώστου τινὸς παλαιοῦ ποιήματος.

"Άλλο παραμύθιον ἐκ δημωδῶν βιβλίων προελθὸν γινώσκομεν

'Ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέγονται οἱ δύο πρῶτοι στίχοι μόνον. (Βλ. N. Γ. Πολίτην ἐν Πανδώρᾳ τ. ΙΗ' σ. 94. Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἰστορ. τῶν Ἀθηναίων τ. Α' σ. 335).

¹) Βλ. Πανδώρ. τ. ΙΗ' σ. 95. Νεοελ. ἀνάλ. τ. Α' σ. 51. Β' σ. 99. Σακελλαρίουν, Κυπριακὰ τ. Β' σ. 354. Δ. Γρ. Καμπούρογλουν, ἔνθ. ἀν.

²) Παραδείγματα: Ἀναγνώστου, Λεσβιακὰ σ. 175. Revue des tradit. popul. 1897 σ. 210 (Λεσβιακόν). Ὁμοίως φέρονται ἐν παραμυθίοις πολλάκις καὶ ἐμμετροὶ παροιμίαι.

³) Παραδείγματα: ἐν Νεοελλ. ἀναλ. Β' σ. 61 - 62. Βύρων. τ. Α' σ. 626. Δελτ. Ἰστορ. Ἐταιρ. τ. Α' σ. 165. 166. 278. 281. 326 - 7. Σακελλαρίουν, ἔνθ. ἀν. σ. 358. B. Schmidt, Griechische Märchen σ. 110. N. Γ. Πολίτου, Ὁ Ήλιος κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους σ. 36 - 38.

⁴) Hahn, Griesch. u. albanesische Märchen τ. I σ. 303 - 5 (ἀρ. 56). B. Schmidt, griechische Märchen σ. 77. 83. Καμπούρογλουν, ἔνθ. ἀν. σ. 192 - 3. Νεοελλην. ἀνάλ. Β' σ. 134. Ζωγράφ. ἀγών σ. 196. 423. Kretschmer, der heutige lesbische Dialekt, Wien 1905 σ. 519. Παρνασσός τ. Η' σ. 712. 713.

⁵) Βύρων, Ἀθ. 1874 τ. Α' σ. 624. Δελτίον ἴστ. Ἐταιρ. τ. Α' σ. 146 - 7. Καμπούρογλουν ἔνθ. ἀν. σ. 313-4. Schmidt ἔνθ. ἀν. σ. 71. 72. 73. 75 (ἀρ. 5). Kretschmer, ἔνθ. ἀν. σ. 487 - 8. (Πρόβλ. καὶ τὸ λεσβικὸν παραμύθιον ἐν Folk-lore 1900 σ. 336).

μόνον τὸ ὑπ' ἀρ. 16 παρὰ Hahn¹⁾). Τὸ ἡπειρωτικὸν τοῦτο παραμύθιον ὑπέλαβεν δὲ Rohde²⁾ ὅτι εἶναι παραλλαγὴ τῆς μεσαιωνικῆς Ἰστορίας τῆς ἀγαθῆς Φλωρεντίας τῆς Ῥωμαίας, ἐκ νεοελληνικῆς ἀγνώστου διασκευῆς γαλλικοῦ ποιήματος ἀπορρέουσα. 'Αλλ' ἡ ἀμεσος πηγὴ τοῦ παραμυθίου εἶναι αἱ ἀραβικαὶ Χιλιαὶ καὶ μία νύκτες. Εὐκογὴ παραμυθίων ἔξι ἵταλικῶν μεταφράσεων τῆς ἀραβικῆς ταῦτης συλλογῆς καὶ τῆς περσικῆς τῶν Χιλίων καὶ μᾶς ἡμερῶν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀραβικὸν μυθολογικὸν ἔξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Πολυζώη Λαμπανιτζιώτη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1756 εἰς τρεῖς τόμους, τὸ δὲ βιβλίον γνωστότατον ὑπὸ τὸ δνομα Χαλιμά, ἔγινε δημοφιλέστατον, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος πολλάκις ἐκδοθὲν καὶ ἐν Βενετίᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ περίεργον δ' ὅμως εἶναι ὅτι τὸ παραμύθιον, ἔξι οὖ ἐλήφθη τὸ ἡπειρωτικόν, δὲν περιλαμβάνεται ἐν τῷ Ἀραβικῷ μυθολογικῷ, ἀλλ' ἐν δευτέρᾳ ἐκλογῇ, ἣν δὲ αὐτὸς Λαμπανιτζιώτης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Νέα Χαλιμά ἔξεδωκεν ἐν Βιέννῃ (1791 - 4), ἐνθαρρυνθείς, ὡς γράφει ἐν τῷ προλόγῳ, ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀπέρασιν ὃπου ἔλαβαν οἱ πρῶτοι τρεῖς τόμοι ἐκείνης τῆς φημισμένης Χαλιμᾶς, ὃπου δὲν ἔμεινε τινὰς δποῦ νὰ μὴ τοὺς ἀπόχτησε. 'Η ἐκλογὴ δ' ὅμως αὕτη, ἀν καὶ μετὰ πλείονος ἐπιμελείας ἔγινε καὶ περιέχει κάλλιστα παραμύθια τῶν Χιλίων καὶ μᾶς νυκτῶν, δὲν ἔξεδόθη τὸ δεύτερον³⁾.

'Η σπανία λοιπὸν αὕτη ἐκδοσις τῆς Νέας Χαλιμᾶς, ἥτις ἐπί τινα ἔτη μόνον, κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ἥτο δημῶδες βιβλίον, εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ ἡπειρωτικοῦ παραμυθίου. 'Οδεν οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν μετὰ τοῦ Rohde τὴν ὑπαρξιν νεοελληνικῆς διασκευῆς τῆς Φλωρεντίας τῆς Ῥωμαίας διὰ νὰ ἔξηγήσωμεν τὴν γένεσιν τοῦ παραμυθίου ἐκείνου.

¹⁾ τ. I. σ. 140 κέ. 'Ετέρα ἡπειρωτικὴ παραλλαγὴ τοῦ παραμυθίου τούτου ἔξεδόθη ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 196, μία δὲ κρητικὴ ἐν Παρνασσῷ τ. II' σ. 167.

²⁾ Der griech. Roman¹ σ. 534.

³⁾ 'Ἐν ἀντίτυπον τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἔχει ἡ ἐν Μονάχῳ δημοσίᾳ βιβλιοθήκη. 'Η βιβλιογραφικὴ σημείωσις τοῦ Βρετοῦ (Νεοελλην. φιλολογ. τ. B' σ. 86 ἀρ. 212) εἶναι ἐσφαλμένη. 'Αναφέρει τρεῖς τόμους τῆς συλλογῆς ἐνῷ αὕτῃ ἀποτελεῖται ἐκ 4 τόμων, οἵτινες δὲν ἔξεδόθησαν πάντες κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1791 μέχρι τοῦ 1794. Συγχέει δὲ ὁ Βρετός τὴν Νέαν Χαλιμάνη ἡ ἀραβικὸν μυθολογικόν, ὃς ἐπιγράφεται ἡ τετράτομος αὕτη ἐκλογή, πρὸς τὸ τρίτον τὸν Ἀραβικὸν μυθολογικόν, θεωρῶν ὃς B' καὶ Γ' ἐκδοσιν τῆς Νέας Χαλιμᾶς, τὰς ἐν Βενετίᾳ παρὰ Πάνω Θεοδοσίῳ ἐν ἔτει 1803 καὶ 1804 γενομένας μετατυπώσεις τοῦ Ἀραβικοῦ μυθολογικοῦ.

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΛΒΑΝΙΚΑ ΑΣΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Δ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Τὰ κάτωθεν δημοσιευόμενα ἀλβανικὰ ἄσματα τοῦ λαοῦ εἰναι τὰ μὲν πρῶτα 1-10 ἐκ συλλογῆς Γιάννη Περγιαλίτη ἐκ Σπετσῶν τὰ δὲ ἄλλα 10-67 ἐκ συλλογῆς μου, τά τε ἄσματα καὶ τὰ παραμύθια ἐκ τοῦ χωρίου Μαρκοπούλου τοῦ δήμου Κρωπίας τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα λα-λεῖται ἀλβανικὴ μετὰ πλείστων Ἑλληνικων λέξεων ἀναμεμειγμένη γλῶσσα. — Ἡ γλῶσσα δ' αὐτῇ, ἡτις δισημέραι εἴησαφανῆται δυνάμεθα νὰ εἰπω-μεν, ὑπὸ τῆς διὰ τῶν σχολείων τὰ μάλιστα διαδιδομένης Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἦν σήμερον οὐδεὶς πλέον ἀγνοεῖ, εἰναι παραφυὰς τῆς το-σκικῆς διαλέκτου. Δημοσίευται δὲ πρὸς τούτοις καὶ μετάφρασις τού-των, ἡτις ἐθεωρήσαμεν καλὸν νὰ εἰναι πιστή, ἵνα πᾶς ὁ βουλόμενος δύναται νὰ μελετήσῃ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως καὶ τοὺς ἴδιω-τισμοὺς τῆς ἀλβανικῆς ἐν Ἑλλάδι διαλέκτου δισάκις δὲ πιστὴ μετά-φρασις δὲν εἰναι δυνατὴ ἐγκλείσιμεν ἐν παρενθέσεσι τὴν κατὰ λέξιν σχεδὸν μετάφρασιν.

A'.

ΑΣΜΑΤΑ

- 1) Ζούρα δρόμενε ε βάյτα βάյτα   "Επιασα τὸ δρόμο καὶ πῆγα πῆγασε
Τε κουλήτοβα ε νδίνյα ε κλήάյτα.   θυμήθηκα καὶ ἐκάθησα καὶ ἔκλαψα.
- 2) Κούρ τε σόχ πλεκσίδετε   "Οταν σοῦ βλέπω τὴν πλεξίδα
Ζεμερα με δρίδετε.   ἥ καρδιά μου τρέμει.
- 3) Ζοῦρα δρόμεν' ε κουβαράιτ   "Επιασα τὸν δρόμον τοῦ Κου-
τούκε ρράρε ταμβουράιτ.   βαρᾶ¹⁾ || κτυπῶντας τὸν ταμπουρᾶ.
1) Χωρίον τοῦ δήμου Θορικίων.

- 4) Γρο σενινένε¹⁾.
μός πάτε Λιένενε;
— Λιένα βάτε πράπα μάλιτ
περ τε γάπε σίσε διάλιτ.
- 5) Λιένα πόστε²⁾ Λιένα λιά.
Λιένα ίκου ε να λιά.
- 6) Μορί τοξ φίνι ατιέ περδέ
ε θόνι ε πό θόνι
περ νιένε εδε περ νιάτρινε
ε τούτι ι τοξγόνι.
- 7) Μορί τοξ γλιάνι κεμβετε
ε ζίνι τούτι δρόμενε
μὰ δίκιο κάνε τρίματε
τ' ι νγρίνιενε τε σκοյνε.
- 8) Μορ' ε σκούρτερε σί βούτσε
πάρε σέ να βερε λιούτσε.
- 9)   Báddza.
- Μορί πούλιξ κατσουάτε,
κού βέτε μ' άτε σάτε;
— Βέτε τε σκαλήσ πουμβάκτε.
— Πρίσου πράπα σ' έρθ' ι τάτε
βερι βούκεζε τέ χέ
δεφτό ι δρόμιζενε τε βέ.
— Θάσσ, τάτεζό, μαρτόμε.
- Νένε νένε....
Μήν είδατε τὴν Ἐλένη;
— Η Ἐλένη πῆγε πίσω ἀπ' τὸ
βουνὸ || γιὰ νὰ δώσῃ βυζὶ 'ς τὸ
μωρὸ (παιδί).
- Η Ἐλένη πάνω ἡ Ἐλένη κάτω.
Η Ἐλένη ἔφυγε καὶ μᾶς ἄφησε.
Μώρ' σεῖς ποῦ καθόσαστ' ἐκεῖ
χάμου || καὶ λέτε καὶ ὅλο λέτε || γιὰ
τὸν ἔνα καὶ γιὰ τὸν ἄλλονε || καὶ
ὅλους τοὺς κατηγορᾶτε (πειράζετε).
Μώρ' σεῖς ποῦ ἀπλώνετε τὰ πόδια
καὶ πιάνετε ὅλο τὸ δρόμο,
μὰ ἔχουν δίκιο τὰ παλληκάρια
νὰ τὰ σηκώσουν νὰ περάσουν.
- Μωρὴ κοντὴ σὰν τὸ βαρέλι || πέρα
γιατὶ μᾶς ἔβρεξες (μᾶς ἔκανες
λούτσα).
- Η κόρη³⁾).
Μωρὴ πουλακίδα χαϊδεμένη,
ποῦ πᾶς μ' αὐτὴ τὴν ἀξίνα;
— Πάω νὰ σκαλίσω τὸ βαμπάκι.
— Γύρισε πίσω γιατὶ ἥρθε ὁ πα-
τέρας σου, || βάλ' του ψωμάκι γιὰ νὰ
φάγῃ, || δειξ' του τὸ δρόμο γιὰ νὰ πάῃ.
— ³⁾ Τοῦ εἴπα, πατεράκη μου, πάν-
τρεψέ με.

¹⁾ Δὲν μεταφράζεται διότι είναι ἥχος τις, διν λέγουν πρὸ τοῦ κυρίως ἄσμα-
τος ὡς καὶ κατωτέρω τὸ νένε - μοյ - νένε.

²⁾ Διάλογος μεταξὺ τῆς γειτονίσσης καὶ τῆς κόρης.

³⁾ Ἐννοεῖται: — Δὲν γυρνῶ πίσω γιατὶ τοῦ εἴπα....

Κούρ τε δάλγε βᾶρ τε νյόμε.

Βᾶρ' ι νյόμε λιαργόγ φλιέτε.
Τάτα ου μαρτούα βέτε.

“Οταν φυτρώσῃ τὸ χλωρὸ χορτάρι!).

Τὸ χλωρὸ χορτάρι εἴβγαλε φύλλα
καὶ δ πατέρας παντρεύτηκε μόνος του.

10) Νξ - νε - νξ²⁾ - Μαρίε μοј

τοξ τε θᾶ διάλji τοξ σκόj;
— Μὸς με πᾶ, μός με βεστόj.

..... Μωρὴ Μαρία || τί σοῦ εἰπε
τὸ παιδὶ ποῦ πέρασε;

— Οὔτε μὲ εἶδε, οὔτε μ' ἐκύτταξε.

11) Ρετσινγάρενε βγjē μbε βγjē
σ' ε ζε δίελι ποτέ.

Τὸν δετσινιάρη³⁾ ἀπὸ πεῦκο σὲ
πεῦκο || δὲν τὸν πιάνει ὁ ἥλιος ποτέ.

12) Ρετσινγάρ' ι λάκεσδ
σ' ι τρεμβετε βάπεσδ.

“Ο δετσινιάρης τοῦ κάμπου
δὲν φοβᾶται τὴν ζέστη.

13) Λαμπαρίσι μεσ' ι διάλjιτ
σὶ σκεπάρ' ι ρετσινγάριτ.

“Ελαμψε τοῦ παιδιοῦ ἡ μέση
σὰν τὸ σκεπάρνι τοῦ δετσινιάρη.

14) “Εα, βαjζδ, ξα,
Πρίρουν νδε κύο χέα.
— Βίνj, πὸ τοξ με βράσενε.
— “Εα πὰ σ' τε νγάσενε
— Βίνj πό με κjερτόνjενε
— “Εα πὰ σγουδσόνjενε.

“Ελα, κόρη μ', ξλα,
γύρισε 'ς αὐτὸ τὸν ἥσκιο.
— ”Ερχομαι, ἀλλὰ ποῦ μὲ κτυπᾶνε.
— “Ελα, καὶ δὲ σὲ πειράζουνε.
— ”Ερχομαι, ἀλλὰ μὲ μαλώνουνε
— “Ελα, καὶ δὲν τολμοῦνε.

15) Νενε - μοј - νενε
τε θερέτι ιοτ - εμε
— Λjὲ τε θερέσδ σᾶ τε θερέσδ

. . . . .
σὲ φωνάζει ἡ μητέρα σου
— ”Ας φωνάζῃ δσο θέλει (δσο
φωνάζει):

κρύετε δοτ' ι πλjεσέδ
Νè με θίρι μεμα το' ισ
οὺ βάλενε νέκ' ε πρίσ.

τὸ κεφάλι θὰ τῆς σκάσῃ.
”Αν μ' ἐφώναξε ἡ μητέρα τί μ
αὐτὸ (τί ἥτο).
ἔγω τὸ χορὸ δὲν τὸν χαλνῶ.

¹⁾ Ο στίχος οὗτος είναι ἀπάντησις τοῦ πατρὸς πρὸς τὴν κόρην.

²⁾ Καὶ τοῦτο δὲν μεταφράζεται είναι ώς τὸ τοῦ ἄσματος 4.

³⁾ Εννοεῖται ποῦ πηγαίνει ἀπό. ....

- 16) Μὲρρ φούρκενε εδὲ ρόκενε
Ἐα τε ζέμε λιόδρενε.
- 17) Στίβα μαντίλινε νκράχα
εδὲ βάյτα νδε στεπὶ¹⁾
Με στρόβι μεμα τε φλέρε
σὶ τε φλέρες ου πά τι.
- 18) Στίβα σίτε νδάρα μάλιτ
λαμβαρίσ σκεπάρ' ι διάλιτ.
- 19) Ατὸ σᾶ κάνε πλεχτὸ
jάνε τούτι μὲ χτικյό.
Μὰ βεστὸ ατὸ τῷσ σ' κάνε
σὰ τε βούκουρα τῷσ jάνε.
- 20) Χύλικε βάλενε ἀν δί,
νδε μὸς δέλι ἐ ετοξ φί.
- 21) Μογ ε πάρα βάλεσε
φλούδα ε πορτοκάλιεσε.
- 22) Λιεύκεζα νε περιβόλι
χαρίς με νγετσίκε μπογ.
- 23) Τῷσ ὄλο σκὸν εδὲ περσκόν
εδ' ὄλο κούκονε στρεμβόν;
Νὲ τῷσ jὲ διάλικ λεβέντ
πὸ τῷσ jὲ φτοχὸ νε μὲντ.
- 24) Μορὶ τί δεργὸ με γράμε,
πά τε παγούναν̄ ου μελάνε.
- Πᾶρε τὴ φοῦρκα¹⁾ καὶ τὴ ὁύκα
καὶ ἔλα νὰ πιάσουμε τὸ παιγνῖδι.
- "Ερρηξα τὸ μαντῆλι 'ς τοὺς ὅμους
καὶ ἐπῆγα 'ς τὸ σπίτι
μοῦ ἔστρωσε ἡ μητέρα νὰ κοιμηθῶ·
πῶς νὰ κοιμηθῶ ἐγὼ χωρὶς ἔσενα;
- "Ερρηξα τὰ μάτια πέρα 'ς τὸ βουνό·
ἔλαμπε τὸ σκεπάρνι τοῦ παιδιοῦ.
- "Οσες ἔχουνε πλεχτὸ²⁾
είναι ὅλες μὲ χτικιό.
Μὰ κύτταξε κι' ὅσες δὲν ἔχουν
πόσο ὅμιορφες ποῦ είναι.
- Τραύα τὸ χορὸ ἀν ξέρης,
εὶ δὲ μὴ ἔβγα καὶ πήγαινε νὰ
κάτσης.
Μωρὸ³⁾ ἡ πρώτη τοῦ χοροῦ
σὰν τὴν φλοῦδα τοῦ πορτοκαλιοῦ^{3).}
- Λεῦκα μου 'ς τὸ περιβόλι
χάρισε μου λίγο μπόϊ.
- Τί ὄλο περνᾶς καὶ ξαναπερνᾶς
καὶ ὄλο τὸν κοῦκκο σου στραβώνεις;
(Ναι) ἀλήθεια είσαι λεβέντης,
μὰ είσαι ἀπὸ μναλὰ φτωχός.
- Καλὲ σὺ στεῖλε μου γράμμα,
τὸ μελάνι ἐγὼ πληρώνω.

¹⁾ Ξύλον εἰς τοῦ δποίου τὸ διχαλωτὸν ἄκρον προσδένουσιν αἱ γυναικες τὸ
ἔριον διὰ νὰ νήσωσι. Κυρίως φόυρκα σημαίνει τὰ ξύλα, τὰ χοήσιμα διὰ τὴν κατα-
σκευὴν καλυβῶν.

²⁾ Τὸ ἄσμα τοῦτο λέγει πτωχή τις κατὰ τῶν πλουσίων, αἱ δποῖαι φροδοῦσι
πλεκτὰ πολυτελέστερα. Είναι δὲ τὸ πλεχτὸ κόσμημα, ὅπερ φέρουσι ἐπὶ τοῦ στή-
θους καὶ καλεῖται γγερδάν.

³⁾ Δηλ. ποῦ είσαι κόκκινη σάν....

- 25) Ἀνάθεμα εμπορικάτῃ.
τὸς σ' κάνει μελάνι εδὲ κάρτε.
- 26) Γράμμις δούα τε δεργόνι
μειοστεμένη οὐ νεκεῖ τῷόντι.
- 27) Δοτ' ι πιεκ θյάκεσσι καφένει
σᾶ τ' εκήέστ τ' ι μάρρο γαρου-
φαλήνει.
- 28) Δοτ' ε μβᾶ θյάκενει μὲ τε μίρε,
σᾶ τ' ε κήέστ τ' ι μάρρο τε βῆρε.
- 29) Σεβδάι πόνδι ἴστε λιούμει
τε σκόνγιε εδέ τε βέ
νδεις ζεμερεις με χίρι
ε νεκεῖ δέλη ποτέ.
- 30) Βρει νγὰ ορούγα μὸς βεν λյὰ
ποξ δο τῷός νδονγὲ βελյᾶ.
— Ου νγὰ ορούγα λյὰ δο σκόνη
σόμεις τὸς βελյὰ δο τῷόντι.
- 31) Τῷει τε βενγ μὲ διγάλιγενει
τῷος ι κὰμ δενεις φιγάλιγενει.
- 32) Βεροι λγέδιτ κοελαφτὸνι
τε μὸς δρίδεμ τε βεστόντι.
- 33) Τῷος ι κὰμ βενει ατία τε βελᾶ
νγαδὸ βεν περο μούα κᾶ.
- 'Ανάθεμα 'ς τὰ ἐμπορικὰ
ποῦ μελάνι καὶ χαρτὶ δὲν ἔχουν.
- Γράμμια θέλω νὰ στείλω,
ἐμπιστευτικὸ¹⁾ δὲ βρίσκω.
- Θὰ ψήσω τῆς θειᾶς²⁾ τὸν καφέ,
δῆσο νὰ τὴ γελάσω νὰ τῆς πάρω
τὴ γαρουφαλιά.
- Θὰ κρατῶ τὴ θειὰ μὲ τὸ καλό,
δῆσο νὰ τὴ γελάσω νὰ τῆς πάρω
τὸ γιό
- 'Ο ἔρωτας δὲν εἶναι ποτάμι
νὰ περάσῃ καὶ νὰ πάῃ
'ς τὴν καρδιά μου ἐμπῆκε
καὶ δὲ βγαίνει ποτέ.
- Βρεὶ ἀπ' τὸ δρόμο μὴ πᾶς (κά-
νης) παραπάνω
γιατὶ θὰ εὑρηταις κανένα μπελιᾶ.
— 'Εγὼ ἀπ' τὸ δρόμο θὰ πε-
ράσω ἀπάνω
γιὰ νὰ ίδουμε τί μπελιᾶ θὰ εὑρῶ.
- Τί νὰ κάνω μὲ τὸ παλληκάρι (παιδί)
ποῦ τοῦ ἔχω δώσει τὸ λόγο.
- Βάλε 'ς τὸν τοῖχο ξυλαφτοὺς
νὰ μὴ γυρίζω νὰ κυττάζω.
- Τί ἔχω κάνει ἐκείνου τοῦ ἀδελ-
φοῦ σου
ποῦ δπου πάει (κάνει) μ' ἐμένα ἔχει.

¹⁾ Δηλ. ἄνθρωπο.

²⁾ θγάκε = θειά· προσφωνεῖ νεώτερος πᾶσαν πρεσβυτέραν γυναικα, ἐνίστε
μάλιστα καὶ αἱ ὑπηρέτραι τὰς κυρίας.

- 34) Σὶ καὶ ἥε μάλji μὲ βόρε
καὶ εδὲ νούσεα μὲ μbόλjε.
- 35) Ἀνάθεμα πάλjo εποχίνε
πὰ σμὶρρο βάjζα κσενjίτίνε.
- 36) Σ̄κόβia εδὲ τε καλjιμερίσa
τὶ τ' ουδοὺx σέ τ' αγαπίσa
- 37) Σ̄tίbā σίtε vñd' aρgαstò
σὶ βιοljéta vñdë potojò.
- 38) Moj tí sōkē pōs' με φlјjèt;
ou jám ái tōsë jéöe βiéti.
- 39) Negve, moj, negve
θoúaj ja σ' at·emē
t̄fimatiε tōsë řkónjene
muúa βeđtónjene.
- 40) Málji i l̄jártε soúljeite
τ' i kεpoúnjemē l̄jouáljeite.
- 41) Kákj' e boúkouqra tōsë jé
σὶ t̄s řz̄ gjoúm̄i εdὲ φlјjē.
- 42) Pl̄jáka mēta dējtouqe
μὲ t̄sεl̄jine iš b̄l̄jéksouqe;
- 43) Škób̄ia n̄j̄ mevnáte atié
l̄jáchéöe n̄j̄ pεrgounljé
l̄jáchéö' e sp̄ezoljáchéöe
- "Οπως πάει τὸ χόνι 'ς τὸ βουνὸ
(ὅπως ἔχει ἡσκιο τὸ βουνὸ μὲ τὸ χόνι)
ἔτσι πάει καὶ 'ς τὴ νύφη ἡ μπόλια.
'Ανάθεμα τὴν παλιοεποχὴ¹⁾
καὶ δὲν πήγαινε (ἐπαιρνε) ἡ κόρη
τὴν ἔνητε²⁾
- Πέρασa καὶ σὲ καλjιμeρisa
soñ φávñjke őti σ' ágáptjasa.
- "Eρqñxa t̄a mātia 's t̄' ádgaleiò
sán biolétt̄a 's t̄ò potoj̄ri²⁾.
Mωρ' sù f̄il̄i muñ, giat̄i δὲ muñ
'milaç̄s;
égyò eñm̄i ékeénos pōn̄ ñmuunna
καὶ p̄érousi.
- N . . . .
- 'Pé̄s to t̄ñs m̄t̄éraqs soñ
t̄a pałl̄hakáriia poñ p̄eðnoñ
émeña xut̄tázouñ.
- Tò ψh̄lò tò βouñò δὲn σkúb̄ei
nà t̄oñ kóψoum̄e t̄a l̄ouloúd̄ia.
- Tóso ñmoøph̄i pōñ eñsai .
p̄w̄s sè piánei ñp̄n̄os καὶ koimâsai.
- Páli ἡ γoia eñvai meðuñsméññ.
μὲ p̄oiòñ eñx̄e μpléñxi;
- Pé̄r̄as̄a éna p̄ow̄i áp̄' ékei
p̄leñosouñ 's t̄ñn k̄l̄imatariá
p̄leñosouñ καὶ p̄aðap̄leñosouñ

¹⁾ Τὸ ἄσμα τοῦτο, ὡς καὶ τὸ 36 δεικνύουσι κάλλιστα τὴν μεγίστην ἀνάμεξιν τῆς ἐν Ἐλλάδι διαλέκτου μεθ' ἑλληνικῶν λέξεων, ἡτις ἀνάμειξις βαίνει αὐξανομένη.

²⁾ Δηλ. μoñ φávñjke őti ñsø. . . .

μὲ τ' ετ-εμεὶς χάχεσε
χάχεσε πέρι θεβονί¹⁾
յοτ-εμεὶς νεκεὶς δούαις μοὶ τί.

μὲ τὴ μητέρα σου τρωγόσουνα.
τρωγόσουνα γιὰ ν' ἀρρεβωνιαστῆς,
μὰ ἡ μητέρα σου, μώρ' σύ, δὲν
ήθελε.

44) Νδεὶ μ' αρνίσις τε χαρόνεσσ
στάτεξ χέρες τε μαρτόνεσ
Jò δὲ στάτεξ, πὸ δὲ τέτεξ
σὶ μαρτόνενες οιθόέτεξ
Jò δὲ τέτεξ πὸ δὲ νεντεξ
τ' ι ḥενετεξ ζεμιερα σ' ατ-εμεὶς

Νεντεξ χέρες τε μαρτόνεσσ
τε δίγγεσσ τε περιβελγόνεσσ.

45) Θιάκε μος μιβάχου μὲ τρίμα
do τὰ βράσες σκήεπετίμα
do τὰ βράσες νε Μεζάμ
τε τὰ σέλενες νε χράμι.
Jò νε χράμι πὸ νε κοφίνδεξ

τε ḥενετεξ ζεμιερα ίμε.

46) Στάτεξ λιούλιε χάπι Μαΐ,
νε ε πάρα θρᾶσε σεβδάι
Ατὸ στάτεξ λιούλιε κρίνα
τε πορσίτουρα νγ' Αθίνα.

47) Λούλιξ κρίνα ου θᾶ νγὰ θρίμα
πὸ λιά μιθράπα διφορίμα.
Διφορίμα δικοὺ κάτρες

"Α μ' ἀρνηθῆς νὰ λησμονηθῆς,
έφτὰ φορὲς νὰ παντρευτῆς.
"Οχι ἔφτὰ ἀλλὰ καὶ ὄχτιώ,
δπως παντρεύονται οι Ἐβραῖοι.
"Οχι ὄχτιώ ἀλλὰ καὶ ἐννιὰ
γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ἐπιθυμία (καρδιὰ)

τῆς μητέρας σου,
Ἐννιὰ φορὲς νὰ παντρευτῆς,
νὰ καῆς, νὰ ζεματιστῆς.

Θειά, μὴν κρατειέσαι μὲ τὰ παλ-
ληκάρια:
θὰ σοῦ τὰ σκοτώσῃ τ' ἀστροπελέκι,
θὰ σοῦ τὰ σκοτώσῃ 'ς τὸ Μεζάμι¹⁾
νὰ σοῦ τὰ φέρουνε μὲ τὸ χράμι,
"Οχι μεσ' 'ς τὸ χράμι, ἀλλὰ μέσ' 'ς

τὸ κοφίνι,
ἡ δικὴ σ' ἡ καρδιὰ γιὰ νὰ γίνῃ.

Ἐφτὰ λουλούδια ἀνοιξε ὁ Μάης,
'ς τὸ πρῶτο ἔπεισε ὁ ἔρωτας.

Αὐτὰ τὰ ἔφτὰ λουλούδια ἡσαν
κρίνα

σὰν παραγγελιὰ ἀπ' τὴν Ἀθήνα.

Τὸ λουλοῦδι, ὁ κρίνος, ξεράθηκε
ἀπ' τὴν πάχνη

ἀλλ' ἄφησε πίσω δίφορα.

Δίφορα κάπου τέσσερα

¹⁾ Τοποθεσία τις.

σὶ αյο λιούλιεյα νε γλάστρε.

Μὰ λιαργὸν αյο ε πάρα
τερε λιούλιεζε μὲ κλάρα.

Μὰ λιαργόν αյο ε δίτα
τερε λιούλιεζε τε ρύμτα.

Μὰ λιαργόν αյο ε τρέτα
τερε λιούλιεζε βιολήτα.

Μὰ λιαργόν ε κάτρετα
τερε λιούλιεζε τε χάπετα.

48) Μέτα ε βοῦρρε μοյ
γιεροδάνε μὲ πλεχτό.

— Dot' ε βε ε dot' ε μβᾶν

βάյζε γάμ ε σκάμ ανάνγι.

49) Μογ ε βάρδα σὶ αյο βέα
βίδου νγά γοτ· εμε ε έα.

— Βίδεμ πό τσε σβίδεμ δότ,
έα βιθ με μὲ προδότ.

50) Μορὶ τσε μβᾶν καλγίκιε¹⁾
τσουρέπε τριπιτὸ
τερρίστ τε σιλοίσεօ
φάρε νγερὶ σ' τε δό.

51) Μορὶ ε νγρενα δέτι
κοὺ γέσε κάχιξ μότ
τε Στοῦνε μβρεμα τσ' έρδε
μὲ βλήσθε γγίνε λιότ.

52) Τσ' ε κάμ βενε ασῆι σ' ατ-εμε
τσε κᾶ ζενε όλο μέ νεμε;

σὰν ἐκεῖνο τὸ λουλοῦδι 'ς τὴ
γλάστρα

Μὰ ἄνοιξε (ἄφησε) τὸ πρῶτο
ὅλο λουλουδάκια μὲ κλαράκια.

Μὰ ἄνοιξε ἐκεῖνο τὸ δεύτερο
ὅλο λουλούδια κίτρινα.

Μὰ ἄνοιξε ἐκεῖνο τὸ τρίτο
ὅλο λουλούδια, βιολέττες.

Μὰ ἄνοιξε καὶ τὸ τέταρτο
ὅλο λουλούδια ἀνοιγμένα.

Πάλι τό βαλες, μωρή,
τὸ γιρντάνι μὲ πλεχτό.

— Θὰ τὸ βάλω καὶ θὰ τὸ φορῶ
(κρατῶ) τακτικά,
κόρη είμαι καὶ δὲν ἔχω ἀνάγκη.

Μωρ' σὺ ἄσπρη σὰν αὐτὸ τὸ αὐγό,
φύγε κρυφὰ (κλέψου) ἀπ' τὴ μη-
τέρα σου καὶ ἔλα. || — Φεύγω (κλέ-
βομαι) μὰ ποῦ δὲν μπορῶ νὰ φύγω,
Ἐλα κλέψε με μὲ προδότη.

Μωρή σύ, ποῦ φορᾶς καλλίκια
καὶ κάλτσες τρυπητὲς
νὰ κάτσης νὰ συλλογισθῆς
κανεὶς ἄνθρωπος δὲ σὲ θέλει.

Μωρή θαλασσοφαγωμένη
ποῦ ἥσουνε τόσον καιρό;
τὸ Σάββατο βράδυ ποῦ ἥρθες,
μοῦ γιόμισες τὸν κόρφο δάκρυα.

Τί ἔχω κάνει 'ς αὐτὴ τὴ μητέρα σου,
ποῦ δλοένα ἔχει (ἔχει πιάσει) μὲ
κατάρες;

¹⁾ Καλγίκιε = παντόφλες κουντουριώτικες

Μούα νεμετε σ' με ζένε
πὸ κακία ουμβετ σ' ατ-εμε.

- 53) Θούαj με νγὰ dote βίo
τε ḡjāp dēqenx te ḡjō
- 54) Θούαj μα sī dot' e bęs̄
do με μáρoö a do με λjęs̄
- 55) Ea te φιλοīseμi
piā djełjum jému ε ojdíseμi.
- 56) Ea, djałjō, vdonję μbęzma
mućs na καταλάβενję μεμa.
- 57) Σí τ' e bęvj ou κακομíri
töę σ' μe dělј βájča νγὰ γjíri.

- 58) E bı́vı́kouqę kopoljje
e bárdę sì κατράμ
moj tí μe bęzqe moúa
e meñt vdeq xóyue skám.

Καλήμερι i ṥin Baſilīt

- 59) Mírę sé te na bı́vı́ję bít' iqí
Mírę sé te na piełjekjénję
sì néstroę thónę i palajeń
koùs̄ pŕotó te na bı́vı́ję
vdeq děqoę t' aþlópódotęs̄
νγὰ νję dousmę t' i jípeñvi.
Kljíša néstroę p'anjýnuq
thámę te ṥin Baſilīt.

¹⁾ Τοῦτο ḡδεται συνήθως μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἐφῆβων, ἐν ῗ
τὰ μικρὰ παιδία συνήθως μόνον τὰ ἔλληνικὰ ḡδουσι. Ἀλβανικὰ δὲ τῶν Χρι-
στουγέννων καὶ τῶν Φώτων δὲν ὑπάρχουσι ἐν Μαρκοπούλῳ.

²⁾ Δηλ. νὰ φέρῃ τοιαῦτα ὁ νέος χρόνος ὥστε νὰ μᾶς ἀρέσῃ.

³⁾ Νόμισμα ḥσον περίπου πρὸς τὸ τάληρον.

Ἐμένα οἱ κατάρες δὲν μὲ πιάνουν
μόνον ἡ κακία ἔμεινε 'ς τὴ μη-
τέρα σου.

Πές μου ἀπὸ ποῦ θὰ ἔρθης,
νὰ ἀνοίξω τὴν πόρτα νὰ μπῆς.

Πές μου το πῶς θὰ τὸ κάνης
θὰ μὲ πάρης ἡ θὰ μὲ ἀφήσης.

"Ελα νὰ μιλήσουμε || καὶ νέοι (παι-
διὰ) εῖμαστε καὶ ταιριάζουμε.

"Ελα, παιδί μου, κανένα βράδυ
χωρὶς νὰ μᾶς καταλάβῃ ἡ μητέρα.

Πῶς νὰ τὸ κάνω ὁ κακομοίρης
ποῦ δὲν μοῦ βγαίνει τὸ κορίτσι
ἀπ' τὸν κόρφο.

"Ομορφη κοπέλλα,
ἀσπρη σὰν τὸ κατόραμι,
μωρὴ σὺ μὲ ἔκανες ἔμένα
καὶ μυαλὸ 'ς τὸ κεφάλι δὲν ἔχω.

Καλήμερα τοῦ ἀγίου Βασιλείου¹⁾

Καλῶς νὰ μᾶς ἔλθῃ ὁ νέος χρόνος
καλὰ νὰ μᾶς ἀρέσῃ²⁾)
σὰν αὐριο λὲν οἱ παλαιοὶ

ποιὸς πρῶτα νὰ μᾶς ἔρθῃ
'ς τὴν πόρτα τῆς αὐλόπορτας

ἀπὸ μιὰ ντουμιὰ³⁾) νὰ τοῦ δώσετε.
Ἡ ἐκκλησία ἔχει αὐριο πανηγύρι

τὰ θάματα τοῦ ἀγίου Βασιλείου,

τοῦ ἵστησεν τὸν νέον μὲν αρετὴν
τοῦ δὲ σύντομον γλυκομήλην.
Νέος θάτερος καὶ περὶ μηβα-
στοῦν

εἰς τὸν νέον μηβαστόν.
στίχενι δροῦντες στίχενι
βλαστάροι τὸν νέον μηβαστόν
εἰς νέον μηβαστόν.
διὰ τοῦτο τὸν νέον μηβαστόν
τοῦτον καὶ τὸν νέον μηβαστόν
χρησάφη τοῦτον τὸν νέον μηβαστόν.
Μηβαστόντες τὸν νέον μηβαστόν
δουντες

βούκουντον νέοντες τὸν νέον
νγά καλέσαντες μήτε λέπισεντες
εἰς νέον μηβαστόν.
τοῦτον τὸν νέον μηβαστόν
τοῦτον τὸν νέον μηβαστόν.
Αντί τοῦτον τὸν νέον μηβαστόν
παρασίνεντες τὸν νέον μηβαστόν
άντι τοῦτον τὸν νέον μηβαστόν.
εἰς νέον μηβαστόν.
τοῦτον τὸν νέον μηβαστόν.
τοῦτον τὸν νέον μηβαστόν.
τοῦτον τὸν νέον μηβαστόν.

60) Τοῦτον τὸν νέον μηβαστόν
— Καὶ τὸν νέον μηβαστόν.

61) Πλήρης καὶ μηβαστός βάσις αρβαστός;
— Καὶ τὸν νέον μηβαστόν.

ποῦ ἡτοῖς ἔνας ἀνθρώπος μὲν ἀρετή,
ποῦ ἡτοῖς πολὺ γλυκομήλητος.

“Ἐνα τέρποντος οὐλός εἶχε γιὰ μπαστοῦντα

τὸν εἶχε γιὰ νὰ ἀκουμπάει.
κυττάξτε τὸν εἶλόντα κυττάξτε τοῦ
βλαστάροι χλωρὸν ἀπολάει
καὶ ἐπάνω τοῦ αὐτὸν τὸν βλαστάροι
δύο πουλιὰ κελαϊδοῦσαν,
ποῦ εἴχαν τὰ μάτια σὰν διαμάντια
καὶ χρυσάφι τοῦ τὰ φτερά.
Μαζευτῆτε, ἀδέρφια, μαζευτῆτε,

ὅμορφα αὔριο νὰ φερθῆτε (πάτε).
ἀπὸ τὴν ἐκκλησία νὰ μὴ λείψετε
καὶ ἀπὸ τοῦ ἑκεῖ τὸ σπίτι νὰ πάτε,
νὰ στρώσετε καὶ τραπέζι
νὰ φάτε καὶ νὰ πιῆτε.

“Ἄν εἴναι καὶ κανεὶς φτωχὸς
παραγγεῖλτε του νὰ ἔρθῃ.
ἄν εἴναι καὶ κανεὶς κουτσός
καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔρθῃ
στείλτε του τὸ φαῖτι ἑκεῖ
καὶ τὸ ἔδιο εἴναι.

Νὰ εἰποῦμε τὸν ἄγιο Βασίλη
μὲ τὸ στόμα (λαϊμὸν) καὶ μὲ τὴ λίρα,
καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε καλά.

Quid plantavit puella in aula?
«Capillos cunni sed non gi-
gnuntur».

Plenus est alveus et effundit
tene mihi, puella mea,
testiculos.

- 62) Μοj τὸν βίθα ερρούαρε
σ' κουλήτονεj τόξε κέμι σκούαρε.
Heus tu, cule rase,
nonne recordaris quid una
toleravimus?
- 63) Μούα μα ότανε σόκετε
σὲ ίσνε τεμβλյα λιόκετε.
Mihi hoc dixerunt amicae,
dulces erant testiculi.
- 64) Μοj γιτόνε μιβελήθ κοπίληνε
πσε με παραλάσι πίδενε.
Vicima mea, retine famulum,
quia destruxit mihi cunnum.
- 65) Ατιέ νδάρα νε νγισί¹
ισσε νγε πίθ με κάτρε σι
στίβα γράθενε τ' ε ζέρε
σκάου ε χίρι νε νγε βέρε.
Illic procul in insula
erat cunnus cum quatuor
oculis; || jeci hamum ut eum
caperem || sed ille elapsus est
et intravit in foramen.
- 66) Ποὺθ με, πούθ με σᾶ τε δούασ
πὸ νγὰ πίδι μὸς με γγούασ.
Basia me, basia me quantum vis,
sed a cunno noli me abigere.
- 67) Ποὺθ με πούθ με σᾶ τε δεօσ
πὸ νδονγε τε μὸς ja θέօσ
Basia me, basia me quantum vis,
sed noli hoc alicui dicere.

B'.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

ΒΥΖΟΓΙΔΑ

Ισσε νγε χέρε εδὲ νγε κιερὸν νγε
νγερὶ σούμε πλούσιο, τόξε δούαj τε
βέj τακούθ περ τε βλήj δέν. Αστού
ουνγρέ, ίκου νγὰ κατούντι ατία
έτσι... έτσι... εδὲ αρρίγτι νε νγε
νγάτρε μέρος, τσι κέjνε σε

Ο ΒΥΖΟΓΙΔΑΣ

Μιὰ φορὰ καὶ ἔναν καιρὸν ἤτανε
ἔνας ἄνθρωπος πολὺ πλούσιος,
ποὺ ἥθελε νὰ πάη ταξίδι γιὰ νὰ
ἀγόραζε πρόβατα. Λοιπὸν σηκώ-
θηκε, ἔφυγε ἀπ' τὸ χωριό του,
περπάτησε..... περπάτησε..... καὶ

ἴση νιγέ τῷδε σῆτ σούμε δέν. Πὸ επιδὶ ἴση ἔρροτουρρε εν νεχει μοὺντ τ' ε τῶν, βάτε νε νιγέ στεπὶ φτοχὲ εδὲ πόκι δέρενε περ τ' ε λιγίνε τε φλήι. Ατιέ τοδὸι αῖ νιερίου νιγέ γρούα φτοχὲ τῷδε κέχι βερρε νιγέ διάλιξ τε βόγιελι εδὲ ιση τοὶ δίτ τῷδε λιγέρε. — Γρούαյα ο στρού τε φλήι πὸ ποὲ πᾶ αἱ ἐνε τε πάλιο, ουτρέμβε ε σδούαγι τε βέζ τε φλήι πὸ νδένι πράνε βάτροχος. — Νε μέσ τε νάτεσο γιέγι νιγέ ανδάρε τε μάδε, εδὲ πᾶ τοὶ γρᾶ τε λιγάρτα τε λιγάρτα. Ατὸ ισηνε μίρατε τῷδε ἔρδε νε ε τρέτα δίτε περ τε μιράνινε διάλινε χάπενε δέρενε, χίνε μβερδα εδὲ βάνε ε νδέτινε νε νιγέ τραπέτσ περδένε τραπέζι ιση καλοῦνδρέκιουρρε, κέχι εργγιγντερίτε τε στεπίσε νε μάλιξ εδὲ νιγέ ποτὶο νε νιγέ πιάτο νε μέσ πλιὸτ μιάλιξτε μὲ τοὶ μυλιαδὲ τε μιράφετ, εδὲ κέχι τραπέζι τοὶ θίκε, τοὶ πιροῦνε, τοὶ κονουμβόλια, τοὶ πιάτο μὲ φαῖ, εδὲ τοὶ θέλιξ βούκε περ μίρατε τοὲ δο μιρανινε διάλινε. Αῖ τῷδε ορίγι πράνε βάτροχος ουτρέμβε περπάρα, πο παστάγι βερρι τε φγέτουρινε περ τε σῆλι τῷδε δοτ' αποθενε. Αστὸν μίρατε νδέτινε τόρρε τραπέζιτ, βενε κρίκιενε, εδὲ χένγερνε εδὲ πίνε μίρε. Παστάγι ουνγρὲ ε πάρα με ε μάδεα, μούαρρο διάλινε ε σγλίδι, ε σταβρόσι εδὲ

ἔφτασε σὲ ἔνα ἄλλο μέρος, ὅπου τοῦ είχαν εἰπῆ ὅτι ἥτανε ἔνας ἄνθρωπος ποῦ πουλοῦσε πολλὰ πρόβατα. 'Αλλ' ἐπειδὴ είχε βραδιάσει καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὸν εὑρῆ, πῆγε σὲ ἔνα σπίτι φτωχικὸ καὶ κτύπησε τὴν πόρτα γιὰ νὰ τὸν ἀφηναν νὰ κοιμώτουνε. 'Εκεὶ εύρηκε ἔκεινος ὁ ἄνθρωπος μιὰ φτωχιὰ γυναῖκα ποῦ είχε γεννήσῃ (κάνει) ἔνα μωρὸ (μικρὸ παιδὶ) ποῦ ἥτανε πρὸ τριῶν ἡμερῶν γεννημένο. 'Η γυναῖκα τοῦ ἔστρωσε νὰ κοιμηθῇ, ἀλλ' αὐτὸς ἐπειδὴ εἰδε ὁῦχα παλιὰ φοβήθηκε καὶ δὲν ἥθελε νὰ πήγαινε νὰ κοιμηθῇ, ἀλλὰ κάθησε κοντὰ 'ς τὸ τζάκι.—Τὰ μεσάνυχτα ἄκουσε ἔνα μεγάλο κρότο καὶ εἰδε τρεῖς γυναῖκες ὑψηλές, ὑψηλές. Αὐτὲς ἤσαν οἱ Μοῖρες ποῦ ἥρθαν τὴν τρίτη ἡμέρα γιὰ νὰ μοιράνουν τὸ παιδί ἀνοιξαν τὴν πόρτα ἐμπήκαν μέσα καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐκάθησαν χάμω σὲ ἔνα τραπέζι. Τὸ τραπέζι ἥτανε καλοπεριοπιημένο (καλοφτειασμένο), είχε τὰ ἀσημικὰ τοῦ σπιτιοῦ ἐπάνω καὶ ἔνα ποτῆρι μέσα σὲ ἔνα πιάτο 'ς τὴ μέση, γεμάτο μέλι μὲ τρία μύγδαλα γιὰ τοῖς Μοῖρες, καὶ είχε τὸ τραπέζι τρία μαχαίρια, τρία πιρούνια, τρεῖς πετσέτες, τρία πιάτα μὲ φαῖ καὶ τρεῖς φέτες ψωμὶ γιὰ

σκρούαյτι μέ γλjὶστ νὲ βάλε τὲ δjάλjιτ.

«Do βίνjε εδὲ δοτὲ αποβίνjε εδὲ κὺ νjερίου τῆς καὶ ἀρδουρὸς κετοὺ δοτὲ μάρρες κετε δjάλjινε περ γαμβὸν νε βάjζα ε τία». Αī ε γjέγj εδὲ i κακονδίνj, πὸ νεκε φόλji φάρε εδὲ hεν τὲ φjέτουρινε. Ουνγρὲ παστάj ε dίτa, ουκjάσ vde δjάλjι, σtίou σίτε γjίθε τόρρος εδὲ σκρούαjti «Σᾶ θᾶ ε πάρα jάνε τὲ βερτέτa εδὲ δοτὲ hενενε κὺ νjερίου βέτε do dεργόνjε δjά-
λjινε νε σtεπt περ γαμbὸν νε βάjζα ε τία». Παστάj ουνγρὲ εδὲ ε tρέτa, ουκjάσ vde δjάλjι, ε ljίdi μέτa εδὲ i θᾶ «Τούτi σᾶ θᾶμε δοτὲ hενενε». — Εδὲ ουνγρένε νάνi τῆς τὲ tρίa, καλjινjιχtίσενε δjά-
λjινε εδὲ iκνε. Αī τῆς γjέgj τούτi σᾶ θᾶνe μίρατε ουμbὲt i θάτε εδὲ νεκε dīj τῆς τὲ hεn εδὲ θōj μὲ βέτεχενε ε τία. «Kù δjάlji do bε-
νετε γαμbὸn νe βάjζa ίμe; Jo' ou νεκε δoτ' e lje, πὸ νέστρες μενάτε do θōm κεσάj γρούασε τὲ μ' ε jάπε δjάλjινε, τ' ε μάρρο βάσκε περ δjάλjε τ' iμ εδὲ ou dī τῆς δoτ' i bεvj » εδὲ ατiε τῆς σιλοίσεj αtά e ζoū γjοῦm. — Mε μενάτε ουνγρὲ γρούαja ε πā τῆς φlji πράνε βάτρεσε, πὸ νεκ' ε σγjόj. Αī μὲ tσά χέρρε ουσγjούa, ουνγρέ, ουσυjιρίσ περ τὲ iκn ε βjε τὲ

τoīs μoīrēs πoū θà μoīrānān tò pαιδí. Añtòs πoū kādñtoune kōntà 's tò tçáki φoibñdñkē 's tñn ñðrñ, áll' ñstereqá ēkane tòn koiμisñménō γià nà ēbłepe tì θà ápoyinó-
toune. "Etsi loipón oī Moñrēs ēkádñhsan γyðw 's tò t̄apéz̄i, ēkane nā tò stauρó, kai ēfagān kai ñpiān kālā. "Ystereqá h̄ p̄w̄t̄i h̄ piò m̄egálē ēp̄h̄r̄e tò p̄aidí, tò ēl̄usse, tò ēstauñr̄osse kai ēḡr̄asph̄ mè tò d̄áx̄t̄uło 's tò m̄et̄w̄p̄o tōu p̄aidiōu.

«θà ēdñt̄h̄ kaiρ̄d̄s (kai θà ápo-
édñt̄) kai añtòs ò ññdñw̄p̄o s p̄oū
ēk̄ei ēdñt̄ ei ëdñw̄ θà p̄áq̄i tōt̄o tò
p̄aidí γià γam̄p̄o 's tñn diñk̄i tōu
kōdñ». — Añtòs tò ákouse kai tōu
κaκoφaνñh̄ke (κaκoκaðñs), állà
dèn ēmíl̄h̄sē díolou kai ēkane tòn
koiμisñménō. — Sñkñw̄t̄h̄ke ñstereqá h̄
deñt̄eñt̄ pl̄h̄siaſe 's tò p̄aidí ēdñ-
r̄h̄e tå m̄atia d̄l̄oḡuñd̄a tñs. «"Osa
eíp̄e h̄ p̄ow̄t̄ eínaí ál̄h̄t̄iñvà kai
θà ḡinouñ ò ññdñw̄p̄o añtòs
μoñáços tōu θà st̄eñl̄j tò p̄aidí
st̄o s̄p̄it̄i γià γam̄p̄o 's tñn diñk̄i
tōu kōdñ». "Ystereqá sñkñw̄t̄h̄ke
kai h̄ t̄r̄it̄i, pl̄h̄siaſe 's tò p̄aidí,
tò ēd̄esē p̄áli kai eíp̄e: «"Osa
eíp̄ame θà ḡinouñ». Kai sñkñ-
w̄t̄h̄kan tώra kai oī t̄reñs, κaλ̄-
ñx̄t̄h̄san tò p̄aidí kai ēfuḡan.
Añtòs p̄oū ákouse òla ñsa eíp̄an

βελήι δέντε. — Χέρενε τοῦς δοτ' ίκεν ιθᾶ γρούασε. «Καλὲ τί γέ νιγε φτοχὴ γρούα, εδὲ κὲ ακῆς διέλιμε τοῦς νεκε μούντι τ' ορόδ. Νεκε μεγέτες κετες διάλιμε τε βόγιελ τ' ε μάρο βασκε τ' ε κὲμ περ διάλιγε τ-ίμι τοῦς νεκε κάμι δονγε εδὲ δοτ' ε δούα σούμε νγαπσὲ σκάμ νιάτος διάλιγ». Εδὲ γρούαյα ι θᾶ «Ου τὰ γάπ διάλιμε τ' ε μάροδ βασκε περ διάλιγε τ-έντ πὸ τ' ε δούασσ σούμε εδὲ τε μὰ δεργοδ στ' ε σὸχε εδὲ ου». — Αστοὺ αῖ μούαρρ διάλιμε, ι χερετίσι εδὲ ζοῦ δρόμιν τοῦ ι δερφοτὸ γρούαյα περ τε βελήι δέντε τοῦς δούα, εδὲ έτσι έτσι εδὲ αρρεγιτι νε νιγε βράχι ι μάθ. Ατιε βεστοὺ μίρε εδὲ τοῦς νιγε σπέλεζε ιο σούμε τε θέλει εδὲ θᾶ μὲ βέτεχενε ε τία «Κετοὺ ίστε μίρε τε λιγε διάλιμε νδονγε νεκε βιέν κετού εδὲ αστοὺ δο κλάνιγε δο κλάνιγε νιέραισσ τε πλιγεσένε νγά τε κλάρατε» εδὲ ε βοῦ διάλιμε ατιε μιβερδα εδὲ ζοῦ μέτα δρόμινε εδὲ αρρεγιτι νδε στάν, εδὲ αφοῦ βελγέου δέντε τοῦς δούα ίκου εδὲ βάτε μέτα νε στεπτὶ τ' ατία. — Διάλιγι χέρενε τοῦς ε λια φλιγι, εδὲ πρὸν τε σγγόνει βάτε μίρα τοῦς ε κέρ μιράνουρε νδε στάν, μούαρρ τε μεγ κλάνιμεστόρενε δι νγά στάνι εδὲ βάτε νε σπέλεζε τοῦς ισ διάλιγι, ε

οῖ Μοῖρες ἔμεινε ξερὸς καὶ δὲν ήξερε τί νὰ κάνη καὶ ἔλεγε μὲ τὸν έαυτό του. «Τοῦτο τὸ παιδί θὰ γίνη γαμπρὸς 'ς τὴν κόρη μου; "Οχι, ἐγώ δὲ θὰ τὸν ἀφήσω ἀλλ' αὐδριο τὸ πρωτὶ θὰ πῶ 'ς αὐτὴ τὴ γυναικα νὰ μοῦ τὸ δώσῃ τὸ παιδί, νὰ τὸ πάρω μαζί μου γιὰ παιδί μου. Καὶ ἐγὼ ξέρω τί θὰ τοῦ κάνω». καὶ ἐκεὶ ποῦ συλλογιζότουνε αὐτὰ τὸν ἔπιασε ὁ ὥπνος. Τὸ πρωτὶ σηκώθηκε ἡ γυναικα, τὸν εἰδε ποῦ κοιμότουνε κοντὰ 'ς τὸ τζάκι ἀλλὰ δὲν τὸν ἔξυπνησε. — Αὐτὸς σὲ λίγο ἔξυπνησε, σηκώθηκε, ἐτοιμάστηκε γιὰ νὰ φύγη νὰ πάῃ ν' ἀγοράσῃ τὰ πρόβατα. Τὴν στιγμὴ ποῦ θὰ ἔφευγε εἰπε 'ς τὴ γυναικα. «Καλὲ σὺ εἰσαι φτωχὴ γυναικα, καὶ ἔχεις τόσα παιδιὰ ποῦ δὲν μπορεῖς νὰ τὰ ζήσῃς. — Δὲν μοῦ δίνεις τοῦτο τὸ μικρὸ παιδί νὰ τὸ πάρω μαζί μου, νὰ τὸ ἔχω γιὰ παιδί μου, ποῦ δὲν ἔχω κανένα, καὶ θὰ τὸ ἀγαπῶ πολύ, γιατὶ δὲν ἔχω ἄλλο παιδί». Καὶ ἡ γυναικα τοῦ εἰπε. «Ἐγώ σοῦ τὸ δίνω τὸ παιδί νὰ τὸ πάρης μαζί σου γιὰ παιδί σου, ἀλλὰ νὰ τὸ ἀγαπᾶς πολὺ καὶ νὰ μοῦ τὸ στείλης νὰ τὸ βλέπω καὶ ἐγώ». Ἐτσι λοιπὸν αὐτὸς πήρε τὸ παδί, τὴν ἔχαιρέτησε, καὶ ἔπιασε τὸ δρόμο

σγγὸς ε σγλγίδι, εδὲ ι βοῦ γόλγενε
νε σίσε τε δίσε περ τε πτή κλγού-
μεσ. Εδὲ κίο βενε μβρεμα με
νάτε. Αյὸ δία κλγούμεστόρε με-
νάτε ίκεν νγά στάνι εδὲ μβρεμα
χέρενε τσε δοτε χίγνε νε στρούγε
τε τγέρατε δῖ, εδὲ βέj νε σπέλεξε.—
Τσοπάνι όμος κούρ δοτε μῆλι δίτε
στίχ σε κεյδί δία με ε μίρα νεκε κέj
φάρε κλγούμεσ εδὲ ι ουδούκ σε
djάλι τσε ρρούαν δέντε ε μῆλι.
Αστού ι ουδούκ ε μίρε τε ρρίj νγε
δίτε τε ρρούαν περ τε στίχ τσε απο-
βενε κλγούμεστε τε δίσε. — Εδὲ
ατε μβρεμα πᾶ δίνε χέρενε, τσε
τε τγέρατε χίνε νε στρούγε, τ' ίκεν
ε μούαρρ νγά πράπτα εδὲ ε πᾶ
τσε βάτε δία εδὲ χίρι νε σπέλεξε
τε djάλιτ. — Εδὲ αī κούρ πᾶ δίνε
τσε δούαλ νγά σπέλεξα βάτε εδὲ
χίρι ν' αյὸ σπέλεξα εδὲ τσε τε
στίχ. — Νγε djάλιτ τε βούκουρ εδὲ
τε κούκι τε κούκι! bρροι κρίκηνε
ε μούαρρ vdε δούαρρ τ' ατία ε
ποῦνι εδὲ θᾶ «Μᾶ κίο ίστε νγά
ινεζότ δοτ' ε μάρροι βάσκε τ' ε
κέμ περ djάλιε τ' ίμ». Αστού ε
μούαρρ εδὲ βάτε τούτι χαρέ νε
στάν εδὲ ε δεφτόj γρούασ' ε τία
εδὲ ι θᾶ «Τε μάρρομε νέβε κετε
djάλινε εδὲ τε ja θόμι βυζογίδε»
εδὲ ι θᾶ τούτι ιστορίνε τε δίσε εδὲ
τε djάλιτ. — Djάλιτ νάνι σᾶ βέj
ρρίτεj ε βούκουροσόνεj εδὲ ου bē

ποῦ τοῦ ἔδειξε ἥ γυναικα γιὰ νὰ
πήγαινε κοντὰ 'ς τὸ βουνὸ 'ς τὴ
στάνη νὰ ἀγόραζε τὰ πρόβατα
ποῦ ἥθελε, καὶ περπάτησε περπά-
τησε καὶ ἔφτασε σε ἔνα βράχο
μεγάλο. — 'Εκεī κύτταξε καλά,
βρῆκε μιὰ σπηλιὰ ὅχι πολὺ βα-
θειὰ καὶ είπε μὲ τὸν ἑαυτό του.
«Ἐδῶ είναι καλὰ νὰ ἀφήσω τὸ
παιδί· κανεὶς δὲν ἔρχεται ἔδω·
καὶ ἔτσι θὰ κλάψῃ, θὰ κλάψῃ,
ὅσο νὰ σκάσῃ ἀπ' τὰ κλάματα.»
Καὶ τὸ ἔβαλε τὸ παιδί ἔκεī μέσα,
καὶ ἔπιασε πάλι τὸ δρόμο καὶ
ἔφτασε 'ς τὴ στάνη καὶ ἀφοῦ ἀγό-
ρασε τὰ πρόβατα ποῦ ἥθελε,
ἔφυγε καὶ πῆγε πίσω 'ς τὸ δικό
του τὸ σπίτι. Τὸ παιδί, τὴ σιγ-
μή ποῦ τὸ ἄφησε, κοιμότουνε,
καὶ πρὶν νὰ ξυπνήσῃ πῆγε ἥ
Μοῖρα ποῦ τὸ είχε μοιράνη 'ς τὴ
στάνη, ἐπῆρε τὴ γίδα ποῦ είχε
τὸ περισσότερο γάλα καὶ πῆγε
'ς τὴ σπηλιά, ποῦ ἤτανε τὸ
παιδί. τὸ ξυπνήσε, τὸ ἔλυσε καὶ
τοῦ ἔβαλε τὸ στόμα 'ς τὸ βυζὶ
τῆς γίδας γιὰ νὰ ἔπινε γάλα.
Καὶ τοῦτο γινότουνε πρωΐ καὶ
βράδυ. Αὐτὴ ἥ γίδα μὲ τὸ πολὺ¹
γάλα ἔφευγε τὸ πρωΐ ἀπὸ τὴ
στάνη καὶ τὸ βράδυ τὴ σιγμή
ποῦ θὰ ἔμπαιναν 'ς τὸ μανδρὶ²
οἱ ἄλλαις γίδες καὶ πήγαινε 'ς
τὴ σπηλιά.. 'Ο τσοπάνης ὅμως

νγε τρὶμ σούμει φόρτε. Αὐτὸν σκούνανε νγέζετ βίτεροι εδὲ αἱ πλούσιοι νγερὶ ἐρῶ μέτα νε στὰν περ τε βελήι τετγέρα δέν. Τσοπάνι ε καλοδέκσι, βοῦ νγε κγένγγ νε χέλ, ε πόκι, εδὲ χένγρονε εδὲ πίνε μίρε. Αἱ νγερίου γγέγγε τσε ψερίσενε ατε τρίμενε τσοπανόπουλινε Βυζογίδε, εδὲ ουδοὺκ σούμει παράκσενο, εδὲ σ' μούντ τε μβάχει εδὲ πίετι τσοπάνινε πσὲ ja θόγνε Βυζογίδε, εδὲ τσοπάνι ι θᾶ τούτι ιστορίνε τε δίσε εδὲ τε Βυζογίδεσε. — Αἱ ε γγέγγ, κουλήτοι τσε κεῖ βενε κετού εδὲ νγέζετ βίτεροι εδὲ χίρι μιθεδα σὲ Βυζογίδα ισ διάλι ι φτοχέσε εδὲ κουλήτοι φιλοίτε τε μίραβετ εδὲ σκέπσει σὶ τε βεν τε παστρὸν διάλινε. Αὐτὸν θότε τσοπάνιτ. «Ου νανὶ do μάρρο δέντε, πὸ κε νδονγε διάλιε τε δεργὸνγ περοπάρα γρούασε τ'-ίμε νγε γράμε το' ἵστε ε μάδε ανάγγ, πό τε γέτε διάλιε μβιστεμέν». Εδὲ τσοπάνι θίρι Βυζογίδενε εδὲ ι θᾶ τε ετιμάσει νγόρα νγαπσὲ δοτε βεὶ μὲ νγε γράμε νδε στεπτὶ τε ζότιτ. Εδὲ αἱ νγερίου σκρούναγτι γρούασ' ε τία. «Κετε διάλινε τσε τε σίελ γράμενε τ' ε ζεστ νγόρα εδὲ τ' ε βεστ νγε μιλήε τσίκερα εδὲ τ' ε βεστ νε νγε κουσὶ εδὲ τ' ε ζεστ μίρε εδὲ κουρ τε βίνγ doύα τε μα δεφτόσ». Παστάγ ε βουλήσι γράμενε μὲ

δταν ἄρμεγε τὶς γίδες ἔβλεπε ὅτι αὐτὴ ἡ καλύτερη γίδα δὲν είχε διόλου γάλα καὶ τοῦ ἔφανηκε ὅτι τὸ παιδὶ ποῦ φύλαγε τὰ πρόβατα τὴν ἄρμεγε. "Ἐτπι λοιπὸν τοῦ φάνηκε καλὸ νὰ καθότουνε μιὰ ἡμέρα νὰ παραφύλαγε γιὰ νὰ ἔβλεπε τὶ ἀπογινώτουνε τὸ γάλα τῆς γίδας.. Καὶ αὐτὸ τὸ βράδυ είδε τὴ γίδα τὴν στιγμὴ ποῦ οἱ ἄλλες ἐμπαιναν 'ς τὸ μανδρί, νὰ φεύγῃ τὴν πῆρε ἀπὸ πίσω καὶ είδε ὅτι πῆγε ἡ γίδα καὶ μπῆκε 'ς τὴ σπηλιὰ τοῦ παιδιοῦ. Καὶ αὐτὸς ὅταν είδε τὴν γίδα ποῦ βγῆκε ἀπὸ τὴ σπηλιὰ πῆγε καὶ μπῆκε 'ς αὐτὴ τὴ σπηλιὰ καὶ τί νὰ ἔβλεπε. "Ενα παιδὶ ὠραῖο καὶ κόκκινο κόκκινο! ἔκανε τὸ σταυρό, τὸ πῆρε 'ς τὰ χέρια του τὸ φίλησε καὶ είπε «Μὰ τοῦτο είναι ἀπ' τὸ θεό· θὰ τὸ πάρω μαζί μου νὰ τὸ ἔχω γιὰ παιδί μου». "Ετσι λοιπὸν τὸ πῆρε καὶ πῆγε ὀλόχαρος 'ς τὴ στάνη καὶ τὸ ἔδειξε 'ς τὴ γυναῖκα του καὶ τῆς είπε «Νὰ τὸ πάρουμε τοῦτο τὸ παιδὶ καὶ νὰ τὸ λέμε Βυζογίδα» καὶ τῆς είπε ὅλη τὴν ιστορία τῆς γίδας καὶ τοῦ παιδιοῦ.—Τὸ παιδὶ τώρα, δσο πήγαινε, μεγάλωνε καὶ ὠμόρφαινε καὶ ἔγινε ἔνα παλληκάρι πολὺ γερό. "Ετσι περάσανε εἴκοσι χρόνια καὶ αὐτὸς ὁ πλούσιος ἄνθρω-

τρὶ βούλյα μὲ ουνάζεν ε-τία εδὲ
ja δᾶ Βυζογίδεσε εδὲ ι θᾶ «βού-
κουρ μὸς ε χάπιδ δρόμιτ, πὸ τε
βέστ νյόρα πσὲ ίστε ε μάδε ανάνγι». Βυζογίδα μούαρρ γράμενε εδὲ ζοῦ
δρόμινε εδὲ βέρ βέρ... πὸ δρόμιτ
δούαλ άκσαφνα νγε πλήρα νγερα
στάτε-διέτε βίτερα, μὲ μνγέκερα
τε γλγάτα εδὲ τε βάρδα σὶ βόρε
εδὲ ι θᾶ «Τοιμό κοῦ βέτε; Νεχε
μεριέτε ατε γράμενε, τσέ τε δᾶ αἴ
νγερίου ι λγίκ τ' ε κγάλισ γρούασ'
ε τία, τ' ε σόχι;» «Μά, αյο σθε-
νετε, θᾶ dγάλι, πσὲ ε κᾶ βουλγό-
σουρ μὲ ουνάζεν ετία» «Jo, πό^τ
τε μὰ ιαπτ, νγαπσὲ αἴ κᾶ σκρού-
αρε γρούασ' ε τία τε τε βενγε νγε
μίλετ τσίκερα εδὲ τε τε ζίενγε πὸ
τὶ μὸς τσᾶ κρύετε, ου δοτ' ε βου-
λγόσ μέτα σὶ ίστε» εδὲ ι μούαρρ
γράμενε ε σκρούαρ εδὲ σκρούαγτι
μὲ γράμετ τε χρυσάφετα. «Κετε dγά-
λινε τσέ τε σίελ γράμενε τ' ε κα-
λοδέκοσι σούμε μίρε εδὲ νδε στιγμὶ
τ' ε βεστ γαμβρὸ νε βάγζα ιονε τσέ
ε κέμι μονοβήλε». Εδὲ πλγάκου ε
βουλγόσι μέτα, ja δᾶ Βυζογίδεσε,
εδὲ ουβέ άφαντος νδε κγίελ σὶ ζόχ.
— Dγάλι νάνι ε καταλάβι σὲ αἴ
πλγάκου ιστ ινε-ζότ, βερροι κρίκενε
εδὲ ζοῦ μέτα δρόμινε εδὲ βάτε,
βάτε... νγερα σᾶ αρρεγτι νδε στεπτὶ
τε νγερίουτ τε λγίκ, εδὲ δᾶ γράμενε
γρούασε ε τία. — E σόκγεα, ε χάπι

ποις ξαναηρθε 's τη στάνη γιὰ νὰ
άγόραζε ἄλλα πρόβατα.—Ο τσο-
πάνος τὸν καλοδέχτηκε, ἔβαλε
ένα ἀρνὶ 's τη σοῦβλα τὸ ἐψησε
καὶ φάγανε καὶ ἥπιαν καλά. Αὐ-
τὸς δ ἄνθρωπος ἄκουε ποῦ φω-
νάζανε αὐτὸ τὸ παλληκάρι τὸ τσο-
πανόπουλο Βυζογίδα, καὶ τοῦ
φάνηκε πολὺ παράξενο, καὶ δὲν
μποροῦσε νὰ κρατηθῇ, καὶ ἐρώ-
τησε τὸν τσοπάνο γιατὶ τὸν ἔλε-
γαν Βυζογίδα καὶ δ τσοπάνος τοῦ
εἰπε ὅλη τὴν ίστορία τῆς γίδας
καὶ τοῦ Βυζογίδα. — Αὐτὸς τὸ
ἄκουσε, θυμήθηκε τί είχε κάνει
πρὸ 20 χρόνων (ἐδῶ καὶ 20 χρό-
νια) καὶ κατάλαβε ὅτι δ Βυζογί-
δας ἡτο τὸ παιδὶ τῆς φτωχῆς γυ-
ναικας καὶ θυμήθηκε τὰ λόγια
ποῦ είπαν οἱ Μοῖρες καὶ σκεπτό-
τουνε πῶς νὰ ἔκανε νὰ ξεπάστρενε
τὸ παιδί. Τότε λέει τοῦ τσοπάνη^η
«Ἐγὼ τώρα θὰ πάρω τὰ πρό-
βατα, ἄλλα ἔχεις κανένα παιδὶ νὰ
στείλω πρωτύτερα τῆς γυναικας
μου ἔνα γράμμα ποῦ είναι με-
γάλη ἀνάγκη, ἄλλα νὰ είναι ἐμ-
πιστευτικὸ παιδί». Καὶ δ τσοπά-
νος φωναξε τὸ Βυζογίδα, καὶ τοῦ
εἰπε νὰ ἐτοιμαστῇ γλήγορα, γιατὶ
θὰ πήγαινε ἔνα γράμμα 's τὸ
σπίτι τοῦ κυρίου ἔκεινου. Καὶ
αὐτὸς δ ἄνθρωπος ἔγραψε 's τὴ
γυναικα του «Τοῦτο τὸ παιδὶ ποῦ

εδὲ πᾶ τοῦ σκρούαν τ' εἶν γαμ-
βοὸς εδὲ ἡτοῖς βάյζεσσ, εδὲ ζοῦνται
τοῦ τε δία τε κλήρατες πότε τοῦ τε
βεγνές δούναյνε σοδούναյνε εἴνεν
γαμβόρο.—Παστάρι ἐρῶ εδὲ αἱ νυ-
φίονται οἱ λίγοι, εδὲ πίεται τε σόκχενες
ντες καὶ βεγνές τούτι σᾶν οἱ καὶ σκρού-
αρες, εδὲ οἱ κερκόποι τ' οἱ δεσφτόνοι τοῖ-
κεράτες.—Πότοι οἱ θάνατοι. «Τοῦ τοῦνε-
ρα μὲν κερκόν, κούνος μὲν σκρούατες
τ' εἴνεν γαμβόρον νε βάγανα ιόνε,
τοῦ ιστες μονοβύλια». Εδὲ οἱ δεσφτόνοι
γράμμενοι μὲν γράμμενοι τε χρυσάφεται.
—Αἱ ου μαρροεσσούνα, ουδεὶς καὶ νγά
ε λιγία, θίσιοι Βυζογίδενες εδὲ εἰπεῖται
ποὺ σδὰ γράμμενοι τοῦ ικεῖ δενε πέρι
τε ιππόται.—Βυζογίδα θάνατοι ιστο-
ρίας. Εδὲ αἱ κούνοι εἴ γενης ε κατα-
λάβι σὲ ιστες νγά μίρατες τε βεγνές
γαμβόρος, νεκρές φολόηι φάρες, πότε ε
δούναται Βυζογίδενες σούμες ποσε ιστες
μίρες εδὲ αστού σᾶν θάνατος μίρατες
δούναλνε τούτι τε βερτέτα.

σοῦ φέρνει τὸ γράμμα νὰ τὸ
πιάσῃς ἀμέσως καὶ νὰ τὸ κάνης
χίλια κομμάτια καὶ νὰ τὸ βάλῃς
σὲ ἔνα καζάνι καὶ νὰ τὸ βράσῃς
καλὰ καὶ ὅταν θὰ ἔλθω θέλω νὰ
μοῦ τὸ δεῖξῃς». «Υστερα τὸ ἐβούλ-
λωσε τὸ γράμμα μὲ τρεῖς βούλ-
λες μὲ τὸ δαχτυλίδι του καὶ τὸ
ἔδωκε 'σ τὸν Βυζογίδα καὶ τοῦ
είπε. «Κύτταξε καλὰ (ώραῖα) νὰ
μὴ τὸ ἀνοίξῃς 'σ τὸ δρόμο, ἀλλὰ
νὰ πᾶς γλήγορα γιατὶ είναι με-
γάλη ἀνάγκη». Ο Βυζογίδας
πῆρε τὸ γράμμα καὶ ἔπιασε τὸ
δρόμο καὶ πήγαινε πήγαινε.....
ἀλλὰ 'σ τὸ δρόμο βγῆκε ἔξα-
φνα ἔνας γέρος ἔως ἔβδομηντα
χρονῶν, μὲ γένεια μακρούνα καὶ
ἄσπρα σὰν χιόνι καὶ τοῦ είπε
«Παλληκάρι μου, ποῦ πηγαίνης;
Δὲν μοῦ δίνεις αὐτὸν τὸ γράμμα,
ποῦ σοῦ ἔδωκε αὐτὸς ὁ κακὸς
ἄνθρωπος νὰ τὸ πᾶς 'σ τὴ γυ-

ναῖκα του, νὰ τὸ ίδω; — Μὰ αὐτὸν δὲν γίνεται είπε τὸ παιδί, γιατὶ
τὸ ἔχει βουλλώσει μὲ τὸ δακτυλίδι του. — «Οχι' ἀλλὰ νὰ μοῦ τὸ δώ-
σης, γιατὶ αὐτὸς ἔχει γράψει 'σ τὴ δικῇ του γυναικα νὰ σὲ κάνῃ
χίλια κομμάτια καὶ νὰ σὲ βράσῃ· ἀλλὰ μὴ σπᾶς τὸ κεφάλι σου, ἔγω
θὰ τὸ βουλλώσω πάλι ὅπως είναι» καὶ τὸ πῆρε τὸ γράμμα, τὸ ἔσκισε,
καὶ ἔγραψε μὲ γράμματα χρυσᾶ. «Τοῦτο τὸ παιδί ποῦ σοῦ φέρνει
τὸ γράμμα νὰ τὸ καλοδεχτῆς πολὺ καλὰ καὶ 'σ τὴ στιγμὴ νὰ τὸ κά-
νῃς γαμπρὸ 'σ τὴν κόρη μας, ποῦ τὴν ἔχουμε μοναχοκόρη». Καὶ ὁ
γέρος τὸ ξαναβούλλωσε, τὸ ἔδωκε τοῦ Βυζογίδα καὶ ἔγινε ἄφαντος
'σ τοὺς οὐρανοὺς σὰν πουλί. Τὸ παιδί τώρα τὸ κατάλαβε ὅτι ἐκεῖνος

ὅ γέρος ἥτανε ὁ θεός, ἔκανε τὸ σταυρό, καὶ ξανάπιασε τὸ δρόμο καὶ πῆγε πῆγε . . . ὅσο ποῦ ἔφθασε 'ς τὸ σπίτι τοῦ κακοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἔδωκε τὸ γράμμα 'ς τὴν γυναικα του. Ἡ γυναικα του, τὸ ἄνοιξε καὶ εἶδε ποῦ ἔγραψε νὰ τὸν ἔκανε γαμπρό, καὶ τὸ εἴπε τῆς κόρης, καὶ ἀρχίσανε (πιάσανε) καὶ οἱ δυὸ τὰ κλάματα ἀλλὰ τί νὰ ἔκαναν, ἥθελαν δὲν ἥθελαν τὸν ἔκαναν γαμπρό. Ὅτερα ἥρθε καὶ αὐτὸς ὁ κακὸς ἀνθρώπος καὶ ἐρώτησε τὴν γυναικα του ἂν εἴχε κάνει ὅσα τῆς είχε γράψει, καὶ τῆς ἐξήτησε νὰ τοῦ ἔδειχνε τὰ κομμάτια. Ἄλλ' αὐτὴ τοῦ είπε «Τί κομματάκια μοῦ ζητᾶς, ἀφοῦ μοῦ ἔγραψες νὰ τὸν ἔκανα γαμπρὸ στὴν κόρη μας, ποῦ είναι μοναχούρη». Καὶ τοῦ ἔδειξε τὸ γράμμα μὲ τὰ χρυσᾶ γράμματα. Αὐτὸς ἐτρελλάθηκε, ἔγινε ἀρρωστος ἀπ' τὸ κακό, φώναξε τὸ Βυζογίδα καὶ τὸν ἐρώτησε γιατὶ δὲν ἔδωσε τὸ γράμμα ποῦ τοῦ είχε δώσει νὰ ἔδινε. Ὁ Βυζογίδας είπε ὅλη τὴν ιστορία. Καὶ αὐτὸς ἀφοῦ τὴν ἄκουσε τὸ κατάλαβε ὅτι ἥτανε ἀπ' τοῖς Μοίρας νὰ γινότουν γαμπρός, δὲν μίλησε διόλου, ἀλλὰ τὸν ἀγαποῦσε τὸν Βυζογίδα πολὺ γιατὶ ἥτανε καλός· καὶ ἔτσι ὅσα εἴπανε οἱ Μοίρες βγῆκαν ὅλα σωστά.

Κατόρθωσις

Ἡ Ξυλοφορεμένη ἢ Κατόρθωσις

Νιγρέρες εδὲ νιγρές κιερὸς ιστὸν νιγρές νιγρερὶ τοῦ· καὶ βδέκουντος γρούαյα εδὲ καὶ λιγενὲς νιγρές βάγιζε. Ατέλες βάγιζενε ερρίγτια αἱ σούμις μίρες εδὲ ουδὲνες νιγρές κοπύλιες ἀκιες ε βούκουντος, τοῦτο σὲ αἴο συγγένειας νιγρές νιγρές δε. — Πότε κούνδρος ουδὲνες κάκιες ε βούκουντος ι-γάτια καὶ μαλκούαρι ε αγαπίσιι εδὲ δούμας τ' ε μίρος βάγιζενε τία περ γρούα. Αστοῦν ουνγρές νιγρές δίτες εδὲ βάτε νε πλεματικὸς εδὲ καὶ θόρις «Κάμη νιγρές μόλις σούμις τε μίρες τοῦτο με πελγήσεν μιούα βέτες. Τ' ε γάτη γιτόνιτ τ' ε χάριζε

Μιὰ φορὰ καὶ ἔναν καιρὸν ἥτανε ἔνας ἀνθρώπος ποῦ τοῦ είχε πεθάνει ἡ γυναικα του καὶ τοῦ είχε ἀφήσει μιὰ κόρη. Αὐτὴ τὴν κόρη τὴν ἐμεγάλωσε πολὺ καλὰ καὶ ἔγινε μιὰ κυπέλλα τόσο ὠραιά, ποῦ σὰν αὐτὴν δὲν ἥτανε ἄλλη 'ς τὸν κόσμο. Ἄλλα δταν ἔγινε τόσο ὠραιά δ πατέρας της δ ἀναθεματισμένος τὴν ἀγάπησε καὶ ἥθελε νὰ τὴν πάρῃ τὴν δικῆ του κόρη γυναικα. Σηκώθηκε λοιπὸν καὶ πῆγε 'ς τὸν πνεματικὸν καὶ τοῦ λέει «Ἐχω ἔνα πολὺ

ὶ τ' ε μῆτα οὐ-βέτε;» Εδὲ πλεμα-
τικόj ἰ θᾶ «Διάλιθ-ίμ, κούρο τε
πελκήjēν τ' ε μῆτας τί-βέτε». Αī
νάνι τούτι χαρε βάτε εδὲ ὶ θότε
βάγεσσ σὲ δούαj τ' ε μίρο γρούα
εδὲ τῆj ὶ θᾶ πλεματικόj; πὸ αjό^ζ
ζοῦ τε κλιάρατε νγὰ τουρπερία
τῆj δούαj τ' ὶ bεν ὶ-γάτι εδὲ κλιάν
κλιάν νjερα σᾶ ὶ-γάτι βάτε μέτα
νε πλεματικόj, ε πίεjτι μέτα περ
μόλενε εδὲ πλεματικόj ὶ θᾶ μέτα
τ' ε μῆται αī-βέτε εδὲ επιδί βάγζα
σδούαj βάτε εδὲ τε τρέτενε χέρε,
εδὲ κούρο γjεγj μέτα νγὰ πλεματικόj
σε πρέπσ αī τε μῆται μόλενε περ
βετεχένε-ε τία, βάτε εδὲ ὶ θότε
βάγζεσ σὲ σθενετε νδοίσσε πὸ δοτ'
ε μάρροε γρούα. Αjό κλιάτι κλιάj
τι πὸ σὶ πᾶ σὲ σμούντ τε bεν νjά-
τρε γjε ὶ θότε «Τατεζό, δοτε με
μῆτας γρούα, πὸ δούα τε με bεσ
νjε φορεσι τούτι τε χρυσάφτε». Αī
κούρο ε γjεγj βάτε νjόρα νε νjε
χρυσοχό, εδὲ παστάj νγὰ πάκ jα
σούαλ φορεσίνε τε χρυσάφτε εδὲ
κεστού ε μούαρο γρούα. Πὸ αjό^ζ
τῆj ιδ̄ δούμε ε μέντοιμε, τε πάρενε
dίτε τῆj ε κεj μάρροε ὶ-γάτι γρούα,
μῆτελjόθ τούτι ένετε, ὶ bοῦ νε νjε
κατέλεξε εδὲ μούαρο νjε νενεκρύε
ε bλjόj μίρε, ὶ κjέπι dū δούαρο
εδὲ ε bερι σὶ νjερό εδὲ νε μέσ
τε νάτεσε ουνγρε dάλjε-dάλjε,
bοῦ νενεκρύε πράνε τε jάτιτ

καλὸ μῆλο ποῦ ἀρέσει καὶ σὲ
μένα τὸν ἴδιο. Νὰ τὸ δώσω τοῦ
γείτονα νὰ τὸ φάγη ἢ νὰ τὸ κρα-
τήσω ἐγὼ ὁ ἴδιος;» Καὶ ὁ πνε-
ματικός τοῦ είπε· «Παιδάκι μου,
ἀφοῦ σοῦ ἀρέσει, νὰ τὸ κρατήσῃς
σὺ ὁ ἴδιος». Αὐτὸς τώρα ὅλος
χαρες πῆγε καὶ είπε 'ς τὴν κόρη,
ὅτι ἥθελε νὰ τὴν ἔπαιρνε γυναῖκα,
καὶ τί τοῦ είπε ὁ πνεματικός,
ἄλλ' αὐτὴ ἔπιασε τὰ κλάματα ἀπ'
τὴν ντροπὴ ποῦ ἥθελε νὰ τῆς
κάνει ὁ πατέρας της καὶ ἔκλαιε
ἔκλαιε ὅσο ποῦ ὁ πατέρας της ξα-
ναπῆγε 'ς τὸν πνεματικὸ τὸν ξα-
ναρώτησε γιὰ τὸ μῆλο καὶ ὁ πνε-
ματικός τοῦ είπε πάλι νὰ τὸ^ζ
κρατοῦσε αὐτὸς μόνος του, καὶ
ἐπειδὴ ἡ κόρη δὲν ἥθελε, πῆγε
καὶ τρίτη φορά, καὶ ὅταν ἄκουσε
πάλι ἀπ' τὸν πνεματικὸ ὅτι ἔπρεπε
αὐτὸς νὰ κρατοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό
του τὸ μῆλο, πῆγε καὶ είπε 'ς
τὴν κόρη του ὅτι δὲν γίνεται δια-
φορετικά, ἀλλὰ θὰ τὴν πάρῃ γυ-
γαῖκα. Αὐτὴ ἔκλαιψε ἔκλαιψε, ἀλλὰ
καθὼς είδε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ
γίνη ἄλλο τίποτε τοῦ είπε· «Πα-
τέρα μου, θὰ μὲ πάρῃς γυναῖκα,
ἄλλα θέλω νὰ μοῦ κάνης μιὰ φο-
ρεσιὰ δλόχρουση». Αὐτὸς ἀφοῦ
τ' ἄκουσε πῆγε γλήγορα σὲ ἔνα
χρυσοχό, καὶ σὲ λίγο τῆς ἔφερε
τὴ φορεσιὰ τὴν δλόχρουση καὶ

ασᾶj ουβὲδ̄ νjόρα μὲ φορεσίνε τε χρυσάφετε εδὲ μούαρρ κασέλεξενε εδὲ ίκου εδὲ βάτε βάτε εδὲ κούρ do κjάσεj τε dīlj dίει λίπι νε νjε βγjέ. Νγ' ατιέ πā νjε νjερί tōs βίν τούτι βράπ εδὲ ουτρεμb εδὲ θᾶ βγjέριτ «Βγjέριθ-ίμ, βγjέριθ-ίμ, bεμε νjε φορεσί νγά dροῦ, νγά φλούδα jότε, τε μδς με νjόχε νjερί, πsε βεστό νά, βίνjενε εδὲ πò τε με σόχενε κεστού do τε με νjόχενε εδὲ do με ζένε». εδὲ νdε στιγμή ουβē νjε φορεσί νγά φλοῦδε βγjέριτ ε βοῦ αjò ε κεστού πουστρόj τούτι κούρμινε ασᾶj, εδὲ λjā βέτεμε σίτε εδὲ γόλjενε εδὲ νεκε dούκεj άν iσ̄ boύρρε i γρούα. Αστού σκαλj κόj νγά βγjέρι εδὲ βάτε βάτε νjερασᾶ aρρίjti νε παλάτ τε βασιλjέσε. — Νjέρεξιτε τε βασιλjέσε ε πāνε ουδούκ σoύμε παράκσενο εδὲ θᾶνε «Ποπό! νjε νjερί νγά dροῦ νjε Κατσοδροῦ» εδὲ βάνε εδὲ ja θᾶνε βασιλjέσε εδὲ αī dούαλ νdε dέρε περ τε σīχ. — Ε πίεjti βασιλέα κατσοδροῦνε σi έρθ εδὲ tōs dούαj εδὲ κατσοδροῦj i θᾶ «Jάμ νjε djάλjε φτοχό πà τάτε ε πà μεμε νεκε με jíπενι εδὲ μούα tσà χίνα τ' i qούανj εδὲ νεκε dούα γjέ νjάτρε, πò βέτεμε νjετσίκεξε boύκε tè χᾶ». Εδὲ βασιλjέα θᾶ νjερεξίβετ εδὲ i δᾶνε τε qούαν χίνατε. — Κατσοδροῦj i μούαρρ μενάτε, βάτε já-

ětσι tήν ēπῆρε γυναικα. 'ΑΙJ αύτή ποῦ ήτανε πολὺ μυαλωμένη, tήν πρώτη ήμέρα ποῦ tήν eίχε πάρει ó πατέρας tης γυναικα μάζεψε ὅλα tά ζoυχa, tά ēβaλe σè ēnα μπaουλάki, kai πήρε ēnα πρoσkέφaλo tό gέmisiς κaλά, tοῦ ēρρaψe dύo χeρia kai tό ēkane sān ānθrωpō kai tά mεsánuxta σηkώθηke σiγά σiγά ēbālē tό ma- ēillάri kοntά 's tōn pαtēra tηs, nτyθηke γlήgocra tό dλόχrυsso fό- rēma kai πήrē tό mpaouluaki kai ēfυgε kai πήgε pήgε . . . kai ὅtān pληsiaze vā ēbγaiue ó ήlīos ānē- bηkhe σè ēnα pεvko. 'Αp' ēkēi eīde ēnān ānθrωpō pοu ērχotoune tρeχātōs kai φibήmήkhe kai εīpē 's tōn Pevko «Pevke mōu, pevke mōu, kānē mōu ēnā φόrēma xú- līno, ἀpō tή φlōūdā sōu, vā μj μe γnωrīzj kānēs (ānθrωpōs) gīa kūttā vā, ērχontai kai ān μe īdōūnē ētσi θā μe γnωrīsoune kai θā μe pia'soune». Kai 's tή stiγmή ēgīne mīa φoρeisīa ἀpō φlōūdā pεvku, tήn ēbālē aύtή, kai ētσi skēpāsē ὅlo tηs tό sōmā, kai āfηsē mōnāchā tά mātia kai tό stōmā kai δēn φaιnōtoune ān ήtānē āndrās ή γuνaiκa. 'Etσi lōiptōn kātēbηkhe ἀpō tōn pεvko kai πήgε pήgε ὅsō pοu ēfīmāsē 's tό palaati tōu βaσiliā. Oi ān-

στε πράνε νε λιοῦμε εδὲ ατὶε πό-
στε νγὰ νγὲ βγῆς δεροι νγὲ κα-
τσόλεζε εδὲ νδίνῃ εδὲ χενγερ νγι-
τσίκῃ δούκῃ θάτε τσ' ι κέյνε δενε.
Παστάյ νδσούαρ φορεσίνε νγὰ
δροῦ, λιαργὸν λιέσσεράτε νγὰ κρύ-
ετε, τσ' ίσηνε κασανθὸ τε δούκουρα
εδὲ άκιε τε γλγάτα τσξ αρρενε
πόστε νγὰ μέσι, εδὲ ξοῦ τ' ι κρέ-
χεν εδὲ σᾶ κιμε κεπούτεσσινε ι
στιγή χίναβετ εδὲ ατὸ μὲ τε νγρένε
λιαργόνε νγὰ νγὲ βε, εδὲ
κεστοὺ μιελγὸν δὺ κοφίντε βε.
Μιρεμα κούρο ουέρ νγαρκόβ βέτε
εδὲ μούαρρο μέτα χίνατε, εδὲ βάτε
νε παλάτ. Νγερεζίτε κούρο πᾶνε
άκιε βε, απορίσνε, ja θᾶνε βασι-
λιέσξ εδὲ αῖ ου θᾶ τ' ι ιίπνε κα-
τσόδροῦιτ τε χάյ μίρε εδὲ κε
jò δενεγ κάθε δίτε. Πò διάλji
ι βασιλιέσξ κούρο πᾶ κατσόδροῦνε
εδὲ βέτε τσξ σῖλ κάθε μιρεμα
θᾶ μὲ βέτεχένε ε τία « Δοτε
βέτε τε δόχ, δόμε τσξ δεν κατσό-
δρούι τσξ σίελ κάκιε βε, εδὲ τσελji
ιστε τσξ νεκε να θότε γγῆ-φάρε ».
Αστοὺ νγάτρενε δίτε κούρο μούαρρο
κατσόδρούι χίνατε εδὲ ίκου, ε
μούαρρο νγὰ πράπα ι διοι ι βα-
σιλιέσξ εδὲ βάτε εδὲ χίπι νε νγὲ
βγῆς πράνε κατσόλεζεσε κατσό-
δρούιτ περ τε σῆ σιχ τσξ do δεν.
Κατσόδρούι μέτα χενγερ δούκε-
ζενε τε θάτε μὲ ούγε εδὲ παστάյ

θρωποι τοῦ βασιλιᾶ τὴν εῖδανε
καὶ εἰπαν « Πωπώ! Ἐνας ἀνθρω-
πος ξύλινος, ἔνας ξυλοφορεμένος
(Κατσόδροῦς)» καὶ ἐπῆγαν καὶ
τὸ εἰπαν τοῦ βασιλιᾶ, καὶ αὐτὸς
βγῆκε 'ς τὴν πόρτα γιὰ νὰ ἔβλεπε.
Ο βασιλιᾶς ὁώτησε τὸν Κατσό-
δροῦ πῶς ἡρθε καὶ τί ἥθελε καὶ
δ Κατσόδροῦς τοῦ εἰπε « Είμαι
ἔνα φτωχὸ παιδὶ χωρὶς πατέρα
καὶ μητέρα δὲν μοῦ δίνετε με-
ρικαῖς χῆνες νὰ τοῖς φυλάω καὶ
δὲν θέλω τίποτα ἄλλο, ἄλλὰ μο-
νυχὰ λιγάκι ψωμὶ νὰ φάω ». Καὶ
δ βασιλιᾶς εἰπε 'ς τοὺς ἀνθρώ-
πους του καὶ τοῦ ἔδωσαν νὰ φυ-
λάῃ τοῖς χῆνες. Ο Κατσόδροῦς
τοῖς πῆρε τὸ πρώτη, πῆγε ἔξω
κοντὰ 'ς τὸ ποτάμι καὶ ἐκεῖ ἀπὸ
κάτω ἀπὸ ἔνα πεῦκο ἔκανε μιὰ
καλυβίτσα καὶ κάθησε καὶ ἔφαγε
λίγο ψωμὶ ξερὸ ποῦ τοῦ είχαν
δώσει. Υστερα ἔβγαλε τὸ ξύλινο
φόρεμα, ἀπόλυτε τὰ μαλλιά της
ἀπ' τὸ κεφάλι, ποῦ ἤσαν ξανθὰ
καὶ ώραια καὶ τόσο μακριὰ ποῦ
ἔφθαναν κάτω ἀπ' τὴ μέση, καὶ
ἄρχισε (έπιασε) νὰ τὰ κτενίζῃ καὶ
δσες τρίχες κοβόντουσαν τοῖς ἔρ-
ριχνε 'ς τοῖς χῆνες καὶ αὐτὲς μό-
λις τοῖς ἔτρωγαν ἄφηναν καὶ ἀπὸ
ἔνα αὐγό, καὶ ἔτσι μάζεψε δύο
κοφίνια αὐγά. Τὸ βράδυ ποῦ
βράδιασε ἔφόρτωσε τὰ αὐγὰ καὶ

νδσούαρ φορεσίνε νγὰ δροῦ εδὲ ζοῦ τε κρίχει· πὸ διάλji ι βασιλέσσει κούνῳ ε πᾶ μὲ φορεσίνε τε χρυσάφτει, εδὲ τσ' iσ̄ γρούα πλάσμα ε δέουτ, ι ἐρθ τε βάροεν μέντε νγὰ βουκουρία· σκαλήκοj νjόρα νγὰ βγήρι εδὲ βάτε δρέjτε νέ i-jάτι νε βασιλέα εδὲ ι θᾶ «Τατεζό, σὸt βάjτα νγὰ πράπα κατσοδρούιτ πρὸ τε σόδχε τσχελjι iσ̄. εδὲ πάσσε σὲ αī iσ̄τε γρούα, εδὲ ἀκιει ε βούκουρε σᾶ σγjενδετε νjάτρος νε δουνjā· εδὲ ου ε αγαπίσα εδὲ δούα τ' ε μάρρο γρούα· εδὲ ου τα θὸμ' α ατὲ δο μάρρο γρούα α δο τε βρίτεμ». I-jάτι νεκε φόλji γjε πὸ μβρεμα τσ' ἐρθ κατοδρούι ε πιεjτι τ' ι θόj τε βρετέτενε ἀν iσ̄ γρούα i jo... πὸ κατσοδρούι ι θᾶ «Καλjέ, τσξ θούαj, νεκε με σίχνι τσξ jάμ νεροὶ σιμαδιακὸ νγὰ δροῦ; Ου σdī γjε νγὰ σᾶ με πίεν». Πὸ διάλji ι βασιλέσσει ι θᾶ τε jάτιτ τ' ι jίπ νjε μβιστεμὲν ακσιοματικὸ τε βέjνε βάσκε εδὲ τε σίχνε ἀν ατὸ σᾶ θόj αī iσ̄νε τε βρετέτα. Εδὲ αστοὺ ουβῆ. Νjάτροεν dίτε βάνε βάσκε, ρίπνε νε τὸ ίδιο βγjε, εδὲ πᾶνε βρετέταιε κατσοδρούνε κούνῳ νδσούαρ φορεσίνε τε δρούνjετε εδὲ ου νdίνj θᾶμε βουκουρία ε τία εδὲ παστάj πᾶνε σὶ χίνατε βεjνε ἀκιει βῆ. Ατὰ βάνε τούτι βράπ νε

πῆρε πάλι τοῖς χῆνες καὶ πῆγε 'ς τὸ παλάτι. Οἱ ἄνθρωποι ὅταν εἰδαν τόσα αὐγὰ ἀπόρησαν, τὸ εἴπαν τοῦ βασιλέα καὶ αὐτὸς τοὺς εἴπε νὰ ἔδιναν 'ς τὸν Κατσοδροῦ νὰ ἔτρωγε καλὰ καὶ αὐτὸς γινότουνε κάθε ήμέρα. 'Αλλὰ τὸ παιδὶ τοῦ βασιλιᾶ, ὅταν εἶδε τὸν Κατσοδροῦ καὶ τὰ αὐγὰ ποῦ ἔφερνε κάθε βράδυ εἴπε μὲ τὸν ἑαυτό του «Θὰ πάω νὰ ίδω, γιὰ νὰ ίδοῦμε τί κάνει δ Κατσοδροῦς ποῦ φέρνει τόσα αὐγά, καὶ ποιὸς είναι ποῦ δὲν μᾶς λέει τίποτα». Λοιπὸν τὴν ἀλλη μέρα ὅταν πῆρε δ Κατσοδροῦς τοῖς χῆνες καὶ ἔψυγε, τὸν ἐπῆρε ἀπὸ πίσω τὸ παιδὶ τοῦ βασιλιᾶ καὶ πῆγε καὶ ἀνέβηκε σὲ ἔνα πεῦκο κοντὰ 'ς τὴν καλυβίτσα τοῦ Κατσοδροῦ γιὰ νὰ ἔβλεπε τί θὰ ἔκανε. 'Ο Κατσοδροῦς πάλι ἔφαγε τὸ ψωμάκι τὸ ξερὸ μὲ νερὸ καὶ ηστερα ἔβγαλε τὸ φόρεμα ἀπὸ ξύλο καὶ ἄρχισε νὰ κτενίζεται· ἀλλὰ τὸ παιδὶ τοῦ βασιλιᾶ ὅταν τὸν εἶδε μὲ τὸ ὄλόχρυσο φόρεμα καὶ ποῦ ητανε γυναικα, τὸ πλάσμα τοῦ κόσμου, πῆγε νὰ χάσῃ τὰ μυαλὰ ἀπὸ τὴν ὅμιορφιά· κατέβηκε ἀμέσως ἀπὸ τὸν πεῦκο καὶ πῆγε κατ' εὐθεῖαν 'ς τὸν πατέρα του τὸ βασιλιᾶ καὶ τοῦ εἴπε «Πατέρα μου, σήμερα ἐπῆγα ἀπὸ πίσω τοῦ Κατσοδροῦ

βασιλίέα ει τὸν τούτον σᾶν πάνεν. Πò βασιλένες, κούροι καὶ γῆγεν νγά μηιστεμένι τοῦ κέντρον δεργονάρος βάσης μὲ τε βῖρος εἰσὶν ινάτι εδὲ μηρεμα τοῦ ἐρθνατόδρομοι εἰνίοι λιγὸν νε παλατά εδὲ καὶ «α δοὺ μεθούαστ τε δρεπτενες αντὶ τοῦ βοῦρος εἰ γρούα, α δο τε πρεστ νδε στιγμή. Πò κατόδρομοι νεκεν δούαντ τε θόδον γῆγε εδὲ βασιλέα ουρδερόδος τε ε προίσνεν. Πò χέρεντεν τοῦ λιόντοντον ε προίσνεν, βάτε τούτον βράπτε καὶ βῖροι καὶ βασιλέσσες εδὲ ου θᾶ «λιμενιν νγε στιγμήν εδὲ ου δοτε ε βεγνή τε θότε τε βρετέτεντεν». Εδὲ σι τοῦ Κατόδρομοι καὶ λιδούρος, ουκάστο διάλιται καὶ βασιλέσσες νδσούαρ θίκεντεν εδὲ εσκούαρος δροῦντεν νε στίθος εδὲ παστάτη ε ζοῦ δροῦντεν μὲ τε δία δούαρος ε χόληκη, εδὲ καρδοτούντα νδσούαρ φούντιτ. Νάνι κούρο πάντεν νγέρεζετε φυρεσίνεν νγά χρυσάφεν εδὲ βουκουρίνεν ου μηέντε τε θάτε, παστάτη ε κατάλνεν νε βασιλέα. Εδὲ βασιλέα πᾶ τοῦ κέντρον δίκιοι καὶ βῖροι, εδὲ θᾶ κατόδρομοι τε θόδον τούτον ιστορίνεν ε τία. Εδὲ κατόδρομοι ζοῦ νγά τι-τάτι εδὲ ου θᾶ τούτον ιστορίνεν. Αχιάρα βασιλέα καὶ θᾶ τε βῖροιτ «Βιρδος τε ε μάστροι νγρούα ποτε λιόντε σούμενες μέντος εδὲ ε βούροντος» εδὲ αστούντοντον νδσούαντ ατὰ μίρος εδὲ νέβε με μίρος.

γιὰ νὰ ἔβλεπα ποιὸς ήτανε καὶ εἰδα διτι είναι γυναικα, καὶ τόσο δημορφη ποῦ δὲν θάπαρχει ἄλλη 'ς τὸν κόσμον καὶ ἔγω τὴν ἀγάπησα καὶ θέλω νὰ τὴν πάρω γυναικα. καὶ ἔγω σοῦ τὸ λέω η αὐτὴ θὰ πάρω γυναικα η θὰ σκοτωθῶ.» 'Ο πατέρας του δὲν μύλησε διόλουν, ἀλλὰ τὸ βράδυ ποῦ ήρθε ὁ Κατόδρομος τὸν ἔρωτησε νὰ τοῦ ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν ἀντὶ ήτανε γυναικα η ὄχι, ἀλλὰ ὁ Κατόδρομος τοῦ εἶπε· « Καλέ τί λέσ, δὲν μὲ βλέπετε ποῦ είμαι σημαδιακὸς ἀνθρώπος ἀπὸ ξύλο; 'Ἐγω δὲν ξέρω τίποτα ἀπ' ὅσα μ' ἔρωτατε». 'Αλλὰ τὸ βασιλόπουλο τοῦ εἶπε τοῦ πατέρα του νὰ τοῦ ἔδινε ἔνα ἐμπιστευτικὸ ἀξιωματικὸ νὰ πήγαιναν μαζί καὶ νὰ ἔβλεπαν ἀντὶ τα ποῦ ἔλεγε ησαν ἀληθινά. Καὶ ἔτσι ἔγινε. Τὴν ἄλλη μέρα πήγαν μαζί, ἀνέβηκαν 'ς τὸν θύρον πεῦκο, καὶ εἰδαν ἀληθινὰ τὸν Κατόδρομον, ὅταν ἔβγαλε τὸ ξύλινό του φόρεμα καὶ τοὺς ἐφάνηκε (ἔκαθησε) θᾶμα η δημορφιά του, καὶ ὕστερα εἰδαν πῶς οἱ χῆνες ἔκαναν τόσα αὐγά. Αὕτοι πήγαν τρεχάτοι 'ς τὸν βασιλέα καὶ τοῦ εἶπαν ὅλα ὅσα εἰδαν. 'Αλλὰ τὸν βασιλιᾶ, ὅταν τὰ ἄκουσε ἀπὸ τὸν ἐμπιστευτικὸ ποῦ εἶχε στείλει μαζί μὲ τὸ παιδί του, τὸν ἐπιασε ὁ

*Μιδ' ε γέγερε μιδ' ε πάσσε
μιδὲ τε βερτέτενε ου θάσσε.*

θυμὸς καὶ τὸ βράδυ ποῦ ἥρθε ὁ
Κατσοδροῦς τὸν ἐφώναξε ἀπάνω

΄ς τὸ παλάτι καὶ τοῦ εἶπε « Ὡ θὰ μοῦ πῆς τὴν ἀλήθεια ἃν-
δρας ἦ γυναῖκα, ἦ θὰ σὲ κόψω 'ς τὴν στιγμή ». Ἄλλ' ὁ Κατσοδροῦς
δὲν ἥθελε νὰ ἔλεγε τίποτα καὶ ὁ βασιλιὰς διέταξε νὰ τὸν ἔκοθαν. Μὰ
τὴν στιγμὴ ποῦ ἥσαν ἔτοιμοι νὰ τὸν κόψουν πῆγε τὸ βασιλόπουλο
καὶ τοὺς εἶπε « Ἀφῆστέ με μιὰ στιγμὴ καὶ ἐγὼ θάτὸν κάνω νὰ εἰπῇ
τὴν ἀλήθεια ». Καὶ ὅπως ὁ Κατσοδροῦς ἤτανε δεμένος, ἐπλησίασε
τὸ βασιλόπουλο, τραύηξε τὸ μαχαῖρι καὶ τοῦ ἔσχισε τὸ ξύλο 'ς τὸ
στῆθος καὶ ὕστερα τὸ ἔπιασε τὸ ξύλο μὲ τὰ δύο χέρια, τὸ τραύηξε
καὶ ἔτσι τοῦ τὸ ἔβγαλε ἐντελῶς. Τώρα ὅταν εἶδαν οἵ ἄνθρωποι τὴν
δόλοχρυση φορεσιὰ καὶ τὴν ὅμορφιὰ ἔμειναν σὰν ξεροί· ὕστερα τὸν
ἐπῆγαν 'ς τὸ βασιλέα. Καὶ ὁ βασιλιὰς εἶδε ποῦ εἶχε δίκιο τὸ παιδί
του, καὶ εἶπε τοῦ Κατσοδροῦ νὰ ἔλεγε ὅλη τὴν ἴστορία του. Καὶ ὁ
Κατσοδροῦς ἔπιασε ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ εἶπε ὅλη τὴν ἴστορία του.
Τότε ὁ βασιλιὰς εἶπε 'ς τὸ παιδί του « Γιέ μου νὰ τὴν πάρῃς γυ-
ναῖκα, γιατὶ εἶναι πολὺ μυαλωμένη καὶ ὅμορφη ». Καὶ ἔτσι ἔζησαν
αὐτοὶ καλὰ καὶ ἔμεῖς καλύτερα.

*Μήτε τάκουσα, μήτε τὸ είδα
μήτε τὴν ἀλήθεια σᾶς είπα.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ Τ΄ ΑΛΒΑΝΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω δημοσιευμένων δύο ἀλβανικῶν παραμυθίων, ὁ Γιδοβύζας, ὑπάγεται εἰς τὸν γενικὸν τύπον τῶν περὶ τοῦ ἀμετατρέπτου τῶν ἀποφάσεων τῆς μοίρας παραμυθίων, οὗ κυριώτατοι κλάδοι εἶναι ὁ περιλαμβάνων τὰ πολυπληθέστατα παραμύθια διαφόρων λαῶν περὶ τοῦ μοιραίως νυμφευθέντος τὴν μητέρα του (*Οἰδίποντος, Ιούδας, Γρηγόριος Πάπας κλπ.*), καὶ ὁ περιλαμβάνων τὰ οὐχ ἡττον πολυάριθμα εὑρωπαϊκὰ καὶ ἀσιατικὰ παραμύθια περὶ τοῦ νυμφευθέντος τὴν θυγατέρα τοῦ μαθόντος τὴν ἀπόφασιν τῆς μοίρας καὶ ματαίως προσπαθήσαντος ν' ἀποτρέψῃ ταύτην.

Τοῦ πρῶτου κλάδου ὑπάρχουσιν ἔλληνικαὶ παραλλαγαί, ἃς ἐσημείωσα ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις πανεπιστημίῳ διδάσκοντα κ. Mario Roques, σκοποῦντα νὰ ἐκδώσῃ μονογραφίαν περὶ τῶν παραμυθίων τοῦ πάπα Γρηγορίου ὁ κ. Roques, εὐλόγως εἴκασεν ἐκ τῆς διαδόσεως τῶν παραλλαγῶν παρὰ τοῖς Κόπταις, τοῖς Κούρδοις καὶ τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς, ὅτι θὰ ὑπῆρχεν ἵσως βυζαντινόν τι πρότυπον, ἵξ οὖν προῆλθον καὶ αὐταὶ καὶ αἱ τῆς δυτικῆς καὶ μέσης Εὐρώπης παραλλαγαί· κατὰ δὲ τὴν γνώμην, ἥν ἀνεκοίνωσα αὐτῷ, ἐκ τριῶν γνωστῶν μοι βυζαντινῶν συναξαρίων τοῦ Ιούδα (ἐν ἀθωνικαῖς βιβλιοθήκαις, τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων καὶ τῆς τοῦ Διονυσίου) τεκμαιρόμεθα ὅτι ὑπῆρχε καὶ παλαιότερον κείμενον, ὅπερ εἶχεν ὡς πηγὴν καὶ ὁ Jacobus de Voragine ἐν τῇ Legenda aurea (κεφ. 45), τούτων δὲ τὴν πρώτην πηγὴν δυνάμεθα ἵσως ν' ἀναζητήσωμεν εἰς τύπον τοῦ περὶ Οἰδίποδος μύθου διάφορον τοῦ συνήθους, ὅποῖς ὁ ὑπεμφαινόμενος ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Εὐριπίδου Φοίν. 26. 28.

Τοῦ δ' ἐιέρον κλάδου, οὗ παραλλαγὴ εἶναι καὶ τὸ προκείμενον ἀλβανικὸν - ἀττικὸν παραμύθιον, ἀλβανικὴ μὲν παραλλαγὴ (τοσκικὴ) ἔδη-

μοσιεύθη ὑπὸ Dozon¹⁾). Ἐλληνικαὶ δὲ εἰναι ἐν ἡπειρωτικὸν παραμύθιον²⁾ καὶ δύο ἀνέκδοτα, δημοσιευόμενα κατωτέρῳ. Συγγενὲς δ' εἰναι καὶ παραμύθιον ἐκ Στίρη τοῦ δῆμου Διστομίων τῆς Λεβαδείας³⁾. Τοῦ κλάδου τούτου τὴν ἔλληνικὴν προέλευσιν εἴκασε μὲν πρῶτος ἀνενδοιάστως ὁ Gaston Paris, κατέδειξε δ' ὁ Ernst Kuhn⁴⁾ ἀνευρὼν αἰθιοπικά, ἀραβικὰ καὶ κοπτικὰ συναξάρια, περιέχοντα ὅμοίαν διῆγησιν καὶ ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφίας καὶ ἄλλων τεκμηρίων μετὰ πολλῆς πιθανότητος συνήγαγεν, ὅτι ὑπῆρχε παλαιότερον βυζαντινὸν συναξάριον, ἐξ οὗ παρελήφθησαν τὰ ἐν τοῖς αἰθιοπικοῖς, ἀραβικοῖς καὶ κοπτικοῖς.

Εἰς τὴν πλουσιωτάτην συλλογὴν τῶν παραλλήλων, τὰ ὅποια ἀναγράφουσιν ὁ Kuhn, καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ εἰδικῶς διὰ μακρῶν ἐπίσης πραγματευθέντες περὶ τοῦ παραμυθίου, A. Weber ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου καὶ A. N. Wesselofsky ἐν τοῖς περιοδικοῖς συγγράμμασι Russische Revue καὶ Romania καὶ οἱ ἄλλοι ὑπὸ τοῦ Kuhn μνημονευόμενοι συγγραφεῖς, προσθέτομεν ὀλίγα τινά.

Βουλγαρικόν : "Εμπορος ἀκούει τὰ κατὰ τὴν τρίτην νύκτα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδίου ἀποφασισθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐρισνίτσεν (τῶν Μοιρῶν, ἐκ τοῦ ἐλλην. δρᾶτος), ὅτι θὰ κληρονομήσῃ τὴν περιουσίαν

¹⁾ Manuel de la langue chkipe ou albanaise, Paris 1879, ἀρ. 20, γαλλικὴ δὲ μετάφρασις ἐν Contes albanais recueillis et traduits par Aug. Dozon, Par. 1881 ἀρ. 13. Τὴν ἀπόφασιν μᾶς τῶν μοιρῶν κατὰ τὴν τρίτην νύκτα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδίου περὶ γάμου τούτου μετὰ τῆς θυγατρός του ἀκούει ὁ φιλοξενούμενος πασᾶς, δοτις ἀγοράσας τὸ παιδίον παρὰ τῶν γονέων του, ζητεῖ διὰ τοῦ φόνου αὐτοῦ νὰ ματαιώσῃ τὰ δρισθέντα ὑπὸ τῆς μοίρας.

²⁾ Hahn, Gr. u. alb. Märchen τ. I σ 161 - 3 ἀρ. 20. Ἐκ Κάτω Σουδενῶν.

³⁾ B. Schmidt, Griechische Märchen σ. 67 - 8 ἀρ. 2. Κατὰ τὴν παραλλαγὴν τωάτην, τὸ ἀρτιγενὲς παιδίον εἰναι θῆλυ, αἱ δὲ Μοῖραι προορίζουσιν ὡς σύζυγον αὐτοῦ τὸν διανυκτερεύοντα ἐν τῇ οἰκίᾳ τριακοντούτη ἔμπορον. Οὗτος ἐπιβουλεύεται τὴν ζωὴν τοῦ παιδίου, νομίζει, ὅτι τὸ ἐφόνευσεν, ἀλλ' ὅτε ἐννυμφεύθη ἀνεκάλυψεν ὅτι ἡ σύζυγός του ἥτο αὐτὴ ἡ δρισθεῖσα αὐτῷ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν. Ὁμοιον πρὸς τοῦτο εἰναι βοημικὸν παραμύθιον τῆς Πράγας παρὰ Grohmann, Sagenbuch von Böhmen τ. I σ. 5 - 7

⁴⁾ Zur byzantin. Erzählungslitteratur ἐν Byz. Zeitschrift τ. IV σ 241-249 V σ. 163-4. IX σ. 382 κέ.

του, τὸ ἄγοράζει, ἐπιστρέφων δ' εἰς τὴν οἰκίαν του τὸ χίττει εἰς μίαν λόχμην, βέβαιος ὅτι δὲν θὰ ἐπιζήσῃ. 'Αλλ' ἐκεὶ εὐρίσκει τὸ παιδίον ποιμὴν ἀναζητῶν ἀπολεσθεῖσαν ἀμνάδα, καὶ παραλαβὼν τὸ ἀνατρέφει μὲ αἴγειον γάλα. Τὸ παιδίον, ὀνομασθὲν Λόγγος, ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεώς του, αὐξάνει καὶ προκόπτει. Μετὰ ἔτη συναντᾷ αὐτὸ δὲ ἔμπορος, μανθάνει τὴν ἴστορίαν του, καὶ ὅπως τὸ φονεύσῃ ἀσφαλέστερον τὸ ἀποστέλλει εἰς τὴν οἰκίαν του, λέγων ὅτι θὰ τῷ δώσῃ εἰς γάμον τὴν κόρην του. 'Εκεὶ δὲ μισθώνει δολοφόνους, τοὺς δποίους τοποθετεῖ εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς οἰκίας, παραγγέλας νὰ φονεύσωσιν ἐκεῖνον ποῦ θὰ καταβῇ νὰ πάρῃ κρασί. Στέλλει δὲ τὸν Λόγγον νὰ φέρῃ κρασὶ ἐκ τοῦ ὑπογείουν ἀλλ' ἡ θυγάτηρ του, ἥτις ἥγαπησεν αὐτόν, γινώσκουσα τὰς προθέσεις τοῦ πατρός της, τὸν σώζει, ὁ δὲ ἔμπορος ἀναμείνας ἐπὶ πολὺ κατέρχεται εἰς τὸ ὑπόγειον, ἵνα ἵδη ἀν ἐξετελέσθη ἡ παραγγελία του. 'Αλλ' οἱ μισθωτοὶ δολοφόνοι τὸν φονεύουσιν, ὑπολαβόντες ὅτι ἡτο τὸ ὑπόδειχθὲν θῦμα, καὶ δὲ Λόγγος νυμφεύεται τὴν θυγατέρα αὐτοῦ καὶ κληρονομεῖ τὴν περιουσίαν του, κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν μοιρῶν ὁρισθέντα.¹⁾

Νοτιοσλαβικόν : 'Ο ἀκούσας τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν μοιρῶν (Sojenice) ἡτο κρεοπώλης. "Οπως ματαιωθῇ ἡ πρόρρησις αὐτῶν περὶ γάμου τοῦ παιδίον μετὰ τῆς θυγατρός του, τὸ ἀρπάζει, τὸ φέρει εἰς ἐν δάσος καὶ τὸ ἔμπτήγει εἰς τὸν κλάδον ἐνὸς δένδρου καὶ φεύγει νομίσας ὅτι τὸ ἔφονευσεν. 'Αλλὰ τὸ σώζει ὁ κυνηγὸς ἐνὸς κόμιτος καὶ τὸ φέρει εἰς τὸν κύριον του, δστις τὸ ἀνατρέφει μετὰ τοῦ νίον του, ὀνομάσας αὐτὸ Βρετόν (Najdenik). Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τὸν ἀναγνωρίζει ὁ κρεοπώλης, τὸν στέλλει πρὸς τὴν σύζυγον καὶ τὴν κόρην του μετ' ἐπιστολῆς, δι' ἣς παρήγγελλεν εἰς τὴν σύζυγόν του νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀλλ' αἱ γυναῖκες δὲν ἐκτελοῦσι τὴν παραγγελίαν καὶ τὸν φυγαδεύουσιν, καταγγέλλει οὗτος εἰς τὸν κόμιτα τὴν ἐπιβούλιην τοῦ κρεοπώλου, δὲ κόμης φονεύει τοῦτον καὶ δίδει εἰς τὸν Βρετόν γυναικὰ τὴν θυγατέρα τοῦ κρεοπώλου.²⁾

¹⁾ Ad. Strauss, Die Bulgaren, Lpz. 1898 σ. 177—8.

²⁾ Fr. S. Krauss, Sagen u. Märchen d. Südslaven, Lpz. 1884 ἀρ. 88 τ. II σ. 179—180. Βλ. καὶ σ. XLVI.—"Ομοιον παραμύθιον ἐκ Podgajei τῆς

Βλαχικόν : "Αρχων (boerū) ἀκούει τὴν πρόρρησιν μιᾶς τῶν μοιρῶν (Ursitore), διτὶ τὸ κατ' ἔκεινην τὴν νύκτα γεννηθὲν ἐν τῇ καλύβῃ βρέφος θὰ κληρονομήσῃ ὅλην τὴν περιουσίαν τοῦ ἀρχοντος. 'Αγοράζει αὐτὸς παρὰ τῶν γονέων του, καὶ τὸ ἐγκαταλείπει εἰς τὸ κοίλωμα ἐνὸς δένδρου τοῦ δάσους. Τὸ εὑρίσκει καὶ τὸ ἀνατρέψει ποιμήν, ὀνομάσας αὐτὸς Βρετὸν (Aflatulū). Μετὰ εἴκοσιν ἔτη ὁ ἄρχων ἵδων τὸν Βρετὸν ἀναγνωρίζει τὸ παιδίον, τὸ δοποῖον ὑπέθεσεν διτὶ ἐφόνευσε, καὶ στέλλει αὐτὸς εἰς τὴν ἀρχόντισσάν του μὲ ἐπιστολῆν, δι' ἣς παρηγγέλλει τὸν φόνον τοῦ κομιστοῦ. 'Αλλὰ τὴν ἐπιστολὴν ἀνταλλάσσουσι καθ' ὅδὸν ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄγιος Πέτρος μὲ ἄλλην, παραγγέλλουσαν τὸν γάμον τοῦ κομιστοῦ μετὰ τῆς θυγατρός του. Οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν, καὶ νέα ἐπιβουλὴ τοῦ ἀρχοντος κατὰ τοῦ γαμβροῦ του ἐστράφη καθ' ἐσυτοῦ, διαφυγόντος τοῦ Βρετοῦ, ἐμπεσόντος δ' εἰς τὴν δολοφονικὴν ἐνέδραν αὐτοῦ τοῦ ἀρχοντος¹).

Φιννικόν : "Ομοιότατον πρὸς τὸ ἔλληνικὸν τῆς συλλογῆς τοῦ Hahn. "Εμπορος πλιούσιος διανυκτερεύσας εἰς καλύβην πτωχῶν, ἀκούει κατὰ τύχην πρόρρησιν δύο μάγων, διτὶ τὸ κατ' ἔκεινην τὴν νύκτα γεννηθὲν ἐν τῇ καλύβῃ παιδίον θὰ τὸν κληρονομήσῃ. "Οπως ἀποφύγῃ τὴν πρόρρησιν, ἀρπάζει τὸ παιδίον, τὸ κρεμᾶται εἰς ἐν δένδρον, ἀλλὰ τὸ σώζει καὶ τὸ ἀνατρέψει εἰς ὑλοτόμος· μετὰ εἴκοσιν ἔτη τὸ βλέπει, θέλει πάλιν νὰ τὸ φονεύσῃ, τὸ στέλλει μὲ μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν σύζυγόν του, καθ' ὅδὸν δ' ὅμως δύο μαθηταὶ ἀντικαθιστῶσι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην δι' ἄλλης, δι' ἣς παρηγγέλλετο ἡ σύζυγος τοῦ ἐμπόρου νὰ νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα τῆς μὲ τὸν νεανίσκον κτλ.²).

"Αξιον σημειώσεως εἶναι, διτὶ ἡ βουλγαρική, ἡ νοτιοσλαβική, καὶ ἡ βλαχικὴ παραλλαγὴ ἀναφέρουσι τὴν κατὰ τὴν πρώτην ἡ τρίτην νύκτα πρόρρησιν τῶν μοιρῶν, καὶ ἡ ἀλβανικὴ παραλλαγὴ οὐ μόνον ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὰ συναφῆ πρὸς τὴν δοξασίαν τῆς ἐπισκέψεως τῶν μοιρῶν ἔθιμα, ἐν δὲ ταῖς ἔλληνικαῖς παραλλαγαῖς ἔχει παραφθαρῇ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἀν καὶ στηρίζεται εἰς τὸ κατ' ἔξοχὴν ἔλληνικὸν

Srem τῆς Σλαβωνίας ἐν Sbornik τῆς νοτιοσλαβικῆς Ἀκαδημίας τ. XII σ 140 ἀρ. 29.

¹⁾ L. Săinénu, Basmele Române, Bucuresci 1895 σ. 142 κέ

²⁾ Ausland 1857 σ. 641-4.

ἔθιμον τῆς ὑποδοχῆς τῶν μοιρῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, δπως μοιράνωσι τὸ ἀρτιγενὲς παιδίον.

Δύο ἐπεισόδια τοῦ παραμυθίου, τὸ τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς ἐπιστολῆς καὶ τὸ τῆς ἐνέδρας, εἰς ἣν ἐνέπεσεν ὁ κατασκευάσας αὐτήν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀρχῆθεν ἐγκατεπλέκοντο ἐν αὐτῷ. Διότι τὸ μὲν πρῶτον εὑρίσκεται καὶ εἰς τὰ κοπτικὰ καὶ αἴθιοπικὰ συναξάρια, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν, ἐν αἷς καὶ ἵνδικαί.

Ἡ παραγγελία πρὸς φόνον αὐτοῦ τοῦ κομιστοῦ τῆς ἐπιστολῆς ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Βελλεφόντου, καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ διαθήκῃ (Δανὶδ - Οὐρρίας)¹⁾. Ἡ δ' ἀντικατάστασις τῆς τοιαύτης ἐπιστολῆς δι' ἄλλης ἀντιθέτου ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον τοῦ ἡμετέρου παραμυθίου²⁾. Κατὰ τὰ συναξάρια, δ' ἀντικαταστήσας τὴν ἐπιστολὴν ἦτο ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ³⁾. Ἐν τῇ τοσκικῇ παραλλαγῇ παρὰ Dozon ἡ ἀντικατάστασις γίνεται ὑπὸ Ἀράπη, ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ ἀλβανικῇ τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ σεβασμίου γέροντος ὁ ὅποῖς ἐννοεῖται ὅτι εἶναι ὁ θεός. Ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ παραλλαγῇ παρὰ Hahn ἔνας ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ λαμβάνει καθ' ὅδὸν παρὰ τοῦ νεανίσκου τὴν ἐπιστολὴν καὶ ὑποβάλλει ἑτέραν. Ἐν δὲ ταῖς δημοσιευομέναις κατωτέρῳ αὐτοὶ οἱ κομισταί, ὑποπτευόμενοι τὸν δόλον μεταβάλλουσιν τὴν ἐπιστολήν.

Τὸ δὲ δεύτερον ἐπεισόδιον, ὅπερ καὶ εἰς ἄλλα παραμύθια παρεμβάλλεται καὶ ὡς αὐτοτελῆς μῦθος φέρεται, εἶναι εὐρύτατα γνωστὸν ἐκ τῆς ποιητικῆς διασκευῆς μιᾶς τῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Schiller (der Gang nach dem Eisenhammer). Περὶ τούτου διέλαθον ἐν ταῖς Παροιμίαις τ. Α' σ. 563 κέ., ὅπου ἀνέγραψα καὶ τὰς γνωστάς μοι Ἑλληνικὰς παραλλαγάς. Ἐπραγματεύθησαν δὲ περὶ τούτου πλὴν τῶν συγγραφέων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῷ ἔργῳ μου ἔκεινων καὶ οἱ ἔξης νεώτεροι: *Emm. Cosquin La légende du page*

¹⁾ Βασιλ. Β' ια' 14 κέ.

²⁾ Wessellofski ἐν Russische Revue τ. IV σ. 184 κέ. Kuhn ἐν Byz. Zeitschrift τ. IV σ. 244. V σ. 164. Πρόσθες εἰς τάναφερόμενα παραμύθια καὶ ἐν γερμανικὸν παρὰ Simrock, Deutsche Märchen ἀρ. 72. Νορβηγικὸν παρὰ Abjornsen - J. Moe, Norske Folkeventyr 1852 σ. 22 κέ = Beauvois, Contes populaires de la Norvège 1862 σ. 50 κέ.

³⁾ Kuhn ἐνθ' ἀν. τ. IX σ. 383.

de Sainte Elisabeth de Portugal et le conte indien des Bons Conseils ἐν Revue des questions historiques 1903 τ. 73 σ. 5-44· ὁ αὐτός, La légende du page de Sainte Elisabeth et les contes orientaux (Post-scriptum) ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ 1904 τ. 74 σ. 207 - 217. C. Formichi ἐν Archivio per lo studio delle tradizioni popolari 1903 τ. 22 σ. 9 - 30. J. Bolte ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde 1903 σ. 108 καὶ 1906 σ. 278. Analecta Bollandiana 1903 σ. 505 - 6. E. Kuhn ἐν Byz. Zeitschrift τ. IV σ. 245.

Ἡ παλαιοτάτη καὶ ἀπλουστάτη διατύπωσις εὑρίσκεται ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μύθῳ περὶ τοῦ Ἀρχελάου, ὡς διεσκεύασεν αὐτὸν Ἰσως ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ ἀπολεσθείσῃ δμωνύμῳ τραγῳδίᾳ τοῦ. Ὁ πενθερὸς τοῦ Ἀρχελάου Κισσεὺς ἐσκόπει νὰ ἐμβάλῃ αὐτὸν διὰ δόλου εἰς βόθρον, ὃν ἐπλήρωσε ἀνημμένων ἀνθράκων, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Ἀρχελάου ἐνέπεσεν εἰς αὐτὸν καὶ ἐθανατώθη αὐτὸς ὁ δρῦξας. (*Hygin. Fab.* 219. *Nauck, Trag. Graec. fragm.* 2^{ας} ἑκδ. 426 κέ.). Πληρέστερον δ' ἔχει τὸν μῦθον παλαιὸν βυζαντινὸν συναξάριον, ὅπερ θὰ είναι ἡ πιθανὴ πηγὴ τῆς διηγήσεως περὶ θαύματος τῆς Παναγίας ἐν τῇ τοῦ Κρητὸς Ἀγαπίου Λάνδον (*ΙΖ' αἰῶνος* Ἀμαρτιωλῶν Σωτηρίᾳ (Μέρ. Γ' θαῦμα 65 τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως τοῦ 1857 σ. 392 - 4)). Ἡ διήγησις ἀναφέρεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Ὁ Θεόφιλος, υἱὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ, πλουσίου μὲν ἄλλοτε κατοίκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ πτωχεύσαντος εἰς τὸ γῆράς του, ὅπως βοηθήσῃ εἰς τὸν πατέρα του, ἐδέχθη νὰ πωληθῇ ὡς δοῦλος εἰς ἀρχοντα τοῦ παλατίου, τὸν πατρίκιον Κωνσταντῖνον. Οὗτος ταχέως ἤγαπησε τὸν νέον διὰ τὰς ἀρετὰς τὴν μάθησιν καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ καὶ τὸν εἶχεν ἔμπιστον ὑπηρέτην. Καί ποτε μεταβαίνων εἰς τὸ παλάτιον, ἀπέστειλεν αὐτὸν νὰ φέρῃ τὸ χαρτοφυλάκιον, ἐν ᾧ εἶχε τὰ ἔγγραφά του, ὅπερ ἐλησμόνησεν εἰς τὴν οἰκίαν. Ὁ νέος ἔδραμε καὶ εἰσελθὼν ἐν σπουδῇ εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ Πατρικίου ἔλαβεν ἐκεῖθεν τὸ χαρτοφυλάκιον, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὴν κυρίαν του, μοιχευομένην ἐκεῖ μετά τινος δούλου. Αὕτη δὲ φοβηθεῖσα ἐσυκοφάντησε τὸν Θεόφιλον, ὅτι ἐπεχειρησε νὰ τὴν βιάσῃ, ἔσωσεν δ' αὐτήν, ἐγκαίρως προσδραμών εἰς τὰς κραυγάς της, ὁ δοῦλος ἐραστής. Ὁργισθεὶς ὁ Πατρίκιος παρεκάλεσε

τὸν ἔπαρχον νὰ θανατώσῃ τὸν δοῦλόν του, τὸν δποῖον θὰ τοῦ ἔπειμπε τὴν πρωῖαν καὶ ν' ἀποστέλῃ πρὸς αὐτὸν τὴν κεφαλήν του ἐν πήρᾳ ἐσφραγισμένη. Ὁ ἔπαρχος συγκατετέθη, ἀφοῦ δὲ Πατρίκιος ἐνώπιον μαρτύρων ἐγγράφως διετύπωσε τὴν καταγγελίαν. Τὴν πρωῖαν ἔπειψεν δὲ πατρίκιος τὸν καταγγελέντα δοῦλον πρὸς τὸν ἔπαρχον. Ἀλλ' οὗτος διερχόμενος πρό τινος ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, ὅπου ἐγίνετο λειτουργία, καὶ ἐνθυμηθεὶς τὴν πατρικὴν ἐντολήν, μηδέποτε νὰ παραλίπῃ τὴν ἀκρόασιν λειτουργίας, διονδήποτε ἐπείγουσαν ἐργασίαν καὶ ἂν ἔχῃ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς ἀπολύσεως. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔνοχος δοῦλος, ἀνυπομονῶν διότι δὲ ἔπαρχος δὲν ἀπέστειλε τὴν κεφαλὴν τοῦ συνδούλου, καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν τοῦ κυρίου του, ἔτρεξε δρομαῖος ἵνα τὴν κομίσῃ αὐτός. Ἀλλ' δὲ ἔπαρχος ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν πρῶτον ἐλθόντα, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ, ἔδωκεν εἰς τὸν Θεόφιλον. Ὅτε δὲ οὗτος ἐκόμισεν ἀγνοῶν τὸν σάκκον, ἐν ᾧ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐνόχου, ἡ ἀλήθεια ἀπεκαλύφθη, ὡμολόγησε δὲ καὶ ἡ δέσποινα τὴν κακουργίαν αὐτῆς. Ὁ πατρίκιος υἱοθέτησε τὸν Θεόφιλον καὶ κατέστησεν αὐτὸν κληρονόμον του.

Πρὸς τὴν διήγησιν τῆς Ἀμαρτωλῶν σωτηρίας συμφωνεῖ ἐν τοῖς κυριωτάτοις θρακικὴ παράδοσις τῆς Βιζύης, ἣν, παρὰ τῆς μητρὸς μαθῶν, διεσκεύασε ποιητικῶς δὲ Γ. Μ. Βιζυηνός¹⁾. Ἀναφέρεται καὶ ἐν ταύτῃ ἡ πατρικὴ ἐντολὴ περὶ μὴ παραλείψεως τῆς ἀκροάσεως τῆς λειτουργίας δι' οἰονδήποτε λόγον, ἐντολὴ δὲ ἡ συμβούλη εἶναι δὲ μοχλὸς τῆς διηγήσεως καὶ ἐν τῷ ἴνδικῷ παραμυθίῳ, ὥσπερ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Cosquín, ὑπεμφαίνει τὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς προέλευσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν παραλλαγῶν τοῦ μύθου. Προστίθεται δὲ εἰς τὴν θρακικὴν παράδοσιν καὶ νέα περιπέτεια. Ὁ κατηγορηθεὶς θεράπων Σοφιανὸς ἀποκαλύπτεται ὅτι εἶναι ἡ μετημφιεσμένη θυγάτηρ δυστυχήσαντος ἀρχοντος, ἣν νέαν ἐγνώρισε καὶ ἡγάπησεν δὲ μετέπειτα κύριός της, οὗτος δὲ μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἐνόχου συζύγου του νυμφεύεται αὐτήν. Ἡ περιπέτεια τῆς κατηγορίας ἐπὶ ἀποπείρᾳ βιασμοῦ γυναικῶν εἰς ἄνδρας μετημφιεσμένων εἶναι κοινοτάτη εἰς βιζαντινὰ συναξάρια²⁾.

¹⁾ Ἀτθίδες αὗραι σ. 256-266.

²⁾ Βλ. *Usener, Legenden der Pelagia* 1879 σ. XVI κέ.

Τῶν παραλλαγῶν τῶν ἑλληνικῶν παραμυθίων ἔχουσι τὸ ἐπεισόδιον ἡ ἡπειρωτικὴ παρὰ Hahn ἡ μακεδονικὴ παρὰ Abbott καὶ ἡ μυκονία. Ἐν τῇ τοσκικῇ παρὰ Dozon αὐτὸς ὁ διατάξας τὸν φόνον πασᾶς φονεύεται. Κυπριακὸν δέ τι παραμύθιον¹⁾ ἀναφέρει, ὅτι βασιλόπουλον ἀπέφυγε τὸν ἐπικρεμάμενον αὐτῷ μοιραῖον κίνδυνον, ἀγοράσαν τὸν μισθὸν ἐκ τῆς λειτουργίας, εἰς ἣν ἔνεκά τινος κωλύματος δὲν ἥδυνήθη νὰ λειτουργηθῇ, ἐφονεύθη δ' ὁ πωλήσας τὴν ἐκ τῆς λειτουργίας θείαν χάριν. — Μία βουλγαρικὴ παράδοσις ἔχει τὸ ἐπεισόδιον τῆς σωτηρίας τοῦ συκοφαντηθέντος ἀδέου, ὅστις ἐκτελῶν πατρικὴν ἐντολὴν εἰσῆλθεν εἰς ἐκκλησίαν καὶ ἐβράδυνε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν βασιλικὴν προσταγήν, ἐν συμφυδμῷ πρὸς τὴν διήγησιν περὶ τοῦ ἄγίοι 'Ιωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς Ἡρωδιάδος²⁾.

Τὸ τέλος τῆς σμυρναϊκῆς παραλλαγῆς συμπίπτει πρὸς τὸ ἀραβικὸν (ὑπὸ χριστιανοῦ Κόπτου γραφὲν) συναξάριον τῶν θαυμάτων τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ³⁾. Ὡς ἐν τῇ σμυρναϊκῇ παραλλαγῇ ὁ βασιλεὺς καὶ ἐν τῷ συναξαρίῳ ὁ πλούσιος Μαρκιανὸς ἐπιστρέφει εἰς τὴν πόλιν του ἐνῷ γίνονται αἱ γαμήλιοι τελεταὶ καὶ μανθάνει παρὰ διαβάτου εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς μιλλίου ἀπὸ τῆς πόλεως τοὺς γάμους τῆς θυγατρός του.

Ἡ μυκονία παραλλαγὴ περιέχει καὶ στοιχεῖα ἑτέρου παραμυθίου, τοῦ Ἀρκουδογιάννη. Εἰς τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια, ὡς εἰς πολλοὺς ἀρχαίους μύθους, ἀναφέρονται συχνάκις ἥρωες τραφέντες ὑπὸ ζῷων, ὑπερβάλλοντες τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους εἰς ὁώμην. Ἐν λεσβιακῷ ἔκθετος βασιλόπαις τρέφεται εἰς τὸ δάσος ὑπὸ ἐλάφου, ὅπεν ἔλαβε τὸ δνομα Λαφουγιάννις⁴⁾). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους ὁ Πάρις ἐτράφη ἔκτεθεὶς εἰς τὴν Ἰδην ὑπὸ ἄρκτου, ἵχνη δὲ μύθων περὶ μεγάλης ὁώμης αὐτοῦ εἶναι ἵσως τὰ φερόμενα περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἡμύνετο κατὰ τῶν ληστῶν καὶ ἐπροφύλαττε τὰ ποίμνια⁵⁾, Ὁ Ἀρκείσιος ἐμυθολογεῖτο υῖδος τοῦ Κεφάλου καὶ ἄρκτου, ὁ δὲ Ἀγριος καὶ ὁ Ὀρειος ἐλέ-

¹⁾ Σακελλαγίον, Κυπριακά τ. B' σ. 319-320.

²⁾ *Lydia Schischmánou, Légendes religieuses bulgares σ 97-100, ἀρ. 46.*

³⁾ Ἐξ ἀραβικοῦ χειρογράφου τῆς ἐν Γόρδᾳ δουκικῆς βιβλιοθήκης, E. Kuhn ἐν Byz. Zts. τ. IV σ. 244.

⁴⁾ Georgeakis et Pineau, Folklore de Lesbos σ. 68 κέ.

⁵⁾ Roscher Lexik. d. Mythol. τ. III σ. 1584.

γοντο τέκνα τῆς Πολυφόντης καὶ ἄρκτου, δ' δ' ἐπώνυμος τῶν Ἀρκάδων ἥρως Ἀρκάς τοῦ Διὸς καὶ τῆς εἰς ἄρκτον μεταμορφωθείσης νύμφης Καλλιστοῦς.

'Ἐν ἡπειρωτικῷ (εἴς Ἰωαννίνων) παραμυθίῳ τῆς συλλογῆς τοῦ Hahn (ἀρ. 75), ὃς τὸν Ἀρκείσιον ἐκ τοῦ Κεφάλου ἐγέννησεν ἄρκτος, οὗτος ἄρκτος ἐγέννησε δωμαλεώτατον παιδα ἐξ Ἱερέως, δὲν ἐβίασε νὰ συνέλθῃ αὐτῇ. Παπᾶς ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ μυκονίᾳ παραλλαγῇ, καὶ ἐν ἀνεκδότῳ θεσσαλικῷ παραμυθίῳ (ἐκ Καρατσόλη τοῦ Τιρνάβου). Τὸν παπᾶν πλαινηθέντα ἐν ἑρήμῳ τόπῳ καὶ κινδυνεύοντα νὰ γίνῃ βιορὰ ἀγρίων θηρίων σφέζει ἄρκτος. 'Ο παπᾶς εὐγνωμονῶν, «ὑπουρχέθη 'σ τν ἀρκοῦδα ποὺς θὰ κάνῃ μιγάλα καλὰ κὶ 'σ αὐτὴν κὶ 'σ τὰ πιδιὰ τς, ἀν ἔχῃ. 'Η ἀρκοῦδα, ποὺ είχε βροῆ ἔνα πιδάκι προστύτερα ποὺ τὸ ἀπέταξαν κακοὶ ἀθρούνποι 'σ τν ἔρημιὰ κὶ τού τριμι φι γιὰ νὰ τὸν μιγαλώσ', είπε 'σ τοὺν παπᾶ ποὺς θὰ τὸν στείλῃ 'σ αὐτόν, νὰ φρουντίσ' γιὰ τὸν καλὸ τοῦ πιδιοῦ τς, ὅντα θὰ μιγαλώσ'. — Τὸν πιδὶ τώρα τράνιψι κὶ δὲν ἥθιλε νὰ ζῇ μέσ' 'σ τς λόγγους μὲν τὰ θηρία, ἥθιλε νὰ είνι μὲν ἀθρώπω'. Τότις ἡ ἀρκοῦδα τοῦ είπε νὰ πάγι κεῖ πέρα 'σ ἵκείνου τὸν χουριὸ 'σ τν ἴκκλησιά, ν' ἀνταμώσ' τοὺν παπᾶ κὶ νὰ τὸν πῆ κίνου κὶ κίνου, κὶ θὰ σὶ πάρ' 'σ τοὺ σπίτι τ', νά σι κεῖ παντούτεινά».

Τὸ πιαδὶ μεταβαίνει εἰς τὸν παπᾶ, ἐκτελεῖ διαφόρους ἄθλους, ὑπηρετοῦν αὐτόν, ἐν τέλει δὲ παπᾶς ἐπιβουλεύεται τὴν ζωήν του, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ μοιραίως φονεύει τὴν παπαδιάν.

Αἱ δημοσιευόμεναι ἀμέσως κατωτέρῳ δύο παραλλαγαὶ προέρχονται ἡ μὲν πρώτη ἐκ Σμύρνης, γραφεῖσα τῷ 1862 ὑπὸ Κίμωνος I. Παπαμιχαλέ, χάριν τοῦ καθηγητοῦ Δ. I. Μαυροφρούδου, ὅστις δὲν ἔκαμε χρῆσιν αὐτῆς, ἡ δὲ δευτέρα ἐκ Μυκόνου, ἀνακοινωθείσα μοι τῷ 1888 ὑπὸ τοῦ Μυκονίου κ. Μιχ. I. Βενιέρη, νῦν καθηγητοῦ ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου.

Ἡ τύχη νικᾶ ἢ ὁ βασιλιάς;

(Παραμύθιον ἐκ Σμύρνης).

Μιὰ φορὰ ἦταν ἔνας βασιλιάς κ' ἡπῆγε μὲ τς ἀστρονόμοι του 'σ τὸ κυνῆγι ἥβραδνασε ἡ μέρα κ' ἡπῆγε νὰ κοιμηθῇ μέσα 'σ ἑνὸς μυ-

λωνᾶ τὸ σπίτι. Τὴν νύχτα λοιπὸν ἡγέννησε ἡ γυναικα τοῦ μυλωνᾶ. Τὸ πρωΐ ἥστειλε τς ἀστρονόμοι ἀπάνω γιὰ νὰ διοῦνε τί παιδὶ ἥκανε. Κατεβήκανε κάτω, τς ἀρωτῷ ὁ βασιλιάς τί παιδὶ ἥκανε, καὶ αὐτοὶ δὲν ἥμιλούσανε. Μὲ τὰ πολλά, ἀφοῦ τς ἐφοβέρισε πολύ, τοῦ πανε πῶς ἥκανε ἀγόρι καὶ θὰ γίνη γαμπρός του. Τότε ὁ βασιλιάς μὲ θυμὸ εἶπε, «Καὶ γιὰ νὰ διοῦμε ποιὸς ἀπ' τσοῖ δυὸν νικᾶ, ἡ τύχη γιὰ ὁ βασιλιάς;» Λέει «Βασιλέα μου, ἡ τύχη νικᾶ». Λέει ἔκεινος: «ὁ βασιλιάς».

Τὸ πρωΐ ἡσηκώθηκε καὶ λέει τοῦ μυλωνᾶ: «Νὰ μοῦ δώσῃς τὸ παιδὶ ποῦ γεννήθηκε χτές τὸ βράδυ». Λέει ὁ μυλωνᾶς: «Πῶς θὰ σοῦ τὸ δώσω, ποῦ εἶναι παιδὶ μου;» Μὲ τὰ πολλὰ κατάλαβε πῶς εἶναι ὁ βασιλιάς καὶ ἡφοβήθηκε καὶ τοῦ τὸ ἔδωκε. Τὸ παίρνει ὁ βασιλιάς τὸ παιδί, κ' ἔκει ποῦ πηγαίνανε βγάζει ἔνα μαχαῖρι ἀπὸ τὴν μέση του καὶ τό μπηξε τοῦ παιδιοῦ, κ' ἡθάρρεψε πῶς τό χε σκοτώσῃ καὶ τὸ πέταξε καταῆς. Μὰ τό χανε φασκιωμένο μὲ πολλὰ παννιά, κ' ἔτσι δὲν ἥπαθε τίποτα. Φύγανε ἀπὸ κεῖνο τὸ μέρος κ' ἡπήγανε 'ς τὸ παλάτι του.

“Ἄς ἀφήσωμε τώρα τὸ βασιλιά, κι' ἀς πιάσωμε τὸ καλό σου τὸ παιδί. ”Ητανε ἔνας τζομπάνης, κ' ἔκει ποῦ βοσκε τὰ γίδια του, τοῦ φευγε κάθε μέρα μιὰ κατσίκα, κ' ἐπήγαινε καὶ βύζαινε αὐτὸ τὸ παιδί, καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλή ὥρα γύριζε 'ς τὸ κοπάδι. Μιὰ μέρα παραφύλαξ ὁ τζομπάνης νὰ διῇ ποῦ φεύγει καὶ πάει. Είδε πῶς βύζαινε ἔνα παιδί, πάει κοντὰ τὸ βλέπει, κ' εὐχαρίστησε τὸ θεὸ ποῦ τοῦ στειλε ἔνα παιδί, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια ποῦ τανε παδομένος καὶ δὲν ἥκανε παιδιά. Τὸ πάει 'ς τὴν κατοικιά του, χάρηκε κ' ἡ γυναικα του, τοῦ πήρανε μιὰ βύζαστρα καὶ τὸ βύζαινε. Σὰν ἥμεγάλωσε, τὸ στελνε ὁ μπαμπᾶς του κ' ἥβοσκε τὰ γίδια του. Μιὰ μέρα βγῆκε ὁ βασιλιάς 'ς τὸ κυνῆγι μὲ τς ἀστρονόμοι καὶ τὴν δωδεκάδα του. Οἱ ἀστρονόμοι τὸ γρωνίσανε καὶ γυρίζουνε καὶ λὲν τοῦ βασιλιά. «Ἡ τύχης νικᾶ γιὰ ὁ βασιλιάς;» Τότες γυρίζει καὶ τῶς λέει ὁ βασιλιάς, τί θέλουν νὰ εἴποῦν. Τότε τοῦ θυμίσανε τὸ περιστατικό, καὶ τοῦ δεῖξανε τὸ βοσκόπουλο. Τὸ φωνάζει ὁ βασιλέας τὸ παιδὶ καὶ τοῦ λέει: «Γρωνίζεις γράμματα;» Λέει «Οχι». Τότ' αὐτὸς γράφει ἔνα γράμμα, καὶ ἔσοντας νά ναι μὲ τὴν δλπίδα πῶς δὲ γρωνίζει τὸ παιδὶ γράμματα τοῦ τό δωκε νὰ τὸ πάγη τοῦ βεξίρη του 'ς τὸ παλάτι καὶ νὰ περιμένη νὰ πάρῃ τὴν ἀπόκριση. Τὸ παιδὶ τὸ καιμένο 'ς τὸ δρόμο τοῦρθε 'ς τὸ νοῦ καὶ λέει: «Αὐτὸς

ὅ βασιλιάς, τί ἥτανε δουλειά του νὰ μ' ἀρωτήσῃ ἀν̄ ξέρω γράμματα. Βέβαια θὰ τρέχῃ καμιὰ σκατοδουλειά». Τ' ἀνοίγει τὸ γράμμα καὶ τί νὰ δῆ! 'Ἄδις γιὰ καλό, βλέπει πῶς διαλογούνται νὰ τὸ σκοτώσουν. Πιάνει καὶ αὐτὸ καὶ γράφει 'ς ἄλλο χαρτί, κ' ἥγραψε: «'Αμέσως ποῦ φτάσῃ αὐτὸ τὸ παιδί, νὰ τὸν δώσης τὴν κόρη μου καὶ νὰ κάνης τοὺς γάμους πρὸν νὰ φτάσω». Βάζει κι' ἀποκάτω τὴν ὑπογραφὴ τοῦ βασιλιᾶ, καὶ πηγαίνει 'ς τὸ βεζίρη καὶ τοῦ δίνει τὸ γράμμα. Ηαίρνει τὸ γράμμα, τ' ἀναγνώνει, κ' εὐτὺς τόνε στέλνει 'ς τὸ λουτρό, τοῦ βάζει βασιλικὰ φορέματα, κι' ἀνούγει τσοῖ γάμοι, καὶ σαράντα ἡμέραις τρώγανε καὶ ἔσφαντώνανε. 'Αφοῦ τέλειωσε ὁ γάμος, φτάνει κι' ὁ βασιλιάς μὲ τσοῖ ἐκπαγιέ του(;), καὶ ἀκούντας τὰ τούμπανα καὶ τσοῖ καμπάναις τρόμαξε, κι' ἀρωτῷ τί γίνεται. Τοῦ λένε: «Βασιλιά μου, ἡ κόρη σου παντρεύεται». Λέει: «Μεθυσμένος εἰσαι, γιὰ σκοτισμένος;» Πηγαίνει 'ς τὸ παλάτι του, κι' ἀρωτῷ τὸ βεζίρη: «Τ' εἰν' αὐτὰ τὰ πράματα ποῦ βλέπω;» Λέει «Βασιλιά μου, ὅτι μὲ πρόσταξες ἔτσι καὶ ἤκανα». Τοῦ δείχνει τὸ γράμμα, καὶ τοῦ λέει: «'Ιδοὺ καὶ ἡ ὑπογραφὴ σου».

Τότες κι' ὁ βασιλιάς ὑμολόγησε πῶς καὶ τῷ ὄντις ἡ τύχη νικᾷ καὶ ὅχι ὁ βασιλιάς, ἀναγνώρισε τὸ γαμπρό του,

κ' ἡκάμανε γάμοι καὶ χαραῖς
καὶ ἔσφάλωσες καλαῖς.

· Ο Ἀρκουδογιάννης
(Παραμύθιον ἐκ Μυκόνου)

Μιὰ φορὰ ἔνας ἥθελε νὰ πάῃ ἀπό να χωριὸ 'ς ἄλλο μὲ τὴ γυναικα του καὶ τὸ βυζαντίου παιδί του. 'Στὸ δρόμο ἐνυχτώθη καὶ τὸν ἔπιασε καὶ βροχὴ καὶ μπῆκε μέσα 'ς ἔνα κελλί. 'Αφοῦ φάαν' ὅτι εἶχανε, ἔκοιμθήκανε. Περνοῦσ' ἀπὸ κεῖ κ' ἔνας χασάπης, καὶ γιὰ τὴ βροχὴ μπῆκε κ' εὐτόνος μέσα 'ς τὸ κελλί, ὅπου εἰδγιε τὸ φῶς, ἔνα ἄθρεπτο μιὰ γυναικα καὶ τὸ παιδί καὶ κοιμώντανε. 'Αφοῦ πέρασε λίη ὥρα, τότε μπαίνει κ' ἔνας ἄλλος καὶ δὲ χαιρετᾷ τὸ χασάπη, ἀλλὰ πιάνει τὸ παιδί καὶ τοῦ γράφει 'ς τὸ κούτελο πῶς θενά κληρονομήσῃ τὸ χασάπη ποῦ στέκεται 'ς τὴν πόρτα. 'Αφοῦ ἥγραψεν εὐτὰ εὐγῆκε

πάλι χωρὶς νὰ χαιρετήσῃ. Ὁ χασάπης ἐπῆρε κοντὰ νὰ δγῇ πᾶ νά καμε κακὸ 'ς τὸ παιδὶ καὶ βάλουν εὐτὸ 'ς τὸ μπελά. Βλέπει τὰ γράμματα 'ς τὸ κούτελο τοῦ παιδιοῦ, καὶ συλλοῦται πῶς μπορεῖ νὰ χαλάσῃ τὸ παιδί, χωρὶς νὰ τόνε νοιώσῃ κανεὶς γιὰ νὰ μὴ βγοῦν τὰ γράμματα σωστά. Τό πιασε καὶ τὸ βαλε 'ς τὸ ντρουβᾶ του.⁶ Αμα πέρασεν ἀπό να λαγκάδι βαθὺ τὸ ρηξε κάτω γιὰ νὰ σκοτωθῇ. "Εμπλεξεν δμως 'ς ἔνα φρύνανο κ' ἐσώθη.

Μιὰ ἀρκοῦδα εἶχε τὴ φωλιὰ κης κοντὰ 'ς τὸ φρύνανο κ' ἥτονε ὅτι καὶ γέννησε. Εἶχε πολὺ γάλι καὶ μαζὶ μὲ τ' ἀρκοῦδακια ἐπῆρε καὶ τὸ παιδὶ καὶ τὸ βύζανε, καὶ μεγάλωσε καὶ περπατοῦσε μὲ τὰ τέσσερα σὰ κ' ἐκεῖνα. Ἡ ἀρκοῦδα συνήθιζεν νὰ τὰ πααίνη νὰ βόσκουνε 'ς ἐνοὺς παπᾶ τ' ἀμπέλι. Ὁ παπᾶς ἔβλεπε τὰ πατήματα κη ἀρκοῦδας τῶν ἀρκοῦδακιῶ καὶ τοῦ παιδιοῦ μαζί, ἔβαλε ντραγάταις νὰ τὸ πιάσουνε. Οἱ ντραγάταις ἔφυλάνε ὅλη νύχτα καὶ τὸ πιάσανε. Τὸ πῆρ' ὁ παπᾶς, τὸ βάρτισε καὶ τὸ βγαλεν Ἀρκοῦδογιάννη. Τό χε σὰν παιδί του καὶ τὸ μαθε καὶ λία γραμματάκια.

"Αμα ἐμεγάλωξεν ὁ Ἀρκοῦδογιάννης, ἐπέρασε μιὰ μέρα ἀπὸκεῖ ὁ χασάπης ποῦ τὸν εἴχενε διχτάμενο 'ς τὸ λαγκάδι. Ὁ παπᾶς τοῦ βαλε νὰ φάη καὶ τοῦ φάνη παράξενο τ' ὄνομα τ' Ἀρκοῦδογιάννη καὶ ρώτησε γιὰ αὐτὸ τὸ παπᾶ. Ὁ παπᾶς τοῦ πε τὴν ἰστορία, πῶς εὐ-ρέθηνε μὲ τὴν ἀρκοῦδα. Ὁ χασάπης ἐσυλλοῖστηνε, πᾶς εἶναι τὸ παιδὶ ἐκεῖνο ποῦ ρηξε 'ς τὸ λαγκάδι. Παρακάλεσε τὸ παπᾶ, ἀν μπορῇ ὁ Ἀρκοῦδογιάννης νὰ τοῦ πάῃ ἔννα γράμμα 'ς τὸ χωριό του καὶ νὰ τὸ δώκῃ 'ς τὰ χέρια κη γυναίκας του καὶ νὰ πῇ πῶς σὲ τρεῖς μέρωις θενᾶρθῃ. Ἐπῆρεν ὁ Ἀρκοῦδογιάννης τὰ γράμμα καὶ 'ς τὸ δρόμο τό νοιξε καὶ εἰδγιε μέσα πῶς εὐτόνονε πούρχεται εὐτοῦ νὰ τόνε σκοτώσετε. Ὁ Ἀρκοῦδογιάννης ἔπιασε καὶ ἔκαμεν ἀλλο γράμμα, καὶ γραψε μέσα πῶς εὐτόνονε πούρχεται εὐτοῦ νὰ τονὲ μπατρέψετε μὲ τὴ θυ-ατέρα μας. Ἀφοῦ ἐπήαινε τὸ γράμμα ὁ Ἀρκοῦδογιάννης ἀμέσως τὸν ἐμπατρέψφανε. "Υστερα ἀπὸ τρεῖς μέρωις φτάνει κι' ὁ χασάπης καὶ τοῦ λέανε «Καλορίσκη ἡ θυατέρα σου». Ὁ χασάπης ἥκανε πῶς νὰ ξέρῃ κ' ἥλεεν «εὐκαριστῶ». Ὁ χασάπης πάλι ἥθελε νὰ τονὲ σκοτώσῃ. Γιὰ αὐτὸ πῆρε 'ς τὸ βοσκό του καὶ τοῦ πενε «ὄγιος ἔρθη νὰ σοῦ ζη-τήξῃ ἀρνί, νὰ τόνε σκοτώσῃς μὲ τὴν ἀξίνη». "Υστερα πῆρε 'ς τὸ σπίτι

του, κ' εἶπε 'ς τὴ γυναικα του· «Ἐγὼ πάω 'ς τὸ γιαλὸ καὶ σὺ στεῦλε τὸ γαμπρὸ 'ς τὸ βοσκὸ νὰ φέρῃ ἔνα ἀρνὶ γιὰ νὰ κάμωμε τὸ γιόμα». Ἡ γυναικα ἡστειλενε τὸ γιὸ νὰ φέρῃ τ' ἀρνί, γιατὶ ἐντρέπουντανε νὰ στεῦλη τὸ γαμπρό. Ἀφοῦ πῆνε δὲ γιός, ἀμέσως δὲ βοσκὸς τὸν ἐσκότωσενε. Σὲ λίη ὥρα ἦρθε κι' δὲ χασάπης 'ς τὸ σπίτι καὶ μαθαῖνε πῶς ἀμπαντέχει τὸ γιὸ νὰ φέρῃ τ' ἀρνί. Ἀκούει εὐτὰ δὲ χασάπης, τρέχει, κι' δὲ βοσκὸς ἀπὸ μακριὰ τοῦ φωνάζει «καλὰ σοῦ τὸν ἔχω». Ὁ χασάπης ἄμα πῆη κοντὰ καὶ εἰδγιε τὸ γιὸ σκοτώμενο ἔπιασε τὸ μαχαῖρι του καὶ ἐσκοτώθη. Καὶ ἔμεινε νοικοκύρης 'ς οὐλα δὲ Ἀρκουδογιάννης καὶ εὐγήκανε σωστὰ τὰ γράμματα ποῦ τοῦ γραψε 'ς τὸ κούτελο του ἐκεῖνος δὲ ἄθρεπος μέσα 'ς τὸ κελλί.

*
* *

Τοῦ δευτέρου ἀλβανικοῦ παραμυθίου ἑλληνικὰς παραλλαγὰς εὑρίσκομεν παρὰ Hahn καὶ Legrand¹⁾. Ἐν τῷ παρὰ Hahn ἡ πειρωτικῷ παραμυθίῳ (ἐκ Ζίτσης) ἡ εἰσαγωγὴ εἰναι δμοιοτάτη δὲ πατήρ ἐρωτᾷ τὸν ἐπίσκοπον ἀν τὸ ἀρνὶ πεῦ ἔνας ἔθρεψε κ' ἐμεγάλωσε εἰναι δίκαιον νὰ τὸ ἀφῆσῃ νὰ τὸ φάγῃ ἄλλος ἢ πρέπει νὰ τὸ φάγῃ αὐτός. Ἡ κόρη δὲ πως ἀποφύγη ζητεῖ δύο χρυσᾶς ἐνδυμασίας, φλωρία καὶ μαργαριτάρια καὶ ἔνα κουτί. Διαφεύγει καὶ συναντᾶται μὲ τὸ βασιλόπουλο τυλιγμένη εἰς δέρμα ζώου. Ἐν τοῖς ἔξῆς παρατηρεῖται συμφυδμὸς πρὸς τὸ παραμύθιον τῆς Σταχτοπούτας. Ἐν ἄλλῃ ἡ πειρωτικῇ παραλλαγῇ (ἐκ Βίτζας), δὲ πατήρ, δοσις εἰναι παπᾶς, ἐρωτᾷ τὸν ἐπίσκοπον ποῖος δικαιοῦται νὰ φάγῃ τὰ μῆλα τῆς μηλιᾶς πῶχει 'ς τὴν πόρτα του, αὐτὸς ἢ ἄλλος ξένος· ἡ δὲ κόρη ζητεῖ ἀπὸ τὸν πατέρα της ὁδαίας ἐνδυμασίας καὶ ἔνα καντλέαν(;) ητοι ξύλινον κιβώτιον ἀνθρωπόσχημον, ἐν τῷ ὅποιῳ ἐγκλείεται, φαινομένη ὡς ξύλινος ἄνθρωπος. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ παραλλαγῇ σμυρναϊκῇ, ἡ εἰσαγωγὴ εἰναι δμοία πρὸς τὰ πλεῖστα τῶν εὐρωπαϊκῶν παραμυθίων. Ὁ βασιλεὺς πατήρ θέλει νὰ νυμφευθῇ τὴν ψυγατέρα του, ἐκτελῶν ὑπόσχεσιν, ἦν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀποθανοῦσαν

¹⁾) Hahn, Gr. u. alban. Märchen ἀρ. 27 τ. I σ. 191-3, II σ. 244-7. Ém. Legrand, Recueil de contes populaires grecques, Par. 1881 ἀρ. 16 ('Η Ευλομαρία).

σύζυγόν του, διότι ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβώνος ταύτης ἐφαρμόζεται εἰς τὸν δάκτυλον τῆς ψυγατρός. Ἡ κόρη ἐν ἀπογνώσει ἐπικαλεῖται τὴν ἀρωγὴν τῶν Μοιρῶν, ἡ δὲ Μοιρά της ἐπιφανεῖσα τὴν συμβουλεύει νὰ ζητήσῃ πολυτίμους ἐνδυμασίας, ἐν οἷς καὶ μίαν τριχωτήν, ἃς ἀδύνατον ἦτο νὰ κατασκευάσῃ τεχνίτης. Ἄλλὰ τὰ ζητηθέντα προμηθεύει εἰς τὸν βασιλέα ὁ διάβολος, ἡ δὲ κόρη ἀναγκασθεῖσα νὰ ὑποκύψῃ, φυγαδεύεται ὑπὸ τῆς Μοίρας. Εἰς τὸ βασιλόπουλο ἐπιφαίνεται, φοροῦσα τὸ τριχωτὸν ἔνδυμα, ἐξ οὗ ὁνομάσθη *Μαλλιαρή*¹⁾.

Ο Hahn ἀναφέρει παράλληλα γερμανικά, νεαπολιτικόν, βλαχικὸν καὶ λιτανικόν. Ἄλλα δὲ ἵκανα τὸν ἀριθμὸν παράλληλα σημειώνουσιν ὁ R. Köhler καὶ ὁ J. Bolte²⁾. Εἰς πολλὰ τούτων τὸ ἔνδυμα τῆς κόρης εἶναι ξύλινον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *Ξυλομαργία* τῆς ἐλληνικῆς παραλλαγῆς καὶ *Koutrōdgos* τῆς ἀλβανικῆς. Ἀντίστοιχα εἶναι τὰ λιτανικὰ ὀνόματα *Maria del legno*, *Maria intaulata*, τὸ πεδεμοντικὸν *Marion de bosch* (=legno) καὶ τὸ νορβηγικὸν *Kari Trästak* (ξυλοφόρεμα).

¹⁾ Ἐν τῷ δμοίῳ σικελικῷ ἐπίσης *Μαλλιαρή Μπέττα* (*Betta Pilusa*) ὄνομά-
ζεται ἡ ἡρωΐς.

²⁾ *Gonzenbach, Sicilianische Märchen*, Lpz. 1870 ἀρ. 38 τ. I σ. 261-9
καὶ σημειώσεις τοῦ R. Köhler ἀντ. τ. II σ. 229. *Köhler-Bolte* ἐν *Zeitschrift
des Vereins f. Volkskunde* 1896 σ. 75. *Archiv. f. slavische Philologie* τ. II
σ. 622 μετὰ σημειώσεων τοῦ Köhler.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ. Ἀνωτέρω ἐν σ. 108 δὲν ἐμνημονεύθη μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν παραλλαγῶν τοῦ πρώτου παραμυθίου καὶ ἡ μακεδονικὴ παρὰ *Abbott* (*Macedonian Folklore* σ. 347-350). Τὸ παιδίον, τὸ ὄποιον τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του νύκτα ἐμοίραναν αἱ τρεῖς Μοῖραι νὰ κληρονομήσῃ τὸν διανυκτερεύοντα ἐν τῇ καλύβῃ πλούσιον, σωθὲν ἐκλήθη *Νάϊντης* (*Βρετός*), διὰ σλαβικοῦ ὀνόματος. (Πρβλ. τὸ ἐν τῷ νοτιοσλαβικῷ παραμύθῳ ὄνομα *Najdenik*). Ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ ἡ ἀντικατάστασις τῆς ἐπιστολῆς ἔγινεν ἀπὸ ἕνα «γέρο μὲ μακριὰ ἀσπρα γένεια». Υπὸ δὲ τῶν ποιμένων τοῦ πλούσιου, ὡς ἐν τῇ μυκονίᾳ παραλλαγῆ, ἀντὶ τοῦ γαμβροῦ του *Νάϊντη* φονεύεται ὁ υἱός του.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΥΠΟ
Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Πολλὴ καὶ ἀξιολογωτάτη πολλάκις λαογραφικὴ ὥλη εὑρίσκεται διεσπαρμένη εἰς ἑλληνικὰς ἐφημερίδας, περιοδικὰ συγγράμματα καὶ ἑτήσια ἡμερολόγια, μέγα δὲ μέρος ταύτης διαλανθάνει, ώς εὐκός, τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὰς τοιαύτας μελέτας, μάλιστα δὲ τοὺς ἄλλοδαπούς. Οὕτω δὲ μένει ἄγνωστος καὶ ἀχρηστος ἡ γινομένη ἐργασία, οὐδ' ἐν ταῖς περιεκτικωτάταις βιβλιογραφίαις μνημονευομένη, ἀφοῦ καὶ αὐτῇ ἡ Λαογραφικὴ ἐπιθεώρησις τοῦ περιοδικοῦ τύπου, ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐεσπικοῦ λαογραφικοῦ συνδέσμου ἔκδιδομένη¹⁾ ἀλλο ἑλληνικὸν περιοδικὸν δὲν γινώσκει, πλὴν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος καὶ τῆς Διεθνοῦς ἐφημερίδος τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας.

"Οθεν ἔκριναμεν ἀναγκαῖον νὰ δημοσιεύωμεν εἰς ἔκαστον τεῦχος τοῦ Δελτίου τούτου τῆς Ἐλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας ἀναγραφὴν τῶν ἐν τῷ ἑλληνικῷ περιοδικῷ τύπῳ περιεχομένων λαογραφικῶν ἐργασιῶν, μετὰ περιλήψεως ἐκτενεστέρας, ἵκανῆς νὰ παράσχῃ ἔννοιαν ὅπωσδήποτε σαφῆ τῶν ἐργασιῶν τούτων εἰς τοὺς μὴ δυναμένους νὸ ἔχωσιν αὐτὰς ταύτας ἀνὰ χεῖρας, διὰ τὸ δυσπόριστον τῶν πολυαριθμῶν περιοδικῶν, ἐν οἷς κατεχωρίσθησαν. Εἰς τὴν ἀναγραφὴν δὲ ταύτην δὲν ἔθεωρήσαμεν ἀσκοπον νὰ προσθέτωμεν προσθήκας καὶ συμπληρώσεις, ἀφοῦ μὴ λαμβάνοντες ἔκ τινων τῶν μνημονευομένων ἐργασιῶν, καὶ νὰ ἐπισυνάπτωμεν παρατηρήσεις καὶ κρίσεις, ἀναφερομένας προπάντων εἰς τὴν μέθοδον τῶν συλλογῶν. Διότι ἐνομίσαμεν

¹⁾ Volkskundliche Zeitschriftenschau für 1904, Leipzig, B. G. Teubner 1907.—f. 1905, Leipzig, 1907.

ὅτι οὕτω προσφορώτατα διὰ τῶν παραδειγμάτων δύναται νὰ γίνεται ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐν τῷ πρώτῳ ἀρθρῷ τοῦ ἀνὰ χεῖρας τεύχους συντομώτατα κατ' ἀνάγκην ἐκτεθεισῶν δδηγιῶν εἰς λαογραφικάς συλλογάς.

'Ακρόπολις ἐφημερίς, Αθ. 26 Απριλίου 1909.

Κερκυραϊκὰ τραγούδια τοῦ γάμου.

Τέσσαρα γαμήλια ἄσματα.

Bulletin de correspondance hellénique. Athènes 1909. Έτ. 31.

Σ. 148 - 159. H. Grégoire, *Notes sur le dialecte de Farasha.*

'Ἐν σ. 158 - 9 τὸ κείμενον παραμυθίου «Ἡ Κουλπερίτσα», ὃς παράδειγμα τοῦ φαρασιωτικοῦ ἴδιωματος τῆς Καππαδοκίας.

Διεθνὴς ἐφημερὶς τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας. Journal international d' archéologie numismatique dirigé et publié par J. N. Svoronos Athènes Quatrième trimestre 1907 (ἐκδοθὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1909).

σ. 333 - 4. K. M. Κωνσταντοπούλου, *Βυζαντιακὸν φυλακτήριον.*

Τὸ ὑπὸ τοῦ W. Fröhner (Collection Photiadès-pacha, Monnaies byzantines σ. 49) δημοσιευθὲν χαλκοῦν νομισματόμορφον κέρμα, ὅπερ ἀνεδημοσίευσε καὶ ὁ G. Schlumberger (Mélanges d' archéologie byzantine, Ire serie σ. 307 - 8), εἰκάσιας ὅτι ἵσως ἔχει

σχέσιν πρὸς τὸν ὕμνον τοῦ τρισαγίου ἢ ἡτο προωρισμένον διὰ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ψαλτῶν, ὁ Κωνσταντόπολος χαρακτηρίζει ὡς φυλακτήριον. Τὰς δ' ἐπιγραφάς, ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὅψεως πέριξ τῆς κεφαλῆς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ΑΓΙΟΣ ΑΓΙΟΣ ΑΓΙΟΣ καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ἐκατέ-

ρωθεν σταφυλῆς

Υ	ΣΥ
Γ	ΟΔ
ΗΑ	ΙΡ
	ΕΤ

εὐστοχώτατα ἀναγινώσκει, "Αγιος, ἄγιος, ἄγιος, ὑγέιεια(ν) σοι δωρεῖται" Οθεν ἡ ἐπιγραφὴ παρέχει τὴν ἔξηγησιν τῆς χρήσεως, ὡς φυλακτηρίου προφυλάσσοντος ἀπὸ ἀσθενειῶν ἥ θεραπεύοντος ἀσθενείας.

Ἡ διόρθωσις τοῦ ΝΓΗΑ τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὸ τετρασύλλαβον ὑγίεια δὲν εἶναι δρόμη: ὁ τρισύλλαβος τύπος ὑγεῖα ἥ ὑγῖα ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀττικῇ διαλέκτῳ ἀπὸ τοῦ 100 π. Χ. (Meisterhans, Grammatik d. att. Inschriften³ σ. 49, 29). Οὐδ' ἡ κατ' αἰτιατικὴν ἐκφορὰ εἶναι ἀναγκαία.

Ἐθνικὴ μοῦσα. Πανελλήνιον μηνιαῖον μουσικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα. Ὁργανον τοῦ ἐν Ἀθήναις «Ἐθνικοῦ μουσικοῦ συλλόγου». Διευθυντής Χρ. Γ. Βλάχος. Ἀθῆναι 1909. Ἀριθ. 1 Μάρτιος 1909. Εἰς 8ον σ. 16 μετὰ μουσικοῦ παραρτήματος ἐκ 4 σελίδων λιθογραφημένων.

Τὸ πρῶτον τοῦτο φυλλάδιον περιοδικοῦ συγγράμματος, ἐκδιδούμένου ὑπὸ τοῦ κατ' Ιανουάριον τοῦ 1907 συσταθέντος Ἐθνικοῦ μουσικοῦ συλλόγου, περιέχει ἔκθεσιν περὶ τῆς τελέσεως τῶν ἐγκαινίων τοῦ συλλόγου τὴν 1 Ἀπριλίου 1907 καὶ τὴν περιγραφὴν καὶ τὰς κρίσεις ἐφημερίδων περὶ ταύτης. Ἐπισυνάπτεται δ' εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην περὶ ληψίς τῆς ἔνα μῆνα μετὰ τὰ ἐγκαινία γενόμενης διαλέξεως τοῦ μέλους τοῦ συλλόγου Ἀθ. Εὐταξίου περὶ τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἣτις ἔχει δημοσιευθῆ ἔκτοτε εἰς ἴδιαίτερον φυλλάδιον.

Λαογραφικῆς ὅλης περιέχει τὸ φυλλάδιον δύο σελίδας. Ὅπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡθογραφία ἑλληνικὴ» ἐν σ. 13 ὁ διευθυντής Χρ. Βλάχος δημοσιεύει πρῶτον μὲν βραχυτάτην ἀναξίαν λόγου σημείωσιν περὶ τῆς παιδικῆς παιδιᾶς τῶν χαρτίνων ἀετῶν, ἔπειτα δ' ἐπτὰ παροιμίας, ἀνευ σημειώσεως τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως αὗτῶν, πάσας γνωστοτάτας καὶ ἐκδεδομένας καὶ τέλος τρία δημώδη αἰνίγματα, καὶ ταῦτα ἐπίσης γνωστὰ καὶ ἀνευ δηλώσεως τόπου· ἥ λύσις τούτων δὲν

παρατίθεται, σημείωσις δὲ τῆς διευθύνσεως («δεχόμεθα καὶ λύσεις») σαφῶς δεικνύει, ὅτι ταῦτα δὲν δημοσιεύονται πρὸς ἄλλον σκοπόν, εἰμὴ ὅπως ἀντικαταστήσωσι τὰ ἐν τοῖς οἰκογενειακοῖς ἢ παιδικοῖς περιοδικοῖς καταχωριζόμενα παίγνια καὶ πνευματικάς ἀσκήσεις.

“Υπὸ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν «”Ἄσματα δημοτικὰ» ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδῃ δημοσιεύεται τὸ κείμενον 5 δημοτικῶν ἀσμάτων, ὃν τὸ μέλος μεταγράφεται ἐν τῷ μουσικῷ παραρτήματι ὑπὸ τοῦ Χρ. Βλάχου διττᾶς, κατὰ τὴν ἔκκλησιαστικὴν καὶ τὴν κοινὴν μουσικὴν. Καὶ τῶν ἀσμάτων τούτων δὲν μνημονεύεται ἡ προέλευσις, πλὴν τοῦ πρώτου, περὶ οὗ σημειοῦται, ὅτι εἶναι «νησιωτικόν, καταγωγῆς(;) χιακῆς».

Τὸ πρῶτον τῶν ἀσμάτων «Κάτω 'ς τὸ γιαλό, κάτω 'ς τὸ περιγιάλι» είναι τὸ ἔκδεδομένον ἐν τῇ συλλογῇ *Λιανοτραγόνδα* ('Αθ. παρὰ Τεφαρίκη 1866 σ. 180-1), εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς ταύτης (παρὰ Κτενά καὶ Σούτσα 1876 σ. 196-7) καὶ πλείστας τῶν νεωτέρων συλλογῶν *Λιανοτραγούδων* καὶ Ἀνθολογιῶν. Παραλλαγὴ παρὰ *Pernot* ἐν *Nouv. arch. des missions scientifiques* τ. XI σ. 172-3.

Τὸ δεύτερον «Στὶς καινούρια βάρκα μπῆκα» ἔδημοσιεύθη ἐν *Λιανοτραγόνδᾳ*. 'Αθ. 1866 σ. 185 ἀρ. 20 ('Αθ. 1876 σ. 201-2). Παραλλαγὴ δὲ ἐν *Παχτίκον*, Δημ. ἄσμ. σ. 116 ἀρ. 81 καὶ σ. 136 ἀρ. 92.

Τὸ 4ον εἶναι τὸ γνωστότατον «Κάτω 'ς τοῦ Βάλτου τὰ χωριά» (Passow ἀρ. 139). Ἡ παραλλαγὴ ἡ δημοσιευμένη εἰς τὰς πρὸς χορῆσιν τοῦ λαοῦ Ἀνθολογίας, (ὅπόθεν ἐλήφθη καὶ τὸ κείμενον τῆς ἔκδοσεως ταύτης) παρουσιάζει δλίγας τινὰς λεκτικὰς διαφοράς. 'Ο Passow δὲν ἀναφέρει ἐκ τῶν προηγουμένων συλλογῶν τὴν παρὰ A. Κορομηλᾶ ἔκδοθεῖσαν Ἀνθολογίαν ('Αθ. 1838 σ. 5).

Τὸ 5 εἶναι τὸ ἄσμα τοῦ ἀετοῦ «”Ἐνας ἀετὸς καθότανε», πολλάκις ἐπίσης ἔκδοθέν.

Τοῦ κειμένου τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων προτάσσεται ἡ ἐπομένη σημείωσις, τὴν ὅποιαν ἀντιγράφομεν αὐτολεξεῖ:

«Τὰ δημοτικὰ ἄσματα κατατάσσονται εἰς τρεῖς κυρίως κατηγορίας, ἐπιτραπέζια (καθιστά), δρχηστικά καὶ κώμους (πατηνάδας [γράφε πατηνάδας] ἢ ἐμβατήρια). Εἰδικώτερον δύμως χαρακτηρίζονται ταῦτα καὶ

ώς ὅμνοι, ἴστορικά, ἡρωϊκά, κλέφτικα, πολεμικὰ καὶ πυρούχια, ἐρωτικά, γαμήλια, ὑπνωτικὰ (! ἐννοεῖ ἵσως τὰ βαυκαλῆματα), θρησκευτικά, αἰωνικά, κάλανδα, σατυρικά, ἀστεῖα, συμβολικὰ καὶ ἄλλως. Τὰ κατωτέρω ἄσματα συνελέγησαν καὶ ἐμελοποιήθησαν παρ' ἡμῖν».

‘Η ἀνεπιστήμων αὕτη διαιρέσις τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων συμπληροῦται διὰ νέων κατηγοριῶν, εἰς ᾧ κατανέμονται τὰ δημοσιευμένα πέντε ἄσματα. Κατὰ τὴν παρεπιγραφὴν ἑκάστου αὐτῶν, τὸ μὲν πρῶτον εἶναι *ηγιωτικόν*, τὸ β' *σατυρικόν*, τὸ γ' *χορευτικόν*, τὸ δ' *ἀρματωλικὸν* καὶ τὸ ε' *ἐρωτικὸν-συμβολικόν!* Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου σημειοῦται προσέτι, ὅτι τὸ «χορεύουσιν ἄδόμενον ἦ παιζόμενον οἱ Λεβέντες κατὰ προτίμησιν». (τίνες οὖτοι;)

Πρὸς ταῦτα ἀμιλλῶνται τὰ ἐν τῇ πρώτῃ σελίδᾳ τοῦ τεύχους γραφόμενα περὶ τοῦ προγράμματος τοῦ περιοδικοῦ. «'Απὸ τοῦ 1453 μέχεται τοῦ 1821», γράφει ὁ κ. Βλάχος «ἡ ἴστορία (!) καὶ ἡ πρόοδος τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀνεκόπη. Οὐδὲν δὲ ἄλλο (!) μαρτύριον τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς δουλείας καταστάσεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἔχομεν, πλὴν τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ἄσμάτων, τὰ δποῖα δικαιώσις διὰ τὸν λόγον τοῦτον (!) θεωροῦνται γενικῶς ὡς κειμήλια ἔθνικά, ἄξια διὰ τοῦτο ἐπειγούσης περισυλλογῆς καὶ διασώσεως· διότι δι' αὐτῶν ἴκανῶς εἰκονίζονται καὶ διαδηλοῦνται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ ἴστορία, ὁ χαρακτήρ, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς φυλῆς ἡμῶν».

Πέτρος Ξαρχάκον, Θεμ. Φιλαδελφέως Ἐλληνικαὶ πρόσδοσι. Πανελλήνιον Λεύκωμα. Ἀθ. 1908.

Σ. 153 - 160. *Θ. Κληρονόμου Ἐλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια.*

Περὶ τούτου κάμνομεν λόγον κατωτέρῳ ἐν τοῖς περιεχομένοις τῆς Φόρμιγγος.

Le monde hellénique Ἀθ. 1/14 Φεβρ. 1909 ἀρ. 250.

Aghis Théros (Σπ. I. Θεοδωροπούλου) Les complaintes maniates, traduction P. Baudry].

Βραχέα τινὰ περὶ τῶν μοιρολογίων τῶν Μανιατῶν. Σχεδὸν πάντες οἱ Μανιᾶται μοιρολογοῦσι, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕκαστον χωρίον τῆς Μάνης ενδρίσκονται· δύο ἢ τρεῖς ἔξακουστοὶ μοιρολόγοι. Κατὰ πᾶσαν κηδείαν, ὅτε ὅλον περίπου τὸ χωρίον συνέρχεται εἰς τὸν οἴκον τοῦ νε-

κροῦ, συμμετέχον τοῦ πένθους, οἱ μοιρολόγοι οὗτοι ἔξαρχοι στοῦ θρήνου, ἐπαινοῦντες ἐν τοῖς μυρδολογίοις των τὸν νεκρὸν καὶ παραμυθοῦντες τοὺς οἰκείους αὐτοῦ. Συμβαίνει δὲ πολλάκις οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ ν' ἀποκρίνωνται. δι' αὐτοσχεδίων στίχων, ἀδομένων εἰς τὸν αὐτὸν μονότονον ἥχον τῶν μανιάτικων μοιρολογίων καὶ οὕτω συνάπτεται σπαρακτικὸς διάλογος τῶν θρηνούντων.

Τὰ μοιρολόγια ἐνέχουσιν ἄτεχνον μὲν ἀλλὰ περιπαθῆ ποίησιν, καὶ λαμπροὶ ἀδάμαντες κοσμοῦσι πολλάκις στίχους ἐρρυθμοτάτους. Είναι δὲ τὰ μόνα ἄσματα, τὰ δόποια οἱ Μανιάται τραγουδοῦν καὶ παρὰ πότον καὶ εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν. Νεανίδες ἀλέθουσαι τὸν χειρόμυλον ἐπαναλαμβάνουσι μοιρολόγια, τὰ δόποια ἥκουσαν εἰς κηδείαν, εἰς τὴν δόποιαν παρενρέθησαν, προσασκούμεναι τρόπον τινὰ εἰς δσα αὐταὶ θὰ θρηνῷδήσωσιν, ἢν δὲ Θεὸς νὰ φυλάγῃ χάσωσι κανένα συγγενῆ των.

Ἐν τέλει παρατίθεται μετάφρασις τοῦ μοιρολογίου χήρας ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ νεαροῦ συζύγου της.

Κατὰ παραδομὴν ἵσως τοῦ μεταφραστοῦ ἡ Μάνη ἡ ἀποσκιαδερὴ μεταφράζεται orientale, ἐνῷ ἡ ἀνατολικὴ λέγεται προσηλιακή, ἀποσκιαδερὴ δὲ είναι ἡ δυτική.

'Αρ. 271, (9 Μαρτ.).

L'âme hellénique dans les chansons populaires.

Περίληψις διαλέξεως τοῦ κ. Σπ. Θεοδωροπούλου, ἥτις θὰ δημοσιευθῇ ὡς εἰσαγωγὴ ἐκλογῆς δημοτικῶν ἄσμάτων, ἥσας ἀγγέλλεται ἡ ἔκδοσις.

Νέος Ἑλληνομυνήμων, τριμηνιαῖον περιοδ. σύγγραμμα συντασσόμενον καὶ ἐκδιδόμενον ὑπὸ Σπυρ. Π. Λάμπρου, Ἀθ. Τόμ. Ε' 1908.

Σ. 3-18. "Ἐκφρασις τῶν ξυλοκονταριῶν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἥματος αὐθέντων καὶ βασιλέως.

'Ἐκ τοῦ βατικανοῦ ἐλλ. κώδικος 1409 τοῦ ΙΓ' αἰῶνος δημοσιεύεται ἐκφρασις ἀνωνύμου συγγραφέως περιγράφουσα· ἀπεικόνισιν ἴππικοῦ ἀγῶνος διαδορατισμοῦ. Τὴν περιγραφομένην ζωγραφίαν, ὡς παρατηρεῖ δὲ ἐκδότης, δὲν πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν φανταστικήν, ἀλλὰ δημιούργημα τῆς γραφικῆς πράγματι ὑφιστάμενον· διότι είναι ἀνατίρρητον, ὅτι πλὴν τῆς ἀγιογραφίας εἶχεν οὐ μικρὸν προοδεύσῃ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ ἡ κοσμικὴ ζωγραφικὴ μάλιστα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ

τῶν αὐτοκρατόρων. Φέρει δ' ἐκ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ ἔξ
ἰστορημένων χειρογράφων πλείστας μαρτυρίας πρὸς ἀπόδειξιν τούτου.
Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 63 κέ.

Σ. 190 - 269. *Μονῳδίαι καὶ θρῆνοι ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως.*

Μετ' ἀναγραφὴν τῶν πηγῶν τῆς ἰστορίας τῆς ἀλώσεως τῆς
Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Λάμπρος παραδέτει κατάλογον πλήρη τῶν
ὑπαρχόντων θρήνων καὶ μονῳδιῶν ἐπὶ τῇ ἀλώσει, πλὴν τῶν δημοτικῶν
ἄσμάτων. Εἴναι δ' οἱ ἔμμετροι θρῆνοι Ἑλληνικοὶ μὲν 7, ἀλλόγλωσσοι
δὲ 10, καὶ μονῳδίαι εἰς πεξὸν λόγον 7, ἀφοῦ ἔξαιρεθῶσιν ἐκ τοῦ
καταλόγου τούτου τρία κείμενα, τὰ δύοια πεπλανημένως ἐνομίσθη-
σαν μονῳδίαι ἢ θρῆνοι εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ^{τοῦ}
Τούρκων (ἐν τέλει σ. 267 - 9 προστίθεται καὶ εἰς ἔμμετρος θρῆ-
νος καὶ δύο μονῳδίαι). Ἐν σ. 203 κέ. ἐκδίδει ἔξ πεζὰς μονῳδίας
καὶ τρεῖς ἔμμετρους θρήνους, ἀνέκδοτα πάντα, πλὴν τῆς μονῳδίας
τοῦ Ἀνδρονίκου Καλλίστου, ἣς τὴν νέαν ἐκδοσιν ὑπέλαβεν, ὡς λέγει,
ἀναγκαιοτάτην ἔνεκα τῶν πολλῶν σφαλμάτων τῆς ἐκδόσεως τοῦ
Migne, καὶ τοῦ θρήνου τοῦ παπᾶ Συνοδινοῦ, ὃν ἀνευ τῶν διαφό-
ρων γραφῶν τοῦ κώδικος εἶχεν ἐκδώσῃ ἐν τῇ Ἔστιᾳ. Ἐπισυνά-
πτει δ' εἰς τὰς ἐκδόσεις ταύτας καὶ τέσσαρα ἄλλα κείμενα ἀνέκδοτα,
ἀναφερόμενα εἰς τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὰ ἐκδοθέντα κείμενα καταλέγεται καὶ θρῆνος τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως, τοῦ δυοίσιν ὑπάρχουσι δύο παραλλαγαί, μία ἐν τῷ Πα-
ρησινῷ κώδικι Suppl. grec 467 καὶ ἑτέρα ἐν τῇ Ἐθν. Βιβλιοθήκῃ
Ἀθηνῶν ἀρ. 2414. Ἐν τούτῳ περιέχεται παράδοσις περὶ τῆς ἀλώ-
σεως καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ἄγνω-
στος μέχρι τοῦδε, διὸ δὲν περιελήφθη εἰς τὰς ἐμὰς Παραδόσεις. Ἡ
παράδοσις ἔχει ὡς ἔξης :

«Καθώς ἐμπῆκαν οἱ Τούρκοι τὸ μέρος τοῦ ἀγίου Πρωταριοῦ ἐπε-
ριπάτει ὁ ἐλειεινὸς βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἀπὸ τὰ τείχη καὶ ἔβλεπε
διὰ τοὺς ἔχθρούς. Εἶχε καὶ μετ' αὐτοῦ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας·
καὶ πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος ἦτον ἔνας ναὸς τῆς Ὑπεραγίας, καὶ θεω-
ρεῖ ὁ βασιλεὺς μίαν βασίλισσαν δποῦ ἔρχονταν ἀπὸ ἔξω μὲ πολλοὺς
εὐνούχους καὶ ἐμπῆκε μέσα εἰς τὸν ναόν. Ὑπῆγε γοῦν καὶ ὁ βασι-

λεὺς μὲ τοὺς ἄρχοντας νὰ ἰδοῦν τί βασίλισσα ἡτον ἔκεινη ὅποι ἐμπῆκεν εἰς τὸν ναὸν ἔκεινον, καὶ ἐμπῆκαν μέσα, καὶ ἐκάθησεν εἰς τὸ ἱερὸν σύνθρονον καὶ ἔδειξε σχῆμα λυπητικόν. Τότε ἄνοιξε τὸ ὑπεράγιον αὐτῆς στόμα καὶ εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα· «Ἀφόντις μοῦ ἐπαράδωσαν ταύτην τὴν ταλαιπωρὸν Πόλιν, πολλαῖς φοραις τὴν ἐγλύτωσα ἀπὸ δργαῖς θεῖκαις ἀλλὰ καὶ τώρα ἐπαρακάλεσα τὸν υἱόν μου καὶ θεόν, καὶ ὅμως ἔγινε ἀπόφασις, ὅτι νὰ παραδοθῆτε εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀλλοτρίων, διότι αἱ ἀμαρτίαι τοῦ λαοῦ ἄναψαν τὸν θυμὸν τοῦ θεοῦ¹). Καὶ λοιπὸν ἄφες τὸ στέμμα τῆς βασιλείας ἐδῶ νὰ τὸ φυλάγω, ἔως νὰ εὐδοκήσῃ ὁ θεὸς νὰ ἔλθῃ ἀλλος νὰ τὸ παραλάβῃ, καὶ σὺ ὑπαγε νὰ ἀποθάνῃς, ὅτι ἔτζι ὥρισεν ὁ θεός». Καὶ ὡς ἥκουσεν ὁ βασιλεὺς ἔγινε περίλυπος, καὶ ἔβγαλε τὸ στέμμα τῆς βασιλείας καὶ τὸ σκῆπτρον ὅποι ἐβάστα εἰς τὸ χέρι, καὶ τὰ ἔβαλεν ἐπάνω εἰς τὴν ἀγίαν τράπεζαν· καὶ ἐστάθη μετὰ δακρύων καὶ εἶπεν· «Ω δέσποινά μου, ἐπειδὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας μου ἔξεγυμνώθηκα τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας καὶ χάνω τὴν ζωὴν μου, ἵδοὺ παραδίδωμι καὶ τὴν ψυχὴν μου εἰς χεῖράς σου, καθὼς σε ἐπαρέδωκα καὶ τὸ στέφος τῆς βασιλείας». Τότε ἀπεκρίθη ἡ κυρία τῶν ἀγγέλων· «Κύριος ὁ θεὸς νὰ ἀναπαύσῃ τὴν ψυχὴν σου μετὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ». Ό δὲ βασιλεὺς ἔβαλε μετάνοιαν, καὶ ὑπῆγε νὰ φιλήσῃ τὸ γόνυ αὐτῆς, καὶ ἔκεινη ἔγινεν ἀφαντος μετὰ τῶν εὔνούχων, οἵτινες ἦσαν οἱ ἀγγελοι. Ἀλλὰ οὐδὲ τὸ στέμμα οὐδὲ τὸ σκῆπτρον εὑρέθησαν ἐκεῖ ὅποι τὸ ἄφησε, διότι τὸ ἐπῆροεν ἡ κυρία Θεοτόκος νὰ τὸ φυλάγῃ ἔως οὗ νὰ γένη ἔλεος εἰς τὸ ταλαιπωρὸν γένος τῶν χριστιανῶν. Ταῦτα ἔηγήθησάν τινες χριστιανοὶ ὑστερον, παρόντες ἐκεῖ ὅπου εἶδαν τὸ θαῦμα. Τότε ἔβγήκε διὰ βασιλεὺς γεγυμνωμένος τῆς βασιλείας, καὶ ὑπῆγε μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, βλέποντες ἀπὸ τὰ τείχη τοὺς ἐχθρούς· καὶ ἐσύναξαν καὶ ἐσυναπαντήθη μὲ μερικοὺς Τούρκους, καὶ δώσας πόλεμον μετ' αὐτῶν, ἐνικήθη καὶ ἔκοψαν αὐτὸν ὅμοιον μὲ τοὺς ἄρχοντας

¹) Προβλ. τὸν χρησιμὸν τῆς Πυνθίας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου ('Πρόδ. Ζ' 141):

Οὐ δύναται Παλλὰς Λί· Ὁλύμπιον ἔξιλάσσασθαι,
λισσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ.

αὗτοῦ, καὶ ἡφεραν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐλεεινοῦ βασιλέως εἰς τὸν σουλτᾶνον καὶ ἐχάρη μεγάλως».

Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι, ὡς παρετήρησεν ὁ Λάμπρος, ἄγνωστος, διότι οὐδεὶς ἀπεθησαύρισεν αὐτὴν μέχρι τοῦδε ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ. Εἰκάζω δ' ὅμως ὅτι παραλλαγή τις ἵσως ταύτης ἦτο γνωστὴ εἰς τὸν ποιητὴν Ζαλοκώσταν, ὑπεμφαινομένη ἐν τῷ ποιήματί του «Τὸ σπαθὶ καὶ ἡ κορῶνα»· ἔκτὸς ἀν εἰς ἀπλῆν σύμπτωσιν, ἐκ τῆς ταύτης τῶν πόθων ἐξηγουμένην, ἀποδοθῆ ἡ ὁμοιότης τῶν ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ποιητοῦ καὶ τῇ παραδόσει ἰδεῶν.

σ. 332-3. Ἀνέκdotον ποιημάτιον Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου.

σ. 333-4. Ἡ ἀρχὴ τοῦ κατὰ ἥγουμένων ποιήματος τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου.

Τὸ μὲν πρῶτον ἐκ βιενναίου κώδικος καὶ ἔξ ἀθωνικοῦ τοῦ Κουτλουμουσίου ἀποτελεῖται ἔξ 7 στίχων, καὶ φαίνεται πιθανῶς ἀπόσπασμα ποιήματος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν. Τὸ δὲ δεύτερον ἐκ φλωρεντινοῦ χειρογράφου ἔχει ὀλίγας διαφορὰς γραφῆς πρὸς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Legrand.

σ. 337-8. Τῇ εἶναι οἱ μεταξωτὸὶ ἄρτοι;

Ἐν τῷ Μοναχείῳ κώδικι ἀρ. 450 τοῦ Νικήτα Χωνιάτου ἀναφέονται μεταξωτοὶ ἄρτοι, ὃν ἄδηλος ἡ ἔννοια. Βλ. κατωτέρω.

σ. 339-340. Διαθήκη τοῦ ιζ' αἰῶνος.

Ἐκ κώδικος τῆς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς διαθήκη γραφεῖσα ἐν Κρανιδίῳ τῷ 1634.

σ. 340-1. Λιαβοῦλκοι ἐν Ζακύνθῳ.

Μνεία τῆς οἰκογενείας Λιαβούλκων ἐν ζακυνθίᾳ διαθήκῃ τοῦ 1507.

σ. 400-413. Τὰ δνόματα τοῦ πυροβόλου, τοῦ τυφεκίου καὶ τῆς πυρόνδος παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς.

Συναγωγὴ καὶ ἔξετασις τῶν χωρίων τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, ἐν οἷς ἀναφέρονται διάφορα δνόματα πρὸς δήλωσιν τῶν πυροβόλων ὅπλων καὶ τῆς πυρίτιδος.

σ. 444-450. Διαθήκη ἐκ Μήλου γραφεῖσα ἐν ἔτει 1748.

σ. 486-8. Οἱ μεταξωτὸὶ ἄρτοι.

Ἐξ ἀνακοινώσεων τοῦ ἐν Σωζοπόλει Κ. Δ. Παπαϊωαννίδου, τοῦ ἐκ Μεσημβρίας τῆς Θράκης Μαργ. Κωνσταντινίδου καὶ τοῦ Δ. Ρού-

σου βεβαιοῦται, ὅτι οἱ μεταξωτοὶ ἄρτοι τοῦ μοναχείου κάθικος τοῦ Χωνιάτου εἰναι οἱ κατασκευαζόμενοι ἐξ ἀλεύρου κοσκινισθέντος διὰ κρητάρας πυκνῆς ἐκ μεταξωτοῦ ὑφάσματος. Ὁ Παπαϊωαννίδης ἀναφέρει καὶ ἀπόσπασμα δημοτικοῦ ἄσματος τῆς Σωζοπόλεως, ὃπερ εἶναι παραλλαγὴ τῶν παρὰ Passow ἀρ. 477-479.

σ. 489-490. *Tὸ τέλεσμα τοῦ νεραρτέῖον.*

Περὶ τοῦ τιμαριωτικοῦ ἔθους τοῦ νὰ δίδωσιν εἰς τὸν αὐθέντην δοσάκις ζητήσῃ ἐν νεράντζι, εἰς ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ.

‘Ο Νουμᾶς, Χρονιά Γ’ Αθ. 1908.

’Αρ. 296 σ. 6-7. Ἀναστασιοῦ Κ. Ἡλειακά.

Περί τινων ἐθίμων καὶ δοξασιῶν καὶ περὶ τριῶν δημοτικῶν ἀσμάτων. Τὸ ἐν πέρι τῶν Τούρκων τοῦ Λάλα, τὸ δεύτερον τῆς Μαριορῆς, ἀναγόμενον εἰς ἐρωτικὸν συμβάν τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὸ δὲ τρίτον τῆς Ἀναστασίας, ὃπερ ὁ ἐκδότης λέγει ἐπιχώριον ἥλειακὸν καὶ νεώτερον· (φέρονται δ’ ὅμως παραλλαγὴν αὐτοῦ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας).— ‘Ἐκ τῶν ἐθίμων ἀναφέρει τὰ πιστρόφια (τὴν ἐπίσκεψιν τῆς νύμφης μετὰ τὸν γάμον εἰς τὸν πατρικὸν οἴκον, μεθ’ ἣν ἐπιτρέπεται πλέον νὰ ἔλθωσιν οἱ συγγενεῖς αὐτῆς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ) καὶ τὴν ἐν ἕορταῖς δωρεὰν καλλιεργίαν τῶν ἀγρῶν δυστυχήσαντος κτηματίου ὑπὸ φίλων τού (κρασοφίλια ἢ ξέλαση). Μνημονεύει προσέτι τὴν δοξασίαν, καθ’ ἣν τὰ μονομηνάτικα, ἦτοι τὰ ἀδέλφια τὰ γεννηθέντα τὸν αὐτὸν μῆνα, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἰδωσιν ἀλλήλους κατὰ τὸν γάμον ἢ τὸν θάνατον, οὕτε νὰ κοινωνήσωσιν ὅμοιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Περίεργος εἶναι δὲ τρόπος δι’ οὗ ἀποτρέπονται τὸ μοιραῖον κακὸν κατὰ τοὺς γάμους: «Γεμίζουνε τὸ στόμα τους νερό, σκεπάζουνε τὰ μοῦτρα τους μὲ μιὰ μπόλια καὶ μπαμπούλωμένοι ποῦ θά ναι, πλησιάζει ὁ ἔνας τὸν ἄλλονε μοῦτρο μὲ μοῦτρο, καὶ μπουχίζουνε ταῖς μπόλιαις μὲ τὸ νερὸ πῶχουνε ’ς τὸ στόμα. Ξεσκεπάζουνται καὶ φιλιοῦνται. Καὶ μὲ τὸ μπούχισμα ξεφεύγουνε τῆς μοίρας τὸ γραφτό».

’Αρ. 301-304. F. Chr. Asbjørnsen. *Ο σύντροφος Λαϊκὸ νορβεγικὸ παραμῆθι. Μετάφρασις Δήμου Μιτυληνοῦ.*

Ἐκ γαλλικῆς μεταφράσεως (ἐν τῷ Mercure de France) μετά-

φρασις νορβηγικοῦ παραμυθίου τῆς συλλογῆς τοῦ Asbjørnsen. Εἶναι τὸ γνωστότατον παραμύθιον τοῦ εὐγνώμονος νεκροῦ, οὗ παραλλαγὴ φέρονται παρὰ πλείστοις λαοῖς· (πρβλ. K. Simrock, der gute Gerhard und die dankbaren Todten. Bonn 1856. Köhler ἐν Pfeiffers Germania τ. III σ. 199-209 καὶ ἐν Orient u. Occident τ. II σ. 322-9 τ. III σ. 93-103. Fr. H. Groome ἐν Folk-Lore 1898 σ. 226-244, ὅστις ἀναφέρεται εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ πραγματευθέντας περὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ προσθέτει πολλὰ ἄλλα παράλληλα). Ἐλληνικὰ συναξάρια, πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Simrock μνημονευμένων, ἀναφέρονται τὴν πρὸς ἄταφον νεκρὸν εὐεργεσίαν, ἥν ἀντήμειψεν οὗτος, εἶναι τὰ τοῦ ἀγίου Μαρτίνου (Μηναῖον Νοεμβρ. 12) καὶ τοῦ ἁγ. Δονάτου (Μηναῖον Ἀπριλ. 30. Νικοδήμου ἀγιορείτου, Συναξαριστῆς τ. Β' σ. 300 ἔκδ. Ζακύνθου). Ὅμοιος μῦθος καὶ παρὰ Τζέτζη Χιλιαδ. Α' στ. 621-633 καὶ K. Δαπόντε (Καθρέπτης τῶν γυναικῶν, Λιψ. 1766 τ. Α' σ. 370 3) καὶ Ἑλληνικὸν παραμύθιον ᾠκαφόροτε τῆς Καλαβρίας (La Calabria τ. VII σ. 57. 67-70), καὶ λεσβιακὸν ('Αραγγώστου, Λεσβιακὰ σ. 161 κε.). Τῶν ἐπεισοδίων τοῦ παραμυθίου πολλὰ εὑρίσκονται καὶ ἐν Ἑλληνικοῖς. — Βουλγαρικὴ παράδοσις παρὰ L. Schischmánov, Légendes religieuses ἀρ. 77 σ. 202 κε.

Ἄρ. 305 σ. 7-8. **Δαβαζάγκα**, οἱ δύο μάγοι, παραμύθι Σακαλάβικο.

Ο αὐτὸς συλλογεύς, ὅστις εἰς προτιγούμενα ἔτη τοῦ Νουμᾶ ἐδημοσίευσε συλλογὴν παραμυθίων τῆς Μαδαγασκάρης, ἀπέστειλεν ἔξ 'Αναλαλάβας τῆς Μαδαγασκάρης παραμύθιον, ἥ ἀκριβέστερον ταράδοσιν τῶν Σακαλάβα (τῶν μιγάδων κατοίκων τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς νήσου). Δὲν διευκρινεῖ δ' ὅμως ἂν τὴν παράδοσιν τινάτην συνέλεξεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ ἥ τὴν παρέλαβεν ἔκ τινος συλλογῆς· οὕτε περὶ τῆς μεταφράσεως σημειώνει, ἂν εἴναι πιστὴ ἥ ἐλευθέρων κατὰ λέξιν μετάφρασις βεβαίως δὲν εἴναι.

Κατὰ τὴν σακαλαβικὴν ταύτην παράδοσιν δύο ξακουσμένοι μάγοι, τῶν δποίων δ εἰς κατώκει εἰς Μαδαγασκάρην, δ δ' ἔτερος εἰς τὴν ἀπέναντι ἥπειρον τῆς Ἀφρικῆς, ζηλοτυποῦντες ἄλλήλους ἀπεφάσισαν «νὰ χτυπηθοῦνε ὡς ποῦ δ ἔνας τους ἀπὸ τοὺς δύο νὰ σκοτωθῇ. Κι' δ πόλεμός τους νὰ μὴ γίνῃ οὕτε μὲ ντουφέκια οὕτε μὲ σπα-

θιά, μὰ μὲ τὰ μάγια τους». Κανεὶς δῆμος ἀπὸ τοὺς δύο δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ, «γιατὶ τοῦ ἑνὸς τὰ μάγια βρίσκανε τοῦ ἄλλουνοῦ πιὸ δυνατά. 'Σ τὸ τέλος ἀποφασίσανε νὰ πολεμήσουνε μὲ τοῖς πέτραις. Ξεκολλήσανε πέτραις μεγάλαις σὰ βουνὰ καὶ τοῖς πετάξανε μὲ μεγάλη δύναμη. Καὶ πετάξανε τόσαις πολλαῖς καὶ μὲ τόση λύσσα, ποῦ καὶ οἱ δυό τους σκοτωθήκανε. Αὐταῖς οἱ πέτραις εἶναι τὰ νησιὰ ποῦ φαίνουνται σήμερα μπροστά στὴ Μανταγασκάρῃ. 'Η Νοσιμπή, ἡ Μαγιόρκα, ἡ 'Αντζουὰν κ' οἱ ἄλλαις. 'Απὸ αὐταῖς τοῖς πέτραις εἶναι καὶ τὰ βουναλάκια καὶ τὰ βράχια ποῦ βρίσκονται 'ς τὴν ἀκρογιαλιά, 'ς τὸ μάκρος τῆς στεριῶς. Λένε μάλιστα πῶς πολλαῖς βρίσκονται καὶ 'ς τάλλο μέρος, πέρ' ἀπὸ τὴν θάλασσα, καὶ τὴν 'Αφρική».

«'Αφοῦ σκοτωθήκανε οἱ δυὸ μάγοι τὸ αἷμά τους χύθηκε κ' ἔκαμε τὴ θάλασσα, τὰ δάκρυνά τους κάμανε τὴ βροχή, τὰ κόκκαλά τους τὰ κορμιὰ τῶν δεντρῶν, τὸ πετσὶ τους τὴ φλοῦδα τους, καὶ τὰ μαλλιά τους τὰ φύλλα. Γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμα γιὰ νὰ κάμουνε γιατρικὰ οἱ ἀθρῷποι, παίργουνε νερό, φύλλα, φλούδαις καὶ κομμάτια ξύλα».

«Τὰ κεφάλια τους δῆμος ὁ θεὸς Ζαναχάρης τὰ πῆρε σπίτι του, καὶ μοίρασε τὸ μυαλό τους 'ς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, μὰ δὲν ἔκαμε καλὴ μοιρασιά, γιατὶ ἄλλους ἔκαμε ἀθρῷπους γνωστικοὺς κι' ἄλλους τρελλούς, ἄλλους ξυπνητοὺς κι' ἄλλους βλάκες, ἄλλους ποῦ ξέρουνε καὶ κάνουνε γιατρικὰ κι' ἄλλους ποῦ δὲν ξέρουνε».

Τὸν κοσμογονικὸν τοῦτον μῆδον τῶν Σακαλάβα ἀγνοῶ ἀν κατέγραψεν ἄλλος τις. Δὲν μνημονεύεται μὲν οὔτε ὑπὸ τοῦ Waitz (Anthropologie τ. II σ. 439 κέ.) ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν θρησκευτικῶν ἵδεων τῆς Μαδαγασκάρης, οὔτε ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ συλλογῇ μύθων καὶ παραμυθίων τῶν διαφόρων κατοίκων τῆς νήσου, ἥν ἐδημοσίευσεν ὁ J. Sibree ἐν Folk-Lore Journal τ. I καὶ II, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθην νὰ ἔξετάσω, ἀν περιελήφθη εἰς ἄλλο τι τῶν περὶ τῆς λαογραφίας καὶ ἐθνογραφίας τῆς Μαδαγασκάρης πολυναρθίμων βιβλίων, διότι ταῦτα δὲν εὑρίσκονται ἐν Ἀθήναις.

Τὰ περὶ τοῦ σχηματισμοῦ νήσων καὶ ὁρέων ἐκ βράχων ἐκσφενδονωμένων ὑπὸ γιγάντων εἶναι κοινὰ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς. Βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις τ. B' σ. 739. 741. 743. 744. Τῶν δὲ περὶ δημιουρ-

γίας τῆς θαλάσσης, τῶν δένδρων κλπ. ἐκ τῶν μελῶν γίγαντος ἡ ἄλλου ὑπερφυσικοῦ ὅντος εὑρίσκονται ἀνάλογα καὶ ἐν ἄλλοις κοσμογονικοῖς μύθοις. Προβλ. τὰ περὶ τοῦ γίγαντος 'Υμὸς τῆς σκανδιναυκῆς μυθολογίας Grimm, Deutsche Mythologie¹ σ. 464): τὰ περὶ δημιουργίας τῶν τεσσάρων τάξεων τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Purusha (ἀνθρώπου) ἐν τῷ 'Ṛg Vēda (X, 90. Bk. τοὺς παρὰ Kaegi der Rigveda² σ. 235 ἀναφερομένους συγγραφεῖς). Πλὴν τούτων ἀναφέρει ὅμοιονς μύθονς ἰθαγενῶν τῆς Ἀμερικῆς ὁ A. Lang, Myth, Ritual and Religion I¹ σ. 243. 246.

'Ἄρ. 363, σ. 3. Ἀκροπολίτισσα, Παραμῆδι φιλλαντέξικο.

Είναι ὁ ὁραῖος μῦθος περὶ τῆς λίμνης "Εῖμ, ἥτις βδελυχθεῖσα τοὺς μιαίνοντας δι' αἵμάτων τὰ ὕδατά της κακοὺς ἀνθρώπους, κατέλιπε τὴν κοίτην της καὶ ἀνελθοῦσα εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἵχθυών της, κατῆλθεν εἰς χώραν ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ κατέστησεν αὐτοὺς εὐτυχεῖς. 'Αλλ' ὁ μῆνος οὗτος, ὃν ἀγνοῶ πόθεν παρέλαβεν ἡ ἐν τῷ Νουμᾶ μεταφράσασα, δὲν είναι φιλλανδικός, ὡς ἐσφαλμένως φέρεται, ἀλλ' ἐσθωνικός. Περιέλαβεν μὲν αὐτὸν ἐν τῇ φιλλανδικῇ μυθολογίᾳ αὐτοῦ ὁ Castrén (Vorlesungen über die finnische Mythologie. St. Petersburg 1853 σ. 71-2), καὶ ἐκ τούτου πιθανώτατα ὑπετέθη ὅτι είναι φιλλανδικός. 'Αλλ' ὁ Castrén ὅητῶς λέγει ὅτι είναι ἐσθωνικὸς καὶ ὅτι παρέλαβεν αὐτὸν ἐκ τοῦ Grimm (Deutsche Mythologie 4^η ἐκδ. 1875 σ. 498), ὅστις τὸν εὗρεν ἐν τῷ Taschenbuch f. Liebe u. Freundschaft 1809 (σ. 179) ὅπου τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη.

Ξενοφάνης. 'Ἐν Αθήναις 1908 τ. Ε'.

Τεῦχ. Γ' καὶ Δ', σ. 182-8. Ἀναστ. Μ. Λεβίδον περὶ τῶν ὁρμασιῶν κωμῶν, κωμοπόλεων καὶ πόλεων τυρων.

Περὶ τῆς ἐτυμολογίας καππαδοκιδῶν τινων τοπωνυμιῶν.

Τεῦχ. Ζ' καὶ Η' σ. 355-8. Ἀθαν. Τρηγωνίδον, Δημώδη κυζικηνὰ ἔσματα.

Δημώδη μὲν κυζικηνὰ ἔσματα, ὡς ἐπαγγέλλεται ἡ ἐπιγραφὴ τῆς διατριβῆς, δὲν εὑρίσκομεν εἰμὴ ἐν μόνον ἀτελές, ὅπερ δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον ὁ συγγραφεὺς νὰ δημοσιεύῃ δλόκληρον, ἀναπληρώσας τὰ ἔλλείποντα δι' ἐνδός κτλ., καὶ τετράστιχον ἀπόσπασμα ἐτέρου.

Διότι ἀντὶ τοῦ κειμένου δημωδῶν ἄσμάτων ἔκρινε προτιμότερον ν' ἀνακοινώσῃ φιλοσοφικὰς θεωρίας καὶ παρατηρήσεις περὶ τοῦ ἐκ τῶν μελφδιῶν ἐμφαινομένου ἥδους καὶ τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ. Θεωρίας δ' ὅμως καὶ παρατηρήσεις ἀσυστάτους καὶ πλημμελεῖς, διότι δὲν στηρίζονται εἰς ἀπηκριβωμένην γνῶσιν τοῦ θέματος.

'Ο συγγραφεὺς ἐπαναλαμβάνων τὴν γνώμην, ἦν πρὸ ήμίσεως αἰῶνος ἀνέπτυξεν ὁ Σπ. Ζαμπέλιος, ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ» ('Αθ. 1859), ἦν φαίνεται ἀγνοῶν, λέγει ὅτι τὰ ἄσματα τῶν Ἑλλήνων τῶν μεσογείων τόπων (οἱ παράλιοι εἶναι εὐθυμότεροι) «στάζουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λύπην καὶ πόνον», διότι ἐποιήθησαν ἐν χρόνοις δουλείας, ἦτις «προύξενει τὰς συμφορὰς τῆς ζωῆς, αἴτινες ἀπεκρυσταλλώθησαν ἐν τοῖς ἄσμασιν αὐτῶν».

Τάς δὲ μελῳδίας τῶν Κυζικηνῶν «δὲν χαρακτηρίζει ὁ πόνος καὶ ἡ θλῖψις», τούναντίον «ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ ὁ ἔρως — κυριαρχοῦσιν ἐν αὐταῖς». 'Ο Κυζικηνὸς «τονίζει τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς τὴν αἰθριον καὶ αἰγλήεσσαν» καὶ «ιψάλλει τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν Κυζικηνήν» [ἀτυχεῖς ἔρωτες καὶ ἔρωτικὰ βάσανα εἶναι ἄγνωστα ἐν Κυζίκῳ ;]

Μοναδικὴν ἔξαιρεσιν ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν συγγραφέα, τὸ ἐπόμενον δημῶδες κυζικηνὸν ἄσμα:

Ποῦ ναι τὸ ἔσχι μ' κ' ἡ χαρὰ
δοποῦ χα γὼ ἄλλη φορά:
Τὸ ἔσχι μον ἐχάθη,
ιώρα ἡ καρδιά μ' μαράθη.
Πρῶτα ξυπνοῦσα τὴν αὐγή,
μὲ κάρη δίχως συλλογή·
ιώρα ξυπνῶ ταῖς νύχτες,
μὲ τασάδες καὶ μὲ πίκρες κτλ.

'Αλλὰ «τὸ μοναδικὸν βεβαίως τοῦτο φαινόμενον δὲν ἀρκεῖ, ὅπως χαρακτηρίσῃ τὰ κυζικηνὰ τραγούδια, ἀτινα χαρακτηρίζει τελείως τὸ κάτωθι τετράστιχον ἀπαντῶν ἐν δημῶδει ἄσματι»:

Χαρὰν χαρὰν χαρῆτε,
καιρὸν καιρερῆτε,

γιατί ὁ καιρὸς διαβαίνει
καὶ δὲν γυρίζει πλιά.

‘Ως παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς «οὐδαμοῦ τῶν μέχρι τοῦτο γενομένων συλλογῶν τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων ὑπάρχει τόση παρότρυνσις πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς. Ἰδίως ἐν τοῖς ἄσμασι τῆς Ἑλλάδος (;) Μακεδονίας, Θράκης καὶ Ἡπείρου πολὺ δυσκόλως ἀπαντᾶ τις τοιούτους στίχους». Θὰ παραξενευθῇ ἵσως πολὺ μανθάνιον ὅτι τὸ ἄσμα ἔξι οὐδὲν ἀπεσπάσθη τὸ παρατεθὲν τετράστιχον, εἰναι πάγκοινον ἐν πλείσταις ἑλληνικαῖς χώραις καὶ ὅτι οὐδὲν προέλευσις αὐτοῦ εἶναι κυρικηνή διότι καταλέγεται εἰς τὰ δλίγιστα ἐκεῖνα ἄσματα, ἀτινα ἐκ τῆς τεχνικῆς ποιήσεως εἰσεχώρησαν εἰς τὸν λαόν. (Πρβλ. Passow ἀρ. 613).

‘Αλλ’ οὐδὲν ἡ ἑτέρα παρατήρησις αὐτοῦ ἔξι ἀφορμῆς τοῦ ἄσματος τούτου εἶναι ἀκριβεστέρα ὅτι δηλ. «τὸ μόνον δημῶδες ἄσμα τῶν μερῶν τούτων, — ὥπερ ἐμπνέεται ὑπὸ σατυρικῆς καὶ εὐτραπέλου μούσης εἶναι τὸ ἐπόμενον, ὥπερ ἄδεται ἐν Πελοποννήσῳ».

Τὴν πίτια π' ἔφαγε ὁ σπανὸς
μά ἡταν κολοκυθέρια
καὶ τοῦ πεσαγ τὰ γένεια¹⁾.

Οὐ μόνον μέγιστον εἶναι τὸ πλῆθος τῶν σατιρικῶν καὶ τῶν εὐτραπέλων δημοτικῶν ἄσμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναφερόμενον ἄσμα δὲν εἶναι πελοποννησιακόν ποιηθὲν ἐν Λαμίᾳ, διεδόθη ἐκεῖθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας.

Τόμ. Ε' τεῦχ. Θ' καὶ Ι'. σ. 432-442. *N. Γ. Πολίτου*, περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. — (‘Ανατύπωσις ἀποσπασμάτων τοῦ πρυτανικοῦ λόγου ήμων).

Αὐτ. σ. 494-5. *Μιχ. Κωνσταντινίδου*, Ἀσμα ἀδόμενον ἐν Πανόρμῳ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Κυζίκῳ.

Παραλλαγὴ τοῦ γνωστοτάτου ἄσματος τῆς ἀναγνωρίσεως συζύγων, τοῦ ὅποιον ἄλλαι παραλλαγαὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Αἰνιάνος

¹⁾ Παραλλαγαὶ: στ. 1 πῶφαγε· στ. 3. «Τὰ χέρια ποῦ τὴν ἔπλασαν ἤτανε ζαχαρένια». (Ν. Γ. Π.).

('Αθηνᾶ, Ναύπλιον 1831 σ. 80), 'Αλ. Σούτσου ('Ελλην. πλάστιγξ 1845 σ. 55), Passow ἀρ. 441-446, Λουκᾶ (Φιλολογ. ἐπισκέψεις σ. 94-5), Σακελλαρίου (Κυπριακὰ 2^α ἔκδ. τ. Α' σ. 732-3), ὑπὸ τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλλ. φιλολ. συλλόγου ἐν περιοδικῷ αὐτοῦ τ. ΙΘ' σ. 204-5, καὶ ἐν Ζωγραφείῳ ἀγῶνι (τ. Α' σ. 90 91 ἀρ. 67, σ. 95 ἀρ. 81, σ. 279-280), ὑπὸ Κανελλάκη (Χιακᾶ 'Ανάλ. σ. 17-8. 31-2. 54-5), Γάσπαρη (ἡ νῆσος 'Αμοργὸς σ. 92-3), Χ. Χρ. Λεσίου (Ἑλληνικὸν χρονολόγιον ὁ 'Ηπειρώτης 1901 σ. 68-9. 70) καὶ ὑπὸ Γ. Παχτίκου (260 δημώδη ἐλληνικὰ ἄσματα, Ἀθ. 1905 ἀρ. 1 σ. 3-5).

Τ. 7' (1909).

Τεῦχ. Γ', σ. 125-8. **Xρ. X. Συμβουλίδον, Διάσωσις ἰχνῶν ἀρχαιοτάτου ἐλληνικοῦ βίου καὶ ἐξωτερικοῦ παραστήματος (;**) ἐν Πόντῳ.

Παρὰ τὰς ἐπαγγελίας τῆς πομπώδους ἐπιγραφῆς ταῦτα μόνον περιέχει ἡ διατριβὴ αὐτῇ, περικεκαλυμμένα διὰ πολλῆς ὁγηρικῆς τεροθεσίας καὶ περισσείας κενῶν λέξεων: "Οτι ἐν τόπῳ τινὶ τοῦ Πόντου, μὴ δριζομένῳ ἀκριβῶς, περὶ τὴν περιφέρειαν τῶν ἐρειπίων ἀρχαίας τινός πόλεως, ἐκεῖ κάπου μεταξὺ Κερασοῦντος καὶ Ἀμασίας, καὶ ὑπὲρ τὴν πεδιάδα τῆς Θεμισκύρας, κεῖνται 8-10 χωρία, οἰκούμενα ὑπὸ Μουσουλμάνων, εἰς οὐδεμίαν κοινωνίαν εὑρισκομένων μετὰ τῶν περιοίκων. «Ἐνθεν μὲν ὁ λεπτὸς τύπος καὶ ἡ πιστὴ ἀναπαράστασις τῆς κλασσικῆς ὁραιότητος (,), ἔνθεν δὲ τὸ ἀρήιον παράστημα τῶν γυναικῶν τῆς περιφερείας ταύτης, καθ' ἥν ὑποτίθεται ὅτι ἐκινοῦντο αἱ Ἀμαζόνες», παρέχουσιν «ἀναμφίλεκτον μαρτυρίαν τῆς διασώσεως ἐθνικῶν χαρακτήρων» (!) Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων συνέρχονται κατὰ καιροὺς νύκτωρ περὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα αὐτῶν (Dédé). Εἰς τὰς συναθροίσεις ταύτας οὐδεὶς μὴ μεμυημένος εἰσέρχεται (ὑποθέτομεν ὅτι ἐννοεῖ ὁ γράφας τὸν ἀποκλεισμὸν ξένων ἢ ἀνηλίκων): γίνονται δ' ἐν αὐταῖς ἔξομολογήσεις, παρέχονται ἀφέσεις ἀμαρτιῶν καὶ ἐπιβάλλονται ποιναί. Αἱ θρησκευτικαὶ ἐντολαὶ ἔξαγγέλλονται «δι᾽ εἰδικοῦ ὁργάνου (= μπουζουκιοῦ) καὶ ἄσματος βυζαντιακῆς πως ἀγωγῆς». «Μετ' αὐτὰς (τὰς συναθροίσεις;) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἴδιου Dédé προσφέρεται πότος εἰς τὰ κατὰ βαθμὸν ἥλικίας (;) ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἱεροτελεστίας παρευρισκόμενα ἄτομα, ὅτε δὲν ἀποκλείονται οὕτε αὐταὶ

αἱ γυναικες, ἀκάλυπτοι παριστάμεναι καὶ μετέχουσαι τοῦ πότου». Γίνονται «ἀναιμὲς ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἰδιόρρυθμοι ὁρχήσεις, ὡν σκοπὸς ὑποτίθεται ἡ ἀποτίναξις πάσης ἀμαρτωλῆς αἰτιάσεως». «Κατ' Ἀπρίλιον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἄγιου Γεωργίου (=Χητὴρ Ἐλιᾶς) γίνονται κατὰ χιλιάδας συναθροίσεις ἐπὶ τοῦ φερωνύμου τῷ ἄγιῳ ὄρους, καθ' ἃς λέγεται ὅτι συμβαίνουσι συμμίξεις ἀδιάκριτοι τῶν δύο φύλων».

Εἰς ταῦτα βεβαίως δὲν ἐπιτρέπεται «νὰ διαγνώσωμεν ἀναμφισβήτητα σημεῖα διατηρήσεως αὐτῶν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων», οὐδὲν εἰς τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν νὰ διύδωμεν τεκμήριον τῆς καταγωγῆς ἐκ τῶν Ἀμαζόνων. Ἀλλ' ἀναντιρρήτως πολλὴν ἔχουσι σπουδαιότητα, καὶ ἀν δι παρατηρητῆς ἡτο ἀκριβέστερος, καὶ σαφέστερος καὶ ἔξεταστικώτερος θὰ σίνεκόμιζεν ἀξιολογώτατον ὑλικὸν πρὸς ἐθνολογικὰς μελέτας.

Φόρμιγξ. Μουσικὴ ἐφημερίς εἰκονογραφημένη, ἐκδιδομένη δις τοῦ μηνός. Διευθυντὴς Ἰω. Θ. Τσώκλης. Ἐν Ἀθ. "Ἐτ. 7" (Ἀπρίλιος 1908 — Μαρτ. 1909)

'Ἄρ. 1-2. (Ἀπριλ.). σ. 1. *'Η διασκευὴ τῶν δημωδῶν μας ἥσμάτων.*

Κατὰ τῆς γνώμης τῆς διασκευῆς τῆς μουσικῆς τῶν δημωδῶν ἥσμάτων, ἦν ἀσπάζονται ὁ Γάλλος Emmanuel καὶ ὁ Ἑλλην τραγουδιστής Ἄραμις.

ἀρ. 3 (15 Μαΐου) σ. 1. *'Εκ μᾶς ὁμιλίας Γάλλου μουσικοῦ περὶ τῆς δημώδους μουσικῆς μας.*

'Απόσπασμα τῆς περὶ τῆς δημώδους ἐλληνικῆς μουσικῆς διαλέξεως τοῦ M. Emmanuel, ἐν τῷ ἐν Παρισίοις Συνδέσμῳ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαίων τοῦ ἐλληνισμοῦ, εἰς οὓς τὰς γνώμας ἀναφέρεται καὶ τὸ προμνημονευθὲν ἄρθρον.

ἀρ. 1-2 σ. 1-2. ἀρ. 3 σ. 2-3. **Σπ. Π. Λάμπρου,** Τὸ πρῶτον δημώδες ἕσμα τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσης.

'Ανατύπωσις ἐκ τῶν «Μικτῶν σελίδων» τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου σ. 385 κε. ἀρ. 1-2 σ. 3. **Μαρ. Δ. Χίου,** *'Απὸ τὰ ἔθιμα τῆς Σάμου. Ἡ κούνια.* *'Η περιγραφὴ καὶ τὸ ἕσμα αὐτῆς.*

Δίστιχον ἐκ τῶν ἔδομένων ὑπὸ νεανίδων κατὰ τὴν παιδιὰν τῆς αιώρας — συνηθιζομένην ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως — μετὰ δηλώσεως τοῦ μέλους εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν.

ἀρ. 3 σ. 1-2. *N. Δ. Ροδοσίνου*, *Tὸ ἑναρμόνιον γένος εἰς τὰ δημάρχη ἄσματα.*

Δύο δίστιχα ἔξι Ὁρτάκιοι τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὃν τὸ δεύτερον εἶναι τὸ κρητικὸν ἄσμα τῆς Σούσας, ἀμφότερα μετὰ δηλώσεως τοῦ μέλους διὰ φυογγοσήμων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Εἰς τὰςματα ταῦτα ὁ γράψας νομίζει ὅτι ἀνεῦρε τὸ ἑναρμόνιον γένος τῆς ἀρχαίας μουσικῆς.

ἀρ. 4-6 (Μαΐου καὶ Ιουνίου) σ. 1-3. *Ψάχου Κ. Α.* *Οἱ ἀρχαῖοι ἐλληνικοὶ ὁνθμοὶ καὶ τὰ δημάρχη ἄσματα.*

Περὶ τῆς ἀκριβεστέρας δηλώσεως τοῦ ὁνθμοῦ ἐν τῇ παρασημαντικῇ τῶν δημωδῶν ἄσμάτων.

σ. 3-4. *Σ. Π. Λάμπρου, Βυζαντιακὸν δημῶδες ἄσμα.*

‘Ανατύπωσις ἐκ τῶν «Μικτῶν σελίδων» τοῦ Σ. Π. Λάμπρου σ. 395-7 (Byzant. Zeitschrift 1894 τ. IV σ. 165-6). Παρατηρήσεις τινὰς ἐπουσιώδεις εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἄσματος ἐδημοσίευσεν ὁ Ν. Βένης ἐν τῇ ἐφημερίδι Νουμᾶ. Τὸν πρῶτον στίχον μεταγράφει ὁ Λάμπρος διορθώνων, ἔνεκα μετρικῆς ἀνάγκης, τὸ κείμενον τοῦ κώδικος:

”Ασπρῃ ἔσανθη πανέμυοστη, δὲ κῦρο Κατῆς μισεύει.

‘Αλλ’ ὡς νομίζω δὲν εἶναι ἀναγκαία ἡ διόρθωσις. ‘Ο κῶδιξ ἔχει κυρκατῆς ταξιδεύει καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ πάλιν κυρκατεῖ. Τὸ δὲ κύρκατης τοῦτο εἶναι κύριον ὅνομα, οὐδὲν ὅμοιον ἔχομεν καὶ εἰς ἄλλα δημοτικὰ ἄσματα. (Πρβλ. Passow ἀρ. 438. Παχτίκου σ. 22 ἀρ. 17)*). ‘Ο Βένης βεβαιώνει ὅτι τὸ Κατῆς εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ Κωνσταντίνος, χωρὶς ν’ ἀναφέρῃ ποῦ ἐπιχωριάζει τοιοῦτος ὑποκοριστικὸς τύπος ἢ πόθεν γινώσκει τοῦτο. Εἰς ἐμὲ τούλαχιστον εἶναι παντελῶς ἄγνωστον τοιοῦτο ὑποκοριστικόν. ”Αλλως δὲ καὶ τὸ κῦρο δὲν ἔχει τὸν τόπον του ἐν τῷ ἄσματι, προτασσόμενον τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐρωμένου. ‘Οθεν οἱ δύο πρῶτοι στίχοι πρέπει ν’ ἀναγνωσθοῦν.

”Ασπρῃ ἔσανθη πανέμυοστη, Κίρκατῆς ταξιδεύει,
καὶ ὑπάγει δὲ Κίρκατῆς μακρεά καὶ τὸ ταξίδιν μέγα.

*) Δὲν εἶναι ἄσχετον ἵσως καὶ πρὸς τὸ ὄνομα Κυρίκαλος, ἀπαντῶν ἐν ἐπιγραφῇ χριστιανικῇ τοῦ Μπογαζλαγιάν τῆς Καππαδοκίας τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ. (H. Grégoire ἐν Bulletin de corresp. hellénique 1909 σ. 55). Συνηθέστατον ἐν τῇ καππαδοκικῇ τοπωνυμίᾳ εἶναι τὸ Κύρκλαρ. (αὐτ. σ. 26).

’Αρ. 4-6 σ. 6-7. ’Εκ τῶν τοῦ κ. Δ. Περιστέρη. Ὁ κυρίως καλαματιανὸς χορός. Μετενεχθεὶς εἰς εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικὴν ὑπὸ Χρ. ’Αποστολίδου.

Μεταφροδὰ εἰς τὴν κοινὴν παρασημαντικὴν χορικῶν ἀσμάτων τοῦ καλαματιανοῦ χοροῦ, ἅτινα ἐν προγενεστέρῳ παραρτήματι τῆς Φόρμιγγος ἔδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Α. Περιστέρη εἰς βυζαντινὴν παρασημαντικήν. Ὁ Χρ. ’Αποστολίδης προσεπάθησε ν' ἀποδώσῃ ἀκριβῶς τὸν δυθμικὸν πόδα, ὅπερ δὲν κατωρθώθη, ὡς διατείνεται, ὑπὸ τῶν ἐπιχειρησάντων μέχρι τοῦδε νὰ ἐρμηνεύσωσι διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς παρασημαντικῆς χορικὰ μέλη.

’Αρ. 4-6 σ. 10-12. ἀρ. 7-8 σ. 4-5. ἀρ. 9-10 ἀρ. 11-12 σ. 4-5. **Φιλανθίδου Π. Γ.** Προσθεωρία τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν μελῳδιῶν.

’Εκ τῆς μακρᾶς διατριβῆς ἀρχόμενθα τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ γράψας ἔχει καταρτίση συλλογὴν ὑπερτριακοσίων δημωδῶν μελῳδιῶν, βραβευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου. ’Αναπτύσσει δ' ἐν τῇ διατριβῇ τὸ σύστημα, ὅπερ ἐφήρμοσε πρὸς μεταγραφὴν τῶν μελῳδιῶν διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παρασημαντικῆς. Βλ. καὶ κατωτέρω.

’Αρ. 11-12 σ. 1 **Σκαλιτσᾶ Ανδρ. Κ.** Τὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ οἱ Ἑλληνικοὶ χοροί.

Γενικὰ παρατηρήσεις περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὰς οἰκογενειακὰς συναναστροφὰς καὶ εἰς συναυλίας Ἑλληνικῶν δημωδῶν ἀσμάτων καὶ χορῶν.

’Αρ. 11-12 σ. 2-3. **Μπαρτζάνη Θ. Α.** Δημώδη ἄσματα Βεροίας (συνέχεια ἀπὸ τοῦ προηγούμενου ἔτους).

Πέντε δημώδη ἄσματα μακεδονικὰ μετὰ διηλώσεως τοῦ μέλους καὶ τὴν βυζαντινὴν παρασημαντικήν. Τούτων τὰ 4 εἶναι ἀνέκδοτα, ἐν δὲ παραλλαγὴ γνωστοῦ ἄσματος πολλάκις δημοσιευθέντος (Passow ἀρ. 280. 280^a).

’Αρ. 13 σ. 1-2. **Τρυγονίδου Αθ.** Δημώδη κυζικηνὰ ἄσματα.

Περὶ τῆς διατριβῆς ταύτης γράμμομεν ἀνωτέρω σ. 133 ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν περιεχομένων τοῦ Ξενοφάνους, διου ἀνετυπώθη.

’Αρ. 13 σ. 2-3 ἀρ. 14 σ. 1-2. **Κληρονόμου Θεοδ.** Ἐλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. (Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 125).

Καλλίστη ἔκθεσις τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ διαιρέσεως τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, κατὰ λόγον μὲν τῆς προελεύσεως αὐτῶν εἰς βουνήσια, καμπήσια καὶ τοῦ γιαλοῦ, κατὰ λόγον δὲ τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν τραγουδοῦνται, εἰς τέσσαρας τάξεις, εἰς τραγούδια τῆς τάβλας, εἰς τισοπάνικα ἢ κλέφτικα, εἰς τραγούδια τοῦ χοροῦ καὶ εἰς τραγούδια τοῦ δρόμου. Παρατίθενται δὲ ὡς παραδείγματα καὶ ἀποσπάσματα 5 ἀσμάτων, ὑπαγομένων εἰς τὰς 4 τάξεις ταύτας (ἐκ τῶν τραγούδιων τοῦ χοροῦ παρατίθενται δύο), μετὰ δηλώσεως τοῦ μέλους αὐτῶν εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν¹⁾.

Ο γράφας γινώσκει καλῶς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, καὶ μετὰ βαθέος συναισθήματος περιγράφει τὴν διαφορὰν τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ ποιμένος, καὶ ἔξηγει ψυχολογικῶς τὴν ἀνάγκην, ἥτις γεννᾷ εἰς τοῦτον τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν μουσικὴν καὶ τὸ ἄσμα.

Ἡ διαιρέσις τῶν ἀσμάτων εἰς τὰς μνημονεύθείσας τάξεις εἶναι αὐτὴ ἐκείνη, ἣν ἐνιαχοῦ τῆς Πελοποννήσου παραδέχεται ὁ λαός, μὴ πολυπραγμονῶν ἄλλως περὶ ταῦτα. Ἀλλ' οὔτε ἀκριβῆς εἶναι, οὔτε πανταχοῦ ὁ λαὸς ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν διαιρέσιν. Ἐν Κρήτῃ λ. χ. εἰς τὰ τραγούδια τῆς τάβλας ὑπάγουσι καὶ τὰ ἴστορικά καὶ τὰ ποιμενικά ἄσματα, καὶ εἰς τὰ τραγούδια τοῦ ἔσφράντωσης τὰ τοῦ χοροῦ καὶ τὰ τοῦ στράτου. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Πελοποννήσῳ οἱ εἰς τέσσαρας τάξεις διαιροῦντες τῷσματα τραγούδισται, θὰ δυσκολευθῶσι πολύ, φρονοῦμεν, νὰ κατατάξωσιν εἰς μίαν οἰανδήποτε τῶν τάξεων τούτων τὰ μοιρολόγια, τὰ ναναρίσματα, τὰ τραγούδια τοῦ γάμου, τὰ κάλανδα καὶ τόσα ἄλλα ἄσματα.

Ἡ γενίκευσις, ἡ ἐπέκτασις εἰς τὸ ὅλον τῶν ἐπὶ μέρους παρατηρηθέντων, εἶναι κοινὸν ἐλάττωμα δυστυχῶς τῶν πλείστων Ἑλληνικῶν λαογραφικῶν ἐργασιῶν^ν καὶ οὕτω πολλάκις παρουσιάζονται ἀνεπιγνώ-

¹⁾ Ο συγγραφεὺς ἔγραψε εἰς κοινὴν παρασημαντικήν, ἀλλ' ἡ διεύθυνσις τῆς Φόρμιγγος, χάριν τῆς πλειονότητος τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῆς, ὡς γράφει, τὰ δημοσεύει εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, μετενεχθέντα εἰς ταύτην ἐκ τῆς κοινῆς ὑπὸ δύο συνεργατῶν τῆς. Καὶ βεβαιώνει μὲν ἡ διεύθυνσις, ὅτι ἡ μεταφορὰ εἶναι πιστή, ἀλλ' ἂς ἐπιτραπῇ ἡμῖν ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τούτου. Ἡτο ἄρα γε δύσκολον νὰ δημοσιευθῶσι τῷσματα καὶ κατὰ τοὺς δύο τρόπους, ἀφοῦ μάλιστα πολλάκις ἡ Φόρμιγξ ἐδημοσίευσεν ἄσματα κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικήν;

στως ὡς πανελλήνια, μνημεῖα τῆς δημώδους φιλολογίας, ἔθιμα, δοξασίαι κτλ. ἐπικωριάζοντα εἰς τὸν τόπον μόνον, ὅπου εἰργάσθη ὁ λαογράφος, καὶ δὴ ἐνίστε φαινόμενα τοῦ βίου ἢ μνημεῖα τῆς δημώδους γλώσσης μὴ παρατηρούμενα ἀλλαχοῦ καὶ ἀποτελοῦντα τὸν ἴδιαζοντα χαρακτῆρα τοῦ τόπου ἐκείνου. "Οθεν ἀπαραίτητος ὅρος ἀκριβοῦς λαογραφικῆς ἐργασίας εἶναι ἡ σημείωσις τοῦ τόπου, ὅπου ἐγένετο ἡ παρατήρησις, ἐπὶ δὲ συλλογῶν ἐκτενῶν διπωσδήποτε μνημείων τῆς ἀγράφου φιλολογίας (ὡς ἀσμάτων, παραμυθίων, παραδόσεων) καὶ τοῦ τραγουδῆσαντος ἢ διηγηθέντος ἀνθρώπου τὸ δνομια, καὶ ἡ ἡλικία αὐτοῦ, ἂν θεωρηθῇ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰς τινας περιπτώσεις ὑπὸ τοῦ συλλογέως.

'Ἐν τῇ διατοιβῇ ταύτῃ προτάπεσται ἴστορικὴ εἰσαγωγὴ περὶ τῶν ἐκδόσεων τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, βρίθουσα ἀνακριβεῖῶν καὶ μετὰ παιδικῆς δός εἰπεῖν ἀφελείας καὶ ἀγνοίας τῶν πραγμάτων γεγραμμένη. Αἱ συλλογαὶ λ. χ. τῶν Rourganlt - Ducoudray (γρ. Bourgault - D.) καὶ τοῦ Pernot ἐξεδόθησαν, λέγε, ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων ¹⁾. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Fauriel τὰ σματα «ἀναδημοσιευθέντα τῷ 1824, καὶ εἰς χιλιάδας κυκλοφορήσαντα, καθ' ἥγημέραν ἡρωϊκῶς ἐπιπτε τὸ Μεσολόγγιον [τῷ 1824!] τόσον ἐνεθουσίασαν τοὺς Εὐρωπαίους, ὥστε ἐκίνησαν τὴν συμπάθειάν τους ὑπὲρ ἥμῶν κατὰ τὸν ἱερόν μας ἀγῶνα». Τὸν τρόπον, καθ' ὃν κατηρτίσθη ἡ συλλογὴ τοῦ Fauriel, ἐκθέτει ἐπαναλαμβάνων τὰς πληροφορίας, τὰς ἀνακριβεστάτας ἄλλως, ἀς ἐδημοσίευσε τις εἰς τὸ περιοδικὸν σύγγραμμα Χρυσαλλίδα (Ἄθ. 1886 τ. Γ' σ. 302), χωρὶς νὰ μνημονεύῃ τοῦτο. Πλὴν δὲ τῶν ἀνακριβῶν πληροφοριῶν παραλαμβάνει καὶ ἄλλα σφάλματα ἐκ τῆς Χρυσαλλίδος, οἷον ὅτι ἡ συλλογὴ τοῦ Fauriel ἐξεδόθη τῷ 1816. Παραλαμβάνων δὲ ἄλλοθεν τὴν ἀληθῆ χρονολογίαν τῆς ἐκδόσεως τῆς συλλογῆς ταύτης (1824) διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα ἀναγκάζεται νὰ γράψῃ ὅτι ἡ ἐκδοσίς αὕτη εἶναι δευτέρα. 'Η δὲ βιβλιογραφία τῶν συλλογῶν τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων εἶναι

¹⁾ Ἡ μὲν συλλογὴ τοῦ Bourgault - Ducoudray ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις ἐκδότου Henry Lemoine, ἡ δὲ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκθεσίς τοῦ Pernot, ἡ περιλαμβάνουσα τὰ σματα, ἐτυπώθη ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Nouvelles archives des missions scientifiques τ. XI.

ἀτελεστάτη, ἐσφαλμένως δ' ἀναγράφονται αἱ πλεῖσται ἐπιγραφαὶ τῶν ἀλλογλώσσων μάλιστα βιβλίων καὶ αἱ χρονολογίαι. Ὁ μεταφραστὴς λ. χ. τοῦ Fauriel (ὅχι Fouriel) ὡνομάζεται Müller (ὅχι Miller), ἡ συλλογὴ τοῦ Sanders, das Volksleben der Neugriechen (ὅχι Neugriechischen) ἔξεδόθη ἐν Mannhein (ὅχι Munchin) τῷ 1844 (ὅχι 1824). ἡ τοῦ Pernot τῷ 1903 (ὅχι 1902) καὶ ἄλλα πάμπολλα τοιαῦτα. Πασῶν τῶν συλλογῶν, γράφει, «τελειοτέρα καὶ πλουσιωτέρα εἰναι ἡ τοῦ Passow, δστις περιέτρεξε τὴν Ἑλλάδα, ἔμαθε τὴν γλῶσσα τοῦ λαοῦ καὶ μὲ μεγάλῃ ἐπιμέλειᾳ συνέλεξε καὶ κατέταξε 646 τραγούδια». Οὕτε περιέτρεξε τὴν Ἑλλάδα ὁ Passow, οὕτε συνέλεξεν αὐτὸς τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς του' ἀλλὰ περιέλαβεν ἐν ταύτῃ πάντα τὰ πρότερον δημοσιευθέντα (πλὴν τῶν ἐν τισι συλλογαῖς, ἀς ἡγνόει) καὶ προσέθεσεν εἰς ταῦτα ἀνέκδοτά τινα ἐκ συλλογῶν τοῦ πενθεροῦ του Οὐλερίχου, τοῦ Ἀλ. Λυκούργου, τοῦ Σχινᾶ καὶ ἄλλων τινῶν.

'Αρ. 15-16 σ. 2 - 3. **Αθαν. Πετρίδου**, περὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἄσματος τῆς Δ' μ. Χ. ἐκατονταετηρίδος, τοῦ διατηρουμένου καὶ νῦν ἐν Ἡπείρῳ, ἀφορῶντος δὲ τὰ κατὰ τὸν "Ἄγιον Δοράτον" ίστορούμενα.

Τὸ δημοτικὸν ἄσμα, περὶ οὗ πρόκειται, εἰναι τὸ ἑπόμενον, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ ἐφημερίδι *Πύρρῳ* τῆς 14 Δεκεμβρίου 1906.

Κάτω 'ς τῆς Σωρειᾶς τὸν κάμπο
κάροντοι οἱ χωριάταις γάμος·
κι' δ ἐπίσκοπος τῆς Βροίρας
κάρει μέγα πανηγύρι.

5 «Ἐπίσκοπε θαματονῷγέ, μεγάλο τ' ὄνομά σου
[...] ν' ἀγιάσῃς τὸν νερόν νὰ πιῇ δ κόσμος δλος,
νὰ πιῇ τὸ ψίκι [...] νὰ πάῃ νὰ πάρῃ τὴν νύφη».
'Στὴ Σωρωνειὰ κάρει χαρά, 'ς τὴ Βροίρα στεφανώνει.

Στ. 5. 'Ἐν τῇ Φόρμιγγι «θαματονῷγέ». — Στ. 6. 'Ο στίχος χωλαίνει, ἐκπεσούσης μιᾶς δισυλλάβου λέξεως ἐν ἀρχῇ, ἵσως "Ἐλα ν' ἀγιάσῃς κτλ.—Στ. 7. 'Ἐν τῇ Φόρμιγγι: «νὰ πάγι νὰ πάρῃ τὴν νύμφη».

Ο Πετρίδης υπολαμβάνει παραδόξως τὸ ἄσμα τοῦτο «λείψανον λαμπρὸν μεσαιωνικῶν χρόνων», σύγχρονον τοῦ θαύματος τοῦ ἀγίου Δονάτου, εἰς ὃ ἀναφέρεται. Καίτοι ἄσμα ἀναφερόμενον εἰς θαῦμα, οὐ μόνον ἔξιστορούμενον ὑπὸ συγγραφέων ἐκκλησιαστικῶν ἴστοριῶν καὶ ὑπὸ συναξαριστῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δημωδῶν παραδόσεων, ἥδυνατο νὰ ποιηθῇ πολλῷ ὕστερον (πρβλ. τὰ σηματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἀγίου Γεωργίου). "Αλλως δὲ περιττὸν νομίζω νὰ σημειωθῇ, ὅτι οὕτε ἐν τῇ λέξει τοῦ ἄσματος, οὕτε ἐν τῇ στιχουργίᾳ ἀνευρίσκεται ἵχνος τι ὑποδεικνῦον τὴν ἀρχαιότητα αὐτοῦ. — Περὶ τῆς ἡπειρωτικῆς παραδόσεως περὶ τοῦ ἀγίου Δονάτου καὶ τῶν συναφῶν πρὸς ταύτην διηγήσεων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων διέλαβον ἐν Παραδόσ. σ. 971 - 975, ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔλαβε πρὸ διφθαλμῶν ὁ ἐκδότης.

'Αρ. 17 - 18 σ. 4 (Δεκεμβρίου 1908) *K. Ψάχου*, ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου, ὡς ἔδεται ἐν *Πελοποννήσῳ*.

Τὸ εἰς ἐκκλησιαστικὴν καὶ βυζαντινὴν παρασημαντικὴν ἄσμα τοῦτο δὲν εἶναι δημοτικόν.

Αὐτ. σ. 6-7. *Παπαδοπούλου Χαρ.* Τὰ δημώδη ἄσματα τῆς Κύπρου.

Παρέχει ἀξιολογωτάτας πληροφορίας περὶ τῶν ἐπιχωριαζόντων ἐν Κύπρῳ μελῶν (ἢ ὡς οἱ Κύπριοι λέγουσι φωνῶν) τῶν δημωδῶν ἄσμάτων, μετὰ παραδειγμάτων εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν.

Αὐτ. σ. 8. *N. Βασιλοπούλου*, *Κάλανδα Μόσιδος καμποπόλεως Καππαδοκίας*.

Σπουδαιοτάτη καππαδοκικὴ (ἐκ τοῦ Μισθί, χωρίου τῆς ἐπαρχίας Ἰκονίου) παραλλαγὴ τῶν καλάνδων τοῦ ἀγίου Βασιλείου, εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν. Τὸ ἄσμα τοῦτο, πολλῆς προσοχῆς ἀξιον καὶ ὡς γλωσσικὸν μνημεῖον, ἔχει ὡς ἔξης:

1. *Tαχρήν, ταχρήν τὰ καλάνδα, ταχρήν, ταχρήν τὰ Φῶτα
—ἄη Βασίλη μου, καλὸ κ' εὐλογημένο.*
*(ἐπωδὸς) Τὰ πουλιά λαλοῦντα, τὰ χερόντα κράζοντα,
“Αη Βασίλη μου, καλὸ ζευγάρι λάμεις.*
2. *Eἰν' καὶ τάλετῆρι του, Χριστὸ ἡ βουτημένο,
εἰν' τὰ ζευγολίτια τι, σὰν ἄκλωστα μετάξια,
(ἐπωδὸς) Τὰ πουλιά λαλοῦντα κλπ.*

3. *Εἰν' καὶ βουτισέντερι τι, κεντροί του ή καλάμαι,
εἰν' καὶ τὰ τιςγύπωλα, κουκιὰ ή μαγλατάρια,
(ἐπωδὸς) Τὰ ποντιὰ λαλοῦντα κλπ.*

4. *Εἰν' καὶ τὸ γυνίτοι τι ἀσημοκωνομένο,
Εἰν' καὶ τὰ βούτια τι — Πανάγια σ' τὰ πωλίτια τι.
(ἐπωδὸς) Τὰ ποντιὰ λαλοῦντα κλπ.*

5. *'Εσπεύραμ' ἔνα μέτρος, σουκώσαμ' χίλια μέτρα.
"Ας φάσμετε κι' ἂς πιούμαστε, χρονῶς σ' αὐτὰ τὰ μέραις.
(ἐπωδὸς) Κόσκινα, καρδόπα, χάροπα κρασόπα.
"Αη Βασίλη μου, καλὸ κ' εὐλογημένο.*

Λεξιλόγιον 1. *Ταχρὴν = τ' ἀρχὴν (ἴσως = ταχύ, αὔριον). — (Ἐπωδὸς) ζευγάρι λάμεις (ἐλαύνεις) = ἀροτρᾶς. — Χερόνια = ἀηδόνια (ἢ λέξις προφανῶς διαλεκτικὸς τύπος τοῦ χελιδόνια).*

2. *ἀλετῆροι = ἀροτρον. — βουτημένο = βαπτισμένος (βουτῶ). — ζευγόλιτα = ζεύγλη. — τι (ἀτ') = ἑαυτοῖν.*

3. *βουτεντέροι = βούκεντρον. — κουκιὰ = αἱ δπαὶ τοῦ ζυγοῦ. — μαγλαταρία, σύνδεσμοι, ἐκ τοῦ τουρκ. μπαγλαμάκ (δένειν).*

4. *γυνίτοι ὕνιον. — βούτια = βούδια. — Πανάγια σ' τὰ πωλίτια τι. (εὐχὴ) ή Παναγία εἰς τοὺς πώλους του, ἂς φυλάττη τοὺς π.*

5. *Χρονῶς = ὀλοχρονῆς.*

(Ἐπωδὸς) *κόσκινα = ἀρτολάγανα, βισιλόπιτται. — καρδόπα κουλ λούρια. — χάροπα = μποτίλια, καράφα. — κρασόπα κρασοπότηρον.*

Τὰ κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ νέου ἔτοντος ἀδόμενα πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος εὐχετικὰ καὶ ἐγκωμιαστικὰ ἄσματα προτάσσουσι τῶν ἐγκωμίων στίχους περὶ τοῦ ἀγίου Βασιλείου, τοῦ καλουμένου νὰ εἴπῃ τὸ ἀλφαριθάρι, καὶ περὶ τοῦ θαύματος τοῦ γενομένου καθ' ἣν στιγμὴν ἡτοιμάζετο νὰ εἴπῃ τὸ ἀλφαριθάρι, ἀναβλαστησάσης τῆς ξηρᾶς ὁάβδου του καὶ μεταβληθείσης εἰς θαυμάσιον δένδρον. Τὸν αὐτὸν δὲ τύπον εὑρίσκομεν καὶ εἰς ἄσματα καππαδοκικὰ καὶ ποντικά¹⁾.

¹⁾ Ἀσμα τῆς Σινασοῦ, ἐν τῇ συλλογῇ Ἀρχελάου, Ἡ Σινασὸς 1899 σ. 190.
Ἄσματα τρία ποντικά ἀνέκδυτα τῆς συλλογῆς μου.

Τὸ δὲ προκείμενον ἄσμα παριστάνει τὸν ἄγιον Βασίλη ἀροτριῶντα διὰ θαυμασίου ἀρότρου ἀντὶ δὲ τῶν συνήθων εὐχῶν ὑπὲρ ἑκάστου τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, αἱ εἰνχαὶ συγκεφαλαιοῦνται εἰς μίαν γενικὴν περὶ εὐετηρίας. Ὅθεν εἶναι τὸ προσῆκον εἰς γεωργικὰς κοινότητας εὐκτικὸν ἄσμα.

Τὸ ἄσμα τοῦτο εἰς κοινὴν παρασημαντικὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου Μισθὶ ἐδημοσίευσε καὶ ὁ Γ. Παχτῖκος (Δημώδη ἔλλ. ἄσματα, 1905 σ. 8 ἀριθ. 5). Ἀλλ' ἡ παραλλαγὴ αὕτη εἶναι ἀτελής, ἡ δὲ μεταγραφὴ δὲν φαίνεται πιστή. Οἱ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Παχτίκου στίχοι ἔχουσιν ὡς ἔξῆς:

*'Αρχὴν ἀρχὴν τὰ κάλανδα κι' ἀρχὴν τὸ χρόνο,
τὰ πουλιὰ λαλοῦν καὶ τὰ χελιδόνια κράζουν.*

*"Αγιο Βασίλη καλὸ ζευγάρι λάμπει,
καλὸν κ' εὐλογημένον 'ναι ἀφέντα.*

Ο πληρέστατος τύπος τοῦ ἄσματος, ὅστις φαίνεται καὶ ὁ παλαιότερος, ἔξ οῦ αἱ ποικιλώταται αὐτοῦ παραλλαγαὶ προηλθον, εἴναι ὁ τῆς κορητικῆς παραλλαγῆς, τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Γιάνναρακι (Jeannaraki, *"Ἄσματα κορητικὰ ἀρ. 307 σ. 249 - 251*), καὶ τῆς πελοποννησιακῆς, τῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ Μ. Λελέκου (*Ἐπιδόρπιον 1888 Α'* σ. 10 - 11). Ἐν τούτῳ συγχωνεύονται ἀμφότεροι οἱ τύποι ἀναφέρεται ἡ ἀροτριῶσις τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ ἄγιου Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐλογία ταύτης ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἡς ἔνεκα ἡ συγκομιδὴ εἴναι ἀφθονωτάτη. Τὸ θαυμάσιον δένδρον ἐκφύεται ἐκ τοῦ τόπου, ὅπου ἐστάθη ὁ Χριστός. Η ἀρχὴ τῆς κορητικῆς παραλλαγῆς εἴναι ὅμοιοτάτη πρὸς τὴν καππαδοκικὴν καὶ ἐπεξηγεῖ ταύτην.

*Ταχιὰ ταχιὰ 'ν ἀρχιμηνιά, ταχιὰ 'ν ἀρχὴ τοῦ χρόνου,
πρῶτα ποῦ βγῆκεν ὁ Χριστὸς 'ς τὴ γῆς κ' ἐπεροπάθειε,
κ' ἐβγῆκε κ' ἐδιαλάλησε 'ς οὖλους τοσοῦ ζευγολάταις.*

'Ο πρῶτος ποῦ τ' ἀπάντηξε ἥιον ἄγιος Βασίλης.

«Αγιε Βασίλη δέσποτα, καλὸ ζευγάριν ἔχεις.

*— Καλὸ τὸ λέω, ἀφέντη μουν, καλὸ καὶ βλοημένο,
ἀποῦ τὸ βλόησ' ὁ Χριστὸς μὲ τὸ δεξιόν του χέοι κτλ.*

Ἐν τῇ πελοποννησιακῇ παραλλαγῇ προστίθεται καὶ ἡ ἐν τῇ καπ-
παδοκικῇ περιγραφὴ τοῦ ἀρότρου, ἐλλείποντα ἐκ τῆς κρητικῆς:

Πρινένιο εἰν' τάλετρι μου, δαφνένιος δὲ ζυγός μου,
ώς καὶ τὸ βουκεντράκι μου βασιλικοῦ κλωνάρι,
καὶ τάποζεῦγλι τοῦ ζυγοῦ κουκὶ μαργαριτάρι.

Ἐτέρα δὲ παραλλαγὴ ἐκ Νικοπόλεως ἄσματος ἀδομένου κατὰ τὰ
Χριστούγεννα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους παρουσιάζει ὅμοιότητα πολ-
λὴν πρὸς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Μισθιοῦ. Ἡ παραλλαγὴ αὕτη φαίνεται
σφόδρα παρεφθαρμένη. Ἐκ συλλογῆς ἀνεκδότου τοῦ συναδέλφου
Παύλου Καρολίδου ἐδημοσιεύθη ὑπὸ P. Lagarde (Neugriechisches
aus Kleinasiens, Göttingen 1886 σ. 25). Οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ
ἄσματος τούτου (στ. 14 - 17) ἔχοντιν ὡς ἔξῆς:

Ἄγι Βασίλη ἔχει καλὸν ζευγάρι, καλὸν χρυσὸν καὶ εὐλογημένον·
τὰ βούδια εἶναι χρυσόκερα, τάλετρι ἔχει μαργαριτάρι,
τὸ ζυγό του ἀργυρωμένο, τὰ ζευλία χρυσόκερα,
τὸ ζευτῆρι μαῦρο μετάξι.

Παράδρημα Φόρμιγγος μουσικόν. Περιόδου Β' ἔτους Γ'. 8ον φ.
1 - 12 σ. 112 + 80.

Φ. 8 σ. 1 - 13. Δημώδη γαμήλια ἄσματα καὶ χοροὶ τῆς ἐν τῷ
Πόντῳ κωμοπόλεως Κράμητος τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας τοινισθέντα ὑπὸ¹⁾
Τριανταφύλλου Γεωργιάδου.

Πέντε γαμήλια ἄσματα καὶ ἕτερα ποικίλης ὑποθέσεως εἰς ἐκκλη-
σιαστικὴν παρασημαντικήν. Τὸ πρῶτον ἄδεται ὑπὸ ὅμιλου γυναικῶν
ὅταν ἐνδύεται ἡ νύμφη ¹⁾). Τὸ δεύτερον ὑπὸ ὅμιλου ἀνδρῶν καὶ οἵ
γυ-
ναικῶν, προεξαρχόντων τῶν μουσικῶν ὁργάνων, κεμενέδων καλουμέ-

¹⁾) Ἀνέκδοτος τραπεζούντια παραλλαγὴ (τῆς συλλογῆς μου) τραγουδεῖται
ὅταν φθάνῃ ὁ γαμβρὸς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης διὰ νὰ τὴν παραλάβῃ καὶ οἱ
λόγοι τοῦ ἄσματος εἶναι συμφωνότεροι πρὸς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ πρὸς τὴν
ἐνδυσιν τῆς νύμφης.

νων, κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ γαμβροῦ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας, μεταβαίνοντος πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης. Ἀρχεται οὕτως:

«Μάννα μ', γιὰ δός μου τὴν εὐχή σ', θὰ πάγω στεφανοῦμαι.
— "Εχε, νιέ μ', καὶ τὴν εὐχή μ' καὶ πάντων τῶν ἀγίων»

Οἱ ἐπόμενοι στίχοι τοῦ γαμηλίου τούτου ἄσματος:

Ξένοι ψυχὴ ψυχομαχεῖ 'ς τοῦ καραβιοῦ τὴν πρόμνην,
δὲν ἔχει μάννα νὰ τὸν κλαίῃ, κύρην νὰ τὸν λυπᾶται κιλ.

εἶναι παραδόξως παραλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου μοιδολογίου τοῦ θνήσκοντος κατὰ τὸν πλοῦν ναύτου (Passow ἀρ. 491. 491 α). Τοιαύτη παράχορδος διέγερσις θλιβερῶν συναισθημάτων εἰς εὐφροσύνους ὥρας δὲν εἴναι ὅλως ἀσινήθης εἰς τὸν ἐλληνικὸν βίον. Φαίνεται δ' ὅτι τὸ ἄσμα τοῦτο εἰσήχθη εἰς Κρώμνην ὅχι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, διότι δὲν ἐπῆλθεν ἀφομοίωσις τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος. Εἰσήχθη δ' ἵσως ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ἐκ Καλύμνου. Διότι πασῶν τῶν ἄλλων πολυπληθῶν παραλλαγῶν αἱ καλύμνιαι εἶναι αἱ συγγενέσταται πρὸς τὴν προκειμένην¹⁾.

Ἡ καλυμνίᾳ παραλλαγὴ ἄρχεται οὕτω :

Μοναχογιὸς ψυχομαχεῖ 'ς τοῦ καραβιοῦ τὴν πλάῳη,
δὲν ἔχει μάννα νὰ τὸν κλαί', κύρην νὰ τὸν πονᾶται κιλ.

Τὸ 3ον εἶναι «ἀποκαμάρωμα», ἵτοι γαμήλιον ἄσμα ἀδόμενον ὑπὸ γυναικῶν ἐν συνοδίᾳ τῶν μουσικῶν δργάνων κεμενέδων, ὅταν μετὰ τὴν στέψιν ἀποκαλύπτεται ἡ νύμφη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ. Εἶναι δὲ τῶν κοινοτάτων γαμηλίων ἄσμάτων.

Τὸ 4ον «θύμηγμα» (ἐνθύμημα), ὃ πρῶτος χορός, τὸν ὁποῖον χορεύουσιν ὃ γαμβρὸς καὶ πάντες οἱ προσκεκλημένοι ἀποτελοῦντες κύ-

¹⁾ Βλ. μίαν καλυμνίαν παραλλαγὴν ἐν Πιανδώρ. 1862 τ. ΙΒ' σ. 522 (ὅ ἐκδότης ταύτης μετέβαλεν ἐν τοῖς πλείστοις τὴν λέξιν) ἐτέραν δὲ παρὰ Dieterich, Sprach- u. Volksüberlieferungen der südlichen, Sporaden, Wien 1908 σ. 325.

κλον εὐρύτατον, καὶ ἄδοντες, ὑπηχούντων τῶν κεμενέδων. Τὸ δὲ λιγόστιχον ἄσμα ἀπηρτίσθη ἐκ συμφυρμοῦ δύο ἄσμάτων, εἶναι δ' ἐπίσης ἐκ τῶν ἐπεισάκτων, ἀνευ ἰδιωματικῶν τύπων. Οἱ πρῶτοι στίχοι ἐκδηλοῦσι τὴν χαρὰν τοῦ γαμβροῦ, ὅτι συγχορεύει μετὰ τῆς νύμφης:

'Αρχὴν ἐμβῆκα 'ς σὸν χορόν,
κ' ἔπιασα χέρι δροσερόν.
"Ασπρο ἄσπρο σὰν τὸ γάλα
μαλακὸ σὰν τὸ βαμβάκι.

Οἱ δ' ἐπόμενοι στίχοι ἐλήφθησαν ἐκ τῶν συνήθων εὐχῶν τῶν καλάνδων. 'Ο αὐτὸς συμφυρμὸς παρατηρεῖται καὶ εἰς ὄμοιον χορικὸν γαμήλιον ἄσμα τοῦ 'Ρυσίου τῆς Βιθυνίας (Παχτίκου, Δημ. Ἑλλ. ἄσματα ἀρ. 50 σ. 65 κε).

'Αρχὴν ἔκαμα 'ς τὸν χορόν,
ἔπιασα χέρι δροσερό.

'Επακολουθοῦσι δ' εἰς τὸ βιθυνικὸν στίχοι ἐκ δύο ἦ τριῶν ἐρωτικῶν ἀσμάτων.—'Η αὐτὴ ἀρχὴ καὶ ἐν γαμηλίῳ χορικῷ ἄσματι τῶν Στενημαχητῶν. (Πανδώρ. 1860 τ. IA' σ. 449):

Τώρα δοξάζω τὸν θεὸν
ποῦ πιάρω χέρι δροσερό.

Τὸ 5ον «ὅμαλια» (ίσια) ἄσμα χοροῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν εἰς τὸ ἐπιχώριον ἰδίωμα.

Τὸ 6ον Δύο δίστιχα ἐκ τῶν τῆς ξενιτειᾶς, ἐπείσακτα, οὐδὲν ἔχοντα τὸ ἰδιωματικόν.

Τὸ 7ον «τὸ ὄνειρο» ἐπίσης ἐπείσακτον ἀπόσπασμα κοινοῦ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἄσματος.

Τὸ 8ον «ἄσμα λαζικὸν» εἰς τὸ ἐπιχώριον ἰδίωμα, συμφυρμὸς διστίχων κωμαστικῶν ἄσμάτων.

Τὸ 9ον «ἔχε γειὰ» ἄσμα ἀποχαιρετισμοῦ ξενιτευομένου, ἐπίσης ἐπείσακτον, εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν.

Τὸ 10^{ον} «ὅ λεβέντης». Δύο στίχοι παραλλαγῆς τοῦ κοινοτάτου ἄσματος τοῦ μνήσκοντος ἔραστοῦ (Προβλ. Passow ἀριθ. 477) εἰς κοινὴν γλῶσσαν. Ἡ παραλλαγὴ φαίνεται ὅτι εἶναι καλυμνία, διότι μνημονεύεται ἐν αὐτῇ ἐκκλησία τῆς Καλύμνου.

Τὸ 11^{ον} (ἔσφαλμένως ἀριθμούμενον 12) «ὅλα τὰ μαντυλόπα μου» κωμαστικὸν ἄσμα εἰς τὸ ἐπιχώριον ἰδίωμα.

Τὸ 12^{ον} «ἥθελ’ ἀρματώσω βάρκα μὲ σαράντα δυὸ κουπιὰ» ἀπόσπασμα πανελληνίου ἄσματος, εἰς κοινὴν γλῶσσαν.

Αὐτ. σ. 13-14 Δημ. Κωνσταντινίδου, «Πιάστε, κορίτσια, 'σ τὸ χορό».

Ἡ ἀρχὴ παραλλαγῆς ἐκ Δοξάτου τῆς Μακεδονίας τοῦ δημάδους ἄσματος περὶ γενέσεως τοῦ ἔρωτος ἐκ τῶν βλεψάτων (Προβλ. Passow ἀρ. 528. Πολίτου, Παροιμίαι τ. Α' σ. 150 κε.). Εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν.

Αὐτ. σ. 14-15. «Μάννα μου τὰ λουλούδια μου».

Δημῶδες ἄσμα εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, παραλλαγὴ τοῦ ἀνωτέρῳ ὑπὲρ ἀρ. 9 ἄσματος τῆς Κρώμνης τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ ἔνειντε μένουν. Τὸ ἄσμα τοῦτο, ὡς σημειώνει ὁ ἐκδότης «ἀντεγράφη ἐξ ἀρχαίου χειρογράφου ἐν Ἀγίῳ Ὁρει παρὰ Γρηγορίου μοναχοῦ Χίου τοῦ ἐν τῇ ἐν Ἀθῷ ἱερῷ νέᾳ σκήτῃ ἀγίου Παύλου» Δὲν διευκρινεῖται δ' ὅμως ἂν ἡ παρασήμανσις εἴναι ἡ τοῦ χειρογράφου ἢ μετέβαλε ταύτην ὁ ἀντιγράφας· οὐδὲ τίς ὁ κῶδις ὅπόθεν ἀντεγράφη, καὶ τίνος αἰῶνος, οὐδὲ κανὸν τίς ἡ ἀγιορειτικὴ βιβλιοθήκη ὅπου ἀπόκειται ὁ κῶδις οὗτος. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀθωνικῶν χειρογράφων τοῦ Σπ. Π. Αάμπρου δὲν ἀναφέρεται τὸ ἄσμα τοῦτο, οὔτε ἐν τῷ τῆς βιβλιοθήκης τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου Παύλου, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ἀντιγράφας, οὔτε ἐν τοῖς τῶν λοιπῶν. Φαίνεται δ' ὅτι εἴναι διάφορον τοῦ ἐν τῷ ὑπὲρ ἀρ. 5961 κώδ. (τῆς μονῆς τοῦ Παντελεήμονος τοῦ IC' αἰῶνος) ἀναγινωσκομένου ἄσματος (Lambros Catalogue τ. II σ. 375). διότι τούτου μὲν ἡ ἀρχὴ εἴναι: «Μάνα μου μανούλα μου μάνα καὶ ἂν ἀποθάνω», τοῦ δὲ προκειμένου:

Μάννα μου, τὰ λουλούδια μου συχνὰ νὰ τὰ ποιήσης—

*Αχ μάννα μου γλυκειά.

φ. 9. σ. 17 - 20. Ἐκ τῆς συλλογῆς δημωδῶν ἄσμάτων Γ. Δ. Βασιλᾶ, μουσικοῦ ἐν Σμύρνῃ.

Πέντε δημώδη ἄσματα εἰς ἑκκλησιαστικὴν παρασημαντικὴν, ἄνευ τοῦ κειμένου, πλὴν ἐνὸς ἢ δύο στίχων ἔκαστου.

Αὐτ. σ. 20-28 Δημώδη χορικὰ ἄσματα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ. Πέτρου Φιλανθίδου μουσικοῦ ἐκ Πανόρμου τῆς Κυζίκου.

Χορικὰ ἄσματα πολλαχόθεν συνειλεγμένα εἰς ἑκκλησιαστικὴν παρασημαντικὴν. Τὸ πρῶτον εἶναι ἄσμα ἀνέκδοτον τοῦ καλαματιανοῦ χοροῦ. Τὸ δεύτερον τοῦ ἡπειρωτικοῦ πηδηχτοῦ χοροῦ· παραλλαγὴ τοῦ ἄσματος «Σαράντα παλληκάρια πὸ τὴ Λιβαδειά». (Πρβλ. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογ. σ. 113 ἀρ. 136) Τὸ τρίτον ὅμοιως ἡπειρωτικὸν τοῦ αὐτοῦ χοροῦ, παραλλαγὴ τοῦ ἄσματος τοῦ λαγιαρνιοῦ· (πρβλ. Passow ἀρ. 507). Τὸ τέταρτον τοῦ συρτοῦ ἀνέκδοτον κυζικηνόν. Τὸ πέμπτον τοῦ λάζικου χοροῦ. Δώδεκα δίστιχα ἄσματα ἀδόμενα πρὸς τὸν χορὸν τοῦτον, ὃν τὰ μὲν πρῶτα τέσσαρα εἶναι ἐπείσακτα κρητικά, σχεδὸν οὐδένα ἔχοντα ἴδιωματικὸν τύπον, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς τὸ ἐπιχώριον ἴδιωμα. Τὸ άριον εἶναι ἡπειρωτικὸς κῶμος.—Περὶ τῆς συλλογῆς τοῦ ἔκδότου βλ. ἀνωτέρω σ. 139.

Αὐτ. σ. 28 - 32. Δημώδη ἄσματα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς Θ. Ι. Τσακαλογλού μουσικοῦ ἐν Βίγᾳ τῆς Κυζίκου.

Ἐξ χορικὰ ἄσματα ἐπίσης ἐκ πολλῶν ἑλληνικῶν τόπων συνειλεγμένα εἰς ἑκκλησιαστικὴν παρασημαντικὴν. Τὸ Α' εἶναι παραλλαγὴ τοῦ πολλαχοῦ διαδεδομένου ἄσματος περὶ τοῦ πνιγμοῦ τῶν δύο ἀδελφῶν. (Πρβλ. Passow ἀρ. 386 - 389. Ἀραβαντιν. σ. 282 ἀρ. 460). Τὸ Β' τοῦ συρτοῦ χοροῦ, «Ἐμαθα, κυρά μ', πῶς ἔχεις βαρκοπούλα καὶ ψαρεύεις» κτλ. Τὸ Γ' ἐπίσης τοῦ συρτοῦ χοροῦ κωμαστικὸν δίστιχον, τοῦ δποίου ὁ πρῶτος στίχος μετέπεσεν εἰς παροιμίαν. (Βλ. τὰς ἔμας Παροιμίας τ. Α' σ. 387 λ. ἀκόμη 2). Τὸ Δ' τοῦ καλαματιανοῦ χοροῦ, παραλλαγὴ τοῦ ἄσματος τῆς τσακισμένης στάμνας (Πρβλ. Passow ἀρ. 591. Νεοελλ. ἀνάλεκτα τ. Α' σ. 115). Τὸ Ε' τοῦ συρτοῦ χοροῦ, τὸ κοινὸν πολλαχοῦ κωμαστικὸν δίστιχον τῆς κόρης τοῦ παπᾶ. (Λιανοτράγουδα 1866 σ. 22 στ. 509-510). Τὸ δ' ἔκτον ἐπίσης παραλλαγὴ γνωστοτάτου κωμαστικοῦ διστίχου (Πρβλ. Ἀραβαντιν. σ. 361 στ. 972 - 3).

Αὐτ. φ. 10 σ. 34 - 40. Δημώδη ἄσματα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς *Εύστρωτος Τιανίδον μουσικοῦ* ἐκ Θράκης.

Ἐννέα ἄσματα εἰς ἑκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, ἀνευ τοῦ κειμένου, πλὴν ἐνὸς ἢ δύο στίχων ἐκάστου αὐτῶν, καὶ τούτων εἰλημένων ἐνίστε ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ἄσματος καὶ ὅχι ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡς ἐν τῷ δ' καὶ τῷ ε' (Πρβλ. Passow ἀρ. 626).

Αὐτ. σ. 41 - 48. Δημώδη ἀκαρνανικὰ ἄσματα ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς *N. Τσιμπούκη* πρωτοφάλτου Πατρῶν.

Καλλίστη συλλογὴ ἄσμάτων μετὰ τῆς δηλώσεως τοῦ μέλους κατὰ τὴν ἑκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, ἀποτελουμένη ἐξ 8 ἄσμάτων ἢ ὅλως ἀνεκδότων ἢ σπουδαίας παρουσιαζόντων διαφορὰς πρὸς τὰς ἐκδεδομένας παραλλαγὰς αὐτῶν. 'Αλλ' οὐδεμίαν δυστυχῶς κατέβαλεν ὁ ἐκδότης προσοχὴν πρὸς τὴν ἀκριβῆ μεταγραφὴν τοῦ κειμένου, καὶ οὐ μόνον τὰ ἴδιαζοντα εἰς τὸ ἀκαρνανικὸν ἴδιωμα πιάθη τῶν φθόγγων δὲν ἀποδίδωνται, ἀλλὰ καὶ τύποι εἰσεχώρησαν ἀλλότριοι τῆς δημώδους γλώσσης (ώς μαρανθῆτε, ναύτας, τὸν Χριστόν, φιλεύομεν, κερνοῦμεν κττ.). Τὸ δὲ κείμενον μόνων τῶν τεσσάρων ἐκ τῶν δικτὸν ἄσμάτων τῆς συλλογῆς παρέχει πλῆρες.

Τὸ πρῶτον εἶναι παραλλαγὴ τοῦ ὠραίου κλέφτικου ἄσματος «Θέλετε δένδρα ἀνθήσετε, θέλετε μαραθῆτε» (Πρβλ. Passow 137 α. Χασιώτου συλλογὴ σ. 92 ἀρ. 2. Ἀραβαντιν. σ. 128 ἀρ. 127).—Τὸ δεύτερον «Τὰ βάσανα τῆς φυλακῆς», ἔχει κοινοὺς τοὺς πρώτους στίχους μὲ ἄλλα δημώδη ἄσματα (Πρβλ. Passow ἀρ. 138).—Τὸ τρίτον ἀπαρτίζεται ἐκ συμφυδροῦ ἄσμάτων τοῦ Χάρου. (Πρβλ. Passow ἀρ. 409).—Τὸ Δ' τοῦ Δράκου Γρίβα ἀνέκδοτον, οὐ δυστυχῶς ἔνα μόνον στίχον δημοσιεύει. — Τὸ Ε' ἀνέκδοτον ἐπίσης, ἀλλ' ἡμιτελές, ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ναυμαχίαν κρητικοῦ γαλονιοῦ πρὸς τουρκικὴν γουλέτταν. Στίχους τινὰς ἔχει κοινοὺς μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦ Γιάννη Σταθᾶ (Passow ἀρ. 14), διμοίαν δὲ τὴν ὑπόθεσιν πρὸς τὸ ἡπειρωτικὸν παρ' Αραβαντιν. σ. 262 ἀρ. 444. — Τὸ ἔκτον, διμοίως ἡμιτελές, εἶναι παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Πλιάτσκα (Passow ἀρ. 116 - 117).—Τὸ Ζ' καὶ τοῦτο ἡμιτελές ἐσφαλμένως θεωρεῖ ὁ ἐκδότης ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν 'Οδυσσέα 'Ανδροῦτσον διότι ἐν τῷ ἄσματι πρόκειται περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ 'Οδυσσέως 'Ανδρούτσου καὶ τῆς καταφυγῆς αὐτοῦ εἰς Πρέβε-

ζαν, τὸν χειμῶνα τοῦ 1792, μετὰ τὸν χωρισμόν του ἀπὸ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Εἰς τὸ αὐτὸν γεγονός ἀναφέρονται καὶ ἄλλα δημώδη ἄσματα (Passow ἀρ. 42. 46).—Τὸ Η' εἶναι, ὡς σημειοῦται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, «ἄσμα ἐπιτραπέζιον ἀδόμενον ἐν εὐωχίᾳ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν ἡλικίαν ἐκ τῶν εὐωχουμένων», ἀπηρτίσθη δ' ἐκ συμφυροῦ τῶν ἀποσπασμάτων τριῶν ἄσμάτων (Λελέκου, Δημιοτ. ἀνθολ. 1868 σ. 17 - 18 ἀρ. 8. Passow ἀρ. 175 καὶ ἐκ δύο στίχων ἄσματος περὶ τῆς μάννας τοῦ Χάρον). Βλ. καὶ κατωτέρω σ. 153.

Φ. 11 σ. 49 - 54. Δημώδη ἄσματα τοῦ χοροῦ ἐκ τῆς ἀγενδότου συλλογῆς **Π. Κ. Γεωργανοπούλου**.

Ἐπτὰ ἄσματα τοῦ χοροῦ πελοποννησιακὰ εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικὴν μετὰ τοῦ κειμένου πλήρους. Ήάντα εἶναι ἔρωτικά, ἄλλὰ τὸ πρῶτον, παραλλαγὴ πανελληνίου ἄσματος ἀδεται συνηθέστερον καὶ ὡς μοιρολόγιον εἰς τὸν θάνατον μικροῦ παιδίου. (Παραλλαγὴ Τριψυλίας: Δελτ. ἴστορ. ἔταιρ. τ. Β' σ. 141-2 ἀρ. 3. Κορινθίας: Λελέκου, Δημ. Ἀνθ. 1868 σ. 152. 152-3. Βελβεντοῦ: Ἀρχεῖα νεωτ. Ἑλλην. Α' β' σ. 111. Μάνης: Παζέλου, Προοίμια μοιρολογίων σ. 39.—Τσακωνικὴ παραλλαγή: Deffner's Archiv σ. 150). Τοῦ δὲ τελευταίου ἄσματος «Τώρα τὰ πουλιά» ἄλλαι παραλλαγαὶ εἶναι πληρόστεροι. (Πρβλ. Passow ἀρ. 596-597).

Αὐτ. σ. 54-55. Ἅσματα Σκιάθου ὑπὸ **Γ. Ρήγα** διευθυντοῦ δημοτικοῦ σχολείου Σκιάθου.

Δύο ἄσματα εἰς ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικὴν, ἀμφότερα χορικά. Τὸ πρῶτον ἀδόμενον πρὸς τὸν σκιαθίτικον χορόν, εἶναι παραλλαγὴ τοῦ ἄσματος περὶ τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἀρτας (Passow ἀρ. 511-512). Τὸ δὲ δεύτερον, πρὸς χορὸν ἀποκριάτικον, εἶναι τὸ γνωστότατον τῆς μηλίτσας, τοῦ δποίου δύο παραλλαγάς, μακεδονικὴν καὶ ἡπειρωτικὴν εἰς κοινὴν παρασημαντικὴν ἐδημιοσίευσεν ὁ Παχτίκος σ. 282. 338. Πρβλ. καὶ Passow ἀρ. 541.

Αὐτ. σ. 57-64. Δημώδη χορικὰ ἄσματα ἐκ τῆς ἀγενδότου συλλογῆς **Χρ. Α. Σπηλιοπούλου** μουσικοῦ ἐν Πάτραις.

Ἄξια λόγου συλλογὴ ἐκ 13 ἄσμάτων, τῶν πλείστων ἀνεκδότων, μετὰ πλήρους τοῦ κειμένου αὐτῶν. Τὸ 6^{ον} (καλαματιανὸν) εἶναι παραλλαγὴ ἀτελεστέρα τοῦ δημοσιευθέντος ἐν τῇ Ἐστίᾳ 1889 τ. KZ' σ. 31.

Τὸ 8^{ον} παραλλαγὴ τοῦ παρὰ Passow ἀρ. 543. Ἀραβαντιν. σ. 160 ἀρ. 239. Λιανοτράγονδ. 1866 σ. 203 ἀρ. 50. Παχτίκον σ. 71. 168.—Τὸ 10^{ον} παραλλαγὴ ἀτελῆς γνωστοῦ ἐρωτικοῦ ἄσματος. (Λιανοτράγονδα 1866 σ. 187 ἀρ. 24).

Αὐτ. φ. 12 σ. 65-73. Δημώδη ἄσματα τῆς νήσου Μεγίστης τῆς Πισιδίας (Καστελλορίζου). Ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ. Ἀχ. Σπυρίδου Διαμαντάρα διδασκάλου καὶ μουσικοῦ ἐν Μεγίστῃ.

Οἱ Ἀχ. Διαμαντάρας εἰναι γνωστότατος ἐκ τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν, ἃς κατὰ καιροὺς ἔδημοσίευσεν, προπάντων ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν Κωνσταντινούπολει ἐλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου καὶ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἰστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Τὰ δὲ ἄσματα, ἅτινα τονισθέντα κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παρασημαντικήν, δημοσιεύει ἐν τῷ παραρτήματι τῆς Φόρμιγγος εἰναι ἔξ γαμήλια, ἐν μοιρολόγιον καὶ ἐν ἄσμα τῆς σαντακλίδας (αἰώρας). Τινὰ τούτων εἰναι ἀνέκδοτα, τὰ πλεῖστα δ' ἡμιτελῆ, ἐπεξιγοῦνται δὲ τὰ γαμήλια διὰ συνοπτικῆς περιγραφῆς τῶν τελετῶν καὶ τῶν ἐθιζομένων πρᾶξεων, πρὸς ὃς συνάπτονται. Ἄλλα μὲν τούτων εἰναι ταῦτα, ἄλλα δ' ἔχοντι διαφοράς τινας πρὸς τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συλλογέως γαμήλια ἄσματα ἐν περιοδικῷ τοῦ ἐν ΚΠ. συλλόγου τ. ΚΑ' σ. 346-9, καὶ πρὸς τὰ τῆς σαντακλίδας, τὰ δημοσιευθέντα αὐτ. σ. 329-336. 360-1 καὶ ΔΙΕ τ. Δ' σ. 343-348. Διότι καὶ ἄσματα τῆς σαντακλίδας ἔδονται κατὰ τὰς γαμηλίους τελετάς, ἀφοῦ εἰναι ἀπλῶς δίστιχα, δυνάμενα νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς διαφόρους περιστάσεις.—Τὸ ὑπ' ἀρ. 6 ἡμιτελὲς ἄσμα, τὸ ἀδόμενον κατὰ τὰ συμπόσια τῶν γάμων ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἐδημοσιεύθη πλῆρες ἐν περιοδικῷ Συλλόγου ΚΠ. αὐτ. σ. 352-3. —Ἐπιμελεστέρα καὶ ἀκριβεστέρα εἰναι ἡ ἔκδοσις τοῦ κειμένου τῶν ἄσμάτων τούτων τῆς Μεγίστης ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ συλλόγου ΚΠ. καὶ ἐν τῷ ΔΙΕ. ἄλλὰ τὰ παρατηρούμενα περὶ τὴν λέξιν ἀμιαρτήματα πρέπει βεβαίως ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν τυπογράφον τῆς Φόρμιγγος, ἀφοῦ ὁ ἔκδότης εἰναι ὁ αὐτός.

Αὐτ. σ. 75-80. Δημώδη ἄσματα τοῦ χοροῦ ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ κ. Ν. Τσιμπούνη, πρωτοψάλτου ἐν Πάτραις.

Βλ. ἀνωτέρω σ. 151. Ἐπιτὰ διάφορα χορικὰ ἄσματα, εἰς ἐκκλη-

σιαστικήν παρασημαντικήν, μετὰ κειμένου ἀτελοῦς καὶ οὐχὶ μετὰ πολλὰς ἀκριβείας γεγραμμένου.

Φύσις περιοδικόν σύγγραμμα, τ. Θ' 1 Φεβρ. 1909 σ. 270.

Προικοσύμφωνον Συρίων τοῦ 1710, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Α. Κ. Φραγκίδου.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ — ΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Λαογραφικαὶ ἐργασίαι ἐν Κρήτῃ.

Γενναία καὶ εύοιώνος δόρις πρός λαογραφικάς ἐρεύνας παρατηρεῖται ἐν Κρήτῃ. Ἐνῷ ἐν Ἡρακλείῳ ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν τῇ πόλει ἔκεινη γυμνασίου κ. Ἰω. Μ. Χατζῆιωννος καὶ ὁ γεωπόνος καὶ ἐκδότης τῶν περιοδικῶν *Ποικίλης* οτοᾶς καὶ *Γεωργικῶν χρονικῶν* κ. Γ. Χ. Ἐλευθεριάδης ἰδρύσουσι μηνιαῖον λαογραφικὸν περιοδικόν σύγγραμμα, τὸν *Κρητικὸν λαόν*, ὁ ἐν Χανίοις φιλολογικὸς σύλλογος *Χρυσόστορος*, κατ' εἰσήγησιν, ὡς εἰκάζομεν, τοῦ γυμνασιάρχου κ. Ἐμμ. Γενεράλι, τοῦ γνωστοῦ διὰ τὰς φιλοτίμους ἐνεργείας αὐτοῦ ὑπὲρ προαγωγῆς τῶν λαογραφικῶν μελετῶν, ἔταξεν ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἔργοις αὐτοῦ τὴν περισυλλογὴν παντοίας λαογραφικῆς ὕλης, καὶ ἐκάλεσεν εἰς συνεργασίαν πάντας τοὺς δυναμένους νὰ συντελέσωσιν εἰς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, μάλιστα τοὺς δημοδιασκάλους ἔθεσε δὲ καὶ ἀγῶνα, καθ' ὃν θὰ βραβευθῶσι δύο, αἱ κράτισται τῶν μέχρι τοῦ τέλους Αὐγούστου 1909 ὑποβληθησομένων λαογραφικῶν συλλογῶν.

Δημοσιεύμεν ὅδε τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ λαογραφικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος καὶ τὴν προκήρυξιν τοῦ συλλόγου Χρυσοστόμου.

A'.

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΛΑΟΣ. Μηνιαῖον λαογραφικὸν γεωργικὸν καὶ τερπνῆς ἥθικοκοινωνικῆς ὕλης περιοδικόν.

«Ἡ μελέτη τοῦ βίου καὶ καθόλου τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς κατέστη σήμερον ἀνάγκη ἐθνική. Τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα κατὰ πρῶτον λόγον καὶ δεύτερον ἡ γλῶσσα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐθνικὴν καταγωγὴν παντὸς λαοῦ. Τὴν ἀνάγκην τῆς συστηματικῶτερας καὶ ἐπιστημονικῶτερας ἐρεύνης κατίδοντες πολλοὶ τῶν ἐν Ἀθήναις δεινῶν τοῦ καλάμου κειριστῶν, ἰδουσαν τὴν Ἐλληνικὴν Λαογραφικὴν Ἐταιρείαν, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀκαμάτου καὶ κατατρύψαντος σχεδὸν τὸν βίον ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Ν. Γ. Πολίτου.

«Οἱ θησαυροὶ τῆς δημάδους φιλολογίας, ἡ γλυκεῖα τῶν ὀρεσιβίων ποίησις, τὰ ἔπη τὰ ὑμοῦντα τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας, τὰ εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀφροδίτης χαριέστατα θυμιάματα τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, αἱ γραφικαὶ καὶ πλήρεις χάριτος ἐνδύμασιά τῶν ἐντηταλῶν κατοίκων τῶν ἀποτόμων βράχων καὶ κορυφῶν τῶν ὑψικαρήνων ὁρέων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν διαφορῶς ἀπόλλυνται. Λύτα τὰ οἰκιακὰ σκεύη καὶ τὰ διὰ τὰς ἐργασίας τοῦ λαοῦ χρησιμοποιούμενα ἐργαλεῖα, ὁλοέν μεταβάλλονται ἔνεκα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

« Θεωροῦντες λοιπὸν καθῆκον τὴν διάσωσιν τῶν προγονικῶν κειμηλίων τῶν τε πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν, προβιάνομεν εἰς τὴν ἔκδοσιν μηνιαίου Κροτίκου Λαογραφικοῦ συγγράμματος οὗτονος σκοπὸς θὰ είναι ἡ περιγραφὴ τῶν ἥθων καὶ ἔθιμων ἐν τῇ τελέσει τῶν γάμων, τῶν βαπτίσεων, τῶν κηδειῶν ἡ περιγραφὴ τῶν διασκεδάσεων, τῶν ἔρωτων, τῶν χορῶν ἡ συλλογὴ διαφόρων ἄσμάτων ποικίλης ὑλῆς, ἡρῷωκῆς, ἐρωτικῆς, εὐθύμου καὶ σκωπτικῆς· ἡ συναγωγὴ τῶν παροιμῶν, νοιωμάτων, φταριμῶν, γητευῶν καὶ καθαρογλωσσιδιῶν. Οἱ χαιρετισμοὶ καὶ αἱ ὕβρεις, τὰ παραμύθια καὶ αἱ παραδόσεις αἱ σχετιζόμεναι πρὸς διαφόρους τοποθεσίας τῆς Κρήτης ἡ πρὸς διαφόρους καταστάσεις ἔνεκα τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν, ἐξ ὧν καταφαίνεται τὸ ὑψος τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ψυχικὴ αὐτοῦ κατάστασις, ὁ τρόπος τοῦ ἐνδύνεσθαι, τὸ ράβδισμα τῶν ἔλιων, ὁ τρυγητός, τὰ ἔργα τῶν γυναικῶν καὶ καθόλου ὁ ἰδιωτικὸς βίος; ἀμφοτέρων τῶν φύλων θὰ ἀποτελῶσιν ἐν τῶν κυριωτέρων μελημάτων τοῦ Λαογραφικοῦ συγγράμματος. Ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἔξηγησιν πολλῶν παραδόσεων θὰ είναι ἡ γνῶσις τῶν περὶ τὰ χωρία, κώμας καὶ πόλεις τοποθεσιῶν.

« Εἰς τοὺς σκαπανεῖς τῆς διαμορφώσεως τῶν τρυφερῶν ψυχῶν τῶν νεαρῶν Κρητῶν, τὸν μέγιστον κλάδον τῶν δημοδιδασκάλων, τὸν ὑποσχόμενον τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν τῇ ὑπαίθρῳ θαυμαστάς τοῦ ἀπλοῦ βίου, ἀφίεται ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σκοποῦ τοῦ Λαογραφικοῦ ἡμῶν συγγράμματος.

« Παρὰ τῶν θελόντων νὰ συνεργασθῶσιν ἐκ τῶν δημοδιδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, οὐδεμίαν κρίσιν ζητοῦμεν ἐπὶ τῶν θεμάτων ἄτινα ἀνωτέρω ἐγράψαμεν ὅτι θὰ είναι ὁ σκοπὸς τοῦ Λαογραφικοῦ Περιοδικοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς πιστὰς περιγραφάς ἐκάστης πράξεως τοῦ λαοῦ, ὅπως ὁ λαὸς λέγει τι οὗτοι πρέπει νὰ γράφηται εἰς τὴν δημάδη κρητικὴν διάλεκτον ἀνευ ἔξελληνίσεως. Τὰ παραμύθια, αἱ παραδόσεις, τὰ ἄσματα τοῦ χοροῦ, τῶν γάμων, αἱ παροιμίαι καὶ πᾶν ὅπερ ἐγέννησε τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ. πᾶν δηλαδὴ ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν δημάδην φιλολογίαν. οὐδαμῶς πρέπει νὰ μεταβάλληται. Λί γεριγραφαὶ δημιουργίας τῶν γάμων, κηδειῶν, βαπτίσεων, αἱ περιγραφαὶ τῶν χωρῶν καὶ τῶν διαφόρων περὶ τὰ χωρία τοποθεσιῶν ἃς γράφωνται ἐλευθέρως, ὅπως συνηθίζει ὁ δημοδιδάσκαλος ἡ λόγιος νὰ γράψῃ.

« Οὐδεμίαν ὑλικὴν ὠφέλειαν ἐπιδιώκομεν, ἵκανὴ δὲ ἡ μᾶς ὠφέλεια θὰ είναι ἡ ἡμικὴ ἱκανοποίησις. Ἡ ἔκδοσις θὰ είναι πολυτελής ἐπὶ χάρτου πρώτης ποιότητος καὶ καθόλου ἀνταξίᾳ τῶν συνεργατῶν.

« Πρὸ τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Κρητικοῦ Λαοῦ» θὰ παρελάσωσι ζωνταναὶ αἱ εἰκόνες τῆς ζωῆς τῶν λεοντοθύμων ἀγωνιστῶν, τῶν χιονοσκεπῶν ὁρέων τῆς Κρήτης, συγκρινόμεναι πρὸς τὸν βίον τῆς Κύπρου καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν

χωρῶν. Ὁ ἐκ τοῦ ἐσφερικοῦ τῆς νήσου ἐγκατασταθεῖς ἐν ταῖς πόλεσι διὰ ἀναγνώσεως τοῦ „Κρητικοῦ Λαοῦ“ θά μεταφέρηται εἰς τὸ παρελθόν τὸν ὑδέως ἀναμιμησκόμενος τοῦ μικροῦ χωρίου εἰς τὸ ὅποιον τὸ πρῶτον ἀνέπνευσεν, εἴδε τὸ ζείδωρον φᾶς τοῦ ἡλίου, ἔμαθε νὰ διευθύνῃ τὰ ἀσταθῆ βήματά του.

«Τὰ παραμύθια καὶ αἱ παραδόσεις θὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν μνήμην πάντων τὴν γραῖαν μάρμην ἥ τὸν σεβαστὸν πάππον διηγούμενον, εἰς τοὺς μικροὺς νεοσσοὺς τὰ κατορθώματα τῶν τουρκομάχων ἡρώων, παρὰ τὴν ἑστίαν.

«Τὰ μέγιστα παρώτεραν ήμας πρὸς λαογραφικὴν ἐργασίαν αἱ ἐπιστολαὶ σημαίνοντων ἐν τοῖς γράμμασι προσώπων, ὃν παραθέτομέν τινας.

Ἐτ Αθῆραις τῇ 9 Ιανουαρίου 1909.

Φίλτατε κύριε Χατζηϊωάννου,

«Ἡ σκέψις περὶ ἐκδόσεως Λαογραφικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος ἐν Κρήτῃ, πρὸς δημοσίευσιν τῶν μνημείων τῆς δημάδους κρητικῆς φιλολογίας καὶ ἔρευναν τῆς λαογραφίας καθόλου τῆς νήσου, μαρτυρεῖ ὁρθὴν ἀντίληψιν ἀνάγκης ἐθνικῆς, ἥ δὲ ἐκτέλεσις, ἀνὸντας κατορθωθῆντος ἥ ἔκδοσις, διπερ ἐκ καρδίας εὐχομαι, θὰ δεῖξῃ καὶ ἐν τούτῳ τὴν Κρήτην προπορευομένην τοῦ ἄλλου Ἐλληνικοῦ ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν. Διότι ἀνάγκη ἐθνικὴ ἀλληθῶς είναι ἥ διὰ τῆς μελέτης τοῦ βίου τοῦ Ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ποικίλων ἐκδηλώσεων τῆς Ἐλληνικῆς ψυχῆς ἀναγνώριστος τῶν ἀκραιφνῶς ἐθνικῶν στοιχείων, ἥ ἐπίγνωσις τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἥ ἀποκάλυψις τῶν ἀλλοιούντων ἥ διαστρεφόντων αὐτὸν ὁθνείων ἐπιφυμάτων. Ἡ Κρήτη ὑπέρ πᾶσαν ἀλλην ἐλληνικὴν χώραν μέχρι τοῦδε ηὔτυχησε νὰ ἔξετασθῇ ὑπὸ λαογραφικὴν ἔποιμν καὶ ὑπὸ ἀλλοδαπῶν (Dapper, Tournefort, Savary, Pashley, Spratt, Löher) καὶ ὑπὸ ἐπιχωρίων. Ἀπὸ τοῦ 1840 ὅτε ἐδημοσιεύθη εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν τὸ περὶ τοῦ νεωτέρου Ἐλληνικοῦ λαοῦ συνταγμάτιον τοῦ Κρητὸς Βιθυλάκη καὶ μετὰ τὰ Κρητικὰ τοῦ Χουρμιούζη οὐδαμῶς είναι εὐάριθμοι οἱ περὶ τὴν Κρητικὴν λαογραφίαν ἀσχοληθεύντες Κρήτες Ἀρχεῖ νὰ ἀναφέρω τὰ ὄνοματα μόνον τοῦ Ἀντ. Γιανναράκη, τοῦ ἐκδότου πλούσιωτάτης συλλογῆς κρητικῶν ἀσμάτων, τοῦ Βλαστοῦ, τοῦ συγγραφέως καλλίστης μιονογραφίας περὶ τοῦ Γάμου ἐν Κρήτῃ, τοῦ Φαφουτάκη, τοῦ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη, τοῦ Στεφ. Ξανθουδίδου καὶ τῆς Ἐλπίδος Μελαίνης, ἥν διὰ τὴν θερμήν πρὸς τὴν Κρήτην ἀγάπην δικαιούμεθα νὰ καταλέξωμεν μεταξὺ τῶν Κρητῶν . . . .

‘Ἄλλ’ ἡ τοιαύτη ἀρθρονία τῆς ἐκ Κρήτης συγκομισθείσης λαογραφικῆς ὕλης, ἀντὶ νὰ ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν καὶ ἀμβλύνῃ τῶν ζῆλον τῶν ἐρευνητῶν, συντελεῖ τούναντίον εἰς τὸ νὰ παραδορύνῃ αὐτοὺς εἰς ἐργασίαν ὑπεμφαίνει ἄμα τὴν ἀνάγκην περαιτέρω ονοτηματικῶρας ἐρεύνης, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐλπίδα ἀνενδέσεως νέων θησαυρῶν καὶ παρατηρήσεως φαινομένων τοῦ Κρητικοῦ βίου, διαλαθόντων τοὺς προηγηθέντας ἐρευνητάς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συμπλήρωσιν, ἐπανόρθωσιν, διευκρινήσιν καὶ ἔξηγησιν τῶν γνωσθέντων.

«Ἡ δ’ ἐκδοσίς ιδίου Κρητικοῦ λαογραφικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος θὰ προαγάγῃ μεγάγως τὰς τοιαύτας σπουδάς, θὰ είναι ἥ ἑστία, ἥ προωρισμένη

νὰ συγκεντρώνῃ ἐκ πάσης γωνίας τῆς Κρητικῆς γῆς τὴν γενομένην ἐργασίαν, ἥ κυψέλη, εἰς ἣν φιλόπονοι μέλισσαι, διδάσκαλοι καὶ ἄλλοι λόγιοι, θ' ἀποθέτωσι πᾶν ὅτι ἀπανθήσωσιν ἐκ τῶν λειμώνων τῆς Κρητικῆς πατρίδος. Καὶ ἐκ τοῦ τρόπου δὲ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ καὶ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ὕλης θὰ καταστῇ τὸ δραγανόν, δι' οὗ θὰ ἐπιτευχθῇ ἐνότης τῶν τοιούτων ἐργασιῶν καὶ θὰ προσδοθῇ μεθοδικὴ διεύθυνσις εἰς αὐτάς.

Εὐχόμενος ἐκ μέσης καρδίας εὐδοκίμησιν τοῦ ἔργου, διατελῶ μετ' ἔξαιρέτου ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης

·Υμέτερος

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

* * *

'Αξιότιμες κύριε Χατζηϊωάννου,

« Εὐθὺς ὡς ἔμαθον τὴν ἐν Ἀθήναις ἴδρυσιν Λαογραφικῆς Ἐταιρείας, ἐσπεύσα διὰ τῆς αὐτόθι ἐκδιδομένης ὑπὸ τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων ἐφημερίδος «Σάλπιγγος» νὰ παρακαλέσω τὸ Προεδρεῖον νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου καὶ τοὺς δημοδιδασκάλους τοῦ Κράτους, παρέχον αὐτοῖς τὰς δεούσας ὁδηγίας, νὰ συμβουλεύσω δὲ τοὺς δημοδιδασκάλους νὰ παράσχωσι τῇ Ἐταιρείᾳ πᾶσαν δυνατήν εἰς τὸ ἔργον συνδρομήν. Παρομοίαν συμβουλὴν θ' ἀποτείνω καὶ πρὸς τοὺς ἐν Κρήτῃ δημοδιδασκάλους, ἐλπίζω δ' ὅτι οὗτοι, πάντες σχεδόν μιθηταί μιν ἄλλοτε, θὰ προσέξωσιν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ διδασκάλου των καὶ παρ' ὑμῶν δημητρίουν θὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν εὐδόσιν τοῦ ἀληθῆς ἐθνικωτάτου τούτου ἔργου.

Εὐχόμενος ἐπιτυχίαν Σᾶς ἀσπάζομαι

"Ολως πρόδημος

Γ. ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ

« Μεταφράσεις ἐκ τῆς Γερμανικῆς, Ἀγγλικῆς καὶ Γαλλικῆς ἐργῶν σχετιζομένων πρὸς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ θὰ δημοσιεύσωται, ἵνα οἱ φίλοι συνδρομηταὶ καὶ συνεργάται λάβωσιν ἰδέαν τῶν γενομένων λαογραφικῶν ἐργασιῶν ὑπὸ ἔνων καὶ ἵνα προσθέσωσιν ἡ ἐλέγχωσιν ἐάν τι οἱ ἔνοι παρέλειψαν ἢ κακῶς ἀντελήφθησαν. Ἐκ τῆς Γερμανικῆς θὰ μεταφρασθῇ ὁ βίος τῶν νεωτέρων Ἐλλήνων τοῦ Βιβλιάκη, ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς περιληφτικῶν ταξιδίων τοῦ Pashley ἐν Κρήτῃ καὶ ἐκ τῆς Γαλλικῆς μέρος ἐκ τοῦ Savary ἢ ἄλλου τινός. Τὸ δόλον περιοδικὸν θὰ διαιρῆται εἰς τρία μέρη: εἰς τὸ Λαογραφικὸν ὅπερ θὰ καταλαμβάνῃ τὸ ἥμισυ τοῦ χώρου, καὶ εἰς τὸ Γεωγρικὸν καὶ Ποικίλης ὕλης. Τὸ γεωργικὸν θὰ περιλαμβάνῃ μελέτας γεωργικάς, ἀφορώσας γενικῶς τὴν ἐμφύσισαν τῆς Γεωργίας καὶ τῶν συναφῶν κλάδων, θὰ συγκρίνῃ τὰς ἐπιτελουμένας ἐν ἄλλοις κράτεσι γεωργικάς προύδους πρὸς τὴν τοῦ ἐλληνικοῦ, θὰ ἀναπτύξῃ διὰ γλώσσης εὐλήπτου τοὺς τρόπους τῆς καλλιεργείας τῶν διαφόρων δένδρων, φυτῶν καὶ θάμνων. ἀπὸ τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπό-

ψεως, καὶ τὸ σπουδαιότερον θά περιλαμβάνη εἰς ἔκαστον τεῦχος Γεωργικὸν 'Πυρεοδόγιον, δηλαδὴ ποίας ἐργασίας ὀφείλει νὰ ἔκτελῇ ἔκαστος γεωργὸς καθ' ἔκαστον μῆνα εἰς τὴν γεωργίαν, κτηνοτροφίαν, μελισσοκομίαν, σηροτροφίαν, ἀμπελουργίαν κτλ. κτλ. 'Ἐν γένει θὰ προσπαθήσωμεν βελτιοῦντες τὰ ἡδη ἔκδιδόμενα ὑφ' ἡμῶν «Γεωργικὰ Χρονικά» νὰ καταστήσωμεν τὸ γεωργικὸν τεῦχος ἰδιαίτατα, τὸ ἀπαραίτητον εὐαγγέλιον παντὸς γεωργοῦ. Τὸ τῆς ποικίλης ὕλης θὰ περιλαμβάνῃ τερπνήν καὶ διδακτικὴν ἡθικοκοινωνικὴν ὕλην, μετὰ πνευματικῶν ἀσκήσεων καὶ διαγνωσιμῶν.

«Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκομεν προκηρύσσομεν ἐπτὰ διαγνωσιμοὺς ἐπὶ τῶν ἔξης συλλογῶν :

1) Συλλογῆς παραμυθιῶν	βραβεῖον 15 δραχ.
2) δημοτικῶν ἄσμάτων, μαντινιάδων, νανάρων, μιορολογῶν	» 15 »
3) παροιμιῶν, νοιωμάτων, δεσμάτων, γηθεῶν, φταρμῶν	» 10 »
4) ὄρκων, εὐχῶν, καταρῶν, προπόσεων καὶ διαφόρων δοξασιῶν	» 10 »
5) ἐθίμων βαπτισεων, προικοσυμφώνων, κηδειῶν κ. τ. λ.	» 10 »
6) περιγραφῶν ἴματισμῶν, ὅπλων, ἐργαλείων	» 10 »
7) περιγραφῶν χορῶν, διασκεδάσεων, πανηγύρεων	» 10 »

Αἱ συλλογαὶ γίνονται δεκταὶ μέχρι τῆς 1ης Μαΐου. Ἐλλανόδικος ἐπιτροπεία ἐκ λογίων θέλει βραβεύσει τὰς πληρεστέρας.

«Συνδρομαὶ ἔξαμηνοι προπληρωτέαί : 'Ἐν Κρήτῃ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι φράγκα χρυσ. 3, ἐν τῷ Ἑξατερικῷ 4, διὰ τοὺς δημοδιδασκάλους 2,50.

'Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 7 Μαρτίου 1909.

Oἱ Διευθυνταὶ

ΙΩΑΝ. ΧΑΤΖΗΙΩΑΝΝΟΥ (Δ. Φ.), Γ. Χ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ (Γεωπόνος).

B'.

Προκήρυξις τοῦ φιλολογικοῦ συλλογού Χρυσοδοστόμου.

«Κατὰ τὴν 1ην διάταξιν τοῦ 'Οργανισμοῦ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Χανίοις Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Χρυσοδοστόμου» ίδρυθείσης ἐν Χανίοις Βιβλιοθήκης ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἀθηνᾶ», ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου θέλει ἐπιδιωχθῆ καὶ διὰ τῆς περισυλλογῆς παντοίας λαογραφικῆς ὕλης, εἰς τὴν ὥποιαν ἐγκατοπτρίζεται ἡ ἔξελιξις τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ἐφόδιον προωρισμένον νὰ ὑποβοηθήσῃ τοὺς μέλλοντας νὰ ἐνδιατρίψωσιν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἴστορίας, τῆς ἐθνολογίας καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης· περὶ τῆς συλλογῆς δὲ ταύτης μεριμνᾷ ἡ Κοσμητεία τῆς Βιβλιοθήκης, συμφώνως πρὸς τὸ 4 ἑδ. τῆς 12 διατάξεως τοῦ ἐν λόγῳ 'Οργανισμοῦ.

«Ἄμα ἀναλαβόντες τῇ εὐμενεῖ ἐκλογῇ τῆς 'Εφορείας τοῦ Συλλόγου τὰ καθήκοντα τῆς Κοσμητείας, ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ παρακαλέσωμεν πάντα δυνάμενον, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ἰδίᾳ δ' ἀποτεινόμεθα πρὸς τοὺς χρύσους Δημοδιδασκάλους, οἵ ὅποιοι, δοντες ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν κατεσπαρμένοι εἰς ἅπαντα τὰ διαμερίσματα τῆς

Κρήτης μέχρι τῶν ὀρεινοτέρων χωρίων, ὅπου καὶ ἡ γλώσσα καὶ τὰ ἔθιμα καὶ αἱ παραδόσεις εἶναι εἰσέτι ἀνεπτρέαστοι ὑπὸ ὑπὸ τοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ καὶ κατανοοῦντες ὡς ἐκ τῆς μορφώσεως τῶν τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ὁξεῖαν τοῦ ἀνεξαντλήτου καὶ ἀνεκτιμήτου θῆσαρού τῶν λαογραφικῶν μνημείων τῆς ἡμετέρας πατρίδος Κρήτης, δύνανται νὰ συντελέσωσιν ἀποτελεσματικάτερον εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου.

«Τὸ λαογραφικὸν ὑλικόν, τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκεται ἡ συλλογή, θὰ εἶναι κυρίως : παροιμίαι, δημοτικὰ ἄσματα, μαντινάδες, νανουρίσματα, μοιρολόγια, γηθιές, δεσίματα, παρατεύσαφα, προλήψεις, παραδόσεις, ἀνέκδοτα, μῦθοι, παραμύθια γραμμένα ἀπαραλλάκτως καθὼς τὰ διηγεῖται ὁ λαός, προπόσεις, δροκοί, εὐχαί, κατάραι, βλασφημίαι, σφανταχτά, ἐντύματα, στοιχειά, τελώνια, νεράϊδες, καταχανάδες, ἀτσουπάδες ἢ ἀνασκελᾶδες, δαίμονες, μάνθισμα ἢ λάβωμα, ἀδερφοδιώχτης, δοξαία περὶ Χάρου, κάτω κόσμου, παραδείσου, κολάσεως καὶ δευτέρας παρουσίας, δημώδης ἀστρονομία περὶ μερομηνῶν, ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν κλπ. ὅνυμασίαι ἐργαλείων, διαφόρων ἐπαγγελμάτων, ἔθιμα βαπτίσεων, γάμων· (προικοσύμφωνα κλπ.) κηδειῶν, πανηγύρεων, τῶν κληδόνων καὶ ἄλλων ἔορτῶν τελουμένων καθ' ὃρισμένας ἡμέρας εἰς διάφορα χωρία, περιγραφὴ ἴματισμοῦ, δριπισμοῦ καὶ χορῶν, γλωσσάρια καὶ φρασεολόγια περιέχοντα λέξεις καὶ φράσεις δημάδεις, εἰδικάτερον συλλογαὶ λέξεων τῶν γεωργῶν, ποιμένων, ἀλιέων, ναυτικῶν καὶ τεχνιτῶν, συλλογαὶ κυρίων ὄνομάτων, ἐπωνύμων καὶ γενεαλογιῶν, συλλογαὶ ὄνομάτων ζώων, φυτῶν, τοπωνυμιῶν, καὶ πᾶν ἄλλο λαογραφικόν, τὸ ὅποιον τυχὸν δὲν συμπεριελήφθη εἰς τὴν παρούσαν

«Οἱ εὐάρεστούμενοι ν' ἀσχοληθῶσιν εἰς συλλογὴν ὑλικοῦ ἐνὸς ἢ πλειόνων ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατονομαζομένων ἢ καὶ ἄλλων σχετικῶν θεμάτων δέον νὰ ἔχωσιν ὥπ' ὅψει τὰ ἐπόμενα :

1. — Νὰ συλλέγωσι μόνον τὰ γηησιώτατα Κρητικά, ἐκ τῶν ἔνεινων δὲ μόνον ὅσα ἀπὸ ἀμηνημονεύτων χρόνων ἐνετοπίσθησαν διὰ τῆς ἐγχωρίου δημοτικῆς διαλέκτου.

2. — Νὰ τηρῶσιν ἀκριβῆ καὶ ἀπαραμείωτον τὴν προφορὰν ἐν τῇ γραφῇ, ἵνα ὡσὶ τ' ἀποστελλόμενα ζῶσα εἰκὼν τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἢ τῷ χωρίῳ, ἐξ ὧν λαμβάνονται, προφορᾶς.

3. — Νὰ συλλέγωσι κατὰ προτίμησιν ἀνέκδοτον ὑλην.

4. — Νὰ μνημονεύωσι τῆς ἐπαρχίας ἢ τοῦ χωρίου ἐξ ὧν προηῆθε πᾶσα συλλογὴ, περιγραφή, ἀνέκδοτον κλπ.

5. — Νὰ γράφωσιν εὐαναγνώστως τὸ συλλεγύμενον ὑλικόν

Καὶ 6. — Νὰ διευθύνωσι τὰς ἀποστολὰς ὡς ἔξης : «Πρός τὸ Προεδρεῖον τῆς Κοσμητείας τῆς Βιβλιοθήκης «Αθηνᾶς» εἰς Χανία».

«Τὰ ἐν τῇ Κοσμητείᾳ συγκεντρούμενα χειρόγραφα ἐκκαθαριζόμενα, εἰ δεήσει, καὶ ταξινομούμενα θά δημοσιεύωνται πάντοτε μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐπιστέλλοντος εἰς φυλλάδια, εἴτε δι' ίδιου περιοδικοῦ, εἴτε καθ' οίνοδήποτε ἄλλον τρόπον ἥθελε κρίνει προσφορώτερον ἢ Κοσμητεία, ἀναλόγως τῶν διαμεσίμων πόρων αὐτῆς.

«Πρός θάρρουσιν τῶν συλλογέων προκηρύσσομεν διαγωνισμόν, καθ' ὃν θὰ βραβευθῶσιν αἱ δύο πληρέστεραι συλλογαὶ, ἐξ ὥσταν ἥθελον διαβιβασθῆ εἰς τὴν

Κοσμητείαν μέχρι τῆς 31 Αύγουστου 1909 ύπό τριμελοῦς Ἑλλανοδίκου ἐπιτροπείας ἐκλεγομένης ὑπὸ τῆς Κοσμητείας. Τὸ πρῶτον βραβεῖον ἔσται πεντήκοντα δραχμῶν καὶ τὸ δεύτερον εἰκοσιπεντάδραχμον. (Τὰ βραβεῖα ταῦτα ἐλπίζει ἡ κοσμητεία νὰ αὐξήσῃ ἀργότερον).

Ο ἀποστέλλων συλλογὴν πρὸς διαγωνισμὸν δέον νὰ ἐπισυνάπτῃ εἰς αὐτὴν φάκελον κλειστὸν περιέχοντα ἐν δελταρίῳ εὐαναγνώστως τὸ ὄνοματεπώνυμον, τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ φακέλου μίαν παροιμίαν, τὴν ὅποιαν θὰ φέρῃ ἐν ἐπιμετωπίδι καὶ ἡ ουλογή του.

Ο Ὀδεμία ἀμφιβολίᾳ, ὅτι πᾶς Κρής ἐνδιαφέρεται νὰ θησαυρισθῶσι τὰ λαογραφικὰ κειμήλια τῆς Κρήτης διὸ καὶ ἐπὶ τούτῳ θαρροῦντες ἐλπίζομεν, ὅτι ἡ παροῦσα ἔκκλησις πρὸς πάντα φιλόμονσον καὶ φιλοπάτριν θὰ οτέψῃ δι' ἐπιτυχίας τὰς ἡμετέρας προσπαθείας, δότο τὸν ἁγανοποιηθῆ καὶ ἡ μόνη φιλοδοξία ἡμῶν, τοῦ νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν δικαιώσιν τῆς στοργῆς, δι' ἣς περιβάλλοντος τὸν Σύλλογον «Χρυσόδότομον» ἡτε σεβαστὴ Κυβέρνησις καὶ οἱ ἡμέτεροι συμπολῖται.

Ο Ἔφορος τῆς Βιβλιοθήκης   Ο Γραμματεὺς   Τὰ μέλη τῆς Κοσμητείας
ΠΑΝ. ΧΡ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Ν. Μ. ΠΙΘΑΡΑΣ ΕΜ. ΓΕΝΕΡΑΛΙΣ
Γ. ΙΑΚ. ΚΑΛΛΙΣΑΚΗΣ
ΧΡ. ΧΡΙΣΤΟΥΛΑΚΙΣ

Σύνδεσμος τῶν λαογράφων έρευνητῶν

Πρὸς θεραπείαν ἀνάγκης, ἡν βαθύτατα αἰσθάνονται πάντες οἱ περὶ τὴν λαογραφίαν ἀσχολούμενοι, ἐνεκα τοῦ καταπληκτικοῦ ὅγκου τῆς λαογραφικῆς ὑλῆς, ἡν ἡ κατὰ τὰς τελευταίας μάλιστα δεκαετηρίδας μεγίστη ἐπίδοσις τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν συνεκέντωσε. συνέστη Οἰκουμενικὸς Σύνδεσμος τῶν Λαογράφων Ἐρευνητῶν. Ο σύνδεσμος οὗτος φέρει ἀγγλιστὶ μὲν τὸ ὄνομα Folklore Fellows, γαλλιστὶ δὲ Fédération des Folkloristes, γερμανιστὶ Folkloristischer Forscherbund καὶ δανιστὶ Folkeminde-Forskerne, κοινῶς δὲν ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις ταύταις δηλοῦνται τὸ ὄνομα αὐτοῦ διὰ τῶν δύο στοιχείων FF.

Σκοπὸς τοῦ συνδέσμου εἶναι πρῶτον μὲν νὰ καθιστῇ προσιτὸν εἰς τοὺς ἔρευνητὰς λαογραφικὸν ὑλικὸν διαφόρων χωρῶν καὶ νὰ ἐκδίδῃ καταλόγους τοιούτων συλλογῶν δεύτερον δὲ νὰ ἐκδίδῃ ἐπιστημονικὰς δημοσιεύσεις λαογραφικῆς ὑλῆς εἰς τινὰ τῶν παγκοσμίων γλωσσῶν ἡ περιλήψεις καὶ διαφόρους ἄλλας πληροφορίας περὶ τοῦ ὑλικοῦ ἐκείνου ὅπερ διὰ νὰ μὴ μειωθῆ ἡ ἀξία του εἶναι ἀναγκαῖον νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὴν πρωτότυπον γλώσσαν (ὧς ἀσμάτων κττ.).

Διὰ τοῦ Συνδέομον θὰ παρέχωνται ἐπιτομαί, ἀντίγραφα ἡ μεταφράσεις χειρογράφων ἡ δυοπορίστων ἐντύπων ἐκ δημοσίων καὶ ἐφόδουν εἶναι δυνατὸν καὶ ἐξ ἴδιωτικῶν ουλλογῶν. Λί ἀνακοινώσεις τοῦ συνδέσμου θὰ παρέχωνται δωρεάν εἰς πᾶν μέλος. Διὰ τὴν ἀντιγραφὴν εὐαναγνώστων πρωτοτύπων θὰ καταβάλλονται κατ' ἀνώτατον ὅρον 35 λεπτά διὰ 1000 γράμματα ἡ ἐν περίπου

φράγκον δι' ἔκάστην ὡραν ἐργασίας. 'Η δὲ ἀντιβολὴ καὶ ἡ ἔρευνα ἀνταμείβεται δι' 1 ½ φράγκον τὸ πολὺ καθ' ὡραν ἐργασίας. 'Ἐν δὲ τῇ ἐργασίᾳ τῇ γενομένῃ εἰς μεγάλας πόλεις προστίθεται καὶ ἀνάλογος ἀποζημίωσις διὰ τὴν ἀπώλειαν χρόνου ἔνεκα τῶν ἀποστάσεων.

'Ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ ἀντιπροσωπευομένῃ ἐν τῷ συνδέσμῳ διὰ μελῶν, καθίσταται ἀναγκαῖος τοπικὴ ἐπιτροπεία, ἀναλαμβάνουσα τὴν φροντίδα τῆς παροχῆς πληροφοριῶν καὶ ἀντιγράφων εἰς τοὺς ζητοῦντας· δύνανται δὲ τὰ ἔργα τῆς ἐπιτροπείας νὰ ἀνατεθῶσι καὶ εἰς ἐν μόνον μέλος.

'Εκαστον μέλος τοῦ συνδέσμου ἄμα τῇ ἐγγραφῇ αὐτοῦ καταβάλλει ἐφάπαξ φρ. 10, διὰ τὰς τακτικὰς δαπάνας τοῦ συνδέσμου ἡ τὰ ἐνδεχόμενα ἔξοδα τῶν τοπικῶν ἐπιτροπειῶν.

Τριμελής συντακτικὴ ἐπιτροπεία δημοσιεύει ἀνακοινώσεις περὶ τῶν χειρογράφων συλλογῶν καὶ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῶν. 'Η ἐπιτροπεία αὐτῇ ἔχει προσέτι τὴν ἔξουσίαν νὰ προσδέχηται ὡς ἐκδόσεις τοῦ Συνδέσμου πᾶσαν δημοσιεύσιν σύμφωνον πρός τὸν σκοπὸν τοῦ Συνδέσμου. 'Ἐν τοῖς πρώτοις δὲ ἐκδοῦσι τῶν δημοσιεύσεων τοῦ Συνδέσμου οἰκουμενικὴ σειρά (FF Publications international Series) καὶ Ἀρκτώς σειρά (Northern Series), ὡν ἡ τελευταία περιλαμβάνει τὸ σκανδινανικὸν καὶ τὸ φιννοεσθωνικὸν ὑλικόν. Νέαι σειραὶ δύνανται νὰ ἐκδοῦσιν ὑπὸ τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπείας, τῇ ἀρωγῇ τῶν τοπικῶν ἐπιτροπειῶν.

'Η συντακτικὴ ἐπιτροπεία θὰ ἔκλεγεται ἀνὰ πᾶν τρίτον ἔτος ἐν γενικῷ συνόδῳ τῶν μελῶν ἡ διὰ ψηφοδελτίων, ἔκάστης τοπικῆς ἐπιτροπείας ἐχόνσης δικαιώματος μιᾶς ψήφου. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ψηφίζονται καὶ μεταβολαὶ τοῦ καταστατικοῦ τοῦ συνδέσμου, δι' ἃς ἀπαιτοῦνται τὰ δύο τρίτα τῶν ψήφων.

Μέχρι τοῦ δριστικοῦ καταρτισμοῦ ἀποτελοῦσι νῦν προσωρινῶς τὴν συντακτικὴν ἐπιτροπείαν οἱ κ. κ. Axel Olrik, Δανὸς λαογράφος, καθηγητὴς τῆς Ἀρκτώς Λαογνωσίας ἐν Κοπεγχάγῃ, C. W. von Sydow, Σουηδὸς λαογράφος ἐν Ronneby τῆς Σουηδίας καὶ ὁ Kaarle Krohn, Φιλλανδὸς λαογράφος ἐν Helsingfors τῆς Φιλλανδίας.

'Η ἐπιτροπεία κατέλεξε μέχρι τοῦδε εἰς τὴν Ἀρκτών σειράν τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Συνδέσμου τὰ ἐπόμενα δύο ἔργα :

Monumenta Estoniae antiquae vel Thesaurus antiquus, carmina, sermones, opiniones, aliasque antiquioris aevi commemorationes Estonorum continens. Per multis sociis adjuvantibus collegit et edidit Dr. Jacobus Hurt. Pars prima : Carmina popularia. Volumen primum, secundum, tertium Helsingforsiae, sumptibus et typis Societatis Litterarum Fennicae 1907—1907 'Ἐν ὅλῳ σ. οη' + 1920 (ἐσθωνιστὶ) καὶ 393 (γερμανιστὶ) εἰς μέγα 8ον. 'Η τρίτομος συλλογὴ αὐτῇ τῶν Ἐσθωνικῶν δημοτικῶν ἀσμάτων τιμᾶται φρ. 42, εἰς δὲ τὰ μέλη τοῦ συνδέσμου ἀποστέλλεται ἐλευθέρα ταχυδρομικῶν ἀντὶ μόνον 30 φράγκων ὑπὸ τῆς φιννικῆς ἐπιτροπείας.

Hjalmar Thuren, Folkesangen paa Färöerne (ἀσματα τῶν Φαροίνων νήσων μετὰ περιλήψεως γερμανιστὶ). 'Ἐν Κοπενάγῃ 1907 Καὶ ἡ συλλογὴ αὐτῇ πωλεῖται μετ' ἐκπτώσεως εἰς τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου ὑπὸ τῆς δανικῆς τοπικῆς ἐπιτροπείας.

Παροιμιογράφοι "Ελληνες.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς ἐν Μονάχῳ βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ παρελθόντος 'Ιανουαρίου ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου 'Οδ. Κρούνους ἔκαμεν ἀνακοίνωσιν περὶ νέων εὑρημάτων λεξικογραφικῶν καὶ παροιμιογραφικῶν ὑπὸ αὐτοῦ τούτου καὶ τοῦ Σωκράτους Κουγέα. Ήφόδος πολλῶν δεκαετηρίων εἰχε καταδεῖξη ὅτι εἰς τὰς ἀλφαριθμικῶς συντεταγμένας συναγογὰς ἀρχαίων παροιμιῶν ἡσαν παρεμβεβλημένα καὶ λήμματα ἐκ τίνος λεξικοῦ· ἥ ἐπ' ἐσχάτων δ' ἀνευρεθεῖσα ἀρχὴ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Φωτίου καθιστᾶ δυνατήν τὴν τὴν διευκρίνησιν πολλῶν ἀπορημάτων καὶ τὸν ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τῶν τοιούτων λημμάτων. Αἱ παρατηρήσεις δ' αὐται δὲν χρησιμεύουσι μόνον εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου, ἀλλ' ἔχουσι σπουδαιότητα καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν παροιμῶν, διότι πολλαὶ νομίζομεναι παροιμίαι ἀποδεικνύονται ἀπλὰ βυζαντινὰ ἀπανθίσματα λεξικοῦ. — 'Ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ ἀπόκειται κῶδις συγγενῆς τοῦ περιφήμου 'Αλωνικοῦ, ἐξ οὗ ὁ Miller ἔξεδωκεν ἐν τοῖς Mélanges de littérature grecque τῷ 1868 τὴν παλαιοτάτην τῶν συλλογῶν τῶν παροιμιῶν. Τοῦ κώδικος τούτου ἐλαβεν ἀντιβολὴν ὁ Crusius παρὰ τοῦ Γερμανοῦ διδάκτορος Fredrich, ἀλλὰ συγχρόνως εἰχεν ἀσχοληθῆ εἰς μελέτην καὶ παραβολὴν τοῦ χειρογράφου καὶ ὁ "Ἐλλην διδάκτωρ τῆς φιλολογίας Σωκράτης Κουγέας. Ηεριέχει δ' ὁ κώδικις οὗτος πολύτιμα ἄγνωστα τέως ἀποσπάσματα τοῦ Μιμνέδου, τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Εὐπόλιδος καὶ ἄλλων ποιητῶν. Ἀφορμώμενος είτα ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Κουγέα, διέλαβεν ὁ Κρούνος περὶ τινων τῶν ἀποσπασμάτων ποιητῶν καὶ λογογράφων, τὰ ὅποια περιέχει ὁ Ἀθηναϊκὸς κῶδις καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ, καὶ ὑπέδειξε πῶς πρέπει νά χρησιμοποιώντας κριτικῶς τὰ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῶν παροιμιογράφων ἀποτελθασσορισμένα ἀποσπάσματα ἀρχαίων συγγραφέων.

'Η αὐτὴ Ἀκαδημία κατὰ τὴν γενικὴν συνεδρίαν τοῦ Μαρτίου ἀπένειμεν ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Θερειανοῦ δύο βραβεῖα, ἐν εἰς τὸν καθηγητὴν J. Kaerst διὰ σύγγραμμα αὐτοῦ περὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἴστορίας καὶ ἔτερον εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις καθηγητὴν N. G. Πολίτην διὰ τὸ μέρος τῶν Μελετῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, τὸ περιέχον συναγωγὴν παραδόσεων. Τό ἔτερον μέρος τῶν αὐτῶν Μελετῶν, ἡ συναγωγὴ παροιμῶν, εἰχε βραβευθῆ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ἄμα τῇ ἐκδόσει τῶν πρώτων τόμων αὐτοῦ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Δύο γενικαὶ συνελεύσεις.

Τὴν 28 Δεκεμβρίου 1908 συνηλθον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην ὅπως συσκεψθῶσι περὶ ἰδρύσεως Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἔταιρείας οἱ κ. κ. Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου, Δημ. Αἰγινήτης, Παῦλος Νικβάνας ('Αποστολίδης), Γεργγόριος Βερναρδάκης, Ἰω. Βλαχογιάννης, Ἰω. Γρανίτσας, Μιχ. Δέφνερ, Σπ. Ι. Θεοδωρό-

πουλος, Δ. Γρ. Καμπούρογλους, Γ. Λαμπελέτ, Ίω. Λαμπρίδης, Δ. Ι. Λάμψας, Γεώργ. Νάζος, Γρηγ. Ξενόπουλος, Ν. Γ. Πολίτης, Γ. Ν. Χατζιδάκις καὶ Ι. Ψαρούδας, ἐδήλωσαν δ' ὅτι ἀποδέχονται πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως, καλυόμενοι νά παραστῶσιν, οἱ κ. κ. Γ. Ἀξιώτης, Γ. Δροσίνης, Δ. Κακλαμάνος, Α. Καρκαβίτσας, Σπ. ΙΙ. Λάμπρος, Κ. Μάνος, Κ. Παλαμᾶς, Ἀνδρέας Παναγιωτόπουλος, Σ. Κ. Σακελλαρόπουλος καὶ Χρ. Τσούντας.

Οἱ συνελθόντες ἀπεφάσισαν τὴν ἰδρυσιν Ἐλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας, ἐγένετο δὲ συζήτησις περὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, μεθ' ἣν ἀνέθηκαν εἰς τοὺς κ. κ. Ν. Γ. Πολίτην, Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Γ. Νάζον καὶ Σπ. Ι. Θεοδωρόπουλον τὴν σύνταξιν τοῦ κανονισμοῦ.

Τὴν δὲ 11 Ιανουαρίου 1909, γενομένης δευτέρας συνελεύσεως τῶν ἰδρυτῶν ἀνεγνώσθη καὶ ἐψηφίσθη ὁμοφώνως ὁ κανονισμὸς τῆς ἐταιρείας, ἀποτελούμενος ἐξ ἀρθρων 14.

Μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ κανονισμοῦ προέβησαν οἱ ἰδρυταὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ δωδεκαμελοῦς συμβουλίου. Ἐξελεγησαν δὲ πρόεδρος μὲν ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης, ἀντιπρόεδροι οἱ κ. κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλους, Γ. Νάζος, Παῦλος Νιοβάνας (Ἀποστολίδης), γραμματεὺς ὁ κ. Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου, ταμίας ὁ κ. Μιχαὴλ Δέφνερ καὶ σύμβουλοι οἱ κ. κ. Δ. Αἰγινήτης, Γρ. Βερναρδάκης, Ι. Βλαχογιάννης, Ι. Λαμπρίδης, Δ. Λάμψας καὶ Ι. Ψαρούδας.

Κανονισμὸς τῆς Ἐλληνικῆς λαογραφικῆς ἐταιρείας

Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐταιρείας.

Αρθρον 1.

Συνίσταται ἐν Ἀθήναις Ἐλληνικὴ λαογραφικὴ ἐταιρεία, ἔργον ἔχουσα τὴν καλλιεργίαν καὶ προαγωγὴν τῶν λαογραφικῶν ἔρευνῶν καὶ σπουδῶν, ἰδίως δὲ τῶν ἀνασφερομένων εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου.

"Αρθρον 2.

Τὸ ἔργον τῆς ἐταιρείας συντελεῖται: α') Διὰ τῆς ἐκδόσεως περιοδικοῦ συγγράμματος καὶ δημοσιεύσεως συλλογῶν μνημείων τῆς δημώδους φιλολογίας, παλαιοτέρων λαογραφικῶν κειμένων καὶ ἐκτενεστέρων λαογραφικῶν μνονογραφιῶν. β') Δι' ἀποστολῶν πρὸς συναγωγὴν λαογραφικῆς ὑλῆς. δ) Διὰ διαλέξεων, ἀνακοινώσεων, καὶ μουσικῶν ἀκροαμάτων λαογραφικῶν. ε') Δι' ἐκθέσεων καὶ συλλογῶν ἐνδυμάτων, σκευῶν, ἐργαλείων, μουσικῶν ὄργάνων καὶ παντοίων πραγμάτων, χρησίμων πρὸς διαφάτισιν τοῦ βίου τοῦ λαοῦ καὶ διὰ παντὸς ἄλλου τρόπου, ὃν ἡ ἐταιρεία ἥθελε κρίνῃ πρόσφορον πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς.

Περὶ τῶν ἔταιρων.

"Αρθρον 3.

α'. Οἱ ἔταιροι εἰναι τακτικοὶ καὶ ἐπίτιμοι Καὶ τακτικοὶ μὲν γίνονται οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ συντελέωσον εἰς τὸ ἔργον τῆς ἔταιρείας ἐπίτιμοι δὲ ἀλλοδαποὶ ἐπιστήμονες, δημοσιεύσαντες σπουδαίας λαογραφικάς συγγραφάς.

β'. Οἱ ἔταιροι ἐκλέγονται υπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς ἔταιρείας.

γ'. Οἱ τακτικοὶ ἔταιροι ὄφειλονται νὰ καταβάλλωσιν ἐνίαυσοιάν ουνδρομήν εἰς τὴν ἔταιρείαν, οἱ μὲν δημοδιδάσκαλοι, οἱ φοιτηταὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι ἐλληνικῶν σχολείων δρ. πέντε, οἱ δὲ λοιποὶ δρ. δέκα

δ'. Ὁ μὴ καταβαλὼν τὴν ἐτησίαν ουνδρομήν ἐντὸς τῆς πρώτης τριμηνίας τοῦ ἔτους διαγράφεται ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν τακτικῶν ἔταιρων

ε'. Οἱ ἔταιροι λαμβάνονται δωρεάν τὸ υπὸ τῆς ἔταιρείας ἐκδιδόμενον περιοδικὸν σύγγραμμα καὶ εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ὡριομένης τιμῆς ἐν ἀντίτυπον τῶν ἄλλων δημοσιευμάτων αὐτῆς. Ἐπίσης εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ὡριομένης τιμῆς λαμβάνουσιν οἱ νέοι ἔταιροι τοὺς προεκδεδομένους τόμους τοῦ περιοδικοῦ.

Περὶ τῆς διοικήσεως τῆς ἔταιρείας.

"Αρθρον 4.

α'. Τὴν ἔταιρείαν διοικεῖ δωδεκαμελὲς συμβούλιον, ἐκλεγόμενον κατὰ τριετίαν υπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν ἔταιρων. Ἀποτελεῖται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ προέδρου, τριῶν ἀντιπροέδρων, τοῦ γραμματέως, τοῦ ταμίου καὶ ἕξ ουμβούλων.

β'. Ἐν περιπτώσει παραιτήσεως, μακροχρονίου κωλύματος ἢ θανάτου μέλοις τοῦ ουμβούλου, τὸ ουμβούλιον ἐκλέγει ἔνα τῶν ἔταιρων πρὸς ουμπλήρωσιν τοῦ ουμβούλου μέχρι τῆς λήξεως τῆς τριετίας. "Αν δ' ὁ ἀποχωρῶν είναι ὁ πρόεδρος, ὁ ἀντιπρόεδρος, ὁ γραμματεὺς ἢ ὁ ταμίας, τὸ ουμβούλιον ὁρίζει ἐκ τῶν μελῶν του τὸν ἀντικαταστάτην τούτου, μετά τὴν πρόσληψιν τοῦ νέου μέλους.

"Αρθρον 5.

α'. Ὁ πρόεδρος ἐκπροσωπεῖ τὴν ἔταιρείαν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καὶ πάσης καθόλου δημοσίας ἀρχῆς ἢ ἔταιρείας, συγκαλεῖ τοὺς συμβούλους εἰς ουνεδρίας καὶ τοὺς ἔταιρους εἰς γενικάς ουνελεύσεις, προεδρεύει τούτων, διευθύνει τὰς συζητήσεις, ὑπογράφει τὰ πρακτικά καὶ πάντα τὰ ἔγγραφα τῆς ἔταιρείας, ἐντέλλεται τὴν πληρωμήν δαπανῶν, συμφώνως πρὸς τὰς ψηφισθείσας υπὸ τοῦ ουμβούλου πιστώσεις, ἐπιμελεῖται τῆς ἐκδόσεως τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἔταιρείας καὶ ὑποβάλλει εἰς τὴν γενικήν ουνελεύσιν τῶν ἔταιρων ἐκθεσιν τῶν πεπραγμένων υπὸ τῆς ἔταιρείας. Κατὰ τὰς ουνεδρίας καὶ τὰς γενικὰς ουνελεύσεις τῆς ἔταιρείας ἐν ισοψηφίᾳ νικᾷ ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου.

β'. Οἱ ἀντιπρόεδροι ἀναπληροῦνται, κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν, τὸν πρόεδρον κωλύσιμενον ἢ ἀπόντα καὶ προεδρεύουσι τῶν εἰδικῶν ἐπιτροπεῶν, ἃς ἦθελεν ὁρίσῃ τὸ ουμβούλιον

γ'. 'Ο γραμματεὺς συντάσσει τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριῶν τοῦ συμβουλίου καὶ τῶν γενικῶν συνελεύσεων τῶν ἑταίρων, καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς ἑταιρείας, συνυπογράφει μετὰ τοῦ προέδρου τὰ πρακτικά, τὰ ἔγγραφα καὶ τὰς ἐντολὰς πρὸς πληρωμήν, συνεργάζεται μετὰ τοῦ προέδρου εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἑταιρείας, τηρεῖ τὸ μητρώον τῶν ἑταίρων, τὴν ἀναγραφὴν τῶν δωρητῶν καὶ τῶν εὐεργετῶν τῆς ἑταιρείας καὶ τὸ βιβλίον τῶν εἰσερχομένων καὶ ἔξερχομένων ἔγγράφων, καὶ ἔχει τὴν σφραγίδα τῆς ἑταιρείας.

δ'. 'Ο ταμίας εἰσπράττει πᾶν ἔσοδον τοῦ συλλόγου, ἐνεργεῖ πᾶσαν κατ' ἐντολὴν τοῦ προέδρου πληρωμήν, κρατεῖ τακτικὰ βιβλία ἐσόδων καὶ ἔξόδων ὡς καὶ τῆς περιουσίας τῆς ἑταιρείας, ὃν προσωπικῶς ὑπεύθυνος διὰ τὰ διαπεπιστευμένα αὐτῷ, ὑποβάλλει καθ' ἔξαμηνίαν εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ συμβουλίου λογαριασμὸν τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς τριετοῦς περιόδου λόγον τῆς διαχειρίσεως αὐτοῦ.

"Ἀρθρον 6.

Τὸ συμβούλιον συνεδριάζει τακτικῶς δεκάκις τοῦ ἔτους, ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις ἥθελε κρίνῃ ἀναγκαῖον ὁ πρόεδρος ἢ ἥθελον ζητήσῃ τούτο τρία τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου. Τὸ συμβούλιον θεωρεῖται πλῆρες πρὸς συνεδρίαν ἀν εναι παρόντα πέντε μέλη αὐτοῦ.

Περὶ εἰδικῶν ἐπιτροπειῶν.

"Ἀρθρον 7.

Κατ' ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου καθίστανται πρὸς σπουδὴν εἰδικῶν κλάδων τῆς λαογραφίας, ἢ τῆς λαογραφίας εἰδικῶν περιφερειῶν ἢ λαογραφικῶν ζητημάτων εἰδικαὶ ἐπιτροπεῖαι. Ἐκάστη τούτων συγκροτεῖται ἐκ τοῦ προέδρου ἢ ἐνὸς τῶν ἀντιπροέδρων, ἐξ ἐνὸς τούλαχιστον ἄλλου μέλους τοῦ συμβουλίου καὶ ἐξ ἑταίρων, ὃν τὸ πλῆθος ὅριζει τὸ συμβούλιον.

"Ἀρθρον 8.

Καὶ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν δύναται νὰ καταστήσῃ τὸ συμβούλιον τοιαύτας εἰδικὰς ἐπιτροπὰς ἐξ ἑταίρων, τούλαχιστον τριῶν, διαμενόντων ἐν τῇ ὁρισθείσῃ ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ἔδρᾳ τῆς ἐπιτροπείας.

Περὶ πόρων τῆς ἑταιρείας.

"Ἀρθρον 9.

Πόροι τῆς ἑταιρείας είναι αἱ ἐτήσιαι καταβολαὶ τῶν τακτικῶν ἑταίρων, προαιρετικαὶ εἰσφοραί, χορηγίαι καὶ κληροδοτήματα καὶ αἱ εἰσπράξεις ἐκ πωλήσεως κτημάτων τῆς ἑταιρείας.

”Αρθρ. 10.

α'. 'Ο προσενεγκών εἰς τὴν ἔταιρείαν εἰσφοράν τριακοσίων δραχμῶν ἀναγράφεται δωρητὴς τῆς ἔταιρείας, δὲ χιλίων εὐεργέτης. μέγας δ' εὐεργέτης ὁ προσενεγκών εἰσφοράν πεντακισχιλίων δραχμῶν.

β'. Οἱ δωρηταὶ καὶ οἱ εὐεργέται ἔχουσι πάντα τὰ δικαιώματα τῶν ἔταιρων, εἰναι δὲ ἀπηλλαγμένοι τῆς ὑποχρεώσεως τῆς καταβολῆς ἐνιαυσίας συνδρομῆς.

Περὶ Γενικῶν Συνελεύσεων.

”Αρθρ. 11.

α' Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον ἔκαστου ἔτους συγκαλοῦνται οἱ ἔταιροι, διὰ προσκλήσεως δημοσιευομένης καὶ εἰς μίαν τούλαχιστον ἐφημερίδα πρὸ πέντε ἡμερῶν, εἰς γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν ἀνακοινοῦνται τὰ περηγμένα κατὰ τὸ ληξαν ἔτος ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν ἔταιρων διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας τριμελής ἔξελεγκτική ἐπιτροπεία πρὸς ἔξελεγκτιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ ταμίου καὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς ἔταιρείας, καὶ ὑποβάλλονται ὑπὸ τῶν βουλομένων τῶν ἔταιρῶν προτάσεις περὶ ἔργων τῆς ἔταιρείας.

β'. 'Η ἔκθεσις τῆς ἔξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας ἀνακοινοῦται ὑπὸ ταύτης μετὰ ἓνα τὸ πολὺ μῆνα ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτῆς εἰς δευτέραν γενικὴν συνέλευσιν. Αὕτη δὲ ἀποφασίζει περὶ τῶν προτάσεων τῆς ἔξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας, καθὼς καὶ περὶ τῶν τυχόν κατὰ τὴν προηγουμένην συνέλευσιν ὑποβληθεισῶν προτάσεων ἔταιρων. 'Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ γενικῇ συνελεύσει γίνεται κατὰ τὸ τρίτον ἔτος καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου.

γ'. 'Η γενικὴ συνέλευσις εἶναι πλήρης, ὅταν παρευρίσκωνται εἰκοσιπέντε ἔταιροι. 'Ἄν δὲ μὴ προσέλθωσι τοσοῦτοι κατὰ τὴν τεταγμένην ἡμέραν, γίνεται δευτέρα ὄμοια πρόσκλησις εἰς ἄλλην ἡμέραν, ὅτε ἡ γενικὴ συνέλευσις θεωρεῖται πλήρης ὁσιοδήποτε καὶ ἄν προσέλθωσιν.

Γενικαὶ διατάξεις.

”Αρθρ. 12.

Αἱ ὑπὸ τῆς ἔταιρείας καταρτιζόμεναι συλλογαὶ πραγμάτων κατατίθενται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἰστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τηρούνσης τῆς ἔταιρείας τὸ δικαιώμα τῆς χρήσεως τούτων πρὸς μελέτην καὶ διδασκαλίαν.

”Αρθρ. 13.

‘Η Ἐταιρεία ἔχει σφραγῖδα φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία».

'Αρθρ. 14.

'Ο κανονισμὸς οὗτος δύναται νῦ μεταβληθῆ μετὰ πάροδον τριετίας, τῇ αιτήσει εἴκοσι τούλάχιστον ἑταίρων, ἐν γενικῇ συνελεύσει διὰ τῆς ψήφου τῶν δύο τρίτων τῶν παρόντων ἐν ταύτῃ ἑταίρων.

'Αποφάσεις τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ. Κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν αὐτοῦ τὸ διοικητὶ κὸν συμβούλιον ἔξελεξεν ἐπιτίμους ἑταίρους τοὺς ἐπομένους ἀλλοδαποὺς ἐπιστήμονας ἐκ τῶν δημοσιευσάντων σπουδαίας λαογραφικὰς μελέτας.

Bernhard Schmidt, καθηγητὴν τοῦ ἐν Φρειβούργῳ Πανεπιστημίου.

Karl Krumbacher, καθηγητὴν τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου.

Paul Kretschmer, καθηγητὴν τοῦ ἐν Βιέννῃ Πανεπιστημίου.

August Thumb καθηγητὴν τοῦ ἐν Μαρβούργῳ Πανεπιστημίου.

Richard Wünsch, καθηγητὴν τοῦ ἐν Giessen Πανεπιστημίου.

Joseph Bédier, καθηγητὴν τοῦ ἐν Παρισίοις Κολλεγίου τῆς Γαλλίας.

D. C. Hesseling, καθηγητὴν τοῦ ἐν Leiden Πανεπιστημίου.

Giuseppe Pitré, ἐν Παλέρμῳ, διευθυντὴν τοῦ Archivio per lo studio delle tradizioni populari.

W. H. Roscher, ἐν Δρέσδῃ, μέλος τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως.

R. M. Dawkins, διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Βρεταννικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς.

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ. Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον κατὰ τὰς συνεδρίας αὐτοῦ τῶν μηνῶν Ιανουαρίου, Φεβρουαρίου καὶ Μαρτίου ἔξελεξεν πολλοὺς τακτικοὺς ἑταίρους "Ελληνας, τῶν ὅποιών τὰ ὄνόματα θά δημοσιευθῶσιν εἰς προσεχὲς τεῦχος τοῦ Δελτίου τῆς ἑταιρείας.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ. 'Απεφασίσθη ἡ ἔκδοσις τριμηνιαίων περιοδικοῦ συγγράμματος, εἰς σχῆμα 8ον, ἐκ φύλλων τυπογραφικῶν 40 περίπου κατ' ἕτος, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν : Λαογραφία. Δελτίον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας.

ΕΙΔΙΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΙ. Συνεκροτήθη εἰδικὴ ἐπιτροπεία τῆς δημώδους μουσικῆς ἐκ δύο μελῶν τοῦ συμβουλίου, κατὰ τὸν κανονισμόν, τοῦ κ. Γ. Νάζου, διευθυντοῦ τοῦ Ὡδείον Ἀθηνῶν καὶ τοῦ κ. I. Ψαρούδα, καὶ ἄλλων τακτικῶν ἑταίρων. 'Η ἐπιτροπεία αὕτη ὁ ἀσχοληθῆ ἴδιως περὶ τῶν καταληλοτάτων τρόπων πρὸς περισυλλογήν, ἀκριβεστάτην μεταγραφὴν καὶ δημοσίευσιν τῶν δημωδῶν μελωδιῶν. 'Απεφάσισε δὲ περὶ ἀποστολῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐνὸς μουσικοῦ εἰς χωρία τινὰ τῆς Πελοποννήσου πρὸς περισυλλογὴν μελωδιῶν διὰ φωνογράφου, δι' οὓ μόνον καθίσταται δυνατὸς ἐκάστοτε ὁ ἔλεγχος τῆς ἀκριβείας τῆς μεταγραφῆς.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

A. Παπαδοπούλου — Κεραμέως. Γλωσσάριον ἐβραϊκοελληνικόν ('Απόσπασμα ἐκ τοῦ Festschrift zum 70 Geburtstage A. Harkavy's, Berlin 1909. 8ον σ. 25).

'Ο κ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς δημοσιεύει λείφανον παλαιοῦ γλωσσαρίου ἐβραϊκοῦ καὶ ἑλληνικοῦ, ἐκ τοῦ μόνου σωθέντος ἐκ τοῦ περιέχοντος τὸ γλωσσάριον τοῦτο κώδικος μεμβρανίνου φύλλου, κομισθέντος ἐκ Παλαιστίνης ἡ 'Αραβίας ἡ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Πετρούπολιν ἀποκειμένου δ' ἐν τῇ δημοσίᾳ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἄρ. 628. Τὸ γλωσσάριον τοῦτο ἐγράφη μεταξὺ τοῦ ἔκτου καὶ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος ὡς δὲ διὰ τῆς συνεργασίας ἐβραϊστῶν ἡδυνήθη νὰ καθορίσῃ δ. κ. Π., περιέχει λέξεις ταλμουδικὰς ἐρμηνευομένας ἑλληνιστές ὅθεν ὡς μετὰ πολλῆς πιθανότητος εἰκάζει ὁ κῶδις οὗ ἐν μόνον φύλλον περιεσώθη, ἐρμηνεύον τῆς ἐβραϊκῆς θρησκείας βιβλίον ἀγνωστον εἰς τοὺς 'Ελληνας χριστιανούς, ἡτο λεξικολογικῶν ἔργον χρήσιμον ἀποκειστικῶς εἰς 'Ισραηλίτας ἑλληνικῶν τόπων, τὴν ἑλληνικὴν ὡς μητρικὴν ἔχοντας γλῶσσαν.

Τὸ δυστυχῶς κολοβὸν γλωσσάριον τοῦτο ἀποτελεῖ σπουδαιοτάτην συμβολὴν εἰς τὴν ιστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τὴν σπάνιαν τῶν μνημείων τῆς λαλουμένης γλώσσης κατὰ τοὺς χρόνους, ὅποτε ἐγράφη ὁ κῶδις. 'Η δ' ἔκδοσις ἐγένετο μετ' ἐπαξίας φροντίδος καὶ προσοχῆς. Τὰ πλεῖστα τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων διευκρινεῖ ὁ ἐκδότης διὰ πλουσίων ὑπομνηματισμῶν, ἐλεγχόντων βαθεῖαν γνῶσιν καὶ τῆς μέσης ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν σημερινῶν κατὰ τόπους ἴδιωμάτων.

Thera. Untersuchungen, Vermessungen u. Ausgrabungen in den Jahren 1895—1902 herausgegeben von F. Frhr. Hiller von Gaertringen. Vierter Bd. Klimatologische Beobachtungen aus Thera unter Mitwirkung von Frhr. Hiller von Gaertringen und E. Vassiliu bearbeitet von P. Wilski. II Th. A. Meteorologische Tabellen. B. Nachträge zu Bd. I—III. Berlin, Verlag von Reimer 1909. 4ον σ. VIII+X, 55—202.

Περὶ τοῦ ἔργου τούτου θὰ διαλαβώμεν ἐκενεώς εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΦΑΛΜΑΤΑ

'Ἐν σ. 3 στ. 6 ἀντὶ πρὸ γρ. ἀπό.—'Ἐν σ. 29 στ. 12 κάτωθεν ἀντὶ πονήματος γρ. ποιήματος. —'Ἐν σ. 36 στ. 9 κάτωθεν, ἀντὶ ἐξ γρ. ἐκ. —'Ἐν σ. 48 στ. 4 κάτωθεν ἀντὶ Moréa γρ. Morée. —'Ἐν σ. 52 στ. 9 κάτωθεν ἀντὶ χρόνον γρ. χρόνων. —'Ἐν σ. 61 στ. 18 ἀντὶ ἡρύσθη γρ. ἡρύσθη.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ εἰς σ. 21 σημ. 2. 'Ἐν Κύπρῳ, ὡς βεβαιώνει ὁ Σίμος Μενάρδος (ἐν 'Αθηνᾷ τ. ΙΓ' σ. 269), ἀκούονται τὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα 'Ρωτόλητος (ἐν χωρίῳ Διερώνῳ) 'Ρωτῆς (ἐν Πισσούρῃ), 'Ροδόκλης (ἐν Πεγείᾳ) καὶ τὸ 'Αρετοῦσα, ἄτινα κατ' αὐτὸν πλοέρχονται πάντα ἐκ τοῦ 'Ερωτοκρίτου.

ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Όμιλῶν πρό τινος περὶ τῆς συνθέσεως τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ 'Ακρίτου¹⁾ καὶ ὑποστηρίζων τὴν γνώμην, ὅτι ἀπηρτίσθη ἐκ τῶν δημωδῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων, παρετήρησα ὅτι ὡς ἐπιχείρημα σπουδαῖον ὑπὲρ τῆς ἀντιθέτου γνώμης τῶν ἴσχυριζομένων, ὅτι ἐκ τοῦ ἔπους ἀπερρευσαν τὰ δημώδη ἄσματα, ἡδύνατο νὰ προσαχθῇ τὸ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἄσμα. Τὸ ἄσμα τοῦτο ἀληθῶς ἡδύνατο νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι εἶναι ἀπόσπασμα τοῦ ἔπους διότι πραγματευόμενον ἐν μόνον ἐπεισόδιον τοῦ κύκλου τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων, περιλαμβάνει καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν ἄλλων ἐπεισοδίων· εἶναι τρόπον τινά ἀνακεφαλαίωσις τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ ἥρως ἀφήγησις ἐμποιεῖ τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι μέρος μακροτέρας διηγήσεως. Προσέθετον δὲ ὅτι καὶ ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς τε διατυπώσεως καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἄσματος πρὸς τὸ τελευταῖον μέρος τῆς διασκευῆς τοῦ ἔπους τοῦ 'Εσκωριαλίου κώδικος φαίνεται ἐνισχύουσα τὴν ὑπόθεσιν ταῦτην. Διότι ἡ δημώδης ποίησις δὲν προβαίνει πέρα τῆς ἐπεισοδιακῆς καὶ κατὰ μέρος αὐτοτελοῦς ἐπεξεργασίας τῆς ἐπικῆς ὕλης, ἡ δὲ συμπλοκὴ ἐπεισοδίων εἶναι τεκμήριον ἐπιδράσεως τεχνικῆς ποιήσεως.

'Αλλὰ παρετήρησα προσέτι, ὅτι μεθ' ὅλα ταῦτα ἔξ ἄλλων ἐμφανῶν καὶ ἀσφαλεστέρων τεκμηρίων πειθόμεθα, ὅτι ἡ δημώδης ποίησις προηγήθη τοῦ τεχνικοῦ ἔπους καὶ ὅτι τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ διασκευὴ τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων, ἔχουσα τὴν ἐπίφασιν ἀληθοῦς καὶ

¹⁾ Περὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων 'Ελλήνων. 'Αθ. 1907 σ. 25.—Τὰ κατὰ τὴν πρυτανείαν Ν. Γ. Πολίτου, 'Αθ. 1907 σ. 25.

ἀπηκριβωμένης ἵστορικῆς διηγήσεως· διὸ παρέλαβον ἐκ τῶν δημωδῶν παραδόσεων οἱ διασκευασταὶ μόνον ὃ τι ἐνομίσθη ἔχον ἵστορικὴν ὑπόστασιν, ἔξωβέλισαν δὲ πᾶν ὃ τι ἐθεωρήθη φανταστικὸν καὶ ἀπίθανον, καὶ προσένθεσαν, ποικίλοντες τὴν ἵστορικὴν ἔκθεσιν, ὥητορικὰ κοσμήματα καὶ ἡθικὰ διδάγματα καὶ ψυχωφελεῖς παραινέσεις. Ἐμφότερα δὲ τὰ στοιχεῖα ταῦτα, τὸ διδακτικὸν καὶ τὸ ὥητορικόν, εἶναι παντελῶς ἀλλότρια τῆς δημώδους ποιήσεως, ἐνῷ ὁ κυριώτατος χαρακτὴρ τῶν ἐπικῶν ἄσμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἐπικράτησις ἐν αὐτοῖς τοῦ δραματικοῦ στοιχείου.

Ἐκ τοῦ ἔτης δὲ μάλιστα ἀποδεικνύεται ἡ προτεραιότης τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων, ὅτι ἀφηγοῦνται ταῦτα καὶ ἐπεισόδια μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τὸ ἔπος, ὃν τὰ πλεῖστα δὲν ἦσαν ἄγνωστα εἰς τοὺς διασκευαστὰς αὐτοῦ, ὡς συνάγεται ἔξ οὐδηλώσεώς τινων τούτων ἐν διασκευαῖς τοῦ ἔπους καὶ ἐκ τῆς παραμορφώσεως ἀλλων ἔνεκα τῆς προσπαθείας πρὸς ἔξαλεψιν τῶν ἐν αὐτοῖς μυθικῶν στοιχείων καὶ παράστασιν ὡς πιθανῶν καὶ εὐλόγων καὶ ἵστορικῶς ἀληθῶν τῶν πλασμάτων τῆς δημώδους φαντασίας. Ὅθεν τάκριτικὰ ἄσματα, περιέχοντα ὕλην μὴ χρησιμοποιηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἔπους ἡ παραπομηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, προῆλθον πάντως ἔξ ἀλλης πηγῆς. Ἄν ἡ προέλευσις αὐτῶν, ἀμεσος εἴτε ἔμμεσος, ἥτο ἐκ τῶν διασκευῶν τοῦ ἔπους, δὲν θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ παρουσιάζωσί τι πλέον αὐτοῦ, μᾶλλον δ' ἡ ὕλη αὐτῶν θὰ ἥτο δλιγωτέρα. Διότι παραλαμβάνει μὲν ὁ λαὸς ἐκ τῆς τεχνικῆς ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ παραλαμβανόμενα ἀφομοιώνει πρὸς τὰ ἴδια διὰ παραλείψεως στίχων καὶ προσαρμογῆς τῶν ὑπολοίπων πρὸς τὰς ἴδεας καὶ τὸ μουσικὸν συναίσθημα αὐτοῦ. Πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ παραδείγματα τῆς ἐπιδράσεως τῆς τεχνικῆς ποιήσεως εἰς τὴν δημώδη ἐλληνικὴν μαρτυροῦσι τοῦτο, καὶ οὐδὲν ἀπολύτως ἔχομεν παράδειγμα τοῦ ἐναντίου. Δὲν εἶναι εὐάριθμα τὰ τεχνικὰ ποιήματα, τὰ ὅποια γενόμενα δημοτικά, ἐφάνησαν ἔχοντα καλλονὰς ποιητικὰς ἀδιαγνώστους ἐν τῇ προτέρᾳ μορφῇ αὗτῶν, ἀλλὰ τοῦτο ἐπετεύχθη πάντοτε δι' ἀφαιρέσεως τοῦ περιπτοῦ καὶ ἐκτρόπου, ἔξομαλίσεως τῆς λέξεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς εὐρυθμίας, δπου ἥτο ἐνδεεστέρα. Οὐδέποτε δὲ διὰ προσθηκῶν, εἰμὴ ἀν ἀνεπιγνώστως ἐλαμβάνοντο αὗται ἔξ ἀλλων συγγενῶν δημοτικῶν ἄσμάτων.

Οὐδεν, ὡς καὶ ἐν τῷ μνημονευθέντι λόγῳ μου περὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ὑπέδειξα, ἡ ἐπιπλοκὴ τῶν ἐπεισοδίων ἐν τῷ δημιώδει ἄσματι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ, δὲν εἶναι τεκμήριον ἐπιδράσεως τῆς τεχνικῆς ἐποποίιας εἰς τὴν δημώδη ποίησιν, ἀλλὰ δεικνύει μᾶλλον, ὅτι ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τῆς ἐπικῆς ὕλης ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἐχώρησε περαιτέρω τῶν ἄλλων λαῶν, ἐπιτυχών τὴν σύνθεσιν πολλῶν ἐπεισοδίων εἰς ἐνιαῖον ποιητικὸν σύνολον· διότι αἱ ουναφεῖς καὶ εἰς τὰ οὐσιώδη ὅμιμειδεῖς δημώδεις παραδόσεις περὶ τοῦ Διγενῆ ἤσαν τόσον κοιναὶ καὶ πρόχειροι εἰς αὐτόν, ὥστε ὁ συμφυρμὸς πολλῶν ἄμα ἐκ τούτων οὐδεμίαν ἐπαρουσίαζε δυσχέρειαν.

Διὰ τῆς λεπτομερεστέρας ἔξετάσεως τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς παραβολῆς αὐτῶν πρὸς τὴν ἐν ταῖς διασκευαῖς τοῦ ἔπους διήγησιν τοῦ θανάτου, δύναται νὰ καταδειχθῇ σαφῶς ἡ σχέσις τοῦ ἔπους πρὸς τὴν δημώδη ποίησιν. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρισμοῦ τῆς σχέσεως ταύτης ὁδηγούμεθα εἰς τὴν ἔξακρίβωσιν τῶν πηγῶν τῶν διασκευῶν τοῦ ἔπους καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς συνθέσεως αὐτοῦ. Εὐτυχῶς αἱ γνωσταὶ παραλλαγαὶ τοῦ ἄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι ἵκαναὶ τὸν ἀριθμόν, καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν εὐκολύνει τὴν τοιαύτην ἔξέτασιν. Εἰς 72 τὸν ἀριθμὸν ἀνέρχονται αἱ παραλλαγαὶ, ὅσας ἡδυνήθην νὰ συλλέξω, καὶ βεβαίως πᾶσαι αἱ φερόμεναι μέχρι τοῦδε παρὰ τῷ λαῷ δὲν περιορίζονται εἰς ταύτας μόνον¹⁾. Εἰς ταύτας συμπεριλαμβάνονται μὲν καὶ 14 ἄσματα, χαλαρῶς ἐν μιᾷ ἢ δύο παραλλαγαῖς αὐτῶν συνδεόμενα πρὸς τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ καὶ τάχριτικὰ καθόλου, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν συνυπελογίσθησαν αἱ πολυπληθεῖς παραλλαγαὶ τῶν ἄσμάτων περὶ τῆς πάλης λεβέντη ἦ βοσκοῦ καὶ τοῦ Χάρου, ἢν καὶ εἴναι κατάδηλος ἡ συνάφεια αὐτῶν πρὸς

¹⁾ Ὁτε ἔδημοσίευσα τὸ πρῶτον τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ (ἐν Δελτίῳ τῆς ἴστορ. ἐταιρείας 1885 τ. Β') συνεποσοῦντο αὗται εἰς 17 μόνον, μετ' ὀλίγα δ' ἔτη ἀνεκοίνωσα εἰς τὸν Ivan Schischmánon 43 ἐν ὅλῳ παραλλαγάς, δημοσιεύσισας ἐν τῇ διεξοδικῇ μελέτῃ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἄσματος, τῇ καταχωρισθείσῃ ἐν τῷ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ ἐπιμελείᾳ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐκδιδομένῳ ἐν Σοφίᾳ περιοδικῷ συγγράμματι Sbornik za narodni oumotvorenia etc. (1896. 1898). Νῦν δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν παραλλαγῶν ἀς ἔχω συλλέξη εἴναι ὑπερδιπλάσιος. Παραπλησία ἀναλογία παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλους κύκλους ἄσμάτων.

τὸ ἄσμα τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου, καθὼς καὶ αἱ ἀφηγούμεναι τὸν φόνον βασιλέως ὑπὸ τῆς συζύγου του, πλὴν μιᾶς, ἐν ᾧ δητῶς ἀναφέρεται ὁ Διγενῆς ὡς ὁ φονευθεῖς. Τὰς παραλλαγὰς ταύτας δημοσιεύω ὥδε, κρίνων οὐχὶ ἀλυσιτελῆ καὶ τὴν ἀναδημοσίευσιν τῶν προεκδεδομένων, ὡν αἱ πλεῖσται εὑρίσκονται ἐν συλλογαῖς δυσπορίστοις.

Κατὰ τὰς διαφόρους διασκευὰς τοῦ ἔπους¹⁾ ὁ Διγενῆς Ἀκρίτης, καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον ἐν μέσῳ ἄλσους (Τρ. "Ανδρ. Ὁξ. βιβλ. Η', Κρ. Ζ'). Τὸ ἄλσος περιέβαλλε τεῖχος ὑψηλότατον κατωχυρωμένον (Τρ. στ. 2705-6. "Ανδρ. 3907-8. Κρ. Ζ' 15). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ (Τρ. "Ανδρ. Η' Θ', Ὁξ. Η', Κρ. Ζ'), ἡλθόν ποτε πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ Ἐμελ φίλοι Σαρακηνοὶ ὁρθόδοξοι, συγγενεῖς ἐκ πατρός τούτους ἐδειξιώθη προφρόνως καὶ ἐξήρχετο μετ' αὐτῶν συχνάκις εἰς θήραν, πολλάκις δ' ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἐπιδείξῃ τὴν θηρευτικὴν δεινότητα αὐτοῦ καὶ ἀνδρείαν. Είτα δ' ἐξ ἀφορμῆς τινος περιέπεσεν εἰς χαλεπώτατον νόσημα, καλέσας δὲ τὸν ίατρὸν τοῦ στρατοῦ, καὶ καταμαθὼν ὅτι ἐγγίζει τὸ τέλος του, διέταξε πάντας νὰ ἔξελ-

1) Τὰς διασκευὰς ταύτας δηλοῦμεν διὰ τῶν ἔξης βραχυγραφιῶν:

Kr. = Διασκεψὴ τοῦ χειρογράφου τῆς Κρυπτοφέροης (*Legrand, Les exploits de Basile Digenis Aceritas, épopée byzantine publiée d'après le ms. de Grotta-ferrata, Par. 1892*).

Tg. = Χειρόγραφον τῆς Τραπεζοῦντος. (*C. Sathas et E. Legrand, Les exploits de Digénis Akritas, épopée byzantine du dixième siècle publiée pour la première fois d'après le manuscrit unique de Trébizonde, Par. 1875*).

"Ανδρ." = Χειρόγραφον τῆς "Ανδρου (Βασιλείος Διγενῆς Ἀκρίτας, ἐποποία βυζαντινὴ τῆς 10ης ἑκατονταετηρίδος κατὰ τὸ ἐν "Ανδρῷ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον ὑπὸ 'Αντ. Μηλιαράκη. 'Εν 'Αθ. 1881).

"Εσκ." = Χειρόγραφον τοῦ 'Εσκωριάλου. (*K. Krumbacher, Eine neue Handschrift des Digenis Aceritas ἐν Sitzungsberichte der philos.-philol. u. der histor. Klasse d. bayer. Academie d. Wissensch. 1904 σ. 309 κε.*)

"Οξ." = Χειρόγραφον τοῦ "Οξφορδ, διασκεψὴ Ἰγνατίου Πετρίτζη 1670 (Sp. P. Lambros, Collection de Romans grecs en langue vulgaire et en vers. Par. 1880 σ. 111 κέ).

θωσι καὶ ἐκάλεσε τὴν σύζυγόν του, μεθ' ἡς συνωμίλησε κατ' ἵδιαν. 'Υπομνήσας δ' αὐτὴν τοὺς ἄδηλους, οὓς ὑπὲρ αὐτῆς ὑπέστη καὶ λόγους παραμυθίας εἰπὼν πρὸς αὐτὴν καὶ περὶ τῆς μελλούσης τύχης της μεριμνῶν, παρώτρυνεν αὐτὴν νὰ νυμφευθῇ ἀνδρεῖον ἄγουρον, τολμηρὸν καὶ γενναιον. 'Αλλ' ἡ πιστὴ σύζυγος, μετὰ θρήνων μὲν ἐδήλωσεν εἰς αὐτὸν ὅτι οὐδέποτε θὰ νυμφευθῇ ἄλλον ἄνδρα, ἐλθοῦσα δ' εἰς τὰ δώματά της ἐδεήθη ἐνθέρμως εἰς τὸν θεόν νὰ σώσῃ τὸν σύζυγόν της. 'Οτε δ' ὑπέστρεψεν, ἰδοῦσα αὐτὸν ψυχορραγοῦντα καὶ μὴ φέρουσα τὴν ἀμετρον ὁδύνην, ἔξεπνευσεν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἄνδρός της.

Ταῦτα κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ χειρογράφου τῆς Κρυπτοφέρρης (βιβλ. Η'). Κατὰ δὲ τὰς ἄλλας¹⁾, ὁ Διγενῆς νοσήσας δεινοτάτην νόσον, ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην καὶ ἐκάλεσε πολλοὺς ἐνδοξοτάτους Ἱατρούς. 'Αλλ' οὐδὲν ἴσχυσεν ἡ ἐπιστήμη αὐτῶν. «Εἰς δὲ τὴν τρίτην τὴν κακήν, τὴν πολυπικραμένην ἡμέραν» ("Ανδρ. 4387. Τρ. 3158) εἶδεν ὅτι ἐπέκειτο ὁ θάνατός του. «Ο θάνατος τὸν πολεμᾷ εἰς τὸ παλάτι μέσα» ("Ανδρ. 4405)· ὁ 'Ακρίτας τὸν ἀναγνωρίζει καὶ θρηνεῖ τὴν ἀδυναμίαν, εἰς ἣν τὸν κατεδίκασεν ὁ ἐπερχόμενος θάνατος. Προστάξας δὲ νὰ ἔξελθωσι πάντες οἱ Ἱατροί, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγον· ἡ συνομιλία τῶν συζύγων, ἡ προσευχὴ τῆς συζύγου, ὁ θάνατος ἀμφοτέρων, ἐκτίθενται ὁμοίως ὡς ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ χειρ. τῆς Κρ. ("Ανδρ. 4416 - 4618. Τρ. 3161 - 3182. Οξ. 3025 - 3042).

'Η τοῦ 'Εσκωριαλίου χειρογράφου διασκευὴ παραλλάσσει οὐσιωδῶς τῶν λοιπῶν. 'Ο Διγενῆς νοσῶν κατάκειται ἐπὶ πολυτελοῦς κλίνης,

καὶ ἐμπροσθεν τῶν γονάτων τον κάθεται ἡ πονητή του
καὶ τριγύρου τον στέκουσιν τοιακόσια παλληκάρια. . . .

'Ανακαθίσας δ' ἐπὶ τῶν ἀγκώνων, ἥρχισε νὺν διηγῆται εἰς τὰ παλληκάρια του ἄδηλους, τοὺς ὅποίους μόνος αὐτὸς ἄλλοτε ἔξετέλεσεν ὅτε οὐδένα εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ:

¹⁾ Τὸ χειρόγραφον τῆς Τραπεζοῦντος εἰναι κολοβὸν καὶ τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ φθάνουσι μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς πρὸς τὴν σύζυγον διηγήσεως αὐτοῦ περὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἄδηλων. 'Αλλ' ἐπειδὴ ἡ διασκευὴ εἰναι παρεμφερεστάτη πρὸς τὴν τοῦ χειρογράφου τῆς "Ανδρου, τὸ κενὸν ἀναπληροῦται ἐκ τούτου. 'Η τοῦ Πετρίτου ἐν τῷ χειρ. τοῦ "Οξφορδ ἔκθεσις τῶν κατά τὴν τελευτὴν τοῦ Διγενῆ εἰναι ἐπιτομωτάτη.

Καὶ ἔμπηξε τοὺς ἀγκώνους του εἰς τὸ προσκέφαλόν του καὶ τοὺς ἀγούρους του ἔλεγεν, οὕτως τοὺς παραγγέλλει· «Θυμᾶσθε, παλληκάρια μου, τῆς Ἀραβίας τοὺς κάμπους, ὅτι ἡσαν κάμποι ἀνυδροί καὶ καύματα μεγάλα κλπ.

καὶ ἔξακολουθῶν οὗτω, κατὰ τρόπον μὴ ἀφιστάμενον τοῦ τῶν δημοτικῶν φύματων, τὴν ἀφήγησιν τῶν ἀνδραγαθημάτων του, ἐπάγεται ψυχωφελεῖς ὑποθήκας καὶ παραγγέλματα περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου αὐτῶν καὶ κληροδοτεῖ εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἀνὰ ἓνα ἵππον καὶ ἀνὰ ἓν σπαθίον καὶ ὁρόπαλον καὶ θώρακας. Μετὰ ταῦτα εἶδεν ἄγγελον πυρός, «καὶ ὡς τὸν εἰδ[εν] ὁ Διγενῆς ἐτρόμαξε μεγάλως | καὶ τὴν καλήν του ἐφωνιαξεν νὰ ἰδῃ τὴν φαντασίαν». Εἰς τὴν καλήν του ὑπενθυμίζει ὅσους ἀγῶνας διὰ τὴν ἀγάπην αὐτῆς ἥγωνισθη καὶ τὴν προτρέπει νὰ δεηθῇ εἰς τὸν θεὸν νὰ παρατείνῃ τὴν ζωήν του. Μετὰ μακρὰν δὲ καὶ ἀνιαρὰν ἀλλὰ ματαίαν δέσησιν τῆς γυναικὸς ὑπὲρ τοῦ συζύγου, ψυχορραγεῖ ὁ Διγενῆς καὶ ἐκείνη στραφεῖσα καὶ ἰδοῦσα αὐτὸν λιποθυμεῖ καὶ πεσοῦσα ἐπὶ τῆς γῆς ἐκπνέει.

Οἱ ἀθλοι, οὓς ἀφηγεῖται ὁ Διγενῆς κατὰ τὴν μετὰ τῆς συζύγου δμιλίαν, εἰναι:

α') 'Η ἀρπαγὴ τῆς συζύγου του καὶ ἡ μάχη πρὸς τὸν διώκοντα στρατὸν τῶν γονέων της. (Τρ. 3171 κ.ε. λείπει τὸ τέλος. "Ανδρ. 4425-4437. Κρ. Η' 69-80).

β') 'Η δρακοντοκτονία τοῦ Βλαττολιβαδίου (Κρ. Η' 81-9. "Ανδρ. 4438-4444).

γ') 'Η λεοντοκτονία τοῦ Βλαττολιβαδίου (Κρ. Η' 90-5. "Ανδρ. 4445-4452).

δ') 'Η ἀποκρουσθεῖσα ἀπόπειρα τῆς ἀρπαγῆς τῆς συζύγου του ὑπὸ τῶν ἀπελατῶν (Κρ. Η' 96-103).

ε') 'Η κατανίκησις τῶν ἀπελατῶν καὶ τῆς Ἀμαζόνος Μαξιμοῦς (Κρ. 106-120. 'Ανδρ. 4445-4452).

Πάντες οἱ ἀθλοι οὗτοι ἐκτίθενται πλατύτερον εἰς τὰ προηγούμενα βιβλία τοῦ ἔπους.

'Εν δὲ τῇ διασκευῇ τοῦ 'Εσκωριαλίου χειρογράφου προστίθενται καὶ δύο ἄλλοι ἀθλοι, τοὺς ὅποίους τὸ πρῶτον ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ

Διγενῆ πρὸς τὰ παλληκάρια του μανθάνομεν. Οἱ ἐν τῇ διηγήσει ἔκεινῃ ἀναφερόμενοι ἄδηλοι εἰναι :

α') Κατανίκησις 300 ἑνόπλων Ἀραβιτῶν, περικυκλωσάντων αὐτὸν εἰς τοὺς ἀνύδρους κάμπους τῆς Ἀραβίας (στ. 46-52).

β') Μάχη πρὸς λέοντας καὶ λεαίνας παρὰ τὸν πόρον τοῦ Εὐφράτου, φόνος λεαίνης, τροπὴ τῶν λεόντων (στ. 53-65).

γ') Μάχη πρὸς τοὺς ἀποπειραθέντας ν' ἀπαγάγωσι τὴν σύζυγόν του ἀπελάτας (στ. 72-5).

δ') Μάχη πρὸς τὸν δράκοντα (τοῦ Βλαττολιβαδίου) (στ. 76-84).

Ἡ αὐτὴ περίπου οἰκονομία παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ δημοτικῶν ḥσματων. Τὴν ἐπικειμένην τελευτὴν αὐτοῦ σημαίνει ἡ πάλη πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ ἔλληνικὸς λαὸς τὴν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν φαντάζεται ὡς πάλην πρὸς τὸν Χάρον ἢ τὸν ψυχοπομπὸν ἄγγελον, ἔξ οὖ καὶ αἱ λέξεις καὶ φράσεις χαροπαλεύει, παλεύει μὲ τὸ Χάρο, εἶναι ἀπάνω ἡς τὸ χαροπάλεμα, ἀγγελομαχεῖ ἐπὶ τῶν ἐτοιμοθανάτων. Καὶ τοῦ Διγενῆ ἄρα ὁ θάνατος δὲν ἦτο δυνατὸν ἄλλως νὰ ἐπέλθῃ, εἰμὴ μετὰ πάλην πρὸς τὸν Χάρον. 'Αλλ' ὁ Διγενῆς δὲν εἶναι κοινὸς θνητός· δεινὸς συνάπτεται ἀγών, καὶ ὁ ἥρως καταβάλλει τὸν δαίμονα τοῦ θανάτου, μόλις δὲ διὰ δόλου κατορθώνει οὗτος ν' ἀναδειχθῇ ἐπὶ τέλους νικητής. Καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρον κατάκειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζουσι δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ δόποια ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐτοῦ. Πῶς ἐφόνευσε γιγάντειον Σαρακηνόν, φρουροῦντα τὸν πόρον τοῦ Εὐφράτου (τῶν ἐπισυναπτομένων ḥσματων ἀρ. 1. 2), ἢ ἀράπην (ἀρ. 5), ἢ τεράστιον δράκοντα (ἀρ. 1. 3. 9) ἢ ὅφεις δικεφάλους ἢ τρικεφάλους (ἀρ. 9. 14. 15), δράκοντας (ἀρ. 2. 12), λέοντας (ἀρ. 2. 6. 8. 10. 11. 15), λύκους (ἀρ. 18), ἄρκτους (ἀρ. 6. 8. 10. 11. 14. 15), ἄρκτους πτερωτὰς (ἀρ. 18), καὶ τὸ στοκχειωμένο ἄλάφι (ἀρ. 9-12). Εἴτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του, καὶ ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποτονίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του (ἀρ. 1. 22. 23. 32-34, πρβλ. ἀρ. 24-29).

'Ο τύπος οὗτος εἶναι ὁ μάλιστα διαδεδομένος, ἢ δὲ στενὴ συνάφεια αὐτοῦ πρὸς τὰς τεχνικὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους ὑποδεικνύει ὅτι εἶναι καὶ ὁ παλαιότατος. 'Αλλὰ καὶ πολλαὶ ἄλλαι παραλλαγαὶ φέρονται, εὐεξήγητοι ἐκ τοῦ πλούτου τῶν περὶ τοῦ Διγενῆ δημωδῶν παραδό-

σεων καὶ ἐκ τῆς ἐλευθέρας ὑπὸ τοῦ λαοῦ διαπλάσεως τῆς ἐπικῆς ὥλης. Τὰ ἐπισυναπτόμενα ἄσματα παρουσιάζουσι τὰς ἐπομένας παραλλαγάς:

α') 'Ο ἥρως ἔξ ὀνείρου μανθάνει τὸν ἐπικείμενον θάνατόν του ἐστιᾱͅ τοὺς φύλους του καὶ διηγεῖται τὰς ἀνδραγανθίας του (ἀρ. 6, πρβλ. 7).

β') Μανθάνει τοῦτο παρὰ πτηνῶν· παραλαγαὶ τινες προσθέτουσιν ὅτι ἀπιστεῖ εἰς τὸ ἄκουσμα, θεωρῶν βέβαιον προμήνυμα τοῦ τέλους του μόνον τὴν ἀποτυχίαν ἐν κυνηγίῳ· ἀλλ' ὅτι ἔξελθὼν εἰς κυνήγιον ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιτύχῃ θήραμα· καὶ ὅτι παλαίει μετὰ τοῦ Χάρου' (ἀρ. 23 - 31. 35. 41). Πρβλ. τὰ ὑπὸ τῆς διασκευῆς τῆς Κρ. μνημονεύμενα κυνηγέσια τοῦ Ἀκρίτου πρὸ τοῦ θανάτου του.

γ') 'Ο Διγενῆς διὰ τοῦ θανάτου ἀποτίνει τὸ ἀμάρτημα αὐτοῦ, τοῦ φόνου τῆς στοιχειωμένης ἐλάφου (ἀρ. 10, πρβλ. 9. 11).

δ') 'Ο Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενῆ (ἀρ. 8. 42). Συναντᾶ αὐτὸν εἰς τὸ κυνήγιον (αρ. 7. 58).

ε') 'Ο Διγενῆς φοβεῖται ἵδων τὸν Χάρον ἢ τὸν ψυχοπομπὸν ἄγγελον ἐννοεῖ ὅτι ἡγγισε τὸ τέλος του, παλαίει πρὸς τὸν Χάρον καὶ καταβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ. (ἀρ. 6. 8 - 11. 13. 14. 17. 18).

Ϛ') 'Η μήτηρ τοῦ Δ. θνήσκει πιούσα φάρμακον ἐκ λύπης, διότι εἶδεν αὐτὸν ἡττώμενον ἐν τῇ πάλῃ (ἀρ. 45).

ζ') 'Ακούσας παρὰ φύλων του ὁ Δ. ὅτι ἐπεφάνη ἄγνωστος ἥρως (εἴναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἀν καὶ ἐπιθάνατος, προκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἡττᾶται (ἀρ. 20. 21).

η') Φύλοι τοῦ Δ. ἀνδρειωμένοι μαθόντες τὴν θανάσιμον νόσον του, πειρῶνται νὰ τὸν σώσωσι διὰ φαρμάκων (ἀρ. 19. 20).

θ') 'Ο Δ. κτίζει κάστρον ὅπως μὴ τὸν εῦρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδ' οὕτω τὸν ἀποφεύγει (ἀρ. 36. 37. 40).

ι') Οἱ ἀντρειωμένοι κτίζονται κάστρον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ Χάρου· ἀλλ' οὗτος ἐπιστὰς προκαλεῖ τὸν ἄριστον αὐτῶν εἰς ἀγῶνα καὶ νικᾷ (ἀρ. 46 - 54).

ια') 'Ο Δ. θνήσκει ἔκουσίως, ὁρύξας αἰντὸς τὸν τάφον του, καὶ παρασύρει εἰς τὸν τάφον καὶ τὴν σύζυγόν του (ἀρ. 33).

ιβ') Θνήσκων ὁ Δ. μεριμνᾶ περὶ τῆς τύχης τῆς οἰκογενείας του, εἰς ἥν καταλείπει ὑπέρογκον χρέος, ἐνῷ ἡ περιουσία του συνίσταται εἰς μίαν ἄμπελον. (ἀρ. 5. 60, πρβλ. 61 - 72).

ιγ) Τὸν Δ. ἀποκτείνει ἡ σύζυγός του βάσιλόπαις τὴν πρώτην νύκτα τῶν γάμων. (ἀρ. 59).

ιδ) Ὁ θεὸς παραχωρεῖ εἰς τὸν Δ. παράτασιν τῆς ζωῆς, ἀν τις τῶν οἰκείων του δεχθῆ νὰ μερισθῇ μετ' αὐτοῦ τὰ ὑπόλοιπα ἔτη τοῦ βίου του· ἀρνηθέντων τῶν γονέων του δέχεται μόνη ἡ σύζυγός του (ἀρ. 37 - 41); εἰς τινας παραλλαγὰς ἀναφέρεται μόνη ἡ ἴκεσία τοῦ Δ. περὶ παρατάσεως τῆς ζωῆς (ἀρ. 31, 36, 37).

Οἱ διασκευασταὶ τοῦ ἔπους ἐγίνωσκον μὲν καὶ τινα τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις παραλλαγαῖς στοιχείων, ὡς εἰκάζεται ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, περὶ ὧν θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρῳ ἐν τῇ λεπτομερεστέρᾳ ἔξετάσει τῶν ἄσμάτων. Ἀλλὰ βάσιν τοῦ ἔργου των εἶχον τὰσματα τοῦ πρώτου τύπου. Ἐν τῇ ἔκθεσει τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ τὸ γενικὸν σχῆμα είναι τὸ αὐτό. Νόσος τοῦ ἥρωος, προσέλευσις τῶν φύλων του, ἀφήγησις τῶν ἀνδραγαθημάτων του εἰς τούτους ἡ εἰς τὴν σύζυγόν του, συνομιλία τοῦ Διγενῆ μετὰ τῆς συζύγου, θάνατος ἀμφοτέρων. Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ἄσμάτων δυσκόλως προσηρμόζετο πρὸς τὸν καθόλου χαρακτῆρα τοῦ βυζαντινοῦ ἔπους, καὶ αἱ μυθικαὶ καὶ κακόδοξοι παραστάσεις, τὰ ἰσχυρὰ πάθη, στοχασμοὶ ἡ συναισθήματα ἐγκατοπτρίζοντα πιστῶς τὸν τραχὺν στρατιωτικὸν βίον, πᾶν καθόλου τὸ προσκροῦν εἰς τὴν κοινωνικὴν ἡθικὴν τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου καὶ ἀπέδον πρὸς τὰς δύρθιδόξους χριστιανικὰς δοξασίας, ἔπρεπε νὰ τεθῇ ἐκποδὼν ἡ νὰ μεταβληθῇ οὕτως, ὥστε νὰ ἀποβάλῃ καὶ χρῶμα καὶ δριμύτητα. Οὔτε ὁ Χάρος, οὔτε τὰ φανταστικὰ θηρία, οὔτε ὁ ἀποπνιγμὸς τῆς συζύγου ὑπὸ τοῦ ὑμνουμένου ἥρωος, εἶχον θέσιν εἰς ποίημα ἐπιτηδεῦνον ἴστορικὴν ἀκρίβειαν καὶ φιλαλήθειαν καὶ σκοποῦν τὴν ἡθικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ψυχικὴν ὡφέλειαν τοῦ ἀναγνώστου. Τὰ ἔκτροπα ταῦτα στοιχεῖα ἔδει ν' ἀποβάλῃ μεταγγιζομένη εἰς τὸ τεχνικὸν ἔπος ἡ δημώδης ποίησις συναποβάλλουσα καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ κάλλους καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς. Ἀλλ' οὐδὲν ἡττον δὲν κατωθοῦντο τοῦτο, χωρὶς ν' ἀπολειφθῶσιν ἵχνη ἐμφανῆ τῶν συστατικῶν αὐτῆς.

Τοιαῦτα δ' ἵχνη είναι εὐδιάγνωστα καὶ ἐν τῇ ἔκθεσει τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ, ἐν τῷ ἔπει. «Ὁ θάνατος τὸν ἔγραψεν 'ς τὸν ἀδην νὰ ὑπάγῃ» (Ἄνδρ. 4392) «ὅ θάνατος τὸν πολεμᾷ εἰς τὸ παλάτι μέσα»

(Άνδρ. 4407). 'Ο 'Ακρίτας τὸν ἀναγνωρίζει (αὐτ. 4405) καὶ ὁδύρεται. 'Αλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χάρος ἀναφαίνεται ἐν τῇ αὐτῇ διασκευῇ. 'Ο Διγενῆς φαντάζεται ἑαυτὸν αἰχμάλωτόν του: «'ς τὸν Χάροντα νὰ μὲ κρατῆ καὶ δοῦλον νὰ μὲ ἔχῃ» (στ. 4511). 'Εν τῇ διασκευῇ τοῦ Πετρίτση, ἀν καὶ ἐπιτομώτατα ἔκτιθενται τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ, πολλάκις μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ Χάρου ἦ Χάροντα ('Οξ. 2973-2974. 2977. 3029) καὶ σαφεῖς ὑπάρχουσιν ὑπαινιγμοὶ τῆς πρὸς αὐτὸν πάλης (αὐτ.). 'Εν τῇ τῆς Κρυπτοφέρρης αἴτιοι τοῦ θανάτου τοῦ 'Ακρίτου φέρονται οἱ τρεῖς ἀνθρωποκτόνοι, ὁ θάνατος, ὁ Χάρων καὶ ὁ ἄδης:

*Αρα τίς τὸν ἀήτητον ἴσχύσει ὑποτάξαι; ...

Χάρων ὁ τρισκατάρατος καὶ πάντας συναναίρων κτλ. (Η' 267).

'Αλλ' αὐτὸς ὁ Διγενῆς διαλεγόμενος πρὸς τὴν σύζυγόν του, μόνον τὸν Χάροντα λέγει νικητήν του:

*Ο Χάρων δέ με ἐκ παντὸς τὸν ἀήτητον τρέπει. (Η' 125).

'Ομοίως καὶ ἐν τῇ 'Εσκωριαλίῳ διασκευῇ:

**Ο Χάρος τρέπει ἐκ παντὸς τὸν μήποτε τραπέντα
οἱ Χάροντας χωρίζει με ἀπὸ σοῦ τῆς φιλτάτης (στ. 131-22) ¹⁾.*

Τὸν δὲ ἀποπνιγμὸν τῆς γυναικὸς τοῦ 'Ακρίτου ὑπ' αὐτοῦ τούτου οὐδεὶς βεβαίως ἀνέμενε νὰ ἵδῃ περιλαμβανόμενον εἰς τὸ ἔπος. 'Αφοῦ ὁ Γάλλος μεταφραστὴς τοῦ Σαιξηρης Doucis ἔχρινεν ἀναγκαῖον νὰ μεταβάλῃ τὸ τέλος τοῦ 'Οθέλλου, ὅπως μὴ ταράξῃ σφοδρῶς τὰς εὐαισθήτους ψυχὰς τῶν θεατῶν ὁ ἄγριος τῆς Δεσδεμόνας ἀποπνιγμός, πολλῷ μᾶλλον ἄτοπος καὶ ἀνάρμοστος θὰ ἐφαίνετο εἰς τοὺς διασκευαστὰς τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους τοιαύτη πρᾶξις τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἀν-

1) 'Εν τῇ κριτικωτάτῃ περὶ τοῦ Χάρου πραγματείᾳ αὐτοῦ ὁ D. C. Hasseling (Charos, Leiden, 1897 σ. 23 κέ.) προσπαθεῖ ν' ἀποδεῖξῃ. ὅτι ἐκ τῶν εἰς τὸν Χάρον ἦ τὸν θάνατον ἀναφερομένων χωρίων τῶν διασκευῶν τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους συνάγεται ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ Χάρου, ὡς τὸν παριστάνουσι τὰ Ἑλληνικὰ δημοτικὰ ḥσματα, ἡτο ἀγνωστος εἰς τοὺς παλαιοτέρους τοῦ ΙΓ' αἰώνος "Ἐλληνας ποιητάς. 'Αλλ' ἀν οἱ διασκευασταὶ τοῦ ἔπους ἐγίνωσκον δημοτικὰ ḥσματα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἡ ὑπόθεσις αὐτῇ ἔξελέγχεται ἀβάσιμος.

δρείου Ἀκρίτου. Καὶ τὴν τραγικὴν καταστροφήν, τὴν δποίαν μνημονεύει ἡ παράδοσις, ἔχοντας εὐσχημότερον ν' ἀντικαταστήσωσι διὰ φιλοστόργον συνετῆς, ἀλλὰ καὶ ἀψυχολογήτου, συμβουλῆς τοῦ Διγενῆ πρὸς τὴν σύζυγόν του, νὰ ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον μετ' ἄλλου γενναίου πολεμιστοῦ, δπως μὴ μείνῃ ἔρημος καὶ ἀποστάτευτος.

'Αλλ' ὅμως ἡ ἐπίδρασις τῆς περὶ τοῦ θανάτου τῆς συζύγου τοῦ Διγενῆ παραδόσεως ὑπεμφαίνεται ἐν ταῖς διασκευαῖς, οὐ μόνον εἰς τὸ πλάσμα τοῦ ταύτοχρόνου θανάτου ἀμφοτέρων, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν διατύπωσιν τῶν πρὸς τὴν ίδιαν γυναικα λόγων τοῦ Διγενῆ. 'Ἐν τῇ διασκευῇ τῆς "Ἀνδρου παροτρύνει αὐτὴν νὰ ἴκετεύσῃ τὸν θεὸν ὅπως τὸν ἀφῆσῃ ἐν ζωῇ, διότι γινώσκει, ὅτι οὐδένα ἄλλον θὰ δυνηθῇ νὰ εὔρῃ ἀνδρεῖον καὶ δυνατὸν ὡς αὐτόν. 'Ἐν δὲ τῇ τοῦ 'Εσκωριάλου σιφέστερον δηλώνει τὰ συναισθήματά του. Σοῦ ἀφίνω, τῇ λέγει πλοῦτον πολύν, ἔχεις καὶ νὰ φάγης καὶ νὰ πίης, καὶ νὰ ἐνδύεσαι πολυτελῶς. Μὴ σκεφθῆς περὶ δευτέρου γάμου·

καὶ μηδέν' ἄλλον [ἐν]θυμηθῆς, ἄλλον νὰ περιλάβῃς (στ. 121).

ἀλλὰ πάλιν ἀν σκεφθῆς νὰ λάβῃς ἄλλον σύζυγον, φρόντισε νὰ ἔκλεξῃς γενναῖον πολεμιστήν, μὴ φοβούμενον τοὺς βαρεῖς πολέμους. 'Εμὲ δὲ νὰ μὴ λησμονήσῃς.

Τῶν συναπτομένων ἀσμάτων τὸ ὑπ' ἀρ. 1 είναι τὸ ἀρτιώτατον καὶ πληρέστατον, μετὰ πλείστης δ' ἀκριβείας ἐκδεδομένον¹⁾. 'Υπόθεσιν ἔχει τὴν πάλην τοῦ Χάρον καὶ τοῦ Διγενῆ, τὴν ἀφήγησιν τῶν ἄθλων του ὑπὸ τοῦ Διγενῆ κατακειμένου ακινήρους εἰς τὰ παλληκάρια του καὶ τὸν φόνον τῆς συζύγου του ὑπὸ τοῦ ἐπιθυμαντίου Διγενῆ. Οἱ δ' ἄδλοι οὓς ἀφιηγεῖται είναι δι φόνος δράκοντος τεραστίου καὶ δι φόνος πελωρίου Σαρακηνοῦ, φύλακος τοῦ Εὑφράτου.

'Ο Χάρος ἐπιφαίνεται, ὡς φαντάζεται αὐτὸν δι Ἑλληνικὸς λαός,

¹⁾ Δι' ἀστερίσκου, προτασσομένου τοῦ ἀριθμοῦ, δηλοῦνται τὰ ἄσματα, τῶν ὁποίων μετὰ πολλῆς προσοχῆς πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις ὡς γλωσσικῶν μνημείων, διότι κατὰ τὴν καταγραφὴν αὐτῶν φαίνεται μοι ὅτι δὲν κατεβλήθη ἡ προσήκουσα ἐπιμέλεια περὶ τὴν ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τῆς λέξεως. Είναι δὲ ταῦτα τὰ ὑπ' ἀρ. 2. 10—13. 18. 21. 22. 24—27. 29. 33. 36. 38. 47—49. 53. 55—57. 59—64. 66—72.

ἔφιππος¹), μαῦρον ἵππον ἵππεύων, μελανείμων²). (Οὕτω καὶ εἰς ἄλλα τῶν δημοσιευμένων ὅδε ἀσμάτων: ἀρ. 27. 16. 53). Ἐρχεται κατ' ἐντολὴν τοῦ θεοῦ νὰ παραλάβῃ τὴν ψυχὴν τοῦ Διγενῆ. Εὑρίσκει δ' αὐτὸν μετὰ πολλῶν φύλων του, εἰς πανήγυριν ὅπου παρεκάθηντο εἰς συμπόσιον. Οἱ εὐώχοιμενοι προσκαλοῦσιν αὐτόν, κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ καθήσῃ εἰς τὴν τράπεζαν³), ἀλλ' οὗτος ἀρνεῖται, δηλῶν εἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν τῆς ἔλευσεώς του. Ἐπακολούθει πάλη τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου, νικῶντος δ' ἐκείνου ὁ Χάρος διὰ δόλου ὑπεκφεύγει, καὶ εἰς ἀετὸν μεταμορφωθεὶς ἀνέρχεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἀναφέρει εἰς τὸν θεόν, ὅτι δὲν ἡδυνήθη νὰ καταβάλῃ τὸν ἥρωα, ἔνεκα τῆς μεγάλης ἀνδρείας⁴ του. Ὁ θεὸς τῷ ὑποδεικνύει τὸν τρόπον καὶ ὁ Χάρος τέλος τὸν νικᾷ. Ἡτιηθεὶς ὁ Διγενῆς, κατάκειται εἰς τὴν κλίνην. Προσέρχονται τὰ παλληκάρια του⁵) ἀλλὰ δὲν τολμῶσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν οἴκον του. Τέλος εἰσέρχεται ὁ θαρραλεώτερος καὶ ἀνακοινώνει εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν των τοῦ νὰ τὸν ἴδωσιν. Ὁ Διγενῆς τοὺς προσκαλεῖ νὰ εἰσέλθωσι, παραθέτει ἀργυρᾶν τράπεζαν, καὶ ὑπείκων εἰς παράκλησίν των, ἀφηγεῖται τοὺς δύο ἄθλους του.

Τὸν φόνον τοῦ δράκοντος ἔχει ὑπόθεσιν καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 3 ὁδίον ἄσμα, εἰς τὴν αὐτὴν δὲ παράδοσιν πιθανῶς ἀναφέρεται καὶ τοῦ γορτυνιακοῦ ἄσματος (ἀρ. 9) ὁ δικέφαλος κεφασφόρος ὄφις, ὁ ἔχων ἵππείους πόδας καὶ ὀφθαλμοὺς ὡς τοῦ βοός. Κατὰ τὸν ἄθλον τοῦτον εἶχεν ὁ Διγενῆς μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν σύζυγόν του (στ. 50). Ἄλλὰ δὲν

¹) Schmidt, Das Volksleben der Neugr. σ. 225 κε. Πολίτου, Νεοελλην. μυθολογ. σ. 257. Πρὸ πάντων D. C. Hesselink, Charos, Leiden 1897.

²) Schmidt αὐτ. Πολίτης αὐτ. σ. 255. — Καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἐφαντάζοντο τὰς θεότητας τοῦ ὄδου μελαίνας ἢ μελανείμονας (Bλ. Roscher, Lex. d. Myth. τ. II σ. 2566 κε. 2575. Τοῦ αὐτοῦ d. von der Kynanthropie fragm. Mark. Sid. σ. 48-9) Περὶ ὅμοιών γερμανικῶν μεσαιωνικῶν παραστάσεων βλ. Pfeiffer's Germania τ. XII σ. 289.

³) Οὕτω καὶ ἐν ἑτέρῳ κυπριακῷ τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου προσκαλεῖται ὁ Διγενῆς ἢ ὁ Φιλόπαππος νὰ μετάσχῃ τοῦ γεύματος, καὶ ὅμοιώς ἀρνεῖται (Σακελλαρίου, τὰ Κυπριακὰ τ. B' σ. 15 ἀρ. 3).

⁴) Τριακόσιοι δύο νομίστοι (στ. 35). Τριακόσια παλληκάρια κατὰ τὴν ἑτέραν κυπριακὴν παραλλαγὴν (στ. 50) καὶ κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Ἐσκωριαλίου κώδικος (στ. 25). Τριακόσιοι ὥπλισμένοι καὶ τριακόσιοι ἀσπλοι, κατὰ τὴν ὁδίαν παραλλαγὴν (ἀρ. 3).

πρέπει, νομίζω, ἐκ τούτου νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἔχει τι κοινὸν ἡ διήγησις πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἔπους, τὴν σωτηρίαν τῆς γυναικὸς τοῦ ἥρωος ἐκ τοῦ δράκοντος εἰς τὸ Βλαττολιβάδιν. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, τὸ μόνον ἐν τῷ ἔπει αὐτοφέρον φανταστικὸν θηρίον, εἶναι πιθανῶς διασκευὴ τῆς παραδόσεως, τῆς ἐκτιθεμένης εἰς ἄλλα πολυάριθμα ἀκριτικὰ ἄσματα, ἀφηγούμενα τὴν σωτηρίαν τοῦ νεογάμου ἥρωος ὑπὸ τῆς γυναικός του, ἀποκτεινάσης ἡ ἐκφοβησάσης τὸν μέλλοντα νὰ καταφάγῃ αὐτὸν δράκοντα. Πρὸς ταῦτα ἵσως συνεδυάσθη καὶ ἡ διήγησις ἀκριτικοῦ ἄσματος περὶ τραυματισμοῦ καὶ καθυποτάξεως δράκοντος ὑπὸ τοῦ Διγενῆ, ὅτε ἐδίωκον αὐτὸν οἱ γονεῖς τῆς ἀπαχθείσης συζύγου του¹⁾.

Πρὸς τὸν φόνον τοῦ δράκοντος εἶναι συναφῆς καὶ ὁ δεύτερος ἄθλος. 'Ενεκα τοῦ δηλητηρίου τοῦ ὅφεως ἐδίψησεν ὁ ἵππος τοῦ Διγενῆ καὶ τὸν ἔφερεν οὕτος νὰ τὸν ποτίσῃ εἰς τὸν ποταμὸν Εὐφράτην. 'Αλλ' ἔκει ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ πελώριος Σαρακηνός, ὁ φυλάττων τὸν πόρον τοῦ ποταμοῦ. 'Αμινόμενος ὁ ἥρως ἐπάταξεν αὐτὸν ἰσχυρῶς διὰ τοῦ ἁσπάλου του, ἐκ δὲ τῆς καιρίας πληγῆς μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν. Τὸν αὐτὸν ἄθλον ἀφηγεῖται καὶ τὸ ὑπ' ἄρ. 2, μετά τινων δὲ παραλλαγῶν καὶ τὸ ὑπ' ἄρ. 5. Οὐδεμία ἀμιφιβολία ὅτι εἶναι ὁ ἄθλος τοῦ υἱοῦ τοῦ 'Αρμούρη (δηλονότι τοῦ 'Εμίρου, τοῦ πατρὸς τοῦ Διγενῆ)· ἐν μὲν τῷ μεσαιωνικῷ ἄσματι τοῦ κώδικος τῆς Πετρουπόλεως, ὁ φύλαξ τοῦ Εὐφράτου εἶναι κοινός τις Σαρακηνός, οὐδὲν τὸ ἔξωτερικῶς τρομερὸν ἔχων, καὶ καὶ τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ 'Αρμούρη

σφόρδυλον τὸν ἔδωσε καὶ ἔξεσαγώνιασέ τον,
ὅπως τὸν ἀναγκάσῃ νὰ δώσῃ πληροφορίας περὶ τῆς δυνάμεως τῶν παρὰ τὸν Εὐφράτην Σαρακηνῶν²⁾). 'Αλλ' ἐν ταῖς σημεριναῖς καρπαθιακαῖς παραλλαγαῖς τοῦ ἄσματος ἔξεικονται ἐπίσης τερατώδης ὡς τῶν κυπριακῶν.

'Απάνω ποὺ τοῖς πλάταις τον τρι' ἀνεμομύλια λέθαν,
κι' ἀπάνω 'σ τοῖς κοντάλαις τον τρι' ἀντρόνυα κοιμοῦτο³⁾

¹⁾ Σακελλαρίου αὐτ. σ. 16 στ. 79.

²⁾ Γαβρ. Δεστούη, Τοῦ 'Αρμούρη ἄσμα δημοτικὸν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, Ηετρούπ. 1877 σ. 56 κέ.

³⁾ Μανωλακάη, Καρπαθιακά, 'Αθ. 1896 σ. 250. Ζωγράφειος ἀγὼν σ. 296 πρβλ. καὶ σ. 285.

Ἐν ἄλλῳ δὲ ἀκριτικῷ ἄσματι τῆς Τραπεζοῦντος τοιοῦτον Σαρακηνὸν συναντᾷ «'ς τοῦ ποταιμόν τὰ κλώσματα» ὁ Ξάνθινος, πορευόμενος ὅπως λυτρώσῃ τὸν αἰχμάλωτον τῶν Σαρακηνῶν υἱόν του Βασίλην (τὸν Βασίλειον Διγενὴν Ἀκρίτην). Ὁ Σαρακηνὸς οὗτος

Εἰσέν καὶ 'ς τὸ κεφάλιν ἀτ' ἔξηνταπέντε καστρια,
ἔξηνταπέντε καστρια σαν, σαρναταδυὸ χωρία·
δπίσω 'ς τὴν κοτύλαν ἀτ' χαμελετίζα κλώσκουν
'ς τὸ ἔναν τὸ ὁρθοῦντιν ἀτ' ἄλογον σταλισμένον,
καὶ 'ς τᾶλλο τὸ ὁρθοῦντιν ἀτ' κόρη φυγαδιασμέντιςια¹⁾.

Αντὶ δ' ὅμως τοῦ Σαρακηνοῦ αὐτὸς ὁ Ξάνθινος περιγράφεται ἔχων τοσοῦτο τερατῶδες μέγεθος ἐν ἑτέρῳ ἀνεκδότῳ ποντικῷ ἄσματι τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως.—Ο κρότος τοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Σαρακηνοῦ ὁπαλισμοῦ τοῦ Διγενῆ ἡκούσθη εἰς πόλιν ἀπέχουσαν πολλὰ μῆλια τοῦ τόπου τῆς μονομαχίας καὶ ἐξελήφθη ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς κρότος καταιγίδος. Ἀλλὰ πολύπειρος γέρων, παρατυχὼν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ ὁηγός, τοῖς ἔξήγησεν ὅτι δὲν ἦτο προάγγελος θεομηνίας ὁ κρότος, ἀλλὰ προήρχετο ἐκ τοῦ ὁπαλού τοῦ Διγενῆ, διότι μόνος ὁ ἥρως οὗτος ἦτο ἴκανὸς τοιαύτας νὰ καταφέρῃ πληγάς. Ὁ γέρων δ' ἐκεῖνος φέρει τὸ δόνομα τοῦ γνωστοτάτου ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ ἐπους ἀρχηγοῦ τῶν ἀπελατῶν Φιλοπάππου, παραφθαρὲν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ παραλλαγῇ εἰς Παλιοπαποῦς, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ εἰς Καριοπαποῦς.

Τὸ τέλος τοῦ ἄσματος ἀναφέρεται εἰς τὸ χαρακτηριστικώτατον ἐπεισόδιον τοῦ ἀποπνιγμοῦ τῆς συζύγου του ὑπὸ τοῦ θνήσκοντος ἥρωος. Ὁ Διγενῆς τὴν παραλαμβάνει μεθ' ἔαυτοῦ εἰς τὸν τάφον, ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του λάβῃ αὐτὴν ἄλλος. Ὁ Τριανταφυλλίδης²⁾ λέγει ὅτι κατὰ τὰ δημοτικὰ ἄσματα, «δ' Ἀκρίτας ἀνεγείρας πύργον καὶ ἀρπάσας εὐειδῆ νέαν, ἐκλείσθη ἐν αὐτῷ καὶ διέτρεχε τὴν ὑπαίθρον, τρόμον ἐμπιῶν πανταχοῦ, ἀπέθανε δὲ ὑπὸ λοιμιῆς νόσου· καὶ ἵνα μὴ περιέλθῃ ἡ ἐρωμένη αὐτοῦ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, προσποιούμενος ὅτι θέλει περιπτύξῃ καὶ ἀποδώσῃ τὸν ἔσχατον ἀσπασμόν, ἔπνιξεν αὐτὴν

¹⁾ Γαβρ. Δεσούνη, Τοῦ Ξάνθινου ἄσμα δημοτικὸν Τραπεζοῦντος, Πετρούπ. 1881 σ. 24. 26.

²⁾ Οἱ φυγάδες σ. 47.

εἰς τὰς ἀγκάλας του». 'Αλλ' οὐδὲν ἄσμα ἐπάγεται εἰς μαρτυρίαν, οὐδὲν δὲ τῶν γνωστῶν ποντικῶν ἀσμάτων ἐκθέτει τὸ ἐπεισόδιον κατὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν τύπον. Ὁ Διγενῆς προσποιεῖται ὅτι θέλει νὰ ἀσπασθῇ τὴν γυναικά του καὶ τὴν φονεύει εἰς τὰς ἀγκάλας του, κατὰ τὰς ὑπὸ της 22 καὶ 23 παραλλαγάς (προβλ. ἀρ. 25 καὶ 30), χωρὶς νὰ μνημονεύηται δὲ λόγος τῆς πρᾶξεώς του· δὲ ἀκροατὴς θὰ ἔννοήσῃ, ὅτι ἐπραξεῖ τοῦτο ἐκ πόθου ὅπως μὴ χωρισθῇ τῆς καλῆς του, καὶ τὴν ἀφήσῃ ἔρημον καὶ ἀπροστάτευτον. Κατὰ τὴν ὑπὸ ἀρ. 34 ποντικὴν παραλλαγὴν, αὐτὴ ἡ σύζυγος, ὃς ἡ ἀρχαία Εὐάδνη, ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀκοκουθῆσῃ αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς (ἀρ. 23 [24] 26—29) ὅπως μὴ περιέλθωσιν εἰς ἄλλους συγκαταστρέψει μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τὸν ἵππον καὶ τὸ δόπαλον αὐτοῦ, ἢ τὸ ἄροτρον καὶ τοὺς ἀροτῆρας βόας. Κατὰ τὰς παραλλαγὰς 23 καὶ 24 ἀποφασίζει τὸν φόνον, μαθὼν πιρὰ τῆς γυναικός του ὅτι οἱ γείτονες μελετῶσι μετὰ τὸν θάνατόν του ἄλλος νὰ πάρῃ τὸ δόπαλον, ἄλλος τὸν ἵππον καὶ ἄλλος τὴν γυναικά του. 'Αλλ' ἐν τῇ κυπριακῇ ταύτῃ παραλλαγὴ καὶ ἐν ἑτέρᾳ κρητικῇ (ἀρ. 32) δὲ Διγενῆς παρίσταται ἐν εὐλόγῳ δρμῇ ζηλοτυπίας τιμωρῶν τὴν σύζυγον, ἥτις ἀπροκαλύπτως τῷ δόμολογεῖ, ὅτι μετὰ τὸν θάνατόν του θὰ ὑπανδρευθῇ ἄλλον, ἐκεῖνον δὲν ἀπὸ πολλοῦ ἀγαπᾷ, τὸν πρῶτον αὐτῆς ἄνδρα, ὁνομαζόμενον Γιάννην, κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν παραλλαγῶν, ὑπονοεῖται δὲ βεβαίως ὅτι ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τούτου τὴν είχεν ἀποσπάσῃ δὲ Διγενῆς, ἀπαγαγὼν ἀκουσαν. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀγνωστόν εἰς τὰ ἀκριτικὰ ἄσματα, διότι ἐν κυπριακὸν ἀφηγεῖται πῶς δὲ Διγενῆς ἀπήγαγε τὴν μέλλουσαν σύζυγόν του, ἥτις δὲν ἦτο νυμφευμένη, ἀλλ' ἡρραβωνισμένη (χαρτωμένη) μὲ τὸν Γιάννη¹⁾. — "Ομοιόν ἐπεισόδιον δὲν ἡδυνήθην ν' ἀνεύρω ἐν τῇ δημώδει ποιῆσει ἄλλων λαῶν παρεμφερῆς δ' ὅμως εἶναι ἡ διήγησις ἴσπανικοῦ ἄσματος, ὅπερ μόνον ἐκ μιμήσεως αὐτοῦ γαλλικῆς γινώσκω²⁾. Ὁ μαῦρος Τουζάνι, ἀγαπῶν τὴν περικαλλῆ Αύγην τοῦ Βάργα, τὴν ἐπικαλουμένην μαργαρίτην τοῦ Τολέδου, προκαλεῖ εἰς μονομαχίαν τὸν εὐτυχῆ ἐραστὴν ταύτης κόμιτα τοῦ Σαλδάνια. Οὗτος δὲ μεταβαίνει εἰς τὸν τόπον τῆς μονομαχίας, συγοδευό-

¹⁾ Σακελλάριος ἔνθ. ἀν. σ. 14.

²⁾ 'Ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν μικρῶν διηγηματίων τοῦ Prosper Merimée, τῇ συνεκδιδομένῃ μετὰ τῆς Κολόμβας.

μενος ὑπὸ τῆς ἀγαπητῆς του, καὶ διαπερᾶ διὰ δόρατος τὸν ἀντίπαλον· ‘Ο μαῦρος Τουζάνι ἵκετεύει τὴν σπεύσασαν νὰ παραμυθήσῃ αὐτὸν Αὔγην ν’ ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς πληγῆς του τὸν σίδηρον, ποῦ τὸν βασανῖζει. ’Αλλ’ ὅτε ἔκεινη ἀνύποπτος ἐπλησίασε, συναγαγὼν πάσας τὰς δυνάμεις του, ἐτραυμάτισε διὰ τῆς σπάθης του τὸ ὡραῖον πρόσωπόν της.

Τὸ ὑπὸ ἀρ. 2 χυπριακὸν ἄσμα ἔχει ἔκτενεστέραν τὴν ἀφήγησιν τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου· ἐν ἀρχῇ ἐξ ἄλλων δημοτικῶν ἄσμάτων οὐδὲν κοινὸν ἔχόντων πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, παραλαμβάνει τὴν παραγγελίαν πρὸς τὸν Χάρον τῆς μητρός του. Καὶ ἐν τούτῳ δ’ ὁ Χάρος μεταμορφοῦται εἰς ἀετόν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν πάλην, καὶ ὅπως διὰ τῶν ὄνυχων του ἀποσπάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ νικητοῦ ἥρωος ἐκ τῆς ἔδρας αὐτῆς. — ‘Ἐν πλάτει ἀφηγεῖται ὁ Διγενῆς τὸν φόνον τοῦ Σαρακηνοῦ, εἶναι δὲ πληρέστερον τὸ ἄσμα ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατὰ τὴν ἔξτασιν τοῦ τραύματος ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ὅηγός. Τούναντίον δ’ ὁ φόνος τοῦ δράκοντος παραλείπεται, καὶ συνοπτικώτατα μνημονεύονται φόνοι πολλῶν δρακόντων καὶ λεόντων, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς. Προστίθεται δ’ εἰς τὸ ἄσμα ὅτι ὡς ἀκροθίνια ἐγέμισεν ἐννέα πήρας ἐκ τῶν ὁυγκῶν τῶν ὄφεων καὶ τῶν γλωσσῶν τῶν λεόντων, τοῦτο δ’ ἀναφέρεται εἰς κοινότατον ἐπεισόδιον παραμυθίων, ὅπερ ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους¹⁾). Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον (Γ' ιγ', 3) ὁ Πηλεὺς «ὢν ἔχειροῦτο θηρίων, τὰς γλώσσας τῶν λεόντων, τοῦτο δ’ ἀναφέρεται εἰς κοινότατον ἐπεισόδιον παραμυθίων, ὅπερ ἀνευρίσκεται τὸν φόνον τῶν θηρίων ἔκεινων. Ὅμοιος εἶναι καὶ ὁ περὶ Ἀλκάθου μεγαρικὸς μῦθος. Οὗτος, κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Ἀπολλωνίου (Α 517) «περιπεσῶν λέοντι λυμαίνομένῳ τὰ Μέγαρα (ἐφ’ δὲ καὶ ἔτεροι ἡσαν ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μεγάρων) καταγωνίζεται τοῦτον καὶ τὴν γλῶτταν αὐτοῦ εἰς πήραν θέμενος, ἐπανῆλθεν αὖθις εἰς τὰ Μέγαρα. Καὶ ἀπαγγελλόντων τῶν ἀπεσταλμένων ἐπὶ τὴν θήραν, ὅτι αὐτοί εἰσιν οἱ

¹⁾ Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου διαλαμβάνοντιν, ἀναφέροντες τὰ παράληλα, οἱ ἔνδης συγγραφεῖς: *Ipolyi* ἐν *Zeitschrift f. deutsche mythologie u. sittenkunde* τ. II σ. 165 κέ. 283 κέ. *Mannhardt*, *Wald- u. Feldkulte* τ. II σ. 52-9. *R. Köhler*, ἐν *Jahrb. f. roman. u. englische Lit* τ. VII σ. 132-4. *Kleine Schriften* τ. I σ. 399. 430.

κατηγωνισμένοι τὸ θηρίον προσκομίσας τὴν πήραν ἥλεγχεν αὐτούς». Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν γλωσσῶν τῶν φονευθέντων θηρίων (ώς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δρακόντων) ἐλέγχον τῶν φευδῶς ἵσχυρισθέντων ὅτι αὐτοὶ ἐφόνευσαν ταῦτα εὑρίσκεται καὶ εἰς πολλὰ καὶ νεοελληνικὰ¹⁾ καὶ ἄλλων λαῶν παραμύθια²⁾). Πάντα δὲ ταῦτα ἀναφέρουσιν ὅτι οἱ ἡρωες ἀπέκοπτον τὰς γλώσσας τῶν θηρίων, ἄτινα ἀπέκτειναν, οὐδὲν δ' ἔχομεν παράδειγμα τῆς ἀποκοπῆς ὁνγκῶν ἢ κεφαλῶν, ὡς ἐν τῷ κυπριακῷ ἄσματι. Μόνον ἐν ἀρμενικὸν ἀναφέρει ἀποκοπὴν ὕτων, καὶ ἐν τρανσιλβανικὸν ἀποκοπὴν τῶν ποδῶν τῶν ὑπὸ τοῦ ἥρως φονευθέντων θηρίων καὶ τῶν γλωσσῶν τῶν ταῦτο-χρόνως ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσης φονευθέντων Οὔννων (γιγάντων)³⁾.

Τοῦ 3 ἄσματος ἡ ἀρχὴ ἐπαναλαμβάνεται μετά τινων παραλλαγῶν καὶ ἐν ἀρ. 4. 5. 8. 20. 21. 32. 42. 43 καὶ 44. Τὸ ἄσμα περιέχει τὴν ἀφήγησιν τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ κατὰ τὸν τύπον τῶν δύο προηγουμένων, καὶ διακόπτεται εἰς τὸ μέσον τῆς διηγήσεως τοῦ πρώτου ἄθλου, τῆς δρακοντοκτονίας, ἐν τῇ πρώτῃ κυπριακῇ παραλλαγῇ.

'Ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ 4 τηλιακοῦ ἄσματος, ὅπερ εἰς τὸν αὐτὸν ἐπίσης τύπον ὑπάγεται, δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ εἰκάσωμεν εἰς τίνα ἄθλον ἀναφέρεται. Θὰ ἡτο δὲ τολμηρὸν ἐκ τῶν περὶ τῆς ἄμμου στίχων νὰ ὑποθέσωμεν συνάφειάν τινα τούτου πρὸς τὸν πρῶτον ἄθλον τοῦ Διγενῆ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἀραβίας, κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Ἐσκωριαλίου χειρογράφου.

¹⁾) *Buchon*, La Grèce continentale et la Morée σ. 278 (ἄνευ δηλώσεως τῆς προελεύσεως τοῦ παραμυθίου). *Hahn*, Griech. u. alban. Märchen ἀρ. 70 τ. II σ. 56. 295 (Σύρου καὶ παραλλαγὴ Τήνου). Ζωγράφ. ἀγών σ. 243. 256 (συμπατέα). *Georgeakis et Pineau*, Folk-lore de Lesbos σ. 87 (λέσβιον). La Calabria 1895 σ. 36 (έλληνικόν τῆς Ῥοκκαφόρτης τῆς Καλαβρίας).

²⁾) Εἰς τὰς μαρτυρίας, τὰς ὄποιας ἀναφέρουσιν οἱ ἐν σελ. 184 σημ. 1 μνημονεύομενοι συγγραφεῖς, πρόσθετος: *Revue des trad. populaires* 1894 σ. 172. 173. 1902 σ. 515 - 6 (γαλλικά). *Mélusine* τ. I σ. 64 (βρετανικόν). *Archivio per lo studio delle tradiz. popolari* τ. I σ. 57 (ιταλικόν). *Sünnenu Basmale române* σ. 437 (βλαχικόν). *J. Milanowski*, Volksmärchen aus Böhmen, Breslau 1853 ἀρ. 4 (βοημικόν). *Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde* 1901 σ. 99 (έσθωνικόν). *Revue des trad. pop.* 1904 σ. 338. 339. 341 (άρμενικά).

³⁾) Τὸ ἀρμενικὸν ἐν RTP. 1904 σ. 341, τὸ δὲ τρανσιλβανικόν ἐν *Haltrich, Siebenbürg. Märchen* ἀρ. 22 παρὰ *Mannhardt* ἐνθ. ἀν σ. 56 - 7.

Τὸ πέμπτον ḥσμα, ὁδιακόν, ὅπερ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Ἐλληνικὴν λαογραφικὴν ἑταιρείαν ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλους, ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ Ῥοδίου κ. Ἀνδρ. Μ. Δέσποτα, είναι συγγενέστατον πρὸς τὰς κυπριακὰς παραλλαγάς. Αἱ ἀκριτικαὶ ἀναμνήσεις δ' ὅμως φαίνονται ἔξησθενημέναι ἐν αὐτῷ. Οὐ μόνον ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς ὑποκαθίσταται εἰς τὸν Εὐφράτην καὶ Ἀράπης εἰς τὸν Σαρακηνόν, ἀλλὰ καὶ ὁ τρομερὸς Ἀκρίτης τοιαύτην ὑφίσταται μεταβολήν, ὡστε ἡ κυριωτάτη φροντὶς αὐτοῦ θνήσκοντος εἶναι πῶς θὰ ἔξοφληθῇ τὸ χρέος, ὅπερ καταλείπει εἰς τὴν οἰκογένειάν του¹⁾. Τὰ τῆς μονομαχίας μὲ τὸν Ἀράπην ἐκτίθενται ὅπως περίπου ἐν ταῖς κυπριακαῖς παραλλαγαῖς. Τὸ αὐτὸ ἀμήχανον μέγεθος τοῦ γίγαντος, ὁ αὐτὸς ὁ παλισμὸς τοῦ Διγενῆ, συνταραξας ἐπίσης καὶ τοὺς ἀπώτατα οἰκοῦντας, φοβηθέντας μὴ ἐπέλθῃ ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου. Γέρος δὲ καὶ ἐν τῷ ḥσματι τούτῳ καθησυχάζει αὐτούς, ἔξηγῶν τί ἀληθῶς συμβαίνει. Τὸ ὄνομα τοῦ Φιλοπάππου ἐλησμονήθη παντελῶς, καὶ ὁ γέρος ἔμεινεν ἀνώνυμος. Ἡ μονομαχία δ' ὅμως δὲν ἔληξε, διότι τὴν πληγὴν τοῦ ὁποάλου τοῦ Διγενῆ σχεδὸν δὲν ἦσθανθ ὁ Ἀράπης, καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἀποδύονται εἰς ἀγῶνα πάλης μακρὸν διαρκέσαντα, ὁ ἥρως ἀποκαμὼν τὴν τετάρτην ἡμέραν κινδυνεύει νὰ καταβληθῇ, ὅτε φωνὴ ἔξ οὐρανῶν τὸν καθιδηγεῖ πῶς νὰ θανατώσῃ τὸν ἀντίπαλον²⁾. Είναι κατάδηλος ὁ συμφυρόμοδς τῶν διηγήσεων περὶ τοῦ φόνου τοῦ Σαρακηνοῦ καὶ τῆς πάλης μὲ τὸν Χάρον. Καθὼς ἐπίσης καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς διηγήσεως, παρατηρεῖται ἀτεχνος συμφυρόμοδς τοῦ ḥσματος περὶ τοῦ φόνου τοῦ Σαρακηνοῦ ὑπὸ τοῦ Διγενῆ, καὶ τῶν μύθων περὶ δρακόντων ἐφόρων τῶν πηγῶν, κατακρατούντων τὰ ὕδατα, καὶ τοῦ φό-

¹⁾ Ἡ μεταβολὴ αὗτη τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Διγενῆ ἐμφαίνεται μόνον εἰς τὸ τέλος τοῦ ḥσματος μετὰ τὸν στίχους 60-64, οἵτινες ἀποτελοῦσι καλλίστην κατακλεῖδα αὐτοῦ. Οὗτω δὲ τὸ ἐπεισόδιον τῶν χρεῶν καὶ τῆς ἀποτίσεως αὐτῶν διά τῆς ἐπιμελοῦς καὶ μεθοδικῆς καλλιεργίας τῆς ἀμπέλου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ὑπ' ἀριθ. 60-72 ḥσμάτων, φαίνεται χαλαρώτατα συνδεόμενον πρὸς τὸ ἄλλο ḥσμα, ἐλέγχεται ἀδέξιον παρέμβλημα καὶ πρέπει νὰ χωρισθῇ αὐτοῦ, ὡς παντελῶς ἀλλότριον τῶν ἀκριτικῶν ḥσμάτων.

²⁾ Φωνὴ ἔξ οὐρανοῦ σώζει καὶ τὸν Κωσταντίνην μαχόμενον πρὸς τὸν τερατώδη κάβουραν, κατὰ τὸ ὁδιακὸν ḥσμα τὸ δημοσιευόμενον ἐν τῇ ἐπομένῃ πραγματείᾳ ὑπὸ Μ. Χαβιαρᾶ. Καὶ εἰς τὸ ḥσμα τοῦ Ἀρμούρη (στ. 49 κέ.) ἀγγελικὴ φωνὴ ἔξ οὐρανοῦ δεικνύει τὴν ὄδον τῆς σωτηρίας εἰς τὸν ἥρωα.

νου αὐτῶν ὑπὸ ἡρώων λυτρούντων τὴν διψῶσαν χώραν καὶ τὴν ἐκτεθειμένην εἰς βιοδάν τῷ δράκοντι βασιλοποῦλαν. Ἐν τῷ προκειμένῳ ḥσματι ὁ Ἀράπης δὲν ἀπαιτεῖ μὲν τακτὸν φόρον ἀνθρωπίνου θύματος, ἀλλὰ ὅφει τὸ ὄδωρο, οἱ ἀνθρωποι διψῶσι, καὶ ὁ βασιλεὺς προκηρύσσει ὅτι θὰ δώσῃ εἰς τὸν δυνηθέντα νὰ φονεύσῃ τὸν Ἀράπην ὃς ἔπαθλον τὴν θυγατέρα του καὶ πλούτη πολλά.— Ἀρχόμενος τῆς διηγήσεως ὁ Διγενῆς μνημονεύει συνοπτικῶς εἰς ἕνα στίχον (στ. 10) τὸν φόνους ἀρκτῶν καὶ λεόντων, ἀφίνει δὲ νὰ ὑπονοηθῶσιν ἐν τοῖς ἔξης καὶ οἱ φόνοι ὅφεων. Τοὺς ἄθλους τούτους ἀναφέρουσι καὶ ἄλλα ḥσματα. Φόνους λεόντων (ἀρ. 2. 6. 8. 10. 15), ἀρκτῶν (ἀρ. 6. 8. 10. 11. 14. 15. 18), δρακόντων (ἀρ. 2. 12), ὅφεων δικεφάλων, τρικεφάλων (ἀρ. 9. 14. 15). Φόνους λεόντων παρὰ τὸν πόρον τοῦ Εὐφράτου ἀναφέρει ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Διγενῆ καὶ ἡ τοῦ Ἐσκωριαλίου κώδικος διασκευὴ τοῦ ἔπους (σ. 334 στ. 53 κέ.). "Ἀρκτους δὲ καὶ λεόντας ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐφόνευεν ὁ Διγενῆς κατὰ τὸ ἔπος (Κρ. Δ' 107 κέ. 161 κέ. Τρ. 902 κέ. 934 κέ.) Ἀνδρ. 1412 κέ. 1471 κέ. Ὁξ. 1309 κέ. 1357 κέ.). Εἰς ἕνα δὲ στίχον τῆς διασκευῆς τῆς Τραπεζοῦντος (στ. 870) ἀναφέρονται συλλήβδην πάντα τὰ θηρία, τὰ διποῖα ἐκνήγει ὁ Ἀκρίτης, πάρδοι, λέοντες, ἀρκτοί καὶ δράκοντες.

"Ως τόπον τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ ἡ διασκευὴ τοῦ Ἐσκωριαλού ἀναφέρει τῆς Ἀραβίας τὸν κάμπους καὶ τὸν δασεῖς καλαμῶνας παρὰ τὸν πόρον τοῦ Εὐφράτου. Τοὺς δασεῖς καλαμῶνας παρὰ τὸν Εὐφράτην ἀναφέρουσιν ἐπίσης καὶ τὰ προηγούμενα κυπριακὰ ḥσματα. Ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἀρ. 3 ἁδιακῷ τὸν Εὐφράτην ἀντικατέστησεν ὁ Δαφνοπόταμος¹⁾ καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ὁ ποταμὸς Ἰορδάνης. Ἀντὶ δὲ τῶν ἐρήμων τῆς Ἀραβίας ἀναφέρονται ἐν τούτῳ τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ καὶ τῆς Παρθαρίας (Βαρβαρίας) τὰ μέρη. Καὶ τῆς μὲν Βαρβαρίας ἐν τούτῳ μόνον γίνεται μνεία. Τὰ δὲ βουνὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀναφέρουσι μὲν καὶ ḥσματα ἀλλότρια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου²⁾, ἀλλὰ προπάντων εἰς τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ τόσον συχνὰ μνημονεύονται, ὥστε ἐνιαχοῦ ἔγιναν παροιμιώδη³⁾. ḥσματά τινα ἔχουσιν

¹⁾ Δαφνοπόταμος ἀναφέρεται καὶ εἰς ἄλλα δημοτικὰ ḥσματα· πιθανῶς είναι τοῦτο ὄνομα κοινὸν ποταμίων, εἰς δὲν τὰς ὅχθας φύονται δάφναι.

²⁾ Ζωγρ. ἀγῶν σ. 74 ἀρ. 21.

³⁾ Πολίτου, Παροιμίαι τ. Γ' σ. 221 λ. βουνὸ 18.

ώς τόπον τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ μόνα τὰ βουνὰ ταῦτα, τῶν ὅποιων τὰ πυκνὰ δάση δὲν τολμῶσι νὰ διέλθωσι διὰ τοὺς ἐν αὐτοῖς κινδύνους ὀλιγάριθμοι ὁμάδες, ἀλλὰ μόνον συνοδίαι ἑκατὸν καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα καλῶς ὥπλισμένων ἀνδρῶν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ τὰ ὅποια πολλάκις διέτρεξεν ὁ Διγενῆς καὶ εἰς ὁσκοτεινὰς νύκτας ἀκόμη (ἀρ. 6. 7. 14. 18). Ἀλλὰ πλὴν τῶν βουνῶν τούτων ἀναφέρουσι καὶ ἄλλον τινὰ τόπον (5. 8. παραλλαγὴ τοῦ 9. 15. 16. 17), ἵτοι τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὅρη (ἀρ. 8. 17), τῆς Ἀραπιᾶς τὰ μέρη (ἀρ. 15) καὶ τὰ λαγκάδια τῆς Σύρας ἢ Συρίας (ἀρ. 16). Εἰς ἄλλα παραλείπεται ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἀναφέρονται ἄλλοι τόποι: τῆς Ἀραπιᾶς ὁ κάμπος (ἀρ. 10. 11), ὡς ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ Ἐσκωριάλου, τῆς Ἀραπιᾶς τὰ ὅρη (ἀρ. 9), τῆς Ἀραπίνας τὰ βουνὰ (ἀρ. 11), τῆς Ἀη Μαρίνας τὰ βουνὰ (ἀρ. 12), τῆς Ἀλαμάνας τὰ βουνὰ (ἀρ. 10), τῆς Ἐριθοῖᾶς οἱ κάμποι (ἀρ. 12), τῆς Γουργαριᾶς (Βουλγαρίας) οἱ λαγκαδιαῖς (ἀρ. 9) καὶ οἱ κάμποι (ἀρ. 9 παραλλαγὴ).

Ἐν τῇ ὑπὸ ἀρ. 6 ἐκ Σωζοπόλεως παραλλαγῆ τὸν Χάρον ἀντικαθιστᾶ ἄγγελος ἐλθὼν νὰ πάρῃ τὴν ψυχὴν τοῦ Διγενῆ, ἐκ τῆς ἐπιφανείας δὲ ταῦτης πρώτην τότε φορὰν ὁ Ἡρως καταλαμβάνεται ὑπὸ συναισθήματος φόβου. Ἅγγελος ἀντὶ τοῦ Χάρον ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ ὑπὸ ἀρ. 22, ἐν δὲ τοῖς ὑπὸ ἀρ. 8 καὶ 14 ὁ ἄγγελος ἐπιφαίνεται ὁμοῦ μετὰ τοῦ Χάρον. Αἱ δοξασίαι περὶ ψυχοπομποῦ ἄγγέλου, ἀν καὶ ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὰς περὶ Χάρον, συνυπάρχουσιν οὐδὲν ἥττον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, διὰ τὸν αὐτὸν ψυχολογικὸν λόγον, δι' ὃν ὁ λαὸς πιστεύει ἐξ ἴσου καὶ τὰ πλάσματα περὶ τοῦ Κάτω κόσμου, τῆς κατοικίας τοῦ Χάρον καὶ τῶν νεκρῶν, καὶ τὰς ἐκλαϊκευθείσας χριστιανικὰς διδασκαλίας περὶ παραδείσου καὶ κολάσεως. Κατὰ τὴν διασκευὴν τοῦ Ἐσκωριάλου (σ. 336 στ. 103-4) ἄγγελος πυρὸς ἐπεφάνη ὅπως παραλάβῃ τὴν ψυχὴν τοῦ Διγενῆ,

καὶ ὡς τὸν εἰδε[ν] ὁ Διγενῆς ἐτρόμαξε μεγάλως.

Κατὰ δὲ τὴν τῆς Κρυπτοφέρρης (Η' 196), χριστιανικώτερον ὁ Διγενῆς «τὴν ψυχὴν παρέδωκεν ἄγγέλοις τοῦ Κυρίου».

Ἡρως ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ ἀντὶ τοῦ Διγενῆ φέρεται ὁ Κωνσταντίης, ὡς συνηθέστατα συμβαίνει εἰς τὰκριτικὰ ἄσματα (βλ. εἰς τὰ συν-

απτόμενα ἄσματα ἀρ. 29. 34. 48). Τὰ κυριώτατα δὲ γεγονότα τοῦ βίου του συντελοῦνται ἐν ἡμέρᾳ Τρίτη.

Τρίτη γεννήθκ^ο δ' Κωσταντῆς καὶ Τρίτην ἔβαφτίσθη,
καὶ Τρίτη εἰδε τὸν θελε νὰ πεθάνῃ.

Ἡ αὐτὴ ἡμέρα εἶναι καὶ τοῦ θανάτου του ἡ ἡμέρα, κατ' ἄλλα ἄσματα (ἀρ. 10. 13. 33. 59). Καὶ κατὰ τὸ ἔπος δ' Διγενῆς ἀποδνήσκει τὴν τρίτην τὴν κακήν, τὴν πολυπικραμένην (Ἄνδρ. 4387. Τρ. 3148). Τὸ διατὶ δοῖται ὡς ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆς ἡ Τρίτη, ἡ ὡς ἡμέρα καθ' ἣν εἰδεν οὗτος τὸ προμηνῦν τὸν θάνατόν του ὄντειρον, εἶναι εὐνόητον, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ τρίτη τῆς ἔβδομάδος καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ νῦν παρ' ἡμῖν θεωρεῖται ἀποφράξ¹⁾). ἡ δὲ τρίτη τοῦ μηνὸς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαῖοις²⁾· δὲ καθορισμός δ' ὅμως τῆς τρίτης καὶ ὡς ἡμέρας τῆς γεννήσεως τοῦ Διγενῆ λόγον ἵσως ἔχει τὰς ἀστρολογικὰς δοξασίας, καθ' ἃς μεγίστη ἡτο ἡ ἐπήρεια τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεως ἐπὶ τῶν μελλουσῶν τυχῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἥθους καὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου· τὴν δὲ ἐπήρειαν ταύτην καθώριζεν ὁ κυριαρχῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἔκεινην πλανήτης, καὶ οἱ ἐφορεύοντες κατὰ τὰς διαφόρους ὕδρας τῆς ἡμέρας ἄγγελοι καὶ δαίμονες. Εἰς χειρόγραφον Ἱατροσοφικὸν τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀναγράφονται πλὴν ἄλλων τὰ ἔξης περὶ τῆς Τρίτης: «ὁ Ἄρης δοῖται τὴν Τρίτην. Ὁ γεννηθεὶς ἔσται μαυρειδερός, κόκκινος, αἴματώδης, θυμώδης, κιτρινωπός· πάντα κλίνει εἰς τὸ κακόν· νὰ χαλᾶ, νὰ λαβώνῃ, νὰ μὴ λυπᾶται διὰ τὸ <κα>κόν.... ὁ λόγος του θέλει νὰ γίνεται πάντα, νὰ γίνεται ἡ γνώμη του.... εἶναι τολμηρὸς καὶ θέλει πάντα μὲ τὴν καρδίαν του· θέλει ἔσται καλορροϊκος εἰς πόλειμον· πολὺ αἷμα θέλει χύσῃ καὶ θέλει λαβωθῆ ἀτός του»³⁾.

Καὶ ἐν τῷ 7 ἄσματι ὡς ἐν τῷ 6, δὲ Διγενῆς φαίνεται ὅτι ἔξ οντείρου προεῖδε τὸν ἐπικείμενον θάνατον. Παρατηρεῖται δὲ ἐν αὐτῷ συμφυρμὸς πρὸς τὸ γνωστότατον ἄσμα τοῦ Χάρου καὶ τῶν ψυχῶν. (Passow, ἀρ. 409). Προβλ. καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 54.

¹⁾ Βλ. N. Γ. Πολίτου, Διατί ἡ Τρίτη θεωρεῖται ἀποφράξ ἡμέρα, ἐν Σκόκου, Εθν. ἡμερολ. 1897 σ. 342 κέ.

²⁾ W. Schmidt, Geburtstag im Altertum, Giessen 1908 σ. 109 κέ.

³⁾ Πολίτης, ἔνθ' ἀν. σ. 345.

‘Ως ψυχοπομποὶ παρουσιάζονται ἐν τῷ 8 ἄσματι, συμαϊκῷ, πλὴν τοῦ Χάρου, ὁ Λιὸς (περὶ οὐ βλέπε τὴν εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἄσματος σημείωσιν) καὶ ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ. ‘Ο ἀρχάγγελος οὗτος εἶναι ὁ κατ’ ἔξοχὴν ψυχοπομπός, κατὰ τὰς δημώδεις δοξασίας. ‘Αναφέρεται μὲν συνήθως, ὡς παραλαμβάνων τὰς ψυχὰς τῶν πονηρῶν ὁ διάβολος, ἀλλὰ πάντοτε ἐννοεῖται ὅτι συμπαρίσταται καὶ ὁ ἀγγελος.¹⁾ Τὸ πλῆθος τῶν ψυχοπομπῶν δὲν ἀντίκειται εἰς τὰς δημώδεις δοξασίας ἐν ἀκριτικῷ ἄσματι τῆς Καππαδοκίας:

‘Ἐννιὰ ἀγγέλοι κατέβανε καὶ δώδεκα ἀρχαγγέλοι
κατέβαν καὶ τζακίστανε ’ς τοῦ Κωσταντίνου τὰ σώμια.²⁾

Θεολογικόν τι βιβλίον ἐν χειρογράφῳ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος διδάσκει, ὅτι ὅταν ἔλθῃ κελεύσει τοῦ Θεοῦ ὁ καιρὸς νὰ χωρισθῇ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, εὑρίσκεται ἐκεῖ ὁ ἀγγελος φύλαξ, ἔρχεται δὲ πρῶτος ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ καὶ μετ' αὐτοῦ ἄλλοι τέσσαρες.³⁾ “Ἄγιοι δ' ὅμως ψυχοπομποὶ εἶναι σχεδὸν ἀγνωστοὶ εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν· συμαϊκά τινα μοιρολόγια μόνον αἴτιῶνται τὸν ἄγιον Νικόλαον, ὅτι ἐπῆρε τὴν ψυχὴν τοῦ θρηνουμένου νεκροῦ⁴⁾.) Εἰς παλαιοτάτην δὲ χριστιανικὴν παράδοσιν φαίνεται ὡς ψυχοπομπὸς καὶ ὁ ἄγιος Μερκούριος, κατ' ἐπίδρασιν Ἰσως τῶν ἑλληνικῶν περὶ τοῦ ψυχοπομποῦ Ἐρμοῦ δοξασιῶν⁵⁾. “Οθεν ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ μνεία ἐν τῷ ἄσματι, τοῦ Λιοῦ, εἴτε ὁ ἄγιος Νικόλαος εἶναι οὗτος, εἴτε ὁ ἄγιος Ἡλίας. ‘Ἐν τῷ συμαϊκῷ ἄσματι ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ περιγράφεται φέρων τρία ξίφη, καὶ ἄλλα δέ τινα δημοτικὰ ἄσματα ἀναφέρουσιν ἐπίσης τὰ τρία ξίφη αὐτοῦ, ὃν τὸ τρίτον εἶναι προωρισμένον διὰ τοὺς ἀδίκους (ἀρ. 17) καὶ ὃχι διὰ τοὺς ἀνδρειωμένους ὡς ἐν τῷ προκειμένῳ. Καὶ τὸ ἀνωτέρῳ μνημονευθὲν θεολογικὸν κείμενον ὅμιλεῖ περὶ ξιφῶν τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ: «μετὰ πυρίνων ξιφῶν». ‘Η παράστασις τοῦ ἀρχαγ-

¹⁾ Βλ. Πολίτου, Νεοελλην. μυθολ. σ. 311 κέ.

²⁾ Ἐκάθισαν εἰς τοῦ Κωνσταντίνου τοὺς ὄμους (Φαρασοπούλου, τὰ Σύλατα σ. 110).

³⁾ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις πρὸς τὸν Ἰάκωβον ἐν Vassiliev, Anecdota graecobyzantina σ. 317.

⁴⁾ ‘Ο ἐν Κ/πόλει σύλλογος τ. ΙΘ' σ. 246.

⁵⁾ Μαλάλας Γ' σ. 333 - 4 Bonn.

γέλου ξιφηφόρου εἶναι γνωστοτάτη καὶ εἰς τὰς δημώδεις δοξασίας καὶ εἰς τὴν ἀγιογραφικὴν τέχνην¹⁾). Συνήθης δ' εἰς δημοτικὰ ἄσματα εἶναι ἡ μνεία τοῦ ἀγγέλου μὲ τὸ σπαθὶ ποῦ παίρνει τὴν ψυχήν²⁾.

'Η ἐπιφάνεια τοῦ Χάρου γυμνοῦ ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ (στ. 12) εἶναι εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον ἀγνωστος ἄλλοθεν.

Τὸ γορτυνιακὸν ὑπ' ἀρ. 9 ἄσμα πλὴν τῶν ἄλλων ἄθλων, περὶ ὧν διελάβομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐν οἷς καὶ ὁ φόνος δικεφάλου ὅφεως μὲ πόδας ἵπειόνς, μνημονεύει καὶ τὸν φόνον τοῦ στοιχειωμένου ἐλαφιοῦ. περὶ οὐ καὶ τὰ ἐπόμενα ἄσματα 10 — 12. Τοῦτο εἶχε σταυρὸν εἰς τὰ κέρατα (ἀρ. 9. 10. 12), ἀστέρι εἰς τὸ μέτωπον (9. 10), φεγγάρι εἰς τὴν ὁάχιν (11. 12), μεταξὺ τῶν ὕμων τὴν Παναγίαν (10) καὶ εἰς τὸ στῆθος χρυσοῦν σταυρόν. Τὸν θάνατόν του νομίζει ὁ Διγενῆς ὡς τιμωρίαν τῆς ἀμαρτίας, ὅτι ἐφόνευσε τὴν ἐλαφον ταύτην (ἀρ. 10). 'Ο ἄθλος φαίνεται μὲν παρεμφερὴς πρὸς τὴν σύλληψιν τῆς Κερυνίτιδος ἐλάφου ὑπὸ τοῦ 'Ηρακλέους³⁾, ἀλλ' ὁ φόνος τῆς ἐλάφου καὶ ἡ τιμωρία τοῦ ἥρωος ὑπενθυμίζουσι μᾶλλον τὸν μῆνον περὶ τιμωρίας τοῦ 'Αγαμέμνονος διὰ τὸν φόνον τοῦ στικτοῦ κεράστου ἐλάφου ἐν τῷ ἀλσεῖ τῆς 'Αρτέμιδος⁴⁾. Εἰς τὴν ἐν τῷ ἄσματι διήγησιν φαίνεται προσέτι καταφανῆς ἡ ἐπίδρασις τῆς χριστιανικῆς τῶν ἀρχαίων μυθικῶν στοιχείων διατυπώσεως ἐν τῷ συναξαριφῷ τοῦ

¹⁾ Πολίτου, Νεοελλην. μυθολ. σ. 304 κέ.

²⁾ Οἷον ἐν τῇ 'Ριμάτᾳ κόρης καὶ νέου στ. 64 (*Legrand, Bibliothèque gr. vulgaire τ. II σ. 53*). Ζωγρ. ἀγ. σ. 102. — 'Υπέρ τὴν θύραν ἔσωθεν τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Δήμιοβας (παρὰ τὴν Γιάννιτσαν τῶν Καλαμῶν) εἰκονίζονται δύο ἄγγελοι, ἐν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ πρός τὰ δεξιά ἀναγινώσκεται καὶ τὸ ἔξης : « αὕτη γάρ ἡ δομφαία τέμνει τοὺς ἀδικοῦντας ». 'Η εἰκὼν εἶναι τοῦ IZ' αἰλονος.

³⁾ Πρὸς τὴν χρυσόκερων ἐλαφον τοῦ ἀρχαίου μύθου ἀντιστοιχοῦσι τὰ «χρυσοκέρατα λάφια» τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων (Πρεβλ. Ζωγράφ. ἀγών σ. 112 ἀρ. 150) καὶ παραμυθίων. Εἶναι δ' δύως κοινοὶ οἱ μῦθοι περὶ χρυσοκέρων ἐλάφων εἰς πολλούς λαούς.

⁴⁾ Σοφοκλ. Ἡλέκτρ. 573. 'Ἐν παρόδῳ εἰρίσθω, ὅτι σημεριναὶ δοξασίαι τῶν ἐν Πόντῳ Ἐλλήνων ὑπομνηματίζουσιν ἀριστα τὸν ἀρχαῖον μῦθον. Διότι οὗτοι δοξάζουσιν, ὅτι ὁσάκις κυνηγός ὕδη που, ἦ ὑπὸ δένδρον ἦ ἐν στηλαίῳ, ἐλαφον ἦ ἄλλο θήραμα ἴσταμενον ἀδεως, ἀν καὶ βλέπῃ αὐτόν, ὀφείλει νὰ σεβασθῇ τὴν ζώην του. Διότι τὸ ζῷον ἀμέλγει κατ' ἐκείνην τὴν ὁρανή ή Νύμφη (ή μάϊσσα), εἰς ἦν ἀνήκει. "Αν δ' ἔξ αφροσύνης τολμήσῃ νὰ φονεύσῃ τὴν ἐλαφον, θ' ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς Νύμφης λεγούσης: «ἄμον τ' ἐσκότωσες τὸ ζῶ μ', ἀέτες νὰ ξεραίνεσαι κ' ἔσύ» (Κατ' ἀνακοίνωσιν Α. Παπαδοπούλου).

άγίου Εὐσταθίου τοῦ Πλακίδα. Κατὰ τὴν εἰς δημώδη γλῶσσαν παράφρασιν τοῦ Θεσσαλονικέως Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου, ὁ Εὐστάθιος, στρατηλάτης τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ, κυνηγῶν ποτε μετὰ στρατιωτῶν του εἰς ἔνα λόγχον εἶδε ἐμπροσθέν του «μίαν ἔλαφον μεγάλην καὶ εἰς τὸ κορμὸν καὶ εἰς τὰ κέρατα». Διώκων αὐτὴν ἀπεμαχούνθη τῶν ἀκολούθων του, καὶ ἔφθασε μέχρι μιᾶς χαράδρας· «καὶ ἡ μὲν ἔλαφος ἐπήδησε τὸ χάσμα ἐκεῖνο, τὸ δὲ ἄλιον τοῦ ἀγίου ἐπειδὴ πολὺς ἦτο ὁ τόπος, δὲν ἤδυνήθη νὰ τὸ πηδήσῃ· στοχάζοντας γοῦν ὁ ἄγιος τὸν τόπον νὰ ἰδῇ πόθεν βολεῖ νὰ ἀπεράσῃ, βλέπει καὶ εἶναι σταυρὸς φωτεινός, ἀνάμεσα τὰ δύο κέρατα τῆς ἔλαφου καὶ τοσοῦτον ἔλαμπεν, ὅτι ἐνίκαν τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου· εἰς δὲ τὸν σταυρὸν ἐκεῖνον ἥτον ἐστιυρωμένος ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ φωνῇ ἥκουσθη ἀπ' ἐκεῖθεν ὅποῦ ἔλεγεν, Ὡ Πλακίδα, διατὶ μὲ διώχνεις; Αὕτου διὰ ἐσένα ἔφάνηκα εἰς ἐτοῦτο τὸ ζῷον, ἐγὼ εἰμαι ὁ Χριστὸς» κτλ.¹⁾). Τὴν αὐτὴν καὶ ὁ Δαμασκηνὸς πηγὴν φαίνεται ὅτι εἶχε καὶ J. de Voragine (II^ο ἑκ.) διηγούμενος ἐν τῇ *Legenda aurea* κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ θαῦμα καὶ ὅμοίως περιγράφων τὴν ἔλαφον²⁾). Τὸ συναξάριον τῆς θαυμασίας ἔλαφου παρενεβλήθη καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους βίους τοῦ ἀγίου Οὐβέρτου, τοῦ προστάτου τῶν κυνηγῶν παρὰ τοῖς δυτικοῖς. Ἡ ἔλαφος ἐν αὐτῷ περιγράφεται ὡς μεῖζων τῶν κοινῶν καὶ ἔχουσα ἀναμέσον τῶν κεράτων εἰκόνα τοῦ ἐσταυρωμένου³⁾.

¹⁾ Δαμασκηνοῦ Στουδίτου, τοῦ Θεσσαλονικέως, Βιβλίον ὀνομαζόμενον θησαυρός. Βενετ. 1570 φ. τ. iii (σ. 297).—Ἐκδ. Βενετ. 1848 σ. 206-7.

²⁾ Περὶ τῶν βίων τοῦ ἀγίου Εὐσταθίου βλ. *Bollandi*, Acta Sanctorum, Septemb. τ. VI σ. 106 κέ. Ἡ περὶ τοῦ ἔλαφου διήγησις φαίνεται παλαιά. Ὁ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ζήσας Νικῆτας ὁ Παφλαγών, ἐν τῷ Ἐγκωμίῳ εἰς τὸν ἀγιον Εὐστάθιον ἀναφέρει τὸ θαυμάσιον ζῶον, τὸν εὐμεγέθη ἔλαφον, τὸν ἔχοντα πρὸς τῇ κεφαλῇ τὴν τοῦ ἐσταυρωμένου μορφήν. (*Migne*, Patrol. gr. τ. 105 σ. 381). Τὸ ἀρχαιότερον μαρτύριον τοῦ ἀγίου περιγράφει οὗτο τὸ θαῦμα: «ἐπὶ μὲν τῶν κεράτων τοῦ ἔλαφου (δείκνυσι) τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου λάμποντα, μέσον δὲ τῶν κεράτων τὴν εἰκόνα τοῦ θεοφόρου σώματος κλπ.» (*Bollandi*, αὐτ. σ. 124. *Migne* ἐνθ. ἀν.).

³⁾ *Histoire abrégée de la vie de St Hubert, prince du sang de France*, Paris 1678 σ. 24 παρὰ *Alfr. Maury*, *Essai sur les légendes pieuses du moyen-âge*, Par. 1843 σ. 172. Οἱ παλαιότεροι βίοι τοῦ Ἅγιου δὲν μνημονεύουσι τὸ θαῦμα (*Rettberg*, Kirchengeschichte τ. I σ. 562 παρὰ *J. W. Wolf*, Beiträge zur deutschen Mythologie, Göttingen 1852 τ. II σ. 112).

Παραπλήσιον θαῦμα ἀναγράφει δὲ ἐλληνικὸς βίος τοῦ κατὰ τὸν IA' αἰῶνα ζήσαντος ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμίρου· οὗτος θηρεύων ποτέ εἶδε λευκὸν ἵέρακα φέροντα σταυρόν, ἐδίωξε δ' αὐτὸν ἐπὶ πολὺ μέχρις οὗ ἀφῆκεν δὲ ὅρνις τὸν σταυρὸν νὰ καταπέσῃ· καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου, ὃπου ἔπεσεν δὲ σταυρὸς ἔκτισεν ἐκκλησίαν, τὸ παρὰ τὸ Ἐλβασάν ὄνομαστὸν μοναστήριον¹⁾. Ἐν ὁμανικῷ δὲ παραμυθίῳ ἀναφέρεται ἔλαφος φέρουσα εἰς τὴν κεφαλὴν στέμμα ἐκ πολυτίμων λίθων, ἦν ἀπεκεφάλισεν δὲ ἡρως τῇ ὁδηγίᾳ τῆς ἀγίας Παρασκευῆς²⁾. Ἐν ἐπεισοδίῳ δὲ τῆς ἴνδικῆς Ῥαμαūάνας δαιμών μεταμορφοῦται, δπως παραπλανήσῃ τὸν ἥρωα Ῥάμαν, εἰς χρυσῆν ἀργυροποίκιλτον ἔλαφον, ἔχουσαν τέσσαρα μαργαρωμένα κέρατα³⁾.

Ἐντόχως δὲ Alfr. Maury⁴⁾, ὅστις καὶ ἄλλα ἐκ βίων ἄλλων ἀγίων (ὡς τοῦ ἀγίου Ἰουλιανοῦ τοῦ φιλοξένου, τοῦ ἀγίου Φαντίνου καὶ τοῦ ἀγίου Φήλικος) ἐπάγεται δμοια ἐπεισόδια ἐλάφων, ἐξηγεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς παραστάσεως τῆς σταυροφόρου ἐλάφου ὡς προερχομένην ἐκ τῆς συντατίσεως τῆς ἐλάφου πρὸς τὸν μονόκερων⁵⁾. Διότι οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐπίστευον, κατὰ τὰς μαρτυρίας πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τοῦ μονοκέρωτος τὰ κέρατα είχον τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ⁶⁾. "Αλλοι δὲ τὴν ὑπὸ κυνηγοῦ διωκομένην χρυσόκερων ἔλαφον ὑπολαμβάνουσι μυθικὴν παράστασιν μετεωρολογικῶν φαινομένων⁷⁾.

¹⁾ Hahn, Alban. Studien τ. I σ. 83.

²⁾ La Tradition, Par. 1895 σ. 129-130. Πρβλ. Săineni, Basmele române σ. 497. Τὸ στέμμα τῶν πολυτίμων λίθων ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς πολυτίμους λίθους ἐν τῇ κεφαλῇ δρακόντων (Βλ. Πολίτου, Παραδόσεις σ. 985 κέ.).

³⁾ Rāmāyana III 40. 48. 49=De Gubernatis, Zoological Mythology, London 1872 τ. II σ. 85. Ὄμοιότητας πρὸς τὸ συναξάριον τοῦ ἀγίου Εὐσταθίου ἀνευρίσκει ἐν τῇ δωδεκάτῃ παλί Jātaka δ M. Gaster (The Nigredhamiga-Jātaka and the Life of St Eustathius Placidus ἐν τῷ Journal of the Roy. Asiatic Society 1894 σ. 335).

⁴⁾ Maury, ἐνθ' ἀν. σ. 173 κέ.

⁵⁾ Περὶ τῆς συναφείας τοῦ μονοκέρωτος καὶ τῆς ἐλάφου βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 988.

⁶⁾ Ιουστίν. πρὸς Τρύφωνα σ. 275 Jebbs· δὲ Maury πλὴν τούτου φέρει καὶ μαρτυρίας τοῦ Τερτυλιανοῦ καὶ τοῦ Εἰρηναίου

⁷⁾ A. Kuhn, Der schuss des wilden jägers auf den sonnenhirsch ἐν Höpfler, Zeitschrift f. deutsche philologie 1869 τ. I σ. 89 κέ. (ὅπου συναγεγή πολλῶν δμοίων μύθων καὶ παραδόσεων). F. L. W. Schwartz, Die poetischen Naturanschauungen der Griechen, Römer u. Deutschen, Berlin

Τὸ ἔπος δὲν καθορίζει διόσον χρόνον ἔζησεν ὁ Διγενῆς· ἐκ τῆς φράσεως «τὸ ἄνθος τῆς νεότητος, ἡ δόξα τῶν ἀνδρείων», (Κρ. Η' 290. "Ανδρ. 4669) τοῦ ἐπὶ τῷ θανάτῳ του θρήνου, οὐδὲν συνάγεται περὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, διότι ἡ φράσις εἶναι τροπική, δηλοῦσα ἀπλῶς τὴν μεγάλην ὑπεροχὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰ δημοτικὰ ἄσματα πλάτιουσιν αὐτὸν θνήσκοντα εἰς προβεβηκυῖαν ἡλικίαν. Ἐν τῷ προκειμένῳ ἄσματι (στ. 27) ὑποτίθεται λέγων ὁ Δ. ὅτι πολλὰ ἔτη ἔζησεν, ἀλλ' ἐν ἀλλῷ ἄσματι (ἀρ. 13) κατηγορηματικώτερον λέγεται ὅγδοηκοντούτης, καὶ ἐν ἀλλῷ (ἀρ. 10) ἐπὶ τῷ ὑπερβολικώτερον ἀναβιβάζονται εἰς 300 τὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Διγενῆ φονευθέντων θηρίων καταλέγεται καὶ δικέφαλος ὄφις. Ἐν τοῖς ὑπὸ ἀριθ. 1 καὶ 3 ἔξαιρεται τὸ μέγεθος ἴδιως τοῦ ἀναιρεθέντος ὄφεως· ἀλλ' ἐν τῷ προκειμένῳ τὸ κύριον εἶναι ἡ τερατώδης τοῦ θηρίου μορφή. Ὁ δικέφαλος ὄφις εἶναι κερασφόρος, τετράπους, ἔχων πόδας ἵππου καὶ ὀφθαλμοὺς βιόσ· ὁ ἀτενίζων αὐτὸν ἔτυφλοῦτο. Τὰ κέρατά του ἡσαν ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ¹⁾). Τὸ ἄσμα δὲν μνημονεύει πτέρυγας αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ ὑπὸ ἀρ. 14 καὶ 15 ὅμιλοῦσι περὶ πτερωτῶν ὄφεων φονευθέντων ὑπὸ τοῦ Διγενῆ· φίδια δὲ μὲ φτερὰ κ' ὄχιαῖς μὲ δυὸς κεφάλια ἀναφέρουσι καὶ ἄλλα δημοτικὰ ἄσματα²⁾· ὅτι καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχον ὅμοιαι δοξασίαι ἔμφαίνει ἡ λοιδορία «ἀσπὶς καὶ ὄφις πετόμενος»³⁾). Πτερωτὸς καὶ τετράπους, ὃς πράσινος φοιλιδωτὸς μεγαλόσαυρος, πτέρυγας ἔχων νυκτερίδος, εἰκονίζεται ὁ δράκων, ὃν ἀποκτείνει ὁ ἄγιος Γεώργιος· δονομάζεται δ' ὁ δράκων οὗτος λάμια τοῦ ἄγίου Γεωργίου⁴⁾.

1879 τ. II σ. 176 κέ. Βλ. καὶ *Simrock*, Deutsche Mythologie 4ης ἐκδ. σ. 457 § 127.

¹⁾ Περὶ τῶν κερασφόρων ὄφεων κατὰ τὰς δημώδεις παραδόσεις βλ. τὰς ἐμιὰς Παραδόσεις σ. 987 κέ.

²⁾ Χασιώτον, Συλλογὴ σ. 104 ἀρ. 22, σ. 180 ἀρ. 19, πρβλ. σ. 176 ἀρ. 9.

³⁾ Λέων γραμματ., σ. 181 Bonn.

⁴⁾ Ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἀθ. Σακελλαρίου ἐριμητεύεται ἡ λ. δράκων οὕτω: «Δράκων, μυθικὸν θηρίον, ὃς ὁ νῦν τετράπους πτερωτὸς ὄφις, κοινῶς ἡ λάμια τοῦ ἄγίου Γεωργίου». Ἡ ἐρμηνεία εἶναι βεβαίως πλημμελεστάτη, μαρτυρεῖ δ' ὅμως ὅτι κάπου τῆς Ἑλλάδος πιστεύουσιν ὅτι ὑπάρχει τετράπους πτερωτὸς ὄφις καλούμενος οὕτω· τὸ προστιθέμενον «κοινῶς» εἶναι ἀνακριβές. Τὸ στοιχεῖον Δ ἐν τῷ Λεξικῷ ἐκείνῳ συνέταξεν ὁ ἀπό-

Τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια ἀναφέρονται καὶ δράκοντας ἵπταμένους¹⁾, οἵ δὲ δράκοι, οἵ δποιοὶ ἐν αὐτοῖς εἶναι ἀνθρωπόμορφοι, ἔχοντες ἴππους πτερωτούς²⁾. — Τρικεφάλων δὲ ὅφεων συχνὴ γίνεται μνεία εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα³⁾: πολυκεφάλους δέ, συνήθως ἐπτακεφάλους, ἀναφέρονται τὰ παραμύθια⁴⁾.

Οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ ἄσματος, ἐν οἷς ὁ Διγενῆς λέγει ὅτι πανταχοῦ εὑρίσκει ἐλλοχεύοντα τὸν Χάρον καὶ δπον ὑπάγῃ τὸν συναντᾶ, ἐπαναλαμβανόμενοι δι' ἄλλων λέξεων καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 24 (στ. 20-3), ὑπενθυμίζουσι τὸν στίχον τοῦ ἔπους (Ἄνδρ. 4393):

Τὸνς δρόμους τὸν ἀπέκοψε πλέον νὰ μὴν περάσῃ.

Τὰ ὑπ' ἀρ. 10 καὶ 13 ἄσματα ἀναφέρονται ὀνομαστὶ τοὺς τέσσαρας φίλους, οἵτινες κληθέντες ἥλθον πρὸς τὸν Διγενῆ κατὰ τὴν ὡραν τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Δύο τῶν ὀνομάτων εἶναι γνωστὰ καὶ ἔξι ἄλλων ἀκριτικῶν. Ὁ Μαυραλής ή Μαυραϊλής εἶναι ὁ ἄλλαχοῦ ὀνομαζόμενος

θανάτων ἀρχαιολόγος Δημητριάδης, Θεσσαλός τὴν πατρίδα, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἀναφέρεται εἰς θεσσαλικήν δοξασίαν. «Λάμια» ἐν μακεδονικοῖς παραμυθίοις καλεῖται ὁ δράκων ὁ κωλύων τὴν πηγὴν ἔξης ἢσι ύδρεύεται ἡ πόλις· «ἔνα μεγάλο θεόφατο θηριό μὲ νύχια ἀγκαθωτὰ καὶ δύο φτερὰ ποῦ ἔφταναν ἀπὸ δῶ κι' ὡς κεῖ κάτω 'ς τὸν κάμπιο τὸ πᾶσα ἔνα» (Abbott, Macedonian Folklore, Cambridge 1903 σ. 344). Λάμια πτερωτὴ κατατρώγει τοὺς φυλακιζομένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τινὰ πύργον, καὶ ταύτην φονεύει ὁ ἥρως Μακροκλιάνος, κατά τι παραμύθιον τῆς Ἀδριανούπολεως (Βύρων τ. Α' σ. 701, ὁ ἐκδότης ἐσφαλμένως δύμιλετ περὶ παραδόσεως). Κατὰ τάς βουλγαρικὰς δοξασίας ἡ Λάμια είναι τέρας κυνοκέφαλον τετράπον, μὲ σῶμα φοιλιδωτὸν καὶ μακρὰν οὐράν, ἢσι τὸ ἄκρον εἶναι κέρας βουβάλου ἡ βοός (Strauss, Die Bulgaren σ. 163).

¹⁾ Hahn ἀρ. 114 (παραμύθιον τοῦ Γυθείου).

²⁾ Αὐτ. τ. Ι σ. 76.

³⁾ Δελτίον ἰστορ. ἔταιρ. τ. Ε' σ. 332, 175 (Κύπρου). Βλαστοῦ, ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 59 (Κρήτης). Ζωγρ. ἀγών σ. 301 (Καρπάθου).

⁴⁾ Δωδεκακέφαλος ὄφις ἐν Hahn, ἀρ. 70. Ἐν ἀνεκδότῳ παραμυθίφ τῆς Πάρου ἀναφέρεται καὶ ἀσπίθα «πτερωτὴ καὶ 'ς τὸ δρόμο γλήγορη σὰ σπίθα». Τὸ ὄνομα κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ἀσπίδα (ἀσπίς) πρβλ. καὶ τὸ ἐν τῷ Ἐρωτοχρίτῳ ὄνομα Σπιθοίσιότας (ἀσπίς+λέων). — Οἱ balaurū τῶν ὁμανικῶν παραμυθίων είναι πολυκέφαλοι, ἔχοντες μέχρι δώδεκα κεφαλῶν (Săineni, Basmele Române, βλ. τοὺς πίνακας ἐν λ. balaurū). Ἐν ὁμανικῷ παραμυθίῳ, δημοσιευθέντι ἐν μεταφράσει ἐν Revue des trad. pop. 1909 σ. 298 κέ. ὁ balaurū είναι πτερωτός.

Μιραλής, Μιριολής, Ἐμιραλής, δηλονότι αὐτὸς ὁ Ἐμίρης τοῦ ἔπους· ὃ δὲ Τρεμαντάχειλος εἶναι ὁ Πετροτράχηλος τοῦ ἄσματος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου (στ. 13), τὸν ὅποιον ἐπίσης «τρέμε' ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος».

Ο ἔνπόλητος καὶ λαμπροφορημένος, ὃ ἔχων τοῦ ἥλιου τὴν κόμην καὶ τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια, τοῦ 13 ἄσματος (πρβλ. καὶ 10. 11), εἶναι μὲν ὁ Χάρος, ὃς ἐκ τῶν ἐπομένων καταφαίνεται, ἀλλ' ἡ παράστασις αὐτοῦ πρότυπον ἔχει μᾶλλον τὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εἰκόνας τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ.

Ἡ διήγησις τῶν ἀθλῶν τοῦ Διγενῆ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 18 παρουσιάζεται ὑπὸ τύπον ἄλλον· ὃ νεκρὸς ἀγανακτήσας διηγεῖται τὰς ἀνδραγαθίας του πρὸς τὸν ἀσεβῶς πατήσαντα τὴν πλάκα τοῦ τάφου του τὸν τύπον τοῦτον ἔχουσι καὶ τινα κλέφτικα ἄσματα¹⁾.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 20 ὁ στ. 25 προσετέθη ἐξ ἄλλου ἀκριτικοῦ ἄσματος, γνωστότατος ὃν, διότι μετέπεσεν εἰς παροιμίαν²⁾. Τοῦ δὲ στ. 25 προσφροτέρᾳ θέσις εἶναι μετὰ τὸν 9 στίχον. Ἐν τῷ ἐπομένῳ ἄσματι, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτό, συμπληρωθέν, ὃς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ Ζαμπελίου, παρεμβάλλεται μετὰ τὸν στ. 22, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν 15 τοῦ προκειμένου.

Ο ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ διὰ τῆς ἀποκρίσεώς του εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Διγενῆ (στ. 21 τοῦ 21 ἄσματος), δεικνύει ὅτι εἶναι ὁ Χάρος, ὃ δυνατὸς κύριος καὶ τοῦ ἥρως καὶ τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἐν τῷ 20 ἡ ἀπάντησις τοῦ Χάρου εἶναι παρεφθαρμένη.

Ἐν τῷ 23 ὁ Ἀκρίτας κτίζει κάστρον καὶ φυτεύει κῆπον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅμοιώς καὶ ἐν τοῖς ὑπ' ἀρ. 24. 35. 36. 40. 41. Εἰς τὰ τελευταῖα βιβλία τοῦ ἔπους, ὃς ἀνωτέρω (σ. 172) ἐρρήθη, ἐπίσης ἀναφέρεται τὸ παλάτι, τὸ ὅποιον ἔκτισεν ὁ Διγενῆς, καὶ ὁ κῆπος, καὶ τὸ περιβάλλον αὐτὸν δχρόδον τεῖχος. Γίνεται ὅμοιώς μνεία ἐν αὐτῷ καὶ μεγάλου ὑπερυψήλου πύργου, φοβεροῦ, λίαν στερεωμένου. (Τρ. 2761 κέ. 2994-5. "Ανδρ. 3963 κέ. 4230-1).

Τὴν σύζυγόν του προσφωνεῖ Καλή, καλίτσα (οὕτω καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς παραλλαγαῖς)³⁾. Ἐν τῇ διασκευῇ Ἐσκ. τοῦ ἔπους ὅμοιώς ὁ

¹⁾ Passow, ἀρ. 168. 169.

²⁾ Βλ. τὰς ἐμάς Παροιμίας τ. Β' σ. 247-8.

³⁾ Παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ εἶναι συνήθης ἡ προσαγόρευσις καλή τοῦ ἀν-

Διγενῆς λέγει περὶ τῆς συζύγου του «τὴν καλήν μου» (σ. 335 στ. 71. 109) καὶ προσφωνεῖ αὐτὴν καλὴ ἡ καλή μου (στ. 110. 114. 129).

Κατὰ τὸ ὑπὸ ἀρ. 25 (στ. 16) ὁ Ἀκρίτας ἐπονομάζει ἔαυτὸν ἀνίκητον, κατὰ δὲ τὸ ἔπος ἀγήτητον (Κρ. Η' 267. 125). Ὅτι τὸ ἐπίθετον ἀνίκητος συνήπτετο ἔκπαλαι πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος, δυνάμεθα ἵσως νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῆς ὀνομασίας τοῦ πρὸς τὸν Διγενῆ ἀντιστοιχοῦντος καὶ μονομαχοῦντος ἐπίσης πρὸς τὸν θάνατον ἥρωος τῶν ὁδοικῶν ἄσμάτων καὶ πιραμυθίων Ἀνίκα, σχηματισθείσης πιθανῶς ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιθέτου¹⁾.

Εἰς τὰς θρακικάς, μακεδονικάς καὶ πελοποννησιακάς παραλλαγάς τῶν περὶ τοῦ ἀποπνιγμοῦ τῆς συζύγου τοῦ Διγενῆ ἄσμάτων (ἀρ. 26—31) ὁ ἥρως ὑπὸ διάφορα ὄνόματα εἰσάγεται ὡς γεωργός. Καὶ πλὴν τῆς συζύγου του σφράζει καὶ τοὺς ἀροτῆρας βόας καὶ καταστρέφει τὸ ἀροτρόν του, ὅπως μὴ περιέλθωσιν εἰς ἄλλον. Τὸν γεωργὸν Ἀκρίταν ἐπανευρίσκομεν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ἀκριτικὰ ἄσματα τοῦ κύκλου τῆς ἀρπαγῆς τῆς συζύγου του Εὐδοκίας ὑπὸ τῶν ἀπελατῶν καὶ τοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Ἀκρίτου ἡ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐν ἐκείνοις τὰ πτηνὰ ἀγγέλλουσιν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρπαγήν.

Ἐν τῷ ὑπὸ ἀρ. 27 παρατηρεῖται ἐν ἀρχῇ συμφυρμὸς τῶν ἄσμάτων τῆς ἔνειτείνες πρὸς τὸ ἀκριτικόν. Τὰ ὑπὸ ἀρ. 28 καὶ 29 ἐξηγοῦνται πῶς τὰ πτηνὰ εἰναι ἵκανὰ νὰ προείπωσιν εἰς τὸν ἥρωα τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἐπτάμενα εἰς τοὺς ἀέρας, συγκοινωνοῦσι πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀκούονται τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποφασιζόμενα καὶ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν. Κατὰ τὰ προκείμενα δύο ἄσματα, βλέπουσι τὸν Θεὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου καὶ ἐγγράφοντα εἰς δέλτον τὰ ὄνόματα τῶν μελλόντων ν' ἀποθάνωσι τὴν ἐπιοῦσαν, τὸν δὲ Χάρον ιστάμενον παρὰ τὸν θρόνον, ἔτοιμον νὰ παραλάβῃ τὸν κατάλογον καὶ ἐκτελέσῃ τὰς θείας ἀποφάσεις. Κοινῶς δὲ λαὸς πιστεύει ὅτι ἡ Μοῖρα γράφει τῶν ἀνθρώπων τὰς τύχας. 'Ἄλλ' ἡ Μοῖρα ταῦτιζεται πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ, διότι ὁ θεὸς εἰναι ὁ ὁρίζων τὰς τύχας τῶν ἀν-

δρὸς πρὸς τὴν γυναικα, συνηθεστέρα δὲ ἡ τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα καλέ μου.

¹⁾ Rambaud, La Russie épique σ. 427-8. Russische Revue 1875 σ. 558 κέ. Revue des trad. popul. 1893 σ. 69.

θρώπων. Οὗτω καὶ εἰς τὰ ἄσματα 37 — 40 ὁ θεὸς παραχωρεῖ παράτασιν τῆς ζωῆς τοῦ Ἀκρίτου. Παρεμφερῆ πρὸς τὴν παράστασιν τῶν προκειμένων δημοτικῶν ἄσμάτων εἶναι τὰ ὄράματα, ἀτινα ἀφηγοῦνται βυζαντινοὶ συγγραφεῖς περὶ ἐπιφανείας γέροντος λευκογενείου, ὑποδηλοῦντος τὸν ἐπικείμενον θάνατον ἀμαρτωλοῦ βασιλέως δι' ἀπαλείψεως ἐτῶν τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κώδικος, ὃν ἐβάσταζον^{1).}

Εἰς τὸ ὑπὸ ἀριθ. 30 μανιάτικον ἄσμα τὸ ὅνομα τοῦ Ἀκρίτου ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ τοῦ Μαυροειδῆ, ὃπερ εἶναι γνωστὸν καὶ ἔξ ἄλλων ἀκριτικῶν ἄσμάτων^{2).}

Τοῦ 31 ἄσματος φέρονται καὶ ἄλλαι παραλλαγαί, ἔχουσαι τὸν αὐτὸν πρῶτον στίχον, καὶ περὶ τοῦ γεωργοῦντος Γιάννη διαλαμβάνουσαι, ἀλλὰ κατὰ τάλλα οὐδὲν ἔχουσαι κοινὸν πρὸς τὰκριτικά^{3).}

'Ο θρῆνος τῆς φονευθείσης συζύγου τοῦ Διγενῆ ἐν τῷ ὑπὸ ἀρ. 32, περὶ τῆς κακῆς τύχης τῶν ἑτέρων δύο ἀδελφῶν της, ὡν ἡ μὲν ἐκάνῃ, ἡ δ' ἐπινίγη εἰς πηγάδιον, ὅμοιάζει πρὸς τὸν τῆς ἐντειχισθείσης εἰς τὰ θεμέλια τῆς γεφύρας ἐν τῷ κοινοτάτῳ ἄσματι, οὐκ χυριωτάτη παραλλαγὴ εἶναι ἡ περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς γεφύρας τῆς "Ἄρτης. 'Η δὲ ποιητικωτάτη κληροδοσία τῶν χαρίτων τῆς μελλοθανάτου εἰς τὴν πέρδικα καὶ τὴν τρυγόνα, εἰς τάνθη τῆς ὁδοδάφνης καὶ εἰς τὸν σχοῖνον, σκοπὸν ἔχουσα νὰ παραστήσῃ τὴν καλλονὴν αὐτῆς, καὶ νὰ δεῖξῃ ὅτι πολλάκις τὸ κάλλος φέρει τὸν ὀλεθρον, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν κληροδοσίαν τῆς ἀνδρείας τοῦ Διγενῆ εἰς τοὺς συντρόφους του (ἀρ. 7)^{4).}

'Ἐν τῷ δυστυχῶς ἀτελεῖ ὑπὸ ἀριθμὸν 33 ἄσματι συμφύρονται δύο κλάδοι ἀκριτικῶν ἄσμάτων, ὃ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ καὶ ὃ τῆς μνηστείας αὐτοῦ. Αἱ τοῦ κλάδου τῆς μνηστείας πολυπληθεῖς παραλλαγαί, περὶ ὧν προσεχῶς θὰ διαλάβωμεν ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ, δὲν ἔχουσι τὸν αὐτὸν ἥρωα. 'Ἐν ἄλλαις μὲν ὃ Διγενῆς εἶναι ὃ ἐραστής,

¹⁾ Λέων γραμματ. σ. 120 Bonn. 'Ιωάννου Μόσχου, Λειμῶν 38 τ. 87 μέρ. 3 σ. 2888-9 Migne.

²⁾ Τριανταφύλλιδον, οἱ φυγάδες σ. 171. Βλ. καὶ κατωτέρω (σ. 199).

³⁾ Χασιώτου σ. 130 ἀρ. 64. 'Αραβαντινοῦ σ. 213.

⁴⁾ 'Η κληροδοσία καὶ ἐν ἄλλῳ ἄσματι κρητικῷ (Jeannaraki, ἀρ. 178 στ. 26-7).

οὗ ἀποκρούεται ἡ περὶ τοῦ γάμου πρότασις¹⁾, ἐν ἄλλαις ὁ Γιάννης ἢ ὁ Γιαννακὸς (παραφθορὰ τοῦ ὄνδρος τοῦ Διγενῆ), ἢ ὁ συνταῦτιζόμενος ἐνίστε πρὸς τὸν Διγενῆ Μαυρουδῆς²⁾ ἐν ἄλλαις ὁ Κωσταντῆς, καὶ ἐν ταῖς πλείσταις ὁ Χαρτζανῆς (=Χαρσιανίτης), οὗ τὸ ὄνομα φέρεται ὑπὸ διαφόρους τύπους· εἰς τῶν τύπων τούτων εἶναι καὶ τὸ Γαρζανῆς, τὸ ὅποιον παραδόξως ἅπαξ μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ἄσματι (στ. 9), ἐκ μνημονικοῦ λάθους ἵσως τοῦ καταγράψαντος τὸ ἄσμα, συγχύσαντος δύο παραλλαγάς. 'Εν ταῖς ἄλλαις παραλλαγαῖς, ὁ ἥρως ἀντὶ κοινῆς προξενητρίας, ὡς ἐν τῷ προκειμένῳ, πέμπει πρεσβείαν προξενητῶν ἐπισήμων, «τρακόσιους ἀρχοντες καὶ μητροπολιτᾶδες»³⁾ ἢ τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων πολεμιστάς, τὸν Χιλιοπαπποῦ (=Φιλόπαππον), τὸν Πετροτράχηλον, τὸν Φωκᾶν, τὸν Νικηφόρον. Τὴν ἐρωμένην ἐλκύει εἰς τὴν οἰκίαν του, κατὰ τὰς πλείστας παραλλαγάς, διὰ μαγγανεῶν, ἃς ἐδίδαξαν αὐτὸν μάγισσαι, μήτηρ καὶ θυγάτηρ, ἀλλὰ κατὰ τὸ προκείμενον ἄσμα τὴν ἐλκύει διὰ τῆς μουσικῆς, ἐπόμενος ἐπίσης εἰς τὰς ὄδηγίας τῶν μαγισσῶν. Καὶ ἐν τῇ κυπριακῇ παρὰ Σακελλαρίῳ παραλλαγῇ ὁ Διγενῆς παῖς· «βιολάριν» σαγηνεύει τὴν κόρην, καθὼς καὶ εἰς τὸ ἔπος παῖς ει κιθάραν ὑπὸ τὰ παράθυρα τῆς Εὐδοκίας, μετὰ τὴν ἄρνησιν τῶν γονέων της νὰ τὴν δώσωσιν εἰς αὐτὸν εἰς γάμον (Κρ. Δ. 397. 436. Τρ. 1241. "Ανδρ. 1830. 1866 κέ. 'Οξ. 1731. 1761). — "Η δίωξις τοῦ ἀπαγαγόντος τὴν κόρην Διγενῆ ὑπὸ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων αὐτῆς, ἦν καὶ τὸ ἔπος ἐν πλάτει ἀφηγεῖται, ἀναφέρεται μόνον ἐν τῇ πρώτῃ κυπριακῇ παραλλαγῇ. 'Εν πολλαῖς δὲ παραλλαγαῖς θνήσκει ἡ κόρη καὶ αὐτοκτονεῖ ὁ ἐρώμενος δλίγαι μόνον προσθέτουσιν ὅτι θάπτονται εἰς κοινὸν τάφον καὶ ἐκ τῶν σωμάτων αὐτῶν φύονται δένδρα, τὰ δποῖα φιλοῦσιν ἄλληλα διὰ τῶν ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου σαλευομένων κλάδων των⁴⁾. Δένδρα δ' ἐκ τοῦ τάφου ἐραστῶν φυόμενα ἀναφέρονται συχνότατα εἰς πάμπολλα δημοτικὰ ἄσματα καὶ εἰς ἄσματα

¹⁾ Σακελλαρίον, τὰ Κυπριακὰ τ. Β' σ 1.4-16. Σάββα 'Ιωαννίδον, 'Ιστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζούντος σ. 275-6 (Διονῆς).

²⁾ Σακελλαρ., σ. 153-6.

³⁾ Νεοελλ. ἀνάλ. Α' σ. 342.

⁴⁾ Σακελλαρίον, σ. 156. 'Αραβαντινοῦ σ. 266. B. Schmidt, Griechische Märchen usw. σ. 202.

καὶ παραδόσεις ἄλλων λαῶν.—Τὰ ἐν στ. 2 κέ. τοῦ προκειμένου ἄσματος περὶ τοῦ ἀτιθάσου ἡμιόνου τοῦ Διγενῆ ἀναφέρονται καὶ ἐν θηραϊκῇ παραλλαγῇ τῶν περὶ τῆς μνηστείας ἄσμάτων εἰς τὸν ἥρωα, ὅστις ἐν ταύτῃ καλεῖται Κωσταντάκης δὲ μικρὸς καὶ «ἡμικροκαβαλλίκεψε ἀμέρωτο μουσιάρι»¹⁾.

Ολος χωριστὴν ταῦτα μεταξὺ τῶν ἄσμάτων περὶ τῆς μνηστείας τοῦ Διγενῆ κατέχει ἡ ἀθηναϊκὴ παραλλαγή, ἣν ἐδημοσίευσεν δὲ Καμπούρογλους²⁾. Μετὰ τοὺς τυπικοὺς στίχους περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Διγενῆ τὴν ἡμέραν Τρίτην (βλ. σ. 189) καὶ περὶ τοῦ ἕππου του, ἀφηγεῖται τὸ ἄσμα, ὅτι μετέβη οὗτος εἰς τοῦ Φιλοπαπποῦ ὅπως τὸν ἀποστείλη προξενητήν. 'Αλλ' ἡ πρὸς γάμον πρότασις τοῦ Διγενῆ ἀπερρίφθη. 'Η ὑπαγορεύσασα τὴν παραλαγὴν Ἀθηναία πρεσβῦτις δὲν ἐνθυμεῖτο τὸ τέλος, συνέπλικωντες δὲν τὴν διηγήσεως ὅτι «ὅ Φιλόπαππος ἐπανῆλθεν ἀπρακτὸς καὶ κομιστὴς κακῆς περὶ ἀποποιήσεως ἀγγελίας πρὸς τὸν Διγενῆ, ὅστις ὠργίσθη σφόδρα καὶ ἐπηκολούθησε δεινὴ ἔρις καὶ μονομαχία ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τῶν Μουσῶν (Φιλοπάππου) ἐν Ἀθήναις. Πρὸ τῆς συγκρούσεως των ὕρυχαν λάκκον, εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ὁποίου συνεπλάκησαν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ κατέπεσαν ἀμφότεροι, κατὰ τὴν διηγουμένην, ζῶντες, συνεπείᾳ κοινῆς ἀποφάσεως ἀντῶν βλεπόντων ὅτι ἡ μονομαχία εἰς οὐδὲν κατέληγεν ἀποτέλεσμα. Τὴν στιγμήν, καθ' ἣν κατέπιπτον ἐντὸς τοῦ λάκκου, ἐβόήσεν δὲ Φιλοπαπποῦς:

*Πετούμενα, πετούμενα,
τῆς γῆς τὰ κατοικούμενα!*

καὶ αὐθωρεὶ ἐκ πάντων τῶν σημείων τοῦ δρᾶστος συνήχθησαν ἀπειροπληθῆ πτηνά, ἀτινα τοὺς ἐμοιρολόγησαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέθεσαν ἐπὶ τοῦ χαίνοντος λάκκου πλάκα ἀπλῆν, ἐπιγράφαντες Φιλοπαπποῦς καὶ Διγενῆς, κατόπιν ὅμως ἀνηγέρθη τὸ γνωστὸν μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου. Τόσον δὲ ἡ διηγουμένη, προσθέτει δὲ Καμπούρογλους, εἶναι βεβαία περὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἀκριβείας τοῦ πράγματος, ὡστε δύναται νὰ δεῖξῃ τίς ἐκ τῶν ἀναγεγλυμμένων ἐπὶ τοῦ μνημείου

¹⁾ Παρνασσὸς τ. Δ' σ. 485.

²⁾ Ἰστορία τῶν Ἀθηναίων τ. Α' σ. 393 κέ.

είναι δὲ Διγενής». Ἡ συμπλήρωσις αὗτη φαίνεται δτι οὐδεμίαν συνάφειαν ἔχει πρὸς τὸ ἄσμα, ἀλλως δὲ κατάδηλον γίνεται τοῦτο καὶ ἐκ τῶν δύο στίχων, οὓς ἐπιφωνεῖ δὲ Φιλοπαπτοῦς, ἀποτελουμένων ἐξ λαμβικῶν διποδιῶν, ἐνῷ τὸ ἄσμα εἶναι συντεθειμένον εἰς πολιτικοὺς στίχους. Ἡ διηγουμένη θὰ διετήρει ἵσως ἀμυδρὰν ἀνάμνησιν ἐκ τοῦ ἄσματος περὶ δρῦξεως λάκκου ὑπὸ τοῦ Διγενῆ, εἰς δὲ ἐτάφη μετὰ τῆς γυναικός του, καὶ συνέχει ταῦτα πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς ἀθηναϊκῆς παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος μνημονεύμενον Φιλοπαπτοῦν καὶ πρὸς τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ μνημείου τοῦ Φιλοπάππου, ἣτις εἶναι νεωτάτη. Διότι ἀδύνατον ἡτο νὰ γεννηθῇ δημώδης παράδοσις περὶ Φιλοπαπτοῦ, συνδεομένη πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ μουσείου ἀρχαῖον μνημεῖον, ἀφοῦ ἥγνοεῖτο μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὅτε περιέγραψαν τοῦτο δὲ Stuart καὶ ὁ Revett, ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Φιλόπαππον, καὶ ἐλέγετο ὑπὸ τῶν λογιατέρων κατοίκων «κούτι τοῦ Τραϊανοῦ» καὶ ὑπὸ τῶν ἔνων περιηγητῶν πύλη τοῦ Τραϊανοῦ (*arc de Trajan*).

Οἱ ἀποθνήσκων ἐν τῷ 34 ἄσματι εἴναι δὲ συχνότατα εἰς τάχριτικὰ ἄσματα μνημονεύμενος, πολλάκις δὲ πρὸς τὸν Διγενὴν συγχεόμενος Κωσταντῆς, δὲν ἡ σύζυγος ἔκοῦσα ἀκολουθεῖ εἰς τὸν τάφον. Τὴν ἀρχὴν ἔχει ὅμοίαν πρὸς κλέφτικα ἄσματα¹⁾.

'Ἐν τοῖς ὑπὸ ἀρ. 36 καὶ 37 παραλλαγαῖς τῆς Σινασοῦ τῆς Καππαδοκίας, δὲ Ακρίτης ἐνῷ μετὺ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ κάστρου, διπερ ἔκτισεν ἵνα ἀποφύγῃ τὸν Χάρον, ἐνόμιζεν ἔαυτὸν ἀσφαλῆ, εἰδεν αἴφνης ἐπιστάντα τὸν Χάρον, ἔτοιμον νὰ πάρῃ τὴν ψυχήν του. Ἡ σύζυγός του παρακαλεῖ τὸν Χάρον νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνδρός της. Οἱ Χάρος καμφθεῖς εἰς τὰς ἴκεσίας της τῷ παραχωρεῖ τεσσαράκοντα ἡμέρας. Ἐκείνη δὲ παρανοήσασι, καὶ ὑπολαβοῦσα ὅτι τεσσαράκοντα ἐτῶν ζωὴν ἐπὶ πλέον ἔχοργησεν, ἔξεπλάγη ἰδοῦσα αὐτὸν πάλιν ἐλθόντα νομίσασα δὲ ὅτι δὲν ἐτήρησε τὸν λόγον του, παροτρύνει τὸν Ακρίτην νὰ τὸν πολεμήσῃ. Οἱ Χάρος ἡττᾶται, ἀλλ' ὡς καὶ εἰς τᾶλλα ἄσματα τὰ ἔχοντα τὸ ἐπεισόδιον τῆς πάλης μετὰ τοῦ Χάρου, κατισχύει εἰς τὸ τέλος. Οἱ Ακρίτης συρόμενος ὑπὸ τοῦ Χάρου ἀπὸ τῆς κόμης εἰς τὸν Κάτω κόσμον παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ τὸν ὀδηγήσῃ λαμβάνων ἀπὸ τῆς χειρός, ἥ νὰ τῷ δεῖξῃ ἀπλῶς τὴν σκηνήν του, εἰς ἥν ὑπόσχεται νὰ

¹⁾ Προβλ. *Passow* ἀρ. 146. 147.

μεταβῆ ἔκουσίως. 'Αλλ' ὁ Χάρος ἀρνεῖται· ἡ σκηνή του εἶναι τοσοῦτο φοβερά, ὥστε οὐδ' ὁ ἀνδρειότατος εἶναι ἵκανὸς ν' ἀτενίσῃ αὐτὴν χωρὶς τρόμον. Τὴν σκηνὴν ταύτην τοῦ Χάρου γινώσκομεν καὶ ἐξ ἄλλων δημοτικῶν ἄσμάτων, μάλιστα μοιρολογίων, ἅτινα περιγράφουσι τὴν δεινὴν καὶ φρικώδη ὅψιν αὐτῆς¹⁾. — 'Εκ τοῦ πρώτου ἄσματος τῆς Σινασοῦ λείπει ἡ παρόρμησις τοῦ 'Ακρίτου εἰς καταπολέμησιν τοῦ Χάρου, ἡ πάλη καὶ ἡ νίκη τοῦ Διγενῆ προστίθενται δ' ἐν ἐπιλόγῳ, ὡς λόγοι τοῦ Χάρου, ψυχωφελεῖς χριστιανικαὶ διδασκαλίαι περὶ κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως.

Εἰς τὰ καππαδοκικὰ ταῦτα ἄσματα ἡ σύνυγος τοῦ 'Ακρίτου παρακαλεῖ τὸν Χάρον, ὡς εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους τὸν θεόν, νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἥρωος. Καὶ ἡ δέησις εἰσακούεται, ὡς καὶ εἰς τὰς ἐπομένας παραλλαγάς, ἀν καὶ ὁ Χάρος εἶναι ἀδυσώπητος, καὶ εἰς τὰλλα ἄσματα τὰ ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ἀπορρέοντα καὶ ἔχοντα ὑπόθεσιν τὴν πάλην αὐτοῦ πρὸς λεβέντην ἥ βοσκὸν παρίσταται ἀποκρούων πᾶσαν ἴκεσίαν περὶ παρατάσεως τῆς ζωῆς. Εἰς δὲ τὰ δωσικὰ ἄσματα, ὡν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐμνήσθημεν, ὁ 'Ανίκα ζητεῖ χάριν, προσφέρει εἰς τὸν Θάνατον πρὸς ἔξαγορὰν τῆς ζωῆς του θησαυρούς, ἴκετεύει νὰ τῷ παραχωρηθῇ προθεσμία ἐνὸς ἔτους, εἴτα ἐνὸς μηνός, μιᾶς ἡμέρας. 'Αλλ' ὁ Θάνατος εἶναι ἄκαμπτος, οὐδὲ στιγμὴν δὲ ζωῆς τῷ παραχωρεῖ, ἀλλὰ διὰ πρίονος ἀοράτου ἀποκόπτει τὰ δστᾶ καὶ τὰς φλέβας αὐτοῦ²⁾.

'Ο ἥρως εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 31 Γορτυνιακὸν ἄσμα τῆς ἐπισυναπτομένης συλλογῆς παρακαλεῖ τὸ ἐκ τῶν παλατίων τοῦ Χάρου ἐλθὸν πτηνόν, τὸ ἀναγγεῖλαν εἰς αὐτὸν τὸν ἐπικείμενον θάνατόν του, ὅπως ἔξενρη τρόπον τινὰ πρὸς διαγραφὴν τοῦ ὀνόματός του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μελλοθανάτων. 'Αλλὰ τὸ πτηνόν τῷ ἀποκρίνεται, ὅτι «ὁ Χάρος δὲν παίρνει μίλημα». 'Ἐν τοῖς ποντικοῖς δ' ὅμως ὑπ' ἀρ. 38 - 41, ὁ θεὸς ὑπείκων εἰς τὰς δεήσεις τοῦ προστάτου τῶν ἀνδρειωμένων ἄγιου Γεωργίου, τὸν δποῖον ὁ 'Ακρίτης (ἢ ὁ Γιάννης) ἔπειμψε νὰ μεσιτεύσῃ παρ' αὐτῷ, παραχωρεῖ παράτασιν τῆς ζωῆς τοῦ 'Ακρίτου, ἀν δεχθῇ τις τῶν 'συγγενῶν νὰ δώσῃ ἔκὼν αὐτῷ τὰ ἡμίση τῶν μα-

¹⁾ Βλ. τὴν ἐμὴν Νεοελλ. Μυθολογ. σ. 334 κέ.

²⁾ Βλ. Rambaud ἐνθ' ἀν. Revue des tradit. popul. 1893 σ. 69.

κρῶν ἔτῶν, τὰ δποῖα εἶναι προωρισμένον νὰ ζήσῃ. 'Αλλ' οὔτε ὁ πατήρ, οὔτε ἡ μήτηρ συναινοῦσιν ν' ἀφαιρεθῶσιν ἔτη ἐκ τῆς ζωῆς αὐτῶν χάριν τοῦ προσφιλοῦντος υἱοῦ, καὶ μόνη ἡ σύζυγος μετὰ προθυμίας ἀποδέχεται τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεθέντα δόρον. Οὕτω παρεισάγεται εἰς τάκριτικὰ ἄσματα ὁ ἀρχαῖος μῦθος τῆς φιλάνδρου Ἀλκήστιδος, οὗ διαφαίνεται ἵσως ἡ ἐπίδρασις καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους, ὅπου ἡ σύζυγος τοῦ Διγενῆ, μετὰ τὴν ματαίαν εἰς τὸν θεὸν δέησιν περὶ σωτηρίας τοῦ ἀνδρός της, θνήσκει παρὰ τὴν κλίνην αὐτοῦ ἔκπνεοντος.

Εἰς τὸ κρητικὸν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἄσμα ἀρ. 42 εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπίδρασις τῶν κρητικῶν παραδόσεων. 'Ο γενναῖος Ἀκρίτης, ὃς παρετήρησα εἰς τὰς Παραδόσεις μου (σ. 751) προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἄσμα· τοῦτο, ὃς εἰς τὰς παραδόσεις¹⁾, ὁ Διγενῆς διασκελίζει δόρη, δισκεύει μὲ δγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. 'Ο Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἔξ ἐνέδρας.

Κατὰ τὰ ὑπὸ ἀρ. 43. 44 ἄσματα, ὁ Διγενῆς ψυχορραγῶν, λέγει λόγια ἀντρειωμένα, ὅπως ἀκούσας ταῦτα ὁ Χάρος τὸν φοβηθῆ καὶ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωήν. Οἱ κομπαστικοὶ λόγοι τοῦ Διγενῆ ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν ἔρωτικῷ κρητικῷ ἄσματι²⁾.

'Ο Χάρος συναντᾷ τὸν Διγενήν ἐν τῷ ὑπὸ ἀρ. 45 κρητικῷ ἄσματι καὶ παλαίει πρὸς αὐτὸν εἰς πανηγύρι, ὃς ἐν τοῖς κυπριακοῖς (ἀρ. 1. 2). Ἀδυνατῶν δὲ νὰ τὸν καταβάλῃ ἀλλώς τὸν ἀνατρέπει διὰ παλαιστικοῦ τεχνάσματος. Εἰς τὸ ἄσμα τοῦτο μόνον προστίθεται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς τοῦ Διγενῆ ἐκ τῆς λύπης διὰ τὴν ἥτταν τοῦ υἱοῦ της.

Τὰ ἄσματα 46-54 παρουσιάζουσι νέον τύπον τῆς πάλης πρὸς τὸν Χάρον. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀντρειωμένοι πάντες κτίζουσιν, ὃς ὁ Ἀκρίτας εἰς προηγούμενα ἄσματα, κάστρον διὰ νὰ διαφύγωσι τὸν Χάρον. 'Αλλ' ὁ Χάρος ἐπιφαίνεται φοβερὸς ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ἀπειλεῖ νὰ πάρῃ

¹⁾ Τὰς κρητικὰς παραδόσεις βλ. ἐν Πολίτου, Παραδόσ. σ. 63-4 (ἀρ. 120-1), 69 (ἀρ. 121). Κρητικῷ Λαφ 1909 σ. 12 κέ.

²⁾ Jeannarakī, "Ἄσματα κρητικά σ. 150 ἀρ. 159.

τὸν καλύτερόν των. Ὁ Χάρος, ώς λέγει ἡ ὑπὸ τοῦ Πετρίτση διασκευὴ τοῦ ἔπους, ἡ δοπία νομίζεις ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα,

εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος,
κ' εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος (στ. 3031-2).

καὶ ἀλλαχοῦ:

Σ τὸ Χάρο διμπόδες ἡ ἀνδρεία τίποτις δὲν ἀξίζει,
τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις δὲν Χάρος δὲν τοὺς χρήζει...
οὐδὲ ποσῶς δὲν μᾶς φελᾶ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία (στ. 2973 κέ.).

Κατὰ μίμησιν τῶν ἀκριτικῶν τούτων ἄσμάτων καὶ ἄλλα δημοτικά, μάλιστα μοιρολόγια, ὑποδεικνύουσι τὴν ἀνάγκην διοίας ἀμύνης τοῦ Χάρου. Πρὸς ἀποφυγὴν αὐτοῦ κτίζουν μαρμαρόκαστρο¹⁾ ἢ σπίτια ψηλά²⁾.— Εἰς τὴν πρόκλησιν τοῦ Χάρου ἀποκρίνεται ὁ κορυφαῖος τῶν ἀνδρειωμένων, ὁ ὑποκαθιστῶν τὸν Διγενῆν εἰς πολλὰ ἀκριτικὰ ἄσματα ὑγιὸς τῆς χήρας (ἀρ. 46. 47. 49. 51. 52) ἢ Γιάννης (ἀρ. 47) ἢ Κωσταντής (ἀρ. 48), καὶ ἀποδύεται εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις παραδόξως δὲν εἶναι ἀγών πάλης ἀλλ' ἀλματος, πλὴν τοῦ ἀρ. 52, ἐν ᾧ γίνεται ἡ τυπικὴ πάλη, καὶ τοῦ ἀρ. 48, ἐν ᾧ εἰς τὸ ἄλμα ἐπακολουθεῖ πάλη.— 'Ἐν τῷ χιακῷ ὑπ'³⁾ ἀρ. 49 ὁ ἀγών γίνεται «εἰς τοὺς ἀνήλιους τόπους», καὶ ὁ ἀντίπαλος τοῦ ἀνδρειωμένου εἶναι ἀντὶ τοῦ Χάρου ὁ Δράκος⁴⁾: εἰς τὸν ἡττηθέντα δ' ἀντίπαλον χαρᾶζει οὗτος τὴν ζωήν.— Κατὰ τὸ ὑπ'⁵⁾ ἀρ. 53 ὁ Χάρος ἄνευ ἀγῶνος παίρνει ὅλους τοὺς ἀνδρειωμένους· ἐνσκήπτει καταιγίς, τὸ κάστρον τῶν ἀνδρειωμένων ἔξα- φανίζεται, αὐτοὶ δὲ ψηλήσκουσιν.— 'Ἐν δὲ τῷ ὑπ'⁶⁾ ἀρ. 54 ὁ Χάρος ἐπι- φαίνεται μετὰ τῆς συνοδίας τῶν νεκρῶν, ὃς ἐν ἀρ. 7 καὶ 16.

Τὰ ὑπὸ ἀρ. 55-58 παρέχουσιν ἀφήγησιν τῆς πάλης πρὸς τὸν Χάρον κατὰ τὸ πρότυπον τῶν περὶ Διγενῆ. Κατ' οὐδὲν δ' ἄλλο διαφέρουσι τῶν πυλυπληθῶν περὶ πάλης ἀνωνύμου ἀνδρειωμένου καὶ τοῦ Χάρου, ἅτινα δὲν περιελάβομεν ἐν τῇ συλλογῇ ταύτη, εἰμὶ διτ

¹⁾ I. Βλαχογιάννη, Προπύλαια σ. 70.

²⁾ Παράρτημα Φόρμιγγος μουσικόν, "Ετος Γ' τεῦχος Γ' σ. 43.

³⁾ Ἐν ἀρ. 20, 21 ὁ ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ ἐπιφαίνεται «'ς τοῦ Δράκου τὸ λιβάδι», δὲν ἀναφέρεται δὲ τὸ δόνομα αὐτοῦ.

δὲν χαρακτηρίζουσι τὸν ἀντίπαλον τοῦ Χάρου ὡς λεβέντην ἢ βοσκόν. Τὰ τρία τούτων ἔχουσι καὶ περίεργον προοίμιον περὶ ἀναθέσεως τῶν ὅπλων τοῦ πενταμένου εἰς τριόδους, ὥπως χαιρετίζωσι ταῦτα οἱ διαβάται, ὅπερ ὑπενθυμίζει τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν ἔθος τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν παρὰ τὰς ὅδους καὶ τοῦ χαιρετισμοῦ ὑπὸ τῶν παροδιτῶν¹⁾. Τοῦ προοιμίου τούτου παραλλαγὴ εἶναι δημοτικὰ ἄσματα περὶ τῆς προστηκούσης τύχης τῶν ὅπλων τῶν ἀνδρείων μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν²⁾.

Ολως διάφορος τῶν προεκτεθεισῶν εἶναι ἡ ἀφήγησις τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 59 ἄσματι. Ὁ ἥδως θνήσκει ὅχι καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου, ἀλλὰ δολοφονηθεὶς ὑπὸ τῆς συζύγου του τὴν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου των. Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχουσι καὶ ἄλλα δημοτικὰ ἄσματα, ἀλλ’ ὁ φονευθεὶς βασιλεὺς ὀνομάζεται ἐν αὐτοῖς Ἀλέξαντρος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάντρᾳ³⁾. Ὁ Σάθας παρατηρεῖ⁴⁾ περὶ τῆς κρητικῆς παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος τούτου, ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ «présente une analogie si frappante avec le fait raconté par Plutarque (vie d’ Alexandre XII) sur Timoclée la Thébaine, qu’ on pourra considerer la chanson crétoise comme un souvenir très ancien». Ἀπορον φαίνεται πῶς ἥδυνήθη ὁ Σάθας νὰ δίδῃ ὁμοιότητα καὶ μάλιστα ἐναργεστάτην τοῦ ἄσματος πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἴστορούμενον γεγονός. Ἐν τῷ κρητικῷ ἄσματι ὁ βασιλιὰς Ἀλέξανδρος, ἀποκρουσθείσης τῆς προτάσεως τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ μιᾶς βασιλοπούλας, πολιορκεῖ τὴν πόλιν τοῦ πατρός της καὶ ἀποκόπτει τὸ ὄδωρο. Ἡ βασιλοποῦλα θέλουσα νὰ σώσῃ τὴν πά-

¹⁾ Βλ. J. H. Holwerda Jr., die attischen Gräber der Blüthezeit σ. 11 κἄ.

²⁾ Passow ἀρ. 125. Jeannaraki ἀρ. 183.

³⁾ Jeannaraki ἀρ. 240 σ. 178-9. Καμπούρογλου, Ἰστορία τῶν Ἀθηναίων τ. Λ’ σ. 307. Ἐν ἑτέρᾳ ἀθηναϊκῇ παραλλαγῇ ἐν σ. 306 τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως εἶναι «Εριγγας». Τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος εὑρίσκεται εἰς τινὰ ἀκριτικὰ ἄσματα (βλ. καὶ ἀρ. 48). «ὁ βασιλιὰς Ἀλέξανδρος Ἀλέξανδροπολίτης» (Σακελλάρ. τ. Β’ σ. 12). «Ἄξιον ἴδιας μνείας εἶναι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ ἄσματος περὶ τοῦ φόνου αὐτοῦ λέγεται ἐν ἀνεκδότῳ κρητικῇ παραλλαγῇ βασιλεὺς τῆς Φλάνδρας· καὶ ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ παραλλαγῇ παρὰ Καμπούρογλου σ. 306 ἡ σκηνὴ ὑπόκειται «μέσα τῆς της Φλάνδρα». (Flandria, Φλαμπιανδία).

⁴⁾ Μνημεῖα Ἑλληνικῆς ἴστορίας τ. IV σ. LXVI.

σχουσαν πόλιν, παρακαλεῖ τὸν πατέρα νὰ τῇ ἐπιτρέψῃ νὰ ὑπάγῃ καὶ νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ βασιλεὺς συναινεῖ, ὑποσχόμε-
μενος ἀν ἐπανέλθῃ «μὲ τὴν τιμὴν τῆς» νὰ παραιτηθῇ τῆς βασιλείας
ὑπὲρ αὐτῆς. Ἐκείνη δὲ μεταβαίνει εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Ἀλεξάνδρου
καὶ τὸν φονεύει εἰς τὴν κλίνην του τὴν νύκτα, παραλαβοῦσα δὲ τὴν
κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπανέρχεται εἰς τὸν πατρός της, ἀλλὰ φονεύεται καθ'
ὅδὸν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν της. Ἡ δὲ ἴστορία Τιμοκλείας τῆς Θη-
βαίας ἔχει οὕτω. Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου
ἀπόσπασμα Θρακῶν ἐδήνωσε τὴν οἰκίαν τῆς Τιμοκλείας, δ' δ' ἀρχηγὸς
αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἔβιασε καὶ κατήσχυνε ταύτην, τὴν ἔξητασε ἀν ἔχῃ που
κεκρυμένον χρυσίον ἥ ἀργύριον. Ἐκείνη ὁμολόγησεν δτι ἔχει, ἀγα-
γοῦσα δ' αὐτὸν μόνον εἰς τὸν κῆπον καὶ δεῖξασα φρέαρ, εἰπεν δτι
ἐντὸς αὐτοῦ ἔρριψε κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως τὰ πολυτιμότατα
τῶν πραγμάτων της. Ὅτε δ' ὁ Θρᾷξ ἔκυψε διὰ νὰ ἵδῃ, ὡθήσασα ἐκ
τῶν ὅπισθεν τὸν ἐκρήμνισεν εἰς τὸ φρέαρ καὶ ἐπεμβαλοῦσα λίθους
τὸν ἀπέκτεινεν. Προσθέτει δ' ὁ Πλούταρχος, δτι ὁ βασιλεὺς Ἀλέξαν-
δρος πρὸς ὃν ἀπήγαγον τὴν γυναικα δεδεμένην οἱ Θρᾷκες, τὴν ἀφῆ-
κεν ἐλευθέραν, μετὰ τῶν τέκνων της, θαυμάσας καὶ τὴν πρᾶξιν καὶ
τὴν συμπεριφορὰν αὐτῆς.

Είναι κατάδηλον δτι τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἔχει πλειοτέραν ὄμοιό-
τητα πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ ἄσματος ἐκτιθέμενον φόνον τοῦ βασιλέως
Ἀλεξάνδρου ἀφ' ὅσην θὰ εἴχον πᾶσαι αἱ διηγήσεις φόνων ἀνδρῶν
ὑπὸ γυναικῶν ὑβρισθεισῶν ὑπὸ αὐτῶν. Ἄλλ' οὐδέ τινες τῶν διηγή-
σεων τούτων, αἵτινες φαίνονται παρουσιάζουσαι ἐπίφασιν ὄμοιότητος
χαρακτηριστικῶν τινων λεπτομερειῶν, ὡς ἡ τῆς Ἰουδείθ, ἡ ἐν τοῖς Nie-
belungen, ἡ τῆς Θήβης, τῆς φονευσάσης ἐν τῇ συγνικῇ κλίνῃ τὸν
ἄνδρα αὐτῆς, τύραννον τῶν Φεραίων, δστις μάλιστα ὀνομάζετο Ἀλέ-
ξανδρος, τὸν μόνον ἥ πρῶτον ὑπὸ τῆς ἰδίας γυναικὸς ἀπολεσθέντα
τύραννον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Πλούταρχος¹⁾: οὐδὲ αἱ διηγήσεις αὐτοὶ δύ-
νανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συναφεῖς πρὸς τὸ δημοτικὸν ἔκεινο ἄσμα.

Τὰ λοιπὰ ἄσματα (ἀρ. 60-72) ὡς ἐσημειώθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν
(σ. 186), μόνον διὰ τοῦ τελευταίου μέρους τοῦ 5 ἄσματος συναπτόμενα
πρὸς τὸν Διγενήν, είναι ἀλλότρια τῶν ἀκριτικῶν. Οὐδὲν ἡτον καὶ τὸ

¹⁾ Πλούταρχ. Πελοπίδ. 35. Λιόδωρ. ΙΤ' 14, 1. Ξενοφ. Γ' δ' 35.

νπ' ἀρ. 60 ἔχει τὸ δῆνομα τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸ γνωστὸν καὶ ἐκ τῶν διασκευῶν τοῦ ἔπους καὶ ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ἀσμάτων, καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ ὀνομάζει Ἀρετήν, ὅπερ δῆνομα ἐπίσης ἐπαναλαμβάνεται συχνά· κις εἰς τάκριτικὰ ἀσματα. Τὸ ἀσμα εἶναι ἀνάμεικτον μετὰ πολλῶν ἀλλοτρίων στοιχείων, σκοπὸν δ' ἔχει κυρίως τὴν ποιητικὴν διατύπωσιν γεωργικοῦ παραγγέλματος· ὅτι ἡ ἀμπελος πλουσίως ἀνταμείβει τὸν ἵδιοκτήτην ἀν συντόνως καὶ μεθοδικῶς καλλιεργηθῆ· τὸ σκάψιμον αὐτῆς ἀπαιτεῖ δόμῳην, τὸ κλάδευμα ἐμπειρίαν καὶ τὸ βλαστολόγημα προσοχὴν καὶ ἀβρότητα, διὰ τοῦτο ἡ μὲν πρώτη ἐργασία πρέπει ν' ἀνατίθεται εἰς ἀκμαίους νεανίας, ἡ δευτέρα εἰς γέροντας καὶ ἡ τρίτη εἰς κοράσια¹⁾.

ἌΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

1

Tὸ τραοῦν τοῦ Διενῆ.

Κύπρου

(Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Σίμου Μενάρδου ἐν τῷ περιοδικῷ Ἀκρίτῃ 1904 τ. Α' σ. 297-300, καὶ ἐν τῇ Ἀληθείᾳ, ἐφημ. Λεμεσοῦ τῆς 26 Νοεμβρ. 1904, καθ' ὑπόγορευσιν τοῦ ποιητάρη Γιαννῆ Ἀβράμη ἐκ Κώμης τοῦ Γιαλοῦ).

'Ο Χάρος μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καβαλλιτσέύκει,
μαῦρα σκλαβούνικα φορεῖ νὰ πᾶ 'ς τὸ παναῦριν.
'Σ τὴν νάχραν τοῦ παναῦροκου ηὔρεν τοὺς ἀροκόπους,
'ς τὴμ μέσην τοῦ παναῦροκου ηὔρεν τοὺς τρῶν τοσ' αἱ πίνουν.

— «Καλῶς ἥρτεν ὁ Χάροντας νὰ φᾶ, νὰ πκῆ μιτά μας,
νὰ φάγῃ ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φᾶ δόφτὸν περτίτσ' ίν,
νὰ πκῆ γλυκόποτον χρασίν, ποῦ πίννουνφ φουμισμένοι,
ποῦ πίννουσιν οἱ ἄρρωστοι τοσ' αἱ βρέθουνται γιαμμένοι.

— "Ἐν ἥρτα γιώ, ὁ Χάροντας, νὰ φά, νὰ πκῶ μιτά σας,
10 νὰ φάω ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φὰ δόφτὸν περτίτσ' ίν,
μιηὲ γλυκόποτον χρασίν, ποῦ πίννουνφ φουμισμένοι,
μόνον ἥρτα ὁ Χάροντας τὸν κάλλιοσ σας νὰ πάρω.
—Τοσ' αἱ πκοιός ἔνι ὁ κάλλιος μας, ἀπούρτες γιὰ νὰ πάρης;

¹⁾ Τὸ γεωργικὸν τοῦτο παράγγελμα συνοιήζεται καὶ εἰς δημώδη παροιμίαν (ἐν τῷ ἀνεκδότῳ μέρει τῆς ἐμῆς συλλλογῆς λ. κλαδεύω 2).

- Τσέῖνος ὁ χοντροδάκτυλος, τσέῖνος ὁ ναρκοδόντας,
 15 τσέῖνον τὸ παλληκάρισ σας, πῶνι 'ς τὸ παναθύριν». Ποῦ τὸν γρηκᾶ ὁ Διεγενῆς ἀρκώθην τοῦ ἐθυμωθῆν. «Γιὰ μὲν τὸ λέεις, Χάροντα, γιὰ μὲν τὸ συντυχάννεις». Σ'ερκαῖς, σ'ερκαῖς ἐπκιάσασιν καὶ 'ς τὴν παλιώστραν πάσιν. Τσέαι τσέῖ νι ποῦ παλιώννασιν τρεῖς νύχτες, τρεῖς ἡμέραις.
 20 Τσέῖ πῶπκιαννεν ὁ Χάροντας τὰ γαίματα πιτοῦσαν, τσέῖ πῶπκιαννεν ὁ Διεγενῆς τὰ κόκκαλα ἐλυοῦσαν. Τσέῖ πῶνοσεν ὁ Χάροντας, πῶς ἔννα τὸν νιτσήσῃ, ἐπολοήθην τοῦ εἰπεν του τοῦ Διεγενῆ τσάι λέει. «Τσάι χάμνα, χάμνα, Διεγενῆ, γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦμεν». Τσέη ἔχάμνισεν ὁ Διεγενῆς γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦσιν. Χρονοῦσ δὲ τὸς ἐγίνηκεν, 'ς τοὺς οὐρανοὺς τοῦ ἐξέλην,
 25 τοῦ ἄνοιξεν ταῖς ἀλάταις του τοῦ αἱ τὸν θεόδο δοξάζει. «Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι 'ς τὰ ψηλωμένα. Καμμιὰ βοιλὴ ἔγ γένεται μὲ δίχως σου ἐσένα. Ανδρειωρκαῖς ποῦ τῶδωσες καὶ πῶς νὰ σοῦ τῷφ φέρω;
 30 —Τσάι πκιάσε, πκιάσε, Χάροντα, τσάι τούτην τὴν θεότην τοῦ Διεγενῆ τὴν ἔπαρε τοῦ ἔρκεται τάπισώ σου». Τσάι πκιάννει, πκιάνν' ὁ Χάροντας τσάι τσέίνην τὴν θεότην, Τοῦ Διεγενῆ τὴν ἔδειξεν, τσάι ππέφτει 'ς τὸ κρεβάτιν.
 35 —Ἀππεξωθκιόν του στέκονται τρακόσ' οι δκυὸ νομᾶτοι, θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν τσάι κόμα κροφοοῦνται. τοῦ ἔναν κοντόν, κοντούτσικον, καὶ χαμηλοβρακᾶτον στέκεται, νεπουγκώννεται, καὶ μπαίννει τοῦ ἀρωτὰ τον.
 40 «Ἀππεξωθκιόσ σου στέκονται τρακόσ' οι δκυὸ νομᾶτοι, θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν τσάι κόμα κροφοοῦνται». —Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ μὲ δοῦν, πέ τους νὰ μὲφ φροοῦνται». Στήννει τους τάβλαν ἀρκορήν, ποτῆριν τσάι τσέρνα τους. «Τρῶτε καὶ πίννετ', ἀρκοντες, τοῦ ἔγιὼ νὰ σᾶς ξηοῦμαι». —Τσάι πές μας πέ μας, Διεγενῆ, πὰ 'ς ταῖς παλληκαρκαῖς σου, πάνω 'ς ταῖς παιδκιωσύναις σου, τσάι ταῖς ἀντρειωρκαῖς σου.
 45 —Πάνω 'ς ταῖς παιδκιωσύναις μου καὶ ταῖς παλληκαρκαῖς μου ἥτουν τάγκαθθιν πιθαμὴ καὶ τὸ τριόλιν δόλιν (;)>. Κάτω 'ς ταῖς νάκραις τῶν νακρῶν, 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν, τσέῖ μέσα ἔν ποῦ γύριζα τσάι λύχταν τσάι ἡμέραν. Είχα τσάι τὴν καλίτσαμ μου πίσω μου πὰ 'ς τὸμ μαῆρον, τοῦ ἔφέγγαν μου τὰ κάλλη τῆς τὴν νύχταν νὰ γυρίζω.

Τοῖς αἱ πὰ 'ς τὰ γλυκοξίφωτα, ποῦ πᾶ νὰ ἔημερώσῃ,
στοῖς ιαστήκασιν τᾶμμαδκια μου τοῦ ἔναν μεγάλοφ φύν
ἔξηντα τοῦ ὑκλους ἔκαμνεν, βδομηνταδκυὸ καμάραις,

55 τοῦ ἀκόμα δκυὸ τοῦ ὑκλίσματα τὸν Ἐλενον νὰ φάῃ.

Μὲ τοῦ θεοῦ τὴδ δύναμιν, μὲ τοῦ θεοῦ τὴχ χάριν,
μπαίννω τοῖς αἱ σαῖτεύκω τον 'ς τῆμ μεσατοῦ ἦν καμάραν.

Ποὺ τὸ φαρμάτοιν τοῦ φιδκιοῦ ἐδίψασεν ὁ μαῦρος
τοῖς αἱ 'ς τὸν Ἀφρίτην ποταμὸν πάω νὰ τὸν ποτίσω·

60 πιύ τοῦ ἥνρα τὸς Σαρατοῦ ἥνον, τοῦ ἔβλεπεν τὸν Ἀφρίτην.
Σὰν τὸ βουνὸν ἐκάθετον, σὰν τ' ὅρος ἐκοιμάτονυ.

καὶ πάνω 'ς τὴρ ὁραῖοῦλλαν του στοῦλος λαὸν ἐβούραν,
πάνω 'ς τὴν τοῦ εφαλοῦλλαν του περιτσαὶ κακκαρίζαν
καὶ μέσα 'ς τὰ ὄυνθούνια του ἀπάρκα ξισταβλίζαν.

65 Τοῖς αἱ ποὺ τὸν εἰδεδ Διενῆς γοιὸν νὰ τὸν κροφοήθην
τοῖς αἱ στέκει, δκιαλοῦζεται πῶς νὰ τὸσ σ' αἰρετήσῃ.

"Ατε ἀς τὸσ σ' αἱρετήσωμεν γοιὸν πρέπει, γοιὸν ταιρκάζει.

—Καὶ γειά σου, γειά, Σαρατοῦ, γλεπάτουρε τοῦ τόπου.
νάκκον νερὸν σ' ἐρκάστηκα τὸν μαῦρον νὰ ποτίσω.—

70 Τοῦτος νερὸν ἔζητησεν, τοῦενος σπαθὶν ἐταύραν.

"Ο Διενῆς ὁ γλήρος ἄρπαξεν τὸ ὁρτίν του,
τοῖς αἱ μιὰ ἔντονεν τοῦ ἔντονεν, τοῖς αἱ μιὰ ἔντονεν τοῦ βκάλλεν.
τσακκίζει τ' ὅχτῳ κόκκαλους, κ' ἔξηνταδκυὸ παῖαις,
τοῦ ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τοῦείνη 'ν' ἡ ἀρωστοῖα του.

75 Ξέην τὸ νάχος τῆς ὁρτίας ἔξηνταπέντε μίλια,

"Αρκοντες ἐν πῶτρώασιν μέσ' 'ς τοῦ ὁρὸς τὰ σπίδκια,
καὶ τὴν ἔντονεν ἀκούσασιν τοῦ οὐλλοι μπρουμουττιστῆκαν.

—Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ὁρίζει,
γιὰ θέλησεν ὁ πλάστης μου τὸν κόσμον του νὰ χάσῃ!—

80 Ννάσιν τοῖς αἱ τὸν Παλιοπαποῦν ποὺ τοῦ ειαχαμαὶ καὶ ὁμόσει.

—Τρῶτε καὶ πίννετ 'ἄρκοντες, τίποτες μὲφ φοᾶστε,
τοῦ ἔνι ἔντονε τοῦ Διενῆ, τοῦ ἄλι του ποὺ τὴν ἔφαν,
τοῖς αἱ ποὺ τὴν ἔφαν τοῦ ἔζησεν, καλλιόν του παλληκάριν».

Ννάσου τοῖς αἱ τὸς Σαρατοῦ ἥνον, τοῦ ἔρκετον κοντζυστῶντα,

85 τοῖς αἱ ποὺ ταῖς ποκοντζύστραις του ἐστούιοῦνταν τὰ παλάδκια.
Τοῦ ἔναν κοντὸν κοντούτσικον τοῖς αἱ καμηλοβρακᾶτον

στέκεται, νεπουγκώννεται, τοῖς αἱ μπαίννει τοῦ ἀρωτᾶ τον.

—Τοῖς αἱ πέ μας, πέ, Σαρατοῦ ἥνον, είντα 'ν' ἡ ἀρωστοῖα σου; —

— Σαράντα χρόνους ἔβλεπα τὸγ γέρημον Ἀφρίτην·

90 μήτε πουλλὶν ἐδκιάλλασσεν, μήτ' ἀνθρωπος ἐπέρναν·
τοῦ ἔνας νερὸ μωζήτησεν, τοῦ ἔγιὼ σπαθὶν ἐταύρουν·

τοῖς εἰνος ἀποῦ τον γλήρος ἄρπαξεν τὸ δαβτίν του,
τοῖς μιὰ ἔντιαν μοῦ ἔδωσεν, τοῖς μιὰ ἔντιαν μοῦ βκάλλεν,
τσακίζει μου δκυὸ κόκκαλα τοῖς δεκοχτὼ παιᾶις,
τοῖς ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τούτη 'ν' ἡ ἀρωστσία μου.
Σηκοῦτε τὴν κουτάλα μου, νὰ δητε τὴρ δαβκιάν μου.—
Σηκῶσαν τὴν κουτάλαν του, νὰ δοῦσιν τὴρ δαβκιάν του,
σηκῶσαν τὴν κουτάλαν του, τοῖς ἐφάνην τὸ φλαντζίν του,
τοῖς ποὺ τὸν πόνον τὸν πολλὺν ἔξεην ἡ ψυχή του.—»

100 Τοῖς πολοᾶτ' ὁ Διενῆς τῆς κάλης του τοῖς λέει.
«Ἐλα ὥδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ' αιρετιστοῦμεν.
Τὴ Γιάννην ἐσοὺ μέν παρῃς, τοῖς ἔπαρ' τὸν Κωσταντίνον.
—Ο Γιάννης ἄντρας μού ἦτουν, πάλε τὸ γιάννην παίρνω.
—Ἐλα ὥδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ' αιρετιστοῦμεν,
θέλεις τὸν Γιάννην ἔπαρε, θέλεις τὸν Κωσταντίνον».
105 Επῆν τοῖς ἡ καλίτσα του νὰ ποσ' αιρετιστοῦσιν,
'ς τάγκαλια του τὴν ἔσφιξεν τοῖς ἔξεην ἡ ψυχή τους.

Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι 'ς τὰ ψηλωμένα,
ὅποῦ γινώστεις τὰ κρυφὰ τοῖς τὰ φανερωμένα,
110 ποπίσω πᾶν τὰ ζωντανά, τοῖς ὅμπρὸς τὰ ποθαμένα.
Ζωὴν τοῖς χρόνους νὰ χουσιν ὅσοι τοῖς ἄν τ' ἀγρηκοῦσιν,
τοῖς ἄν ἐν ἡ χνώμη τους καλή, πρέπει νὰ μᾶς τοσ' ερνοῦσιν.

ΣΗΜ. Ο ἐκδότης, πρὸς ἀποκκτάστασιν τοῦ μέτρου προπάντων, διώρθωσε τὸ κείμενον εἰς τοὺς ἔξῆς στίχους, ἀντὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητάρη ἀπαγγελθέντων, ἐν στ. 10. Μή τε νὰ φάω, στ. 11 μ.ηὲ νὰ πιῶ γλ., στ. 54 τοῦντας, στ. 60 ἐπῆχ, στ. 105 τέρσα—τέρσα (δηλ. τὸ τουρχ. στέρσα), στ. 106 γιὰ νά, στ. 107 του—της, στ. 110 Πῶς ὅμπρὸς πάπι τὰ ζ., Μετὰ τὸν στ. 112, ὡς σημειώνει ὁ ἐκδότης, ὁ ποιητάρης, χάριν τῶν ἀκροστῶν ἐπρόσθεσε καλὶ ἄλλας εὐχάς: «Σ' ἵλιους χρόνους νὰ σ' αἴρουνται, σ' ἵλιους χρόνους νὰ ζοῦσι, | σ' ἵλικις λίρεις βενέτικις, θεέ μου, νὰ κρατοῦσιν. | 'Σ τὸν ἥη Τάφον τοῦ Χριστοῦ ('ς τὸν "Αη Γιώρκην τὸν Κοντὸν) νὰ πὰ νὰ προστσ' υνοῦσιν».

Στ. 6. ἀγόριν τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τοῦ κρέκτος τοῦ λαχγοῦ.—14 ναρκοδόνιας=ἀρχιοδόντης, ὁ ἔχων ἀρχιοὺς; ὀδόντας. Κατὰ τὰς φυσιογνωμικὰς δοξασίας τοῦ λαχοῦ, αἰτινες εἰναι ἀρχαιόταται, οἱ ἀρχιό-

δοντες εἰναι βραχύνιοι. (Βλ. τὰς ἐμὰς Παροιμίας τ. Δ' σ. 508). — 16 ἀρκώθην = ἡγριάθη. — 18 σέρκατις = χεριαῖς. — 19 τοῦτο νι = ἐκεῖ εἰναι. — 22 πῶνοσεν = ποῦ ἐννόσε. — 24 χάμνα = χαλάρωσε. χαμνίζω = χαλαρώνω (χαῦνος). — 26 ἐξένη = ἐξέβη. — 27 ἀλάταις = πτέρυγες· (ιταλ. alata = πτερούγισμα). — 31 θεότην ἀγνοῶ ἂν ή λέξις ἔχει τὴν ἔννοιαν εἰκόνος ή ἄλλου θείου πράγματος, δπερ δ Χάρος μεταχειρίζεται ὡς γοργόνειον. 35 ἀππεξωθκιὸν = ἔξωθεν. — 36 κροφοῦνται = ἀκροφοῦνται, κάπως φοβοῦνται. — 38 νεπονγκώννεται = ἀνκυομέδωνται. — 43 ἔνοῦμαι = ἔξηγοῦμαι. — 45 παιδκιωσύναις = νεανιεύματα. — 47 ἀγκαθδιν = ἀγκάθι. Ἐν τῇ περιφερείᾳ, δθεν τὸ ἄσμα, προρέρεται μᾶλλον ἀγκάτιν (κατ' ἀνακοίνωσιν Χρ. Παντελίδου). τὸ τριόλιν δόλιν τὸ τριόλιν (τὸ ἀρχαῖον τρίβολος) εἰδος ἀκάνθης· τὴν λ. δόλιν ἀγνοῶ. ἐκ τῶν συμφραζομένων φάνεται δτι σημαίνει ἀφθονίαν· ἐν ἄλλῳ ἀνεκδότῳ υπεριτικῷ ἔσματι «τὸ τριόλιν βίος». ἐν τῷ ῥοδικῷ ἀρ. 3 στ. 9 «τὸ τριγόλι πήγη». — 48 νάκραις = ἄκρας, ἀρκοκαλαμιῶναν = ἄγριον κκλαμῶνα. — 52 γλυκοξύφωτα = τὰ γλυκοχαράματα. — 53 σισιαστήκασιν = ἐσκιάχτηκαν, ἐσκιάσθησαν, ἐφοβήθησαν. "Ελενον = Ἐληνα. Ἐκ τοῦ ἀπλοῦ λ καὶ τῆς προφορᾶς τοῦ η τῆς δευτέρας συλλαβῆς ὡς ε, καὶ τῆς καταλήξεως εἰς ος, δ Μενάρδος εὐστοχώτατα εἴκασεν (ἐν Ἀκρίτῃ τ. Α' σ. 297) δτι τὸ ὄνομα εἰναι ἐπεισακτον ἐκ τοῦ ποντικοῦ ἴδιωματος. Οἱ Κύπροι τοὺς ἀρχαίους τάφους λέγουσιν Ἑλληνικὰ καὶ τὸν γίγαντα Ἐλληναν. — 62 σισύλλος λαὸν ἐβούρα = σκύλος ἐδίωκε λαγόν. — 64 ἀπλάρκα = ἵππαρικ. ἕισιαβλίζαν = ἐσταθλίζοντο. — 65 γοιὸν (οἶον) = ὡς — 68 γλεπάτιονρε = βλεπάτορα, φύλαξ. — 69 νάκκον = ὄλιγον. ἐρκάστηκα = ἐζήτησα. — 70 ἐταύρον = ἐτρύχ, εἴλκε. — 75 ξένη τὸ νάχος = ἐξέβη ὁ ἥχος. — 77 μπρουμονιτιστήκαν = ἐπεσαν μπρούμυτα, πρηνεῖς. — 78 χαλάζιρ ὁρίκει ὁ αὐτὸς Χρ. Παντελίδης μ' ἐθεούσαν δτι ἐν Κώμῃ προφέρουσι μᾶλλον χαλάζιν ὁρίκει. — 80 ννάσαιν καὶ ννάσουν = νά σου, ἴδην. τσειαχαμαὶ = ἐκεῖ κάτω. ὁάσσει = διαβαίνει. — 83 Καὶ δτις ἡδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τοιιαύτην πληγὴν εἰναι ἀνδρεύοτερος αὐτοῦ. — 84 ἐρκετον κονιζυστῶντα = ἥρχετο γογγύζων. — 85 καὶ ἀπὸ τοὺς γογγυσμοὺς αὐτοῦ ἐσείοντο τὰ παλάτια. — 90 ἐδκιάλλασεν = διέβαινε. — 94 παῖαις = παγίδες πλευρά. — 96 κονιάλα = πλάτες (κοτύλη). — 98 φλαντζῖν = πνεύμων.

* 2

Tὸν τραοῦντν τοῦ Διενῆ καὶ τοῦ Χάροντος.

Κύπρον

(Γ. Λουκᾶς ἐν Χρυσαλλίδι 1865 τ. Γ' σ. 597-9, ἐν Νεολόγῳ ἐφ. Κ/πόλεως ἀρ. 1432 Γ. Λουκᾶς φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις, Ἀθ. 1874 σ. 34-7. Ἀθ. A. Σακελλαρίου, Τὰ κυπριακά. Ἀθ. 1868 τ. Γ' σ. 46-9. Β' ἑκδ. 1891 τ. Β' σ. 26-9. *Legrand*, Recueil de chansons popul. gr. Par 1874 σ. 190-4 ἀρ. 88.—Ρωσικὴ μετάφρ. παρὰ Δεστούνη, Raziskanija o gretscheskikh bogatirskikh bilinach, Петρопόλις 1883. σ. 35 κέ. — 'Ev Sbornik = Συλλογῇ τοῦ γλωσσικοῦ ὁμωσικοῦ καὶ γραμματολογικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρ. Ἀκαδημίας τ. 34 τευχ. 1), Γαλλικὴ μετάφρασις ἐν *Sathas et Legrand*, Les exploits de Digénis Akritas, 1875 σ. LX-LXII).

- ‘Ο Χάρος μαυροφόρος, μαῦρα καβαλλικεύκει,
χρυσὸν σπαθὶν ἔξωστηκε καὶ πά ’ς τὸ παναῦριν,
γιὰ νά βρῃ καὶ τὴν μάνναν του, γιὰ νὰ τοῦ παραγγείλῃ.
«Γιέ μου, μὲν παίρνης ὅμορφαις, μὲν παίρνης ταῖς γριάδες,
5 μὲν παίρνης τὰ μικρὰ παιδιά καὶ κλαῖσιν οἵ μαννάδες». *Kι'* ἀπελοήθη Χάροντας καὶ λέει καὶ λαλεῖ της.
«Ἀν ἐν παίρνω ταῖς ὅμορφαις, ἀν ἐν παίρνω γριάδες,
ἀν ἐν παίρνω μικρὰ παιδιά, τί Χάροντας λοοῦμαι;»
Φτερνιστηρὶκὰν τοῦ μαύρου του, πάν' εἰς βουνὸν ἐβκαίνει.
10 Δικλᾶς ποκεῖ, δικλᾶς ποδά, θωρεῖ ἔναν περιβόλιν,
κ' ἐκ' ἡσαν ἄρκοντες πολλοὶ τραπεζοκαθισμένοι.
Kι' ἀπολοοῦνται ἄρκοντες, στέκουσιν καὶ λαλοῦν του.
«Καλῶς ἥρτεν δὲ Χάροντας, νὰ φᾶ νὰ πκῆ μιτά μας,
νὰ φάγη ἄγρη τοῦ λαοῦ, νὰ φὰ ὀφτὸν περδίκιν,
15 νὰ φὰ ἄρκοκεράμυνον, ποῦ τρῶν ἀντρεικωμένοι,
νὰ πιῇ γλυκόποτον κρασίν, ποῦ πίννουν φουμισμένοι,
ἄπου τὸ πίννουν ἄρρωστοι καὶ βρέθουνται γιαμένοι». *Kι'* ἀπολοᾶται Χάροντας, στέκεται καὶ λαλεῖ τους.
«Ἐν ἥρτα γιὼ δὲ Χάροντας, νὰ φά’ νὰ πιῶ μιτά σας,
20 παράρτα γιὼ δὲ Χάροντας τὸν κάλλιον σας νὰ πάρω». *Kι'* ἀπολοοῦνται ἄρκοντες στέκουσιν καὶ λαλοῦν του.
«Καὶ πέ μας, πέ μας, Χάροντα, ποιὸς ἔνι δὲ καλός μας;»
«*Kι'* ἀπολοήθη Χάροντας καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους.
«Ἐνι καὶ μακροδάκτυλος, ἔνι κι’ ἀναρκοδόντας».
25 Ποῦ τ' ἄκουσεν δὲ Διενῆς ἀρκώθην καὶ θυμώθην.
Κλῶτσον τῶν τάβλων ἔδωκεν, κλῶτσον καὶ τῶν τσαέρων,
καὶ τὰ κανατοσκούτελλα πετῆ τα τοῦ ἄέρα.

Κι' ἀπολοήθη Διενής τοῦ Χάροντα καὶ λέει.

«Κι' ἀν μὲ νικήσῃς, Χάροντα, ἔβκαλε τὴν ψυχήν μου,
κι' ἄν σε νικήσω, Χάροντα, χάριος μου τὴν ζωήν μου».

30. Χεριαῖς χεριαῖς ἐπιάσασιν κ' ἐπῆγαν 'ς τὴν παναίστραν.
Κι' ἀπολοήθη Χάροντας καὶ λέει καὶ λαλεῖ του.

«Κι' ἀλαβροπιάσ' με, Διενή, γιὰ νὰ σὲ ἀλαβροπιάσω».

Κι' ἀλαβροπιάνν' διενής, καὶ σφικτοπιάνν' διάρος.

35. Κεῖ ποῦ πιαννεν διάροντας τὰ γαίματα πιτοῦσαν,
κεῖ ποῦ πιαννεν διενής τὰ κόκκαλα ἐλυοῦσαν.

Κ' ἐδῶκαν καὶ παλιώννασιν τρεῖς νύκτες, τρεῖς ήμέραις.

'Σ τὰ τρία τὰ μερόνυκτα διενής νικᾶ τον.

Κι' ἀνοιξεν ταῖς ἀγκάλαις του καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει.

40. «Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι 'ς τὰ ψηλωμένα,
κι' ἀποῦ γινώσκεις τὰ κρυφὰ καὶ τὰ φανερωμένα.

Τὸ πλάσμαν ἀποῦ μοῦ πεψες ἐβγῆκ' ἀντρειωμένον».

*Ηρτε φωνὴ ποὺ τὸν θεὸν κι' ἀπὸ τοὺς Ἀρχαγγέλους.

45. «Καὶ δὲν σέ πεμψα, Χάροντα, παλιώματα νὰ κάμνης,
παρά στειλά σε, Χάροντα, ψιχαῖς γιὰ νὰ μοῦ βκάλλης». Χρυσὸς ἀτὸς ἐγίνηκε πάνω 'ς τὴν κεφαλήν του,
κ' ἔσκαπτεν μὲ τὸ νύχιν του νὰ βκάλῃ τὴν ψυχήν του.

Κι' διενής ψυχομαχεῖ σὲ σιδερὰ παλάτια,
σὲ σιδερὰ παπλώματα, σὲ σιδερὰ κρεβάτια.

50. Π' ἀπέξω τριγυρίζουν τὸν τριακόσια παλληκάρια·
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸν δοῦν κι' ἀκόμ' ἀκροφοοῦνται.

Κ' ἔνας κοντὸς κοντούτσικος καὶ χαμηλοβρακάτος,
τὸ σχάθι 'ς τὴν μασχάλην του μπαίνει καὶ χαιρετᾶ τον.

55. «Καὶ γειά σου, γειά σου, Διενή, ἀρχαῖς ἀρχαῖς π' ἀγάπας,
Εἰς ταῖς δσκαῖς τοῦ φεγγαριοῦ ἐδιάλεγες κ' ἐπάτας.

Π' ἀπέξω τριγυρίζουν σε τριακόσια παλληκάρια·
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν, κι' ἀκόμ' ἀκροφοοῦνται»,

Κι' ἀπελοήθη διενής καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους·

«Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ μὲ δοῦν, τίποτες μὲ φοοῦνται».

60. Καὶ ἔσσω του ἐμπέησαν καὶ γλυκοχαιρετοῦν τον.

Κι' διενής ἐπρόσταξε ψωμὶν γιὰ νὰ τοὺς βάλουν.

Κι' ἀπολοοῦνται κ' εἴπαν του καὶ λέουν καὶ λαλοῦν του.

«Κ' ἔμεις ἐδῶ δὲν ἥρταμεν νὰ φάμεν γιὰ νὰ πιοῦμεν·

ἥρταμεν νὰ ὁωτήσωμεν πάνω 'ς παλιοὺς πολέμους».

65. Κι' ἀπολοήθη διενής καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους.

«Ἐσεῖς πὸ κεῖ τρῶτε ψωμίν, κ' ἔγὼ πο δὰ ξηοῦμαι».

«Κάτω 'σ ταις ἄκραις τῶν ἀγρῶν, 'σ τὸν ἀγροκαλαμιῶνα
 ἐννιὰ βούργιαις ἔγέμωσα οὐλὸν μούτταις καὶ γλώσσαις,
 κ' οἵ μούτταις ἔν τοὺς δράκοντες, κ' οἵ γλώσσαις ἔν τοὺς λιόντες.
 70 Ποῦ τὸ φαρμάκιν τὸ πολὺν διψῶ ἔγὼ κι' ὁ μαῆρος.
 Στέκομαι διαλογίζομαι γιὰ ποῦ θὰ τὸν ποτίσω.
 Εἰς τὸν Ἀβράτην ποταμὸν τρέχω νὰ τὸν ποτίσω.
 Εἰς τὸν Ἀβράτην ποταμὸν Σαρακηνὸς καὶ βλέπει.
 Στέκομαι, διαλογίζομαι πῶς νὰ τὸν χαιρετήσω·
 75 καὶ ἀν τοῦ πᾶ τριανταφυλλιά, τριανταφυλλιά χει ἀγκάθια,
 καὶ ἀν τοῦ πᾶ γαροφαλιά, γαροφαλιά χει κόμπους,
 καὶ ἀν τοῦ πᾶ βεργόλεγνον, φοοῦμαι μὲν λυῖση,
 καὶ ἂς τὸν χαιρετήσωμεν σγοιὰν πρέπει, σγοιὰν ἀξίζει.
 —Ωρα καλή, Σαρακηνέ, φῶς τοὺς ἀντρειωμένους.—
 80 Κεῖνος καλοχαρέτα τον, τοῦτος ἔντιας τ' ἀκτύπα.
 Κι' ἀπολοήθη Διενῆς καὶ λέει καὶ λαλεῖ του·
 —Καὶ βρὲ μωρὲ Σαρακηνέ, ἔν νὰ σοῦ ἀκτυπήσω.—
 Καὶ μιὰ ἔντια τοῦ χάλασεν πὸ πάνω 'σ τὸ κεφάλι.
 "Ἐν ἥτον πέτρᾳ νὰ ὁαῇ, γιοφύρι νὰ χαλάσῃ,
 85 ἔν ἥτον παλιοκάστελλον νᾶρτῃ πὸ πάνω κάτω.
 Κεῖ μέσα 'σ τὰ ὅουθούνια του φόραδοι ἐσταλίζαν
 ποκάτω 'σ ταις μασχάλαις του περδίκια κακονρίζαν,
 καὶ πάνω 'σ τὴν ὁαχοῦλαν του ζευγαλατιὰ καὶ κάμνουν,
 κ' ἔκρατει ἡ πατοῦνα του ἐννιὰ μοδιῶν χωράφια.
 90 Μιὰ χώρα ἥταν κεῖ κοντά. . . .
 —Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζι ὁήχνει,
 κάπου θεὸς ἐθέλησε τὴν χώραν μας νὰ κλύσῃ.—
 Κ' είχεν ἔναν καριοπαποῦν ποὺ τοὺς παλιοὺς ἀνθρώπους.
 —Μηδὲ στράφτει, μηδὲ βροντᾶ, μηδὲ χαλάζει ὁήχνει,
 95 μηδὲ θεὸς ἐθέλησε τὴν χώραν γιὰ νὰ κλύσῃ,
 παρὰ ἔντιαν τοῦ Διενῆ, χαρὰ 'σ τὸν ποῦ τὴν ἔφα.—
 Κ' ἡ ὥρα ἔν ἐτέλειωσεν, ἡ ὥρα ποῦ τὸ λέω,
 καὶ νά σου τὸν Σαρακηνὸν 'σ τὸν κάμπον γεωρμένον.
 Μέσα 'σ τὴν χώραν μπέηκεν καὶ γλυκοχαρέτᾶ τους,
 100 κι' ἀπολοήθην ὑστερά καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους.
 —'Ελάτε οὐλ' οἵ ἄρχοντες νὰ δῆτε τὸν γιαράν μου,
 ἔνα σκυλίν, κακὸ σκυλίν ἥρτεν κ' ἐσκότωσέ με.—
 Μαζεύτησαν οἱ ἄρχοντες νὰ δοῦσιν τὸν γιαράν του.
 Κ' ἐννιὰ παῖδαις ἔκοψε καὶ τρεῖς πισωκεντήταις.
 105 Ψηλώσασιν τὸ χέριν του νὰ δοῦσιν τὸν γιαράν του,
 καὶ βλέπεις τὸν Σαρακηνὸν χαμαὶ μαλλιὰ κουβάρι».

ΣΗΜ. Ἐν τῇ μεταχροφῇ τοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου Λουκᾶ δὲν ἔτηρνθησκαν πιστῶς οἱ διαλεκτικοὶ τύποι, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἀγνοῶν τὸ κυπριακὸν ιδίωμα δύναται νὰ πεισθῇ διὰ προχείρου παρχεῖλης τῶν ὄμοιών στίχων πρὸς τοὺς τῆς προηγουμένης, ἵνα μετὰ πάσης ἀκριβείας ἔξεδωκεν ὁ Μενάρδος. Ὁ Legrand ἀποκατέστησε τινας τῶν κυπριακῶν τύπων. Ἡ τοῦ Σακελλαρίου ἐκδοσις εἶναι ἀπλῆ ἀνατύπωσις τοῦ ἐν τῇ Χρυσαλλίδι κειμένου τοῦ Λουκᾶ, αἱ δὲ διορθώσεις μερικῶν λέξεων παρουσιάζουσι τύπους ὅχι κυπριακούς, ὡς παρερήρησεν ὁ Μενάρδος (Ἀκρίτ. σελ. 296). διδ ἐκρίναμεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν ταύτας. Ἀφήσαντες σχεδὸν ἀμετάλλακτον τὸ παρὰ Legrand κείμενον, ἀπὸ δὲ τοῦ 42 στίχου τὸ τοῦ Λουκᾶ, σημειοῦμεν ὥδε μόνον μικράς τινας διαφοράς τῶν ἐκδόσεων τοῦ Λουκᾶ, ἐν τῇ Χρυσαλλίδι (X) καὶ ἐν ταῖς Φιλολογικαῖς ἐπισκέψειν (Φ). — Στ. 1 καθαλλικεύει (XΦ). Στ. 2 χρυσὸς (X.Φ) πανανάρι (X) παναγύρι (Φ). Στ. 3 μάνχν (XΦ). 4 μὴν—μὴν (XΦ) 5 μὴν καὶ κλαίουν οἱ μανάδες (XΦ). 5 Ἐλλείπει ἐν Φ.—Καὶ λέ(γ)ει τῆς ὁ Χάροντας: (X). 7 δὲν—δὲν (XΦ). 8 ἐν—λογοῦμαι (XΦ). 9 φτερνιστηρά (L.) φτερνιστηράν (X) φτερνιστηρῆν (Φ). πάνω 'ς βουνὸν ἐθγχίνει (XΦ). 10 ποδῶ—θ. γὰ περιβόλι (ΦΧ). 11 ἀρχοντες (XΦ). 12 ἀρχοντες 13 πιῆ (ΦL) μετά μας (XΦ) 14 ἄγριν (L) περδίκκι (X). περδίκκιν (Φ). 15 ἀγροκεφάμιδον—ἀντρειωμένοι (XΦ). 16 πίνουν (XΦ). 17 πίνουν (XΦ). 19 Δὲν (XΦ) γὼ (X) μαζί σας (X) μετά σας (Φ). 21 ἀρχοντες (XΦ). 25 ἀρκώθη καὶ θυμώθη (XL) 26 κλωτσιάν—κλωτσιάν (L) 27 κανακοσκούτελα (XΦ) π. τα 'ς τὸν ἀέρα (L) 29 ἐθγχαλε (XΦ) 30 ψυχήν μου (X). 33 Δ. νὰ σ' ἀ. (XΦ) 35 πῶπιανεν (XΦ). πετοῦσεν (L) 36 πῶπιανεν (XΦ) 37 παλιώννασι (L) 41 κι' ὄποῦ (L) 42 ὁ στίχος οὗτος καὶ ἡ συνέχεια τοῦ ἄσματος ἐλείπουσιν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ L.—ἐθγῆκε (X) 55 Σταῖς ὁ. (X) 66 Σεῖς (X) 67 ἀκριαῖς (ἢ ἀκριαῖς) (X). 71 δ. ποῦ θὰ τόνε π. (X). 72 Λείπει ὁ στ. ἐκ Φ. 75—77 κι' ἀν (X) 78 κι' ἀς (X). 80 Κεῖνος—κεῖνος (X) 83 χάλασε ἐπάνω (X) 84 καὶ ἐν ἥτον (X). 86 Καὶ μέσα (X) 87 καὶ κάμνει (Φ) 92 θὺδις 97 δὲν ἐτ. (X) 100 ἀπολοήθη (X) 103 Μαζεύθησκαν—γιαρᾶ (X) 105 γιαρά του (X).

Στ. 10 δικλῆ=κυττάζει, στρέφει τὸ βλέμμα. 15 ἀρκοκεφάμινον=ἀγροκεφάμινον, ἀσφόδελος. 26 τοσάρων=έδρῶν (ἀρχ. γαλ. chaere,

chaiere=chaire). 28. 29. ἀλαβροπιάννω=ἀλχφροπ:άνω, συνώνυμον τοῦ χρυνίζω τοῦ προηγουμένου ḥσματος. 53 σχιάδι=σκιάδιον, πῖλος. 68 βοΐογιαις=δερματίνας πήρας. (λατιν. bulga). μούτταις=μύτχις, ῥύγχη ἢ κεφαλάς. 92 κλύση=πνίξη (κλύζω). 101 γιαράν=πληγὴν (λ. τουρκ.) 104 πισωκεντήτας. Ἀγνοῶ τὶ ἀκριθῶς σημαζίνει ἐνταῦθα ἢ λ. πιθικῶς μέλος τι τοῦ σώματος. Πισωκεντήτης λέγεται τὸ δεύτερον κέντημα ὑφάσματος.

3

Pόδου

Βλ. τοῦτο ἐν τῇ ἔπομένῃ διατριβῇ «Ροδιακὰ μνημεῖα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου» ὑπὸ Μιχ. Δ. Χαβιαρᾶ.

4

Tήλου

Ἀπόσπασμα ḥσματος ἐν τῇ αὐτῇ διατριβῇ.

5

Pόδου

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ἀνδρέου Μ. Δέσποτα).

- ‘Ο Διενής ψυχομαχεῖ κ’ ἡ γῆς ἀνατρομάσσει,
κ’ ἡ πλάκα τὸν νανατριχᾶ πῶς θὲ νὺ τὸ σκεπάσῃ.
‘Οσ’ ἄρχοντες τάκονύσασιν ἐπῆσαν νὰ τὸ δοῦσι,
μαντήλια θλιβερὰ βαστοῦν τὰ δάκρυα νὰ σφογγοῦνσι.
5 Ποῦ ὅξω τριωρίζουσιν καὶ μέσα δὲν ἐμπαίνουν.
‘Ο Διενής ὡς τὸ κουσεν ἐφώναξέν τους μέσα·
«Καλό ’ς τους καὶ τοῖς ἄρχοντες, ποῦρτασιν νὺ μὲ δοῦσι».
Πιάνει σκαμνιὰ καθίζει τους, ποτήρια καὶ κερνᾶ τους.
‘Ο Διενής ἐφκίνηξεν παλληκαριαὶς διητᾶται·
10 «Δώδεκ’ ἀρκούδια σκότωσα καὶ δεκαννιὰ λιοντάρια.
Τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνά, τῆς Παρπαριᾶς τὰ μέρη,
κανένας δὲν τὰ γύρισε μέσα τὸ μεσημέρι,
κ’ ἐβὼ Διενής τὰ πέρασι μέσα τὸ μεσανύχτι.
‘Σ τὸν Νεουρτάνην ποταμὸν ’ς τῶ δρακοντῶν τὴ λίμνη

15 ἐπῆται κι' ἔξεπόζεψα νὰ πιῶ ἐβὼ κι' ὁ μαῦρος,
νὰ ἔσκολλήσ' ἡ γλῶσσά μου νὰ φύῃ τὸ φαρμάκι,
ἀποῦ με πιτυρήσασιν οἱ ὅχεντραις κ' οἱ ὅφκιοι.
‘Ο ποταμὸς ἐστέρεψεψεν ἡ λίμνη ἔξεραθθη,
γιατὶ 'σ τὴ μάνναν τοῦ νεροῦ ἦταν ἔνας ἀράπης
20 κ' εἶχεν τὸ στόμα τὸ ἀνοιχτὸν καὶ τὸ νερὸν ἔρρούφα.
Καὶ μέσα 'σ τὰ ὁυφούνια του βόδια χε σταλισμένα,
εἶχε φωνὴ σὰν τὴ βροντὴν κ' οἱ κάμπι' ἐντιλαλοῦσα,
κ' ἐφτάνασιν τὰ χέρια του 'σ Ἀνατολὴν καὶ Δύση,
κ' ἐβάσταν κ' ἡ πατοῦνα του ἐννιὰ μοδιῶ χωράφια.
25 ‘Η χώρα ποῦ ταν κεῖ κοντὰ ἐκάην ποὺ τὴ δίψα,
τὰ πράματα ψιφούσασιν, οἱ ἀθρῶποι ἐπλαντοῦσα.
‘Ο βασιλιάς διαλάλησεν ὅτις τὸν ἐσκοτώσῃ
θὲ νὰ τὸ δώκῃ χάρισμαν τρεῖς χώραις νὰ τοῖς ὁἵζη,
τὴ Βενετιὰ μὲ τὸ φλουρό, τὴ Χιὸ μὲ τὸ λοιάρι,
τὴν Πόλην τὴν ἔξακουστὴ μὲ οὖλλα τὰ καλά της.
30 ‘Ἐδιεν καὶ τὴν κόρην του, τὸ πρῶτόν του καμάρι,
ποῦ δὲν ἐστάθη σὰν αὐτὴ 'σ τὸν κόσμον καμιὰ ἄλλη.
Κανεὶς καὶ δὲν εὑρίσκονταν, κανεὶς κ' ἐν ἐποκόττα
νὰ πά ἀ σκοτώσῃ τὸ θεριό, γιὰ νὰ γλυτώσ' ὁ κόσμος.
35 Πάω καρδίν του στέκονται καὶ διπλοχαιρετῶ το·
«Ωρα καλὴ 'σ τὰ πολεμᾶς, καυκὶν τῶν ἀντρειωμένω.
— Καλὸν κανίσκι μ' ἐστειλαν, ποιὸς μὲ τὸ κανισκεύκει;
— Περίδρομο σ' ἐστείλασιν καὶ σφάχτην καὶ δρολῆκι».
40 Νοίει τὸ στοματάκιν του, βαθὺ τα σὰν πηάδι,
νὰ μὲ ὁυφήξ' ἐγύρεψεν ἐμέναν καὶ τὸ μαῦρο.
Τὸ ματσουκάκι μ' ἐπιασα, καὶ ματσουκκιὰν τὸ δίω.
‘Η γῆς ἐταντανίστηκεν καὶ τὰ βουνὰ χαλοῦσα,
κ' ἐκεῖνος ὁ κακόμιοιδος χαπάρι δὲν ἐπῆρε.
45 ‘Ο κόσμος ἐσυγκλύστηκεν, κι' ὅξω 'σ τοὺς κάμπους τρέχει.
Γέρος ἐπηλούθηκεν τοῦτον τὸ λόο λέει·
«Ἐν εἴ βροντὴ καὶ χαλασμός, ἐν εἰν' ἀστροπελέκι,
Μὸ ματσουκιὰ τοῦ Διενῆ, κι' ὥλι 'σ τον ποῦ τὴ φάγη».
«Μπαλαίνουμε, στραβάραπε, κι' ὅτις τὸν ἄλλο ὁήξῃ
50 νὰ παίρην τὸ κεφάλιν του 'σ τὸ βασιλιὰν κανίσκι».
Τὸ μπαλαΐμιν πιάσαμεν εἰς τῆς Σουριᾶς τὸν κάμπο.
‘Αράπης ὅπου ἐπιανεν τὰ γαίματα τσιλλοῦσα·
κι' ὁ Διενῆς κεῖ ποῦ πιανεν τὰ κόκκαλα ἐθριοῦσα.
Τρεῖς μέραις ἐμπαλαίναμεν τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες.
‘Σ τοῖς τέσσερις παῖστισα κ' ἴδρος μ' ἐπερεχύστη.

- 55 Φωνήρτεν ποὺ τοῖς οὐρανούς, ποὺ ἀρκαγγέλου στόμα.
 «Ἐσ' ἔχεις διμισκὶ σπαθὸν κι' ὅρκυιόμπηχον κοντάρι,
 Κοντάρεψέ το τὸ σκυλλίν, πριχοῦ σὲ θανατώσῃ».
 Τρεῖς κονταριαῖς τὸν ἔδωκα καὶ κάτω τὸ ξαπλώνω,
 τὸ κεφαλάκιν τ' ἔκοψα τὸν βασιλιᾶ τὸ παίρνω.
 60 Κανεὶς δὲν ἦτα σὰν κ' ἐμὲν εἰς τῆς ἀντρεῖς τὴ χάρη,
 'σ τὸ μπάλαιμα, 'σ τὸ τρέξιμο, 'σ τὸ πῆδος, 'σ τὸ κοντάρι.
 Καὶ τώρα τὸν κακόμοιρον ὁ Χάρος θά με πάρῃ.
 Πιάνω τὸν καὶ δὲν πιάνεται, χτυπῶ το δὲ χτυπεῖται,
 τρέχω, πηδῶ, πάω ἄλλου, παντοῦ τὸ βρίσκω μπρός μου.
 65 Ποῦ θὰ πεθάνω ἐχολιῶ, χολιῶ μ' αὐτά, ποῦ φίνω.
 Ποῦ φίνω δυὸς ἀρφανὰ παιδιά, ἀσυρον καὶ κορίτσι.
 Καὶ φίνω καὶ λλιάκι χριός χίλιαις χιλιάδες ἀσπρα,
 καὶ φίνω καὶ λλιάκι βιός χιλί' ἀρκατῶν ἀμπέλι».
- 70 'Ο Διενής ἐπέθανεν καὶ πάσιν νὰ τὸ χώσου,
 πάσιν κι' οἱ χριοφελέταις του τ' ἀμπέλιν νὰ πουλήσουν,
 πάσιν καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ νὰ τὸ ποχαρετήσουν.
 Μπαίνουν 'σ τὴ μέσην κλαῖσιν το, 'σ τὴν ἄκριαν ναστενάζουν
 «Ἄχ! ἀμπελάκι μας χρουσόν, τοῦ κόσμου ζουλεμένο,
 τώρα π' ἂ σὲ πουλήσουσιν ἐμεῖς τί ἄ γενοῦμε;»
 75 Τότες τάμπελιν τᾶλαλον ἀπιλογιὰν τοῖς δίει·
 «Ἄς με κλαδέψουν γέροντες, μὲ σκάψουν παλληκάρια,
 κι' ἄς μὲ καρπολοήσουσιν τ' ἀπάρθενα κορίτσια,
 τότες τὰ τριανταδύνο βουτσιὰ κρασὶ θὰ τὰ γιμώσω
 κι' ἀπὸν τὰ ποτσαμπούρια μου τὸ χριός θὲ νὰ τὸ δώκω».

ΣΗΜ. Στ. 1. «Τοῦ ῥοδίου τούτου Ἡρακλέους σώζεται καὶ χορὸς
 ἰδιόρρυθμος, κατὰ τὸν ὅποιον ἐκλέγοντες ἐν τῷ ἀρχηγόν, ὃν ὀνομάζουσιν
 Διενήν, χορεύουσιν αὐτὸν τὴν πρωταν τῆς δευτέρας ἡμέρας τῶν γάμων
 τραγῳδοῦντες:

Διενή μου, πάσα πάσα,
 οὐλλοι 'σ τὸ χορὸ ἐπιάσα·

πρὸς δὲ καὶ Συνοικία ἡ μᾶλλον Παναγιὰ τοῦ Διενῆ, καὶ
 Πατήματα τοῦ Διενῆ, ἵχην ποδὸς ἐπὶ βράχου εὑρισκομένου οὐ
 μακρὰν τῶν προαστείων εἰς θέσιν καλουμένην «τοῦ Δράκου τὸν νερό». Εκ τοῦ βράχου τούτου μυθολογεῖται, δτι ἀναγνωρίσας ὁ Διενής τὸν

χρέολφόν του διατείνοντα ἔκειθεν ἐπὶ πλοίου ἔξετόξευσεν». (Α. Μ. Δέσποτα). Περὶ τῶν παραχρόσεων τούτων γίνεται ἔκτενέστερος λόγος ἐν τῇ ἐπομένῃ διατριβῇ.—2. Παραχλλαγὴ τοῦ στίχου τούτου:

κ' ἡ πέτρα τρομαλίζεται πᾶς θὲ νὰ τὸν σκεπάσῃ. (Α. Μ. Δ.).

Νατριχῶ καὶ νατριχιάζω (ἐκ τοῦ ἡνάτριχος). Ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὸ ῥ. ἀνατριχιάζω σημαίνει φρίσσω, ἐν Τρόδῳ δὲ κατὰ τημείωσιν τοῦ συλλέκτου Α. Μ. Δέσποτα: «εὖ χποστροφῆς ἢ βδελυγμοῦ διθοῦνται καὶ τοίχες μου. Ἀπαντᾷ καὶ ὁ παθ. παραχρέμενος τῆς μετοχῆς νατριχιασμένος, σημαίνων τὸν ἐμπνέοντα χποστροφὴν καὶ βδελυγμόν, καὶ ἐπίτρ. ἀνάτριχα=κατὰ τὴν ἡντίθετον διεύθυνσιν τῶν τριχῶν».—14. Νεουρτάνης ὁ ποτκύς; Ἰορδάνης (Α.Μ.Δ.) 15 ἐξεπόζεψα, τὸ ἀλλαχοῦ ἔπειζεψα, χρίππεψεσσα.—17. Μ' ἐδηλητηρίεσσαν καὶ ἔχιδνας καὶ οἱ ὅφεις. «Πιστεύει ὁ ὥδιος λαζός δὲ οἱ ὅφεις πιηροῦσιν ἦτοι ἔπιτους μαχράν τὸ δηλητήριον» (Α. Μ. Δ.). Τὸ ἕπμυ πιθανῶς εἰναι τὸ χρυσῶν πιτυλίζω, κατ' ἐνχλλαγὴν τοῦ λείας ἢ ἐκ συνεκδρομῆς ἵσως πρὸς τὰ πιτυλιάζω, πιτυλίδα κατ. Ἀλλοι νεοελληνικοὶ τύποι: τοῦ πιτυλίζω εἰναι τὸ κοινότερον πιτουλίζω (ξίνια διὰ ἡυπαίνοντος ὑγροῦ ἢ πηλοῦ), κυρπ., πιτουκλίζω ἢ πιτουκλῶ ἢ πιτουκλιάζω, δθεν καὶ πιτύκλα (Σακελλαρίου, Κυπριακὴ τ. Β' σ. 736-7), ἐν Κύθνῳ δὲ πιτυλήθρα (Βάλληνδα, Πλάτεργχ σ. 10.) τὸ καλάμινον δργχνον δι' οὐ οἱ πιτίδες ἐκτεφενδονῶσιν ὅδωρ· σπανιώτερος εἰναι ὁ τύπος πιτουλῶ. Ἐναχροῦ πιτυλά ἢ ἔχνις (Θήρα: Πεταλᾶ, Ἰδιωτικὸν σ. 127. Χίος: Πασπάτη, Χικκ. Γλωσσάριον σ. 219).—26. τὰ πράματα=τὰ κτήνη. (Α.Μ.Δ.). ἐπλαντοῦσα=ἔσκαζεν, ἔθνησκον ἐκ δίψης. 'Ο τύπος πλαντῶ εὑίτεται καὶ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ (Γ., 1949), ὅπου καὶ τὸ σύνθετον ποθοπλανταμένος (Α 741) καὶ ἐν δημώδει κρητικῷ ἔσματι (Jeannarakis, "Ἄσματα κρητικὴ σ. 54, 26) Ἐπίσης ἐν Χίῳ (Πχεπάτη, Χικκὸν γλωσσάριον σ. 293). Κοινότερος δ' ὅμως εἰναι ὁ τύπος πλαντάζω· οἶον ἐν Πελοποννήσῳ φθ. απλάνταξα ἀπὸ τῇ δίψα, ἀπὸ τοῖς φωναῖς· «πλάνταξε τὸ παιδί ἀπὸ τὰ κλάματα» ἐν κατάρχῃ: «νὰ σκάσῃς, νὰ πλαντάξῃς!» ἐν Σινασῷ τῇς Κρηππαδοκίς, ('Αρχελάου Σινας. σ. 262). Βλ. Κοραῆ Ἀττακ. τ. Β' σ. 302-3.—29 λοάριν=θησυζόν. (Α.Μ.Δ.). Βλ. Πολίτου Πχραδ. Β' σ. 1003.—33. ἐποκόττα=

ἐτόλμα (Α. Μ. Δ.). Τὸ ῥῆμα κοινὸν καὶ ἀλλαχοῦ (κοιτῶ, κοιτάου, ἀποκοιτῶ).— 34. Νὰ πὰ ἀ—νὰ ὑπάγῃ νὰ (Α. Μ. Δ.).— 36. κανήν=καύχημα (Α. Μ. Δ.).— 36. δρολῆκι=ὑδροκήλη. «Λέγεται καὶ κατάρα νὰ τρέξῃ τὸ δρολῆκιν ποὺ τὰ χείλη του». (Α. Μ. Δ.). Πρβλ. τὸ τοῦ Πτωχοποροδρόμου (Γ, 286 σ. 62 Legrand):

ἀντὶς ψωμὶν τὸν δρόληκον, ἀντὶς φαγὶν τὸν σφάχτην

καὶ (στ. 436 σ. 68 Legrand): «Συγχάρισε τὸν δρόληκον» καὶ κατὰ διάφορον γραφὴν (Δ, 436 σ. 91 Legrand. Πρβλ. Κοραῆ Ἀτακτ. Α' σ. 293): «Συγχώρησον τὸ ὑδρόκηλον». Ἐτεραι δύο ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ λέξεις ἐπίσης εἰναι κατάραι. Περίδρομος ὁ κωλικόπονος· (περίδρομος νὰ σὲ κόψῃ! ἦ φάγε τὸν περίδρομο! ἦ ἀπλῶς Περίδρομος! εἰς ἀδηφάγους. καὶ φρ. ἔφαγε τὸν περίδρομο). Σφάχτης ὁ δῖνες ῥευματικὸς πόνος. «Οθεν καὶ ἡ ἔννοια τοῦ στίχου τοῦ Πτωχοποροδρόμου εἰναι, δτι δσάκις ζητεῖ ψωμὶν τοῦ ἀποκρίνονται διὰ τῆς κατάρας Δρόληκος! δσάκις δὲ φαγὶν διὰ τοῦ Σφάχτης!»— 44. Ὁ Α. Μ. Δ. γράφων ἐσυγκλήστηκεν ἐρμηνεύει: «Συνεκλήθη. Λέγεται καὶ θὰ συγκλήσω τὸν κόσμο μὲ τοῖς φωναῖς μου=συγκαλέσω καὶ συνεκάλεσα κλπ». Ἄλλα ἀνχρησιμητάτα τὸ ῥῆμα εἰναι τὸ ἀρχαῖον συγκλύζομαι, ἡ δὲ φρ. εἰναι παροιμιώδης, σημαίνουσα μεγάλην καταστροφήν. Εἰναι δὲ κοινοτάτη ἡ φράσις μετὰ συνωνύμων τοῦ συγκλύζομαι ἐν παροιμίαις ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων. «Ο κόσμος ἐποντίζετο καὶ ἡ ἐμὴ γυνὴ ἐβρυλλίζετο». (Πολίτου, Παροιμ. (ἀνέκδοτον μέρος) λ. κόσμος 32. Πρβλ. καὶ ἀρ. 20) Ἐν σημεριναῖς ὁ κ. ποντίζεται (χύτ. ἀρ. 47) ἐποντίζετο (ἀρ. 33) ἐποντίγετον (ἀρ. 31) ἐχιονίζετο (ἰρ. 35) ἔχχλιώτανε (ἰρ. 34) ἐκκιγώτανε (ἀρ. 30) καίγεται (ἀρ. 36) συντελεύεται (ἀριθ. 49) συντελεύονταν (χύτ. τ. Β' σ. 53 ἀρ. 12) «Ἡ γῆ καταποντίζεται» (χύτ. τ. Γ' σ. 629 ἀριθ 8).— 47. Ὁ Α. Μ. Δ. γράφει δλοῖστον καὶ ἐξηγεῖ «օλοιτο ᾧν». Ἄλλα τὸ ὠλὶ τοῦτο εἰναι ἔτερος τύπος τοῦ σχετλιαστικοῦ ἐπιφωνήματος ἀλλ (==ἀλίμονο), ὅπερ ὡς παρετήρησα ἀλλοτε (Παροιμ. τ. Α' σ. 503-4) εἰναι ἡ ὑστάτη κραυγὴ τοῦ Ἰησοῦ «Ἡλί Ἡλί» μὲ προτετχγμένον τὸ ἐ. ιφώνημα ἡ! συνηθέστατα ἦ τὸ ὠ! ἦ τὸ οῦ. (Ἐν μεσαιωνικοῖς κειμένοις ἀχλί, οὐηλ::!)— 48. μπαλαίνουμε=παλαίομεν. Καὶ κατωτέρῳ μπαλαίσιμην ἡ πάλη.— 50 Σουριᾶς=Συρίας. «Τπάρχει καὶ ἄσμα τῆς Σουριᾶς τὸ

κάστρο καὶ ὅχι τῆς Ὡριᾶς τὸ κάστρο, ὡς τινες λέγουσιν. (Α. Μ. Δ.). Πρόβλ. τὰς ἐμάς Παρχδόσεις σ. 718. 719. 720 — 51. τισλλοῦσα = ἀνεπήδων. (Α.Μ.Δ.). Ἐκ τοῦ ἀρχαίου τιλάω. — 52. ἐθριοῦσαν = ἐθρικύοντο (Α.Μ.Δ.). — 54. παιδιησα = ἀπέκχυψα. Λ. τουρκ. — 68. ἀρκατῶν = ἐργατῶν (Α. Μ. Δ.) — 70 χριωφελέταις = οἱ δικαιοσταχταὶ (Α.Μ.Δ.) — 74. ἀ=θὲ. (Α. Μ. Δ.) — 77 τ' ἀπάρθενα κορίτσια = εΟὗτω λέγονται ἐν Πρόδω αἱ παρθένοι. Τὸ αὖ δὲν εἶναι πλεοναστικόν, δπως εἶναι εἰς πλείστας ῥοδίξις λέξεις, ὡς ἀπλάτανος ἀχαλάσιδα, ἀροδάφνη (ῥοδοδάφνη) κ. ἢ. εἶναι ἐκ τοῦ ἀειπάρθενος. Λέγονται προσέτι καὶ ἀπάρθενα νερὰ ὑπὸ τῶν σπογγαχλιευτῶν μέρη, τῶν ὅποιων οἱ σπόγγοι ηδὴ τὸ πεδωτὸν ἀλιεύονται καὶ ἐν παρχαυθίῳ τῆς ἀπάρθενης τὸ βουνόν καὶ τῆς ἀπάρθενης τὸ κομμάτι παχμέγεθες τηλεβόλον ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως, ὅπερ πρὸ διώγων ἐτῶν ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν». (Α. Μ. Δ.) — 78 ποισαμπούρια «Οὐ μόνον βιορύδια, ἀλλὰ καὶ τσαμπούρια λέγονται οἱ βότρεις. Βωτρίδια λέγονται προσέτι καὶ τὰ ἴδρωτήρια. (Α. Μ. Δ.). Ποισαμπούρια ὡς ἐκ τῶν συμφραζομένων καταφρίνεται εἶναι αἱ ἐπιφυλλίδες. Ἐν Χίῳ ἀπότσαμπα (Πασπάτη, Γλωσσάριον σ. 89). Ἀλλαχοῦ ἀπότσαμπο, τσαμπουρίδη, τσαμπάκι, τσάμπουρο, τσάγγουρο, καμπανός. (Βλ. Πολίτου Παροιμ. τ. Α' σ. 458).

6

Σωζοπόλεως.

Θὰ δημοσιευθῇ ἐν ἐπομένῳ τεύχει τῆς Λαογραφίας, περιλαμβανόμενον ἐν συλλογῇ σωζοπολιτικῶν ἀσμάτων τοῦ Κ. Δ. Παπαϊωάννου.

7

Πελοποννήσου.

(Μ. Λελέκεων, Ἐπιδόρπιον. Αθ. 1888 σ. 189) (Μοιρολόγι).

Ἄτος του τό εἰδ' ὁ Διγενῆς ποῦ ἥθελε νὰ πεθάνῃ.
 Μάιδ' ἔτρωγε, μάιδ' ἔπινε, μαϊδὲ γλυκοκοιμάτο,
 μονὲ περισυριάναγε σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι.
 Τὸ γρίβα του παξάρευε καὶ τὴν ἀντρειά του δίνει.
 5 «Σύρε, ἀντρειά μου, 'ς τὸ καλό, 'ς τὸν ἄλλους ἀντρειωμένους.
 Πολὺ σὲ χάρηκα κ' ἐγώ, πεζὸς καὶ καβελλάρης.

Τῆς Ἀλεξάντρας τὸ βουνό, τὸ δασοφυτρωμένο,
κανεὶς δὲν τὸ ἀνέβαινε, κανεὶς δὲν τ' ἀνεβαίνει.
 10   'Εγώ ὁ μαῦρος τ' ἀνέβηκα τὴν νύχτα 'ς τὸ σκοτάδι
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ πέντ' ὀργυιαῖς τουφέκι.
Μὰ κεῖ μ' ἐγέλασ' ἡ αὐγή, τάστρι καὶ τὸ φεγγάρι,
κ' ἔγυρα ν' ἀποκοιμηθῶ, λίγον ὅπνο νὰ πάρω.
Βλέπω τὸ Χάρο κ' ἔρχεται 'ς τοὺς κάμπους καββελάρης.
 15   Μαῦρος εἶναι, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο 'ν' καὶ τǎλογό του,
μαῦρα λελούδια πέφτουνε τριγύρω 'ς τὸ πλευρό του.
Φέρνει τοὺς ἄρχοντας μπροστά καὶ τοὺς φτωχοὺς δόπισω,
κ' εὐτοῦνα τὰ μικρὰ παιδιά 'ς τὴν σέλλα κρεμασμένα·
κ' ἔνα μικρὸ ἄπ' τὰ μικρὰ τοῦ Χάρου κονθεντιάζει.
 — Χάρε, δὲν πάμ' ἀπὸ χωριά, κι' ἀπὸ κρύας βρυσούλαις,
 20   νὰ φάν οἱ ἄρχοντες ψωμὶ καὶ οἱ φτωχοὶ νεράκι,
κ' εὐτοῦνα τὰ μικρὰ παιδιά νὰ παίξουν λιγουλάκι,
νὰ παίζουν τὸ χρυσόμηλο, νὰ λησμονοῦν τοῖς μάνναις;»—

ΣΗΜ. Ὁ Ἄντ. Μηλιαράκης (Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἀθ. 1881 σ. ιγ') παραθέτει κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Λελέκου ἐκ τῆς ἀνεκδότου τότε συλλογῆς του τοὺς στίχ. 14-17 ἐκ τοῦ ᾄσματος τούτου, καὶ προσέτι τοὺς ἐπομένους 8 στίχους, ἀποτελοῦντας τὸ τέλος τοῦ ᾄσματος, οἵτινες δὲν φαίνονται γνήσιοι: δημοτικοί, ἀλλως δὲ καὶ δὲν περιελήφθησαν ἐν τῇ μετέπειτα ἐκδοθείσῃ συλλογῇ:

'Ο Χάρος εἰς τὸ Διγενὴ διπῶφτασε πεζεύει·
κι' ὁ Διγενῆς πετάχθηκε σὰν τᾶγροι λοντάρι,
καὶ πιάσθηκαν καὶ πάλευαν, καὶ πιάνουν καὶ παλεύουν,
ἐκεῖ 'ς τὰ γάργαρα νερά, 'ς τὰ δροσερὰ λιβάδια.
 'Ολημερὶς ἐπάλεψαν καὶ οἱ δυὸ σὰν παλληκάρια,
μάιδε ὁ ἔνας ἔπεφτε, μάιδε ὁ ἄλλος πέφτει.
 'Ο ἥλιος ἐβασίλεψε καὶ τὸ φεγγάρ' ἐχάθη,
κι' ὁ Διγενῆς δὲν φάνη πλιὰ 'ς τὸν κόσμο καβελλάρης.

8

Σύμηνς.

(Δ. Χαβιαρᾶς ἐν Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς, Πετρουπόλεως, 1905 τ. XII σ. 499).

'Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆς τὸν ἐτρομάσσει,
κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχᾷ ππῶς θὲ νὰ τὸν ναπάψῃ.

Οἱ ἀρχοντες τὸ μάθανε καὶ πά νὰ τὸν ἐδοῦσι.

Σύρνει θρονιά, καθίζει τους, γλυκὸν κρασὶν κερνᾶ τους.

5 «Γιὰ φάτε, πιῆτε, ἀρχοντες, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς δηῶμαι.

Ποιὸς εἶναι ποῦ τὰ γύρισε τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὅρη,

τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὡραν τὸ μεσημέρι;

'Εγώ μουν ποῦ τὰ γύρισα τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὅρη,

τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὡραν τὸ μεσημέρι.

Σαράντ' ἀρχούδια σκότωσα καὶ δεκοχὴ λεοντάρια.

Ποτὲ μου δὲν ἐδείλιασα ὡσὰν αὐτὴν τὴν ὡραν,

ποῦ δα τὸν Χάρον ἐγδυμνό, τὸν Λιὸν ἀρματωμένο,

τὸν Μιχαὴλ ἀρκάγγελο τριὰ σπαθιὰ τζωσμένο.

τὸ ἔνα ναι γιὰ τοὺς φτωχούς, τάλλο γιὰ τοὺς ἀρκόντους,

15 . τὸ τρίτον τὸ φαρμακεὸ γιὰ μᾶς τοὺς ἀντρειωμένους.

ΣΗΜ. Στ. 17. Τὸ Λιὸς πολλαχοῦ τῆς Ἐλλάδος εἰναι ἐν χρήσει
ώς ὑποχοριστικὸν τοῦ Ἐμμανουὴλ (Μανώλης-Μανωλιὸς-Λιός), ἐνταῦθα
πιθανῶς ἐννοεῖται ὁ προφήτης Ἡλίας, ἢν καὶ ἡ παράστασις τούτου ὡς
ψυχοπομποῦ εἰναι ἄγνωστος ἀλλοθεν, ή ὁ ἥγιος Νικόλαος, ὃστις παίρ-
νει τὴν ψυχήν, κατὰ τὰ συμαῖκτα μοιρολόγια, τὰ ὅποια ἐμνημονεύσα-
μεν ἀνωτέρω (σ. 190).

9.

'Ατσιχόλου τοῦ δῆμου Γόρτυνος τῆς Ἀρκαδίας.

(Παναθήναια 1905 τ. ΙΑ' σ. 31 [Τραγοῦδι τῆς τάβλας]).

Φίλοι, καλῶς ὡρίσατε, φύλοι κι' ἀγαπημένοι.

Συχάσατε, καθήσατε, γιὰ νὰ σᾶς μολοήσω

τῆς θάλασσας τὸν ταρασμὸ καὶ τῆς στεριᾶς τὰ πάθια,

τῆς Γουργαρᾶς τοῖς λαγκαδιαῖς, τῆς Ἀραπᾶς τὰ ὅρη,

5 ποῦ κεῖ συδὺ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
παρὰ πενήντα κ' ἐκατό, καὶ πάλι φοιτισμένοι.

Κ' ἐγὼ πῶς τὰ τριγύρισα τοῖς νύχτες μοναχός μου,
μὲ τετραπήγινο σπαθὶ καὶ μὲ βαρὺ κοντάρι!

Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταράχια,

νυχτιαῖς χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιαῖς χωρὶς φεγγάρι,

κ' ηὗρα τὰ φίδια πλεχταριὰ καὶ τοῖς ὅχιαῖς πλεμέναις.

Ξῆντα λοντάρια σκότωσα καὶ τετρακόσιους δράκους.

Σὰν ἔνα φίδ' δικέφαλο, φίδι μὲ δὺ κεφάλια,

ποτές μου δὲ φαντάστηκα πῶς θά χε ν' ἀπαντήσω.
 15 Εἶχε τὰ πόδια ἀλοϊνά, καὶ μάτια σὰν τὸ βόιδι,
 κ' εἴλε καὶ κάτι κέφατα πὸ μάλαμα καθάριο,
 σὰν ἔκανες γιὰ νὰ τὰ ἵδης τὰ μάτια σου χνύνταν.
 Καὶ πῶς ἐγὼ τὸ τῆραξα πῶς τό βανα σημάδι!
 20 Πέντε κοντάρια τοῦ δωκα καὶ μιὰ σπαθιὰ 'ς τὴ μέση,
 μάιδε τὸ βόλι τὸ κολλᾶ, μάιδε σπαθὶ τὸ παίρνει,
 καὶ μόνο μὲ τὸ δαμασκὶ τὸ τρύπησα μαχαιρὶ.
 ('φ') τὰ σουριχτά, ('φ') τὰ χουγιαχτὰ τὰ δέντρα μαραθῆκαν,
 κι' ὅσοι κάμποι τ' ἀκούσανε, οὐλοὶ 'ς τάγνάντιο βγῆκαν.
 Κ' ἐπέτυχα κ' ἐσκότωσα τὸ στοιχειωμένο λάφι,
 25 ποῦ χε σταυρὸ 'ς τὰ κέρατα, 'ς τὸ κούτελό τ' ἀστέρι.
 Καὶ τόσα χρόνια ποῦ ζησα δῶ 'ς τὸν ἀπάνου κόσμο,
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Καὶ τώρα νὰ ὁ Χάροντας, οὐλὸ χωσιαῖς μοῦ κάνει.
 'Αν ἀνεβῶ πά 'ς τὰ βουνά, κ' ἐκεῖνος ἀνεβαῖνει,
 30 κι' ἀν ὁβολήσω τὰ βουνά, κ' ἐκεῖνος ὁβολάει,
 κι' ἀν πέσω ν' ἀποκοιμηθῶ, γυρεύει νὰ μ' ἀρπάξῃ.

ΣΗΜ. Στ. 3-4. "Αλλως: Τῇς θ. τὸν τ. τῆς Γουργχριᾶς τοὺς κάμ-
 πους, | τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ τὰ πολυφοισμένα.—Στ. 21. 'Ο στί-
 χος ώς ἔχει, δεν φαίνεται γνήσιος, συντεθειμένος ὡν περὶ τοὺς στι-
 χουργικοὺς κανόνκς τῶν δημοτικῶν ἡσμάτων.—Στ. 23. 'Ο στίχος εἰναι
 ἀκατανόητος· ἵσως γραπτέον: κι' ὅσοι 'ς τοὺς κάμπους τ' ἀκουστῶν οὐλοὶ
 'ς τάγνάντια βγῆκαν.

* 10 *

Εὐθοίας

(Νέα Πανδώρα 1854 τ. Δ' σ. 621-2. — Passow σ. 393-4 ἀρ. 516 μετὰ παραλ-
 λαγῆς ἔξ Εὐθοίας δοθείσης ὑπὸ Βενθύλου [ἔσφαλμένως παρὰ Passow γράφεται
 Βρουθύλλος]. Th. Kind, Anthologie d. neugr. Volkslieder, Lpz. 1861 σ. 62
 [μετὰ γερμαν. ἐμμέτρου μεταφράσεως]. 'Ρωσικὴ μετάφρασις παρὰ Δεστούνη ἐνθ.
 ἀν. σ. 29 κέ. ἀρ. 6).

Τρίτη γεννήθ' ὁ Διγενῆς καὶ τρίτη θὰ πεθάνῃ.
 Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι' ὅλους τις ἀντρειωμένους·
 νάρθ' ὁ Μηνᾶς κι' ὁ Μαυραλῆς, νάρθη κι' ὁ γιὸς τοῦ Δράκου,
 νάρθη κι' ὁ Τρεμαντάχειλος, ποῦ τρέμ' ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος.
 5 'Επῆγαν καὶ τὸν ηῦρανε στὸν κάμπο ἔαπλωμένο.

«Ποῦ σουν ἐσύ, βρὲ Διγενῆ, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης;
—Φάτε καὶ πιέτε, φίλοι μου, κ' ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι·
Στῆς Ἀλαμάνας τὸ βουνό, στῆς Ἀραπιᾶς τὸν κάμπο,
10 ἐκεῖ ποῦ πέντε δὲν περνοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,
περνᾶν πενήντα κ' ἑκατὸν καὶ νά 'ν' κι' ἀρματωμένοι.
Κ' ἐγὼ μαῦρος ἀπέρασα πεζὸς κι' ἀρματωμένος.
Τριακόσι' ἀρκούδια σκότωσα κ' ἔξηνταδυὸ λεοντάρια.
15 'Επέτυχα κ' ἐβάρεσα τὸ στοιχειωμένο ἐλάφι,
ποῦ χε σταυρὸν στὰ κέρατα κι' ἀστέριον στὸ κεφάλι,
κι' ἀνάμεσα στὰ δίπλατα εἶχε τὴν Παναγία.
Αὐτὸν τὸ κρίμα μ' ἔσωσε καὶ θέλω νὰ πεθάνω.
Τρακόσους χρόνους ἔζησα δῶν στὸν ἀπάνω κόσμο·
Κανένα δὲν φοβήθηκα ἀπ' τοὺς ἀντρειωμένους.
20 Τώρ' εἰδ' ἔνα ἔσκαλτσωτο πεζὸν κι' ἀρματωμένο,
πῶχει τοῦ ὁίσου τὰ πλουμιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια,
Τὸν εἴδανε τὰ μάτια μου κ' ἐλάβωσ' ἡ καρδιά μου.
Κεῖνο τὸ κρίμα μ' ἔσωσε καὶ θέλω νὰ πεθάνω».—

ΣΗΜ. Στ. 1 θ' ἀποθάνη B. 2. Τοὺς ἀν. P. 3. Μκυρούδης B. 3. 4. Νάλθ' ὁ—νξλθη κι ΠΙ. 5. Υπῆγαν B. 6. μπρὲ Δ:γ. P. Τί ἔχεις σὺ βρὲ Δ. B. 7. ἀφηγιῶμακι B. ἀφηγιῶμακι P. 9. Ἐκεῖ εἰς—εἰς δέκα B. πέρονουν—δὲν δ. P. 10. ἀν εἰν' B. 12. λιόντάρια P. 13. στ. λάφι P. 14. πῶχει Π. 16. 22. μέλλω B. 17. Τριακόσιους P. ἐδῶ Π. 19 καὶ τώρα εἰδα ἔνα ξ. πεζὸν κι' ἀρματωμένον ΠΙ. ἀνδρειωμένο B. ποῦ χε P.

Στ. 15 ἀνάμεσα στὰ δίπλατα—μεταξὺ τῶν δύο ωμοπλατῶν.
16. 22 τὸ κρίμα μ' ἔσωσε—ἡ ἀμαρτία μὲ κατέφθισε, ταύτην τὴν ἀμαρτίαν ἀποτίνω. 20 ρίσος, ὁ λυγς (*Felis lynx L.*). Ἡ λ. σλαβική.

* 11

(Τριαντ. Μπάρια, Ἀναιμήσεις φιλοπάτριδος, ἐν Παρισ. 1861, σ. 141).

5 'Στῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Ἀραπιᾶς τὸν κάμπο,
ἐκεῖ οἱ πέντε δὲν περνοῦν, κ' οἱ τρεῖς δὲ συντυχαίνουν,
κ' ἐγὼ μαῦρος ἀπέρασα, πεζὸς κι' ἀρματωμένος·
σαράντ' ἀρκούδαις βάρεσα κ' ἔξηντα λαφομούσχια,
κ' ἐπέτυχα κ' ἐβάρεσα τὸ πρῶτο λαφομούσχι,

ποῦ χε κουμπιὰ 'στὰ κέρατα, φεγγάρι 'στὰ καπούλια,
κι' ἀνάμεσα 'στὰ στήθη του, σταυρὸ μαλαματένιο.
Ποτὲ δὲν ἐφοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀνδρειωμένους,
κ' ἐκ' εἶδ' ἔνα ἔκειλτσωτο, ἔνα λαμπροφεγγίτη,
10 ποῦ χε τοῦ Χάρου τὰ μαλλιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
κρατοῦσε κ' εἰς τὸ χέρι του σπαθὶ ἔγυμνωμένο.
«Σύρε λεβέντη, φώναζε, γιὰ σύρε 'στὸ καλό σου,
τὴ λεβεντία σου θάμασα καὶ τὴν παλληκαριά σου».

ΣΗΜ. Στ. 1 κάμπον Μπ. 2. δὲν σ. Μπ. 6 κουμβιὰ Μπ. ("Ισως
ἐννοεῖ κοσμήματα ἐκ μαργαριτῶν ἢ τιμίων λίθων). 7 μαλαγματένιο
Μπ. 13 τὴν λ. σου θαύμασα Μπ.

* 12 *

Κουρέντων Ἡπείρου.

(Γ. Χρ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρὸν δημ. ḥσμάτων, 'Αθ. 1866
σ. 208 ἀρ. 31. — 'Αραβαντοῦ, Συλλογὴ δημ. ḥσμάτων 1880 σ. 273 ἀρ. 453. —
Ρωσ. μετάφρ. παρὰ Δεοτούνη σ. 30-1).

'Σ τῆς "Αη Μαρίνας τὰ βουνά, 'σ τῆς 'Εριβοιᾶς τοὺς κάμπους,
ἐκεῖ ποῦ πέντε δὲν πατοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,
ἔγω μονάχος πέρασα πεζὸς κι' ἀρματωμένος
μὲ τετραιδαῖς 'σ τὸ σπαθὶ καὶ φούνταις 'σ τὸ ντουφέκι.
5 'Εξῆντα δράκους σκότωσα κ' ἔξῆντα λαβωμένους,
μούν' πέτυχα κ' ἔνα στοιχειὸ σὲ μιὰ ψηλὴ ὁραοῦλα,
ποῦ χε σταυρὸ 'σ τὰ κέρατα, φεγγάρι 'σ τὰ καπούλια·
Σειέται καὶ σειόνται τὰ βουνά, σειέται καὶ σειόνται οἱ κάμποι,
ταράζει τὰ ποδάρια του, τὰ δέντρα ἔερριζώνει,
10 στριγγιὰ φωνὴν ἐφώναξε, βουγγᾶν βουνὰ καὶ δάχαις·
«Ἐδῶ ποῦ πέντε δὲν πατοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,
τί χάλευες μονάχος σου πεζὸς κι' ἀρματωμένος;»

ΣΗΜ. Στ. 2 πατᾶν — δὲν δ. Α. 6 μόν' πίτυγχ A. 7 εἶγε
X. 8 σειοῦνται-σειοῦνται X. 10 βογκᾶν A. 11 πατᾶν A.

Στ. 1. 'Εριβοιᾶς. Τὸ ὄνομα εἰναι ἀρχαῖον, ἀλλ' ἀμφίβολον ἐν ἔχει
τι κοινὸν πρὸς τὰς οὖτω καλουμένας πόλεις τῆς Μακεδονίκης καὶ τῆς
Βιθυνίας. — 4 τετραιδαῖς. "Αγνωστός μοι ἡ σημασία τῆς λέξεως. 'Εν
τῷ ὑπ' ἀρ. 14 ἀντὶ τούτου κεῖται «μὲ τετραπίθαμο σπαθὶ» ἐν δὲ

τῷ 15 «τετραπήχινο σπ.». 10 στριγγιὰ φωνὴ ἡ ὀξεῖα καὶ διάτορος. καὶ ῥῆμα στριγγίζω (Κοραῆ, Ἀτακτα Α' σ. 184). Ἀπὸ τῆς φωνῆς τοῦ νυκτοβίου πτηνοῦ στριγγός (λατ. striga).

* 13

(Εὐλαμπίου, Ἀμάραντος ἀρ. 26.—Passow σ. 306 ἀρ. 430.—Th. Kind, Anthologie neugr. Volkslieder, Lpz. 1861 σ. 66 [μετὰ γερμ. μεταφρ.]. Ἄρσική μετάφρ. παρὰ Δεστούνη σ. 50-1].

Τρίτ' ἐγεννήθ' ὁ Διγενῆς, τρίτη θὲ νὰ πεθάνῃ·

Στέλνει, φέρνει τοὺς φίλους του, ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους·

Νᾶρθ' ὁ Μηνᾶς, ὁ Μαυραῖλῆς κι' αὐτὸς ὁ γιὸς τοῦ Δράκου.

Κ' ἐπῆγαν καὶ τὸν ηὗρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο·

5 Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

«Σὰν τί νὰ σ' ηὔρε Διγενῆ, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης;»

—Ογδόντα χρόνους ἔζησα εἰς τὸν ἀπάνω κόσμο,

κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπ' τοὺς ἀντρειωμένους,

τώρ' εἰδα νὰ ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορημένο·

10 φορεῖ τοῦ ἥλιου τὰ μαλλιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια· μὲν κράζει νὰ παλέψωμε 'στὰ μαρμαρένι' ἄλώνια·

κι' ὅποιος νικήσ' ἀπὸ τοὺς δυό, νὰ παίρνῃ τὴν ψυχή του.—

Κ' ἐπῆγαν κ' ἐπαλέψανε 'στὰ μαρμαρένι' ἄλώνια·

κι' ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς, τὸ αἷμ' αὐλάκι κάνει·

15 κι' ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει... .

14

Βουρβούρων Κυνουρίας.

(Παναθήναια 1905 τ. ΙΑ' σ. 35) (Μοιρολόγι).

'Σ τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνά, τὰ δασοφυτεμένα,
κανεὶς δὲν τὰ περπάτησε, δὲν τά χει περασμένα.

Κ' ἐγὼ ὁ μαῦρος Διγενῆς τά χω συργιανισμένα,
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς δργυιαῖς κοντάρι.

5 Δώδεκα ἀρκούδια σκότωσα, τὰ πέντε μερωμένα,
τέσσερα φίδια μὲ φτερά, πίσω καλλιγωμένα.

Κ' ἐκεῖ δὲν ἐφοβήθηκα σὰν τούτην τὴν ὄρα,
ποῦ εἰδα τὸ Χάρο ζωντανό, τὸ Χάρο καβαλάρη,
ποῦ εἰδα τὸν ἀρχιστράτηγο μὲ τὸ σπαθὶ 'σ τὸ χέρι.

15

Λάστας Γορτυνίας.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ν. Λάσκαρη 1889.—*N. Λάσκαρη*, ἡ Λάστα, ἐν Πύργῳ 1908 σ. 347) (τῆς τάβλας).

«Καλῶς ὥρίστε, φίλοι μου, φίλοι μ' ἀγαπημένοι.
 Γιὰ κάτσετε, σιγήσετε, νὰ σᾶς τὰ μολογήσω.
 Τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνά, τῆς Ἀραπιᾶς τὰ μέρη,
 πῶκεī συδὺ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 5 ἀπὸ πενήντα κ' ἑκατό, κι' ἀπὸ κατὸν πενήντα,
 κ' ἐγὼ μικρὸς τὰ πέρασα, τὴν νύχτα μὲ σκοτάδι,
 μὲ τετραπήγινο σπαθί, μὲ πέντ' ὁργυιῖς ντουφέκι.
 Δώδεκα ἀρκούδια σκότωσα, καὶ δώδεκα λοντάρια,
 καὶ πέντε φίδια μὲ φτερά, τὰ πέντε στριχειωμένα.

16

Μαρμαριοῦ Ἀρράτας.

(παρὰ Ν. Βραχνοῦ καθηγητοῦ).

Σ τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνά, σ τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 ποῦ κεῖ συνδὺ δὲν περπατοῦν καὶ πέντε δὲν κοιμῶνται,
 παρὰ πενήντα κ' ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν.
 K' ἐγὼ δι μαῦρος τὰ πέρασα τὴν νύχτα μὲ φεγγάρι
 5 καὶ τὴν αὐγὴν μὲ τὸ δροσιὸ ποῦ θελὰ διασελλέψω.
 K' ἐκεῖ τὸ Χάρο ἀπάντησα σ τὰλογο καβαλλάρη.
 Μαῦρος είναι, μαῦρα φορεῖ, μαυρό 'ν' καὶ τὰλογό του,
 μαῦρά 'ν' καὶ τὰ ζαγάρια του, ποῦ περβατοῦν κοντά του.
 Φέρνει τοὺς νιοὺς ἀπ' τὰ μαλλιά, τοὺς γέρους ἀπ' τὰ γένεια,
 10 καὶ τὰ μικρούλια τὰ παιδιά σ τὴ σέλλα κρεμασμένα.
 Πᾶν κ' οἱ μαννάδες τους κοντά, κοντὰ περικαλιῶντας.
 «Δός μάς τα, Χάρε, τὰ παιδιά, νευτοῦντα τὰ μαξούμια».

17

Καρπάθου.

(C. Wescher, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου, μετάφρ. Μανωλακάκη Ἀθ. 1878 σ. 80.—*Μανωλακάκη*, Καρπαθιακά. Ἀθ. 1896 σ. 234 ἀρ. 27).

Ο Ιενῆς ψυχομαχεῖ, κι' οὐλος δι κόσμος κλαίει.
 K' οἱ ἀρκοντες τὸ κούσασι κ' ὑπᾶ νὰ τὸν ιοῦσι

Στρώνει τω τάβλα νὰ εὐτοῦ, πᾶσα λογιῶν τραπέζι·
 «Τρῶτε καὶ πίνετ', ἀρκοντες, κ' ἐγιώ νὰ σᾶς φηοῦμαι.

5 Τῆς Ἀλεξάντρας τὰ οὖνιά, τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὅρη,
 ἐγιώ μαι ποῦ τὰ ὕρισα τὰ κάστρη ὕδουν ὕδουν.
 Ποτὲ δὲ ἐφοήθηκα ὡς ἔτούτη τὴν ὥραν,
 ποῦ ἡ α τὸ Χάροντα γδυμνὸν μὲ τρὰ σπαθιὰ ζωσμένο·
 10 τό να βαστᾷ γιὰ τοῖς φτωχούς, καὶ τἄλλο γιὰ τοῖς πλούσιους,
 τὸ τρίτο τὸ φαρμακεόδη γιὰ τοῖς κριματισμένους.

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ τῆς πρώτης ἑκδόσεως. Στ. 1. Ὁ Γιενῆς. 2. Κ' ἑκούσι το κ' οἱ ἀρκοντες κ' ὑπάν νὰ τὸν ἐοῦσι. «"Ωρα καλή σου,
 Γιενῆ.—Καλὸς τοὺς ἀρκοντές μου». 3. Στρ. τους τ. νὰ γευτοῦ, νὰ
 φάσι καὶ νὰ πιοῦσι.—5. οὖνά, τῆς Μπαχρομπαριάς τὰ ὅρη.—6. ὕρισα
 ὥρα τοῦ μεσονύκτου. 7. Δὲν ἐφοήθηκα ποτὲ σὰ τουτηδὲ τὴν ὥρα.
 8. π' εἰδα—γυμνὸ—σπαθιά. 9. Τό να εἰν' γιὰ τοῖς ἀρκοντες καὶ—
 10—γιὰ μᾶς τοὺς ἀνδρειωμένους.

Στ. 3 νὰ εὐτοῦ=νὰ γευτοῦν ὅ. οὐνιὰ=βουνά. 8 ποῦ 'α=ποῦ δξ,
 εἰδξ.

* 18

Δακοβικῶν Μακεδονίας.

(Γονσιου, Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου, 'Αθ. 1901 σ. 104-5 ἀρ. 162).
 (Μοιρολόγι).

'Εψὲς προψὲς ἀπέρασα ἀπ' ἔνα παλιοκλῆσι·
 Βρίσκω σαράντα μνήματα, δῆλα μὲ τὴν ἀράδα,
 καὶ ἔνα μνῆμα ξέχωρα, ξεχωριστὰ πὸ τἄλλα.
 Δὲν τὸ δα καὶ τὸ πάτησα πάνω 'ς τὴν κεφαλή του.
 5 Κί δ νιὸς ποὺ μέσα φώναξε, βαριὰ ἀναστενάζει.
 «Ποιὸς εἶναι ποῦ μ' ἐπάτησε πάνω 'ς τὴν κεφαλή μου;
 κ' ἐγώ μαν νιὸς κ' ἐλεύτερος, κ' ἐγώ μαν παλληκάρι.
 Τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνά, μαῦρα καὶ βουρκωμένα,
 κανέις καὶ δὲν τὰ πέρασε, δὲν τά χει περασμένα.
 10 Εγώ δ νιὸς τὰ πέρασα, τά χω περπατημένα.
 Μέρα δὲν τὰ περπάτησα, νύχτα μὲ τὸ φεγγάρι,
 Μὲ δεκοχτὼ πθαμῶν σπαθί, μὲ δεκαννιὰ τουφέκι.
 Σκοτώνω ἀρκούδια μὲ φτερά, λύκους λυσοδεμένους,
 σκοτώνω φίδια μὲ φτερά, ποῦ τρῶν τοὺς ἀντρειωμένους.
 15 Καὶ τόσα ἀπὸ σταύρωσα κανένα δέ φοβηθκα.

Μὰ σταύρωσα τὸ Χάροντα μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι,
ἀπ' τὰ μαλλιὰ μὲ ἄρπαξ, κ' ἐπῆρε τὴν ψυχή μου».

ΣΗΜ. Στ. 4 'ς τὴν κ. 7 ἑλεύθερος. 12 δεκχννέω.

Στ. 15 σταύρωσα=διεσταύρωσα, συνηντήθην.

19

Κυνουρίας.

(Παναθήναια 1905 τ. ΙΑ' σ. 38 — Παρὰ καλογήρου τῆς μονῆς τῆς "Ελωνας).
(Τῆς τάβλας).

Βουνὰ τοῦ Ἀσπροπόταμου, μὲ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια!
Χιόνια μου, νὰ μὴ λειώσετε, ὡς ποῦ νάρθουνε τάλλα,
τ' εἰν' ἄρρωστος δι Διγενῆς, βαριὰ γιὰ νὰ πεθάνῃ.
Καὶ τό μάθαν τρεῖς φύλοι του κ' οἵ τρεῖς καλοί του φύλοι,
τοῦ φέρνουν τὸν ἀντίψυχο γιὰ νὰ μὴ βγῆ ἢ ψυχή του.

· · · · ·

20

"Ορους Κερκύρας.

(Αντ. Μαρούσου, Τραγούδια ἑθνικά, Κέρκυρα. 1850 τ. Β' σ. 86-7).

Ψυχομαχάει δι Διγενῆς κ' ἡ γῆς ἀνατρομᾶζει.
Τὸ μάθανε τρεῖς φύλοι του, τρεῖς ἀγαπητικοί του,
δι ἔνας τοῦ παίρνει κρύο νερό, κι' δ ἄλλος ἀφράτο μόσκο,
κι' δι τρίτος τὸν ἀντίψυχο νὰ μὴν ψυχομαχήσῃ.
5 'Σ τὴν τάβλαν δπου ἐστρώσανε, νὰ κάτσουν νὰ γευτοῦνε
ἀθιβοὴ δὲν εἴχανε κι' ἀθιβοὴν εὐρῆκαν.
«Τρεῖς ἀντρειωμένοι ἥμαστε κι' οἵ τρεῖς καλαντρειωμένοι,
μὰ σὰν τὸν ἀντρα ποῦ εἶδα χτές 'ς τοῦ Δράκου τὸ λιβάδι,
σὰ δυὸ βουνά ἦτα οἱ πλάταις του, σὰν κάστρο ἡ κεφαλή του!»
10 'Ως τ' ἄκουσεν δι Διγενῆς ἀντρειεύτη κ' ἐστρώθη.
Ντύνεται τσάρκους δώδεκα καὶ καραντάναις δέκα,
καὶ χάλκινο ποκάμισο, καὶ σιδερένια σκούφια.
'Επῆγε καὶ τὸν ηὔρηκε τσοὺ κάμπους π' ἐκυνήγα.
«Ποιός εἰν' αὐτὸς ποὺ κυνηγῷ 'ς τάφεντη μου τσοὺ κάμπους;
15 —'Αφέντης σου καὶ σένανε, ἀφέντης μου κ' ἔμένα.
— Βάρει μου γιὰ νὰ σὲ βαρῶ, κροῦνε με νὰ σὲ κρούω».

Μιὰ κονταριὰ τοῦ βάρησε ἀνάμεσα 'ς ταῖς πλάταις,
τὸ στόμα τ' αἴμα γιόμησε, τάχειλι του φαρμάκι,
κι' ὅλος δὲ κόσμος ἀτρεχεὶς νὰ ἴδῃ τὸ λαβωμένο.

20 Ποιὸς ἦτανε ποῦ σκότωσε αὐτὸ τὸν ἀντρειωμένο,
τοῦ Λίμνης τὸν πραματευτὴ τοῦ Λικουρσιᾶς τὸν ἄντρα,
ὅπ' ἔκανε τὰ ψυχικὰ καὶ ταῖς ἐλεημοσύναις,
ταῖς ὁρφαναῖς ἐπάντρευε, τοῦ οὗραις λεημονιώτουν,
καὶ τῶν φτωχῶν ἐδάνειζε κι' ἀπίσω δὲν τὰ παίρνει.

25 «Βολεῖ σου δὲ τόπος, Διγενή, καὶ φαίνεσαι ἀνδρειωμένος» . . .
Σὰν ἀστραπὴ τὸ βλέμμα του καὶ σὰ βροντὴ ἡ φωνή του.

ΣΗΜ. Στ. 2. κι' ἄλλος *Mar.* 21 πραγματευτὴ *Mar.* 25 ἀνδρειώνος *Mar.*

Στ. 11 τοάρκους. 'Αγνοῶ τὴν σημεσίαν τῆς λέξεως· τοάκος εἶναι
ό θώραξ (ἰταλ. giaco). ἄλλ' ἐν τῷ ἄσματι τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἐπομένῳ
ό θώραξ λέγεται χάλκινο ποκάμισο, ὡς τὸ κράνος σιδερένια σκούφια
ἡ σιδερένιο πόσι. 21 Αἱ τοπωνυμίαι ἐτέθησαν αὐθαίρετως· ἡ Λίμνη
εἶναι κοινοτάτη τοπωνυμία, ἀδηλον δὲ εἰς τίνα ἀναφέρεται τὸ ἄσμα· ἡ
δὲ Λικουρσιὰ εἶναι ἡ ἀπέναντι τῆς Κερκύρας ὑπέρ τοὺς Ἅγιους Σα-
ράντα τῆς Ἡπείρου.

* 21

(Ζαυπελ. "Ἄσμ. δημ. Κέρκ. 1852 σ. 700, 135.—*Passow, Carmina popular.*
σ. 371-2 ἀρ. 491.—*Th. Kind, Anthologie neugr. Volkslieder*, Lpz. 1861 σ.
102-104 [μετὰ γερμ. μεταφρ.].—Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθήκη, Βενετ. 1873
τ. Β' σ. μη' - μη'. — Βύρων 1874 τ. Α' σ. 702. — Α. Θέρου, Δημιοτ. τραγούδια
1909 σ. 99.—Πωσικὴ μετάφρασις παρὰ *Λεστούνη*, σ. 25 κἄτε).

Ψυχομαχάει δὲ Διγενής καὶ ἡ γῆς ἀνατρομάζει.

Τὸ μάθανε τρεῖς φίλοι του, τρεῖς μπιστεμένοι φίλοι,
κι' ὅ νας τοῦ φέρνει κρύο νερό, δὲ ἄλλος ἀφρᾶτο μόσκο,
δὲ τοίτος τὸν ἀντίψυχο νὰ μὴ ψυχομαχήσῃ.

5 'Στὴν τάβλα, ποῦ καθούντανε, καὶ ποῦ ψωμὶ ἐτρῶγαν,
ἀθιβολὴ δὲν εἴχανε κι' ἀθιβολὴν εὑρῆκαν

«Τρεῖς ἀντρειωμένοι εἰμάστενε, καὶ οἵ τρεῖς καλαντρειωμένοι,
μὰ σὰν τὸν ἄντρα ποῦ δα χτές 'ς τοῦ Δράκου τὸ λιβάδι,

10 (χαρά 'ς τον ποῦ τὸν ἔσπειρε, κι' ὅποῦ τὸν κοιλοπόνα)
σὰ βράχος εἰν' οἵ πλάταις του, σὰν κάστρο ἡ κεφαλή του,

καὶ τὰ πλατιὰ τὰ στήθια του, τοῖχος χορταριασμένος». Σὰν κάπως τ' ἄκουσ' ὁ νεκρὸς καὶ βαριαναστενάζει. «Φέρτε μου δῶ κρασὶ νὰ πιῶ, φέρτε μ' ψωμὶ νὰ φάω, καὶ σύ, γραμματικόπουλε, κατέβασ' τὸ σπαθί μου καὶ τὸ βαριὸ κοντάρι μου, ν' ἀναστηθῇ ἡ καρδιά μου». 15 Κάνει τὰ χέρια βασταριό, ἀντρειεύθῃ κι' ἀστηκώθῃ· ντύνεται τσάρκους δώδεκα καὶ δεκαπέντε δίπλαις, καὶ χάλικιο πουκάμισο καὶ σιδερένιο πόσι. Κ' ἐπῆγε καὶ τὸν ἡὔρηκε 'ς τὸν κάμπο ποῦ κυνήγα· 20 «Ποιὸς είσαι σὺ ποῦ κυνηγᾶς 'ς τοῦ Δράκου τὸ λιβάδι; —Αφέντης σου καὶ κύρης σου, κι' ἀφέντης τ' ἀφεντός σου. —Βάρει μου σὺ νὰ σοῦ βαρῶ, κροῦνε μου νὰ σὲ κρούω». Σὰν ἀστραπὴ τὸ μάτι του καὶ σὰ βροντὴ ἡ φωνή του. Μιὰ πρώτη τοῦ κατέβασε, μιὰ δεύτερη τοῦ δίνει. 25 Τὸ στόμα τ' αἷμα γιόμισε, τὸν ἔξαπλωσε τοῦ μάκρου κι' ὅλος ὁ κόσμος ἔτρεξε νὰ ἰδῃ τὸ λαβωμένο. «Χαρά 'ς τὸν τὸν κοιτάμενο, τὸ μισαπεθαμένο, Χαράς καὶ τέτοιονε γιατρὸ ποῦ νεκρούθεραπεύει».

ΣΗΜ. Στ. 17 τσάκους Ρ. 19 τὴν εὗρ. Ρ. 21 Ἀ. μου—ἀφεντός μου Ρ. 22 Βαρεῖ Ρ. 25 στ. αἷμα Ρ. 26 δγῇ Ρ.

* 22

(*Legrand, Recueil de chansons popul. gr.* σ. 196 ἀρ. 90. Πρβλ. *Sathas et Legrand, Les exploits de Digénis.* Par. 1875 σ. I.XIII [γαλλ. μετάφρ.].—‘Ρωσικὴ μετάφρασις παρὰ *Δεστούνη* σ. 53).

Ψυχομαχεῖ ὁ Διγενῆς 'ς τὸ σιδερὸ κρεβάτι,
τὸν τριγυρίζουν οἱ γιατροὶ μὲ τὰ χαρτιὰ 'ς τὸ χέρι.
Σηκώνει τὸ κεφάλιν του καὶ κρᾶζει τὴν καλήν του.
«Κάδου κοντά μου, λυγερή, κάδου κοντά μου, κόρη. 5
Σ τὸν κόσμον τοῦτον ἔζησα χρόνους τριανταρίᾳ
καὶ τώρα ἥλθ' ὁ ἄγγελος νὰ πάρῃ τὴν ψυχήν μου.
Σφίγγει τὰ χέρια της τὰ δυό, χίλια φιλιὰ τῆς δίδει,
καὶ μέσα 'ς ταῖς ἀγκάλαις του σφικτὰ σφικτὰ τὴν πνίγει.

ΣΗΜ. Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ἄσματος ὁ Legrand δηλοῖ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἔπους ὅτι ἀνεκοινώθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῶν μαθηματικῶν Ἀντ. Φατσέα. Οὗτος κατήγετο ἐκ Κυθήρων, ἐδίδαξε δὲ ἐν τοῖς γυμνασίοις Τριπόλεως καὶ Ναυπλίου.

23

Κερασοῦντος

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς I. Βαλαβάνη).

'Ακρίτες κάστρον ἔχτιζεν τριγύλω 'ς σὺ δασῖα.

'Απάν' τοῦ κόσμου τὰ φυτά ἐκεῖ φέρ' καὶ φυτεύει,
ἀπάν' τοῦ κόσμου τὰ πουλιὰ ἐκεῖ πάγ'νε φωλεῦνε.

'Ατὰ κιλάιδναν κ' ἐλεγαν «Πάντα θὰ ζῇ ὁ Ἀκρίτες,

5 «Ἀφσήτεν τὰ πουλόπα μου ἃς κιλαζδοῦν καὶ ἃς σ' αἴρουν
ἀτὰ μικρὰ πουλόπα εἰν' 'κ ἐξέρ'ν νὰ κιλαζδοῦνε»

«Ονταν τερῷ τὸ πέραγκαν ὁ Χάρον κατιβαίνει.

«Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Χάρε μου, καὶ πᾶς συγχαιρεμένα;

— «Ἐρθα νὰ παίρω τὴμ ψυχήσ' σ', καὶ πάγω χαρεμένα.

10 — Χάρε μ', γιά 'λ' ἃς παλεύονμε 'ς τὸ χάλκινον τάλῶνιν.

«Ἄν ἔν καὶ τὸ νικᾶς μ' ἐσύ, ἔπαρ' τὴ ψεῦτημ μ' καὶ δέβα,
ἄν ἔν καὶ τὸ νικείεσαι, θὰ παίρω καὶ τὸ μαῦροσ σ'».

«Ἐξέβαν καὶ ἐπάλεψαν, ἐνίκεσεν ὁ Χάρον.

«Ν' ἀηλὶ ἐμέν, καὶ βάι ἐμέν, ἐνίκησέ μ' ὁ Χάρον.

15 Φέρτεμ με τὴμ φιλίντραμ μου, φέρτε με τὰ σιλιάχα μ',
φέρτεμ με τὸ τοποῦζιμ μου, ντὸ ἐν ἐξῆντ' ὀκᾶδες,
καὶ τάλλο τὸ τοποῦζιμ μου, ντὸ ἐν ἐξηνταπέντε».

Φέρον' ἀτον τὴμ φιλίντραν ἀτ', φέρον' ἀτον τὰ σιλιάχ' ἀτ',

20 Φέρον' ἀτον τὸ τοποῦζιν ἀτ', ντὸ ἐν ἐξῆνταπέντε.
«Ἀχπάσ'κεταν ὁ Ἀκρίτες μου νὰ πάγη κυνηγεύῃ.«Σ σὸ μεσοστράτ' 'κ ἐπρόφθιασεν, 'ς σὸ μεσοστράτ' 'κ ἐπῆγεν,
ἐπόνεσεν ἡ κεφαλιά τ' τεράζει ν ἡ καρδία τ',
καὶ συντρομάζ'ν τὰ γόνατά τ', καὶ 'κ ἐπορεῖ νὰ πάγῃ.

25 «Ο Ἀκρίτες ὅπιο κλώσ'κεται καὶ πυκναναστενάζει.

«Ν ἀηλὶ ἐμὲν τὸν ἄκλερον, ἐγὼ πῶς θ' ἀποθάνω.

«Ἄς σ' αἰρουντάνε τὰ δασῖα, ἃς σ' αἴρουν τὰ θερία.

«Ἄς ἔστεκα ψηλὰ δασῖα, ψηλὰ περχαρομύτια,
νὰ ποῖνα τ' ὅρεα κ' ἔκλαιγαν, τ' ὀρμένια μοιφολόγγαν.30 Δέβα, καλίτσα μ', στρῶσομ με θανατικὸν κρεβάτιν,
θέκον καὶ 'ς τὸ κεφάλιμ μου καὶ παρχαρί' τσ' ιτσίκια».Διαβαίν' ἡ κάλια τ' στρῶνει ἀτον τουσέκια καὶ γέργανια,
καὶ θέκ' καὶ 'ς τὸ κεφάλιν ἀτ' καὶ παρχαρί' τσ' ιτσίκια.

«Καλή, ἀδὺ ντὸ ἔστρωσες ἀχάντια καὶ τριβόλια; . . . .

- 35 —'Ακοῦσ', ἀκοῦσ', ν' 'Ακρίτα μου, ντὸ λέγ'ν οἱ γειτονᾶδες;
 Γιάννες λέει, παίρω τᾶλογον, καὶ Γεώρις τὸ τοποῦζιν ἀτ',
 κι' ὁ γέρων ὁ σαπόγερον λέγει, παίρω τὴγ κάλ'ν ἀτ!
 —Γιάννεν 'κὶ πράττει τᾶλογόμ μ' καὶ Γεώριν τὸ τοποῦζιμ μ',
 τὸ γέρον τὸσ σαπόγερον 'κὶ πράττ' τέμὸν ἡ κάλη».
- 40 Καὶ τὸ τοποῦζιν ἀτ' ἔκαψεν καὶ τᾶλογον σκοτώνει.
 «Κόρ', ἔλα φτειάμε ἀσπασμόν καὶ τς ἀποχωρισίας».
 Κλίσ' κεται κα' νὰ προσκυνᾶ τ' 'Ακρίτα τὴγ καρδίαν.
 'Ατὸς τὴγ κόρην ἔγλυσεν τὴν θαμαστὴν τὴγ κόρην.
 Οἱ δίσσ' μίαν ἐπέθαναν, οἱ δίσσ' μίαν ἐθάφαν.

ΣΗΜ. Στ. 5 'Αφσητεν=ἄφετε. πουλόπα, ὑποκορ. τοῦ πουλίν.
 6 'x ἐξέρν=οὐκ ἐξέρουν. ἀγνοοῦν. 10 γαὶ 'λ'=γιὰ ἔλα. 11 ψσ'ή μ'=ψυχήν μου, δέβα=διάβηθι. 15 φιλίντρα δπλον, ὅποιον ἀκριβῶς
 ἀγνοῶ. ἵσως τὸ τόξον. σιλιάχιν (ἀραβ. τουρκ. σιλάχ=δπλον) τὸ κοι-
 νῶς σιλάχι (ζώνη δερματίνη χρησιμεύουσα ὡς δπλοθήκη). 16 τοποῦζιν
 =ρόπαλον (τουρκ. τοπούζ). 21 ἀχπάσ' κεταν (βῆμ ἀχπάνω) ἀχπά-
 σκουμπαί=κινῶ, δρμῶμαι εἰς ὁδοιπορίαν. κυνήγιον κττ. 25 κλώσ' κεται
 =στρέμεται, γυρίζει. 26 ἀκλερον (ἀκληρον) μτφ. ἀθλιον, τάλανχ.
 28 περχαρομύτια=ἄκραι δροπεδίων. 29 νὰ ποῖνα =νὰ ἐποίουν. δρ-
 μένια=δάση (τουρκ. ορμάν) κοινῶς δουμάρια. 31 θέκον=θέει. παρ-
 χαρὶ τσ' ιτσίκια =ἄνθη ἐκ τοῦ δροπεδίου. τσιτσέκ (ἄνθος) λ. τουρκ.
 32 τουσέκια=ὑπόστρωμα, λ. τουρκ γεργάνια=έφαπλώματα, λ τουρκ.
 γιορκάν. 34 Δυσφορῶν ὁ 'Ακρίτης νομίζει δτι ἡ στρωμνή του εἰναι
 ὅχι ἐξ ἀνθέων ὡς παρήγγειλεν, ἀλλ' ἐξ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων.
 39 τὸν γέρων σαπόγερον Β

*24

Πόντου.

(Π. Τριανταφυλλίδον, οἱ Φυγάδες, ἐν Ἀθ. 1870 σ. 49-50.—Σάβ. Ιωαννίδον, ὁ Βασιλειος Διγενής 'Ακρίτης σ. 34-5.—Legrand, Recueil de chansons pop. gr. 1874 σ. 194. 196.—Πωσική μετάφρασις παρὰ Δεστούνη, σ. 55 κέ.).

'Ακρίτας κάστρον ἔκτιζεν κι' 'Ακρίτας περιβόλιν
 'ς ἔναν δμάλ', 'ς ἔναν λιβάδ', 'ς ἔναν πιδέξιον τόπον.
 "Οσα τοῦ κόσμου τὰ φυτά, ἔκει φέρ' καὶ φυτεύει,
 κι' ὅσα τοῦ κόσμου τάμπελιά, ἔκει φέρ' κι' ἀμπελώνει,

- 5 κι' ὅσα τοῦ κόσμου τὰ νερά, ἐκεῖ φέρ' κι' αὐλακώνει,
 κι' ὅσα τοῦ κόσμου τὰ πουλιά, ἐκεῖ πάει καὶ φωλεύουν.
 Πάντα κελάιδναν κ' ἔλεγαν, Πάντα νὰ ζῇ 'Ακρίτας.
 Κ' ἔναν πουρνόν, πουρνίζικον καὶ κερεκήν ἡμέραν,
 ἀτὰ κελάιδναν κ' ἔλεγαν, «Αὔρ' ἀποθάν' 'Ακρίτας».
- 10 «'Ακοῦσ', ἀκοῦσ', 'Ακρίτα μου κι' ἄξιο μου παλληκάριν,
 ἀκοῦσ' ντὸ λέγνε τὰ πουλιά, ἀκοῦσ' ντὸ κελαιδοῦνε;
 —'Ατὰ μικρὰ πουλόπτα εἰν', 'κ ἔξερ' νὰ κελαιδοῦνε.
 Φέρε με τὴν σαΐττα μου, ντὸ σύρ' ἔξηνταπέντε,
 καὶ τ' ὅλον τὸ μικρότερον ντὸ σύρ' πενηνταπέντε·
 15 ἃς πάγω καὶ νὺ κυνηγῶ καὶ 'ς τὰ κυνηγοτόπια,
 κι' ἀν εὑρισκω νὰ κυνηγῶ ἐγὼ 'κὶ θ' ἀποθάνω,
 κι' ἀν 'κ εὑρισκω νὰ κυνηγῶ, ἐγὼ θέν' ἀποθάνω».
 Κυνήγεσεν, κυνήγεσεν, πουθὲν κυνῆγιν 'κ ηὗρεν.
 'Ο Χάρον τὸν ἐπέντεσεν ἀπάν 'ς τὸ σταυροδρόμιν.
- 20 «'Χάρε, ντὸ ἔχεις μετ' ἐμέν, κι' οὕπαν πάγ' ἀκλουνθᾶς με,
 κι' ἀν κάθωμαι συγκάθεσαι, κι' ἀν περπατ' ἀκλουνθᾶς με,
 κι' ἀν κεῖμαι ν' ἀποκοιμηθῶ, γίνεσαι μαξιλλάριν;
 "Ελα, Χάρ", ἃς παλεύωμεν 'ς τὸ χάλκινον τ' ἀλῶνιν.
 Χάρε, καὶ ἀν νικᾶς με σύ, νὰ παίρεις καὶ τὴν ψυχήν μου,
 25 Χάρε, καὶ ἀν νικῶ σ' ἐγώ, νὰ χαίρωμαι τὸν κόσμιον».
 'Επάλεψεν, ἐπάλεψεν, κι' δ Χάρον 'κ ἐνικέθεν.
- «Ἐμπα, καλή, καὶ στρῶσο με θανατικὸν κρεβάτι,
 βάλε ἀνθιὰ παπλώματα καὶ μουσκομαξιλλάρια,
 κ' ἔβγα καὶ τέρ', ναὶ κάλη μου, ντὸ λέγνε οἱ γειτόνοι.
 30 —"Ενας θὰ παίρ' τὸν μάιδο σου καὶ τὴν παλληκαρότες,
 κι' δ γέρον δ σαπόγερον λέγει θὰ παίρ' τὴν κάλη σ'».

* 25

Τραπεζοῦντος.

(Σάβ. Ιωαννίδον, 'Ιστορία Τραπεζοῦντος, Κ/πόλ. 1870 σ. 282-3.—Τοῦ αὐτοῦ,
 δ Βασίλειος Διγενῆς 'Ακρίτης. Κ/πόλ. 1887 σ. 35-36).

- 'Ακοῦσ', ἀκοῦσ', 'Ακρίτα μου, ντὸ λέγνε τὰ πουλόπτα;
 Πάντα κελάιδναν καὶ λεγαν· Πολλὰ θὰ ζῇ (δ) 'Ακρίτας,
 καὶ ἀτώρα κελαιδοῦν καὶ λέγν'. Θένα' ἀποθάν' (δ) 'Ακρίτας.
 'Ακοῦγ' ἀτο (καὶ (δ) 'Ακρίτας χαμογελᾶς καὶ λέγει).
 5 «'Ατὰ μικρὰ καὶ παλαλὰ νὺ κελαιδοῦν 'κ ἔξερονε.

10

‘Αφῆστε ἀτὰ τὰ μωρά, ἃς κελαιδοῦν καὶ χαίρουν,
καὶ φέρτε μ' τὴν σαΐτα μου, ντὸ σὺρ' τρακόσ' α πήχαις,
φέρτε τὰ κυνηγόσκυλά μ', τὰ ἀλυσοδεμένα,
καὶ γὼ ἃς πάω 'ς σὸ κυνῆι καὶ 'ς σὰ κυνηϊοτόπια,
καὶ ἂν 'κ ἐν πουλὶν νὰ κυνηγῶ, ἀλήθεα θ' ἀποθάνω».

‘Ακρίτας πάει 'ς σὸ κυνῆι καὶ 'ς σὰ κυνηϊοτόπια
καὶ οὐδὲ μικρὸν νὰ κυνηγᾶ πουθὲν πουλόπον εὔρεν.
διτότες ἃς σὴ λύπην ἀτ' ἐγύρσεν, καὶ εἰχεν κ' ἔρτεν.

- «Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Χάρε μου, καὶ είσαι χαρεμένος;
- 15 —'Εγὼ 'ς ἐσέναν ἔχονυμαι καὶ είμαι χαρεμένος.
- 'Εμὲν 'Ακρίτα λέγνε με, ἀνίκητον 'Ακρίτα.
- Γιὰ σούς, γιὰ σούς, 'Ακρίτα μου, βαρέα μὴ καυκᾶσαι,
ἔμε 'ς ἐσὲν ποιὸς ἔστειλεν, ἀπ' ἐσὲν παλληκάρ' ἐν.
- Καὶ ἄρ' ἔλα ἃς παλεύουμε 'ς σὸ χάλκενον τ' ἀλῶνιν,
20 καὶ ἂν ἐν καὶ τὸ νικᾶς μ' ἐσύ, ἔπαρ' τὴν ψῆμα μ' καὶ δέβα,
καὶ ἂν ἐν καὶ τὸ νικᾶ σ' ἐγώ, θὰ παίρω καὶ τὸν μαῦρος σ' ».
- 'Εξέβαν καὶ ἐπάλεψαν καὶ νίκησεν ὁ Χάρον.
- «Χάρε μ', ἔπαρ' ἀσημικά, μαλάματ' δσα θέλης,
ἄν θέλης καὶ τὸ ἄλογό μ', ντὸ 'κ ἔχ' δ βασιλέας,
25 ἔπαρεν τὴν σαΐταμ μου, ντὸ σύρ' τρακόσ' α πήχαις,
ἔπαρ' τὰ κυνηγόσκυλα μ', ἔπαρεν εἰντ' ἄν θέλης.
- 'Εμὲν 'ς ἐσὲν ποιὸς ἔστειλεν ἀοῖκα 'κ ἐθυμέθεν,
μόνον ἐμέναν εἶπε με, τὴμ ψῆνην ἀτ' ἔπαρ' κ' ἔλα.
- 'Αλί ἐμεν τὸν ἄκλερον, ἐγὼ θὲ ν' ἀποθάνω.
- “Ἄς χαίρουν τ' ἀψηλὰ ὁσσιὰ καὶ τὰ παρχαρομύτια!
- *'Εμπα, καλή μ', καὶ στρῶσον με, θανατικὸν κρεβάτιν,
θέκον ἵα 'ς σὸ κεφάλι μου καὶ παρχαριοῦ λουλούδια».
- Ἐηβεν ἡ κάλη καὶ στρωσεν ἄνθα καὶ μανουσάκια.

*26

Καρυῶν τῆς ἔπαρχίας Καβακλῆ τῆς Ἀνατ. Τούμελης.

(Λουλουδοπούλου, Ἀνέκδοτος συλλογή, Ἐν Βάρνη 1903 σ. 46-7 ἀρ. 31).

Καὶ σεῖς μικρὸν μὲ βλέπετε, μικρὸν καὶ μὲ θαρρεῖτε.
Δώδεκα χρόνια γύρισα νὰ βρῶ καλὴ γεναῖκα,
καὶ πὸ τὰ τρία κ' ὑστερα βρῆκα καλὴ γεναῖκα.
Καὶ ἄλλα τρία γύρισα νὰ βρῶ καλὸ ζευγάρι,

- 5 καὶ ἀπὸ τὰ τρία κ' ὕστερα καλὸς ζευγάρι.
 Κάμνει ἀλέτρι πὸ καρυνά, ζυγὸν τσιμισιφένιο,
 καὶ πάγαινε νὰ κάμῃ 'ς ἀκάμωτο χωράφι.
 Βγάνουν οἱ σπάθαις κόκκαλα καὶ τὸ ὑνὶ κεφάλια.
 10 Παγαίνει πουλὶ καὶ κόνεψε δεξιὰ μεριὰ 'ς τὴ ζεύγλα:
 καὶ δὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν οὐλα τὰ πουλάκια,
 μόνον λαλοῦσε κ' ἔλεγε σὰν ἀνθρώπου λαλίτσα.
 «Κάμνεις, Γιάννη μ', χαίρεσαι, δργώνεις καμαρώνεις,
 κι' αὐτὸ ποῦ κάμνεις, Γιάννη μου, 'π' αὐτὸ σὺ δὲ θὰ φάγῃς.
 — Ποῦ ἔρεις σύ, πουλοῦδι μου, πὸ ταῦτο δὲ θὰ φάγω;
 15 — 'Εψεις τὴ νύχτα διάβαινα, νύχτα πὸ τὰ μνημόρια,
 κι' ἀκουσα πῶς χωράτευναν κι' ἀνάφερναν καὶ σένα.
 — Κι' ἀν εἶναι ἔτσ', πουλοῦδι μου,—
 νὰ σφάξω τὴ γεναικα μου, ἄλλος νὰ μὴ τὴν πάρῃ,
 20 κι' ἀν εἶναι ἔτσ', πουλοῦδι μου, νὰ σφάξω τὰ παιδιά μου,
 νὰ σφάξω τὰλετράκι μου, ἄλλος νὰ μὴ δργώσῃ,
 νὰ κάψω τὸ ζυγοῦτσκο μου, ἄλλος νὰ μὴ τὸ ζέψῃ».

ΣΗΜ. Στ. 3. 18 γυναικα. Στ. 21 καὶ τὸ ζ 6 τσιμισιφένιο = πύξινον ἐκ τοῦ τουρκ. τσιμσ' ἰ = πύξος. 7 Ὁ χέρσος αγρός, ὃν ἀροτριᾶ ὁ Γιάννης εἰναι παλαιὶὸν νεκροταφεῖον. 8 σπάθη = μέρος τοῦ ἀρότρου ἐκ σκληροῦ ξύλου (γχλλ. coutre, ἡ μᾶλλον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ étançon τοῦ νέου εύρωπαῖκου ἀρότρου. Βλ. Π. Γενναδίου, τὸ νέον κυπριακὸν ἀροτρον, ἐν Λευκωσίᾳ 1899 σ. 6).— Ὁ χωλὸς 7 στίχος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν πλήρη 20 τοῦ ἐπομένου ἔσματος.

* 27

Αὐτόθεν.

(Ιουλιονδοπούλον, αὐτ. σ. 47-8 ἀρ. 32).

- Κοίτεται ὁ ξένος, κοίτεται βαριὰ γιὰ νὰ πεθάνῃ.
 Δὲν ἔχει μάννα νὰ τὸν κλαίῃ, δερφὴ νὰ τὸν λυπείται,
 μόν' ἔχει τρεῖς γειτόνισσαις καὶ τρεῖς γειτονοπούλαις.
 'Η μιὰ τὸν πάει κρυὸν νερό, κ' ἡ ἄλλη ἀφρίντο μῆλο,
 5 ἡ τρίτη ἡ πλιὸν μικρότερη κλῆμα μὲ τὸ σταφύλι.
 «Σήκω, νέε μ', νὰ πιῆς νερό, νὰ φᾶς ἀφρίντο μῆλο,
 κι' ἀπὸ τὸ δροσοστάφυλο ὁῶγα γιὰ νὰ τσιμπίσης.
 — 'Εγὼ σᾶς λέγω δὲν μπορῶ καὶ σεῖς μὲ λέτε σήκω.

Δεχθῆτε με νὰ σηκωθῶ καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
 10 καὶ φέρτε τὴ φυλλάδα μου καὶ τὰρ γυρὸν κονδύλι,
 καὶ φέρτε τὸν πνευματικὸν νὰ μὲ ξεμολογήσῃ,
 γιὰ νὰ σᾶς πῶ τὰ πάνια μου, τὰ ντέρτια ποῦ περάσαν.
 Τὰ πάθια γὼ ποῦ ἔπαθα κανεὶς νὰ μὴν τὰ πάθη,
 οὐδὲ Ρωμιός, οὐδὲ Τοῦρκος, οὐδὲ καραβοκύρης,
 15 οὐδὲ τὸ φάροι 'ς τὸ γιαλό, οὐδὲ τὸ φίδ' 'ς τὰγκαθί.
 Τρία χρόνια ἔτρεξα νὰ βρῶ καλὴ γυναικα,
 καὶ ἀλλὰ τρία ἔτρεξα νὰ βρῶ καλὸ ζευγάρι,
 καὶ ἀλλὰ τρία ἔτρεξα νὰ βρῶ ζυγὸ κι' ἀλέτρι.
 Βρῆκα ζυγὸ ἀπ' ἀγριαλιά, κι' ἀλέτρι τσιμσιρένιο.
 20 Καὶ πάει δὲ Γιάννης 'ς τὸ χωράφ', πάει γιὰ νὰ δργώσῃ.
 'Η σπάθη βγάνει κόκκαλα καὶ τὸ ὑνὶ κεφάλια
 Καὶ πάει πουλὶ καὶ κόνεψε δεξιὰ μεριὰ 'ς τὴ ζεύγλα,
 κι' οὐδὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν οὖλα τὰ πουλάκια,
 μόνον λαλοῦσε καὶ ἔλεγε μ' ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
 25 «Στέκα, Γιάννη, καὶ μὴ κάμνης, στέκα καὶ μὴ δργώνης.
 'Εφές ἀργὰ ἐπέρασα τὴν ἄκρα 'π' τὸ ἄγιο δῆμο,
 ἄκουσα πῶς χωράτευναν κι' ἀνάβαλαν καὶ σένα.
 Τὸ Γιάννη νὰ τὸν πάρουμε μαζὶ μὲ τις πεδαμένοι.
 — Τί 'ν' τὸ κακὸ ποῦ ἔπαθα πάλι ἐγὼ δὲ καλύμένος;
 30 Θὰ κάψω τὸ σπίτι μου, κανεὶς νὰ μὴ τὸ πάρῃ,
 θὰ κάψω τὸ ἀλέτρι μου, κανεὶς νὰ μὴ δργώσῃ,
 θὰ σφάξω τὸ ζευγάρι μου, ἄλλος νὰ μὴ τὸ ζεύξη».

ΣΗΜ Στ. 1. Κοίτ. ξ. κ. β. Σὰν ἀπεθάνει. Διώρθωσι τὸν στίχον
 εξ ἄλλων δημοτικῶν ἀσμάτων. 4 ἡ ἄλλ'. 5 τρίτη πλειό. 6 Σ. νέες μ',
 νὰ φῆς, νὰ πῆς ν. νὰ φῆς δὲ 11 πνευματικό 16 'Ἐν τῇ προηγουμένῃ
 παραλλαγῇ δὲ ἀριθμὸς χάριν τοῦ μέτρου διωρθώθη εἰς τρισύλλαχον ἐν
 τῷ 2 στίχῳ, ἀν καὶ δὲν συνεφώνει πρὸς τὸν ἐν τῷ τρίτῳ. 'Ισως ἀντὶ^τ
 τοῦ ἔτρεξα πρέπει νὰ τεθῇ ἐτριγύρισα 26 ἄγιο δῆμο = ἄγιον βῆμα
 τῆς ἐκκλησίας. 29 ἐγὼ καῦμένος

28

Μακεδονίας.

(Ἐστία 1889 τ. ΚΖ' σ. 323).

Σὰν κίνησιν ἡ Μῆτρις μας νὰ πάη νὰ ζευγαρίσῃ,
 παίρνει νάλετρι ποὺ μηλιά, ζυγὸν μαλαματένιον,

- κὶ γκάτσανον, ἀποῦ λαλεῖ, τριανταφυλλιᾶς κλουνάρι,
κὶ βόδια λαμπρούσκέρατα 'ς ἔνα στρουφὸ χωράφι.
 5 Σπέρνει σιτάρια δώδικα, κριθάρια δικαπέντι,
κὶ βρόμις δικατέσσιρα, μὰ δὲν θὰ τὰ θιρίσῃ.
Πουλοῦδι πάντοι κ' ἔκατσι 'ς τάπιγυρισματά του,
τασὰ λαλοῦσι κ' ἥλιγι, σὰν ἄνθρουπους τοὺν λέγει.
 10 «Σπέρνεις, Μῆτρι μ', κὶ χαίρισι, μὰ δὲ θὰ τὰ θιρίσης.
—Τὰ ποῦ τὸ ξέρς, πουλοῦδι μου, πῶς δὲ θὰ τὰ θιρίσουν;
—ν ἵψε μεινα 'ς τοὺν οὐρανό, μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλοι.
Γλέπου τὸν Κύριο 'ς τὸ θρονή, τὸ Χάρο 'ς τὸ πουδάρι,
ἀχώρια γράφαν τις ζωντανοί, κι' ἀχώρια τις πιθαμένοι,
κὶ σένα, Μῆτρι μ', σ' ἔγραψαν μὲ τοὺς ἀπιθαμένοι.
 15 —Τὰ νά ξιρα, πουλοῦδι μου, νιγώ πῶς θὰ πιθάνου,
νὰ σφάξου τὰ βουδούδια μου, ἄλλους νὰ μὴν τὰ ζέψῃ
νὰ σφάξου τὴν καλοῦδα μου, ἄλλους νὰ μὴν τὴν πάρη».

*29

Λακκοβικίων Μακεδονίας.

(Γουσίου, τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου, 'Αθ. 1901 σ. 98-9 ἀρ. 152)
(Μοιρολόγι).

- Σὰν κίνησε ὁ Κωσταντής νὰ πάῃ νὰ ζευγαρίσῃ,
παίρνει ἀλέτρι ποὺ μηλιά, ζυγὸ μαλαματένιο,
τὸν κάτσιανον ἀπὸ λαλεῖ, τριανταφυλλιᾶς κλωνάρι,
καὶ βόδια λαμπρούσκέρατα, καὶ ζεύλις ἀσημένις.
 5 Σπέρνει σιτάρια δώδεκα, κριθάρια δεκαπέντε,
καὶ τότες πῆγε κ' ἔκατσε γιὰ νὰ προγιοματίσῃ.
Πουλοῦδι πῆγε κ' ἔκατσε πάνω 'ς τάπογυρίσμα,
καὶ δὲ λαλοῦσε σὰν πουλί, σὰ μαῦρο χελιδόνι,
μόνον λαλοῦσ' ἀνθρωπινά, πικρὰ φαρμακωμένα.
 10 «Σπέρνεις, Κώστα μ', καὶ χαίρεσαι σπέρνεις καὶ καμαρώνεις,
καὶ νά ξερες, βρὲ Κώστα μου, πῶς δὲ θὰ τὸ θερίσης!
—Πὸ ποῦ τὸ ξέρς, πουλοῦδι μου, πῶς δὲ θὰ τὸ θερίσω;
 —'Εχτες ἡμαν 'ς τὸν Κύριο καὶ τώρα ποὺ κεῖ ἡρτα,
εἰδα τὸν Κύριο 'ς τὸ θρονή, τὸ Χάρο 'ς τὸ ποδάρι
 15 ἀχώρια γράφουν ζωντανούς, κι' ἀχώρια πενθαμένους,
καὶ σένα Κώστα, σ' ἔγραψαν μαζὶ μὲ τις πενθαμένους.
—Νὰ ξέρω γώ, πουλοῦδι μου, πῶς δὲ θὰ τὰ θερίσω,
θὰ κόψω τὴ γυναῖκα μου, ἄλλος νὰ μὴ τὴν πάρῃ,
θὰ κόψω τὰ βοδάκια μου ἄλλος νὰ μὴ τὰ ζέψῃ».

30

Μάνης.

(Παρνασσός 1893 τ. ΙΓ' σ. 952-3).

- Τὸ βλέπεις κεῖνο τὸ βουνὸ τὸ πέρα καὶ τὸ κεῖθε;
 'Σ τὴν ἀποσκιαδερὴ μεριὰ ὁ Μαυροειδῆς ἐσπέρνει.
 Μά εἰν' τὸ ζευγάρι του χιλό, ζυγός μαλαματένιος,
 εἰν' καὶ τὰ λοῦρα τοῦ ζυγοῦ χρυσᾶ, μαλαματένια.
 5 Πουλάκι ἐπῆγε κ' ἔκατσε 'ς τοῦ Μαυροειδῆ τάσκιαδι.
 Δὲν ἐκελάδει σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χελιδόνι,
 μόν' ἐκελάδει κ' ἔλεγε μ' ἀνθρωπινὴ μιλίτσα.
 « Ἄιντε, καὶ μένε Μαυροειδῆ, κι' ἂν σπέρνης δὲ θερζίεις.
 — Πουλάκι μου, ποῦ τ' ἄκουσες; . . .
 10 — 'Εχθὲς προχθὲς ἐδιάβαινα μὲ δυὸ μὲ τρεῖς ἀγγέλους,
 καὶ γράφαν καὶ τὸ Μαυροειδή μὲ τοὺς ἀποθαμένους». Κ'
 ἐκεῖ τὰ βόιδα σκότωσε καὶ τὸ ζυγὸ τσακίζει.
 Ηηγαίνει 'ς τὸ σπιτάκι του, τῆς γυναικός του λέει:
 « Γυναῖκα, στρῶσε πάπλωμα, στρῶσε παχὶ στρωμένο,
 15 καὶ χάε γιὰ τὸν πνευματικὸ νὰ μὲ ξεμολογήσῃ». Κι' ὅσο νὰ πάῃ, κι' ὅσο νάρθῃ, ὁ Μαυροειδῆς πεθαίνει.

ΣΗΜ. 15 πνευματικό, Παρν.— χάε=ῦπαγε.

31

Λάστας τῆς Γορτυνίας.

(Παρὰ N. Λάσκαρη.—N. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα, ἐν Πύργῳ 1908 σ. 299). (τῆς τάβλας).

- 'Αφίνει ὁ Γιάννης τὴν κλεψιὰ καὶ πιάνει τὸ ζευγάρι·
 πὸ τὴν αὐγὴν ὡς τὸ δειλινὸ σπέρνει πέντε κουβέλια.
 Μά χε τὰ βόιδα' ἀπὸ στοιχειά, τάλετρια σιδερένια.
 Πουλάκι ἐδιάγη κ' ἔκατσε 'ς τοῦ λιάρου τὰ καπούλια.
 5 Δὲν ἐκιλάδα σὰν πουλί, οὔτε σὰ χιλιδόνι,
 παρὰ κιλάδει κ' ἔλεγε ἀνθρώπινη λαλίτσα.
 « Εὗτοῦ ποῦ σπέρνεις, Γιάννη μου, σπέρνεις καὶ δὲ θερζίεις.
 — Καὶ ποῦ τὸ ξέρεις βρὲ πουλί, ποῦ σπέρνω, δὲ θερζίω;
 — 'Εψές προψές, πωπέρναγα 'ς τοῦ Χάρου τὰ παλάτια,
 10 ἄκουγα πῶς σ' ἐγράφανε, μὲ τοὺς ἀποθαμένους.

—Δὲν εἶναι τρόπος, βρέ πουλί, νὰ πᾶς νὰ μὲ ξεγράψῃς.
—Χάρος δὲν παίρνει μῖλημα, δὲν παίρνει καὶ κουβέντα,
μοὺ παίρνει ἀνθρωπιναῖς ψυχαῖς καὶ πάει 'ς τὸν κάτω κόσμο».

ΣΗΜ. Στ. 9 καὶ ἀλλως: «πώδιάθκινα». — Ο πρῶτος στύχος μετέπειταν εἰς παροιμίαν (*Πολίτου, Παροιμίαι τ. Α'* σ. 677 λ. χρίνω 6x).

Στ. 4 λιάρου, τοῦ λευκοῦ βοός. (βλ. περὶ τῆς λ. αὐτ. τ. Γ' σ. 133-4).

31β

Παραλλαγὴ Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Χαρ. Μελετοπούλου, καὶ ἐξ ἐτέρας Κ. Κασιμάτη)

Ο Γιάννης ἀρχισπόριζε 'ς ἔνα πλατὺ χωράφι
μά εἴχε τὰ βόιδα ἀπὸ τὴν Χιό, τάλετρια σιδερένια,
καὶ τὴν ιρουκέντρα ποῦ κεντάει ἀπ' ἄγριο κυπαρίσσιο.
Πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε 'ς τοῦ μαύρου τὰ καπούλια.
5 Δὲν ἔκιλάιδει σὰν πουλί, μιῃδὲ σὰ χιλιδόνι,
παρὰ ἔκιλάιδει κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ κουβέντα.
«Ἐσὺ τὰ σπέρνεις, Γιάννο μου, κι' ἄλλος θὰ τὰ θερίσῃ.
—Βρὲ ποῦ τὸ ξέρεις, ὃὲ πουλί, π' ἄλλος θὰ τὰ θερίσῃ;
—Ἐψὲ προψὲ ποῦ πέρναγα 'ς τοῦ Χάρου τὰ σαράγια,
10 ἄκουσα καὶ σὲ γράψανε μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
—Δὲν εἶναι τρόπος, ὃὲ πουλί, νὰ πᾶς νὰ μὲ ξεγράψῃς;
—Ἐκεῖ, Γιάννο μ', ποῦ γράφονται, μάτα δὲν ξαναγράφουν».

ΣΗΜ. Διαφορὰὶ τῆς δευτέρας παραλλαγῆς. Στ. 1. Ο Χρῆστος ἔκαμάτευε 'ς ἔνα 2 ἀπὸ στοιχειό, τάλετρι σιδερένιο. 4 Π. ἔβγηκε κ'
ἔ. 'ς τοῦ μ. τὸ καπούλι. 5 δὲν ἔκιλάιδα. 6 π. κιλάιδα. 7 Ξάκρισ'
το, Χρῆστο, ξάκρισ' το, κι' ἂ. 8 Τὸ ποῦ τὸ ζ. 9 'Ε. βραδιοῦ π.
10 κι' ἂ. καὶ σὲ γράφχνε 11 νὰ πῷ νὰ μὲ ξεγράψῃς, νὰ σοῦ χρυσώσω
τὰ φτερά, νὰ σ' τὰ περιχρυσώσω; 12 'Εκεῖ ποῦ γράφουν, δ ἄμοιρος,
γράφουν καὶ δὲν ξεγράφουν.

32

Κρήτης.

(Κρητικός Λαός 1909 σ. 15).

- ‘Ο Διγενής ψυχομαχεῖ κι’ ἡ γῆ τονε τρομάσσει,
κ’ ἡ πλάκα του ἀνατριχᾶ, ποῦ θά τονε σκεπάσῃ.
Καὶ τοῇ καλῆς του φώνιαξε νὰ πᾶ τὴν ἐρωτήξῃ.
« Ἄν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρῃς;
- 5 — “Ἄν ἀποθάνῃς, Διγενή, τὰ μαῦρα θὲ νὰ βάλλω,
νὰ τρώῃ σένα ἡ μαύρη γῆ κ’ ἐμὲ τὰ μαῦρα ὁυῆχα.”
Μὰ κεῖνος δὲ τοῇ πίστεψε πάλι ξαναρωτᾶ την:
« Ἄν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρῃς;
- “Ἄν ἀποθάνῃς, Διγενή, τὰ μαῦρα θὰ φορέσω,
10 νὰ τρώῃ σένα ἡ μαύρη γῆ κ’ ἐμὲ τὰ μαῦρα ὁυῆχα.”
Μὰ πάλι δὲν τς ἐπίστεψε καὶ τρὶς ξαναρωτᾶ την:
« Ἄν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρῃς;
— “Ἄν ἀποθάνῃς Διγενή, τὸν ἄρχο θὲ νὰ πάρω,
δποῦ ’ν’ ἡ πρώτη μου χαρά, τὸ πρῶτο μου καμάρι.”
- 15 Ποὺ τὰ μαλλιὰ τὴν ἄρπαξε τρεῖς γύρους καὶ τοῇ κάνει.
« Ἀφις με, σκύλε Διγενή, νὰ πῶ ἔνα τραγοῦδι.
Τρεῖς ἀδερφίδες ἥμεσταν κ’ οἱ τρεῖς ἀδικοπῆγαν,
ἡ μιὰ ἐπῆγ’ ἀπὸ φωτιὰ κ’ ἡ γι’ ἄλλη ἀπὸ πηγάιδι,
κ’ ἐγὼ τὸ κακορρίζικο ‘ς τοῦ Διγενὴ τὰ χέρια!
- 20 *Ἐπαρε πέρδικα πλούμι, καὶ σὺ τρυγόνα πάσο,
καὶ σὺ τὸ σφακολούλουνδο πάρε τὴν κοκκινάδα,
καὶ σὺ βρουλιά, κομποβρουλιά, ἐπαρε τὰ μαλλιά μου,
νὰ μὴν τὰ πάρῃ θηλυκὸ νά χῃ τὰ βάσανά μου».

ΣΗΜ. Στ. 15 ἔρπαξε ΚΛ. — Στ. 20 πάσο (ιταλ. passo) τὸ
βῆμα, τὸ βάδισμα. 21 σφακολούλουνδο τὸ ἐρυθρὸν ἄνθος τῆς ῥοδοδάφνης
(nerium oleander L.), ἡτις ἀλλαχοῦ καλουμένη πικροδάφνη, ῥοδο-
δάφνη ἡ φυλλάδα, ἐν Κρήτῃ ὀνομάζεται σφάκα (ἐκ τοῦ ἀρχ. ἐλλ.
*φέσκος). 22 βρουλιά ὁ σχοῖνος (juncus acutus L.).

*33

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς).

Τρίτην ἐσπάρῳ ὁ Διγενής, καὶ τρίτην ἐγεννήθη,
τρίτην ἐκαβαλλίκεψε τάπαιδευτο μουλάρι,

καὶ τό μαθε νὰ περπατῇ, καὶ τό μαθε νὰ δρέμῃ,
καὶ τό μαθε νὰ δέχεται τοὺς ἄγριους πολέμους.
5 Βασιλοποῦλα ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὸν παλάτι.
Προξενεῖτε ἡ τῆς ἔστειλε γυναῖκα νὰ τὴν πάρῃ.

Πρὸς τὴν προξενήτριαν, κρούουσαν τὴν αὐλειον, ὁ βασιλεὺς λέγει:

"Ἄν εἶναι φίλος νὰ διαβῇ, ἀν εἴν' ὅχροθὸς νὰ σκάσῃ,
καὶ ἀν εἶναι καὶ γιὰ προξενειά, νὰ πῇ καὶ νὰ περάσῃ.

'Η προξενήτρια ἀπήντησεν, ὅτι ἥλθε νὰ εἰπῇ καὶ νὰ σταθῇ, καὶ
ὄχι νὰ περάσῃ. Ἐρωτήσαντος δὲ τὸ ὄνομα, εἰπεν ἐκείνη τὸ τοῦ Δι-
γενῆ, καὶ τοὺς ἐπαίνους. Πρὸς ἀ ὁ βασιλεὺς:

Δὲ θέλω γὼ τὸν Γαρζανῆ...

10 'ς τὴν δᾶς πόρτα μάνδαλο, 'ς τὴν μεσιανὴ κοράκι,
'ς τὴν δᾶς 'ς τὴν παράδεινο τῆς αὐλῆς μου.

Τότε ὁ Διγενῆς καταφυγὼν εἰς μάγισσαν ἔμαθε τὸ βιολί, διὰ τοῦ
όποίου κατάφερε τὴν βασιλοποῦλα ξυπόλυτη νὰ πάῃ 'ς τὴν πόρτα
του τὴν νύχτα. Ἀκούσασα δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Δ. κρουυμένην τὴν θύραν
καὶ ὅτι ἡ κρούουσα ἦν ἡ βασιλόποχις, ἐξετόζευσε πικρὰν εἰρωνείαν ἐπὶ
τοῖς λόγοις τοῦ βασιλέως, εἰπόντος εἰς τὴν προξενήτριαν, ὅτι

ὅταν ξυπνοῦν οἱ ἄρχοντες, τότε κοιμᾶται κείνη,
κι' ὅταν λαλοῦν οἱ πέρδικες, τότε ξυπνάει ἐκείνη.

Καὶ τώρα τὸ βραδὺ βραδὺ τσουρτσούργουν;

Τὴν ἐπιοῦσαν ἐκίνησε φουστάτο ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦ Διγενῆ,
ὅστις πρῶτον ἤρώτησε τὴν βασιλοποῦλην τίνες εἶναι οἱ ἐρχόμενοι:
αὗτη δὲ ἀπήντησεν. ὅτι οἱ μὲν μελανεύμονες εἶναι οἱ γονεῖς της οἱ
δὲ γαλάζια φοροῦντες τάδερφια κι' ἀζαδέρφια τῆς, οἱ δὲ λευχείμονες
ἥσαν ὁ στρατός. Τότε ἐρρήχθη ὁ Διγενῆς ξιφήρης καὶ:

15 'ς τὸ ἔμπα χύλιους ἔσφαξε, 'ς τὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ εἰς τὸ ξαναγύρισμα ἔσφαξε πεντακόσιους.

Εὗρε δὲ τὰ πεθερικά, οἵτινες τῷ εἶπον, ὅτι ἀδίκως ὡργίσθη, κα-
θόσον ἐκεῖνοι τοῦ ἔφεραν προκιά. (Αλλ' ἐκεῖνος καὶ τούτους ἐφόνευσε;)

Εἶτα σκάψας μόνος, εἰσῆλθεν εἰς λάκκον, προσκαλέσας δὲ καὶ τὴν βασιλοπούλαν, δπως τὴν φιλήση τὸ τελευταῖον, ἔσυρεν ἄνω τοῦ λάκκου μεγάλην πλάκα, βράχον, καὶ οὕτω συναπέθανεν αὐτῇ, ητίς πούγήθη τὴν ὥραιότητά της νὰ τὴν πάρουν μόνον ἡ πικροδάφνη καὶ οἱ πέρδικες. Μετεμορφώθησαν δὲ ὁ μὲν Διγενῆς εἰς κάλαμον, ἡ δὲ ἐρωμένη του εἰς δάφνην.

Πᾶσα Λαμπρὴ καὶ Κυριακὴ καὶ πίσιμον ἡμέρᾳ,

ἔσκυθεν ὁ κάλαμος κ' ἐφίλειγε τὴν δάφνην, καὶ πάλι ἔσκυθε ἡ δάφνη κ' ἐφίλειγε τὸν κάλαμο. Βασιλοπούλα δὲ βλέπουσα ταῦτα ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἀνακτόρων ἔκρηξε:

Γιὰ ἵδες τα τὰ μαργιόλικα καὶ τὰ μαργιολεμένα,
καὶ ζωντανὰ ἀγαπιώτουσαν καὶ τώρα πεθαμένα.

ΣΗΜ. Τὸ ᾖσμα τοῦτο ἐστάλη πῷ τεσσαράκοντα περίου ἐτῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Νεοελληνικῶν ἀναλέκτων ἐπιτροπείαν τοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ. Εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ φύλου χάρτου ἡμιχλάστου· εἰς τὴν ἀριστερὰν στήλην τούτου εἶναι γεγραμμένοι οἱ πρῶτοι πέντε στίχοι διὰ γυναικείας χειρὸς (ἄλλης παρὰ τὴν γράψαν τὸ ὑπ' ἀρ. 59 ᾖσμα). Εἰς δὲ τὴν δεξιὰν ἐπανχλαμβάνονται οἱ στίχοι οὓτοι διωρθωμένοι, ἐπετχι δὲ τὸ λοιπὸν ᾖσμα, οὗ μὴ ἐνθυμούμενος πολλοὺς στίχους ὁ καταγράψας, συνεπλήρωσε τὰ κενὰ διὰ περιλήψεων. Τῶν διορθώσεων τῶν πρώτων πέντε στίχων παρεδέχθημεν τὴν τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου, ἀνθ' οὐ ἡ πρώτη γράψασα εἶχε: Τρίτην ἐστάθη ἐν τῇ γενής· ἐπροτιμήσαμεν δὲ ν' ἀφήσωμεν ἀμετάβλητον καὶ τὸν ἀσυνήθη τύπον ἐν τέλει τοῦ 3ου στίχου «νὰ δρέμῃ» δπερ ὁ δεύτερος συλλογεὺς μετέβαλεν εἰς τὸ «νὰ τρέχῃ». Αἱ ἄλλαι διορθώσεις ἡ παραλλαγαὶ εἶναι αἱ ἔξτις: Στ. 1 Τρίτη-Τρίτη. 2 καὶ τρίτη καθ. 5 Βασιλοπούλ' ἀγάπησε.—Ἡ ἐν στ. 10 λ. κοράκι ἔχει τὴν εἰδικὴν σημασίαν, ἡν ἔχει ὅμοιως καὶ ἡ ἀρχαῖα κόραξ.—Ἡ εὐχὴ τῆς συζύγου τοῦ Διγενῆ, κληροδοτούσης τὴν καλλονὴν αὐτῆς εἰς τὴν πικροδάφνην καὶ τὰς πέρδικας, συμπληροῦται ἐκ τῆς προηγουμένης παραλλαγῆς (στ. 20-3).

34

Κερασοῦντος.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς I. Βαλαβάνη).

Σεράντα δράκ', σεράντα δράκ', σεράντα παλληκάρια,
έχπαστανε νὺ πάγουνε, νὰ πᾶν 'ς σὴγ ἔενιτείαν.

“Ορκὸν βαρὺν ἐπήρωανε νὰ μὴ ἀφουν τ' ἔναν τἄλλο,
ἄν κάποιος καὶ ἀρρωστᾶ οἱ ἄλλοι νὰ μὴ ἀφίννε.

5 'Σ σὸ μεσοστράτ' 'κ ἐπρόφθασαν, 'ς σὸ μεσοστράτ' 'κ ἐπῆγαν,
ἐρρώστησεν δὲ Κωσταντῆς ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν.

«Κλάψομ με, μάννα μ', κλάψομ με, ἐγὼ θέ ν' ἀποθάνω.

10 "Αν ἀποθάνω, θάψτε με 'ς ἔναν ψηλὸν ὁσαςιόπον,
κι' ἄν ἀμπερνᾶ δὲ κύρης μου, ἃς βάλῃ τὸ καντῆλιν,
κι' ἄν ἀμπερνᾶ ή μάννα μου, ἃς βάλῃ τὸ ἐλᾶδιν,
κι' ἄν ἀμπερνᾶ κι' δὲ ἀδελφόμ μ', ἃς βάλῃ τὸ φωλάριν,
κι' ἄν ἀμπερνᾶ κι' ή ἀδελφή μ', ἃς ἀφιη τὸ καντῆλιν,
κι' ἄν ἀμπερνᾶ κι' ή κάλη μου ἃς τὸ γεμίζῃ δάκρυνα».

15 "Απλῶννε τὸ μαντῆλιν ἀτ' καὶ στρώνν ἀπάν' 'ς σὸν δρόμον,
καὶ λύννε τὸ ζωνάριν ἀτ' καὶ θέννε 'ς σὸν κεφάλ'ν ἀτ',
καὶ χῶννε τὸ μιστράχιν ἀτ', καὶ δένν' ἔκει τὸ μαῦρον,
καὶ παιῶνε τὸ σπαθίν ἀτου ἃς τὸ χρυσὸν θεκάριν,
καὶ κόφτουνε τὸν τάφον ἀτ' ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν·
φυτεύνν ἀπάν' 'ς σὸν τάφον ἀτ' ἔναν μηλιᾶς φυτάκιν,

20 ἀπάν' 'ς τὸ λάσιν τὸ κλαδίν, ἀπάν' κανδήλ' κρεμάννε.

“Ἐρτε κι' δὲ κύρης ἀτ' νὺ διαβαίν', νὰ βάλ' ἔκει ἐλᾶδιν,
ἔρτε κι' ή μάννα τ' νὰ διαβαίν', νὰ βάλ' ἔκεινε δάκρυνα,
ἔρτε κι' ή κάλια τ' νὰ διαβαίν', κλαιμένη καὶ φλιμμένη.

«Γιά σούκ', γιά σούκ', ναὶ ἔταιρέ μ', κι' ἔπαρ' κι' ἐμὲν ἔντάμαν».

ΣΗΜ. Στ. 2 ἔχπαστανε νὰ π. = ἡβουλήθησαν, ὥρμησαν νὰ ὑπάρχουν. 7-13. Οἱ στίχοι οὗτοι παρενετέθησαν ἐξ ἑτέρου ἄσματος, ὡς εἰκάζει δὲ Βαλαβάνης, οὐχὶ πιθανῶς. 16 μιστράχιν = λόγγη (λ. τουρκ.).

35

Πόντου.

(Εὔξεινος Πόντος 1880 τ. Α' σ. 351-2).

'Ακρίτες κάστρον ἔχτιζεν, 'Ακρίτες περιβόλιν,
'ς ἔναν ὅμαλ' 'ς ἔναν λιβάδ', 'ς ἔναν πιδέξιον τόπον,

τ' ὀλόγερα τάφρον ἔκοφτεν, 'ς τὴν μέσην στέν' τὸν κάστρον.
 "Ολια τὰ δῷμι' τὰ νερὰ ἐκεῖ αὐλακιάζ' καὶ φέρειν,
 5 δλια τοῦ κόσμου τὰ δεντρὰ ἐκεῖ φέρ' καὶ φυτεύειν,
 δλια τοῦ κάμπημ' τὰ πουλιὰ ἐκεῖ φέρ' καὶ φωλιάζειν.
 'Η κάλη του ἐγρήκανεν ἀς τοῦ πουλὶ τὰς γλώσσας.
 «Ἀκοῦσ', ἀκοῦσ', ν' Ἀκρίτα μου, ντὸ λέγνε τὰ πουλόπα;
 πάντα κιλάδιναν κ' ἔλεγαν «πάντα θὰ ζῇ Ἀκρίτες»,
 10 Ἄτωρα κιλαδοῦν καὶ λέγν «θὲ ν' ἀποθάν' Ἀκρίτες».
 —Αφῆστε τὰ πουλόπα μο, ἃς κιλαδοῦν καὶ σ' αἴρουν,
 ἀτὰ μωρὰ καὶ παλαλά, νὰ κιλαδοῦν κ' ξέρνε.
 Φέρτε με καὶ τὸ μαῦρο μου, ἃς πάγω 'ς τὸ κυνῆγιν,
 ἀν εὐρήκω καὶ κυνηγῶ, ἐγὼ 'κὶ θ' ἀποθάνω,
 15 κι' ἀν 'κ εὐρήκω νὰ κυνηγῶ, ἐγὼ θὲ ν' ἀποθάνω». Τὰ
 δρῆσα ἑλογύρισεν, τοὺς κάμπους ἐδιακλῶστεν,
 Τοὺς λόγγους ἐδιαπάτεσεν, πουθὲν κυνῆγιν 'κ εὐρεν.
 'Αβρὸς λαγὸς ἐβόσκετον 'ς πράσινον λιβαδόπον·
 τουξουλαγεύῃ', τὰ λαγγώνικ' ἀτ', ἀργοποροῦν, 'κὶ πάγνε,
 20 διβδοκοπᾶ τὸ μαῦρον του, ἐκεῖ πάγ κατιβαίνειν.
 Τὸγ Χάρον καὶ ν ἐπέντεσεν, καὶ πολλὰ χαρεμένον.
 «Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, νὰ Χάρε μο, καὶ πᾶς καὶ χαρεμένος;
 'Σ τέσεν ἔρχομαι, ν' Ἀκρίτα μο, ἔρχομαι καὶ χαρεμένα.
 —Ἐγὼ καὶ σὺ ἃς παλεύωμεν 'ς τὸ χάλκινον τ' ἀλῶνιν.
 25 Χάρε μ', κι' ἀν νικᾶς με σύ, χάρσ νὰ ἔν τὸ ψιόπο μ',
 Χάρε μ', κι' ἀν νικῶ σε γώ, χαρίσ' με καὶ τὸ ψιόπο μ',». 'Σ τὸ πρῶτον καὶ τὸ πάλεμαν, Ἀκρίτες ἐνικέθεν,
 'ς τὸ δεύτερον τὸ πάλεμαν, ὁ Χάρον ἐσκοτῶθεν.

ΣΗΜ. Ὁ ἔκδότης σημειώνει ὅτι ἐληγμόνησεν πρὸ χρόνων τὸ τέλος τοῦ ἄσματος τούτου, δπερ ἀδόμενον κατὰ τοὺς γάμους, ἐνθυμεῖτο ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας· καὶ ὅτι ἡ ἔννοια εἰναις ὅτι ὁ Ἀκρίτες θάψας τὸν Χάρον, μετὰ πολλὰ ἔτη ἐκ περιεργείας κινούμενος ἀνέσκαψε τὸν τάφον· ἐκ τῆς δυσωδίας δὲ τοῦ πτώματος κτυπηθείς, ἀπέθανεν. Ἀλλὰ τοῦτο εἰναις μᾶλλον ἡ ἐξήγησις τοῦ τέλους τοῦ ἄσματος ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ οὐχὶ αὐτὸ τὸ ἄσμα. Πάντως δὲ οἱ δύο τελευταῖοι στίγμοι δὲν ἔχουσιν ὀρθῶς, καὶ πρέπει νὰ διορθωθῶσι, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς «Σ σὸ πρῶτον— ὁ Χάρων ἐνικέθεν, 'ς σὸ δεύτερον τὸ πάλεμαν ὁ Ἀκρίτες ἐσκοτῶθεν» —Στ. 22 πᾶς Χ. ΕΠ. 25. 26. ψιόπον ὑποκοριστικὸν τοῦ ψυχὴ (καὶ κατὰ συγκοπὴν ψή)

* 36

Σινασοῦ.

(Αρχελάου, Ἡ Σινασός. Ἀθ. 1899 σ. 159-160).

- Ἄκριτης κάστρον ἔχτισε, Χάρος νὰ μὴν τὸν εῦρη,
διπλοῦν τριπλοῦν τὸ ἔχτισε σιδερογκαρφωμένο.
Ἐγύρισε καὶ ἐτράνησεν, Χάρος τὸν παραστέκνει.
Φώναξεν ἡ καλίτζα του κ' εἶπεν τοῦτα τὰ λόγια.
 5 «Καλῶς ἥρτες, ἡτὶ Χάρες μου, ἔλα ἀς φάμ' κι' ἀς πιοῦμε.
— Ἐγὼ διὰ φαγεῖ δέν ἥρτα, καὶ διὰ πιοτὸν δὲν ἥρτα,
ἥρτα διὰ τὸν Ἀκρίτη σου, νὰ πάρω τὴν ψυχή του.
— Χάρες μου, πᾶρ' πέντε μ' παιδιά, κι' ἄφες με τὸν Ἀκρίτη,
κι' Ἀκρίτης μου παιδί ἐνι, κι' ἄλλα παιδιά θὰ κάμη.
 10 — Ἐγὼ διὰ τὸν Ἀκρίτη σου πέντε ψυχαῖς δὲν παίρω.
«Ἄς εἰν' κι' αὐτὸς γιὰ χάρισμα ἄλλαις σεράντα μέραις».
Κ' ἡ κόρ' ἐπαραγρήκησε ἄλλους σεράντα χρόνους.
«Μητέρα, ἔλ' ἀς φάμ' κι' ἀς πιοῦμ', ἔλα νὰ ξεφαντώσωμ',
κι' ὁ Χάρος μᾶς ἔχάρισεν ἄλλα σαράντα χρόνους».
 15 Σώθαν τὰ σεραντάμερα καὶ οἱ σεράντα ὥραις.
Χάρος τὸν παραστάθηκε νὰ πάρῃ τὴν ψυχή του.
«Χάρες μου, ποῦ 'ν' ὁ λόγιος σου, ποῦ ναι ἡ συντυχιά σου;
— Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγιος μου, κ' ἡ συντυχιά μ' αὐτή ναι».
 20 «Ωστοῦν νὰ σώσ' τὸ λόγιο του, νὰ σώσ' τὴν συντυχιά του,
ἀπ' τὰ μαλλιά τὸν ἔπιασε 'ς τὰ μάρμαρα τὸν βάζει.
— Χάρε μ', ἄφες μ' ἀς τὰ μαλλιά καὶ πιάσ' με ἀς τὸ χέρι,
ἢ δεῖξε με τὴν τέντα σου μονάχος μ' ἀς πηγαίνω.
— Ἄν σὲ δεῖξω τὴν τέντα μου πολὺ θενὰ τρομάξης.
 25 «Ολο τριγύρω πράσινα κ' ἡ μέση του βαμμένη.
Κόμμα ψωμὶ κι' ἀν ἔδωκες, παράδεισο θὰ λάβῃς,
κόμμα παρᾶ κ' ἀν ἔδωκες, χρυσὴ λαμπάδα μπρός σου,
κόμμα δοῦχο κι' ἀν ἔδωκες, προστά σου θ' νὰ τὸ φέρουν,
κι' αὐτὰ ἀν δὲν τὰ ἔκανες, 'ς τοῖς πίσσαις, 'ς τὰ χατράνια».

ΣΗΜ. Στ. 25-27. Κόμμα (κόπτω) τὸ κοινῶς κομμάτι. 28 χατράνια κοιν. κατράμια, ἐνιαχοῦ κατράνια (τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ἴταλ. catrame, τὸ δὲ κατράνι ἡ χατράνι ἀμέσως ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ κατράν, ὅθεν καὶ ἡ ἴταλ. λέξις).

Σινασσū.

(P. de Lagarde, Neugriechisches aus Klein - Asien. Göttingen 1886 σ. 26 = Abhandl. d. kgl. Gesellsch. d. Wissensch. zu Göttingen).

- Σίδηρον κάστρον ἔχτισα κ' ἐγὼ γιὰ τὸν Ἀκρίτη,
 Χάρος νὰ μὴν τὸν εῦρῃ.—
 Τὸν ἔκλωσε καὶ τράνησε, Χάρος τὸν παρεστάθη.
 «Καλῶς ἥλθες, ἄγη Χάρε μου, νὰ φάμεν καὶ νὰ πιοῦμεν.
- 5 — 'Εγὼ γιὰ φαγεῖ δὲν ἥρτα, καὶ γιὰ πιοτὸ δὲν ἥρτα,
 ἐγὼ γιὰ τὸν Ἀκρίτη ἥρτα, νὰ πάρω τὴν ψυχήν του.
 — Χάρε μου, πᾶρ' τὰ πέντε μου παιδιά, κ' ἄφες με τὸν Ἀκρίτη.
 'Ακρίτης μους παιδίν ἔνι, καὶ ἄλλα παιδιά νὰ κάμη.
 — Κ' ἐγὼ γιὰ τὸν Ἀκρίτη σου πέντε ψυχαῖς δὲν παίρνω.
- 10 — 'Ας εἰν' Ἀκρίτης σου τὸ σὸν ἄλλα σαράντα μέραις».
 Κ' ἔκεινη παρεγρήκησεν ἄλλα σαράντα χρόνους.
 «Γιὰ φά, γιὰ πιέ, Ἀκρίτη μου, γιὰ βγάλε καὶ παιγνίδια.
 'Ο Χάρος μᾶς ἔχαρισεν ἄλλα σαράντα χρόνους».
 Τὸν ἔκλωσε καὶ τράνησε, Χάρος τὸν παρεστάθη.
- 15 — «Χάρε, πῶνι δὲ λόγος σου, πῶνι δὲ συντυχιά σου;
 — Κ' δὲ λόγος μου ἐτοῦτο νι, κ' δὲ συντυχιά μου ἀτό νι.
 — "Ας πάρῃ Ἀκρίτης τὸ σπαθί, καὶ σύ, Χάρε, τὸ κοντάρι,
 ἐβγάτ' ἔκει 'ς σὸ πόλεμο, 'ς ἔνα πλατὺ λιβάδι».
 Νοῦτον δὲ Χάρος φρόνιμος καὶ κάλλιο παιδευμένος.
- 20 — "Επιασε Χάρος τὸ σπαθί, τζακίσθην τὸ σπαθί του,
 πιάσε κ' ἀπὸ κονταριοῦ, τζακίσθην τὸ κοντάρι.
 'Ας τὰ μαλλιά τὸν ἔπιασε, 'ς τὰ μάρμαρα τὸν κρούει.
 «Χάρ', ἄφες μ' ἀς τὰ μαλλιά, καὶ πιάσ' μ' ἀς τὸ χέρι.
 Γιὰ δεῖξε με τὴν τέντα σου, καὶ μοναχό μ' ἀς πάγω.
- 25 — "Αν σὲ δεῖξω τὴν τέντα μου, πολὺ θενὰ τρομάξης.
 ως κλώθει δόλοπράσινα, καὶ μέσα δροχιασμένα,
 ως κλώθουν τὰ τεντώματα, παλληκαριοῦ βραχιόνια».

ΣΗΜ. Στ. 2. "Ισως δύναται νὰ συμπληρωθῇ κατὰ τὸ ὑπ' ἀρ.
 36: Διπλοῦν τριπλοῦν τὸ ἔχτισα, Χάρος... 3. Κλώθω = γυρίζω,
 ζητῶ. Τρανῶ, βλέπω. Στ. 5. "Ισως: 'Εγὼ δὲν ἥρτα γιὰ φ. 12 βγ.
 παιγν. L. 13 χάρισεν. L. 15 πῶνι=ποῦ ἔνι. 16 ἐτοῦτο νι=ἐτοῦτο ἔνι,
 εἶναι. 19 Νοῦτον=νῆτον, ἥτον. — 'Η συνομιλοῦσα ἐν ἀρχῇ μετὰ τοῦ
 Χάρου ὑποτίθεται δτὶ εἶναι δὲ σύζυγος καὶ ὅχι δὲ μήτηρ τοῦ Ἀκρίτου,
 ως ὑπέλαχεν δὲ ἐκδότης.

Πόντου.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς I. Βαλαβάνη)

- 'Απὸ θεοῦ λαλιά ἐρθεν «ὅ Γιάννες θ' ἀποθάνῃ».
 «Ἄ-Γιώργ', 'Α-Γιώρ' ἐγλήγορέ μ', 'Α-Γιώρ' ἀνδρειωμένε μ',
 'ς τὸν οὐρανὸν θὲν νὰ προφτάντς, τὸγ Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια». 5
 'Σ τὸν οὐρανὸν ἐπρόφτασεν, τὸν θεὸν ἐπαρακάλνεν.
 «Ἄ-Γιώρ', γιατί εἰσαι μωρός; μωρὰν δουλείαν τὸ κάμεις
 Τὰ χρόνια τ' ἐτελείωσαν, δ Γιάννες θ' ἀποθάνῃ.
 'Αμε καὶ πὲ τὸγ κύρην ἀτ', θὰ ζῇ κι' ἄλλο δ Γιάννες». 10
 «Καὶ ἀς τὰ χρόνια μ' τὰ καλά, χρόνον πάλιν 'κι δοίγω». 15
 «Ἄ-Γιώρ', 'Α-Γιώρ' ἐγλήγορέ μ', 'Α-Γιώρ' ἀνδρειωμένε μ',
 'ς τὸν οὐρανὸν θὲν νὰ προφτάντς, τὸγ Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια».
 'Σ τὸν οὐρανὸν ἐπρόφτασεν, τὸν θεὸν ἐπαρακάλνεν.
 «Ἄ-Γιώρ', γιατί εἰσαι μωρός; μωρὰν δουλείαν τὸ κάμεις
 Τὰ χρόνια τ' ἐτελείωσαν, δ Γιάννες θ' ἀποθάνῃ.
 'Αμε καὶ πὲ τὴμ μάνναν ἀτ', θὰ ζῇ τριάντα χρόνια.
 20 Τ' ἔμσα ἀν ἔν καὶ δοῖ ἀτον, θὰ ζῇ κι' ἄλλο δ Γιάννες». 25
 «Καὶ ἀς τὰ χρόνια μ' τὰ καλὰ χρόνον πάλιν 'κι δοίγω». 30
 «Ἄ-Γιώρ', 'Α-Γιώρ' ἐγλήγορέ μ', 'Α-Γιώρ' ἀνδρειωμένε μ',
 'ς τὸν οὐρανὸν θὲν νὰ προφτάντς, τὸγ Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια». 35
 'Σ τὸν οὐρανὸν ἐπρόφτασεν, τὸν θεὸν ἐπαρακάλνεν.
 «Ἄ-Γιώρ', γιατί εἰσαι μωρός; μωρὰν δουλείαν τὸ κάμεις.
 Τὰ χρόνια τ' ἐτελείωσαν, δ Γιάννες θ' ἀποθάνῃ.
 'Αμε καὶ πὲ τὴν κάλην ἀτ', θὰ ζῇ σεράντα χρόνια,
 τ' ἔμσα ἀν ἔν καὶ δοῖ ἀτον, θὰ ζῇ κι' ἄλλο δ Γιάννες». 45
 «Καὶ τὰ σεράντα δοίγ' ἀτόν, κι' ἄλλα σεράντα τόσα»

ΣΗΜ. Στ. 7. Τὸ ᾖσμα ἀτελέες ὁ Θεός παραχωρεῖ εἰς τὸν Ιἰάννην
 τὰ ἡμίσια ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ πατρός του, ἀν οὗτος δεχθῆ νὰ τῷ τὰ
 δώσῃ ἀλλ' ὁ πατὴρ ἀρνεῖται, ὡς καὶ ἡ μήτηρ ὑστερον. Τὰ ἐλλεί-
 ποντα συμπληροῦνται ἐκ τῶν ἐπομένων παραλλαγῶν.— 8 δοίγω= 5
 διδῶ. 15 "Αν εἶναι (ἀν τύχῃ) καὶ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὰ μισά.

Πόντου.

(Π Τριανταφυλλίδον, οἱ φυγάδες σ. 174-5. — Ἀνέκδοτος συλλογὴ I. Βαλαβάνη).

- ‘Ο Γιάννες δ̄ μονόγιαννες, κι’ δ̄ μοναχὸν δ̄ Γιάννες,
δ̄ Γιάννες ἑτοιμάσκεται νὰ φτάγ’ χαρὰν καὶ γάμους.
Χάρος ’ς σῆμ πόρταν ἔστεκεν, κι’ ἀτόναν φοβεροῖς.
«Χάρε μ’, κι’ ἀπόθεν ἔρχεσαι, καὶ πᾶς συγχαρεμένος;
- 5 — ‘Ερθα νὰ παίρω τὴμ ψυχή σ’, καὶ πάγω χαρεμένα.
— Χάρε μ’, ἔλ’ ἀς παλεύουμε ’ς σὸν χάλκενον τ’ ἄλῶνιν,
ἄν ἔν καὶ τὸ νικᾶς μ’ ἐσύ, ἔπαρ’ τὴμ ψῶσ’ μ’ καὶ δέβα,
ἄν ἔν καὶ τὸ νικείεσαι, θὰ φτάγω γὼ τὸγ γάμον.
- ‘Εμὲν ἀδὰ ποῦ ἔστειλεν πᾶς κ’ εἰπεν φὰ καὶ πία,
10 πᾶς κ’ εἰπεν, ἔβγα πάλεψον ’ς σὸν χάλκενον τ’ ἄλῶνιν;
‘Εμὲν ἀδὰ ποῦ ἔστειλεν, ψυχὴν ἔπαρ’ καὶ ἔλα».
— Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, Θεοῦ παρακαλίαν,
ἔχω καιρὸν νὰ σ’ αἴρουμαι, μουράτια νὰ πλεωρώνω,
ἔμὲν ζωὴν γιὰ χάριξον, ἀς φτάγω γὼ τὸγ γάμον.
- 15 — ‘Εμὲν ἀδὰ ποῦ ἔστειλεν πᾶς κ’ εἰπεν φὰ καὶ πία,
πᾶς κ’ εἰπεν κάθ’ καὶ πέρμεσον, πότε θὰ φτάστη τὸν γάμο σ’,
ἔμὲν π’ ἔστειλεν εἰπε με, ψυχὴν ἔπαρ’ καὶ ἔλα.
— ‘Αγ Γιώρι μ’, πρόφτα ’ς τὸ Θεόν, τὸν Γιάννεν κι’ ἄλλα χρόνια».
— ‘Αγ Γιώρδης εὐθὺς ἐπρόφτασεν ’ς τὰ ἐπουραν’ ἐξέβεν,
20 παρακαλεῖ τὸν ποιητήν, τὸν Γιάννεν κι’ ἄλλα χρόνια.
«‘Αγτ’ ἄμε πὲ τὸν κύρην ἀτ’, θὰ ξῆ τριάντα χρόνια,
ἀς δῆ τ’ ἐμσὰ τὸν Γιάννεν ἀτ’, κ’ ἀς πάγ’ νὰ στεφανοῦται.
— Κέρδε μ’, ἀφέντη μ’, κέρδε με, δ̄ Χάρον μὴ κερδαίν’ με.
— Υἱέ μ’, πῶς νὰ κερδαίνω σε, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν’ σε;
- 30 — Δός μ’ ἀς τὰ χρόνια σ’ τὰ πολλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν’ με.
— ‘Εγ’ ἀς τὰ χρόνια μ’ τὰ πολλὰ ήμέραν ’κι δανείζω.
— Παρακαλῶ σ’, ἀγ Γιώρη μου, Θεοῦ παρακαλίας,
“Αγ Γιώρη μ’, πρόφτα ’ς τὸ Θεόν, τὸν Γιάννεν κι’ ἄλλα χρόνια.
Εἶπα το καὶ τὸν κύρην μου, ἔμὲν χρόνια ’κ ἐδῶκεν».
- 35 — ‘Αγ Γιώρδης δπίσ’ ἐγύρισεν, ’ς τὰ ἐπουραν’ ἐξέβεν,
παρακαλεῖ τὸν ποιητήν, τὸν Γιάννεν κι’ ἄλλα χρόνια.
«‘Αμε νὰ λέσ τὴν μάνναν ἀτ’, θὰ ξῆ τριάντα χρόνια,
ἀς δῆ τ’ ἐμσὰ τὸν Γιάννεν ἀτς, ἀς πάγ’ νὰ στεφανοῦται.
— Κέρδε με, μάννα μ’, κέρδε με, δ̄ Χάρον μὴ κερδαίν’ με.

- 40 — Υἱέ μ', πῶς νὰ κερδαίνω σε, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' σε;
— Δός μ' ἀς τὰ χρόνια σ' τὰ πολλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
— 'Εγ' ἀς τὰ χρόνια μ' τὰ πολλὰ τριχάριν 'κὶ δανεῖω.
— Παρακαλῶ σ', ἀγ Γιώρη μου, Θεοῦ παρακαλίας,
    ἄγ Γιώρη μ', πρόφτα 'ς τὸν Θεόν, τὸν Γιάννεν κι' ἄλλα χρόνια.
45 εἰπα το γὼ τὴν μάννα μου, ἀτὲ χρόνια 'κ ἐδῶκεν».
 'Αγ Γιώρες δπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράν' ἔξεβεν.
 παρακαλεῖ τὸν ποιητήν, τὸν Γιάννεν κ' ἄλλα χρόνια.
 «'Αμέτε πὲ τὴν κάλην ἀτ', θὰ ξῆ τριάντα χρόνια,
 ἀς δῆ ἀτον τ' ἐμσά νὰ ξῆ, νὰ πάγ' νὰ στεφανοῦται.
50 — Κέρδε με, κάλη μ', κέρδε με, κι' ὁ Χάρον μὴ κερδαίν' με,
 δὸς ἀς τὰ χρόνια σ' τὰ καλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
— Τ' ἐμὰ τὰ χρόνια τὰ καλά, ἐμὲν κ' ἐσὲν κανίνταν».
 'Ο Γιάννες κάμει τὴν χαράν, ὁ Γιάννες κάμιν' τὸν γάμον.

ΣΗΜ. Στ. 1 ὁ μοναχὸν ὁ Γ. Τ. 2 κάμει ὁ Γιάννες τὴν χαράν,
 κάμιν' ὁ Γιάννες τὸ γάμον. Β. 3 'ς τὴν π. ἐ. κι' ἀτόνον. Τ. 4 κι' ἀ.
 ἔρχεσαι, πῶς εἰσαι χαρεμένος; Τ. 5 τὴν ψυχή σ' νὰ π. Τ. 6 παλεύω-
 μεν 'ς τὸ χάλκινον Τ. 7. 8. Χάρε μ', καὶ ἀν νικᾶς μ' ἐσύ, νὰ παίρης
 τὴν ψυχήν μου. Τ. Χάρε μ', καὶ ἀν νικῶ σ' ἐγὼ νὰ φτ. γὼ τὸν γάμο
 μ'. Τ. θὰ κάμω γὼ Β. 10 ἀμε π. 'ς τὸ χ. Τ. 11. 'Εμὲν π' ἔστειλεν
 εἰπε με ψ. Τ. 12 παρακαλίας Τ. 13 ἐγὼ κ. νὰ χαίρωμαι—πληρώνω.
 Τ. 14 χάρισον—τὸν γάμο μ'. Τ. ἀς κάμω Β.—Τὴν παραλλαγὴν τῆς
 συλλογῆς Βαλαβάνη ἀπὸ τοῦ 15 στίχου βλ. ἀμέσως κατωτέρω.

Στ. 8 = "Αν θὰ νικηθῆς, θὰ τελέσω ἐγὼ τὸν γάμον. 9 = 'Ο ἀπο-
 στείλας με ἐδῶ μήπως εἰπε φάγε καὶ πίε; 15 κάθ' κά πέρμεσον =
 κάθου κάτω περίμεινε. 21 ἀγτ' ἄμε = ἀγε, πήγαινε. 22 στεφανοῦται
 εἰς τὴν σημασίαν τοῦ νυμφεύομαι (στεφανώνομαι). 42 τριχάριν ὑποκορ.
 τοῦ τρίχα, οὐδ' ἐλάχιστόν τι. 52 κανίνταν = ίκανοῦται, εἰναι ίκανὰ
 (χρετά).

40

Πόντου.

('Εξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ι. Βαλαβάνη).

- 15 Χάρος δπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράνια ξέβεν,
 παρακαλεῖ τὸν ποιητὴν ἀτὸν χρόνια νὰ δοίγῃ.

- «Ἄτε ἂμε πὲ τὸν κύρην ἀτ', θὰ ζῇ τρακόσια χρόνια,
ἄς δοι' ἀτόναν τὰ ἐμσά, κι' ἄς πάγη στεφανώνη».
 «Κέρδα μ', ἀφέντη, κέρδα με, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με
 20 — «Υγέ μ', πῶς νὺ κερδαίνω σε, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' σε;
 — Δός μ' ἄς τὰ χρόνια σ' τὰ καλά, Χάρος νὺ μὴ κερδαίν' με.
 — Γὼ ἄς τὰ χρόνια μ' τὰ καλὰ ἡμέραν 'κὶ χαρίζω».
 «Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, θεοῦ παρακαλίαν.
 Εἴπα το γὼ τὸγ κύρημ μου, ἐμὲν χρόνια 'κ ἐδῶκεν.
 25 'Εμὲν ζωὴν γιὰ χάρισον, ἄς κάμω γὼ τὸγ γάμον». Χάρος δπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράνια ξέβεν,
 παρακαλεῖ τὸμ ποιητήν, ἀτὸν χρόνια νὰ δοίγῃ.
 «Ἄτι ἂμε πὲ τὴμ μάνναν ἀτ' θὰ ζῇ διακόσια χρόνια,
 ἄς δοι' τ' ἐμσὰ τὸγ γιόκαν ἀτς, κι' ἄς πάγη στεφανώνη».
 30 «Γὼ ἄς τὰ χρόνια μ' τὰ καλὰ τριχάριν 'κὶ χαρίζω».
 «Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, θεοῦ παρακαλίαν.
 Εἴπα το γὼ τὴμ μάνναμ μου, ἐμὲν χρόνια 'κ ἐδῶκεν». Χάρος δπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράνια ξέβεν,
 παρακαλεῖ τὸμ ποιητήν, ἀτὸν χρόνια νὰ δοίγῃ.
 35 «Ἄμε καὶ πὲ τὴγ καλῆν ἀτ', θὰ ζῇ διακόσια χρόνια,
 ἄς δοι' ἀτοναν τὰ ἐμσὰ κι' ἄς πάγη στεφανοῦται».
 «Κέρδα με, κάλη μ', κέρδα με, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
 — Τέμὰ τὰ χρόνια τὰ καλὰ ἐμὲν 'κ ἐσὲν κανίνταν».
 'Ο Γιάννες κάμει τὴγ χαράν, δ Γιάννες κάμ' τὸγ γάμον.

ΣΗΜ. Στ. 1-14 Βλ. τὴν προηγουμένην παραλλαγήν.

41

Πόντου.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς I. Βαλαβάνη).

- ‘Ακρίτας κάστρον ἔχτισεν, κάστρον θεμελιωμένον.
 ‘Ο ‘Ακρίτας ὅνταν ἔλαμνεν 'ς τὸ μέγα τὸ χωράφιν,
 πάντα κελάιδναν τὰ πουλιὰ «νὰ σὰν ἐμᾶς» ἐλέγναν,
 «νὰ σὰν ἐμᾶς καὶ πάλ' ἐμᾶς, πάντα ἄν ζῇ ὁ ‘Ακρίτες».
 5 Κ' ἔναν ποιρνὶν ποιρνίτσικον καὶ Κερεκήν ἡμέραν
 κελάιδισαν καὶ εἰπανε «θὲ ν' ἀποδάνη ὁ ‘Ακρίτας». . . .
 «Ἐβγα, Χάρε, ἄς πολεμοῦμ' 'ς σὸ χάλκινον τ' ἀλώνιν,
 καὶ ἄν νικᾶς με, Χάροντα, νὰ πάρης τὴμ ψυχήμ μου,
 κ' ἐγ' ἄν νικῶ σε, Χάροντα, νὰ ἔχω τὴν ζωὴμ μου».

- 10   'Σ σὸ δεύτερον ἐνίκεσεν, 'ς σὸ τρίτον ἐνίκεθεν.
 «Ἐμπα καὶ μάννα στρῶσομ με θανατικὸν κρεβάτιν,
 θανατικὸν κι' ἀσήκωτον, σεκωμονὴν ντὸ 'κ ἔσ'ει».
 'Εμπαίν' ἔκεινε στρῶνει ἀτον πομπάκια καὶ μετάξια.
 15   'Ερθεν 'Α-Γιώρτς ὁ ἐγλήγορον, κ' ἡ κυρὰ Παναγία,
 ποῦ εἶχαν δώδεκα φτερά, κ' ἐπῆραν πέντε κι' ἄλλο.
 «Οποιος θέλ' κ' ἀγαπᾷ τοναν ἀς δοῖ τον ἀς σὰ χρόνια τ'».
 'Εμπαίν' τὴμ μάνναν ἀτ' ὅωτᾶ, ἐμπαίν καλορωτᾶ τεν.
 «Κέρδα με, μάννα μ', κέρδα με, νὰ μὴ κερδαίν' μ' ὁ Χάρον.
 — 'Υγέ μ', καὶ πῶς κερδαίνω σε, νὰ μὴ κερδαίν' το ὁ Χάρον;
 20   'Υγέ μ', δέβα 'ς σὸγ κύρησ σου κι' ἀς δοῖ σε ἀς σὰ χρόνια τ'.
 — Κέρδα με, κύρημ μ' κέρδα με, νὰ μὴ κερδαίν' μ' ὁ Χάρον.
 — 'Υγέ μ', δέβα 'ς σὴν ἀδελφήσ σ', κι' ἀς δοῖ σε ἀς σὰ χρόνια τς.
 — Κέρδα μ', ἀδέλφη, κέρδα με, νὰ μὴ κερδαίν' μ' ὁ Χάρον.
 — 'Αμ', ἀδελφέ, 'ς τὴγ κάλησ σου, κι' ἀς δοῖ σε ἀς σὰ χρόνια τς.
 25   — Κέρδα με, κάλη μ', κέρδα με, νὰ μὴ κερδαίν' μ' ὁ Χάρον.
 — Τ' ἐμσὰ καὶ τὰ καλύτερα, ἥλιε μ', τέσα ἀς εἶναι».

ΣΗΜ. Στ. 2 ἔλαμνεν λάμψω (ἐλαύνω) καλλιεργῶ. 5 ποιρνὺ=πουρνόν, πρωίαν 15 «ἐννοεῖ τοὺς ἀγγέλους» (Βαλαβάνη). 26 τέσα=σά, ἰδικάσσου.

42

Κρήτης.

(*Jeannaraki*, "Ἄσματα κρητικά. Ιρζ. 1876 σ. 101 ἀρ. 93.—Μηλιαράκη, Βασιλειος Διγενής 'Ακρίτας. 'Αθ. 1881 σ. 16.—Ο Κρητικὸς λαὸς 1909 σ. 15).

- 5   'Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.
 Βροντᾶ κι' ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος,
 κι' ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατοιχιὰ πῶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀιτὸ τοῦ γῆς τὸν ἀντρειωμένο
 10   Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὅρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφαῖς ἐπήδα,
 χαράκι ἀμαδολόγανε καὶ δίζιμιὰ ἔκονύνειε.
 'Στὸ βίτσιμά πιανε πουλιά, 'ς τὸ πέταμα γεράκια,
 'ςτὸ γλάκιο κ' εἰς τὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τάγριμα,
 Ζηλεύγει ὁ Χάρος μὲ χωσιά, μακρὰ τόνε βιγλίζει,
 κ' ἐλάβισσε τον τὴν καρδιὰ καὶ τὴ ψυχή τον πῆρε.

ΣΗΜ. Παρὰ Γιάνναρη δημοσιεύεται ἀπόσπασμα μόνον τοῦ ἄσματος, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν στ. 1. 2. 4 καὶ ἐκ τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου τοῦ 5. Παρὰ δὲ Μηλιαράκη μόνοι οἱ στ. 1. 4. — Στ. 1 ψυχομαχῆ M. 2 καὶ τρέμ' ὁ υἱ. J. σειέτ' ἀ. ΚΛ. 5 σκ. τέθιοι νιο J.

Στ. 8 χαράκι (χάραξ, ἀρχ.) ὁγκώδης λίθος, βράχος. — ἀμιδολόγανε ἔπαιζεν ὡς ἀμάδας = δίσκον (περὶ τῆς λ. ἀμάδες βλ. Κοραῆ, "Ἄτακτα τ. Α' σ. 286). — *Ριζιμιά* (ἐνν γλιθάρια), «ρίζιψκαι πέτραι» παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ (Πρᾶθλ Στ. Κουμανούδη, Συνχρωγὴ λέξ. ἀθηνασιαρίστων σ. 308). 9 βίτουμα. Ὁ ἐκδότης ἐν ΚΛ. ἐρμηνεύει τὴν λ. «τίναγμα τοῦ σώματος». Ηθανῶς δὲν εἰναι ἀσχετος ἡ λ. πρὸς τὴν κοινοτάτην βίτοσα (ἐκ τοῦ βλαχικοῦ νιτᾶ), ἐξ ἣς καὶ τὸ σύνηθες ἐν Κρήτῃ βίτοιζω (μαστιγῶ ἵππον) καὶ ἐκ τούτου βίτουμα, σηματίνον καὶ βραχὺν δρόμον, ὅπον δῆλ. διατρέχει ὁ ἵππος, κεντροζόμενος ὑπὸ τῆς βίτοσας. 10. Γλάκιο (φ. γλακῶ ἐκ τοῦ ἐκλακῶ, ἀρχ. λακέω, ληκέω, ἐν Πελοποννήσῳ κοινῶς ληκῶ ἀρό. ἐλάκησα) τρέζιμον, ἀγὼν δρόμου. — ἀγρίμα ἥγριμι: ἡ ἥγριξ αἰξ τοῦ Ἀριστοτέλους, capra aegagrus Gmel, chèvre Bezoar. — 11 Χωσιά (χῶσις) ἐνέδρα — βιγλίζω (καὶ ἀλλαχοῦ βιγλάω, λατ. vigilare) βλέπω, κατοπτεύω.

43

Πελοποννήσου.

(M. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον. Αθ. 1888 σ. 188-9). (Μοιρολόγι).

'Εψὲς ἐπέρονουν ποταμὸ καὶ διάβαινα γεφύρι,
κι' ἄκουσα σὰ ναστεναγμὸ καὶ σὰ μουρμουρισιῶνα.
Τί νά ἡτούν ὁ ναστεναγμὸς καὶ ὁ μουρμουρισιῶνας;
'Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ καὶ ἡ γῆ τόνε τρομάζει,
5 καὶ ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιαῖ πῶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
γιατὶ κ' ἐκεῖ ποῦ κάθεται λόγι' ἀντρειωμένα λέγει.
«Νά χεν ἡ γῆ πατήματα κι' ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
νὰ πάτουν τὰ πατήματα νὰ πιάσω τὰ κερκέλια,
νὰ δώσω σεῖσμα τούρανοῦ καὶ τίναγμα τοῦ ἄδη,
10 γιὰ νὰ τ' ἄκουσ' δ Χάροντας, ποῦ λέει νὰ μὲ πάρῃ,
νὰ μοῦ χαρίσῃ τὴ ζωή, ἡ φύλο νὰ μὲ κάνῃ».

ΣΗΜ. Στ. 2 μουρμουρισιώνας=ψιθυρισμός, γογγυσμός (φ. μουρμουρίζω). — 7 κερκέλλια=κρίκους, κρικέλιον τῶν βυζαντινῶν, ἐκ τοῦ λατ. circellus.

44

(Α. Ο. Δ. Ο. [Ἄπ' ὅλα δι' ὅλους σύγρ. περιοδ.] Ἐν Ἀθ. 1907 Δ' σ. 60).

‘Ο Διγενής ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τόνε τρομάσσει,
 κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιῶ πῶς θά τονε σκεπάσῃ.
 Μὰ μέσα τοι ζαλάδες τον παραμιλεῖ καὶ λέει.
 «Νά χεν ἡ γῆς πατήματα κι' ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
 5 νὰ πάτουν τὰ πατήματα, νά πιανα τὰ κερκέλια,
 ν' ἀνέβαινα 'ς τὸν οὐρανὸν νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω,
 νὰ δώσω σείση τοὺρανοῦ...»

45

Κρήτης.

(A. Jeannaraki, Ἀσματα κρητικά, Lpz. 1876 σ. 214 ἀρ. 276.— Κρητικὸς λαὸς 1909 σ. 15.— Ψωσικὴ μετάφρ. παρὰ Λεστούνη σ. 47).

Πάντα 'ς τοι τρεῖς τοῦ Νοειμβριοῦ 'ς τις εἰκοσιτρεῖς τ' Ἀπρίλη,
 πανηγυράκι γίνεται 'στ' Ἀη Γιωργιοῦ τὴ χάρη.
 Κ' ἡ κόρη ποῦ χε τὴ γιοτὴ κι' ἀποῦ τὸν ἐλουτρούγα,
 μήδ' ἔτρωε, μήδ' ἔπινε, μηδὲ κ' ἔχαροκόπα.
 5 Σφάζει τρακόσια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,
 ἐννιὰ χωρὶὰ ἐκάλεσε, χιλιάδες παλληκάρια.
 «Τρῶτε καὶ πίνετε, παιδιά, κ' ἔχετε καὶ τὴν ἔγνοια,
 μήν ἔρθ' ὁ Χάρος κ' εῦρη μας καὶ μᾶσε διαγουμίσῃ,
 καὶ πάρη ἀντρες γιὰ σπαθὶ καὶ νιοὺς γιὰ τὸ δοξάρι».
 10 Κι' ὅντεν τὸ λόγο κ' ἥλεγε, ὁ Χάροντας προβαίνει.
 «Ποιὸς ἔχει μπράτσια σίδερα, καὶ πόδια ἀτσαλένια,
 νὰ πάμε ν' ἀπαλέψωμε 'ς τὸ σιδερένιο ἄλῶνι»;
 Μὰ ποὺς μιλεῖ τοῦ Χάροντα καὶ ποὺς τὸν ἀπαλεύγει.
 15 Ό Διγενής, τοῇ χήρας γιὸς ἐβγῆκε 'στ' ἀντροκάλιο.
 «Ἐγώ χω χέρια σιδερᾶ, καὶ πόδια ἀτσαλένια,
 καὶ ἀς πάμε ν' ἀπαλέψωμε 'ςτὸ σιδερένιο ἄλῶνι».
 Καὶ πάνε κι' ἀπαλεύγανε ποὺ τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδυ,
 ποὺ τὸ ταχὺ ὡς τὸ βραδύ, ὡς τάλλο μεσημέρι.
 20 Κ' ἡ μάνναν τον τοῦ Διγενῆ 'στ' ἄλῶνι ἀπόξω στέκει.
 Τριῶ λογιῶ κρασὶ βαστᾶ, τριῶ λογιῶ φαρμάκι,
 κι' ἄνε νικήσ' ὁ Διγενῆς κρασὶ νὰ τὸν κεράσῃ,
 πάλι καὶ δέ, νὰ πιῇ εὐτὴ νὰ πέσῃ ν' ἀποθάνῃ.
 Κ' οἱ δυὸ σφιχταγκαλιάζουνται καὶ μπρατσοδεμαθιοῦσι,
 τραφαπαλεύγουν σὰν θεργιὰ κι' ἄγρι' ἀγκομαχοῦσι,

- 25 τρίζουν οἱ πάτοι τ' ἀλωνιοῦ καὶ πέφτουν οἱ τραλίκοι,
δυὸς μέραις ἀπαλεύγανε κι' οὐδένας πέφτει χάμαι.
Κι' ὁ Χάροντας μ' ἐπιβουλιὰ βουλήθη νὰ νικήσῃ·
βάνει του πόδα ἔαφνικὰ καὶ μιὰ τανιὰ τοῦ παῖςει,
παραζυγίζ' ὁ Διγενῆς καὶ πέφτει ἔαπλωμένος,
30 κ' ἡ δόλια ἡ μαννοῦλαν του κατάπιε τὸ φαρμάκι.

ΣΗΜ. Στ. 3 χεν ἑορτὴ — ἐλειτούργα ΚΛ. 6 καὶ ἄλλως: ἐ. χιλιάδες καλέσε, τραχόσια π. Ι. 8 νὰ μᾶς βρῆ νὰ Ι. 9 νιοὺς γιὰ τὸ μαχαῖρι Ι. 12 σιδερὸν Ι. 10 κι' ὅντε τὸν λόγον ἥλεγεν, ὁ Χ. ἐφάνη ΚΛ. 11 σιδερὰ ΚΛ. Τὸ τέλος τοῦ στίχου καὶ ἄλλως: κουτάλαις ἀτσαλένιαις Ι. 12 σιδερὸν Ι. 13 Κι' ἄλλος καὶ δὲν τοῦ μίλησε, δὲν τοῦ πε πῶς θὰ πάῃ Ι. 14 κ' ὁ Δ. Ι. Δ. χήρας ὑγιὸς ΚΛ. 15 μπράτσκ σ. Ι. σιδερὰ ΚΛ. 16 νὰ πάμε ν' ἀ. — σιδερὸν ἀ. Ι. 17 ἐπαλεύγανε ΚΛ. ἀπ' τὸ τ. Ι. 18 Λείπει ὁ στίχος παρὰ Ι. 19 μάνχ του ΚΛ. Δ. στέκει 'ς τὴν μιάν του μπάντα Ι. 22 πχῇ αὐτὴ ΚΛ. εὐτὴ ντελόγκος τὸ φαρμάκι: Ι. 23 - 26 Κ' οἱ δυὸς σφιχταπαλεύχνε, κ' οἱ δυὸς ἀγκομχοῦσχν,
| οἱ πάτοι καὶ οἱ γύριοιν του τοῦ ἀλωνιοῦ ἐτρίζαν. | Πολὺν καὶρὸ παλεύγανε κανείς των δὲν ἐνίκα Ι. 27 Χ. μὲ μπαμπεσιὰ Ι. 28 - 29 Βάνει πόδα τοῦ Διγενῆ καὶ κάτω τόνε βάνει Ι. — 30 μανοῦλα του ΚΛ. ἥπιεν το τὸ φ. Ι.

Στ. 8 διαγουμίζω (διακομίζω, Πρβλ. Κοραῆν, Ἰσοκράτ. τ. Β' σ. 62) συλῶ, διαρπάζω. 16 ἀντροκάλιο (τὸ ῥ. ἀντροκαλῶ = ἀνδρὸς καλῶ) πρόκλησις εἰς ἀγῶνα. 22 πάλι καὶ δὲ = ἂν δὲ πάλιν δὲν νικήσῃ. 23 μπρατσοδεμαθιοῦσι (μπράτσο = βραχίων, ἵταλ. braccio + δεμπτιῶ, δεμπατιάζω) συμπλέκουσι τοὺς βραχίονας. 24 τραφαπαλεύγουν (τραχῶ + ἀπαλεύγω). — ἀγκομαχοῦσι (ὄγκουμα: + μάχομαι) ἀσθμακίνουσι. 25 τραλίκοι (ἴσως ἐκ τοῦ ἵταλ. traliccio) ὁ κύκλος τῶν καθέτων πλακῶν περὶ τὸ ἀλώνιον. 28 βάνει πόδα = ὑποσκελίζει. Τανιὰ (ἢ ἐνέργεια τοῦ τανύειν), ἐπίσης παλαιστικὸν σόφισμα. — 29 παραζυγίζει = χάνει τὴν ἰσορροπίαν.

46

Σκάλας καὶ Ζερβάτων τῆς Κεφαλληνίας.

(B. Schmidt, Griech. Märchen, Sagen u. Volkslieder, Lpz. 1877 σ. 162 ἀρ 20. Θέρου, Δημ. τραγούδια 1909 σ. 75).

Χριστέ, καὶ ποῦ νὰ βρίσκωνται τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι;
Οὐδὲ σὲ γιόμα βρίσκονται, οὐδὲ σὲ πανηγύρι,

οὐδὲ καὶ σὲ καμνιὰ χαρά, ποῦ νὰ 'ν' οἱ ἀντρειωμένοι;
 Κάτου 'ς τὰ Γεροσόλυμα πύργον ἐθεμελιῶναν,
 5 πύργον ἐθεμελιώνανε νὰ μὴν τοὺς εὔρη ὁ Χάρος.
 Κι' ὁ Χάρος κάπου τακούσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
 'Επῆγε καὶ τοὺς ηῦρηκε 'ς τὸ γιόμα ποῦ γενόνταν.
 «Καλὸ 'ς τὰ παλληκάρια μου, καλῶς τὰ πολεμᾶτε.
 10 — Καλό 'ς τοντα τὸ Χάροντα, κάθησε νὰ γευτοῦμε,
 νὰ φᾶς ταπάκια τοῦ λαγοῦ, στηθάρι ἀπὸ περδίκι,
 νὰ πιῆς καὶ τριπαλιὸ χρασί, ποῦ πίνουν οἱ ἀντρειωμένοι.
 — Δὲ θέλω ἐγὼ τὸ γιόμα σας, ἡδὲ τὸ λειδινό σας,
 παρ' ἥρθα γιὰ τὸν κάλλιο σας, γιὰ τὸν καλύτερό σας».
 Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ἀπ' δσοι κι' ἀν γευόνταν,
 15 παρὰ τοῦ χήρας τὸ παιδί, ποῦ ἤταν πῦλι' ἀντρειωμένο.
 «Χάρο, ἀς παρασαρτάρουμε, κι' ὅποιος προλάβῃ ἀς πάρη».
 Σαρταίν' τοῦ χήρας τὸ παιδί, πάει σαράντα πάσσα.
 Σαρταίνει ὁ Πρικοχάροντας καὶ πάει σαρανταπέντε.
 «Χάρο, ἀς ματασαρτάρουμε, κι' ὅποιος προλάβῃ ἀς πάρη».
 20 Σαρταίν' τοῦ χήρας τὸ παιδί καὶ πάει πενήντα πάσσα,
 σαρταίνει ὁ Πρικοχάροντας καὶ πάει πενήνταπέντε.
 Κι' ὅχ τὰ μαλλιὰ τὸν ἔπιασε καὶ τόνε κωλοσέρνει.
 «Ἄσε με, Χάρε, ἀφ' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσε μ' ἀφ' τὰ χέρια».

ΣΗΜ. Οἱ πρῶτοι πέντε στίχοι εύρισκονται ἐν μόνῃ τῇ ἐκ τοῦ
 χωρίου Σκάλας παραλλαγῇ.—Στ. 8 οὐδὲ καὶ τὸ κρασί σας (παραλλαγὴ
 Σκάλας). 13. 18 'Αντὶ πάσσα λέγουσιν ἄλλοι μῆλα.—Πολλὰς διαφο-
 ρὰς παρουσιάζει τὸ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Θέρου κείμενον· ἀλλὰ δὲν ἔχοινα
 ἀναγκαῖον νὰ σημειώσω ταύτας, διότι δὲν προέρχονται ἐξ παραλλαγῆς
 ἄλλης, γενόμεναι ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, μὴ περιορισθέντος εἰς ἀπλῆν ἀνα-
 τύπωσιν τοῦ παρὰ Schmidt κειμένου.

* 47

‘Επτανήσου.

(Tommaseo, Canti popolari, Venez. 1812 τ. IV σ. 306. Passow σ. 304-5
 ἀρ. 428. N. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ μυθολογία, 'Αθ. 1874 σ. 275-6. Ζωγρ. ἀγών
 1891 σ. 132 ἀρ. 214).

Τρεῖς ἀντρειωμένοι ἐλέγασι πῶς Χάρο δὲν φοβοῦνται.
 Κι' ὁ Χάρος κάπου τ' ἄκουσε, κάτι πουλὶ τοῦ τό πε.

- Καὶ νά σου τον κ' ἐπρόβαλε τσοὺ κάμπους καβαλλάρης,
σὰν ἀστραπήν τὸ βλέμμα του, σὰν τὴ φωτιὰ ἡ βαφή του,
σὰν δυὸ βουνάν τ' οἱ νῶμοι του, σὰν κάστρο ἡ κεφαλή του.
Κ' ἐπῆε καὶ τοὺς ηὔρηκε 'ς τὴν τάβλα ποῦ ἔγευντα.
«Καλῶς σᾶς ηὔρηκ», ἀρχοντες, καλῶς τὰ γιοματάτε.
- Καλό 'ς τον τὸν κῦρο Χάροντα.
Κάτσε, Χάρο, γιὰ νὰ γευτῆς κάτσε νὰ γιοματίσῃς,
νὰ φᾶς τσαπλάν' ἀπὸ λαγούς, στηθάμ' ἀπὸ περδίκια,
νὰ πῆς τριῶ χρονῶν κρασί, ποῦ πίνουν ἀντρειωμένοι.
- Δὲν ἥρτα ἐγὼ γιὰ νὰ γευτῶ, οὐδὲ νὰ γιοματίσω,
μὸν ἥρτα γιὰ τὸν κάλλιο σας, τοῦ Χάρο δὲ φοβᾶστε».
- Κανεὶς καὶ δὲν τοῦ μῆλησε κανεὶς δὲν τ' ἀπεκρίνη,
παρὰ μιανῆς κήρας ὑγιός, ποῦ τὸν ἐλέγαν Γιάννη·
«Χάρο», ἀς παρασαρτάσουμε, Χάρο», ἀς παραδιαβοῦμε
'ς τὰ μαρμαρένια ἀλώνια μας».
- Σαρταίν' δι νιός, δι νιούτσικος βγαίνει σαράντα πῆχες,
σαρταίνει κι' δι κῦρο Χάροντας, βγαίνει σαράντα πέντε.
- 20 Κι' ὅχ τὰ μαλλιὰ τὸν ἀρπαξε, 'τι' ἀλογο τόνε ὁίχει.
«Ἄσε με, Χάρο, ὅχ τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσε μ' ὅχ τὸ χέρι,
κ' ἄσε με σ' δρη σὲ βουνὸ καὶ ὁῆξε μου ἀσκέρι,
κι' ἀν δὲν πετάξω σὰν πουλί, νὰ φύγω σὰν πετρίτης,
κόψε μου τὸ κεφαλὶ μου 'ςτὴν τέντα σου πουκάτου.
- 25 —Μωρὲ ἀν δγῆς τὴν τέντα μου, ὅλος ἀνατρομάζεις»

ΣΗΜ. Στ. 1 λέγανε P. Z. 5 ὅμοι P. 6 ἐπῆγε P. γευόνταν P. 8. K. 'ς τον τὸν κ. X. καλὸ 'ς τὸ παλληκάρι. Z. 13. Τὸ κάλλη T. τὰ κάλλη P. Z. 15 παρὰ μιᾶς χ. δι ὑγιός Z. 17 ἀς πάμε νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι. Z. 18 νεούτζικος T. σ. δι Γιάννης μιὰ φορά, βγ. σαράντ' ἀντίμια Z. 20 κι' ἀπ' 'ς τὸ ἀ. τὸν δ. Z. 21 Λείπει Z. 22 "Αφε με 'ς δρη, σὲ βουνά, καὶ ὁῆξε με ἀσκέρι Z. 24 ἀποκάτω Z. 25 Λείπει Z.

* 48

Xίου.

(Καρελλάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα, 'Αθ. 1890 σ. 46).

'Ο Κωσταντής κι' 'Αλέξαντρος, κι' δι 'Αλεξαντρειωμένος,
σίδερο πύργο χτίσανε νὰ μὴ τοὺς εῦρ' δι Χάρος.

- Τσαὶ τοῖς ποῦ τὸν ἔχτιζανε ἐκάτσανε νὰ φάνε.
 Βλέποιν τὸ Χάρο τοῦ ἥροετο 'σ αὔλιο καβιαλλάρη.
 5 «Κάτσε νὰ φᾶς, κάτσε νὰ πιῆς, κάτσε νὰ ξεφαντώσῃς.
 — 'Εγὼ δὲν ἥρτα γιὰ φαγεῖ, μηδὲ νὰ ξεφαντώσω,
 μόν' ἥρθα γιὰ τὸν Κωσταντή, νὰ πάρω τὴν ψυχὴ του.
 — "Ελα, παρασαρτάρησε, τοῦ ὅγοιος νιτσήσ' αἷς πάρη».
 Παρασαρτᾶ ὁ Χάροντας, πάει σαράντα σκέλια.
 10 Παρασαρτᾶ ὁ Κωσταντής, πάει σαρανταπέντε.
 «"Ελ' ἂ παρασιλέψωμεν, τοῦ ὅγοιος νιτσήσ' αἷς πάρη».
 Παρασαλεύγ' ὁ Κωσταντής, δίχτει τὸ Χάρο κάτω.
 'Ο Χάρος ἥτο πονηρὸς τοῦ ἀφ' τὰ μαλλιὰ τὸν πιάνει.
 15 «"Αφις με, Χάρ', ἀφ' τὰ μαλλιά, τσαὶ πιάσ' με ἀφ' τὸ χέρι,
 τσαὶ δεῖξε μου τὸ μέρος σου νὰ πάγω μοναχός μου.
 — Νὰ δῆς ἐμὸν τὸ μέρος μου, τρομάρα θὺ σὲ πιάσῃ,
 ποῦ 'ν' ἀπὸ μέσα σκοτεινὸ τοῦ ἀπόξω δαχνιασμένο·
 μὲ τῶν ἀντρῶν τοῖς τσεφαλαῖς τό χω ἐγὼ χτισμένο,
 μὲ τῶν κοπέλλων τὰ μαλλιὰ τὸ ἔχω σκεπασμένο».

ΣΗΜ. Παροχλλαγὴν τοῦ ἔσματος ἐξ Ἰκχρίας ὑπέβαλεν εἰς τὸν
 Ζωγράφειον ἀγῶνα τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Κων)πόλεως ὁ I. Που-
 λάκης, περίληψιν δ' κύτοῦ περιέχει ἡ ἐκθεσίς τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας
 ('Ο ἐν KII. ἑλλ. φιλ. σύλλ. τ. ΙΘ' σ. 138).

* 49

Xίου.

(Κανελλάκη Χιακὰ Ἀνάλεκτα, 'Λθ. 1890 σ. 41)

- Συνάζουνταν, μαζώνουνταν ὄλοι οἱ ἀντρειωμένοι,
 νὰ χτίσουν τοῦχο νὰ χωστοῦν, ὁ Δράκος μὴ τοὺς εῦρῃ.
 'Απὸ μακριὰ τοὺς ἀπαντᾶ, τοῦ ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέγει.
 «Ποιὸς ἔχει σίδερο σπαθί, σίδερο βρακοζῶνι,
 5 ποιὸς ἔχει στῆθος μάρμαρον, τὸ Δράκο νὰ παλαίσῃ;»
 Βγαίνει τῆς χήρας τὸ παιδὶ γιὰ πλέον ἀντρειωμένο.
 «Ἐγώ χω σίδερο σπαθί, σίδερο βρακοζῶνι,
 ἔχω τσαὶ στῆθος μάρμαρον, τὸ Δράκο νὰ παλαίσω.
 — "Ελα νὰ πὰ πηδήσωμε εἰς τοὺς ἀνήλιους τόπους".
 Πηδᾶ τῆς χήρας τὸ παιδὶ τσαὶ πά ἔξηντα μίλλια,
 10 'Επηδῆσε τοῦ ὁ Δράκος μας τσαὶ πὰ ἔξηνταπέντε.
 «Σου τὴ χαροίζω τὴ ζωή, νά σαι ξεντροπιασμένος».

50

Xlou (Μάρμαρο καὶ Μεστά).

(Hub. Pernot, Rapport sur une mission scientifique en Turquie, 1903 σ. 153 μετὰ τῆς μελωδίας).

Κάτω 'ς τὸν ἄγιο Σίδερο, 'ς τὸν ἄγιο Κωσταντῖνο
μαζεύγουνται, σωριάζονται τοῦ κόσμου γοῖ ἀντρειωμένοι,
νὰ στήσουν πύργου σίδερον, νά μπου νὰ φυλαχτοῦνε.
'Αφ' τ' ὅρους παίρνουν τοὺν νερό, κι' ἀφ' τὸν Μουριὰν τὸν χῶμα,
5 κι' ἀφ' τὴν Κωσταντινούπολη παίρνουν τοὺν κεραμίδι.

ΣΗΜ. Οἱ στ. 3-5 ἐκ τοῦ χωρίου Μεστά. 'Ο β' στίχος ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ ἔχει ὕδε: Μουνιάζουνται, συνυάσουνται τοῦ κ.

51

Πόντον.

(Ι. Βαλαβάνη, συλλογὴ ἀνέκδοτος. — Εὗξεινος πόντος, περιοδ. Τραπεζοῦντος 1880 τ. Α' σ. 255—6).

Χριστέ μου, τί γενήκασι τοῦ κόσμου οἱ ἀνδρειωμένοι;
Μουδὲ 'ς τὴμ Πόλιν φαίνονται, μουδὲ 'ς τὸ Περαντσάκιν,
μουδὲ 'ς τὴν Ἀνδριανούπολιν, 'ς τὸ μέγαν Σαλονίκιν!
'Εκεῖνοι πέρον πέρασαν, 'ς τῆς ἐρημιᾶς τὰ μέρη,
5 νὰ χτίσουν σιδερὸν κάστρον, νὰ μὴ τοὺς βρῆ ὁ Χάρον.
"Εχτισαν κ' ἐθεμέλιωσαν καὶ πόρταις δὲν ἀφῆκαν.
'Εκάτσανε 'ς τὸ φά' 'ς τὸ πιὲ καὶ 'ς τὴγ ξεφαντωσίαν.
"Ολ' τρώγουνε καὶ πίνουνε κι' ὅλοι συχνοκερδοῦνε.
Σέρας ὑγιὸς δὲν τρώει, δὲν πίν' καὶ δὲν συχνοκερδάται.
10 «Γιατὶ 'κι τρῶς, σέρας ὑγιέ, καὶ δὲν συχνοκερδᾶσαι;
— Πῶς νὰ τρώγω, πῶς νὰ πίνω, πῶς νὰ συχνοκερδοῦμαι;
Θωρεῖς τὸγ Χάρον κ' ἐρσ'εται 'ς τὸ γαϊμαν φουρκωμένος;»
Κόμαν ὁ λόγος ἔστεκεν κ' ἡ συντεχιὰ κρατοῦσεν,
ἀπ' τὰ μαλλιὰ τὸν ἔπιασεν καὶ ἔσ'ει ἀτον καὶ πάγει.
15 «Ἄφες με, Χάρ', ἀπ' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσε μ' ἀπ' τὸ σέριν,
καὶ δεῖξε με τὴσ στράτασ σου, καὶ δέβ' ἄς περπατοῦμε.
— Θωρεῖς ἔκεινο τὸ βουλγὸν καὶ τᾶλλο τάντιβούγιν,
καὶ τᾶλλο τάντιπέραστον, ποῦ ἐν ψηλὸν καὶ μέγαν;
ἔκει ἔνι ἡ τένδα μου, ἔκει καὶ τὸ μεκιάνιμ μ'.

20 'Εκεὶ τῆς τένδας τὰ σκοινιὰ τῶν κορασιῶν τὰ τσάμιας,
ἔκεὶ τῆς τέντας τὴν ἔντιαν παλληκαριῶν βραστόνας».

ΣΗΜ. 'Ο Βελαθάνης, ὅστις εἶναι καὶ ὁ δημοσιεύσας τὸ ἄσμα ἐν
τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, παρατηρεῖ, διτὶ τοῦτο φαίνεται ἐπείσακτον, διότι
ἀλλότρια τοῦ ποντικοῦ ἴδιωματος εἶναι πλὴν ἀλλων καὶ τὸ δὲν καὶ τὸ
γενήκασι. — Ή ἂντα χειρος ἔκδοσις ἔγινεν ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ συλ-
λογέως, διπερ διαφέρει ἐν τισι τοῦ τυπωμένου κειμένου. Τὰς πλείστας
τῶν διαφορῶν τούτων, αἵτινες προδήλως εἶναι τυπογραφικὰ ἀμαρτή-
ματα, δὲν ἔχειν καὶ τὸν ἀναγκαῖον νὰ σημειώσωμεν, περιορίζομενοι εἰς τὴν
ἀναγραφὴν μόνων τῶν ἐπομένων. — Στ. 8 συγνοερνοῦνται. 10 συγνο-
κερνᾶσαι. 11 συγνοερνῶμαι. 13 συντυχιά. 17 τάντιθοῦντι. 20 τῶν κ.
εἰν' τσάμιας. 21 βραχιώνια.

Στ. 2 Πόλη ἡ Κωνσταντινούπολις, Περαντσάκιν ἡ συνοικία Πέρχν.
16 δέρβ' = διάβη, ἄγε. 19 μεκιάνιν λ. τουρκ. ἀναπαυτήριον, κατάλυμα.
20 τσάμια = πλόκαμος.

52

Κρήτης.

(Jeanaraki, "Ἄσματα κρητικά, Lpz. 1876 σ. 145 ἀρ. 146.—Εὐξεινος
Πόντος 1880 τ. Α' σ. 336).

Παιδιά, κ'είντα γινήκανε τοῦ κόσμου οἱ ἀντρωμένοι,
μουδὲ 'ς τσοϊ μέσαις φαίνουνται, μουδὲ 'ς τς ἀναμεσάδες.
Κάτω 'ς τὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ, 'ς τὴν τέλειωση τοῦ κόσμου
σιδεροπύρο γχίζουντε τοῦ Χάρου νὰ χωστοῦντε.

5 Κι' ὁ Χάρος μύγια γίνεται, μπαίνει ἀποὺ παραθύρι,
καὶ βρίστ' δμορφονιοὺς ὑγιούς, κι' δμορφους κοπελλιάρους,
καὶ μπῆκε καὶ κοντάρευγεν ὁ Χάρος τς ἀντρωμένους.
Μὰ ἔνας νιός, χιήρας ὑγιός, ψηλανακουμπωμένος,
τοῦ Χάρου ἀντροκαλίζεντον, τοῦ Χάρου ἀντροκαλείται.
10 «Χάρε, σὰν είσαι Χάροντας, σὰν είσαι παλληκάρι,
Ἐλα νὰ πὺ παλέψωμε 'ς τὸ σιδερὸν ἀλῶνι,
ἀποὺ χει πάτους σιδερα καὶ γύρους ἀτσαλένιους».
Καὶ πῆγαν κι' ἀπαλέψωμε 'ς τὸ σιδερὸν ἀλῶνι
ἀποὺ χει πάτους σιδερα καὶ γύρους ἀτσαλένιους.
15 Κ' ἐφτὰ φοραῖς τὸν ἔβαλεν ὁ νιός τὸ Χιάρο κάτω.

Πάνω 'σ τς ἑφτά, πάνω 'σ τς δχτώ, τοῦ Χάρο κακοφάνη.
Πιάνει τὸ νιὸ ποὺ τὰ μαλλιὰ καὶ κάτω τόνε βάνει.

« Ἀφις με, Χάρ', ἀπ' τὰ μαλλιά, καὶ πιάσ' μ' ἀποὺ τὴ μέση,
νὰ ἴδης ἀπάλι ἀντρίστικο, τὸ κάνου οἱ γιάντρωμένοι,
20 τὸ κάνου οἱ γιάνδρες οἱ καλοί, οἱ καστροπολεμάρχοι. »

ΣΗΜ. Στ. 1 γινήκασι (ΕΠ.). 2 'σ τοῖς (ΕΠ.). 3 τ' ὄρανοῦ (J.).
4 "Αλλως: χτίζουνε, νὰ μὴ τοὺς βλάφ' ὁ Χάρος (ΕΠ.). 5 μῆγχ (ΕΠ.).
ἀπὸ π. (J. ΕΠ.). 6 βρίσκ' ὁ. (ΕΠ.). 7 κοντάργευεν (ΕΠ.), ἀντρειωμέ-
νους (J.). 9 ἀντροκαλειέτον (ΕΠ.). 10 "Αντε (ΕΠ.). 11 σὲ σ. (Ε.).
12 - 13 Λείπουσι (ΕΠ.). 16 Χάρου (ΕΠ.). 18 ἀπ' τὰ μ. καὶ βάννει τόνε
κ. (ΕΠ.). 19 "Αφες με (ΕΠ.). 20 οἱ ἀντρ., (ΕΠ.).

* 53

(*Th. Kind, Anthologie neugriech. Volkslieder, Lpz. 1861 σ. 68 - 70*
[μετὰ γερμ. μεταφράσεως]).

"Α θεέ μ', καὶ τί νὰ γίνηκαν τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι,
ποῦ οὐδὲ σὲ γάμους φαίνονται, οὐδὲ σὲ πανηγύρια;
Φκειάνουν τὸ σιδερόκαστρο, νὰ μὴν τοὺς εῦρῃ ὁ Χάρος.
Τό φκειασαν, τὸ διωρθώσανε, ἐμπήκανε καὶ μέσα.
5 "Εβαλαν τὰ κανόνια τους, καὶ στήσαν τὰ μπωράκια.
Καὶ ὁ Χάρος ἔξανάφανε 'σ τὸν κάμπο καβαλλάρης.
Μαῦρος είναι, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο 'ν' καὶ τᾶλογό του,
μαῦρα καὶ τὰ λαγωνικά, μαῦρος είναι καὶ ὁ κάμπος.
Καὶ ἀπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετάει, καὶ ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέγει.
10 « Γειά σις, χαρά σας, βρὲ παιδιά! — Καλό 'σ τονε τὸ Χάρο!
Χάρε μου, πόθεν ἔρχεσαι, καὶ ποῦθε νὰ πηγαίνης;
— Παιδιά μου, μ' ἔστειλ' ὁ θεός, νὰ πάρω τὴν ψυχή σας.
— Εμεῖς ψυχὴ δὲν δίνομε, τ' εἴμαστε παλληκάρια.
"Έχουμε κάστρο δυνατό, εἴμαστε καὶ ἀνδρειωμένοι.
15 Καὶ ἀκόμα λόγος ἥτανε καὶ ἡ συντυχιὰ κρατειέται,
μιὰ ταραχίτσα γίνηκε, τὸ κάστρο δὲν ἔφάνη.
Μιὰ συννεφίτσα πλάκωσε πάνω 'σ τοὺς ἀνδρειωμένους,
κ' ἔκλεισαν τὰ ματάκια τους, τὸν κόσμο δὲν τὸν εἰδαν.
Ψιλὴ φωνήτσα βάλανε, ὅσο κι' ἀν ἔδυνόσαν.
20 « Συχωρεθῆτε, βρὲ παιδιά, καὶ σεῖς δόλιοι ἀνδρειωμένοι! »

ΣΗΜ. Στ. 3 σιδερόκαστρον Κ. 4 ἐμβήκανε Κ. 6 ἔξενάφχνε Κ.
12 ψυχὴν Κ. 13 δίδυμεν Κ. 18 κόσμον Κ. 20 συγχωρήθητε Κ.

54

Πελοποννήσου.

(Μ. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον. Ἀθ. 1888 σ. 196) (Μοιρολόγι).

Θέ μου, καὶ τί γινήκανε τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι;
 Πῆγαν τὴν πέραια τὴ μεριά, πέροι' ἀπὸ τὸ πωτάμι,
 καὶ χτίσαν σιδερόπυργο νὰ μὴν τοὺς εῦρη ὁ Χάρος.
 Βαίνουν 'ς τὴν ἄκρη σίδερο, 'ς τὴ μέση τὸ μολίβι,
 5 κι' ἀπάν' ἀπάνω μπάλσαμο γιὰ τὴν ἐλαιφροσύνη.
 Κι' ὁ Χάρος τοὺς ἀγνάντεψε πό να πλατὺ μεζυτάνι.
 Κράτειε τοὺς νιοὺς ἀπ' τὰ μαλλιά, τοῖς νιαῖς ἀπ' τοῖς πλεξούδαις,
 καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα 'ς τὴ σέλλα κρεμασμένα,
 καὶ κείνους τοὺς παλιόγερους τοὺς εἶχε δραγουμάνους.

* 55

Δακνοβικίων Μακεδονίας.

(Γονοίον, Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου, Ἀθ. 1901 σ. 99 ἀρ. 153). Μοιρολόγι.

Τοῦ πεθαμένου τίλφια δὲν πρέπει νὰ φοργειοῦνται,
 μόν' πρέπει νάι ναι κρεμαστὰ μέσα 'ς τὸ σταυροδρόμι,
 κι' ὅσοι διαβάταις κι' ἀν περνοῦν νὰ τὰ καλημεροῦντε.
 «Καλή σας μέρα, ἄρματα». — Καλὸ 'ς τοὺς διαβάταις.
 5 — "Ἄρματα μ'", ποῦ 'ν' ἀφέντης σας, 'ς τὴ μέσ' ποῦ σᾶς φοροῦσε;
 — "Ο Χάρος τὸν προσκάλεσε νὰ πάῃ νὰ τὸν φιλέψῃ,
     κ' ἔκει ποῦ τρώγαν κ' ἔπιναν, κ' ἔκει ποῦ σουμπετιοῦνταν,
     γυροῦς' ὁ Χάρος καὶ τὸν λέγ', κρυφὰ τὸν κουβεντιάζει.
 — Μένα Θεὸς μὲ ἔστειλε, νὰ πάρω τὴν ψυχή σου.
 10 — Δίχως ἀσθένεια κι' ἀρδωστιά, ψυχὴ δὲν παραδίνω.
     "Αἰντε νὰ πολεμήσωμε 'ς τὰ μαρμαρένι' ἀλόνια,
     κι' ἀν μὲ νικήσῃς, Χάρε μου, νὰ πάρης τὴν ψυχή μου,
     κι' ἀν σὲ νικήσω, Χάρε μου, νὰ πάρω τὸ σπαθί σου.—
     Σὰν ἄρχισαν ἀπ' τὸ πρωΐ, κοντὰ τὸ μεσημέρι
 15 πῆρε ὁ νιὸς νὰ κόβιται, πῆρε νὰ γονατίζῃ.
     Γυροῦς' τὸ Χάρο καὶ τὸν λέγ', κρυφὰ τὸν κουβεντιάζει.
 — Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, καὶ σὲ φιλῶ τὸ χέρι,
     νὰ μὲ χαρίσῃς τὴ ζωὴ κόμα πεντέξη μέραις
     γιατ' ἔχω μάννα παραγριά, γυναῖκα μὲ παιδούδια. . . .

- 20   “Αφοσε με, Χάρε π' τὰ μαλλιά καὶ πιάσε με π' τὸ χέρι.—
Τὸ στόμα τ' αἷμα γιόμουσε, τάχειτι του φαρμάκι».

ΣΗΜ. Στ. 11 μόν' ξιντε, Χάρε μ', νὰ π.

* 56

Mάνης.

(Παρνασσ. ΙΖ' σ. 478, 12.)

- Τοῦ πεθαμένου τᾶρματα δὲν πρέπει νὰ βαστειῶνται,
μόν' πρέπει νὰ τὰ ὅγκουνε 'ς ἔνα βαθὺ λαγκάδι,
νὰ τρώῃ ἡ σκουριὰ τὸ σίδερο κι' ὁ σκῶρος τὸ κοντάκι,
κι' ὅσοι διαβάταις κι' ἀν περνοῦν, ὅλοι νὰ τὰ ὅωτανε.
5   «Ἄρματα, ποῦ 'ν' δ' ἀφέντης σας, καὶ ποῦ 'ν' τᾶρφεντικό σας;
— ‘Ο Χάρος τὸν ἐκάλεσε, παντρεύει τὸν ὑγιό του.
Καλεῖ τοὺς νιοὺς γιὰ τὸ χορό, ταῖς νιαῖς γιὰ τὰ τραγούδια,
κάλεσε καὶ τοὺς γέροντες νὰ σφάξῃ γιὰ κριάρια».
‘Σ τὸν Ἀδη καὶ 'ς τὴ μαύρη γῆ
10   δὲν εἶναι γλέντια καὶ χοροί.

* 57

'Ηπειρον.

(*Χαοιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν "Ηπειρον δημ. ἄσμάτων, Αθ 1866 σ. 168 ἀρ. 2.*)

- Τοῦ πεθαμένου τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλειῶνται,
μούν' πρέπει νά ναι 'ς ἐρημιά, σὲ τρία σταυροδρόμια,
κι' ὅσοι διαβάταις κι' ἀν διαβοῦν νὰ τὰ καλημερίσουν.
«Καλὴ μερά σας, ἄρματα.—Καλό 'ς τους τοὺς διαβάταις.
5   — ‘Αρματα, ποῦ 'ν' ἀφέντης σας καὶ ποῦ ναι ὁ καλός σας;
— ‘Ο Χάρος τὸν ἐγύρεψε παιδὶ γιὰ νὰ τὸν κάνῃ».—
«Χάρε μου, κι' ἀν μ' ἐγύρεψες παιδὶ γιὰ νὰ μὲ κάνης,
γιὰ ἄντε νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι».
Κ' ἐκεῖ πάγσαν κ' ἐπάλεψαν σὲ μαρμαρένιο ἀλῶνι,
10   κι' ὁ Χάρος τὸν ἐνίκησε, τοῦ πῆρε τὴμ ψυχοῦλα.
«Ἀφοσε με, Χάρε μ', ἄφσε με, πέντ' ἔξ ὀκόμα χρόνια,
τ' ἔχω γυναῖκα παρανιὰ καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει

15

ἄν περ πατήσῃ σιγαλὰ τῆς λένε καμαρώνει,
κι' ἄν περ πατήσῃ γλήγορα, τῆς λὲν ἄντρα γυρεύει
ἔχω καὶ τὰ παιδιὰ μικρά, τ' ἀφίνω 'ς τὰ σοκάκια».

58

Κρήτης.

(*Jeannaraki*, "Ἄσματα κρητικά, Lpz. 1876. σ. 142—3 ἀρ. 142).

- Τῷτε καὶ πίνετ', ἄρχοντες, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς διηγοῦμαι,
κ' ἐγὼ νὰ σᾶς διηγηθῶ γιὰ ἔναν ἀντρωμένο,
γιὰ ἔνα νιόν, τὸν εἰδα γὼ 'ς τσοὶ κάμπους κ' ἔκυνήγα,
κυνήγα καὶ ἐλαγώνευγεν ὁ νιὸς κι' ἀγριμολόγα.
5   'ς τὸ γλάκιο πιάν^o ὁ νιὸς λαγό, 'ς τὸν πῆδο πιάν^o ἀγρίμι,
τὴν πέρδικα τὴν πλουμιστὴ δπίσω τὴν ἀφίνει.
Μ' ὁ Χάροντας ἐπέρασε κ' ἥτονε μανισμένος.
«Ἐβγαλε, νιέ, τὰ ὁσῦχα σου, βγάλε καὶ τ' ἄρματά σου,
δέσε τὰ χέρια σου σταυρὸν νὰ πάρω τὴ ψυχή σου.
10   —Δὲ βγάνω γὼ τὰ ὁσῦχά μου, μηδὲ καὶ τ' ἄρματά μου
μηδὲ τὰ χέρια μου σταυρὸν νὰ πάρης τὴ ψυχή μου.
Μ' ἀντρας ἔσυ, ἀντρας κι' ἐγὼ κ' οἱ δυὸς καλαντρωμένοι,
κι' ἄντε νὰ π' ἀπαλέψωμε 'ς τὸ σιδερὸν ἀλῶνι,
νὰ μὴ ὁδίσουν τὰ βουνὰ καὶ νὰ χαλάσ' ἡ χώρα». *
15   'Επῆγαν κι' ἀπαλέψωνε 'ς τὸ σιδερὸν ἀλῶνι,
κ' ἔννιὰ φοραῖς τὸν ἔβαλεν ὁ νιὸς τὸ Χάρο κάτω.
Κι' ἀπάνω εἰς τς ἔννιὰ φοραῖς τοῦ Χάρο κακοφάνη,
πιάνει τὸ νιὸν τὸν τὰ μαλλιὰ χάμαις τὸν γονατίζει.
20   «Ἀφις με, Χάρο', ἀπ' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσ' μ' ἀποὺ τὰ μπράτσα,
καὶ τοτεσὰς σοῦ δείχνω γὼ πῶς εἰν' τὰ παλληκάρια,
—'Απὸ κειδὰ τὰ πιάνω γὼ οὐλαν τὰ παλληκάρια,
πιάνω κοπέλλαις ὅμορφαις κι' ἀντρες πολεμιστᾶδες
καὶ πιάνω καὶ μωρὰ παιδιὰ μαζὶ μὲ τσοὶ μαννᾶδες».

ΣΗΜ. Στ. 5 - 6 Πρβλ. ἀρ. 42.

* 59

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς.)

Τρίτην ἐσπάρθη ὁ Διγενῆς καὶ τρίτην ἐγεννήθη,
τρίτην ἐκαβαλλίκευσε τάπαίδευτο μουλάρι,

καὶ τό μαθε καὶ πήγαινε ὃς τοὺς ἄγριους πολέμους
τρίτη τοῦ ἥρθε μήνυμα νὰ πάῃ ὃς τὸ σεφέρι.
5   'Σ τὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, ὃς τὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ ὃς τὰ ξαναγυρίσματα ἔκοψε τρεῖς χιλιάδες.

Βασιλοποῦλα ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὸ παλάτι,
τοῦ Διγενῆ βουλήθηκε, γυναῖκα νὰ τὴν πάρῃ.
'Ητανε καὶ βασίλισσα, ἦταν καὶ ἡγοποῦλα,
10   καὶ διδαγμένη ἡ νένε της καὶ παινεμένη ὃς οὐλα.
'Εστειλε τὸ φουσσᾶτο του ὃς τὴν πόρτα της ἀπέξω.
Καθὼς τὸ εἶδε ἡ λυγερή, ὃς τὸν κύρη της πηγαίνει.
«Καλό ὃς την, τὴν Ἀννέτα μου, καλὸς ὃς τὴν ἀκριβή μου.
— 'Αφέντη μου, δι Διγενῆς, τὸ ἄξιο παλληκάρι,
15   ποῦ ἔμπαινε ὃς τὸν πόλεμο, σὰ δράκος, σὰ λεοντάρι,
φουσσᾶτο ἔξημέρωσε ἀπόψε ὃς τὴν αὐλή μου.
— Κόρη μου, σύρε πάρ' τονε, τί κινδυνεύει δι θρόνος,
καὶ ἡ ζωή μου θὰ χαθῇ, θὰ μείνης χώρις κύρη;
20   'Ολονυχίς ἐκάθετο σὰ νὰ ἔγνεθε ὃς τὴ σβίγα,
καὶ τὸ πρωὶ σηκώθηκε ἔκανε σὰν τὴ στρίγλα.
Χρυσὸ μαχαῖρι ἔβγαλε ἀπὸ χρυσὸ φηκάρι,
τὸ κεφαλάκι του ἔκοψε σὰν τρυφερὸ ἀγγονούρακι.
Τὰ χέρια της ἐσταύρωσε, ὃς τὸν κύρη της πηγαίνει.
«Καλό ὃς τηνε, τὴν κόρη μου, τὴν πολυαγαπημένη.
25   Πῶς, κόρη μου, ἡλθες γρήγορα γιὰ νά με ἀνταμώσῃς;
— 'Εκοψα τὸ κεφάλι του σὰν τρυφερὸ ἀγγοῦρι,
τὸ κάρφωσα ὃς τὴ λόνχη του κ' ἔφυγε τὸ φουσσᾶτο.
'Ο ἡλιος ἐβασίλεψε τὰ θλιβερά του μάτια.
— Κόρη μ', σοῦ πρέπει δι θρόνος μου, σοῦ πρέπει καὶ κορῶνα,
30   ποῦ ἔσωσες χώραις καὶ χωριὰ καὶ δῆλη τὴ Βαθυλῶνα».

ΣΗΜ. Τὸ ἄσμα τοῦτο ἐστάλη πρὸ 40 περίπου ἑτῶν, ἐκ Θηβῶν, ἀνδὲν μ' ἀπατᾷ ἡ μνήμη, εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τῆς ἐκδόσεως τῶν Νεοελληνικῶν ἀναλέκτων τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ. Φέρει ὑπογραφὴν Κατίγκω Γρηγορίου. Πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου ἐνόμισκ ἀναγκαῖας τρεῖς μεταβολάς· ἐν στ. 3 διπου τὸ χειρόγραφον ἔχει: «τό μαθε καὶ π.» ἐν στ. 14 «Κύρη μου, δ. Δ.» καὶ ἐν στ. 30 «όπου ἐλευθέρωσες χώραις καὶ χωριὰ καὶ δῆλη τὴν Βαθυλῶνα». Ο στίχος οὗτος ἡδύνατο νὰ ἔχῃ καὶ ἄλλως: «ποῦ ἔγλυσες χ.».

* 60

Xίον.

(Κανελλάκη, Χιακά ἀνάλεκτα, Ἀθ. 1890 σ. 60 - 1).

- 'Απέδανε δὲ Ἄνδρόνικος καὶ ἀφῆκεν ἀντρειωμένο,
ἀφῆκε καὶ τὴν Ἀρετὸν τριῶν μερῶν λουχοῦσα,
τῆς ἔφηκε καὶ λίγο χριός, ἐννιαὶ χιλιάδες γρόσια,
τῆς ἀφῆκε καὶ γιὰ νὰ ξῆ χίλι' ἐργατῶν ἀμπέλι.
 5 «Ἀμπέλι μου πλατόφυλλο καὶ καιροδουλεμένο,
ἥρταν οἵ χριοφελέταις μου τᾶσπρα των νὰ γυρέψουν·
γὴ τᾶσπρα των νὰ δώσωμεν γὴ μέσ' σ' τάμπελι μπαίνουν.
 — «Ἄσ μὲ κλαδέψουν ἀρχοντες καὶ ἐργάταις παλληκάρια,
καὶ ἂς μὲ βλαστολογήσουντες τρι' ἀπάρθενα κορίτσια,
 10 καὶ τὸ τσαμπί, τάπτότσαμπο τὸ χρέος θὲ νὰ βγάλῃ».
Μὰ τὸ παιδὸν ἐμύλησε ἀφ' τῆς μάννας τὰ χέρια.
 «Τῆς μάννας μ' τὰ δανείσετε κ' ἥρτετε νὰ ξητῆτε;
 'Αφέντης μ' είχε τὸ κλειδί, κ' ἡ μάννα τὴν κασσέλα.
 'Αμέτε φέρτε τὸ κλειδὶ καὶ ἀνοίξτε τὴν κασσέλα,
 15 καὶ ὅσα φλουριὰ καὶ ἄν εὑρετε ὅλα ἐπάρετε τα».

* 61

Ιμβρου.

(Οἱ ἐν ΚΠ. Σύλλογος 1874 τ. Η' σ. 542).

- "Ἐνας ἀετὸς κατέβηκε σὲ ὁἰζιμὶ λιθάρι,
καὶ βάστα κ' εἴς τὰ νύχια του ἀνθρωπινὸ κεφάλι.
Καὶ τὸ κεφάλι ἔγραφε, πολὺ βαριά ἔγραφε,
ποῦ τανε πρῶτος τοῦ χωριοῦ, ποῦ ὥριζε τὴ χώρα·
 5 ὁήχνει τοῖς πλούσιοι ἔκατο καὶ τοῖς φτωχοὶ διακόσα,
καὶ μιὰ χήρα, καλὴ χήρα, τὴ ὁήχνει πεντακόσα.
Παίρνει τὰ μάτια κλιάμενα 'σ τάμπελι τῆς κ' ὑπάγει.
 «Ἀμπέλι μου καλάμπελο, νὰ σὲ πωλήσω θέλω,
 πολὺ χρέος μὲ ὁήξανε, νὰ τὸ πληρώσω θέλω.
 10 — Μάννα μου, γιὰ μὴ μὲ πουλῆς, μάννα μου, δούλεψέ με.
Βάλε μι πλάταις γιὰ δουλειά, χέρια νὰ μὲ κλαδέψουν,
τρία κορίτσ' ἀπάρθενα νὰ μὲ βλαστολογήσουν.

Κάμε πατητήρια δεκοχτώ, βουτσιὰ ἔξηντα ἔξη,
καὶ μὲ τάπανωτσάμπουρα θὰ βγάλης τὸ χρεός σου».
15   *Ηρτε καιρὸς καὶ ἔκαμε τρία τσαμπιὰ τάμπέλι,
τό να τὸ τρώγει ὁ κόρακας, τὸ ἄλλο ὁ βεργάτης,
καὶ μὲ τὸ ἔνα μοναχὸ ἥβγαλε τὸ χρεός της.

ΣΗΜ. Στ. 16 τό να τρώγει.

* 62

Πελοποννήσου.

(M. Λελέκον, Δημοτικὴ ἀνθολογία. Αθ. 1868 σ. 18-9 ἀρ. 9. — Legrand, Recueil de chansons pop. grecques σ. 204 ἀρ. 92).

«'Αετέ, ποῦ κάθεσαι ψηλὰ καὶ χαμηλὰ ἀγναντεύεις,
φυλάξου νὰ μὴ γελοσθῆς καὶ κατεβῆς 'έτοὺς κάμπους:
οἱ κάμποι βρόχια γιόμισαν καὶ τὰ βουνὰ λεβένταις». 5
K' ἐκεῖνος τὸ παράκουσε, 'έτοὺς κάμπους καὶ κατέβη,
καὶ κυνηγοὶ τὸν πιάσανε καὶ 'έτοὺς κλουβὶ τὸν βάναν·
ψωμὶ τοῦ δίνουν, δὲν τὸ τρῶ, νερὸ καὶ δὲν τὸ πίνει·
κάτι κρατεῖ 'έτα νύχια του, ἀνθρώπινο κεφάλι·
φοραῖς φοραῖς τὸ δώτας, φοραῖς φοραῖς τοῦ λέει·
«Κεφάλι μ', τί κακό καμες, ποῦ σὲ τσιμπᾶν τὰ ὅρνεα;
10   Νὰ μὴν ἔβαρυνγίασες, νὰ μὴν ἀκριβοπούλεις;
— Μαζδὲ ἔβαρυνγίασα, μαζδὲ ἀκριβοπούλεια.
Γέροντας ἡμον 'έτα χωριά, καὶ προεστὸς 'έταῖς χώραις·
τοὺς ἄρχοντας ντρεπόμουνα καὶ τοὺς φτωχοὺς λυπόμουν,
μὰ μιὰ χήρα μὲ τριὰ παιδιά, μ' ἔνα κομμάτι ἀμπέλι,
15   βαρὺ χρέη τὴν ἔρρηξα καὶ θὲ νὰ τὸ πουλήσῃ.
Σταυρὸ βάινει τὰ χέρια της, 'έ τάμπέλι της παγάινει·
— 'Αμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
βαρὺ χρέη μοῦ ὁήξανε, καὶ θέλα σὲ πουλήσω.—
— Μὴ μὲ πουλᾶς, κυροῦλα μου, καὶ μὴ μὲ παζαρεύης.
20   Βάλε κλαδούχους γέροντας, σκαφτιάδες παλληκάρια,
βάλε κοράσια ἀπάρθενα νὰ μὲ βλαστολογήσουν·
φθιάσε βαγένια δώδεκα καὶ πατητήρια πέντε,
καὶ μὲ τὸν τσιπουρίτη μου τὸ χρέη σου τὸ βγαίνω»—.

ΣΗΜ. Στ. 11 Μηδὲ—μηδὲ L. 13 πτωχοὺς L. 16 βάνει L.

* 63

(Ιατρίδου, Συλλογὴ δημοτ. ἔσματων. Ἀθ. 1859 σ. 59 - 60).

- Ἐνα κοράκι ἔξεβγαινεν μέσα ἀπὸ τὸν ἄδη,
σύρει καὶ εἰς τὰ νύχια του ἀνθρωπινὸν κεφάλι,
κι' ὥραις ὥραις τὸ δόνταεν, κι' ὥραις ὥραις τοῦ λέγει.
 «Κεφάλι, κακοκέφαλο, κακοῦ καιροῦ γραμμένο,
 5 τὰ τ' ἔκαμες 'ς τὰ νιᾶτα σου κ' εἴσαι κριματισμένο;
 Μήν ἡσουν πρῶτος 'ς τὸ χωριό, κ' ἐμοίραζες τὰ χρέη;
 ὙΕρρηχνες πλούσιους ἔκατό, καὶ τοὺς φτωχοὺς διακόσια,
καὶ μιὰ χήρα μὲ δυὸ παιδιά τοὺς δήχνεις πεντακόσια,
τ' εἶχεν ἀμπέλια κ' εῖν' καλά, χωράφια ζηλεμένα.
 10 Σ τάμπελι πῆγε κάθησε καὶ πικραμένα κλαίει.
 — Ἀμπέλι μου πλατύφυλλο κ' ἐμορφοκλαδεμένο,
βαριὰ χρέη μ' ἐρρήξανε καὶ θέλω σὲ πωλήσῃ.
 — Μὴ μὲ πωλῆς, κυροῦλα μου, μηδὲ νὰ μὲ ξεκάμης.
 15 Βάλε τρεῖς γέροντας νὰ μ' ἐμορφοκλαδέψουν,
καὶ παλληκάρια ἀνύπανδρα νὰ μὲ βλαστολογήσουν.
 Κάμε βαγένια δώδεκα καὶ κάδους δεκαπέντε,
καὶ μὲ τὰ πανωστάφυλα τὰ χρέη σου νὰ βγάλης».

* 64

Γρανίσης τοῦ δήμου Ἀπεραντίων τῆς Εὐρυτανίας.

(Παρὰ Δημ. Οἰκονόμου, 1888).

- Μαῦρος ἀιτὸς ἔξεβγαινε μέσα ἀπὸ τὸν ἄδη,
βάστοῦσε κ' εἰς τὰ νύχια του ἀνθρωπινὸν κεφάλι·
πολλαῖς βολαῖς τὸ δόνταε, πολλαῖς βολαῖς τοῦ λέει.
 «Κεφάλι, τί κακό καμες, κ' εἴσαι κριματισμένο;
 5 — Φοντά ἡμουν πρῶτος 'ς τὸ χωριό, κουντζάμπασης 'ς τὴ χώρα,
ἔβαν' τοὺς πλούσιους ἔκατό καὶ τοὺς φτωχοὺς διακόσια,
νιὰ χήρα καὶ νιὰ δρφανὴ τὴ βάνω πεντακόσια.
 Ἀμπέλι εἶχεν ἐμορφο, κάθηται καὶ τὸ κλαίει:
 — Ἀμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
 10 θὰ σὲ πουλίσ', ἀμπέλι μου, κι' θὰ σὲ παζαργιάσω.—
 — Μὴ μὲ πουλεῖς, κυροῦλα μου, κι' μὴ μὲ παζαργιάζης·

βάλε τοὺς νιοὺς καὶ σκάψε με, γιρόντους κλάδεψέ με,
βάλε κορίτσι' ἀπάρθενα νὰ μὲ βλαστογήσουν,
νὰ κάμω κὶ γώ, νὰ πάρες κὶ σύ, νὰ βγάλης κὶ τὸ χρέος» —.

65

Λάστας τῆς Γορτυνίας.

(Ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Ν. Λάσκαρη, 1888. — Ν. Λάσκαρη, ἡ Λάστα,
Πύργ. 1908 σ. 325-6), (τῆς τάβλας).

- Ἐνα πουλὶ θαλασσινό, κι' ἄλλο πουλὶ βουνήσιο,
κεῖνα τὰ δυὸ μαλώνανε, κεῖνα τὰ δυὸ κολιῶνται.
Γυρίζει τὸ θαλασσινὸ καὶ λέει τοῦ βουνήσιου.
- «Μὴ μὲ μαλώνῃς, βρὲ πουλί, μὴ μὲ παραχονγιάζῃς,
- 5 τί ἐγὼ πολὺ δὲν κάθουμε 'ς τὸν ἔδικό σου τόπο·
τὸ Μάη καὶ τὸ Θεριστὴ κι' οὐλον τὸν Ἄλωνάρη,
καὶ τὸ δεκαπενταύγουστο, τῆς Παναγιᾶς περνῶντας,
τότε σ' ἀφίνω τό χε γειά, 'ς ἀφίνω τὸ σπολλάτη,
10 τί ἐγὼ θὰ πά 'ς τὸν τόπο μου, θὰ πά καὶ 'ς τὸ χωριό μου,
πῶκει 'ν' ἔξηντα δυὸ κορφαῖς, καὶ ἔξηνταδυὸ βρυσούλαις,
πᾶσα κορφὴ καὶ φλάμπουρο, πᾶσα κορφὴ καὶ βρύση,
καὶ 'ς τὴν καλύτερη κορφὴ κάθεται γερακίνα,
μὰ βάσταγε 'ς τὰ νύχια τῆς ἀνθρωπινὸ κεφάλι,
κι' ὥραις ὥραις τὸ τσίμπαγε, κι' ὥραις ὥραις τοῦ λέει.
- 15 —Κεφάλι, τί κακό καμες, ποῦ σὲ τραυνᾶν τὰ δρνια;
νὰ μὴν ἐβαρυζύγιασες, νὰ μὴν ἐβαρυπῆρες; —
- Ἐγὼ δὲ βαρυζύγιασα, μάιτε ἐβαρυπῆρα·
μιᾶς χήρας, μιᾶς κακόχηρας, μὲ τοὶ ἀρφανοκαμένα,
20 ἐκείνη ἐβαρυχρέσσα, βαριὰ χρέη τῆς πῆρα.
Βαρυπουλάει τάμπελι τῆς καὶ κλαίει καὶ τραυείται·
ἡταν τάμπελι τῆς καλό, κι' ἀτή τῆς προκομμένη.
25 'Σ τὴ μέση ἐδιάγη κ' ἔκατσε, τοῦ λέει μοιριολόγι.
—Αμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
ἄν δὲ σ' ἀγάπαγα πολύ, θὰ σέ εἰχα πουλημένο. —
- Τί ἔχεις, κυρά, ποῦ χλίβεσαι καὶ βαρυαναστενάζεις; —
- Βαριὰ χρέη μωρήξανε καὶ θέλα σὲ πουλήσω —
- Μὴ μὲ πουλᾶς, κυροῦλα μου, κ' ἐγὼ θὰ σὲ ξεχριώσω,
καὶ τοὺς ἐργάταις τοὺς καλοὺς ἐγὼ θὰ τοὺς πληρώσω.

30 Γιὰ βάλε νιοὺς νὰ σκάψουνε καὶ γέρους νὰ κλαδέψουν,
καὶ τρία κοράσια ἀπάρθενα νὰ μὲ κορφολογήσουν,
νὰ κάμω μοῦστο θησαυρό, τὰ χρέη σου νὰ βγάλῃς».

ΣΗΜ. Στ. 2. "Αλλως: μ. τὸ πολυχγαπημένα. 4. "Αλλως: βρέ
π., καὶ μὴ με κακοπαίρης. 7. "Αλλως: 'ς τὰς δεκαπέντε τ' ἀλλου-
νοῦ, 'ς τὰς δεκοχτὼ τ' Αύγουστου.

65 α

Δημιτσάνης, Στεμνίτσης, Καρυταίνης τῆς Γορτυνίας.

(Εξ ἀνεκδότων συλλογῶν Χαρ. Μελετοπούλου [Α] καὶ Κ. Κασιμάτη [Β. Γ.]).

"Ἐνας ἀιτὸς καθότανε σὲ ὁἰζιμὶ λιθάρι,
καὶ βάσταγε 'ς τὰ νύχια του στρατιωτικὸ κεφάλι.
"Ωραις ὕδαις τὸ τσίμπαγε, ὕδαις ὕδαις τοῦ λέγει.
«Κεφάλι κακοκέφαλο καὶ κακοτυχισμένο,
5 κεφάλι τί κακό καμες, ποῦ σὲ τραυᾶν τὰ ὅρνια;
Νὰ μὴν ἔξικοξύγιαζες, νὰ μὴν ἄκριβοπούλεις;
— Μηδὲ ἔξικοξύγιαζα, μηδὲ ἄκριβοπούλα,
παρὰ ἥμουν δημογέροντας κ' ἐμοίραζα τὰ χρέη.
'Σ τοὺς πλούσιους ἔρρηνα κατὸ καὶ 'ς τοὺς φτωχοὺς διακόσια,
10 μιᾶς χήρας μὲ δυὸ τριὰ ἀρφανὰ τῆς ὁήνω πεντακόσια,
τί εἴχε ἔνα ἀμπέλι κ' εἰν' καλὸ κ' ἥθελ' νὰ τῆς τὸ πάρω.
Κ' ἡ χήρα ὅποῦ τ' ἄκουσε πολὺ τῆς κακοφάνη·
παίρνει καὶ πάει 'ς τάμπελι τῆς, τὸ συγνοχαιρετάει·
— Ἀμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο
15 τόσον καιρὸ μέ εἰχες κυρά, τώρα θὰ σὲ πουλήσω·
βαρύ χρεος μοῦ ὁήξανε, γυρεύουν νὰ σὲ πάρουν.
— Μὴ μὲ πουλᾶς, κυροῦλα μου, καὶ μὴ μὲ παζαρζῆς,
20 γιὰ βάλε νιοὺς νὰ σκάψουνε καὶ γέρους νὰ κλαδέψουν,
καὶ τριὰ κορίτσια ἀπάρθενα, νὰ μὲ βλαστοκοπήσουν,
φτιάσε βαγένια ξηνταδυὸ καὶ φόραις ξηνταπέντε,
καὶ μὲ τάπανωτσάμπια μου τὸ χρέος σου νὰ βγάλω».

ΣΗΜ. Στ. 1 κ. σὲ μιὰ ψηλὴ ῥάχοϋλα (Δημητσάνης) κ. σὲ κλέ-
φτικὰ λημέρια (Στεμνίτσης) Δυὸ τρεῖς ἀγτὸι καθόσκυντε σὲ (Καρυταίνης).
2 ν. του ἀνθρωπινὸ κεφάλι (Δ) βαστοῦσαν καὶ 'ς τὰ νύχια τους ἀνθρω-

πινὸ κ. (Κ). 3 Ὡ. ὥ. σιμπάγχνε, ὥ. ὥ. τοῦ λένε (Κ.) ὥ. ὥ. τὸ ἡώ-
ταχεῖ καὶ ὥ. τὸ ῥωτάει (Δ). 4 (Λείπει Δ. Κ.). 5 κ. κκμεῖς (Κ). 6 ἐ.,
νὰ μὴν ἔξικοπούλαχγες; (Σ) νὰ μὴν ἀκριβοζύγικτες, νὰ μὴν ἀκριβού-
λησες; 7 μ. ἐ. μ. ἔξικοπούλαχγα (Σ.) Μάζτε ἐ. μάζτε ἀ. (Δ.) οὔτ' ἀκρι-
βοζύγισα, οὔτ' ἀκριβοπούλησα (Κ.). 8 Ἐγώ ἡμούν δ. (Δ) καὶ μάζευκ
τὰ χρ. (Σ.) (Λείπει ὁ στίχος Κ.). 9 ῥήχνω ἐκτὸ 'ς τοὺς ἀγχοντες καὶ
(Σ.) (Λείπει ὁ στ. Κ.). 10 ῥήχνω (Σ.) Πρῷκ μιὰ χήρα ἀδίκησα, βρᾷ
χρεος τῆς δίνω (Κ.) 11 καὶ θέλω νὰ τὸ πάρω (Κ) μά εἰγε ἔνα χ.
ἡταν κ. τί ἦθελα ν' τῆς (Δ) γιατ' ἔχει ἀ. κ' εἰναι καλὸ καὶ θέλω νὰ
τὸ πουλήσω (Σ.). 12 (Λείπει ὁ στ. Σ. Δ.). 13 καὶ τὸ σταυρό της ἐκκνε
καὶ τὸ σταυρό της κάνεις (Κ) (Λείπει ὁ στ. Σ.). 14 - 16 (Λείπουσιν οἱ
στ. Σ.). 15 (Λείπει ὁ στ. Κ.). 16 ῥ., καὶ θελὼ σὲ πουλήσω (Δ).
17 πουλῆς (Κ). κ. μου, κ' ἔγω νὰ σου τὸ βγάλω (Δ). Ἀφέντη μου, μὴ
μὲ π. καὶ μὴ (Σ). 18 νὰ σκάφτουνε καὶ γ. νὰ κλαδεύουν (Σ) νὰ κλα-
δεύουν (Δ). 19 βλαστοκομᾶνε (Δ) βλαστολογᾶνε (Σ). 20 (Λείπει ὁ στί-
χος Δ. Σ). 21 θὰ βγάλης (Κ) (Λείπει ὁ στ. Σ).

Στ. 20 φόραις μικροὶ πίθοι οἶνου (βρῷελάκια).

*66

Καρυῶν τῆς ἐπαρχίας Καβακλῆ τῆς Αν. Ρούμελης.

(Λουλουδοπούλου, Συλλογὴ ἀνέκδοτος σ. 98, ἀρ. 99).

«Κεφάλι κακοκέφαλο, τὶ σὲ τσιμποῦν οἱ κάργαις;
—Τάν μαν νιὸς τσορμπατζῆς καὶ ὕδιζα τὴ χώρα,
ὅήχνα τοὺς πλούσιους πὸ κατό, τὴ φτώχεια πὸ διακόσια,
τὴ χήρα, τὴν κακόχηρα ὅήχνω τρακόσια,
τ' ἔχει ἡ χήρ' ἀμπέλι καλὸ καὶ θέλ' νὰ τὸ πουλήσῃ,
πλούσιος νὰ τὸ πάρῃ». —
Τὰ παπουτσάκια τες ἥπαιρνε 'ς τάμπελι μόνο πάγει,
τάμπελι μόνον ἥλεγε, τάμπελι τες μόνο λέγει.
«Ἀμπέλι μου πλατόφυλλο καὶ νιό-μου φυτεμένο,
θυμᾶσ' ὅταν σὲ φύτευα μὲ γέλοια μὲ τραγούδια;
καὶ τώρα πῶς θὰ σὲ πουλήσ' ἔγω μὲ κλάματα μὲ πόνο,
πλούσιος νὰ σὲ πάρῃ;
Βαρὺ δόσιο ἔρρηξαν, χαράτσι καὶ βαρῖζι».
Τάμπελι τότε ἥλεγε καὶ τὴν καλοσμπουριάζει.

15 «Μὴ μὲ πουλᾶς, κυροῦλα μου, καὶ μὴ μὲ παῖδες· μόν' πᾶρε νιοὺς καὶ σκάψε με, γερόντους κλάδεψέ με, πᾶρε καὶ μωρογκόπαιδα, νὰ μὲ καρφολογήσουν, κι' ἀράδιασ' τὰ βαρέλια σου σαράντα τὴν ἀράδα, καὶ νὰ πληρώσῃς τὸ δόσιο σου καὶ τὸ βαρὺ χαράτσι».

ΣΗΜ. Στ. 2 τὴν χ. 3 κατὸν τὴν φτ. 4 τὴν χ. 20 κ. μου, μὴ μὲ π. 16. Προσέθεσε ἐν ἀρχῇ τὸ μόν' πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου.

Στ. 13 βαρίζει φόρος. 14 καλοσμπουριάζει = καταπραύνει. (μπουρί καὶ μπουρίνι, ὁ σφοδρὸς ἄνεμος καὶ μετάφ. ὁ θυμός, τὸ πεῖσμα, ἐκ τοῦ ἴταλοθενετ. horin).

* 67

Ἡπείρου.

(Ἄραβαντινοῦ σ. 297 ἀρ. 495).

Χρυσὸς ἀιτὸς ἐκάθονταν ψηλὰ 'ς ἔνα λιθάρι,
κ' ἐκράταγε 'ς τὰ νύχια του ἀνθρώπινο κεφάλι·
βολαῖς βολαῖς τὸ κύλαγε, βολαῖς βολαῖς τοῦ λέγει·
«Κεφάλι, τί κακό καμεις καὶ σὲ κρατῶ 'ς τὰ νύχια;

5 — 'Εκεῖνον τὸν παλιὸν καιρὸν καὶ τὸ παλιὸ ζαμάνι,
μ' είχεν ἡ χώρα προεστόν, μ' είχεν ἡ χώρα πρῶτον,
κι' ἀντάρρηχνα τὸ δόσιμο καὶ τὸ βαρὺ τεφτέρι,
δέκα 'ς τοὺς πλούσιους ἔρρηχνα, 'ς ταῖς χήραις δεκαπέντε,
'ς τὴ δόλια τὴ φτωχολογιά, ἔρρηχνα τριάντα πέντε·
10 κ' ἡ φτωχία κλάψαν ἔκαμε, κλάψαν ἀπὸ τ' ἔμένα,
καὶ ὁ Πασσᾶς ἐπόσταξε μῶκοψαν τὸ κεφάλι».

* 68

Βάρνας.

(Ιω. Νικολάου, Ἡ Ὀδησσός (Βάρνα). Ἐν Βάρνῃ 1894 σ. 318).

Πραματευτὴς κατέβαινε, στρατιώτης θὰ διαβαίνῃ,
κι' ἀφήσανε καὶ δυὸ δρφανά, ἀγόρι καὶ κορίτζι.
Τάγόρι ἦτον ἐννεὰ χρονῶ, καὶ τὸ κορίτζι δέκα,
κι' ἀφήσανε καὶ χρέος πολὺ ἐννέα χιλιάδες γρόσια,
5 κι' ἀφήσανε τ' ἀμπέλι του κατὸ ντουλούμια τόπο.
Καὶ μιὰ λαμπρή, καλὴ γιορτή, καὶ μιὰ καλὴ ἥμέρα
σκωθήκανε τὰ δρφανὰ 'ς τάμπελι τους νὰ πάνε.

Γύρω τριγύρω γύριζαν κι' ἀπὲ τὴ μέση κλαινε.
 «Τάμπελι μ', τάμπελάκι μου, τὸ χρέος μου νὰ βγάλης.
 10 —Φέρτε γέρους κλαδέψετε καὶ νέους νὰ τσαπίσουν,
 καὶ τρία φτωχοκόριτζα νὰ τὸ κορφοκοπήσουν,
 κι' ἀπὲ τὰ πενταράκια μου....»

*69

Πάργας.

'Αραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημ. ἄσμ. σ. 292 ἀρ. 483. Θέρου δημ. τραγούδια σ. 103)

«'Αμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
 γιὰ δὲν ἀνθεῖς, γιὰ δὲν καρπεῖς, σταφύλια γιὰ δὲν βγάνεις;
 μ' ἔχαλασες, παιλιάμπελο, κ' ἐγὼ θὰ σὲ πουλήσω.
 —Μὴ μὲ πουλῆς, ἀφέντη μου, κ' ἐγὼ σὲ ξεχρεώνω·
 5 γιὰ βάλε νιοὺς καὶ σκάψε με, γέρους καὶ κλάδεψέ με,
 βάλε γριαίς μεσόκοπαις νὰ μὲ βλαστολογήσουν,
 βάλ' καὶ κορίτσι ἀνύπαντρα νὰ μὲ κορφολογήσουν».

*70

Ηπείρου.

(Ζωγράφ. ἀγῶν A' σ. 186-7 ἀρ. 23).

«'Αμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
 τί δὲν καρπεῖς, τί δὲν ἀνθεῖς, τί δὲν κάνεις σταφύλια;
 'Αμπέλι μου μ' ἔχρεώσες καὶ θελὰ σὲ πουλήσω.
 —Μὴ μὲ πουλῆς, ἀφέντη μου, καὶ μὴ μὲ παζαρεύῃς.
 5 Μόν' βάλε νιοὺς 'ς τὸ σκάψιμο, γερόντους εἰς τὸν κλάδο,
 βάλε κορίτσια ἀπάρθενα νὰ μὲ κεφαλοδέσουν,
 νὰ βάλῃς καὶ μικρὰ παιδιά νὰ μὲ βλαστολογήσουν,
 τότε νὰ ιδῆς, ἀφέντη μου, σταφύλια ποῦ θὰ κάνω».

*71

Δευκάδος.

(Ο ἐν ΚΠ. ἑλλ. σύλλογος 1874 τ. Η' σ. 417).

«'Αμπέλι μου πλατόφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
 ἔπερσεψαν τὰ χρέγια μου καὶ θὰ νὰ σὲ πουλήσω.

— Μὴ μὲ πουλῆς, ἀφέντη μου, καὶ μὴ μὲ παζαριάσῃς.
 Βάλε γερόντους μάστορες νὰ μὲ μορφοκλαδέψουν,
 5 καὶ παλληκάρι' ἄνυπαντρα γιὰ νὰ μὲ βαθυσκάψουν·
 κι' ὅσα βαγένια 'ν' 'ς τὰ σκαριὰ ὅλα νὰν τὰ γιομίσω,
 νὰ βγάλης καὶ τὰ χρέγια σου καὶ πάντα μένα νά χης».

ΣΗΜ. Στ. 7 καὶ χρ.

* 72

Βουρβουσκὸς Μακεδονίας.

(Ο Πύρρος, ἐφ. Ἀθηνῶν, 13 Τουλ. 1906 ἀρ. 168).

«'Αμπέλι μου πλατύφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
 δὲ μοῦ δωσες πολὺ καρπὸν γιὰ νὰ μ' εὐχαριστήσῃς,
 θὰ σὲ πωλήσω, ἀμπέλι μου, καὶ θὰ σὲ παζαρέψω.
 — Μὴ μὲ πωλῆς, ἀφέντη μου, καὶ μὴ μὲ παζαρεύῃς,
 5 μιόν' βάλε νιοὺς 'ς τὸ σκάψιμο, γέροντας νὰ κλαδεύουν
 πολὺ καρπὸν νὰ δώσω».

ΡΟΔΙΑΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

ΥΠΟ

Μ. Δ. ΧΑΒΙΑΡΑ

«Ο Διενής ψυχομαχεῖ κ' ἡ θάλασσα βρουχάται
 κ' ἡ γῆς ἀνατινάσσεται καὶ ὁ κόσμος τὴν φοᾶται.
 'Απ' ὅξω ποὺ τὴμ πόρταν του τρακόσιοι ὁματωμένοι
 καὶ ἄλλοι τρακόσι' ἀρμάτωτοι μὲ σίδερα τζωσμένοι.

5 Καένας ἐν ἀποκοτθᾶ¹⁾ νά μη νὰ τὸμ μιλήσῃ·
 κ' ἔνας κοντὸς κοντούτσικος ἀποκοτθᾶ καὶ μπαίννει.
 «Πές μας, νὰ τζήσῃς, Διενή, τί ναιν ἡ ἀντρειά σου;
 — Κάτω 'ς τὸδ Δαφνοπόταμο κ' εἰς τὸ βαθὺλ λαγκάδι,
 ποὺ χει τάγκαθι πιθαμὴ καὶ τὸ τριγόλι πήχη,
 10 ποὺ χει τάγκαθοκέφαλον εἰς ἔλικιάν τάθρωπου,
 καὶ ἀποῦ ναιδ δυό, καὶ ἀποῦ ναιν τρεῖς, μέρες δὲν τὸ γυρίτζουν,

¹⁾ 'Αποκοτθᾶ = τολμᾶ. Οὗτω καὶ ἐν Σύμη, ἔνθα καὶ ἐπώνυμον 'Απόκοτθος.

καὶ μοναχὸς τὸ γύρισα μέσα τὸ μεσανύχτι·
πῆτις¹⁾ καὶ τὸ πογύρισα, ὅφις μ' ἐπιλογθῆ·
ποὺ πάνω ποὺ τὰ μμάτια του δυὸ μύλοι ἐγυρίτζα,
15 ποὺ μέσα ποὺ τὸ στόμαν του φοῦρνοι ἐξεφονρύτζα,
ποὺ πάνω ποὺ τὴρ ὁράχιν του σκύλλοι, λαοὶ γυρίτζα²⁾. . . . »

Τοῦ ἄσματος τούτου, ὅπερ μοὶ φαίνεται ἐλλιπές, πάντες σχεδὸν οἱ στίχοι κέκτηνται μεγίστην δύναμιν καὶ φαντασίαν καὶ ἰδίᾳ οἱ δύο πρῶτοι, οἵτινες παραλάσσουσί πως τῶν ἔξῆς τοῦ συμαϊκοῦ:

‘Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆς τὸν ἐτρομάσσει
κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχᾶ ππῶς θὲ νὰ τὸν ναπάψῃ³⁾.

Παραδίδομεν καὶ τοὺς δύο ἀρκτικοὺς στίχους τηλιακοῦ ἄσματος:

‘Ο Διενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ πλάκα τὸν τρομάσσει
τὸ χῶμαν τὸν ἀνατριχιᾶ ππῶς θὲ νὰ τὸν ναπάψῃ⁴⁾.

* * *

Ἐν Ρόδῳ μεταξὺ τῶν ἑκτὸς τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως κειμένων συνοικιῶν ἡ ἐνοριῶν καταλέγεται καὶ ἐνορία Διενῆ (ἡ) καλουμένη, ἡ ὡς ἐν τῇ φρασεί 'σ τὴδ Διενῆ, ἥτις κεῖται εἰς ἀπόστασιν τετάρτου περίπου τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ φρουρίου, τῆς καλουμένης Κόκκινης πόρτας πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἴδουται καὶ

¹⁾ Πῆτις· ἐπίρρημα = ἄμα, ἀφ' οὐ. Πρβλ. τὸ κρητικὸν ἀπῆτης.

²⁾ Ἐν τῇ γραφῇ καθόλου ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ τηρήσω τὴν προφορὰν καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψα: βαθὺν λαγκάδι, παλλαγὸν (παλαιόν), πολλὺν κτλ.

³⁾ Δημοσθ. Χαβιαρᾶ, ‘Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ (ἄσμα συμαϊκὸν) ἐν Τόμ. ΙΒ' (1905) τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν Πετρουπόλεως. Πρβλ. Ἀρι. Μηλιαράκη Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας σ. ιδ'. [Βλ. ἀνωτέρω σ. 185. 222].

⁴⁾ Η ὑπαγορεύσασά μοι τοὺς στίχους τούτους Τηλία γυνὴ δὲν ἐνεθυμεῖτο δυστυχῶς ἄλλους πλὴν τῶν ἔξῆς, καὶ τούτων ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ἄσματος εἰλημμένων, ὅπερ, ὡς ἡ αὐτὴ ὁμολογεῖ. είναι ἀρκετὰ ἔκτενές.

Τὸν ἄμμον ἄμμομ πάαιντε, τὸν ἄμμον ἄμμομ πάει·
ηῆρεν τὸν ἄμμον τὸγ ψιλὸ κ' ἔκατοεγ κ' ἔπαιτζέν το·
τὰ χέρια τον τὸμ παῖτζασι καὶ δι τοῦς τον τὸν ἐμέτρα,
καὶ μίτα τὸν ἐμέτρησε, οηκώθηκεν νὰ φύη.

ἐκκλησία ἐπ' ὁνόματι τῆς Θεοτόκου σεμνυνομένη καὶ ἐπικαλουμένη νῦν Παναγιὰ ἡ Διενῆ.

"Αξιον δὲ προσοχῆς ὅτι πρὸς νότον τῆς Διενῆς καὶ εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν πλησίον τῆς θέσεως λίμνης τῆς παπαδίας παρὰ τὴν παραλίαν ὑπῆρχον δύο κτήρια κατηρειπιωμένα, τίς οἶδε ποίας ἐποχῆς, διότι σήμερον δὲν σώζονται, ὃν τὸ μὲν ἐλέγετο χάψη¹⁾ τοῦ Διενῆ, τὸ δ' ἔτερον σπίνυν τοῦ Διενῆ,²⁾ κατὰ τὴν κάτωθι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδιδομένην παράδοσιν, ἣν ἔγραψα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φίλου κ. Ἰωάννου Χατζῆ-Γεωργίου Σαράντη, Ροδίου, ἀκούσαντος αὐτὴν πρὸ ἐτῶν πολλῶν παρὰ γέροντος, κατοικοῦντος παρὰ τὴν εἰρημένην παραλίαν.

«Οἱ ἀφεντᾶδες μας μᾶς ἐλέασι, ππῶς ἐδῶ ἦταν δυὸ μεάλα χτήρια παλλαιὰ χαλασμένα καὶ τό ναν ἦταν ἡ χάψη τοῦ Διενῆ καὶ τὰλλον τὸ σπίτιν του».

'Ἐντεῦθεν πιθανὸν ὅτι καὶ ἡ ἐνορία Διενὴ ἐκλήθη οὕτω ὡς γειτνιάζουσα τῇ παραλίᾳ ἔνθα ἡ χάψη τοῦ Διενῆ καὶ τὸ σπίνυν τοῦ Διενῆ. Οὐ μὴν ἀλλὰ περίεργος εἶναι ὁ τύπος ἡ Διενῆ, οὗ περὶ τῆς προελεύσεως παρ' οὐδενὸς Ροδίου ἥδυνήθην νὰ πληροφοριθῶ. 'Ἐν τούτοις ὄνομα Διενὴ θηλυκὸν εἶναι ἀδύνατον, ὡς μοὶ φαίνεται νὰ ὑπῆρξεν ἐλέγετο δὲ πάντως 'ς τοῦ Διενῆ, ἀλλ' ὑστερον, ὡς εἰκάζω, ἐπεκράτησεν ἔκ τινος γεγονότος νὰ λέγηται ἡ ἐνορία, καὶ ἐκ ταύτης ἡ ἐν αὐτῇ κειμένη ἐκκλησία, Διενὴ (ἡ) καὶ ἐντεῦθεν ἐλέχθη καὶ 'ς τὴδ Διενῆ. 'Ηδύνατο ὅμως νὰ προβάλῃ τις ὅτι πρῶτον ἡ ἐκκλησία ἐκλήθη ἐκ τῆς τοπωνυμίας 'ς τοῦ Διενῆ Παναγιὰ ἡ Διενῆ καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐνορία ὀνομάσθη Διενὴ καὶ 'ς τὴδ Διενῆ ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ 'ς τοῦ Διενῆ.

"Οπως καὶ ὅν ἔχῃ, ἀναμφιβόλως ὑφίσταται σχέσις τις μεταξὺ τῆς τοπωνυμίας ταύτης καὶ τοῦ ἥρωος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐλληνικοῦ ἔπους Διγενῆ Ἀκρίτα καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ ἐτέρα παράδοσις, ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω, διασώζεται ἐν Ρόδῳ ἀναφέρουσα, ὅτι τὰ κόκκαλα τοῦ

¹⁾ Χάψη· λέξις ἀραβικὴ ἐν χρήσει καὶ ἐν Σύμῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ταύτοσημος τῷ εἰρκτή, φυλακή.

²⁾ Παρόμοια δεικνύονται καὶ ἀλλαχοῦ οὕτω ἐν Κύπρῳ τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ (βλ. Ν. Γ. Πολίτου Παραδόσ. ἀρ. 118) καὶ οἱ παδκαῖς τοῦ Διγενῆ (αὐτ. ἀρ. 119); ἐν Κρήτῃ ἡ πεταλιὰ τιλόγου τοῦ Διγενῆ (αὐτ. ἀρ. 120), τοῦ Διγενῆ τὸ μνῆμα (αὐτ. ἀρ. 121) κτλ.

Διενῆ διετηροῦντο ἄνωθι τῆς κόκκινης πύλης τοῦ φρουρίου, οὐ πολὺ ἀπὸ τῆς Διενῆς ἀπεχούσης¹⁾.

«Σ τὴγ κόκκινημ πόρταν τοῦ κάστρου τῆς Χώρας²⁾ ποὺ πάνω ποὺ τάνωφλι ἦταν δυὸς παιδία μεάλια κ' ἐλέασιμη ππῶς ἦταν τὰ κόκκαλα τοῦ Διενῆ, ποὺ τον δὲ ἀντρειωμένος τῆς Ρόδος τὸμ παλλαιὸν καιρόν».

Ο μεταδούς μοι τὴν παράδοσιν ταύτην ὡς καὶ τὸ προηγούμενον καὶ τὸ τελευταῖον ἄσμα κ. Ἀναστάσιος Μαλλιάκας, Ρόδιος, μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι καὶ αὐτός, παῖς ἔτι ὕπερ, εἰδεν ἄνωθι τῆς πύλης ταύτης τὰ κόκκαλα τοῦ Διενῆ, ἄτινα δὲ ὅμως ἤσαν κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ πλευραὶ κήτους μεγάλου³⁾.

Καὶ ὅτι μὲν δὲν ἤσαν τὰ δοστᾶ ταῦτα τοῦ Διγενῆ, οὐδεμίᾳ βεβαίως ἀντίρρησις χωρεῖ. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπῆρχε παράδοσις περὶ Διγενῆ, σχετιζομένη ἐκ τίνος γεγονότος πρὸς τὴν κόκκινην πύλην τοῦ φρουρίου καὶ ἀποδιδομένη πιθανῶς εἰς δοστᾶ. 'Αλλ' ὅτε, τούτων ἔξαφανισθέντων, αἱ πλευραὶ τοῦ κήτους ἐτέθησαν ἄνωθι τῆς εἰρημένης πύλης, δὲ λαὸς τῆς Ρόδου διατηρῶν ἐν ἑαυτῷ ζωηρὰν ἔτι τὴν παράδοσιν, ἀπέδωκεν αὐτὰς εἰς τὸν Διγενῆ, διότι εἶναι περίεργον πῶς δὲν ἔχαρακτήρισεν ὡς δοστᾶ αὐτοῦ ἐπίσης καὶ τὰ ἄνωθι τῆς πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης πύλης τοῦ αὐτοῦ φρουρίου ὑπάρχοντα δοστᾶ ὑπερμεγέθους καρχαρίου^(;)⁴⁾. Ἡ τοιαύτη ἄλλως τῶν δοστῶν τῆς κόκκινης πύλης ὀνομασία εἶναι λίαν εὔλογος, διότι τοὺς ἀνδρειωμένους (ῶς τοιοῦτον δὲ καὶ μάλιστα ἐπιχώριον θέλει τὸν Διγενὴ ἡ ἄνωτέρω παράδοσις) ὁ

¹⁾ Περὶ τῆς θέσεως τῆς πύλης ταύτης τοῦ φρουρίου τῆς 'Ρόδου ὅρα Edouard Biliotti et Abbé Cottré L' île de Rhodes, τόμ. B', σ. 158, τῆς ἐλληνικῆς μεταφρ. ὑπὸ Μ. Μαλλιαράκη καὶ Καραβοκυρδοῦ, ἐν 'Ρόδῳ, 1881, καὶ τὸν ἐν τέλει προσητρημένον χάρτην τῆς τοπογραφίας τῆς πόλεως 'Ρόδου.

²⁾ Χώρα καλεῖται μόνον τὸ ὑπὸ τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου περιβαλλόμενον μέρος τῆς πόλεως, τὸ κατοικούμενον ὑπὸ 'Οθωμανῶν καὶ 'Ιουδαίων· αἱ δὲ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου χριστιανικαὶ συνοικίαι ὀνομάζονται κοινῶς μαράσια.

³⁾ Περὶ τῆς ὑπάρχεως τῶν κοκκάλων τοῦ Διενῆ ἄνωθι τῆς αὐτῆς πύλης μ' ἐπιληφορόησεν ὡσάντες καὶ δὲ προμνημονευθεῖς κ. Ιωάν. Χατζῆ - Γεωργίου Σαράντη, προσθέσας μάλιστα ὅτι ταῦτα ἀπεκόμισεν ἐκεῖνην ὁ Panis πρόξενος ἄλλοτε Ίταλὸς ἐν 'Ρόδῳ.

⁴⁾ Biliotti - Cottré ἐνθ' ἄνωτ. τ. A' σ. 168.

έλληνικὸς λαός, ὡς τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς γίγαντας, νομίζει ἔχοντας ρώμην καὶ σῶμα ὑπερφυσικόν¹⁾.

* * *

Πῶς νῦν ἐφαντάζετο τὸν Διγενὴ ὁ λαὸς τῆς Ρόδου θὰ δειχθῇ ἐκ τῶν ἐφεξῆς.

'Ἐν τῇ πόλει Ρόδῳ καὶ τοῖς περικώδοις, οὐχὶ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς χωρίοις τῆς νήσου, ἐπεκράτει πρὸ πεντηκονταέτιας καὶ πλέον κατὰ τοὺς γάμους ἔθιμον, κατὰ τὸν αὐτὸν Ι. Χατζῆ Γεωργίου Σαράντη, καθ' ὃ μετὰ τὴν ἱεροτελεστίαν καὶ τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς νύμφης διασκέδασιν τῶν οἰκείων καὶ τῶν συγγενῶν, ἐγίνετο χορὸς γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, ὅστις ἐκαλεῖτο χορὸς τοῦ Λιενῆ. Ὁ διευθύνων τὸν χορὸν ἦ ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ τούτου ἔδει νὰ ἦ ἀρειμάνιος, ὑψηλοῦ ἀναστήματος καὶ ἀστειολόγος. Τοῦτον ἐνέδυνον στολὴν πολεμικὴν παρομοίαν τῇ τῶν κλεφτῶν, ἀλλὰ πολύτιμον, καὶ ὥπλιξον διὰ πιστολίων, μαχαιρῶν, ξιφῶν καὶ ἀλλων ὅπλων τὰ στήθη αὐτοῦ ἐκόσμουν διάφορα κοσμήματα πολύτιμα καὶ παράσημα²⁾, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς ἐτίθετο ὑψηλὴ περικεφαλαία χαρτίνη μέν, ἀλλ' ἐπιτηδείως κατεσκευασμένη καὶ ἐπὶ πλέον ἐδίδετο εἰς τὴν κεῖρα δόπαλον δέζωδες³⁾. Ἐποεπε δὲ ὁ οὗτος ὄπλιξόμενος νὰ παρέχῃ ὅψιν ἐκφοβιστικὴν καὶ ἀπειλητικήν, εἰ δὲ μὴ ἀντικαθίστατο ὑπ' ἄλλου. Μετὰ ταῦτα οὗτος ἐκαλεῖτο πλέον Λιενῆς καὶ διηγήνετε τοὺς ἀποτελοῦντας τὸν χορόν, οἵτινες ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ, ὡς στρατηγοῦ, διατελοῦντες, μετέβαινον εἰς τὰς οἰκίας τῶν οἰκείων, τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων καὶ ἔχόρευον καὶ διεσκέδαζον⁴⁾.

Οἱ τοῦ χοροῦ τούτου ἥδον καὶ διάφορα ἄσματα, ἀρχόμενοι ὅμως πάντοτε ἀπὸ τοῦ σατιρικοῦ τούτου, ὅπερ πάνυ φιλοφρόνως μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὁ κ. Βασύλειος Κ. Ζαχαρίου.

¹⁾ Ὁρα Ν. Γ. Πολιτον ἔνθ' ἀνωτ. Μέρ. Α', ἀρ. 89-134 καὶ Β', ἀρ. 91(89)-134.

²⁾ Παράσημα εἶναι τὰ ἀλλαχοῦ λεγόμενα τοπράζαια.

³⁾ Τὸ δόπαλον τοῦτο θ' ἀντικαθίστα τὸ δαρδίον, ὅπερ ἐκράτουν οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκρίτας. Τὸ δὲ αὐτοῦ καταφερόμενον πλῆγμα ἐλέγετο δαρδέα.

⁴⁾ Τοῦ χοροῦ τούτου κατὰ τὸν αὐτὸν Ι. Χατζῆ - Γ. Σαράντην ὑπῆρχον καὶ εἰκόνες· μία δὲ τοιούτων ἐπὶ δέρματος διασώζεται ἔτι παρά τινι Ροδιῷ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διαμένοντι.

Διενή μου, πάσα, πάσα ¹⁾,
οὖλοι 'ς τὸ χορὸν ἐπιάσα.
ώρισεν δὲ βασιλεὰς
νὰ παντρεύγονται οἱ γρέες
5 καὶ νὰ παιζονται ἀπὸ δυό,
ἔναγ γέρογ κ' ἔναν νεό·
νά χουν τὸ γέρογ γιὰ κλαδιὰ
καὶ τὸν νεὸν 'ς τὴν ἄγκαλιά.
“Οσες γρέες τάκούσασι,
10 οὖλες ἐσυντρέξασι·
'ς τὸ λουτρὸν ἐπήασι
κ' ἐμορφολουστήκασι
κ' ἐξεχνούσιαστήκασι
καὶ τοιμίγκια ²⁾ μπλέξασι·
15 'ς τὸ παλάτιν τρέξασι,
τὸ χορὸν ἐπιάσασι,
γιὰ νὰ τοῖς δῆ δὲ βασιλεὰς
καὶ οὖλα τὰ λεύτερα παιδιά.
Καὶ δὲ Χάρος ὅνταν τάκουσε,
20 πολλὴν τοῦ κακοφάνηκε·
'ς τὸ παλάτιν ἔτρεξε
καὶ ἀπὸ μακριὰ ἐστάθηκε.
Κ' οἵ γρέες ὅνταν τὸν ἴδασι
συχνοκατουρηστήκασι.
25 Τοῖς ἀρπαξεν ἀφ' τὰ μαλλιὰ
καὶ δὲν ἄφηκε καμιά.

Τὸ ἐν συντόμῳ περιγραφὲν ἔθιμον, ὅπερ δυστυχῶς σήμερον εἰς μάτην θὰ ἀνεξήτει τις νὰ ἰδῃ ἰδίοις ὁφθαλμοῖς τελούμενον ἐν Ρόδῳ, παρεῖχε ζῶσαν οὔτως εἰπεῖν εἰκόνα τῆς παρὰ τῷ λαῷ τῆς Ρόδου περὶ τοῦ Διεγῆ ἐπικρατούσης ἰδέας, ἥτις ἀπεικονίζεται καὶ ἐν τῇ παρὰ τοῖς σημερινοῖς Ροδίοις ἀπομεινάσῃ φράσει: αὐτὸς ἔχει τὸ ποδάριν τοῦ Διεγῆ, λεγομένη ἐπὶ τῶν ἔχόντων πόδας μεγάλους καὶ ἵσχυρούς, ὃς μ' ἐπληροφόρησεν δὲ Ρόδου κ. Μοσχῆς Ἀθανασιάδης.

¹⁾ Αἱ λέξεις αὗται οὐδὲν σημαίνουσιν· ἐτέθησαν δὲ ἀπλῶς χάριν τῆς ὁμοιοκαταληξίας.

²⁾ Τοιμίγκια = μικροὶ πλόκαμοι, οἵτινες ἐπλέκοντο καταλλήλως καὶ ἀπετέλουν εἰδος κομώσεως, εὐχρήστου κυρίως κατὰ τοὺς γάμους.

* * *

Κάτω 'ς τὸν ἄντρη τῶν ἀντρῶν, 'ς τὸν ἄντρη καλαμεῶνα,
κάουρας ἐδρακόντεψε καὶ τρώει τοὺς ἀντρειωμένους,
τρώει τὸν Μαῦρον τὸν Φεκᾶ, τρώει τὸν Ἡλλιοφόρο,
τρώει τὸν Ἀσπροτράχηλο, ποῦ τρέμ' ἡ γῆς κ' ἡ Πόλη.

5 Καὶ ὁ βασιλεὺς ὡς τάκουσε, πολλὴν τοῦ κακοφάνη.

Στέλλει ἀθρώπους ποὺ στερεᾶς, καράβια ποὺ πελάους
τὸγ Κωσταντῆν νὰ φέρουσι¹⁾.

«Ἐλα, ἔλα, ὁ Κωσταντῆς, καὶ ὁ βασιλεὺς σὲ θέλει.

10 — Ἐχτές ἥμουσ 'ς τοῦ βασιλεᾶ, σήμμερον τί με θέλει;
Πῆτε μ', ἀν εἰναι γιὰ χαρά, νὰ βάλω τὰ καλά μου·
πῆτε μ', ἀν εἴγ' γιὰ πόλεμο, νὰ πιάσω τάρματά μου».

— «Ἐλα, ἔλα, ὁ Κωσταντῆς, καὶ ἂς εἰναι γιὰ καὶ ὅπως εἶσαι». Πιάννει τὸ ματσουκάκιν του, 'ς τὸ βασιλεὺμ πηαίννει.

«Ωρα καλή σου βασιλεά· τί ναιν ὅποῦ μὲ θέλεις;

15 — Κάτω 'ς τὸν ἄντρη τῶν ἀντρῶν, 'ς τὸν ἄντρη καλαμεῶνα,
κάουρας ἐδρακόντεψε καὶ τρώει τοὺς ἀντρειωμένους,
τρώει τὸν Μαῦρον τὸν Φεκᾶ, τρώει τὸν Ἡλλιοφόρο,
τρώει τὸν Ἀσπροτράχηλο, ποῦ τρέμ' ἡ γῆς κ' ἡ Πόλη».

20 Παιρίγει τὸ ματσουκάκιν του, 'ς τὸν κάμπους κατηβαίννει
καὶ βρίσκει καὶ τὸγ κάουρα 'ς ἐννεὰ κοιλῶχ χωράφια.

«Καλὸ 'ς τὴν ὕλην τὸ πωρονό, ὕλην τὸ μεσημέρι,
ὕλην τὸ λλιοβασίλεμα νὰ βάλω κ' εἰς τὴν τρῦπα.

— Σφάχτην νὰ φάγης τὸ πωρονό, σφάχτην τὸ μεσημέρι,
σφάχτην τὸ λλιοβασίλεμα νὰ βάλης κ' εἰς τὴν τρῦπα».

25 Πιάννει τὸ ματσουκάκιν του, μιὰν ματσουκκεὰν τοῦ δίννει.
«Αν ἡσαμ πύργοι, δάιτζα, σπίτια, καταχαλοῦσα,
κ' ἔκεινος ὁ κακόμοιρος χαλάριν δὲν ἐπῆρε
κ' ἔπλωννεν τὸ χαλάκιν του νὰ πάῃ γάλι γάλι
ψηλὴφ φωνίτσαν ἔσυρε, δῆσηγ καὶ ἀν ἐδυνάστη.

30 «Ἀη μου Γεώργ' ἀφέντη μου, χρυσέ μου καβαλλάρη,
ἔσυ σουν, ὅποῦ μ' ἔδωσες ἐμὲ αὐτὴν τὴχ χάρη
καὶ τόρα τὸγ κακόμοιρο κάουρας θὰ μὲ φάῃ....».

Γροικᾶ φωνή, γροικᾶ λαλιὰ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:

35 «Σ τὴμ μέσησ σου βαστᾶς σταυρό, 'ς τὰ χέρια σου χατζάρι,
καὶ πιάσε το καὶ βάρεσε τὸγ κάουρασ 'ς τάφφάλι».

Βγάλλει τὸ μαχαιράκιν του ἀπ' τάργυρδφ φεκάρι,

¹⁾ Τὸ λεῖπον δεύτερον ἥμιστιχιον δύναται νὰ συμπληρωθῇ οὕτω: τὸ πρῶτον παλληκάρι 'ἢ φράσις αὐτῇ είναι συνήθης ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἄσμασι.

κ' ἐπῆγε καὶ ἐβάρεσε τὸ γ κάουρας 'ς τάφφαλι.
Παίρνει τὸ καουκάκιν του 'ς τὸ βι βασιλεὰν τὸ παίρνει
καὶ ὃ βασιλεὰς ἔκάθισε μὲ οὐλλον του τάσκερι.

'Ο ἥρως τοῦ ἄσματος τούτου Κωσταντῆς εἶναι πιθανῶς ὁ ἐν τοῖς
εξῆς στίχοις τοῦ ἄσματος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου μνημονευόμενος
Κωνσταντῖνος, ἔνθα οὗτος παρίσταται ὡς ὑπερέχων κατὰ τὴν ἀν-
δρείαν πάντων τῶν τότε ἀνδρειωμένων καὶ τοῦ Πέτρου τοῦ Φωκᾶ,
τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Πετροτραχήλου, ὡς καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἄσματι.

'Ἐβγῆκε διαλαλήθηκε, κανένα δὲν φοβᾶται
μήτε τὸν Πέτρον τὸν Φωκᾶν μήτε τὸν Νικηφόρον,
μήτε τὸν Πετροτράχηλον, τὸν τρέμ' ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος,
κ' ἂν ἦναι δίκιος πόλεμος, μήτε τὸν Κωνσταντῖνον¹⁾.

'Η τῶν στίχων τούτων ἀντιπαραβολὴ πρὸς τοὺς 1-4 (καὶ 15-18)
τοῦ ἡμετέρου ἄσματος καθίστησι σαφὲς ὅτι ἐν αὐτῷ ὁ μὲν Πέτρος
Φωκᾶς παρεφθάρη εἰς Μαῦρον Φεκᾶν, ὁ δὲ Πετροτράχηλος εἰς Ἀσπρο-
τράχηλον, ὁ δὲ Νικηφόρος εἰς Ἡλιοφόρον. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἀνδρειω-
μέγοι ἀναφέρονται καὶ ἐν κυπριακῷ ἄσματι:

Πέμπει τὸν θεῖον τὸν Φωκᾶν, πέμπει τὸν Νικηφόρον,
πέμπει τὸν Πετροτράχηλον μὲ τὰ καλὰ προξένια²⁾

Παραλλαγὴν δὲ τοῦ ἄσματος τούτου ἐγὼ τοῦλάχιστον οὐδεμίαν
γνωρίζω, πλὴν συμαικοῦ ἄσματος³⁾), ἀνεκδότου ἔτι καὶ οὐδεμίαν οὐ-
σιώδη διαφορὰν παρουσιάζοντος τοῦτο δέ, νομίζω, ἀποδεικνύει ὅτι
ἀμφότερα τὰ ἄσματα ταῦτα περιῆλθον μέχρις ἡμῶν ἐλαφρῶς παρηλ-
λαγμένα ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου, ὅπερ τὴν ἀρχὴν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα
ἔλαβεν ἀπὸ μῦθον, ὃν ἐπιτυχῶς καὶ καταλήγως ἔξελέξατο ὁ ποιητὴς
αὐτοῦ θέλων προδήλως νὰ παραστήσῃ σαφέστερον καὶ ζωηρότερον

¹⁾ Em. Legrand Recueil de chansons populaires grècques, Paris, 1874, σ. 16. W. Wagner Medieval Greek texts, London 1870, σ. XXII.

²⁾ Σακελλαρίου, τὰ Κυπριακὰ τ. Β' σ. 153, ἀρ. 46· ὅρα καὶ κατωτέρω ἐν τῷ
αὐτῷ ἄσματι.

³⁾ 'Ἐν αὐτῷ τὰ ὄνόματα Πέτρος Φωκᾶς καὶ Πετροτράχηλος παρεφθάρησαν
εἰς Πρεστος Φονεᾶς καὶ Ἀσπροτράχαλλος· τὸ δὲ Νικηφόρος φυλάττεται.'

τὴν συμαϊκὴν παροιμίαν: «ἡ τέχνη γ... τὴγ ἀντρειὰ»¹⁾ ἡς παραλλαγὴ πιθανῶς διασώζεται καὶ παρὰ τῷ λαῷ τῆς Ρόδου.

Ἄξιον δὲ περιεργείας ὅτι τὴν τέχνην τοῦ φονεύειν τὸν καρκίνον, ἦν εἰς τὸν Κωσταντὴν ὑπέδειξεν ὁ ἄγιος Γεώργιος, οἱ Συμαῖοι ἀλιεῖς παραδίδοντες οὕτω: ὁ κάβουρας ψωφᾶ εὐτὸν ἄμα τὸν τρυπήσης 'σ τάφφαλι, ἥ ἄμα μπήξῃς ἔναν ἀπὸν τὰ μικρά του τάνυχια 'σ τὴγ κοιλιάν του.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ ΕΚ ΒΑΜΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΥΠΟ

ΦΑΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΚΟΥΛΕ

Πρὸς ἔξαετίας διαμείνας ἐπὶ μικρὸν «'σ τοῦ Βάμου», ἐν τῇ πρωτευούσῃ δῆλα δὴ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου Κρήτης, ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ συλλέξω ἐν αὐτῷ ὀλίγον λαογραφικὸν ὑλικόν, τὸ διοῖον εὐχαρίστως νῦν ἐκδίδω διὰ τῶν στηλῶν τοῦ περιοδικοῦ τῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὑπ' ἔμοῦ συλλεγείσης ὑλῆς περιλαμβάνει 140 «μαντινάδες», τῶν δύοιων αἱ πλεῖσται ὑπηγορεύθησάν μοι ὑπὸ τῆς ὑπερογδοηκοντούτιδος Μαρίας Μποτιόνη. Τὰ ἀσμάτια ταῦτα εἰς στίχους δεκαπεντασυλλάβους ἥ πολιτικοὺς πεποιημένα²⁾, εἶναι, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματός των δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, τὰ πλεῖστα ἐρωτικά³⁾. Ἡ

¹⁾ Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι ἐν Ἀθ. 1900, τ. Β' σ. 243 ἐν λ. ἀνδρείᾳ 1.

ὅπου δὲν χωρεῖ ἥ ἀντρειὰ
ἔρχεται ἥ πονηριά

Καὶ τὰ εἰς τὴν παροιμίαν ταύτην ὑπομνήματα. [Ἐν τῷ ἀνεκδότῳ τμήματι τῶν Πολίτου Παροιμῶν λ. τέχνη 3. 7 ἀναφέρονται καὶ αὐτὴ ἥ συμαϊκὴ παροιμία καὶ παραλλαγὴ αὐτῆς ἀλλη κοινοτάτῃ: «Ἡ τέχνη νικᾷ τὴν ἀντρεία» Σ. τ. Δ.].

²⁾ Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἥ ὑπ' ἀριθ. 27 μαντινάδα.

³⁾ Mattinata καὶ βεν. matinada κυριώς σημαίνει ἀσμα ἀδόμενον τὰς πρωΐ νάς ὥρας. Σήμερον ἐν Κρήτῃ διὰ τῆς λέξεως μαντινάδα δηλοῦσι τὰ δίστιγα ποιημάτια καθόλου.

ἀνυπομονησία καὶ ἐλπὶς τοῦ ἔρωμένου, ἡ κατὰ τῶν γειτόνων τῆς φίλης του ὁργή, ἡ ἀπογοήτευσίς του διὰ τὴν ἀδιαφορίαν ἐκείνης, ἡ ἥδεῖα ἀνάμνησις ὡρῶν ἃς εὐχαρίστως μετ' ἐκείνης διηλθε καὶ ἄλλα παρόμοια συναισθήματα μετὰ χάριτος εἰς τοὺς ὁρέοντας στίχους τῶν μαντινάδων περιγράφονται.

Πλὴν τῶν ἔρωτικῶν μαντινάδων ἔχουσιν ἐνιαχοῦ σημειωθῆ καὶ ἄλλαι διαφόρου ὑποθέσεως. Καί τοι μερικαὶ ἐξ αὐτῶν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν διακρίνονται ἐπὶ ὑψει συλλήψεως καὶ κάλλει ἐκφράσεως, νομίζομεν ἐν τούτοις ὅτι δὲν εἶναι περιτταί, διότι εἴτε περιέχουσι γλωσσικὸς τύπους ἀξίους σημειώσεως καὶ μελέτης, εἴτε περιγράφουσι συντομώτατα ἥθη καὶ ἔθιμα, τῶν δποίων θὰ ἡμέλει ἵσως διεξοδικὴ περὶ ἥθῶν καὶ ἔθιμων πραγματεία.

Διατί νὰ μὴ καταγραφῇ ἡ ὑπ' ἀριθ. 38 μαντινάδα; Εἰς τοὺς δύο ἀπλοῦς στίχους της περιγράφεται ὁ πόνος τοῦ ἀγωνιστοῦ ἐπὶ τῷ ἀποχωρισμῷ ἀπὸ τοῦ συντρόφου του δπλου. "Ο τι δὲν κατώρθωσαν διὰ τῆς βίας οἱ Τοῦρκοι, ἐπέτυχον διὰ τῆς πειθοῦς οἱ Εὐρωπαῖοι. Οἱ χωρικοὶ παρέδωκαν τὰ ὅπλα εἰς αὐτοὺς ἀποκατασταθέντας ἐν τῇ νήσῳ των, ἐπιστρέψαντες δ' εἰς τὰ χωρία των ἔξεφρασαν διὰ λέξεων δλίγων καὶ σεμνῶν τὴν ἀπογοήτευσίν των ἐπὶ τῷ γεγονότι. Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη τὴν συγκίνησιν γέροντος ἀγωνιστοῦ ἐκ Βάμου, ὅστις ἐνίστε ἔψαλλεν ὑπὸ τὰ παράθυρά μου."

Τῶν ἀντρειωμένων τ' ἄρματα τὰ πῆρεν ἡ γι Εὐρώπη καὶ κάθουνταν καὶ κλαίγουνταν οἱ ἀντρειωμένοι ἀθρῶποι.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 17 μαντινάδα, ἡ ὑπὸ ἔποψιν ποιήσεως οὐχὶ βεβαίως ἄψογος, φέρει ἡμᾶς εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἔρωτος μεταξὺ χωρικῶν, παρ' οἵς πολλάκις ἐφαρμόζεται τὸ «ἀπὸ μικριὰ νά με θωρῆς, κοντὰ νὰ μὴ σιμώνης». Τὸ κοντοκάμνυσμα καὶ ὁ σφιμὸς τοῇ χέρας, εἶναι δύο τρόποι, δι' ὧν ὁ χωρικὸς νέος ἐκφράζει τὸν ἔρωτά του πρὸς τὴν τρώσασαν τὴν καρδίαν του. Δὲν εἶναι δ' ἡ νέα ἥτις ψάλλει;

"Αν μ' ἀγαπᾶς μὲ τὴν καρδιά, δείξε μου σημαδάκι
ὅταν κρατοῦμε 'ς τὸ χορό, σφίξε μου τὸ χεράκι.

‘Η ὑπ’ ἀριθμ. 19 μαντινάδα μᾶς ἀποκαλύπτει μίαν πτυχὴν τῆς κρητικῆς ψυχῆς, ἡτις γνωρίζει ἐπ’ ἵσης καλῶς καὶ νὰ σοβαρεύεται, ἀλλὰ καὶ νὰ παῖξῃ. Μᾶς φέρει εἰς τὰ χωρικὰ περιπαίγματα, ὃν πολλὰ καὶ μετὰ χάριτος πεπλασμένα ἔχει ὁ κρητικὸς λαός. Τὸ Ξεροστέρον, κώμη $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας ἀπέχουσα τοῦ Βάμου, ἔχει τὸ δυστύχημα νὰ βλέπῃ πολλάκις «ξερὲς τοῖς στέρνες του». Ἐντεῦθεν τὸ δνομα τοῦ χωρίου καὶ τὸ ἔμμετρον περίπατον.

‘Ο λόγος θὰ μὲ ἔφερε πολὺ μιαράν, ἐὰν καὶ περὶ ἄλλων μαντινάδων τῆς μικρᾶς συλλογῆς μου ἥθελον νὰ διμιλήσω. Τοῦτο μόνον ἐπιθυμῶ ἐνταῦθα νὰ τονίσω, ὅτι πᾶν προϊὸν τῆς λαϊκῆς μούσης εἶναι σεβαστὸν καὶ ἀξιον καταγραφῆς. ‘Ο τι ὑπὸ ἐποψιν ποιητικὴν ἐν αὐτῷ ἵσως εἶναι ἀδόκιμον, τοῦτο εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξιον διὰ τὸν ἐπιστήμιονα ἐρευνητὴν τῆς γλώσσης, τὸ αὐτὸν ἐνδιαφέρει ἐπ’ ἵσης τὸν ιστορικὸν καὶ τὸν ψυχολόγον.

‘Ο θέλων νὰ πραγματευθῇ περὶ τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τῶν κατωτέρω δημοσιευομένων μαντινάδων ἔχει ἐπὶ πολλῶν κωλυμάτων νὰ προσκρούσῃ. ‘Ωρισμένον δριον πρὸ τοῦ ὅποιου δὲν εἶναι, νομίζομεν, δυνατὸν νὰ ἐποιήθησαν αὖται εἶναι ὁ ΙΕ’ αἰών. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἄγει ἡμᾶς τὸ ὅμοιοτέλευτον τῶν στίχων, ὅπερ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος περίπου τούτου, ἀν μὴ καὶ μικρῷ πρότερον, ἀρχίζει νὰ ἐπικρατῇ ἐν τῇ ποιήσει.

‘Οταν ὁ ἔραστής εὔχεται καθ’ ἑαυτοῦ «τὰ δεκατέσσερα νησιὰ σκλάβιος νὰ τὰ γυρίσῃ», μᾶς ὑπενθυμίζει ἐποχήν, καθ’ ἣν ἐδέσποζον τῶν Κυκλαδῶν οἱ Βενετοί. ‘Οταν ἔτερος παραπονῆται ὅτι ἡ ἐρωμένη του δὲν εἶναι ἡ Ἀρετὴ νὰ τὸν ἀγαπᾷ πιστῶς, μᾶς ὑποδεικνύει χρόνους μεταγενεστέρους τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου, μεταγενεστέρους δῆλα δὴ τοῦ ΙΕ’ αἰῶνος. Τὴν ἐποχὴν τέλος τῆς Βενετοκρατούμενης Κρήτης ὑποδεικνύει ἡ παραβολὴ τῆς ἐρωμένης πρὸς μῆλον τῆς Βενετίας ὡς καὶ ἡ ἐνιαχοῦ τῶν μαντινάδων χρῆσις βενετικῶν λέξεων, καίτοι ὀφείλομεν νὰ ὅμοιογήσωμεν ὅτι ἡ τελευταία αὕτη ἀπόδειξις δὲν πρέπει νὰ λογίζεται ὡς ἔχουσα πάντοτε κῦρος, ἐνεκα τοῦ τυπικοῦ χαρακτῆρος πολλῶν μαντινάδων.

Δυστυχῶς ἐνὸς ἐκάστου ποιηματίου τὸν χρόνον τῆς συνθέσεως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθήσῃ τις, διότι, ὡς εἴρηται, πολλαὶ τῶν

μαντινάδων είναι τυπικαὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδιδόμεναι. Ἐνθυμοῦμαι μετὰ πόσης ὑπερηφανείας μοὶ ἐπανελύμβανε πολλάκις ἡ ὑπαγορεύουσά μοι γραῖα.

«Ἐγὼ κατέω νὰ σοῦ πῶ ἔνα σακκὶ γεμάτο,
νὰ κάτσης νὰ ξεπαραλῆς ὡς ποῦ νὰ βρῆς τὸν πάτο».

Τὸ ἀξιοσημείωτον δ' είναι ὅτι αὐτὸς ὁ ἐρώμενος πολλάκις ἀφήνει νὰ ἔκχυθῇ διὰ στίχων τὸ πάθος του μεταβιλλόμενος εἰς ποιητὴν ἐκ τοῦ προχείρου, ἐνίστε δ' οὐχὶ ἀδόκιμον. Αὐτὸς είναι ὁ ψάλλων.

“Ἐχω σου παραπόνεση χιλιάδες καὶ μυριάδες,
μὰ δὲν μπορῶ νά σου τὴν πῶ δέξω μὲ μαντινάδες.

Τῶν μαντινάδων ἔπειται συλλογὴ παροιμιῶν καὶ παροιμιωδῶν φράσεων βραχυτάτη, ταύτης δὲ γλωσσάριον ἔριπηνεῦον τὸ μὲν λέξεις τῶν μαντινάδων, τὸ δὲ λέξεις, ὡν ἡ καταγραφὴ μοὶ ἐφάνη ἰδιαιτέρως ἔχουσι σημασίαν τινά.

M A N T I N A Δ E S

1

Παῖςε, λυράκι, δυνατὰ νὰ τραγουδῶ γεμάτα,
νὰ τήνε κατεβάσωμε τὴν ἀγαπῶ 'ς τὴ στράτα.

2

Τ' ἄστρο σου γὰρ γνωρίζω το, μ' ἀκόμη δὲν ἔβγῆκε·
κεῖνο ποῦ βγαίνει τὸ πρωΐ καὶ 'ς τὴν καρδιά μοῡ μπῆκε.

3

Καλά κανα κι' ἀγάπησα κοντὰ 'ς τὴ γειτονιά μου.
κ' ἔχω τὸν ὑπνο διάφορο καὶ τὰ σκοντάματά μου.

4

Απὸ τὴμ πόρτα σου περνῶ κι' ἀπὸ τὸ σώχωρό σου,
χρυσᾶ μποττόνια σοῦ βαστῶ, νὰ βάλῃς 'ς τὸ λαιμό σου.

5

Φέγγε μου, φεγγαράκι μου, νὰ κάνω τὰ προυκιά μου,
κ' ἔνα κοπέλλι μὲ ζητᾶ ἀπὸ τὴ γειτονιά μου.

6

⁷Ακόμη δὲν ἔξυφανες, Μαργώ μου, τὸ παννί σου,
νὰ πάψουνε οἱ πόνοι σου κ' οἱ ἀναστεναγμοί σου;

7

Τί τό θελα γὼ τὸ λυρὶ δὲν ἔπερνα μιὰ κάππα,
νὰ μὴν κανούν τὰ δόδια μου τὴ νύχτα τράκα τράκα.

8

Ψιλέ, λιγνέ μου τσελεπῆ, μὲ τοῖς βλογιοκομμάδες
πέρασ' ἀπὸ τὴμ πόρτα μου καὶ πὲ δυὸ μαντινάδες.

9

⁹Σ τὸ παραθύρι ποῦ σαι σὺ γαρυφαλλιὰ δὲν πρέπει,
γιατί σαι σὺ γαρυφαλλιὰ κι' δορ' ἔχει μάθι' ἄς βλέπη.

10

¹⁰Οἶω δὲ βγαίνεις νά σε δῶ κ' ἐγὼ μέσα δὲν μπαίνω,
καὶ πῶς ἀγαπηθήκαμε, μεγαλοδύναμέ μου.

11

¹¹Ανοιξε τὸ παράθυρο καὶ δόσε μ' ἔνα σπίρτο,
ν' ἄψω τὸ τσιγαράκι μου, γιατὶ φωθιὰ δὲ βρίστω.

12

Κλαῖνε τὰ δέντρη γιὰ νερὸ καὶ τὰ πουλλιὰ γι' ἀέρα·
κλαῖνε κι' ἔμε τὰ μάθια μου γιὰ σένα νύχτα μέρα.

13

Τὸ γιασεμὶ μαραίνεται καὶ πέφτει φύλλο φύλλο·
τὸμ παντρεμένο ἄθρωπο μὴν τόνε κάνης φίλο.

14

¹⁴Ἐβρεξε καὶ ψιχάλισε καὶ βγῆκε τὸ ὁδίκιο·
θὰ παίρνω τὸ καλάθι μου νάρχωμαι νά σε βρίστω.

15

¹⁵Ἐγὼ ἀγαπῶ σας καὶ τσοῖ δυό, μόνο μὴ σκοτωθῆτε,
καὶ νάτε τὸ μαχαῖρι μου νὰ μὲ διαμοιραστῆτε.

16

Κακὸ καὶ κακὸ δό παθα, δὰ μοῦ κανε μιὰ χήρα·
ἔχασε τὸ φουστάνι τζη κ' εἴπε πῶς τσῆ τὸ πῆρα.

17

¹⁷Αέρας εἶναι ποῦ φυσᾶ καὶ ὅρχνει καὶ κιανένα·
κρῆμα τὸν κουτσοκαμνυσμὸ καὶ τὸ σφιμὸ τσῆ χέρας.

18

Ἄναστενάζω κι' ὁ καπνὸς μαυρίζει μου τὰ δόυνχα·
δὲ μου τ' ἀσπρίζει τὸ νερὸν σὰν τὴν ἀγάπην ἀποῦ χα.

19

Τὸ Ξεροστέρονι 'ν' ὅμορφο, μὰ ἔχει να ψεγάδι,
ὅσο νὰ πάνε 'ς τὸ νερὸν τσικνώνει τὸ τσικάλι.

20

Σ τοῦ Κεφαλᾶ¹⁾ ναι ἡ βιόλα μου 'ς τὴ γάστρα φυτεμένη,
κι' ἀπ' οὐλαῖς τσοῖ καλύτερες τὴν ἔχω διαλεμένη.

21

Δύσκολο τό χει μιὰ καρδιὰ σὰ βαριστῇ νὰ γιάνη,
καὶ τὸ γυαλὶ σὰν τσακιστῇ πλιό του νερὸν δὲ βάνει.

22

Ω Παναγιά, δὲ βρύστεται ἔνα κομμάτι χτένι,
νὰ σιάξῃς τὴ χωρίστρα σου τὴν ἀναχουρδισμένη;

23

Ἡ μάννα ποῦ σὲ γέννησε χρουσῆ ταν ἡ κοιλιά τζη
μαλαματένιοι οἱ πόνοι τζη, κι' ἀγγέλοι τὰ παιδιά τζη.

24

Σ τὸ παραθύρι κάθεσαι καὶ κλώθεις μπαμπακάκι·
δό μου καὶ μένα μιὰ οὐλιά, νὰ κάνω να βρακάκι,
νὰ τὸ φορῶ τὴν Κυριακὴ νὰ βγαίνω 'ς τὸ σοκάκι,
νὰ μὲ θωροῦν οἱ κοπελλιές, νὰ πίνουνε φαρμάκι.

25

Αγάπην είχα 'ς τὸ χωριό, ἀγάπη καὶ 'ς τὴ χώρα,
μὰ ἡ γι ἀγάπη τοῦ χωριοῦ ἥταν καρνάδη βιόλα.

26

Μὴν ἀγαπήσῃς Καστρινὴ μπαμπάκι φουσκωμένο,
ἀγάπησε χωριάτισσα, όρδο ξεφουντωμένο.

27

Κείνη ποῦ φορεῖ καπέλλο
θέλει με, μὰ δὲν τὴ θέλω.

28

Μικρὸς μικρὸς παντρεύτηκα καὶ εἰδα τὴ χαρά μου,
τώρα θωρῶ τσοῖ κοπελλιές καὶ καίγετ' ἡ καρδιά μου.

¹⁾ Ο Κεφαλᾶς είναι χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου.

29

΄Σ τὸ παραθύροι κάθεσαι τὸ ἔχαλαρωμένο·
ἔνα κοπέλλι σ' ἀγαπᾶ κ' εἶναι κουζουλαμένο.

30

΄Εγὼ γιὰ σένα ἥρθα δῶ, μὰ γὼ δουλειὰ δὲν εἶχα,
γιὰ νὰ σὲ δοῦν τὰ μάθια μου ὑπομονὴ δὲν εἶχα.

31

Δέ μου βολεῖ νὰ σ' ἀγαπῶ καὶ τὰ μεταξαργιά ναι
καὶ τὰ λιναροβγάλματα καὶ τὰ κουκιὰ κοντά ναι.

32

Σαράντα μῆνες σ' ἀγαπῶ γίνονται πέντε χρόνοι,
καὶ λεμονιὰ νὰ φύτευα, ἔτρωγα σκιάς λεμόνι.

33

Βασιλικὸ πρασιές πρασιές καὶ ὁδὰ μάτσα μάτσα·
μὲ τὴν καρδιά μου σ' ἀγαπῶ γιατ' ἔχεις μαῦρα μάθια.

34

Τὰ μαῦρα μάθια τά χουνε τὰ βούγια κι' οἱ γαδάροι,
τὰ γερακὰ καὶ τὰ ξαθὰ τά χουν οἱ παλληκάροι.

35

΄Ασπρή σαι σὰν τὰ γάλατα, παχειὰ σὰν τὸ τρυγόνι,
ἡ γειτονιά σου σὲ θωρεῖ καὶ σ' ἀποκαμαρώνει.

36

΄Ομιορφο εἶναι τ' ὅμιορφο πέντε βολὲς καὶ δέκα·
δὲν εἶναι ὅμιορφότερο ἀπ' τὴ λιγνὴ γυναικα.

37

Θέ μου καὶ βρέξε μιὰ βροχὴ ψιλὴ σὰν τὸ σησάμι,
καὶ βρέξε κείνη ποῦ φορεῖ τὸ λαχουρὶ φουστάνι.

38.

Τῶν ἀντρειωμένων τ' ἄρματα τὰ πῆρε ἡ γι Εὐρώπη
καὶ κάθουνταν καὶ κλαίγουνταν οἱ ἀντρειωμένοι ἀθρώποι.

39

Νά σουν 'ς τὸν κάμπο λεζμονιὰ κ' ἐγὼ 'ς τὰ ὅρη χιόνι,
νὰ λειώνω νὰ ποτίζουνται οἱ δροσεροί σου κλῶνοι.

40

΄Η μάννα σ' ὄδας σέ κανε, καλλιά τανε νὰ κάνῃ
ἔνα κατσοῦλλι μαλλιαρὸ τσοὶ ποντικοὺς νὰ πιάνῃ.

41

Τὸ λεμονάκι τ' ἄγονρο σφίγγε το νὰ μυρίζῃ,
καὶ τὴ γειτονοπούλλα σου φύλειε τη κι' ἀς μανίζῃ.

42

Ἄγάπησα κ' ἐγὼ δ φτωχὸς ἔνα κομμάτι χιόνι,
νὰ τὸ φιλήσω δὲν μπορῶ τὸ χεῖλη μου μαργώνει.

43

Ἄχι καὶ νά χα δυὸ καρδιές, νά χα τὴ μιὰ 'ς τὰ πάθη,
τὴν ἄλλη μὲ τοῦ λόγου σου, ἄχι, γλυκειά μ' ἀγάπη.

44

Ψηλὴ λιγνή μου κύπερη, δάφνη μου μυρισμένη,
ἡ γι ἀγάπη μου 'ς τὰ χέρια σου εἶναι παραδομένη.

45

Ψηλὸ κυπαρισσάκι μου, μὲ τὰ κοντὰ κλωνάρια
δ ἔρωντάς σου μ' ἔκαψε μέσα 'ς τὰ φυλλοκάρδια.

46

Ἄσπροι σαι σὺ κι' ἄσπρα φορεῖς κι' ἄσπρη 'ν' ἡ φορεσιά σου
κι' ἄσπρα λουλούδια κρέμουνται, χαρῶ σε, 'ς τὴμ ποδιά σου.

47

Ἔμαθα γὼ καὶ δίχως σου καὶ στρώνω καὶ κοιμοῦμαι
κ' εἶντα σὲ μέλλει, κερατᾶ, ποῦ βρίστομαι καὶ ποῦ μαι;

48

Ἄσ τε, κοπέλλια, τὸ χορὸ κι' ἀμέτε μὲ τσοῦ κάτοι,
μὰ ἐδὰ τὸν ἔχουν τὸν καιρὸ οἱ Ψαρομηλιγγᾶτοι.

49

Τὰ καστανομαζώματα θὲ νάρθω 'ς τὸ χωριό σου,
νὰ κακκαρίσ' ἡ ὅρθα σου νὰ κράξ' δ πετεινός σου.

50

Φύσηξ' ἀέρα δυνατὰ καὶ πᾶρε τση τὸ βέλο,
νὰ δῶ τὸν ἄσπρο τση λαιμὸ καὶ ν' ἀποθάνω θέλω.

51

Αφτει φενέρι 'ς τὸ γιαλὸ καὶ ποιὸς τὸ ξεφτιλίζει;
πλήσιανε κ' ἡ γι ἀγάπη μας καὶ ποιὸς τὴν ταγιαντίζει;

52

Τᾶστρα δὲν ἔχουν μετρημό, μὰ γὼ θὰ τὰ μετρήσω,
γιὰ νὰ μὲ λένε μπιστικό, ὅπου κι' ἀν ἀγαπήσω.

53

Πάνω 'ς τὰ ὅρη 'ς τὰ βουνὰ 'ς τὰ δάση δασωμένα,
έχασα τὴν ἀγάπην μου καὶ κείνη πάλι μένα.

54

Σὰν πάρουν τ' ἄρματα φωθιὰ καὶ σκοτωθῶ ἀπατός μου,
κανεὶς νὰ μὴ μὲ λυπηθῇ, κι' ἂν εἴναι κι' ἀδερφός μου.

55

Καὶ εἴντα μοῦ τὰ μήνυσες τὰ λόγια τὰ σφαμένα;
Θαρρεῖς πῶς ἔχαμήκανε οἱ κοπελλίες γιὰ μένα;
Μὰ δὲ μὲ νοιάζει μπλιὸ καὶ μὲ κι' ἂν ἀγαπᾶς καὶ χίλιους,
ὅπως ἀρνηθῆκες ἐμὲ θὲ ν' ἀρνηθῆς καὶ κείνους.

56

Τὸ ὁόδο βάνω 'ς τὸ νερὸ κ' ἐλπίζω νὰ φουντώσῃ
κ' ἐλπίζω κ' ἡ γι ἀγάπη μας νὰ ξανακαινουργιώσῃ.

57

'Απόψε ὁόδα μάζευα καὶ σύ, ψυχή μου, τ' ἄνθη
ἀπόψε σ' ὧνειρεύτηκα κι' ὁ ὕπνος μου ἔχάθη.

58

'Εμίσσεψες καὶ μ' ἄφηκες τρία κουκιὰ φαρμάκι,
νὰ τρώγω καὶ νὰ γεύγωμαι ὡς τε νὰ πᾶς καὶ νᾶρθης.

59

"Αμε καὶ γοργογάειρε¹⁾ μὴν κάνης ἔνα μῆνα,
γιατί θὲ νᾶρθης νά με βρῆς 'ς ἀραχνιασμένο μνῆμα.

60

Τέσσερα ζάλα 'ς τὸ χορὸ τὰ κάνεις δὲ τὰ κάνεις,
κι' ἄγγελος νά 'ν' ὁ ἄθρωπος θὰ τόνε κουζουλάνης.

61

Τὸ δαχτυλίδι ἀποῦ φορεῖς δικό μού ναι τ' ἀσῆμι
κι' ἀγάλι ἀγάλι πέρονα το μὲ τὴν ταπεινοσύνη.

62

"Επιασε πάλι 'ς τὸ χορὸ τῆς Νιός τὸ κυπαρίσσι,
καὶ τοῦ Πεθέμνου ὁ μιναρές καὶ τῶ Χανιῶν ἡ βρύσι.

63

'Ο νοῦς κ' ἡ γνῶσι ναι κοντὰ καὶ λέει ὁ νοῦς τῆς γνώσης:
κάνε καὶ σὺ ἀγαπητικά, νὰ δῆς πῶς θ' ἀποδώσῃς.

¹⁾ Ἐπίστρεψον ταχέως.

64

Ἡ νύχτα χει ὥρες δεκατρεῖς, τσοὶ τρεῖς μόνο κοιμοῦμαι,
τσοὶ ἄλλες δέκα ἔυπνητὸς τς ἀγάπης μου θυμοῦμαι.

65

"Αν θὰ μὲ πάρης, πᾶρε με καὶ μὴ με τερμενιάρης
τὸ τερμενιάρικο κρασὶ ἔιδιῃ καὶ πίνουν ἄλλοι.

66

Κι' ἀν τραγουδήσω, πρέπει μου, κι' ἀν αλάψω, ἔχω δίκαιο·
ἔχασα τὴν ἀγάπη μου καὶ μπλιὸ δὲν τήνε βρίστω.

67

Ο πόνος μού 'ν' ἀγιάτρευτος, μά ναι 'ς τὸ μόδα ἀπάνω,
μιὰ ὥρα κεῖ ποῦ περπατῶ θὰ πέσω ν' ἀποθάνω.

68

Πεῖσμα καὶ πεῖσμα μὲ λαλεῖς, πεισματικὰ μοῦ κάνεις,
πεῖσμα νὰ βγάλης 'ς τὴν καρδιά, νὰ μὴ μπορῆς νὰ γιάνης.

69

Μπαρτάκι φαρφουρένιο μου, μπιλοῦρι μαστραπᾶ μου,
ποιὰ χέρια σ' ἀγκαλιάζονται καὶ λείπουν τὰ δικά μου;

70

Βάλε τὸ πάπλωμα μπερντὲ νὰ μὴν περνοῦν οἱ μπάλλες,
νὰ μὴ μᾶς ἐσκοτώσουνε 'ς τσοὶ δροσερές σ' ἀγκάλες.

71

Καλά καμε καὶ γύρισε δ νοῦς μου σὰν ἀνέμη,
καλύτερος βασιλικὸς στέκει καὶ μ' ἀνιμένει.

72

Σὲ μάρανα ἀποῦ σουνα ἀνθος τσῆ κρεβατίνας,
τριαντάφυλλο τοῦ περβολιοῦ, μῆλο τσῆ Βενετίας.

73

Αποθαμένος βρίστομαι καὶ ζωντανὸς λογοῦμαι,
εἰς τὸ λαιμό σου κρέμομαι, γιὰ δ' εἶντα θὰ γενοῦμε.

74

Αρρωστημένος τοῦ γιατροῦ πάντα ζητᾷ βοτάνι,
κ' ἔγὼ σοῦ ζήτησα φυλί, πολλὰ σοῦ κακοφάνη.

75

Μύλα καὶ παρηγόραμε κ' ἥσον καὶ παντρεμένη,
μὰ πούρι ἀπὸ τὴν ἔμιλιὰ δὲν εἴσαι κολασμένη.

76

Πέρνα, λεβέντη, ἀπ' τὸ στενό, πέρνα κι' ἀπ' τὸ σοκάκι,
κ' ἄκομα δὲν ἐδόθηκε τῶν ἐμμαθιῶ διασάκι.

77

Ἐβράδυνασε καὶ σήμερα κ' ἡμέρα δὲ λογᾶται·
ποιὸς χάνει τὴν ἀγάπη του καὶ δὲ μοιρολογᾶται;

78

Ἡ μάννα μού ν' ἡ θάλασσα, τὰ κύματ' ἀδερφοί μου
καὶ τὰ ψαράκι τοῦ γιαλοῦ οἱ γι άγαπητικοί μου.

79

Τάστρα τὰ χιλιομέτρητα μὲ βάλαν νὰ μετρήσω,
νὰ πέσῃ ὁ λογισμός μουν κεῖ, γιὰ νὰ σ' ἀλησμονήσω.

80

Πρόβαλε, φέγγα τ' οὐδανοῦ καὶ στόλιση τοῦ κόσμου,
τὸ νοῦ μου καὶ τὸ λογισμὸ δόποῦ μοῦ πῆρες δός μου.
κι' ἀφ' οὗ μοῦ ἔπηρες τὸ νοῦ, πᾶρε με δὰ κ' ἐμένα,
γιὰ δέ με θέλει κουζουλὸ ἡ μάννα ποῦ μὲ γέννα.

81

Καιρναδοπάπουτσᾶτε μου, εἶντα περνοδιαβαίνεις;
ἀποῦ μ' ἀρρεβωνίασανε καὶ διάφορο δὲν ἔχεις;
Ανὲ μ' ἀρρεβωνίασανε δὰ ἔβαλα στεφάνη,
κι' ἀν ἔρχεσαι 'ς τὸ σπίτι μας, τὰ ζάλα σου δὲν χάνεις.

82

Ἡ γι άγαπῶ μοῦ μήνυσε ἔνα βαρὺ γομάρι,
νὰ ὁάψω τὰ παπούτσια τση μὲ τὸ μαργαριτάρι·
κι' διμως τσῆ μήνυσα κ' ἐγὼ μὲ τὴν δργιὰ τὰ ὁάφτω.
γιὰ νὰ ξεπαραλύσουνε νὰ τσῆ τὰ ξαναρράφτω.

83

Τὰ κανερίνια τσῆ Βλαχιᾶς καὶ τὰ πουλιὰ τσῆ Δύσης
ἔρχουνται καὶ σου κελαδοῦν, μικρή μου, νὰ ξυπνήσης.

84

Πρόβαλε σὺ ἀπ' τὴν καμάρα κ' ἐγὼ ἀπ' τὴν λογέττα¹⁾.
νὰ κάνωμε χωστὰ ντζιλβλὲ,²⁾ κι' ἀπόκεια κόπια μέσα.

¹⁾ Ἐξώστην Βεν. loggetta. Παρά Σαχλήκη 2,363 εὑρηται ὁ τύπος λότζα.

²⁾ Νὰ θύψωμεν κρυφίως ἐρωτικές ματιές.

85

Τὸ κυπαρίσσι οὐρανὸν ναι ὃ τὴν αὐλή σου,
γιατὶ ναι ντελβελίδικο ὕδων τὴν ἀπατή σου.

86

Τὸ πορτοκάλι οὐρανὸν, οὐρανῷ τοῦ μὲ τὸ τέλι
κ' ἡ Ἀσημιώ τοῦ γειτονιᾶς εἶπε πῶς δέ με θέλει.

87

Ως ποῦ νὰ ζῆσι νὰ ζῶ κ' ἐγὼ νὰ μὴ μᾶς βλάψῃ ο Χάρος,
γιατὶ κ' ἐγὼ θὰ πορπατῶ μὲ τὸ δικό σου θάρρος.

88

Σήμερα τὰ ματάκια μου ἐκλάψαν τὰ καζμένα,
γιατὶ μοῦ θυμηθήκανε πράματα περασμένα.

89

Τὴν ἀγαπῶ ἀγαποῦν πολλοί, τὴν θέλω θέλουν οὖλοι,
κι' ἄν τὴν κερδέψω μοναχός, σφάκελα νά χουν οὖλοι.

90

Ἄμε, μωρή, 'ετὸ διάολο καὶ σὲ καὶ τὸ φιλί σου,
κ' ἐγὼ θυμοῦμαι τσοὶ ὁαβδεῖς ποῦ φαγα 'ς τὸ κελλί σου
νά θελε μήν ἐφόρουνα καὶ τὴν παλαιοκαππότα,
κομμάθια θὰ μὲ κάνανε 'ς τοῦ χοιρουρές τὴμ πόρτα.

91

"Ηπια κρασὶ καὶ μέθυσα, ὁακὶ καὶ λώλανέ με'
εἰδα καὶ τὴν ἀγάπη μου κ' ἵσιοκουζούλανέ με.

92

"Αν ἀποθάνω γιὰ κρασὶ θάψτε με 'ς τὴν ταβέρνα,
νὰ μὲ πατῇ ἡ ταβερναροῦ κ' ἡ κόρη ἀποῦ μὲ κέρνα.

93

"Αψε τὸ λυχναράκι σου καὶ βάλε του καὶ λᾶδι,
ἄφες τὴμ πόρτα σ' ἀνοιχτὴ κ' ἐγὼ θάρθῶ τὸ βράδυ.

94

Λέεις το μὰ δὲν ἔρχεσαι, μ' ἄν ἔρθης, καλῶς νᾶρθης,
νὰ δῆς κανάκια καὶ φιλιά, ἀσπρα βυζιά θὰ πιάσης.

95

Μαχαῖρι μαυρομάνικο 'ς τὴ μέση μου θὰ βάλω,
'ς τὸ σπίτι σας θὲ νᾶρθω γὼ καὶ σένα θενὰ πάρω.

96

Ἄφησ' με δὰ σὰ μ' ἔκαμες τροῖξό καὶ σκανταλιάρη,
πάω νὰ λύσω τὸ σκοινὶ καὶ λυῶ τὸ παλαμάρι.

97

Ἄργεις, πουλί μου, νᾶρχεσαι καὶ χόρθιασ' ἡ γι αὐλή μας,
κάνε ρεμέδιο νᾶρχεσαι νὰ σκάσουν οἱ γι ὀχτροί μας.

98

Μάζωνε σὺ τὰ γιασεμιὰ κ' ἐγὼ τὰ μπελονιάζω·
πούλησε τὴν ἀγάπη σου κ' ἐγὼ τὴν ἀγοράζω.

99

Τὰ γιασεμνιὰ μπελόνιαζα μὲ μιὰ κλωνιὰ μετάξι.
σὰν ἄργεις νᾶρθης νὰ σὲ δῶ τὰ πέταξα 'ς τὰ δάση.

100

Τὰ γιασεμιὰ μπελόνιαζα μὲ τοὺς σταφυλινάκους¹⁾
σὰν ἄργεις νᾶρθης νὰ σὲ δῶ, τὰ πέταξα 'ς τοὺς βάτους.

101

Ἐμίσσεψε τὸ γιασεμί, πάει τὸ φοῦλι, πάει,
νᾶρθ' Αὔγουστος καὶ Γυαλιστῆς ν' ἀνταμωθοῦμε πάλι.

102

Βάλε νὰ μὲ σκοτώσουνε νὰ δροσιστῇ ἡ καρδιά σου,
καὶ πᾶρε ἀπὸ τὸ αἷμα μου καὶ βάψε τὰ μαλλιά σου.

103

Πύργο μὲ δέκα πατωσιές καὶ μὲ τὸ χῶμα δῶμα,
γιάντα δὲν ἥρθες ὅψ' ἀργὰς νὰ παίξωμε 'ς τὸ στρῶμα;

104

Ἀπόψε ὁόδα μάζευα καὶ σύ, ψυχή μου, τ' ἄθη·
ἀπόψε σ' ὠνειρεύτηκα κι' ὁ ὑπνος μου ἔχάθη.

105

Ως εἶναι τ' ἀγριόροδο ἀπάνω 'ς τὴ μαδάρα,
ἔτσι ναι κι' ὁ σεβντᾶς γλυκύς, μόν' σέρνει λιγομάρα.

106

Σαράντα ἀγιοὶ βοηθᾶτε μου κ' ἔνα θεριὸ μὲ πνύγει,
κ' ἔνα πουλλὶ ποῦ ναι πουλλὶ καὶ κεῖνο θὰ μοῦ φύγῃ.

¹⁾ Οἱ σταφυλινάκοι εἶναι χόρτα ἔχοντα λεπτὸν στέλεχος. Εἰς τὸ ξυλῶδες ἄνω μέρος τοῦ στελέχους τούτου, ὅπερ ὅμοιάζει πρὸς ἀνεστραμμένον ἀλεξίβρυχον, περοῦν καὶ περιφέρουν πρὸς πώλησιν τὰ γιασεμιά.

107

Παιᾶς μου πέντε μαχαιριές ἥ μιὰ νά ναι δική σου,
νὰ καταλάβῃς τὶ τραυῶ, φῶς μου, γιὰ ὅνομή σου.

108

‘Η γι ἀγάπη σού γινε δεντρὶ καὶ μοῦ κλεισε τὸ δρόμο
καὶ δέ μ’ ἀφίνει νὰ διαβῶ νὰ πάω ’ς ἄλλον κόσμο.

109

Κλαῖνε τὰ δέντρη γιὰ νερὸ καὶ τὰ πουλλιὰ γι’ ἀέρα·
κλαῖνε κ’ ἐμὲ τὰ μάτια μου γιὰ σένα νύχτα μέρα.

110

Κουζουλαμένος καὶ ντελῆς γυρίζω γὼ γιὰ σένα,
μὰ σὺ δὲν εἰσ’ ἥ γι’ Ἀρετὴ νὰ μ’ ἀγαπᾶς ἐμένα.

111

‘Αρνί φαες κι’ ἀρνήθηκες, ὁίφι καὶ ξέχασές μου,
πετράδι ὁῆξες πίσω σου κι’ ἀπολησμόνησές μου.

112

Τρογδιά μου καταπράσινη μὲ τετρακόσια ὁύγδια,
ὅμορφη εἶσαι ’ς τὴ θωριά, μὰ ψεύτικη ’ς τὰ λόγια.

113

“Ομορφος εῖσαι ’ς τὴ θωριά, ’ς τὴμ παλληκαροσύνη,
μ’ ἀλήθεια ἥ γι ἀγάπη σου δὲν ἔχει μπιστοσύνη.

114

Βάνω στραβὰ τὸ φέσι μου καὶ δίπλα τὸ μπερτζέ μου
καὶ μετρημὸ δὲν ἔχουνε οἱ γι ἀγαπητικείς μου.

115

Σύρε μαχαῖρι βάρει μου, σύρε σπαθὶ καὶ δός μου,
Μὰ σ’ τὴν καρδιὰ μὴ μοῦ βαρῆς, γιατί σαι μέσα φῶς μου.

116

‘Ρόδο καὶ σὺ ὁόδο κ’ ἐγὼ μαζὶ νὰ φυτευτοῦμε,
ν’ ἀπλώσωμε τσοϊ κλώνους μας νὰ γλυκοφιληθοῦμε.

117

Σιναποβλασταράκι μου, μαροῦλι δροσερό μου,
εἰντάρθανε καὶ σοῦ πανε καὶ γίνηκες ὀχτρός μου;
Μ’ ἄν ἤρθανε καὶ σοῦ πανε λόγια μὲ τὴ σακκούλλα,
καὶ σὺ τροζὴ καὶ φρόνιμη καὶ πιστεψές τα οὖλα.
Μὴν τὰ πιστεύης, μάθια μου, ὅσα σοῦ λὲν οἱ φύλοι,
ὅξω κ’ ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ πῶ μὲ τὸ δικό μου χείλη.

118

Οἱ μαντινᾶδες κ' οἱ σκοποὶ ἐλείψαν ἀπὸ μένα,
γιατὶ μισοπαντρεύτηκα καὶ μπῆκα 'ς τὴν καδένα.

119

*Σ τὴ γειτονιά σου μὲ πουλοῦν σκλάβο κ' ἀγόρασέ με.
ἔνα φιλὶ μὲ δίδουνε, δός το κι' ἀγόρασέ με.

120

Κόπια νὰ ὁζονάρωμε, ¹⁾ μπονμπονκερή μου ὁύκα·
μὲ τὴν καρδιά μου σ' ἀγαπῶ, ἂν δὲν πιστεύῃς ὅώτα.

121

Πάντα μου μὲ τὸν ἔρωτα ἔβγαινα 'ςτὸ κυνῆγι·
σὰν τὸ πουλλάκι 'ςτὸ κλουβί δὲν ἄφηνα νὰ φύγῃ.

122

Τά παθα γὰρ γιὰ λόγου σου ἄλλος νὰ μὴν τὰ πάθη,
μουδὲ καράβι 'ςτὸ γιαλό, μουδὲ πουλλὶ 'ς τὰ δάση.

123

*Ἡλιε μου καὶ φεγάρι μου καὶ κοσμογυρευτή μου,
νὰ σ' ἀρωτήσω νὰ μοῦ πῆξ εἰδες το τὸ πουλλί μου;
—Εἰδα το τὸ πουλλάκι σου 'ς τὴ Σμύρνη καὶ γυρίζει
μαργαριτάρι πελεκᾶ καὶ σύρμα καμπανίζει.

124

Θὰ σὲ φιλήσω, κι' ἄν τὸ πῶ κι' ἀνὲ δὸ μολοήσω,
τὰ δεκατέσσερα νησιὰ σκλάβος νὰ τὰ γυρίσω.

125

*Ο σκλάβος ἔεσκλαβώνεται καὶ γίνεται ἀζάτι,
μὰ γὰρ δὲν ἔεσκλαβώνομαι ἀπ' τὴ δική σ' ἀγάπη.

126

*Αέρα μου Κουσαδιανὲ κι' ἀέρα μου Πολίτη,
φέρε μου τὴν ἀγάπη μου μὲ τὸ καλὸ 'ς τὸ σπίτι.

127

Τὰ μάθια σου θωρῷ θολὰ καὶ μέσα βουρκωμένα
σουχλιὰ κι' ἀνακατώματα μᾶς ἔχουν κανωμένα.

128

Πᾶρε, γιατρέ, τὰ γιατρικὰ καὶ ἀμε 'ς τὴ δουλειά σου,
τὸ μ πόνο ποῦ χω 'ς τὴ καρδιὰ δὲ λένε τὰ χαρθιά σου.

¹⁾ Νὰ συνομιλήσωμεν. Ιταλ. ragionare.

129

Ἄστροπελέκι καὶ φωθιὰ 'ς τοῦ χήρας τὴμ ποδιά τζη.
κι' οὖλοι ν' ἀράξουν 'ς τῇ φωθιὰ κ' ἐγὼ σ' τῇ κοπελλιά τζη.

130

Βάλε νερὸ δὲ 'ς τὸ μαστραπᾶ καὶ πιὲς καὶ δὸς καὶ μένα,
κι' ἀναστορήσου τσοῖ καιροὺς ποῦ ἀγκαλιαζομέστα:
κι' ἂ δὲ θυμᾶσαι τὰ πολλά, θυμήσου καὶ τὰ λίγα,
θυμήσου πῶς ἐπαίζαμε 'ς τὸ δῶμα, 'ς τὴν καλύβα.

131

Συμπάθησέ μ' ἄ σοῦ φταιξα καὶ σοῦ καν' ἀταξάδα:
ἀπ' τὸ κρασί μου τό κανα, μὰ τὴν ἄγιαν Τριάδα.

132

Θὰ πάω θέλω νὰ χρεωθῶ νὰ πάρω να μπεγίρι,¹⁾
νὰ κουβάλω τσοῖ κοπελλιὲς διοῦ ναι πανηγύρι.

133

Διάλε τὴν τρίχα ποῦ θελε νὰ ξεφανερωθοῦμε,
σὰν τὰ ψαράκια 'ς τὸ γιαλὸ δὲ τὸν κέρτο νὰ πιαστοῦμε.

134

Στάσου καὶ γαργαλίζομαι μὴμ πιάνης τὰ βυζιά μου,
καὶ μελανιάσῃ δὲ κόρφος μου καὶ δείρη μ' ἥ κυρά μου.

135

Χίλιες βολὲς τὸ λόγιασα νὰ μπῶ νὰ σὲ φιλήσω,
ἥ τάξη μου, ἥ γνῶση μου μὲ γιάγερεν δὲ πίσω.

136

"Αν μ' ἀγαπᾶς, θὰ σ' ἀγαπῶ τέσσερα κάθια²⁾ πάνω:
ἄν μ' ἀρνηθῆς. θὰ σ' ἀρνηθῶ, 'ς τὸ νοῦ μου δέ σε βάνω.

137

"Οντε θὰ γκάψης μάθια μου, γκάψε μιὰ ὡρα νύχτα,
νὰ μὴ σὲ δοῦν τὰ μάθια μου καὶ πάρ' δὲ νοῦς μου πρίκα.

138

"Οντε θὰ γκάψω μάθια μου, θὰ γκάψω μεσημέρι,
γιὰ νὰ σὲ καίω 'ς τὴν καρδιὰ καὶ μέσα 'ς τὸ τζιγέρι.

1) Ιππον.

2) Τέσσαρας φορὰς περισσότερον. Ή λ. κάθι = πάτωμα, πτυχή. φορὰ φαίνεται τουρκική.

139

Λῶ πως θαρρεῖς πῶς εἴμαι γὰρ ἀμάδα νὰ μὲ παιᾶντος
τσιμποῦκι νά μ' ἀναβιστᾶς καὶ νὰ μὲ περιπαῖξης.
Πεισματικό σου θὰ γενῶ, τσιτσέκι¹⁾ 'ς τὸ λιθάδι,
γιὰ νὰ περνᾶς νὰ μὲ θωρῆς νά 'ν' ἡ καρδιά σου μαύρη.

140

Πεισματικὸ τοῦ γειτονιᾶς καὶ τῶν ἀπομεινάρω,
Μόνο μὲ τὸ ποκάμισο θὰ μπέψω νὰ σὲ πάρω.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΩΔΕΙΣ ΦΡΑΣΕΙΣ

1. Δανεικὰ εἰν' τὰ κούρταλα 'ς τὸ γάμο. Ὅτι κάμης, θὰ σοῦ
κάμουν.

2. Ἡ χώρα κάνει τις ἄρχοντες καὶ τὸ χωριὸ χωριάτες Ἐκαστος
μορφοῦνται ἀναλόγως τῆς κοινωνίας ἐν ᾧ ἔη.

3. Καὶ 'ς δοα φταίει τὸ κορμὶ παίρει τὸ κεφάλι. Ἐπὶ τῶν
ἀβούλων.

4. Μπρόδες γιαλός, πίωσ γιαλός καὶ 'ς τὴ μέση καρέ Ἐπὶ τῶν ἐν
ἀπορίᾳ εὑρισκομένων.

5. Ὅτι δῆ ἡ νύφη 'ς τὸμ μπαοτὸ καὶ τὸ παιδὶ 'ς τὸ λουτρό. Ὅτι
πῆρες, πῆρες.

6. Ὁ διάδολος οὖν ἐγέρασε ἔγινε καλόγερος. Ἐπὶ τῶν ἐν ἀμαρτίαις
γηρασάντων, ἐν τέλει δὲ προσποιουμένων τὸν ἀγαθὸν καὶ ἄκακον.

7. Ὁπου πάῃ ἡ ἀλωποῦ, τὸν κῶλο τέτη βασιὰ τον, ἡ τὴν δρά τέτη
οαιρεῖ. Ὁ κακὸς παντοῦ καὶ πάντοτε εἶναι κακός.

8. Οοο θέλεις δούλευε, δοο θέλει δ Θεδες σοῦ μπέμπει. Ἡ εὐημε-
ρία σου ἐξαρτᾶται δχι ἐκ τῆς φιλοπονίας σου, ἀλλ' ἐκ τοῦ θείου.

9. Οοοι κακοδρίζικοι, τύοες κακοδρίζικες Ἐπὶ τῶν ἀναξίων καὶ
συζευγγυμένων.

10. Οἱ ἀοφεδηλιές δὲν κάγουνε δοκάρια. Ἐπὶ τῶν ἐπιχειρούντων
τι παρὰ τὰς δυνάμεις των.

11. Ὁ φιωχὸς φιωχειάν ἐπῆρε καὶ δουλεύγανε καὶ ζιοῦοαν. Ἐπὶ
τῶν συζευγγυμένων πτωχῶν.

¹⁾ Ἀνθος· ἡ λ. τουρκική tshi - tchek.

12. Ὁ χωριάτης κι' ἄγιος κι' ἄν γενῆ, τὸ σιεάνι του βρωμά.
Ἐπὶ τῶν ἀδιορθώτων.

13. Σὰ μάθῃ ὁ σκύλος τὰ πεισά, πάλι πεισά γυρεύει. Ὁ ἄπαξ εἰς τι συνηθίσας πάντοτε πρὸς αὐτὸν φέρεται. Ἡ παροιμία φαίνεται οὖσα ἀρκούντως παλαιά. Ἡδη δὲ Θεόκριτος X, 11 ἀναφέρει τὸ «χαλεπὸν χορίου κύνα γεύειν» ἔνθα ὁ σχολιαστὴς προσθέτει. «Παροιμία τοῦτο ἐστιν ἐπὶ τῶν γευσαμένων ἐφετοῦ τινος, δυσαποσπάστως δὲ ἔχόντων τῆς συνηθείας λεγομένη». Πρὸς τὴν παροιμίαν ταύτην στενὴν ἔχει σχέσιν καὶ τῷ παρ'. Ἡρώνδα (Ζ', 63) φερόμενον·

ώς ἄν αἴσθοισθε
σκύτεα, γυναῖκες, καὶ κύνες τί βρώζουσιν.

Ο Λουκιανὸς (πρὸς τὸν ἀπαίδευτον 25) ἀναφέρει ἐπ' ἵσης τὴν παροιμίαν οὐδὲ γάρ κύνων ἄπαξ παύσαιτ' ἄν σκυτοτραγεῖν μαθοῦσα. Τέλος καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις ἐν πολλῇ ἡν χρήσει τὸ «σκύτους ἔνεκα δέρεται κύνων» λεγόμενον ἐπὶ τῶν γευσαμένων κακίας τινὸς καὶ μὴ ἀποπανομένων αὐτῆς.¹⁾

14. Τὸ κοπελλομάθημά δου δὲν τὸ γεροντοξεχάνει. Ἐπὶ τῶν ἀποκτώντων κακὰς ἔξεις.

15. Χοντρογούλιζε καὶ βάνε, μὰ δὲ σὲ ὁωτοῦν εἰντά ναι. Ἐκ δύο γειτονισῶν ἡ μία ἔκλωθε πάντοτε μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος τὸν βάμβακα καὶ κατεσκεύαζε λεπτὰ ὑποκάμισα διὰ τὸν σύζυγόν της, ἐν ᾧ ἡ ἑτέρα ἡτο ὅλως ἀνεπιτηδεία πρὸς τοῦτο Θέλουσα ἐν τούτοις αὕτη νὰ δεῖξῃ ὅτι ἡ ἀνεπιτηδειότης τῆς εἶναι ἐλάττωμα οὐχὶ σημαντικόν, ἥρωτισε παρερχόμενόν τινα, ἄν καθ' ὅδὸν συνήντησε δύο ἀνδρας, ἔξ ὧν ὁ μὲν εἰς ἔφόρει λεπτοῦφασμένον ὑποκάμισον, ὁ δὲ ἑτερος οὐχί. Ὅταν δὲ ὁ ἕρωτώμενος ἀπήντησε ὅτι δύο μὲν ἀνδρας συνήντησε, δὲν προσέσχεν ὅμως εἰς τὴν διαφορὰν τῶν ὑποκαμίσων των, τότε στραφεῖσα πρὸς τὴν γειτόνισσαν τῆς εἶπε· «χοντρογούλιζε καὶ βάνε, μὰ δὲ σὲ ὁωτοῦν εἰντά ναι».

16. καὶ 17. Ὡρας δουλειὰ χρόνου ἀνεμελειὰ ἡ Χρόνου μελέθιο ὥρας δουλειά. Ἡ ἔννοια εἶνε σαφῆς.²⁾

¹⁾ Ἀποστόλ. 1453 α. (Σ. τ. Δ.).

²⁾ Παρατηρήσεις εἰς τὰς παροιμίας. 1. Ἡ αὐτὴ κρητικὴ παροιμία ἐν Πολίτον. Παροιμ. τ. Δ' σ. 292 λ. δανεικὸς 6. — 2. Ἡ αὐτὴ παροιμία ἐν Βεριζ. 112, 294

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Αξόσυρας. Θάμνος ἀνθῶν κατὰ Μάιον ἦ, ὃς περιέγραφέ μοι αὐτὸν ὁ χωρικὸς «χαμωπὸ δεντρό, φουντωτό· κάνει τσιτσέκι κίτρινο τὸ Μάη καὶ λουβὴν τὸ Δευτερογούνη». «Ἔχει βρῶμα πολλήν». Παρὰ Δουκαγγίῳ ευδρογηται ἡ λέξις ἀξόσυρον, σημειοῦται δ' ἔκει ὅτι εἴναι εἰδος ὁζῆς. Εἰς τοὺς κλαδίσκους τοῦ ἀξόσυρα «ὄντε νά χῃ κιαένας δργητα μὲ ἄλλο, τὴν ὥρα ἀποῦ ὃ παππᾶς θὲ νὰ στεφανώσῃ τόνε δένει μὲ μιὰ οὐλιὰ μετάξι». ¹⁾

Άθος ὅ· ἡ κοινῶς λεγομένη, στάχτη. 'Ἐν τῷ γεωπονικῷ Ἀγαπίου τοῦ Κρητὸς κεφ. 158 εῦροται ἡ λέξις ὃς μετάφρασις τῆς λέξεως στάχτη· «ἔπαρε στάχτην, ἥγουν ἄθον ἀπὸ τὴν παραστίαν».

Άκοντος, τὸ ὅημα σημειῶ ἐν ταῖς φράσεσι μ' ἀκούει ἡ δὲ μ ἀκούει ἢτοι ἔχω ἢ δὲν ἔχω δυνάμεις πρός τι. Τὸ ἀκούω παρ' ἀρχαίοις ἐκτὸς ἄλλων σημασιῶν ἔχει καὶ τὴν τοῦ πειθαρχεῖν, πείθεσθαι. Δὲ μ' ἀκούει λοιπὸν νὰ στηκώσω αὐτὸ τὸ βάρος σημαίνει δὲν ὑπείκει εἰς τὴν θέλησίν μου αὐτὸ τὸ βάρος, ὅπερ βεβαίως συμβαίνει, διότι δὲν ἔχω τὰς πρὸς τοῦτο δυνάμεις, εἴτα δὲν μ' ἀκούει=δὲν ἔχω δυνάμεις.

Πολίτ. λ. χώρα 6.—3. Παραλλαγὴ τῆς παροιμίας κρητικὴ καὶ ἔξ ἄλλων τόπων παρὰ **Πολίτ.** λ. κεφάλι 62, ἐτέρα παραλλαγὴ αὐτ. ἀρ. 26.—4. Παραλλαγαὶ κρητικαὶ παρὰ **Πολίτ.** λ. ἐμπρὸς 25 (Γιανναράκη ἀρ. 111. Φραντζεσκάκ. 111).—5. «Τὰ δ' ἡ νύφη 'ς τὸν παστό, || καὶ τὸ τέκνο 'ς τὸ λουτρό». Κρητικὴ παραλλαγὴ παρὰ **Πολίτ.** λ. νύφη 59.—6. Κρητικὴ παραλλαγὴ ἐν **Πολίτ.** τ. Γ' σ. 566, γερων 13, ἐτεραι αὐτ. ἀρ. 32. 12. 14.—7. Παραλλαγὴ Ἀνατολικῆς Κρήτης (παρὰ Στ. Ξανθουδίδου): «Οπου κι' ἀν πάρ τὸ πουλὶ τὸ κῶλο του βαστᾶ τὸν». Ἐτέρα ἐν λ. οὐρὰ 7 (ἐπίσης παρὰ Στ. Ξανθουδίδου καὶ παρὰ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη ἐν Παρνασσῷ τ. ΙΖ σ. 797, 194.—8. Ή αὐτὴ παροιμία παρὰ **Πολίτ.** τ. Δ. σ. 559 λ. δουλεύω 45.—10 Παραλλαγὴ κρητικὴ (παρὰ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη) ἐν **Πολίτ.** λ. κάνω 79: Οἱ ἀσφενταμαῖς μεσοδόκια δὲν κάνουνε. —11. Παραλλαγὴ κρητικὴ παρὰ **Πολίτ.** λ. φτωχὸς 111 (παρὰ Στ. Ξανθουδίδου καὶ Βλαστοῦ, γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 12).—12. Πολλαὶ παραλλαγαὶ, ἐν αἷς καὶ κρητικαὶ, παρὰ **Πολίτ.** λ. χωριάτης.—13. 'Η αὐτὴ κρητικὴ παροιμία καὶ παρὰ Φραντζεσκάκη σ. 115. (**Πολίτ.** λ. σκύλος 67).—14. Παραλλαγαὶ παρὰ **Πολίτ.** λ. κοπελλομαθαίνω 1-4.—16. 17. Πολυπληθεῖς παραλλαγαὶ τούτων βυζαντιναὶ καὶ νεώτεραι παρὰ **Πολίτ.** λ. ἔργον 9. 10. Αὐτὴ δὲ ἡ κρητικὴ παραλλαγὴ 16 παρὰ **Πολίτ.** τ. Δ' σ. 542 λ. δουλειὰ 94. [Σ. τ. Δ.].

¹⁾ 'Ἐκτενῶς περὶ τῆς λέξεως διέλαβεν ὁ Σ. Δ. Κρίνος ἐν τῷ Παρνασσῷ 1881 τ. Ε' σ. 24-27. 'Ο θάμνος είναι ὃ τῶν ἀρχαίων ἀνάγυρος. ('Ἐκ τοῦ ὅζω+ἀνάγυρος) [Σ. τ. Δ.].

Αλιτριεῖδειὸ=έλαιοιτριβεῖον.

Αναγέρω=έρευνῶ.

Αναχονορθισμένος ὁ ἀτημέλητον τὴν κόμην ἔχων.

Απόχι αἰγαγρος διαμεμελισμένη. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς βασιλείου τᾶξεως I, 464 γράφει· «Τὰ δὲ λοιπὰ βρώσιμα, ἥγουν λαρδίν, ἀπόκτιν, τυρίν, ὀψάρια παστά. . . . χορηγοῦσιν οἱ πρωτονοτάροι». Τί ἐσήμαινεν ἡ λέξις ἀπόκτι δὲν ἡδύναντο οἱ λεξικογράφοι νὰ ἔξηγήσωσιν, ὁ δὲ Σοφοκλῆς ἀπορῶν ἐρωτᾷ τί ἄρα γε σημαίνει. **Ἡ ἀνωτέρῳ ἑρμηνείᾳ** δίδει, ἀν δὲν ἀπατώμεθα, τὴν προσήκουσαν εἰς τὸ ἐρώτημα ἀπάντησιν.

Αποσφονάζω=ἀποσπογγίζω, ὁ Δουκ. σημειοὶ τὸν τύπον ἀποσφουνάζω καὶ ἑρμηνεύει αὐτὸν διὰ τοῦ ἐκτυπῶ, ἀπεικάζω.

Απύρι οὕτω καλεῖται ^{τὸ} θεῖον, πῦρ δῆλα δή. **Ἡ λέξις πῦρ** ἐγένετο πρῶτον πύρι πρβ. τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον «μὲ τὸ πύρι ὅήχνει δρόσο μὲ τὸ δρόσο ὅήχνει πῦρ», ὡς καὶ τὴν λέξιν λιοπύρι=ὅλιακὴ θεομότης εἴτα δὲ ἀπύρι.

Αρδαχτος ὁ, =ἄτρακτος.

Αρνίες τὰ ἔρια τῶν ἀρνίων, ὅταν ταῦτα εἶναι 5 - 6 μηνῶν τὴν ἡλικίαν.

Αστρόλογος ὁ ἀνήσυχος, ὁ σκάνταλος.

Βαθάνι ἀγέλη τεσσαράκοντα βοῶν.

Βεντέμα ἀφθονος παραγωγὴ οἴνου, κατόπιν δὲ καὶ ἔλαιου. **Ἐχομε** βεντέμα 'ς τὸ λᾶδι = ἔχομεν ἀφθονον παραγωγὴν ἔλαιου, κοινῶς δὲ λαδιά. **Ὑπάρχει** καὶ τὸ ὅῆμα βεντεμάζω λεγόμενον ἐπὶ τῶν κλημάτων τῶν ἐχόντων ἀφθονίαν καρπῶν. **Ο Δουκ.** σημειοὶ τὸ ὅῆμα βεντεμίζω, ἑρμηνεύει δ' αὐτὸν διὰ τοῦ τρυγῶ. **Βενετ.** vendema.

Βηχιδ τό· βῆξ

Βλεπὲς ὁ ἀλλαχοῦ δραγάτης λεγόμενος παρὰ τὸ βλέπειν. **Ἐν** τοῖς λεξικοῖς σημειοῦνται μόνον οἱ τύποι βλεπιός καὶ βλέπιος, ἔτι δὲ καὶ τὸ οὖσ. βλέπησις.

Βλέπω Τὸ ὅῆμα σημειῶ ἐν τῇ φράσει· αὐτὸς βλέπει ὀζά = αὐτὸς ποιμαίνει πρόβατα.

Γλακῶ=ερέχω· συνώνυμον τῷ πηλαλῶ. **Παρ'** Ἐρωτοκρίτω εὗρην-

ται ἐνίστε ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ ἀμφότερα τὰ δῆματα. «Τίς πηλαλεῖ 'σ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ τίς γλακῆ 'σ τὴν ἄλλην».

Γνώθω = ἔξυπνω. Ἡ κυρία βεβαίως σημασία τοῦ δῆματος εἶναι αἰσθάνομαι, ἀφυπνιζόμενος συνέρχομαι εἰς ἐμαυτόν.

Δρύδα ἥ = ἡ δρῦς.

Ζάλα τὰ' = τὰ βήματα. Ὁ Κοραῆς ("Ατακτ. A. 223) τὸ ζάλα θέλει ἀντὶ τοῦ σάλα = σαλεύματα κείμενον. Τὸ σαλάξαι παρ' Ἡσυχίῳ ἐρμηνεύεται διὰ τοῦ κινῆσαι. Ἐκ τῆς λέξεως ζάλα παράγεται καὶ τὸ πεντοζάλι εἴδος γνωστοτάτου κρητικοῦ χοροῦ.

Θέτω = κατακλίνομαι. Ἐπαὲ θὰ θέσω = ἐδῶ θὰ κατακλιθῶ.

Κακὸς *dō* παθοῦ μόριον ἐκπληκτικὸν καὶ σχετλιαστικόν· Συνωνυμοῦσι τούτῳ καὶ αἱ ἔξης δύο φράσεις: **κακὸς** *dō* **ψαχνα** καὶ **κακὸς** *dō* **τανε.**

Κακόρροικος ἢ **κακονίζικος** ὁ δυστυχής, ὁ κακορροίζικος.

Κακούντιέροις ὁ ἀσθενικός.

Καλιμέδος ἡ καλωσύνη, τὰ καλά. Ἰταλ. calimento.

Καλοχωραφίδα ἡ κόπρος.

Καμπανίζω = ζυγίζω. Τὸ δῆμα παράγεται ἀπὸ τὴν λέξιν **καμπανὸν** (τὸ) τοῦ παρακμάζοντος λατινισμοῦ (*pondus campanum*), ὅπερ ἐσήμαινε τὸ κοινῶς λεγόμενον καντάρι.

Καμμυῶ κλείω ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ τι **ἐκάμυνσα** = μόλις πρὸς ὑπνον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔκλεισα. **Κουτσοκαμμῦ** = τὸν ἔτερον τῶν ὀφθαλμῶν κλείω, κοινῶς κάνω τὸ μάτι. Τὸ οὐσιαστικὸν **κουτσοκάμυνσμα** καὶ **κουτσοκάμυνσμός**. Τὸ καμμύω ἐπὶ μεταβατικῆς σημασίας εὐρηται ἥδη παρὰ Λεοντίῳ ἐπισκόπῳ Νεαπόλεως Κύπρου (52, 21 ἔκδ. Gelzer). «Ψυχομαχοῦσι παρεκάθητο καὶ αὐτὸς τούτους ιδίαις χερσὶν ἐκάμιψεν.» Τὸ καμμύω ἀντὶ τοῦ καταμύω πρῶτος κατὰ Φρύνιχον μετεχειρίσθη ὁ κωμικὸς Ἀλεξις. Ὁ Σομανέρας τέλος ἀντὶ τοῦ καμμῦ **σημειοῖ** τὸ δῆμα κατουμίζω.

Καρβουνίζω Καρβουνίζουν τὰ δέσα, ἀσθενοῦσι δῆλα δὴ ἐνεκα τῆς ὑπερβολικῆς θερμότητος. Ἡ νόσος αὗτη τῶν ζώων ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων σειρίασιν.

Καρνᾶδος ὁ ἐρυθρόχροος, κυρίως ὁ χρῶμα κρέατος ἔχων. **Βενετ.** carnado (ίταλ. carnato).

Καταχανᾶς ὁ ἀλλαχοῦ βουρδούλακας ἢ βρικόλακας λεγόμενος. Τὸ δῆμα *καταχανεύ(γ)ω*, καταχανάκια δὲ τὰ τέκνα τῶν καταχανάδων, οἵτινες, κατὰ τὰς λαϊκὰς προλήψεις, ἔρχονται εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἀφ' οὐ *καταχανέψουν*. Ὡς μοι διηγοῦντο, «οἱ καταχανᾶδες εἶναι 'ς τὴ Σαντορίνη καὶ δὲν ἔχουνε ἄδειαν νὰ γαείρουνε, δᾶξω νὰ ἄδειάσουνε τὴ θάλασσα μὲ τοῦ χοχλιοῦ τὴν κοῦπα».

Κατηγορημένος ἢ πολλὰ κακός· ὁ ἀσθενής. Τούναντίον τούτου εἶναι *ξεκαλεμένος*. Θεέ μου τὸ *ξεκαλεμό τζη = τὴν ώραιότητά της*.

Καφᾶς· ὁ τράχηλος. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον τὴν κεφαλὴν ἐκάλουν οἱ Κρήτες *κύφερον* ἢ *κύφην*.

Κορμιάζω = αἰμωδιῶ.

Κουντουρεύγοματ τὸ δῆμα ἐπὶ τοῦ μεταξοσκώληκος ὅστις δὲν κάμνει κουκκοῦλι.

Κουράρει ἐν τῇ φράσει δὲν *κουράρει=δὲν πειράζει*. Ἰταλ. curare
Κουτσουνάδα ἡ τῶν ἀρχαίων μήκων, ἡ παπαρούνα.

Κοφιός· κοφτὰ δῖςὰ καλοῦντα τὰ κατὰ τὴν ἀγορὰν μὴ διαλεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἀγοραστοῦ.

Κρυγιότη ἡ· τὸ *Ψῦχος*.

Κωλοκονυρίδα· τὰ ἐκ τῶν δπισθίων κώλων τῶν προβάτων κειρόμενα ἔρια. Ἐν τοῖς Οἰνουντιακοῖς μου (σελ. 279) ἐσημείωσα τὸ δῆμα *κωλοκονυρίζω* καὶ τὸ ἐπίθετον *κωλόκονρο*.

Λαίρι ὁ τῶν προβάτων κύδων· *l'airain=ο χαλκός*. Τὸ αὐτὸ ἀλλαχοῦ καλεῖται *κυπρί*.

Λαμπηδόνα φυτόν τι, δπερ τρώγοντα τὰ βισκήματα ἀποκτῶσι χρυσίζοντας ὁδόντας.¹⁾)

Μωρόθωρος· Ὁ φαινόμενος μικρότερος τὴν ἥλικίαν ἀφ' ὅ τι πράγματι εἶναι.

Ντορμπᾶς· τρύχινος σάκκος ἐν ᾧ τίθενται αἱ ἀλεσθεῖσαι ἔλαιαι. Οἱ ντορμπᾶδες λέγονται καὶ *σφυρίδια*, παλαιότερον δὲ καὶ *πεισοπούλλες*.

Ξεκουράδα ἡ· ἡ ἀνάπταυσις, ἡ ἀλλαχοῦ *ξεκούραση* λεγομένη.

Ογραδίζω = ἀσθενῶ. *Λατιν. aegrotare*.

Όντι μας ἡ *κι' ὄντι μας=καὶ ἐν τούτοις, καὶ ὅμως.*

¹⁾) *Πολίτ. Παραδόσ. σ. 906 κέ. [Σ. τ. Δ.]*

Παράσονμος παράσονμο παιδί, τὸ παράσημον, τὸ σημαδιακὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον.

Παίρω παιδεύομαι, βασανίζομαι, ὑποφέρω. Ἰταλ. patire.

Πειραδίζω· αὐτὸς πειραδίζει = αὐτὸς εἶναι ὑπότρελλος.

Πρᾶμα α') ἡ περιουσία. Αὐτὸς ἔχει πραματισάκι σημαίνει αὐτὸς ἔχει περιουσίαν τινά. β') ἐπὶ ἐρωτήσεως κεῖται ἀντὶ τοῦ τί π. χ. ψήνεις πρᾶμα; = ψήνεις τίποτε; καὶ γ') πολλάκις εὑρηται ὡς ἀρνητικὴ ἀπάντησις εἰς ἐρώτησιν, ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ ἔχει τὸ πρῶτον αἰσθητῶς μακρόν. Π. χ. ψήνεις πρᾶμα; πρᾶμα.

Πῆγος δ' ἡ ἀλλαχοῦ λεγομένη θέρμη. Σημείωσαι ἐνταῦθα καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ γένους κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ὁ πυρετός.

Ροδαρᾶς "Ροδαρᾶδες καλοῦνται! οἱ δυνάμενοι ἔξ ἐλαχίστων σημείων νὰ διακρίνωσι τὴν διὰ τόπου τινὸς διάβασιν ζῷων ἴδικῶν των.

Σάντουλος δ ἀνάδοχος" δ ἀντὸς λέγεται καὶ dàdos. Ἰταλ. santolo. Ἡ λέξις πάλιν dàdos ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ dondolare = ταλαντεύων, αἰωρῶ.

Σκαιάς = ὡς καί σκαιάς λεμόνι = ὡς καὶ λεμόνι. Ὁ μακαρίτης Γιανναράκης θεωρεῖ τὴν λέξιν ὡς ἔχουσαν σχέσιν πρὸς τὴν λέξιν σκιά.

Σουχλιά τά' αἱ ὁρδιουργίαι καὶ κακολογίαι τῶν γυναικῶν. Ὑπάρχει ἀρχαῖον ὄημα σοφιλλιάζω, σημαῖνον ἀρμόζω, γομφῶ. 1) Τοῦτο δύναται φωνητικῶς νὰ μετατραπῇ εἰς σουχλιάζω, δπερ ἐν τοιαύῃ περιπτώσει σημαίνει συρράπτω καὶ ἐκφέρω κατά τινος κακολογίας. Σουχλιστρα ἡ σουχλιά κάμνουσα γυνή.

Σύντεκνος ὁ κοινῶς κοινυτάρος λεγόμενος. Ἡ λέξις αὕτη ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὸν παράνυμφον. Παρὰ τῷ Θεοσαλονίκης Συμεὼν (Εὔχολ. σ. 382) ἀναγινώσκομεν. «Εἴτα ἀλλάσσουσιν οἱ παράνυμφοι, ἥγουν οἱ κοινῶς λεγόμενοι σύντεκνοι, τὰ δακτυλίδια τῶν νεονύμφων». Τὸ θηλυκὸν τοῦ σύντεκνος εἶναι συντέκνισσα. Τῆς λέξεως πολλάκις γίνεται πολὺ εὐρεῖα χρῆσις· σύντεκνοι δῆλα δὴ καλοῦνται ὅχι μόνον οἱ πράγματι τοιοῦτοι, ἀλλὰ καὶ οἱ συγγενεῖς τούτων. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ

¹⁾ Ἀρχαῖον ὄημα σοφιλλιάζω εἶναι ἄγνωστον ἡμῖν. Ἰσως ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ τὸ σημερινὸν κρητικὸν σοφιλιάζω, τὸ λεγόμενον ἐπὶ τεχνικῆς προσαρμογῆς ξύλων. Τὸ δὲ σουχλιά φαίνεται μᾶλλον συναφές πρὸς τὸ ἀρχαῖον σιφλός (ὅθεν ὁ σιφλος, καὶ ὁ. σιφλόω, σιφλώζω) (Σ. τ. Δ.).

παράβαλε καὶ τὸ περιφερόμενον: Τοῦ συντέκνου μας δ σκύλλος σύντεκνος εἶναι καὶ κεῖνος.

Σφεδηλὰ δὲ καὶ ἀσφεδηλὰ λεγομένη· δ τῶν ἀρχαίων ἀσφόδελος, τὸ σπερδοῦκλι. Μὲ τῶν ἀσφεδηλῶν τὰ ἔνθα φύλλα γεμίζουσι πολλάκις οἱ χωρικοὶ τὰ στρώματά των.

Σώχωρο ἀγρός περιπεφραγμένος ἦ κατὰ τοὺς χωρικοὺς «χωράφι ὄντε νά ναι κουρουντισμένο (τοιχογυρισμένο μὲ ξερολίθι) νὰ μὴ μπαίνῃ ἔχνος. Κατ’ ἄλλον ὅρισμὸν σώχωρο εἶναι χωράφι γιούλτι (ἔγγυς) τῷ σπιθιῷ. Μπορεῖ νά κῃ μέσα ἐλιές ἢ λοήσιμα (διαφόρου εἴδους) δεντρά. Καὶ μὲ χωρίς δεντρὰ πάλι σώχωρο εἶναι.

Τερομενιάρω βασανίζω. Ἰταλ. λ. terminare=εἰς πέρας ἀγειν. Ἐκ στίχων οἵος εἶναι δ ἐπόμενος «Τὴν ὄφαν δὲν ἐβλέπασι τὸ τέρμενον νὰ σώσῃ» δυνάμεθα νὰ ὁδηγηθῶμεν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ὁήματος. «Οταν δὲν βλέπω τὴν ὄφαν νὰ ἔλθῃ τὸ τέρμενο (termine - τέρμα), ἀσκάλλω καὶ ἀγωνιῶ, δὲν δὲ ἀναβάλλων τὸ τέρμα τοῦτο, μὲ ἐνοχλεῖ, μὲ βασανίζει. Τερομενιάρικο κρασὶ κατόπιν, οὐχὶ βεβαίως κυριολεκτικῶς λέγεται τὸ κακῶς διατηρηθέν.

Τζελέπι τὸ πολλὰ δμοῦ πρόβατα μεταφερόμενα ἀπὸ τόπου εἰς τόπου πρὸς πώλησιν.

Τριχιά· τὰ ἔρια τῶν αἰγῶν καὶ τράγων. Ἐν Οἰνοῦντι οὕτω καλεῖται τὸ σχοινίον, ἐν Σύρῳ δὲ τὸ κόσκινον.

Τροζός· δὲ παράφρων. Ἡκουσα καὶ τὴν λέξιν τροζόλλος ἐκ τοῦ τροζός+τρελλός πλασθεῖσαν.

Τσίγκρα· ἡ λήμη.

Τσιριγλός· δὲ λεπτοφυής καὶ ἀδύνατος.

Τσιρῶ· οὐρῶ

. Τσουτσουρίζω· ψιθυρίζω, λέγω χαμηλῇ τῇ φωνῇ καὶ κρυφώσω. Τὸ ἔημα θεωρῶ μᾶλλον πεπλασμένον ἦ ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ ἵταλικὸν susurro. Ὁ Κοραῆς ἀναφέρων τὸν στίχον τοῦ Πτωχοπροδρόμου: «Νὰ ἔβγω νὰ ἴδω φίλον μου, μικρὸν νὰ τζαντζαρίσω» (φλυαρήσω) θέλει τὸ ὁῆμα ἐκ τοῦ ἵταλικοῦ cianciare=φλυαρεῖν. Σχετικὸν μὲ τὸ ἀνωτέρω ὁῆμα εἶναι καὶ τὸ παρὰ Σαχλήκη κείμενον σουρεύω. «Καταλαλοῦν, σουρεύουν τον λένε κακὰ δι’ ἔκεινον».

Τσυμπραγός· δὲ δίδυμος.

Τσυμπροδένω = συμπροσδένω· παρὰ Σαχλήκη ἀναγινώσκομεν:

‘Η πολιτικὴ ὅντε γροικῷ νὰ ἔχῃ νὰ κερδέσῃ
περιλαμπάνει σε σφιχτὰ ὡς διὰ νὰ σ’ ἐμπροδέσῃ.

Εἶναι ἄρα γε τὸ τσυμπροδένω τὸ συμπροσδένω ἢ τὸ σ’ ἐμπροδένω;

Φλέγα· ἥ = ἥ φλέψ.

Φορφωτῆρα ἀντὶ φορτωτήρα· ξύλινος μοχλὸς χρήσιμος κατὰ τὴν φόρτωσιν.

Φουρεύω· ἀγριαίνω. (’Ιταλ. furia ἥ μανία). ’Εν Βάμῳ ὑπάρχει οἰκογενειακὸν ὄνομα Φουράκις.

Χέρι. Τὴν λέξιν σημειῶ ἐν τῇ φράσει· ἔνα χέρι παιδιὰ = πέντε τέκνα.

Χοιρουρέ ἥ· συφεός, τὸ χοιρομάνδριον.

Χιῆμα· τὸ ὑποζύγιον καὶ εἴτα μόνον ὁ ὄνος, τὸ κατ’ ἐξοχὴν κτῆμα τοῦ χωρικοῦ. Τὸ θηλυκὸν χτηματσιά.

Χιτικῶ = ἄγανακτῶ.

Ψάρι ψάρια ἥ ψαρές, καλοῦνται καὶ οἱ τρυφεροὶ βλαστοὶ τοῦ πίσου, ἔξ ὧν κατασκευάζεται ἐνίστε φυλλὶς (σαλάτα). Οἱ ψαρὲς λέγονται καὶ μαναρώλια. Τὴν λέξιν σημειῶ εἴτα ἐν τῇ φράσει· δὲ θέλω νὰ φάω ψάρι, ἥτοι δὲ θέλω νὰ ἀρραβωνίσω, εἴτα δὲ καὶ νὰ ὑπανδρεύσω τὴν θυγατέρα μου, τοῦτο δ’ ἐπειδὴ ὁ γαμβρὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἀρραβώνος προσφέρει εἰς τὸν πενθερὸν νωπὸν καὶ μέγαν ἵχθυν, ὅστις, ὡς σπάνιον βρῶμα ἐν Βάμῳ θεωρούμενον, τρώγεται κατὰ τὸ δεῖπνον τῆς ἑσπέρας τοῦ ἀρραβώνος.

Ψαρομηλιγγᾶτος· ὁ ψαρὺς τὰς περὶ τοὺς κροτάφους τρίχας ἔχων· ’Εν τῷ κακῶς λεγομένῳ ‘Ροδίω ἐρωτικῷ ἀλφαβήτῳ τῷ ὑπὸ Wilhelm Wagner ἐκδοθέντι εῦρηται ὁ τύπος σγουρομηλιγγάτη = ἡ σγουρὰς τὰς περὶ τοὺς κροτάφους τρίχας ἔχουσα.

‘Ἐν τέλει τοῦ λεξιλογίου δὲν κρίνω ἄσκοπον να σημειώσω ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ συντάξεων οἵαι αἱ ἐπόμεναι. **Ένα καφέ μου φέρε· γλυκό του τόνε κάνε· ὡς τὸ θωρεῖς τὸ γράψε· ἔνα σπίρτο μου μπέψε· καὶ*

«Τοῦ κοπελλιαῖς τοῦ ἄγριας δόποῦ ναι σὰν τάγριμι
δυὸ παραδῶ γαρόφαλα τοῇ δόσε νὰ πραγύνῃ».

‘Αντὶ δῆλα δὴ νὰ ἔπηται τῆς προστακτικῆς τὸ προσωπικὸν ἀντι-

κείμενον, προηγεῖται Τὴν σύνταξιν ἔθεωρον ώς ἔχουσαν ἐντελῶς τοπικὸν χαρακτῆρα, ἐσχάτως ὅμως καὶ τῷ Ν. Ἐλληνομήμονι τοῦ Σ. Λάμπρου Τόμι. Ε' σελ. 254 στίχ. 96 ἀνέγνων τάδε. «Πάλιν μᾶς δὸς τὸ χάρισμα διὰ τὸ ὄνομά σου» καὶ στίχ. 123: «Ἐσὺ πάλιν μᾶς λύτρωσε μὲ θέλημα δικό σου».

Δὲν πιστεύω νὰ ὑποστηρίζῃ τις σοβαρῶς ὅτι ἀπὸ τὰς φράσεις «μπέψε μου ἔνα σπίρτο», «φέρε μου ἔνα καφὲ» κατ' ἀντίθετον τάξιν ληφθεισῶν τῶν λέξεων προηλθον αἱ «ἔνα σπίρτο μου μπέψε» ἔνα καφέ μου φέρε». Ἐπ' ἵσης οὐχὶ πιθανὴ μοὶ φαίνεται ἡ ἔκδοχὴ ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν ἐπίδρασιν τῶν πλαγιῶν προτάσεων ἐκ τοῦ θέλω δῆλα δὴ νὰ μοῦ φέρης, θέλω νὰ μοῦ μπέψῃς προηλθε τὸ μοῦ φέρε, μοῦ μπέψε. Πιθανώτερον μοὶ φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα ἡ ἀντωνυμία προετάχθη ἐμφάσεως χάριν. Ἐμοὶ φέρε ἔνα καφέ, ἐμοὶ πέμψων ἔνα σπίρτο.

Τὸ φαινόμενον ὁπωσδήποτε μοὶ φαίνεται ἀξιοσημείωτον, δύναται δέ, νόμιζω, νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ώς ὑποκείμενον ἰδίας μελέτης.

Ο ΓΑΜΟΣ ΕΝ ΛΕΥΚΑΔΗ

ΥΠΟ

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

(Τελειοφοίτου τῆς φιλολογίας!)

'Ο πατήρ, ἢ ὁ πλησιέστατος συγγενῆς τοῦ γαμβροῦ, ὅταν δὲν ἔχῃ οὗτος πατέρα, προτείνει τὸ συνοικέσιον εἰς τὸν πατέρα ἢ τὸν πλησιέστατον τῶν συγγενῶν τῆς νύμφης, ὅστις, ἀφ' οὐ προηγουμένως ἔχωτήσῃ τοὺς συγγενεῖς του καὶ ἀποφασίσουν «δίνει λόγο». Μετὰ πάροδον εἴτα δλίγουν χρόνον ὁ πατήρ τοῦ γαμβροῦ μετ' δλίγων συγγενῶν του μεταβαίνων εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης «τοῦ βάνει τὴ βέρα»¹⁾ δι' ἥς πλέον ἡ νύμφη ἀνήκει εἰς τὸν γαμβρόν. Πλὴν τῆς βέρας ἀπαραιτήτως ὁ πενθερὸς φέρει εἰς τὴν νύμφην καὶ τὰ ἔξης εἴδη:

¹⁾ Βέρα ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβώνος. Βλ. N. Γ. Πολίτου, Γαμήλια Σύμβολα σ. 167.

μπόκολες,¹⁾ ποντάλι,²⁾ παπούτσια, σταυρομάντηλο,³⁾ μαντῆλι τοῦ κεφαλιοῦ, δέμα (τῶν μαλλιῶν τῆς κεφαλῆς), ποδιά, δύο πήχεις γαλτάνι καὶ δύο πλεξάδια.⁴⁾ Ὁταν κατόπιν πλησιάζῃ μεγάλη καὶ μικρὰ ἔօρτὴ «μπαίν» ὁ γαμβρὸς μέσα. Μεταβαίνοντι τότε οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ καὶ φιλεύοντες τὴν νύφη. Ἡ νύμφη προσφέρει εἰς τούτους καφέ, ποτὸν κττ., ὅταν δὲ πίωσιν οὗτοι ἡ ἀδελφὴ τῆς νύμφης συλλέγει τὰ δοχεῖα τοῦ καφὲ ἐπὶ δίσκου, ἡ δὲ νύμφη ἐφ' ἑτέρου δίσκου δέχεται τὰ δῶρα, τὰ δποῖα ἔκαστος προσφέρει εἰς αὐτὴν καὶ τὰ δποῖα κυρίως συνίστανται εἰς χρήματα. Μετὰ πάροδον ὀλίγου χρόνου φιλεύοντες τὴν νύφη καὶ γυναῖκες ἐκ μέρους τοῦ γαμβροῦ ὅ τι δήποτε ἔκάστη εὐχαριστεῖται, ἡ δὲ πενθερὴ τῆς νύμφης ἀναγκαίως φιλεύει τὴν νύμφην φόρεμα. Ἐὰν τύχῃ κατὰ τὸ διάστημα τῆς μνηστείας νὰ συμπέσῃ τὸ ἄγιον Πάσχα, στέλλει ὁ γαμβρὸς εἰς τὴν νύμφην λαμπάδα καὶ ἀρνὶ καὶ ὅ τι ἀπαιτεῖται πρὸς στολισμὸν τῆς νύμφης δηλαδὴ σπίλα,⁵⁾ σκουλαρίκια, σταυρὸς χρυσός, κρέπ⁶⁾ κτλ.

Οκτὼ ἡ δέκα πέντε ἡμέρας πρὸ τοῦ γάμου γιομίζονται στρώματα τοῇ νύφης (ὅπερ δὲν γίνεται ἀν ἡ νύμφη εἶναι χήρα). Καλοῦνται πρὸς τοῦτο αἱ συγγενεῖς τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ, ἡ καὶ πᾶσαι αἱ γυναῖκες τοῦ χωρίου, φέρονται ἔκάστη ποσότητά τινα ἐρίων καὶ γλυκύσματα, ἔκκινονται δὲ τῆς οἰκίας των ἄμα τῷ κρότῳ πυροβόλου. Τὰ στρώματα δὲ γεμίζονται ὡς ἔξῆς: Κατ' ἀρχὰς ἀρσενικὰ παιδιὰ ὁίπτουσιν ἐντὸς τοῦ στρώματος ποσότητά τινα ἐρίων, αἱ δὲ γυναῖκες πληροῦσιν εἴτε τὸ στρώμα ἐκ τῶν συλλεχθέντων ἐρίων. Ὁταν τὸ στρώμα πληρωθῇ ἡ μήτηρ τῆς νύμφης πρώτη καρφώνει τὴν πρώτη καρφωσιά, εἴτα δ' αἱ γυναῖκες ὁάπτουσι καὶ ἐτοιμάζονται εἰπαδομένου τοῦ ἔξῆς ἄσματος:

¹⁾ Μικρὰ σκουλαρίκια.

²⁾ Καρφίτσα ἀγκιστροειδής, φέρονται εἰς τὸ μικρότερον σκέλος μικρὸν πλαϊσιον, εἰς τοῦ δποίου τὸ μέσον τίθεται πολύτιμος λίθος.

³⁾ Μαντῆλι (στηθόδεσμος) δι' οὐ κρύπτουσι τοὺς μαστούς, διότι τὸ ἔξωτερικὸν περιβλημα τῶν γυναικῶν εἶναι ἀνοικτὸν τόσον, ὥστε ἔξερχονται οἱ μαστοί.

⁴⁾ Δύο ταινίαι διὰ τὴν κόμωσιν τῆς νύμφης.

⁵⁾ Εἶδος παρασήμου σταυροειδοῦς.

⁶⁾ Λεπτὸν μανδῆλι.

Κυρὰ Φανερωμένη μου μὲ τὸ μονογενή σόου,
 'σ τὸ στρῶμα ποῦ γιομίζεται νὰ δώκῃς τὴν εὐκή σου.
 — Εὐκῆσε με, μαννοῦλα μου, τώρα 'στὰ στρῶματά μου.
 — 'Η εὐκή μου, μετ' ἐσὲ κι' ὁ θιὸς κι' ἄς σὲ προκόψῃ.

(Ἐπικαλοῦνται εἴτα ἀπὸ μέρους τῆς νύμφης τὰς εὐχὰς τοῦ πατρός καὶ ἀδελφῶν, ὡς εἰς τοὺς δύο προηγουμένους στίχους).

Ξανθοῦλες τὰ γιομίζανε μὲ μάννα μὲ πατέρα
 καὶ μὲ δύ' ἀδερφούς στρατιῶτες.

Μισσεύ' ἀπὸ τὴ μάνα της, βρίσκει τὴν πεθερά της,
 Μισσεύ' ἀπ' τὸν πατέρα της, βρίσκει τὸν πεθερό της.
 Μισσεύ' ἀπὸ τὸ ἀδέρφια της καὶ βρίσκει τοιī κουνιάδους.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὑποχρεοῦται ἡ νύμφη νὰ δεῖξῃ ἄπαντα
 τὰ προικῶα ἁοῦχα της εἰς τὰς παρευρισκομένας γυναικας, ἐξ ὧν
 ἔκαστη λαμβάνει ἐν ᾧ δύο καὶ καρφώνει διὰ ἐρυθροῦ νήματος. Καθ'
 ἦν δὲ στιγμὴν ἡ νύμφη τὰ δεικνύει, χορὸς ἐκ γυναικῶν ψάλλει τὸ
 ἔξης ἄσμα:

Καλό 'στα ποῦ προβάλανε τὸ ἄσπρα καὶ τὰ χιωνᾶτα,
 νὰ τὰ χαρῷ ποῦ τὰ φκιασε ἄσπρα καὶ λουλουδᾶτα.
 Σύντας τὰ ἐκεντούσανε οὐλα τὰ δέντρο ἀνθούσανε
 καὶ τὰ πουλάκια 'σ τὸ κλαρὶ κ' ἐκεῖνα κελαιδούσανε.

Τὴν Τρίτην τῆς ἔβδομάδος καθ' ἦν θὰ γίνῃ ὁ γάμος (ὅστις γί-
 νεται πάντοτε Κυριακὴν) μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀναπιάρουν τὰ
 προζύμια τοῦ γαμπροῦ.

Συναθροίζονται ἄμα τῇ ἐκπυρσοκροτήσει πυροβόλου, οἱ κληθέντες
 μετὰ τῶν γυναικῶν των καὶ θυγατέρων των ἥ καὶ οἰκογενειακῶς.

Καλοῦσιν εἴτα οἱ διευθύνοντες τὸν γάμον τρία παιδιά ἀρσενικὰ
 ἀμφιθαλῆ ἵνα κοσκινίσωσι τὸ διὰ τὰ προζύμια ἄλευρον. "Ἐκαστον
 παιδὶ κοσκινίζει ἅπαξ μόνον, τὸ δὲ τρίτον παραδίδει τὴν σήταν εἰς
 τινα ἀνεψιάν τοῦ γαμβροῦ πρὸς ἀδελφοῦ ἥ ἐν ἐλλείψει ἔξαδέλφην
 ἔχουσαν πατέρα καὶ μητέρα, ἥτις κοσκινίζει ὀλόκληρον τὸ ἀναγκαιοῦν
 ἄλευρον. Ἡ παρθένος αὕτη φέρουσα φέσι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κεκλιμέ-
 νον, μάχαιραν καὶ κουμποῦραν εἰς τὴν ὁσφύν, ζυμώνει τὸ κοσκινισθὲν
 ἄλευρον, ἐνῷ χρόνῳ, κορίτσια ἴδιως, ἄδονσιν:

Τρεῖς ἀ.ιτοί, τρεῖς σταυρα.ιτοί, τρεῖς πετροκαταλύτες,
ἐπρωτοκοσκινίσάνε τοῦ γάμου τὰ κουλλούρια.

Σήτα μου, ψυλή μου σήτα,
δημορφα νὰ κοσκινίσης
καὶ τ' ἀλεῦρι νὰ μοῦ σείσης,
ν' ἀναπιάσω τὰ προζύμια
καὶ τοῦ γάμου τὰ κουλλούρια.

"Αχλιε ποταμέ μου,
χλιὸν νερὸν νὰ κατεβάσης,
ν' ἀναπιάσω τὰ προζύμια
καὶ τοῦ γάμου νὰ κουλλούρια.

Ξανθοῦλες τὰ ξυμώνανε μὲ μάννα μὲ πατέρα,
καὶ μὲ δύν αδερφοὺς στρατιῶτες

— Εὐκῆσε με μαννοῦλά μου 'σ τ' ὄριό μου τὸ προζύμι.
— Η εὐκή μου μετ' ἔσε κ. τ. λ.

ἀπαραλλάκτως ὡς κατά τὴν κατασκευὴν τῶν στρωμάτων)

'Ρῆξε, μάννα, ἀσήμωσέ το,
καὶ πατέρα χρύσωσέ το.

'Η μαννοῦλα τ' ἀσημώνει
κι' ὁ πατέρας τὸ χρυσώνει.

Είτα ἔκαστος τῶν προσκεκλημένων ὁπίτει ἐπὶ τῆς ζύμης χρήματα,
καὶ πρῶτος ὁ πατὴρ τοῦ γαμβροῦ, οὔτινος τραγουδοῦσι τὸ ἔξῆς
ἀσμάτιον :

Κάνεις χαρὰ 'στὸ σπίτι σου, χαίρετ' ἡ γειτονιά σου·
νὰ είναι καλοφρίζικα τὰ δύο τὰ παιδιά σου.

"Ἐχεις παιδιά, ἔχεις κομπιά, ἔχεις μαργαριτάρια,
νὰ σ' τ' ἀξιώσῃ ὁ θεός νὰ γένουν παλληκάρια.

Δεύτερος πληρώνει ὁ γαμβρός, τοῦ χοροῦ τῶν κορασίων ἄδοντος:

Λεβέντη μου, τὸ φέσι σου μυρίζ' ἀπὸ κανέλα,
μυρίζ' ἀπὸ γαρούφαλο κι' ἀπὸ καλὴ κοπέλλα.
Κασελλοποῦλα νόστιμη πουλειέται 'στὸ παζάρι,
χαρὰ 'σ αὐτὸν τὸ νιόγαμπρο, ποῦ θὰ νὰ τίνε πάρη.
"Ως καὶ τ' ἀγδόνι ποῦ λαλεῖ νὰ παντρευτῇ γυρεύει,
ἀρνήθηκε τὴ λεβεντιὰ καὶ τὴ σκλαβιὰ γυρεύει.
"Ενα τραγοῦδι θὲ νὰ πῶ ἀπάνου 'στὸ κεράσι
τὸ νιόφωτο ποῦ θὰ γενῆ ν' ἀσπρίσῃ νὰ γεράσῃ.

Πληρώνουσιν είτα κατὰ σειρὰν πάντες οἱ προσκεκλημένοι, αἱ δὲ τραγουδίστριαι ἄδοισιν, ἔκαστου πληρώνοντος, ἄσμα¹⁾, σχέσιν ἔχον μὲ τὸ ἐπιτήδευμά του, τὴν ἡλικίαν του κτλ., τὰ δὲ κορίτσια διανέμονται τὰ συλλεχθέντα χρήματα.

Τὸ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Τρίτης ζυμωθὲν χρησιμοποιοῦσαι ὡς προξῦμι, ζυμώνουσι τὸ πρῶτη τῆς ἐπομένης τὸ πρωτόπλαστο. Εἴναι δὲ τούτῳ μέγα κουλλοῦρι, τὸ δποῖον κατὰ τὸ γεῦμα τῆς Κυριακῆς τοῦ γάμου διαμοιράζονται ἀπαντες οἱ ἐν τῷ γάμῳ.

Τὸ ἑσπέρας τῆς Τετάρτης ἀναπιάγοντα τὰ προξύμια τῆς νύφης, καθ' ὃν σχεδὸν τρόπον καὶ τὰ τοῦ γαμβροῦ, ἐπικαλούμενης τῆς νύμφης τὰς εὐχὰς τῶν γονέων τῆς.

Τὴν δείλην τοῦ Σαββάτου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ στένοντα τὸ μπαγιεράκι. Ἐπὶ καλάμου μήκους 4-5 μέτρων θέτουσιν ὡς σημαίαν μαντῆλι μεταξένιο χρώματος κοκκινωποῦ, δέσμην εὐόσμων χόρτων καὶ ἀνθέων, ἵδια βασιλικοῦ, καὶ εἰς τὸ λεπτότερον ἄκρον τοῦ καλάμου, διαπερῶσι ὁιόδιον. Ἄδουσι δὲ τὸ ἔξῆς ἄσμα:

«Ἐύκῆσε με, μαννοῦλα μου, τώρα 'στὸ φλάμπουρό μου.
— 'Η εὐκή μου μετ' ἔσε κτλ.

(Ως κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν στρωμάτων)

Ἄτσαλένιο τὸ καλάμι,
μεταξένιο τὸ μαντῆλι,
ἀσημένιο τὸ βελόνι,
μεταξένια ἡ κλωνά,
καὶ τὰ χέρια ποῦ τὸ ὁράφτουν μαργαριταρένια.

Τὴν ἑσπέραν τοῦ Σαββάτου παρατίθεται μεγαλύτερον δεῖπνον, κυρίως εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης μετὰ τὸ πέρας δὲ τούτου ἡ νύμφη τραγουδεῖ τὸ ἔξῆς ἄσμα:

Σαββᾶτο τὸ βραδὺ βραδὺ μὲ διώχτουνε οἱ γονεῖς μου,
καὶ φεύγ' ἀπὸ τὸ σπίτι μου κι' ἀπὸ τὰ γονικά μου,
καὶ μὲ πάν' σὲ σπίτι ξένο
κ' εἴμαι παραπονεμένο.
— Δέξαι με δεντρί, πανώριο κυπαρίσσι

¹⁾ Τοιαῦτα ἄσματα συνήθως είναι αὐτοσχέδια.

πές μου ποῦ εἰν' ἡ ὁἶζα σου νὰ δέσω τ' ἄλογό μου.
— 'Εδῶ εἰναι ἡ ὁἶζα μου καὶ δέσε τ' ἄλογό σου,
 ἐδῶ εἰναι κ' οἱ κλῶνοι μου καὶ κρέμασ' τ' ἄρματά σου,
 ἐδῶ εἰναι κι' ὁ ἥσκιος μου καὶ γῆρε νὰ πλαγιάσῃς.

Οἱ δὲ γονεῖς δι' ἀσμάτων τρόπον τινὰ ὡς ἔξῆς ἀποχρίνονται:

Δεῖπν' ἀπόψε μετ' ἐμένα
 κι' αὔριο δειπνᾶς 'στὰ ξένα.

Καὶ εἴτα ἄδοντι διάφορα ἄλλα τραγούδια, ἀτινα ὀνομάζοντι *χιμᾶδες*¹⁾.

Τὸ πρωῖ τῆς Κυριακῆς, καθ' ἥν θὰ γίνη ὁ γάμος, ἡ νύμφη μετ' ἄλλων παρθένων μεταβαίνει εἰς τὴν πηγήν, ἐξ ἣς κομίζει ὕδωρ εἰς τὸν πατέρα της, ἵνα διὰ τελευταίαν φοράν τὸν δροσίσῃ, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν στολίζουν, ἄδομένων τῶν ἔξῆς ἀσμάτων:

(Κατ' ἀρχὰς ἐπικαλεῖται τὰς εὐχὰς τῶν γονέων καὶ τῶν ἀδελφῶν της κατὰ τὸ στόλισμα, οἵτινες διὰ τῶν αὐτῶν σχεδόν, ὡς τὰ προηγούμενα, ἀσμάτων ἀπαντῶσιν):

Μπᾶ χαρὰ 'ς τέτοιο πατέρα,
 πῶχει τέτοια θυγατέρα.
 Μπᾶ χαρά 'ς τηνε τὴ μάννα
 πῶχει τέτοια ματζουράνα.
 Σύντας σ' ἐγέννα ἡ μάνα σου κτλ.
 (ώς εἰς τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης).

Κατόπιν δὲ χορεύουσιν καὶ πρώτη ἡ νύμφη χορεύει, ἐπαδομένον τοῦ ἔξῆς ἀσματίου.

Σοῦ μοιάζουν τὰ φορέματα, σοῦ μοιάζει τὸ μαντῆλι,
 σὰν τ' ἀηδονάκι ποῦ λαλεῖ τὸ Μάη καὶ τὸν Ἀπρίλη.

¹⁾ Ο τύπος ὁμιάδα ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου ὁίμα, ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Σομαθέρα. Τύπος παλαιότερος ὁμιάτα βεβαιοῦται ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ δημοτικοῦ ἀσματος, τῆς 'Ριμάτας κόρης καὶ νέου, ἐν χειρογράφοις τῆς Βιενναίας καὶ τῆς 'Αμβροσιανῆς βιβλιοθήκης τοῦ ΙΓ' αἰώνος (Σ. τ. Δ.).

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ὥραν ξυρίζουν τὸν γαμβρόν, τραγουδοῦντες τὸ ἔξῆς ἄσμα·

- Φέρ' ἀδερφὴ τὸ κρυὸν νερὸν καὶ μάννα τὸ σαποῦνι.
- Τὸ ξουράφι ἀτσαλένιο καὶ ἡ μπόλια μεταξένη.
- Μπαρμπέρης εῖν' ὁ πλάτανος, γαμπρὸς τὸ κυπαρίσσι.

'Αφοῦ ἑτοιμασθῇ ὁ γαμβρὸς μεταβαίνει ἡ γαμήλιος πομπὴ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ νουννοῦ, δὲν καλεῖ μὲν κανίσκι, ἔκειθεν δὲν ἐπανέρχονται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ καὶ παραλαβόντες τὰς γυναῖκας (παράνυφες) ἐκκινοῦν διὰ τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, εἰς ἣν θὰ γίνῃ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Τῆς πομπῆς ταύτης προηγεῖται ὁ μπαϊρακτάρης, ὁ σημαιοφόρος ὁ κρατῶν τὸ μπαγιεράκι, φέρων ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὕμου κρεμάμενον μεταξένιο μαντῆλι, ὅμοχρώματον τῇ σημαίᾳ, διηκονούμενον διὰ τῆς κυκλικῆς διπῆς κουλουρίου, κρατεῖ τοῦτο. Προπορεύεται δὲ τῆς σημαίας ὁ φέρων τὰ στέφανα, εἰς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γυρίσῃ πίσω. "Οταν ἡ πομπὴ φθάσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, εἰσέρχεται ὁ γαμβρὸς μετὰ τοῦ νουννοῦ, ἡγουμένου, οἵ δὲ λοιποὶ (συμπειθέροι) μένουσιν ἐκτὸς ἔνθα χορεύουσι. Ή νύμφη διδηγούμενη ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ παραδίδεται εἰς τὸν γαμβρόν, ἀσπάζεται τὴν χειρα τοῦ πατρός της καὶ γίνεται τὸ στεφάνωμα, καθ' ὃ αὐτὴ θὰ φορῇ ἀνδρικὰ ὑποδήματα ἐνὸς θείου τῆς πρὸς πατρός, ἢ μητρός¹⁾.

Μετὰ τὸ πέρας δὲ τοῦ μυστηρίου ὁ ἀδελφὸς τῆς νύμφης πυροβολεῖ ἄπαξ. Εἴτα τὸ νέον ἀνδρόγυνον κάθηται, οἵ δὲ ἀνθρωποι εὔχονται εἰς αὐτὸν «καλορρίζικοι νὰ ζήστε, νὰ χαρῆτε τὸ στεφάνι σας κτλ.» Δύο δὲ ώὰ προσφέρονται, ἀνὰ ἐν εἰς ἑκάτερον.

Πρὸιν ἐκκινήσῃ εἴτα ὁ γάμος διὰ τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ στέλλονται τὰ ὁοῦχα τοῦ ληγάτου (προικός). Αἱ φέρουσαι ταῦτα γυναῖκες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ στρέψωσι τὴν κεφαλήν των πρὸς τὰ ὅπισω, διότι ἀποδημήσκει ἡ νύμφη καὶ ἡ προὶὲ ἐπανέρχεται εἰς τὸ μέρος, ἔξ οὐ ἐξεκίνησεν. 'Εξερχομένη ἡ νύμφη τῆς οἰκίας τοῦ πατρός της προσκυνεῖ

¹⁾ Ταῦτα φορεῖ διὰ νὰ μὴ πέφτουν τὰ μαλλιά της. Τοιαύτη πρόληψις ἐπικρατεῖ ἐνταῦθα. Κατὰ τὸ στεφάνωμα δὲν ἔχει ἐμπροστά τὸ δεξιόν, διὰ νὰ κάμην ἀρσενικὰ παιδιά, κατ' ἄλλην πρόληψιν.

τρὶς εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, κρατουμένη δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ διὰ δύο μεταξένιων μαντηλῶν, ἅτινα κρέμανται ἐκατέρωθεν τῆς ὁσφύος, φέρεται ὑπὸ τῶν δίδηγούντων μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, ἀν κεῖται αὐτῇ ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ. Κατὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς οἰκίας τῆς ἀναχώρησιν ἄδουσι τὸ ἔξῆς νυφικάτικο τραγοῦνδι:

"Ανοιξε πόρτα δίφυλλη καὶ πόρτα μαρμαρένια
γιὰ νά βγῃ ἡ νυφοῦλα μας ἡ μαργαριταρένια.
Εὔκησε με πατέρα μου τώρα ἵστο μισσεμό μου.
Εὔκησε με μαννοῦλα μου, ἀδέρφια μου κτλ.
'Η εὐκή μου μετ' ἐσὲ κλπ.

'Αδιάσητε τὰ διάβατα καὶ ἀδιάσητε τσοῖ ̄δοῦγες,
γιὰ νὺ διαβῇ ἡ πέρδικα μὲ τσοῖ χρυσὲς φτεροῦγες.
Ποιὸς ἡταν ὁ συμπλέθερος ἔκείνην τὴν ἡμέρα,
πῶσμιξε τοῦτον τὸν ἀιτὸ μὲ τούτ' τὴν περιστέρα;
Εὐτοῦ ποῦ πᾶς, νυφοῦλά μου, σιγὰ σιγὰ τὸ πάσσο,
καὶ κλαίει ὁ πατέρας σου δὲ μπορ' ἄ τὸ τζωπάσω¹⁾.
Εὐτοῦ ποῦ πᾶς, νυφοῦλα μου, ἀργότερα τὸ βῆμα,
καὶ κλαῖνε τ' ἀδερφάκια σου, εἶναι μεγάλο κρῖμα.
Εὐτοῦ ποῦ πᾶς, νυφοῦλα μου, κανέλλα μὴ μασήσης,
γαρούφαλο μὴ μωριστῆς καὶ μᾶς ἀλησμονήσης.
Εὐτοῦ ποῦ πᾶς, νυφοῦλά μου, γαρουφαλιὰ δὲν πρέπει,
γαρουφαλιά είσαι μοναχή, κι' ὅπωχει μάτια ἃς βλέπη.
'Ανοιξαν οἱ ἑφτὰ οὐρανοί, τὰ δώδεκα βαγγέλια,
μοῦ παίρνουν τὸ παιδάκι μου μέσ' ἀπ' τὰ δυό μου χέρια.
Τέσσεροι τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ ντυθῆτε, στολιστῆτε
τὴν νύφη ποῦ σᾶς φέρονυμε καλὰ νὰ τὴ δεχτῆτε.
Εἴκοσι χρόνια πότιζα μηλοῦλα ἵστη αὐλή μου,
σήμερα σ' τὴν παράδωκα, γαμπρέ, μὲ τὴν εὐκή μου.
Σήμερα ἡ πεθεροῦλα σου τσοῖ στράτες καθαρίζει
ὅδα καὶ τριαντάφυλλα ὁίχτει καὶ τσοῖ γιοιμῖζει.

Καθ' ὃν χρόνον ἄδεται τὸ ἀνωτέρω ἄσμα ἡ νύμφη σκορπᾷ καὶ²⁾
ὅδὸν παξιμάδια ἐκ σακκιδίου, ὅπερ κρατεῖ μικρὸς ἀνεψιός της, οἱ δὲ
ἄνδρες καὶ αἱ γυναικες, οἱ ἔκτὸς τοῦ γάμου, ρίπτουσιν ἐπὶ τῆς νύμφης
ἔντι εὐχόμενοι τὸ «καλορρίζικη».

"Οταν ἡ γαμήλιος πομπὴ πλησιάζῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ,

¹⁾ Νὰ τὸ σιωπήσω.

αἱ ἐκ τοῦ μέρους τούτου γυναικες ἄδουσι τὰ ἔξῆς πρὸς τοὺς συγγενεῖς τῆς νύμφης:

Μὴ σᾶς ἐκακοφάνηκε, καλοί μου συμπεθέροι,
σᾶς πήραμε τὴν πέρδικα, τὴν πεντεπλουμισμένη,
κ' ἔμειν' ἡ γειτονοῦλα σας σὰ χώρα γκρεμισμένη.
Γειτόνισσες, γειτόνισσες, ἥρτ' ἡ γειτόνισσά σας,
ἥρτε καὶ ἡ δασκάλα σας κ' ἡ καπετάνισσά σας.

Ἐβγα, κυρὰ καὶ πεθερά,
νὰ προσδεχτῆς τὴν πέρδικα,

κατορθώνουσι δὲ νὰ τραγουδήσωσι τὸν τελευταῖον στίχον, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ νύμφη ἵσταται πρὸ τῆς νέας της οἰκίας. Τότε ὁ πενθερὸς (τῆς νύμφης) κρατῶν ποτήριον πλῆρες μέλιτος ἐντὸς πινακίου, περιέχοντος καὶ τρία λεπτὰ γωνιαῖα τεμάχια ἀρτου, ταῖται τὸ πιόφωτο, κατ' ἀρχὰς τὸν γαμβρὸν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἑκάστου τεμαχίου καὶ εἴτα ἐκ τῶν ἰδίων μερῶν καὶ τὴν νύμφην, ἐν ᾧ ἄδουσιν τὸ ἔξῆς ἄσμα:

Σὰ γλυκὸ κυρὰ τὸ μέλι,
σὰ γλυκὸ καὶ τὸ καρύδι,
σάν καλὸς κι' ὁ πεθερός,
διοῦ τήνε ταῖται.

Εἰς τὴν ἴσταμένην νύμφην δίδουσιν εἴτα πέλεκυν, δι' οὗ αὕτη κτυπᾷ σταυροειδῶς τρὶς τὴν θύραν τῆς οἰκίας, ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ σημείου καὶ ἴσαριθμως κτυπᾷ μὲ καρπὸν δοιαῖς, διν ὁίπτει εἴτα διὰ τῆς θύρας ἐντὸς τῆς οἰκίας, λαβοῦσα δὲ καὶ ποτήριον ὑδατος ὁίπτει δπισθεν. Εἴτα προσφέρεται αὐτῇ κουλλοῦσι, δπερ ποιοῦσα τρὶς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ λαμβάνει καὶ ὁίπτει ὑψηλὰ δπισθέν της¹⁾). Μετὰ δὲ ταῦτα λαβὼν ὁ πενθερὸς τὴν νύμφην διὰ τῆς χειρὸς εἰσάγει εἰς τὴν οἰκίαν. Ἀμέσως μετὰ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκίας τίθεται ὑνίον καὶ μέγας στέφανος ἐκ λευκοσιδήρου, τῇ δὲ νύμφῃ ἐπιβάλλεται νὰ πατήσῃ τὸ ὑνίον (ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ δημιώδης παροιμία «ηὗρ' ἡ νύφη τὸ γενὶ 'ετὴν πόρτα») καὶ διέλθῃ διὰ τοῦ στεφάνου.

¹⁾ Τὸ ἔθιμον τοῦτο δ' ὅμιως κατὰ μικρὸν ἔξελιπεν, ἐνεκα ἐρίδων τίς νὰ τὸ ἀρπάσῃ.

"Οταν δ' εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν προσφέρεται εἰς αὐτὴν καφές, μεθ' δὲ σχηματίζεται χορός, εἰς δὲν πρώτη ἡ νύμφη φέρνει τοσοῦ τρεῖς γύρες, πρὸς τὸ ἔξῆς ἄσμα:

'Εμπῆκ' ἡ νύφη 'στὸ χορὸν μὲν γειά της, μὲν χαρά της,
νὰ ζήσῃ μὲ τὸ ἀιταῖον της δοσ' ἀγαπάει ἡ καρδιά της.
Νά 'ν' ὁ γαμπρὸς πολύχρονος, καὶ ἡ νύφη καλομοῖδα,
νὰ κάμη σερνικὰ παιδιά, σὰν τοῦ Μαγιοῦ τὰ μῆλα.

Δεύτερος χορεύει δὲ νουννός πρὸς τὸ ἄσμα:

Πάντα νουννός, κουμπάρε μου, καὶ νάρτης καὶ μὲ λᾶδι
γιὰ νὰ βαρτίσῃς καὶ παιδὶ νὰ γένονυμε κομπάροι.

Κουμπάρος εἰσαι μάτια μου δοσοῦ νὰ μᾶς μισσέψῃς
νὰ ζήσουν τὰ παιδάκια σου μικρὰ μεγάλ' ἄν ἔχῃς.

Κατόπιν ἔρχεται ἡ ὥρα τοῦ γεύματος, τοῦ δποίου μετέχουσιν οἱ προσκεκλημένοι μόνον («τς ἀκάλεστους 'στὸ γάμο τοσοῦ γανώνουνε» λέγει παρ' ἡμῖν παροιμία τις), οἵτινες, ἄν δὲ γάμος θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, θὰ ἔχουν καὶ τὸ κανίσκι των. Φέρει δηλαδὴ ἑκάστη συγγενικὴ οἰκογένεια τὸ ἀνάλογον κρέας, οἶνον, ἀρτον εἰς κουλούρια, τὰ δόποια πρέπει νὰ είναι ἀρτίου ἀριθμοῦ (διότι τὰ περιττοῦ ἀριθμοῦ προσφερθέντα κουλούρια πιστεύεται, δτι φέρουσι συμφοράν τινα εἰς τὸ νιόφωτο), τὸ πιπέρι της, ἀλάτι, πιρούνια, πιᾶτα, καὶ καθόλου πάντα τάναγκαια εἰς συμπόσιον.

Καθ' ἣν στιγμὴν στρώνουν τὴν τάβλα τραγουδοῦσι τὸ ἔξῆς:

Μπᾶ Χριστὲ καὶ τί μ' ἀρέσει,
τοῦ καλοῦ γαμπροῦ ἡ τάβλα,
ποῦ ναι ὅμορφα στρωμένη
καὶ καλὰ τραπεζωμένη.
Τὰ μεσσάλι' ἀπὸ μετάξι,
καὶ στρωμένα μὲ τὴν τάξη,
καὶ οἵ μπόλιες μεταξένιες
καὶ τὰ πιᾶτα φιρφιρένια,
τὰ κουτάλια ἀσημένια,
τὰ περούνια ἀτσαλένια,
τὰ μαχαίρια μεταλλένια,

τὰ ποτήρια χρουσταλλένια
καὶ τὰ χέρια ποῦ τὴ στρώνουν μαργαριταρένια.

Ἡ νύμφη τρώγει ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ γαμβρὸς πινακίου. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τοῦ γεύματος τραγουδοῦν διάφορα τραγούδια, ἵδιως κλέφτικα. Προτάσουσι δὲ τῶν ἄλλων τὸ ἔξῆς:

Σὲ τούτ' τὴν τάβλα ποῦ είμαστε, σὲ τοῦτο τὸ τραπέζι,
τὸν ἄγγελο καλέσαμε καὶ τὸ Χριστὸ κεράμε,
καὶ τὴν Παρθένο Δέσποινα ὅλοι τὴν προσκυνᾶμε,
νὰ μᾶς χαρίσῃ τὰ κλειδιά, κλειδιὰ τῆς Παραδείσου,
ν' ἀνοίξω τὴν Παράδεισο νὰ ἰδῶ τί ἔχει μέσα,
νὰ ἰδῶ τοὺς νιοὺς πῶς χαίρονται, τοὺς γέρους πῶς κοιμῶνται,
νὰ ἰδῶ καὶ τὰ μικρὰ παιδιά ψηλὰ 'στὰ κυπαρίσσα,
ποῦ παῖζουν τὰ χρυσόμηλα νὰ λησμονῶν τσοὶ μάννες.

Τὴν δὲ δεύλην γίνεται ὁ μέγας χορός, εἰς ὃν παρίστανται θεαταὶ πάντες οἱ χωρικοί, καὶ καθ' ὃν πρώτη χορεύει ἡ νύμφη πρὸς τὸ προμνημονευθὲν τραγοῦδι: «Ἐμπῆκ' ἡ νύφη 'στὸ χορὸ κλπ.». Μετὰ δὲ τὴν νύμφην ὁ νουννός, ὃν κρατεῖ αὔτη καὶ είτα ὁ γαμβρός, κατόπιν δὲ ἔξερχεται τὸ νιόφωτο τοῦ χοροῦ, διαρκοῦντος μέχρι νυκτός.

Οταν, μετὰ τὸ δεῖπνον, πλησιάσῃ ἡ ὥρα τοῦ ὑπνου στρώουν τὸ κρεβάτι. Ἐντὸς τοῦ στρώματος είναι τεθειμένον τὸ πωατόπλαστο (δηλαδὴ τὸ κουλλοῦρι ὅπερ κατασκευάζουσιν ἐκ τῶν προζυμίων τῆς νύμφης) καὶ μαντῆλι πλῆρες γλυκυσμάτων. Ταῦτα ἀνήκουν εἰς ἔκεινον, ὅστις στρώνει τὸ κρεβάτι, καὶ ὅστις πρέπει νὰ είναι ἀρρην ἀμφιθαλής. Ὁ στρώνων ἐπικαλεῖται τὰς εὐχὰς τῶν γονέων καὶ ἀδελφῶν, καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὰ προμνημονευθέντα ἄσματα.

Τὸ πρωΐ τῆς Δευτέρας, ὅταν πρόκειται νὰ ἐγερθῇ τοῦ ὑπνου τὸ νιόφωτο, τραγουδοῦν τὸ πασίγνωστον ἑωθινὸν ἄσμα «Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια κλπ.».

Μέχρι πρὸ δύλιγον καιροῦ ἐπεκράτει καὶ τὸ ἔξῆς ἔθιμον: Τὸ πρωΐ τῆς Δευτέρας ἐκρεμάτο εἰς τὴν θύραν τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου τὸ ὑποκάμισον, ὃ ἐφόρει ἡ νύμφη κοιμηθεῖσα μετὰ τοῦ συζύγου ἐὰν τοῦτο ἦτο αἴματωμένον ἐδείκνυε τὴν παρθενίαν τῆς νύμφης. Τῆς παρθενίας σύμβολον είναι καὶ τὸ μπαγιεράκι καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν συνηθίζεται εἰς γάμους χήρας.

‘Η νύμφη ἐγερθεῖσα μεταβάλλει ἀμφίεσιν, ὅπερ καὶ κατὰ τὴν ἑπομένην ἡμέραν (Τρίτην) πράττει. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην (Τρίτην) πάνε τὴν νύφη 'σ τὸ πηγάδι. ‘Η νύμφη ἔκεī φθάσασα κόπτει ἄρτον εἰς τεμάχια, ἐν εἴδη πλαισίων ἐλλειψοειδῶν, τρία τὸν ἀριθμόν, καὶ ἐφ' ἑκάστου πηγνύει 20 λεπτὰ νίκελ, τὰ δποῖα ὁίπτει μετὰ τοῦ ἄρτου ἐντὸς τοῦ φρέατος, ἀφοῦ πρηγουμένως φέρῃ τρεῖς γύρους καὶ τρὶς προσκυνήσῃ, είτα δὲ ἀντλήσασα ἐκ τοῦ φρέατος ὕδωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν οἰκίαν της. Καθ' ὅδὸν βιάζει τὸν ἐντυχόντα νὰ πή ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, ὅπερ ἔχει ἐντὸς καθαρωτάτου δοχείου, καὶ δίδει εἰς αὐτὸν τεμάχιον ἄρτου, ὃν ἡ ἴδια ἐν τῷ φρέατι ἔκοψεν. Τὰ ὁιφθέντα δὲ εἰς τὸ φρέατο τεμάχια δύναται κατελθὼν εἰς αὐτὸν νὰ τὰ ἀναλάβῃ ὁ βουλόμενος.

Τὸ γεῦμα τῆς Τρίτης θὰ ὑπηρετῇ αὐτή, στρώνουσα τὸ τραπέζι μὲ προικῶν ἔπιπλα. Κατὰ τὸ γεῦμα δὲ τοῦτο συνήθως, ἐνίστε δ' ὅμως καὶ ὕστερον εἰς ἄλλο γεῦμα σκώνουν καὶ γιομᾶτο ὑπὲρ τῶν μουσικῶν, οὓς ἔχουσιν ἐν τῷ γάμῳ. Οὕτω δὲ καλοῦνται αἱ προπόσεις, γινόμεναι κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: ἐπὶ πινακίου ὁίπτει ἔκαστος ὅσα χρήματα εὐχαριστεῖται, καὶ χαιρετᾷ διὰ διμοιοκαταλήκτων δύο ἢ τριῶν στίχων ὅντινα θέλει, τὰ δὲ ὅργανα παιζουσι πρὸς χάριν του τεμάχιον ἄσματος, σχέσιν ἔχον μετὰ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ προσώπου. Καὶ πρῶτος σκώνει γιομᾶτο ὁ νουννός, ὅστις πίνων τὸν ἐν τῷ ποτηρίῳ οἶνον χαιρετᾷ τὸ νόφωτο, τὸν ἰερέα καὶ πάντας ἐν γένει, τὰ δὲ ὅργανα παιζουσι τὸ ἔξῆς ἄσμα:

Στοῦ κυρὶ νοννοῦ τὸ γόνα
κάθονται πουλιὰ κι' ἀδόνια,
τό να τρώει, τ' ἄλλο πίνει,
τ' ἄλλο κελαῦδει καὶ λέει:
«ἔχει τὸ λαιμὸν χυτόνε,
μαστραπᾶ πελεκητόνε,
ἔχει μύτη κοντυλένια,
δόντια μαργαριταρένια,
ἔχει φρύδια σὰ γατάνι,
ποῦ ζωγράφος δὲν τὰ φκιάνει,
ἔχει τὰ μαλλιὰ μετάξι
καὶ φκιασμένα μὲ τὴν τάξη·

‘ς ὅσους γάμους κι’ ἀν ἐπῆγα,
τέτοιονε νουννὸ δὲν εἰδα».

Κατὰ τὴν δεύτην τῆς Τρίτης ἐκ τοῦ γαμβροῦ ἀποστέλλεται εἰς τοὺς γονεῖς τῆς νύμφης τὸ γλυκό. Εἶναι δὲ τοῦτο ὡς ἡ ἀγθασιλιάτικη πίτα, ἔξι οὐ στέλλουσιν κατ’ ἔθος 24 τεμάχια ἐντὸς μεγάλου δίσκου. Τοὺς φέροντας τὸ γλυκό ἐκ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης φιλεύουσε, χρήματα, ἀν οὗτοι εἶναι ἄνδρες, φορέματα ἀν εἶναι γυναικες.

Τὴν ἐπομένην Κυριακὴν ἡ νύμφη στολίζεται ὡς καὶ τὴν προηγουμένην, μεταβαίνει δὲ μεθ’ ὅλων σχεδὸν τῶν εἰς τὸν γάμον προσκληθέντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκεῖ παίρνει τὸ φιόρο της,¹⁾ καθὼς καὶ ἄπαντες οἱ τοῦ γάμου. Ἐκ τῆς ἐκκλησίας δὲ μεταβαίνει κατ’ εὐθεῖαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρός της, εἰς ἥν μένει μετὰ τοῦ συζύγου καὶ γευματίζουσι, διηλαδὴ κάμνουν ὡς λέγοντα, τὰ πιστρόφια.

‘Η ἑβδομάς, καθ’ ἥν θὰ γίνῃ ὁ γάμος, λέγεται ὅτι εἶναι τοῦ γαμβροῦ, τὸ Σάββατον τοῦ νουννοῦ, ἡ δὲ Κυριακὴ τῆς νύμφης. Ἀναλόγως δὲ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς καταστάσεως κρίνονται αἱ διαθέσεις τῶν τριῶν τούτων προσώπων. Ἄν δηλ. ὁ καιρὸς εἶναι καλός, θεωρεῖται καλὸς καὶ ἐκεῖνος εἰς ὃν ἀνήκει ἡ ἡμέρα καὶ τάναπαλιν.

Ἐν Μαγνησίᾳ Λευκάδος.

Μ Υ Θ Ο Ι

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΕΣ ΥΠΟ

Χ. Π. ΚΟΡΥΛΛΟΥ.

Α'.

‘Ο κάβουρας καὶ τὸ φίδι.

(Πάτραι)

Μιὰ φορὰ ὁ κάβουρας καὶ τὸ φίδι ἔγιναν κουμπάροι καὶ ἀποφασίσανε νὰ κυνηγήσουνε μαζί. Τὸ βράδυ ἐμοιράσανε τὸ κυνῆγι καὶ

¹⁾ Ἀνθοδέσμη.

ἐφάγανε. Τὸ φίδι ἔφαγε οὐλό τὸ μερδικό του καὶ ὁ κάβουρας, ὡς μικρότερος, ἔφαγε λιγώτερο καὶ δσο τοῦ ἔμεινε τὸ ἐφύλαξε γιὰ τὴν ἄλλη ἥμέρα. Τὸ φίδι ἔβαλε βουλὴ νὰ φάγῃ τὸν κάβουρα, γιὰ νὰ τοῦ φάγῃ καὶ τὸ μερδικό του. "Οντας ἀποφασίσανε νὰ κοιμηθοῦνε, ὁ κάβουρας ἐμάζωξε τὰ πόδια του καὶ τοῖς δαγκούναις του καὶ ἡσύχασε τὸ φίδι ἀρχισε νὰ κουλλουργιᾶζεται γύρω ἀπὸ τὸν κάβουρα καὶ ὅλοένα ἔκανε τὴν κουλλοῦρα μικρότερη μὲ σκοπὸ νὰ σφίξῃ τὸν κάβουρα νὰν τὸν σκάσῃ καὶ ὑστερα νὰν τὸν φάγῃ. "Ο κάβουρας τὸ κατάλαβε καὶ τοῦ λέει: «Γιατὶ δὲν κοιμᾶσαι ἵσα, κουμπάρε;» — «Ἐτσι κοιμώμαστε ἐμεῖς τὰ φίδια» τοῦ λέει· καὶ οὐλό ἐμίκραινε τὴν κουλλοῦρα. Τότες ὁ κάβουρας φυλάει ὅπου τοῦ ἔφερε τὸ φίδι τὸ κεφάλι του μπροστὰ 'ς τοῖς δαγκούναις του καὶ ἀμέσως τὸ ἀρπάζει τὸ φίδι ἀπὸ τὸ λαιμὸ σφιχτά. Τὸ φίδι ἀπὸ τὸν πόνο ἐτεντώθηκε. Τότες τοῦ λέει ὁ κάβουρας «Τώρα εἰσατ ἵσα, κουμπάρε» καὶ δεύτερα τὸ φαγε.

Β'.

‘Ο κάβουρας καὶ ἡ ἀλπού.

(Πάτραι)

Μιὰ φορὰ ὁ κάβουρας καὶ ἡ ἀλποὺ ἐπήγανε κυνῆγι μαζί, καὶ ὅτι ἐμαζώξανε τὸ ἡφέρανε 'ς τὴν τροῦπα τους γιὰ νὰν τὸ φάνε. "Η ἀλπού, γιὰ νὰν τὰ φάῃ οὐλά, δείχνει τοῦ κάβουρα ἔνα ψήλωμα, ποῦ ἥτανε ἐκεὶ κοντὰ καὶ τοῦ λέει: «Κάνουμε μιὰ συφωνία; "Οποιος ἀνεβῇ πρῶτος 'ς τὸ ψήλωμα νὰν τὰ τρώῃ οὐλά». "Ο κάβουρας τὸ παραδέχτηκε καὶ ἄμα ἡ ἀλποὺ ἔξεκίνησε γιὰ τὸ στοίχημα, ὁ κάβουρας ἐπιάστηκε ἀπὸ τὴν νουρά της καὶ ἐπήγαινε κοντά. "Αμα ἔφτασε ἡ ἀλποὺ 'ς τὴν κορφή, ἐγύρισε νὰ ἰδῇ ποῦ εἶναι ὁ κάβουρας καὶ τότες ἡ νουρά της ἐπῆγε πλιὸ ψηλά. "Ο κάβουρας ἀμέσως ἀπολύθηκε καὶ εὑρέθηκε πρῶτος 'ς τὴν κορφὴ καὶ ἐκέρδισε τὸ στοίχημα.

Γ'.

‘Η χελῶνα καὶ ὁ ἀλμπάνης.

(Πάτραι παρὰ κατοίκου τοῦ χωρίου Διακοφτοῦ, δήμου Βουρῶν τῆς Αίγιαλείας).

Μιὰ φορὰ μιὰ χελῶνα ἐπέρναγε ἀπόξω ἀπὸ ἔνα ἀλμπάνικο καὶ εἶδε ποῦ ἐκαλλιγώνανε διάφορα ἀλογα. Ζυγώνει τὸν ἀλμπάνη καὶ

σηκώνει τὸ πόδι της τὸ πισινὸ καὶ τοῦ λέει, «Βάλε μου κ' ἐμένα ἔνα καρφὶ 'ς τὸ πόδι μου». Ὁ ἀλμπάνης βλέποντας ἔνα τέτοιο πρᾶμα, ἐθύμωσε καὶ τῆς βάνει ἔνα καρφὶ 'ς τὸν κῶλο της καὶ γιὰ τοῦτο ἡ χελῶνα ἔχει ἀπὸ πίσω ἐκεῖνο τὸ μυτερὸ πρᾶμα, τὴν νουρά της, ποῦ τὴ λέμε.

Δ'.

Ο σκαντζόχερας καὶ ἡ ἀλπού.

(Πάτραι)

Μιὰ φορὰ ὅπου ἔβρεχε καὶ ἔπεφτε καὶ χαλάζι, ἔνας σκαντζόχερος¹⁾ εὐρέθη 'ς τὸ λόγκο καὶ δὲν ἥξερε ποῦ νὰ τρουπώσῃ γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὸ χαλάζι. Σὲ λίγο ηὔρει μιὰ ἀλπότρουπα κ' ἐπῆγε γιὰ νὰ μπῇ μέσα, ἀλλὰ ἡ ἀλπού ποῦ ἦτανε μέσα δὲν τὸν ἄφηνε. Ἐκεῖνος τῆς εἵπε παρακαλῶντας νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ βάλῃ τὸ κεφάλι του μόνον 'ς τὴν τροῦπα καὶ γιὰ τὸ κορμί του δὲν τὸν ἔμελε. Ἡ ἀλποὺ μὲ τὰ πολλὰ τὸν ἄφησε καὶ ἔβαλε τὸ κεφάλι του μέσα· ἀλλὰ δ σκαντζόχερας λίγο λίγο ἔμπαινε, καὶ ὅντας ἔζυγωνε τὴν ἀλπού, ἐσήκωνε τ' ἀγκάθια του καὶ τὴν τρούπαγε. Ἡ ἀλπού, τί νὰ κάμη; ἐτραυγιώτανε 'ς τὴν ἄκρη, καὶ δ σκαντζόχερας οὐλὸ ἔμπαινε. "Ετσι λίγο λίγο ἐπέταξε τὴν ἀλποὺ ἀπὸ τὴν τροῦπα καὶ ἔμεινε ἐκεῖνος μέσα νοικοκύρης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΜΥΘΟΥΣ

ΥΠΟ

N. G. ΠΟΛΙΤΟΥ

'Ο Λ' μῦθος εἶναι αὐτὸς δ Αἰσώπειος 346 Halm, ἐν τῷ ὅποιώ δις λόγος τοῦ φρόνου τοῦ ὅφεως ὑπὸ τοῦ καρκίνου φέρεται ἡ ἄρνη-σις τοῦ ὅφεως ν' ἀκούσῃ τὰς παραινέσεις τούτου περὶ μεταβολῆς τοῦ ἥθους. 'Εν τῷ δημώδει δ λόγος εἶναι πιθανώτερος, ἡ ἐπιβούλη τοῦ ὅφεως.

¹⁾ Εἰς τὰ χωρία τῆς Φελλόης Λίγειρας Ἀκράτας ὁ ἀκανθόχοιρος λέγεται Χερόσκαντζος κατὰ μετάθεσιν.

Τοῦ Β' εἶναι γνωστὰ δύο λεσβιακαὶ παραλλαγαί. Κατὰ τὴν μίαν ἡ ἀλεποὺ καὶ ὁ κάβουρας ἄλωνισαν μαζὶ στάχνα κ' ἐσώρωσαν τὸ σιτάρι εἰς τὴν ἀποθήκη διὰ νὰ τὸ μοιράσουν. Ἡ ἀλεπού, ποῦ ἥθελε νὰ τὸ πάρῃ ὅλο, τοῦ λέγει νὰ βάλουν στοίχημα νὰ παρατρέξουν κι' ὅποιος φθάσῃ γρηγορώτερα εἰς μίαν πέτραν ποῦ ἔβαλαν σημάδι νὰ πάρῃ τὸ σιτάρι. Ὁ κάβουρας ἐδέχθηκε, μὲ τὴ συφωνία νὰ μὴ ἔκεινήσουν προτοῦ νὰ φωνάξῃ ἀλέστα! Καὶ ἐφώναξε ὅταν ἐπιάστη ἀπὸ τὴν οὐρὰ τῆς ἀλεποῦς. Ἐκείνη ἔτρεξε, ἐφθασε εἰς τὸ σημάδι, γύρισε νὰ ἰδῇ ποῦ ενόρισκεται ὁ κάβουρας, ἔκεινος ἀπολύθη ἀπὸ τὴν οὐρά τῆς, καὶ εὑρέθη ἀπάνω 'ς τὸ λιθάρι καὶ ἐκέρδησε τὸ στοίχημα¹⁾. Κατὰ τὴν ἔτρεραν (ἐκ Ποταμοῦ τῆς Λέσβου) ἡ ἀλεποὺ καὶ ὁ κάβουρας ἐσυντρόφεψαν καὶ ἐσπειραν κριθάρι καὶ σιτάρι. Ἡρθε ὁ καιρὸς καὶ θέρισαν, τό βαλαν μέσα 'ς τ' ἀμπάρι, χωριστὰ τὸ κριθάρι, χωριστὰ τὸ σιτάρι. Εἰς τὴν μοιρασιὰ δὲν ἐσυφώνησαν, γιατὶ καὶ οἱ δύο ἥθελαν νὰ πάρουν τὸ σιτάρι. Λέγει τότε ἡ ἀλεπού, νὰ πᾶν ἀπό να μέρος νὰ τρέξουν, κι' ὅποιος πάῃ γληγορώτερα 'ς τὰμπάρι νὰ πάρῃ τὸ σιτάρι. Ὁ κάβουρας ἐδέχθη τοῦ λέει ἡ ἀλεπού, ὅποτε μοῦ πῆς ἀλέστα νὰ τρέξουμε. Ὁ κάβουρας, ποῦ κάθουνταν ἀπάνω 'ς ἔνα μάρμαρο, πιάνει τὴν οὐρὰ τῆς ἀλεποῦς καὶ φωνάζει, Ἀλέστα! Ἔτρεξαν, ἐφτασε ἡ ἀλεπού 'ς τὸ ἀμπάρι μὲ τὸ σιτάρι, πήδηξε καὶ ὁ κάβουρας μέσα εἰς τὸ σιτάρι. Λέει ἡ ἀλεποὺ «Πρόιμου!» Λέει ὁ κάβουρας «Τάλια γκράντα». Κ' ἔτσι πῆρε ὁ κάβουρας τὸ σιτάρι καὶ ἡ ἀλεποὺ τὸ κριθάρι²⁾.

Τρίτην παραλλαγὴν (κορινθιακὴν ἵσως) ἐδημοσίευσεν ὁ M. Λελέκος (Ἐπιδόρπιον, Ἀθ. 1888 σ. 290 — 1) ἔχουσαν ὡς ἔξης: «Μιὰ ἀλποὺ κ' ἔνας κάβουρας ἐσυφωνήσανε μιὰ φορὰ νὰ σπείρουν σιτάρια καὶ τὰ σπείρανε μάλιστα. Ὅταν ἥρθε τὸ θέρος, ἐπήγανε νὰ τὰ θερίσουν, καὶ ἅμα ἀρχινήσανε, εἶπε ἡ ἀλπού· «Θέρσε σύ, κ' ἔγω νὰ πάω νὰ βαστάξω τὸ βράχου, ποῦ εἶναι ἀντικρύ μας, νὰ μὴν πέσῃ καὶ σὲ

¹⁾ G. Georgeakis et L. Pineau, Le Folk-lore de Lesbos σ. 95-6.

²⁾ Kretschmer, der heutige lesbische Dialekt, Wien 1905 σ. 492. Λί έπιφωνήσεις εἶναι τῶν διαμετρούντων τοὺς ξηροὺς ἡ ὑγροὺς καρποὺς· πρόιμο (it. primo) τὸ πρῶτον μέτρον, τάλια (it. taglia), τὰ δέκα μέτρα, τάλια γκράντα (taglia grande) τὰ ἑκατόν. Τάλια δὲ ἡ ἐγκοπὴ ἐπὶ διδύμου σκυτάλης πρὸς δῆλωσιν τοῦ ἀριθμοῦ.

πλακώσῃ». Ὁ κάρβουρας μὲν ἀδιαφορίᾳ ἄκουσε ὅτι εἶπε, καὶ θέριζε δλοένα, ὃσο τὰ ἐτελείωσε. Τότε πῆγε καὶ ἡ ἀλπού, τ' ἀλωνίσανε μαζὶ καὶ σκεπτόντουσαν πῶς νὰ τὰ μοιράσουν· κεῖ ποῦ σκεπτόντουσαν εἶπε ἡ ἀλπού. «Ποῦ νὰ καθήσωμε μεῖς νὰ τὸ μοιράσωμε, τὸ μοιράζομε ἀμέτρητο.—Καὶ πῶς νὰ γίνῃ; εἶπε ὁ κάρβουρας.—Πᾶρε σὺ τ' ἄχιουρο καὶ ἔγὼ τὸ σιτάρι, ἡ παιίρνω γὼ τὸ σιτάρι καὶ σὺ τ' ἄχιουρο, εἶπε ἡ ἀλπού.—Ὦχ' ἔτσι, εἶπ' ὁ κάρβουρας.—Πῶς λοιπόν; λέει ἡ ἀλπού.—Νὰ τραυμχθοῦμε πέρ' ἀπὸ τ' ἀλῶνι, κι' ὅποιος ἔρθη πρῶτα 'ς τὸ σωρό, κείνος νὰ πάρῃ τὸ σιτάρι.—Ἄ, εἶπε ἡ ἀλπού, καὶ τοῦ Θεοῦ ἀρέσει τοῦτο». Ἔτσι λοιπὸν ἐτραυμχθήκανε πέρα ἀπὸ τ' ἀλῶνι. Ἄμα φτάσανε 'ς ἔνα διάστημα, λέει ἡ ἀλπού· «Ἴσα νὰ σταθοῦμε, νὰ μὴν εἰπῆς πῶς εἴμαι πλιὸν μπροστά ἔγω.—Ἄ σχι, εἶπε ὁ κάρβουρας. Στάσου πλιὸν μπροστά σύ, δὲ μὲν μέλει· κι' ὅταν σοῦ εἰπῶ τραύμα, τραυμᾶς.—Καλὰ λοιπόν», εἶπε ἡ ἀλπού. Τότε λέει ὁ κάρβουρας «Τραύμα!» Καθὼς ἔκανε νὰ κινήσῃ, ἄπ! ὁ κάρβουρας, ἐκόλλησε 'ς τὴν οὐρά της χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ καὶ τραυμάγανε. Ἄμα ἐφτάσανε κεῖ ποῦ ἥτανε ὁ σωρὸς τοῦ σιταριοῦ, ἔγνύσιε ἡ ἀλπού νὰ ἴδῃ ἔρχεται καὶ ὁ κάρβουρας; Καθὼς ἔγνύσε, ἄπ! ἐκεῖνος ἀπίτ' σε ἀπάνω 'ς τὸ σωρὸ καὶ ἀρχίνησε, πρῶτο! Κάν' ἔτο' ἡ ἀλπού, τὸν λέπει, τοῦ λέει. «Ἡρθες;—Ἄ, εἶπ' ὁ κάρβουρας, ἔχω καὶ δυὸ τάλαιαις τώρα». Ἔτσος ἐκέρδεψε ὁ κάρβουρας τὴν κυρὰ Μαριὰ μὲν διαίτης πονηρίαις της».

Τετάρτη νεοελληνικὴ παραλλαγὴ τοῦ μύθου εἶναι ἡ φερομένη ἐν ἔμμετρῳ διασκευῇ τοῦ μύθου ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Δαπόντε κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα¹⁾). Τάγωνιζόμενα ζῶα ἐν ταύτῃ εἶναι τὸ ἄλογο καὶ ἡ χελῶνα· ὅθεν ἡ παραλλαγὴ προέρχεται ἐκ τῆς παρὰ Λιβανίω παραλλαγῆς τοῦ Αἰσωπείου μύθου τῆς χελώνης καὶ τοῦ λαγωῦ²⁾.

Ο μῦθος οὗτος εἶναι παγκόσμιος, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι παραλλαγὰς αὐτοῦ εἰχον οἱ ἀρχαῖοι «Ἐλληνες, καὶ φαίνεται πιθανὸν ὅτι πολλαὶ τῶν νεωτέρων ἐκ τούτων προηλθον. Εἶναι γνωστὸς ὁ Αἰσώπειος μῦθος (ἀρ. 420. 420 β Halm) τῆς χελώνης καὶ τοῦ λαγωῦ, οὗ παραλλαγὴ εἶναι ἡ μνημονευθεῖσα παρὰ Λιβανίῳ τῆς χελώνης καὶ τοῦ

¹⁾ Παρὰ Em. Legrand, Bibliothèque grecque vulgaire τ. III σ. 259.

²⁾ Αἰσωπ. μῦθ. 188-9 Κοραῆ=Λιβαν. ἐπ. 72 τ. IV σ. 854 Reiske.

ἴππου. Ὁ Crusius¹⁾ εἰκάζει ὅτι καὶ δύο γραφαὶ ἐν ἀρχαιοτάτοις ἀγγείοις εἰς παραλλαγὴν τοῦ μύθου ἀναφέρονται. Ἡ μία τούτων ἐν ἀπεικονίσει τῆς ἔξελασίας τοῦ Ἀμφιαράου ἀπεικονίζει ὡς παραπληρώματα τοῦ κενοῦ χώρου λαγωὸν καὶ ἔχινον²⁾. Ἡ δὲ ἐτέρα ἐν ἀπεικονίσει Πυγμαίων καὶ γεράνων ἐπίστης λαγωὸν καὶ ἔχινον, καὶ ἀλλόπεκα καὶ ἔχινον³⁾. Ὁ αὐτὸς διακρίνει ὑπαινιγμὸν εἰς τὸν μύθον τοῦτον καὶ ἐν ἀποσπάσματι κωμικοῦ τῆς νέας κωμῳδίας: «ὦ μὴ δέδωκεν ἡ Τύχη κοιμωμένῳ | μάτην δραμεῖται κανέν περ Λάδαν δράμῃ»⁴⁾. Φαίνεται δὲ ἔχουσα, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Crusius, ἀναφοράν τινα εἰς τὸν μύθον ἡ ἀρχαία παροιμία: «Πρότερον χελώνη παραδραμεῖται δασύποδα»⁵⁾. Πιθανῶς δὲ καὶ ἡ μεσαιωνικὴ ἐλληνικὴ παροιμία: «Οσα κοιμᾶται ὁ λαγός δράμειν τα θέλει»⁶⁾. Εἰς παραλλαγὴν δὲ τοῦ μύθου, καθ' ἥν ἡ χελώνη ἀγωνίζεται πρὸς ἀετόν, ἀναφέρονται δύο στίχοι τοῦ σατυρικοῦ δράματος Ὁμφάλης τοῦ ποιητοῦ Ἀχαιοῦ⁷⁾.

Περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ μύθου παρὰ πολλοῖς λαοῖς ἐπραγματεύθη ὁ Rich. Andree, σημειώσας παραλλαγὰς αὐτοῦ ὅχι μόνον παρ' εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ λαοῖς τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς.⁸⁾ Ἐπ' ἐσχάτων δὲ διέλαβεν ἐκτενέστατα περὶ τοῦ θέματος τούτου ὁ Oskar Dähnhardt, συγκομίσας ἀφθονώτατον ὑλικόν.⁹⁾ Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τούτου, αἱ παραλλαγαὶ τοῦ ἀρχικοῦ προτύπου, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ Αἰσώπειος μύθος; προηῆθιν

¹⁾ De Babrii aetate (ἐν Leipziger Studien τ. II σ. 222), ὁ αὐτὸς ἐν Philologus 1889 τ. I σ. 485.

²⁾ Annali del Instituto, X. πίν. 4,5. Furtwängler, Beschreibung d. Vasensammlung in Antiquarium τ. I σ. 206.

³⁾ Gerhard, Auserlesene Vasenbilder πίν. 317.

⁴⁾ Welcker ἐν Rhein. Museum τ. XV σ. 157.

⁵⁾ Σουΐδ. λ. δασύπονος. Διογένιαν. 657 Διογένιαν Βι. 293. Ἀποοιτόλ. 1388. 482.

⁶⁾ Crusius παρὰ Krumbacher, Eine Sammlung byzantinischer Sprichwörter ἐν Sitzungsberichte d. bayr. Akad. 1887 Philos.—hist. Classe II σ. 96.

⁷⁾ Παρὰ Διογέν. Λασσοτ. Β', 133. Βλ. Dähnhardt κατωτέρω σ. 41 - 2.

⁸⁾ Ἐν Verhandlungen d. Berliner Gesellschaft f. Anthropologie etc. 1887 σ. 340-2. 674-5.

⁹⁾ Dähnhardt, Beiträge zur Vergleichenden Sagen-und Märchenforschung. Leipzig 1908, Programm d. Thomasschule εἰς 4ον σ. 10-42.

ἔξι ἐφέσεως πρὸς διακόσμησιν τῆς ἀπερίττου ὑποθέσεως αὐτοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν εἰσῆχθη ἄλλο ζῷον (ἴππος ἀντὶ λαγωοῦ), καὶ τὰ τῶν ὅρων τοῦ ἀγῶνος μετεβλήθησαν, καὶ τὴν κυρίαν ἴδεαν τοῦ μύθου, τὴν κατάδειξιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς φιλοπονίας ἀντικατέστησεν ἡ τῆς ὑπεροχῆς τῆς συντόνου ἀσκήσεως. Ἐπειτα δὲ ἐπῆλθον ἄλλαι ποικιλώταται μεταβολαί, καὶ τῶν ἀγωνιζομένων ζῷων, καὶ τῶν λόγων τοῦ ἀγῶνος, καὶ τῶν τρόπων δι' ὧν ἀνεδείχθη νικητὴς ὁ φύσει μειονεκτῶν. Τὰ συνηθέστερον ἀναφερόμενα ζῷα εἶναι χελώνη καὶ λαγώς, ἔχινος καὶ λαγώς, ἀλώπηξ καὶ καρκίνος.

'Ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἑλληνικαῖς παραλλαγαῖς ἀναφέρονται χελώνη καὶ λαγώς, ἢ ἵππος ἢ ἀλέπος, καὶ (ἄν δοντας αἱ ἀρχαῖαι ἀγγειογραφίαι ἔχουσι κοινόν τι πρὸς τὸν μῦθον) ἔχινος καὶ λαγώς καὶ ἔχινος καὶ ἀλώπηξ. Ἡ ἀλώπηξ μνημονεύεται καὶ ἐν παραλλαγῇ τοῦ Αἰσωπείου μύθου (420 β· Halm) ὡς κριτὴς τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλώπηξ καὶ ὁ καρκίνος τῶν νεοελληνικῶν παραλλαγῶν προέρχονται πιθανῶς ἐπίσης ἔξι ἄλλης ἀρχαίας Ἑλληνικῆς παραλλαγῆς. Διότι ἐν ἀρμενικῇ συλλογῇ μύθων (Arrhakkh Oghomprianou=Μῆθοι τοῦ Ὀλυμπιανοῦ), ἥτις μετεφράσθη πιθανῶς ἔξι Ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου,¹⁾ εὑρίσκεται μῦθος μεγίστην ἔχων δύμοιότητα πρὸς τὰς νεοελληνικὰς παραλλαγάς.²⁾

'Ο Dähnhardt ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ ἀναφέρει πολλὰς παραλλαγάς, τὰς δποίας εἰς ἴδιαιτέραν συνομοταξίαν κατατάσσει, περιέχουσαν κοινὰ στοιχεῖα, τὴν δύμοιότητα τῶν λόγων τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν κατ'³⁾ αὐ-

¹⁾ Dähnhardt σ. 11.

²⁾ 'Ὀλυμπιανοῦ ἀρ. 22 παρὰ Dähnhardt σ. 33: «Ἡ ἀλεποὺ καὶ ὁ κάβουρας ἀδελφώθησαν καὶ ἔσπειραν μαζὶ καὶ ἐθέρισαν, καὶ ὅταν ἀλώνισαν ἔκαμαν σωρόν. Λέγει ἡ ἀλεπού. «Θὰ πάμε εἰς ἔκεινον ἐκεῖ τὸν λόγγον καὶ δποιος γρηγορώτερα κατεβῆ [ἐν παραλλαγῇ ἀρμενικῇ τοῦ Vartan τοῦ ΙΓ' αἰῶνος: καὶ δποιος γρηγορώτερα φθάσῃ (ἢ καθήσῃ) 'ς τ' ἀλῶνι] νὰ πάρῃ τὸν καρπό». Οταν πήγαιναν, λέει ὁ κάβουρας: Κάμε μου τὴν χάρη, καὶ ὅταν εἶναι νὰ ξεκινήσῃς χτύπησε κάτου τὴν οὐρά σου, γιὰ νὰ καταλάβω καὶ σὲ ἀκολουθήσω». Χτύπησε ἡ ἀλεποὺ τὴν οὐρά της κάτω καὶ ἔτρεξε· καὶ ὁ κάβουρας κρεμάστη 'ς τὴν οὐρά τῆς ἀλεποῦς. Καὶ ὅταν ἔφτασε ἡ ἀλεποὺ 'ς τὸ σωρό, καὶ γύρισε πίσω νὰ ἴδῃ ποῦ εἶναι ὁ κάβουρας, ἐπεισ ὁ κάβουρας χάμω 'ς τὸ σωρὸ καὶ εἶπε. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δικά μου εἶναι τρία μόδια καὶ μισό». Ξαφνιάστη ἡ ἀλεποὺ καὶ εἶπε. «Ἄ κατεργάρη, πῶς ἥλθες ἐδῶ»;

τὸν τεχνασμάτων καὶ τὴν τῶν ἀγωνιζομένων ζῷων. Πλὴν τῆς ἀρμενικῆς καὶ τῆς λεσβιακῆς παρὰ Γεωργάκη καὶ Pinaud μνημονεύει συριακὴν ἐκ νεοαραμαϊκοῦ χειρογράφου, σερβικήν, δύο ιταλικάς, τρεῖς γερμανικάς (ῶν ἡ μία ἐκ ποιήματος τοῦ ΙΓ' αἰώνος), δανικήν, τρεῖς φιννικάς, λιτανικήν, όωσικήν, καὶ ἀτσιγγανικὴν ἐξ Οὐγγαρίας. Ἐν πάσαις ταύταις ἀντίπαλοι ἀναφερονται ἡ ἀλώπηξ καὶ ὁ καρκίνος, καὶ ἐν πάσαις (πλὴν τῶν φιννικῶν) νικᾶ ὁ καρκίνος, προσκολληθεὶς εἰς τὴν οὐρὰν τῆς ἀλώπεκος. Ὡς αἰτία τοῦ ἀγῶνος ἀναφέρεται ἡ διανομὴ τῶν γεωργημέντων, πλὴν τῆς νεοελληνικῆς καὶ τῆς ἀρμενικῆς, ἐν μόνῃ τῇ συριακῇ παραλλαγῇ. Ἡ παραλλαγὴ αὕτη παρουσιάζει καὶ ἄλλας διμοιότητας πρὸς τὴν νεοελληνικὴν κορινθιακὴν διότι ἐπίσης καὶ ἐν ταύτῃ ἡ ἀλώπηξ ἀποφεύγει τοὺς κόπους τῆς καλλιεργίας διὰ τῆς πονηρίας αὗτῆς, καὶ ὡς ἄθλον τοῦ ἀγῶνος τίθεται ἡ προτίμησις τοῦ ἑτέρου τῶν δύο σωρῶν, τοῦ σίτου καὶ τοῦ ἀχύρου.—Κοινὴν καλλιεργίαν καὶ διανομὴν τῶν καρπῶν ἔχουσιν ὡς αἰτίαν τοῦ ἀγῶνος καὶ μία μελιταία καὶ δύο ἀφροικανικαὶ παραλλαγαί, ἐν αἷς ἀνταγωνίζονται ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἔχίνον.¹⁾

Τὰ ἀντίπαλα ζῷα τῶν νεοελληνικῶν παραλλαγῶν ἀναφέρονται καὶ ἐν ταῖς ἑξῆς παρὰ Dähnhardt παραλλαγαῖς:

Κάβουρας. Γέρανος καὶ καρκίνος: Παραλλαγὴ τῶν Φύτει νήσων (σ. 21 ἀρ. 18). Πάγουρος καὶ χελώνη. Ἀφρικανικὴ τῶν Λοαγγώ. (σ. 24 ἀρ. 23).

Ἀλεπού. Ἀλώπηξ καὶ φρῦνος. Γαλλικὴ (σ. 28 ἀρ. 35). Ἀλώπηξ καὶ κοχλίας. Γαλλικὴ (σ. 28 ἀρ. 36). Ἀλώπηξ καὶ κοχλίας. Γερμανική, ἐλβετική, γαλλικαὶ²⁾ βελγική, τιρολική (σ. 36-37 ἀρ. 58-59, 61). Ἀλώπηξ καὶ βάτραχος Ἀργεντινὴ (σ. 19 ἀρ. 12), βενδική (σ. 37 ἀρ. 62). Ἀλώπηξ καὶ οἴστρος. Ἀραυκανικὴ (σ. 30 ἀρ. 42).

Ο τρίτος μῦθος εἶναι αἰτιολογικὸς πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ἴδιαζοντος σχῆματος τῆς οὐρᾶς τῆς χελώνης. Μᾶλλον δ' ἀπὸ ἀπλοῦ μύθου μετετράπη εἰς αἰτιολογικόν, διότι ἡ ἐξήγησις, βεβιασμένη καὶ ἀνεπαρκής

¹⁾ Dähnhardt σ. 25-26 ἀρ. 26-28.

²⁾ Δύο ἄλλαι γαλλικαὶ διαλαθοῦσαι τὸν Dähnhardt ἐδημοσιεύθησαν ἐν Revue des tradit. popul. τ. VI σ. 314-5.

οὖσα, φαίνεται ὑστέρωτέρα προσθήκη. Τοῦ μύθου τούτου σύμπτυξις εἶναι ἡ δημώδης παροιμία τῆς Μάνης: «Βγαίνει κ' ἡ ἀχελῶνα τὰ πόδια της κεῖ ποῦ καλλιγόνουν τἄλογα». Ἀλλαι δὲ παραλλαγὴ τῆς παροιμίας, τὰς ὅποιας ἡρμήνευσα ἐν τῇ συλλογῇ μου (τ. Γ'. σ. 27), μισθυροῦσι καὶ ἀντιστοίχους παραλλαγὰς τοῦ μύθου, καθ' ἃς ἡ ἀλώπηξ ἡ βάτραχος ἦσαν τὰ ζητήσαντα νὰ πεταλωθῶσι ζῷα. Αἱ δὲ ὅμοιαι ὁμοιονυμικαὶ καὶ σερβικαὶ παροιμίαι, τὰς ὅποιας αὐτόθι παρέθεσα, προϋποθέτουσι τὸν αὐτὸν μῦθον περὶ παροιμίας αἰτήσεως τοῦ βατράχου.

Καὶ δὲ Δ' μῦθος, ὅστις καὶ ἄλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπιχωριάζει, ὑπομνηματίζει ἄριστα μεσαιωνικὴν ἔλληνικὴν παροιμίαν, πιθανῶς ἐξ αὐτοῦ συμπτυχθεῖσαν. Ἡ παροιμία, παραφρασθεῖσα ἐκ τῆς δημώδους, ἐσώθη παρὰ Πλανούδη ἀρ. 275: «Ποιησόν με ἔνοικον, ἵνα σὲ ποιήσω ἔξοικον», καὶ παρ' Ἀποστόλῃ ἀρ. 676: «Ἐπιτηλυς τὸν ἔνοικον». Τῆς παροιμίας ταύτης ὑπάρχουσι πολλαὶ παράλληλοι νεοελληνικαὶ, καλαβρικαὶ, ὁμοιονυμικαὶ, γερμανικαὶ καὶ σλαβίκαί.¹⁾ Ὅτι πάντως ὑπῆρχε τοιοῦτός τις ἔλληνικὸς μῦθος, ἐξ οὗ ἀπέρρευσεν ἡ παροιμία, διέγνω εὐστόχως ὁ Crusius²⁾ στηριχθεὶς εἰς ὅμοιον μῦθον, ὃν ὑπαινίσσεται μὲν Γερμανὸς ποιητὴς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, διηγεῖται δὲ ὁ Ἀβραὰμ ἐκ Σάντα Κλάρας (τοῦ ΙΓ' αἰῶνος). Ἐν τούτῳ δὲ ἔχίνος, καθ' ὃν καὶ ἐν τῷ νεοελληνικῷ τρόπον, καταλαμβάνει τὴν φωλεὰν τοῦ λαγωοῦ. Ο δὲ ἡμέτερος δημώδης μῦθος ἐπιβεβαιώνει τὴν εἰκασίαν τοῦ Crusius, προϋποθέτων παλαιότερον ἔλληνικὸν πρότυπον.

¹⁾ Ἐν τῷ ἀνεκδότῳ Ε' τόμῳ τῆς συλλογῆς μου ἐν λ. ἔνοικος 1. 2.

²⁾ Ἐν Rhein. Museum f. Philologie τ. 42 σ. 424-5.

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΥΠΟ

Ι. Π. ΣΤΑΜΑΤΟΥΛΗ

Κεφαλάρια.

α'.

(Καρνά Κορινθίας)

Σ τὸ Κατράμι εἴβγαινε πρῶτα κεφαλάρι καὶ μιὰ ἡμέρα δυὸς ἀδέρφια τσοπάνηδες ἐσφαήκανε ἀναμεταξύ τους, γιατὶ δὲν ἐμόνοιαζαν ποιὸς νὰ πρωτοποτίσῃ τὰ πράματα. Ἡ μάννα τῶν τσιοπάνηδων, σὰν εἰδε πᾶς ἐσφαήκανε τὰ παιδιά της, καὶ γιὰ νὰ μὴ γίνῃ κι' ἄλλο κακό, πῆρε ποκάρια μαλλιά καὶ τὸ λεβέτι τῆς στάνης καὶ βούλλωσε τὸ κεφαλάρι. Τὸ νερὸ ποῦ εἴβγαινε τότενε 'ς τὸ Κατράμι, τώρα βγαίνει ἄλλο 'ς τὸ Σοποτό, κι' ἄλλο 'ς τὸ Γελλῆνι.

β'.

(Τρίκαλα Κορινθίας).

Σ τὴ Λεβέτα εἴβγαινε πρῶτα λίγον καιρό, κ' ἔνας τσιοπάνης ποῦ εἴχ' ἔκει τὴ στάνη του, σὰν δὲν ἔφτανε τὸ νερὸ νὰ ποτίζῃ τὰ πράματα, ἀνοιξε τὴ τροῦπα ποῦ εἴβγαινε τὸ νερό· νερὸ βγῆκε περισσότερο, μὰ μὲ τὸ νερὸ εἴβγαιναν τοῦ κόσμου τὰ φίδια. Τότε ποῦ εἶδ' ὁ τσιοπάνης τὰ φίδια, πῆρε μαλλιά καὶ τὸ στανολέβετο, βούλλωσε τὴ τροῦπα, τὸ νερὸ ἀπὸ τότενες πάει, ἐκπιταχωνιάστη.

Ἡ πρώτη παράδοσις φέρεται ἐν Γελλήνῃ καὶ εἴς τινα χωριὰ τοῦ δήμου Εὔρωστίνης, καὶ κοινὸν εἴχουσιν ἀμφότεραι αἱ παραδόσεις τὸ μέσον τῆς ἀποφράξεως, διαφέρουσι δ' ὡς πρὸς τὰ αἴτια καὶ τ' ἀποτελέσματα, διότι ἀπὸ τὸ κεφαλάρι τοῦ Κατραμιοῦ μορφοῦνται δύο νέα κεφαλάρια ἀπέχοντα τῆς ἀρχικῆς πηγῆς, τὸ μὲν τῆς Γελλή-

νις δύο ὥρας, τὸ δὲ τοῦ Σοποτοῦ περὶ τὴν ὥραν, καὶ τὸ κεφαλάρι τῆς Λεβέτας ἐκαπαχωνιάστη, δηλαδὴ δὲν ἀνέβλυσε πλέον ἄλλοθι. Αἱ παραδόσεις παραδέχονται τεχνητὴν ὁπωςδήποτε ἀπόφραξιν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων, ἔξηγεῖται δ' αὕτη διὰ τοὺς ἀπλοῦκους μόνον διότι εἰς ἐδάφη οἴα τὸ τῆς Λεβέτας καὶ τὸ Κατραμιοῦ, τὸ πετρῶδες καὶ συμπαγὲς τούτων δὲν ἐπέτρεπε τὴν διὰ λίθων καὶ χώματος ἀπόφραξιν, καὶ διότι τὰ μὲν ἔρια ἀποτελοῦσι συμπαγῆ καὶ ἀδιαπέραστον ἀπὸ τὸ ὄρος μᾶζαν καὶ εὐχερῶς προσαρμόζονται εἰς πᾶσαν ἀνιστήτη τοῦ στομίου τῆς ἐκροῆς, οἵ δ' ἐκ χαλκοῦ λέβητες, ὡς μὴ φθειρόμενοι, διαρκῆ ἐπιστόμια.

Τὴν ἀπόφραξιν θεωρῶ ὡς συντελεσθεῖσαν καθ' ὃν χρόνον διεπράχθη ἡ ἀδελφοκτονία τῶν ποιμένων εἰς τὸ Κατράμι, συνεξήρχοντο δὲ μετὰ τοῦ ὄρος εἰς τὴν Λεβέτα καὶ ὅφεις, πιθανῶς λιμναῖοι ἐμποδίσθη δ' ἡ ἔξοδος αὐτῶν οὐχὶ διὰ τῶν μέσων, ἀτινα ἀναφέρουσιν αἱ παραδόσεις, ἀλλ' εἴτε δι' ἐσωτερικῶν διαρροῶν τοῦ ἐδάφους, εἴτε διὰ καταπτώσεων δγκων, οἵτινες διέκοψαν τὴν συγκοινωνίαν τῆς ἐκροῆς τῶν ὄρος τὸ στόμιον πρὸς τὸ στόμιον περιπτώσεις αἵτινες δὲν ἤδυναντο νὰ ὑποπέσωσιν εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τοῦ λαοῦ.

Περὶ τοῦ ἐξ ἑνὸς κεφαλαριοῦ σχηματισμοῦ δύο εἰς ἀντιθέτους καὶ πολὺ ἀφεστώσας ἄλλήλων τόπους, φέρεται ἀνάλογος παράδοσις εἰς τὰ χωρία Μάρκαση, Κλημεντο-. Καίσαρα καὶ Δούσια, ὅρεινὰ χωρία τῆς Κορινθίας, καθ' ἧν ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τῶν βορειανατολικῶν ὑπωρειῶν τῆς Κυλλήνης παρὰ τὰ Ἰσιώματα ὑπάρχει φρεατοειδῆς κοιλότης 15-20 μέτρων βάθους:

«Μέσα 'ς αὐτὴ τῇ τρούπᾳ ἐπέσανε κάμποσα πρόβατα, ἐδέθη ὁ τσιοπάνης, ἐκατέβη, ἐπιασε τὰ πρόβατα, ηὔρε μιὰ μεγάλη λίμνη νερὸ καὶ τρία μεγάλα πουλιά ποῦ φύλαγαν τὸ νερό, π' ἄλλο βγαίνει 'ς τὸ Κεφαλάρι τοῦ Ντούσια, ἄλλο βγαίνει 'ς τὴ Μεγάλη Βάλτσα, κι' ἄλλο 'ς τοῦ Γκούρα, τοῦ Μαρκασιοῦ».

Ἄγνοω πῶς διεπλάσθη ἡ παράδοσις καὶ ἴδιως διὰ τὰ τρία μεγάλα πουλιά, ὡς φρουροὺς τῆς διανομῆς τοῦ τοῦ ὄρος, φρονῶ ὅμως ὅτι ταῦτα πράγματι παρετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ ποιμένος, καὶ ὅτι πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ νυκτοβίου πτηνοῦ βύου, ὅπερ δὲν είναι σπάνιον εἰς τὰ δάση.

Ἡ παράδοσις ἀποδέχεται τὴν ἐκ μιᾶς ὑπογείου ὑδαταποθήκης συντήρησιν τριῶν κεφαλαριῶν, καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀπίθανον, τουλάχιστον διὰ τὰ δύο κεφαλάρια τοῦ Ντούσια καὶ Γκούρα, ὡς κείμενα ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῶν Ἰσιωμάτων, ἔνθα ἡ φρεατοειδῆς δεξαμενή, διότι εἰς τὸ κεφαλάρι τοῦ Ντούσια οὐχὶ σπανίως ἐκβράζονται μικροὶ κλάδοι ἐλάτης, διπτόμενοι τυχαίως ὑπὸ ποιμενοπαίδων.

Περὶ τοῦ κεφαλαριοῦ τοῦ παρὰ τὸ χωρίον Μάρκαση Γκούρα, πηγῆς αὐξομειούμενης ἡμερησίως καὶ κανονικῶς ἐς ἄλλοτε ὁ λόγος, διότι ἡ παράδοσις ὡς αἰτίαν φέρει τὸ Στοιχεῖο.¹⁾

Ξυλόκαστρον

ΜΙΣΕΛΕΔΕΣ

ΥΠΟ

Α. ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗ

Μισελέδες (ὅς ἐνικὸς *Miselēdes*) ὀνομάζουσιν ἐν τῇ τουρκικῇ Ἡπείρῳ τὰς συντόμους καὶ πνευματώδεις, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ φαιδρὰς διηγήσεις, τὰ δποίας ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ὀνομάζουσι συνήθως *Μουραμπᾶδες*²⁾.

Ἐν τῇ πανελληνίῳ γραφομένῃ γλώσσῃ γίνεται συνήθως χρῆσις τοῦ ὅρου ἀνέκδοτον ἔχει δ' ὅμως ἡ λέξις αὕτη εὐρυτέραν πως ἐννοιαν, ἀφοῦ λέγομεν π. χ. καὶ «ἀνέκδοτα τοῦ Μ. Ναπολέοντος», νοοῦντες μικρὰ χαρακτηριστικὰ συμβάντα ἐκ τῶν παρασκηνίων τῆς ἴστορίας κυρίως εἰλημμένα καὶ ἀφορῶντα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, μὴ ὅντα συνήθως φαιδρά, ἐνίστε δὲ μὴ ἔχοντα καὶ πυρῆνα πνευματώδη. Ἐπίσης ὁ ὅρος παράδοσις

¹⁾ Βλ. τὰς περὶ τούτων παραδόσεις παρὰ Πολύτ. Παραδόσ. ἀριθ. 476. 495. σ. 265. 273. [Σ. τ. Δ.]

²⁾ "Ἄν τὸ *Μουραμπᾶ* είναι ταῦτὸν πρὸς τὴν ἀλβανικὴν ἔκφρασιν *μεραμπᾶ*, τότε ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς πρὸς τὴν ἔκφρασιν *Καληδρες*, διὰ τῆς δποίας σημαίνεται ἐνίστε τὸ πρᾶγμα ἐν *Μεσολογγίῳ*: «λέμε καληδρες»=διαμυθολογοῦμεν.—Μικρὰ συλλογὴ *Μουραμπάδων* ἔξεδόθη τῷ 1899 ἐν "Ἀθήναις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: «90 μουραμπᾶδες ἦτοι καζομάρες καὶ ἔξυπναδες Γέρω—Κούτρα».

δὲν δύναται, νομίζω, νὰ ἀποδώσῃ ἀκριβῶς τὸν μισελέν. Μένει ἡ περίφρασις «εὐτράπελος διήγησις» τὴν ὅποιαν, ὡς εἶδον, μεταχειρίζεται τὸ Λαογραφικὸν δελτίον (σ. 10). Τίς ἡ ἐτυμολογία καὶ ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως *Μισελές* δὲν δύναμαι νὰ εἴπω μετὰ κύρους· σημειῶ μόνον ὅτι (ὡς ἔμαθον παρ' ἐπιαύντων) ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γλώσσῃ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δονομάζονται *Μεζλέ* αἱ ὑπὸ τῶν Ο' καλούμεναι *Παροιμίαι*. [Παροιμίαι Σολομῶντος, παροιμίαι Σειράχ]· καὶ ὅτι ἡ δίζα εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ ἀραβικῇ γλώσσῃ, σημαίνουσα τὴν παρεκβατικὴν διήγησιν, ἥτοι τὴν παροιμίαν, κατὰ τὴν ἀρχικὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν.

Οἱ *Μισελέδες* εἶναι πλάδος εὐρύτατος τῆς λαϊκῆς φιλολογίας· παρετήρησα δὲ ὅτι ἀφθονώτεροι εὑρίσκονται παρὰ τῆς Ἐλλησι τῆς Τουρκίας καὶ ἔτι μᾶλλον παρὰ τοῖς ἐλληνοφώνοις Μωαμεθανοῖς τῆς Ἡπείρου. Ὡς δὲ ἥκουσα, τὰ πρωτεῖα εἰς τὸ φιλολογικὸν τοῦτο εἶδος κατέχουσιν οἱ Πέρσαι, παρ' οἵς τὰ μάλιστα τιμῶνται οἱ *Μισελετζῆδες*. Ἡκουσα μάλιστα ἐν Ἡπείρῳ παρὰ μωαμεθανοῦ καὶ τὴν παράδοσιν ὅτι ὁ Ναστραδὸν — Χόντζας, ὁ δοποῖος ἀποτελεῖ τὸ κέντρον εὐρυτάτου κύκλου μισελέδων, ἥτοι Πέρσης, καὶ ὅτι σώζεται ἀκόμη ἐν Περσίᾳ (δὲν εἴμαι βέβαιος ἂν ἐν Τεχεράνῃ) ὁ τάφος αὐτοῦ, μετέχων καὶ οὗτος τοῦ κωμικοῦ, διότι κατασκευασθεὶς κατὰ παραγγελίαν τοῦ εὐτραπέλου Χόντζα εἶναι μὲν ἀνοικτὸς ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευράς, ἔχει δὲ εἰς τὴν ἐμπροσθίαν πλευρὰν κιγκλίδωμα μετὰ στερεᾶς κλειδωνιᾶς, ὡς δῆθεν ἀσφαλῶς φυλαττόμενος¹⁾.

'Ἐν Ἰωαννίνοις ὑπῆρχον μέχρι τοῦ 1896 (ὅτε ἐγὼ ἀνεχώρησα ἐκεῖθεν) ἀρκετοὶ *Μισελετζῆδες*, περιζήτητοι ὅντες εἰς τὰς συναναστροφάς ἀλλὰ πλὴν τούτων καὶ πάντες σχεδὸν οἱ πρεσβύτεροι διηγοῦνται μισελέδες, οἱ δοποῖοι ὅχι μόνον φαιδρύνονται τὴν συναναστροφήν, ἀλλὰ καὶ χρησιμεύουσιν ὡς κοινὸν ἔδαφος συνομιλίας μεταξὺ τῶν διαφόρων ἔθνικοτήτων, διότι οὕτω ἀποφεύγονται πάντα τὰ ἀκανθώδη θέματα δημιλίας. Ἰκανὸν ἀριθμὸν τοιούτων διηγήσεων ἔχω συνειλεγμένον, ὃν

¹⁾ [*Ο τάφος (τουλμπές) τοῦ Νασρ - εδδίν - Χόντζα εὑρίσκεται ἐν Ἀκ-σεχέρ (τὸ ἀρχαῖον Φιλομήλιον ἐν τῇ Πισιδίᾳ). Περιγραφὴ τοῦ τάφου ὑπὸ Ἰωακείμ Βαλαβάνη ἐν Βυζαντινῷ ἡμερολογίῳ τοῦ ἔτους 1893 σ. 304 καὶ ἐν Χρυσού - Χρυσοσπάθη, 'Ανέκδοτα Νασρ - ἐδ - δίν Χόντζα, Ἀθ. 1896 σ. 14-15—Σ. τ. Δ.].*

τὰς πλείστας δύφειλω εἰς ἔνα Ἰωαννίτην, Γιαννούλην καλούμενον, γέροντα πνευματώδη καὶ χαρίεντα, ὅστις ὅχι μόνον εἶχεν ἀποθησαυρισμένας ἐν τῇ μνήμῃ παμπόλλας τοιαύτας διηγήσεις, ἀλλὰ καὶ ἐγνώριζε προσφορώτατα νὰ τὰς ἐφαρμόζῃ εἰς τὰ καθημερινὰ συμβάντα.

Ο Γιαννούλης ἔζη ἀκόμη μέχρι τοῦ 1896. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν διηγήσεων τούτων εἶναι πλήρεις βωμολοχιῶν, ἔνεκα τῶν ὁποίων δύσκολος καὶ ἐνίοτε ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ δημιοσίευσις αὐτῶν. Προέρχεται δὲ τοῦτο, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῶν γυναικῶν ἐκ τῶν συνήθων ἐν Τουρκίᾳ συναναστροφῶν.

Ἐκ τῶν ἀπηλλαγμένων βωμολοχιῶν καὶ δυναμένων νὰ δημιοσιευθῶσιν εἶναι καὶ οἱ ἔξης δύο, τοὺς ὁποίους ἥκουσα ἐν Ἰωαννίνοις παρὰ τοῦ Γιαννούλη κατὰ τὸ 1894.

Τὴν ὁρθογραφίαν τῆς προφορᾶς ὑποδεικνύω, ἀλλὰ δὲν τηρῶ πανταχοῦ, ἵδια ὡς πρὸς τὴν συγκοπὴν τῶν φωνηέντων.

A'.

Τρεῖς πήχεις τόποι 'στὸν Παράδεισο.

Μιὰ φορὰ ἔνας σένης¹⁾ μεγάλος εἶχεν ἔνα γερᾶ²⁾ μεγάλον. Ἐπῆρε ὅλους τοὺς γιατρούς, μὰ κάνας δὲ μπόρεσε νὰ τὸν γιατρέψῃ, κι' ὅλοι τὸν κλαίγανε γιὰ πεθαμένο. Τότε τοῦ λέει ἔνας δικός του.

«Αφέντη, τοῦ λέει, εἶναι καὶ ἔνας γιατρὸς Ὁβριός, δὲν τὸν παίρνουμε κι' αὐτόνε νὰ ἰδοῦμε; — Χάιντε, μωρέ, τοῦ λέει ὁ σένης, τσιφούτη³⁾ θὰ πάρουμε; ἀπὸ γιασοῦτη⁴⁾ θὰ ἰδῆς ποτὲ χαῖρο;⁵⁾ ἐντεψίζικο μελέτι!⁶⁾». Μὰ ἀπὸ τὰ πολλὰ τὸν ἐπήρουνε καὶ τὸν Ὁβριός ὁ Ὁβριὸς φόντες εἶδε τὸ γερά, «Ἐγώ, λέει, ἀφέντη, νὰ σὲ κάμω καλὰ μὲ τὸ κεφάλι μου⁷⁾). — Βαλλαή,⁸⁾ μωρὲ τσιφούτη, τοῦ λέει ὁ σένης, ἂν μὲ κάμης ἐσὺ καλά, ἐγώ θὰ σοῦ δώσω πρᾶγμα, ποῦ δὲν τάπολαψε τὸ μελέτι σας ποτέ». Τὸν πιχειρόήστηκε ὁ γιατρός, τῶδωντε βοτάνια, τὸν ἔκαμε καλὰ τὸ σέη.

¹⁾ Μουσουλμάνος ἡγούμενος. ²⁾ Πληγή. ³⁾ Σκωπτική ἐπωνυμία τῶν Ἐβραίων ἐν Τουρκίᾳ, ἀναφερομένη κυρίως εἰς τὴν φιλαργυρίαν των. ⁴⁾ Ἰουδαῖος. ⁵⁾ Προκοπήν. ⁶⁾ Μιαρὸν γένος. ⁷⁾ Στοιχηματίζων τὴν ζωήν μου. ⁸⁾ Μά τὸν Θεόν.

« Ἀφεοιμ, μωρὲ γιαουτή, τοῦ λέει ὁ σέης, βαλλαὴ πῶς εἶναι γιαζίκι¹⁾ ἐσὺ νὰ μὴν εἰσαι Τοῦρκος, τέτοιος ἀνθρωπος ποῦ σαι! — Αἱ ἀφέντη μου, τοῦ λέει ὁ γιατρός, 'ετὴν πίστη ποῦ βρέθηκε ὁ καθένας τί νὰ κάμουμε! — Νὲ ίσε²⁾ μωρέ, τοῦ λέει ὁ σέης, ἔγῳ θὰ κάμω ὁιτζᾶ³⁾ γιὰ σένα 'ετὸμ Προφήτη καὶ θὰ σ' δώσω κ' ἔνα χαρτὶ νὰ τὸ φ'λάξῃς καλά, γιατὶ αὐτὸ θὰ σ' βγῆ σὲ σελιαμέτ⁴⁾ ». Πάησε μέσα τὸ λοιπὸν ὁ σέης καὶ βγαίνει καὶ τ' δίνει ἔνα χαρτὶ μὲ τούρκικα γράμματα γραμμένο. Ό 'Οβριὸς ποῦ περίμενε λίρες, ἐπῆρε τὸ χαρτὶ, κουνιῶντας τὸ κεφάλι, καὶ τό βαλε 'ετὴν τσέπη του· ἔκαμε ἔνα τεμενᾶ κ' ἔφυγε.

« Οξω ποῦ βγῆκε πάει 'ς ἔνανε ἀρτζουαλτζῆ,⁵⁾ π' τὸν εἶχε φῦλο καὶ τ' δείχνει τὸ χαρτὶ τ' σέη. Πάντεχε ὁ φουκαψᾶς ὁ 'Οβριὸς πῶς εἶναι κανένας τσέκι γιὰ νὰ πάρ' τίποτε παρᾶδες. Τὸ διάβασε ὁ ἀρτζουαλτζῆς, κι' ἄνοιξε τὰ μάτια του καὶ τὸ στόμα καὶ τὸν κύτταξε καλὰ τὸν 'Οβριό. — « Μωρέ, τοῦ λέει, γιαουτή, ποῦ τού βρες ἐσὺ μωρὲ αὐτό; — Τὸ καὶ τό, τ' λέει ὁ 'Οβριὸς» ὁ σέη-'Αμέτης μ' τὸ δωκε π' τῶκαμα καλὰ τὸ γερά. — Μασσαλᾶ⁶⁾ μωρὲ τσιφούτη, τ' λέει ὁ Τοῦρκος, ἐσὺ εἶσαι τυχηρὸς ἀνθρωπος, μωρέ. » Ό 'Οβριὸς πέταξε ἀπ' τὴν χαρά τ', παντεχαίνοντας καὶ τ' δίνει γρόσια πολλά. « Μὰ τί εἶναι; λέει τ' ἀρτζουαλτζῆ, τί γράφ' μέσα, μωρὸ ἀφέντη; — Ξέρ' σ μωρὲ τί εἰν' αὐτό; εἶναι ἔνα χοτζέτι⁷⁾ π' σ' χαροῦει τρεῖς πήχεις τόπο 'ετὸν Παράδεισο, π' δὲ μπαίνει ὦτς κανένας γιαουτής ποτέ». Ό φτωχὸς 'Οβριὸς κόντεψε νὰ τὰ χάσῃ· δὲν ἥξερε τί νὰ κάμῃ· νὰ κλάψῃ ἢ νὰ γελάσῃ; μὰ κρατήθηκε μπροστὰ 'ετὸν Τοῦρκο καὶ τ' λέει. « Ινσαλλά,⁸⁾ ἀφέντη μ', νὰ ναι ἔτσι ὅπως τὸ λές, καὶ δ' Ἄδονάις⁹⁾ νὰ μοῦ κόβῃ χρόνια καὶ νὰ δίνῃ μέρες τοῦ ἀφέντη μας». Ό Τοῦρκος κράταγε ἀκόμα τὸ χαρτὶ καὶ τὸ κύτταξε καλά, καλά· σκέφτηκε, σκέφτηκε, ὕστερα τοῦ λέει. « Ενα χιντζᾶ θὰ σ' κάμω, μωρὲ γιαουτή, τ' λέει· τρεῖς πήχεις τόπο τί θὰ τὸν κάν' σ' ἐσύ; δὲ μ' δίν' σ' κ' ἴμένα μιὰ πήχη καὶ σ' δίνω πενήντα λίρες ἀν-

¹⁾ Κρῆμα. ²⁾ Άσ εἶναι. ³⁾ Δέησις. ⁴⁾ Σωτηρίαν. ⁵⁾ Αναφορογράφος, δημόσιοι γραφεύς. ⁶⁾ Νὰ μὴ βισκαθῆς. ⁷⁾ Τίτλος ίδιοκτησίας. ⁸⁾ Εἴθε, ό Θεός νὰ δώσῃ. ⁹⁾ Ο Κύριος. Οι 'Εβραῖοι τῆς Ἡπείρου οὐδέποτε προφέρουσι τὴν λέξιν 'Ιεχωβά, θεωροῦντες ὡς ἀσέβειαν τὴν χρῆσιν τῆς ιερᾶς ταύτης ἐκφράσεως· ἥκουσα μάλιστα, διτὶ ἐπιβάλλεται εἰς τὸν τυχὸν ἐκστομίσαντα τὴν λέξιν νὰ αὐτοκτονήσῃ, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω τοιοῦτο παράδειγμα.

θέλ' ες». Τ' Ὁθριοῦ τοῦθθοντε τότε ἡ ψυχή του κι' ἄρχισε νὰ καμαρώνῃ. «Τί λέεις, ἀφέντη μ', τ' λέει, γιὰ πενῆντα λίρες μιὰ πήχη τόπο 'ετόμ παράδεισο; ποιὸς πουλεῖ τόσο φτηνά; δὲ μὲ συμφέρει, ἀφέντη μου, καὶ νὰ μὲ συμπαθᾶς.—Χάιντε μωρέ, τ' λέει ὁ Τοῦρκος, ν' σ' δώσω ἑκατὸ λίρες, ἂν εἰχα πλειότερα, πλειότερα θὰ σῶδινα, μὰ δὲν ἔχω.—Χάιντε, τ' λέει ὁ Ὁθριός, γιὰ χατίρι σου μεγάλο, ἀφέντη, ἃς στρι- μωχτῶ κ' ἔγω τυστόσο 'ετὸν ἄλλον κόσμο». Ὁ Τοῦρκος μέτρησε τις ἑκατὸ λίρες, τις πήρε ὁ Ὁθριός καὶ γράψανε πίσω ἀπ' τὸ χαρτὶ τ' σένη πῶς ἡ μιὰ πήχη πουλήθηκε 'ετὸν τάδε ἀνθρωπο κι' αὐτὸς θὰ τν δρί- ζη 'ετὸν ἄλλον κόσμο· χάρ' κε ὁ Ὁθριός, χάρ' κε καὶ ὁ Τοῦρκος, καὶ τὴν Παρασκευὴ 'ετὸ ναμάζ¹⁾ ἔδειξε 'ζενα φύλο του ἔνα χαρτὶ μὲ τὴν ὑπογραφὴ τ' Ὁθριοῦ πῶς τοῦ χε πλήση τὴν πήχη τὸν τόπο. Ὁ φύλος του τότε δὲ χάνει καιρό, τρέχει καὶ βρίσκει τὸν Ὁθριό. «Πιν- τζᾶ²⁾ σ' κάνω, τ' λέει, πούλησέ μ' κ' ἐμένα μιὰ πήχη καὶ σ' δίνω δια- κόσες λίρες.—Δὲν μπορῶ, ἀφέντη, λέει ὁ Ὁθριός· σὲ μιὰ πήχη τόπο πῶς θὰ χωρέσω ἔγω;—Μωρὲ ἀμάν, μωρὲ ζαμάν, τρακόσες λίρες σ' δίνων. Τὸν κατάφερε τὸν Ὁθριό, τ' π' λεῖ μιὰ πήχη ἀκόμα.

Τὸ μαθαίν' νε κι' ἄλλοι Τοῦρκοι πισσάδες καὶ μπέηδες ποῦ χανε κάμ' γλούμια³⁾ πολλά, τρέχ' νε νὰ βροῦν τὸν Ὁθριὸ νὰ τις πλήσ' καὶ τν ἄλλη πήχη. Ὁ Ὁθριός ἔκανε νάζα. «Ποῦ θὰ πάω ἔγω; ἔλεγε, πῶς θέλετε νὰ μὲ βγάλτε δέξω ἀπ' τὸν παραδ' σο; δὲν εἶναι δίκιο αὐτό.—Τρακόσες λίρες, λέει ὁ ἔνας, τετρακόσες ὁ ἄλλος· πεντακόσες λέει ἔνας πασσᾶς, δποῦ χε τὰ περισσότερα γλούμια.—Χάιντε, λέει ὁ Ὁθριός, χαλάλι σου, ἀφέντη μ', ἃς πάω ἔγω 'ετὴν κόλαση γιὰ δλον τὸν καιρό, χαλάλι νὰ σ' γένη». Καὶ πουλεῖ καὶ τὴν ἄλλη πήχη. Τὸ μα- θαίνει ὁ σένης ὁ μεγάλος καὶ τὸν κράζ' ἀπάνω 'ετὸ κάστρο. «Ἀλλὰ μπελλάβερσσιν,⁴⁾ μωρὲ γιασούτη, τ' λέει· τι πηγες κ' ἥκαμες, μωρὲ σκυλλί; πούλ' σες τὸν τόπο π' σου χα δώσῃ; φτοῦ ἄλλὰ μπελλάβερσσιν, τσιφούτ' τ' Σατανᾶ.—Τί νὰ κάμω, ἀφέντη μ', τ' λέει ὁ Ὁθριός· σκέ- φτηκα, τι νὰ κάμω 'ετόμ Παράδεισο ἔγω; μήνα θά ναι κι' ἄλλος Ὁθριός σὰν ἐμένα; ἐκεῖ θὰ νά στε ὅλο ἡ ἀφεντιά σας, καὶ θὰ μ' ἔχετε ἐμένα

¹⁾ Προσκύνημα. ²⁾ Παράκλησιν. ³⁾ Ἐγκλήματα. ⁴⁾ Ἀπὸ τὸ Θεὸν νὰ τὸ βρεῖς, ὁ Θεὸς βάσανο νὰ σου δώσῃ.

σὰ σκυλλί· «φτοῦ ὁ ἔνας ἀπὸ δῶ, τσιφούτ', φτοῦ ὁ ἄλλος ἀπὸ κεῖ» τί ζωὴ θὰ νά vai αὐτή γιὰ μένα;».

Β'.

Μὲ τὸ οὔσοῦλι¹⁾.

Ἡτανε μιὰ φορὰ ἔνας Ζαγορήσιος τεμπέλης — πρᾶμα σπάνιο, ἀλήθεια, μὰ ώς τόσο ἥτανε, — δλοι πήγαιναν 'στὸ κουροπέτ²⁾ καὶ γύριζαν μὲ καζάντι, ποιὸς πολὺ ποιὸς λίγο, καὶ φύλαγαν³⁾ τὸ σπίτι τους καλά· αὐτὸς κάθονταν τεμπελχανείο καὶ ἡ φαμίλια τ'⁴⁾ πέθηντοκε ἀπ' τὴν πεῖνα χαλασιά τς⁴⁾ ἡ γναῖκα τ'⁵⁾ τὸν πήγαινε πάντα γκιῷ-μίῳ. «Μωρὲ ἄντρα μ', δὲν ταξιδεύεσαι⁵⁾ καὶ σὺ μπέλτα καί ίδης ψὰ⁶⁾ προκοπίῃ; τί καλὸ περιμένεις ἀπὸ τοῦτα τὰ ἡδαῖα⁷⁾ τ'⁸⁾ ψωδοχωριοῦ μαζ;⁹⁾ Απ'¹⁰⁾ τὰ πολλὰ τὸ βαλε κι' ὁ ἄνδρας νὰ ταξιδευτῇ. «Ἄγιντε μωρ'¹¹⁾ γ' ναῖκα, λέει, ἐγὼ θὰ ταξιδευτῶ, κι' ἄν καζαντήσω χίλιες λίρες, τάξ' μο τὸ κάνω τοσοὶ μ' σὲς νὰ τς δώσω τς κλέφτες». Μπανταλὸς¹²⁾ ἄνθρωπος βλέπεις, μόλιο ποῦ ἦταν Ζαγορήσιος⁹⁾. «Καζάντα ἐσύ, τ'¹³⁾ λέει ἡ γ' ναῖκα τ', καὶ κάμε ὅ τι θέλ' εις».

Παίρνει τὸν τροβᾶ¹⁰⁾ καὶ τὸ δεκανίκι ὁ Ζαγορήσιος καὶ τραυάει πάει κατὰ τ'¹¹⁾ Βλαχιὰ ποῦ ἦταν τότε βλησίδι,¹¹⁾ τ'¹²⁾ Βουλγαριά, τν Πόλη, τὸ Βελιγράδι, κάνει τὸ Χαντζῆ¹³⁾ τὸ φουροντζῆ¹³⁾ τὸ γιατρό, ὁ διάσολος τὸ φέρνει καζαντάει χίλιες λίρες¹⁴⁾ μιὰ καὶ δυὸ καὶ γυριζει 'ς τὸ χωριό τ'. Βγαίνουν οἱ χωριανοί, τὰ παιδιά τ', ἡ γ' ναῖκα τ', τὸν δέχονται μὲ χαρά, πάει 'ς τὸ σπίτι τ', ἀδειάζει τὸ κεμέροι, χίλιες λιροῦλες, δλο καὶ μέντζικα¹⁴⁾ τά χε φκιάση. «Καὶ τώρα, λέει, γ' ναῖκα μ', ὁ Θεός ποῦ μ' τά δωκε — μεγάλο εἰν' τῶνομά τ' — θέλει καὶ τὸ τά-

¹⁾ Νομίμως, δικαίως, κανονικῶς. ²⁾ Ἀποδημία πρὸς πλουτισμόν. ³⁾ Συνετήρουν. ⁴⁾ Συμφορά της, δυστυχία της. ⁵⁾ Ο ἀποδημῶν ταξιδεύεται (παθητικῶς). ἡ σύζυγος τοῦ ταξιδεμένου λέγεται ξενιτεμένη. ⁶⁾ Συγκεκομένος τύπος τοῦ ψίχα—δλίγον. ⁷⁾ Βράχοι, ξηρόλιθοι. ⁸⁾ Ανόητος. ⁹⁾ Οι Ζαγορήσιοι ἀναγγωρίζονται γενικῶς ὡς εὐφυεῖς. ¹⁰⁾ Ή πήρο καὶ ἡ βακτηρία εἶναι οἱ ἀταραίτητοι σύντροφοι τοῦ ἀποδημοῦντος. ¹¹⁾ Βλησίδι (ἴσως βρεσίδι ἐκ τοῦ εὐρίσκω) ὄνομάζουν ἐν Ιωαννίνοις τὸν ἀνακαλυπτόμενον θησαυρόν. ¹²⁾ Πανδοκεύς ¹³⁾ Ἀρτοποιός, φουργαρης· ἐν Ιωαννίνοις ἔχει τὴν τουρκικήν κατάληξην τὴν δηλωτικὴν τοῦ ἐπαγγέλματος· (λαουμτζῆς, χαμαμτζῆς κλπ.). ¹⁴⁾ Είδος νομίσματος, φλωρία βενετικά· (ἄλλα εἶναι τὰ μετζίτια)

ξιμο. — 'Ελμπέτ,¹⁾ λέει ή γ' ναῖκα τ', μὰ τί τάξιμο, ἄνδρα μ', ἔχει καμωμένο; — Δὲν ἔταιξα, λέει, νὰ δώσω τς πεντακόσες τς κλέφτες; τώρα πρέπει νὰ τς δώσω, ἀλλιῶς δὲ γένεται». 'Η γ' ναῖκα τ' πάντεχε πρῶτα καὶ τὸ λέει σ' ακᾶδες²⁾), μὰ κατόπι, σὰν εἶδε πῶς τό λεγε μὲ τὰ σωστά τ': «Μιωρὲ ἄνδρα μου, τ' λέει, ἔλλα 'ετά καλά σ! μωρὲ θὰ σὲ κάμουν δῆλοι τζιανανέ³⁾ ὥ χαλασιά μ! τί ξεφάτια⁴⁾ εἰχα! θὰ σὲ καλασ' νε οἱ κλέφτες πρὸιν σὲ ἵδω!» Ποῦ ν' ἀκούσῃ αὐτὰ ὁ μπανταλός! Τὸ πουρονὸ⁵⁾ ἵσα κι' ὅλα κινάει, παίρνει τὸ βνό, ψωτῶντας ποῦ ναι τὰ λημέρια τῶν κλεψτῶνε, πάει, πάει κατὰ τὸ Βραδέτο,⁶⁾ τ' λένε, δῶθε εἶναι, κατὰ τ' Δρακολίμνη· τραυμάει ἵσα, βρίσκει τὸ καραοῦλι⁷⁾). Χάπ' τὸν τσάκωσε τὸ καραοῦλι. «Ποῦ πᾶς μωρέ; — Τὸν καπετάνιο χαλεύω. — Τί τὸν θέλεις; — Τὸν θέλω γιὰ καλό τ'». Ο κλέφτης πάντεχε καὶ τὸν θέλει γιὰ καμιὰ προδοσιά τὸν παίρνει καὶ τὸν πάει 'ετὸν καπετάνιο. Σὰν τὸν εἶδε ὁ Ζαγορήσιος τὸν καπετάνιο, ἄγριο, ἄγριο, μαυριδερὸ καὶ ἀρματωμένον ὡς τὰ δόντα, ἀρχίσε νὰ τὸν πιάνει τρεμοῦλα. «Κρίνε, μωρέ, τ' λέει ὁ καπετάνιος, τί θές; — Καπετάνιε μ', λέει, αὐτὸ κι' αὐτό. 'Εγὼ εἰχα ταξῇ, ἀν καζαντίσω χίλιες λίρες, νὰ δώσω τοοὶ μ' σὲς 'στν ἀφεντιά σας καὶ νὰ π' σᾶς τς ἥφερα». Πάντεχε ὁ φουκαρᾶς ὁ Ζαγορήσιος πῶς θὰ τὸν περιποιοῦνταν γιὰ τὸ πεσκέσι τ', μὰ ὁ καπετάνιος τὸν ἀγριοκύτταξε κ' ἔνα μπάτσο τῶχει. «Βρέ, τοῦ λέει, καταφιανέ,⁸⁾ τίνος τά φερες αὐτά; χαράμι παράδες ξέρες νὰ παίρνωμε ήμεις οἱ κλέφτες; τί εἴμαστε, μωρέ; κατῆδες εἴμαστε ήμεις; μόνο ὁ Κατῆς παίρνει χαράμι παράδες· χὺ πεζεβέγκη, τσακίσου ἀποδῶ, θὰ μᾶς κάμ' σ' ν' ἀλλάξωμε καὶ λημέρι».

Φεύγει ὁ Ζαγορήσιος καὶ ἵσα πάει 'ετὸν Κατῆ 'Ο Κατῆς καθόνταν ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀπάνω σένα μπάσσοι⁹⁾ σταυροπόδι, κ' ἔπαιχε τὸ δισπίγι¹⁰⁾ καὶ χάιδενε τὰ γένεια του· γιατί ἡταν ὁμαδάνι¹¹⁾ καὶ δὲν

¹⁾ Βέβαια λέξις τουρκικὴ συνιγμεστάτη παρὰ τοῖς Ἡπειρώταις. ²⁾ Ἀστεῖα.

³⁾ Εἰρωνεία. ⁴⁾ Κακή μοῖρα. ⁵⁾ Πρωτὲ ὁ πρωϊνὸς πουρονήσιος. ⁶⁾ Τὸ πλέον ἀπότομον χωρίον τοῦ Ζαγορίου· λέγεται παροιμιαδῶς: Τὸ Βραδέτο — σῦρε 'ετο διάολο καὶ βρέτο. ⁷⁾ Πρόσκοπος. ⁸⁾ Ἐμπειρικὸς ίατρός, Κομπογιαννίτης· οἱ τοιοῦτοι ίατροὶ προήρχοντο κυρίως ἐκ Ζαγορίου καὶ διὰ τοῦτο ἡ λέξις «καταφιανός» ἀπέβη λοίδορος προσωνυμία τῶν Ζαγορήσιων. ⁹⁾ Χαμηλὸν ἀνάκλιντρον τουρκικόν, τὸ ἄλλως λεγόμενον μεντέρι. ¹⁰⁾ Κομβολόγι, ἴδιως τὸ ἐκ σχοινίου κομβωτοῦ. ¹¹⁾ Νηστεία, τεσσαρακοστή, ἡ προηγουμένη τοῦ Μπαϊραμίου.

τραύμαγε τσιγάρο. Μπαίνει μέσα δ Ζαγορήσιος, ἔναν τεμενᾶ¹⁾, ἄλλον τεμενᾶ, πάει κοντά τ' μὲ τὴ σακκοῦλα 'ցտὸ չեր. 'Ο Κατῆς μυρίστηκε φλωρὶ καὶ εἶπε τώρα κάνα ծουσφέτι· καὶ μ' ὅλο ποῦ ḥταν ծαμαζա-νήσιος²⁾, τ' λέει «τί κάν 'ս;» ծχι καλημέρα, γιατὶ καλημέρα δ Τοῦρ-χος λέει μόνο 'ցտὸν Τοῦρχο.

«Ντουγᾶ³⁾ κάνω, ἀφέντη μ', γιὰ τν ἀφεντιά σ'. —Καὶ τὶ θέλεις τώρα; τ' λέει δ Κατῆς. —"Ενα զենտչա⁴⁾, ἀφέντη μ', հօթա նὰ σ' կամա», λέει, καὶ τ' λέει ὀλη τὴν իսτορία· «Պղյա, λέει, τς ուլքտէս, ἀφέντη μ'', καὶ μօն πան δὲν παιρν'νε չազամ πազածէς, հ' ἀφεντιά σ' παιρն'ς. —Σιχիզ ռտօմօնչ⁵⁾, հնեւպիս⁶⁾ πէչեթէգի, յիախօսլազ⁷⁾, ռտօմօնչլազ⁸⁾: λέει δ Κατῆς καὶ τὸν διώχνει μὲ սիշտօլիկիա· մὰ սὰն πղյե աս τ' թնջրա⁹⁾ καὶ խափօւնէ δ Κατῆς τὸ σակլակι μὲ τς հնտրւնէς, πάλι սὰն կակὸ տօնքթե նὰ τὸν ձփհո՛ նὰ փնյի էտու կαὶ τὸν հրաշչէ պալի մատա¹⁰⁾). «Մարք, τοῦ լέει, հնեւպիս, էլա ծῶ չազամ պազածէս παιρնω էցա, մարք; ան թէլիս նὰ տօւս πաժա մὲ τὸ օնսօնլ, նὰ σ' պուլիսա, մարք, ծլո տὸ չիօնι ձպ' τὴν 'Օլիտսկա¹¹⁾ καὶ նὰ կամամէ չազ- տիա տաշտիա, մարք, նὰ ցնուն ծլս մὲ τὸ օնսօնլ, յիասուլազ տ' քերատա, ն' տէ ծὲν παιρնետε չամպէր. —"Օրիսմօս սսն, ἀφέντη μ', նὰ ցնի ծպաս օրմշէւս» λέει δ մպանտալօս δ Ζαγορήσιος. Κάνուն τὰ չարտիա, էֆենտη μ', καὶ յօթափէ δ Κατῆς πῶς τ' պ' լեւ ծլո տὸ չիօնι ձպ' τν 'Օլիտսկա καὶ 'ս էնչ մինεս նա նա նոչօքրամենօս նա տὸ ս' կածլ.

Φευγει δ Ζαγορήσιος εնչաρισտημένօς, πάει 'ցտὴ γ' νայκα τ' καὶ կա- նետαι էնցնօιաստօς. 'Ս էնչ մինεս, μέσα քե՛ 'ցտὸ կալծ տ' πάει հնաս սօնβա- ղիս¹²⁾ καὶ τὸν հրաշչէ ձպ' τὸν Κατή. Πάει 'ցտὸ Խուկεմատ,¹³⁾ τὸν բրի- սկեι τὸν Κατή ացրιօն ացրιօն նա մածայ տώρα τὰ ցնւաւա τ'. «Եνաν τε- մενᾶ, ἄλλον τεμενᾶ, σκύφτει μπροστά τ' καὶ στέκεται τρέμοντας. «Մարք,

¹⁾ 'Կոճկլիսիս մետա չարտէտիսմօն ծիա դիշ չելօ՛ս' δ տեμεնաշ էլնաւ տօսօն բա- թներօց ծօն տὸ զրօսապօն զրօ՛ս δ ձուտէնետαι էլնաւ սըթատօտէրօն. ²⁾ Δնժմ- սիօս δηլ. Κατά τὴն ծիաքիւն տօն ծամաչանիօն օի Մօսսուլիման նդտենուս կամ' ծլηն դին դմէրան ձպէշունէς տէլէնաս պանտօս փայդտօս καὶ պոտօս καὶ աստօն տօն կառնիսմատօս աս էն տօսուն ցնուն ծնստրօպօս καὶ ծնսչնմիթօլօս ³⁾ ձենսիս. ⁴⁾ Πարակլիսիս. ⁵⁾ Խօնջօս. ⁶⁾ Μιարջօս. ⁷⁾ "Ապիտօս. ⁸⁾ Խօնջօս ⁹⁾ 'Են Իան- նինօս δ լած լեցի թնջրա καὶ πօրտա ¹⁰⁾ Πάլιն' էն Իաննինօս անատքէփօսու դին զրօթեսին, էնվ էն τῇ Ծտէρէդ 'Էլլաձ լեցօմεν մատալի. ¹¹⁾ Τօմարջօս. ¹²⁾ "Եփիպոս չազօփնլաէ. ¹³⁾ Τὸ ծիաստήրիօն.

τ' λέει, Ζαγορλάρ¹⁾ ἐντεψίς καταφιανέ, δῆλε πεξεβέγκη, τί ἔχομε, μωρέ, 'στὰ χαρτιά μας; δὲν ἔχομε πῶς σ' πλάω τὸ χιόνι, μωρέ, ἀπ' τν 'Ολίτσκα καὶ νὰ τὸ σκώνης 'ς ἔξη μῆνες; τί δὲν τὸ σήκωσες, μωρέ;» Καὶ χτυπάει τὰ παλαμάκια τ'. «Ἐρχεται ἔνας ζαπτιές²⁾ μὲ τεμενᾶ. — «Μέρδε μπρέντε,³⁾ Μουχτάρ, λέει ὁ Κατής⁴⁾ ἐντεψίς νὰ βλέπ'ς ἐσὺ ἀν δὲ σὲ στείλω 'ς τν κρεμάλα». Ό Ζαγορήσιος ὁ φουκαρᾶς, δπως ἡταν καὶ παλληκάρι, πάησε, χάθηκε ἀπ' τὸν φόβο του. «Αφέντη Κατή, λέει, πάρε μ' ὅτι θέλ'ς καὶ μὴ μὲ χαλᾶς καὶ παίρον'ς τὰ παιδιά μ' 'ςτὸ λαιμό σου». Καὶ πέφτει 'στὰ ποδάρια τ' Κατή. Τότε ὁ Κατής, τὸν τ' ωάει μιὰ φορά, χαῦδενει τὰ γένεια τ', σκαλίζει τ' μύτη τ' καὶ 'ςτὸ τέλος τ' λέει. «Βαλλαῆ⁵⁾ μωρὲ Ρωμιέ· είχες μέρες ἀπ' τὸ Θεγό,⁶⁾ καὶ δὲ θὰ σὲ χαλάσω· μὰ χάντε τώρα νὰ φέρνης ἔκεινες τς πεντακόσαις λίρες π' σῶμνανε καὶ νά σαι σχωρεμένος. μὰ ἄλλη φορὰ μὴν τὸ κάν'ς ἔτσι, 'Αλῆ-μαλλά⁷⁾ γιὰ δὲ γλυτών'ς».

Φεύγει ὁ δρφανὸς⁸⁾ ὁ Ζαγορήσιος, πάει 'ςτὸ σπίτι τ', τὸ λέει 'ςτὴ γναῖκα τ', σκούζε, κλαῖνε, δέρνονται καὶ οἱ δυό, μὰ τί νά καναν! παίρον' τς κακές⁹⁾ τς λίρες καὶ τς πάει 'ςτὸν Κατή. «Αφφεριμ, μωρὲ Ρωμιέ, λέει ὁ Κατής¹⁰⁾ τώρα τς παίρονω, μωρέ, γιατὶ δὲν εἶναι χαράμ, εἶναι καὶ αὐτὲς παρομένες μὲ τὸ ούσουλι· νὰ καὶ σὺ μιὰ λίρα γιὰ τὸ κόπο σ' νὰ μὴ ψιλογάς⁹⁾. — Μπερικιάτβεροσον,¹⁰⁾ ἀφέντη μ, λέει ὁ Ζαγορήσος¹¹⁾ τι π' ράζεσαι;» Καὶ παίρνει τ' λίρα καὶ φεύγει καὶ πάει νὰ βρῇ τς κλέφτες νὰ κλαυτῇ τὸν πόνο τ', γιατὶ αὐτοὶ τὸν ἔστειλαν 'ςτὸν Κατή. «Μπανταλὲ καταφιανέ, τ' λέει ὁ καπετάνιος, τά θελες καὶ τά παθες¹²⁾ τὸ ξηρό σ' φταίει. — Ξερεράτ¹³⁾ καπετάνιε μ, λέει ὁ

¹⁾ Εἶναι κυρίως πληθυντικὸς τοῦ Ζαγόρι, χρησιμεύει δὲ καὶ τούτο ὡς λοίδορος προσφώνησις τῶν Ζαγορησίων. ²⁾ Χωροφύλαξ. ³⁾ Πάρτονε μέσα Μουχτάρ. (Elvai, νομίζω, ἔκφρασις ἀλβανική). ⁴⁾ Μὰ τὸν Θεόν. ⁵⁾ Οἱ ἐλληνόφωνοι Τούφοι τῆς Ήπείρου προσφέρουσιν οὕτω Θεγός, γώρα (ώρα). ⁶⁾ Μὰ τὸν 'Αλήν⁶⁾ δρκος ίδιάζων εἰς τοὺς 'Αλβανούς, οἱ πλεῖστοι τῶν ὅποιων εἶναι Μπεκτασλῆδες, θεωροῦντες ἀρχηγὸν τοῦ δόγματός των τὸν γαμβρὸν τοῦ Μωάμεθ. ⁷⁾ Ητωχός ἀτυχής καὶ ὁ πένης κυριολεκτικῶς λέγεται ἐν Ιωαννίνοις δρφανός, πιωχός δὲ λέγεται ὁ ἐπαΐτης. ⁸⁾ Τὰς περιφήμους, περιβοήτους· οὕτω λέγεται ἐν Ιωαννίνοις «φόρεσε κακό λαχουρί» «αὐτὴ εἶναι ή κακή ή Πασχάλοβη» «ἔστιησε ἔνα κακό χορό». ⁹⁾ Καταρδώμαι μουρμουρίζων. ¹⁰⁾ Εύχαριστῶ· οἱ χριστιανοὶ τὸ μεταχειρίζονται κυρίως διταν λαλῶσι πρὸς Μωαμεθανούς. ¹¹⁾ Κακή τύχη· συνήθως λέγεται ταξεράτ· εἶναι λέξις συνηθεστέρα ἀπὸ τὸ καντέρ καὶ τὸ κισμέτ.

Ζαγορήσιος τώρα τί νὰ κάμω; π' μένω ἀρφανὸς τις πέντε δρόμος;—
Νὰ κάμ' καὶ νὰ φῆς, τ' λέει ἐκεινοῦ ἐκεῖ, ἄστα τώρα κ' ἡμεῖς τὸν
διωρθώνομε τὸν Κατή μὲ τὸ μεγάλον τὸ τζαλμᾶ»¹⁾

“Υστερός” ἀπὸ λίγον καιρό, βῆκε ὁ Κατής ἵτα χωριὰ γιὰ τίποτε
χουσιφέτια· πῆρε μαζί τ' καὶ δυὸς κιατίηδες²⁾ καὶ καμιὰ δεκαριὰ
νεφέψια³⁾ καὶ πάει πρῶτα πρῶτα ἵτο Τσιπέλοβο⁴⁾ πῶχ' νε τὸν
παρᾶ· πάει τάχα νὰ τις σάση π' μάλωναν τὰ κόρματα γιὰ τὸ καμπα-
ναρεῖο. Ἐκεῖ ὁ γούμενος τ' κάνει ἔνα τραπέζι ἵτο μοναστῆροι ἵτο
‘Ρογκοβό· τρώει, τρώει ὁ Κατής μπρέκια μπακλαβάδες, σεκερμπρέκια,
τοῦρθε νὰ κασαντίσῃ,⁵⁾ μὲ συμπάθειο· πάει παρέκει, βγαίν' νε οἱ κλέφτες,
χὰπ τὸν τσικών' νε καὶ πᾶν κατὰ τὸ Βίκο.⁶⁾ Δίν' νε, παίρ' νε νὰ τις
πιάσνε· ναί! τ' παιφ' νε ἔαγορὰ⁷⁾ χίλιες λίρες. Κραᾶ' νε τότε καὶ τὸ
Ζαγορήσιο, τ' δίν' νε τις πεντακόσιες. «Νά, λέει, τοοὶ μ' σὲς κρατοῦμε
καὶ μεῖς τώρα, τις πεντακόσες, γιατὶ δὲν τις παίρνομε χαράμ, τις παίρ-
νομε μὲ τοῦ οὐσοῦλι».

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Αθηνᾶ σύγγραμμα περιοδικόν. Αθην. 1908.

Τοπωνυμικά. (Νιμποργειό).

Τόμ. Κ' σ. 15-32. Ιω. Κ. Βογιατζίδου, περὶ τοῦ νεοελληνικοῦ
γεωγραφικοῦ δνόματος Νιμποργειοῦ.

Πολεμῶν τὴν γνώμην τοῦ Ἀντ. Μηλιαράκη, ὅτι ἡ τοπωνυμία

¹⁾ Τὸ στρόφιον, σαρίκι, κίδαρις ²⁾ Γραφεῖς· κυριολεκτεῖται ἐπὶ Μωαμε-
θανῶν. ³⁾ Σωματοφύλακες στρατιῶται ⁴⁾ Κώμη πρωτεύουσα τοῦ Ζαγορίου.
⁵⁾ Νὰ ἀποπατήσῃ, κυριολεκτεῖται ἐπὶ ζώων. λέγεται διως μετά τινος σκάψιματος
καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων. ⁶⁾ Ο Βίκος είνε χαράδρα βαθυτάτη ἔξόχως ἀγρία καὶ με-
γαλοπρεπής ἐν Ζαγορίῳ, παρὰ τὰ χωρία Βίτσα καὶ Μονοδένδρι διά τὸ ἀπό-
σιτον χρησιμεύει συνήθως ὡς καταφύγιον τῶν ληστῶν. ⁷⁾ Λύτρα.

Νιμποργεὶο εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ νέον καὶ τοῦ ἵταλ. borgo, ὑποστηρίζει τὴν παλαιὰν γνώμην, ὅτι εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐλληνικὸν Ἐμπορεῖον, ὅστις τύπος ἀντὶ τοῦ δοκιμωτέρου Ἐμπόρου εὑρίσκεται ἐν πολλοῖς χειρογράφοις τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Στράβωνος. Διότι ἐνῷ ἡ ἐκ τοῦ ἐμπορείον παραγωγὴ τοῦ Νιμποργεὶο φωνητικῶς εἶναι ὁμαλή, ἐκ τοῦ νέος + borgo δὲν ἥδυνατο νὰ προέλθῃ εἰμὴ Νιόμπονρο. Ἐξετάζει δ' εἴτα τὴν θέσιν ἐνὸς ἑκάστου τῶν χωρίων καὶ συνοικισμῶν τῶν οὔτως ὀνομαζομένων, καὶ παραδέχεται ὅτι ἡ τοπωνυμία ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ προσέλαβε τὴν σημασίαν λιμένος, σκάλας ἐμπορικῆς.

Κυνουρική παράδοσις περὶ ἐλληνικῶν τάφων.

Σ. 383—412. *K. A. Ρωμαίου, οἱ μενδόριοι λακωνικοὶ Ἐρμαῖ.*

«Ἡμίσειαν ὥραν δυτικῶς τοῦ Ἀγίου Πέτρου τῆς Κυνουρίας ὑψοῦται ἡ ὁράξις τῶν Φονειμένων, ἐκφυομένη ἀπὸ τοῦ πρὸς νότον ὅρους Πάρονωνος. Ἐπὶ τῆς ὁράξεως ταύτης... 200 μέτρα δυτικῶς τῆς κορυφογραμμῆς καὶ ἀμέσως πιρὰ τὴν ὁρεινὴν ὄδὸν τὴν ἄγουσαν ἐξ Ἀγίου Πέτρου εἰς Ἀράχοβαν καὶ Σπάρτην, παρατηροῦνται τρεῖς μεγάλοι σωροὶ ἐξ ἀκατεργάστων λίθων καὶ χώματος· ὑπὸ τούτους, λέγουσιν οἱ περίοικοι, ἐτάφησαν γιγαντόσωμοι Ἑλληνες φονευθέντες ἐκεῖ διὰ δόλου, καὶ μετὰ τοῦτο οἱ σωροὶ αὐτοὶ ὡς καὶ ὁ πέριξ τόπος ὀνομάσθησαν Φονεμένοι, ἢ κατὰ τὴν συνήθη χρῆσιν 'σ τοὺς Φονεμένους». Οἱ Ρωμαῖοι ἐξερευνήσας καὶ δι' ἀνασκαφῶν τὸν τόπον, εὗρον δὲ καὶ τέταρτον σωρόν, ὑποστηρίζει τὴν καὶ πρότερον ἐξενεχθεῖσαν εἰκασίαν, ὅτι οἱ σωροὶ οὗτοι εἶναι αὐτοὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονεύμενοι ἐν τῷ Πάρονωνι ὅροι τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς Τεγεάτας, ἐφ' ὧν ἵσταντο Ἐρμαῖ λίθουν. Τὸ δὲ σημερινὸν ὀνομα Φονεμένοι προήλθε βεβαίως ἐκ τῶν σωρῶν, ἀλλ' ὅτι ἐνταῦθα ἐγένετο μάχη τις ἡ φόνοι, μεθ' ὃ ἐπηκολούθησεν ἡ ὀνομασία δὲν δυνάμεθα νὰ δεῖξωμεν, αἱ δὲ ἔρμηνεῖαι αἱ συνάπτουσαι τὸ ὀνομα πρὸς ἀρχαῖα ἴστορικὰ γεγονόνα, ἀς ἀναγράφουσί τινες περιηγηταί, προέρχονται ἐξ ἡμιμαθῶν διδασκάλων καὶ Ἱερέων, ἐλάχιστα ἀρχαῖα ἐλληνικὰ ἀναγνωσάντων. Τὰ ἐκ λίθων καὶ χώματος ὑψώματα ταῦτα ἐμποιοῦσι πραγματικῶς τὴν ἐντύπωσιν τάφων εἰς τὸν

διαβάτην, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι οἱ τάφοι οὗτοι φαίνονται ὑπερβολικῶς μεγάλοι. Ἐντεῦθεν προῆλθον εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι τὰ μνήματα ἀνήκουσιν εἰς γιγαντοσώμους Ἑλληνες φονευθέντας ἐκεῖ, καὶ ἐσχηματίσθη ἡ δημιώδης παράδοσις, τὴν δποίαν ἔχουσιν οἱ περίοικοι, καὶ τὴν δποίαν ἀνακοινώνει ὁ Ρωμαῖος, ὡς τὴν ἥκουσε παρὰ γέροντος Μπαρμπιτσιώτου. Ἐχει δ' ἡ παράδοσις ὃς ἔξῆς:

Ἐκεῖ ποῦ τὸ λὲν 'ς τοὺς Φονεμένους, ποῦ είναι οἱ ὄβολοι, ἐσκότωσαν τρεῖς Ἑλληνες καὶ τοὺς θάψανε. Ἡντουσαν θερία, Ἑλληνες μαθέ, ἀλλά τοὺς πότισαν κρασὶ μὲ τάσκῃ καὶ τοὺς μέθυσαν. Τ' ἄκουσε ἡ ἀδερφή τους ἡ βασιλοπούλα κ' ἔρρηξέ να λιθάρι θεώρατο ἀπὸ δυὸς ὡραις δρόμο, ποῦ τὸ λὲν τῆς βασιλοπούλας τὸ κοτρῶνι, δεξιά μεριὰ ποῦ πάμε 'ς τὸν "Αην Πέτρο. Μὰ σὰν ἥρθε τοὺς βρῆκε σκοτωμένους.

Οὐλόκληρος ἡ διήγησις αὕτη, ὡς δρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ρωμαῖος, φαίνεται ὅτι είναι ἀνάπτυξις τῆς περὶ μνημάτων ἀντιλήψεως. Ἀναφέρει δὲ καὶ δμοίας παραδόσεις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ περὶ ταφῶν γιγάντων Ἑλλήνων ὑπὸ ἀρχαῖα ἔρείπια. Ἡ παραπομπὴ εἰς τὰς Παραδόσεις μου ἀρ. 95 - 102 δὲν είναι ἀκριβής Ἀρχαῖα μνημεῖα ὑπολαμβάνουσιν ὡς τάφους Ἑλλήνων αἱ ἐν τῇ συλλογῇ μου παραδόσεις ὑπ' ἀρ. 104 - 106. 122. Ἡ μπαρμπιτσιωτικὴ παράδοσις περιέχει καὶ ἄλλα τινὰ κοινὰ στοιχεῖα τῶν περὶ Ἑλλήνων καὶ γιγάντων δημωδῶν παραδόσεων· οἷον τὴν βοήθειαν τῆς ἀδελφῆς (ἀρ. 395), τὴν σφενδόνησιν μεγάλων βράχων (Παραδόσεις σ. 732), τὴν δι' ἀσκῶν οἴνου μέθυσιν γιγάντων (αὐτ. σ. 998 κὲ).

Βυζαντινὰ χρονικά. Ἐν Πετρουπόλει 1908 (τ ΙΔ' 1907).

Λέξεις καὶ παροιμίαι συμαικναὶ.

Σ. 237 - 245 Δημοσθ. Χαβιαρᾶ. Μελέται περὶ τῆς τήσον Σύμης.

Συναγωγὴ λέξεών τινων συμαικῶν, ἔχουσῶν ἴστορικὴν σημασίαν (οἵον κονομαχῶ=βιάζω, ἔξαναγκάζω, χρυσόβουλλα=διπλώματα, ἐπίσημα ἔγγραφα, φραγκοπιάνομαι=κρατοῦμαι ὑπό τινος ὡς αἰχμάλωτος διὰ δόλου), βαπτιστικῶν ὀνομάτων καὶ παροιμιῶδῶν φράσεων. Εἰς ταῦτα προστίθεται συλλογὴ 10 συμαικῶν παροιμιῶν, ἐν αἷς διατυποῦνται ἰδέαι τοῦ δικαίου. Περὶ τῆς παροιμίας «Τὸ βασιλικὸ βολίμι δὲν βουλλᾶ ποτὲ» ἐσφαλμένως παρατηρεῖ ὁ ἐκδότης, ὅτι «ἡ βυζαντινὴ

αὕτη παροιμία διεσώθη μόνον τοσούς ἐν Σύμη, καθ' ὅσον ἐν ταῖς Παροιμίαις τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου (τ. Β' [γρ. Γ'] σ. 65 λ. βασιλικὸς) ἀναγράφεται μόνον ὡς φέρεται παρὰ Πλανούδη, χωρὶς σημερινῶν παραλλαγῶν κατὰ λέξιν, ἀλλὰ ἀντὶ βασιλικὸς μόνον μὲ παραλλαγὰς ἀρχοντικός, ἀφεντικός». Είναι παράδοξον πῶς διέλαθε τὸν ἐκδότην ὅτι ἡ παραλλαγὴ αὕτη τῆς παροιμίας ἀναγράφεται ἐπίσης ἐν τῇ συλλογῇ μου ἐν λ. βασιλικὸς (σ. 66), καὶ δὴ ὡς ἐπιχωριάζουσα πολλαχοῦ, οἷον ἐν Θήρᾳ, Κρήτῃ, Γυθείῳ καὶ ἄλλαχοῦ.

Βυζαντίς. Ἐπιθεώρησις τῶν βυζαντιακῶν σπουδῶν, ἐκδιδομένη κατὰ τριμηνίαν. 'Αθ. 1909.

Ἀναστενάρια.

Σ. 48-50. **Ν. Βέη,** Τὰ ἀναστενάρια κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας.

‘Ο Ν. Βέης ἀναφέρει ἐν χωρίον τῆς Συνόφεως χρονικῆς (παρὰ Σάνθα, Μεσαιων. βιβλ. τ. Ζ' σ. 371-2), ἐξ οὗ καταδεικνύεται ὅτι ἡ ὁργιαστικὴ λατρεία τῶν ἀναστεναρίων ἐπεχωρίαζεν ἐν Βουλγαρίᾳ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, διότι ὁ ἀνώνυμος χρονογράφος διηγεῖται, ὅτι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἀσάν, ὅπως ἐνθαρρύνωσι τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Βλάχους εἰς ἀπόστασιν, ὥκοδόμησαν ναὸν τοῦ ἄγίου Δημητρίου, «εἰς ὃν πολλοὺς συναθροίσαντες δαιμονολήπτους, οὓς Ἀσθενάριά τινες ὀνομάζουσιν, ἔπεισαν τούτους λέγειν ἐνθουσιῶντας, ὅτι ὁ Θεός τοῦ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων γένους τὴν ἐλευθερίαν ηὔδοκήσε» καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν ἄγιον Δημήτριον καταλιπόντα τὴν Θεσσαλονίκην. ‘Υπὸ τῶν τοιούτων ψευδοπροφητῶν παραπειθόμενον καὶ παραθαρρυνόμενον τὸ ἔμνος τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων, ἀπέσεισε τὸν φόβον, ὥφ' οὐ κατείχετο καὶ ἀπεστάτισεν, ἀκολουθῆσαν τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἀσάν.

Καὶ ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης (σ. 485 κέ. Bonn.), τοῦ ὑποίου τὴν μαρτυρίαν ἐπίσης ἀναφέρει ὁ Βέης, ἔξιστορῶν τὸ αὐτὸν γεγονός, πολυτίμους εἰδήσεις παρενέίρει περὶ τῶν ἀναστεναρίων, ἂν καὶ δὲν μνημονεύει τὸ ὄνομα αὐτῶν. Σπουδαιόταται εἶναι καὶ αἱ εἰδήσεις, ἃς παρεῖδεν ὁ Βέης, αἱ περιεχόμεναι ἐν τῷ Μοναχείῳ Β κώδικι τοῦ Χωνιάτου, τῷ δημωδεστέρῳ, καὶ δημοσιευθεῖσαι ἐν τῇ αὐτῇ ἐκδόσει τῆς Βόρνης. Τὸ δὲ παρὰ Χωνιάτῃ «δαιμονολήπτων ἐξ ἐκατέρου γένους» ἐπιμαρ-

τυρεῖ τὴν ταῦτότητα τῶν περιγραφομένων ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῆς συγχρόνου δραστικῆς λατρείας τῶν Ἀναστεναρίων, διότι τὰ νῦν Ἀναστενάρια ἢ Νεστενάρια, ἡτοι οἱ δαιμονόληπτοι,¹⁾ δὲν εἶναι μόνον ἀνδρες (*Ἀναστενάρηδες*), ἀλλὰ καὶ γυναῖκες (*Ἀναστενάραι*), δοι ποτὲ κατὰ τὴν ἕορτὴν ἀγίου τινὸς ὁρχούμενοι κατελήφθησαν ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ, ὡς ἄγνοι, ἐκεῖνοι ποῦ τοὺς ἔπιασεν ὁ ἄγιος, ὡς λέγουν.

Τὰ κείμενα, τὰ ὅποια παραθέτει ὁ Βένης, εἶναι ἀναφισθήτητον, διτι ἀναφέρονται εἰς τὰ Ἀναστενάρια, καὶ μαρτυροῦσι τὴν ὑπαρξίν τούτων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Β' τοῦ Ἀγγέλου, καὶ δὴ ἐν ἔτει 1183. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα κείμενα, καὶ παλαιότερα, καὶ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, περὶ ὧν διαλαμβάνω ἐν μελέτῃ περὶ τῶν Ἀναστεναρίων προσεχῶς δημοσιευθησομένη, ἐμφαίνοντα διτι ἡ ἐνθουσιαστικὴ τῶν Ἀναστεναρίων λατρεία ἡτο γνωστὴ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν περιεσώζετο μαρτυρία τις, οὐδεὶς θὰ ἐπετρέπετο ἐνδοιασμὸς διτι τὰ ἔθιμα ταῦτα ὑπῆρχον καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, διότι αἱ σημεριναὶ τελεταὶ (αἱ μέχρι πρὸ δλίγων ἐτῶν τούλαχιστον ἀγόμεναι) παρέχουσιν ἐμφανέστατα τεκμήρια ἀπωτάτης ἀρχαιότητος.

'Ἐν τῇ συνοδευούσῃ τὰ δύο βυζαντινὰ κείμενα βραχυτάτῃ εἰσαγωγῇ, λέγει δι συγγραφεύς, διτι «ἡ ἕορτὴ καὶ καθ' ὅλου τὸ καθεστῶς τῶν κοινῶς καλουμένων Ἀναστεναρίων» διετηρήθη ἐν μέρει (;) καὶ ἐν Σκύρῳ, καὶ παραπέμπει εἰς πραγματείαν τοῦ R. M. Dawkins ἐν τῇ 'Ἐπετηρίδι τῆς ἐν Ἀθήναις Βρεταννικῆς σχολῆς, τοῦ Lawson ἐν προηγουμένῳ τόμῳ τῆς αὐτῆς 'Ἐπετηρίδος, καὶ τοῦ M. Κωνσταντινίδου, καὶ διτι περὶ τῶν ἐν Θράκῃ ἀναστεναρίων ἐπραγματεύθησαν ὁ Dawkins ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς ἑταρείας τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν (1906) καὶ δι Βιζηνηὸς ἐν τῇ Θρακικῇ ἐπετηρίδι (1897)²⁾. Πάντα ταῦτα εἶναι ἀνακριβέστατα. 'Ἐν Σκύρῳ μὲν τὰ ἀναστενάρια εἶναι παντελῶς ἀγνωστα, οἱ δὲ συγγραφεῖς εἰς οὓς παραπέμπει οὐδὲ λέξιν γράφουσιν περὶ Ἀναστεναρίων. Περὶ τῶν Ἀναστεναρίων ἐπρα-

¹⁾ Ἀνακριβῶς δι Βένης διμιλεῖ περὶ ἕορτῆς τῶν Ἀναστεναρίων.

²⁾ Τὰ ἐν τῇ Θρακικῇ ἐπετηρίδι τοῦ 1897 (εἰς ἄν καὶ δι Dawkins παραπέμπει) εἶναι ἐπιτομὴ πραγματείας τοῦ Βιζηνηοῦ, δημοσιευθείσης ἐν τῇ 'Ἐβδομαδὶ τοῦ 1888 ἀρ. 32—35.

γιματεύθη ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ *Bučanovádi* μόνος ὁ A. Xouromouzis (1873), πλὴν δὲ τούτου, ἀλλὰ διὰ βραχυτάτων καὶ ὁ μὴ ἀναφερόμενος G. Perrot, ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ *Xouromouzis* λαβὼν ἀφορμήν.

Ταῦτα δύνανται νὰ ἔξηγηθῶσι μόνον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Βέης συνέχει πρὸς τὰ Ἀναστενάρια τοὺς οὐδὲν κοινὸν πρὸς ταῦτα ἔχοντας *Kaloyéronos*, τοὺς γινομένους ἐν Βιζύῃ κατὰ τὰς ἀπόκρεως, ὡν ἀναλογίας τινὰς εὐλόγως διαβλέπει ὁ Dawkins εἰς τινας σκυρίας μεταφριέσεις τῶν ἀπόκρεων. Ὁ περὶ τῶν *Kaloyéronos* τῆς πατρίδος τοῦ πραγματεύμενος ποιητὴς Βιζηνὸς ἐγίνωσκεν ἄριστα καὶ τὰ Ἀναστενάρια, ἀν καὶ οὐδὲν ἔγραψε περὶ αὐτῶν, εἰς τὰς ὑπὸ τούτου δὲ πρός με ἀνακοινωθείσας ἀνεκδότους περιγραφὰς ἐβασίσθην προπάντων, ἔξετάζων τὰς περιεργοτάτας ταύτας καὶ διδακτικωτάτας θρακικὰς τελετὰς εἰς τὰ μαθήματά μου περὶ τῆς ἀρχαιολογίας τοῦ θεάτρου, ἥν ἀπὸ τοῦ 1892 κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος διδάσκω ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ¹).

'Η Εἰκονογραφημένη μηνιαία πανελλήνιος ἐπιθεώρησις. Δ. Βρατσᾶνος, διευθυντής. Δημ. Δημερ ὑποδιευθυντής.

Παραδόσεις περὶ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

"Ετ. Δ' 1908 σ. 98. *'Η οἰκογένεια τοῦ μάρτυρος. Λαϊκαὶ παραδόσεις.*

Ἐλληνικαὶ καὶ τουρκικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἃς ἔχω δημοσιεύση ἐν Παραδόσ. σ. 26—7, 689—691. *'Η συλλογὴ μου δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τοῦ περιοδικοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἡ πραγματεία τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου, «ὁ Κωνσταντίνος Παλαιολόγος ὡς σύζυγος» (ἐν N. Ἐλληνομνήμονι 1907 ἰδίως εἰς σ. 449. 451—3), διπόθεν κατὰ λέξιν παρέλαβεν.*

¹) Πολλοῦ λόγου ἀξίας πληροφορίας περὶ τῶν Ἀναστεναρίων μοὶ ἀνεκοίνωσε πρὸ τριετίας καὶ ὁ ἐν Σωζοπόλει φίλος μου .κ. Κ. Δ. Παπαϊωαννίδης, ὅστις καὶ φωτογραφίαν μιᾶς σκηνῆς τῶν Ἀναστεναρίων μετὰ πολλοῦ κόπου κατώρθωσε νὰ μοὶ πορίσῃ

'Εκκλησιαστικὴ ἀλήθεια ἐκδιδομένη ἀπαξ τῆς ἑβδομάδος. 'Ἐν Κωνσταντινούπολει 1909.

'Ημερὶς κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

'Ἄρ. 4 σ. 29—30. Μ. I. Γ[εδεών]. Πρόσκλησις εἰς ἡμερίδα.

'Ἐκ κώδικος τῆς ἀγιορειτικῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων ἀρ. 621 φ. 266α τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ Γεδεὼν δημοσιεύει, συνοδεύων δι' ἴστορικῶν ἐπεξηγήσεων, ἐπιστολὴν, ἥν ὁ Χαλκηδόνος Κωνστάντιος ἔπεμψε πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἰωαννίνων Κλήμεντα, προσκαλῶν αὐτὸν εἰς ἡμερίδα. Εἶναι δ' ἡ ἐπιστολὴ αὕτη θαυμάσιον ὑπόδειγμα ἐπιτετηδευμένου περιστοτέχνου ὑφους, διὰ πολλῶν κομψῶν δῆθεν ἀλλὰ κενῶν λέξεων ἐκφράζουσα κοινὰ καὶ εὐτελῆ νοήματα. Δὲν κρίνομεν ἀσκοπὸν τὴν ἀναδημοσίευσιν τοῦ ἐπισήμου τούτου μνημείου τῆς φρασιολογίας εὐπαιδεύτων Ἐλλήνων τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κατὰ τὰς κοινωνικὰς αὐτῶν σχέσεις, ἀφοῦ καὶ σήμερον ἔτι δὲν είναι ἵσως πολὺ σπάνιοι οἱ ἀγωνιζόμενοι νὰ μιμηθῶσι τοιαῦτα πρότυπα.

'Ἐπιστολὴ λακωνικὴ (!) ἦν πέπομφεν ὁ Χαλκηδόνος τῷ Ἰωαννίνων μητροπολίτῃ κυρίῳ Κλήμεντι.

Ἐδύαιμόνως καὶ σωτηριωδῶς τὸ τῆς ἱεραρχίας κλέος διακείσθω κατὰ τὸν διπλοῦν ἄνθρωπον ἐν ἔτεσι πλείστοις τῶν κορυφαίων (;).

'Ἡ ἀειθαλῆς ἄμπελος, τὸ τῆς ἀληθείας κλῆμα, ἡ τοὺς ἀειθαλεῖς βότρυας τῆς σωτηρίας ἐκφέρουσα, πυκνῶς διὰ στόματος καὶ κατὰ κόρον τῆς κληματίδος μεθύσιονσα τοὺς ἐπικρεμεῖς, μετὰ τὸ ἄριστον καὶ τὸν ὑπνον κλήματος δίκην ἀφιξάσθω πρὸς ἡμᾶς, ὅπως καύτοι τῆς κληματίδος κατατρυφῶντες θαλοὺς κληματίδος ἀναθάλωμεν.

"Ἐρρωσο

"Ο Χρυσοσουπόλεως

'Εκκλησιαστικὸς φάρος. 'Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1909.

Περίαπτον.

'Σ. 106 - 108. Κ. Ε. Παρασυρᾶ, 'Ἀλεξανδρινὸν περίαπτον.

Δημοσιεύει εἰκόνα καὶ περιγραφὴν περιάπτου εὑρεθέντος κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1908 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Εἶναι σφραγὶς ἐλλειψοειδῆς ὄνυχος, ἥς «τὴν περιφέρειαν καὶ τὴν ὀπισθίαν ὅψιν—λείαν οὖσαν καὶ οὐδὲν σημεῖον ἥ γράμματα φέρουσαν, περιέβαλλε σιδηρᾶ στεφάνη, τοῦ ὄλου λίθου ἥ ἐπιφάνεια ἐπηρεάσθη ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ αἰῶνας ὑπὸ τὴν γῆν διαμονῆς». Τὴν ἐνεπίγραφον ἐπιφάνειαν τοῦ λίθου περιθέει αὐλαξ, ἥν ὁ ἐκδότης ἀναγνωρίζει ὡς σῶμα ὅφεως, πληροῦται δ' αὕτη ὑπὸ ἐπιγραφῆς τριστίχου μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου στίχου τῆς

ἐπιγραφῆς εἶναι χαραγμένα τρία σημεῖα «ἀστρολογικαὶ καὶ καβαλιστικαὶ παραστάσεις», κατὰ τὸν ἐκδότην, ἀληθῶς δὲ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαρβήτου τῶν πλανητῶν, περὶ οὓς θὰ διαλάβωμεν ἐκτενῶς εἰς προσεχὲς τεῦχος. Τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγινώσκει ὁρθῶς ὁ ἐκδότης ὡδεῖς: «'Ιαώ, πάντων δέσ | ποτα. | ιαηιεηιουωηιη» Ἐκ τῶν ἐν τῷ τρίτῳ στέχῳ ἀσήμων φωνηέντων συμπεραίνει ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, ὅτι τὸ περίαπτον εἶναι τῶν γνωστικῶν, καὶ ἐκ τοῦ ὅφεως, ὅτι εἴναι τῆς γνωστικῆς αἱρέσεως τῶν ὀφιτῶν. Εἰκάζει δ' ὅτι ὁ χρόνος τοῦ περιάπτου δύναται νὰ ὁρισθῇ μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ ἕκτου αἰῶνος μ. Χ. Τὰ πολυπληθῆ ὄμοειδῆ μνημεῖα (πλὴν τῶν ὑπὸ Deonna ἐν Revue des études grecques 1907 δημοσιευθέντων πέντε ἐκ Θάσου περιάπτων) καθὼς καὶ τὰ σχετικὰ δημοσιεύματα καὶ τὰς μελέτας περὶ τούτων καὶ τῶν μαγικῶν βιβλίων καὶ περὶ τῆς αἱρέσεως τῶν γνωστικῶν, ἐξ ὧν ἡδύνατο νὰ ὀδηγηθῇ εἰς ἀκριβεστέραν περιγραφὴν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ περιάπτου, φαίνεται ἀγνοῶν ὁ συγγραφεύς.

Κόδιμος. Δεκαπενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικόν. Σμύρνη.

Παραδόσεις περὶ τῶν Καλῶν τῶν ὀρέων.

Ἐτος Α' ἀρ. 6, 1 Μαρτ. 1909 σ. 88. **Θεοφράστου,** Ἀπὸ τὰ νησιωτικὰ διηγήματα. Οἱ καλοὶ τῶν ὀριῶν. Λαϊκὴ παράδοσις.

Παράδοσις εἰς ἄκρον ἐνδιαφέρουσα, ἀλλὰ δυστυχῶς διεσκευασμένη εἰς διήγημα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διακρίνεται τί εἴναι τὸ δημῶδες καὶ τί προσθήκῃ τοῦ συγγραφέως. Οὐδὲ ὁ τόπος ἀναφέρεται, ὅπου αἱ παραδόσεις ἐπικωριαζούσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς ἔξελεξεν ὡς ψευδώνυμον τὸ ὄνομα τοῦ διασήμου Ἐρεσίου φιλοσόφου καὶ γράφει ἐξ Ἐρεσοῦ, πιθανῶς ἐρέσιαι ἦ καθόλου λεσβιακαὶ θὰ εἴναι καὶ αἱ παραδόσεις. Παραλαμβάνω ἐκ τοῦ διηγήματος ὅσα φαίνονται δημώδη.

Μιὰ γριὰ τοὺς ἀπάντησε (τοὺς Καλοὺς τῶν ὀριῶν;) πηγαίνοντας 'ς τὸ μάλο τὰ μεσάνυχτα. Γδύθηκε κ' ἔσυρε τὸ χορὸ γυμνή, ὀλόγυμνη, κ' ἐκεῖνοι σφύριζαν γύρω τῆς σὰ δαιμονισμένοι.¹⁾

¹⁾ Πρβλ. διαφόρους παραδόσεις περὶ Καλλικαντζάρων (Πολίτου Παραδόσεις ἀρ. 619, 620 σ. 351-2, 1336-7) στοιχειῶν (αὐτ. ἀρ. 549), Νεράιδων (αὐτ. ἀρ. 730) καὶ τὴν λεσβιακὴν περὶ τῆς ἀντρειωμένης καὶ τῶν δαιμονίων (αὐτ. ἀρ. 879).

“Ἐνας ἔκουστσάθη σὲ μιὰ κακὴ ὥρα ἔτσι γιὰ τὸ τίποτε. Εἴπαν τότε πῶς οἱ καλοὶ τῶν δριῶν τὸν ἔκουτσαν, γιατὶ πέρασε πάνω ἀπὸ τὸ τραπέζι των τὴν ὥραν ποῦ ἐκεῖνοι τρώγανε.¹⁾ Ἐξώδεψε πολλὰ ’ς τοὺς γιατροὺς μὰ δὲν εἶδε καμία ὡφέλεια. “Υστερα ἀκολούθησε τὴ συβουλὴ ποῦ τοῦ δωκε κάποιος γέρο Μῆτιος, καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ τρίστρατο ἐκεῖ ψηλὰ ’ς τὸ δρόμο τῶν μύλων, παραμονὴ τῆς πρώτης τοῦ Σταυροῦ, εἶναι ἡ βραδειὰ ποῦ βγαίνουνε οἱ ἔωροισμένοι, γυρεύοντας τὴν ἀδερφή των τὴν Καλὴ ’ς τῆς γῆς τὰ τέσσαρα²⁾ ἄκρα. Ἡταν φεγγάρι, καρτέρες πολλὴ ὥρα, καὶ ἄκουσε μακριὰ ἀπὸ τοὺς μύλους νὰ κρᾶξῃ ὁ πετεινός. Ἡταν μεσάνυχτα, καὶ τὴν ἵδια στιγμὴ ἄκουσ’ ἔνα σφύριγμα, καὶ ἔαφνου ὁ δρόμος μαύρισε ἀπὸ τάλογατα, καὶ ἀκούστηκε τὸ ποδοβολητὸ χιλιάδων ποδαριῶν.³⁾ Καὶ κάτι πράματα πὰ ’ς τάλογα σὰν ἄνθρωποι, μὰ μαῦροι, σιχαμένοι, τρομεροί, μὲ μάτια σὰν ἀστροπελέκι(;) Κι’ ἀπ’ ὅλους πιὸ μπροστὰ ἐπήγαιν⁴⁾ ἔνας ἀψηλός, ποῦ ὅλο φώναζε ’ς τοὺς ἄλλους καὶ πρόσταζε. Σὰν ἔκοντοζύγωσαν ὁ ἄνθρωπος ἔαπλωθηκε ’ς τὴ μέση τοῦ δρόμου. Ἐκεῖνοι τὸν εἶδαν, ἐγέλασαν, ἔεπεζεψαν, ἀνάψανε κοντά του μιὰ μεγάλη φωτιὰ κι’ ἀρχίσανε χορό. ‘Απάνω ’ς τὸ χορὸ τοῦ διναν κάποτε καμιὰ κλωτσιὰ καὶ σπαρταροῦσαν νὰ γελοῦν, ὅμως αὐτὸς μιλιά! Αἰσθανόταν τὴ ζέστα τῆς φωτιᾶς καὶ κάπου κάπου τὸν ἔπιανε ἀνατριχίλα, ὅταν τὸ κρύο φόρεμά τους ἄγγιζε τὸ πρόσωπό του. Ποιὸς ξέρει πόση ὥρα χορεύανε. Ξάφνου ἀκούστηκε τὸ κράξιμο τοῦ πετεινοῦ. «Ο μαῦρος εἶναι! τὴ δουλειά σας» φωνάζει ἔνας ἀπ’ τὸ χορό. Περνᾶνε δυὸ λεφτὰ καὶ πάλ’ ὁ πετεινός. «Ἡταν ὁ κόκκινος! κυτάξετε τὸ χορό σας»! φωνάζουν. Πέρασαν δύο λεφτὰ καὶ τρίτος πετεινός. «Ο ἀσπρός ήτανε! φευγιό!»⁵⁾ φωνάζανε ὅλοι μαζί. Καὶ τότες νά σουνα νά βλεπες τοὺς ἔωροισμένους μὲ τί βία καὶ μὲ τί κακὸ ἀνέβαιναν ’ς τάλογατά των κ’ ἔφευγαν. Καὶ πίσω πίσω πόμεινεν ἔνας

¹⁾ Ὁμοίας παραδόσεις περὶ Νεράιδων, αἱ διποῖαι λαβύρινθοι διασκελίσῃ τὸ ἀόρατον τραπέζι των, βλ. παρὰ Πολίτ. αὐτ. ἀρ. 732-4.

²⁾ Ἔφιππος συνοδεία δαιμονικῶν δοντων ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν κορητικὴν παράδοσιν παρὰ Πολίτ. ἀρ. 694 σ. 408-9.

³⁾ Περὶ διαλύσεως τοῦ χοροῦ καὶ τῆς ἔξαφανίσεως τῶν νυκτερινῶν δαιμονίων μετὰ τὴν τρίτην φωνὴν τοῦ ἀλέκτορος βλ. ὅσα ἐσημείωσα εἰς Παραδόσεις σ. 1310 κέ.

κουτσός χωρὶς ἄλογο, ποῦ διάβαινε μὲ βίᾳ, μὰ πολὺ ἀργὰ σὰν τὴ χελῶνα. Τότες ἥρθανε 'ς τὸ νοῦ του οἱ συβουλαῖς τοῦ γέρο Μήτου. «Οὐ τελευταῖος τους εἶναι χωλός· μὴν τὸν ἀφῆσῃς· θὰ σὲ γιάνη γιατὶ κεῖνος σ' ἔκανε κουτσό». ¹⁾ Σηκώθη λοιπὸν καὶ τὸν ἀρπαξε ἀπὸ τὸ χωλό του πόδι καὶ δὲν τὸν ἀφῆνε, μὲ δλαις ταῖς φοβέραις καὶ τὰ παρακάλια του· βαρέθηκε εἰς τὸ στερνὸν ὁ τρισκατάρατος καὶ τοῦ λέει. «Τὸ πόδι σου, βρὲ κουτσέ, κακόκουτσε, ἀναθεματισμένε, ἔχε το, χτύπα το 'ς τὸ κεφάλι σου.» Ἐκείνη τὴν ὥρα κατάλαβε τὸ βλαμμένο πόδι του νὰ τρίζῃ δυνατά, καὶ σηκώθηκε γερός.

Πάντα τὰ στοιχεῖα, ἔξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ παράδοσις αὗτη, ὡς κατεδείχθη εἰς τὰς ὑποσημειώσεις, εἶναι κοινὰ καὶ εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς παραδόσεις. Τὸ Ἰδιάζον δ' ὅμως τῆς λεσβιακῆς εἶναι, ὅτι ἐν ταύτῃ ἐμφανίζεται νέα κατηγορία δαιμονικῶν ὅντων, οἱ καλοὶ τῶν ὁριῶν, ἀγνώστων εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας Οἱ καλοὶ τῶν ὁριῶν ἔχουσι πολλὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν Καλλικαντζάρων, οἵτινες ἐνιακοῦ δι' εὐφημητικοῦ ὀνόματος ἐπίσης καλοῦνται καλλισπούδηδες, χρυσαφεντάδοι, Ἀς ἐμᾶς καλού. (Παραδόσεις σ. 1257-8). Εἶναι ἐπίσης μαῦροι καὶ σιχαμένοι, ὡς οἱ Καλλικάντζαροι (αὐτ. σ. 1292-3) καὶ ἀφαιροῦντι τὴν φωνὴν τοῦ ἀποκρινομένου εἰς αὐτὸὺς (αὐτ. σ. 1301). Ἀδελφὴ των εἶναι ἡ Καλή, ἡ πρώτη τῶν Νεράιδων (αὐτ. σ. 393), σχέσις δὲ τῶν Καλλικαντζάρων πρὸς τὰς Νεράιδας ἐμφαίνεται καὶ εἰς ἄλλας παραδόσεις (αὐτ. σ. 351. 1322). Ἄλλ' ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐμφανίζονται, ἀντίκειται εἰς τὴν συνταύτισιν τῶν καλῶν τῶν ὁριῶν πρὸς τοὺς Καλλικαντζάρους, οἵτινες μόνον κατὰ τὰ δωδεκαήμερα ἐπιφαίνονται.

Τὸ δ' ὄνομα αὐτῶν ἐνθυμίζει τὴν Καλὴν τῶν ὁρέων τῶν βυζαντινῶν παραδόσεων (*Ψελλὸς παρ' Ἀλλατίῳ, de Graecorum hodie quorundam opinatio[n]ibus* σ. 160). Τὸ ὄνομα τοῦτο διεσώθη παρεφθαρμένον ἐν Κύπρῳ μόνον, ὅπου ἡ Κάλη ἡ Καλὴ τῶν Ὁρκῶν (= Ἐβραίων) πιστεύουσιν ὅτι εἶναι δαιμόνισσα, ποῦ ἔχει μεγάλην δύναμιν. (*Πολίτου, Παραδόσεις* σ. 394). Ἐν τῇ λεσβιακῇ παραδόσει ἡ Καλὴ λέγεται ἀδελφὴ τῶν Καλῶν τῶν ὁριῶν, καὶ ἀλλαχοῦ

¹⁾ Βλ. Παραδ. ἀρ. 710. 711. Καὶ ἐν ταύταις ἡ κουτσὴ Νεράιδα κουτσαίνει τὸν ἄνθρωπο, καὶ αὐτῇ πάλιν τὸν θεραπεύει.

τῆς Ἐλλάδος ἡ κυρὰ Κάλω εἶναι ἡ ἀρχόντισσα τῶν Νεοάιδων, ἔλκουσα πιθανῶς τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἡγεμόνος τῶν νυμφῶν Καλλιστοῦς, τῆς συνταυτισθείσης πρὸς τὴν Ἀρτεμιν Καλλίστην. Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅπόσον ἐπιθυμητὴ εἶναι ἡ ἔξαρχοίσθωσις τῶν ἐν Λέσβῳ ἡ ἀλλαχοῦ φερομένων παραδόσεων περὶ τῶν Καλῶν τῶν ὁριῶν.

Αἱ Ἀπόκρεω ἐν Ἀθήναις.

Ἀντ. σ. 91-4. Στρεψιάδου [Χαρ. Ἀννίνου] Ἀθηναϊκὴ ζωὴ.

Περιγραφὴ τῶν Ἀπόκρεων ἐν Ἀθήναις ἐν παλαιοτέροις χρόνοις καὶ νῦν.

Κρητικὸς ἀστὴρ. "Οργανὸν ἐκπαιδευτικὸν ἐπιστημονικὸν φιλολογικὸν καὶ κοινωνικὸν ἐκδιδόμενον δίς τοῦ μηνός. Ἐν Χανίοις, "Ἐτος Β'. 15 Νοεμβρίου 1907 — 1 Νοεμβρ. 1908 ἀρ. 25 - 45. "Ἐτ. Γ' 15 Νοεμβρ. 1908 — 15 Ἀπριλ. 1909 ἀρ. 46 - 56.

Κρητικαὶ παροιμίαι.

"Ἐτ. Β' καὶ Γ' ἀρ. 26. 29. 32. 34. 37. 41 - 47. 51 - 54.

Στ. Π. Κρητικαὶ παροιμίαι.

Πλουσιωτάτη συλλογὴ κρητικῶν παροιμιῶν δλιγίστας δ' ὅμως περιέχουσα ἀνεκδότους. Ἄλλὰ τοῦτο οὐδόλως εἶνε θαυμαστόν, διότι εὐτυχῶς ἔχομεν ἀξιολόγους συλλογὰς κρητικῶν παροιμιῶν. Πλὴν τῆς ἐξ 900 περίπον παροιμιῶν συλλογῆς, ἥν παρὰ τοῦ Γ. Ἰαχ. Καλαϊσάκη λαβὼν συμπεριέλαβον ἐν ταῖς ἔμαις Παροιμίαις, δ' αὐτὸς Καλαϊσάκης ἔχει δημοσιεύση 240 παροιμίας ἀπὸ τοῦ στοιχείου Ο ἀρχομένας ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Παρνασσῷ (1894. 1895 τ. IC'. IZ'), εἰλεῖ δὲ προηγουμένως δημοσιεύση καὶ ἄλλας ἐν τῇ κρητικῇ ἐφημερίδι «Ἀπτερα» (1880). Ο Γιάνναρης ἐν τῇ συλλογῇ τῶν κρητικῶν ἀσμάτων (1876) περιέλαβε καὶ 201 παροιμίας καὶ δ' Φραντζεσκάκης ἐν τῇ Ἀριάδνῃ του (1883) 341 παροιμίας. Πλουσία ἐπίσης συλλογὴ παροιμιῶν ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν τῇ «Κρητικῇ ἐφημερίδι» τοῦ 'Ρεθύμνου (1901. 1902). Καὶ ἄλλαι δὲ μικρότεραι συλλογαὶ κατὰ καιροὺς ἔξεδόθησαν.

Ἡ προκειμένη συλλογὴ οὐδεμιᾶς παροιμίας παρέχει τὴν ἑρμηνείαν, οὐδὲ τοὺς ἀναφερομένους εἵς τινας τούτων μύθους καταγράφει, οὐδὲ τὰς ἴδιωματικὰς λέξεις ἔξηγεῖ. Δυσχεραίνει δὲ τὴν χρῆσιν αὐτῆς

καὶ ἡ ἔλλειψις οῖασδήποτε κατατάξεως. Διότι κατάταξις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαίως ἡ καταγραφὴ κατ’ ἀλφαβητικὴν τάξιν, δριζομένην ἐκ τοῦ ἀρκτικοῦ γράμματος τῆς πρώτης λέξεως ἐκάστης παροιμίας. Ἡ ἀλφαβητικὴ τάξις καθόλου οὐδεμίαν ἔχει ἔννοιαν καὶ χρησιμότητα, ἀλλὰ συλλογὴ ἐν ἥ τὸ ἄσπρος λ. χ. προτάσσεται τοῦ ἀκριβὸς ἥ τὸ αὐγὸ τοῦ ἀσκημη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔχουσα οἰανδήποτε κατάταξιν.

Βασκανία καὶ ἐπωδαὶ τῆς βασκανίας

Αὐτ. Β' ἀρ. 29 σ. 220 - 1. Μανούσου Ι. Κέδρωνα, Λάβωμα ἢ θάρμοισμα καὶ γηθειαῖς.

Αναφέρει δεισιδαιμονίας, ἐπιχωριαζούσας ἐν Σφακίοις, περὶ βασκανίας, τὰ ἐν χρήσει ἀντιβασκάνια καὶ δύο ἐπωδὰς (γηθειαῖς=γοητείας) τῆς βασκανίας σφακιανάς. Ἡ ἑτέρα τούτων εἶναι παραλλαγὴ τῆς χρητικῆς ἐπωδῆς τῆς βασκανίας, ἦν ἐδημοσίευσεν ὁ Γ. Ιακ. Καλαϊσάκης ἐν Δελτ. Ιστορ. Ἐταιρείας τ. Β' σ. 129, ὅπόθεν τὴν ἀναδημοσιεύει. Τῆς δὲ δευτέρας παραλλαγὴν πληρεστέραν χρητικὴν ἔχομεν παρὰ Χονδρούζη (Κρητικὰ 1842 σ. 26 - 7), παρὰ τῷ δοπίῳ καὶ τινα τῶν ἀντιβασκανίων μνημονεύονται. (Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Βασκανία, ἐν Ἀνατολικῇ ἐπιθεωρήσει 1873 τ. Α' ἰδίως ἐν σ. 573⁹ - 4).

Δημώδεις γνῶμαι περὶ πενθερᾶς.

Αὐτ. ἀρ. 30 σ. 227 - 8. Ἐμμ. Ι. Σαουνάτσου. Ἡ πενθερὰ ἀνὰ τὴν ὑφῆλιον.

Ἐσταχνολογήθη ἔξι ἐκτενεστέρουν ἄρθρου μον «Ἡ πενθερὰ παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς», δημοσιευθέντος ἐν τῇ Ἐστίᾳ (1879 τ. Ζ' σ. 376 - 9), παραληφθεισῶν πασῶν τῶν φερομένων πρὸς πίστωσιν μαρτυριῶν. Καὶ τοῦ κειμένου ἡ ἐπιτομὴ ἔγινεν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἵδιως τὰ περὶ ἔλληνικῶν ἴδεων περὶ πενθερᾶς ἐκολοβώθησαν οὕτως, ὥστε κατέστησαν ἀκατανόητα.

Αὐτ. ἀρ. 36 σ. 277. Κ. Γ. Λαγουμιτζάκη, Ἡ πενθερὰ ἐν Κρήτῃ.

Ὑπολαμβάνων συγγραφέα τοῦ ἀνωτέρῳ ἄρθρου τὸν ὑπογράψαντα αὐτό, ὁ Κ. Γ. Λαγουμιτζάκης εὐλογον ἐκφράζει ἀπορίαν, πῶς οὗτος, παραθεὶς τὰς γνῶμας πλείστων λαῶν πολιτισμένων καὶ μή, οὐδὲν ἀνέφερε περὶ τοῦ χρητικοῦ λαοῦ. Καὶ ὅμως, λέγει, οἱ Κρήτες

ἔχουσιν ἔκφέρη γνώμην περὶ τῆς πενθερᾶς, δπως καὶ περὶ ὅλων τῶν βιοτικῶν ζητημάτων. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ ἄρθρου ἐκείνου φέρει μίαν κρητικὴν παροιμίαν ἀνέκδοτον «Δυὸς τεμπέρια σὲ μιὰ κασσέλα δὲ χωροῦν», ἡτις Ἰδίως ἀναφέρεται εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις τῆς πενθερᾶς καὶ τῆς νύμφης^{1).}

Ἄλλην παροιμίαν δ' ὅμως ἥ ἄλλο μνημεῖον τῆς δημόδους φιλολογίας δὲν ἀναφέρει, διότι νομίζει ὅτι κάλλιστα αἱ περὶ πενθερᾶς ἰδέαι τοῦ κρητικοῦ λαοῦ διατυπώνονται ἐν δημοτικῷ τινι ἄσματι, τὸ δοποῖον παραθέτει. Τὸ ἄσμα τοῦτο εἶναι παραλλαγὴ τοῦ παρὰ Γιάνναρη ἀρ. 130 σ. 127 καὶ Βλαστῷ, ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 59-60· (ἄλλαι παραλλαγαὶ παρὰ Passow ἀρ. 456-458). Οὐδὲν δ' ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν περὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, διότι δὲν είναι ἐπιχώριον κρητικὸν ἀλλὰ πανελλήνιον ἄσμα. Πλὴν τῶν παρὰ Passow παραλλαγῶν καὶ ἄλλαι πολλαὶ εἴναι γνωσταὶ ἐκ διαιρόσων ἐλληνικῶν τόπων. (΄Ηπειρωτικαὶ παραλλαγαὶ: Ζωγρ. ἀγῶν σ. 88 ἀρ. 61, σ. 156 ἀρ. 281, σ. 169-170 ἀρ. 321. Χ. Χρ. Λεσίου, Έλληνικὸν χρονολόγιον δ΄ Ἡπειρώτης 1901 σ. 35-6. — Ἀνατολικῆς Θράκης: Ἔστια 1894 τ. Α΄ σ. 26. Λουλουδοπόνλου, Ἀνέκδοτος συλλογὴ ἥθων κλπ. τῶν Καρυῶν (Ἐπαρχίας Καβακλῆ) σ. 82-3 ἀρ. 79. — Μακεδονίας: Α. Δ. Γουσίου, τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου σ. 83-4 ἀρ. 127. — Χίου: Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 85-6. — Λέσβου: Georgeakis, Le folk-lore de Lesbos σ. 206-8. — Νισύρου: Ζωγρ. ἀγῶν σ. 390-1. — Κερκύρας: Μαρούσου, Τραγούδια ἔθνικὰ Β΄ σ. 37-48. — Ζακύνθου: δ Φάρος τῆς Ἀνατολῆς 1902 σ. 438-440. — Κορσικῆς: Φαρδύ, Ἰστορία τῆς Κορσικῆς. Αθ. 1888 σ. 169-170 καὶ ἄλλαι πλεῖσται παραλλαγαὶ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς μου).

Λέξεις ἐλληνικαὶ ἐξ ἀνατολικῶν γλωσσῶν.

Αὐτ. Β΄ σ. 230. 246 Γ΄ σ. 399. Γ. Ιακ. Καλαϊσάκη, Φιλολογικὰ πάρεργα.

Ἐρμηνεία λέξεών τινων ἐξ ἀνατολικῶν γλωσσῶν εἰλιγμένων.

¹⁾ Παραλλαγὰς πολλὰς τῆς παροιμίας ταύτης, γενικωτέραν ἔχούσης ἔννοιαν, βλ. ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμίαις τ. Δ' σ. 600 λ. δύο ἀρ. 37. Κρητικὰς δέ τινας παροιμίας ἀναφερομένας εἰς τὴν πενθεράν (παραλλαγάς τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν) βλ. παρὰ Βλαστῷ (ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 58).

Κρητικὴ λαογραφία.

Αὐτ. Β' ἀρ. 32 σ. 241-2. Ἐμμ. Γ. Γενεράλι, Ἡ κρητικὴ λαογραφία.

Προτροπαὶ πρὸς λαογραφικὰς ἔρεύνας καὶ ὁδηγίαι περὶ καταρτισμοῦ συλλογῶν.

Περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἐρωτοχρίτου.

Αὐτ. ἀρ. 33 σ. 250-1. ἀρ. 35 σ. 269. Σ. Δεινάκι, Ὁβίδιος — Κορνᾶρος, Μεταμορφώσεις — Ἐρωτόχριτος.

Ἄφορομώμενος ἐκ τῆς ὁμοιότητος, ἢν διαγινώσκει, χωρίων τινῶν τοῦ Ἐρωτοχρίτου καὶ ἀρχαίων Ῥωμαίων ποιητῶν, ὃ ἐν Χανίοις καθηγητὴς Σ. Δεινάκις ἐπιχειρεῖ ν' ἀποδεῖξῃ ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοχρίτου ἐγίνωσκε τοὺς ποιητὰς τούτους καὶ ἐμιμήθη αὐτούς. Ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ ὑποδεικνύει τὰς ὁμοιότητας τοῦ Ἐρωτοχρίτου πρὸς τὰς μεταμορφώσεις τοῦ Οβιδίου. Πλὴν τῆς ἐκθέσεως τοῦ μυθου τοῦ Κεφάλου καὶ τῆς Πρόκριδος (Metam. VII, 796 κέ.) ἐξ ἡς νομίζει ὅτι παρέλαβε ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοχρίτου τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Κρητικοῦ, διαγινώσκει τὴν μίμησιν καὶ ἐν τισι στίχοις.

Καὶ ἐν διατριβαῖς πρότερον δημοσιευθείσαις ὑπεστήριξεν ὁ Δεινάκις τὴν αὐτὴν γνώμην. Ἐν Κρητικῷ ἀστέρι Α' σ. 163-4 (Οὐεργίλιος-Κορνᾶρος, Γεωργικὰ-Ἐρωτόχριτος) διαβλέπει τὴν ὁμοιότητα στίχων τινῶν τοῦ Ἐρωτοχρίτου πρὸς τὰ Γεωργικὰ τοῦ Βιργιλίου. Καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι Ἰδη ὑπέδειξεν ἀναλογίας καὶ ὁμοιότητας πρὸς στίχους τῆς Αἰνειάδος ἐπίσης καὶ ἐν ἑτέρᾳ κρητικῇ ἐφημερίδι, τῇ Ἐπλίδι.

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς περὶ τοῦ Ἐρωτοχρίτου πραγματείας μου δὲν ἐγίνωσκον δυστυχῶς τὰς ἐργασίας ταύτας, καὶ διὰ τοῦτο οὐδένα περὶ αὐτῶν ἔκαμα λόγον, διαλαμβάνων περὶ τῶν ὑποτιθεμένων πηγῶν τοῦ ποιήματος (Λαογραφία σ. 60 κέ.). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν μελέτην αὐτῶν δὲν μετέβαλον τὴν γνώμην, ἢν ἔχω περὶ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ Ἐρωτοχρίτου. Τὴν κρίσιν μου δὲ περὶ τῶν προσαγομένων εἰς τὰς διατριβὰς ταύτας ἐπιχειρημάτων ἔσπενσα ν' ἀνακοινώσω εἰς τὸν συγγραφέα. Ταῦτα, ἔγραφον αὐτῷ, ἐλέγχουσι μὲν βιαθεῖαν γνῶσιν καὶ τοῦ Ἐρωτοχρίτου καὶ τῆς ἀρχαίας κλασσικῆς ποιήσεως, εἰς ἓν ἀνε-

ζήτησε τὰ πρότυπα τοῦ νεοελληνικοῦ ποιήματος, νομίζω δ' ὅμως ὅτι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, τὸ πόρισμα, ὅπερ πρέπει νὰ συναγάγωμεν εἶναι ἀντίθετον ὅλως. Ἀφοῦ καρπὸς τοσοῦτο λεπτομεροῦς ἔξετάσεως ἡτοῦ ἡ παρατηρηθεῖσα ὅμοιότης ἐνὸς μύθου καὶ τινῶν ποιητικῶν φράσεων, βέβαιον φαίνεται, ὅτι οἱ Ἡρακλεῖοι ποιηταὶ οὐδεμίαν ἔσχον δοπῆν εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Αἱ ὅμοιότητες τῶν ποιητικῶν εἰκόνων καὶ περιγραφῶν εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ μὴ προϋποθέτωσιν ἀναγκαῖος γνῶσιν παλαιοτέρων προτύπων, ἀναφερόμεναι εἰς φυσικὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια τὰ αὐτὰ συναισθήματα δύνανται νὰ παραγάγωσιν εἰς διαφόρους ποιητάς, ἡ δὲ ἔκφρασις αὐτῶν δὲν ἔχει τι τὸ ἴδιαζον εἰς τοὺς Ἡρακλεῖον ποιητάς, ἐξ οὗ νὰ ἐλέγχηται σαφῶς ἡ μίμησις. "Ἄν δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον παρεξετάσωμεν τὸν Ἐρωτοκρίτον παρὰ τοὺς Ἑλληνας ποιητάς, θ' ἀνεύρωμεν πολλῷ πλείονας ὅμοιότητας. Διάφορον δὲν θὰ ἡτοῦ δὲ ἵσως καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παρεξετάσεως παρὰ τοὺς νεωτέρους ποιητάς.

Οὐδὲν ἡ διατύπωσις τοῦ μύθου τοῦ θανάτου τῆς Πρόκριδος παρ' Ὁβιδίῳ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πηγὴ τοῦ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ἐπεισοδίου τοῦ Κρητικοῦ, διότι αὐτῇ οὐδὲν πλειότερον ἡ διάφορον ἔχει τῆς ἐλληνικῆς τοῦ Φερεκύδου διατυπώσεως,¹⁾ τὸ ὅποιον νὰ περιέχεται ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ. Οἱ δὲ γενικοὶ χαρακτῆρες τοῦ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ ἐπεισοδίου εἶναι οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ τῶν ἄλλων διατυπώσεων τοῦ ἀττικοῦ μύθου περὶ Κεφάλου καὶ Πρόκριδος, τοῦ θεσσαλικοῦ περὶ Κυανίππου²⁾ καὶ τοῦ συβαριτικοῦ περὶ Αἰμιλίου,³⁾ μὲ μόνην τὴν τὸν διαφοράν, ὅτι οἱ κύνες τοῦ θηρευτοῦ ἐν τῷ τελευταίῳ καὶ ὅχι αὐτὸς οὗτος προξενοῦσι τὸν θάνατον τῆς ἐρωμένης. "Ιδιον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἡ παρεμβολὴ τῆς βισκοπούλας, τῆς προκαλούσης τὴν ζηλοτυπίαν τῆς συζύγου τοῦ Χαριδήμου. Πρὸς τοῦτο ἀντιστοιχεῖ μὲν ἡ ὑπόνοια τῆς Πρόκριδος περὶ ὑπάρξεως ἀντιζήλου, ἡ στηριζομένη εἰς τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Κεφάλου «ὦ νεφέλη, παραγενοῦ,» κατὰ τὴν ἐλληνικὴν διατύπωσιν, ἡ

¹⁾ Σχολ. Ὁδ. Λ. 321. Εὐστάθ. αὐτ. 320.

²⁾ Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Roscher, Lex. d. Mythologie τ. I σ. 1635 (λ. Κυανίππος 3).

³⁾ Πλουτάρχ. Παράλλ. ἐλλ. ὁμι. 21 σ. 310.

εἰς τὴν ἄχρουν καὶ ἐπιτετηδευμένην ἐπίκλησιν τῆς Αὔρας παρ' Ὁβιδίῳ, ἀλλ' εἶναι οὐδὲν ἡτον σαφὲς τεκμήριον, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἔξαρτησις τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἐκ τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ. Ἐπίσης διαφορά τις παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ τόξου παρὰ τῷ Ἐρωτοκρίτῳ, ἐνῷ ἐν τῷ ἀρχαίῳ μύθῳ δὲ Κέφαλος φονεύει τὴν Πρόκριν διὰ τοῦ ἴθυβόλου ἄκοντος, δὲν παρ' αὐτῆς ταύτης ἔλαβε δῶρον.

Αὐτ. ἀρ. 36 σ. 277 - 8, ἀρ. 36 σ. 283 - 4. **Κ. Γ. Δαγουμιτζάκι,** *Ο Ἐρωτόκριτος.*

Ἀνασκευάζων τὰς ἐν τῇ προηγούμενῃ διατριβῇ γνώμας, δὲ Κ. Γ. Δαγουμιτζάκις παρατηρεῖ, ὅτι δὲ Κορνᾶρος, ἔχων μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν, ἀντίληψιν δξεῖαν καὶ αἰσθησιν λεπτοτάτην, κατώρθωσε πιστῶς ν' ἀντιγράψῃ τὴν φύσιν καὶ τὴν ζωήν. Δὲν ἡτο δὲ δυνατὸν ν' ἀντιγράψῃ ἐκ παλαιῶν ποιητῶν μόνον τὰ περιγραφικὰ μέρη καὶ τὰς παρόμοιώσεις, χωρὶς ὅλον τὸ πνεῦμα τῶν ποιητῶν νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ ἴδικοῦ του καὶ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἔργον ἐν τοῖς πλείστοις ὅμοιον πρὸς τὰ ἐκείνων. Ἔπειτα αἱ ἰδέαι, τὰς ὁποίας ἵσχυρίζεται δὲ Δεινάκις ὅτι παρέλαβεν δὲ Κορνᾶρος παρὰ τοῦ Ὁβιδίου εὑρίσκονται καὶ εἰς δημώδη κρητικὰ ἄσματα. Πρὸς πίστωσιν δὲ φέρει παραδείγματα ἐκ τῆς δημώδους ποίησεως. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι εὐστοχωτάτη, καὶ καταδεικνύει, ὅτι ἀσφαλεστάτη μέθοδος ἐρεύνης τῶν πηγῶν τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἡ ἀφετηρίαν ἔχουσα τὸν καθορισμὸν τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν δημώδη ποίησιν.

Τὸ ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ.

Αὐτ. ἀρ. 33 σ. 254 - 5. **Κ. Γ. Δαγουμιτζάκι,** *Τὸ καλὸ ποντί.*

Μία τῶν καλλίστων καὶ πληρεστάτων παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, μικρὸν διαφέρουσα τῆς παρὰ Γιάνναρη (ἀρ. 293). Δύο μόνον στίχοι αὐτοῦ φαίνονται μοι ὑποπτοι, ἵσως δ' εἶναι παρείσακτοι. Ὅταν δὲ κομίζων τὴν ἀδελφήν του νεκρὸς φθάνη παρὰ τὴν πύλην τοῦ νεκροταφείου, γίνεται δὲ ἔξῆς διάλογος:

«Κατέχεις, Ἀρετοῦσα μον, σ' τὴ μάννα μας νὰ πάης;
— Κατέχω, Κωσταντῖνε μον, μ' ἄντε μαζὶ νὰ πάμε.
— Ἔγὼ χρωστῶ κορμὶ τοῇ γῆς, λαμπάδα τ' ἄη Γιώργη,
καὶ δὲν μπορῶ, Ἀρετοῦσα μον, νὰ πάω παραπέρα.»

'Ακολουθοῦσι δ' οἱ ἔξῆς στίχοι, οἵτινες προδήλως παρέλκουσι, καταστρέφοντες τὴν δραματικὴν ἐντύπωσιν:

Τότε ἡ κόρη τό νοιωσε πῶς εἰν' ἀποθαμένος,
γιατὶ κι' ἀμέσως χάθηκε σὰν φάντασμα ἀπ' ὅμπρος τοη.

Τὸ ἄσμα περιτοῦται διὰ τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς καὶ τῆς μεταμορφώσεως τῆς ἀδελφῆς εἰς τὸ νυκτόβιον πτηνόν, τὸ λεγόμενον ἐν Κρήτῃ καλὸν πουλὶ ἥζαροποῦλον. Ἡ μεταμόρφωσις ὡς κατακλεῖς τοῦ ἄσματος παρετηρήθη μέχρι τοῦδε μόνον εἰς πελοποννησιακὰς παραλαγάς. (Βλ. τὰς ἐμᾶς Παραδόσεις σ. 937).

Γαμήλιον ἄσμα περὶ δώρων καλογήρου εἰς νεονύμφους.

Αὐτ. ἀρ. 36 σ. 273-4. *I. Χατζηϊωάννου*, Τὰ χαρίσματα τοῦ καλογήρου.

Πραγματεύεται περὶ τῆς σχέσεως πρὸς ἀλλήλας δύο παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ γαμηλίου ἄσματος, τῆς μὲν κυπριακῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ Σακελλαρίου (Κυπριακ. τ. Α' σ. 723), τῆς δὲ κρητικῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ Π. Γ. Βλαστοῦ (δι γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 83).¹⁾ Ἡ παρατηρουμένη διμοιότης τῶν ἄσμάτων τούτων δὲν φαίνεται τυχαία, εἰκάζει δ' ὅτι ἐκ Κύπρου μετηνέκχθη τὸ ἄσμα εἰς Κρήτην. Ἡ εἰκασία αὕτη εἶναι πιθανωτάτη, ἀπόρον δὲ φαίνεται μοι, διατὶ δι Χατζηϊωάννου ἐνδοιαίζων θεωρεῖ δυνατὴν καὶ τὴν κρητικὴν καταγωγὴν τοῦ ἄσματος. 'Οτι τὸ κυπριακὸν ἄσμα εἶναι πληρέστερον δὲν εἶναι βεβαίως σπουδαῖος λόγος ὑπὲρ τῆς κυπριακῆς προελεύσεως, διότι ἡδύνατο εἰς σύμπτωσιν ἀπλῆν ν' ἀποδοθῆ ἡ μὴ δημοσιεύσις πληρεστέρας κρητικῆς παραλλαγῆς. Οὐδ' αἱ ἐπικλήσεις ἀγίων τιμωμένων ἐν Κύπρῳ εἴναι τεκμήριον κυπριακῆς καταγωγῆς, διότι αἱ ἐπικλήσεις αὗται εἶναι παρεμβλήματα ἔνεα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἄσματος. 'Αλλ' ἐν τῷ κυπριακῷ ἄσματι ὑπάρχουσί τινα κατ' ἔξοχὴν κυπριακὰ γνωρίσματα (οἷον ἡ μνεία τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου, τοῦ ἔντονος ἀνθεμοῦ κτλ.), ἄτινα καὶ ἂν ενδρίσκοντο ἐν πληρεστέρᾳ

¹⁾ Τὸ κυπριακὸν ἄσμα ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Γ. Λουκᾶ (Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 85-7), τὸ δὲ κρητικὸν ὑπὸ Γιάνναρη (Jeannarakī, Ἀσμάτα κρητικά σ. 212 ἀρ. 274) Τὸ παρὰ Βλαστῷ ἀσημάντους παρουσιάζει διαφορὰς ἀπὸ τούτου.

κρητικῇ παραλλαγῇ θὰ ὑπενέφαινον τὴν κυπριακὴν προέλευσιν. Ἀξιον δὲ σημειώσεως εἶναι, ὅτι τὸ γαμῆλιον τοῦτο ἄσμα, καθ' ὅσον ἐγὼ τούλάχιστον ἔξήτασα, δὲν εἶναι γνωστὸν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, εἰμὴ μόνον ἐν Σαράντα Ἐκκλησιαῖς τῆς Θράκης, ὅπου ἐπιχωριάζει τὸ ἀκόλουθον ἄσμα, δπερ μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὁ φοιτητὴς τῆς φιλοσοφίας Ἀθανάσιος Παπαϊωάννου.

- 'Αρχόντου γιὸς κάνει χαρά, κάνει καὶ πανηγύρι,
ὅλον τὸν κόσμο κάλεσε κι' ὅλο τὸ ψυχολόγιο,
κ' ἔνα φτωχὸ καλόγερο, κεῖνον δὲν τὸν καλαίνει.
Παίρνει καὶ πάει μονάχος τον, παίρνει καὶ πάει ἀτός τον.
5 Ἡρε ἡ ὥρα τοῦ παστοῦ, δποῦ κεροῦν τὴ νύφη.
'Ενας τὴν κέρασος φλονρόι, κι' ἄλλος τὴν δίνει γρόσι,
καὶ ὁ φτωχὸς καλόγερος πολὺ μαργαριτάρι.
Κι' ὅλοι τὸν ἐξηλεύαντε, κι' ὅλοι τὸν ἐρωτοῦντε
«Ἐσὺ φτωχὲ καλόγερε, πὸ ποῦ εἰν' ἡ δούλεψή σου;
10. — "Οσ' ἀστρα ναι 'ς τὸν οὐρανό, δσα πουλιὰ 'ς τὸν κάμπο,
δσα ψαράκια 'ς τὸ γιαλό, ὅλα ναι πραματειά μου.

Αὐτ. 37 σ. 287. Οἱ βασιλικοὶ γάμοι καὶ τὰ χαρίσματα τοῦ καλογῆρου.

'Ανατύπωσις τοῦ ἄσματος, περὶ οὗ ἡ ἀνωτέρῳ διατριβή, ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Βλαστοῦ.

Δοξασίαι περὶ σελήνης.

Αὐτ. ἀρ. 41 σ. 317. *Μανούσου I. Κόρκακα*, Ἡ σελήνη καὶ ὁ γάμος.

Σημείωσις περὶ τῶν ἐν Σφακίοις ἐπικρατουσῶν δοξασιῶν περὶ τῆς ἐπιτρείας τῆς σελήνης εἰς τὰς ἀνθρωπίνας πράξεις καὶ ἰδίως εἰς τὸν γάμον. Αἱ πλεῖσται τούτων εἶναι ἀγνωστοὶ ἄλλοθεν, καὶ δὲν ἀναγράφονται ἐν τῇ διατριβῇ μου *Der Mond in Sage und Glauben der heutigen Hellenen* (*παρὰ Roscher, Ueber Selene und Verwandtes*, Lpz. 1890 σ. 183 κέ.).

'Η νέα σελήνη εἶναι ἔμπλεως κακῶν, ταῦτα δὲ μεταδίδει εἰς τοὺς βλέποντας αὐτὴν τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της. (Ἡ δοξασία

αὗτη εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν ἄλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπιχρατοῦσαν· βλ. der Mond σ. 185). Εἰς τὴν ἐπήρειαν ταύτην ἀποδίδεται ἡ δυστροπία καὶ ἡ δύσθυμος διάθεσις, δι’ ὃ λέγουσιν ἐπὶ τοῦ ὁργίλου ἡ ἄγαν σκυθρωποῦ, ὅτι «εἶναι ’ς τὰ φεγγάρια του». (Ἄλλαχοῦ ταύτην καὶ ἄλλας παραπλησίας φράσεις λέγουσιν ἐπὶ τῶν καταλαμβανομένων ὑπὸ αἱφνιδίας μανίας ἡ ἀλόγου ὁργῆς, ἣν ἀποδίδουσιν εἰς ἐπήρειαν τῆς πλησιφαοῦς σελήνης: der Mond σ. 185). Ἀλλὰ πιστεύουσιν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπήρεια δύναται νὰ μεταβιβασθῇ ὑπὸ τοῦ ἰδόντος τὸ πρῶτον τὴν νέαν σελήνην εἰς ἔκεινο, πρὸς ὃ ἀμέσως ἐπειταὶ στρέψῃ τὸ βλέμμα του. Ὁδεν σπανίως μὲν πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ κάμνει ὁ ἴδων τὸν σταυρόν του, συνηθέστερον δὲ στρέφει τὸ βλέμμα εἰς βουνόν, διὰ νὰ ἐπιφρίψῃ ἐπ’ αὐτοῦ τὰ ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς σελήνης κακά ὄμοιώς δηλ. ὡς ἐν ἐπῳδαῖς καὶ ἐν ἀπευχαῖς παραπέμπουσι τὰ κακὰ «’ς τ’ ἄγρια ὅρη» ἢ «’ς τὰ ὅρη, ’ς τὰ βουνά». Πιστεύεται δ’ ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ μείνῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπὶ ἔνα σεληνιακὸν μῆνα εἰς τὴν αὔτην κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἥτο ὅτε τὸ πρῶτον εἶδε τὴν νέαν σελήνην. Διὸ συνήθως ἀτενίζουσιν αὐτὴν ὅρθιοι, νομίζοντες ὅτι ἔξασφαλίζουσιν οὕτως εἰς ἔαυτοὺς ὑγείαν καὶ εὐρωστίαν.

“Ολως ἴδιάζουσα εἶναι ἡ δοξασία τῶν Σφακιανῶν, ὅτι ἡ σελήνη ἐπὶ μίαν κατὰ δεκαήμερον ἡμέραν διαμένει εἰς ἔκαστον ἀπὸ τοὺς ὄκτω καιροὺς (ἀνέμους). Τὴν δ’ ἐνάτην δεκάτην ἐνάτην καὶ εἰκοστήν ἐνάτην δίαμένει εἰς τὰ οὐρανία καὶ τὴν δεκάτην εἰκοστήν καὶ τριακοστήν εἰς τὰ καταχθόνια. Εὑρισκομένη εἰς τὰ καταχθόνια ἀδυνατεῖ νὰ βλάψῃ, ὡς μὴ βλέπουσα, δι’ ὃ αἱ ἡμέραι ἔκειναι νομίζονται προσφορώταται πρὸς τέλεσιν γάμων. Τούναντίον δὲ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ συμβῇ δυστύχημά τι, ἀν τελεσθῶσιν οἱ γάμοι, ὅταν ἡ σελήνη εὑρίσκεται εἰς τὰ ἐπουράνια, διότεν ἐπισκοπεῖ τὰ πάντα. Ὁδεν ἡ 9, 19 καὶ 29η τῆς σελήνης θεωροῦνται ἀποφράδες.

‘Αποφεύγουσι δὲ τὴν ἐπήρειαν τῆς σελήνης καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ’ ἃς εὑρίσκεται αὕτη εἰς τοὺς καιρούς, ἥτοι τὴν 1 μέχρι τῆς 8, τὴν 11 μέχρι τῆς 18ης καὶ τὴν 21 μέχρι τῆς 28ης. ‘Ο γυμβρὸς ἔξερχόμενος τῆς θύρας τῆς οἰκίας δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ἀντικρύ του τὸν καιρόν, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ σελήνη. Διὰ τοῦτο ὁσάκις συμβῇ δυστύχημα ἐν γάμῳ λέγουσι: «Τ’ ἄστρο ἥταν ἀπ’ ἐμπρός». ‘Αν ἡ

θύρα τῆς οἰκίας λ. χ. εἶναι ἐστραμμένη πρὸς βορρᾶν, καὶ ἡ σελήνη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελετῆς τῶν γάμων εὐρίσκεται εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον, (διαιμένει δ' ἡ σελήνη 'σ τὴν τραμουντάνα τὴν 7ην 17ην καὶ 27ην ἡμέραν αὐτῆς), πάντως θὰ ἐπέλθῃ κακόν. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου ἡ ἀναβάλλουσι τοὺς γάμους, ἡ ἔξερχονται ἐξ ἄλλης θύρας, ἡ ἄν δὲν ὑπάρχῃ δευτέρα θύρα ἐκ τοῦ παραθύρου. Ἡ τάξις τῶν ἀνέμων ἀρχεται ἀπὸ τοῦ λεβάντε (ἀπηλιώτου, ἀνατολικοῦ), ἔπονται δ' ὁ σιρόκκος, (εὔρος, νοτιανατολικός), ὥστραια (νότος), γαρμπής (λιψ, νοτιοδυτικός) καὶ οὕτω καθεξῆς.

Κρητικὰ δίστιχα.

Αὐτ. σ. 318. Γ. Ιακ. *Καλαϊσάκη, Κρητικὰ δίστιχα.*

"Ἐνδεκα δίστιχα γνωμικά, ὧν τὰ ἔξ εἶναι πανελλήνια, πάντα δὲ φέρονται ὡς παροιμίαι. Τοῦ πρώτου βραχυτέρα διατύπωσις, ἐπίσης κρητική, ἐδημοσιεύθη ἐν Ἐβδομάδι τ. Α' σ. 128. Τοῦ δευτέρου πλείσται ὑπάρχουσι παραλλαγαὶ συντομώτεραι, περιλαμβανόμεναι ἐν τῷ ἀνεκδότῳ μέρει τῶν Παροιμιῶν μου ἐν λ. μωρός. Τὸ τρίτον δομοίως πολλαχοῦ τῆς Ἐλλάδος λέγεται μὲν ἐλαχίστας διαφορὰς (Παροιμίαι λ. ξοδιάζω 5· καὶ ἐκ Κρήτης παραλλαγὴ ἐν Παρνασσῷ τ. IC' σ. 880 ἀρ. 142). Τὸ τέταρτον εἶναι ἀνέκδοτον. Τὸ πέμπτον ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ τοῦ Βλαστοῦ (δι γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 15). Τὸ ἕκτον ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμίαις λ. μυστικὸ 2 καὶ 4 (=Βενιζέλ. Παροιμ. δημώδ. σ. 162 ἀρ. 171). Τὸ ἔβδομον εἶναι κοινότατον ἀπανταχοῦ τῆς Ἐλλάδος καὶ ὡς κωμαστικὸν δίστιχον. (Βλ. Παροιμ. τ. Α' σ. 157-8 λ. ἀγάπη 16). Τοῦ δγδόντος εἶναι γνωστὴ μία παραλλαγὴ ἐκ Νάξου (αὐτ. λ. μέλλω 1)· καὶ τὸ ἔνατον ἐπίσης εἶναι κοινὸν (αὐτ. λ. θεὸς 193)· ἡ κρητικὴ παραλλαγὴ ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν Παρνασσῷ τ. IZ' σ. 796. Κρητικὴ Ἐφημερ. ἀρ. 19,140. Τοῦ δεκάτου ὑπάρχουσι παραλλαγαὶ ἐκ πολλῶν ἐλληνικῶν τόπων βλ. τὰς ἐμὰς Παροιμίας τ. Γ' σ. 52 κε. ἡ κρητικὴ παραλλαγὴ δομοίως ἐδημοσιεύθη πολλάκις (αὐτ. λ. Βασίλης 3, ἐκ τῶν Ἀπτέρων 19. Παρνασσοῦ τ. IZ' σ. 798. Φρανιζεσκάκη 112). Τοῦ δ' ἐνδεκάτου παραλλαγὴν ἀποτελούμενην ἐκ μόνου τοῦ Α' στίχου ἐκ τῆς Ἀνατ. Κρήτης μοὶ ἀνεκοίνωσεν δ Στ. Ξανθουδίδης (Παροιμίαι λ. μαδῶ 1).

Τὸ ἄσμα τοῦ κάστρου τῆς Ὁριᾶς.

Αὐτ. ἀρ. 42 σ. 325. 'Ελευθερνέως [Α. Κ. Γερακάρη], τὸ κάστρο τῆς Ὁριᾶς.

Δημοσιεύει κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὁριᾶς, τὸ δόποιον ἄγνωστον πόθεν πλανηθεὶς ὑπολαμβάνει «ἰστορικὸν ποίημα τοῦ 824 μ. Χ.» Κρητικὴ παραλλαγὴ τοῦ ἄσματος τούτου δὲν ἥτο γνωστὴ μέχρι τοῦδε, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἄσμα καὶ ἡ παραδοσις ὑπῆρχον πάντως καὶ ἐν Κρήτῃ συνήγετο ἐκ κωπακῆς ἀνεκδότου παραλλαγῆς, καθ' ἥν τὸ κάστρον ἔκειτο ἐν Κρήτῃ. (Βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 719). 'Ελπίζομεν δ' ὅτι πλὴν τῆς ἐν τῷ Κρητικῷ ἀστέρι δημοσιευθείσης καὶ ἄλλαι θὰ εὑρεθῶσιν ἐν Κρήτῃ παραλλαγαί, καὶ παραδόσεις θὰ περισυλλεγῶσιν, ἔξι ὁν θὰ διευκρινηθῇ εἰς ποῖον φρούριον τῆς Κρήτης ἀναφέρεται τὸ ἄσμα. Διότι ἀνευ τῆς προϋποθέσεως τοιούτων κρητικῶν παραδόσεων εἶναι ἀνεξήγητος ἡ κωπακὴ παραλλαγῆ.

Ο 'Ελευθερνένς ἐπισυνάπτει καὶ τραπεζούντιον ἄσμα τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, παραλαβὼν ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς Π. Βλαστοῦ. Τὸ ἄσμα δ' ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι τῆς Τραπεζούντος, ἀλλὰ τῆς Κορδύλης ('Αλτζάκαλε) καὶ ἀντεγράφη παραλειφθέντων πλείστων στίχων αὐτοῦ (περὶ τοὺς 15) ἐκ τοῦ Τριανταφυλλίδου (Οἱ φυγάδες ἐν Ἀθ. 1870 σ. 30). Προσθέτει δὲ καὶ τινα ἀδριστα καὶ συγκεχυμένα περὶ τοῦ φρουρίου τῶν Σερβίων. (Περὶ τῆς εἰς τὸ φρούριον τῶν Σερβίων ἀναφερομένης ὁμοίας παραδόσεως βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 645 κέ.).

'Ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ αὐτοῦ ἄσματος ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Τραπεζούντι τεκμαίρεται ὁ ἐκδότης, ὅτι δὲν εἶναι δρθὴ ἡ γνώμη τοῦ I. Χατζηϊωάννου περὶ μεταδόσεως κυπριακῶν ἄσμάτων εἰς Κρήτην, ἡ συναγομένη ἐκ τῆς κρητικῆς παραλλαγῆς τοῦ κυπριακοῦ γαμηλίου ἄσματος περὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ καλογήρου (βλ. ἀνωτέρω σ. 356) 'Αλλὰ δὲν διέκρινεν ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι τὸ αὐτό. 'Ο μὲν Χατζηϊωάννου ὁμιλεῖ περὶ ἄσματος ἐπιχωριαῖζοντος ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ, ἀγνώστου δ' εἰς τοὺς ἄλλους "Ἐλληνας, καὶ ἔξεταῖς ὁποτέρα τῶν νήσων εἶναι ἡ κοιτίς αὐτοῦ. 'Ο δ' ἐκδότης τῆς κρητικῆς παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος τοῦ κάστρου Ὁριᾶς φαίνεται ἀγνοῶν τὰς ἐμὰς Παραδόσεις, (σ. 716 κέ.), διότεν θὰ ἐμάνθανεν ὅτι τὸ ἄσμα εἶναι πανελλήνιον.—Βλ. καὶ κατωτέρω σ. 364.

Αὐτ. ἀρ. 43. σ. 334. **N. M. Πιθαρᾶ**, Τὸ κάστρον τῆς Ὡριᾶς.

Δημοσιεύει θεσσαλικὴν ἔξι Ἀμπελακίων παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς, ἀναφερομένην εἰς τὸ κατὰ τὴν εῖσοδον τῶν Τεμπῶν βυζαντινὸν φρούριον· (ἢ συναπτομένη πρὸς τοῦτο δημώδης παράδοσις εὑρίσκεται εἰς τὰς ἑμάς Παραδόσεις σ. 50-1. 716).

Ποιμενικὸν ἄσμα.

Αὐτ. ἀρ. 45 σ. 348. Ὁ γέρω κλέφτης ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς **Γ.**

Ιακ. Καλαϊσάκη.

Δημῶδες κρητικὸν ποιμενικὸν ἄσμα, οὗ δὲν μοὶ εἶναι γνωστὴ ἀλλοθεν παραλλαγὴ τις.

Κρητικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα.

Αὐτ. ἀρ. 44. σ. 337 - 8 ἀρ. 45 σ. 346-7 **K. Π. Λαγουμιτζάκι,**
Ηθη καὶ ἔθιμα. Οἱ Κρῆτες.

Περὶ τοῦ ἥθους τῶν Κρητῶν, περὶ τῆς εὐπροσηγορίας αὐτῶν (ἐμφαινομένης καὶ ἐκ τῶν ποικίλων χαιρετισμῶν), περὶ τῆς φιλοξενίας ἐν Κρήτῃ, περὶ τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς πρεσβυτέρους σεβασμοῦ τῶν νέων Κρητῶν.

Δοξασίαι περὶ ἐφιάλτου.

Αὐτ. ἀρ. 45 σ. 49. **Μανούσου I. Κόρκακα**, Ὁ βραχνᾶς.

Βραχέα τινὰ περὶ τῶν ἐν Σφακίοις κρατουσῶν δοξασιῶν πέρὶ τοῦ ἐφιάλτου καὶ περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος βραχνιᾶς. Ὁ βραχνᾶς δὲν εἶναι διάβολος, ἀλλὰ δαιμονικόν τι ὃν ἄλλο, «καταλαμβάνει δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐν λίαν ἐλαφρῷ ὑπνῳ. Πολλοὶ πάσχοντες ἐκ τούτου λέγουσιν ὅτι πρὸν ἡ αἰσθανθῶσιν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ στήθους των ἀκούουσι τὸν ψόφον τῶν ποδῶν του εἰσερχομένου καὶ τὸν βλέπουσιν ἐν σχήματι γαλῆς. Εἳναν δέ τις προφθάσῃ νὰ ἐγερθῇ εὐθὺς ὡς αἰσθανθῆ τὸ κακὸν προσεγγίζον, ἀπαλύσσεται αὐτοῦ, εἰδ' ἄλλως πρέπει νὰ προσευχηθῇ ἐνδομύχως κτλ. — Ὅταν πιέζηται τις ὑπὸ τοῦ βραχνιᾶς, καίτοι καταβάλλει, ὡς νομίζει, μεγάλην δύναμιν, δὲν δύναται νὰ κραυγάσῃ».

Περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ κρητικοῦ ὀνόματος τοῦ ἐφιάλτου βραχνιᾶς διαλαμβάνων εἰκάζει, ὅτι θὰ ὀνομάσθη οὕτω «διότι ἀφαιρεῖ

τὴν φωνῆν, δηλαδὴ κάμνει τὸν ἄνθρωπον νὰ βραχνιάσῃ· ἀποκρούει δὲ τὴν ὑπὸ ἐμοῦ προταθεῖσαν ἐτυμολογίαν ἐκ τοῦ βαρὺς καὶ ὑπνος, καὶ παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἐν τοῖς ἔξορκισμοῖς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου «δαιμόνιον ἐπιβουλεῦον ἐν ὑπνῳ βαρεῖ», δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν ἡν ἐγὼ ἀποδίδω εἰς αὐτό, ἀλλ' ὁ Μ. Βασίλειος ὑπνον βαρὺν ἔννοει τὸν πνευματικὸν ὑπνον, δαιμόνιον δὲ οὐχὶ τὸν βραχνιᾶν ἀλλὰ τὸν πειρασμόν.

'Αλλ' ἀναζητῶν ἡμικὰς καὶ ἀλληγορικὰς ἔννοιας ἐν τοῖς ὑπὸ τὸ δνομα τοῦ Μ. Βασιλείου φερομένοις ἔξορκισμοῖς, δὲν ἀκολουθεῖ ὁρθὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδον· διότι ὁ συντάκτης τῶν ἔξορκισμῶν τούτων, ὡς ἐκ τοῦ ὄλου κειμένου αὐτῶν καταφαίνεται, ἀναφέρεται εἰς τὰ δαιμόνια τῶν δημωδῶν δοξασιῶν, ἃς συμμερεῖται, καὶ καταριθμεῖ τὰ ποικιλώτατα εἶδη αὐτῶν. Τὴν ἐκ τοῦ βραχνὸς παραγωγὴν τοῦ δημώδους δνόματος τοῦ ἐφιάλτου, ἀναφέρει καὶ ὁ Κοραῆς (*Ἄτακτ. τ. Δ'* σ. 47), ἀλλ' ἀπορρίπτει ταύτην, παραδεχόμενος ὅτι ἡ δρυὴ γραφὴ εἴναι βροχγάς, ὅπερ ἐκ τοῦ βάρος παράγεται. "Οτι δ' ἐκ τοῦ ἐν χρήσει κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους δνόματος βροχγάς προηλθον τὰ τῆς συνηθείας βραχνᾶς ἢ βραχνᾶς ἢ σβραχνᾶς ἢ βραφρᾶς εἴναι ἀναμφισβήτητον. 'Αλλὰ τῆς λέξεως τὸν ἀδιάφθορον τύπον, ἀρχαιότερον τοῦ βυζαντινοῦ, διέσωσεν ἡ κυπριακὴ διάλεκτος, ἥτις βραρυπτᾶν ἢ γαρυπτᾶν δνομᾶζει τὸν ἐφιάλτην. 'Εκ τούτου δ' δηγούμενος παρήγαγον τὴν λέξιν ἐκ τοῦ βαρὺς καὶ ὑπνος (*Νεοελληνικὴ μυθολογία* 1874 σ. 440, καὶ ἐν *Παναθηναίοις* 1901 τ. Β' σ. 123 - 4) «Εὔλογος θὰ ἥτο ἡ ὑπόθεσις, λέγω, ὅτι τὸ βραχνᾶς σημαίνει τὸν προξενοῦντα βράγχον ἥτοι βραχνάδαν, ἢ τὸν βραγχῶντα ἥτοι τὸν βραχνασμένον. 'Αλλ' ὅτι τὸ δνομα ἐπλάσθη κατὰ παρετυμολογίαν, πειθόμεθα διδασκόμενοι ἐκ βυζαντινῶν συγγραφέων, ὅτι παλαιότερον εἴναι τὸ δνομα βραρυχνᾶς, ὅπου τὸ ν δὲν εἴναι βεβαίως πρόσφυμα παρεβληθὲν διὰ τὴν σύμπτωσιν τῶν συμφώνων. 'Αλλὰ καὶ τὸ δνομα τοῦτο φαίνεται παραφθαρὲν ἐξ ἄλλου παλαιοτέρου. Τοῦτο δὲ τὸ ἀκέραιον καὶ ἀδιάφθορον ἀνευρίσκομεν ἐν Κύπρῳ. 'Εκεῖ ὁ ἐφιάλτης δνομᾶζεται βραρυπτᾶς (ἢ κατ' ἄλλον τύπον γαρυπτᾶς καὶ κατὰ παρετυμολογίαν ἀγρυπνᾶς), εἴναι δὲ σαφῆς ἡ ἐτυμολογία καὶ ἡ ἔννοια τοῦ δνόματος. 'Ο Σακελλάριος ἐν τοῖς *Κυπριακοῖς* εἰնᾶζει ὅτι ἡ λέξις εἴναι σύνθετος ἀπὸ τοῦ βαρὺς καὶ πνοής, δθεν κατὰ τοῦτον βραρυπτᾶς εἴναι ὁ ἔχων βαρεῖαν τὴν ἀπόπνοιαν.

Αλλ' ὡς νομίζω πρέπει μᾶλλον νὰ παραδεχθῶμεν σύνθεσιν ἀπὸ τοῦ βαρὺς καὶ ὑπνος, μετὰ τῆς καταλήξεως -ας, τῆς σημανούσης τὸν ἀπεργαζόμενον τὸ ὑπὸ τοῦ στελέχους τῆς λέξεως δηλούμενον ὡς καὶ ἄλλα παραδείγματα διδάσκουσιν, οἷον σχοινᾶς, κανατᾶς, βαρελᾶς· ὅντεν βαρυπνᾶς εἶναι ὁ ἐπιφέρων βαρὺν ὑπνον, ὁ ἐν ὑπνῷ βαρεῖ ἐπιφαινόμενος δαίμων, κατὰ τοὺς εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον ἀποδιδομένους ἔξιρκισμούς».

Τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Σακελλαρίου ἐπανέλαβε τελευταῖον ὁ *K. Dieterich* (*Sprache u. Volksüberlief. d. südl. Sporaden*, Wien 1908 σ. 169), εἰκάζων ὅτι τὸ βαρὺ - πνᾶς, εἶναι ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου βαρύπνους, ἐκ τοῦ βαρὺς καὶ πνέω (εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἀναπνέω). Διότι τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ πάσχοντος ὑπὸ τοῦ ἐφιάλτου δὲν εἶναι ὁ βαρὺς ὑπνος, ἀλλ' ἡ βαρεῖα ἀναπνοή. 'Αλλ' εἰς οὐδεμίαν περίοδον τῆς ἴστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ βαρυπνᾶς ἡδύνατο, νομίζω, νὰ σημαίνῃ τὸν βαρέως ἀναπνέοντα, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον τὸν προξενοῦντα βαρεῖαν ἀναπνοήν. "Επειτα εἶναι μὲν ἀληθές, κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ὅτι ἀιτιον τοῦ ἐφιάλτου εἶναι κώλυμά τι τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, καὶ ὅτι συνήθως τὸ πρῶτον αἴσθημα τοῦ πάσχοντος εἶναι ἡ δύσπνοια, ἀλλ' ἐπίσης εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀπαραίτητος ὅρος τῆς γενέσεως τοῦ ἐφιάλτου εἶναι ὁ βαρὺς ὑπνος (der feste Schlaf) ¹⁾.

Δημῶδες ἄσμα.

Αὔτ. Γ' ἀρ. 46 σ. 356. *Κρητικὴ μοῦσα.* Ἡ φραγκοποῦλλα.

Παραλλαγὴ τοῦ ἄσματος παρὰ *Jeannaraki* σ. 200-1 ἀρ. 263.

Αἴνιγμα.

Αὔτ. σ. 359. *N. M. Πιθαρᾶ,* Ζητήματα - κρίσεις.

¹⁾ *J. Börner*, Ueber das Alpdrücken σ. 27 παρὰ *Roscher*, Ephialtes σ. 9. — Κατὰ τὴν τύπωσιν ἔλαβον τὴν ἐν τοῖς Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen zu Berlin (1909 XII ἔτ. τιμῆμ. II) δημοσιευθεῖσαν ἀξιόλογον μελέτην τοῦ I. Καλιτσουνάκη, Mittel- u. neugriechische Erklärungen bei Eustathius. Οὗτος διαλαμβάνων περὶ τῆς καὶ παρ' Ἐνσταθίῳ ἀπαντώσης λέξεως βαρυχνᾶς (σ. 20 § 58) θεωρεῖ μὲν τὴν ἐμὴν ἐτυμολογίαν πειστηκωτάην, φρονεῖ δ' ὅμως ὅτι τὸ βαρυχνᾶς προηλθεν ἐκ συμφυρμοῦ τῶν δύο λέξεων βαρὺς + βραχνός μετὰ τῆς καταλήξεως -ας, καὶ ὅτι τὸ βαρυπνᾶς εἶναι παρετυμολογία τοῦ βαρυχνᾶς.

Παρατηρήσεις περὶ τῆς ὁρθοτέρας ἐκφορᾶς λέξεών τινων ἐνὸς δημάδους αἰνίγματος.

Tὸ ἄσμα τοῦ κάστρου τῆς Ὄρεᾶς.

Αὐτ. *M. Κόρηνα*, *Tὸ τραγοῦδι τῆς Σούδας.*

Παραλλαγὴ κρητικὴ τοῦ ἄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὄρεᾶς, ἀναφερομένη εἰς τὸ κάστρον τῆς Σούδας. (Βλ. ἀνωτέρω σ. 360).

Ἡ βράκα.

Αὐτ. ἀρ. 48 σ. 372-3. *Ἡ βράκα* ὑπὸ *Γ. Ιακ. Καλαϊσάκη*.

Περίληψις πραγματείας τοῦ Καλαϊσάκη, δημοσιευθείσης ἐν τῷ φιλολογικῷ παραδτήματι τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Ὁκτωβρίου 1908.

Tὸ ἄσμα τοῦ πυρετοῦ.

Αὐτ. σ. 373. *Tὸ τραγοῦδι τοῦ δύγον, ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Γ. Ιακ. Καλαϊσάκη.*

Περίεργον κρητικὸν ἄσμα περὶ πυρετοῦ. Ὁ νοσῶν διηγεῖται τὴν εἰσβολὴν τῆς νόσου καὶ τὴν θεραπείαν αὐτῆς.

Tὸ ἄσμα τοῦ κάστρου τῆς Ὄρεᾶς.

Αὐτ. σ. 376. *I. Χατζηϊωάννου. Ἡ πνευματικὴ κοινωνία τῶν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Βυζαντίου χωρῶν.*

Παραλλαγὴ τοῦ ἄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὄρεᾶς ἐκ Ψαρῶν.

Ἐτερα ἄσματα κρητικά.

Αὐτ. ἀρ. 49 σ. 378. *Tὰ κάλανδα τῆς πρωτοχρονιᾶς ἢ ὁ ἄγιος Βασίλης.*

Παραλλαγὴ τοῦ κρητικοῦ ἄσματος τῶν Καλάνδων, περὶ οὗ βλ. Λαογραφ. σ. 145.

Αὐτ. σ. 383. *Δημῶδες κρητικὸν ἄσμάτιον, ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς N. A. Παπαδάκη.*

Παραλλαγὴ τοῦ γνωμικοῦ ἄσματος παρὰ *Jeannaraki* σ. 160 ἀρ. 186. Πρβλ. *Σόλων*. ἀπ. 27(3) *Bergk*.

Αὐτ. ἀρ. 50 σ. 388. *Ο ἔνιτεμένος, ἐκ τῆς συλλογῆς Διοφάντου Β[αρδάκη].*

Πεντάστιχον τραγοῦδι τῆς ξενιτειᾶς. Πρβλ. *Passow* σ. 249
ἀρ. 341.

Αὐτ. ἀρ. 51 σ. 399. Ὁ θάνατος τοῦ ναύτου. Ἐξ ἀνεκδότου οὐλ-
λογῆς Φραγκ. *E. Τζουνανάκη*.

Παραλλαγὴ κοινοτάτου δημώδους ἄσματος. (*Passow* ἀρ. 491.
491^a. Βλ. καὶ ἀνωτέρῳ σ. 147).

'Ελληνικοὶ χοροί.

Αὐτ. σ. 398. 403-4. 410-1. 437-8. Οἱ ἔλληνικοὶ χοροὶ ἐπιστολὴ
τοῦ Πέτρου Αὐγούστου Γκύς.

Μετάφρασις τῆς ΙΓ' ἐπιστολῆς τοῦ *Guy* ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1771
τὸ πρῶτον (κατὰ τὸ 1783 τὸ τρίτον) ἐκδοθείσης περιηγήσεως
αὗτοῦ. (*Voyage littéraire de la Grèce ou lettres sur les
Grecs anciens et modernes*). Τὸν λόγον, ὅστις ὑπηγόρευσε
τὴν ἀνάγκην τῆς μεταφράσεως τοῦ ἀποσπάσματος τούτου τοῦ βι-
βλίου τοῦ *Guy* ἀδυνατοῦμεν νὰ ἔννοήσωμεν. Ἡ ἐπιστολὴ πρα-
γματεύεται προπάντων περὶ τῶν ἀρχαίων ἔλληνικῶν χορῶν· ὡς ἀρχαιο-
λογικὴ δὲ πραγματεία, γραφεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, εἰ-
ναι ἀπηρχαιωμένη, ἀτελεστάτη καὶ ἐν τοῖς πλεῖστοις ἐσφαλμένη. Ἀξίαν
τινὰ ἔχουσι μόνον αἱ διλιγοσταὶ εἰδήσεις περὶ τῶν χορῶν τοῦ συγ-
χρόνου ἔλληνικοῦ λαοῦ, ἐνδιαφέρουσα δ' ὅπωσδήποτε είναι, ὑπὸ φι-
λολογικὴν μάλιστα ἔποψιν, ἡ ἐπισυναπτομένη εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ
Guy, ἀλλὰ μὴ μεταφρασθεῖσα, ἐπιστολὴ περὶ τῶν ἔλληνικῶν χορῶν
τῆς Κας *Chénier*, τῆς Ἐλληνίδος μητρὸς τοῦ ποιητοῦ *André Ché-
nier*. Ἐν ταύτῃ διλίγισται μὲν είναι αἱ ἀρχαιολογικαὶ παρεκβάσεις,
ἀφθονοῦσι δ' αἱ εἰδήσεις περὶ τῶν συγχρόνων χορῶν καὶ ἄλλων ἔθί-
μων τοῦ ἔλληνικοῦ λαοῦ.

'Ἐπωδαί.

Αὐτ. σ. 398. Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονία. *Γητειὰ τῶν ἀντέρω.*
'Ἐκ τῆς οὐλλογῆς Διοφάντου Β[αρδάκη].

Παραλλαγὴ τῆς ἀθηναϊκῆς ἐπωδῆς (*ξόρτοι σὲ κωλικόπονο*) καὶ
τῆς συναπτομένης εἰς ταύτην διηγήσεως, ἣν ἐδημοσίευσα ἐν Δελτ.
ἴστ. ἐταιρ. τ. Α' σ. 6-7.

Αὐτ. ἀρ. 52 σ. 404. *Γητειά γιὰ τὰ φτυσομάμουνά.* 'Ἐκ τῆς συλλογῆς Διοφάντου Σπ. Βαρδάκη.

Δύο ἐπωδαί, ἡ μὲν πρὸς ἀπαλλαγὴν ἵσως τῶν τράγων καὶ αἰγῶν ἀπὸ παρασίτων ζωϋφίων, (ἡ λέξις φτυσομάμουνα μοὶ εἶναι ἄγνωστος), ἡ δὲ ἐπιλεγομένη εἰς πληγάς. Καὶ ἡ μὲν πρότη ἀνήκει εἰς τὸ εἰδος τῶν εὐχῶν διὰ παρομοιώσεων, ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὸ εἰδος τῶν ἀναφερομένων εἰς διήγησίν τινα. 'Ἐν ἀμφοτέραις εἶναι εὐδιάγνωστα τὰ ἵχνη ὁμοικῆς συντάξεως, διαταραχθείσης ἐκ μεταβολῶν ἐπενεχθεισῶν δι' ἀμνημοσύνην ἥ δι' οἰανδήποτε ἄλλην αἰτίαν. 'Η γητειά γιὰ τὰ φτυσομάμουνα ἔχει ὥδε:

'Ως ρίχτει δ ἥλιος τις ἀχτῖνες του,
κ' ἥ συκιὰ τὰ φύλλα τοη.
κ' ἥ μουρνιὰ τὰ φύλλα τοη,
καὶ τὸ μαῦρο βοῦν τὴ τριχιά του,
ἔτσι νὰ πέσουνε καὶ τὰ φτυσομάμουνα
ἀπὸ τοῦ φοδωποῦ τράου τὴ κεφαλή.
ἢ
ἀπὸ τοῦ φρογῆς (ἥ τοῦ κερατοσούλας) αἴγας τὴ κεφαλή.

Αἱ τοιαῦται παρομοιώσεις εἶναι συχνόταται εἰς τὰς ἐπωδάς· οἶον παρ' Ἀλεξάνδρῳ Τραλλιαν. (τ. Β' σ. 585 Puschmann): «ώς οἱ ἄλες οὗτοι οὐκ αὔξονται, μηδὲ τὸ πάθος τοῦδε, ἥ τῆς δε».

'Η δὲ δευτέρα ἐπωδὴ ἔχει ὥδε.

«"Ἄης Γιάννης πάνει κάιω σιὸ γιαλὸ νὰ βαφτίσῃ,
νὰ χαρῷ καὶ νὰ γυρίσῃ.
Σ τὸ δρόμο τ' ἀπαντήξανε
χίλιοι μύριοι σκοτωμένοι
καὶ κοντσοκεφαλιασμένοι,

καὶ λυπήθηκε πολὺ καὶ γύρισε τὰ μπρὸς τὰ πίσω. Εἰς τὸ γιαερμὸ τ' ἀπάντηξεν δὲ Χριστὸς καὶ τοῦ πε.

«Εἶντά χεις, "Ἄη Γιάνη, κ' εἰσαι
λυπημένος καὶ πικραμένος;
—Κάιω 'ς τὸ γιαλὸ ἐπήγαινα νὰ βαφτίσω
νὰ χαρῶ καὶ νὰ γυρίσω.

κ' εἰς τὸ δρόμο ποῦ πήγαινα μ' ἀπαντήξανε.
χίλιοι μύριοι σκοτωμένοι.
καὶ κονιοκεφαλιασμένοι
— Ἀη Γιάνη, νὰ σ' ὁδηγηνέψω μιὰ γητειά,
κι' δπον νὰ τὴν πῆς νὰ γιαίνῃ;
·Ως ἐβαρήκανε οἱ Ὁβραιοὶ τοῦ Χριστοῦ
καὶ δὲ τοῦ κακοσύνεψε καὶ δὲν ὅμπνασε,

ἔτσι νὰ γιάνη κ' ἡ πληγὴ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τὸ ὄνομα τοῦ πάσχοντος)».

Ἡ ἐπωδὴ αὕτη εἶναι δμοιοτάτη πρὸς ἐπωδὴν τοῦ καρκίνου, περιεχομένην ἐν Βαρβερίνῳ κώδικι (έλλ. III 3), γραφέντι τῷ 1497, ὅπόθεν μετ' ἄλλων ἐδημοσίευσεν αὐτὴν ὁ *Fritz Pradel* (Griechiche u. Süditalienische Gebete, Beschwörungen u. Rezepte des Mittelalters, Giessen 1907 σ. 288-9). Ἡ ἀντιπαραβολὴ τῶν δύο κειμένων δεικνύει πῶς ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ μεταβάλλονται σὺν τῷ χρόνῳ τὰ ἐκ τῶν μαγικῶν βιβλίων παραλαμβανόμενα. Ἐν τῷ κώδικι ἡ ἐπωδὴ τοῦ καρκίνου ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐξορκία τοῦ καβούρη. Ὡς ὑπῆγεν ὁ τίμιος Πρόδρομος ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ εὗρε ἐν τῇ ὁδῷ αἴτοῦ χιλίους μυρίους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, βρέφη ἀναρίθμητα, ἄλλοι ἀπὸ καρουρίου, ἄλλοι ἀπὸ τῶν οἱ εὐγασιμάτων ἰδών καὶ ἐφοβήθη καὶ εἰς τὰ ὅπισα ἐστράφη. Καὶ ἀπάντησεν αὐτὸν ὁ κύριος ἥμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὑπερώτησεν αὐτόν. «Ποῦ ὑπάγεις, τίμιε Πρόδρομε; — Κύριε μου, ἐγὼ ὑπάγαινα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ηῦρα ἐν τῇ ὁδῷ μου μυρίους χιλίους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, βρέφη ἀναρίθμητα, ἄλλον ἀπὸ καρουρίου, ἄλλον ἀπὸ τῶν οἱ ἐβγασιμάτων καὶ ἰδών αὐτὸν ἐστράφη (ν) εἰς τὰ ὅπισα. — Ὑπαγε, τίμιε Πρόδρομε, καὶ δρκισον αὐτὰ τὰ νοσήματα εἰς τὸν κύριον ἥμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον, νὰ ψυχῇ, νὰ μαραθῇ τὰ (;) τὸν δοῦλον (τοῦ θεοῦ). . . » (χάσμα, ἐλλείποντος φύλλου).

Ἐν ἀμφοτέραις παρίσταται διδάσκων τὴν ἐπωδὴν ὁ Χριστός οὗτος καὶ ἐν ἐπωδῇ ἐκ τοῦ 408 ἔλλ. κώδικος τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας (παρὰ *Legrand*, Bibliothèque grecque vulgaire τ. II σ. 25), καὶ ἐν ἀθηναϊκῇ (Ἐβδομάς Α' σ. 80).

Ἡ θεραπεία κατὰ τὴν κρητικὴν ἐπωδὴν συντελεῖται διὰ τῆς παρομιώσεως τῆς πληγῆς πρὸς τὰς πληγὰς τοῦ Χριστοῦ οὗτος καὶ εἰς ἄλλην ἐπωδὴν («Ἐξορκισμὸς εἰς λάβωμαν σιδήρου ἢ λίθου ἢ ξύλου») ἐκ τοῦ αὐτοῦ βαρβερινοῦ κώδικος δημοσιευθείσης ὑπὸ *Vassiliev*

Anecdota graecobyzantina σ. 334: «Ο κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔκεντήθη λόγχην (= λόγχῃ) καὶ οὐκ ἐφλέγμανεν, οὐκ ἔσεψεν, οὐκ ἐπυρομάχησε· καὶ ἐσύ, κομμίδι; τοῦ θεοῦ δὲ δεῖνα μὴ ὅρκεύσῃς, μὴ φλεγμαίνῃς, μὴ πυρομαχῆσῃς, ἀλλὰ ιάθητι». Ή αὐτὴ παρομοίωσις καὶ ἐν ἐπωδῇ «εἰς πληγὴν καὶ πᾶσαν τομὴν» παρὰ *Legrand* ἔνθ. ἀν. "Οτι δὲ καὶ ἐν ἐπωδαῖς ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἀναφέρεται παρετήρησεν ὁ *Pradel* σ. 303.

Αὐτ. ἀρ. 53 σ. 414. *Γητειὰ γιὰ τὸ λάβωμα. Ἐκ τῆς συλλογῆς Δ. Σ. Βαρδάκη.*

Ἐπωδὴ τῆς βασκανίας διάφορος τῆς ἀναφερομένης ἐν σ. 351. Οἱ βοηθοὶ ἄγιοι, οἱ διώκοντες ἐν ταύτῃ τὴν νόσον εἶναι οἱ ἄγιοι Σαράντα, ἡ δ' ἀρὰ αὐτῶν περιλαμβάνει καὶ τύπον πρωτοφανῆ. «Γάγρε φθαρμέ, | γάγρε καλμέ, | τσῆ ἔανάστροφης νυγέ. | Ἀμε πάνω 'σ τὰ ὅρη, 'σ τὰ βουνά, | νὰ σκάψης νὰ βρῆς τὸ μαῦρο νέφη νὰ φάγες καὶ νὰ πῆς, | καὶ τσῆ μαύρης λαφίνας τὸ παιδί νὰ φθαρίσῃς | καὶ τὸ δοῦλο τοῦ θεοῦ (τὸν δεῖνα) ν' ἀφήσῃς». Ή δίωξις τοῦ κακοῦ 'σ τὰ ὅρη 'σ τὰ βουνά εἶναι συνηθεστάτη εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐπωδὰς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. (*B. Schmidt* ἐν *Neue Jahrbücher f. Philologie u. Pädagogik* τ. 143 σ. 561. 565–8). Καὶ ἔλαφοι ἐπίσης ἀναφέρονται εἰς τὰ ὅρη καὶ τὰς ἐρήμους, ὅπου παραπέμπονται αἱ νόσοι. (*Pradel*, *Griech. Gebete* σ. 358. Πρβλ. καὶ τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν: «Οπου αἱ ἔλαιφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσι». *Zηροβ.* 452 καὶ *Leutsch* αὐτ.). Τὸ δὲ μαῦρον νέφος, ὅπερ ἡ βασκανία θὰ φάγη καὶ θὰ πίη ἐνταῦθα μόνον ἀναφέρεται. Ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς ταῦτα ἡ ἐν ἑτέρᾳ κρητικῇ ἐπωδῇ τῆς βασκανίας κατάρα: «Νὰ βρῆς τἄγριο φεριό, νὰ πῆς ἀπ' τὸ αἷμα του, νὰ φᾶς ἀπ' τὸ κρέας του». (*Xouromouνζη*, *Κρητικὰ* σ. 27).

Πρόθεσις τῶν ὅπλων τοῦ ἐν μάχῃ πεσόντος. Δεισιδαίμονες δοξασίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὰς κηδείας.

Αὐτ. ἀρ. 53 σ. 414. *"Εθιμα τῆς κηδείας.*

'Ἐν Σφακίοις τοῦ ἐν μάχῃ φονευθέντος, οὐδὲν κατωρθώθη νὰ παραληφθῇ δὲ νεκρὸς πυὸς ταφῆν, ἔθετον τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἐνδύματα ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκίας καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐθρήνουν.— Ἄν κατὰ

τὴν κηδείαν πέσωσιν ἄνθρακες ἐκ τοῦ θυμιατηρίου τοῦ Ἱερέως, πι-
στεύοντιν ὅτι τὸν νεκρὸν θ' ἀκολουθήσῃ ἐντὸς ὀλίγου καὶ ἄλλος.
Ἐπίσης καὶ ἂν ὁ Ἱερεὺς χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ φορέσῃ τὸ πετραιῆλι
του ἀπὸ τὴν ἀνάποδην. Εἰς τὸν τάφον, ὅπου θὰ θάψουν τὸν νεκρόν,
ἄν εὑρεθῇ ἡ σιαγῶν τοῦ πρότερον ἐκεῖ ταφέντος, ἔχουσα ὀδόις τας ὀλι-
γωτέρους ἢ ὅσους εἴχε κατὰ τὸν θάνατόν του, εἶναι σημεῖον ὅτι μετ'
ὀλίγον θ' ἀποθάνῃ συγγενῆς αὐτοῦ ἐκ τῆς θέσεως δ' ἐξ ἣς λείπει ὁ
όδοντος εἰκάζεται, ἂν ὁ μέλλων ν' ἀποθάνῃ θὰ είναι υἱός, πατὴρ ἢ
ἀδελφὸς τοῦ νεκροῦ.

Συνήθειαι καὶ δοξασίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Μάρτιον.

Αὐτ. ἀρ. 54 σ. 421 - 2. *K. Δ. Χριστοφόλου*, Μάρτιος.

'Ἐν σκαλαβύρματι περὶ τοῦ Μαρτίου ὁ συγγραφεύς, ἐκ Κύπρου
γράφων, παθενείρει δημώδεις τινὰς δοξασίας, ἄνευ δηλώσεως τῆς
προελεύσεως αὐτῶν, πιθανῶς δ' ὅμιως κυπριακάς. 'Ἐν πρώτοις 3 - 4
παροιμίας γνωστοτάτας, ἐν κυπριακὸν κωμαστικὸν δίστιχον ἀδόμενον
τὴν 9 Μαρτίου καὶ δύο δεισιδαίμονας συνηθείας, ἐπίσης γνωστὰς
καὶ ἄλλοθεν. "Οτι τὴν πρώτην τοῦ Μαρτίου αἱ μητέρες θέτουσι εἰς
τὰ δάκτυλα (τὸ σύνηθες εἶναι, ὡς ἡμεῖς γινώσκομεν, εἰς τὸν καρπὸν
τῆς χειρὸς) τῶν τέκνων των τὸν λεγόμενον Μάρτην, χρυσοῦφαντον
νῆμα, διὰ νὰ μὴ μαργίσουν διότι πιστεύοντιν, ὅτι ὅποιο παιδὶ δὲν
βάλῃ μάρτη καὶ τῆς ἀγίας Μαύρας (3 Μαΐου) δὲν πῦρ γάλα, μαυρίζει.
Εἰς δὲ τὰ βρέφη, τὰ μὴ συμπληρώσαντα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας
των βάνουν ἐφτὰ μάρτηδες. Περὶ τῆς συνηθείας καὶ περὶ τῆς ἀρ-
χῆς αὐτῆς βλ. ὅσα ἔγραψα ἐν 'Εστίᾳ, 1883 τ. ΙΕ' σ. 190 - 1. *Paul
Wolters, Faden u. Knoten als Amulett ἐν Archiv f. Reli-
gionswissenschaft* 1905 τ. VIII, Παραρτήματος σ. 1 - 22. Τὴν
προέλευσιν τῆς δεισιδαίμονος ταύτης συνηθείας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς
ἀρχαιότητος κατεδεῖξαμεν ὁ Βόλτερς καὶ ἐγώ. 'Ἐν τῇ 'Εστίᾳ ἀναφέρω,
παραλαμβάνων τὴν εἰδησιν ἐκ τοῦ *W. Derblich, Land u. Leute
der Moldau und Walachei* σ. 164, ὅτι καὶ ἐν 'Ρωμουνίᾳ συνηθί-
ζουσι νὰ περιδένωσι τὴν ! Μαρτίου εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἐρυ-
θρὰν καὶ λευκὴν μεταξίνην κλωστήν, ἐξ ἣς ἔξαρτῶσιν ἀργυροῦν νό-
μισμα, ὅτι τὴν κλωστὴν ταύτην διατηροῦσι μέχρι τέλους τοῦ μηνός,

ὅτε διὰ μὲν τοῦ νομίσματος ἀγορᾶζουσι τυρίον καὶ οἶνον, τὴν δὲ κλωστὴν ἔξαρτῶσιν ἐκ δόδῆς τρώγοντες καὶ τὸ τυρίον καὶ πίνοντες τὸν οἶνον, καὶ ὅτι πιστεύουσι ὅτι τοῦτο προφυλάσσει αὐτοὺς ἀπὸ ἀσθενειῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Καὶ ἄλλας δ' ἀναφέρω ἐν τῇ διατριβῇ ἐκείνῃ παραπλήσιας δεισιδαιμονίας ἄλλων λαῶν. Εἰς ταῦτα ἃς προστεθῆ, ὅτι καὶ οἱ Ῥωμοῦνοι τῆς Βουκοβίνας ἔχουσι τὰς ἐρυθρὰς κλωστὰς ὡς προφυλακτικὰ καὶ ἀποτρόπαια. (Zeitschrift f. österr. Verein f. Volksk. τ. II σ. 285 ἀρ. 51 - 3). Καὶ παρ' Ἀρμενίοις ὁ ἰερεὺς κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ βρέφους στρίβει ἐρυθρὰν καὶ λευκὴν μεταξίνην κλωστήν, ἥν ἐπιθέτει ἐπὶ τοῦ εὐχολογίου του ἥ τοῦ σταυροῦ του (ἀντ. τ. X σ. 97). Τῆς δεισιδαιμονος ταύτης συνηθείας, ἥν βεβαίως ἐκ τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ δύο οὖτοι λαοὶ παρέλαβον, οἱ Ἀρμένιοι ἰερεῖς φέρουσι θρησκευτικὴν ἔξηγησιν, ὅτι δῆθεν συμβολίζει τὸ ἐκ τῆς λογχισθείσης πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ ὁρεῦσαν αἷμα καὶ ὄνδρο.

Εἰς τὰς μαρτυρίας, ἃς ἔφερον ἐν τῇ διατριβῇ ἐκείνῃ τῆς Ἐστίας πρὸς βεβαίωσιν τῆς δεισιδαιμονος συνηθείας παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἐκ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Νανζιαζηνοῦ καὶ τινος λεξικογράφου, καὶ ἃς ἐπανέλαβε καὶ ὁ Wolters (σ. 18-9) ἐκ τῆς Ἐστίας παραλαβών, προσθέτω νῦν τὴν τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου (ἐν Λάμπρου, N. Ἐλληνομνήμ. τ. Δ' σ. 17): «καὶ Μαρτίου περιάμματα φέρομεν». Τὰ δ' ἐν χειρογράφῳ Νομοκάνονι (Roussse ἐν Folk-Lore 1899 τ. X σ. 152, 153) «βάμματα τοῖς παισὶν ἥ τοῖς ζώοις αὐτῶν ἐπιθέτουσιν» «ἥ βάμματα τουτέστιν κάνουν ραῖς (;) ἥ μετάξια εἰς τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς ἥ τραχήλους ἐπιθέτουσιν» ἀναφέρονται μὲν εἰς τὰ περίαπτα καθόλου, φαίνονται δὲ παραφρασθέντα ἐκ τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς 61 κανόνα τῆς Σ' οἰκουμενικῆς συνόδου (Πάλλη καὶ Ποτιῆ, Σύνταγμα κανόνων τ. B' σ. 444, 445).

Οἱ Χριστοφίδης ἀναφέρει καὶ ἄλλην δεισιδαιμονα συνήθειαν, ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰ χωρία (τῆς Κύπρου;) «Τὴν πρωῖαν ἐκάστης πρώτης Μαρτίου αἱ γυναικες, καὶ πρὸ πάντων αἱ νεαραὶ καὶ εὐειδεῖς παρθένοι, δὲν νίπτονται ἐν τῇ οἰκίᾳ· ὅταν δὲ ἔξελθωσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς — νίπτονται μὲ τὴν δρόσον, ἥτις ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν φύλλων — διότι ἡ δροσιὰ τοῦ Μάρτη δμορφίζει τὸ πρόσωπον καὶ διατηρεῖ τὰς παρειὰς πάντοτε δροσεράς».

Προικοσύμφωνον.

Αὐτ. σ. 422. *Προικοσύμφωνον.*

Προικοσύμφωνον τοῦ 1779 ἐκ Κάμπων τῆς Κυδωνίας ἀντιγραφὲν ὑπὸ Π. Χ. Χριστοπούλου καὶ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη. Τὸ ἔγγραφον δημοσιεύεται ἀπαραλλάκτως ὡς εἶναι γεγραμμένον, διατηρουμένων πιστῶς πασῶν τῶν πολυαριθμῶν ἀνορθογραφιῶν καὶ ἀνευ ἐπεξηγήσεώς τινος τῶν ἴδιωματικῶν λέξεων καὶ τῶν τοπωνυμιῶν. Ἀλλὰ τοιούτων ἐκδόσεων εἶναι σφόδρα ἀμφίβολος ἡ χρησιμότης.

'Επωδὴ τῆς ἐπιληψίας

Αὐτ. ἀρ. 55 σ. 428. *Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη*, Α' Διαβαστικὸν εἰς σεληνιασμόν. Β' Παράδοσις—σ. 428. Γ' Προγνωστικὸν τοῦ 1909.

Τὸ πρῶτον ἀντεγράφη ἀπὸ ἐκκλησιαστικόν (;) χειρόγραφον κώδικα, ἀλλὰ δὲν σημειώνει ὁ ἐκδότης οὕτε τίνος αἰῶνος εἶναι ὁ κώδιξ, οὕτε ποῦ εὑρίσκεται. Εἶναι δὲ τὸ οὕτω λεγόμενον «διαβαστικὸν» εὐχὴ ἔξ ιεροῦ βιβλίου ἡ ἐπωδὴ εἰς ἐπιληπτικόν, συντεταγμένη εἰς Ἰταλικὴν καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τῶν ἐπωδῶν τῶν ἔχουσῶν καὶ Ἰταλικὰς λέξεις, οἵας αἱ ἐν τῷ Μαρκιανῷ κώδικι (έλλ. συμπληρ. II 163) ἃς ἔξεδωκεν ὁ Pradel, διαφέρει ἡ προκειμένη, καθότι ἐν ταύτῃ αἱ Ἰταλικαὶ λέξεις ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ κειμένου τῆς ἐπωδῆς, ἐνῷ ἐν ἐκείναις κείνται συνηθέστατα ἐν ταῖς ὅδηγίαις πρὸς χρῆσιν. Παραθέτομεν ὥδε τὸ κείμενον, ὡς ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Κρητικῷ ἀστέρι·

(Γράφεις τὰ κάτωθεν καὶ λειώνεις αὐτὰ εἰς τὸ ζερβὸν ὡτίον).

Τίμε, τίμε κόμε γιέζουμ φούνελ μονομέντο (δεῖνα) στὰ ἀττέντο κόμε γιέζουμ κρίστο φουνέλ μονομέντο (δεῖνα) στὰ ἀκόρτο κόμε γιέζουμ φουνέλ ὄρτο (δεῖνα). Τάμαρα τάνταρα χειρὶ βέλους σουρὸν τζηρὶ βεράς, ιουδαΐτ, ὁ ζαΐσουδέ, ἀβειρών, ἀβριάν, ἀβριανὲ κὸν κονσεγραμῆνε. Παναγία δέσποινα Θεοτόκε βοήθει τοῦ δούλου σου (δεῖνα) καὶ ἀποδίωξον ἀπ' αὐτοῦ τὸν σεληνιασμὸν καὶ τὸν δαίμονα τὸν ἀκολουθοῦντα τὸ ἄκρον τῆς σελήνης καὶ ἀλιοῦν¹⁾ καὶ ταράσων καὶ ποιοῦν ἀφρίζειν, καταπίπτειν ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος Ἰληρικοῦ (γρ. Ἰλλυρικοῦ), τῆς ἀγίας ἐνδόξου μεγαλο-

¹⁾ Γρ. ἀλλοιοῦν, ἀντὶ ἀλλοιοῦντα, ὡς ἀμέσως ἔπειτα «ταράσσον καὶ ποιοῦν ἀφρίζειν» ἀνακολούθως, ἐνν. δαιμόνιον.

μάρτυρος Βαρβάρας καὶ πάντων τῶν ἁγίων Ἀμῆν. στ. μ. κλ. στ. μ. μτφβ. Θεοῦ ἀμῆν¹⁾».

Ἡ πρώτη φράσις τῆς ἐπωδῆς εἶναι λατινοῖταλική: *Time, time come Gesùm (=Gesù) Cristo colla vergene (= vergine) Maria. Sta attento, come Gesum Cristo fù nel monomento sta accorto, come Gesum fù nel orto*²⁾. Ἐπακολουθοῦσιν δ' εἰς ταῦτα δέκα λέξεις ἐκ τῶν βαρβαροφώνων καὶ ἀκαταλήπτων, ὡν βρίθουσι τὰ μαγικὰ βιβλία, ἀναμιγνύονται δ' εἰς ταύτας δύο λέξεις ἑλληνικαὶ (χειρὶ βέλους) καὶ δύο πιθανῶς ἵταλικαὶ (con consegramine =con consacrazione?). Ἔπειται δ' ἐπίκλησις τῆς Παναγίας καὶ τινων ἁγίων, δικαιολογοῦσα τὴν παρεμβολὴν τῆς μαγικῆς ἐπωδῆς εἰς Ἱερατικὸν βιβλίον.

Παράδοσις περὶ θησαυροῦ.

Ἡ δευτέρᾳ ἀνακοίνωσις τοῦ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη εἶναι παράδοσις τοῦ χωρίου Μεσκλά τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας, ἔμμετρος εἰς δύο στίχους:

Ζερβά δεξιὰ ὡς τὸν Πριναρὲ εἶναι πολὺ λογάρι.
Χήρας ὑγιὸς θὲ νὰ τὸ βρῆ κατσουλοπαιγνιδιαρης.

Όμοίαν κρητικὴν παράδοσιν βλ. ἐν ταῖς ἔμιαις Παραδόσ. σ. 231. 1018. Καὶ κατὰ ταύτην τὸν θησαυρὸν θὰ εῦρῃ «χήρος ὑγιὸς χοιροβοσκός». Τὸ ἐπίθετον κατσουλοπαιγνιδιάρης σημαίνον πιθανῶς τὸν δόλιον (ἐκ τοῦ κατσοῦλα=γάτα καὶ παιγνίδι) φέρεται καὶ ἐν κρητικῷ ἄσματι (Jeannaraki σ. 177 ἀρ. 236,2).

Χήρας ὑγιὲ πλανόμματε κατσουλοπαιγνιδιάρη.

¹⁾ Ἀμήν. Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου θεοῦ. Ἀμήν.

²⁾ Φοβοῦ, φοβοῦ, καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ τὴν Παναγίαν στάσου προσεκτικός (καὶ ἐπομένως ἀκίνητος), καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸ μνημεῖον (τὸν τάφον) στάσου προσεκτικός (ἔχε τὸν νοῦν σου), καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν κῆπον (τῶν ἐλαῖων). — Αἱ φράσεις αὗται, αἱ σχεδὸν οὐδὲν ἔχουσαι νόημα, κατεσκευάσθησαν προδήλως χάριν τῆς παρηχήσεως: *attento - momento, accorto - orto*. Ὁθεν ὑποθέτω ὅτι καὶ ἡ πρώτη είναι παρεφθαρμένη, διότι θὰ εἰχε καὶ αὐτῇ παρήχησιν τῶν δύο κώλων· ὡς ἔχει νῦν ἴσως σημαίνει, φοβοῦ, ὡς ἐφοβεῖτο ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ βλέπων τὴν ἐπίσης φοβουμένην Παναγίαν, ἐν ἀναφορᾷ πιθανῶς πρὸς τὸν ὑμνον: *Stabat mater dolorosa, iuxta crucem lacrimosa dum pendebat filius.*

Προγνωστικόν.

Τὸ δὲ προγνωστικὸν τοῦ 1909 ἀντεγράφῃ βεβαίως ἀπὸ χειρόγραφον Παντοτεινὸν καλαντάριον, οὗ περιγραφὴν καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα ἐδημοσίευσεν ὁ ἔκδότης τῷ 1892 ἐν Παρνασσῷ τ. ΙΕ' σ. 315 κέ. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο Καλαντάριον εἰκάζω, ὅτι εἴναι ἀντιγεγραμμένον ἀπὸ μετάφρασιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔντυπον ἀλλογλώσσου βιβλίου: «Χρονικὸν προγνωστικὸν ἡτοι Καλαντάριον παντοτεινόν»· τοῦ ὅποιου μίαν ἔκδοσιν γινώσκω τὴν τοῦ 1820, ἐν Βιέννη ἐπιμελείᾳ Γ. Ῥουσιάδου. Ἀλλὰ θὰ ὑπῆρχον καὶ προγενέστεραι ταύτης, διότι εἰς ταύτας ἀναφέρεται τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βιβλίου: «ἐκ διαφόρων παλαιῶν ἐκδόσεων ἐρανισθέν».

Δεισιδαιμονία.

Αὐτ. σ. 428. **N. X. Σήφακα, προλήψεις περὶ νυχιῶν.**

Μετάφρασις ἀγγλικοῦ ἔξαστίχου περὶ κοπῆς τῶν ὄνυχων.

Ἐπωδαῖ.

Αὐτ. σ. 435. **I. Σ. Μαρκάκι, Γηθειὰ βυζοῦ γυναικός.**

Ἐπωδὴ ἐκ Πεδιάδος εἰς πόνον μαστοῦ θηλαζούσης γυναικός, ὁμοία πρὸς ἐπωδὴν τῆς Οἰνόης τοῦ Πόντου, ἦν παραθέτω ὥδε ἐξ ἀνεκδότου συλλογῆς Συμβουλίδου, θεωρῶν διδακτικωτάτην τὴν ἀντιπαραβολὴν αὐτῶν.

Κρητικὴ ἐπωδή:

‘Ως ἐκινήσανε οἱ δεκατρεῖς νυφίτσαις, οἱ καλαῖς νυφίτσαις, καὶ ἐπήρανε τὰ σταμνάκια τους, τὰ χρυσομπαρτακάκια τους, νὰ πάνε νὰ γεμίσουνε, 'ς τὴ στράτα τοὺς ἀπάντηξε ἔνας κοντὸς κοντούτσικος, κοκκινοβρακούτσικος, τρὶς (;) τὸ σῶμα, τρὶς τὴν ἡλικία, κ' ἐγελάσανε κ' ἐτσουτσουρίσανε· κ' ἐθάρρει πᾶς τὸν ἐπαΐσανε, καὶ λέει τους: «Ἐλντα γελάσετε; γιά μένα; καὶ εἰντα ἐτσουτσουρίσατε, διοῦ νὰ μπῆ τρίχα 'ς τὸ βυζί σας, τὸ γάλα νὰ σταθῇ, τὸ αἷμα νὰ κινήσῃ». Καὶ πιάνει τους ἕνγος, τούρτουρο καὶ τς ἐτίναζε. Καὶ γιαγέροντον εἰς τὸ σπίτι καὶ τς ἀρωτήξανε. «Ἐλντά χετε καὶ ἡγιαγύρετε εἰς τὸ σπίτι κ' ἐπιασέ σας ἥγιος καὶ τούρτουρο; — Εἰς τὴ στράτα μᾶς ἀπάντηξε ἔνας κοντὸς κοντούτσικος, κοκκινοβρακούτσικος, τρὶς τὸ σῶμα, τρὶς τὴν ἡλικία, κ' ἐγελάσαμε, κ' ἐτσουτσουρίσαμε, κ' ἐθάρρει πᾶς τὸν ἐπαΐσαμε. — Γιαγύρετε νὰ τὸν ἐφτάσετε, πρὶν νὰ διαβῇ γεφῦρι, νὰ τοῦ πῆτε, δὲν ἐγελάσαμε γιὰ σέ, καὶ δὲν ἐτσουτσουρίσαμε γιὰ σέ, μὰ εἰδαμε ἀγριίμη 'ς τὸ γιαλὸ καὶ ψάρι εἰς τὰ δρη. — "Ἄς ἔβγ' ἡ τρίχα ἀπὸ τὸ βυζί σας, τὸ αἷμα νὰ σταθῇ, τὸ γάλα νὰ κινήσῃ ὡς βρύση".

Ἡ γηθειὰ λέγεται εἰς πόνον μαστοῦ γυναικός, ἐπιφέροντα ἐπίσχεσιν τοῦ γάλακτος.

Ποντικὴ ἐπωδή.

Τὸ τροπάριν τοῦ βυζίου. — 'Αφέντην ὁ Χριστὸν ἐπέρασεν, πιθαμὴν τὸ κῶδιν¹⁾ ἀτον καὶ δύο ἡ γενειάδα του. Εἰδεν ἀτονα καὶ ἡ κόρη καὶ ἐξεροχαγάνισεν. «Ἄν εἰδες με διὰ κάκος κ' ἐξεροχαγάνισες, νὰ βγαίνῃ ἡ τρίχα τοῦ μαλλιοῦ σου καὶ νὰ μπαίνῃ 'ς σὰ σερανταδύο φλέβες ἀπέσου. 'Εσύ ν' ἀποθάνης ἀς σὸ δυντὶν καὶ τὸ μωρό σου ἀς σὸ λιμόν.—» Οχι, ἀφέντη μου Χριστέ, τὴ δαντή μου εἶδα κ' ἐξεροχαγάνισα.—» Αν εἰδες τὴ διαντή σου κ' ἐξεροχαγάνισες, νὰ βγαίνῃ ἡ τρίχα τοῦ μαλλίου σου ἀς σὰ σερανταδύο σου φλέβες, καὶ σὺ νὰ γλυτώνῃς ἀς σὸ δυντὶν καὶ τὸ μωρό σου ἀς σὸ λιμόν».

Αὐτ. 'Ιωσ. Κουτσαυτάκι. Γηθεὶα γιὰ τὴ μουρνιά.

'Επωδὴ ἔξ 'Αχλάδος (τοῦ δήμου Τυλίσσου τῆς ἐπαρχίας Μαλεβιζίου τῆς Κρήτης) πρὸς θεραπείαν τοῦ δερματικοῦ νοσήματος, μουρνιᾶς, τοῦ ἄλλως μούρου καλουμένου. Στηρίζεται εἰς τὴν διμωνυμίαν τῆς νόσου καὶ τοῦ δένδρου μουρνιᾶς (μορέας). 'Η γηθεὶα συνίσταται εἰς τούτους τοὺς λόγους μόνον: «Ο Κοσμᾶς καὶ ὁ Δαμιανὸς καὶ ὁ ἄγιος Νικήτας ἐφύτεψαν τρία δεντρά, μουρνιὰ δάφνη καὶ μηλιά: ἐξεράθηκ' ἡ μουρνιὰ καὶ ἐβλάστησ' ἡ δάφνη κ' ἡ μηλιά». 'Η γηθεὶα πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ τρία Σάββατα πρωΐ πρωΐ καὶ νὰ είναι ἐκεῖνος ποῦ θὰ τὴν κάμη νηστικός, καὶ νὰ κρατῇ τρία μάνια τῆς μουρνιᾶς (τοῦ δένδρου), καὶ νὰ ἔχῃ ἔνα καψάκι νερὸν καὶ ἄλλο ἔνα καψάκι μὲ κάρβουνα. 'Αφοῦ τελειώσῃ ἡ γηθεὶα, ὁήχνει τὰ τρία μάνια τῆς μουρνιᾶς εἰς τὰ κάρβουνα καὶ καίονται, μὲ τὸ νερὸν ὁαντίζει τὴν μουρνιὰν (τὴν πληγὴν) καὶ λέγει τρὶς τὴν ἐπωδήν.

'Επωδὴ τῆς αὐτῆς νόσου «εἰς μόρους ζώου ἢ ἀνθρώπου» ἐδημοσιεύθη ἐκ βενετικοῦ κώδικος τοῦ I5' ἢ IZ' αἰῶνος ὑπὸ Vassiliiev, Anecdota graeco-byzantina σ. 335.

Δημοτικὰ ἄσματα.

Αὐτ. σ. 438. Κρητικὴ μουσα. Τὰ φρούρια τῆς Κρήτης.

Οἱ πρῶτοι 4 στίχοι δημώδους ἄσματος:

Τοῦρκοι σὰν δῆτε πόλεμο καὶ στενοχωρηθῆτε,
δῶστε Χαριά καὶ Ρέθεμνος, Σοῦδα καὶ Σπιναλόγκα,
τὸ Κάστρος μὴ τὸ δώσετε, τὴ ξακουσμένη χώρα,
ὅπου τὴν εἶχαν οἱ Βενετοί (;) . . .

¹⁾ Λέξις ἄχρηστος. "Ισως σημαίνει τὴν κόμην (πιθανῶς ἡ ἀρχαία κώδιον).

Le monde hellénique. 'Ο Ελληνικὸς κόσμος. Ἐν Ἀθήναις.

'Αρ. 353. 24/6 Ιουν. 1909. *Chansons populaires*.

"Εμμετρος γαλλικὴ μετάφρασις 9 δημοτικῶν ἀσμάτων ἐκ τῆς Ἀνθολογίας "Αγ. Θέρου ὑπὸ Pierre Baudry.

Αὗτ. Ἀποχαιρετισμός.

Δημῶδες μοιρολόγιον ἐκ συλλογῆς 'Ιω. Γ. Θεοδωροπούλου.

Νέα ζωή. Μηνιαῖον δργανον τοῦ δημωνύμου φιλολογικοῦ συλλόγου. 'Αλεξάνδρεια. 1909 ἔτ. Ε'.

'Αρ. 56. 57 σ. 235 - 8. 256. 277 - 280. *Ροδίτικα τραγούδια τοῦ γάμου.* Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτον συλλογὴν **Δ. Δέσποτα**.

Πλουσία συλλογὴ γαμήλιων ἀσμάτων τῆς 'Ρόδου μετά τινων ἔρμηνευτικῶν σημειώσεων περὶ τῶν ἐθίμων, εἰς ἂναφέονται. 'Ολίγα ὁδιακὰ γαμήλια ἄσματα ἔχουσι δημοσιευθῆ ἐν *Πανδώρᾳ* 1862 τ. ΙΒ' σ. 599 - 60, ἀλλ' αἱ ἐν *Νέᾳ ζωῇ* δημοσιευθεῖσαι παραλλαγὴ τούτων εἶναι πληρέστεραι καὶ ἀκριβέστεραι. Καὶ ταῦτα καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἄσματα τῆς συλλογῆς τοῦ Δέσποτα παρουσιάζουσιν ἀξίας λόγου διαφορᾶς, παραβαλλόμενα πρὸς τὰλλα ἐλληνικὰ γαμήλια ἄσματα. 'Ως σημειώνει ὁ K. N. K. ἐν σ. 256 τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος, τὰς ἄσματα ταῦτα ἐν μὲν τῇ πόλει τῆς 'Ρόδου δὲν ἀκούονται πλέον, διετηρήθησαν δ' εἰς δλίγα χωρία τῆς νήσου μόνον.

Αὗτ. σ. 291. *Δημοτικὸ τραγοῦδι Κρήτης.* 'Ο ξαρματωμένος

'Ανατύπωσις ἄσματος ἐκ τῆς συλλογῆς Γιάνναρη σ. 169 ἀρ. 231.

Νεολόγος Πατρών, ἐφημερίς.

29 Μαρτίου 1909. Τὸ πάσχα ἐν Ζακύνθῳ. *Ἡ γλόρια καὶ τὸ κομμάτι.* Ἀλλα ἔθιμα.

'Ανώνυμος Ζακύνθιος ἐδημοσίευσε πρὸς εἰκοσαετίας ἐν τῇ 'Εστίᾳ (τ. KZ' σ. 338) περιγραφὴν τῶν κατὰ τὴν μεγάλην ἑβδομάδα καὶ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἐθίμων τῶν Ζακυνθίων. Αὕτη δὲ διὰ πολλῶν περιέργων λεπτομερειῶν συμπληροῦται ὑπὸ τῆς προκειμένης διατριβῆς.

Ἡ τὴν πρωῖαν τοῦ μεγάλου Σαββάτου τελουμένη ἀκολουθία τῆς πρώτης 'Αναστάσεως λέγεται ἐν Ζακύνθῳ γλόρια ἢ τὸ κομμάτι. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὄνομα ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ λατινικῇ

μητροπόλει κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ ἐνετοχρατίας ψαλλομένου *Gloria in excelsis deo, κομμάτι δ' ὀνομάσθη ἐκ τοῦ ἔθους, τοῦ νὰ φέρῃ ὁ κρεοπώλης εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Ἐνετοῦ προβλεπτοῦ τὸ πρῶτο κομμάτι τοῦ πρώτου σφαγέντος ἀμνοῦ, λαμβάνων παρ' αὐτοῦ ἀμοιβὴν χρυσοῦν τισκίνι.* Κατὰ τὴν πρώτην ἀνάστασιν, ἐνῷ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν κρούονται πάντες, παιανίζει ἄμα ἡ μουσικὴ καὶ πυροβολισμοὶ ἥχοῦσιν, εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς. «Συγχρόνως ἀπὸ τὰ παράθυρα ὁίπτεται ὅ τι ἀγγεῖον ἄχρηστον πρὸς χαρὰν τοῦ Χριστοῦ καὶ μπομπή τῶν Ὁβραίων, ἐνῷ δαγκάνουν καὶ κλειδὶ λέγοντες οἱ μέν, Σιδερένιο τὸ κεφάλι μου, κοφίνι τῶν Ὁβραίων, οἱ δέ, Τὰ δόντια μου δυνατὰ σὰν τὸ θεὸν ἢ σὰν τὸ σύδερο. Ἔπειτα ἀπὸ τὸ δάγκασμα τοῦ κλειδιοῦ τρίβουν τοὺς ὀφθαλμοὺς μὲ τὸν ἀμνόν, δηλαδὴ μὲ τὰ πέτια λα ἀπὸ τριαντάφυλλα καὶ νεραντζάνθια, τὰ δποῖα τὴν μεγάλην Παρασκευὴν παίρνουν ἀπὸ τὸν ἐπιτάφιον». — «Ἄλλοτε ὑπὸ σωροὺς δάφνης ἔθετον σουσουράγιας (σεισοπυγίδας) καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἵερεὺς ἔξεφώνει «Ἀνάστα ὁ θεὸς» ἐλάκτιζον τοὺς σωρούς, καὶ τὰ πτηνὰ ἀφίπταντο. Νῦν τὸ ἔθιμον τοῦτο διατηρεῖται εἰς ἔξοχικάς τινας ἐκκλησίας μόνον. — Τὸ πένθος τῆς μεγάλης Ἐβδομάδος διαδέχεται χαρὰ καὶ φαιδρότης, ἀνὴρ δάφναι, μύροι εἶναι ἐσκορπισμέναι πανταχοῦ, καὶ τὰ μαγαζὶα εἶναι ἐστολισμένα μὲ δλα τὰ πασχαλινὰ εἴδη. Ὁ κόσμος περιφέρεται πρὸς ἀγορὰν τῶν ἀναγκαιούντων, διότι κατὰ τὰς ἕορτὰς εἶναι κλειστὰ σχεδὸν δλα. — Τὸ μεσονύκτιον τελεῖται ἡ ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Σολομοῦ ἐπὶ ἔξεδρας ἐπὶ τούτῳ ἰδρυομένης. Ἡ δ' ἡμέρα τοῦ πάσχα ἕορτᾶζεται μὲ φαιδρότητα καὶ τραγούδια, χωρὶς πυροβολισμοὺς καὶ μέθην καὶ θορύβους. — »Άλλοτε αἱ ἐκκλησίαι περιέφερον ἐν λιτανείᾳ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, τινὲς δὲ τούτων τὴν δείλην περιέφερον τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Νῦν δὲ αἱ μικραὶ αὐταὶ λιτανεῖαι κατηργήθησαν καὶ μόνον μία λιτανεία γίνεται τὴν δείλην τοῦ Πάσχα τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Λαζάρου. «Ἐκεῖ συσσωρεύεται ἀπειρος κόσμος, διότι γίνεται πανήγυρις καὶ καίονται πυροτεχνήματα καὶ ὁ Ἰούδας. Τὸ κάψιμο τοῦτο τοῦ Ἰούδα εἶναι παμπάλαιον ἔθιμον, ὅπερ ἐπὶ ἐνετοχρατίας μίαν φορὰν ἐπροξένησεν ἔφοδον κατὰ τῶν Ἐβραίων, διότι ἡ ἐνετικὴ ἀρχὴ δὲν ἐπέτρεψε νὰ καῆ τὸ ἔξ ἀχύρου

δόμοίωμα, τὸ δποῖον παρίστανε γνωστὸν ‘Ἐβραῖον’.—«Τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα οἱ ἵερεῖς μοιφάζουσι εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἐνοριτῶν καὶ φίλων τὸ αὐγοκούλονδον, δηλαδὴ αὐγὴ κόκκινα καὶ κουλουράκια λειψά. Τὰ κουλουράκια κρεμῶνται εἰς τὰς εἰκόνας».—Περὶ τῶν ἐν Ζακύνθῳ ἐνίμων κατὰ τὴν ἔβδομάδα τῶν Παθῶν καὶ τῆς διακαινησίμου διέλαβε διεξοδικῶς καὶ ὁ Ζακύνθιος λόγιος Λεωνίδας Χ. Ζώης ἐν ’Εκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ (Ἑτ. ΚΒ' 1902 ἀρ. 39 - 41), περιγράφων πάντα τὰ ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ ἀναφερόμενα ἔθιμα, πλὴν τοῦ τῆς καύσεως τοῦ Τούδα.

Παράδοσις περὶ τοῦ Μαρτίου.

Αὐτόθι. *Λεων. Χ Ζώη,* Ἐκ τῆς λαογραφίας τῆς Ζακύνθου. Η τρεῖς ἡμέραις τοῦ γρήασ. Τὸ κόνισμα.

Οἱ τρεῖς ἡμέραις τῆς γρήασ, εἶναι αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μαρτίου, περὶ ᾧ φέρονται καὶ ἐν Ζακύνθῳ δύο παραδόσεις, οὖσαι παραλλαγὴ τῆς πανελλήνιου παραδόσεως, περὶ ᾧ ἐπραγματεύθην ἐν Παραδόσ. σ. 874-902. Αἱ ζακύνθιαι παραλλαγαὶ δὲν ἀναφέρουσιν ἀπολύθωσιν τῆς γρήασ καὶ τοῦ ποιμνίου της, ἀλλὰ κατὰ τὴν μὲν πρώτην ἥ γραῖα, ἀναγκασθεῖσα ὑπὸ τοῦ ψύχους νὰ κλεισθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς καὶ ν' ἀνάψῃ πυρὸν ὅπως θερμανθῇ, ἐκάη, μεταδοθεῖσης τῆς πυρᾶς εἰς τὰ ἐνδύματά της· κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν ἥ γραῖα κλεισθεῖσα εἰς τὴν καλύβην της, ἔνεκα τοῦ ψύχους, ὅτε τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ Ἀπριλίου ἐξῆλθεν αὐτῆς καὶ μετέβη νὰ περιποιηθῇ τὰ κτήνη της, εὔρε πάντα νεκρά.

Λιτανεία καὶ πανήγυρις.

Τὸ δὲ κόνισμα εἶναι εἰκὼν ἐπὶ ξύλου μετ' ἀργυρᾶς ἐπενδύσεως τῆς Παναγίας, ἐπικαλούμενης Λαουρέντιανας, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν εὑρέθη ὑπό τινος Λαουρέντου ἦτοι μαθητευομένου κτίστου (itai. lavorante, ἔνετ. laorente). Τοῦτο δὲ τὴν δευτέραν τῆς Διακανησίμου περιάγεται ἐν λιτανείᾳ καὶ γίνεται καὶ πανήγυρις. Ὁ Ζώης ἴστορεὶ τὰς διαφόρους μεταβολὰς τὰς ἐπιγενομένας ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς λιτανείας ἀπὸ τοῦ 1478, ὅτε ἐκτίσθη ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς Ζακύνθου ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Λαουρέντιανας.

Νέον πνεῦμα, πολιτική, φιλολογική καὶ καλλιτεχνική ἐπιθεώρησις. Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Δημοτικὸν ἄσμα.

1909. "Ετος Α' σ. 228. Δημοτικὴ ποίησις.

"Ἐν δημοτικὸν ἄσμα σουλιώτικον, παραλλαγὴ τοῦ παρὰ Passow ἀρ. 204.

Tὰ αὐγὰ τοῦ Πάοχα.

Λύτ. σ. 382. Λ. Ν. Σουλλίδου, Τὸ ἔθιμον τῶν πασχαλινῶν αὐγῶν.

Βραχεῖα καὶ ἀναξία λόγου σημείωσις περὶ τοῦ ἔθιμου τούτου ἐν Γαλλίᾳ, μεταφρασθεῖσα βεβαίως ἐκ γαλλικοῦ πρωτοτύπου. Ἐν τούτῳ ἀναφέρεται καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ γνωστοτάτου συγγραφέως δουκὸς τοῦ Saint - Simon, μεταβληθέντος ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ εἰς ἄγιον Σίμωνα. Ὁ ἀναμένων ἔνεκα τῶν ἐπαγγειῶν τῆς ἐπιγραφῆς ἀναγραφήν τινων τούλαχιστον τῶν πολυπληθῶν ἐν Ἑλληνικαῖς χώραις ἔθιμων, τῶν συναπτομένων πρὸς τὰ πασχαλινὰ αὐγά, ὁφείλει ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἐν τέλει τοῦ ἀρθριδίου δήλωσιν: «Τὴν περιγραφὴν τοῦ ἔθιμου τῶν ἔρυθρῶν αὐγῶν παρ' ἡμῖν παραλείπομεν, ὃς πασιγνώστου» καὶ εἰς τὴν βεβαίωσιν, διτι παρ' ἡμῖν τὸ ἔθιμον τοῦτο δὲν ἔξεφυλίσθῃ!

Δημοτικὸν ἄσμα.

Αύτ. σ. 392. Πατριωτικὰ τραγούδια. Ἐλένη Μπότσαρη.

"Ἀνατύπωσις τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος τῆς Ἐλένης Μπότσαρη ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Ἀραβαντινοῦ (σ. 52 ἀρ. 60).

*Ἐθιμα Ιουδαίων κατὰ τὸ Πάσχα.

Αύτ. σ. 398. Τὸ πάσχα παρ' Ἐβραίοις. Ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ Γ.

Περιληπτικὴ ἀναγραφὴ τῶν ἔθιμων τῶν σημερινῶν Ἐβραίων κατὰ τὸ πάσχα, ἀνευ σημειώσεως τῶν κατὰ τόπους παρατηρουμένων διαφορῶν.

Παραδόσεις περὶ Νεράιδων.

Αύτ. σ. 402-3, Ἰω. Καπετανστρατάκη, Ἡ νεράϊδες.

Λογοτέχνημα, ἐν ᾧ οὐχὶ ἀδεξίως ἔγκαταπλέκονται στοιχεῖα τῶν περὶ Νεράιδων δημωδῶν παραδόσεων.

Εἰκόνες ἑλληνικῶν ἐθίμων.

Αὐτ. ἀρ. 24-5. Ἀποιλ. Τὸ πάσχα ἐν τοῖς Παιριαρχείοις.

Πέντε εἰκόνες ἐκ φωτογραφιῶν τυμημάτων τῆς πομπῆς τοῦ πάσχα ἐν τῷ οἰκουμενικῷ πατριαρχείῳ.

Αὐτ. σ. 425. Φ. Ἀριστέως Τὸ παραμῆθι τοῦ παπποῦ.

Εὐκὼν ἀπεικονίζουσα γέροντα ἱερέα, λέγοντα παραμῆθι.

Νέος Ἑλληνομνήμων. Τριμηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα συντασσόμενον καὶ ἐκδιδόμενον ὑπὸ Σπ. Η. Λάμπρου. Ἐν Ἀθ. 1909.

Οἰκογενειακὸν ὄνομα.

Τόμ. C' σ. 48-51. Ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκος Ὅμηρος.

Εἰδήσεις ἐκ χειρογράφων περὶ τῶν φερόντων τὸ ἐπώνυμον Ὅμηρος Θεσσαλονικέων, ὃν ἀρχαιότατος ὁ παπᾶς Ὅμηρος ὁ γράψας ἐν ἔτει 1281 κώδικα εὑρισκόμενον νῦν ἐν τῇ παρὰ τὰς Σέρρας Μονῇ Ιωάννου τοῦ Προδρόμου

Μεταξωτοὶ ἄρτοι.

Σ. 114-5. *Μεταξωτοὶ ἄρτοι.*

Ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ Δ. Ῥούσος παρατηρεῖ ὅτι οἱ ὑπὸ Νικίτα τοῦ Χωνιάτου ἀναφερόμενοι μεταξωτοὶ ἄρτοι ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς σηστοὺς καὶ κρησερίτας τῶν ἀρχαίων, καὶ τοὺς ἀσπροὺς καὶ σημιδαλάτους τοῦ Πτωχοπροδρόμου. Μεταξωτὸν σημαίνει τό τε κόσκινον τὸ ἀπὸ μεταξωτὸν ὄφασμα κατεσκευασμένον καὶ τὸ δι' αὐτοῦ κοσκινισθὲν ἄλευρον. Πρβλ. καὶ τὰς φράσεις τῆς δημώδους (ἐν Περιστάσει τῆς Θράκης): Αὐτὸς εἰνι πολὺ ἄρκουδας, τρώγ' γούλου μιταξουτὸ φωμί. Θὰ νὰ κάνου παξιάδια, ἂμ' δὴν ἔχου μιταξουτό.

Παναθήναια. Δεκαπενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικόν Ἀθῆναι Λιευθυντῆς Κίμων Μιχαηλίδης.

Παράδοσις περὶ τοῦ ἀγίου Κασσιανοῦ.

Τόμ. ΙΕ' 29 Φεβρ. 1908 σ. 293-7. X. *Χρηστοβασίλη*, ὁ ἄγιος Κασσιανός.

Εἶναι γνωστὴ ἡ δημώδης διήγησις, ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐτραπέλων Αἴτιων, ἡ ἔξιγοῦσα διατὶ ὁ ἄγιος Κασσιανὸς ἐορτάζεται

κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος, τὴν 29 Φεβρουαρίου τῶν δισέκτων ἐτῶν. Ταύτην διεσκεύασε ποιητικῶς χαριέστατα ὁ Γ. Μ. Βυζηνὸς ('Ατθίδες αὐραι, Λονδ. 1884 σ. 293-310). Ἐπιχειρήσας καὶ ὁ Χρηστοβασίλης νὰ διασκευάσῃ λογοτεχνικῶς τὴν αὐτὴν παράδοσιν, κατεσκεύασεν ἀπειρόκαλον καὶ ἀνούσιον διήγημα, ἀντάξιον καθ' ὅλα τῶν κακοτέχνων ἄσμάτων καὶ παραμυθίων, τὰ δημώδη μνημεῖα καὶ διαφθείρας τὸ κάλλος αὐτῶν.

Δημῶδες ἄσμα.

Αὔτ. 31 Μαρτ. 1908 σ. 358. *'Η κουμπάρα. Ἐκ τῆς συλλογῆς Κων. Σ. Γούναρη.*

'Αξιόλογος παραλλαγή, ἐκ τοῦ χωρίου Σκυλόγιαννη τῆς βιορείου Εὐβοίας, τοῦ δημώδους ἄσματος, περὶ οὐ ἐκτενέστερον διαλαμβάνομεν κατωτέρω (σ. 383 κέ.).

**Ομδονρμαν.*

Τόμ. IC' 15 - 30 Σεπτ. 1908 σ. 307 — 310. *Μιχαὴλ Χ. Λουκᾶ, "Ομδονρμαν.*

Περιγραφὴ τοῦ βίου καὶ τῶν ἡθῶν τῶν Ἰθαγενῶν κατοίκων τῆς "Ομδονρμαν, ἄλλοτε πρωτευούσης τοῦ Σουδάν, ἵδιως δὲ μεγάλης τινὸς φανταζίας, ἥτοι ὀργιαστικῆς εὐωχίας ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐνὸς τούτων. Είναι γεγραμμένη μετὰ δυνάμεως καὶ τέχνης καὶ διαφαίνεται ἐν αὐτῇ εὐστοχίᾳ καὶ ἀκρίβεια παρατηρήσεως.

Μοιρολόγια.

Τόμ. IZ' 15 'Οκτ. 1908 σ. 13-4. *Θέρου Ἀγιδος (Σπ. I. Θεοδωροπούλου) Μανιάτικα μυρολόγια.*

Σημείωσις περὶ τῶν μοιρολογίων τῶν Μανιατῶν, μεταφρασθεῖσα καὶ γαλλιστὶ ἐν τῷ Monde hellénique, (Βλ. ἀνωτέρω σ. 125-6).

Διγενῆς Ἀκρίτης.

Αὔτ. 30 Νοεμβρ. 1908 σ. 97-106. *Ch. Diehl, Διγενῆς Ἀκρίτας, μεταφρ. Γ. Στρατήγη.*

Μετάφρασις τοῦ I' κεφαλαίου (Le roman de Digenis Akritis) τοῦ βιβλίου τοῦ Ch. Diehl, Figures byzantines (2ème Série, Par. 1908 σ. 291-319), ἐξ οὗ παρέλιπεν ὁ μεταφραστής τὴν εἰσαγωγήν, ἐνθα διὰ βραχέων ἀλλὰ σαφέστατα καταδεικνύεται ὅπόσον ἐκ

τοῦ ἔπους τοῦ Ἀχρίτου προάγεται ἡ γνῶσις τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶναι διμόλιγον πρὸς τὸ ἄλλο ὅλον βιβλίον τοῦ Diehl, ὅπερ εἶναι γεγραμμένον χάριν τῶν πολλῶν. Περιορίζεται δ' εἰς περὶ λύψιν μόνον τοῦ ἔπους καὶ εἰς καλαισθητικάς τινας παρατηρήσεις καὶ εἰς ὀλιγίστας ἄλλας γενικωτέρας φύσεως, καὶ δὲν διαλαμβάνει περὶ τῶν πολυπληθῶν ζητημάτων, ἃτινα προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐπιστημονικῆς ἔξετάσεως τοῦ ἔπους καὶ τῶν συναφῶν αὐτῷ δημοτικῶν ἀσμάτων. "Οὐδεν ἀμφίβολος ἡ χρησιμότης τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικήν ἀλλ' ὁ μεταφραστής, ἵσως εὐλόγως, ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ γίνεται γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς παρ' ἡμῖν πᾶν ὃ τι δήποτε ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐθνικὸν ἔπος ἡμῶν.

"Ενεκα δ' ὅμως τοῦ σκοποῦ τούτου, δὲν θὰ ὑποληφθῇ ἵσως ὑπερβολικὴ ἡ ἀξίωσις μεῖζονος σαφηνείας καὶ ἀκριβείας ἐν τῇ μεταφράσει. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ μεταφραστής δὲν κατέβαλε τὴν προσήκουσαν προσοχὴν εἰς τοῦτο. Ὁ Diehl παραδέτει πολλὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἔπους ἐν γαλλικῇ μεταφράσει, ὁ δὲ μεταφραστής, δρομότατα ποιῶν, λαμβάνει ταῦτα ἐκ τοῦ κειμένου. 'Αλλ' ἡτο χρεία νὰ ἐρμηνεύσῃ λέξεις τινὰς ἀχρήστους νῦν καὶ ἀκατανοήτους εἰς τοὺς πολλούς, καὶ νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τεσσάρων λέξεων μόνον¹⁾). Πρόσθιες δ' ὅτι τὸ κείμενον καθίσταται ἐνίστε τὸ πρόσιτον ἐνεκα ἐσφαλμένης μεταγραφῆς ἢ τυπογραφικῶν ἀμαρτημάτων. Π. χ. εἰς τὸ ἐν σ. 98 στήλ. β' δωδεκάστιχον ἀπόσπασμα παρατηροῦνται τὰ ἔξης ὅχι ἀνάξια λόγου σφάλματα:

<i>Παναθήναια</i>	<i>Κείμενον</i>
'Οργυῖας ἔχων μῆκος	ὅργυῖαν ἔχον μῆκος
διὰ τὸν καταψύκτην	διὰ τὸ καταψυχίτζιν
τὸν μαργαριτάριν	τὸ μαργαριτάριν
ἡ βραχηλέα—έγημεν	ἡ τραχηλέα—έγεμεν
ἀντὶ δὲ ἔργον τοῦ χρυσοῦ	ἀντὶ δὲ ἔργου τοῦ χρυσοῦ

¹⁾ Ὁ μεταφραστής ἐρμηνεύει τὰς λέξεις βαῖτοι = ὑπηρέτοια (μᾶλλον παιδίσκη), πάρδονις = λεοπαρδάλεις (ἀκριβέστερον παρδάλεις ἡ τούλαχιστον πάνθηρας) χυμεντὰς εἰκόνας = σμαλτωμένας (καλῶς, ἀλλὰ πῶς νὰ ἔξηγήσῃ ὁ ἀναγνώστης τὸ προηγούμενον χυμεντὰ ἱμάτια;) καὶ βλαττίων = ἐφιππίων. ('Αλλὰ βλαττίον ἡ βλαττίν, κυρίως μὲν σημαίνει τὴν πορφύραν, συνεκδοχικῶς δὲ πολυτελές ὑφασμα). Ἀφίνει δ' ἀνερμηνεύτους ἄλλας ἐν τῷ αὐτῷ ἀποσπάσματι μᾶλλον δυσνοήτους λέξεις (σμυρίδων, μουτάτους, τσουπάδας).

Τὸ καταψυχίζειν ἢ καταψύχειν ἢ κατάψυχον (διότι καὶ ὑπὸ τοὺς τρεῖς τούτους τύπους εἶναι εὐχρηστος ἢ λέξις ἐν τῇ μέσῃ Ἑλληνικῇ) σημαίνον τὴν ψυχρὰν αὔραν, δὲν περιέσωσε, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἡ ὄμιλουμένη. Ἡτο ἄρα ἀναγκαῖον νὰ ἔξηγημῃ ἢ λέξις, τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον παρενόησεν αὐτὴν καὶ ὁ Γάλλος μεταφραστής Le-grand· ἀντὶ τούτου, ἐπετράπη εἰς τὸν τυπογράφον νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ διὰ τοῦ ἀνυπάρκτου καταψύκτην.

Εἴπον διτὶ παραλαμβάνει ὁ μεταφραστής τάποσπάσματα τοῦ ἔπους ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου. 'Ἄλλ' ὅχι πάντα. Οὐδεμίαν ἄλλην ἔκδοσιν ἔχων, πλὴν τῆς τοῦ τραπεζουντίου χειρογράφου ὑπὸ τοῦ Σάθμα καὶ Λεγράνδ, ἔκει ὅπου ὁ συγγραφεὺς παραθέτει ἐξ ἄλλων ἐκδόσεων, μάλιστα ἐκ τῶν βιβλίων τῶν μὴ περισωθέντων ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Τραπεζοῦντος, ὁ μεταφραστής ἢ παραλείπει τὸ ἀπόσπασμα (π. χ. ἐν σ. 99 στ. α', παρὰ Diehl σ. 298 - 9), ἢ ἀναγκάζεται νὰ μεταφράσῃ ἐκ τοῦ γαλλικοῦ. 'Ἡ τοιαύτη δ' ἐκ μεταφράσεως μετάφρασις ὅσον δεξιὸς καὶ ἄν εἶναι ὁ μεταφραστής, εἶναι περιττὸν νὰ λεχθῇ διτὶ ἀτελέστατα, ἐνίστε δὲ καὶ πλημμελέστατα, ἀποδίδει τὸν νοῦν καὶ τὴν λέξιν τοῦ πρωτοτύπου.

Καὶ εἰς ἄλλα τινὰ ἐπουσιωδέστερα δὲν δεικνύει ἡ μετάφρασις τὴν ἐπιθυμητὴν ἀκρίβειαν. 'Ιδού τινα παραδείγματα: 'Υπὸ τὴν Ἑλληνικὴν μεταγραφὴν Ἔσλιν δυσκόλως θ' ἀναγνωρίσῃ ὁ ἀναγνώστης τὸν Ὁλλανδὸν καθηγητὴν Hesseling· ἄλλως δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν συγγραμμάτων, εἰς ἀ γίνονται παραπομπαί, δὲν πρέπει νὰ μεταφράζονται, ὅπως μὴ παραπλανᾶται ὁ ἀναγνώστης. 'Ἡ φράσις τοῦ πρωτοτύπου «A l' appel de la sérenade, la jeune fille paraît à la fenêtre» μεταφράζεται: «Εἰς τὴν πρόκλησιν τῆς σερενάτας ἡ νεᾶνις ἐμφανίζεται εἰς τὸ παραθύρον τῆς». Διὰ τῆς μεταφράσεως ταύτης μεταφρούμεθα εἰς κόσμον διάφορον τοῦ βιζαντινοῦ. 'Αν προσέκειτο μᾶλλον εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἔπους θὰ διετήρει τὸν βιζαντινὸν χρωματισμὸν καὶ θὰ ἔλεγε πράγματα καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους Ἐλληνας οἰκειότερα: «Καὶ ὡς τῆς κιθάρας ἥκουσε τὴν ἥδονὴν ἡ κόρη, ἐκ τῆς θυρίδος ἐσκιυψε·» τοῦτο τὸ χωρίον τοῦ ἔπους μεταφράζει ὁ Diehl. 'Αόριστος δὲ λίαν εἶναι ἡ φράσις: «Ἐνα μικρὸν στρατιωτικὸν βιβλίον τοῦ 10ου αἰῶνος, περὶ τακτικῆς πραγματεία, μᾶς περιγράφει μὲ γραμ-

μὰς συγκινητικὰς τὴν σκληραγωγημένην ζωήν». Ὁ Diehl λέγει: Un petit livre militaire du Xe siècle, le traité de Tactique conservé sous le nom de Nicéphore Phocas nous peint en traits saisisants la rude existence καὶ πολέμου» τὸν στρατηγικὸν ἔκείνου βιβλίου, καὶ νὰ μὴ παρέλθῃ ἀμνημόνευτον τὸ δῆτῶς ὑπὸ τοῦ Diehl λεγόμενον, ὅτι ἡ συγγραφὴ αὐτοῦ ἀναφέρεται εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρον Φωκᾶν.

Ἡ μετάφρασις αὗτη ἀνεδημοσιεύθη καὶ ἐν Ἀληθείᾳ (ἔφημ. Λεμεσοῦ τῆς Κύπρου) ἀρ. 1450-3.

Ἐρωτόκριτος.

Αὔτ. σ. 209 - 227. *Γ. Σωτηριάδη, Ἐρωτόκριτος.*

Βλ. ἀνωτέρῳ σ. 34 κέ.

Δημώδη ἄσματα.

Αὔτ. σ. 301.

Ἐκ διαλέξεως τοῦ Σπ. Θεοδωροπούλου «περὶ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς εἰς τὰ δημόδη τραγούδια», ἃς παρέχουσι περὶ ληψιν, δημοσιεύουσι δύο μοιρολόγια.

Αὔτ. σ. 305 - 6. *Δημοτικὸν τῆς Ῥόδου. Ἐκ τῆς συλλογῆς Παύλου Γνευτοῦ.*

Ἀνέκδοτον ἄσμα, τοῦ ὁποίου οὐδεμία παραλλαγὴ εἶναι γνωστὴ ἄλλοιθεν.

Τόμ. ΙΗ' σ. 33 - 4. *Δημοτικὰ τῆς Λακεδαίμονος. Ἐκ τῆς συλλογῆς Αγιδος Θέρου.*

Δύο δημοτικὰ ἄσματα, περιεχόμενα καὶ ἐν τῇ συλλογῇ Θέρου (Δημοτικὰ τραγούδια σ. 76. 36). Τὸ πρῶτον εἶναι μοιρολόγιον, τοῦ ὁποίου στίχοι ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν ἄλλαις ἐκδεδομέναις παραλλαγαῖς. Τὸ δὲ δεύτερον εἶναι ἀτελῆς λακεδαιμονία παραλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου ἄσματος τῆς ἐγκαταλειφθείσης ἐρωμένης, ἥτις κληθεῖσα νὰ στεφανώσῃ τὸν ἀγαπητικόν της νυμφεύεται αὐτὸν μετανοήσαντα κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν γάμων. Τοῦ ἄσματος τούτου πάμπολαι ἔχουσι δημοσιευθῆ παραλλαγαί. Προβλ. *Passow* ἀρ. 436. Ζωγράφ. ἀγὼν σ. 133 ἀρ. 216, σ. 162 ἀρ. 299. *Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 14-16. 19-20.

74-5. Δελτίον 'Ιστορικῆς Ἐταιρ. τ. Β' σ. 719-721 (Φερτακαίνων). *Lagarde*, Neugriechisches aus Klein Asien, Gottingen 1886 σ. 24-5 [Παραλλαγὴ ἐκ Τελμησοῦ σπουδαιοτάτη, διότι μᾶς δεικνύει ὅτι τὸ ἄσμα εἶναι τοῦ Ἀχριτικοῦ κύκλου καὶ μᾶς ὁδηγῇ νὰ περιλάβωμεν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀσμάτων τῆς ἀπὸ κουμπάρας γενομένης νύφης καὶ ἄλλας σειρὰς ἀσμάτων, ἅτινα δὲν ἔφαίνοντο ἔχοντα κοινόν τι πρὸς ἐκεῖνα]. *Legrand*, Recueil σ. 300. 302 ἀρ. 135. *A. Μαρούσου*, Τραγούδια ἐθνικά, Κέρκυρα 1850 Β' σ. 77 - 8. 105 - 6 106 - 8. Νεοελλην. Ἀνάλεκτα τ. Α' σ. 90. Β' σ. 437 - 9, ἀρ. 9. 10. *Σπ. Ἀραγωνίστου*, Λεσβιακὰ σ. 229 - 231. *Κατραμῆ*, Φιλολογικὰ ἀνέκδοτα Ζακύνθου σ. 473 - 4. Πανδώρ. τ. ΙΕ' σ. 417 (Κορσικῆς). Βύρων, περιοδ. Α' σ. 938 - 9. Πλάτων, περιοδ. σύγγρ. 'Αθ. 1880 τ. Β' σ. 240 (ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐκδότου). *Wescher* - *Μαρωλακάκη*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 75 - 6 ἀρ. 15. *Jeannaraki*, Ἀσματα Κρητικὰ σ. 224 ἀρ. 287, σ. 228 ἀρ. 292, σ. 234 ἀρ. 296. *Βλαστοῦ*, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 85 - 6. Παναθήναια 1908 τ. ΙΕ' σ. 358. κλπ.—Είναι δὲ τὸ ἄσμα τοῦτο ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, ὃν ἡ ὑπόθεσις ἀνευρίσκεται ἐν τῇ δημοτικῇ ποιήσει καὶ ἄλλων ἐθνῶν. Παραλλαγὴ τις τοῦ μύθου φέρεται παρὰ Σάξονι τῷ γραμματικῷ, παραλαβόντι πιθανῶς ἐκ παλαιοτέρων δανικῶν ἀσμάτων. (Βλ. *Axel Olrik*, ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde 1892 σ. 252 κέ.). Ἀσματα δὲ δημώδη σκανδιναϊκὰ (δανικά, νορβηγικά, σουηδικά) μνημονεύει ὁ G. Doncieux, ἔξετάζων τὰς πηγὰς τοῦ γαλλικοῦ ἀσματος τῶν «tristes noces» (Revue des tradit. populaires 1899 σ. 268 κέ.). Ὁ αὐτὸς δὲ ἀναφέρει καὶ ἀγγλοσκωτικὰς παραλλαγὰς (αὐτ. σ. 266 κέ.), καὶ ἀρμορικανικὰς (αὐτ. σ. 269 - 270) καὶ ἰσπανικὰς καὶ ιταλικὰς (αὐτ. σ. 263). Γαλλικὰς δὲ παραλλαγὰς ἀναφέρει περὶ τὰς εἴκοσιν (αὐτ. σ. 262 κέ.), εἰς τὰς ὅποιας δύναται νὰ προστεθῇ καὶ μία τοῦ Franche - Comté, δημοσιευθεῖσα ἐν Rev. des trad. popul. 1893 σ. 418 - 9.

Τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων τοῦ "Αγιδος Θέρου, ἐξ ἡς παρέλαβον τὰ *Παναθήναια*, δημοσιευόμενον κείμενον τοῦ ἀσματος τούτου, φέρεται ὡς ἀνέκδοτον, προερχόμενον ἐκ συλλογῆς τοῦ ἐκδότου. Δυστυχῶς δ' ὅμως φαίνεται, ὅτι ἡ δὲν μετέγραψεν οὗτος πιστῶς ὅ τι ἥκουσεν, ἡ παρέλαβεν ἀνεξελέγκτως κείμενον, ἀνακοινωθὲν

αὐτῷ ὑπὸ ἐπιπολαίου τινὸς συλλογέως. Τοῦτο γίνεται κατάδηλον ἐκ τοῦ ἔξῆς παραδείγματος: Βλέπομεν εἰς τὸ ἄσμα, ὅτι ἡ Ἀρετὴ

κινάει νὰ πάψῃ τὴν ἐκκλησιά, νὰ πάψῃ νὰ στεφανώσῃ.
βάγεις τὴν πάν' ἀπὸ μπροστὰ καὶ δάφνες ἀπὸ πίσω.

‘Ο λαὸς ἡτο ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τοιαύτην τερατώδη εἰκόνα. Τὸ γνήσιον κείμενον τοῦ ἄσματος εἶχε βεβαίως «καὶ βάγιαις ἀπὸ πίσω» Παρόστατο δηλ. ἡ Ἀρετή, μεταβαίνουσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν συνοδίᾳ θεραπαινίδων, ὃν ἄλλαι προεπορεύοντο, ἄλλαι δ' εἴποντο. ‘Αλλ' ὁ συλλογεύς, ἀγνοῶν τὴν ἑτέραν σημασίαν τῆς λέξεως βάγια, καὶ κρίνων φορτικὴν καὶ ἀπειρόκαλον τὴν ἐπανάληψιν τῆς λέξεως ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ, ἀντικατέστησεν ταύτην ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμιστιχίῳ δὲν ἑτέρας, ἥν ὑπελάμβανε συνώνυμον.

Αὔτ. σ. 49 - 51. **Μ[ιχαηλίδου]** Δημοτικὰ τραγούδια.

Κρίσις τῆς ἀνθολογίας δημοτικῶν ἄσμάτων τοῦ Ἀγιδος Θέρου μετ' ἀποσπάσματος τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς.

Αὔτ. 15-30 Ιουνίου 1909 σ. 129-130 **Θεοδ. Δ. Κληρονόμου,**
‘Ο Χουχουλό-γιαργας. Τραγοῦδι τοῦ τραπεζιοῦ.

‘Ο Κληρονόμος ἐκδίδει ἄσμα δημοτικόν, τὸ ὄποῖον ἥχουσεν, ὡς λέγει, ἐν Πρεβέζῃ παρὰ τοῦ ἐκ Χιμάρας Β. Κοντύλα, ἡ Κοντύλα, μετὰ δηλώσεως τοῦ μέλους διὰ φρονγοσήμων τῆς κοινῆς παρασημάντικῆς. Συνοδεύει δὲ τὸ ἄσμα μὲν παρατηρήσεις γενικωτέρας περὶ τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων, τῶν διποίων ἄλλο ἔχει τὴν ἴστορίαν του, ἄλλο τὸ νόημά του καὶ ἄλλο τὸ παραμῆνι του. Καὶ ἀφηγεῖται τὸ παραμῆνι τοῦ ἄσματος τοῦ Χουχουλόγιαργα.

Τὰ ἐν τοῖς Παναθηναίοις δημοσιευόμενα εἶναι ἀνατύπωσις τῶν ὑπὸ τοῦ ἀντοῦ Κληρονόμου προδημοσιευθέντων ἐν τῇ Εἰκονογραφημένῃ (Μαΐου 1907 σ. 109), μέ τινας μεταβολὰς τῆς φράσεως, διορθωθείσης ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει¹⁾ Παραδόξως δ' ὅμως αἱ μεταβολαὶ δὲν περιορίζονται εἰς μόνον τὸ κείμενον τῶν φράσεων τοῦ ἐκδότου, ἀλλ' ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὸ κείμενον τῶν δημοτικῶν μνημείων. Τὸ

¹⁾ Ἐν τῷ Νουμῷ (1907 ἀρ. 253 σ. 4-6), ὁ Κ. ἐδημοσίευσε διήγημα, ὑπόθεσιν ἔχον τὴν τοῦ ἄσματος. Ἐν τέλει δὲ παραθέτει ἀπόσπασμα τοῦ ἄσματος, διαφέρον ἐν τισι καὶ τοῦ ἐν τῇ Εἰκονογραφημένῃ καὶ τοῦ ἐν τοῖς Παναθηναίοις κειμένου.

δημῶδες ἄσμα παρέλαβεν ὁ ἔκδότης ἐκ μιᾶς πηγῆς, διότι ὁ Χιμάριος Β. Κοντύλας τῶν Παναθηναίων καὶ ὁ ἐκ Χιμάρας Β. Κοντύλας τῆς Εἰκονογραφημένης δικαιούμενα νὰ πιστεύωμεν, ὅτι εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. 'Ἄλλ' ἐντὸς τῶν δύο ἑτῶν, τῶν μεσολαβησάντων ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, τὸ ἄσμα ὑπέστη σημαντικὰς μεταβολάς. 'Ἐν τῇ Εἰκονογραφημένῃ «Τσιοπάνης ἐκοιμώτανε», ἐν τοῖς Παναθηναίοις. «Τσιοπάνης ποκοιμήθηκε». 'Ἐν τῇ Εἰκ. τὰ βουνὰ ἔχουν κατσανιὰ «στὲς ὁζες» ἐν τοῖς Παν. «στὴ ὁζα». 'Ἐν τῇ Εἰκ. «Κεῖ βόσκουνε τὰ πρόβατα, κεῖ βόσκουνε τὰ γίδια». 'Ἐν τοῖς Παναθ. «Κεῖ βόσκουν κάτι πρόβατα, κλαρίζουντ' κάτι γίδια». 'Ἐν τῇ Εἰκονογρ. «Καὶ μὲ εἰδε ἡ σκύλα ἡ κολοβὴ καὶ τὸ σκυλὶ τὸ μαῦρο». 'Ἐν τοῖς Παναθ. «μὲ σμίστη ἡ σκύλα ἡ κολοβὴ κι' ὁ σκύλος ὁ κοτσιάφτης».

Τῆς δὲ συναπτομένης πρὸς τὸ ἄσμα παραδόσεως δύο εἶναι αἱ πηγαί, εἰς μὲν τὴν Εἰκονογραφημένην ὁ ἐκ Βαλτετσίου 'Ελ. Ντρίβας, εἰς δὲ τὰ Παναθήναια ὁ ἐκ Βαλτετσίου Γιάννος Πρωχαλιᾶς. Καὶ ὅμως ὁ εἰς ἐπαναλαμβάνει αὐτολεξεὶ τὰς φράσεις τοῦ ἄλλου. "Ἐχουσι βεβαίως τὰ δύο κείμενα διαφορὰς πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ὅχι τοσαύτας. ὅσας φυσικὰ θὰ ἐπαρουσίαζεν ἡ διήγησις δύο ἀνθρώπων περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, καὶ εἶναι καθόλου αἱ διαφοραὶ τοῦ αὐτοῦ εἴδους, τοῦ παρατηρηθέντος εἰς τὰς δύο ἐκδόσεις τοῦ ἄσματος.

Μόνη ἡ μουσικὴ εἶναι ἀπαραίτητος καὶ εἰς τὰς δύο ἐκδόσεις. Περὶ τῆς ἀκριβείας δ' ὅμως αὐτῆς credat Iudeus Apella. 'Αλλὰ τοῦτο δὲν ἔχει πολλὴν σημασίαν· διότι τὰς τοιαύτας μουσικὰς μεταγραφὰς τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων ἡμῶν οὐδείς ποτε θ' ἀξιώσῃ προσοχῆς τινος, ἂν δὲν ἔγιναν ὑπὸ δοκίμου ἐπιστήμονος μουσικοῦ ἡ δὲν ἀπεταμεύθησαν αἱ μεταγραφῆσαι μελῳδίαι εἰς πλάκας φωνογράφου, δι' ὧν θὰ καθίσταται δυνατὸς ἐκάστοτε ὁ ἔλεγχος τῆς ἀκριβείας τῆς μεταγραφῆς. Τῶν μνημείων δ' ὅμως τῆς δημώδους φιλολογίας ἡ τοιαύτη ἐρασιτεχνικὴ συλλογὴ καὶ ἐκδοσις ὅχι μόνον εἶναι ἄχοηστος, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβῆς, ὅταν μάλιστα παρουσιάζεται μὲ ἀξίωσιν καὶ ἐπίφασιν ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας.

Τὸ δημοσιευόμενον ἄσμα εἶναι παραλλαγὴ τοῦ παρὰ Passow ἀρ. 506, δπερ ἐλήφθη ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Sanders (Das Volks-

leben d. Neugriechen σ. 114). Ούτος τὸ ἐδημοσίευσεν ὡς νινά-ρισμα, ἄνευ δηλώσεως τῆς προελεύσεως αὐτοῦ. Ἐτεραι παραλλαγαὶ παρὰ Passow ἀρ. 503. 504 (ἥ μὲν ἀδήλου προελεύσεως, ἥ δὲ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Ζαμπελίου). Ἐτέρα τραπεζούντια παραλλαγὴ αὐτ. 505, καὶ ἄλλη δὲ ἐπίσης τραπεζούντια παρὰ Σαβ. Ἰωαννίδη (Ἴστορ. Τραπεζοῦντος σ. 273-4. Ἐτέρα δὲ παραλλαγὴ παρ' Ἰατρίδῃ, Συλ-λογὴ δημ. ἀσμάτ. σ. 39-40, καὶ πελοποννησιακὴ παρὰ Παπαζα-φειροπούλῳ (Περισυναγωγὴ σ. 155-6 ἀρ. 146)· καὶ δύο παρὰ Λε-λέκῳ (Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 183-4)· καὶ δύο ἡπειρωτικαὶ (;) ἐν Ζωγρ. ἀγῶνι (τοῦ ἐν Κ/πόλει συλλόγου) τ. Α' σ. 138 ἀρ. 230 καὶ σ. 166-7 ἀρ. 312, ἥτις εἴναι ἡ πληρεστάτη, μνημονεύουσα ἐν τέλει καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ βοσκοῦ εἰς πτηνόν. Ἡ δὲ παράδοσις εἴναι συγγενῆς τῆς ὥν' ἀρ. 340 τῆς συλλογῆς μου καὶ τῆς ἐν τῷ Που-λολόγῳ μεσαιωνικῆς, περὶ ᾧ διαλαμβάνω ἐν Παραδόσ. σ. 934 κέ.

Αὐτ. σ. 156-7. Δημοτικὸν τῆς Ῥόδου, ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς Παύλου Γρενετοῦ. (΄Ανετυπώθη ἐν τῇ ἐφ. Ἑλληνικὸς κόσμος 5/18 Ίουλ. 1909 ἀρ. 395).

Ἄσμα ὁόδιον, ὑπόθεσιν ἔχον συνήθη εἰς τὰ παλαιὰ δημοτικὰ ἐρωτικὰ ἄσματα, τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς κόρης ὑπὸ τοῦ ἀπίστου ἐρα-στοῦ, δστις ἐμπαῖζει καὶ λοιδορεῖ αὐτήν. Ἐν τῷ προκειμένῳ δὲ διὰ τῶν πρεσβειῶν ὡραίας γειτονίσσης τῆς ἐγκαταλειφθείσης ὁ ἐρωμένος πείθεται καὶ νυμφεύεται αὐτήν. Ἐνεκα τῆς παραλείψεως τῶν εὐκό-λων νοούμενων τὸ ἄσμα φαίνεται ἀσυνάρτητον ἥ ἐλλιπές· ἐνῷ τού-ναντίον ἥ τοιαύτη βραχυλογία προσδίδει πολλὴν δραματικὴν δύναμιν εἰς αὐτό. Διότι τὸ ἄσμα ἀποτελεῖται ἐκ διαλόγων, μόνον δὲ τὰ ἀπο-λύτως ἀναγκαῖα πρὸς ὑπόδειξιν τῶν διαλεγομένων προσώπων πα-ρεμβάλλονται ἀφηγηματικῶς εἰς ἔνα ἥ τὸ πολὺ δύο στίχους, ἐν τέ-λει δὲ προστίθεται ἥ διήγησις περὶ τῶν γάμων εἰς τέσσαρις στίχους. Παραθέτομεν ὡδε ὄλοκληρον τὸ ἄσμα:

«Κάτω ἔτην ἄγρη τῶν ἀγρῶν ἔτην ἄγριοχωραφίνα
τριά παραθύρια στέκουνται ἀργυροκαρφωμένα,
τόναν είναι τῆς μάννας μου, τάλλο τῆς ἀδερφῆς μου,
τὸ τρίτο τὸ μικρότερο είναι τῆς ἀτατῆς μου.

5   Χρυσὴ ἀλεσίδα κρέμεται, καὶ πιάσ τη κ' ἔβγα πάνω,
νά βρ' ἀφορμή τῆς μάννας μου καὶ λόγια τοῦ κυροῦ μου:

- Μάννα, τὰ πόδια μου πονῶ, μάννα, τὴν κεφαλή μου, μάννα, κι' ἀστέρα μὲ κρατεῖ καὶ θὲ νά πά νά πέσω».
- 10   'Εσήκωσε τὸ πάτλωμα βρίσκει τὸ νιὸ ποὺ κάτω,
      κ' ἐφάνην της παράξενο, κ' ἐγέλασε μεγάλο.
      'Η μάννα της τὴν ἔκουσεν ἀπὸ τὸν πέρα πύργο.
      «Σφαῖτς νά χῃ ἡ κόρη μου καὶ μὲ τὰ χάχανά της.
      Τὴν κούσουν οἱ γειτόνισσας, τὴν ποῦν καὶ φίλον ἔχει.
      Μηδ' ἔχει τον, μηδὲ κάμνει τον, μηδ' ἀ τὸν κάμη θέλει».
- 15 — Δὲν εἰναι. μάννα, ἔτσι ποῦ λέσ, μόν' εἰναι ἐτσά ποῦ λέω,
      μόν' ἥταν τὸ γατάκι μας κ' ἔπιασε τὸ ποντίκι,
      κ' ἔσεισε τὸ νουράδι του κ' ἔσβυσε τὸ λυχνάρι,
      κ' ἐφάνη μου παράξενο κ' ἐγέλασα μεγάλο».
- 'Εφίλειεν την κ' ἐτσίμπαν την κ' ἐπεριλάμπαζέν την.
- 20   Τὴν νύχτα τὰ μεσάνυχτα ἔψυε κ' ἐφηκέν την.
      «Ἐσύ φεύγεις, ἀγάπη μου, κ' ἐμένα ποῦ μὲ φήνεις ;
      — Φήνω σε εἰς τὴ μάννα σου κ' εἰς τὰ καλά σου ἀδέρφια.
      Μηγάρις κι' ὅσαις φίλησα γεναῖκες θὰ τοῖς πάρω ;
      'Στοῖς πέντε δίνω ἀμύγδαλα, 'ζτοῖς δέκα λεφτοκάρυα,
25   κ' ἐσένα ποῦ σαι ἀρχόντισσα, κι' ἀρχοντοπούλας κόρη,
      δίνω σε πικραμύγδαλα, νά πικραθῆ ἡ καρδιά σου».
- Καὶ μιὰ καλὴ γειτόνισσα στέκει παρηγορᾶ την·
      «Σώπα, σώπα, ἡ κόρη μου, κ' ἔγώ νά πά τὸν εῦρω.
      Καὶ θὰ ντυθῶ νά στολισθῶ νά πά νά τὸν μαλώσω.
- 30 — 'Εντυθῆς κ' ἐστολίστηκες κ' ἐπῆρες τον τὸν νοῦν του.
      — Σώπα, σώπα, ἡ κόρη μου, κ' ἔν εἰμ' ἔγώ ποὺ κείναις.
      Μαλώτρα καὶ δικάτρα μαι, καὶ πά νά τὸν μαλώσω».
- «Καλὸ 'ζτὴν φοῦνταν ἀπὸ μπρός, τὴν φοῦνταν ἀπὸ πίσω,
      καλὸ 'ζτὴν κοκκινοχειλοῦ, νά μείνουμε ἀντάμα.
- 35 — Δὲν ἥρτα γώ, ἀφέντη μου, νά μείνουμε ἀντάμα.
      Μαλώτρα καὶ δικάτρα μαι, κ' ἥρτα νά σὲ μαλώσω,
      ὅπ' ἀγαπᾶς ἀρχόντισσας κι' ἀρχοντοπούλας κόρη.
      Τὴν νύχτα τὴν ἀλημονεῖς καὶ φήνεις τη καὶ φεύγεις.
      — Γιὰ ποιὰ μὲ λές, ἀγάπη μου, γιὰ ποιὰ μὲ συντυχαίνεις :
- 40   Γιὰ τὴ φραγκοπερπάτηχτη, τὴ φραγκοδιοματοῦσα,
      ποῦ χει λαιμὸ σὰ μαστραπά, κούτελο σὰ φεγγάρι,
      καὶ δόντια πυκνοφύτευτα, σὰν τὸ μαργαριτάρι,
      'ζτοῖς ἀραμάδες τῶν δοντιῶν ἔχει ἀκράτο μόσκο ;
      — Σὰν τὴν παινᾶς, ἀφέντη μου, γιατὶ τὴ χολικαίνεις :
- 45 — Εἴτα σου τὰ παινέματα, μ' ἄν πῶ καὶ τὰ ψεγάδια ;
      "Αν τῆς μιλήσω, κλαίει μου, κι' ἄν τῆς εἰπῶ, θυμῶνει
      κι' ἄν τήνε κάμω τίποτε, τῆς μάννας της τὸ λέει.
      — Κείν' ἔμωσεν, ἀφέντη μου, πιό της νά μὴ τὸ κάμη».

50   'Εσύρα κ' ἐπαντρέψαν τους κάτω 'ετόν "Αη Γιάννη,
μὲ τετρακόσους ἄρχοντας, μὲ τριάντα δεσποτᾶδες,
μὲ τὸν Φουκᾶ τὸν μπάρμπα του κ' ἐπιασε τὰ στεφάνια.
Κ' ἔσάστισεν ἡ γειτονιά, ἔσάστισε κ' ἡ κόρη¹).

Τὸ ὁδίον τοῦτο ἄσμα δύναται νὰ καταλεχθῇ εἰς τὰ πολυάριθμα ἑκεῖνα δημοτικὰ ἄσματα, τὰ δποῖα φαίνονται ὡς ἀποσχίδες τῆς 'Ριμάτας κόρης καὶ νέου, τοῦ μακροῦ δημώδους ἄσματος, τοῦ περισω-

¹) Στ. 1 Ἡ κόρη (στ. 1—8) ὁδηγεῖ τὸν ἐραστὴν πῶς νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τὴν νύκτα, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοήσῃ κανεὶς τῶν οἰκείων της. 'Ο πρῶτος στίχος φέρεται καὶ ἀλλως: «Κάτω 'ε τὴν ἄκρια τοῦ γιαλοῦ, 'ετὴν ἀγριοχωραφίνα». Καὶ ἔχει μὲν τὴν ἐννοιαν ὅτι ἡ οἰκία εἰναι μοναχική, ἀλλ' ὁ στίχος εἰναι μᾶλλον τυπικός, ἀντίστοιχος πρὸς τὸν πρῶτον στίχον ἀλλων ἄσμάτων οἷον «Κάτω 'ε τὴν ἄκρια τοῦ γιαλαῦ (ἢ τούρφανοῦ) 'ε τὴν τέλειωση τοῦ κόσμου». Ἐν τῇ παραλλαγῇ τῆς Καρπάθου ἀντιστοιχεῖ ὁ στίχος: «Τὴν ἄκραν ἄκραν πήαινε τὸν ἄκροκαλαμιῶνα». «Ἄγρη τῶν ἀγρῶν» δὲ σημαίνει τὴν ἄκραν τῶν ἄκρων, ἀγριοχωραφίνα τὸν ἄκροτατον ἀγρόν.

Στ. 8. 'Ο ἐκδότης σημειώνει ὅτι ἡ λ. ἀστέρα εἰναι ἄχρηστος καὶ ἀκατανόητος ἐν 'Ρόδῳ. Εἰκάζει δ' ὅτι σημαίνει ὑστέραν (μητρόπονον). 'Η εἰκασία δὲν εἰναι παντελῶς ἀστήρικτος. 'Εξηγοῦντές τινες τὴν ἐν ἐπιγραφαῖς βυζαντινῶν καὶ σλαβικῶν φυλακτηρίων λέξιν ὑστέρα ἐνόμισαν ὅτι σημαίνει ὑστερικήν ἡ γαστρικήν νόσον (Γαρβιήλ Δεστούη), 'Εξήγησις τῶν ἀμφισβητουμένων ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν, τῶν κεχαραγμένων ἐπὶ ὀκτὼ μηνημείων. ἐν 'Υπουργήμασι τῆς αὐτ. ὁμωικῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1881 τ. Χ τευχ. 15—19) οὐχὶ ὁρθῶς, ὡς φρονῶ, διότι αἱ ἐπιγραφαὶ ἔκειναι τῶν περιάπτων, περὶ ὧν πολλὰ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ 'Ρώσων βυζαντινολόγων καὶ ἀρχαιολόγων, ἐρμηνεύονται ἐκ τῶν ἀστρολογικῶν δοξασιῶν τῶν μέσων χρόνων, τῆς ὑστέρας σημαινούσης τὸν ὄφιόμορφον ἀστέρα, τὸν νομίζομενον πρόξενον μεγάλων κακῶν. 'Ἐν δὲ τῷ ὁδίοιακῷ ἥσματι ἀδύνατον εἰναι νὰ σημαίνῃ ἡ ἀστέρα ὑστερικὸν πόνον. 'Η κόρη ζητεῖ πρόφασιν νὰ μείνῃ μόνη εἰς τὸν κοιτῶνά της, ὡς πρόφασιν δὲ φέρει ἐλαφρόν πάθημα, καὶ δχι νόσον χρείαν ἔχουσαν νοσηλείας. 'Οθεν «ἀστέρα μὲ κρατεῖ» σημαίνει ἀπλούστατα «μὲ πονεῖ ἡ κοιλιά μου». 'Η λέξις εἰς τὴν σημαίσιαν ταύτην (κατά παραφθοράν τοῦ γαστέρα) εἰναι ἐν χρήσει πολλαχοῦ. 'Αστέρας, ἡ γαστήρ καὶ κυρίως ὁ στόμαχος ἐν Κύθνῳ. 'Αστέρας ἐν Μεγάροις. (Βάλληρδα, Πάρεργα σ. 51). 'Αστέρας καὶ ἀστρίτης, γαστραλγία τῶν Ιτπων καὶ τῶν βοῶν, «ἔχει ἀστέρα»=«ἔχει κοιλόπονον, ἐν Κυθήροις. (Πανδώρα τ. 1B' σ. 385). 'Αστέρας (ό)=ομφαλὸς ἐν Ἰκαρίᾳ (Ζωγρ. ἀγῶν τοῦ ἐν Κ/πόλει ἐλλ. φιλολ. συllόγου σ. 439). 'Αστέρας (ό)=γαστήρ, «κάνω τὸν ἀστέρα»=πονῶ τὴν γαστέρα, ἐν Σάμῳ. (Σταματιάδσν, Σαμιακά τ. Ε' σ. 30). «Αστέρας ὁ κωλικόπονος». ('Αραβαντ., 'Ηπειρωτ. γλωσσάρ. σ. 26) Γαστέρα (ή) κοιλιακὸν νόσημα ἐν Μήλῳ. (Νεοελλην. ἀνάλεκτα τ. Α' σ. 332). Γαστέρα (ή) γαστήρ καὶ πόνος τῆς κοιλίας, ἐν Κύπρῳ. (Σακελλαρίου, Κυπριακά τ. Β' σ. 504).

θέντος ἐν χειρογράφοις τοῦ IC' αἰῶνος, ἐκδοθέντος δὲ ὑπὸ τοῦ Em. Legrand (Recueil de chansons populaires σ. 20 κε. Bibliothèque grecque vulgaire τ. II σ. 51-7). Εἶναι δὲ τὸ ὁόδιον ἀρτιώτερον τῶν ἄλλων παραλαγῶν, καὶ τὸ τέλος ἔχει διάφορον τῆς Ῥιμάτας, διότι ὁ ἀπιστος ἐραστῆς νυμφεύεται τὴν ἀπατηθεῖσαν κόρην. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι διαφοραὶ παρατηροῦνται, ὡς ἡ προσυμφωνηθεῖσα συνέντευξις τῶν ἐραστῶν, ἐνῷ ἐν τῇ Ῥιμάτᾳ ὁ ἐραστῆς διὰ δόλου εἰσχωρεῖ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐρωμένης καὶ βιάζει αὐτὴν κοιμωμένην, καὶ ἡ παρέμβασις τῆς γειτονίσσης (ἐν τῇ Ῥιμάτᾳ ἡ κόρη ὅδυρομένη ἀφηγεῖται εἰς τὰς γειτονίσσας τὸ πάθημά της καὶ συμβουλεύει αὐτὰς νὰ προφυλάσσωνται).

Ομοιοτάτην ἔχει τὴν ἀρχὴν πρὸς τὸ ὁόδιον καρπαθία παραλαγὴ (Μανωλακάκη, Καρπαθιακὰ σ. 222-3 ἀρ. 7). Μετὰ τοὺς πρώτους στίχους, αἵτινες μικρὸν παραλλάσσουσι τῶν πρώτων στίχων τῆς Ῥιμάτας,¹⁾ ἔπονται χωρὶς νὰ αἴτιολογηται ἡ ἀπότομος μετάβασις, αἱ πρὸς τὸν ἐραστὴν ὅδηγίαι τῆς κόρης:

«Νά σ' ἐρμηνέψω, νιώτερε, κι' ἀ θέλης ἄκουσέ μου.
Τὴν ἄκραν ἄκραν πήαινε, τὸν ἀκροκαλαμιῶνα,
κι' ἀπὸ καμμὸν²⁾ ὡς κέφαμον εἰς πύργο σιερένον,
΄ τὸ πύργο μας τὸ σιδερό, τὸν ἀργυροχιτισμένον.
Τοὰ παραθύρια θὲ νὰ βρῆς ἀργυροχρούσωμένα.
Τῆς μάνας μού ναι τὸ χρονό, τ' ἀργυρό τοῦ κυροῦ μου,
καὶ τ' ὅλομαργαρίταρον εἶναι μοναχικό μου.
Εἰς τὸ παραθυράκι μου τὸ μαργαριταρένον
κρέμμετ' ὁ καριώτης μου,³⁾ τιλίξου κ' ἔμπα μέσα».

Ἐν ἑτέρᾳ παραλαγῇ ἐκ Νισύρου (Ζωγράφειος ἀγών, Κ/πολις 1891 σ. 393-4 ἀρ. 8), πληρεστέρᾳ τῆς καρπαθίας, ἡ κόρη ὅδηγει τὸν ἐραστὴν κατὰ τὸν αὐτὸν περίπον τρόπον, ἔπειτα δπως ἀποχωρήσῃ εἰς τὸν κοιτῶνά της προφασίζεται ἀσθένειαν, ἡ μήτηρ αὐτῆς θέλει νὰ στείλῃ τὰς θεραπαίνας νὰ τὴν περιποιηθῶσιν, ἀλλ' ἡ κόρη παρακαλεῖ νὰ τὴν ἀφήσωσι μόνην. Ἀκολουθεῖ τὸ ἔπεισόδιον τοῦ γέλω-

¹⁾ Ἐτέρα καρπαθία παραλαγὴ (C. Wescher, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου, μετάφρ. Εμμ. Μανωλακάκη σ. 69 ἀρ. 3) ἀποτελεῖται ἐκ μόνων τῶν πρώτων τούτων στίχων.

²⁾ Καμπή (κάμπτω). Κέραμος δὲ τὰ κεραμιδια τῆς στέγης.

³⁾ Ἐπενδύτης, ἐπανωφόριον.

τος τῆς κόρης, τῶν παρατηρήσεων τῆς μητρός, καὶ τῆς πεπλασμένης ἔξηγήσεως τοῦ γέλωτος, πιθανωτέρας ἐν τῇ νισυρίᾳ παραλλαγῆ τῆς ἐν τῇ ὁδίᾳ, καὶ εἴτε ἡ ἐρωτικὴ ὄμιλία τῶν ἐραστῶν:

‘Οληνυκτὶς ἐφίλαν τη κ’ ἐπειλάμπαζέ τη,
καὶ κεῖα τὰ μεσάνυκτα ἔφυε κ’ ἐφηκέν τη.

Οἱ σκωπικοὶ λόγοι τοῦ ἀπίστου ἐραστοῦ παραλείπονται, καὶ ἀντὶ τῆς ἄλλης ἀφηγήσεως τοῦ ὁδίου ἄσματος, τὸ νισύριον ἀναφέρει, ὅτι τὴν προώτην τῆς ἐπαύριον ἡ νεᾶνις ἥγερθη μὲ καταφανῆ τὰ σημεῖα τῆς κοπώσεως καὶ τῆς ἀγρυπνίας, καὶ ὅτι πρὸς τοὺς ἀνησυχοῦντας περὶ τῆς ὑγείας τῆς γονεῖς καὶ ἐρωτήσαντας:

«Τί χει τὸ μῆλο τοῦ Μαϊοῦ κ’ ἔδωκε κ’ ἐμαράτη;»
ἀπεκρίθη:

«Δυὸ περιστέρια παῖςαν ἔς τὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ μας,
ἀρσενικὸ καὶ θηλυκό, καλοίωγραφισμένα,
τάρσενικὸ ἐπέτασε, τὸ θηλυκὸ πομένει».

Ἐν ἄσματι δὲ δημοσιευθέντι ὡς ἡπειρωτικῷ ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 126 ἀρ. 198 ὁ ἐραστὴς ὅδηγηθεὶς ὑπὸ τῆς ἐρωμένης εἰσέρχεται τὴν νύκτα εἰς τὸν κοιτῶνα αὐτῆς. Ἀλλ’ ἐννοεῖ τοῦτο ἡ ἐν τῷ αὐτῷ κοιτῶνι διαμένουσα ἀδελφή της καὶ τὴν καταγγέλλει εἰς τὴν μητέρα. Ἡ κόρη προσπαθεῖ ματαίως νὰ δικαιολογηθῇ, προσποιούμενη ἀσθενειαν. — Τὸ ἄσμα τοῦτο εἶναι προδήλως ἀπόσπασμα, καὶ ἀνήκει εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον τῶν ἄσμάτων τῆς ἐγκαταλειφθείσης κόρης.

Μακρότατον (ἔξ 113 στίχων) κυπριακὸν ἄσμα (Σακελλαρίου, Κυπριακὰ τ. Β' σ. 52-5) ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἀνακοινώσεως τῆς ἀπιστίας τοῦ ἐρωμένου εἰς τὰς προσδραμούσας πρὸς παραμυθίαν τῆς ἐγκαταληφθείσης τρεῖς φίλας της. Μία δὲ τούτων ἀναλαμβάνει νὰ μεταβῇ εἰς τοῦ ἐραστοῦ καὶ πείσῃ αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ· καὶ ἀποτυγχάνει μὲν ἡ πρεσβεία, ἀλλ’ ὅμως ἐπακολουθεῖ ἡ συνδιαλλαγὴ τῶν ἐρωμένων. Τὸ ἐν τῷ ἄσματι ἀναφερόμενον δύνομα τοῦ ἐραστοῦ, εἶναι τὸ τοῦ ἥρωος τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων Κωνσταντίνου.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς μεταβάσεως τῆς φύλης εἰς τοῦ ἐραστοῦ ἔχει καὶ σαμιακή τις παραλλαγή. (Σταματιάδου, Σαμιακὰ τ. Ε' σ. 498-500). Ἡ φύλη ἀποκρούσασα ἐπίσης καὶ ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ, ὡς ἐν τῷ

ὅδιώ φύσματι τὰς ἑρωτικὰς φιλοφρονήσεις τοῦ ἀπίστου ἐραστοῦ, πείθει αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν ἑρωμένην. Ἐπανέρχεται δὲ οὗτος, ἀλλ' ὅχι ὅπως τὴν νυμφευθῆ· διότι τῇ ἀναγγέλλει, διὰ τοῦτο μετάβασιν εἰς τὸν ἄλλον κύκλον τῶν φύσμάτων τῆς ἀπὸ κουμπάρας γενομένης νύμφης (βλ. ἀνωτέρῳ σ. 383 κέ.).

Σαφῶς δὲ ἡ συνταύτισις τοῦ φύσματος πρὸς τὰ τῆς ἀπὸ κουμπάρας γενομένης νύμφης ἐμφαίνεται ἐν τῷ χιακῷ παρὰ Κανελλάκη (Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 14-6 ἀρ. 10), οὐ παραλλαγὴ ἀτελεστέρα χιακὴ εἶναι τὸ ἐν Νεοελλήν. ἀναλ. τ. Α' σ. 94-5 ἀρ. 10. Τὴν αὐτὴν δὲ διάταξιν τοῦ χιακοῦ ἔχει καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Fauriel (τ. ΙΙ. σ. 380-6 =Passow ἀρ. 437 σ. 315-7) δημοσιευθὲν φύσμα, ἐν πολλοῖς πληρεστερον τοῦ χιακοῦ. Ἡ προέλευσις τούτου δὲν εἶναι ἔξαρχιβωμένη, ἀλλ' ὁ Fauriel λέγει διὰ εἶναι γνωστὸν εἰς πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.¹⁾

Γάμοι τῆς ἐγκαταλειφθεῖσης νεάνιδος, μετὰ τοῦ ἐραστοῦ, ὡς ἐν τῷ ὕδιώ φύσματι, γίνονται καὶ ἐν κωφακῇ παραλλαγῇ τοῦ φύσματος τοῦ Χαρζανῆ « μὲ τετρακόσιους ἄρχοντες, μὲ χίλιους δυὸ παπᾶδες ». (K. Dieterich, Sprache u. Volksüberlieferungen d. südl. Sporaden σ. 305 ἀρ. 4).

Διαιρεσις τῶν δημοτικῶν φύσμάτων.

Αὐτ. σ. 172-3. Θ. Δ. Κληρονόμου, Ἐλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἔταιρεία.

Μετὰ βραχεῖαν εἰσαγωγὴν περὶ τῆς ιδρύσεως τῆς ἐλληνικῆς λαογραφικῆς ἔταιρίας καὶ περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Α' τεύχους τοῦ Δελτίου αὐτῆς²⁾, ὁ Κληρονόμος ἀνασκευάζει τὰς παρατηρήσεις, τὰς ὅποιας ἐδημοσίευσα περὶ τοῦ ἀρθρού αὐτοῦ περὶ τῶν ἐλληνικῶν δημοτικῶν

¹⁾ Τὸ φύσμα τοῦτο περιλαμβάνεται καὶ ἐν τῷ συλλογῷ τοῦ Μανούσου (τ. Β' σ. 106-8) καὶ ἐν τῷ Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 162-3 ἀρ. 299, ἐξ ἡπειρωτικῆς δῆθεν συλλογῆς. Ἀλλὰ παρὰ τὰς ὀλίγας λεκτικὰς διαφοράς, ἣς παρουσιάζουσιν αἱ δημοσιεύσεις αὗται, εἶναι φανερὸν διὰ ἀμφότεροι οἱ ἐκδόται παρέλαβον ἐκ τοῦ Fauriel, ἐπενεγκόντες τὰς γλωσσικὰς μεταβολάς, διὰ τοῦτο ἐκάτερος ἐκφίνεν ἀναγκαίας.

²⁾ Ἀλλη κρίσις περὶ τοῦ Α' τεύχους ἐδημοσίευθη ἐν τῇ προηγουμένῃ σελίδᾳ τῶν Παναθηναίων.

ἀσμάτων (Λαογραφ. σ. 140), περιοριζόμενος μόνον εἰς τὰ περὶ διαιρέσεως τῶν ἀσμάτων εἰς τάξεις. Καὶ ἐν πρώτοις ἀπορεῖ πῶς ἐνῷ παραδέχομαι ὡς καλλίστην τὴν ὑπὸ αὐτοῦ διαιρεσιν τῶν ἀσμάτων εἰς τὰς μνημονεύμεσις τάξεις, δὲν τὴν παραδέχομαι ὡς ἀκριβῆ καὶ πανταχοῦ ἀκολουθουμένην. Καὶ πᾶς ἄλλος βεβαίως ὅτι ἀπορήσῃ εὐλόγως, ἀκούων ὅτι κρίνεται καλλίστη διαιρεσις τῶν ἀσμάτων, ἥτις δὲν εἶναι ἀκριβής. Τοιοῦτο τι δ' ὅμως δὲν εἴπον ἐγώ· ἀλλ' εἴπον ὅτι ὁ λαὸς ἐνιαυκοῦ τῆς Πελοποννήσου παραδέχεται τοιαύτην διαιρεσιν τῶν ἀσμάτων, μὴ πολυπραγμονῶν ἄλλως περὶ ταῦτα, καὶ ὅτι κάλλιστα ἔξενθηκε τὰς ἴδεας τοῦ λαοῦ ὁ Κληρονόμος, ὅτι δὲ οὔτε ἀκριβής εἶναι, οὔτε ὁ λαὸς πανταχοῦ ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν διαιρεσιν, καὶ ἔφερον τὸ παράδειγμα τῶν κρητικῶν ἀσμάτων. Προσένεθεν δ' ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ οἱ εἰς τέσσαρας τάξεις διαιροῦντες τάξιμα τραγουδισταί, θὺν δυσκολευθῶσι πολὺ νὰ κατατάξωσι εἰς μίαν οἰανδήποτε τῶν τάξεων τούτων τὰ μοιρολόγια, τὰ ναναρίσματα, τὰ τραγούδια τοῦ γάμου, τὰ κάλανδα καὶ τοσαῦτα ἄλλα ἄσματα.

Κατὰ τὸν Κληρονόμον «τὸν χωρισμὸν τῶν ἀσμάτων εἰς τέσσαρας τάξεις δὲν κάμνει ὁ λαὸς προσέχων εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ, ἀλλὰ εἰς τὸ μέλος αὐτοῦ, τὸν ἥχο, τὸ σκοπὸν καὶ τὸν χρυθμὸν αὐτοῦ». Περὶ δὲ τῆς κατατάξεως καὶ τῶν ἄλλων ἀσμάτων, λέγει, ὅτι τὰ μοιρολόγια δὲν τάσσονται εἰς καμίαν ἀπὸ τὰς διαιρέσεις, τὰς ὅποιας ἀνέφερε, διότι τὰ μεταχειρίζεται ὁ λαὸς ὅταν κλαίῃ καὶ ὅχι ὅταν χαίρεται, οὔτε τὰ νανουρίσματα διότι τὰ μεταχειρίζεται ἡ μάννα ὅταν νανουρίζῃ τὸ παιδί της καὶ ὅχι ὅταν ὑφαίνῃ ἡ γυροῦζη τὴν ἀνέμη, οὔτε τὰ κάλαντα, διότι «τὰ λένε κάλαντρα, καὶ ὅχι τραγούδια, καὶ μάλιστα σὲ πολλὰ χωριά, οὔτε τὰ λένε 'τις τὴν ἐποχή τους» καὶ τὰ κάλαντα δὲν σχετίζονται μὲν δημοτικὸ τραγοῦδι.— Πᾶς οἰοσδήποτε λόγος περὶ τοιούτων γνωμῶν νομίζομεν, ὅτι εἶναι περιττός.

Φιλία (σύγγραμμα περιοδικόν). Ἐν Μεγίστῃ 1909.

'Αρραβώνες ἐν Καστελλορίζῳ.

"Ετος Α' σ. 34-5. **Πέτρου Μ. Πετρίδου**, Νησιώπικη Ζωή. 'Αρραβώνες.

Εἰκονίζει τὰ συναισθήματα τῆς κόρης κατὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ἀρραβώνων αὐτῆς, καὶ ἀναφέρει τὰς ἐν Καστελλορίζῳ συνηθείας τῶν ἀρραβώνων.

*Εθιμα Καστελλορίζιων.

Αὐτ. σ. 28-30. 38-40. **Μ. Γ. Πετρίδου**, Ἡ ζωὴ ὅτε Καστελλόριζο. Τὸν νησάκι μας.

Περιγραφὴ σκηνῶν τοῦ ναυτικοῦ βίου τῶν Καστελλορίζιων, μάλιστα τοῦ μισεμοῦ, εἰς ἣν παρεμβάλλονται καὶ τινα δημόδη ἄσματα.

Αὐτ. σ. 45-6. **Π. Μ. Πετρίδου**, Τὰ πένθη τῆς Μ. Παρασκευῆς.

Περὶ ἔθιμων τῶν Καστελλορίζιων κατὰ τὴν Μ. Παρασκευήν. (Κωδωνοκρουσία πένθιμος, στολισμὸς δι' ἀνθέων καὶ προσκύνημα τῶν ἐπιταφίων).

*Η πρώτη Μαῖον ἐν Καστελλορίζῳ.

Αὐτ. σ. 68-9. **Μ. Γ. Πετρίδου**, Ἡ ζωὴ ὅτε Καστελλόριζο. Ἡ πρωτομαγιά.

Τὴν πρωτομαγιὰν οἱ Καστελλορίζιῶται ἔξερχονται εἰς τὴν ἔξοχὴν καὶ ἐκεῖ εὐωχοῦνται καὶ διασκεδάζουν. Τὰ κοράσια τὴν αὐγὴν παίροντες τάνθη ποῦ συνέλεξαν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας καὶ πηγαίνουν εἰς τὰ πηγάδια διὰ νὰ φέρουν «τάμιλητο τοῦ Μάη νερό». Μὲ αὐτὸ τὸ νερὸν νίπτονται ὅλοι ὅτε σπίτι. «Ὑστερα τοὺς δίδεται καὶ γλύκυσμα γιὰ νὰ περάσῃ γλυκὸς σάν τὸ μέλι ὁ Μάης. Γιατί, λέγουν, αὐτὸς ὁ μῆνας ἔχει πολλαῖς κακαῖς ὥραις. 'Απ' αὐτὸ εἶναι κ' ἡ κατάρα ποῦ λέν 'Η ὥρα τοῦ Μάη νὰ σ' ενῷῃ.» Η ἀρραβωνισμένη κόρη ποῦ φέρει τὸ νερὸν ὅτε σπίτι τῆς πεθερᾶς της «γι' ἀνταμοιβὴν παίρνει τὸ μπατοῦτοι, ἔνα ἡ πολλὰ χρυσᾶ φλωριὰ περασμένα τεχνικὰ σὲ μεταξωτὴ κορδέλλα ἡ σὲ χρυσοῦφαντη κλωστή.» Μὲ τὸ νερὸν αὐτὸ θὰ νιφθῶσιν ὁ γαμβρός, ἂν δὲν λείπῃ ὅτε ταξίδι, καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ, «οἱ ὅποιοι εὐχονται 'ς τὴν νύφη νὰ τὸ φέρῃ καὶ στεφανωμένη καὶ νὰ τῆς φέρουν κι' αὐτηνῆς οἱ νύφαις τῶν ἀδελφῶν της.» «Μαγιάτικο νερὸν φέροντες οἱ νύφαις ὅτες πεθερᾶς τους καὶ τὸν πρῶτο χρόνο τοῦ γάμου τους, τὸν πρῶτο δηλαδὴ Μάη μετὰ τὰ στεφανώματά τους.»

Σατιρικά ἄσματα.

Αὐτ. σ. 146-7. **Ἀχ. Σ. Διαμαντάρα,** Σατυρικοὶ ποιηταὶ τῆς πατρίδος μας.

Βραχέα τινὰ περὶ τῶν λαϊκῶν ποιητῶν τῶν καστελλοριζιωτικῶν σατιρικῶν ἄσμάτων (δίμαις), ἐπέχοντα τόπον εἰσαγωγῆς εἰς προαγγελλομένην δημοσίευσιν συλλογῆς τούτων. Ἡ παρατήρησις τοῦ συγγραφέως, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν διηγηματικῶν ἄσμάτων τῶν δημοσιευθέντων ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν Κων/πόλει ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου (1889 - 1890)¹⁾ ἔχουσι τοιαύτην τινὰ σατιρικὴν ἀρχὴν εἶναι παντελῶς ἀβάσιμος.

Λιονσίου Σ. Ἀλβανάκη, Κυθηραϊκὴ ἐπετηρίς. Ἔτος Α' 1909. (Ἐν Ἀθήναις).

Κυθηραϊκαὶ παραδόσεις καὶ δεισιδαιμονίαι.

Σ. 68. *Κυθηραϊκαὶ παραδόσεις. Προλήψεις.*

Δύο παραδόσεις καὶ δύο δεισιδαιμονίαι. Ἡ πρώτη παράδοσις εἶναι δόμοια πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ 196 τῆς συλλογῆς μου. Ἡ δευτέρα εἶναι πλάσμα λογίων. Τῶν δὲ δεισιδαιμονιῶν ἡ πρώτη εἶναι ἀστρολογική, ἡ δ' ἑτέρα εἶναι ἡ πανελλήνιος συνήθεια τῆς παραδόσεως τοῦ πρώτου ἐξαγομένου γαλαξίου ὁδόντος εἰς ποντικὸν ἡ κορώνη, ἥτις συνήθεια καὶ πολλαχοῦ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἐπικρατεῖ.

Παροιμίαι κυθηραϊκαὶ.

σ. 70. *Γνωμικά.*

Πέντε κυθηραϊκαὶ παροιμίαι, ὃν αἱ δύο πρῶται δὲν εἶναι γνωσταὶ ἄλλοθεν.

σ. 83. *Παροιμίαι Κυθηραϊκαί.*

12 παροιμίαι, πᾶσαι γνωστόταται, μετὰ σιντομωτάτης, ἀλλὰ σαφοῦς καὶ ἀκριβοῦς ἐρμηνείας τῶν πλείστων.

'Ονδρατα οἰκογενειακά. Αἰνίγματα. Παιδικαὶ ὀνομασίαι.

σ. 89. *Oἱ Ταιριγῶται. Λαογραφικά.*

¹⁾ Ἐκ μνημονικοῦ λάθους ἐσημειώθη τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Ἐννοεῖ βεβαίως ὁ συγγραφεὺς τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἴδιου ἐκδοθεῖσαν συλλογὴν ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν ΚΠ συλλόγου τ. ΚΑ' 1892 σ. 349 - 364.

Περὶ τοῦ ἐπιθέτου *Τσιριγώνης*, ὅπερ προσέλαβον Κυθήριοι ἔκτὸς τῆς νήσου, ἀντὶ τοῦ ἀληθοῦς οἰκογενειακοῦ ὄνοματος αὐτῶν. Τρία δημώδη αἰνίγματα, ἄτινα εἶναι παραλλαγὴ γνωστῶν. (Πρὸς τὸ Α' πρβλ. τὸ ἐν Νεοελλ. ἀναλ. Α' σ. 216, 132, 225, 178, 239, 260· πρὸς τὸ δεύτερον πρβλ. αὐτ. σ. 201, 42, 241, 271· πρὸς δὲ τὸ τρίτον πρβλ. *Κανελλάκη*, *Χιακὰ* ἀνάλ. σ. 185, 124).—Δημώδεις (παιδικαὶ) ὄνομασίαι τῶν δακτύλων τῆς χειρός· (ὅς ἀντίχειρι βαρδαλαμπούμπας, ὁ δείκτης λιχοπιαῖς, δρυιθοψηλαφητής, ὁ μέσος καπετάνιος, ὁ παράμεσος δαχτυλιδᾶς).

Παράδοσις. Γαμήλιον ἄσμα.

σ. 94. *Ἡ ζώνη τῆς Ἀφροδίτης. Γαμήλιον χορευτικόν.*

Περίεργος παραδοσις περὶ τοῦ κεστοῦ τῆς Ἀφροδίτης, ὃπο λογίων πιθανώτατα πεπλασμένη, ἀλλ' οὐδὲν ἔχουσα τὸ ἀντικείμενον πρὸς τὰς δημώδεις παραστάσεις.—Τὸ γαμήλιον ἄσμα εἶναι εὐγαὶς εἰς τὸν κουμπάρον, ἀδόμεναι ἐν δρχήσει.

Δίστιχα.

σ. 74. *Θαλασσινά.*

Τρία δίστιχα κωμαστικὰ ἀσμάτια.

σ. 108-9 *Σπ. Εμ. Στάθη, Δίστιχα κυνθηραϊκά.*

Δώδεκα κωμαστικὰ δίστιχα καὶ τρία σκωπτικὰ δίστιχα τοῦ χοροῦ.

Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον. Ἐπετηρίς τῶν Μακεδόνων. 1908. Ἐτ. Α' 'Εν 'Αθήναις.

Μεσαιωνικὴ λαογραφία.

Σ. 46-9. *Ιωάννας Ζ. Στεφανόπολι, Φωτὴ λαοῦ.*

“Οτι ἡ λαογραφία τῆς Μακεδονίας τρανῶς ἀποδεικνύει τὸν ἔλληνισμὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Δημώδεις ἄσμα.

σ. 57. *Νικοτσάρας (δημώδεις).*

‘Ανατύπωσις ἀπλῆ τοῦ γνωστοτάτου ἄσματος τοῦ Νικοτσάρα. (Paszow ἀρ. 78).

Παροιμίαι.

σ. 96. 243. 256. 274. 282. *Ίωαννίδου Ἀθ.* Μακεδονικαὶ παροιμίαι καὶ γνωμικά

Παροιμίαι, περὶ τὰς ἔξήκοντα περίπου, σποράδην δημοσιευόμεναι εἰς διαφόρους σελίδας τοῦ ἡμερολογίου, ἄνευ τάξεως, ἄνευ ἑρμηνείας, ἄνευ ἀλλης Ἰδιαιτέρας δηλώσεως τοῦ τόπου. Πᾶσαι εἶναι γνωσταί, οὐδένα δὲ Ἰδιωματικὸν τύπον αὐτῶν διετήρησεν ὁ συλλογεύς.

Βουλγαρικὰ ἄσματα.

σ. 177-187. *Δῆμερ,* «Ο Βούλγαρος αὐτοψυχολογούμενος.

«Ο Δῆμερ ἐπαναλαμβάνει δι' ἄλλων λέξεων τὰς παρατηρήσεις ὃσας ἔξέθηκα ἐν παλαιῷ τινι ἀρθρῷ μου, «Βούλγαροι κλέφταις κατὰ τὰ δημάδη βουλγαρικὰ ἄσματα» (Ἐστία 1885 τ. Κ' σ. 755-8), ὅποθεν παραλαμβάνει καὶ τὰς Ἑλληνικὰς ἐμμέτρους μεταφράσεις τῶν βουλγαρικῶν ἄσμάτων, μετὰ τῶν παραπομπῶν εἰς τὸ βουλγαρικὸν κείμενον καὶ τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ Dozon. Τὸ ἀρθρὸν δ' ὅμως ἔκεινο παραδόξως οὐδαμοῦ μνημονεύει.

Τὴν συλλογὴν τοῦ Dozon ὑπολαμβάνει ὡς τὴν μόνην συλλογὴν δημοτικῶν βουλγαρικῶν ἄσμάτων. Μετά τινι λόγον περὶ τοῦ νόθου ἄσματος τοῦ Ὁρφέως, ὁ Δῆμερ λέγει: «Ο τι μένει ἄρα ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν μοῦσαν εἶναι ἄλλα μεταγενέστερα ἄσματα, τὰ δόποια συνέλεξεν ὁ Dozon, ὃν τινα ἔξεδωκεν (;) ἐλληνιστὶ ὁ κ. Πολίτης.» Εν τῷ ἀρθρῷ μου ἔκεινω μνημονεύονται αἱ κυριώταται συλλογαὶ βουλγαρικῶν δημωδῶν ἄσμάτων. «Πλὴν τοῦ ἄσματος τοῦ Ὁρφέως», ἔλεγον ἐν αὐτῷ, «τοῦ ἐκ πολλῶν μυριάδων στίχων ἀποτελούμενου βουλγαρικοῦ ἔπους, οὐ τρανῶς κατεδείχθη ἐπ' ἐσχάτων ἡ νοθεία, πλουσία εἶναι ἡ ποιητικὴ συγκομιδή, ἦν ἀπὸ τοῦ στόματος Βουλγάρων χωρικῶν συνεκόμισαν καὶ ἄλλοι ἐρευνηταί, μάλιστα δὲ ὁ Βεσόνωφ, οἱ ἀδελφοὶ Μιλαδίνωφ καὶ ὁ γάλλος Αὔγουστος Δοζών.»

«Ο Δῆμερ μὴ ἀρκεσθεῖς εἰς, τὴν γενομένην ὑπὲρ ἐμοῦ βραχυτάτην μνείαν τοῦ πλαστούργηθέντος ἄσματος τοῦ Ὁρφέως, παρέλαβεν εἰδήσεις πλείονας ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ N. Καζάζη «Τὸ Μακεδονικὸν πρόβλημα», εἰς ὁ παραπέμπει. 'Αλλ' αἱ εἰδήσεις αὗται ὡς ἔκτι-

θενται δὲν εἶναι ἀκριβεῖς ἐν πᾶσιν. Ἐληθῶς ὁ Βέρχοβιτς ἔξεδωκε κατὰ τὸ 1874 τὸ βιβλίον Veda Slowena-Le Véda Slave (ἡ σλαυϊκὴ Βέδα) (γράφε ὁ σλαβικὸς Βέδας), ἀλλὰ τὸ δῆθεν ἄσμα τοῦ Ὁρφέως ἔξεδόθη πολλῷ πρότερον, ὡς δεῖγμα θαυμαστὸν τῆς καταπληκτικῆς ἐθνολογικῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Βουλγάρου πατριώτου· ἔξεδόθη ἐν Μόσχᾳ κατὰ τὸ 1867 (Drevnaja bolgarskaja pésnja ob Orfeě). Καὶ μικρὸν ὕστερον ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις (τῷ 1869) ἐν γαλλικῇ μεταφράσει, ἐν τῷ πρώτῳ καὶ μόνῳ τόμῳ τῆς πρώτης περιόδου τοῦ Δελτίου τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς σχολῆς.

Μακεδονικὰ ἔθιμα.

σ. 188-192. **Αθαν.** *Δασποπούλου, Μακεδονικὰ ἀρεταῖ.* Ἡθη καὶ ἔθιμα. *Αναμνήσεις Λιτοχώρου.* *Η πρωτοχρονιά.*

"Ἐθιμα τῶν ναυτικῶν, οἵτινες τὸν χειμῶνα δένουσι τὰ πλοῖά των, κανονίζουσι τοὺς λογαριασμούς των, καὶ παρασκευάζονται πρὸς ἀπόπλουν μετὰ τὰς ἑορτάς, πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τὰς Ἀπόκρεως. Πῶς διάγουσι κατὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴν πρωτοχρονιάν. Βασιλόπιττα, εὐχαὶ κατὰ τὴν πρωτοχρονιάν. Κουδουνᾶτοι καὶ σπαθᾶτοι ἄδοντες τὰ κάλαντα. Παρεντίθενται δύο ἄσματα, ἐν τοῦ κυρίου Βοριᾶ (παραλλαγὴ τῶν δημοσιευθέντων ὅπ' ἐμοῦ εἰς Δημόδεις μετεωρολ. μύθους σ. 35), καὶ ἄλλο εὐχετικὸν τῶν καλάνδων (ἀτελής παραλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου ἄσματος τοῦ ἀγίου Βασιλείου).

Γαμήλια ἄσματα.

σ. 212. **Αθ.** *Ιωαννίδου, Δημώδης μακεδονικὴ ποίησις. Γαμήλια ἄσματα.*

Τέσσαρα κάλλιστα γαμήλια ἄσματα ἀνέκδοτα. Καὶ τούτων δὲν δηλώνεται ἀκριβέστερον ἡ προέλευσις, οὐδ' ἡ περίστασις καθ' ἣν ἄδονται.

Παροιμίαι, εὐχαί, ἀραι, χαιρετισμοί, δεισιδαιμονίαι, αἰνίγματα.

σ. 305-312. **Αθ.** *Ιωαννίδου, Λαογραφικὰ Μακεδονίας. Παροιμίαι, εὐχαί, ἀραι, χαιρετισμοί, δεισιδαιμονίαι, αἰνίγματα, παραμῆθι.*

Συναγωγὴ 37 παροιμιῶν, 14 εὐχῶν, 17 καταρῶν, δεισιδαιμονιῶν

τινων, 15 αἰνιγμάτων καὶ ἔνδες παραμυθίου. Περὶ τούτων πάντων παρατηροῦμεν, ὃ τι ἀνωτέρω εἴπομεν περὶ τῶν παροιμιῶν τοῦ αὐτοῦ συλλογέως. Οὕτε ὁ τόπος, ὅπου ἐπιχωριάζουσι, δηλοῦται ἀκριβέστερον οὕτε ἡ μεταγραφὴ εἶναι πιστή· ὡς δεῖγμα τῆς μεταγραφῆς φέρομεν τὸ τέλος τοῦ παραμυθίου «καὶ τοιουτορόπως ἔζησε μετ' αὐτῆς ὅλην του τὴν ζωὴν καλῶς».

Αἱ παροιμίαι εἶναι κοιναὶ καὶ πανελλήνιοι. Αἱ μόναι ἄξιαι ὅπωσδή- ποτε λόγου παραλλαγαὶ τῶν γνωστῶν καὶ ἐκδεδομένων εἶναι αἱ ἔξῆς δύο: *Σόντας ἄρχιψες νὰ μὲ δρμνεύῃς, σαράντα κόνεψαν* (Παραλλαγαὶ πλη- ρέστεραι ταύτης ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ λ. δρμηνεύω ἀρ. 7. 9). *Tὸ γύφτο τὸν ἔβαναν σὲ παλάτι κι' αὐτὸς ὁ ωτοῦσε ποῦ νὰ κρεμάσω τ' ἄργαν;* (Βλ. τὰς ἔμάς Παροιμ. τ. Δ' σ. 278 ἀρ. 27. 28). Ἐπίσης κοινόταται καὶ πανελλήνιοι εἶναι καὶ αἱ εὐχαὶ, αἱ κατάραι, οἱ χαιρετισμοὶ καὶ αἱ δεισιδαιμονίαι.

Τῶν αἰνιγμάτων ἐν μόνον εἶναι (καθόσον τούλαχιστον ἔγῳ γι- νώσκω) ἄγνωστον ἄλλοθεν: «*Πέρη' ἀδέοργια ὁάδα ὁάδα μὲ τὴν πλάκα 'ς τὸν ὄμο* (δάκτυλα, ὄνυχες). Παραλλαγαὶ πέντε ἔξι αὐτῶν ἔχουσιν ἐκδοθῆ ὑπὸ τοῦ Abbott (Macedonian Folklore σ. 306, 11. 308, 13. 310, 25. 312, 32 314, 37).

Παραμύθιον.

Τὸ δὲ παραμύθιον εἶναι μᾶλλον ἐπιτομὴ παραμυθίου, ἔνεκα δὲ τῆς συντομίας αὐτοῦ καὶ τῶν πολλῶν χασμάτων θὰ ἥτο ἀκατανόητον, ἂν μὴ ἡδύνατο νὰ συμπληρωθῇ ἔξι ἄλλων πληρεστέρων Ἑλληνικῶν παραλλαγῶν. Εἶναι δ' αὗται αἱ ἡπειρωτικαὶ (Ζαγορίου καὶ Βύζαντος) παρὰ Hahn ἀρ. 37 (τ. I σ. 233 - 9. τ. II σ. 243) καὶ ἡ πελοποννησιακὴ (Νεοελ. ἀνάλ. τ. Α' σ. 46 - 55). Εἰς τὸ μακεδονικὸν προστίθεται τὸ ἐπεισόδιον τῶν συντρόφων, τῶν θαυμασίας ἰδιότητας ἔχοντων ἀνα- φέρονται δὲ δύο τοιοῦτοι σύντροφοι, ὁ διὰ τῆς σπάθης κατακερμα- τίζων τὰ βουνὰ καὶ εἰς πεδιάδας μεταβάλλων καὶ ὁ δυνάμενος νὰ ὁ- φήσῃ ὅλόκληρον ποταμόν. 'Εν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἀνα- φέρονται τινες ἔχοντες θαυμασίας ἰδιότητας, μάλλιστα τῆς ὁὖνδερεκίας (οἷον ὁ τοξότης Ἀλκων, ὁ Λυγκεύς, ὁ Δράκων ὁ Εὔπόμπου κλπ.). Οὐκ ὀλίγα δ' Ἑλληνικὰ παραμύθια ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα ἔχουσι τὸ ἐπι-

σόδειον τῶν συντρόφων. (*Pio*, Νεοελλ. παραμύθια σ. 104. Ζωγράφ. ἄγων σ. 427. *Georgeakis et Pineau*, Folklore de Lesbos σ. 25. 77 κέ. Revue des tradit. populaires 1897 σ. 202 κέ. καὶ ἄλλα πλεῖστα). Εἶναι δὲ κοινότατον καὶ εἰς ἄλλων λαῶν παραμύθια. Βλ. *Th. Benfey*, Das Märchen von den Menschen mit den wunderbaren Eigenschaften, seine Quellen und seine Verbreitung ἐν Ausland 1858 ἀρ. 41 - 45. (=Kleine Schriften τ. II, 1 σ. 94 κέ.). *R. Köhler* ἐν Jahrbuch f. rom. u. engl. Lit. τ. VII σ. 32 - 6. *F. Liebrecht* ἐν Orient u. Occident τ. II σ. 375 κέ. *Köhler - Bolte* ἐν Zeitschrift d. Ver. f. Volksk. 1896 τ. VI σ. 77. *Săinénu*, Basmele române σ. 557 - 579.

Παροιμίαι.

— 1909 "Ετος Β'.

σ. 42. 53. 102. 133. 227. 272. 282. *Αθ. Ιωαννίδου*, *Μακεδονικὰ παροιμίαι καὶ γνωμικά*.

Συλλογὴ 56 παροιμιῶν, περὶ ἣς παρατηροῦμεν τὰ αὐτά, ὅσα καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ Α' τόμῳ δημοσιευθεῖσῶν. (Βλ. ἀνωτέρω σ. 397).

Παραδόσεις.

σ. 103-7. *Χρ. Γ. Γουγούση*, Αἱ περὶ καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων παραδόσεις.

Ἡ ἴστορικὴ παράδοσις τῶν Μακεδόνων περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1430), ἐν ᾧ οὐδὲν ὑπάρχει μυθικὸν στοιχεῖον. Ἐν τέλει ἀναφέρεται καὶ τουρκικὴ παράδοσις περὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος, καθ' ἣν μίαν νύκτα ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Μουράτ κοιμώμενον εἰς τὰ ἐν Γιαννιτσά ἀνάκτορά του ὁ Θεός καὶ τοῦ ἔδωκεν νὰ μυρισθῇ ὁόδον, θαυμάσιον καὶ τὴν ὅψιν καὶ τὴν εὐωδίαν. Ὁ Μουράτ παρεκάλεσε τὸν Θεόν νὰ τοῦ τὸ δώσῃ, ὃ δὲ Θεός τοῦ εἶπε «Τὸ ὁόδον τοῦτο, Μουράτ, εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη. Γνώριζε ὅτι σοῦ εἶναι δεδομένον ἀνωθεν νὰ τ' ἀπολαύσῃς. Μὴ χάνῃς καιρὸν καὶ ὑπαγε ἀμέσως νὰ τὸ λάβῃς». Καὶ ὁ Μουράτ ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν ἐκυρίευσε, διότι οὕτως ἦτο ὠρισμένον ἀπὸ τὸν Θεόν.

σ. 121. *Χρ. Γ. Γουγούση*, Ἐθνικὰ Δίβρης.

"Οτι οἱ κάτοικοι τῆς ἐν ΒΔ Μακεδονίᾳ Δίβρης, ἐξηγοῦντες συμ-

βοιλικῶς τὴν ἐπιχώριον ἐνδυμασίαν, λέγουσιν ὅτι τὸ λευκὸν τῆς φουστανέλλας των παριστᾶ τὴν ἀθώαν ψυχὴν Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· τὸ κόκκινον χρῶμα τοῦ γελεκίου των, τὸ αἴμα, ὅπερ ἔχύθη, τὸ δὲ μέλαν τοῦ κοντοσίου των, ὡς καὶ τοῦ ἐπισυνημμένου μακροῦ μανδύου, ἀπολήγοντος εἰς θυσάνους, οὗ εἰς τὰ ἄκρα ἔχουσιν οἱ χριστιανοὶ σταυρὸν (διότι καὶ οἱ Ὄθωμανοὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἐνδυμασίαν) σημαίνει τὸ πένθος, εἰς ὃ ἐβυθίσθη τὸ ἔθνος ἐνεκα τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

"Ἐθιμα τοῦ γάμου

σ. 208-227. G. F. Abbot, ὁ γάμος ἐν Μακεδονίᾳ. *Μετάφρασις Ζήση Μ. Κουάρνη.*

'Ἐκ τοῦ G. F. Abbott, Macedonian Folklore σ. 147-184. Μετάφρασις ἐλευθέρα, ἐν ᾧ πολλὰ μὲν τοῦ κειμένου παρελείφθησαν, οὐδὲν δὲ προσετέθη ἕξ ίδιας παρατηρήσεως ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος μεταφραστοῦ.

Αγγέλ. Σημηδιώτου καὶ Περικλ. Αγγελίδον, Πανελλήνιον ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1909. Ἐν Κωνσταντινούπολει.

"Ἡ πρώτη τοῦ ἔτους ἐν Γερμανίᾳ.

Σ. 136-9. Πῶς ἔօρτάζουν οἱ Γερμανοὶ τὴν πρωτοχρονιάν.

'Ο ἀνώνυμος συγγραφεὺς ἔξ ίδιων παρατηρήσεων ἀναγράφει συνοπτικῶς τινα τῶν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους καὶ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους συνηθίζομένων ἐν Γερμανίᾳ, οἷον τὸ ἐκ τακτῶν ἀδεσμάτων δεῖπνον τῆς παραμονῆς, τὴν μεσονύκτιον εὐωχίαν καὶ τὸν θόρυβον, τὴν ἀνταλλαγὴν συγχαρητηρίων δελταρίων καὶ τὰ φιλοδωρήματα. 'Ιδιαιτέρως ἐνδιατρίβει εἰς τὴν κατὰ τὴν παραμονὴν συνηθίζομένην μολυβδομαντείαν, παρέχων καὶ λεπτομερείας τινὰς μὴ ἀναγραφομένας ὑπὸ τοῦ Ad. Wuttke (Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart, 3ης ἐκδ. 1900 σ. 241 § 346).

Δημοτικὸν ἄσμα.

Σ. 331. 'Απὸ τὸ ἀριστουργήματα τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. 'Ο κλέφτης τῆς ἀγάπης.

'Ανατύπωσις τοῦ παρὰ Passow ἀψ. 337 ἄσματος.

Κ. Φ. Σκόκου. Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1908. Ἐν Ἀθήναις.

"Ἐλεγχος τῆς ἀγνείας τῆς νύμφης.

Σ. 200-4 Ἀγαθοκλ. Γ. Κωνσταντινίδου. Ἐπαρχιακὰ ἡθογραφίαι. "Ενα ἔθιμον.

Καλλίστη ἡθογραφία, ἔξ ἀφορμῆς τοῦ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατοῦντος ἔθιμου τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀγνείας τῆς νύμφης. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει εἰς πόλιν τινὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν, ὡς ἐκ πολλῶν συφεστάτων τεκμηρίων συνάγεται, μάλιστα δ' ἔξ αὐτῆς τῆς λέξεως ὑμέναιος (ὑμήν), τῆς μετωνυμικῶς δηλούσης καὶ τὸν δαιμόνα τοῦ γάμου καὶ αὐτὸν τὸν γάμον καὶ τὸ γαμήλιον ἄσμα.

"Ἐνδύματα.

Σ. 254-8. Γ. Τσοκοπούλου. Οἱ συρμοὶ ἐπὶ Ὁθωνος.

Περὶ τῆς γυναικείας ἐνδυμασίας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος ἐν Ἀθήναις.

Παράδοσις.

σ. 295-301. Ἀντ. I. Ἀντωνίου, Τὸ θεριὸ τῆς Ἀγόργιανης (ἢ τὸ οτοιχεὶὸ τοῦ Βάλτου).

Περιγράφει τὰς ἐντυπώσεις ἐκδρομῆς εἰς τὸν δῆμον Δωριέων ἐν Φωκίδι. Κατὰ τὴν ἕօρτὴν τοῦ Πάσχα πρό τινων ἐτῶν τρόμος εἶχε καταλάβῃ τοὺς κατοίκους ἐκ τῆς διαδόσεως, ὅτι «εἰς τὸ μεταξὺ Ἀγόργιανης καὶ Σουβάλας ἔλος, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Βάλτος, ἀνεφάνη ἐν θηρίον, ἐν τρομερὸν στοιχείῳ, θρηνοῦν τόσον γοεῷως νύκτα καὶ ἡμέραν, ὥστε νὰ ἀφυπνίζῃ τὴν ἡχὴν τῶν πέριξ ὁρέων. Τὸ γέγονὸς εἶχεν ἀναστατώσῃ τὰ πνεύματα τῶν χωρικῶν. "Ολοι δὲ περιέγραφον τὸ τρομερὸν θηρίον μὲ τὰ ζοφερῶτερα χρώματα, ἄλλοι ὅτι τὸ εἶδον νὰ συνταράττῃ τὰ ὑδάτα καὶ τὰ ὑδρόβια δένδρα τοῦ Βάλτου ὑπὸ τὸ βάδισμά του, ἄλλοι ὅτι εἶχε τεραστίαν κεφαλὴν ἀγριοχόιρου μὲ ὅφθαλμοὺς φωσφορίζοντας, καὶ ἄλλοι ἄλλα περὶ αὐτοῦ τερατώδη». Καὶ τὰς ἕօρτὰς τοῦ Πάσχα διῆλθον οἱ κάτοικοι τῆς Σουβάλας περιδεεῖς καὶ σκυθρωποί, χωρὶς πυροβολισμοὺς καὶ ἄσματα ἐφοβοῦντο δὲ μάλιστα μὴ οἱ κάτοικοι τῆς γείτονος Ἀγόργιανης εἶχον ἔξο-

λοιδρευθῆ ὑπὸ τοῦ θηρίου. Ἐλλὰ καθησύχασαν μαθόντες, ὅτι οἱ Ἀγόργιανται «εἶχον τὴν πρόνοιαν, φεύγοντες τὸ κατηραμένον ἔω-
τικό, νὰ κλείσωσι τὰς οἰκίας των τῆς Κάτω Ἀγόριαντος καὶ νὰ ἀνέλ-
θουν ἀφ' ἐσπέρας εἰς τὴν ἡμίωρον ἀπέχουσαν Ἀνω Ἀγόριαντην,
ἔκει δὲ ἥσυχοι καὶ ἀνενόχλητοι ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τοῦ θηρίου, νὰ πα-
νηγυρίσουν τὴν ἕօρτὴν τῆς Ἀναστάσεως».

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ θηρίου ἀπεδίδετο ὑπὸ πολλῶν χωρικῶν, προ-
πάντων τῶν γερόντων, εἰς τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπὸ τῆς κοινότητος τῆς
Ἀγόριαντος ἀποξήρανσιν τοῦ ἔλους, διὰ τῆς ἀνορύξεως μακρῶν καὶ
εὐρυτάτων τάφρων πρὸς διοχέτευσιν τῶν λιμναζόντων ὑδάτων εἰς τὸ
παραρρέον ὁεῦμα τῆς ἄγιας Ἐλεούσης. Ἡ μελετωμένη ἀποξήρανσις
ἐπίστευον πολλοὶ ὅτι ὅταν ἔξωργζε τὸ στοιχεῖο, καὶ ἐντεῦθεν οἱ βρυ-
χηθμοὶ αὐτοῦ.

Ἐλλὰ τὸ ἔλος ἀπεξηράνθη, καὶ μετὰ τὴν διοχέτευσιν ἔξηφανίσθη
καὶ τὸ στοιχεῖο, μὴ ἀκούσθεν πλέον. Ἀναφέρει δ' ὁ συγγραφεὺς, ὅτι
μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν ἔμαθε παρὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις
Ζῳολογικοῦ μουσείου, ὅτι ὡς μυκηθμοὶ τοῦ στοιχειοῦ τοῦ ἔλους,
ὑπελαμβάνοντο αἱ φωναὶ πτηνοῦ «ἐκ τοῦ εἴδους τσικνιᾶ, ψαροφά-
γου ἢ νυκτικόρακος, τρυγοκράκτον, ὑπὸ τὸ γαλλικὸν ὄνομα heron
butor».

Τοῦτο εἰναι ἀκριβές. Ὡς παρετήρησα ἄλλοτε (Παραδόσεις 1904
σ. 960) αἱ δημάδεις παραδόσεις περὶ τοῦ εἰς λίμνας καὶ ἐλώδεις τό-
πους διαιτωμένου θηρίου Γήταυρου καὶ τὰ περὶ τῶν Βουμύκων τῶν
ἀρχαίων Ἑλλήνων προῆλθον ἐκ τῆς φανταστικῆς ἔξηγήσεως τῆς φωνῆς
τοῦ πτηνοῦ Ἐρωδιοῦ τοῦ ἀστερίου (*ardea stellaris*, *botaurus stel-
laris*), γαλλ. *butor*, ὃν ὁ ἡμέτερος λαὸς ὀνομάζει *νυχτοκόρακα*, οἱ
δ' ἀλβανόφωνοι κάτοικοι τοῦ Μενίδη τῶν Ἀχαρνῶν *ὅγκιοζά*.

Ἄλλ' αἱ παραδόσεις περὶ τοῦ Γήταυρου ἢ Ἡταυρού διαστέλ-
λονται τῶν περὶ στοιχεῶν, πιθανῶς δ' ὅμως οἱ χωρικοὶ τοῦ δήμου
Δωριέων, ἀγνοοῦντες τὸν Γήταυρον, συνέχεον αὐτὸν πρὸς τὰ στοιχειά.
Πάντως δ' οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν μυκηθμοὺς τοῦ στοιχειοῦ τοῦ
Βάλτου, ἡ εἰς τὰ χωρία ἔκεινα ἐπιχωριαζούσα παράδοσις, ἣν ἀκούσας
παρὰ τῆς μάμμης του ἀφηγεῖται ὁ συγγραφεὺς, δυστυχῶς οὐχὶ ἐν
πιστῇ μεταγραφῇ, ἀλλ' ἐν παραφράσει. Ἀναφέρεται δ' ἡ παράδοσις

εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τῆς Μαυρομαντήλας, ἵτις ἡτο κατασκευασμένη ἐκ τῶν λειψάνων ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, καὶ εἰς τὸ κεφαλόβρυσον τῆς ἀγίας Ἐλεούσης, τὴν κυριωτάτην τῶν πηγῶν τοῦ Κηφισσοῦ. "Εχει δ' ἡ παράδοσις ως ἔξῆς κατὰ τὴν ἀτυχῆ παράφρασιν τοῦ συγγραφέως:

«Εἰς παλαιοτέραν ἐποχήν, καθ' ἥν ἡ πόλις ἐστερεῖτο ὑδατος καὶ ναῶν, δύο νέοι ἀνδρειωμένοι ἡράσθησαν ἐμμανῶς κόρης τινὸς Ἐλεούσης ὁνόματι. Αὕτη ἀμφιρρέπουσα ποῦν νὰ προτιμήσῃ ἔθηκεν ὡς ὅρον, εἰς μὲν τὸν ἔνα νὰ διατρήσῃ τὸν βράχον μέχρι ἀναβλύσεως ἀφθόνου διὰ τὴν πόλιν ὑδατος, εἰς τὸν ἐτερον δὲ τὴν ὕδρυσιν ναοῦ καλλιμαρμάρου τῆς Παναγίας. Ὁ πρῶτος δὲ ὅστις ἤθελε περατώσῃ τὸ ἀναληφθὲν ἔργον θὰ τὴν ἐνυμφεύετο. Παρήρχοντο μῆνες καὶ χρόνοι, καὶ τὰ δύο ἀνδρειωμένα παλληκάρια εἰργάζοντο ἀκούραστα. Τέλος μίαν ἡμέραν ἀνεπήδησε μετὰ βοῆς ἀπὸ τὰ στέρνα τοῦ βράχου τὸ ὑδωρ, καὶ ὁ νέος περιχαρής ὄρμησε νὰ διφθῆ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἐπιδίκου νύμφης· ταῦτοχρόνως ὅμως, κατὰ πεπρωμένην ἀνεξιχνίαστον (!) σύμπτωσιν, ὁρμᾷ καὶ ὁ ἄλλος ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους, ἀφοῦ ἥδη ἔθεσε καὶ τὸν τελευταῖον λίθον ἐπὶ τοῦ ὠραίου ναοῦ. Ἐν τῇ θυελλώδει δὲ φιλονικίᾳ περὶ τοῦ τίς ἐπεράτωσε πρῶτος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, συμπλέκονται καὶ εὑρίσκουν ἀμοιβαίως τὸν θάνατον ὑπὸ τὰ ὄρματα τῆς καταπλήκτου κόρης. "Εκτοτε ἡ μὲν πηγὴ ὀνομάζεται ἀγία Ἐλεούσα, ὁ δὲ ναὸς φέρει τὸ ὄνομα τῆς Μαυρομαντήλας ως ἐκ τοῦ πένθους τῆς κόρης. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ κάτοικοι ἀμφοτέρων τῶν χωρίων θεωροῦν ως κάκιστον οἰωνὸν καὶ ἀποφεύγονταν τὴν ἐκεῖθεν διέλευσιν γαμηλίου πομπῆς».

"Η παράδοσις αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναφερουσῶν τὴν ἀνέγερσιν μεγάλων οἰκοδομημάτων ἢ τὴν ἀνάβρυσιν πηγῶν εἰς τοὺς ἄθλους μνηστήρων. Βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 768.

Προξενειά.

σ. 312-6. *Nix. Βασιλειάδου, Αἱ κυράτοις τῆς πόλεως. Ἡ προξενειά.*

'Αξιολογωτάτη περιγραφή, κατὰ τρόπον παρεμφερῆ πρὸς τὸν ἀρχαίων μίμων, τῶν ἐθίμων τῆς προξενειᾶς καὶ τῆς συνομολογῆ-

σεως τῶν γάμων κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἐν Κωνσταντινούπολει.

Σπαρτιατικὸν ἡμερολόγιον. Ἀθῆναι —Σπάρτη. Διευθυντὴς Σ. I. Θεοδωρόπουλος.

Παράδοσις περὶ μεταμορφώσεως τῆς Βάτου.

Ἐτος Θ' 1908 σ. 30. **Ἀγιδος Θέρον** [Σ. I. Θεοδωροπούλου],
Οἱ ὅροι τοῦ Μυστρός. Ὁ Βάτος.

Λακωνικὴ παράδοσις ἐν φράσει τεχνητικῇ, ἀπομακρυνομένῃ τῆς δημώδους ἀπλότητος, περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ βάτου. Ὁ Βάτος ἦταν ἔμπορος, ὅμορφος πολύ, ποῦ γύριζε τὰ χωριὰ καὶ πουλοῦσε ἀκριβὰ τοῖς πραμάτειαις του. Τρεῖς κοπέλλαις, ποῦ ψώνιζαν κάθε τόσο τό να καὶ τάλλο χωρὶς νὰ ἔχουν χρεία, γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν ἀκριβή του πραμάτεια καὶ ἀπὸ τὰ γλυαρὰ μάτια του, πῆγαν ἔνα μεσημέρι 'ς τὸ λαγκάδι ποῦ ἦσαν οἱ Καλαῖς Κυράδες, καὶ τοῖς παρεκάλεσαν νὰ τὸν συνεπάρουν. Οἱ Νεράιδες τοῖς ἄκουσαν, καὶ τὴν ἄλλη ἥμέρα, ποῦ πέρναγεν ὁ Βάτος τὸ μεσημέρι τραγουδῶντας, ἡ πρώτη Νεράιδα τὸν καταράστη νὰ γενῇ δενδρικό. Κι' ἀπὸ τότενες ὁ μορφονιὸς ὁ Βάτος ἔγινε δεντρικό· «κι' ὅποιος διαβάτης σιμώνη πλάι 'στὴ φράχτη, ποῦ εἶναι μπλεγμένος ὁ Βάτος, τὸν ἀδράντει μὲ τοὺς κλαμούς του, τοῦ τρανάει τὸ φόρι του καὶ τοῦ λέει: Καὶ τοῦτο ἀπὸ μένα τό χεις ψωνισμένα».

Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς παραδόσεως, μὴ συναπτόμενον ὀργανικῶς πρὸς τὰ προηγούμενα, ὑπεμφαίνει συμφυρῷ δύο διαφόρων παραδόσεων. Ἐκ δὲ τοῦ Αἰσωπείου μύθου τῆς Νυκτερίδος, τοῦ Βάτου καὶ τῆς Αἰθνίας (306. 306^β Halm) συνάγεται, ὅτι ἀληθῶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ τούλαχιστον κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὑπῆρχε παράδοσις περὶ μεταμορφώσεως τῆς Βάτου, καθ' ἣν αὗτη ἡτο ἔμπορος ὑφασμάτων, ναυαγήσαντος δὲ τοῦ πλοίου, ἐν ᾧ εἶχε φορτώσῃ τὴν περιουσίαν της, καὶ ἀπολέσασα τὰ πάντα, μετεμορφώθη εἰς τὸν διμώνυμον θάμνον διὸ «τῆς τῶν παριόντων ἐσθῆτος ἐπιλαμβάνεται, εἴ που τὴν οἰκείαν ἐπιγνοίη ζητοῦσα».

Πρὸς τὸν αἰσώπειον τοῦτον μύθον εἶναι ὅμοιοτάτη θεσσαλικὴ παράδοσις, ἀν δὲν εἶναι αὕτη παράφρασις ἀπλῆ τοῦ μύθου, διὰ τῶν

λογίων μεταδοθεῖσα εἰς τὸν λαόν. Κατὰ ταύτην συνεταιρίσθησαν ἡ βάτος ἡ νυκτερὶς καὶ ὁ λάρος πρὸς ἐμπορίαν, καταβαλόντες ὁ μὲν βάτος πολυτελῆ ἐπενδύτην, ὁ λάρος ἀγγεῖα χάλκινα καὶ ἡ νυκτερὶς τὰ κεφάλαια, δανεισθεῖσα τὰ χρήματα παρὰ τοκογλύφων. Ἐφόρτωσαν τὰ ἐμπορεύματα ἐπὶ πλοίου, τὸ δποῖον ἐναυάγησεν. Περισσωθέντες ἐκ τοῦ ναυαγίου οἱ τρεῖς σύντροφοι, μετεμορφώθησαν, καὶ ἔκτοτε ὁ μὲν λάρος περιπάταται τὰ πελάγη ἀναμένων πότε νὰ στειρεύσῃ ἡ θάλασσα διὰ νὰ εὑρῃ εἰς τὸν βυθὸν αὐτῆς τὰ χάλκινα ἀγγεῖα του, ἡ βάτος συλλαμβάνει διὰ τῶν ἀκανθῶν της τὰ ἐνδύματα τῶν διαβατῶν, ἐλπίζουσα ν' ἀνεύρῃ τὸν ἀπολεσθέντα ἐπενδύτην καὶ ἡ νυκτερὶς κρύπτεται τὴν ἡμέραν καὶ ἐμφανίζεται τὴν νύκτα, φοβουμένη τὴν καταδίωξιν τῶν δανειστῶν. ('Αθῆναι, μηνιαῖον παράρτ. Β' σ. 1650-1). Κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν, συνεταιρίσθησαν ἡ βάτος καὶ ὁ γλάρος καὶ ναυαγήσαντος τοῦ πλοίου ἀναζητοῦσι τὰ ἐμπορεύματά των, ἡ μὲν βάτος συλλαμβάνουσα διὰ τῶν ἀκανθῶν της πάντα διερχόμενον πλησίον αὐτῆς, δπως ἀνεύρῃ τὸν κλέπτην, ὁ δὲ γλάρος βυθιζόμενος ἐκάστοτε εἰς τὴν θάλασσαν μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀνεύρῃ τὰ πολεσθέντα εἰς τὸν βυθὸν αὐτῆς. Τίνος τόπου εἶναι ἡ παράδοσις δὲν σημειώνει ὁ ἐκδότης αὐτῆς. ('Απ' ὅλα δι' ὅλους 1904 ἀρ. 52 σ. 849).

Δίστιχα

Αὐτ. σ. 32. Δημοτικὰ δίστιχα Λακεδαιμονος. 'Ἐκ τῶν δημωδῶν συλλέκτων I. Γ. Θεοδωροπούλου.

'Εννέα κωμαστικὰ δίστιχα, ὃν τὰ πλεῖστα, καθ' ὅσον τοὺλάχιστον γινώσκομεν, ἀνέκδοτα. Τὸ δεύτερον εἶναι ὅμοιον πρὸς δημοσιευθὲν καὶ ἐν ἄλλαις συλλογαῖς (Λιανοτράγουδα 1876 σ. 14. Νεοελλην. ἀνάλεκτα σ. 257, 6. Ἀραβαντινῷ Συλλογὴ σ. 319). Τὸ τρίτον εἶναι παραλλαγὴ τοῦ παρ' Ἀραβαντινῷ σ. 323 στ. 340-1. Τὸ 7ον εἶναι ἐκδεδομένον (Λιανοτράγ. 1876 σ. 67 στ. 1458-9)· τοῦ δ' ἐνάτου ὁ ἔτερος στίχος ἐπαναλαμβάνεται μετά τινων παραλλαγῶν καὶ ἐν τῷ κωμαστικῷ διστίχῳ παρ' Ἀραβαντινῷ (σ. 340 στ. 626).

Παραδόσεις περὶ Καλλικατζάρων

Αὐτ. σ. 43 - 5. Πάνου Κ. Σμυρνιώτη, Οἱ Λυκοκατζαραῖ, (Ζωγραφιὲς ἀπ' τὴν χωριάτικη ζωή).

Περιγραφὴ ἑσπερίδος κατὰ τὰ δωδεκάμερα ἐν τῇ οἰκίᾳ ποιμένος, ἐν χωρίῳ τινὶ τῆς Λακεδαίμονος πιθανῶς (ὄνομα χωρίου ἢ τόπου δὲν ἀναφέρεται). Εἰς τὴν διήγησιν παρεμβάλλονται δοξασίαι τινὲς περὶ τῶν Καλλικαντζάρων, γνωσταὶ καὶ ἄλλοθεν. Ὅτι τὰ δαιμόνια τοῦ δωδεκαημέρου λέγονται Λυκοκατζαραῖοι (τὸ ὄνομα τοῦτο παρετήρησα ὅτι ἐπιχωριᾶζε ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ Κυνουρίᾳ· βλ. τὰς ἐμὰς Παραδόσεις σ. 1244 - 5). Ὅτι αἱ εἰσχωροῦσαι εἰς τὴν καλύβην σταγόνες τῆς βροχῆς προέρχονται ἐξ αὐτῶν, ζητούντων νὰ μαγαρίσουν τοὺς ἐνοικοῦντας (βλ. Παραδόσεις σ. 1296. 1298). Ὅτι ἐπιφαίνονται κατὰ τὸ δωδεκάμερον (αὐτ. σ. 1259), ὅτι μαζώνουν τὰ παιδιὰ ποῦ κλαίνε (προβλ. αὐτ. σ. 1304). Ὅτι τὰ μοῦτρα τους εἶναι κατάμαυρα (βλ. αὐτ. σ. 1293), ὅτι φροοῦν τσαρούχια 'ς τὸ ἔνα πόδι τ' ἀνθρωπινὸν καὶ ὅτι τὸ ἄλλο πόδι τους εἶναι γαζδουρινὸν (αὐτ. σ. 1294), καὶ ὅτι λαμπυρίζουν τὰ μάτια τους καὶ τὰ δόντια τους (αὐτ.) καὶ ὅτι φεύγουν ὅταν ἀγιάζουν τὰ νερὰ τραγουδοῦντες ἀσμάτιον σκωπτικὸν τοῦ ἀγιάζοντος ἵερέως. Τὸ παρατιθέμενον δ' ἀσμάτιον εἶναι ὅμοιότατον πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ἀναγραφομένων ὑπὲρ ἐμοῦ ἀσματίων, τὸ καλαματιανὸν (σ. 1305).

Δημώδη ἃσματα.

Αὐτ. σ. 48. Δημοτικὰ τραγούδια Λακεδαίμονος. Ἡ πέρδικα. Ἐκ τῶν Δημωδῶν συλλέκτων I. Γ. Θεοδωροπούλου.

Ἄσμα ὅμοιαν ἔχον τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ παρὰ Passow ἀρ. 493. 494, πλὴν τῶν δύο πρώτων στίχων.

Αὐτ. σ. 52 Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Λακεδαίμονος. Θανάσης Καράμπελας.

Αὐτὸ τοῦτο τὸ παρὰ Passow ἀρ. 11, ἀλλ' ἔχον πλήρη τὸν παρὰ Passow ἐλλιπῆ 5ον στίχον.

Τοπωνυμίαι.

Αὐτ. Ἔτος Ι' 1909 σ. 29-35. Σπ. Π. Λάμπρου, Περισυλλέξατε τὰς λακωνικὰς τοπωνυμίας.

Παρορμῶν ὁ Λάμπρος τοὺς τε διδασκάλους ἐν τῇ Λακωνικῇ καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν αὐτῇ λογίους νὰ ἐπιδοθῶσι πάσῃ σπουδῇ εἰς τὴν περισυναγωγὴν καὶ μελέτην τῶν λακωνικῶν τοπωνυμιῶν, καταδει-

κνύει διὰ τοῦ παραδείγματος πολλῶν τούτων ὅπόσον ἐκ τῆς τοιαύτης μελέτης δύναται νὰ διαφωτισθῇ ἡ μεσοχρόνιος ἱστορία τῶν Λακώνων.

Παράδοσις περὶ τοῦ ἄνθους μελισσαντροῦ.

Αὐτ. σ. 36. *Ἄγιδος Θέρον [Σ. I. Θεοδωροπούλου], Οἱ θρῦλοι τοῦ Μυσιρός. Ἡ Μελισσαντροῦ.*

Μελισσαντροῦ ἡτοῦ ἡ σύζυγος τοῦ Μελίσσαντρου, ἐμπόρου, τὸν ὅποῖον Ἀλγερῖνοι πειραταὶ ἥχμαλώτισαν καὶ ἐφόνευσαν συλήσαντες τὸ πλοϊον του. Μαθοῦσα τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ σύζυγος ἀπέθανεν ἐκ τῆς λύπης. Κ' ἀπάνω 'ςτὸ μνημοῦρι τῆς φύτρωσε τὸ λουλοῦδι ποῦ χει τ' ὅνομά της». (Τὸ ἄνθος τοῦτο καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ὅνομα αὐτοῦ μοὶ εἰναι ἄγνωστα). Πιστεύει δ' ὁ λαός, ὅτι «σὰν τοῦ εἰπῆς τὸ μοιρολόγι ἀπάνω του, ξηραίνονται τὰ φύλλα του κ' οἵ κλῶνοι καὶ τὰ λουλούδια καὶ σωριάζονται μονομιᾶς χάμου». Τὸ τραγοῦδι εἶνε τὸ ἔξῆς.

Μελισσαντροῦ μὲ τὸν ἄνθο,
ποῦ είχες τὸν ἄντρα τὸν καλό·
ὅποῦ τὸν ἐσκοτώσανε 'ς τῆς Μπαρμπαριᾶς τὰ μέρη,
κ' ἔκανες ὅρκο 'ς τὸ Θεό, μὴν κάνῃς ἄλλο ταῖρι.

Ἡ αὐτὴ παράδοσις, ὡς ἐπιχωριάζουσα ἐν Ἀργεί, ἐκτίθεται ἀπαραλλάκτως καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι τοῦ *Ἀργους «Μυκήναις»* τῷ 1902. (Βλ. καὶ Παναθήναια 1902 τ. Γ' σ. 352).

Εἰκόνες ἐνδυμάτων.

Αὐτ. σ. 56-57. *Χωρικὰ τῆς Λακεδαίμονος.*

Δύο σχεδιογραφήματα Π. Ρούμπου.

Δημώδη ἄσματα

Αὐτ. σ. 69. *Δημοτικὴ ποίησις Λικεδαίμονος. Ὁ Γιατρᾶκος εἰς Πύλον (1825).*

'Ανέκδοτον δημοτικὸν ἄσμα ἀτελές, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Πύλου ὑπὸ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ.

Αὐτ. σ. 75. *Δημοτικὰ δίστιχα Λακεδαίμονος. Ἐκ τῶν Δημωδῶν συλλέκτων I. Γ. Θεοδωροπούλου.*

'Εννέα κωμαστικὰ ἄσματα. Τὸ πρῶτον ἐδημιοσιεύθη καὶ εἰς τὸ αὐτὸν Ἡμερολόγιον τοῦ προηγουμένου ἔτους σ. 32. Τὸ ζον εἶναι ἐπί-

σης δημοσιευμένον εἰς Λιανοτράγουδα, 1876 σ. 72 στ. 1564-5. Τὸ 4ον αὐτόθι σ. 74 (=Passow σ. 525 ἀρ. 436. Πολίτον, Μελέτη 1874 σ. 244) Τὸ 5ον Λιανοτράγ. σ. 58. Τὸ 7ον αὐτ. σ. 64. Τὸ 8ον καὶ τὸ 9ον παρ' Ἀραβαντ. σ. 363 ἀρ. 1003 καὶ 1006.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

'Ερωτόκριτος.

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἐρωτοκρίτου είναι λίαν διαδεδομένη ἐν Κεφαλληνίᾳ. Αἱ γυναικὲς προπάντων ἀνεγίνωσκον ἀλλοτε κρυφίως τὸ ποίημα καὶ ἀπεστήθιζον πολλὰ μέρη αὐτοῦ. Μετά τὴν ἔπανάστασιν τοῦ 1821 ἀντίτυπα αὐτοῦ ὑπῆρχον εἰς δόλα τὰ χωρία τῆς Κεφαλληνίας, προσιτά δοντα διὰ τὸ εὔωνον τῶν ἐκδόσεων. Ὁπόσον ἦτο προσφιλῆς καὶ γνωστὸς ὁ Ἐρωτόκριτος μαρτυροῦσιν αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις αὐτοῦ ἐν ὑπαίθρῳ. Μνημονεύεται ἴδιᾳ μία παράστασις τοῦ Ἐρωτοκρίτου, γενομένη ἐν τινὶ πλατείᾳ τοῦ Λιξουρίου κατὰ τὸ 1847 ἢ 1848. Τὴν Ἀρετοῦσαν ὑπεκρίθη ἐν τῇ παραστάσει ἐκείνῃ ὁ νεαρὸς τότε Φραγκίσκος Σιδάκτυλος, τὸν δ' Ἐρωτόκριτον ὁ Παναγῆς Κυράγγελος, καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα οἱ ἀδελφοὶ Κυράγγελο — ἡ οἰκογένεια Ρουβεὶμ Κυράγγελο ἀπετελεῖτο ἐκ 19 ἀρετῶν ἀδελφῶν καὶ 5 θηλέων. Ἀλλη παράστασις ἔγινε κατὰ τὸ 1885 ἐν Αίγιαλῷ τῆς Σάμης ὑπὸ χωρικῶν Πουλάδων (κατοίκων τοῦ χωρίου Πουλάτα), οἵτινες ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡσκοῦντο εἰς τελείαν ἀποστήθισιν τοῦ μέρους του ἔκαστος¹⁾.

Ἐκ τῶν ἐν τῷ ποιήματι ὄνομάτων είναι σύνηθέστατον ἐν Ἀργοστολίῳ, Λιξουρίῳ καὶ τοῖς χωρίοις τὸ βαπτιστικὸν Ἀρετοῦνο. Ἄλλ' ἄδηλον ἂν προέρχεται τοῦτο ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ ποιήματος, καθὼς καὶ τὰ ὄνόματα Ῥήγας²⁾, Ῥήγισσα³⁾ καὶ Νέρε⁴⁾. Τὸ δ' Ἐρωτόκριτος (ἢ ὡς προφέρεται Ῥωτόκριτος ἢ Ἀρετόκριτος) δὲν ἐσυνηθίζετο ἐν παλαιοτέροις χρόνοις, διότι διὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἥθων ἐθεωρεῖτο τρόπον τινὰ ὡς προοριζούσον ἐρωτικά πάθη τοῦ φέροντος. Νῦν δὲ είναι σύνηθες καθ' ἄπασαν τὴν Κεφαλληνίαν, πλὴν τῆς πρωτευούσης, τοῦ Ἀργοστολίου, διόπου εἰς μόνον Ἐρωτόκριτος κατοικεῖ (Βεργωτής), μὴ καταγόμενος ἐξ Ἀργοστολίου. Δέν κρίνω δὲ ἀσκοπον νὰ καταγράψω δύε δόσους γινώσκω τῶν σήμερον ἔχόντων τὸ βαπτιστικὸν Ἐρωτόκριτος, σημειῶν τὸ οἰκογενειακὸν ἐκάστου ὄνομα καὶ ἐν παρενθέσει τὸ χωρίον αὐτοῦ. Λυκούδης, Δανελάτος (Λιξούρη).

¹⁾ Ἰσως ἡ παράστασις αὐτῇ είναι ἡ περιγραφομένη ὑπὸ τοῦ Λυννίνου (Λαογραφ σ. 28), ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἡ ἀκριβῆς χρονολογία είναι τὸ 1889. (Σ. τ. Δ.).

²⁾ Τὸ δόνομα τοῦτο ἔφερον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ Μπασιᾶ κατά τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ μετέπειτα, φέρουσι δὲ νῦν οἱ κ. κ. Μαρκόπουλος (ἐν Ἀργοστολίῳ ἐκ Λακκήνθρας), Ἰγγλέσης (Πεσσάδες), Μαζαράκης (Διληνάτα).

³⁾ Ἐν Λιξουρίῳ πρὸ τεσσαρακονταετίας.

⁴⁾ Τὸ Νέρε ἵσως είναι μᾶλλον ὑποχοροιστικὸν τοῦ Ἐλένη. Ἐν Ιλάροις τῶν Κατωγητῶν, διόπου ἐπιχωριάζει, τὰς βαπτισθείσας Ἐλένας τὰς λέγουν Νέρε.

Απέργης (Ζῶλα)· Ἀλεβιζᾶτος (Δαμουλιανᾶτα)· Γιουλᾶτος, Λιναρδᾶτος, Ἀποστόλου, Σωτηρίου, Θεοδωρᾶτος, Εὐαγγελᾶτος (Μονοπωλᾶτα)· Ἀννινος (Ἀννινᾶτα)· Γεωργόπουλος (Μουσᾶτα)· Βιτωρᾶτος (Κουβαλᾶτα)· Συριάτος (Κοντογενάδα)· Λαδᾶς, Φανᾶς (Καμιναρᾶτα)· Κουταβᾶς (Φραγκᾶτα)· Μαρκαντωνᾶτος Τζίβας (Βλαχᾶτα Λιβαθοῦς)· Σιμωτᾶς (Κορνέλλος)· Σταθᾶτος (Μαρκόπουλον Λιβαθοῦς)· Κουνάδης, Διακᾶτος, Λαγγούσης, Θεοφιλᾶτος (Διληνᾶτα)· Βαλλιανᾶτος· Νικηφορᾶτος (Βαλσαμᾶτα)· Ἀποστολᾶτος (Δαυγᾶτα)· Λυκούδης (Μαντουκᾶτα), Καβαλλιερᾶτος (Πουλᾶτα)· Φιλιππᾶτος (Σάμη)· Μπενετᾶτος (Φάρσα)· Παντελίδης (Κατελιό)· Θεοφάνης (Σαρλᾶτα)· Μαγδαληνὸς (Ιλλάροι)· Ξυδιᾶς Δημητρίου (Λουκερᾶτα 'Ανωγητῶν)· Μπάλας ('Αργίνια 'Ελιού).

'Ἐν Ἀργοστολίῳ κατ' Ιούλιον

ΣΠ. Δ. ΠΑΓΩΝΗΣ

Διδάσκαλος ἐν τῇ Πρακτικῇ γεωργικῇ οχοῖῃ

Τὸ δνομα Ἐρωτόκριτος εύρισκεται ώς βαπτιστικὸν ἐν Κερκύρᾳ ἀρχετὰ συχνά· οὐτω δύναμαι προχείρως νὰ σημειώσω τρεις γνωστούς μου φέροντας τὸ δνομα τοῦτο :

- 1) Ἐρωτόκριτος Βασιλάκης, ἐκ Βαλανείου Ἀκροιοφιτῶν.
- 2) Ἐρωτόκριτος Κουρῆς, φοιτητὴς ἐκ Λευκίμμης
- 3) Ἐρωτόκριτος Μωραΐτης, μαθητὴς ἐκ τοῦ δήμου Μεσοχωριτῶν.

'Ἐν Κερκύρᾳ

Α. ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗΣ

Καθηγητὴς

Κ' ἔδω ἀπάντησα τὸ δνομα Ἐρωτόκριτος βαφτιστικό. Σκηνὲς ἀπὸ τὸ θαυμαστὸ ποίημα παραστάνονται καὶ ἔδω τὸ καρναβάλι ἀπὸ χωρικούς, ποῦ ἔρχονται 'ς τὴν πόλη ἀπὸ τὰ χωριά συντροφιές, μασκαρεμένοι. Μάλιστα σὲ παλαιότερα χρόνια, ταχικὰ κάθε χρόνο, ὅπως μὲ βεβαιώνουν.

Ζάκυνθος

Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Δ. Ν.-Εἰρηνοδίκης

Ομοία παράστασις τοῦ Ἐρωτοκρίτου πρός τὴν περιγραφομένην ἐν σ. 28—29 τῆς Λαογραφίας, ἐγένετο καὶ ἐν τῷ χωρίῳ μου, τῇ Λαγκάδᾳ τοῦ Λεύκτρου τῆς Μάνης, πρὸ τριάκοντα περίπου ἑτῶν, κατὰ τὰς δύο Κυριακὰς τῶν Ἀπόκρεων.

'Ἐν Σπάρτῃ

Δ. ΒΑΧΑΒΙΟΛΟΣ

Ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν οχολείων Λακεδαίμονος

Ως βαπτιστικὸν τὸ δνομα Ἐρωτόκριτος δὲν εἶναι ἄγνωστον καὶ ἐν Ἀθή-

ναις. Πλὴν ἐνός, πρὸ ἐτῶν ἀποθανόντος, οὗτον δυστυχῶς δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα, φέρεται ἐν τῷ μητρῷ τῶν ἀρρένων τοῦ δήμου Ἀθηναίων τὸ ὄνομα τοῦ Ἐρωτοκρίτου Μασούρη, εἰκοσιπενταετοῦς τὴν ἡλικίαν.

'Ἐν Ἀθῆναις

Δ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ὑπάλληλος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης

'Ἐρωτόκριτος. — Ἀλβανικά. — Καππαδοκικὸν ἄσμα.

Λαογραφίας (σ. 21 καὶ 168 ἐν τῇ προσθήκῃ): Τὸ ὄνομα Ἐρωτόκριτος ὡς βαπτιστικὸν δὲν εἶναι πολὺ συχνὸν ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ σπάνιον: ἐγὼ ὡς δικαστικὸς καὶ πολιτευόμενος ἔπειτα πολλάκις ἥκουσα αὐτό δύο δ' Ἐρωτοκρίτους ἐνθυμοῦμαι καλῶς ὄνομαστὶ ἔνα ἐν Χριστῷ (Κρίση), τὸν κ. Ἐρωτόκριτον Ἀθαναούδην, πρόκριτον, παλαιὸν διδάσκαλον, ἐκλεκτὸν ἐνορκον, διε τοὺς ἐνόρκους τῶν ἐπαρχιῶν ὁ νόμος συνεκάλει εἰς τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Ἐφετείου κακουργιοδικεῖα δευτέρον ἐν Μεγάροις ἐκ τῶν ψηφιζόντων με ἄλλοτε, τὸν Ἐρωτόκριτον Παπαδήμαν. Οἱ ἐκλογικοὶ κατάλογοι δύνανται νὰ δεξιωσιν εἰς τὸν εὐκαιρήσαντα νὰ περιεργασθῇ αὐτοὺς τὸ μὴ δλῶς σπάνιον τοῦ ὄνόματος.

Ἐπὶ τῆς λίαν ἐνδιαφερούσης δημοσιεύσεως τῶν Ἀλβανικῶν ἄρμάτων καὶ παραμυθίων, τῆς τοσοῦτον καλῶς γενομένης ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Δ. Σωτηρίου: Σ. 83. ἀρ. 8: ἀντὶ «βαρέλι» τὸ ἀλβανικὸν «βούτσε» ἔδει νὰ μεταφρασθῇ εἰς τὸ ἐλληνικὸν «βουτοὺς» (βυτίον-βουτίον). Σ. 86, 30. Τὸ «ρρούγα» ἀποδοτέον διὰ τοῦ γενικοῦ ἐλληνικοῦ ὄνυγα (φώξ-γός). Σ. 87, 43: διὰ τὸ «περγουλή» τὸ κοινὸν ἐν Ἑλλάδι «περγουλιά» εἰχε μᾶλλον θέσιν ἡ λέξις «κληματαριά»: ἵσως δὲ καὶ τὸ «λάχασε» ἔδει νὰ ἀποδοθῇ διὰ τοῦ «ἔλούεσο» ἡ «λουσόσουνα». Ωσαύτως ἐν σ. 89, 50 τὸ «τσουράπε» διὰ τοῦ κοινοῦ ἐν Ἑλλάδι «τσουράπια» ἀντὶ «κάλτσες».

Σελ. 148—149. Καππαδοκικὴ παραλλαγὴ τῶν καλάνδων τοῦ Ἀγίου Βασιλείου. Ἐπὶ τοῦ στίχου β' τοῦ τρίτου διστίχου παρατηρητέον διτέλεον ἀστόχως ὁ ἐκδότης «κουκκιά» μὲν λέγει τὰς «οπάς τοῦ ζυγοῦ» τὰ δὲ «μαλλατάρια» βαπτίζει «συνδέσμους» παράγων τὴν λέξιν ἀφορήτως ἐκ τοῦ τουρκικοῦ «μπαγλαμάκ». Τὴν ἀπόδειξιν τῆς παρανοήσεως νικηφόρον παρέχει ἡ ἐν σελ. 146 ὑφ' ὑμῶν μνημονευμένη πελοποννησιακὴ παραλλαγὴ ἐν τρίτῳ στίχῳ: «καὶ τάποξεῦγλι τοῦ ζυγοῦ κουκκὶ μαργαριτάρι», ἐπικυροῦντος καὶ τοῦ δευτέρου στίχου τῆς ἐκ Νικοπόλεως παραλλαγῆς «τάλετρι ἔχει μαργαριτάρι». «Κουκκιά μαλλατάρια» ὁ τι καὶ «κουκκὶ μαργαριτάρι».

Ἡξεταστέα καὶ τὰ κατὰ τὴν στίξιν ἐν 1ῳ διστίχῳ διπου μετὰ τὸ «καλὸ καὶ εὐλογημένο», τίθεται τελεία. Αἱ λέξεις «καλὸ καὶ εὐλογημένο», ὡς καὶ τὸ οὐδέτερον γένος δεικνύει ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἐπόμενον «ἀλετῆρι» «καλὸ καὶ εὐλογημένο». .εἰν' καὶ τ' ἀλετῆρι του κλπ.» ὡς καὶ ἐν σ. 145—146 (Μισθὶ [Παχτίκου] Κρήτη, Νικόπολις).

Ἐν Κηφιοὐ 24 Ιουλίου.

Σ. Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Τραγούδια.

1.

- Στή Μύκονον ἔγίνη (dimilo, damilo, cara mia bella)
 Στή Μύκονον ἔγίνη μεγάλο φονικό.
 Ζαχυθινοὶ τὸ κάμαν γιὰ τὸ Κατερινιό.
 Στή σκάλλα π' ἀνεβαίνει μὲ τὸ σπαθὶ γυμνὸ
 τὴ βρίσκει 'ετὸ κρεβάτι μὲ τὸ Ζαχυθινό.
 5 «Α δὲ σὲ σφάξω σκύλλα, σκύλλα Κατερινιό,
 ποῦ σ' εὐρα 'ετὸ κρέβατι μὲ τὸ Ζαχυθινό.
 — Μή με σκοτώνης, αντρά, γιατὶ ἔχω δυὸ παιδιά,
 τὸ νά χω 'ετοῖς ἀγκάλαις καὶ τάλλο 'ετὴν κοιλιά.
 — Έγὼ θὰ σὲ σκοτώσω, κι' ἀς ἔχῃς δυὸ παιδιά,
 10 Θεός δπου τὰ δίνη, Θεός τὰ κυβερνᾶ.
 Χρυσὸ μαχαῖρι βγάνει καὶ δέκα τῆς μετρᾶ,
 τὴν παίρνει 'ετὸ πλεμόνι καὶ 'ετ' ασπρα της βυζά.
 «Ωχοῦ καλμένη μάννα, ὅταν μ' ἐγένναες,
 μὲ πόνους καὶ μὲ κλάψες μὲ κοιλοπόναες,
 15 καὶ μᾶδινες τὸ γάλα, σὰν τὸ κρύο νερό,
 καὶ τώρα μὲ σκοτώνουν γιὰ τὸ Ζαχυθινό.»
 «Οταν τὴν κατεβάζαν ἀπὸ τὴ σκάλλα της,
 μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν τὴν ὁμορφάδα της.
 «Οταν τὴν ἐπερνάγαν ἀπὸ τὸ μακελλειό,
 μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν τὸν ἄσπρο της λαιμό.
 «Οταν τὴν ἐπερνάγαν ἀπὸ τὰ μπακαλειά,
 μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν τὰ όυσσα της μαλλιά.
 «Οταν τὴν ἐπερνάγαν ἀπὸ τὰ μαγαζά,
 μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν τὰ ἀσπρα της βυζά.

Σημ. Κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν, μεταξὺ τῶν ἑτῶν 1853 - 5, ἥλθεν εἰς Πάτρας οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἐν δὲ παιδίον ἐξ αὐτῆς ἔψαλλε τὸ ἀσμα τοῦτο, διπερ ἐνθυμοῦμαι καὶ ἥδη κάλλιστα. Μετὰ τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον ἐκάστου στίχου φάλλεται ἵταλιστι τὸ τσάκισμα : (dimilo, damilo, cara mia bella).

2.

- Ζιὰ ἰδέτε ντὰ παράτξελνε μιὰ φρόνιμη τοῦ γιοῦ τέη
 «Υζιέ μου, πέρνα φρόνιμα, γλυτσὺν κρασὶ μὴν μπίνγις,
 τσοῖ νύχτες νὰ μὴν μπερπατῆς, τσ' ἐγὼ νὰ σὲ παντρέψω.
 — Μάννα, δὲ θέλω φρόνιμα, δὲ θέλω γὰρ γυναῖκα,
 5 Μόν' ἀγαπῶ τὴ λευτερζιὰ καὶ τὸ μακρὺ τουφέτσι,
 τσαὶ τὸ σπαθὶ τὸ διμιστοί, τσαὶ τὸ σαρμά μπιστόλαις.
 Τσ' ἀκαρτερῶ τὴν ἀνοιξη, τ' ὅμορφο καλοκαῖρι,
 νὰ βγάλω τὰ ποδήματα, νὰ σύρω τὸ τσαροῦχι,

νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ πάω 'ςτὸν Ψηλορείτη·
ν' ἀκούσω τρυγονιοῦ φωνὴ καὶ φαλκονιοῦ λαλίσα,
ν' ἀκούσω τσαὶ τὴν μπέρδικα νὰ συχνοκακαρζιέται »

Σημ. Κατὰ τὴν κορητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866-8, ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν οἰκίαν εἰς ἣν κατώκουν ὡς φοιτητής, κατώκουν ἐπίσης καὶ πολλοὶ πρόσφυγες Κρῆτες. Οὗτοι μεταξὺ ἄλλων ἔφαλλον καὶ τὸ ἀνωτέρῳ τραγοῦδι. — Σι. 6. Ἐντὶ τοῦ λευτερζιὰ λέγεται καὶ λεβεντιά.

[Παραλλαγὴ πληρεστέρᾳ τοῦ παρὰ Jeannaraki σ. 159 ἀρ. 185. Σ. τ. Δ.]

3.

Tὸ τραγοῦδι τῆς Δημήτρως.

(Φελλὸς δῆμον Νωνάκριδος Καλαβρύτων, δῆμοι Αἰγαίρας καὶ Ἀκράτας
τῆς Αἴγιαλειας).

«Μώρ' τί τὸν ἔχεις, Δημήτρῳ μ', τὸν παπᾶ, ποῦ κάθεται κοντά σου
Τὸν ἔχ' ἡ μάννα μ' ἀδερφό, κ' ἔγῳ τὸν ἔχω μπάρμπα·
— Μωρ' ὁ παππᾶς σ' ἐφίλησε καὶ σ' ἔχει φιλημένη!
— Λνίσως καὶ μ' ἐφίλησε, νὰ πάθω καὶ νὰ λάβω·
νὰ πέσω ἀπὸ τὰ λάχανα ἀπάνου 'ςτὰ μαρούλια,
νὰ κάτσω κάτ' ἀπ' τὴ συκιά νὰ μὲ βαροῦν τὰ σῦκα,
νὰ χάσω τὴ ζωΐτσα μου 'ς ἔνα καζάνι μέλι.»

4.

Τὸν ἄντρα, ποῦ μοῦ δώσατε, ίσα μ' ἔνα ὁεβίθι,
ἀνέβηκε 'ςτὴ ὁεβίθιά νὰ κόψῃ ἀλετροπόδα,
καὶ ξεμασκλίστη ἡ ὁεβίθιά, κ' ἔπεσε κ' ἐτσακίστη.
Τὴ στάχτην ἐδιβόλιζε καὶ βρῆκε μιὰ βελόνα.
5 Στὸν νῦμο τοῦ τὴν ἔβαλε καὶ 'ςτὸ χαλκιά τὴν πάει.
Κι' ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετάει, κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λέει.
«Χαλκιά, πιάσε, ξεφόρτω με, πᾶρε κι' ἄλλους πεντέξη,
κι' ἄναψε τὰ καμίνια σου, τρανὸν ὑνὶ νὰ φτειάσῃς».

Τὸ ἀσμα τοῦτο τοῦ χωρίου Βουνάργου τοῦ δήμου Λειτούρων τῆς Ἡλείας εἶναι χορικόν, χορευόμενον «'ςτὰ τρία». Μετὰ τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον ἐκάστου στίχου ἀκολούθει τὸ γύρισμα: «Μάννα ἡ μαννοῦλα! Μάννα ἀντρειωμένος ποῦ ἥταν!»

'En Πάτραις

X. Π. ΚΟΡΥΛΛΟΣ

'Ιατρὸς

Παιδικὸν βαυκάλημα

(Καλαμῶν)

Τοῦ παιδιοῦ μου γώ τὸ γάμο
μνιά λαμπρὴ θελὰ τὸν κάμω,
μνιά λαμπρή, μνιά Κυργιακή,
μνιά χαρούμενη γιορτή,
ποῦ 'ν' κουλούργια, ποῦ 'ν' αὐγά,
ποῦ ναι καὶ παχιά τάρνιά.
Θά καλέσω καλεστᾶδες
ὅλο Μητροπολιτᾶδες·
θά καλέσω τὸν Κατή
νὰ σαρώνῃ τὴν αὐλή.
Θά καλέσω τὸ Βεζίρη
νὰ σηκώνῃ νὸ πισκίρι,
καὶ τὰ τουρκοκόπελλα
νὰ πετᾶν τὰ κόκκαλα.

'Εν Πειραιεῖ

N. Δ. ΦΟΙΦΑΣ (Καθηγητῆς)

Κεφαλληνιακὰ ἀσμάτια.

1.

Τάμπέλι θέλει κλάδεμα νὰ θρέψῃ τὸ σταφύλι,
κ' ἡ κόρη σφιχταγκάλιασμα ν' ἀξίνῃ, νὰ πλατύνῃ.

2.

Γειτόνισσα, δαιμόνισσα, πολυλογοῦ καὶ ψεύτρα!
τόσον καιρό, ποῦ μαι ἔδεπα, δὲ μοῦ πες νᾶρτω μέσα.

3.

Νὰ μπόρει ὁ φοῦρνος νὰ μιλῇ κ' ἡ στάχτη νὰ μολόγα.
κι' ὁ ἄης Παντελέημονας, ποῦ τὰ γνωρίζει δλα.

4.

«Γειτονοποῦλα μου καλή,
θὰ σ' ἐρωτήσω νὰ μοῦ πῆσι:
Τί δένδρο κάνει τὸν ἀνθό;
ποιά μάννα τὸν καλὸν ὑγιό;
—Η νύχτα κάνει τὸν ἀνθό,
κ' ἡ μάννα τὸν καλὸν ὑγιό.»

5.

Θὰ κάμω σίδερο καρδιὰ κι' αὐτὶα νὰ μὴ γροικοῦνε,
καὶ βολιμένια σωθικά, τὰ πάθη νὰ βαστοῦνε.

'Αργοοτόλιον 1 Ιουλίου

ΣΠΥΡ. Δ. ΠΑΓΩΝΗΣ

Διδάκτορας τῆς Πρακτικῆς γεωργικῆς οχολῆς

Έντυπώσεις ποιμένος ἐξ ἀρχιερατικῆς λειτουργίας.

Ἡ ἐφημερὶς Θάρρος τῶν Καλαμῶν (24 Απριλίου 1909 ἀρ. 3102) παρεμβάλλει εἰς χρονογράφημα τι εὐτράπελον διήγησιν, προδήλως δημώδη, ἐκθέτονταν πῶς εἰς ποιμὴν ἀντελήφθη τὰ τελούμενα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χωρίου τινὸς τῆς ἐπαρχίας Μεσσήνης, ὅπου ἐλειτούργει ἐπίσκοπος. Ἡ διήγησις αὗτη ἔχει ὡς ἔξῆς:

«Στὸ χωρὶο ἐπεῖνο τὴν ἡμέραν ἀυτὴν φιλοξενοῦσσεν ὁ Μπαρμπαγιάννης τὸ σέμπρο του τσοπάνη Μῆτρο, ποῦ εἰχε ἔρθη ἀπὸ τὸ μαντρὶ νὰ φέρῃ τὴν μπηξὰ τὸ σέμπρο του κουμπάρο Γιάννο.

Κατὰ ποῦ τυχει αὐτὴ ἡ εὐκαριοτὰ νάρθη ὁ τσοπάνης τὸ χωρὶο τῇ μέρα ποὺ θετε καὶ ὁ Δεσπότης, λέγει ὁ Γιάννος τοῦ σέμπρου του Μῆτρου.

«Δὲν πᾶς σήμερα, ἐὰν Μῆτρο, καὶ ἀπ' τὴν ἐκκλησιά, νὰ ίδῃς ποῦ ἥρθε ὁ Δεσπότης καὶ ἀπολείτουργα νάρθης νὰ κολατσίσουμε;»

Σάνν ἄκουσσε ὁ Μῆτρος πῶς ἥρθε ὁ Δεσπότης καὶ λειτουργάει τὸν ἐκκλησιά, σηκώθηκε καὶ πῆγε. Δὲν πέρασε μιὰ δρα καὶ νά σ' τον πάλιν καὶ ἔρχεται καὶ μπαίνει ἀντρειωμένος. «Καλὸς τὸν Μῆτρο, φωνάζει ὁ μπάρμπα Γιάννης, κάτοτε τώρα νὰ μᾶς πῆς τί εἰδες καὶ σὺ τὸν ἐκκλησιά ποῦ λειτούργαγε ὁ Δεσπότης — Τί νὰ σοῦ πᾶ κουμπάρε Γιάννη! τὸ πραφαντικὸ ποῦ εἶδα, δὲν τό κα ξανάιδη τὸν ζωὴ μου. Μπαίνω μέσ' τὸν ἐκκλησιά ποῦ ἡτανε οὖλο τὸ χωρὶο σας μαζεμένο καὶ κόλλησα καὶ γὼ σὲ μιὰ γωνιά, μέσα βαθιά· ἔβγηκε ἀπὸ μιὰ πόρτα ὁ παπᾶς μαζὶ μὲ κάτι ἄλλους ἀλλιώτικα ντυμένοι. Νά σ' καὶ βγαίνει καὶ ἔνας τρανὸς καὶ φόρειγε ἀπάνω του τὰ ἵγκλια καὶ τὰ πανίγκια καὶ τὸ μπελᾶ τοῦ κεφαλιοῦ του. Βάσταγε τὸν ζέρια καὶ μιὰ κλίτσα καὶ στάθηκε τὸν μέση Σηκώνει μωφὲ μονομιᾶς τὸ χέρι του καὶ μᾶς μούτζωσε οὖλους καὶ μᾶς εἰπε: «οὐ νὰ χαθῆτε». Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριγιὰ τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡτανε καὶ ἀπὸ ἔνας ἄνθρωπος καὶ μαλώνανε λέγανε, λέγανε, φωνάζανε, βριζούντανε ποῦ πιάστηκε τὸ λαιμός τουν. Ἀφριγκαζόμουνα καὶ ἐγὼ ν' ἀκούσω τὶ λέγανε μιὰ δὲν μπόρεσα νὰ πάρω λόγο. «Ενα σοκόλι ἔφευγε ἀπὸ τὸ ἔνα καὶ πήγαινε τὸν ἄλλο καὶ ὅλο κάτι σπιγουνιαῖς τοὺς ἔβανε καὶ θυμώνανε ἔκεινοι καὶ βριζούτασε. Μὰ δὲν βάσταξε πλιὰ μέσα κείνος ὁ τρανός, καὶ ξαναβγαίνει καὶ τοὺς μούτζωσε πάλι καὶ τοὺς εἰπε νὰ χαθοῦνε. Μὰ κείνοι, κουμπάρε Γιάννο, χαμπάρι δὲν τό χανε. «Εσκασα μὲ κείνο τὸ σοκόλι ποῦ οὖλο τοὺς ζουφιάνευε, καὶ ἄναβε ὁ καυγᾶς Καλό ἡτανε ποῦ δὲν ἥρθανε τὸν ζέρια, μιὰ δὲν τοὺς ἄφηνε ἀπὸ μέσα ἔκεινος ὁ τρανός, γιατὶ ὅλο καὶ τοὺς μάλωνε. Στὰ τελευταῖα δὲ βάσταξε, καὶ βγῆκε μὲ θυμό, κρατῶντας μιὰ σιδερένια όκκα, ποῦ ἔβγανε φωτιαῖς καὶ κάποια μεγάλη κουβέντα θὰ τοὺς

είτε, γιατί ἀμέσως σωπήσανε. "Ε μωρὲ μάτια μου, οὐλοὶ καὶ μεῖς ποῦ ἡμαστεῖς τὴν ἐκκλησιὰ μαζωμένοι πράστ! δώκαμε μιὰ καὶ φύγαμε Τὶ γίνεται τώρα, κουμπάρε Γιάννο, κεῖ μέσα καὶ ἔγω δὲν ξέρω. Μὰ εἰδα τὸ δήμαρχο, ποῦ κάλεσε κεῖνον τὸν τρανὸ καὶ λέγω ποῦ θὰ τοὺς συβιβάσῃ.»

Παρόμοιαι διηγήσεις περὶ ἀστείων παρανοήσεων ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων τῶν ἀκαταλήπτων εἰς αὐτοὺς θρησκευτικῶν τελετῶν φέρονται καὶ ἄλλαι παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Παραπλησία δὲ είναι καὶ διήγησίς τις ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Γερμανοῦ Jacob Frey (Gartengesellschaft 1556 ἀρ 3.—Krauss, der Volksmund τ. V σ. 79), καθ' ἣν Τοῦρκος πασᾶς, σταλεῖς κατ' ἐντολὴν τοῦ σουλτάνου Ἀμουράτ εἰς Ἰταλίαν διὰ νὰ ἔξετάσῃ καὶ γνωρίσῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ λατρείαν καὶ πληροφορήσῃ αὐτὸν περὶ τούτων, παρίσταται εἰς μίαν θρησκευτικὴν τελετὴν ἐν ἐκκλησίᾳ τῆς Πίσης καὶ περιγράφει εἰς τὸν σουλτάνον τὰ καὶ αὐτήν.

Π.

”Ορχοι.

(Τρίκαλα Κορινθίας)

Ο μετ' ἀγροτῶν ἀναστρεφόμενος συνηθέστατα παρατηρεῖ, ὅσάκις δύο σητούσιν ἥ ἐρίζουσι, τοὺς ἐνὸς βεβαιοῦντος τοῦτο ἥ ἐκεῖνο καὶ τοῦ ἑτέρου ἀμφιβάλλοντος ἥ ἀρνούμενου, διτὶ δὲ βεβαιῶν πρὸς πίστωσιν τῶν λεγομένων τοῦ ἀντεπάγων εἰς ἐαυτὸν δίδει ποικίλους δρκούς ἥ ἐπαρράται ἐαυτόν. Οἱ δρκοὶ εἰναι ποικιλώτατοι, τούτων δὲ καταγράφομεν ἐφεξῆς δύος προχείρως ἐνθυμούμεθα.

Μὰ τὸ ψωμί! Μὰ τὸν ἥλιο! 'Σ τὰ μάτια μου! 'Σ τὸ φῶς μου! Βγαλμὸς 'ς τὰ μάτια μου! Νὰ χυθοῦν τὰ μάτια μου! Νὰ μὴ μ' εῦρ' ὁ χρόνος! 'Σ τὴν ψυχὴν τῶν γοναίων μου! 'Σ τὰ κόκκαλα τῆς μάννας μου καὶ τοῦ πατέρα μου! Νὰ μὴ μοῦ μείνῃ κλήρος! "Ενα τὸ χω, νὰ τὸ θάψω! Μὰ τὴ σημερνή! Μὰ τὴν ἄγι' ἀνάσταση! Μὰ τὴ λαμπρὴ ποῦ καρτερᾶμε! Νὰ μὴ βραδιαστῶ! Νὰ μὴν ἔημερωσθῶ! Μὰ τὴ Παναίδα, τὸν ἄντα Δημήτρη, ἥ, Μὰ τὸν ἄντα Γιώργη! Νὰ μὴν κάνω Λαμπρή! Νὰ μὲ κόψ' ὁ ἄντα Γιάννης, ὁ ἄντα Τρύφωνας, ὁ ἄντα Σεραφείμ, ὁ ἄντα Βλάσης, ἄν δὲν είναι δύως σ' τὰ λέων.

"Αν κατὰ τύχην πίνωσιν οἰνον, δὲ θέλων νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὸ λεχθέν, ἀφοῦ ἐπιχύνῃ δλίγας σταγόνας οἶνου ἐπὶ τοῦ ἑδάφους, προσθέτει: «ἔτσι νὰ χυθῇ τὸ αἷμά μου, ἢ δὲ σοῦ λέω ἀλήθεια, ἥ, ἢ δὲν είναι ως κατὰ ποῦ σοῦ λέω».»

Πλὴν τῶν ποικιλοτύπων τούτων δρκῶν καὶ ἀρδών, εἰναι ἀξιοσημειώτοι δύο τύποι δρκίσεως ἀγροτῶν, ἐν χρήσει δύντες πρὸς 40—50 ἑτῶν, ὃν οὐχὶ σπανίως ἐγενόμην αὐτόπτης μάρτυς. "Ἡρίζον δύο ἐν τῷ προσαυλίῳ τοῦ ναοῦ μετά τὸ τέλος τῆς ιερουργίας παρόντων καὶ ἄλλων ἀγροτῶν περὶ πραγμάτων μικρᾶς χρηματικῆς ἀξίας, διτὲ δὲ ἀδικούμενος ἔλεγε πρὸς τὸν ἀδικοῦντα: «Παλαμίζεις τὴν εἰκόνα;» ἄν δὲ ἀδικῶν ἔλεγε «πολαμίζω», εἰσήρχοντο ἀμφότεροι εἰς τὸν ναόν, καὶ ἐκεῖ θέτων τὴν παλάμην του ἐπὶ οἵαςδήποτε εἰκόνος, ἀφοῦ προηγουμένως ἔκαμνε τρὶς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἡσπάζετο μετά τοῦτο τὴν εἰκόνα, κ' ἔλεγε:

«Θέ μου! σχωρέσε με τὸν ἀμαρτωλό». Ἡ ἔρις μετὰ τὴν τοιαύτην ὁρκωμοσίαν ἐλύετο δριστικῶς.

Ἐτερος τύπος ὁρκου ἐδίδετο συνήθως ἐν τῇ ἀγορᾷ. Κατὰ τοῦτον, ἂν ὁ προκαλούμενος ἡρνεῖτο τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ προκαλοῦντος, οὗτος λαμβάνων ἀνά χεῖρας κοινὸν λίθον βάρους ἡμισείας ὀκτᾶς, ἔλεγε πρὸς τὸν προκαλούμενον: «Τὸ παιίνεις τοῦτο ὃς τὴν ψυχὴν σου;» "Ἄν δ' ἡρνεῖτο ὁ προκαλούμενος, τῇ παρεμβάσει καὶ τῶν παρισταμένων ὕφειλε νὰ πληρώσῃ τὴν ἀξίαν δι' ἣν ἡ πρόκλησις. "Ἄν δ' ὅμως ἐδέχετο, ἔθετε τὸν λίθον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὥμου του καὶ ἔλεγε: «Νὰ τὸ χωρίσῃς τὴν ψυχὴν μου καὶ νά χω τὸ Χριστὸν ἀντίδικον ὃς τὴν δευτέρᾳ παρουσία». Οἶκοθεν ἐννοεῖται ὅτι μετὰ τὴν δόσιν τοιούτου ὁρκου ἡ ἔρις ἐλύετο καὶ ὁ ἀδικῶν δὲν ὕφειλε πλέον τίποτε εἰς τὸν ἀδικοῦντα.

Οἱ δύο τελευταῖοι τύποι τῶν ὁρκῶν ἔξελιπτον πρὸ πολλοῦ. Τὸν δὲ δικαστικὸν ὁρκον σφόδρα εὐλαβοῦνται οἱ ἀγρόται. Καὶ σήμερον ἔτι, προκειμένου νὰ ὁρκισθῶσιν ἐνώπιον δικαστηρίου, μετὰ δυσφορίας ὁρκίζονται, λέγοντες συνήθως: «Εἴναι κακὸ πρᾶμα νὰ πάρη κανεὶς δρόκο καὶ τῆς ἀλήθειας».

Ξυλόκαστρον

I. Π. ΣΤΑΜΑΤΟΥΛΗΣ

"Ορκος ψηφοφόρων."

(Κορίκιοτα τοῦ δήμου Ἀρακανυθίων τῆς Εύρυτανίας).

Καδ' ἦν ἡμέραν ἐνεργοῦνται βουλευτικαὶ ἡ δημοτικαὶ ἐκλογαὶ οἱ ἐκ τοῦ χωρίου Κορικίστης ψηφοφόροι συγκεντρούμενοι ἀναχωροῦσιν ἐκ τῆς φάραγγος ἐνθα δεκτοῖς τὰς κατοικίας των καὶ ὀδεύουσι πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δήμου, τὸν Προσόν. Ἄμα φθάσωσιν εἰς τὰ ὑψώματα τὰ δεσπόζοντα τῆς πρωτευούσης γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τῶν κομματαρχῶν τῶν ὑποψηφίων, ἐνίστε δὲ καὶ ὑπὸ αὐτῶν τῶν ίδιων. Ἐκεῖ διαχωριζονται εἰς ὅμαδας κατὰ κόμματα, ἐκαστος δὲ τῶν ψηφοφόρων διαδοχικῶς καὶ ἀφοῦ γίνονται τὰ συνήθη κεράσματα, ὑψώνων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν εὐμεγέθη πέτραν δύνει, προφέρων ἀράς καθ' ἑαυτοῦ βαρυτάτας ἐν περιττώσει παραβάσεως τῶν ὑπεσχημένων, ὅτι θὰ είναι φίλος ὁρισμένου ὑποψηφίου, μενδ' ὁ κυλίει τὸν λίθον, δν ἀναλαμβάνει ἄλλος ψηφοφόρος μέχρις ἔξαντλήσεως τοῦ ἀριθμοῦ.

Ὦς γνωρίζω, μ' ἐβεβαίωσαν δὲ καὶ ἄλλοι πολιτεύομενοι ἐκ τοῦ δήμου Ἀρακανυθίων, οὐδείς ποτε ἐκλογεὺς ἐκ Κορικίστης παρέβη τὴν δι' ὁρκου τοιούτου ἐπισφραγισθεῖσαν φιλίαν.

Ἐκρινα ἀξιοσημείωτον τὸν τοιούτον τρόπον ὁρκίσεως καὶ ἀξιον ἀναγραφῆς ἐν τῇ Λαογραφίᾳ, διότι ὡς γνωστὸν ὑμῖν καὶ οἱ Ρωμαῖοι ὡμνυσον πολλάκις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον (ίδε Πολυβίον ίστορ. Γ', κε', 6-9).

'Εν Ἀθήναις

Δ. Ι. ΤΣΑΤΣΟΣ

Δικηγόρος

‘Η μερμηγκάνα.

Εἰς τὰ Τρίκαλα τῆς Κορινθίας ἐπιχωριάζει περίεργος δεισιδαίμων συνήθεια πρὸς θεραπείαν τῶν ἀραχνοδήκτων.

“Οποιον φάγῃ ἡ μερμηγκάνα, τὸν χώνουν ὡς τὸ λαιμὸν τρεῖς ἡμέραις ἢ τὸ φουσκί, τοῦ φτειάνουν τὰ κόλλυβα καὶ τὸν κλαῖνε τρεῖς Μαριαῖς. Ὁντας τελειώνῃ τὸ κάθε μοιρολόγιο, οἱ τρεῖς Μαριαῖς λένε· «Θιός σχωρέσ’ τὴ μερμηγκάνα, κι’ ἀνάθεμα τὸ πεθαμένῳ».

Ἡ μυθομηγκάνα εἶναι εἰδος ἀράχνης φαρμακερᾶς, ἡτις ἐν Σπάρτῃ μὲν ὄντα μάζεται ψυχαλήθρα, ἐν Σκοπέλῳ δὲ καὶ Σκιάθῳ μαρμάρικα. Τὰ μοιρολόγια, τὰ δοποῖα μοιρολογοῦσιν αἱ Μαρίαι προσαρμόζονται πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ γένος τοῦ ἀραχνοδήκτου.

‘Αλλαχοῦ τῆς Κορινθίας, ἐν ἑλλείψει κόποφου, ἐνέθετον τοὺς ἀραχνοδήκτους εἰς ἄμμον, εἰς δὲ τὰς Βορείους Σποράδας ἐντὸς αἰλιθάνων μετρίων θερμανθέντων. Πιθανῶς ἐν τῇ δοξασίᾳ ταύτῃ ὑπολανθάνει παλαιὰ θεραπευτικὴ ἀγωγή, σκυποῦσα νὰ προκληθῇ διὰ τῆς ἐφιδρώσεως ἡ ἔκκρισις τοῦ ἰοῦ τῆς ἀράχνης.

‘Ἐν Ξυλοκάστρῳ

I. II. ΣΤΑΜΑΤΟΥΓΛΗΣ

[‘Η εἰκασία τοῦ κ. Σταματούλη φαίνεται πιθανωτάτη. ‘Ο ’Αέτιος εἰς βοήθειαν τῶν φαλαγγιοδήκτων (ἐν δὲ γένος φαλαγγίων εἶναι καὶ τὸ μυθομήκιον) συνιστῷ λουτρὸν συνεχές θερμὸν (ἐν Ἀθηνῇ τ. ΙΙ^η 1906 σ. 279). Τοὺς δὲ ἀσπιδοδήκτους λέγει ὅτι ὧφελεῖ θάλασσα θερμὴ καταιονουμένη (αὐτ. σ. 282). ‘Ἐν Λέρῳ δὲ σήμερον συνηθίζουσι νὰ θέτωσι κατ’ ἐπανάληψιν ἐπιτάκις εἰς θερμὸν λουτρὸν τὸν δηχθέντα ὑπὸ εἰδούς τινὸς ἀράχνης φαρμακερᾶς, ἡτις ἐκ τούτου ὠνομάσθη «ἔφταλουτρού» (Δ. I. Οἰκονομοπούλου. Λεριακά σελ. 140). ‘Επίσης ἔφταλουτρον καλεῖται καὶ ἐν Καρυστίᾳ εἰδός τι φαλαγγίου, δι’ ὅμιοιον ἴσως λόγον.]

Περὶ δὲ τῆς λέξεως μερμηγκάνα παρατηροῦμεν διτὶ καὶ παρ’ Ἀλβανοῖς ἡ ἀράχνη λέγεται μιρμέκεα (ἐν Κροίᾳ) μεριμάνγεα (ἐν Καβαΐᾳ) μιρμάνγεα (ἐν Ἐλβασάν) καὶ μαριμάνγεα (ἐν Σκόδρᾳ). Βλ. Χριτοφορίδου, Λεξικὸν τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης ἐν λ.—Σ. τ. Δ.]

Τὸ δάβδισμα τῶν καρυῶν ἐν Δάστᾳ

(τοῦ δήμου Μυλάοντος τῆς Γρετινίας).

Κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Σεπτεμβρίου ἐκάστου ἔτους ἐρραβδίζοντο συνήθως ἐν Δάστᾳ «οἱ καρυαῖς». Αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι ἡσαν ἡμέραι ἑορτῆς, καὶ ἕορτης καλυτέρας ἀπὸ τὴν τοῦ τρύγου τῶν ἀμπτέλων, διότι ἡ ἐργασία ὀλιγίστους ἀπησχόλει, οἱ δὲ ἄλλοι ἐθεῶντο καὶ διεσκέδαζον.

Οἱ δαβδισταὶ ἡσαν ὀλίγοι καὶ ὁρισμένοι, διότι καὶ ὀλίγοι ἡσαν οἱ ἵκανοι ν΄ ἀναρριχῶνται εἰς τὰς καρυδέας, πέντε ἢ δέκα ἔξι δλῶν τῶν χωρικῶν. Τούτων πρῶτος ἦτο δημητράκης Φωτόπουλος δὲ ἐπιλεγόμενος Ζούριας, καὶ ὑπὸ τὸ παρωνύμιον ἦ παρατοοῦκλι τοῦτο γνωστότερος. Οὗτος ἥδυνατο νὰ ἀναβαίνῃ καὶ εἰς τὰς μάλιστα δυσαναβάτους καρυδέας, ὅθεν καὶ ἐπροτιμάτο εἰς τοὺς δα-

βδισμούς τῶν καρυδεῶν, ὑποχωρούντων καὶ τῶν ἄλλων ὁρθίστων, καταφανῶς ὑπόδεεστέρων αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνάβασιν Οὐδέποτε ἐδυσκολεύθη νὰ ἀναβῇ εἰς καρυδέαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς εὐχερείας ἀνερριχᾶτο ἢ ἀνήρχετο ἐπ' αὐτῶν, καὶ μετὰ μεγίστης εὐκυνηρίας καὶ δεξιότητος μετεπήδα ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον. Λί κυνήσεις του ἡσαν ἀβίαστοι καὶ φυσικαὶ. ώς νὰ περιεπάτει ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους· τόσον εἶχεν ἔξοικειωθῆ εἰς τὴν ἀσκησιν ταύτην! 'Αλλ' ἡ πεποιθησις εἰς τὴν ἴκανότητά του, ἐμπνέουσα εἰς αὐτὸν θάρρος καὶ καθιστῶσα αὐτὸν ἀπόδοσεκτον, ἔφερε τὴν δυστυχίαν του. Διότι μίαν φοράν ἐκρημίσθη ἀπὸ τὴν καρυάν του Νικ. Γιαννακοπούλου τοῦ ἐπιλεγομένου Νικολίδα, ἥτις ἦτο εὐπροσιτωτέρα τῶν ἄλλων, καὶ κτυπῶν ἀπὸ κλώνως εἰς κλῶνα κατέπεσε λιπόθυμος χαμαί. "Ετυχε νὰ ἔδω τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο θέαμα· αἷματα ἔρρεον ἀπὸ τὰ ὤτα, τὸ στόμα καὶ τὴν ὁτία αὐτοῦ. Καὶ ὅμως δὲν ἀπέθανε τότε, ἀλλ' ἔζησεν, ἐπὶ πολὺν μάλιστα κατόπιν χρόνου.

Διὰ τὸ ἡράβδισμα ἔδιδον εἰς τὸν ὁρθίστην συνήθως τὸ τρίτον τῶν καρυδίων· ἀν δ' αἱ καρυαὶ ἡσαν εὔφοροι καὶ καλόκαιροι, ἡ ἀμοιβὴ ἦτο μικροτέρα, μείζων δὲ τούναντίον. ἀν ἡσαν δυσανάβατοι ἢ «κοκκαλιάρικαις καρυαῖς» ἦτοι ἀγονώτεραι.

"Οτε ἐραβδίζοντο αἱ καρυδέαι, ὁ διερχόμενος ἡδύνατο νὰ σκύψῃ καὶ νὰ λάβῃ καρύδια πόδες βρῶσιν, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει τοῦ προσέφερον, διότι δὲν ἄπλωναν δῆλοι νὰ πάρουν. "Ητο δὲ καὶ διασκεδαστικόν, ἀλλὰ καὶ ἀστεῖον τὸ ἡράβδισμα. Διότι δῆλα τὰ καρύδια δὲν ἐπιπτον κατὰ γῆς, ἀλλὰ πολλὰ ἔβαλλον καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν περισυλλεγόντων. Μετὰ τὸ ἡράβδισμα ἐγίνετο ἡ διανομὴ τῶν καρυδίων, διότι τὰς καρυδέας τὰς κατεῖχον πολλὰ μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, συμποσούμενα εἰς εἴκοσι ἢ καὶ πλείονα ἐνίοτε.

Μετὰ τὸ ἡράβδισμα, ἡ καρυά ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος, ὅπως «κοκκοδιαλέξῃ» ταύτην, ἡ ψύχη τὰ τυχὸν ἐναπομείναντα καρύδια, διὰ σφενδόνης, διὰ λίθων, ἢ καὶ «μὲ κολομάτζουκα» (διὰ ἔντονος διτηχαίων). Τοιουτορρόποις μετεκομίζετο ἐκ τῶν καρυδεῶν ὁ γλυκὺς καρπὸς αὐτῶν εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἡλιάζοντο, διῶς ἐναποτεθῶσιν εἰς τὰ κιβώτια διὰ νὰ καταναλίσκωνται ἰδίως εἰς τὰς ἐπισήμους ἕορτάς.

"Ἐκάστη οἰκογένεια ἐώρταζε τὰ ὀνόματα μόνον τῶν ἀνδρῶν. "Ἐβραζὸν σιτάρι, εἰς τὸ δόποιον ἀνεμίγνυνον καρύδια οινομπομένα (κοπανισμένα εἰς ἵγδιον, σταφίδας καὶ ζαχαρωτά). Τοῦτο μὲν προσεφέρετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν χαιρετισμὸν εἰς τὴν οἰκίαν ἔβλεπες τὰ τρυβλία ἢ τὰ ἐκ χαλκοῦ δισκάρια, τὰ τουρφικοὶ οαγάνια, γεμάτα ἀπὸ καρύδια, ἐξ ὧν ἐλάμβανον ἐλευθέρως καὶ ἔτρωγον οἱ ἐπισκέπται.

'Ἐν Χάβαρη (Ηλείας) 18 Ιουνίου 1909.

N. ΛΑΣΚΑΡΙΣ
Διδάσκαλος

Tὰ αἰνίγματα ἐν Μάνη.

Στὴ Μάνη τὰ αἰνίγματα τὰ λένε ξεπονητά. Καὶ τά χουνε γιὰ παιγνίδι. «Παίζουμε ξεπονητά;» Κάθονται γύρω 'σ τὴ φωτογωνιὰ ('σ τὸ φῶκο) καὶ πρῶτα

μοιράζονται ἀναμεταξύ τους πολιτεῖς: τὴν Πόλη μὲ τὴν Ἀγάπα Σοφιά, τὴν Βενετία μὲ τὰ καράβια κλπ. Καὶ καθένας ποῦ θὰ εἰτῇ ἔνα ξεπουλητό γιὰ νὰ τὸ εὑρῶν οἱ ἄλλοι εἰναι ὑποχρεωμένος νὰ βάλῃ καὶ μία πολιτεία του γιὰ βραβεῖο 'ς τὸ λύτη¹).—'Αλλοῦ ἄκουσα νὰ τὰ λένε καὶ παραμαντέματα.

Ζάκυνθος, 'Ιούλιος

Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Eἰς Δαογραφίας σ. 115—7.

'Ο ἐν Σμύρνῃ κ. Κίμων Ι. Παπαμιχαηλὼφ γράφει ἡμῖν, ὅτι ὁ ἀνακοινώσας τὸ σμυρναϊκὸν παραμύθιον «Ἡ τύχη νικᾶ ἢ ὁ βασιλιάς;» εἰς τὸν καθηγητὴν Δ. I. Μαυροφόρου τῷ 1862 ἥτο αὐτός, μαθητής ὃν τότε τοῦ ἐν Σμύρνῃ ἐλληνικοῦ σχολείου, μόλις ἐνδεκαετής: (τὸ δονομα ἀνεγνώσθη ἐσφαλμένως Παπαμιχαηλὲ διὰ τὸ δυσανάγνωστον τῆς ὑπογραφῆς).

Παρατηρεῖ δὲ ὅτι ἡ ἐν σ. 117 ἀνερμήνευτος λέξις ἐκπαγιέ εἶναι παρεφθαρμένη τουρκική (έτματα) σημαίνουσα ἀκολουθίαν· ἡ ὁρθὴ δὲ γραφή εἶναι «ὁ βασιλιάς μὲ τὸν ἐκπαγιέτου» ἡ δ' ἔννοια «ὁ βασιλιάς μὲ τὴν ἀκολουθία του».

Π.

Δαογραφία τῆς Μαδαγασκάρης.

Εἰς τὸ Α' τεῦχος τῆς Δαογραφίας (σ. 131—3) διελάθομεν περὶ παραδόσεώς τυνος τῶν Σακαλάβα, δημοσιευθείσης ἐν τῷ *Noumāq*. Παρετηρήσαμεν δ' ὅτι ὁ ἐκδότης δὲν ἐσημείωσεν. ἀν συνέλεξεν τὴν παράδοσιν ταύτην ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ ἢ τὴν παρέλαβεν ἔκ τυνος συλλογῆς, οὐδὲ περὶ τῆς μεταφράσεως ἀν εἶναι πιστὴ ἢ ἐλευθέρα.

'Ο ύπτο φευδώνυμον δημοσιεύσας τὴν παράδοσιν ταύτην εἰς τὸ *Noumān* κ. Γ. Σκοπελίτης, ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν ὅτι καὶ τὴν παράδοσιν ταύτην καὶ τὰ μαλγασικὰ παραμύθια, ὃν μετάφρασιν ἐλληνικὴν ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ *Noumāq* τῷ 1907, συνέλεξεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ. Διαμένων ἐν 'Αναναλάβᾳ τῆς Μαδαγασκάρης, ἀναστρέφεται μετ' ἵθαγενῶν καὶ εἰς τὰ ταξίδια αὐτοῦ ἀνὰ τὰ χωρία ἀρέσκεται ν' ἀκούντα παραμύθια καὶ τὰς διηγήσεις. αὐτῶν καὶ νὰ τὰ καταγράψῃ. Συνηγρέστειλε δ' ἡμῖν καὶ πιστὴν κατὰ λέξιν μετάφρασιν εἰς τὴν γαλλικὴν τῆς περὶ ἡς δ' λόγος παραδόσεως, ὡς ἤκουσεν αὐτὴν παρ' ἵθαγενούς ὀνομαζομένου Τούμπου (*Tombo*), μαθητοῦ τοῦ *École régional d'Ananalava*. Δημοσιεύοντες ταύτην κατωτέρω, εὐχόμεθα δπως τὸ παράδειγμα τοῦ τοσοῦτο φιλοτίμως καὶ λυσιτελῶς περὶ τὴν λαογραφίαν τῆς Μαδαγασκάρης ἀσχολουμένου κ. Σκοπελίτου εὐρῇ μιμητάς καὶ μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν Ἐλλήνων, οἵτινες ἐν ἐπικοινωνίᾳ ὅντες πρὸς λαοὺς ἀπολιτίστους ἢ βαρβάρους ἔχουσι τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρῶσι τὸν βίον καὶ νὰ μελετῶσι τὰς παραδόσεις αὐτῶν.

Π

¹ Οὕτω παῖζονται καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ τὰ καστράκια, λαβόντα τὸ δονομα ἀπὸ τῶν κάστρων ἦτοι τῶν πόλεων, αἵτινες τίθενται δῆθεν ὡς ἐπαθλον εἰς τὸν λύτην. (Βλ. *Πολίτων*, Αἰνίγματα καὶ λογοπαίγνια ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν Κ]πόλει ἐλλ. φιλ. συλλόγου 1874 τ. Η' σ. 513). [Σ. τ. Δ.]

Les deux «Moasy» (*Magiciens*).

Conte Sakalava.

Il y avait, dit-on, autrefois, deux magiciens fameux doués d'une puissance extraordinaire.

L'un d'eux habitait Madagascar l'autre habitait de l'autre côté de la mer, en Afrique. Ils étaient l'un et l'autre célèbres par leurs *Ody* (οὐντι = remèdes maléfices).

Ils étaient très jaloux l'un de l'autre et se detestaient très fort. Chacun d'eux aurait voulu rester seul sur la terre afin d'être le *moasy* le plus puissant qu'il y eût au monde. Ils résolurent alors de se battre jusqu'à ce que l'un d'eux restât sur le carreau. Ils se provoquèrent donc mutuellement.

Faisons-nous une guerre terrible, dit l'un d'eux. Oui, dit l'autre, mais ne nous faisons point la guerre avec de fusils ou des sagaies : faisons nous la guerre avec nos *ody*.

Chacun d'eux prépara ses plus puissants maléfices et les lança à travers l'espace contre son adversaire. Mais ce fut inutile, chacun d'eux trouvant des *ody* plus puissants pour leur opposer.

Ils résolurent alors de se combattre à coups de pierres. Ils arrachèrent des rochers gros comme des montagnes et les lancèrent avec une force extraordinaire. Ils en lancèrent tant et ils lancèrent si fort qu'ils finirent par s'atteindre, et ils moururent tous les deux.

Ce sont ces pierres lancées par eux qui forment encore aujourd'hui toutes les îles grandes et petites qui sont dans la mer en face de Madagascar : *Nossi-Bé* (Νοσσιπέ = Νοσσι—νησι, Bé—μεγάλο) *Mayotte* (και ὅχι Μαγιόρκα ὡς ἐτυπώθη εἰς τὸν Νομάνι) *Anjouan* etc. etc., ainsi que les gros rochers et les collines qui sont le long des côtes

Il y en a aussi beaucoup, dit-on, de l'autre côté de la mer le long de la côte d'Afrique.

Quant les deux *moasy* furent morts leur sang se répandit et forma la mer, leurs larmes devinrent la pluie, leurs os devinrent des troncs d'arbres, leur peau l'écorce de ces troncs et leurs cheveux devinrent les feuilles.

C'est pour cela que l'on prend pour faire des *ody*, de l'eau, des feuilles, des écorces, des morceaux de bois. Quand à leurs têtes, Zanahary les emporta chez lui. Il repartit l'esprit qu'elles contenaient parmi tous les hommes, mais il ne le repartit pas également, car il y a des hommes sages et des hommes fous, des hommes intelligents et des hommes sots, des hommes qui savent faire des *ody* et d'autres qui ne savent pas.

Analalava, Juin 1906.

GEORGES SCOPELITIS

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ — ΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

'Ἐπιτροπεία τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Τὸν παρελθόντα Μαΐον συνέστη, κατ' εἰσήγησιν καὶ πρωτοβουλίαιν τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν ἀξιούμονος κ. Ν. Δ. Λεβίδου ἐπιτροπεία πρὸς μελέτην τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔξαριθμωσιν τοῦ ιστορικοῦ λόγου αὐτῶν. Ἡ σκοπὸς καὶ τὸ ἔργον τῆς ἑταῖρειας ταύτης ἔκτιθενται ἐν τῷ δημοσιευμένῳ ὅδῃ βασιλικῷ διατάγματι περὶ τῆς συστάσεως αὐτῆς καὶ ἐν τῇ εἰσηγητικῇ ἔκθεσει, τῆς δοπίας ἐπίσης δημοσιεύμονεν τὰ κυριώτερα μέρη.

Εἰσηγητικὴ ἔκθεσις.

« Εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Ἑλλάδος πολλὰ καὶ παντοειδῆ ἔχουσιν εἰσχωρήσυ κατὰ τὸν μακραίωνα ιστορικὸν βίον τοῦ Ἐθνους, ἔνεικὰ στοιχεῖα, ἔκτοπίσαντα τὰ παλαιότερα ἐλληνικὰ ὄντα. Αἱ δὲ τοιαῦται μετονομασίαι, προελθοῦσαι μὲν ἔξι ιστορικῶν λόγων, ἀλλ᾽ ὑπολαμβανόμεναι οὐχὶ πάντοτε δρθῶς ὡς τὰ περιεπόμενα μαρτύρια ἐθνικῶν συμφορῶν καὶ ταπεινώσεων, προσέκρουον εἰς τὸ φιλόπιτροι συναίσθημα τῶν εὐπαιδεύτων, οἵτινες μετὰ τὴν ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἔχριναν εἴλογον καὶ ἐπιβαλλομένην, οίονεὶ συμπλήρωμα τῆς ἀπελευθερώσεως θεωροῦντες, καὶ τὴν ἔξαλειψιν παντὸς ἵχνους τῶν προτέρων ἐθνικῶν δυσπραγιῶν. Εἰς τὴν δρμὴν δὲ ταύτην ὑπείκουσαι καὶ αἱ Κυβερνήσεις ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου πολλὴν κατέβαλον σπουδὴν πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν νεωτέρων τοπωνυμιῶν «πρὸς ἀνάστασιν τῶν παλαιῶν ὄντος τῆς Ἑλλάδος» ὡς ἀπεκάλουν τότε τὸ ἔργον τοῦτο. Ὁθεν οὐ μόνον ἐτέθησαν ὄντα ἀρχαίων ἐλληνικῶν πόλεων καὶ χωρῶν εἰς τὰς διοικητικὰς διαιρέσεις τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πόλεων καὶ χωρῶν καὶ χωρίων τὰ νεώτερα ὄντα μετεβλήθησαν συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος.

« Ἄν καὶ ἀγαθὴ ἡτο ἡ προαίρεσις τῶν πρώτων ἔκείνων Κυβερνήσεων καὶ χρησιμώτατον, ἀναγκαιότατον μάλιστα, τὸ ἔργον, διπερ ἐπεχείρησαν, καθ' ὅλου ὅμως κρινόμενον τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιτυχόν. Καὶ ἀπεδόθησαν μὲν ἀλληλῶς ἀρχαῖα ἔνδοξα ὄντα εἰς πόλεις ἀπὸ πολλοῦ ἀποβαλούσας αὐτά, ὡς Πειραιεύς, Λαμία, Ὑπάτη, Ἀμφισσα, Αἴγιον, Μεγαλόπολις, Γύνθειον, καὶ τὰ ὄντα ταῦτα ἐπεκράτησαν ἐν τῇ κοινῇ χρήσει 'Ἄλλ' ἐπεκράτησαν ἐπίσης καὶ ἄλλα κακῶς ἐκλεγμένα ἀρχαῖα ἡ ἀρχαιοφανῆ ὄντα, οἷον Καλάμαι, Ἀγρίνιον, Αίτωλικόν, Ἀρεόπολις. Τῶν ὄντος τῶν δήμων πολλὰ μὲν κακῶς ἐτέθησαν, πολλὰ δὲ κατὰ τύπον ἀδόκιμον ἡ πλημμελῆ, παραπλήσια δὲ ἀμαρτήματα παρατηροῦνται καὶ εἰς τὰ ὄντα τῶν ἐπαρχιῶν (οὕτω ἐπαρχία Ὀλυμπίας ὄντος θῆτας ἡ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀρχαίας Τριφυλίας διοικητικὴ περιφέρεια, καὶ περὶ χωρίζομένη τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας διὰ φυσικοῦ δρίου, τοῦ ποταμοῦ Ἀλφειοῦ· καὶ τὸ ὄντος τῆς ἀσήμου ἀρχαίας λακωνικῆς πολίχνης Ἐπιδαύρου τῆς Λιμηρᾶς προεκρίθη ὡς ὄντα μασία τῆς ἐπαρχίας, ἐν ᾧ κεῖται ἡ ἔνδοξος μεσαιωνικὴ πόλις Μονεμβασία). Πάμπολλα δὲ χωρία μετωνομάσθησαν, λαβόντα ἀρχαῖα ἐλληνικὰ ὄντα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν δρισθέντα.

« Τὰ ὄντα δόμως ταῦτα δὲν ἀπεδέχθη ἡ συνήθεια, πλὴν ὀλιγίστων ἔξαι-

ρέσεων· ἀκαρποὶ δ' ἀπέβησαν αἱ διοικητικαὶ προσπάθειαι πᾶσαι πρὸς ἀντικατάστασιν καὶ αὐτῶν τῶν τουρκικῶν ὄνομάτων. Οὕτω λ. χ. τρίς κατὰ καιροὺς διὰ Β. διαταγμάτων μετωνομάσθησαν χωρία τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν, ἀλλὰ τὰ νέα ὄνόματα ἐμφανισθέντα μόνον ἐπὶ τινα χρόνον εἰς ἐπίσημὰ ἔγγραφα, ἐλησμονήθησαν, παραμένουσι δ' ἀσάλευτα τὰ τουρκόφωνα.

«Ἐλει τοι βεβαίως λυπηρὸν τὸ φαινόμενον τοῦτο, διότι τὰ βάρβαρα ὄνόματα καὶ τὰ κακόφωνα ἑλληνικά λυποῦσι μὲν τὸ γλωσσικὸν συναίσθημα, ἔχουσι δὲ καὶ ἐπιβλαβῆ μορφωτικὴν ἐπήρειαν εἰς τοὺς κατοικοῦντας, συστέλλοντά πως καὶ ταπεινοῦντα τὸ φρόνημα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ παρέχουσι ψευδῆ ὑπόνοιαν τῆς ἐθνικῆς συστάσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρίων ἐκείνων, ὃν τὰ ξενικὰ ὄνόματα ἡδύναντο νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς μαρτυροῦντα καὶ ξενικὴν καταγωγὴν. Εἰναι δ' ἀναντίρρητον ὅτι ἀνάγκη νὰ μεταβληθῶσιν ἐκεῖνα τὰ κακόφωνα ὄνόματα, ὃν ἄλλοι λόγοι δὲν ἐπιβάλλουσι τὴν διατήρησιν.

«Ἄλλ' ὥπως μὴ ἀτελεσφόροτον ἀποβῆ καὶ νέον ἔγχειρημα μετονομασίας, χρεία πρωτίστως συστήματικῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης πρὸς ἔξακριβώσιν τῆς ὁρθῆς ἔκφορος, τοῦ ἴστορικοῦ λόγου καὶ τῆς σημασίας πασῶν τῶν φερομένων νῦν τοπωνυμιῶν. Οὕτω δὲ θὰ δυνηθῶμεν νὰ προβοῦμεν εἰς τὰς ἀναγκαίας μεταβολὰς τῶν ὄνομάτων καὶ εἰς ἀντικατάστασιν τούτων δι' ἄλλων, οὐχὶ αὐθαιρέτων, ἀλλ' ἐλλόγων καὶ εὐπρόσδετῶν εἰς τὴν κοινὴν συνήθειαν. Ή ἔξέτασις δὲ καὶ διάγνωσις τῶν αἰτίων, διὰ τὰ δοπῖα δὲν εὐδοκίμησαν κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ προηγούμεναι ἀπόπειραι, θὰ καθοδηγήσωσι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν διαπραχθέντων σφαλμάτων.

«Κεφαλαιῶδες μειονέκτημα τῶν προτέρων ἔργασιῶν ἦτο, ὅτι οὐδέποτε ἔξειτάσθη τὸ σύνολον τῶν τοπωνυμιῶν, ἀλλ' ἀνευ συστήματος ἀπεφασίζετο ἡ μεταβολὴ τῶν ὄνομάτων τῶν χωρίων ὅτε μὲν τούτου, ὅτε δ' ἐκείνου τοῦ δήμου, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἰδιαίτερος τις λόγος, ὑπαγορεύων τὴν ἀμεσον περὶ τῶν ὄνομάτων τούτων κυβερνητικὴν πρόνοιαν, οὐδὲ γενικός τις κανών, πρὸς ὃν ἔκαστοτε νὰ προσαρμόζονται αἱ ἀποφάσεις.

«Ἡ ἔφεσις δὲ «πρὸς ἀνάστασιν τῶν παλαιῶν ὄνομάτων τῆς Ἑλλάδος» δὲν ὑπεβοηθεῖτο ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων ἐπιστημονικῶν ἐφοδίων, ἔνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν τότε γεωγραφικῶν καὶ ἴστορικῶν γνώσεων, διότι πολλὰ ὑπῆρχον ἀκόμη τὰ σκοτεινὰ καὶ ἀνεξερεύνητα ἐν τῇ ἀρχαὶ γεωγραφίᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν τῇ μέσῃ καὶ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ ἴστορίᾳ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐθεωρεῖτο σπουδαῖον κώλυμα πρὸς ἀναβολὴν τῆς μετονομασίας, ἐπετίθεντο δ' εἰς τὰ σημερινὰ χωρία ὄνόματα ἀρχαίων πόλεων πρὸ τῆς ἔξακριβώσεως τῆς ἀληθοῦς θέσεως αὐτῶν, κατ' εἰκασίας ἀμφιβόλους καὶ ἀστηρίκτους. ἔξελεγχομένας συχνάκις ὑστερὸν σφαλεράς, ἢ ἐλάμβανον τὰ ξενόφωνον ὄνομα ἔχοντα χωρία ὄνομα ἄλλο, ἑλληνικὸν μέν, ἀλλ' αὐθαιρέτως δριζόμενον, οὐδὲν κοινὸν δ' ἔχον πρὸς τὴν ἴστοριαν, τὴν ἐδαφικὴν σύστασιν ἢ ἄλλας περιστάσεις τοῦ μετονομασθέντος χωρίου. Τὰ δ' ὄνόματα ταῦτα σφόδρα ἀμφιβόλον ἀπεδείκνυν τὴν ἐκ τῆς μετονομασίας ὠφέλειαν, δημιουργοῦντα τὴν ἀνάγκην νέας μεταβολῆς τῶν τεθέντων ὄνομάτων, ἃν τυχὸν ἐπεκράτουν ταῦτα, ὅπερ δὲν συνέβη.

«Πλὴν δὲ τῶν μετονομασιῶν καὶ ἄλλαι ἐπηνέχθησαν εἰς τὰς τοπωνυμίας μεταβολαὶ ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἀναγραφαῖς τῶν πόλεων καὶ χωρίων τοῦ Κράτους,

έλαφραὶ κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ ἀσήμαντοι, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἡττον ἀλλοιοῦσαι τὰ δύνοματα πολλῶν ἔχ τούτων καὶ διαστρέφουσαι τὴν ἔννοιαν αὐτῶν. Διότι οὐ μόνον κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἀναγραφῶν τούτων δὲν κατεβλήθη ἡ προσήκουσα φροντὶς περὶ τὴν ὄρθην ἐκφοράν τῶν ὀνομάτων, τούτου δὲν ἔνεκα πολλὰ ἀνεγράφησαν πλημμελῶς, ἀλλὰ καὶ πάντα σχεδὸν τὰ κατὰ γενικὴν ὄνόματα, ὅσων ἡ κατάληξις ἥδυνατο νὰ ὑποληφθῇ ὡς ὀνομαστικῆς τοῦ οὐδετέρου, μετεβλήθησαν εἰς οὐδέτερα, προστεθείσης μάλιστα, εἰς τὰ πλεῖστα, πρὸς θεραπείαν τῆς δημώδους δῆθεν παραφορᾶς, καὶ τῆς καταλήξεως ον οἰλον Χασάνιον ἀντὶ Χασάνη, Καραμανώλιον ἀντὶ Καραμανώλη, Τατόϊον ἀντὶ Τατόη, Λεβίδιον ἀντὶ Λεβίδη, Χαϊδάριον ἀντὶ Χαϊδάρη κλπ.

«'Αλλ' ἡ κατὰ γενικὴν τοπωνυμία ἐδήλου ὅτι τὸ χωρίον ἦτο κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους πρόσωνα ἡ κατὰ τοὺς ὅστερον τοιφλίκιον τοῦ ἀνδρός, οὗ τὸ δόνομα ἔφερεν 'Ἡ εἰς ὀνομαστικὴν ἄρα τροπὴ δὲν ἥλλοιον ἀπλῶς τὸ δόνομα, ἀλλὰ καὶ ἔξηφάνιζε τὴν ἐν αὐτῷ ἐγκρυπτομένην ίστορικὴν εἰδησιν.

«'Ελναι δ' αἱ ίστορικαὶ εἰδήσεις, αἱ ἐν ταῖς τοπωνυμίαις ἐγκλειόμεναι, σπουδαῖαι καὶ πολύτυμοι, καθόσον διαφωτίζουσι πρὸ πάντων σκοτεινὰς περιόδους τῆς ἔθνικῆς ἡμῶν ίστορίας, εὐστόχως δ' εἰς τῶν ἡμετέρων γεωγράφων συνέκρινεν αὐτὰς πρὸς ἐπιγραφὰς γεγλυμένας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους. Διὰ τὸν λόγον δὲ τούτου πᾶσα οἰαδήποτε σοφαρὰ περὶ τῶν τοπωνυμιῶν ἐργασία πρέπει νὰ ἐδράξῃται ἐπὶ ἐμβριθοῦς ἐπιστημονικῆς γνώσεως τῶν ἐν αὐταῖς ίστορικῶν στοιχείων. Πᾶσα δ' ἀπόπειρα πρὸς μεταβολὴν τοπωνυμίας, ἀνευ ἐπιγνώσεως τοῦ ίστορικοῦ λόγου αὐτῆς, ἐλέγχει ἀσύγνωστον ἐπιπολαιότητα. 'Ως δ' ἡ μεταβολὴ βαρβαροφώνων ὀνομάτων, συνδεομένων ἀρρήκτως πρὸς τὴν νωπὴν ίστοριαν τῆς ἐνδόξου ἐπαναστάσεως, θὰ ἔχαρακτηρίζετο ὡς βεβήλωσις τῶν ἰερῶν, διότι δύνοματα ὡς Κλείσιβα. 'Αράχοβα, Βαλτέτσι, Δερβενάκια, Γραβιά, 'Αμπτλιανή, 'Αλαμάνα, καθηγιάσθησαν δι' ἡρωικῶν πράξεων, οὕτως οὐδὲν ἡττον ἀκροσφαλῆς καὶ ἄκαιρος θὰ ἦτο καὶ ἡ μεταβολὴ παντὸς ἄλλου ὀνόματος, οὐ ἄγνωστος μὲν ἡ προέλευσις, ὅπερ δ' ὅμως ἐνδέχεται νὰ είναι τὸ μόμον περιληφθὲν ἵχνος δόξης ἡ συμφορᾶς τινος κατὰ τὴν μεσοχρόνιον ίστοριαν τοῦ ἐθνους.

«'Περὶ τὴν μελέτην τῶν τοπωνυμιῶν τούτων ἡσχολήθησαν μέχρι τοῦδε τινὲς τῶν ἡμετέρων λογίων, οἵτινες καὶ μονογραφίας ἐπιστημονικάς ἐδημοσίευσαν περὶ τοπωνυμιῶν τινων. 'Αλλ' ὅπως ἡ τοιαύτη μελέτη ἀσφαλέστερον καὶ μετὰ κύρους συντελεσθῇ, ἀναγκαῖον είναι νὰ συστηματοποιηθῇ, συγκεντρουμένων τῶν μερικῶν ἐργασιῶν εἰς κοινὴν συνεργασίαν. Ήρός τοῦτο δὲ λυσιτελῆς είναι ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἡ ἀρωγὴ ταύτης ὑπὸ τῆς πολιτείας. 'Οθεν σκόπιμον ἔκρινα τὴν σύστασιν 'Ἐπιτροπείας τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος», ἡτις ἀποτελουμένη ἐξ ἀνδρῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἐλληνικὴν γεωγραφίαν, ἀρχαιολογίαν, ίστορίαν καὶ γλώσσαν, ἡ ἐμπείρων τῆς διοικητικῆς ὁργανώσεως τοῦ Κράτους, δεχομένη δὲ καὶ τὰς συμβολὰς καὶ μελέτας εἰδικῶν κατὰ τόπους ἐπιτροπειῶν, ἀς θὰ καθιστᾶ, καὶ διαφόρων ἄλλων λογίων, ἔργον θὰ ἔχῃ τὴν ἔρευναν τῶν τοπωνυμιῶν, δημοσιεύσουσα ἔκαστοτε ἐπιστημονικάς μελέτας περὶ τούτων, καὶ τὴν ὑποβολὴν εἰς τὸ 'Τηνούργειον τῶν 'Εσωτερικῶν ἡτιολογημένων γνωμῶν περὶ ἀντικαταστάσεως τῶν κακοφώνων ἡ ξενικῶν ὀνομάτων, ὡν ἀναγκαίαν καὶ ὀφέλιμον ἥθελε κρίνη τὴν μεταβολήν. »

Βασιλικὸν διάταγμα περὶ τῆς συστάσεως τῆς ἐπιτροπείας.—«⁴ Αρθρον 1. Καθίσταται ἡ Ἐπιτροπεία τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος» πρὸς μελέτην τῶν τοπωνυμιῶν καὶ ἔξακρίβωσιν τοῦ ἴστορικου λόγου αὐτῶν Τὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἀνακοινοῖ ἡ ἐπιτροπεία εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν ὑποβάλλουσα καὶ γνώμας περὶ μεταβολῆς: α') τῶν ἀλλογλώσσων ἢ κακοφώνων ὄνομάτων, δσα δὲν συνδέονται πρὸς ἐπίσημόν τι γεγονός τῆς ἐλληνικῆς ἴστορίας, καὶ β') τῶν ἀκαταλλήλων ἐλληνικῶν, δσα ἀντικατέστησαν παλαιότερα καὶ γνωριμώτερα ἐλληνικὰ ὄνόματα.

«⁵ Αρθρον 2. Μέλη τῆς ἐπιτροπείας διορίζομεν τοὺς κυρίους Ν. Γ. Πολίτην, Σπ. Λάμπρον, Γεωργ. Χατζιδάκιν. Γρ. Βεργαρδάκην, Χρ. Τσούνταν, καθηγητὰς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, Παν. Καββαδίαν καθηγητὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ Γενικὸν Ἐφορον τῶν Ἀρχαιοτήτων, Κ. Παπαμιχαλόπουλον, Βουλευτὴν, Πρόεδρον τῆς Ἐλληνικῆς Γεωγραφικῆς Ἐταιρείας, Δημ. Καμπούρογλουν, Ἐφορον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, Ἀριστ. Βαμπᾶν, Τμηματάρχην τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, Κλ. Στέφανον, Διευθυντὴν τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ Μουσείου, Γεωρ. Σωτηριάδην, Ἐφορον τῶν Ἀρχαιοτήτων, Μ. Χρυσοχόον, Χαρτογράφον, Κωνστ. Ν. Ράδον, Καθηγητὴν τῆς ναυτικῆς ἴστορίας, καὶ Γ. Χωματιανόν, Διευθυντὴν τῆς ὑπηρεσίας τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ κράτους.

«Τῆς ἐπιτροπείας ὁρίζονται, Πρόεδρος μὲν ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης, Γραμματεῖς δὲ οἱ κ. κ. Κ. Ν. Ράδος καὶ Γ. Χωματιανός.

«Τὸν Πρόεδρον καὶ τοὺς Γραμματεῖς τῆς ἐπιτροπείας ἀπόντας ἢ κωλυομένους ἀναπληροῦσι τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας ὑποδεικνύμενα μέλη.

«⁶ Αρθρον 3. Ἡ ἐπιτροπεία δύναται νὰ καθιστᾶ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἐνθα ἐδρεύει, τοπικὰς ἐπιτροπείας πρὸς μελέτην τῶν τοπωνυμιῶν ὥρισμένων περιφερειῶν, συνεδριάζουσα δ' ἀπαξ τούλαχιστον τοῦ μηνὸς συζητεῖ καὶ ἀποφασίζει περὶ τῶν ὑποβαλλομένων αὐτῇ ἐργασιῶν καὶ προτάσεων καὶ ὑποβάλλει εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν γνώμας ἡτολογημένας περὶ μεταβολῆς ὄνομάτων καὶ ἀντικαταστάσεων αὐτῶν.

«⁷ Αρθρον 4. Ὁ Πρόεδρος συγκαλεῖ εἰς συνεδρίας τὴν ἐπιτροπείαν, διευθύνει τὰς συζητήσεις, ὑποβάλλει εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τὰς ἐργασίας καὶ προτάσεις τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ τῶν τοπικῶν ἐπιτροπειῶν καὶ τὰς πληροφορίας, δσας αὐτῇ θεωρήσῃ ἀναγκαῖον νὰ λάβῃ παρὰ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, ὑπογράφει τὰ πρακτικὰ καὶ πάντα τὰ ἔγγραφα τῆς ἐπιτροπείας καὶ ἐπιμελεῖται μετά τῶν Γραμματέων τῆς ἐκδόσεως μελετῶν τῆς Κεντρικῆς, ἢ τῶν τοπικῶν ἐπιτροπειῶν, ὃν ἦθελεν ἀποφασισθῆ ἡ τύπωσις. Οἱ δὲ Γραμματεῖς συντάσσουσι τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριῶν τῆς ἐπιτροπείας καὶ τὰ ἔγγραφα αὐτῆς, τηροῦσι τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐπιτροπείας καὶ συνεπιμελοῦνται τῶν ἐκδόσεων αὐτῆς.

«⁸ Αρθρον 5. Ἡ διάρκεια τῶν καθηγόντων τοῦ Προέδρου καὶ τῶν Γραμματέων ὁρίζεται τριετής. Μετά τὴν λῆξιν τῆς πρώτης τριετίας, ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ Γραμματεῖς τῆς ἐπιτροπείας διορίζονται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, προτάσει τῆς ἐπιτροπείας.

«⁹ Αρθρον 6. Τὰ ὅπωσδήποτε ἐκλείποντα μέλη τῆς ἐπιτροπείας ἀνατηληροῦνται προτάσει αὐτῆς.

“Αρθρον 7. Ἡ ἐπιτροπεία ἔχει ἴδιαν σφραγίδα, ἐν ᾧ ἀναγράφεται τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ τὸ ἔτος τῆς συστάσεως.

“Αρθρον 8. Αἱ διοικητικαὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι τοῦ Κράτους ἀρχαὶ ὑποχρεούνται νὰ παρέχωσιν ἀμελλητὴν τῇ ἐπιτροπεἴᾳ πᾶσαν αἰτουμένην ἀναγκαίαν αὐτῇ πληροφορίαν καὶ νὰ συντρέχωσι τὸ καθ' ἔαυτάς εἰς τὴν διευκόλυνσιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου αὐτῆς.”

‘Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Μαΐου 1909.

‘Η λέξις Λαογραφία.

Τὸ ἐν ‘Ρώμῃ ἔκδιδόμενον κριτικὸν περιοδικὸν *La Cultura*, ἀγγέλλον τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τεύχους τῆς Λαογραφίας, παρατηρεῖ ὅτι καιρὸς είναι νὰ εἰσαχθῇ καὶ εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν ὁ Ἑλληνικὸς ὄρος (*laografia, laografico*), πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ κακοζήλου *folklore*, τὸ δόπιον είναι ἡναγκασμένοι οἱ Ἰταλοὶ νὰ μεταχειρίζωνται δοσάκις θέλωσιν ν' ἀποφύγωσι τὰς περιφράσεις.

Τὴν γνώμην ταύτην, περὶ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὄρου τῆς λαογραφίας, ἀσπάζεται καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Φρειβούργῳ πανεπιστημίου κ. Bernhard Schmidt. Ο γνωστότατος οὗτος καὶ ἐμβριθέστατος ἐρευνητὴς τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἐταιρείας περὶ τοῦ περιοδικοῦ αὐτῆς πρὸς τοὺς ἄλλους γράφει τὰ ἔξης:

Was den von Ihnen zuerst als Terminus technicus gebrauchten Ausdruck *λαογραφία* betrifft, so finde ich ihn ganz passend gewählt und wohl geeignet, um auch in anderen Sprachen Bürgerrecht zu erlangen. Dass der englische Ausdruck *Folklore* auch bei uns Eingang gefunden hat, habe ich nie gebilligt, ich habe es stets vermieden, mich seiner zu bedienen, ebenso wie mein verstorbener Freund Reinhold Köhler. Aber der Terminus *Volkskunde*, der jetzt mehr in Deutschland gebraucht wird, scheint mir auch das Richtige zu treffen. Denn wir wenden das Wort *Volk* in einem doppelten Sinne an, in einem allgemeinen und in einem besonderen. Im letzteren verstehen wir darunter die niederen Schichten der Volkes, welche die primitiven Anschauungen und Gebräuche wenn auch nicht ausschliesslich, so doch vorzugsweise und jedenfalls am treuesten fortpflanzen. Sie wenden dagegen, dass auch in den Kreisen der Gebildeten abergläubische Vorstellungen zu Hause sind, und manche, wie z. B. die von der Unglückszahl 13, vorzugsweise bei diesen. Das ist richtig. Aber ich bin der Ansicht das auch diese Anschauungen erst aus den unteren Schichten in die Kreise der Gebildeten eingedrungen sind und aus besonderen Gründen sich hier festgesetzt haben, indess sie bei den ersteren mehr und mehr in den Hintergrund traten. Dafür spricht schon die sehr weite Verbreitung des berührten Aberglaubens, und es scheint, das schon im Alterthum 13 als ein unglückszahl gegolten hatt. Vgl. *Postgate* in The Classical Review XX, 1906 S. 443.

(‘Ο ύφ’ ίμῶν τὸ πρῶτον εἰσαχθεὶς τεχνικὸς ὅρος λαογραφία μοὶ φαίνεται εὐ-
στοχώτατα ἐκλεγμένος, καὶ καταλληλότατος ἄμα νὰ πολιτογραφηθῇ καὶ εἰς
ἄλλας γλώσσας. Τὴν δὲ εἰσχώρησιν καὶ παρ’ ἡμῖν τῆς ἀγγλικῆς λέξεως folklore
οἰδέποτε ἐνέκρινα, ἀλλ’ ἀπέφηγον πάντοτε τὴν λέξιν ταύτην καθὼς καὶ ὁ ἀπο-
θανὼν φίλος μου Reinhold Köhler. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὅρος Volkskunde, οὗ δισπο-
μέραι ἐπικρατεῖ ἐν Γερμανίᾳ ἡ χρῆσις, φαίνεται μοὶ ἐπίσης εὔστοχος. Διότι ἡ
λέξις Volk ἔχει ἐν τῇ γερμανικῇ δύο ἐκδοσίας, τὴν γενικήν καὶ ἔτεραν μερικω-
τέραν. Ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ ταύτη ἐννοοῦμεν τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ λαοῦ,
τὰ τηροῦντα καὶ διαδίστα τὸς ἀρχεγόνους παραστάσεις καὶ συνηθείας, ἢν μὴ
ἀποκλειστικῶς αὐτὰ μόνον, ἀλλ’ αὐτὰ ὑπὲρ πάντα ἄλλον, καὶ τηροῦντα πάντως
τὰς παραστάσεις ταύτας καὶ συνηθείας πιστότατα. Καὶ παρατηρεῖτε μὲν πρὸς
ταῦτα ὅτι καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν εὐπαιδεύτων ίδιαζούσι δεισιδαίμονες παραστά-
σεις, καὶ τινες ὡς λ. χ. ἡ περὶ τοῦ δυσοίωντο τοῦ ἀριθμοῦ 13, εἰς τὰς τάξεις
τούτων μάλιστα· τούτο εἶναι ἀκριβές. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, καὶ αἱ δι-
ξασίαι αὐταὶ, ἐκ τῶν κατωτάτων στρωμάτων· τοῦ λαοῦ προελθοῦσαι, εἰσεχώρησαν
εἰς τὰς τάξεις τῶν εὐπαιδεύτων καὶ· διὰ τοῦτο ἡ δι’ ἐκεῖνον τὸν λόγον ἐρρι-
ζώθησαν ἐν αὐταῖς, ἐνῷ βαθμηδὸν ἐξηλείφοντο εἰς τὰ στρώματα ἐκεῖνα. Τεκμή-
ριον τούτου εἶναι καὶ ἡ εὐδρυτάτη διάδοσις τῆς ἐν λόγῳ δεισιδαιμονίας, φαίνε-
ται δ’ ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲ ἀριθμὸς 13 ὑπελαμβάνετο δυσοίωνος.
Πρόβλ. Postgate ἐν The Classical Review XX, 1906 σ. 443).

II.

‘Η ταξινόμησις τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων.

Εἰς τὸ περὶ τῆς Λασγραφικῆς ‘Ἐταιρείας σημείωμά του¹⁾ ὁ κ. Κληρονό-
μος, ταξινομεῖ τὰ δημοτικὰ τραγούδια «κατὰ λόγον τῆς περιστάσεως καθ’ ἥν
τραγουδοῦνται» εἰς τέσσαρας κατηγορίας: εἰς «τραγούδια τῆς τάβλας» εἰς «τρα-
γούδια τζοπάνικα ἡ κλεψτικα» εἰς «τραγούδια τοῦ χοροῦ» καὶ εἰς «τραγούδια τοῦ
δρόμου». Η ταξινόμησις αὐτῇ τοῦ φιλοπόνου ἀληθῶς νέου ἀνήκει εἰς τὴν χο-
ρείαν τῶν ἀτομικῶν σκέψεων, ὁρθῶν ἡ μή. Ο ‘Ελληνικὸς Λαός εἶναι ὅλως
ἀθῷος τοῦ πράγματος.

‘Αφίνω τὴν τάβλαν γνωστὴν ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ τραπεζιοῦ εἰς τινα χωρία
μόνον

(«ὅπου τάβλα καὶ μαντήλι
δέξου καὶ τὸν κὺνθονταί»)

καὶ ἔρχομαι εἰς τὸ κύριον ζήτημα.

‘Ο κ. Κληρονόμος ὑποχωρῶν πρὸς τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Πολίτου, ἀν-
τιπαρατηρεῖ ὅτι ἡ διαίρεσις του δὲν ἀφορᾷ «εἰς τὴν περίστασιν καθ’ ἥν τρα-
γουδοῦνται» ἀλλ’ «εἰς τὸν χρυσμόν» αὐτῶν.

Διὰ τὰ χρευτικὰ τοῦτο εἶναι ὁρθὸν — πρᾶγμα πασίγνωστον — ἀλλ’ ὅχι καὶ
διὰ τὰ λοιπά ἄσματα. Λόγῳ χρυσμοῦ, ἀν διαιρέσῃ τις τὰ ἄσματα εἰς χρευτικὰ καὶ
μὴ δὲν θά συναντήσῃ ἀντίθετον γνώμην.

¹⁾ «Παναθήναια» τῆς 15-30 Ιουνίου 1909. [Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 392 - 3. Σ.τ.Δ.].

'Ο κ. Κληρονόμος, δστις μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἐλληνικοῦ «ἐχόρευσε καὶ ἐτραγούδησε» βεβαίως δὲν ἔβάδισε. Μόνον κανένας «βέβαια βέβαια» τῆς ὁδοῦ Σταδίου θεᾶται βαδίζων ὁνθμικῶς

Τὸ ὁνθμικὸν βάδισμα εἶνε χαρακτηριστικὸν ἄλλων λαῶν (δὲν λέγω προτέρημα οὔτε ἐλάττωμα). 'Ανήκει εἰς τὰς θρηνουμένας ὑποχρεώσεις τοῦ τακτικοῦ.

(«Δὲ μὲ κλαῖς καῦμένη μάρα ποῦ μὲ κάναν τακτικό!...»)

Τὰ Κρητικὰ τραγούδια τῆς στράτεως, ἔχουν ἄλλην ἔννοιαν, μὴ δυναμένην ἄλλως τε νὰ γενικευθῇ.

'Οταν τρώγουν καὶ ὅταν βαδίζουν τραγουδοῦν μὲ ὅποιον ὁνθμὸν θέλουν.

«Βάσσο μ', σὰν πᾶς στὴν ἐκκλησιὰ...
προσκύνα καὶ γιὰ μένα.....»

τραγουδεῖ δὲ Νεοέλλην ἡδονικώτατα ἄλλὰ καὶ ὁρθυμότατα, καὶ ὅταν ἀκόμη τρέχῃ εἰς τὰ τέσσερα.

'Ἐν τέλει παρακαλῶ νὰ ληφθῇ ὑπὲρ ὅψιν ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ὁρού δημοτικά, ἡ δημώδη, ἡ λαϊκά διὰ τοῦ ὁρού ΕΛΕΥΘΕΡΑ, τὸν ὅποιον συνήντησα εἰς τὸ «Δοκίμιον περὶ Φιλικῆς ἑταιρίας» τοῦ I. Φιλήμονος σ. 39 σημ.

Τό: δημοτικὰ μυρίζει ἐκλογάς, τό: δημώδη γραμματικήν, καὶ τό: λαϊκά ἀπεργίας καὶ τροχιόδρομον.

Πρόδυμός Σας
Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ

Κρητικὸς λαός.

'Ο Κρητικός λαός, τὸ μηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα, οὐ τὴν ἔκδοσιν προανηγγείλαμεν ἐν τῷ Α' τεύχει (σ. 154), ἥχιστεν ἐκδιδόμενος ἐν 'Ηρακλείῳ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Μαΐου, ὑπὸ τῶν κ. κ. I. Χατζηϊώάννου καὶ Γ. Χ. Ἐλευθεριάδου. Μέχρι τοῦδε ἔξεδόθησαν τέσσαρα τεύχη, πλέον δὲ τοῦ ἡμίσεος ἑκάστου τεύχους πληροῦνται ὑπὸ πραγματειῶν λαογραφικῶν καὶ μνημείων τῆς δημώδους κρητικῆς φιλολογίας, ὃν ἀνάλυσιν θὰ δημοσιεύσωμεν ἐν προσεχεῖ τεύχει. 'Ο πλούτος καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ συγκομιζομένου εἰς τὰς στήλας τοῦ περιοδικοῦ τούτου λαογραφικοῦ ὑλικοῦ εἰναι περιφανῆ μαρτύρια τῆς χρησιμότητος αὐτοῦ, εὐχόμεθα δ' ὅπως ἀναλόγου τῆς ἀξίας του τύχη ἀποδοχῆς καὶ ὑποστηρίξεως οὐ μόνον ἐν Κρήτῃ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λοιπῷ Ἐλληνισμῷ. 'Η δὲ ἐξ 'Ηρακλείου ἀναχώρησις τοῦ διευθυντοῦ τοῦ λαογραφικοῦ τμήματος, τοῦ καθηγητοῦ κ. I. Χατζηϊώάννου, ἐλπίζομεν ὅτι δὲν ὅτι ἀνακόψῃ τὴν πρόδοσιν τοῦ περιοδικοῦ, καὶ ὅτι θὰ ἔξακολουθήσῃ οὗτος καὶ ἐκ Κύπρου, ὅπου μετέβη, μετά τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοστόργου φροντίδος ἐπιτιελούμενος ὑπέρ τοῦ ἔργου, εἰς δὲ μετένθουσιασμοῦ ἀφωσιώθη.

Λαογραφικὰ ἐκ κωδίκων τῶν Μετεώρων.

Εἰς τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων, ὅπου ὁ κ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου εἰργάσθη τὸ παρελθόν θέρος καὶ ἐντολὴν τοῦ Ὑπουργείου, καταγράψας καὶ μελετήσας πάντα τὰ ἐν αὐταῖς σωζόμενα ἔργα χριστιανικῆς τέχνης, μεταξὺ τῆς ἄλλης ποικίλης ὑπ' αὐτοῦ συλλεγείσης ὅλης ἀνεῦρε καὶ ἄξιον λόγου ὑλικὸν λαογραφικόν.

'Ἐν πρώτοις ἀντέγραψεν λίαν ἐνδιαφέρον «Χρονογραφικὸν ἐν συντομίᾳ» περιέχον εἰς γλῶσσαν δημάδη πλήρῃ καὶ συνεχῇ ἵστορίαν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπό τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως τῆς Κύπρου (1571) καὶ ἀκριβέστερον μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ νιοῦ τοῦ σουλτάνου Σελήμη Β', τοῦ Μουράτ Γ', «ὅπου ἔνι τὴν σήμερον, λέγει ὁ ἀνώνυμος χρονογράφος, ἔτους ζπθ' (1581) ἐν μηνὶ μαρτιῷ κβ'».

Εἰς τὸ δημιῶδες τοῦτο Χρονογραφικὸν ἐν ουντομίᾳ ὑπάρχουσι πολλαὶ περιγραφαὶ πραγμάτων εἴτε γεγονότων δημιώδους ὅλως χαρακτηρίσος πρὸς δέ, ὡς εἰκός, μνημονεύονται ἐν ἔκτασει πολλάκις αἱ κατὰ τὰ μεγάλα ἵστορικα γεγονότα δημιουργούμεναι διαδόσεις καὶ παραδόσεις δεισιδαιμονιῶν, καὶ ἐπὶ τῷ θανάτῳ μεγάλων προσώπων παρὰ τῷ λαῷ διαδιδόμεναι φῆμαι μαγγανευμάτων. Πᾶσαι αὗται αἱ περικοπαί, ἀνέκδοτοι, τούλαχιστον ἐν τῇ παραλλαγῇ ταῦτῃ, θὰ δημοσιευθῶσιν ἐν καιρῷ εἰς τὸ Δελτίον τῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας.

Καὶ ἄλλην διὰ τὸ Δελτίον λαογραφικὴν ὅλην συνέλεξεν ὁ κ. Ἀδαμαντίου, καὶ ὅσον ἡ ἄλλη ἐργασία αὐτοῦ ἐπέτρεπεν. Οὕτως ἐμελέτησε τὰ ἐν πλουσίᾳ συλλογῇ σωζόμενα ἐν ταῖς Μοναῖς τῶν Μετεώρων περιέργα Δίπτυχα τῶν κεκομημένων, τὰς συνήθως Παρρησίας καλούμενας, καὶ ἡνθολόγησε τὰ περισσότερον ἄξια προσοχῆς ὄνόματα προσώπων, μάλιστα δὲ περιεργότατα γυναικῶν. "Ἄξιον λόγου δὲ ὑλικὸν παρόμιον, μάλιστα δὲ καὶ διὰ γεωγραφικὴν ὄνοματολογίαν, περιέχουσι καὶ διάφοροι κωδίκελλοι, τὰ κατάστιχα, τῶν ὑποκειμένων εἰς τὰς Μονὰς μετοχίων, τσιφλικίων, καὶ τῶν ὀφειλομένων εἰς αὐτάς, εἴτε καὶ κατάστιχα χρεῶν ἀτόμων, δηλονότι ἡγουμένων καὶ ἐπισκόπων, περιέχοντα τὰ ὄνόματα τῶν ὀφειλετῶν, πρὸς δέ, — καὶ τοῦτο εἶναι τὸ περισσότερον ἄξιον προσοχῆς, — καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτῶν κατὰ χωρία εἴτε περιοχάς, καὶ παρέχοντα πλούσιον ὑλικὸν ὅχι μόνον ὄνοματολογικόν, ἀλλὰ καὶ τοπωνυμικόν.

'Ἐκ τοῦ ἄξιολόγου κατὰ τὰ Μετέωρα εὑρισκομένου ἐν χειρογράφοις λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ὁ κ. Ἀδαμαντίου ἡνθολόγησε πλήν ἄλλων παραδόσεων ἐκκλησιαστικῶν καὶ δὴ ἀναφερομένων εἰς τὴν Θεοτόκον, καὶ σημειώματα ἴατροοφίων καὶ φυσικῶν φαινομένων, — βροντολογίαν, — πρὸς δὲ καὶ περὶ κατασκευῆς χρωμάτων καὶ δὴ χρυσοῦ διά τὰς ἱστορίας ἥτοι τὰς μικρογραφίας καὶ τὰ πολυτοίκιλα καὶ ἀξιολογότατα τῶν χειρογράφων ἀρχιτεκτονικά, τῶν ὅποιών πλουσίων συλλογήν, ἔχει καταρτίσει, προσεχώς ἐκδοθησομένην μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς ἄλλης περὶ τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων ἵστορικῆς καὶ τεχνικῆς αὐτοῦ μελέτης.

† Ἀντώνιος Ν. Γιάνναρης.

Κατὰ τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον (1909) ἀπέθανεν ὁ Ἀντώνιος Ν. Γιάνναρης, ἐντὸς ἀτμοπλοίου μεταβαίνων ἀπὸ Ἀγγλίας εἰς Ἀμερικὴν διὰ νὰ παραλάβῃ τὰς τὰς δύο του θυγατέρας ἔκειθεν.

Ο Γιάνναρης ἐγεννήθη εἰς Λάκκους τῆς Κυδωνίας τῇ 25 Αὐγούστου 1852. Κατήγετο ἔξι ἵστορικῆς οἰκογενείας καὶ ἡτο ἀνεψιός τοῦ ἐπιζῶντος Ἀρχηγοῦ Χατζῆ Μιχάλη Γιάνναρη. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 ἥλθεν ὡς πρόσφυς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διήνυσεν ἔκει τὰς γυμνασιακάς του σπουδάς. Ἐπειτα, τῷ 1873 μετέβη εἰς Γερμανίαν, ὅπου διέμεινεν 7 ἔτη σπουδάσας τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν παλαιὰν Γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ ἐγένετο ἐν Μαρβούργῳ διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ διδάσκαλος τῶν ἐλευθερίων τεχνῶν.

Κατόπιν μετέβη εἰς Λονδίνον καὶ Βενετίαν καὶ εἰργάσθη εἰς τὰς ἔκει βιβλιοθήκας εἰς τὰ ἔργα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἴστορίαν καὶ φιλολογίαν τῆς Κρήτης. Τῷ 1882 ἥλθεν εἰς Κρήτην καὶ διωρίσθη καθηγητῆς καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Φωτιάδου Διευθυντῆς τῆς ἑκατερικῆς ἀλληλογραφίας, ὡς γλωσσομαθέστατος. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1889 ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του ὡς ἔκτακτος ἀνταποκριτής τῶν Καιρῶν τοῦ Λονδίνου καὶ διεφώτισε τότε τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινὴν γνώμην διὰ τὴν καταπάτησιν τῶν προνομίων τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς ὡς Ὑφρηγητής τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὑποβαλὼν τὴν περὶ Ἐρωτοκρίτου μελέτην αὐτοῦ.

Ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη πάλιν εἰς Ἀγγλίαν 1890, μελετῶν ἐν ταῖς ἔκει βιβλιοθήκαις καὶ δημοσιεύων ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας, τῷ δὲ 1906 καὶ διωρίσθη καθηγητῆς τῆς μεταγενεστέρας καὶ νέας Ἑλληνικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τῆς Σκωτίας. Μετὰ πολυνετῆ δ' ὑπηρεσίαν ἀπεχώρησε λόγω τῆς πασχόντος ὑγείας του (1904) καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Κρήτην λαβών ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς πατρίδος του, χωρὶς νὰ διακόψῃ καὶ τὴν ἐπιστημονικήν του ἔργασίαν.

Κατὰ τὸν Ἱανουάριον τοῦ 1908 διωρίσθη Γενικὸς Ἐπιθεωρητής τῆς Παιδείας ἐν Κρήτῃ, ἐργασθεὶς εἰς τὸν καταρτισμὸν ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, τὸ δοποῖον διμοσίου δὲν τὸν ἀφῆκεν ὁ θάνατος νὰ ἔδῃ πραγματοποιούμενον.

Τὰ σπουδαίστερα τῶν πολλῶν συγγραμμάτων τοῦ Γιάνναρη είναι·

1) Ἀσματα Κρητικὰ (Kretas Volkslieder), ἐν Λιψίᾳ 1876. Πολύτιμος συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Δυτικῆς Κρήτης μὲ ἔξαιρετον γλωσσάριον.

2) Neugriechische Grammatik, ἐν Ἀνοβέρῳ 1878.

3) Adnotationes criticae in Longini libellum περὶ ὕψους 1880.

4) Περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. Ἐν Ἀθ. 1889. Ἐξαίρετος μελέτη μετὰ λεξιλογίου τοῦ Ἐρωτοκρίτου. (Βλ. Λαογραφίαν σ. 33 κέ.)

5) Dictionary of the Modern Greek and English languages. London 1895 ("Ἄριστον ἐπίτομον λεξικόν").

6) A Historical Greek Grammar (Ιστορικὴ Γραμματικὴ τῆς Ἑλλ. γλώσσης). Ἐν Λονδίνῳ 1897. Ὁγκῶδες καὶ σπουδαιότατον σύγγραμμα πολὺ ἐκτιμη-

θέν. Τούτου ἐπηγένετον ἔκδοσιν ἐλληνιστὶ εἰχεν ἑτοιμάσει ὁ Γιάνναρης καὶ ἡ ἐκτύπωσις θὰ ἐγίνετο ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ, ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ εὐεργέτου ἐματαίωσε τὸ ἔργον. Ἀποφάσει δὲ τῆς Κορητικῆς Βουλῆς ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθῇ δαπάναις τῆς Κορητικῆς Πολιτείας.

7) Διαφόρους πραγματείας εἰς περιοδικὰ συγγράμματα (Classical Review, Byzantinische Zeitschrift, Ἀθηνᾶ κλπ.).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὁ Γιάνναρης ἐδήμοδος καὶ Λεξικὰ πρὸς ἔκμάθησιν τῆς Ἀγγλικῆς, τῆς Γερμανικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, τὰς ὅποιας κατὰ βάθος ἐγίνωσκεν, ἐπίτομον Λεξικόν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς (Ἀθ. 1897), τελευταῖον δὲ ἡτοιμάζει κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἐρωτορίου, συνέλεγε δὲ καὶ ὥλην διὰ τὴν Ιστορίαν τῆς Κορήτης.

'Ἐν Ἡρακλείῳ.

ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἐπιστολαὶ ἐπιτίμων ἑταῖρων.

Οἱ ἐκλεχθέντες ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ἐπίτυμοι ἑταῖροι ἀπέστειλαν τὰς ἐπομένας ἐπιστολάς, ἀποδεχόμενοι τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν.

1

Βρεταννικὴ ἀρχαιολογικὴ σχολὴ ἐν Ἀθήναις.

11 Μαρτίου 1909.

Ἄξιότιμε κύριε, Διά τὴν τιμὴν διτὶ μὲ ἐξέλεξεν ἡ Ἐλληνικὴ Λαογραφικὴ ἑταιρεία ἐπίτιμον ἑταῖρον ἔχω τὴν τιμὴν νὰ εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τὴν ἑταιρείαν. Μετὰ τῆς μεγίστης χαρᾶς ἀποδέχομαι τὴν ἐκλογὴν, καὶ διὰ τὴν ἑταιρείαν εὐχόμαι πάσαν εὐτυχίαν, πεπεισμένος μὲν οὐν διτὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς αὐτῆς ἡ ἐπιστήμη θὰ κάμη μεγάλην ἔκτύλιξην ἐν τῇ Ἐλλάδi.

Μετά τῆς προσηκούσης ὑπολήψεως ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διατελῶ.

R. M. DAWKINS.

Πρὸς τὸν κύριον Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Γραμματέα τῆς Ἐλληνικῆς Λαογραφικῆς ἑταιρείας.

2.

Sehr geehrter Herr! Die liebenswürdige Wahl zum Ehrenmitglied Ihrer neuen so viel versprechenden Gesellschaft hat mich aufrichtig erfreut und ich bitte Sie dem Verwaltungsrat der Gesellschaft für die hohe Ehrung meinen ergebensten Dank auszusprechen.

Hochachtungsvoll ergebenst

München 15 März 1909.

- K. KRUMBACHER.

(Μετάφρασις) Ἀξιότιμε κύριε, Εἰλικρινοῦς ἐνέπλησέ με χαρᾶς ἡ εὐμενὴς ἑκλογή μου ὡς ἐπιτίμου ἔταιρου τῆς ἡμετέρας ἀρτισυστάτου ἔταιρείας, ἐξ ἣς πλειστή προσδοκᾶται ὡφέλεια παρακαλῶ δ' ὑμᾶς νὰ ἐκφράσητε εἰς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς ἔταιρείας τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μου ἐπὶ τῇ ἀπονεμηθείσῃ μοι ἐξόχῳ τιμῇ.

Μετ' ἔξαιρέτου ὑπολήψεως προθυμότατος

K. KRUMBACHER.

3.

Hochgeehrte Herrn! Mit lebhafter Freude habe ich von der Gründung der ‘Ελληνική λαογραφική έταιρεία Kenntnis genommen und wünsche Ihnen von Herzen Glück dazu. Ich weiss aus eigener Erfahrung, wie reich die Quellen für die Volkskunde im heutigen Hellas fliessen und halte daher die Thätigkeit der Gesellschaft für eine äusserst wichtige und dankbare.— Um so mehr freut es mich, dass Sie mich der Ehre gewürdigt haben, mich zu Ihrem Ἐπίτιμος ἔταιρος zu wählen, und ich nehme diese Auszeichnung mit dem wärmsten Dank an. Ich habe mich mit der Volkskunde im allgemeinen und mit der griechischen im Besonderen mehr beschäftigt als in meinen Publikationen zu Tage tritt, aber meine sprachwissenschaftlichen Arbeiten haben mich bisher verhindert, auf dem Gebiet der Volkskunde im engeren Sinne litterarisch in grösserem Umfange thätig zu sein. Doch hoffe ich nun bald meine Märchenarbeiten zu Ende zu bringen.

Von Ihrer neuen Gesellschaft verspreche ich mir auch für meine Arbeiten nicht wenigen Nutzen, und ich stelle Ihnen gern, soweit es meine schwachen Kräfte zulassen, meine Dienste zur Verfügung.

Indem ich Ihrer Gesellschaft vielen Erfolg zum Beginn ihrer Thätigkeit wünsche, grüsse ich Sie in Freundschaft für Hellas.

Ihr aufrichtig ergebener

Wien 17, III 1909.

PAUL KRETSCHMER.

(Μετάφρασις) Σφόδρα ἔχάρην μαθών τὴν ἰδούσιν τῆς ‘Ελληνικῆς λαογραφικῆς ἔταιρείας, εὐχομαι δ' ὑμῖν ἀπὸ καρδίας τὰ βέλτιστα. Ἐξ ἴδιας πείρας γινώσκων ὅπόσον δαψιλεῖς ὁέουσιν αἱ πηγαι τῆς λαογραφίας ἐν τῇ σημερινῇ Ἑλλάδι, θεωρῶ τὸ ἔργον τῆς ἔταιρείας ἐξόχως σπουδαῖον καὶ τελεσφορώτατον. Χαίρω δὲ διὰ τοῦτο τὰ μάλιστα, ὅτι μὲ ήξιώσατε τῆς τιμῆς νὰ μ' ἐκλέχητε ἐπίτιμον ἔταιρον ὑμῶν καὶ μετὰ διανέρμου εὐγνωμοσύνης ἀτοδέχομαι τὸ ἀξιώμα τοῦτο. Περὶ τὴν λαογραφίαν καθόλου, ἴδιαιτέρως δὲ περὶ τὴν Ἑλληνικήν, ἡσχολήθην περισσότερον ἢ ὅσον ἐκ τῶν δημοσιευμάτων μου φαίνεται· ἀλλ' αἱ γλωσσολογικαὶ ἐργασίαι μου μ' ἐμπόδισαν μέχρι τοῦτο νὰ πράξω τι γενναιότερον καὶ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς λαογραφίας, ἐν τῇ εἰδικωτέρᾳ τοῦ ὅρου τούτου ἐννοίᾳ. ‘Ἐλπίζω δ' ὅμως ἐντὸς ὀλίγου νὰ φέρω εἰς πέρας τὰς περὶ παραμυθίων μελέτας μου.

Οὐ σμικρὰν ὡφέλειαν καὶ εἰς τὰς ἐμάς ἐργασίας προσδοκῶ ἐκ τῆς ὑμετέ-

ὅς ἀρτιπαγοῦς ἔταιρείας, εἰς ἣν παρέχω ἑμαυτὸν προθύμως, ἐφ' ὅσον αἱ ἀσθε-
νεῖς δυνάμεις μου ἐπιτρέπουσι.

Εὐχόμενος εἰς τὴν ἡμετέραν ἔταιρείαν ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ἔργων αὐτῆς πολλὴν
εὐδοκίμηον, ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐν φιλᾳ πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

"Ολος πρόθυμος

PAUL KRETSCHMER.

4.

'Αξιότιμε κύριε, Μεγάλης καὶ ἀνελπίστου με ἡξίωσε τιμῆς τὸ ουμβούλιον τῆς
Ἐλληνικῆς λαογραφικῆς ἔταιρείας, εὐαρεστηθὲν νὰ μ' ἐκλέξῃ ἐπίτιμον ἔταιρον
τοῦ ἔξοχου τούτου συλλόγου. Μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἀποδέχομαι τὴν εὐμενῆ ἐκλο-
γῆν, καὶ θὰ προσπαθήσω ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀποδείξω τὴν εὐγνωμοσύνην
μου πράγματι δι' ἀκαταπαύστου μελέτης τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Μετὰ βαθείας περὶ ὑμῶν ὑπολήψεως διατελῶ ὅλος ἡμέτερος.

Leiden τὴν 17 Μαρτίου 1909.

D. C. HESSELING.

5.

Πρὸς τὴν Ἐλληνικὴν Λαογραφικὴν ἔταιρείαν, Ἀθῆνας.

'Αξιότιμοι κύριοι, Μὲ μεγάλη χαρᾷ ἔλαβα τὴν εἰδήσουν, πῶς τὸ διοικητικὸν
ουμβούλιον τῆς Ἐλλ. λαογραφικῆς ἔταιρείας μὲ ἔξελεξε ἐπίτιμον ἔταιρον καὶ
οᾶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν τιμήν, τὴν δόπιαν ἐκτιμῶ εἰλικρινῶς. Χαίρω πολὺ^ν
πῶς ἡ μικρὰ μου ἐργασία διὰ τὴν νεοελληνικὴν γλωσσολογίαν καὶ φιλολογίαν
ἀξιοῦται τόσον εὐμενοῦς κρίσεως.

Μ' ἐνδιαφέρον προσμένω τὸ ἔργον τῆς λαογραφικῆς ἔταιρείας καὶ εὐχομαι
νὰ ἐργάζεται ἡ ἔταιρεία μὲ καλὴν ἐπιθυμίαν· τὰ ὄνόματα τῆς προεδρίας ἐγγρῶν-
ται ἐπιτυχῆ ἐργασίαν πρὸς τὸ καλὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ
λαοῦ

Εὔσεβάστως

Freiburg i. B. 19, 3, 09.

Dr ALBERT THUMB.

Καθηγητὴς τῆς ἵνδογερμανικῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Μαρβούρου.

6.

An die hochgeehrte Ἐλληνικὴ λαογραφικὴ ἔταιρεία in Athen. Der hoch-
achtungsvollst Unterzeichnete hat die Nachricht von seiner am 19 Ja-
nuar 1909 erfolgten Wahl zum Ehrenmitglied der Ἐλληνικὴ λαογραφικὴ
ἔταιρεία erhalten, und spricht dafür der hochgeehrten Gesellschaft so-
wie derer selir verehrten Vorsitzenden Herrn N. G. Politis, den ausge-
zeichneten Forscher auf den Gebieten der Mythologie, Volkskunde und
Paroimiologie, seinen tief gefühlten Dank aus.

Dresden A, 21, III, 1909.

Dr WILHELM H. ROSCHER.

Oberstudienrat.

(Μετάφρασις). Πρὸς τὴν πολυτίμητον Ἑλληνικὴν λαογραφικὴν ἔταιρείαν ἐν Ἀθήναις Ὁ εὐσεβάστως ὑπογράφων ἔλαβε τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς κατὰ τὴν 19 Ἰανουαρίου 1909 γενομένης ἐκλογῆς αὐτοῦ ὡς ἐπιτίμου ἔταιρον τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἔταιρείας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκφράζει ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν πολυτίμητον ἔταιρείαν, καθὼς καὶ εἰς τὸν ἀξιότιμον προέδρον αὐτῆς κ. Ν. Γ. Πολίτην, τὸν διαπρεπὴ ἐρευνητὴν τῆς μυθολογίας, τῆς λαογραφίας καὶ τῆς παροιμιολογίας τὴν βαθυτάτην αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην.

Dr WILHELM H. ROSCHER.

(μέλος τοῦ ἀνωτάτου ἐποπτικοῦ συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως).

7.

Palermo, 26 Marzo 1909.

Illustrissimo Signor Presidente, Nella patria di N. G. Politis non poteva, non doveva mancare una Società per lo studio delle tradizioni popolari: ed essa è venuta sotto la presidenza di Lui sapiente mitologo ed uno dei più dotti paremiologi d' Europa.

Questa società mi fa l'onore di nominarmi suo socio; e di tanto onore, che io considero come premio al mio amore per gli studi di folklore, io son lieto e riconoscente ai benevoli Colleghi.

Voglia, La prego, gradire e far gradire ad essi tutti i sensi del mio grato animo ed i più caldi auguri di prosperità del nuovo Istituto, che, non è a dubitare, sara tra i più operosi nel campo della scienza.

A Lei con particolarità, esimio Sig. Presidente, mando rispettosi ed affettuosi saluti.

Dalla S. V. Illma devotissimo

GIUSEPPE PITRÉ.

All' Illmo Sig. Prof. N. G. Politis, Presidente della Ἑλλ. λαογραφικὴ ἔταιρεία Atene.

(Μετάφρασις) Ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Ν. Γ. Πολίτου δὲν ἦτο δυνατόν, δὲν ἦτο πρόπον νὰ λείπῃ ἔταιρεία πρὸς σπουδὴν τῶν λαϊκῶν δοξασιῶν καὶ παραδόσεων· καὶ ὅντως συνέστη αὐτῇ ὑπὸ τὴν προεδρείαν ὑμῶν, σοφοῦ μυθολόγου καὶ ἐνὸς τῶν ἐκκριτώτερων παροιμιολόγων τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἔταιρεία αὗτη μὲν ἡξίωσε τῆς τιμῆς νὰ μ' ἐκλέξῃ ἔταιρον αὐτῆς καὶ διὰ τὴν τηλικαύτην τιμήν, ἢν υπολαμβάνω ὡς γέρας τῆς στοργῆς μου πρὸς τὰς λαογραφικὰς μελέτας, πολλὴν συναισθάνομαι χαράν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς εὐμενεῖς συναδέλφους.

Εὐαρεστήθητε, σᾶς παρακαλῶ, νὰ δεχθῆτε καὶ νὰ διαβιβάσητε εἰς τοὺς συναδέλφους τὴν ἐκφρασιν τῶν εὐχαριστιῶν μου καὶ τὰς θερμοτάτας εὐχάς μου

ὑπέρ εύδοξεως τοῦ ἀριστού του ιδρύματος, ὅπερ οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ, ὅτι συντονώτατα θὰ ἐργασθῇ ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ πεδίῳ.

Ὑμᾶς δὲ ἴδιαιτέρως, ἀξιότιμε κύριε πρόεδρε, ἀσπάζομαι μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης, προθυμότατος

GIUSEPPE PITRÉ.

8.

Πρὸς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἔταιρείας.

Ἄξιότιμοι κύριοι, μετὰ πλείστης χαρᾶς ἐδέχθην τὸ Ὑμέτερον ἔγγραφον, δι' οὗ μοὶ εἰδοποίησατε τὴν νεωστὶ ἐν Ἀθήναις γενομένην σύστασιν Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἔταιρείας, καὶ ἄμα ὅτι μὲν ἔξελέξατε ἐπίτιμον ἔταιρον αὐτῆς. Εὐγνωμονῶν ὑμῖν εὐλιξινῶς διὰ τὴν τιμήν, ἣν εὐηρεστήθητε νά μοὶ ἀποδώσητε διὰ τῆς ἐκλογῆς ταύτης, καὶ θὰ προσπαθήσω κατὰ δύναμιν νά παράσχω τὴν ἀρωγῆν μους εἰς τὰ ἔργα τῆς ἔταιρείας. Ὁ κανονισμὸς αὐτῆς, ὃν ἀνέγνων, μοὶ παρέχει ἐλπίδα, ὅτι ἀκριβῆς ἔρευνα τῆς λαογραφίας Ἑλληνικῶν τόπων θὰ φέρῃ εἰς φῶς οὐκ δλίγα καὶ πολύτιμα λείψανα τῶν ἀρχαίων χρόνων ζῶντα εἰσέτι μερικῶς, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἄγνωστα τοῖς λογίοις.

Freiburg i. B. τὴν 2 Απριλίου 1909.

Dr BERNHARD SCHMIDT.

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιοτημίου.

9.

A Monsieur N. G. Politès, président de la Société Hellénique de Folk-Lore, à Athènes.

Monsieur le Président, J'ai reçu avec émotion la pettre trop bienveillante par laquelle vous m'annonciez que j'ai été élu Membre honoraire de la Société hellénique de Folk-Lore.

Je vous prie de vouloir bien transmettre mes remerciements à MM. les membres du Comité d'administration pour le grand honneur qu'ils m'ont fait. Je ne l'ai pas mérité : mais je souhaite que les circonstances me permettent quelque jour d'être de quelque utilité à mes nouveaux confrères, et je leur offre pour l'instant tous les voeux que je forme pour la prospérité de la Société.

Veuillez agréer, Monsieur le Président et très honoré confrère, l'hommage de ma reconnaissance et de mon dévoûment.

Paris, 9 mai 1909.

JOSEPH BÉDIER.

Professeur au Collège de France.

(Μετάφρασις) Πρὸς τὸν Κον. Ν. Γ. Πολίτην πρόσδοτον τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἔταιρείας, εἰς Ἀθήνας

Κύριε πρόεδρε, Μετὰ συγκινήσεως ἔλαβον τὴν ἄγαν εὔμενη ἐπιστολήν, δι'

ἥς μοὶ ἀνηγγεῖλατε τὴν ἐκλογήν μου ὡς ἐπιτίμου ἔταιρου τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς έταιρίας.

Σᾶς παρακαλῶ νῦν διαβιβάσητε εἰς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τὰς εὐχαριστίας μου ἐπὶ τῇ μεγάλῃ τιμῇ ἣν μοὶ ἀπένειμεν. Οὐδὲν ἔπραξα ἄξιον τῆς τιμῆς ταύτης, ἀλλ' εὐχόμενος ὅπως τύχω ποτὲ τῆς εὐκαιρίας νὰ φανῶ ὅπως δήποτε χρήσιμος εἰς τοὺς νέους συναδέλφους μου, τὸ γε νῦν προσάγω εἰς αὐτοὺς τὰς εὐχάς πάσας, ἃς εὔχομαι ὑπὲρ εὐπραγίας τῆς ἔταιρείας.

Δέχθητε, παρακαλῶ, κύριε πρόεδρε καὶ πολυτίμητε συνάδελφε, τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου καὶ τῆς πρὸς ὑμᾶς προθυμίας μου.

JOSEPH BÉDIER

(Καθηγητὴς τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας)

10.

Der Ἑλληνikή λαογραφική ἔταιρεία sage ich meinen herzlichen Dank dafür, das ich unter die Zahl der Ἐπίτιμοι ἔταιροι aufgenommen worden bin. Ich weiss die hohe Ehre, die in dieser Verleihung liegt, wohl zu schätzen, und werde mich mit allen Kräften, die mir gehören stets bemühen, mich der Mitgliedschaft dieser Gesellschaft würdig zu erweisen, und ich werde bestrebt sein, ihre erhabenen Ziele an meinen geringen Anteil fördern zu helfen. Möge der Ἑλληνikή λαογραφική ἔταιρεία, beschieden sein, zum Segen des griechischen Volkes und zum Heile der Wissenschaft die allgemeine Kenntnis des edelen hellenischen Volkstums zu erweitern und zu vertiefen!

Gleichzeitig danke ich bestens für die freundliche Zusendung des ersten Heftes der Λαογραφία, die ein beredtes Zeugnis ist für die ernste Zielstrebigkeit der Εταιρεία, von der Mannigfaltigkeit ihrer Aufgaben, und von der vortrefflichen Leitung, die sie für ihre ersten Schritte sofort gefunden hat.

In Hochachtung und Ergebenheit

Maraunenhof den 21 Juni 1909.

R. WUENSCH.

Professor an der Universität Königsberg.

(Μετάφρασις) Τῇ Ἑλληνικῇ λαογραφικῇ ἔταιρείᾳ ὁμοιογῶ ἐκ καρδίας χάριας, ὅτι κατέλεξε με εἰς τοὺς ἐπιτίμους ἔταιρους. Συνειδὼς τὸ μέγεθος τῆς ἐμφανομένης διὰ τούτου τιμῆς, πᾶσαν σπουδὴν καὶ προθυμίαν θὰ καταβάλλω ἀεὶ ὅπως φανῶ ἀντάξιος τῶν προσδοκιῶν τῆς ἔταιρείας καὶ θ' ἀγωνίζωμαι τό γ' ἐπ' ἐμοὶ εἰς προαγωγήν τῶν ὑψηλῶν ἔργων αὐτῆς. Εὔχομαι δ' ὅπως ἡ Ἑλληνική λαογραφική ἔταιρεία ἀξιωθῇ, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἐπ' ὁφελείᾳ τῆς ἐπιστήμης, νὰ εὐδύνῃ καὶ ἀπαριθμώσῃ τὴν καθόλου γνῶσιν τῆς εὐγενοῦς Ἑλληνικῆς ὁμοφυλίας.

Μεγάλως ᾅμα εύχαριστῶ ἔπι τῇ φιλόφρονι ἀποστολῇ τοῦ πρώτου τεύχους τῆς Λαογραφίας, ἡτις εἶναι τρανὸν μαρτυρίου τῆς ἐμβριθοῦς ἐπιδιώξεως τοῦ σκοποῦ τῆς ἔταιρείας, τῆς ποικιλίας τῶν ἔργων αὐτῆς καὶ τῆς ἔξαιρέτου διευθύνσεως, ἵστηται εὐθὺς κατὰ τὰ πρῶτα βήματα αὐτῆς.

Μετὰ σεβασμοῦ καὶ προσθυμίας,

R. WUENSCH

(καθηγητὴς τοῦ ἐν Καίνιξβεργ Πανεπιστιμίου.)

‘Αναγραφὴ τῶν ἔταιρων τῆς ‘Ελληνικῆς λαογραφικῆς ἔταιρείας.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Bernhard Schmidt, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Φριβούργῳ.

Karl Krumbacher, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Μονάχῳ.

Paul Kretschmer, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Βιέννῃ.

W. H. Roscher, μέλος τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Δρέσδῃ.

Albert Thumb, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου ἐν Μαρβούργῳ.

R. M. Dawkins, διευθυντὴς τῆς Βρεταννικῆς ὀρχαιολογικῆς σχολῆς ἐν Αθήναις.

Giuseppe Pitré διευθυντὴς τοῦ Archivio per lo studio delle tradizioni popolari ἐν Παλέρμῳ.

Joseph Bédier καθηγητὴς τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας ἐν Παρισίοις.

D. C. Hesselink καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Leiden.

Richard Wünsch, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Giessen.

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Τὸ Διοικητικὸν δυμboύλιον τῆς ἔταιρείας: Πρόεδρος N. Γ. Πολίτης, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀντιπρόεδροι, Δημ. Γρ. Καμπούρογλους, ἔφορος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, Γ. N. Νάζος, διευθυντὴς τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν, Παῦλος Νιεβάνας (‘Αποστολίδης) ιατρὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, γραμματεὺς Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου, ἔφορος τῶν ὀρχαιοτήτων, ταμίας Μιχαὴλ Δέφνερ. Α' βιβλιοφύλαξ τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης. Σύμβουλοι, Δημ. Αἰγινήτης, καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, Γρηγόριος N. Βερναρδάκης, διμοίως, Ἰω. Βλαχογάλλης, Ἰω. Λαμπρίδης, δικηγόρος, Δημ. I. Λάμψας, διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις διδασκαλείου, Ἰω. Ψαρούδας.

Ἐν τοῖς νομοῖς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Ἐν Ἀθήναις. Ἀνδροῦτσος Χρ.—Ἀξιώτης Γ.—Ἀποστολάκη Ἀννα—Ἀποστολίδης N. Χρ.—Ἀραβαντινὸς Κ.—Βάφας Γ. Χ.—Βελανιδιώτης Ἰεζεκιήλ.—Βολίδης Θεμ.—Βραχνὸς N.—Βρυζάκης Ἀθ.—Γερουλᾶνος Μάριος.—Γιαννουσόπουλος Γ.—Γρανίτσας Ἰω.—Δέλλιος Ἰω.—Δελμοῦζος Λουκᾶς.—Δημητρακόπουλος N.—Δημόπουλος N.—Διαμαντόπουλος Περ.—Διομήδης Ἀλ.—Δροσίνης Γ.—Ἐξαρχόπουλος N. I.—Ζαΐμης Θ.—Ζερβός Ἰω.—Θεοδωρόπουλος Σ. I.—Θοιβιδόπουλος Γ.

— Ἰακωβίδης Γ. — Κακλαμᾶνος Δ. — Κακριδῆς Θεοφάν. — Καλυβίτης Δ. — Κανάκης Α. — Καργαδούρης Β. — Καρκαβίτσας Α. — Κατσουρός Ἰ. — Κεραμόπουλος Ἀντ. — Κομνηνὸς Εὐστρ. — Κόνδης Σπ. — Κοτζιάς Γ. — Κουγέας Σωκρ. — Κούζης Ἀριστοτ. Π. — Κουλουμβάχης Εὐστρ. — Κουρουνιώτης Κ. — Κουρτιδῆς Ἀριστ. — Λαγοπάτης Πολύβ. — Λαμπράκης Χρ — Λαμπρινίδης Μ. Γ. — Λαμπρόπουλος Ἀλ. — Λάμπρος Σπ. Π. — Λογοθέτης Κ. — Λουμάχης Κ. — Λώλος Δ. — Μαλακάσης Μ. — Μάνος Κ. — Μαρσέλλος Ν. — Μελισσουργός Γ. — Μηλιαράκης Σπ. — Μιχαηλίδης Κίμων. — Μομφερράτος Ἀντ. — Μουτσόπουλος Δ. — Μπαλάνος Δ. Σίμου. — Μπάρτ Γουλιέλμος — Νάκος Λουκᾶς. — Νικολόπουλος Παρασκ. — Ξενόπουλος Γρ. — Παλαμᾶς Κ. — Πάλλης Α. — Παναγιωτόπουλος Ἀνδρ. — Παντελάκης Ἐμμ. — Παπαδόπουλος Λεων. — Παπτᾶς Σπ. — Πετρακάκος Δ. — Πετροκόκκινος Δ. — Πολιτάκης Ἐπαμ. — Πολίτης Π. Γ. — Ηροβελέγγιος Ἀριστομ. — Προφαντόπουλος Σπ. — Προτοπαπᾶς Δ. — Ραχόπουλος Δ. — Ρεμοῦνδος Γ. — Σακκαλῆς Γ. — Σακκελλάριος Δ. Α. — Σακκελλάριος Πολύβ. — Σακελλαρίου Ἀναστ. — Σακελλαρόπουλος Σ. Κ. — Σακελλαρόπουλος Σωτ. — Σικελιανὸς Ἄγγ — Σκιᾶς Ἀνδρ. Ν. — Στουραΐτης Σπ. — Στρέϊτ Γ. — Στυμφαλιάδης Πέτρο. — Σωτηρίου Ἰ. — Σωτηρίου Κ. Ἰ. — Τσακαλῶτος Εὐστρ. — Τσάτσος Δ. — Τσιριμώκος Μάρκος. — Τσούντας Χρ. — Τσώκλης Ι. — Χαριλάου Βιργινία. — Χαριτάκης Γ. — Χατζίδακις Γ. Ν. — Χατζόπουλος Γ. — Χρυσάφης Ι. — Ψάχος Κ.

Ἐν Πειραιῇ. Βουλόδημος Ἰ. — Δραγάτης Ἰάκ. Χ. — Κανέλλος Ἄγγ. — Κωνσταντινίδης Ἀγάθων. — Λελέκος Σ. — Ματθαίου Α. — Μιαούλης Ι. — Μπόνης Ἰω. — Νικολαΐδης Β. — Οίκονομίδης. — Παπαδογάννης Γ. — Σταυριανόπουλος Ἀλέξ. — Στρίγγος Γ. — Σύνψωμος Δ. (Λάμπρος Πορφύρας). — Φοίφας Ν. — Χριστογιαννόπουλος Ἀθ.

Ἐν Ασπροπόντῳ Φυλῆς. Παπαδημητρίου Ἀθ. — Κούμπαρης Λεων.

Ἐν Μάνδρᾳ Ελευσῖνος. Σαρδῆς Ἰ.

Ἐν Λαυρείῳ. Ἰωάννου Γ.

Ἐν Αίγινῃ. Ἡρειώτης Π. — Πελεκᾶνος Α. — Φλετορίδης Βάος Ἐμμ.

Ἐν Λεβαδείᾳ. Σβορῶνος Εὐάγγελος.

Ἐν Δορβαίνῃ. Κακριδῆς Γ.

Ἐν τοῖς νομοῖς Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος. *Ἐν Λαμίᾳ.* Ἀποστολίδης Κρατίνος. — Μπομπός Γ. — Χαραλάμπης Γ.

Ἐν Καστανιᾷ Ὑπάτης. Μόσχος Χρ.

Ἐν Σπερχειάδι. Ἀποστολόπουλος Γ.

Ἐν Ἀταλάντῃ. Κόντος Ἀλκ.

Ἐν Νέᾳ Πελλή. Ματθαίος Γ.

Ἐν Μοδιῷ Τιθορέας. Πιοδῆμος Γ.

Ἐν Ἀμφίσσῃ. Βούλγαρης Γ. — Κουρουσόπουλος Δ.

Ἐν Λιδωρικῷ. Παπαπαναγώτου Π.

Ἐν Παλαιοκατούνῳ Κρεοκνίον. Παπαχαραλάμπους Γ.

Ἐν Βιτρινίτσᾳ Τολοφώνος. Κασσιδάχης Ἀριστ. — Κούρνιας Δ.

Ἐν τῷ νομῷ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. *Ἐν Μεσολογγίῳ.* Ἀναγνωστόπουλος Σπ. — Γιαννοῦτσος Κ. — Δάσιος Σπ. — Παπαντωνίου Ἀριστ.

'Εν Αἰτωλικῷ. Χαβέλλας Εὐθ.

'Εν Γαβαλοῦ. Καλογεώργος Ν.

'Εν Ἀγρινίῳ. Τέντες Ἰω. — Τσιμικάλης Γ. — Τσουλούφης Γ.

'Εν Κεφαλοβρύσω. Κωνσταντόπουλος Γ. — Λουκόπουλος Δ.

'Εν Καρβασαρᾶ. Ἀναγνωστόπουλος Β.

'Εν Προνοσῷ. Ευθάλης Ν.

'Εν τοῖς νομοῖς Ἀργολιδίος καὶ Κορινθίας. 'Εν Ναυπλίῳ. Εύαγγελίδης Δ. — Δημητρακόπουλος Ν. Α. — Θεοδωρόπουλος Παναγ. — Σιμιτζόπουλος Γ.

'Εν Ἀργεί. Ἀγιοσοφίτης Π. — Βαρδουνιώτης Δ. — Βουσβούνης Φωκ — Μάρας Χρ. — Μπιτσαζῆς Χ. — Παπαδιαμαντόπουλος Ν. — Σεφερλής Π.

'Εν Ἐπιδαύρῳ. Σκόκος Π.

'Εν Μεθάνοις. Σταματίου Ι.

'Εν Πόρῳ. Παπαγιαννόπουλος Ἀλεξ.

'Εν "Υδρᾳ. Σουραίας Λεων.

'Εν Σπέτσαις. Γιαννούκος Ι.

'Εν Κυνθήραις. Στάθης Δ. — Στάθης Σπ. — Φώτιος Ι.

'Εν Κορίνθῳ. Ἄδαμαντίου Ἡρακλῆς. — Καταιβάτης Στιλ. — Ρώτας Β. — Τζέννος Π.

'Εν Γκούρα. Δελλής Ἀνδρ.

'Εν Ξελοκάστρῳ. Σταματούλης Ι. ΙΙ.

'Εν τοῖς νομοῖς Ἀχαΐας καὶ Ἡλιδος. 'Εν Πάτραις. Ἰατρίδης Β. — Καλλιάφας Εύθ. — Κορύλλος Χ. — Κωνσταντόπουλος Κ. — Παπαδοπούλος Γ. — Παπαλούκας Ἀν. — Σακελλαρόπουλος Σπ. — Ψιμάδης Ι.

'Εν Μυροβρύσει 'Ερινεῶν. Ροδόπουλος Ἡρώδης.

'Εν Αιγίῳ. Λαμπρόπουλος Ἡρακλῆς. — Μητρόπουλος Πάνος. — Παπαθεοδώρου Κ. — Παπαφιλίππου Σπ. — Σούλος Κ. — Φραγκίδης Εμμ.

'Εν Διακοφτῷ δήμου Βουργῶν. Σακελλαρίου Π.

'Εν Καλαβρύτοις Λάπτας Ἡλίας. — Μιχαλόπουλος Γ.

'Εν Λιβαρετζίω Ψωφῖδος. Ραβαζούλας Τ. — Σπυρόπουλος Ἀχ.

'Εν Πλατάνῳ Κράθιδος Ρηγόπουλος Δ.

'Εν Πύργῳ. Ἀργυρόπουλος Ἰ. — Δανίκας Ν. — Καραντζίνας Κ.

'Εν Ἀμαλιάδι. Βάρναλης Κ. — Μαστρογιαννόπουλος Ἀθ.

'Εν Χάβαρῃ Ἡλιδος. Λάσκαρης Ν.

'Εν Ὀλυμπίᾳ. Σπιτάδης Ι.

'Εν τῷ νομῷ Ἀρκαδίας. 'Εν Τεριπόλει. Γεωργάλας Ν. — Γουδῆς Δ. — Μαυροκέφαλος Δ. — Χατζηϊωάννου Γ.

'Εν Τεγέᾳ (Πιαλί). Ἀλεξόπουλος Ν.

'Εν Δημητσάνῃ. Κόλιας ΙΙ. — Παναγιωτόπουλος Ν. — Παπαχωνσταντίνου Ι. — Παπασπυρίδης Κ. — Πουρναρᾶς Κ.

'Εν Βυτίνῃ. Διαμαντόπουλος Τρύφων. — Καρδαρᾶς Φιλοποίμην. — Παπαθεοδώρου Ἀνδρ. — Παπανικητόπουλος Ἀντ.

'Εν Στεμνίτσῃ. Παπαπαναγιώτου Ν. — Ρούνιας Κ.

'Εν Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας. Μαντζουράνης Κ.

'Εν Κούρταγα Δυκοσούρας. Καραλέκας Ν. — Ψυχογιός Ι.

'Εν τοῖς νομοῖς Μεσσηνίας καὶ Τριφυλίας. *'Εν Καλάμαις.* 'Ο Μεσσηνίας Μελέτιος.—'Αλεξάνκης Δημ. — 'Αλούπης Επ. — Ζέρβας Β. — Θεοφιλοπούλου Εύνουδίκη. — Κουσουλάκος Θ. — Κουτσογιαννόπουλος Ἡλ. — Ματαράγκας Ν. — Μπαριταρόφηγος Ν. — Οίκονομόπουλος Α. — Πασχάλης Δ. — Πετρομανιάτης Α. — Σιώρης Ἰ. — Στασινόπουλος Θ. — Τζαννετάκης Γ. — Τσάφος Σωτ. — Χρηστόπουλος Χ.

'Εν Άρχαρδα. Δημόπουλος Παν. Ν.

'Εν Άσλαγα. Μανολόπουλος Ἐμμ.

'Εν Θουρίᾳ. Κουλόπουλος Γ.

'Εν Μεσσήνῃ. Καμαρινάκης Ν. Χ.

'Εν Ανδρούση. Παρασκευόπουλος Π.

'Εν Διαβολίτη. Τσιμέας Σταῦρος.

'Εν Μελιγαλᾶ. Μπουρίκας Ν.

'Εν Τζεφερεμίνι Οίχαλίας. Καρακίτσος Η.

'Εν Κυπαρισσίᾳ. Βασιλειάδης Γ.

'Εν Ανδριτσαίνη. Χαϊδόπουλος Σωτ.

'Εν Κρεστατίνη. Σινόπουλος Γ.

'Εν τοῖς νομοῖς Λακωνίας καὶ Λακωνικῆς (Λακωνίας). *'Εν Σπάρτη.* Βαχαβίολος Δ — Γκολέμης Δ. — Ζάχος Ι. — Κακούρος Εύάγγελος. — Καφάλης Γεράσ. — Μονούσος Κ. — Ρωμαῖος Κ.

'Εν Γερακιώ. Παπανικολάου Γ.

'Εν Καστανιᾶς Καστορίου. Τζωρτζάκης Π.

'Εν Ξηροκαμπίῳ. Στεργιανόπουλος Π.

'Εν Γυθείω. Γιαννακόδημος Γ. — Μαζάρης Γ. — Προφαντόπουλος Γ.

'Εν Αρεοπόλει. Καλκαντζάκης Ν.

'Εν Αρία. Ραμενέας Ι. — Χρονέας Ι.

'Εν Δρυνάλω. Σταθάκος Ν.

'Εν Κίττα. Ψυχάρης Αναστ. Ι.

'Εν Πλάταση. Οίκονομέας Ἡλίας.

'Εν Μονεμβασίᾳ Γούναρης Κ. Σ.

'Εν Νεαπόλει Βοιών. Μπέρτος Ν.

'Εν τῷ νομῷ Εύβοιας. *'Εν Χαλκίδη.* Δερβένης Γ. — Κορωναῖος Ν. — Παπαγεωργίου Δ. — Παπαναστασίου Εύάγγ. — Σαγριώτης Ἐμμ.

'Εν Ἀγίᾳ Ἀννη (Νηλέως). Καρατζᾶς Δ.

'Εν Ερετρίᾳ. Καραχάλιος Θεμ.

'Εν Αλιβερίῳ. Βάγιας Ἄθ. — Λεβέντης Ἄθ. — Μασούρας Π.

'Εν Αὐλωναριώ. Φάβης Β.

'Εν Καρύστῳ. Βαγιανέλλης Εύστρ. — Κούκης Π. — Χατζηκωσταντής Δ.

'Εν Κύμη. Κατσός Β.

'Εν Ξηροχωριώ. Ρουσιᾶς Γ.

'Εν τῷ νομῷ Κυκλαδῶν. *'Εν Σύρω.* Βαλάσης Ἄντ. — Γεωργακῆς Γ. — Εύαγγελίδης Τρύφων. — Μανουσάκης Μιχ. — Παλατιανὸς Ρωσσέτος. — Σταματόπουλος Θ.

'Εν Αμοργῷ. Ροῦσος Ἄ.

'Ἐν Ἀνδρῷ. Βογιατζίδης Ἰω.

'Ἐν Δήλῳ. Πίπας Δημοσθ.

'Ἐν Θήρᾳ. Σιγάλας Μ.

'Ἐν Κιμώλῳ. Εύσταθίου Δ.

'Ἐν Μήλῳ. Πιρουνάκης Χ.

'Ἐν Μυκόνῳ. Γρυπάρης Ἰω.

'Ἐν Νάξῳ. Λεγάκης Ἀναστ — Πρωτοπαπᾶς Ν.

'Ἐν Πάρῳ. Ἀνδρεόπουλος Ἄθ. — Τσορώνης Ἀλέξ.

'Ἐν Σιφίῳ. Πανώριος Σ. — Σαραντηνὸς Ν.

'Ἐν τῷ νομῷ Κερκύρας. *'Ἐν Κερκύρᾳ* Ἀνδρούτσελλης Σπ. — Βροκίνης Λαυρ. — Γερακάρης Ν. Σ. — Θεοτόκης Κ. Μ. — Καψοκαβάδης Ζαχ. — Κεφαλληνὸς Ἀνδρ. — Λύχνος Δ. — Μαβίλλης Λωρέντζος. — Παρμενίδης Ἰ. — Σκιαδόπουλος Ν. — Σταματέλλος Β. — Τραυλαντώνης Ἀντ.

'Ἐν Ἀγίοις Θεοδώροις. Μαρτζούκος Ι.

'Ἐν Καστελλάνοις (Μεσοχωριτῶν) Μάμαλος Γ.

'Ἐν Κυνουριάσταις (Μεσοχωριτῶν). Σουρβίνος Ν.

'Ἐν Λευκάδι. Γαβαλᾶς Ζαφ. — Δάλλας Σπ. — Σταμπόγλου Αἰκατερίνα.

'Ἐν Μαργησίᾳ Λευκάδος. Πολίτης Εύστ.

'Ἐν τῷ νομῷ Κεφαλληνίας. *'Ἐν Ἀργοστολίῳ* Ἀντωνᾶτος Εὐάγγ. — Καλαύριας Ἀντ. — Κυριακάτος Χαρ. — Λαγγούσης Θεόδ. — Λιβαδᾶς Ν. — Λωρεντζάτος Παν. — Παγώνης Σπ. — Παπανικολάου Ν. — Πατούσης Γεράσ. — Πυλαρινός Γ. — Σκιαδαρέσης Ἀνδρ. — Σταματάτος Γεώργ. — Φωκᾶς Γεωργακάτος Ἀναστ.

'Ἐν Λιξουρίῳ. Τσιτσέλης Ἡλ. — Φαραντάτος Σπ.

'Ἐν Δαμουσιανάτοις. Δαούσης Φώτ.

'Ἐν Διληνάτοις. Πολλάκης Β.

'Ἐν Μονοπωλάτοις. Λιναρδάτος Γρ.

'Ἐν Φαρακλάτοις. Κοσμάτος Σπ.

'Ἐν Χανδάτοις. Δρακονταειδῆς Σ

'Ἐν Σταυρῷ (Ἴθάκης). Λεκατοῦς Γερ.

'Ἐν τῷ νομῷ Ζακύνθου. *'Ἐν Ζακύνθῳ.* Βανδώρος Γερ. — Δε Βιάζης Σπ. — Ζώης Λεων. Χ. — Λούγαρης Σ. — Ηασαγάννης Κ.

'Ἐν τοῖς νομοῖς Δαρδίσιος καὶ Μαγνησίας. *'Ἐν Λαρίσῃ.* Ἀναγνώστου Μάνθος. — Γκέκας Ἰω. — Γκολφινόπουλος Βασ. — Ζούκης Γ. — Κουβελᾶς Δ. — Οίκονομίδης Κ. — Παπαγεωργίου Στέργιος. — Παπάζογλου Π. — Τζάρτζανος Ἀχ. — Τριανταφύλλου Ν. — Φιλόπουλος Β.

'Ἐν Νεμπεγλέδῃ (Φακίου). Παπαγιαννόπουλος Ι.

'Ἐν Ραφάνῃ. Βρετάκος Λεων.

'Ἐν Βάλῳ. Γκλαβάνης Κ. — Δελμοῦζος Ἀλ. — Δημάδης Ι. — Ζίφος Ι. — Καρακίτης Δ. — Καρτάλης Ἀντ. Γ. — Καρτάλης Ἀντ. Κ. — Νικολαΐδης Περδίκης Ἀλκ. — Πολίτης Ι. Γ. — Σακελλαρίου Δ. — Σαπουντζῆς Δ. — Σαράτσης Δ. — Σιγάλας Μιχ. — Τοπάλης Κ — Φέρμπος Π. Ι.

'Ἐν Ἀργαλαστῇ. Χατζιώτης Γ. Θ.

'Ἐν Δράκια. Γρίβας Ἀδαμ.

'Ἐν Καράμπασῃ (Νηλείας). Σπυριδάκης Ἰω.

- 'Εν Κισσῷ.** Παπαθωμᾶς Θωμᾶς.
- 'Εν Λαύκῳ.** Μικροῦ Κ.
- 'Εν Σκοπέλῳ.** Γεωργάρας Ἀ.—Καβάσιλας Σ.—Πραΐδης Γ.
- 'Εν τῷ νομῷ Καρδίτσης.** **'Εν Καρδίτσῃ.** Νικολάου Ν.—Παπαγεωργίου Ν.—Παπαδάκης Βλάσιος.—Σπυρόπουλος Ν.
- 'Εν Μισενικόλᾳ (Νεβροπόλεως).** Πολέμης Ἰω.
- 'Εν Φαραρίῳ.** Βαμπούλης Δάμπρος.—Σύρμας Π.
- 'Εν τῷ νομῷ Τρικάλων.** **'Εν Τρικάλοις.** Θεοδοσόπουλος Π.—Χατζό-πουλος Σωτ.
- 'Εν Αϊβάτῃ (Χαλκίδος τῆς παρ' Ασπροποτάμῳ).** Περιστέρης Κ.
- 'Εν τῷ νομῷ "Αρτης.** **'Εν "Αρτη.** Μόραλις Κ.—Παπαδόπουλος Ι.—Ψαλτάκης Ἰ.
- 'Εν Ἡπειρῷ.** **'Εν Ιωαννίνοις.** Μινέϊκο Σοφία.—Σιούτας Εὐάγγ.
- 'Εν Κουκουλίτσᾳ.** Παπαδᾶς Στ.
- 'Εν Παπίγκῳ.** Ἀναγνωστόπουλος Γ.
- 'Εν Πρεβέζῃ.** Κοντὸς Χρ.
- 'Εν Πρεμετῇ.** Κρίκης Μιχ.
- 'Εν Τσεπελόβῳ.** Κουσίδης Γ.
- 'Εν Μακεδονίᾳ.** **'Εν Θεσσαλονίκῃ.** Κοντογιάννης Παντ.—Μπουντώνας Εύθ. Γ.—Παπαχωνσταντίνου "Αγγ.—Σχοινᾶς Ὁρέστης.
- 'Εν Μοναστηρίῳ.** Λαζάρου Ιωσήφ.
- 'Εν Σαμαρίνᾳ.** Παπαγεωργίου Στέργιος.
- 'Εν Σέρραις.** Σάρρος Δ.
- 'Εν Σιατίστῃ.** Νάντσινας Θωμᾶς.
- 'Εν Κοριτζᾷ.** Κουρίλλας Εὐλόγιος.—Χαντέλλης Ἰω.
- 'Εν Κωνσταντινουπόλει.** Ἀγγελίδης Περφ.—Βαλαβάνης Ιωακείμ.—Γε-δεών Μαν.—Παπτίκος Γ.—Σιδερίδης Ξενοφ.
- 'Εν Χάλκῃ.** Καπετανάκης Ν.
- 'Εν Θράκῃ.** **'Εν Ἀδριανούπολει.** Παπαχριστοδούλου Π.
- 'Εν Μέτραις.** Φιλήντας Μ.
- 'Εν Ὁρτάκιοις (Ἀδριανούπολεως).** Ροδόοινος Ν.
- 'Εν Κάραγατς (Ἀδριανούπολεως).** Ιατρόπουλος Μιχ.
- 'Εν Γκιουμουλτζίνᾳ.** Κυριακίδης Στίλπων.
- 'Εν Φιλιππούπολει.** Κλεάνθους Μυρσίνη.
- 'Εν Σωζοπόλει.** Παπαϊωαννίδης Κ.
- 'Εν Κρήτῃ.** **'Εν Χανίοις.** Ἀνδρουλιδάκης Γ.—Γενεράλης Ἐμμ.—Δασκαλά-κης Ι.—Δεινάκις Στυλ.—Ζερβογιάννης Ἐμμ.—Κατσουλάκης Ἀριστογείτων.—Κωνστανταράκης Ι.—Μυγιάκης Μᾶρκος.—Νινολάκης Ἀγαθάγγελος ἀρχιμ.—Σκορδίλης Σπ.—Τραχίλης Στ.—Χελιουδάκης Κυριάκος.
- 'Εν Ροδωπᾷ Κισσάμου.** Ἀναγνωστάκης Κ.—Μυλωνάκης Στ.
- 'Εν Βιάννῳ.** Λουλάκης Ι.
- 'Εν Πιτσιδίοις (Πυργιωτίσσης).** Παπαδάκης Ὁδυσ.
- 'Εν Ηρακλείῳ.** Γραμματικάκης Ν.—Μουρέλλος Ι.—Ξανθουδίδης Στ.
- 'Εν Ανωπόλει Σφακιῶν.** Δρανδάκης Κ.

'Ἐν Σητείᾳ. Σταυρόπουλος Θ.

'Ἐν Κύπρῳ. *'Ἐν Δευκαώνιᾳ.* Βολονάκις Μιχ.—Ιωαννίδης Γ.—Ιωαννίδης Ν.—Μαρκίδης Μ.—Παπαδόπουλος Κ.—Παυλίδης Λεων. Παύλου.—Τριανταφυλλίδης Ἀντ.

'Ἐν Αμμοχώστῳ. Ζήσιμος Μιχ.—Κούμας Μ.—Παντελίδης Χρ.—Παπαδόπουλος Κ. Δ.—Χαραλάμπης Μᾶρκος.

'Ἐν Λιμνιᾷ (Αμμοχώστου). Λαξίδης Π.

'Ἐν Λάργανη. Ἀντωνιάδης Λεων.—Ἀραδιττιώτης Χριστόφ.—Κωνσταντινίδης.—Παπαδόπουλος Πολύβιος.—Χατζῆωάννου Ι.

'Ἐν Λεμεσῷ. Λανίτης Ν. Κλ.—Τορναρίτης Ι.—Τορναρίτης Χριστόφ. Γ.—Φαρμακιδης Ξενοφ.—Φραγκούδης Μεν.

'Ἐν ταῖς νήσοις Μ. Ἀδίας. *'Ἐν Καλύμνῳ.* Ζερβὸς Ι.—Κουρεμέτης Μιχ.

'Ἐν Καρπάθῳ. Πετρίτης Μιχ.

'Ἐν Λέσβῳ *'Ἐν Μυτιλήνῃ.* Ἀλιταριμάκης Δ.—Δαυΐδ 'Εμμ.—Δελῆς Ἀρ—Κουντουρᾶς Μιλτ.—Κυπριωτέλλης Εὐστρ.—Μαρκῆς Παν.—Σταύρου Θρασύβ.

'Ἐν Μανδαμάδῳ. Χατζῆγωργης Θεόφρ.

'Ἐν Λήμνῳ. *'Ἐν Καμινίοις.* Καβουρίδης Ἀργ.

'Ἐν Μοσχονησίοις. Γαλανὸς Ν.

'Ἐν Ρόδῳ. Ἀναστασιάδης Δ.—Παπαϊωάννου Ἀναστ.—Παπαϊωάννου Γ.—Πλάτσης Ἀντ.—Σταματίου Ἀντ.

'Ἐν Σάμῳ. Ζαφειρίου Ν.

'Ἐν Σύμη. Χαβιαρᾶς Νικήτ. Δ.

'Ἐν Χίῳ. Ἀμάντος Κ.—Ἀντωνιάδης Δ.—Κοκκώνης Ἀνδρ.—Ματαράγκας Φύλ.—Ξανθόπουλος Ἰσίδ.—Παπαδάκης Ν.—Παπαδόπουλος Ν.—Πασπάτης Χαράλ.—Παχνὸς Ἀλέξ.—Ηιτίδης Μιχ.

'Ἐν Μικρῷ Ἀσίᾳ. *'Ἐν Μάκρῃ.* Χαριτωνίδης Ἰωσ.

'Ἐν Σμύρνῃ. Γεωργακάκης Δ.—Ἐλευθεριάδης Ν. Π.—Παπαμιχαηλώφ Κ.—Πελεκίδης Δ.—Τσακίρογλους Μιχ.—Φωτιάδης Πέτρος.—Ἀφαλωνιάτης Ν. (Βουρλά).

'Ἐν Κυδωνίαις. Ἐγγλεζόπουλος Στέλιος.

'Ἐν Αργυρουπόλει (Πόντου). Παπαδόπουλος Ἀνθιμος.

'Ἐν Μεγάλῃ Βοεταννίᾳ. *'Ἐν Λονδίνῳ.* Γεννάδιος Ι.

'Ἐν Οξονίᾳ. Μενάρδος Σίμος

'Ἐν Γεομανίᾳ. *'Ἐν Βερολίνῳ.* Καλιτσουνάκης Ι.—Πολίτης Γ. Ν.—Πολίτης Φ. Ν.

'Ἐν Φραγκοφούρετῃ. Δέλτα Πηνελόπη.

'Ἐν Λιψίᾳ. Γληνὸς Δ.—Τριανταφυλλίδης Μανόλης.

'Ἐν Μονάχῳ. Κουκουλές Φαιδων.—Παπαστάθης Π.—Rumpf A.—Χατζόπουλος Κωνστ.

'Ἐν Ρωδίᾳ. *'Ἐν Πετρουπόλει.* Παπαδόπουλος Κεραμεὺς Ἀθ.

'Ἐν Οδησσῷ. Παπαδημητρίου Συνόδης.—Σταματελάτου Ἀννα.

'Ἐν Συμφεροπόλει. Ἀντωνιάδης Περικλῆς.

'Ἐν Περσίᾳ. *'Ἐν Rescht.* Πηλείδης Δράκος.

'Ἐν Ινδικῇ *'Ἐν Amraotī.* Δούκας Σ.

- 'Εν Βομβάγη.* Ἀντύπας Ε.—Καλφόπουλος Ἀλέξ.—Λεοντζίνης Ι.
'Εν Carachi. Βλαστὸς Πέτρος.
'Εν Καλκούττα. Πασπάτης Ἀλέξ.
'Εν Αιγύπτῳ. *'Εν Καΐρῳ.* Βαλσαμῆς Ἐμμ—Βοΐλας Ναούμ.—Γύρας Ι.—Ζούκας Περικλ.—Ματανδός Ν.—Μεϊμαράκης Κ.—Μιχαηλίδης Π.—Παππᾶς Ι.—Πασχάλης Ν.—Πατζαλίδης Χαρ.—Πίστης Ν.—Ρόστοβιτς βένης Ἀλέξ.—Σάσης Γ.—Φιλίππου Μᾶρκος.—Φλώρης Μιχ.
'Εν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀποστολίδης Β.—Γεωργίου Παλαιολόγος.—Δέλτας Κ.—Ιακωβίδης.—Ιωανίδης Περο.—Μπενάκης Ἀλέξ.—Μπενάκης Ἀντ.—Μπενάκης Ἐμμ.—Πετρίδης Α.—Πρατζίκας Α.—Ροῦσος Γ.—Σιρδάρης Εὐάγγ.—Σταυρά τόπουλος Β.—Φωτιάδης Φ.—Ψάλτης Σταυρ.
'Εν Βερὶ Σουέφ. Κουγιμτζόπουλος Ἰω.
'Εν Ζαγαζίκη. Ἀμοιραδάκης Γ.—Βαβάσικος Ἀ.
'Εν Κοδδάβα. Μελανίδης Θεμ.
'Εν Μανσούρᾳ. Χασέντσης Κ.
'Εν Ματάγη. Κεναλαρίδης Κ.
'Εν Μινιέ. Λαγόπουλος Ἰω.
'Εν Μίτ Σαμανούδ. Βαλασόπουλος Π.
'Εν Πλότρ-Σαΐτ. Βαρδάκης Εὐάγγ.—Γεωργιάδου Ἀγλαΐα.—Πνευματικὸς Ἰω.
'Εν Σαμανούδ. Λαγόπουλος Ἀθ.
'Εν Σιμπιλάβεν. Μπαμύχας Μιχ.
'Εν Τάντα. Ἀστεριάδης Ν.—Δελμοῦζος Ἀνδρ.—Τρῦπος Στ.
'Εν Σουδάν. *'Εν Χαρτούμ.* Γιαννάγκας Γεννάδιος.—Καβαδίας Ἡρακλῆς.—Καβαδίας Ὄδυσσεύς.—Καππάτος Ἀγγελος.—Κομιτόπουλος Δ.—Μαυρίκος Δ.—Παίσης Σπ.—Τιριακίδης Κ.—Τσακίρης Δημ.
'Εν Wadi-Halfa. Γεωργιάδης Δημ.—Λοΐζος Μιχ. Ν.—Πανᾶς Ε.
'Εν Πλότρ Σουδάν. Εύαγγελίδης Ἰω.
'Εν Ἀβησσονίᾳ. *'Εν Addis Abeba.* Ἰωαννίδης Ἰω.
'Εν Μαδαγασκάρῃ. *'Εν Ἀναλαλάβα.* Σκοπελίτης Γ.
'Εν Majunka. Ἀγγελίδης Μιχ.—Κομνηνός Ἰω.
'Εν Αντιρραλίᾳ. *'Εν Μελβούρνη.* Ἀλεξανδρίδης Δ.—Λεκατσᾶς Ἀντ.—Μανιάκης Α. Β.
-

NEA ΒΙΒΛΙΑ

Thera, Untersuchungen, Vermessungen u. Ausgrabungen in den Jahren 1895-1902 herausgegeben von F. Frhr. Hiller von Gaertringen. Vierter Bd. Klimatologische Beobachtungen aus Thera unter Mitwirkung von Frhr. Hiller von Gaertringen und E. Vassiliu bearbeitet von P. Wilski II. Th. A. Meteorologische Tabellen. B. Nachträge zu Bd. I—III. Berlin, Verlag von Reimer 1909. 4ov σ. VIII+X, 55-202 (ό Α' τόμος ἐξεδόθη τῷ 1899).

Οὐδεμία νῆσος ἡ χώρα τῆς Ἐλλάδος ηντύχησε ν' ἀγαπηθῇ καὶ νὰ τιμηθῇ ὑπὸ ἔνους καὶ νὰ καταγασθῇ ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῆς ἐπιστήμης τοσοῦτον δαψιλῶς καὶ περιφανῶς, ὅσον ἡ νῆσος Θήρα ἐπὶ τῆς τελευταίας δεκαετίας. Γερμανὸς εὐπατρίδης ἐκ τῶν σοφωτέρων, πλούσιος, εὐγενῆς, καὶ «ἄκρα φέρων ἀρετῆς», θεομὸς καὶ ἄτρωτος τῆς ἀληθείας ἐραστῆς, ἐκ φύσεως καὶ ἐξ ἀγωγῆς ἀσκῶν τὴν ἐπιστήμην ὡς ἴερὰν καὶ ὑψηλὴν λειτουργίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἀστέρων τῆς ὑπερόχου αὐτοῦ πατρίδος, ἥτις ἀπ' αἰῶνος ἥδη πρωταγωνιστεῖ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν Μουσῶν καὶ καθοδηγεῖ τὴν φιλομαθοῦσαν ἀνθρωπότητα εἰς τὰ γαλήνια πεδία τῆς ἐπιστημονικῆς ἀμίλλης καὶ ἐρεύνης, ὁ Ἰλλερ φὸν Γαιότριγγεν, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῳ ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἵνα ἐρευνήσῃ καὶ μελετήσῃ τὰς ἐν τοῖς νήσοις τοῦ Αἴγαίου πελάγους ἐπιγραφάς, ἥλθε πρό τινων ἐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ταύτην νῆσον, καὶ δι' Ἡρακλείου ἀγῶνος ἥγειρεν αὐτὴν ἐκ τοῦ τάφου καὶ παρέδοσε τὴν τε νεκρὰν καὶ τὴν ζῶσαν εἰς τὸ φῶς καὶ εἰς τὴν δόξαν. Δὲν εἶναι τὸ παράπαν ὑπερβολὴ λόγου, ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ὁ ἐπιφανῆς οὗτος ξένος εἶναι ὁ δεύτερος δημιουργὸς καὶ κτίστης τῆς πολυπαθοῦς ταύτης νῆσου, ἥτις διφεύλει εἰς αὐτὸν ὅταν ποτὲ εὐημερήσῃ μνημεῖόν τι θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης. Διότι ὁ σοφὸς οὗτος ἐρευνητὴς δὲν ἔθεσε μόνον ὑπὲρ αὐτῆς ἔτη πολύτιμα μακρὰν ἀπὸ τῆς μακαρίας καὶ γλυκυτάτης αὐτοῦ ἐστίας, ἀλλὰ καὶ θησαυρὸν ἐκ τῶν ἰδίων ἀφειδῶς, ἀλλὰ καὶ ἡγάπησε τὴν χώραν καὶ ἐπέδειξεν ἐνδελεχῆ εὐμένειαν πρὸς τοὺς κατοίκους, ἀναγράφας

μετὰ βαθείας συμπαθείας τὰς παλαιάς καὶ τὰς νέας αὐτῶν τύχας καὶ ἐμφανίσας μετ' εὐλικρινοῦς φιλοφροσύνης τὴν εἰκόνα τοῦ τε ἰστορικοῦ καὶ τοῦ ἄλλου αὐτῶν βίου. Ἀληθῶς ἀνευ στοργῆς καὶ καθαρᾶς φιλοτιμίας ἥτο τῶν ἀδυνάτων νὰ ἐπιληφθῇ καὶ νὰ συνταχθῇ ἔργον τοσοῦτο πελώριον καὶ γενναῖον, μαρτυροῦν ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας σελίδος τῶν τεσσάρων ὑπερομεγέθων τόμων οὐ μόνον τὸ βάθμος τῆς μαθήσεως καὶ τῆς μελέτης, ἀλλὰ καὶ τοὺς μόχθους καὶ τὰς μερίμνας καὶ τὰς παρομαρτούσας παντοδαπὰς στερήσεις καὶ κακοπαθείας, ὃν ὁ εὐγενῆς συγγραφεὺς ἀπαξιοῦ νὰ μνημονεύσῃ ὑπὲρ ἔρωτος ἀγνοῦ πρὸς τὸ περισπούδαστον αὐτοῦ φιλοπόνημα ἀν καὶ περὶ τοιούτων τῆς ἐπιστήμης ἀγωνιστῶν, οἷος εἶναι ὁ ἀποκαλύψας τὴν Θήραν ἐγράφη τὸ παλαιὸν ἀπόφθεγμα *ipse labor voluptas*.

Ἄλλ' ὁ μετριόφρων καὶ φιλότιμος οὗτος ἐρευνητής, δὲν ἡρκέσθη εἰς τὰς ἴδιας αὐτοῦ δυνάμεις οὐδὲ περιώρισε τὴν ἐπιστημονικὴν περιέργειαν αὐτοῦ καὶ ἀποστολὴν εἰς ἀρχαιολογικὰς μόνον ἀνασκαφὰς καὶ εἰς ἀνίχνευσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἐπιγραφῶν. Ἐλθὼν εἰς Θήραν εὗρεν ἐν αὐτῇ, ὡς λέγει, πλείονα ἥ ὅσα ἤλπιζε καὶ ἡσθάνθη τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ὅρεξιν νὰ ἴστορήσῃ δόλον τὸν τε ἰστορικὸν καὶ τὸν φυσικὸν βίον τῆς νήσου ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νῦν, ἀναδιφῶν οὐ μόνον τὰ σπλάγχνα αὐτῆς καὶ τὰ ἔγκατα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς καὶ τὰ μνημεῖα καὶ τὴν θάλασσαν αὐτῆς καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ σύμπασαν τὴν ὑπόστασιν αὐτῆς φανερὰν καὶ ἀφανῆ, νεκρὰν καὶ ζῶσαν, λαλοῦσαν καὶ ἀλάλητον. Ἰνα δ' ἐπιτελέσῃ τὸ πᾶσαν ἀνθρωπίνην δύναμιν ὑπερβαίνον τοῦτο ἀθλὸν ἐπαξίως τῶν ὑψηλῶν πόθων αὐτοῦ καὶ βουλευμάτων, ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν καὶ ἄλλους διαπρεπεῖς συνεργάτας, οἵτινες ἔνεκα τῶν εἰδικῶν μελετῶν αὐτῶν καὶ ἀσκήσεων ἥσαν ἵκανοὶ νὰ κατορθώσωσιν αὐτὸ ἀνελλιπές καὶ οἶον ἐπεξήτει ἥ πρὸς τὰ μεγάλα καὶ τὰ τέλεια φιλοτίμως ὁργῶσα αὐτοῦ διάνοια. Οὕτω κατηρτίσθη καὶ συνετελέσθη ἀγώνισμα ποικίλης σοφίας καὶ μαθήσεως, τετράγωνον ἀληθῶς καὶ κτῆμα ἐσαεὶ ἄξιον θαυμασμοῦ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν, μέθοδον καὶ ἐπιμέλειαν. Οὐδὲν παρελείφθη ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ συμβάντων ποτὲ καὶ ὑπαρχόντων, οὐδ' ἔμεινεν ἐν τῇ σκιᾷ καὶ ἐν τῷ σκότει. Δι' ἐρεύνης καὶ μελέτης βραδείας ὑπομενετικῆς καὶ λεπτολόγου, οἴα ἀσκεῖται κατ' ἔξο-

χὴν ὑπὸ τῶν τροφίμων τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων, ἀνιχνεύονται τὰ πάντα ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, καὶ ἔξετάζονται μετὰ θαυμαστῆς εὐστοχίας καὶ μεθόδου, διαλευκαίνονται πάντα τὰ ἀσφαῇ καὶ τὰ ἀφανῆ, στηρίζονται ἐπὶ ἀσφαλῶν τῆς ἐπιστήμης κρηπίδων πᾶσαι αἱ ἐρμηνεῖαι καὶ διαφωτίζονται μετὰ λόγου ἀσφαλοῦς πάντα ὅσα ἡ φυθορά, ὁ θάνατος καὶ ἡ σύγχυσις ἐπέτρεψαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν ἐν τῷ κλύδωνι καὶ μανίᾳ τοῦ χρόνου. Οὐδὲν τῶν ἐν τῇ νήσῳ παλαιὸν ἢ νέον ἀφίεται ἀνεξέταστον καὶ ἀνεξιχνίαστον, ἀφώτιστον καὶ ἀμάρτυρον, ἡμελημένον καὶ ἀψηλάφητον ὑπὸ δεξιωτάτων καὶ ἡσκημένων χειρῶν καὶ ὀφθαλμῶν τεθραμμένων ἐν τῷ ἐλέγχῳ καὶ τῇ βασάνῳ τῶν πραγμάτων. Πανταχοῦ τῆς κολοσσιαίας ταύτης συγγραφῆς διαλάμπουσι τὰ ἵχνη ἐπιμόνου καὶ ἐμπαθοῦς ἐργασίας, τὸ ἐταστικὸν καὶ ζωοποιὸν πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὑπέροχος φιλοκαλία τῶν συνεργατῶν καὶ ἡ ἀκάματος ἐπίβλεψις καὶ ἐπιστασία τοῦ σοφοῦ ἐκδότου, ὅστις ὡς καθηγεμὼν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀρχιτέκτων οὐδὲν παραλείπει οὐδαμοῦ καὶ οὐδενὸς δλιγωρεῖ δπως παραδώσῃ τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ οἰκοδόμημα ὅσον οἶόν τε ἄρτιον, ἀνεπίληπτον καὶ ἐπάξιον τῶν ἀκαδημαϊκῶν μεγαλείων τῆς πατρίδος του.

Ο μὲν πρῶτος τόμος, περιέχει τὴν ἀφήγησιν τῆς νήσου Θήρας ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ ἐκδότου, τὴν γεωλογικὴν καὶ γεωγραφικὴν αὐτῆς περιγραφὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλφρ. Φύλιπφον, τοὺς διαφόρους αὐτῆς καιροὺς ἢ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰπποκράτους ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον καλούμενην κατάστασιν τῶν ὀρέων ὑπὸ τε τοῦ ἐκδότου, καὶ τοῦ Π. Βίλσκι, συνεπικουρούντων καὶ τῶν ἡμετέρων Δ. Αἰγινήτου καὶ Ε. Βασιλείου, τὴν φυτολογίαν τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου βοτανικοῦ Χελδράνχ, τὴν ιστορίαν τῆς πόλεως Θήρας ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Θήρας ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, τοῦ διαπρεποῦς διευθυντοῦ τῆς παρ’ ἡμῖν Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς καὶ ἄλλων Γερμανῶν καὶ τοπογραφικὴν καταμέτρησιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ρ. Βίλσκι. Ο τόμος οὗτος κοσμεῖται ὑπὸ 402 εἰκονογραφιῶν ἐν τῷ κειμένῳ καὶ 31 ἡλιοτυπωμάτων ἐν τέλει αὐτοῦ, παραστατικῶν καὶ περικαλλεστάτων.

Ο δὲ δεύτερος τόμος περιέχει λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν ἐν Θήρᾳ ἀνασκαφῶν ὅσαι ἐπεχειρήθησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ ἐκδότου γενομένων

καὶ τοῦ κυριωτάτου τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ Ν. Δράγενδωρφ μετὰ λαμπρῶν ἐν τῷ κειμένῳ εἰκόνων καὶ ἀποτυπωμάτων, αἴτιναις δεικνύουσι μετὰ πάσης τῆς ἐφικτῆς ἀκριβείας καὶ ἐναργείας, τὰ ἐν τῷ ἑδάφει καὶ ἐν τοῖς τάφοις τῆς νήσου ἀνακαλυφθέντα μνημεῖα καὶ εὑρήματα πάντων τῶν χρόνων, τῶν τύπων καὶ τῶν σχημάτων, τῶν ἐμψύχων τούτων μαρτυρίων τῆς ἡμερώσεως καὶ τῆς φιλοτεχνίας τῶν Ἐλλήνων νησιωτῶν, παλαιοτάτων καὶ μεταγενεστέρων.

‘Ο δὲ τρίτος τόμος περιέχει περιγραφὴν τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν, μεθ’ ἃς ἔκτισθη ἐν Θήρᾳ τὸ μουσεῖον, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1899 μέχρι τοῦ 1903, τὴν ἴστορίαν τῆς νήσου καὶ τῶν περιπετειῶν καὶ κτισμάτων αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦν νῦν καὶ ἄλλας Θηραϊκὰς μελέτας μετ’ εἰκόνων καὶ διαγραμμάτων ἐντὸς τοῦ κειμένου καὶ ἐν τέλει αὐτοῦ, ἀξίων θαυμασμοῦ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν.

Αἱ περὶ τὴν Θήραν ἄλλαι νῆσοι, αἱ ὁδοὶ καὶ αἱ ἀγοραί, οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀγάλματα, οἱ τάφοι καὶ τὰ Ἱερά, τὰ θέατρα καὶ τὰ γυμνάσια, οἱ θεσμοὶ καὶ ὁ Ἰδιωτικὸς βίος, τὰ ἀνάκτορα καὶ εἰς βιωμοί, αἱ στοὰι καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῶν χριστιανικῶν χρόνων, πάντα ἐν γένει τὰ μνημεῖα, τὰ λείφανα, τὰ ἐρείπια καὶ καθ’ ὅλου τὰ δρατὰ δείγματα τοῦ θρησκευτικοῦ, τοῦ καλλιτεχνικοῦ καὶ τοῦ ἄλλου βίου τῆς νήσου ἴστοροῦνται, περιγράφονται καὶ ἀπεικονίζονται μετὰ τῆς ἀνυπερβλήτου ἀκριβολογίας, ἐπιστημονικῆς βασάνου καὶ μεθόδου, ἥτις είναι ὅμολογονένως τὸ παράδειγμα καὶ τὸ θαῦμα τῆς γερμανικῆς ἐπιμελείας, φερεπονίας καὶ ὑπεροχῆς.

Ο δὲ τέταρτος καὶ τελευταῖος ἥττον τῶν ἄλλων εὔογκος τόμος περιέχει μετεωρολογικοὺς πίνακας, λεπτομερεστάτους ἀπὸ τοῦ ἔτους 1894 ἕως τοῦ 1907, πραγματείαν περὶ τῆς θηραϊκῆς γῆς, συμπληρωτικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν φυτῶν καὶ ζῴων τῆς νήσου καὶ λαογραφικὰς πληροφορίας περὶ τῶν νῦν κατοίκων, μεθ’ ὧν ὁ εὐγενῆς καὶ σοφὸς Γερμανὸς συνέζησε καὶ ἀνεστρέφετο ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὡς ἵσος καὶ ὅμοι φυλος, λαλῶν εὐχερῶς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ πνέων πρὸς πάντας ἀκραιφνῆ χάριν ἀριστοκρατικὴν μετὰ δημοτικῆς ἀπλότητος καὶ φιλοφροσύνης.

Τὰ κεφάλαια ταῦτα δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὸν πλοῦτον τῶν ἴστο-

ρουμένων ζητημάτων καὶ ὑποθέσεων, τὴν μέθοδον τῆς ἐρεύνης καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν οἰκονομίαν τοῦ συγγράμματος. Πίνακες δὲ γεωγραφικὸι καὶ διάφορα διαγράμματα, πίνακες παραπομπῶν καὶ ἄλλα φιλολογικὰ ἐφόδια διαφωτίζουσι, ἐπιλαμπρύνονται καὶ κοσμοῦνται τὸ θαυμάσιον τοῦτο ἔργον τοῦ Ἰλλερ φὸν Γαίφτριγγεν, ὅστις διὰ προλόγων καὶ εἰσαγωγῶν καὶ διὰ φωτεινῆς ἀναλύσεως ἑκάστου τῶν κεφαλαίων κατέστησεν αὐτὸν εὐχρηστὸν καὶ πρόχειρον εἰς πάντα θέλοντα ν' ἀρσηνή ἀπὸ τῆς δαψιλεστάτης ταύτης πηγῆς πᾶσιν περὶ τῆς νῆσου Θήρας μάθησιν προσφέρως καὶ καταλήλως ταμιευθεῖσαν ὑπό τε τοῦ ἐπιφανοῦς ἐκδότου καὶ τῶν διαπρεπῶν συνεργατῶν αὐτοῦ καὶ συναριθμῶν.

Ἡ ἐλληνικὴ αὕτη νῆσος δύναται μετὰ λόγου οὐ μόνον νὰ σεμνύνηται, ὅτι προετιμήθη πάσης ἄλλης τῶν Κυκλαδῶν ἐν τῇ ἐρεύνῃ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ βίου τῆς τοῦ τε παλαιοῦ καὶ τοῦ νῦν καὶ εἴλκυσε τὴν ἐνεργὸν συμπάθειαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν περιέργειαν ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ φιλοτιμοτάτου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐօρτάσῃ τὴν ἴστορικὴν ἀνάλαμψιν αὐτῆς καὶ παλιγγενεσίαν. Ἐπὶ τούτῳ ὀφείλει μόνον, νομίζομεν, ν' ἀπονεύμῃ γέρας καὶ στέφανον ἀδίσιον μνημοσύνης καὶ χάριτος εἰς τὸν ὑπέροχον εὐεργέτην αὐτῆς καὶ ἐπανορθωτήν, ὅστις οὐδενὸς ἐφείσθη οὐδὲ κόπου οὐδὲ ὁδαπάνης ἵνα μεγαλοπρεπῶς ἀναστηλώσῃ τὴν εἰκόνα τῆς καὶ χαράξῃ περικαλλῶς καὶ ἀνεξιτήλως πάντα τὰ στοιχεῖα, πάσις τὰς μορφάς, τὰς φάσεις καὶ τὰς τροπὰς τῆς ἀπεράντου αὐτῆς ζωῆς.

M. A.

Π. Ἀραβαντινοῦ. Ἡπειρωτικὸν γλωσσοάριον Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Α. Πετράκου 1909 Σον μικρὸν ο. 102 δρ. 2 50.

Ο Π. Ἀραβαντινός, γεννηθεὶς τῷ 1811 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1870, διδάξας δὲ τὰ ἐλληνικὰ γράμματα ἐν Ἰωαννίνοις ἀπὸ τοῦ 1836, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν φιλοπονωτάτων λαογράφων, ἐν χρόνοις μάλιστα, καθ' οὓς ἐλαχίστης ἤξιοῦντο προσοχῆς αἱ τοιαῦται μελέται. Πλὴν τῶν ἴστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν διατριβῶν αὐτοῦ, τῶν δημοσιευθεῖῶν ἐν τῇ Πανδώρᾳ, τῆς διτόμου Χρονογραφίας τῆς Ἡπείρου (1856-7) καὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ (1895), συγγραμμάτων εἰς τὰ δόποια καὶ δημοτικὰ ἄσματα καὶ πολλὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου τοῦ ἡπειρωτικοῦ

λαοῦ παρενείρονται, ἐφιλοπόνησε καὶ ἀκραιφνῶς λαογραφικὰ ἔργα, τὸ Παροιμιαστήριον ἡτοι συλλογὴν ἡπειρωτικῶν παροιμιῶν (1863), τὴν Συλλογὴν τῶν κατὰ τὴν Ἡπείρου δημοτικῶν ἀσμάτων, τὴν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τῶν υἱῶν του ἐκδοθεῖσαν (1880), καὶ τὴν Ἐθνογραφίαν τῆς Ἡπείρου, ἥν κατέλιπεν ἀνέκδοτον.

Εἰς τὴν σύνταξίν τοῦ Ἡπειρωτικοῦ γλωσσαρίου, τοῦ ὁποίου τὴν ἔκδοσιν ὀφείλομεν εἰς τὴν υἱικὴν εὐσέβειαν τοῦ κ. Κ. Ἀραβαντινοῦ, φαίνεται ὁρμητεῖς ὁ συγγραφεὺς ἐκ τῶν προτροπῶν πρὸς περισυλλογὴν τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς ὄμιλουμένης, ἃς τῷ 1856 ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Πανδώρᾳ ὁ Σπ. Ζαμπέλιος. Αὕτη παρέσχεν ἐπίσης ἀφορμὴν καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ συγγράμματι (1858 1859) τοῦ πλουσίου εἰς παραδείγματα Γλωσσαρίου τῆς Ἡπειρωτικῆς τοῦ Γ. Κονεμένου, ὅπερ εἶχε πρὸς ὀφθαλμῶν καὶ ἐπωφελήθη ὁ Ἀραβαντινός, ώς ἀναφέρει προοιμιαζόμενος, ἡρύσθη δέ τινα προσέτι, ώς λέγει, καὶ ἐκ τῆς ἐν Μόσχᾳ ἐκδοθεῖσης (1808) «Διατριβῆς ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης» τοῦ Ἡπειρώτου Γ. Κρομμύδα. "Αλλα βοηθήματα εἶχε τὰ "Ατακτα τοῦ Κοραῆ καὶ τὸ Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Βυζαντίου.

Τὰ γλωσσάρια ἐκεῖνα τῆς ἐν Ἡπείρῳ ὄμιλουμένης γλώσσης μικρὸν βεβαίως περιελάμβανον μέρος τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἡπείρου, ὁ δὲ Ἀραβαντινός, Ἡπειρώτης ὧν καὶ ἐν Ἡπείρῳ ἐγκαταβιώσας, μετ' ἀνενδότου δὲ προθυμίας ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀσχολούμενος περὶ τὴν συλλογὴν ὅλης γλωσσικῆς καὶ λαογραφικῆς, ἡδύνατο νὰ καταρτίσῃ ἄν ὅχι πλῆρες γλωσσάριον τῶν ἡπειρωτικῶν λέξεων, διότι πρὸς τοῦτο δὲν ἐπήρχει ἡ ἔργασία ἐνὸς ἀνδρός, ἀλλὰ πάντως πολλῷ τῶν προεκδεδομένων πληρέστερον καὶ πλουσιώτερον. Τὸ ἐκδοθὲν δ' ὅμως νῦν Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον αὐτοῦ δὲν φαίνεται πληροῦν τὰς εὐλόγους ταύτας προσδοκίας. 'Αλλ' αἱ ἀτέλειαι, τὰς ὁποίας παρατηροῦμεν, προέρχονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἐσφαλμένων κανόνων, πρὸς οὓς ἔκρινε δυστυχῶς ἀναγκαῖον νὰ προσαρμόσῃ τὴν συλλογὴν ὁ ἐκδότης. Πεισθεὶς δηλαδὴ ὅτι εἴναι ὀρθὴ ἡ παρατήρησις τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείας τοῦ Ζωγραφείου ἀγῶνος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κρίσιν ὑπεβλήθη ποτὲ ἡ συλλογή, ἐφιλοτιμήθη ν' ἀφαιρέσῃ τὰς κοινὰς καὶ

εἰς τοὺς ἄλλους "Ελληνας λέξεις, ὥστε ἀνακαθαιρομένης τῆς συλλογῆς "νὰ ὑπολειφθῶσιν αἱ γνησίως Ἡπειρώτιδες". Ἐφρόντισε προσέτι ν' ἀποβάλῃ καὶ πάσας τὰς ξενικάς λέξεις.

Τῶν κανόνων τούτων ἡ ἀτοπία εἶναι τόσον κατάδηλος, ὥστε οὐδεμία χρεία νὰ συζητήσωμεν περὶ αὐτῶν. Ἀν πάντες οἱ περὶ τὴν σύνταξιν γλωσσαρίων ἀσχολούμενοι περιωρίζοντο εἰς τὴν ἀποδησαύρισιν ἐκείνων μόνων τῶν λέξεων, ἀς ὑπολαμβάνουσιν ἰδιαῖς εἰς τὸν τόπον, ὃν ἐρευνῶσι, τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν γνώσει καὶ ἐκ προθέσεως θ' ἀπέβαινεν ἐλλιπέστατον καὶ μονονούχῳ ἀχρηστον. Ἐκ τοιούτων γλωσσαρίων θὰ ἡτο παντελῶς ἀδύνατον νὰ λάβωμεν καὶ ἀτελεστάτην ἔννοιαν τοῦ πλούτου τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, δὲν θὰ παρεῖχον δὲ ταῦτα τὸν τρόπον νὰ διακρίνωμεν τὰς πανελληνίου χρῆσεως λέξεις τῶν εἰς τινας μόνον τόπους ἥ καὶ ἐν ἐνὶ μόνον ἰδιαῖς σῶσιν, οὐδὲ νὰ πορισθῶμεν τὰ ποικιλώτατα διδάγματα, τὰ ὅποια ἐκ τῆς καθολικῆς ἥ περιωρισμένης χρῆσεως ἀπορρέουσιν. Ἄλλως δὲ καὶ μεθοδικῶς ἀδύνατος εἶναι ὁ τοιοῦτος καταρτισμὸς γλωσσαρίων. Ἐπὶ τίνων βοηθημάτων θὰ στηριχθῶσιν οἱ προσπαθοῦντες ν' ἀποχωρήσωσι τοῦ τοπικοῦ γλωσσαρίου των τὰς κοινὰς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους "Ελληνας λέξεις καὶ νὰ συντελέσωσι τὴν τοιαύτην ἀσκοπον ἀποκάθαρσιν; Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν βοηθημάτων τοῦ ἐκδότου (διότι πρὸς ἔξευρεσιν τῶν κοινῶν εἰς τοὺς λοιποὺς "Ελληνας λέξεων προσέτρεχε πρὸ πάντων εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Βυζαντίου καὶ εἰς τὸ Ἐλληνογαλλικὸν λεξικὸν τοῦ 'Αγγ. Βλάχου), ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν ταύτην ὀφείλομεν τὴν διάσωσιν μεγάλου μέρους τοῦ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως συναχθέντος ὑλικοῦ. Διότι ἔνεκα ταύτης πάμπολαι κοιναὶ λέξεις διετηρήθησαν. Ἀν ἡτο δυνατὴ ἡ πλήρης ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀνακάθαρσις, ἂν οὐδεμίᾳ εἰς τὸ Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον περιελαμβάνετο λέξις κοινὴ καὶ εἰς ἄλλους "Ελληνας, ἡ ἔκτασις αὐτοῦ θὰ περιωρίζετο εἰς ὅλην σελίδας.

Ἐπίσης ἐσφαλμένος καὶ ὀλέθριος εἰς γλωσσογραφικὰς ἐργασίας εἶναι ὁ ἔτερος κανὼν, ὃν ἐφρόντισε νὰ τηρήσῃ ὁ ἐκδότης, ὁ τοῦ ἀποσκορακισμοῦ τῶν ξενικῶν λέξεων. Αἱ πρὸς ἀποκάθαρσιν τῆς ὁμιλουμένης καὶ τῆς γραφομένης γλώσσης προσπάθειαι δὲν εὑοδοῦνται, οὐδ' ἐνισχύονται διὰ τῆς ἀποκρύψεως τῶν ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ

ἔθνους ξενικῶν στοιχείων. 'Ο δ' εὐσυνείδητος λεξικογράφος ὁφείλει νὰ καταγράψῃ ἐπιμελέστατα πᾶσαν λέξιν οἵασδήποτε προελεύσεως, καὶ νὰ διευχρινῇ τὴν χρῆσιν αὐτῆς, βέβαιος ὡν ὅτι παρέχων πιστὴν καὶ ὡς οἶόν τε τελειοτάτην εἰκόνα τοῦ γλωσσικοῦ ἴδιώματος, ὅπερ ἔξηρεύνησε, συντελεῖ τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐπιστημονικὴν μελέτην οὐ μόνον γλωσσικῶν, ἀλλὰ καὶ ἰστορικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων. 'Αναμφισβότητον δ' εἶναι ὅτι ἡ βεβαίωσις τοῦ τίνες τῶν ξενικῶν λέξεων εἶναι πανελληνίου χρῆσεως καὶ ἡ ἔξακριβωσις τῶν τόπων ἔνθα τινὲς αὐτῶν ἐπιχωριάζουσι, ὁδηγοῦσιν εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ λόγου, δι' ὃν εἰσήχθησαν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, ἐνίστε δὲ καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν εἰσήχθησαν, καὶ διαφωτίζουσι προβλήματα, ὡν πρὸς μελέτην ἥ δλίγα καὶ ἀνεπιφρή ἔχομεν βοηθήματα ἥ καὶ στερούμενοι παντελῶς βοηθημάτων ἄλλοθεν, ἀναγκαζόμεθα νὰ περιορισθῶμεν εἰς μόνας τὰς ἐνδείξεις, ἀς παρέχει ἥ γλῶσσα.

Εὔτυχῶς ὁ ἔκδότης δὲν διέγραψε τὰς λέξεις περὶ ὧν δὲν εἶχε τὴν βεβαιότητα ὅτι εἶναι ξενικαί· διετήρησε δὲ καὶ ἐκείνας τὰς ξενικὰς λέξεις, ἀς ὑπελάμβανεν ἐλληνικὰς. Παραδέτομεν ὡδε δλίγα ἐκ πολλῶν παραδείγματα. **Δατινικαὶ** λέξεις: βήσσαλη (λατ. *besalis*), ὅπερ γράφων καὶ βύσαλο, καταγράφει δίς ὡς δύο διαφόρους λέξεις: ἀρκλα (arcula), ἀρκλώματα, μεσάλλι (mensa, τὸ τῶν βυζαντ. μεσάλιον), πλάνος, πλανίζω (plana), κόξα (coxa): **βλαχικαὶ**: μηλιόρι (ὅπερ ὑπολαμβάνει ὑποκοριστικὸν τοῦ μῆλον πρόβατον). **ἀλβανικαὶ**: κάλεσα, λάγιο, δῶσα(;) καὶ ντῶσα (χυρία σημασία ὑς, γουροῦνα) **σλαβικαὶ**: κόσα, ἀκόσσιστος, κλίτσα, κλιτοί, ἀρέντα, κόκκοτας, μπάρα, κοῦρθα, βεδρά, δβορός, οὐβίρα, βιρβιρίτσα: **Τουρκικαὶ**: τροφαντό, κοσεύω, πόσι, κλπ.

Αἱ ἀτέλεια αὗται τοῦ Ἡπειρωτικοῦ γλωσσαρίου, προελθοῦσαι ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς ἀδοκίμων μεθοδικῶν κανόνων, δὲν δύνανται βεβαίως οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ ἐπισκοτίσωσιν τὴν ἀξίαν καὶ νὰ ἐλαττώσωσι τὴν χρησιμότητα τοῦ ἔργου τοῦ ἀοιδίμου συλλογέως. 'Η δι' ἀτρύτου φιλοπονίας καταρτισθεῖσα συλλογὴ αὐτοῦ, πλὴν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἄτινα ἕξ αὐτῆς ποριζόμεθα, κατέστησε κοινὸν κτῆμα λέξεις καλλίστας, τὰς ὅποιας δυνάμεθα ἀνενδοιάστως νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὴν γραφομένην γλῶσσαν, πλουτίζοντες αὐτήν, καὶ κατέδειξεν ὅτι ζωνταναὶ διατηροῦνται παρὰ τῷ λαῷ τῆς Ἡπείρου λέξεις ἀρχαῖαι, ὡν ἡ σημερινὴ

σημασία δύναται νὰ προστεθῇ εἰς τὸ λεξικὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς διότι δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἴχον αὐταὶ καὶ τὴν σημασίαν ταύτην, μὴ γνωσθεῖσαν ἐκ τυχαίας περιστάσεως, ὡς μὴ περισωθεῖσαν ὑπὸ ἀρχαίου τινὸς συγγραφέως. Πρὸς βεβαίωσιν τούτων φέρομεν τάκολουνθα παραδείγματα, ληφθέντα ἐκ μιᾶς μόνης σελίδος. (σ. 91).

«Τραμός (δ), ὅσπριον ὄμοιάζον πρὸς τὸ πίσον». Δῆλον ὅτι εἶναι οὐσιαστικὸν ἐξ ἐπιθέτου τεραμός. Τεραμονα ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι τὰ ἀπαλὰ καὶ ἐψανά, τὰ εὐκόλως βράζοντα· «τὸ δὲ τέραμον καὶ ἀτέραμον λέγεται ἐπὶ τῶν ὁσπρίων μόνον» κατὰ Θεόφραστον, ὅστις καὶ τὴν ἰδιότητα ταύτην τῶν ὁσπρίων καλεῖ τεραμότητα.

«Ταφροκοπῶ, ἀροτριῶ βαθέως. Ἐκ τοῦ τάφρος».

«Τριμῆνι (τὸ), εἶδος σίτου σπειρομένου καὶ θεριζομένου ἐντὸς τριῶν μηνῶν». Τριμήνιον καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον «πυρῶν καὶ κριθῶν γένος τρίμηνον» τὸ ἐντὸς τριῶν μηνῶν ὠριμάζον.

«Τροπός, ἡ αὐλαῖ τοῦ πιεπτηρίου τοῦ ἐλαιοτριβείου». Ἡ λέξις εἶναι ἀρχαία, γινώσκομεν δὲ μόνον δύο σημασίας αὐτῆς (τοῦ ἴμαντος δι' οὐ προσδένετο ἡ κώπη εἰς τὸν σκαλμόν, καὶ μέρους τῆς νεώς). Οὔτε δὲ Ἑλληνικόν, οὔτε λατινικὸν ἵδιον ὄνομα τῆς αὐλακος τοῦ πιεπτηρίου τῶν ἐλαιῶν περιεσώθη.

«Τροπωτῆρες (αἱ), τμῆμα τοῦ ἀρότρου». Ἡ ἀρχαία λ. τροπωτὴρ ἔχει τὴν αὐτὴν καὶ ὁ τροπὸς σημασίαν, διετηρήθη δ' ἐν τῷ σημερινῷ κοινῷ τύπῳ τροπωτῆρα (ἥ) εἰς τὴν σημασίαν ταύτην. Ὁ Ἀραβαντινὸς δὲν καθορίζει ἀκριβέστερον τί μέρος τοῦ ἀρότρου ὀνομάζεται οὕτω· ἀν τροπωτῆρες εἶναι τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον λουρὶ ἢ λουρικό (τὸ μέσαβον, ἢ ἐχέριον τῶν ἀρχαίων) εἶναι εὐνόητον διατὶ ἡ λ. χρησιμεύει πρὸς δήλωσιν τοῦ ἴμαντος τοῦ ἀρότρου.— Καὶ ἄλλῃ τις λέξις τοῦ Ἡπειρωτικοῦ γλωσσαρίου (σ. 49) ἡ λ. κέρος (δ) (γραπτέον καῖρος) σημαίνουσα ἐπίσης μέρος τοῦ ἀρότρου, εἶναι πιθανῶς ἀρχαῖος ὄρος· διότι καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἐγίνετο χοῆσις τῆς λέξεως ταύτης ἐπὶ τῆς ὑφαντουργίας δηλοῦσα «σειράν τινα δι' ᾧς οἱ στήμονες διείργονται»¹⁾.

¹⁾ Φώτιος. Βλ. H. Blümner, Technologie u. Terminologie der Gewerbe u. Künste τ. I. σ. 126 κέ.

«Τροφάλι (τὸ), στρογγύλος τυρός». Τὸ ἀρχαῖον τροφάλιον (ύπουκορ. τοῦ τροφαλίσ). Ἡ σημερινὴ χρῆσις τῆς λ. ὑρίζει ἀκριβέστερον ἵσως καὶ τὴν παρ' ἀρχαίοις σημασίαν. «Τροφαλὶς κυρίως ὁ κύκλος τοῦ τροχοῦ» ἔρμηνενει δὲ Σχολιαστὴς τοῦ Παβενναίου κώδ. τοῦ Ἀριστοφ. Σφηκ. 838· ἐν ᾧ δὲ νεώτερος λέγει: οἱ μὲν τὸν ἐπιμήκη τυρόν, οἱ δὲ τροχὸν τυροῦ». Τὸ παρ' Ἡσυχίῳ «τροφαλίς, τυρὸς μακρὸς» δὲ Κοραῆς διώρθωσε τυρὸς μαλακός.

«Τρόχαλο (ιὸ), λεῖος λίθος ἐκ τῶν παρὰ τὴν ὅχθην ποταμοῦ. Ἐπίσης τὸ ἀποσπορισθὲν στέλεχος τοῦ ἀραβισίτου, κόχλαιξ»(;)»

«Τρόχαλος... ὁ περὶ τὴν ἄλωνα ἐκ λίθων κύκλος». Οὗτος ἐδηλοῦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ διὰ τῶν λέξεων ἵσως τροχὸς καὶ τρόχωμα· τὸ δὲ ἐπίνθετον τροχαλὸς ἦτο ἐν χρήσει ἐπὶ ἄλλων σημασιῶν, συναφῶν ὁπωςδήποτε πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἡπειρωτικῶν λέξεων σημαινόμενα.

Πολλαὶ τῶν λέξεων ἀναφέρονται εἰς ἔθιμα ἢ δοξασίας, ἢ περιέχονται εἰς ὅρκους, εὐχὰς κατάρας ἢ παροιμίας, τὰς ὅποιας παραδέτει ὁ συλλογεύς, ἢ εἰς μόνην τὴν δημοτικὴν ποίησιν εὐχρηστοῦσιν. Ὁδεν καὶ δὲ λαυγράφος πολλὴν δύναται νὰ καρπωθῇ ὥφελειαν ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Ἡπειρωτικοῦ γλωσσαρίου. Δυστυχῶς αἱ ἔρμηνειαι τῶν τοιούτων λέξεων εἶναι κατ' ἀνάγκην βραχεῖαι, εἰς τινας δὲ εἰσεχώρησαν ἀνακρίβειαι, εὐκόλως διορθούμεναι. Οὕτως ἐν λ. ἀλετροπόδα λέγεται, διτι «κυρίως καλεῖται οὕτως ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Σειρίου, ὃς ἔχων δμοιότητά τινα πρὸς τὸ ἀροτρον». Ὁ Σειρίος δὲν εἶναι ἀστερισμός, ἀλλ' ἀστήρ. Ἀλετροπόδα δὲ εἶναι τὸ πανελλήνιον ὄνομα (ἡδη ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων) τοῦ ἀστερισμοῦ 'Ωρίωνος¹⁾.

«Ἀλιδοριά, εἰδος δρυός, ἡς ἡ ξυλεία εἶναι εὔτελής». Γραπτέον ἀλιδοριά. Καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος λοιδοριά(=λοιδορία) καλεῖται εἰδος δρυός (*quercus illex* L.). Τὸ ὄνομα συνάπτεται πρὸς δημώδη παράδοσιν²⁾.

«Παγανά (τὰ). Θεότητες τῆς νυκτός, Δρυάδες.» Καὶ ἀλλαχοῦ *Παγανά*, *Παγανοὶ* λέγονται οἱ δαίμονες τοῦ δωδεκαημέρου, οἱ κοινότε-

¹⁾ Βλ. τὰς ἐμάς Παραδόσεις σ. 825 - 6.

²⁾ Βλ. αὐτ. σ. 784.

ρον Καλλικάντζαροι. Τὸν λόγον δι' ὃν οὕτως ὠνομάσθησαν ἀνέπτυξα εἰς τὰς ἔμας Παραδόσεις (σ. 1245. 1254 κε.).

«Αντριᾶς, ὁ Δεκέμβριος, διότι κατ' αὐτὸν συμπίπτει ἡ ἑορτὴ τοῦ τοῦ ἄγιου Ἀνδρέου». Ἐλλ' ἡ ἑορτὴ τοῦ ἄγιου ἀγεται τὴν 30 Νοεμβρίου. Ἐκ τῆς ἑορτῆς δ' ὅμως δὲν ὠνομάσθη ὁ Νοέμβριος Ἀνδριᾶς, ὡς ὁ Ὁκτώβριος ἐκ τοῦ κατ' αὐτὸν ἑορταζομένου ἄγιου Δημητρίου, ἀλλ' ὁ Δεκέμβριος, ὡς ἀκριβῶς γινώσκω. Περὶεργον δ' εἶναι ὅτι καὶ ἐν ἄλλαις γλώσσαις διὰ τὴν κατὰ τὸ τέλος Νοεμβρίου ἑορτὴν ὀνομάζεται ἀπὸ τοῦ ἄγιου Ἀνδρέου ὁ Δεκέμβριος. Ἀλβανιστὶ ὁ Δεκέμβριος λέγεται Σενδρέου,¹⁾ ἡ Σε Nderé (γεγκιστὶ) ἡ Σεν Evdrek (τοσκιστὶ).²⁾ Ρωμουνιστὶ Indrea, Undrea, Andrea. Γερμανιστὶ (ἐν Κάτω Ρήνῳ), Sant Andreismaint (μὴν τοῦ ἄγιου Ἀνδρέου). Ματζυαριστὶ szent Andreas' hava. Ἐν Σαρδηνίᾳ δ' ὅμως Santu Andria ὀνομάζεται ὁ Νοέμβριος³⁾.

Τῶν παρατεθεμένων παροιμιῶν τινὲς δὲν συμφωνοῦσιν πρὸς τὰς ἐν τῷ Παροιμιαστηρίῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συλλογέως ἐκδοθείσας. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅχι διότι αἱ τοῦ Γλωσσαρίου εἴναι παραλλαγαὶ τῶν ἐν τῷ Παροιμιαστηρίῳ, ἀλλὰ διότι δυστυχῶς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἔργοις αὐτοῦ δὲν μεταγράφει πιστῶς τὰ δημώδη κείμενα ὡς προφέρονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Οὕτω λ. χ. ἐν σ. 16 τῆς παροιμίας «Κάλλιο ἀγουροφάγης παρὰ ὁριμοφάγης» ἐν τῷ Παροιμιαστηρίῳ (ἀρ. 577) ἡ τελευταία λέξις γράφεται πιστότερον «γουρμοφάγης». Ἐν σ. 21: «Ἄντα διψάῃ ἡ αὐλή σου, δέξω νερό μὴ κύνης». Ἐν τῷ Παροιμ. ἀρ. 1010: «Οταν διψῇ κτλ». Ἐν σ. 22: «Ἀπανουθιὸς τὴν χαρά, νά σου κι' ὁ χαρατσιάρης», ἐν δὲ τῷ Παροιμιαστ. ἀρ. 100: «Ἀπάνω σ' τὴν χ. κι' ὁ χ». Ἐν σ. 89: «Τὸ δόσιμο τοῦ χωριοῦ (;) σώσιμο τῆς ψυχῆς». Πρβλ. Παροιμιαστ. ἀρ. 1315. Ἀκοιβέστατα τὴν ἡπειρωτικὴν ταύτην παροιμίαν μετέγραψεν ὁ Δ. Σάρρος: Δόσμου τοῦ χεριοῦ, σώσμου τις ψυχῆς.

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ.

¹⁾ Χριστοφορίδον, Λεξικὸν τῆς Ἀλβανικῆς ἐν λ.

²⁾ Hahn, Alban. Studien τ. II σ. 111.

³⁾ O. v. Reinsberg-Düringsfeld ἐν Jahrbuch f. roman. u. englische Lit. 1864 τ. V σ. 363.

Παναγ. Γ. Μακρη. Ἡράκλεια τοῦ Πόντου μετά τινων ἀρχαίων τοποθεσῶν. Εἰδήσεις τοπογραφικαί, ἴστορικαι, στατιστικαί καὶ ἀρχαιολογικαί. Ἐν Λαζήναις (;) 1908 8ον σ. 158, γρόσ. 12.

Ο συγγραφεύς, διευθυντής τῶν ἐν Ἡράκλειᾳ τοῦ Πόντου ὁρθοδόξων ἐκπαιδευτηρίων, λίαν φιλοτίμως καὶ φιλοπόνως, ἀλλ' ἀνευ μεθόδου καὶ κριτικῆς, περισυνέλεξεν ἵκανὰς γεωγραφικάς, ἴστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς εἰδήσεις περὶ τῆς νῦν μικρᾶς πολίχνης Ποντοχρακλείας (τουρκ. Ἐρεγκλί), τῆς κατεχούσης τὴν θέσιν τῆς ὀνομαστῆς κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους πόλεως Ἡράκλειας. Τὴν λαογραφίαν δ' ὅμως τῆς Ποντοχρακλείας δυστυχῶς παντελῶς ἡμέλησε νὰ ἔξετάσῃ, ἐνῷ ἐν τῇ πρὸ εἰκυσσαετίᾳ περίπου ἐκδοθείσῃ μονογραφίᾳ αὐτοῦ περὶ τοῦ Κατιρλὶ τῆς Βιθυνίας ἵκανὴν περιέλαβε λαογραφικὴν ὄλην. Πενιχροτάτας δέ τινας μόνον τὸ προκειμένον βιβλίον περιέχει εἰδήσεις περὶ τῶν παρὰ τὴν Ἡράκλειαν ἀγιασμάτων (σ. 36-7) καὶ περὶ δύο δοξασιῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ἀρχαῖον παρὰ τὴν πόλιν ταύτην νεκυομαντείον (σ. 105).

Π.

Γενικὴ γεωγραφικὴ καὶ ἴστορικὴ περιγραφὴ ἀρχαία καὶ νεώτερα τῆς νήσου Νισύρου μετά τῶν πέρῃς μικρῶν νήσων καὶ αἱ θερμοπηγαὶ αὐτῆς ὑπὸ Γεωργίου Παπαδοπούλου σχολάρχου. Ἐν Νισύρῳ (;) (Σμύρνη; 1909, 8ον σ. 109).

Πλὴν ἀξιολόγων τοπογραφικῶν πληροφοριῶν καὶ εἰδήσεων περὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς νήσου, ἡ μονογραφία αὗτη περιέχει ἐκθεσιν τῶν κατὰ τὸν γάμον (σ. 56-67), τὰς βαπτίσεις (σ. 67-9), καὶ τὰς κηδείας ἐθίμων (σ. 69-71), περιγραφὴν τῶν ἐνδυμάτων τῶν Νισυρίων (σ. 71-3) καὶ λεξιλόγιον (σ. 80-99), πολλῷ πλουσιώτερον τοῦ δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐν Ζωγραφείῳ ἀγῶνι τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλλ. φιλολογ. συλλόγου (σ. 381-8).

Π.

Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453 συγγραφεῖσα μὲν ὑπὸ **Α. Δ. Μόρτυμανν** (πατρὸς) μεταφρασθεῖσα δὲ ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ **Α. Βαθειάδου** (Λεσβίου) προτάξαντος σὺν ἄλλοις καὶ βιογραφίαν Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου καὶ συμπληρωθεῖσα διὰ τῆς ἐμβριθοῦς πραγματείας τοῦ **Ξ. Α. Σιδερίδου** περὶ τοῦ θανάτου, τοῦ τάφου καὶ τῆς σπάθης Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. Ἐκδίδοται τὸ πρῶτον οὕτω διεσκευασμένη καὶ συμπεπληρωμένη μετ' εἰκόνων καὶ τοπογραφήματος τῆς Κωνσταντι-

νουπόλεως. Ἐν Κων/πόλει, ἐκδότης Εύνοϊκός Ν. Κούζης 1909 8ον σ. 216 γρόσ. 5.

Ἡ σχοινοτενής ἐπιγραφὴ περιέχει πλήρη πίνακα τῶν περιεχομένων τοῦ βιβλίου. Εἶναι δὲ τοῦτο ἀπλῆ ἀνατύπωσις τῆς ἐν ἔτει 1859 ἐν Ἀθήναις ἐκδοθείσῃς μεταφράσεως, ἡς ὁ μεταφραστὴς ἐδηλοῦτο διὰ μόνον τῶν ἀρκτικῶν στοιχείων τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ A. B. Καὶ ὁ πρόλογος καὶ ὁ ἀτελέστατος βίος τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ἔμειναν παντελῶς ἀμετάβλητα. Προσετέθη δ' ὅμως ἐν τέλει ἡ ἀξιολογωτάτη μονογραφία τοῦ κ. Ξ. Α. Σιδερίδου, ἡ δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι *Μελέτη* (1908 σ. 65 - 78. 129 - 146). Ἐν τῇ μονογραφίᾳ ταύτῃ ἐκτίθενται καὶ ἔξετάζονται κριτικῶς αἱ φερόμεναι παραδόσεις περὶ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ τάφου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου· ὃταν ἡτο δὲ πληρεστέρα, ἢν ἐγίνωσκεν ὁ συγγραφεὺς καὶ τὰς ἐμάς Παραδόσεις (ἀρ. 33. 34 καὶ σημειώσεις αὐτ.), ὅπου ἐπίσης πολὺς γίνεται λόγος περὶ τῶν αὐτῶν παραδόσεων.

Π.

Ἐπαυ. I. Παπαγιανᾶ. δημοδιδασκάλου, οἱ μῆνοι. 1909. Βιβλιοπωλεῖον Δ. Δημητράκου ἐν Ἀθήναις. 8ον σ. 45.

Ἐν τῇ μικρᾷ αὐτοῦ πραγματείᾳ ὁ φιλότιμος συγγραφεὺς, ἀφ' οὗ ἐκθέτει εἰσαγωγικῶς τὰ περὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν μύθων καὶ τὰ περὶ τῆς σχέσεως τῶν νέων ἐλληνικῶν μύθων πρὸς τοὺς παλαιούς, εἰσέρχεται εἰς τὸ κύριον μέρος, ἐν ᾧ πρῶτον μὲν προσπαθεῖ νὰ ἀποδεῖξῃ τὴν σπουδαιότητα τῶν μύθων ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως, εἴτα δ' ἀναφέρει ἑτέρους λόγους τῆς σπουδαιότητος τούτων (ἥτοι τὴν συμβολὴν αὐτῶν πρὸς ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν καλῶν τεχνῶν, τῆς φιλοσοφικῆς παραστάσεως, τῆς Ἡθικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας), τέλος δὲ προσπαθεῖ νὰ καταδηλώσῃ τὴν παιδαγωγικὴν σημασίαν αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὰς γνώμας ἵκανῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν, αἵτινες περιέχουσι σχεδὸν πάντας τοὺς λόγους, δι' οὓς οἱ μῆνοι ἀποβαίνουσιν ἀπαραίτητον σχολικὸν ἀνάγνωσμα. Ἐν ἐπιλόγῳ ὁ συγγραφεὺς ἐξάγει κατὰ τὸ μᾶλλον ἥ ἥττον δρθὰ συμπεράσματα περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐν τοῖς σχολείοις ἰδίᾳ χρησιμοποιήσεως αὐτῶν ὡς ἀναγνώσματος. Ἡ ἐξέτασις ἐκάστου τῶν μνημονευθέντων

θεμάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μετὰ τῆς δεούσης εὐρύτητος, βαθύτητος καὶ μεθοδικότητος, ἀπλούστατα διότι ὁ συγγραφεὺς νῦνεις μόνον περὶ αὐτῶν ἥθέλησε νὰ δώσῃ,—ἄν καὶ αὗται ἡδύναντο νὰ δοθῶσι κάπως ἐπιστημονικώτερον,—κύριον δὲ σκοπὸν προέθετο νὰ μεταδώσῃ διὰ τούτων εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους τὸ Ἰδιον αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς μύθους διαφέρον, νὰ παρορμήσῃ δὲ τούτους οὕτως εἰς τὴν συλλογὴν καὶ πολλαπλὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν. Τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον αὐτὸς πρῶτος πληρῶν παραθέτει ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, πλὴν παραδόσεών τινων εἰλημμένων ἐκ τῆς συλλογῆς Ν. Γ. Πολίτου, καὶ τρεῖς παραδόσεις καὶ τρία δημοτικὰ ἄσματα, παραλλαγὰς γνωστῶν, πάντα δὲ ὅπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως μεταγραφέντα ἐκ τῆς ἀπὸ στόματος παραδόσεως ἐν Κυνουρίᾳ· ὑπισχνεῖται δ' ὅτι θὰ ἐκδώσῃ προσεχῶς ἐν Ἰδίῳ βιβλίῳ συλλογὴν τοιούτων. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ δὲ κρίνομεν ἀσκοπὸν νὰ συστήσωμεν εἰς τε τὸν φιλότιμον συγγραφέα καὶ τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ δημοδιδασκάλους, ὅπως θεωρήσωσι τὴν ἐπιμελῆ καὶ ἀκριβῆ συλλογὴν ἀνεκδότων μύθων ὃς τὴν σπουδαιοτέραν καὶ ὀφελιμωτέραν πασῶν τῶν ἐργασιῶν, ἐφ' ἃς δύναται νὰ παρορμήσῃ τούτους τὸ πρὸς τοὺς μύθους διαφέρον αὐτῶν.

Δ. Ι. Λ.

Σιών. Εὑρετήριον μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων, ὑπὸ Ἱεζεκιὴλ Βελανιδιώτου. Ἔν Αθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1909. Συν σ. 112 δρ. 2.

Εὑρετήριον τῶν περιεχομένων τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου Διονυσίου Λάτα ἐκδιδομένης ἀλλοτε (ἀπὸ τῆς 7 Ἰανουαρίου 1881 μέχρι τῆς 26 Ἰουνίου 1889) ἐκκλησιαστικῆς ἐφημερίδος *Σιών*. Τοῦ εὑρετηρίου τούτου προτάσσεται βίος τοῦ Διονυσίου Λάτα καὶ εἰκὼν αὐτοῦ. Ἡ *Σιών* ἐδημοσίευσε σποράδην καὶ τινας λαογραφικὰς εἰδήσεις, ἰδίως ἔθιμα θρησκευτικά, καὶ πολλάκις διέλαβε περὶ δεισιδαιμονιῶν, καταπολεμοῦσα ταύτας. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον τὸ ὑπὸ τοῦ φιλοπονωτάτου ἀρχιμανδρίτου κ. Ἱεζεκιὴλ Βελανιδιώτου συνταχθὲν λεπτομερέστατον καὶ ἀκριβέστατον εὑρετήριον τοῦτο τῶν περιεχομένων εἶναι καὶ εἰς τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἐλληνικὴν λαογραφίαν χρήσιμον.

Π.

Άγις Θέρος, Δημοτικά τραγούδια Μετὰ προλόγου καὶ εἰκονογραφιῶν ὑπὸ Π. Ρούμπουν. Ἐκδοτικὴ Ἐταιρεία ὁ Φοῖβος. Ἀθῆναι 1909. 8ον σ. 126 δρ. 3.

Φαιδωνός I. Κονκουλέ, Οἰνουντιακά ἡ μελέτη περὶ τῆς ιστορίας, τῶν ἥθων καὶ ἐθίμων καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἴδιωματος τοῦ δήμου Οἰνούντος τῆς ἐπαρχίας Λακεδαιμονος. Ἐν Χανίοις 1908. 8ον σ. 311.

Παπαγεωργίου Δ. Ἰστορία τῆς Σκύρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἐν Πλάτραις 1909. 8ον σ. 190 δρ. 4.

Κορωναίου N. I. Λεξικὸν γεωγραφικὸν ἔλληνικόν. Ἐν Χαλκίδι 1909. 16ον σ. 53.

Dieterich Karl. Sprache u. Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden im Vergleich mit denen der übrigen Inseln des ägäischen Meeres. Wien. Alfr. Hölder 1908 (Kaiserl. Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung VII). 4ον στήλ. 526.

Altenkirch Rud. Die Beziehungen zwischen Slaven und Griechen in ihren Sprichwörtern. Ein Beitrag zu vergleichenden Parömiographie. Teil I. Inaug.-Diss. Berlin 1908.

— II Μέρος· ἐν Archiv f. slavische Philologie. 1909 τ. XXX σ. 321-364.

Χατζιδάκι Γ. I. Κρητικοὶ χοροί. Danses crétoises. Σειρὰ πρώτη. Πηδηκτὸς Μαλεβυζιώτικος καὶ Καστρινός. Διὰ μανδολῖνον καὶ βιολί. Ἡράκλειον Κρήτης (1909) δρ. 1.

Delehaye Hippolyte. Les légendes grecques des saints militaires, Paris, Alph. Picard 1909. 8ον σ. 271 φφ. 6.

Roscher W. H. Die Zahl 40 im Glauben, Brauch u. Schrifttum der Semiten. Ein Beitrag zur vergleichenden Religionswissenschaft, Volkskunde und Zahlenmystik. Leipzig, Teubner 1909 (Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse d. kgl. sächsischen Gesellschaft d. Wissensschafften τ. XXVII ἀρ. 4). 4ον σ. 90—138.

— Die Tessarakontaden u. Tessarakontadenlehre der Griechen u. anderer Völker. Leipzig, Teubner 1909. 8ον σ. 19 — 206. Μάρκ. 6.

Krauss Fr. S. Slavische Volkforschungen, Abhandlungen über Glauben, Gewohnheitstrechte, Sitten, Bräuche und die Guslarenlieder der Südslaven. Vorwiegend auf Grund eigener Erhebungen, Leipzig. W. Heims 1908. 8ον μέγα σ. VII, 431.

Groh Frant. Topografie Starych Athen. Ἐν Πράγᾳ 1909. 8ον σ. 131.

Struck Ad. Makedonische Fahrten. I Chalkidike. Wien u. Leipzig 1907 8ον σ. 88 Μάρκ. 2.25.—II Die Makedonischen Niederlande. Sarajevo 1908. 8ον σ. 99 Μάρκ. 2.20. (Zur Kunde der Balkanhalbinseln. Reisen u. Beobachtungen herausgegeben von Carl Patsch. τεῦχ. 4.7).

Krumbacher Karl. Κτήτωρ ein lexikographischer Versuch. Strassburg 1909. Ἀπόσπ. ἐκ τῶν Indogerman. Forschungen τ. XXV σ. 393—421.

Triandaphyllidis Manolis A. Studien zu der Lehnwörtern der Mittelelgeischischen Vulgärliteratur Inaug.-Diss. Marburg i. H. 1909. 8ον σ. 77.

Triandaphyllidis Man. A. Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur. Strassburg K. I. Trübner 1909 8ον σ. 192.

Νικολαΐδου Κωνστ. πρώην γυμνασιάρχου, 'Επυμολογικὸν λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης. 'Ἐν Ἀθήναις 1909 8ον σ. μζ' 598.~

Δίτεριχ Καρ. Μικρὸν λεξικὸν τῆς ὁμιλούμενῆς καὶ γραπτῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Μέρος Β'. Γερμανο-νεοελληνικόν. 'Ἐν Ἀθ. Μπέν καὶ Μπάρ. Berlin Schöneberg. (1909) 16ον σ. XXV. 768+40, Μάρκ. 3.50.

Dürr J. Fr. Die Kultur und das Bildungswesen der Balkanländer. Leipzig, Dürr 1910. Τεύχος I Das griechische Unterrichtswesen unter Mitwirkung der griechischen Regierung herausgegeben 8ον σ. VII, 132.

Βακαλοπούλου Ν. δημοτικοῦ λατροῦ Σμύρνης, ὁ Συλλαῖος. Πρωτότυπος ἀστιανὴ μυθιστορία. Σύγγραμμα γλωσσολογικόν, κοινωνιολογικὸν καὶ λίαν τερπνόν. 'Ἐν Σμύρνῃ 1909. Τόμος Α'. 4ον σ. 80.

Περὶ πολλῶν τῶν ἀναγραφομένων ἀνωτέρῳ βιβλίῳν θὰ γίνη λόγος εἰς τὰ ἐπόμενα τεύχη τῆς Λαογραφίας.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

'Ἐν σ. 54 στ. 16 ἀντὶ 1385 γρ. 1389.—σ. 72 στ. 1. ἀντὶ μιᾶ γρ. μία. στ. 4 ἀντὶ μέσ' σ' ἔνα γρ. μέσα 'ς ἔνα. 'Ἐν σ. 73 στ. 17 ἀντὶ 'ς τῇ τύχῃ γρ. 'ς τὴν τύχην. στ. 13 κάτωθεν ἀντὶ καὶ εἴπανε γρ. καὶ τς εἴπανε —'Ἐν σ. 74 στ. 8 ἀντὶ 'ς τῇ πατρίδᾳ του γρ. 'ς τὴν πατρίδᾳ του. στ. 7 κάτωθεν ἀντὶ ἔφερε γρ. ἔξερε. στ. 4 κάτωθεν ἀντὶ λευτερίᾳ γρ. λευτερία.—'Ἐν σελ. 75 στ. 6 ἀντὶ ἴδική σου γρ. ἴδική σου. στ. 12 κάτωθεν ἀντὶ τὴν καρδιά γρ. τὴν καρδία.—'Ἐν σ. 401 στ. 11 κάτωθεν ἀντὶ 1886 γρ. 1866.—'Ἐν σ. 157 στ. 3 ἀντὶ ἀπανθήσωσιν γρ. ἀπανθίσωσιν.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ. Βλ. σ. 331 τοῦ ἀνά χειρας τεύχους. 'Αποκρινόμενος εἰς ἐπιστολὴν τῆς διευθύνσεως, δικ. Α. Τραυλαντώνης γράφει τὰ ἔξῆς: «Ἐχετε δίκαιον. Τὸ μεραρπᾶ δὲν είναι λέξις ἀλβανική. ἔγω δὲ ἡ πατήθην, διότι ἥκουσα αὐτήν πάντοτε ἀπὸ στόματα Αλβανῶν. Καθ' ἄ μὲ ἐβεβαιώσε τουρκομανῆς γνώριμος, είναι λέξις τουρκική (πιθανῶς ἀραβικῆς προελεύσεως), γίνεται δὲ χρῆσις ταύτης μόνον μεταξὺ πιστῶν (ὅπως καὶ τῆς λέξεως σελιάμ) οὐτως; δὲ εἰσερχόμενος χαιρετίζει καὶ ἀντιχαιρετίζεται. μετά |δὲ τὸν πρῶτον χαιρετισμόν, δὲ δεχόμενος προσφωνεῖ τὸν ἐλθόντα μεραρπᾶ. Ή λέξις μουραρπᾶ είναι ἐπίσης (ώς μὲ ἐβεβαιώσεν δικ. Α. αὐτὸς) τουρκική, σημαίνουσα πρᾶγμα τετραγωνικόν. Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τις ἡ σχέσις τῆς ἐννοίας ταύτης πρὸς τὴν τῆς εὐτραπέλου διηγήσεως».

ΑΓΝΕΙΑΣ ΠΕΙΡΑ

ΥΠΟ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

Μεταξὺ τῶν ποικύλων ἐν τῇ τέχνῃ παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι, διὰ τῶν αἰώνων ἔξειλιχθεῖσαι, διεμόρφωσαν τὴν Χριστιανικὴν καὶ, εἰδικώτερον, τὴν Βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν, ἀποκρυσταλλωθεῖσαν εἰς ὥρισμένα ἰδιαζόντως ἀρεστὰ εἰκονογραφικὰ θέματα, — εὐρίσκομεν ἐνιαχοῦ παράστασιν σπανιωτάτην, ἀκατάληπτον, ἥδη ἐν παλαιοῖς χρόνοις, καταστᾶσαν, ἔξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσαν διὰ τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὴν δοξασίαν: τὴν παράστασιν τῆς Θεοτόκου ὑποβαλλομένης εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς παρθενίας.

Ἡ ἀσυνήθης αὕτη παράστασις, ἀποτελοῦσα παροδικόν, τὰ μάλιστα δ' ὅμως ἀξιοσπούδαστον ἐπεισόδιον τῆς μεγάλης Βυζαντιακῆς εἰκονογραφικῆς ἐποποίης, ἀπαντᾶται εἰς σπάνια τινα μνημεῖα τῆς Χριστιανικῆς τέχνης: ἐλεφάντινα μνημεῖα τῆς Ραβέννης, καὶ δὴ πυξίδες καὶ δίπτυχα (Ε' — Σ' ἐκ.), ἵστορημένα χειρόγραφα καὶ τοῖχοι ναῶν (Ι' — ΙΒ'), εἰκόνες ὁωσικαὶ ἐπὶ ξύλου (ΙC' ἐκ.), — παριστάνουσι τὴν Θεοτόκον, πίνουσαν τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως προσφερόμενον εἰς αὐτὴν Ὅδωρ τοῦ ἔλεγμοῦ ἥ τῆς ἔλέγξεως, διὰ τοῦ ὁποίου θέλει ἀποδεῖξει τὴν ἀγνότητα αὐτῆς, καὶ τὸ ὁποίον θέλει δοξάσει τὴν Παρθένον.

Τὸ σπάνιον ὅμως τοῦτο εἰκονογραφικὸν θέμα τοῦ ἔλεγχου τῆς ἀγνείας εὐρίσκεται συχνότατα ὡς θέμα λαογραφικὸν εἰς τὰς παραδόσεις τὰς ἑλληνικὰς περὶ τῶν ἀγνῶν παρθένων, τῶν ἀμιάντων παρθένων κατὰ τὰς ἑβραϊκὰς παραδόσεις, τῶν ὁποίων ἀπήχησις διεσώθη εἰς τὰ σοφιστικὰ μυθιστορήματα τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, καὶ εἰς

τὰ ἐκ τούτων ἐμπνευσθέντα βυζαντινά, — παραδόσεις, αἱ δποῖαι εἰσεχώρησαν καὶ εἰς διηγήσεις τῶν Ἀποκρύφων Εὐαγγελίων, καὶ ἐπὶ τῆς Παρθένου ἐφαρμοσθεῖσαι, καὶ ὡς ἀπιτέρα τῆς ἀγνείας αὐτῆς ἀπόδειξις καὶ ἔξυμνησις, καὶ ἐπὶ ἔργων τέχνης ἀποκρυσταλλωθεῖσαι.

'Ατελεύτητος εἶναι ἡ σειρὰ τῶν παραδόσεων, ἵστοριῶν ποικίλων, λογοτεχνικῶν ἔργων κατὰ φύσιν καὶ κατὰ τέχνην, τὰ δποῖα θέμα ἔχουσιν οὐσιῶδες τὰς περιπτείας δύο ἐραστῶν, τὴν ἀμοιβαίαν ἀναζήτησιν καὶ τὴν μετὰ περιπτείας πολλὰς εὐτυχῆ συνένωσιν, — ἀπὸ τῆς Ἐλένης καὶ τῆς Πηγελόπης ἕως τὴν Γενοβέφαν, ἕως ἀκόμη καὶ τοὺς Promessi Sposi τοῦ Manzoni. Εἰς ἄπαντα ταῦτα τὰ πνευματικὰ προϊόντα, τὰ δποῖα περὶ τὸ γενικὸν τοῦτο θέμα περιψφανεν εἴτε ἡ κατὰ φύσιν εἴτε ἡ κατὰ τέχνην δημιουργία τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας, παρὰ πάντα τὰ ποικίλατα τὰ λογοτεχνικὰ καὶ τὴν διακύμανσιν τῶν ἐπεισοδίων τοῦ μύθου, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς πολλὰ ὑποστάσης κόρης ὑπόκειται ἡ διὰ πάσης δοκιμασίας διατηρηθεῖσα, καὶ εἰς τέλος πανηγυρικῶς ἐπιδεικνυομένη ἀγνεία αὐτῆς.

'Η πανηγυρικὴ αὐτὴ καθιέρωσις, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀγνῆς, τῆς ἀμιάντου παρθένου τῶν παραδόσεων δὲν ἐμφανίζεται, ὡς εἰκός, ὑπὸ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον εἰς πάντα τὰ εἰδη τῶν λογοτεχνημάτων τούτων. Διάφορος εἶναι ἡ διατύπωσις, ὑπὸ ποικίλα λογοτεχνικὰ τεχνάσματα ἔκαστον δημιούργημα ἐπιδεικνύει τὴν ἀγνότητα τῆς ἡρωΐδος αὐτοῦ. Καί, ὡς εἶναι ἀκόμη εὔλογον, ὅσῳ γνησιώτερον δημώδες εἶναι τὸ λογοτέχνημα, τόσῳ καὶ ἐμφαντικωτέρα εἶναι ἡ ἐπίδειξις τῆς ἀγνείας, ὅσῳ δὲ προχωροῦμεν εἰς ἀληθῶς λογοτεχνικώτερα δημιουργήματα τόσῳ τεχνικώτερον ὑποδεικνύεται αὕτη, ὑπὸ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τεχνήεντα ποικίλατα ἐπιδεικνυομένη.

'Η ἀρχικὴ ὅμως ἀπόδειξις δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀπτὴ περὶ τοῦ πράγματος πεῖρα, εἰς τὴν δποίαν ὑπέβαλε καὶ τὴν Παρθένον ἡ ἀπιστος μαῖα, ὡς ἐν τοῖς Ἀποκρύφοις διετυπώθη: «Καὶ ἔβαλε Σαλώμη τὸν δάκτυλον αὐτῆς εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς καὶ ἡλάλαξε καὶ εἴπεν· Οὐαὶ τῇ ἀνομίᾳ μου καὶ τῇ ἀπιστίᾳ μου, ὅτι ἔξεπείρασα Θεὸν ζῶντα». 'Αλλ' ἡ ἀληθῆς ἀπόδειξις εἶναι ὁ διὰ πανηγυρικῆς ἱεροτελεστίας ἔλεγχος, ὁ κυρίως εἰς τὰς Ἑλληνιστικὰς παραδόσεις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ σοφιστικὰ Ἀλεξανδρινὰ μυθιστορήματα διατυπωθεῖς διὰ τῶν λέ-

ξεων ἀγνείας πεῖρα,— καὶ εἰς ταύτην τὴν ἀγνείας πεῖραν,— καὶ ἵδιως εἰς ταύτην,— ὑποβάλλεται καὶ ἡ κατ' ἔξοχὴν Παρθένος, καὶ κατὰ τὰ κείμενα τὰ Ἀπόκρυφα καὶ κατὰ τὰ ἐκ τούτων ἐμπνευσθέντα ἔργα τέχνης.

Τὸ κύριον, τὸ οὖσιῶδες χαρακτηριστικὸν τῆς πείρας ταύτης εἶναι ἡ διὰ τῆς εἰς κίνδυνον δεινὸν ὑποβολῆς δοκιμασία καὶ ἀπόδειξις τῆς ἀγνείας.

Ο τύπος οὗτος, διὰ τοῦ ὁποίου πιστοῦται τῆς διαβαλλομένης παρθένου ἡ ἀγνεία, τῆς παρθένου τῶν λαογραφικῶν, τῶν Ἑλληνιστικῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν παραδόσεων, προέρχεται ἐκ τῶν παγκοσμίων, ἀνθρωπολογικῆς φύσεως δοξασιῶν περὶ ἀναμείξεως τοῦ θείου εἰς τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου καὶ προστασίας ὑπ' αὐτοῦ τῆς καταδιωκομένης ἀθφότητος, τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ κοινὸν δόνομα δρδαλίαι, ἥτοι θεοκρισίαι.

Ο ἀναζητῶν εἰς τὴν πρωτογενῆ ἀνθρωπότητα τοῦ πολιτισμοῦ τὰ σπέρματα, πρέπει ν' ἀποδώσῃ θέσιν ἐπιφανῆ εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην, τὴν ἴσχυρὰν ἐπίδρασιν ἀσκήσασαν ἐπὶ τῶν διαπλασσομένων κοινωνιῶν, καὶ μεγάλως συντελέσασαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου.

Κατὰ τὴν πρωτογενῆ ἀντίληψιν τοῦ κατὰ φύσιν ἀνθρώπου τὰ ὑπὲρ αὐτὸν δύντα ἐπεμβαίνουσιν ἀδιακόπως εἰς τὰ ἀνθρώπινα συμβάντα: διὰ πράξεων ἀπτῶν, αἱ ὁποῖαι συνοδεύουσι τύπους καὶ ἰεροτελεστίας καθιερωμένας, ἔχει τὴν δύναμιν ὁ ἀνθρωπος νὰ ἔξαναγκάσῃ τὸ ὑπερφυσικὸν τοῦτο ὃν ν' ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὸ δίκαιον, νὰ ἐπιδείξῃ διὰ σημείου δρατοῦ ποῖος ὁ ἔνογχος καὶ ποῖος ὁ ἀθῶος.

Η πίστις εἰς τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον πραγματοποιεῖται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ θείου προστατεύοντος τὴν καταδιωκομένην ἀθφότητα, εἶναι μία τῶν μᾶλλον διαδεδομένων πλανῶν τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν δοπίαν τοσούτῳ ἐμμονώτερον πρόσκειται, εἰς δοσφ μᾶλλον πρωτογενῆ κατάστασιν εὑρίσκεται, καὶ δὴ εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς λεγομένους ἀγρίους ἢ βαρβάρους. Εἰς τὴν δευτερογενῆ περίοδον τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου ἡ κοινωνικὴ διοργάνωσις εἶναι περισσότερον ἀνεπτυγμένη, πάλιν ὑπάρχει ἡ δοξασία αὕτη ἀπημβλυμένη, μάλιστα δὲ εἰς τὰς κοινωνίας, ἐν ταῖς ὁποίαις κυριαρχεῖ τὸ θεοκρατικὸν

πνεῦμα, βαθμηδὸν δ' ἔξασθενεῖ καθ' ὅσον ἡ κοινωνία καθίσταται τελειοτέρα, διατηρήσασα δ' ὅμως τὴν διὰ τῶν αἰώνων δύναμιν αὐτῆς καὶ εἰς τὰς σημερινὰς πεπολιτισμένας κοινωνίας ὑπὸ τὸν τύπον τῆς μονομαχίας.

Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων δὲ καὶ τῶν μάλιστα διαδεδομένων εἰδῶν τῆς θεοκρισίας, ὑπῆρξεν ἡ περὶ ἄγνείας ὁρδαλία τῆς γυναικὸς ἢ τῆς παρθένου. Ἡδη εἰς τὰ βάθη τῆς ἀρχῆς τοῦ ἴστορικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὸν ἐσχάτως εὑρεθέντα πρῶτον κώδικα νομοθεσίας, τὸν κώδικα τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ἀμουραβῆ, τοῦ Ἀμαρφάλ τῆς Βίβλου (περὶ τὸ 2250 π. Χ.), ἔξελέγχεται διὰ δοκιμασίας ἡ ἀγνότης τῆς γυναικός, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ ὑδατος.

Εἰς τὴν κατ' ἔξοχὴν θεοκρατικὴν καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐκ στοιχείων πρωτογενοῦς κοινωνικῆς καταστάσεως ἀπαρτισθεῖσαν μωσαϊκὴν κοινωνίαν καὶ νομοθεσίαν εὐλόγως περιμένομεν καὶ πραγματικῶς εὔρισκομεν τὸν διὰ τῆς θεοκρισίας ἔλεγχον. Οἱ Ἱεχωβᾶ ἀποστέλλει τὸ σημεῖον, τὸ ὅποιον ἐπιδεικνύει «ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ» αὐτοῦ τὸν Ἐρδοξον, τὸν Δεδοξασμένον. Οἱ μέγας ἀρχιερεὺς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου ποτίζει τὴν ὑπανδρὸν γυναῖκα τὸ ὑδωρ τοῦ ἔλεγμοῦ. Καὶ εἴναι τὸ ὑδωρ τοῦτο, ὑδωρ καθαρόν, ὑδωρ ζῶν, εἶναι ἐπικαταράμενον, ὑπενθυμίζον τὸ ὑδωρ τὸ ἀμείλικτον τῆς Στυγός, καὶ τὸν στυγεόν, τὸν δεινὸν ὅρκον, ὃ ὅποιος συνδέεται μετ' αὐτοῦ. Τοιοῦτος καὶ ὁ ὅρκος τοῦ ὑδαιος τοῦ ἔλεγμοῦ: «καὶ ὅρκίζει ὁ ιερέÙς τὴν γυναῖκα ἐν τοῖς ὅρκοις τῆς ἀρᾶς ταύτης.»

Τὸ ὑδωρ τοῦτο τὸ ἀμείλικτον καὶ ὡγύγιον τῆς Στυγός, μετέδωκε τὴν δύναμιν αὐτοῦ, τὴν δύναμιν τοῦ διὰ τοῦ μεγάλου ὅρκου ἔλεγχον εἰς τὰ ἀπειρα κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ δὴ τοὺς ἐλληνιστικοὺς ὅρκια. στύγια ὕδατα, τὰ ὅποια ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς Γαλατίας, ἀνὰ πᾶσαν χώραν, περὶ τῆς ὅποιας ὡμίλησεν ἡ ἐλληνικὴ φαντασία, διαδεδομένα καθαίρουσιν, κρίνουσιν, ἔλεγχουσιν. Τὸ ὑδωρ, ὑπὸ τύπους ἀπειρους, παρήγαγεν εἰς τὴν ἐλληνικὴν φαντασίαν ἰσχυρὰν καὶ διαρκῆ ἐντύπωσιν, καὶ διὰ τοῦ ὑδαιος ἐκρίθη καὶ ἡλέγχθη ἐπὶ αἰώνας ὁ διαβαλλόμενος, καὶ εἰς τὸν διὰ τοῦ ὑδαιος ἔλεγχον ὑπεβλήθησαν αἱ παρθένοι τῶν μυθικῶν παραδόσεων πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀγνείας αὐτῶν.

Αἱ ἀπόκρυφοι περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου ἵστορίαι, ἔβραϊκῶν καὶ Ἑλληνιστικῶν παραδόσεων ἀπηχήσεις, ἐνεθυμήθησαν τὸ μωσαϊκὸν "Υδωρ τοῦ Ἐλεγμοῦ" καὶ τὰ Ἑλληνιστικὰ "Οοκια, τὰ Στύγια ὑδάτα. Καὶ ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ἀπόγονος νίοῦ Ἰσραὴλ καὶ συνάμα "Ἑλληνος σοφιστοῦ, ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ τοῦ ναοῦ, τοῦ ἱεροῦ κυρίου ποτίζει καὶ τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Ἰωσὴφ τὸ ὑδωρ τῆς ἐλέγξεως κυρίου, τὸ ὄποιον θέλει «φανερώσει τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν».

«Καὶ ἐθαύμασε πᾶς ὁ λαός, ὅτι ἀμαρτία οὐκ ἐφάνη ἐν αὐτοῖς», καὶ ἐδοξάσθη διὰ τοῦ σημείου τούτου, διὰ τοῦ "Υδατος τῆς ἐλέγξεως, ἡ Θεοτόκος, ἡ Παρθένος, — ἡ Δεδοξασμένη τοῦ προφήτου ἀποδειχθεῖσα.

Τὴν ἀκαταμάχητον ἀπόδειξιν ταύτην τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου ἐνεθυμήθη ὁ χριστιανὸς καλλιτέχνης, καθ' οὓς χρόνους «ἡ ἵστορία καὶ αἱ παραδόσεις τῆς Μαρίας» ἥρχισαν νὰ γεννῶσιν ἀμφιβολίας, ἵνα καὶ διὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ πιστώσῃ τὸ «καινὸν θαῦμα» καὶ θεμελιώσῃ τὴν ἴσχυν τοῦ δόγματος. Διὰ τῆς τέχνης, μάλιστα δὲ διὰ ταύτης, ἡθέλησεν ὁ χριστιανὸς καλλιτέχνης νὰ καταστήσῃ κατάδηλον εἰς τοὺς πιστοὺς ἐπὶ τὸ ἐμφαντικώτερον τὴν ἀγνείαν τῆς Θεοτόκου, καὶ νὰ δοξάσῃ τὴν Παρθένον, τὴν Δεδοξασμένην.

Καὶ οὕτω παρέστησεν ἐν τῇ Γεννήσει τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀπιστον μαῖαν ἵκετεύουσαν ὑπὲρ τῆς ἀποξηρανθείσης χειρός, κυρίως δὲ τὴν Θεοτόκον αὐτὴν πίνουσαν τὸ "Υδωρ τῆς ἐλέγξεως, τὸ ὄποιον θέλει ἀποδεῖξει «ἐν ὀφθαλμοῖς παντὸς τοῦ λαοῦ» τὴν ἀγνότητα αὐτῆς, καὶ, ὅταν αἱ ἴσως ὑπεράγαν ἐμφαντικαὶ θεωρηθεῖσαι παραστάσεις αὐταὶ ἔγκατελείφθησαν ὑπὸ τῆς ἐπὶ τὸ λεπτότερον ἀποκρυσταλλουμένης Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας, ἄλλας ἀναμνηστικὰς τῆς περὶ αὐτῆς ὑποψίας καὶ τῆς δόξης αὐτῆς, ὡς καὶ τὰ σύμβολα τὰ διάφορα τῆς ἀγνείας αὐτῆς.

Τὴν λεπτομερῆ εἰκονογραφικὴν ἀνάλυσιν πασῶν τῶν σωζομένων παραστάσεων τῆς διὰ τοῦ "Υδατος τῆς ἐλέγξεως δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, τὴν γένεσιν ταξινόμησιν καὶ τὴν περαιτέρω αὐτῶν ἔξελιξιν, θέμα ἔχει τὸ προκείμενον πρῶτον μέρος τῆς πραγματείας ταύτης. Ἡ ἔξετασις δὲ τῶν κειμένων, τὰ ὄποια ἐνέπνευσαν τὴν παράστασιν

τῆς διὰ τοῦ "Υδατος ἐλέγχεως δοκιμασίας καὶ τὰς εἰκονογραφικὰς αὐτῆς λεπτομερείας, ὡς καὶ τῆς σχέσεως τῶν κειμένων τούτων πρὸς τὰς μωσαϊκὰς καὶ τὰς Ἑλληνιστικὰς παραδόσεις, καθόλου δὲ καὶ τὰς λαογραφικὰς περὶ θεοκρισιῶν, — θέλει ἀποτελέσει τὸ ἀκόλουθον μέρος τῆς πραγματείας μου, ἐρμηνείαν οὕτως εἰπεῖν τῆς εἰκονογραφικῆς ἐρεύνης.

'Η περὶ τὴν Βυζαντιακὴν τέχνην ἔρευνα ἐτράπη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μονομερῆ ὄδόν, καὶ θὰ ἦτο ἵσως καιρὸς ν' ἀνακινηθῇ μεθοδολογικὸν ἥδη ζήτημα ἐρεύνης, οἱ τεχνοκρίται καὶ ἔρευνηται αὐτῆς νὰ μὴ λησμονῶσι τὰ κείμενα καὶ τὰς παραδόσεις. Παρέχω οὕτω τὴν προκειμένην ἔρευναν, τῆς δοπίας τὸ πρῶτον μέρος ἔχει ὑποκείμενον τὰ *Μνημεῖα*, τὸ ἔτερον τὰ *Κείμενα* καὶ τὰς παραδόσεις, δοκίμιον ἐλάχιστα, μᾶλλον δὲ οὐδόλως ἔξερευνηθέντος πεδίου τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης, τῆς σχέσεως τῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν παραδόσεων πρὸς τὴν τέχνην, καὶ τῆς ἀπὸ λαογραφικῶν γενέσεως εἰκονογραφικῶν θεμάτων¹⁾.

---

¹⁾ Ἡδη ὁ 'Ρῶσος βυζαντινολόγος *A. Kirpičnikof* παρατηρεῖ, καὶ πάλιν ὅμως μονομερῶς, λαμβάνων ὑπ' ὅψιν μόνον τὸ κείμενον, οὐχὶ δὲ καὶ τὰς παραδόσεις, ὅτι «ώς οἱ παλαιότεροι παλαιογράφοι πολὺ δὲ τοις προσοσχήν ἐδιδονεῖς τὰς μικρογραφίας, καὶ οἱ νεώτεροι τεχνοκρίται ὑπὲρ τὸ δέον λησμονοῦσι τὰ κείμενα (*Zur byz. Miniaturmalerei* ἐν *Byz. Zeitschr.* IV, 1895, σ. 110). — Πραγματείαν συσχετίσεως τῶν παραδόσεων πρὸς τὰς παραστάσεις τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ μόνον τὰς μεσαιωνικὰς τῆς Δύσεως, ἔγραψεν ὁ *Alwin Schultz*, *Die legende vom Leben der Jungfrau Maria in der bildenden Kunst des Mittelalters*, ἐν *Λιψίᾳ* 1878. — Ἐργασία δοκιμωτάτη, ἔρευνῶσα ἐμπεριστατωμένως τὰ κείμενα καὶ τὴν λογοτεχνίαν εἰκονογραφικοῦ θέματος, ἐσχάτως ἔξεδόθη ἡ τοῦ *Hugo Kehrer* περὶ τῶν *Máγων* ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ καὶ τῇ τέχνῃ, ὅστις προτάσσει τὴν ἔξετασιν τῶν κειμένων (*Die Heiligen drei Könige in Literatur und Kunst*, εἰς 2 τ. Α' Λογοτεχνικόν, — Β' Τεχνικὸν μέρος, ἐν *Λιψίᾳ* 1909, — κρίσις *Στρυγόφσκη* ἐν *B. Z.* XVIII, 1909, σ. 665—7) — Μελέτην, ἀπλῆν μᾶλλον ἀναγραφήν, ἔργων τέχνης ἐκ παραδόσεων ἐμπνευσθέντων, ἐπὶ ἄλλου ὅμως ἐδάφους, δημοσιευθεῖσάν καὶ ταύτην εἰς *Λαογραφικὴν Ἐπιθεώρησιν*, εὑρίσκω τὴν τοῦ *Eugène Müntz*, *Les légendes du moyen âge dans l'art de la renaissance*, ἐν *Revue des traditions populaires*, τ. VI, 1891, σ. 705-711.

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΥΔΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΓΞΕΩΣ

‘Ο είκονογραφικός κύκλος τῆς Θεοτόκου.—‘Η παράστασις τῆς διὰ τοῦ “Υδατος τῆς Ἐλέγξεως δοκιμασίας αὐτῆς —’Ἐν τῇ παλαιᾷ χριστιανικῇ τέχνῃ : τὰ ἐλεφάντινα μνημεῖα τῆς Ῥαβέννης (ε'—ς' ἔκ.)’ Η παράστασις ἐν τῇ Βυζαντιακῇ τέχνῃ.—Τοιχογραφίαι Καπαδοκιῶν ναῶν.—Ψηφιδωτά.—Ιστορημένα χειρόγραφα.—‘Η Σεραγιακή Ὀκτάτευχος.—Τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἰακώβου ἐκ Κοκκινοβάφου.—‘Ο βίος τῆς Θεοτόκου ἐν ταῖς ἴστορίαις τῶν χειρογράφων.—Γένεσις καὶ ἔξελιξις τῆς παραστάσεως.—Ταξινόμησις εἰς συστήματα καὶ σχέσις αὐτῶν.—‘Η παράστασις τοῦ “Υδατος τοῦ Ἐλεγμοῦ ἀκατανόητος.—Αἱ Μοναὶ τῶν Ἐλεγμῶν.—‘Η ἄγνεία τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ καθιερωθέντα είκονογραφικὸν κύκλον.

Αἱ εἰς τὰ σκότη τῶν κατακομβῶν κεφαλαιωδῶς διαγραφόμεναι συμβολικαὶ παραστάσεις τοῦ νέου δόγματος, μετὰ τὸν θρίαμβον καὶ τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας ἀρχίζουν νὰ ἔξελίσσωνται εἰς παραστάσεις ἴστορικὰς αἱ ὁποῖαι διεμόρφωσαν δι' ἐργασίας αἰώνων τὴν χριστιανικὴν είκονογραφίαν.

‘Ο θρίαμβος τῆς ἐκκλησίας ἀνέπτυξε μὲν καὶ ἐμόρφωσε τὴν χριστιανικὴν τέχνην εἰς τὴν Δύσιν, καὶ δὴ εἰς τὸ μέγα κέντρον, τὴν Ῥώμην, Ἰδίως ὅμως εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὸν Δ' αἰῶνα, ἡ νέα τέχνη, ἐπὶ ἐδάφους γονίμου ἥδη, εὑρίσκει πλούσια τὰ στοιχεῖα, εἰς τὰ μεγάλα Ἑλληνιστικὰ κέντρα πολιτισμοῦ, τῆς διαπλάσεως καὶ διαμορφώσεως αὐτῆς εἰς ἀληθῆ Ἑλληνικήν, τὴν Βυζαντιακὴν ἀποκληθεῖσαν τέχνην, καὶ δὴ τὴν Βυζαντιακὴν είκονογραφίαν, εἰς τὸ εὐρὺ πεδίον τῆς ὁποίας διεξάγεται ἡ προκειμένη ἔρευνα.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ καθορίσωσι τοὺς δύο κυρίους χαρακτῆρας τῆς παραστάσεως, ἡ ὁποία παρέχει τὸ θέμα τῆς ἐργασίας μου, τῆς παραστάσεως τῆς δοκιμασίας τῆς ἄγνείας τῆς Θεοτόκου διὰ τοῦ “Υδατος τῆς Ἐλέγξεως. Ὁ πρῶτος αὐτῆς χαρακτὴρος εἶναι, ὅτι ἡ παράστασις αὐτῇ πρέπει νὰ ληφθῇ ὡς γνησίως Ἑλληνικὸν δημι-

ούργημα,— καὶ μόνον ἔλληνικόν, διότι οὐδεμίᾳ παρομοίᾳ ἀπέικονισις εἰς τὴν καθόλου χριστιανικὴν τέχνην τὴν παλαιοτέραν ἡ καὶ τὴν μεταγενεστέραν τῆς Δύσεως συναντᾶται. Καὶ ἔπειτα,— εἶναι καὶ τοῦτο οὐσιώδης χαρακτήρ τῆς παραστάσεως, τὸν δποῖον ἴδιαιτέρως τονίζω,— παρὰ τὴν δυναμένην ἵσως ν' ἀποδοθῇ εἰς αὐτὴν συμβολικὴν ἔννοιαν, εἶναι αὐτόχρονα ἴστορικὴ παράστασις.

“Ηδη τὸ πρῶτον εἰς τὴν «ἴερὰν πόλιν», τὴν Ῥώμην, εἰς τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ ναοῦ καὶ τοὺς τοίχους τῆς Ἀγίας Μαρίας τῆς Πρεσβυτέρας (432-440), σειρὰ συνθέσεων διηγεῖται, ἴστορεῖ, τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοῦ ὅχι μόνον κατὰ τὰ Κανονικά, ἀλλὰ καὶ μὲ λεπτομερείας εἰλημμένας ἐκ τῶν Ἀποκρύφων εὐαγγελίων. ”Ηδη ἀπὸ τῆς Δ' ἐπαλήθευει ἐκεῖνο, τὸ δποῖον ἐδίδασκον καὶ παλαιότεροι πατέρες τῆς ἐκκλησίας, χαρακτηριστικῶς δὲ διετύπωσεν κατόπιν ὁ Νικηφόρος ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως: αἱ εἰκόνες ἐκφράζουσιν «τὸ ἐν γραφαῖς εὐαγγέλιον, οὐ τὴν δύναμιν, εἰ καὶ παχύτερον, ἐμφαντικώτερον δ' ὅμως, ἀποφέρονται». Καὶ οὕτω συνετέθη ἄφωνος ἐπὶ τῶν τοίχων διὰ τῶν εἰκόνων «κατήχησις» σκοπὸν ἔχουσα τὴν βεβαιότητα τοῦ δόγματος. Καὶ ἡ βεβαιότης αὕτη τοῦ δόγματος δὲν ἥδυνατο κάλλιον καὶ ἐμφαντικώτερον νὰ παρασταθῇ εἰς τὰ ὅμματα τῶν πιστῶν, ἢ διὰ τῆς ἐπὶ τῶν τοίχων διηγήσεως τῆς ἴστορίας τῶν ἱερῶν προσώπων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, δποία συναπηρτίσθη πλέον εἰς τὴν «θεοφύλακτον πόλιν», τὴν Κωνσταντινούπολιν.

‘Ἐκ τῶν ἐνωρίς ἡδη ἀνὰ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον ἔξυφανθεισῶν παραδόσεων περὶ τὴν μιօρφὴν τῆς Θεοτόκου, αἱ δποῖαι ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς τὰ ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια, προῆλθε μικρὸν κατὰ μικρὸν διαμορφούμενος εἰκονογραφικὸς κύκλος, θέμα ἔχων χαρακτηριστικὰ ἐπεισόδια τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου αὐτῆς. ’Ο εἰκονογραφικὸς οὕτος κύκλος τῆς Θεοτόκου συνεδέθη στενῶς, παρηκολούθησε μᾶλλον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς λατρείας αὐτῆς, κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εἰς τὴν ἔξυμνησιν αὐτῆς ἀναφερομένης λογοτεχνίας. Αἱ περὶ Θεοτόκου παραδόσεις ἥρχισαν ἔξυφαινόμεναι καὶ εὐρέως ἀνὰ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ διαδιδόμεναι εἰς τὴν ἔλληνιστικὴν Ἀνατολὴν ἡδη ἀπὸ τῆς ἐπαύριον βεβαίως τῆς ἐκ τῆς ζωῆς ἀποχωρήσεως τῶν ἱερῶν κυρίων προσώπων τῆς χριστιανικῆς ἐποποιίας. ”Ηδη τὸν Δ' αἰῶνα οἱ παλαιοὶ

πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μαρτυροῦσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ Πρωτοευαγγελίου τοῦ Ἰακώβου, εἰς τὸ διόποιον τὸ πρῶτον ἥδη ἀπεκρυσταλλώθησαν αἱ περὶ αὐτῆς παραδόσεις. Ἀπὸ τοῦ Ε' ἥδη αἰῶνος ἡ ἐπίδρασις τῶν Ἀποκρύφων Εὐαγγελίων καταδεικνύεται ἔντονος εἰς τὴν τέχνην, ἐπέτεινον δὲ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην καὶ αἱ ἐνωρίς ἥδη ἀρχίσασαι ἐκ τῶν αἱρέσεων νὰ διαδίδωνται ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγιότητος τῶν παραδόσεων.

Καὶ οὕτως, ἡ Χριστιανικὴ τέχνη, μεγαλόφωνος τῶν Ἱερῶν παραδόσεων κῆρυξ, τὰς συμβολικὰς παλαιὰς παραστάσεις εἰς ἵστορικὰς μετατρέποντα, ἀληθῶς ἥδη ἵστορες, ἀπεικονίζει μὲν ἄλλην λέξιν, τὰ γεγονότα τοῦ βίου τῆς Παρθένου, «τὰς ἵστορίας καὶ παραδόσεις τῆς Μαρίας». Μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τὴν πιστοῦσαν τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τοῦ δόγματος, τὴν περὶ τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου, ἔξυμνεῖ, ἥδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος, εἰς τὴν παράστασιν τῆς διὰ τοῦ Ὅριατος τῆς ἐλέγξεως δοκιμασίας αὐτῆς.

Ἡ συσχέτισις αὗτη τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου, ἀφ' ἐνὸς μὲν πρὸς τὰς παραδόσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν, καθιστάνει τὴν περὶ αὐτοῦ ἔρευναν ἰδιαῖόντως ἀξίαν σπουδῆς. 'Αλλ', ὡς καὶ εἰς τὰ ἄλλα στάδια τῆς Χριστιανικῆς εἰκονογραφίας ἐλαχίστη ἔχει γείνει ἐργασία, καὶ ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, μάλιστα δ' οὐτος, εἶναι ὅλως ἀνεξερεύνητος, καίτοι παρέχει ἔδαφος γόνιμον εἰς ἔρευναν καὶ πλούσιον εἰς πορίσματα.

Ἡ Χριστιανικὴ εἰκονογραφία, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν τέχνην τὴν ἐν τῇ Δύσει, ἔξεταζεται ἀρκούντως λεπτομερῶς ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων αὐτῆς, οἱ διόποιοι διλιγίστην προσοχὴν στρέφουσιν εἰς τὴν βυζαντιακὴν τέχνην. Αἱ παραστάσεις, αἱ συναπαρτίζουσαι τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Βυζαντινῆς Θεοτόκου, δχι μόνον ἀκατάγραφοι καὶ ἀταξινόμητοι, ἀλλὰ καὶ ἄγνωστοι κατὰ μέγα μέρος ἀκόμη εἴναι, λησμονημέναι εἰς τοίχους ναῶν, τεθαμέναι εἰς φύλλα χειρογράφων ἐν ταῖς μοναῖς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης. Τὸ πρῶτον ἥδη λεπτομερῆς εἰκονογραφικοῦ θέματος τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου ἔρευνα ἐπιχειρεῖται διὰ τῆς περὶ ὅλως ἰδιοτύπου καὶ σπανιωτάτης παραστάσεως προκειμένης ἐργασίας, παραστάσεως, τὴν διόποιαν, ἐκ παλαιῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ μνημείων παραλαμβάνων τὰς ὀνομασίας,

ἀποκαλῶ Δοκιμασίαν τῆς ἀγνείας τῆς Παρθένου ἥ καὶ ἀπλῶς τὸ "Υδωρ τῆς ἐλέγξεως (¹).

Ἡ ἀπεικόνισις τῆς διὰ τοῦ "Υδατος δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου ἀποτελεῖ μίαν τῶν σκηνῶν, τὴν ἀκμὴν παραστάσεων ὅλου περὶ ἀγνείας τῆς Θεοτόκου δράματος, οἷον διὰ τῶν αἰώνων διαμορφωθὲν εὐρίσκομεν ἀπηρτισμένον εἰς τὰς ἴστορίας χειρογράφων τοῦ ΙΒ' αἰῶνος τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. Περὶ τοῦ θελκτικοῦ τούτου εἰς παραδόσεις καὶ ζωγραφίας εἰκονογραφικοῦ καὶ λογοτεχνικοῦ τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου δράματος θέλω ἰδιαιτέρως ἀσχοληθῆ. Πρέπει ὅμως ἐν ὑποτυπώσει νὰ κατατοπίσω, οὕτως εἰπεῖν, ἐνταῦθα, τὴν παράστασιν, διαγράφων ἀπλῶς τὸν ἀπὸ τῆς παλαιοτάτης ἥδη ἐμφανίσεως συνδυασμὸν αὐτῆς μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ ὅλου εἰκονογραφικοῦ δράματος παραστάσεων. Ὁ τοιοῦτος καθορισμὸς καθιστάνει εὐληπτοτέραν τὴν ἀκολουθοῦσαν εἰκονογραφικὴν αὐτῆς ἀνάλυσιν καὶ μὲ ἀπαλλάσσει ἐπαναλήψεων καὶ ἐπεξηγήσεων.

(¹) Ἐσπαρμένας μόνον εἰδήσεις περὶ τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου εὑρίσκομεν εἰς βιβλία καὶ διατριβάς ξένων βυζαντινολόγων περὶ ἄλλα κύρια θέματα ἀσχολουμένων, ἐν παρόδῳ δὲ καὶ τινῶν ἀναφερόντων τὴν Δοκιμασίαν. Ἀναγράφω τινά ἐνταῦθα, τῶν δποίων ἄλλως καὶ ἔκαμα συχνοτέραν χρῆσιν:

Mονογραφίαι: Rohault de Fleury, La Sainte Vierge, Études archéologiques et iconographiques, ἐν Παρισίοις 1878. — N. Kondakof, Histoire de l'art byzantin considéré principalement dans les miniatures, ἐν Παρισίοις 1886 — 1891 (ἥ ὁμα. ἔκδ. 1876). — N. Pokrovski, Evangelije v pamiatnikach iconograffii preimouchestvenno vizantiiskich i rousskikh (ὅωσιστι = Τὸ Ἔναγγέλιον εἰς τὰ εἰκονογραφικὰ μνημεῖα κυρίως τὰ βυζαντιακὰ καὶ τὰ ρωσικά), ἐν Πετρούπολει 1892: — Θ. N. Schmit, Kachrié-djami (ὅωσιστι: ἴστορία τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ τεμένους, ψηφιδωτὰ τοῦ νάρθηκος), εἰς Izvestija rousskova archeol. institouta в K/polie, τὸ Δελτίον τοῦ ἐν ΚΠ. "Ρωσικοῦ Ἀρχαιολ. Ἰνστιτούτου, Σόφια 1906.

Διατριβαί: D. B. Aïnalof, Tri drevne — christianskich sossouda iz Kertschi (ὅωσιστι = Τρία παλαιοχριστιανὰ ἀγγεῖα ἐκ Κέρτσης) ἐν Japiski Imperat. rousskova archeol. obschestva, τὸ Δελτίον τῆς "Ρωσικῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, τ. V (νέας σειρᾶς), 1892, σ. 201 — 214, καὶ 3 πίνακες. — E. K. Redin, Diptich Etschmiadjinskoi biblioteki (ὅωσιστι = Τὸ δίπτυχον τῆς Βιβλιοθήκης Ἐτσχμιατζίν), αὐτ. σ. 215 — 229. — J. Strzygowski, Das Etschmiadzin — Evangeliar (Byz. Denkmäler, τ. I), ἐν Βιέννῃ 1891 (ἐν ἀγνοίᾳ ἐκάτερος τῆς ἐργασίας τοῦ ἄλλου).

Ἡ εἰκονογραφικὴ διάταξις, κατὰ τὴν ὅποιαν εἶναι ἀπεικονισμένη ἡ παράστασις τῆς διὰ τοῦ Ὑδατος δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, πρῶτον, μὲν, ὡς εἰκός, ἀποτελεῖ ἀπεικόνισιν τῆς ἴστορικῆς — ἐννοῶ καὶ τὰς παραδόσεις, — ἔξελιξεως τῶν γεγονότων. Ἐπειτα δὲ συναποτελεῖ ἐν τῷ ὄλῳ εἰκονογραφικῷ κύκλῳ τὸ τμῆμα ἐκεῖνο, τὴν πρᾶξιν ἐκείνην, τὴν μεταβατικήν, ἃς εἴπω οὕτως, ἀπὸ τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν κύκλον τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ, καὶ, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ ἐκφράσεις, μεταγενεστέρας δ' ὅμως, τῆς Βυζαντινῆς εἰκονογραφίας, συναπαρτίζει μετ' ἄλλων τὰς παραστάσεις, αἵ ὅποιαι ἀποτελοῦσι τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὰς Θεομητορικὰς εἰς τὰς Δεσποτικάς.

Εἰς τὴν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς λατρείας ἀποκρυσταλλωθεῖσαν εἰκονογραφίαν τῶν Θεομητορικῶν καὶ τῶν Δεσποτικῶν παραστάσεων, ὅποιαι διαγράφονται εἰς τὴν ἐκ παλαιῶν ὁδηγῶν συναπαρτισθεῖσαν Ἐρμηνείαν τῆς ζωγραφικῆς τέχνης¹⁾, πολλαὶ τῶν παλαιῶν παραστάσεων ἔξεπεσαν ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐπιχρατήσεως, ἄλλαι πάλιν παραστάσεις δευτερεύουσαι κατέλαβον θέσιν ἐπιφανεστέραν. Ἐκ τῶν ποικίλων μνημείων καὶ παραστάσεων τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου παραλαμβάνων τὰς σημαντικωτέρας, καὶ κατὰ τὴν ἐν τοῖς κειμένοις ἴστορικὴν ἔξελιξιν, — συναπαρτίζω τὸ διάγραμμα τῆς εἰκονογραφικῆς σκηνῆς, ἐν τῇ ὅποιᾳ εἰκονίζεται ἡ Δοκιμασία, τῆς ἀποτελούσης μέρος τοῦ ὄλου περὶ ἀγνείας δράματος καὶ τοῦ ὄλου εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου.

Ἡ εἰκονογραφικὴ διάταξις,—αἱ παραστάσεις ἐμφανίζονται ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος,—ἀκολουθοῦσα τὴν ἴστορίαν, τὰ Κανονικά, μᾶλλον τὰ Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια, ἔχει ἐν ἀπλῷ διαγράμματι :

¹⁾ Ἡδη ἔχομεν πλήρη ἔκδ. τῆς πολυτίμου πηγῆς ταύτης τῆς Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας τὴν τοῦ Ἀ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἐρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, ἐν Πετρουπόλει 1909.—Βλ. σ. 143 ἐξ. : «Πῶς ἴστοριζονται αἱ Θεομητορικαὶ ἑορταὶ», σ. 85 ἐξ. : «Πῶς ἴστοριζονται αἱ Δεσποτικαὶ ἑορταὶ».

Παραστάσεις :

- 1) Ὁ Χαιρετισμός.
- 2) Ὁ Ἀσπασμὸς τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς Ἐλισάβετ.
- 3) Ὁ νειδισμὸς τῆς Θεοτόκου ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ²⁾.
- 4) Τὸ Ὅνειρον τοῦ Ἰωσήφ.
- 5) Ἡ διὰ τοῦ Ὅνειρος τῆς ἐλέγχεως δοκιμασία τῆς Θεοτόκου.
- 6) Ἡ εἰς Βηθλεὲμ ἀνάβασις.
- 7) Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ³⁾.

'Η παράδοσις : (1)

- Ὁ ἄγγελος λέγει τὸ Χαῖρε.
- Ἡ Μαριάμ πορεύεται πρὸς τὴν Ἐλισάβετ.
- Ὁ Ἰωσὴφ εὑρίσκων ὡγκωμένην ὀνειδίζει τὴν Μαριάμ.
- Ἄγγελος Κυρίου ἐφάνη αὐτῷ κατ' ὅναρ.
- «Ποτὶ ὑμᾶς τὸ Ὅνειρον τῆς ἐλέγχεως».
- Ἀνέβη Ἰωσὴφ εἰς Βηθλεὲμ ἀπογράψασθαι.
- «Σαλώμη, Σαλώμη, παρθένος ἐγέννησεν».

Τὴν πρᾶξιν τοῦ εἰκονογραφικοῦ δράματος κλείει, καὶ μετὰ τῆς Γεννήσεως συνδυαζομένη ἐνίστε, ἡ τῶν Μάγων προσκύνησις, ὃ θρίαμβος «τοῦ καινοῦ θεάματος».

Α'.

ΤΑ ΕΛΕΦΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΡΑΒΕΝΝΗΣ

Αἱ παλαιόταται παραστάσεις. — Ὁ Θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ. — Τὰ ὁαβεννατικὰ δίπτυχα. — Πυξὶς ἐλαφραντίνη. — Ἀνάλυσις εἰκονογραφικὴ τῶν μνημείων. — Εἰκονογραφικὰ λεπτομέρειαι, δρμούτητες καὶ παραλλαγαί. — Διάταξις εἰς τυπικὰ συστήματα. — Προέλευσις ἐκ τῆς ἐλληνιστικῆς Ἀνατολῆς.

Τὰς ἀρχαιοτάτας, συνάμα δὲ καὶ τὰς ἀπλουστάτας παραστάσεις τοῦ Ὅνειρος τῆς ἐλέγχεως εὑρίσκομεν εἰς τὰ μνημεῖα ἐκεῖνα τῆς πα-

¹⁾ Λουκ. α' 28 ἔξ.—Ματθ. α' 20 ἔξ.—Ἡ ἴστορία συνεχῆς εἰς τὸ Πρωτευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου κεφ. XI (ἐκδ. C. Tischendorf, σ. 21 ἔξ.). — Προβ. *Pseudomatthaei Evangelium* (λατινιστὶ), κεφ. XI ἔξ. (αὐτ. σ. 68 ἔξ.).

²⁾ Ἡ παράστασις ἐμφανίζεται μόλις τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.

³⁾ Ἡ τῆς Γεννήσεως εἰναι ἡ παλαιοτάτη, ἥδη ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος.

λαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης, εἰς τὰ δποῖα καταφανής εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ κατεύθυνσις: ἡ εὑρουσις τοῦ κύκλου τῶν θεμάτων τῆς Χριστιανικῆς εἰκονογραφίας δι' ἀπεικονίσεων ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ, μάλιστα δὲ τῆς Θεοτόκου, θεμάτων ἀγνώστων εἰς τὴν γραφικὴν τῶν κατακομβῶν καὶ τὴν γλυπτικὴν τῶν σαρκοφάγων, ἀπολήξασαν εἰς τὴν λαμπρὰν ἄνθησιν τέχνης τοῦ Σ'. αἰῶνος, εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ ἐν Ῥαβέννη ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀπολλιναρίου τοῦ Νέου.

Είναι δὲ τὰ μνημεῖα ταῦτα ποικίλα ἐπὶ ἐλεφαντίνου δόστοῦ ἀνάγλυφα, πυξίδες, πινακίδες διακοσμητικαί, μάλιστα δίπτυχα, τὰ δποῖα τὰ πλεῖστα, ἀν μὴ πάντα, προέρχονται ἐκ Ῥαβέννης, εἶναι δημως προελεύσεως συριακῆς καὶ αἰγανπτιακῆς, ἐλληνιστικῆς θέλων νὰ εἴπω πρωτίστως, καὶ ἀνάγονται εἰς τὰ τέλη τοῦ Ε', τὰς ἀρχὰς τοῦ Σ' μ. Χ. αἰῶνος.

α'. — Περιγραφὴ τῶν μνημείων.

Ἡ πρώτη κατὰ τὸν χρόνον παράστασις τῆς Δοκιμασίας τῆς ἀγνείας Θεοτόκου, ἀλλὰ καὶ ἡ πλουσιωτάτη καὶ ἡ καλλίστη ἐν τοῖς ἀρχαίοις χριστιανικοῖς μνημείοις, ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ περιόδῳ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ περὶ ἀγνείας εἰκονογραφικοῦ θέματος, εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ Θρόνου τοῦ ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ († 546-552), ἐπὶ τόπου σωζομένου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Ῥαβέννης. Περὶ τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ περισυγκέντρωνονται πᾶσαι αἱ ἀλλαι ἐπὶ ἐλεφαντίνων δόστῶν παραστάσεις, τοῦτον τὸν ἀρχικὸν ἀκολουθήσασαι τύπον, ἀγνωστὸν ἀν καὶ τοῦτον ἔξ ἄλλου παλαιοτέρου προτύπου προειλθόντα καὶ τίνος¹⁾.

1) Ἀπεικονίσεις: 'Ο Θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ ἐν τῷ συνόλῳ: R. Garrucci, Storia dell' arte cristiana εἰς φύλ. καὶ τ. 6, Prato 1872-1880, τ. VI πίν. 414 (περὶ περιγραφὴν αὐτ. σ. 17). — Κάλλιστα ἐπίσης παρὰ L. de Bélylié, L'habitation byzantine. Grenoble 1902, πίν. σελίδος 183.

Ἡ παράστασις τοῦ Ὅροτος τῆς ἐλέγξεως: Βλ. εἰκ. 1 — Garrucci, ἔνθα ἀν. τ. VI πίν. 417, 2. — Ἐκ τοῦ Garrucci ὁ Aénalof, ἔνθα ἀν. σ. 206. — Βραχεῖαν περιγραφὴν Garrucci, ἔνθα ἀν. σ. 20. — Rohault de Fleury, ἔνθα ἀν. τ. A', σ. 107. — Aénalof, ἔνθα ἀν. σ. 205 ἔξ. — Redin, ἔνθα ἀν. σ. 219. — Mneïav ἀπλῆν: Strzygowski, ἔνθα ἀν. σ. 45. — Pokrovski, ἔνθα ἀν. σ. 10. — Schmit, ἔνθα ἀν. σ. 140.

1. Ὁ Θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ. Ἡ παράστασις, κοσμοῦσα ἔνα τῶν πινάκων τῆς δάχεως τοῦ νοσού τοῦ Μαξιμιανοῦ, εἶναι καθόλου ἀπλῆ. Ἐκαπέρωθεν φρέατος, εἰς τὸ κάτω μέμανον. ρος καὶ εἰς τὸ μέσον, παρίσταται ἡ Θεοτόκος δεξιὰ πρὸς τὸν βιέ-

Εἰκ. 1. — Ὁ Θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ (ἐκ τοῦ Garrucci, τ. VI. πάν. 414).

ποντα, ὁ μέγας δ' ἀρχιερεὺς ἀπέναντι αὐτῆς. Ἡ Θεοτόκος, ἐν τῇ στιγμῇ τῆς δοκιμασίας εἰκονιζομένη, φέρει διὰ τῆς δεξιᾶς εἰς τὰ χεῖλη

ἀγγεῖον πεπληρωμένον τοῦ "Υδατος τῆς ἐλέγξεως, τὴν δ' ἀριστερὰν ὑψώνει καὶ ταύτην ὡς θέλουσα νὰ καλύψῃ τὸ πρόσωπον. Ἡ φλῦψις εἶναι ἐπικεχυμένη εἰς τὴν μορφὴν αὐτῆς. Οἱ ιερεύς, βαθυπάγων, ἀριστερά, ὑψοῖ τὴν δεξιὰν ἥρεμα πρὸς τὴν Μαρίαν στρεφόμενος καὶ δεικνύων πρὸς αὐτὴν τὸ "Υδωρ· διὰ τῆς ἀριστερᾶς χρατεῖ σκῆπτρον. Ὁπισθεν τῆς Θεοτόκου, ώσει σκέπων αὐτήν, καὶ διάγονον ὑψηλότερον, ἄγγελος στηρίζει τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ φρέατος, χρατῶν δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς πάλιν; τὸ σύνηθες σκῆπτρον, κλίνει μικρὸν πρὸς τὸν ίερέα, ὑψῶν πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα εὐλογοῦσαν, καὶ φαίνεται ὡς παρορμῶν αὐτόν, μᾶλλον ὑποστηρίζων διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του καὶ εὐλογῶν τὴν πρᾶξιν, ἡ δύοια θέλει δοξάσει τὴν Παρθένον¹⁾.

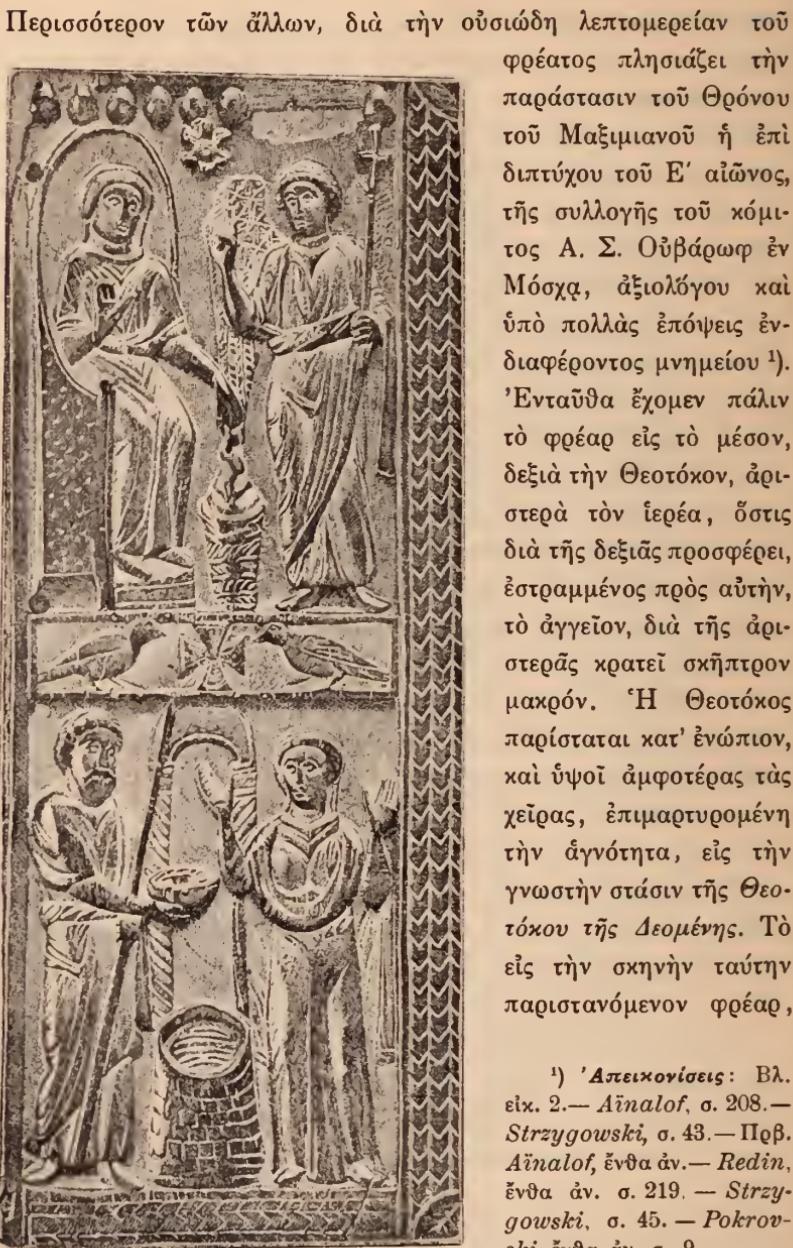
Ἡ παράστασις εἶναι ἀπλῆ ἀλλὰ θραιμβική. Εἰς τὸ βάθος ἀριστερὰ εἰκονίζεται ἀρχιτεκτόνημα, οἴκημα, τοῦ δύοιον διακρίνονται δύο παραστάδες, τὸ ἐπιστύλιον καὶ ὁ τοῖχος. Πιθανὸν δὲ τεχνίτης ἥθελησε νὰ ὑποδεῖξῃ τὸν ναὸν κυρίου, ἐν τῷ δύοισι ὑπόκειται ἡ σκηνὴ τῆς Ἐλέγξεως Γνωσταὶ δ' ὅμως εἶναι αἱ τοιαῦται ἀνάγλυφοι ἐπὶ σαρκοφάγων χριστιανικῶν παραστάσεις ἀρχιτεκτονημάτων.

Ως πρὸς δὲ τὴν παράστασιν αὐτήν, ἥδη ὁ Rohault de Fleury καὶ ὁ Garrucci καλῶς τὴν ἡρμήνευσαν: « il marchese P. Carlo Trivulzi, γράφει ὁ Carrucci, aveva stimato che questa tavoletta potrebbe verosimilmente rappresentare il giudizio dell'*acqua di gelosia* (τοῦ "Υδατος τῆς ζηλοτυπίας, Π. Δ.): noi vediamo che non andò errato ». Ὁ κόμις οὗτος Trivulzi, ὁ Rohault de Fleury καὶ ὁ Garrucci, ὑποθέτω, θὰ εἶναι οἱ πρῶτοι, — καὶ πρέπει νὰ τοὺς ἀποδώσωμεν τὴν τιμήν, — οἱ δύοιοι εἰδόντες ἐπὶ ἔργον Χριστιανικῆς τέχνης τὴν παράστασιν τῆς Δοκιμασίας τῆς Παρθένου.

Περὶ τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ συγκεντρώνονται τὰ ὁρατερά λεγόμενα δίπινχα. Ἐπὶ πολλῶν ἐκ τούτων ἀπεικόνισθη ὁ ἔλεγχος τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ἐπὶ τοῦ Θρόνου περιγραφέντα τύπον.

¹⁾ Ὅτι παρορμᾶ: *Aīnalof*, — ὅτι εὐλογεῖ τὴν πρᾶξιν: *Redin* — Ὁ *Rohault de Fleury* (ἔνθα ἀν.) συνδυάζει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀγγέλου μὲ τὴν εἰς τὸ "Ορείχεον τοῦ Ιωσήφ.

2. Διπτυχον
Οὐβάρωφ.

Εἰκ. 2.—Τὸ διπτυχον Οὐβάρωφ (Strzygowski, σ. 43).

¹⁾ Ἀπεικονίσεις: Βλ. εἰκ. 2.—Ainalof, σ. 208.—Strzygowski, σ. 43.—Πρό. Ainalof, ἐνθα ἀν.—Redin, ἐνθα ἀν. σ. 219.—Strzygowski, σ. 45.—Pokrovski ἐνθα ἀν. σ. 9.

ἐν τῷ δποίῳ διαφαινεται τὸ ὄδωρο, ἔχον θυροειδές ὑπὲρ αὐτὸ ἄνοιγμα, εἶναι ὁμοιότατον μὲ τὸ φρέαρ τῆς συνήθους ἐν τῇ χριστιανικῇ εἰκονογραφίᾳ παραστάσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος, τοῦθ' ὅπερ ἔκαμε τὸν πρῶτον ἐκδότην καὶ κάτοχον τοῦ διπτύχου κόμιτα Οὐβάρωφ νὰ νομίσῃ, ὅτι περὶ ταύτης πρόκειται τῆς παραστάσεως¹⁾.

Τὴν ἴδιαζουσαν σημασίαν, τὴν δποίαν ἔχει τὸ φρέαρ ἐν τῇ παραστάσει τῆς Δοκιμασίας τῆς Παρθένου θέλω ἐπιδείξει ἐν τῇ ἐρεύνῃ περὶ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν κειμένων, εἰς τὸ Β' μέρος τῆς πραγματίας μου. Ἡ ἀπεικόνισις τοῦ φρέατος εἶναι ἀναγκαία ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ. Καὶ ἄλλοι δὲ λόγοι δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ ἐκλάβωμεν τὸ δίπτυχον ὃς παριστάνον τὸν Χριστὸν δμιλοῦντα τῇ Σαμαρείτιδι. Εἰς πύσας τὰς ἐκ Ραβέννης παραστάσεις τῆς σκηνῆς ταύτης ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται πάντοτε ἀγένειος.²⁾ Χαρακτηριστικὴ δ' εἶναι τοῦ Ἀιναλώφ ή παρατήρησις, ὅτι ἐνταῦθα ἡ παράστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος εἶναι ἀδύνατος, διότι τότε θὰ ἡναγκαζόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ συμβολισμὸς ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἐκλογὴν παραστάσεων, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, διότι εἰς τὴν χριστιανικὴν εἰκονογραφίαν τοῦ Ε'-Σ' αἰώνος δὲν ὑπάρχει παράδειγμα συμβολισμοῦ εἰς τὴν παράστασιν ἰστορικῶν σκηνῶν³⁾.

Ἄλλως δὲ καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν αἴρει ἡ ὑπαρξία ἀμφο-3. Παριστάσεων τῶν παραστάσεων εἰς τὸ δίπτυχον τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Πα-

Εἰκ. 3. — Τὸ Παριστάσεων δίπτυχον
(Ἀιναλώφ, σ. 207).

¹⁾ Τὴν ἔκδοσιν τοῦ Οὐβάρωφ (*Drevnosti*, Troudi moskovskova arch. obchestva, τ. I, 1865) δὲν ᔁχω ἀνὰ χεῖρας.

²⁾ *Strzygowski*, ἐνθα ἀν. σ. 45 σημ 1.

³⁾ *Ainalof*, ἐνθα ἀν. σ. 202 ἐξ.—Πρβ. *Pokrovski*, ἐνθα ἀν. σ. 9.

ρισίων. Ἐνταῦθα, μεταξὺ τῶν παραστάσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ, περὶ τὸν Χριστὸν εἰκονίζεται δὲ «Χριστὸς διμιῶν τῇ Σαμαρείτιδι» μεταξὺ δὲ τῶν εἰς τὴν Θεοτόκον ἀναφερομένων τὸ "Υδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ".

Ἡ παράστασις τοῦ Παρισιακοῦ διπτύχου ἀνήκει εἰς τὰξιν ἀπλουστέρας ἀπεικονίσεως: δὲ οὐδενός, ἀριστερά, εὐλογεῖ, μᾶλλον ὅμιλει πρὸς τὴν Θεοτόκον, κρατοῦσαν διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ἄγγειον ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τὴν ἀριστερὰν ἐν θλίψει εἰς τὸ πρόσωπον φέρουσαν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὑπεγείρει μικρὸν πτυχὴν τοῦ ἱματίου. Οὕτε ἄγγελος, οὔτε φρέαρ, οὐδὲ τὸ εἰς τὸ βάθος ἀρχιτεκτόνημα τοῦ κριτηρίου ἢ τοῦ ναοῦ κυρίου¹⁾.

Εἰκ. 4.—Τὸ δίπτυχον Ἐτσχμιατζίν (Αἰναλώφ, αὐτ.).

Ομοία εἶναι ἡ παράστασις ἢ εἰκονιζομένη ἐπὶ ἐλεφαντίνου καλύμματος Εὐαγγελίου, χειρογράφου τοῦ τέλους τοῦ I' αἰῶνος, τῆς ἀρμενικῆς μονῆς τοῦ Ἐτσχμιατζίν εἰς τὸν πόδας τοῦ Ἀραράτ καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀράξου Ἡ ἐλεφαντίνη αὐτῇ ἐπένδυσις τοῦ Εὐαγγελίου, χειρογράφου τοῦ τέλους τοῦ I' αἰῶνος, εἶναι δίπτυχον, ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν λεγομένων πενταμερῶν διπτύχων, προφανῶς δὲ δὲν κατεσκευάσθη ἐν Ἀρμενίᾳ, οὐδὲ ἀνήκει εἰς τὴν ἔγχωριον τέχνην, ἀλλ' ἀνήκει καὶ τοῦτο εἰς τὰ ἐλεφάντινα δίπτυχα τῆς Ραβέννης²⁾). Ἀκόμη καὶ τὸ διτεύντα νὰ εἶναι ἀντιγραφὴ ἐξ ἀλλού παλαιότερου διπτύχου, καὶ τοῦτο ἀποκλείεται.

¹⁾ Ἀπεικονίσεις: Βλ. εἰκ. 3. — *Garrucci*, τ. VI πίν. 458, 2. *Ainalof*, ἐν *Japiski*, σ. 207, σχέδ. 2. — Ὁ *Garrucci* (αὐτ. σ. 86) καλῶς ἐρμηνεύει καὶ τὴν παράστασιν ταῦτην. — Πρβ. *Ainalof*, ἐνθα ἀν.-σ. 140.

²⁾ Ἀπεικονίσεις: Βλ. εἰκ. 4. — Ἐν ὅλῃ τῇ πινακίδι: *Redin*, ἐνθα ἀν.-σ.

'Αναμφηρίστως ή ἐλεφαντίνη ἐπένδυσις τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀρμενικῆς μονῆς τοῦ 'Ετσχμιατζίν κατασκευάσθη εἰς τὴν 'Ράβενναν τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Σ' αἰῶνος, καὶ ὑπάγεται εἰς τὸν χρόνον τοῦ καὶ εἰς τὴν προέλευσιν καὶ τῶν λοιπῶν ὅμοιων διπτύχων, ὡς ἀσφαλῶς ἔξαγεται ἐκ τῆς μόνης βεβαίας ὁδοῦ, τῆς « συγκριτικῆς τυπολογικῆς ἔξετάσεως »¹). Συχνάκις δὲ τὰ ἐλεφάντινα ταῦτα δίπτυχα ἔχρησίμευσαν, διὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ἀπεικονίσεων αὐτῶν, ὡς ἐπενδύσεις χειρογράφων καὶ δὴ Εὐαγγελίων²).

Τὸ δίπτυχον τοῦ 'Ετσχμιατζίν, πενταμερὲς καὶ τοῦτο, ἔχει πολλὰς ιδιαζόνσας δομοιότητας μὲ τὸ Παρισιακόν, καὶ δὴ εἰς τὴν ἐπασχολοῦσαν ἡμᾶς παράστασιν. Ἡ θέσις μόνον αὐτῆς εἶναι διάφορος: εἰς τὸ Παρισιακὸν δίπτυχον ἡ σκηνὴ τοῦ "Υἱατος τοῦ ἐλεγμοῦ εἰκονίζεται δεξιὰ πρὸς τὰ ἄνω, εἰς τὸ τοῦ 'Ετσχμιατζίν ἀριστερὰ πρὸς τὰ κάτω. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο δίπτυχον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπαναλαμβάνεται, μετ' ἐλαχίστων παραλλαγῶν, ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Παρισιακοῦ: ἡ αὐτὴ σύνθεσις καὶ στάσις τοῦ ἰερέως καὶ τῆς Μαρίας, τὸ αὐτὸν ὑφος. Ἡ Θεοτόκος, δεξιά, ἵσταται ἐνώπιον τοῦ ἰερέως, παρὰ τοῦ ὄποιον παρέλαβεν ἦδη τὸ ἀγγεῖον, κρατοῦσσα αὐτὸν διὰ τῆς δεξιᾶς Οἱ ἰερεύς, ἔγχειρίσας τὸ ἀγγεῖον, στρέφεται πρὸς τὴν Μαρίαν, διμιλῶν βεβαίως πρὸς αὐτήν, διότι διὰ τῆς δεξιᾶς κάμνει σημεῖον συνομιλίας μᾶλλον ἢ εὐλογίας, ὡς καὶ εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, παρεκτείνων τοὺς δύο δακτύλους καὶ τοὺς ἄλλους τρεῖς ἔχων ἐν τῇ παλάμῃ ἐντεθειμένους³). Ἡ σκηνὴ ὅμως εἶναι πληρεστέρα ἐνταῦθα:

218. *Strzygowski* ἔνθα ἀν. πίν. 1, 2.— *Ch. Diehl*, Justinien, σ. 652. — Σχεδίασμα, *Aīnalof*, σ. 207.

Περὶ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Ἀρμενικῆς Μονῆς τοῦ 'Ετσχμιατζίν ἔγραψαν εἰδικῶς ὁ *Redin* καὶ ὁ *Στρυγόφσκης* (ἔνθα ἀν.), ἐκάτερος ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἄλλου. — Ιερὶ τοῦ "Υἱατος: *Redin*, σ. 219 ἔξ. — *Strzygowski*, σ. 44 ἔξ. — Πρβ. *Aīnalof* σ. 208.

¹) *Strzygowski*. ἔνθα ἀν. σ. 28, 31, 50, ἔξ. — *Redin*. σ. 216, 219.

²), Αὐτ. σ. 52 ἔξ. — Βλ. *Daremberg Saglio*, Dict. des antiquités, ἐν λ. *Diptychon*.

³) Εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Μουριανοῦ, περὶ οὗ κατωτέρω, ὁ ἰερεὺς τὴν αὐτὴν χειρονομίαν κάμνει πρὸς τὴν Μαρίαν, εἰς τὴν σκηνὴν τῆς Δοκιμασίας, ὅμοιώς καὶ ὁ Ἰωσήφ εἰς τὴν τῆς Ἀναβάσεως εἰς Βηθλεέμ, ὃπου κατὰ τὰ ἀπόκρυφα, συνομιλεῖ μετ' αὐτῆς στρεφομένης (Πρβ. *Aīnalof*, εἰς *Bvz. Xρον.* IV 136. καὶ σημ. 2).

μεταξὺ τοῦ ἰερέως καὶ τῆς Θεοτόκου παρεμβάλλεται μορφὴ πωγωνοφόρος, προφανῶς ἡ τοῦ Ἰωσήφ, ὁ ὅποιος, ὡς θὰ ἔδωμεν εἰς ἄλλα μεταγενέστερα μνημεῖα, πιστότερον ἀκολουθοῦντα τὰ κείμενα, καὶ οὐτος ὑφίσταται τὸν διὰ τοῦ "Υδατος ἔλεγχον.

5. Δίπτυχον
Μουριανοῦ.

Ἡ παράστασις τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου διὰ τοῦ "Υδατος τοῦ ἐλεγμοῦ εὑρίσκεται καὶ εἰς τὸ πενταμερὲς πάλιν δίπτυχον, τὸ ὅποιον ἄλλοτε ἐφυλάσσετο ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Μιχαὴλ εἰς τὸ Μουριανὸν (Murianum, Murano) παρὰ τὴν Ἐνετίαν, σήμερον δὲ εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην τῆς Ραβέννης. Τοῦ διπτύχου τούτου αἱ πλάκες εἶναι διεσκορπισμέναι: ἐν τμῆμα αὐτοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν Ῥώμην, ἄλλο εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὸ τρίτον εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἐμελέτησαν δὲ καὶ ἔξεδωκαν αὐτὰς ὁ Ἀϊναλὼφ καὶ ὁ Στρυγόφσκης¹⁾. Εἰς ἐν τμῆμα τοῦ διπτύχου τοῦ Μουριανοῦ, εἰς τὸ τμῆμα τὸ εὑρισκόμενον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κόμιτος Γ. Στρογάνωφ ἐν Ῥώμῃ, ἔχομεν εἰκονισμένας ἐν πλαισίῳ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ποικίλων κοσμημάτων τὰς τρεῖς συνδεομένας παραστάσεις: τὸν Χαιρετισμόν, τὴν Δοκιμασίαν, τὴν Ἀράβασιν εἰς Βηθλεέμ. Ἡ Θεοτόκος, ἐν τῇ ἐπασχολούσῃ ἡμᾶς παραστάσει, περιβεβλημένη φαινόλην, ὡς καὶ ἐν τῷ Χαιρετισμῷ, κρατεῖ τὸ ἀγγεῖον τοῦ "Υδατος, τὸ ὅποιον ἔχει ἥδη παραλάβει παρὰ τοῦ ἰερέως, ἐτοιμαζομένη νὰ πίγ· φέρει δὲ τὴν ἀριστερὰν εἰς τὸ πρόσωπον, ὡσεὶ ἀπο-

Καθόλου δὲ δὲν είναι ἀσυνήθης τοιαύτη χειρονομία εἰς τὰ παλαιὰ χριστιανικὰ μνημεῖα.

¹⁾ Ἀπεικόνισις τοῦ "Υδατος: Aīnalof, Bvz. Xρον. (βλ. κατωτ.), τ. IV πίν. IV.

D. Aīnalof, Tsast ravenskova dipticha v sobranii grafa Г. С. Stroganova (= Μέρος ὁμοίως τοιαύτης διπτύχου εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ κόμιτος Γ. Σ. Στρογάνωφ), ὁμοστιτί, εἰς Bvz. Xρονικά, IV, 1897, σ. 128-142.—J. Strzygowski, Zwei weitere Stücke der Marienstatue zu Diptychon von Murano, ἐν Byz. Zeitschr., VIII, 1895, σ. 678-681. — Περὶ τοῦ "Υδατος: Aīnalof, ἐνθα ἀν. σ. 135· πρό. Strzygowski, ἐνθα ἀν. σ. 679. — Περὶ τοῦ διπτύχου καθόλου, καὶ Aīnalof, Tsast ravenskova dipticha v sobranii grafa Kraouforta (= Μέρος ὁμοίως τοιαύτης διπτύχου εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ κόμιτος Κράουφορδ), ὁμοστιτί εἰς Bvz. Xρον., V, 1898, σ. 153-181. — Περὶ τοῦ διπτύχου: Strzygowski, Hellenistische und Koptische Kunst in Alexandria, Bulletin de la Société archéologique d'Alexandrie, ἀρ. 5, 1902, σ. 85-87. — Πρό. Schmit, Kachrié-Djami, ἐνθα ἀν. σ. 138 καὶ σημ. 1.

μάσσουσα δάκρυν, ὡς εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, εἰς τὸ Παρισιακὸν καὶ εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Ἐτσχιμιατζίν. Ἀντίστροφος ὅμως εἶναι ἐνταῦθα ἡ τάξις τῶν προσώπων τοῦ δράματος: ὁ Ἱερεὺς ἵσταται εἰς τὰ δεξιὰ πρὸς τὸν βλέποντα, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἡ Θεοτόκος. Ὁ Ἱερεὺς ἔχων σκῆπτρον, ὡς εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ, στρέφεται,—ὅμοιώς καὶ εἰς τὰ μνημονεύθεντα μνημεῖα καὶ εἰς τὸ Παρισιακὸν δίπτυχον,—πρὸς τὴν Θεοτόκον, προτείνων ἥ νῦψῶν τοὺς δύο δακτύλους τῆς χειρός. Βραχεῖαι αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του, μακρά, εἰς ὅξην ἀπολήγουσα, ἡ γενειάς, ἐνῷ εἰς τὰ ἄλλα μνημεῖα ἔχει αὐτὴν στρογγυλήν, εἰς ἐκεῖνο δεξιγένης, εἰς ταῦτα στρογγυλογένης, ὡς ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, εἰκονιζόμενος.

Εἰς τὴν παράστασιν ταύτην εὑρίσκομεν καὶ τὸ σπανίως εἰκονιζόμενον φρέαρ, τὸ δποῖον ἀπαντῶμεν μόνον εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ, ἐνταῦθα δέ, καθ' οἷαν μορφήν, ἀλλ' ἀτελεστέραν, εἰς τὸ πρῶτον μνημεῖον. Ἀγγελος ὅμως δὲν στηρίζει τὸν πόδα ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ λάμπει ὑπεράνω ἀστήρ ἐκπέμπων ἐξ ἀκτίνας, εἰς κύκλον περικλειόμενος, δποῖον βλέπομεν εἰς τὴν παράστασιν τῆς τῶν Μάγων προσκυνήσεως καὶ δὴ εἰς μνημεῖα ἀνατολικῆς προελεύσεως¹⁾). Παριστάνει δ' ὁ ἀστήρ τὸν εἰς τοὺς Μάγους ἐπιφανέντα, εἰς δὲ τὴν προκειμένην περίστασιν ἐμφαίνει τὴν πάναγνον τῆς Παρθένου σύλληψιν, ὡς εἰκονιζόμενος ἐν παραστάσει, ἡ δποία σκοπὸν ἔχει νὰ δοξάσῃ τὴν ἀγιότητα καὶ τὴν ἀγνότητα αὐτῆς.

Εἰκ. 5. — Δίπτυχον Μουριανοῦ.

(Αἰναλώφ, εἰς Βυζ. Χρον. IV, πίν. IV).

¹⁾ Αἰναλοφ, ἐνθα ἀν. σ. 135.

6. *Πνξὶς ἐκ Κέρτσ.* Ομοιον πρὸς τὸ περιγραφὲν, διὰ τὴν θέσιν τῶν προσώπων τοῦ δράματος, διάφορον τὸ εἶδος καὶ τὴν χρῆσιν, καὶ τελευταῖον εἰς τὴν σειρὰν τὴν παλαιὰν ταύτην τῶν παραστάσεων τοῦ "Υδατος τῆς ἐλέγχεως μνημείον, εἶναι πνξὶς ἐξ ἐλέφαντος, προερχομένη ἐκ τοῦ Κέρτσ καὶ σήμερον εὑρισκομένη εἰς τὸ ἐν Πετρουπόλει Μουσεῖον τοῦ 'Ερμιτᾶς¹⁾. Γνωστὸν ὅτι αἱ πνξίδες αὗται, πνξία πνξόμελα, ἐχρησίμευον, πρὸς φύλαξιν τῶν Ἅγιων Δώρων, παλαιὰ δὲ ἡτο ἡ συνήθεια τοῦ νὰ κοσμῶσιν αὐτὰς διὰ διαφόρων παραστάσεων, συνήθεια τὴν δποίαν ἡ χριστιανικὴ παρέλαβεν ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς τέχνης. Διετηρήθη δὲ ἔως τὴν σήμερον ἡ παράδοσις, καὶ ἀξιοσπουδάστα, καίτοι μεταγενέστερα, τοῦ εἴδους τούτου κειμήλια πρὸς φύλαξιν τῶν ἄγιων λειψάνων διετηρήθησαν εἰς τὸ "Άγιον Όρος καὶ εἰς τὰ Μετέωρα. Αἱ χριστιανικαὶ πνξίδες ἔκοσμοῦντο, ὡς

Eik. 6. — *Πνξὶς ἐκ Κέρτσ.*
(Αἰναλώφ, ἐν Japiski, τ. Ε', σ 201-213, πίν. I).

εἰκός, διὰ παραστάσεων χριστιανικοῦ περιεχομένου, ἡ ἡμετέρα δὲ διὰ δύο γνωστῶν ἥδη εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην. Ἡ πρώτη παριστάνει τὸν Χαιρετισμὸν, ἡ δ' ἐτέρα, χωρίζομένη αὐτῆς διὰ δένδρου, τὸ "Υδωρ

¹⁾ *Ἀπεικόνισις τοῦ "Υδατος: Ainalof, Tri drevne-christianskich sossouda iz Kertchi, (ὅωσιστὶ=Τρία παλαιοχριστιανικά ἄγγεια ἐκ Κέρτσ), ἐν Japiski, τ. Ε', σ. 201-213, πίν. I. — Περὶ τοῦ "Υδατος σ. 202 ἐξ.— Προβ. τὸν αὐτὸν εἰς Βνζ. Χρον. τ. IV σ. 135. — Ό Στρυγόφορκης εἰδε τὴν πνξίδα ὅτε ἡτο, τὸ 1890, εἰς τὴν Πετρούπολιν (ἔνθα ἀν. σ. 45), λέγει δέ, ὅτι ἡτοίμαζεν ἔκδοσιν αὐτῆς ὁ Κοντακώφ, δστις ὅμως προσέτεινεν εἰς τὸν 'Αιναλώφ νὰ περιγράψῃ τὸ ἀξιόλογον τοῦτο μνημεῖον 'Αιναλοf, ἔνθα ἀν. σ. 201 σημ. 1).*

τῆς ἐλέγξεως. Ἄπλη εἶναι καὶ ἡ παράστασις αὗτη, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν τὸν ἱερέα πρὸς τὰ δεξιά, καὶ τὴν Θεοτόκον, ἔναντι αὐτοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἰκονιζομένην. Ὁ ἱερεὺς, γέρων βαθυπάγων, ἔκτείνει, πρὸς τὴν Θεοτόκον τὴν χεῖρα, μὲ τὸν δακτύλους πάντας ἐνταῦθα προτεταμένους, ὡσεὶ προστάσων αὐτὴν νὰ πίῃ τὸ "Υδωρ, ἡ δὲ Θεοτόκος φέρει τὸ ἀγγεῖον εἰς τὰ χεῖλη, ὡς εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, ἔχουσα προτεταμένον τὸν δεξιὸν πόδα ἐν κινήσει ζωηρῷ, ὡς ζωηρὰ ἔξι ἄλλους ἡ κίνησις τοῦ ἱερέως εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Μουριανοῦ, — εἰς πάντα τὰ ἄλλα μνημεῖα ἡ στάσις ἀμφοτέρων τῶν μορφῶν εἶναι ἥρεμος. Ὁ ἱερεὺς φέρει χιτῶνα καὶ ἵματιον, πρὸς δὲ καὶ σανδάλια, ἐνῷ εἰς τὰς λοιπὰς παραστάσεις εἰκονίζεται γυμνόπονος. Σκῆπτρον δὲν κρατεῖ, λείπει δὲ καὶ τὸ φρέαρ, καὶ ἡ παράστασις εἶναι καθ' ὅλου ἀπλῆ, ἀλλὰ ζωηρὰ ἔξεικόνισις τῆς διὰ τοῦ "Υδατος ἀποδείξεως τῆς ἀγνείας τῆς Παρθένου.

'Αγκούντως εὐρὺς κύκλος παραστάσεων ἐκ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου 7.-'Αμφισβητούμενος, ἀναπαριστῶν δ' ὅμως πρότυπον πολὺ παλαιότερον, καὶ δυνάμενον οὕτω νὰ συγκαταριθμηθῇ μετὰ τῶν ἔξετασθέντων ἥδη ὁρατούντων. Τὸ δίπτυχον τοῦτο προερχόμενον, ὡς καὶ τὸ ἄλλο τὸ μεγαλοπρεπές, ἐπινίκιον δίπτυχον, τὸ παριστάνον αὐτοκράτορα τροπαιούχον καὶ βαρβάρους ἡττημένους προσκομίζοντας δῶρα¹⁾, ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ ἐκ Ῥώμης ἐπιφανοῦς οἴκου τῶν Barberini, ἀπόκειται σήμερον εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ Kaiser - Friedrichsmuseum. Λεπτομερῶς θέλω ἔξετάσει ἄλλοτε τὸ δίπτυχον τοῦτο, ἀμελέτητον ἔως σήμερον, ἥδη θέλω εἴπει τ' ἀναγκαιότερα ἐν σχέσει μὲ παράστασίν τινα αὐτοῦ, ἡ δοπία ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ Δοκιμασία τῆς Θεοτόκου.²⁾

'Ανατρέξας εἰς τὰς δημιοσιευθείσας ἀπεικονίσεις τοῦ διπτύχου τούτου, τὴν παλαιὰν παρὰ τῷ Gori καὶ ἀτελῆ, καὶ τὴν νεωτέραν παρὰ τῷ

¹⁾ Τὸ ἐπινίκιον τοῦτο δίπτυχον ἔξέδωκε λαμπρῶς καὶ ἐμελέτησεν δ. G. Schlumberger. L'Ivoire Barberini. ἐν Παρισίοις 1900. ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ συλλογῇ τῶν Μνημείων τῆς Γαλλικῆς Ακαδημίας (Monuments Piot).

²⁾ Schmit, Kachrié-djami, σ. 137-8.

Schlumberger καὶ ὅχι εὐχρινῇ¹⁾), δὲν ἡδυνήθην νὰ βεβαιωθῶ ὅτι εὔρον τὴν παράστασιν τῆς Δοκιμασίας. Μετ' ἀγαστῆς φιλοφροσύνης δὲ Στρυγόφρσκης μοὶ ἀπέστειλε φωτογραφίαν τοῦ διπτύχου, δὲ Σμίτ, δὲ συγγραφεὺς τοῦ περὶ Καχριὲ τζαμὶ περισπουδάστου βιβλίου, μοὶ γράφει τοὺς λόγους, διὰ τὸν δόποιον πείθεται, ὅτι εἰς τὸ Βαρβερινικὸν δίπτυχον παρίσταται ἡ Δοκιμασία.—‘Η Παρθένος, παιδίον ἀκόμη, συνοδευομένη ὑπὸ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὡς εἰς τὰ Εἰσόδια ὑπὸ τῶν γονέων, προσέρχεται εἰς τὸ ιερὸν καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ ιερέως ὑπὸ κιβώριον ἰσταμένου ἀγγεῖον δμοίον πρὸς τὸ ἄγιον ποτήριον.

Ο σπουδαιότερος λόγος, δὲ δόποιος ἄγει τὸν Σμίτ εἰς τὴν γνώμην ταύτην εἶναι ἡ τάξις τῶν παραστάσεων, τῶν περὶ τὴν κεντρικήν, τὴν Θεοτόκον, εἰκονιζομένων: ‘Ασπασμὸς τοῦ Ἰωακεὶμ καὶ τῆς Ἀννης, — Γέννησις τῆς Θεοτόκου, — τὰ Εἰσόδια, — ἡ Ἀπόδοσις τῆς Παρθένου πρὸς τὸν Ἰωσήφ (ἡ μνηστεία), — δὲ Χαιρετισμός, — ἡ Δοκιμασία, — δὲ Ἀσπασμὸς τῆς Παρθένου πρὸς τὴν Ἐλισάβετ. Οὕτω τάσσει τὰς παραστάσεις δὲ Σμίτ θεωρῶν αὐτάς, ὡς μοὶ γράφει²⁾, τεταγμένας βουστροφηδόν δὲν δύναται λοιπὸν νὰ ὑποθέσῃ ὅτι δὲ γλύπτης ἤλλαξε τὴν τάξιν αὐτῶν, ὡς δὲν τὴν ἤλλαξεν οὐδὲ εἰς τὴν πλάκα τοῦ διπτύχου, τὴν ἔχουσαν χριστολογικὴν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἡ παράστασις ἡ ἀκολουθοῦσα τὸν Χαιρετισμὸν πρέπει νὰ εἶναι ἡ Δοκιμασία. ’Αλλ’ εἰς τὴν παράστασιν ταύτην ἡ Θεοτόκος παρίσταται ἀκόμη παιδίον,³⁾ κατὰ μικρὸν ηὑξημένον ὡς πρὸς τὰς προγονιμένας, ἐνῷ εἰς τὴν κατὰ τὸν Σμίτ προηγουμένην, εἰς τὴν τοῦ Χαιρετισμοῦ εἶναι ἥδη ηὑξημένη οἵα καὶ εἰς πάσας τὰς παραστάσεις τῆς Δοκιμασίας. ’Ἐπειτα ἔκεινο, τὸ δόποιον μὲ κάμνει περισσότερον ν’ ἀμφιβάλλω εἶναι ὅτι ἡ Θεοτόκος προσάγεται κρατουμένη ὑπὸ γέροντος, δπερ εἰς οὐδεμίαν ἄλλην παράστασιν τῆς Δοκιμασίας ουμβαίνει. Καὶ τέλος, ἀφοῦ τὸ Βαρβερινικὸν δίπτυχον ἀναπαριστάνει παλαιότερον πρότυπον, ὡς τὰ ὁμοίωτα δίπτυχα, ἔπειτε νὰ ἔχωμεν ἂν ὅχι ἀκριβῶς δμοίαν, ἀνάλογον πάντοτε παράστασιν πρὸς

¹⁾ Gorii, Thesaurus veterum diptychorum, ἐν Φλωρεντίᾳ 1769, τ. III σ. 289. Βραχεῖα ἐρμηνεία, αὐτ. σ 287-288.—Schlumberger, L’Épopéée, τ. II. σ. 37.

²⁾ Εἰς ἐπιστολὴν τῆς 30/13 Ὁκτωβρίου.

³⁾ Κατὰ τὰ ἀπόκρυφα ἀληθῶς οἱ ιερεῖς παρέδωκαν τὴν Θεοτόκον εἰς τὸν Ἰωσήφ δωδεκαέτιδα οὖσαν, Πρωτοεναγγέλιον, κεφ. IX. (Tischendorf, σ. 16).

τὰς ἥδη περιγραφείσας. Οὐδ' ὁ Στρυγόφσκης, ὡς μοὶ ἀνακοινώνει, νομίζει ὅτι παρίσταται ἐπὶ τοῦ Βαρβερινικοῦ Διπτύχου ἡ Δοκιμασία τῆς Θεοτόκου. Παρατηρῶ δ' ὅτι ἡ σειρὰ τῶν παραστάσεων δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι τοιαύτη, ὡστε ὁ Χαιρετισμὸς νὰ παρεμπίπτῃ ὡς νομίζει ὁ Σμίτ. Αἱ παραστάσεις διαδέχονται ἀλλήλας εἰς τὸ δεξιὸν τμῆμα, καὶ ἔπειτα συνεχίζονται εἰς τὰ ἀριστερὰ τῆς κεντρικῆς εἰκονίδια, οὕτως, ὡστε ὁ Χαιρετισμὸς δὲν προηγεῖται, ἀλλ' ἀκολουθεῖ τὴν ἀμφισβήτουμένην παράστασιν, ἡ ὅποια, ἐκ τῆς εἰκονογραφικῆς τάξεως τούλαχιστον, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἰκονίζῃ τὴν Δοκιμασίαν.

Ἄλλὰ ποία εἶναι ἡ παράστασις αὗτη; Φαίνεται ὅτι ποτήριον ὄντως ὁ ἀρχιερεὺς προσφέρει εἰς τὴν Θεοτόκον. Ἐν ἀρχῇ ὑπέθεσα μήπως ὁ καλλιτέχνης ἥθιέλησε νὰ παραστήσῃ τὴν παράδοσιν ἀγγείου περιέχοντος τὰ χρώματα, διὰ τῶν ὅποιων θέλει βάψει τὴν πορφύραν¹⁾, — οὕτως ἔπιγράφεται ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ ψηφιδωτὸν τοῦ Ἀγίου Μάρκου. Ἄν διμως ἥδυνάμεθα νὰ ἔξιγγήσωμεν ἀλλως πως τὸ παραδιδόμενον εἰς τὴν Μαρίαν ποτήριον, θὰ ἔπροτιμων νὰ ἔβλεπον εἰς μὲν τὴν προηγουμένην, τὴν Ἔντλόγησιν τῶν ἰερέων, εἰς ταύτην δὲ τὴν Ἀπόδοσιν τῆς παρθένου εἰς τὸν Ἰωσήφ, τὴν μετ' αὐτοῦ δηλαδὴ μνηστείαν. Ἐπισταμένη δὲ παρατήρησις μοὶ δεικνύει ἐνταῦθα τύπον διάφορον τοῦ ἐκ τῆς προηγούμενης παραστάσεως εἰκονιζόμενου Ἰωακείμ. Ὁπωςδήποτε, διὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν παραστάσεων, τὸ Βαρβερινικὸν δίπτυχον εἶναι ἀξιονέατον ἵδιας σπουδῆς βασιζομένης εἰς τὰς διηγήσεις τῶν Ἀποκρύφων καὶ τὰς ἐπὶ μνημείων τέχνης ἀπεικονίσεις αὐτῶν.

β. — Ταξινόμησις καὶ προέλευσις τῶν μνημείων.

Ἡ εἰκονογραφικὴ διάταξις, κατὰ τὴν ὅποιαν εἶναι ἀπεικονισμένη 1). *Eikonografi* ἡ σκηνὴ τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου εἰς τὰ διάφορα ταῦτα μνημεῖα, φιλή διάταξις. εἶναι ἀντίστοιχος, ὅχι διμως πλήρης, οἷαν διέγραψα ἥδη (βλ. ἀνωτ. σ. 472), πρὸς τὴν χρονολογικὴν διαδοχὴν τῶν γεγονότων. Πληρεστάτη εἶναι εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, ὅπου αἱ σκηναὶ διαδέχονται ἀλλήλας ὡς ἔξης: Χαιρετισμός, Ἀσπασμός τῆς Θεοτόκου πρὸς τὴν Ἐλι-

¹⁾ Πρωτοεναγγέλιον κεφ. X Tischendorf, σ. 20). — Πρεβ. Ψευδοματθαῖον κεφ. VIII (σ. 68).

σάβετ, τὸ Ὅδωρο τῆς Ἐλέγξεως, ἡ Ἀνάβασις εἰς Βηθλεὲμ καὶ τέλος ἡ Γέννησις καὶ ἡ τῶν Μάγων προσκύνησις¹⁾.

Εἰς τὸ Παρισιακὸν δίπτυχον ἔχομεν: τὸν Χαιρετισμόν, τὸ Ὅδωρο, τὴν Ἀνάβασιν εἰς Βηθλεέμ, τὴν Γέννησιν. Στενὴ δὲ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸ τοῦ Ἐτσχμιατζίν: εἰς ἀμφότερα ἀριστερὰ ἄνω ὁ Χαιρετισμός, δεξιὰ κάτω ἡ Ἀνάβασις εἰς Βηθλεέμ²⁾). Εἰς τὸ δίπτυχον τοῦτο τοῦ Ἐτσχμιατζίν ἡ σειρὰ εἶναι: ὁ Χαιρετισμός, ἡ Δοκιμασία, ἡ Γέννησις, ἡ Ἀνάβασις εἰς Βηθλεέμ, ἡ τῶν Μάγων προσκύνησις. Ὁμοίως καὶ εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ ἡ Δοκιμασία ἔπειται εἰς τὸν Χαιρετισμόν, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὴν ἐκ Κέρτς πυξίδα, εἰς τὴν δποίαν, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, θὰ συμπληρώσωμεν τὰς ἐλλειπούσας σκηνὰς διὰ τῆς Ἀναβάσεως εἰς Βηθλεέμ καὶ τῆς Γεννήσεως.

Ἄπαντα λοιπὸν τὰ μνημεῖα ταῦτα, αἱ ἐπὶ ἐλέφαντος παραστάσεις τῆς Ῥαβέννης, παρουσιάζουσιν δμοιότητα καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἀπεικονίσεως. Εἰκονίζεται δὲ ἡ Δοκιμασία,—καὶ τοῦτο εἶναι εὔλογον,—πάντοτε μετὰ τὸν Χαιρετισμόν, καὶ εἰς τὴν σειρὰν παραστάσεων, αἱ δποίαι ἀναφέρονται πᾶσαι εἰς τὴν Θεοτόκον. Διότι τῶν σκηνῶν τούτων ἡ παράστασις λόγον ἔχει τὴν διὰ τῆς τέχνης ἔξυμνησιν τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ ἡ τῆς Θεοτόκου, κατ' ἀκολουθίαν αἱ σχετικαὶ παραστάσεις περισυγκεντρώνονται περὶ τὴν μορφὴν αὐτῶν, ἡ δποία καὶ εἰκονίζεται εἰς τὸ κέντρον ἐν σχήματι μεγαλυτέρῳ, ὡς ἡ εἰκὼν τοῦ ἥλιου ἡ τῆς σελήνης, ἥτοι, μὲ ἄλλας λέξεις, ἡ μία πλάξ τοῦ διπτύχου εἶναι ἀφιερωμένη εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἄλλη εἰς δόξαν τῆς Θεοτόκου. Ἡ διάταξις αὕτη ἡ εἰκονογραφικὴ πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ’ ὅψιν εἰς τὴν ὄρθὴν ἔρμηνείαν τῶν παραστάσεων. Οὗτως, ἐν τῇ ἐρεύνῃ περὶ τῆς ἔξεικονίσεως τῆς Δοκιμασίας, ἡ σκηνὴ δὲν δύναται νὰ ἔρμηνευθῇ ὡς ἡ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος, ἀφοῦ εὑρίσκεται ἐν μέσῳ παραστάσεων εἰκονιζούσῶν τὸν βίον τῆς Θεοτόκου³⁾). Οὐδεμίαν δ’ ἀμφι-

¹⁾ *Garrucci*, ἔνθα ἀν. τ. VI πίν. 414. — Πρβ. *Ainalof*, ἐν *Japiski*, ἔνθα ἀν. σ. 205 ἔξ.

²⁾ *Strzygowski*, Das Etschmiadzin-Evangeliar σ. 29.—Πρβ *Redin*, ἔνθα ἀν. σ. 216.

³⁾ Οὗτως ὁ κόμις Οὐβάρωφ ἔξέλαβε τὴν εἰς συλλογὴν του παράστασιν ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος (βλ. ἀνωτ. σ. 477.—Πρβ. *Strzygowski*, ἔνθα ἀν. σ. 45 σημ. 1. — *Ainalof*, ἐν *Japiski*, σ. 202 σημ. 6). — Ὁ αὐτὸς Οὐβάρωφ

βολίαν ἀφίνει ἡ ἀπλῆ παρατήρησις, ὅτι εἰς τὸ Παρισιακὸν δίπτυχον ἡ σκηνὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος ὑπάρχει ἐν τῷ αὐτῷ μνημείῳ μεταξὺ παραστάσεων, εἰκονιζουσῶν τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ.

Τοιαύτη τῶν παραστάσεων διάταξις ἥτο συνήθης τὸν Ε΄ μ. Χ. αἰῶνα, εὑρίσκομεν δ’ αὐτὴν καὶ εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Ἀγίου Ἀπολλιναρίου τοῦ Νέου ἐν Ῥαβέννῃ, τοιαύτην ὑποδεικνύει καὶ ὁ Παῦλος Σιλεντιάριος ἐν τῇ ἐμμέτωφ περιγραφῇ αὐτοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, μάλιστα δὲ τοιαύτην εὑρίσκομεν εἰς τὰς πυξίδας, τὰς ἐπενδύσεις Εὐαγγελίων, τὰ δίπτυχα καὶ τὰ ἄλλα μικροτεχνήματα τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης ἐπὶ ἔύλου καὶ συνηθέστερον ἐπὶ ἐλεφαντίνου ὁστοῦ¹⁾.

Δὲν εἶναι δ’ ἄκαιρον νὰ παρατηρήσω ἐνταῦθα, ὅτι ἡ παράδοσις τῆς τοιαύτης εἰκονογραφικῆς διατάξεως, κατὰ τὴν ὅποιαν περὶ κυρίαν μιօρφὴν ἡ σπουδαίαν παράστασιν περισυγκεντρώνονται εἰκονίδια μικροτέρων, ἀλλὰ συνδεομένων παραστάσεων, ἐτηρήθη ἐν συνεχείᾳ ἔως σήμερον. Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ διάταξις τῶν παραστάσεων εἰς τὰς θαυμασίας ἀργυρογλύπτους παραστάσεις τῶν ἐπενδύσεων τῶν Εὐαγγελίων τῆς σχολῆς τῶν Καλαρρειῶν χρυσοχόων τοῦ ΙΖ’ αἰῶνος, — τὰ κάλλιστα διεσώθησαν εἰς τὴν Ζάκυνθον, — τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπὶ σταυρῶν ἔυλογλύπτων καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν κειμηλίων, πυξίδων πρὸς φύλαξιν τῶν ἀγίων Λειψάνων, διπτύχων καὶ τριπτύχων ἔυλογλύπτων, ὅποια διεσώθησαν εἰς τὰς Μονὰς τῆς Ἀνατολῆς μάλιστα δὲ εἰς τὸ

παρερμήνευσε, νομίσας ὡς τὸν «Ζαχαρίαν καὶ τὴν Ἐλισάβετ», καὶ τὴν ἐν τῷ διπτύχῳ τοῦ Ἐτοχματζίν παράστασιν τῆς Δοκιμασίας (*Redin*, ἔνθα ἀν. σ. 119, σημ. 2).

1) "Ἐκφρασις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας στ. 800 ἔξ : «ἔτερωθι δὲ θαύματα λάμπει οὐρανίου Χριστοῖο» (ἐκδ. Βόννης σ. 38). — *Aīnalof* ἐν *Japiski* σ. 203. — Πρὸς *Redin*, αὐτ. σ. 206. — *Aīnalof* εἰς *Bvz. Χρον.* σ. 128. Παρὰ τῷ *Westwood. A descriptive catalogue of the fectile ivories in the South-Kensington Museum, London 1876.* βιβλίον τὸ ὅποιον δὲν ἔχω ἀνά κεῖρας, βλ., σ. 42, 54 ἔξ., καὶ δὴ σ. 46, ἐκλογὴν τῶν σπουδαίων σκηνῶν τῆς Ἱστορίας τῆς Μαρίας, τοῦ Ἰωσήφ καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου τοῦ Χριστοῦ. Ἐπίσης καὶ εἰς πυξίδας ἔκδ. ὑπὸ τοῦ *Hahn* (πρὸς *Aīnalof* ἔνθα ἀν., σ. 209, 201). — Ἀνάλυσιν δε λεπτομερῆ πάντων τῶν μνημείων τούτων τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης, καὶ δὴ τῶν εἰκονιζόντων τὴν ἡμετέραν παράστασιν, χάριν τοῦ πλήρους τῆς ἀναγραφῆς, ὑποδεικνύω εἰς τὸ περιστούδαστον ἔργον τοῦ *Aīnalof. Ellini-stseskija osnovi vizantiiskova iskoustva* (ὅωσιστι, = Ἐλληνιστικαὶ ἀρχαὶ τῆς Βυζαντινῆς τέχνης), ἐν Πετρουπόλει 1901, σ. 205 ἔξ.

"Αγιον "Ορος καὶ τὰ Μετέωρα, ἔσχα τέχνης μεταγενέστερα, τὰ ὅποια, πιστῶς ἀκολουθοῦντα τὴν παλαιὰν παράδοσιν, θέλω ὑπὸ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἰδιαιτέρως περιγράψει καὶ ἔξερευνήσει.

2. Εἰκονογρα- 'Αλλὰ σπεύδω ἥδη νὰ ἔλθω εἰς τὴν πρὸς ἄλληλα συσχέτισιν καὶ φικὴ ἀνάλυσις.. ταξινόμησιν τῶν ἔξετασθέντων μνημείων τέχνης ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου διὰ τοῦ "Υδατος τῆς Ἐλέγξεως.

"Αν καὶ πᾶσαι αἱ ἐπὶ ἐλέφαντος παραστάσεις διακρίνονται διὰ τὴν ἀπλότητα των, καὶ πάλιν δυνάμεθα μεταξὺ αὐτῶν νὰ εὑρωμεν τὰς ἀπλουστάτας καὶ τὰς πληρεστέρας. 'Απαραίτητα, ὡς εἰκός, πρόσωπα εἶναι ἡ Μαρία καὶ ὁ Ἱερεύς. Οὐδεμία ἀμφιβολία, διτε εἰς πάσας τὰς παραστάσεις ταύτας εἰκονίζεται οὐχὶ ὁ Ἰωσήφ, ὡς ἐνόμισεν ὁ Garrucci, καὶ κατὰ τοῦτον ἵσως ὁ Στρυγόφσκης¹⁾, ἀλλὰ ὁ Ἱερεύς, — παραστάσεις μεταγενέστεραι καὶ τὰ κείμενα πασιφανῶς τὸ δεικνύουσιν.

'Η πληρεστέρα παραστασίς εἶναι καὶ ἡ καλλίστη, ἡ τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ: ἄγγελος, ἀρχιτεκτόνημα παριστάνον τὸν ναόν, τὸ φρέαρ. Εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ 'Ετσχμιατζίν ἔχομεν τὴν πωγωνοφόρον κεφαλήν, τὸ φρέαρ δὲ εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ.

"Ολως δὲ συντετμημένη εἶναι ἡ παραστασίς τοῦ Παρισιακοῦ διπτύχου²⁾ καὶ τῆς πυξίδος ἐκ Κέρτς. Μεταξὺ δὲ τῶν πλήρων καὶ τῶν συντετμημένων δύναται νὰ ταχθῇ ἡ τοῦ διπτύχου τοῦ Μουριανοῦ, ὃπου εἰκονίζεται, ἀτελῶς εἶναι ἀληθές, ἐν ᾧ σχήματι καὶ εἰς τὸν Θρόνον τὸ φρέαρ καὶ ἀστήρ ἀνωθεν αὐτοῦ.

"Άλλη λεπτομέρεια ἀξιοπαρατηρητος εἶναι διτε εἰς πάντα τὰ μνημεῖα τὸ ἀγγεῖον τοῦ "Υδατος κρατεῖ ἥδη ἡ Θεοτόκος ἐτοιμαζομένη νὰ πίη, καὶ μόνον εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ ἀκόμη ὁ Ἱερεύς, -- οὗτω καὶ εἰς πάσας τὰς μεταγενέστερας παραστάσεις, τὰς πολὺ κατόπιν τῶν ἐλεφαντίνων τούτων.

¹⁾ Garrucci, ἔνθα ἀν. VI σ. 20. — Strzygowski, Das Etschm.—Ev. σ. 44· καὶ Byz. Zeitschr. VIII, 679. — Τὸ σφάλμα τοῦ Garrucci παρατηρεῖ ὁ 'Αΐναλώφ (Japiski, τ. V, σελ. 206, σημ. 2), διτε ὅμως λησμονῶν διμιεῖ περὶ τοῦ 'Ιωσήφ εἰς τὴν μεταγενέστεραν διατριβήν του (Bvz. Χρον. τ. IV, σ. 135).

²⁾ 'Η πωγωνοφόρος κεφαλὴ δὲν εἰκονίζεται εἰς τὸ Παρισιακόν, ὡς κατὰ λάθος λέγει ὁ 'Αΐναλώφ (Bvz. Χρον. IV, 135), ἀλλ' εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ 'Ετσχμιατζίν.

Κοινὸν εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, τὰ δίπτυχα τοῦ Ἐτσ-
μιατζίν, τὸ Παρισιακὸν καὶ τὸ Μουριανικὸν εἶναι ὅτι ὁ Ἱερεὺς τείνει
πρὸς τὴν Θεοτόκον, λίαν τεθλιμμένην ἥ καὶ μορφὴν γραίας ἔχουσαν,
τοὺς δύο δακτύλους τῆς χειρός¹⁾), δλόκληρον τὴν παλάμην εἰς τὴν ἐκ
Κέρτς πυξίδα. Εἰς τὰ δίπτυχα ταῦτα, κοινὸν ἐπίσης γνώρισμα ἥ ἐπὶ²⁾
τῆς μορφῆς τῆς Θεοτόκου ἐπικεχυμένη πικρία, — σύμφωνος μὲ τὰ κεί-
μενα λεπτομέρεια, — καὶ τὸ κίνημα, δπως ὑπεγείρῃ πτυχὴν τοῦ μαφο-
ρίου, ἐπιτείνεται δ' ἥ θλῖψις εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Μουριανοῦ, δπου
φανερὰ εἶναι, ὅτι ἀπομάσσει δάκρυ. Ἐξ ἄλλου δμοιάζουν τὸ δίπτυ-
χον τοῦ Μουριανοῦ καὶ ἥ ἐκ Κέρτς πυξίς κατὰ τὴν θέσιν τῶν προσώ-
πων: ἥ Θεοτόκος ἵσταται ἀριστερά, ἐνῷ εἰς πάντα τὰ ἄλλα μνημεῖα
δεξιὰ εἰς τὸν βλέποντα. Εἰς ἀμφότερα δὲ τὰ μνημεῖα ταῦτα παρατηρῶ
κίνησιν ζωηρὰν τῶν προσώπων, εἰς μὲν τὸ Μουριανικὸν δίπτυχον τοῦ
ἱερέως, εἰς δὲ τὴν πυξίδα ἐκ Κέρτς τῆς Θεοτόκου.

Αὗται είναι ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ αἱ εἰκονογραφικαὶ λεπτομέρειαι 3. Ταξινόμησις εἰς τυπικὰ οντότητα.

¹⁾ "Οχι εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Οὐβάρωφ, ὡς πάλιν ἀποσέκτως λέγει ὁ Ἀιναλώφ (*Bvz. Xgor.* IV, 135). — Βλ. ἀνωτ. σ. 479, σημ. 3.

²⁾ «Τὸ δαρεννατικὸν δίπτυχον, λέγει ὁ *Ainalof* (*Bvz. Χρον.* σ. 140), ἀνήκον εἰς τὴν οὐτω ταλουμένην δαρεννατικὴν σχολήν, παρουσιάζει παραλλαγάς ὅχι μόνον εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διάταξιν τῆς διακοσμήσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν ἐπέξεργασίαν. ὅστε ἀνάγκη νὰ ἀποδοῦῃ εἰς ἔδιον καλλιτεχνικὸν κύκλον, δὸποιος, ἀκολουθῶν τοὺς κοινοὺς κανόνας τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἐμμένει εἰς τὴν ἰδιότυπον μέθοδον καὶ τὸ ψφος αὐτοῦ».

³⁾ *Ainalof*, євнда дв. σ. 137. — *Strzygowski*, євнда дв. σ. 29 єξ.

ἔνδος καὶ τοῦ αὐτοῦ παλαιοτέρου προτύπου, καὶ πρέπει νὰ ἔκλαβωμεν ταῦτα ὡς προϊόντα μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σχολῆς καὶ ἐνούμενα εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ τυπικὸν σύστημα.

Τὸ δὲ εἰς δύο παραστάσεις, εἰς τὸ δίπτυχον τοῦ Μουριανοῦ καὶ εἰς τὴν ἐκ Κέρτς πυξίδα ενδίσκομεν τὴν θέσιν τῶν προσώπων ἀνεστραμμένην, — τὸν ἱερέα δεξιὰ καὶ τὴν Θεοτόκον ἀριστερά, — τοῦτο εὐλόγως μᾶς πείθει ν^ν ἀναζητήσωμεν ἔτερον κοινὸν πρότυπον, εἰς τὸ διποῖον πάλιν ἡ τοιαύτη τοποθέτησις ἔξηγεῖται ἐκ λόγων συμμετρίας καὶ ἀντιθέσεως σχετικῶς πρὸς τὴν προηγουμένην σκηνὴν τοῦ *Xαιρετισμοῦ* καὶ τὴν ἐπομένην τῆς *Αναβάσεως* εἰς *Βηθλεὲμ* (δίπτυχον Μουριανοῦ), ἀπὸ τῆς διποίας χωρίζεται διὰ φοίνικος¹⁾.

Ἴδιον δὲ τύπον, φαίνεται, ἥκολονθησεν ὁ γλύπτης τοῦ διπτύχου τοῦ Οὐβάρωφ, δποι ἡ Θεοτόκος εἴναι ἐν τῇ στάσει τῆς Δεομένης, οὕτω σεμνῶς ἐπιμαρτυρομένη τὴν ἄγνότητα αὐτῆς.

Ἡ εἰς μνημεῖα καὶ τῶν τριῶν κατηγοριῶν, — τοῦ τύπου τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ, τοῦ τύπου τοῦ διπτύχου Οὐβάρωφ, καὶ τοῦ τύπου τοῦ Μουριανικοῦ διπτύχου, — ὑπαρξίας τοῦ φρέατος δεικνύει, διτὶ ἡ ἀρχικὴ παράστασις, ἐξ ἣς πᾶσαι ἀπέρρευσαν, ἐνεγκε τὴν σημαντικωτάτην ταύτην εἰκονογραφικὴν λεπτομέρειαν, σπουδαιοτάτην διὰ τὴν σχέσιν αὐτῆς δχι τόσον πρὸς τὰς ἐγχώριους²⁾, ὡς θέλω καταδεῖει εἰς τὸ Β' μέρος τῆς ἐρεύνης μου, δποι θὰ διμιήσω περὶ τῶν κειμένων ἐν σχέσει μὲ τὰς εἰκονογραφικὰς λεπτομερείας, ὅσον μάλιστα πρὸς τὰς ἐλληνικὰς καὶ τὰς ἐλληνιστικὰς παραδόσεις.

4 Χρονολόγιος. Τὰ μνημεῖα, περὶ τῶν διποίων ἐπραγματεύθην, τὰ ἔχοντα παραστάγοις καὶ κοι- σεις ἐπὶ ἐλεφαντίνου δστοῦ γεγλυμμένας, ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ε' — C' νὸς χαρακτήρα. αἰῶνα. Τὸ δίπτυχον τοῦ Ἐτσχμιατζὶν δ Στρυγόφσκης θεωρεῖ προγενέστερον μᾶλλον τοῦ Θρόνου, τοῦ πρώτου ήμίσεως τοῦ C' αἰῶνος. Πάντα δὲ τὰ ἔργα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς κύκλον καλλιτεχνημάτων, τὰ διποῖα καθορίζονται, ἀντιπροσωπεύονται διὰ τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ καὶ τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ἀγίου Ἀπολλιναρίου τοῦ Νέου ἐν

1) Πρεβ. *Ačnafolof*, ἔνθα ἀν. σ. 140.

2) Ο κ. Γ. Μιλλέ λέγει, δτι ἡ λεπτομέρεια τοῦ φρέατος δεικνύει τεχνίτην γνωρίζοντα τὴν ἐγχώριον παλαιστινιακὴν τοπογραφίαν, *L'art byz.* σ. 365.

‘Ραβέννη. Τὴν ἀρχικὴν δὲ παράστασιν τῆς Δοκιμασίας δυνάμεθα καὶ παλαιοτέραν νὰ ὑποθέσωμεν, δὲν θὰ εἴναι δὲ τολμηρὸν νὰ εἰκάσω, ὅτι ἥδη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐν τοῖς μεγάλοις ἐργαστηρίοις ἐλέφαντος τῆς Ἀνατολῆς, συνεκροτήθη ἥδη ἡ παράστασις, — καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῇ συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὰ κείμενα, — διότι τότε πλέον τὰ Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια ἦσαν εὑρύτατα διαδεδομένα ἀνὰ τὸν χριστιανικὸν καὶ ἐλληνικὸν κόσμον τῆς Ἀνατολῆς,

Διότι εἰς πάντα ταῦτα τὰ μνημεῖα, — δίπτυχα, πυξίδας, καὶ ἄλλα κομψοτεχνήματα τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης ἐπὶ ἐλεφαντίνου δστοῦ ἥ καὶ ἐπὶ ξύλου, — ἀνήκοντα εἰς τὸν Ε' — Σ' αἰῶνα, χαρακτηριστικὴν εὑρίσκομεν δμοιότητα ὅχι μόνον εἰς τὸ μέγεθος, εἰς τὴν τεχνικήν, εἰς τὴν διακόσμησιν, εἰς τὸ δλον τέλος ὑφος, ἀλλ', ὅπερ σπουδαιότερον, καὶ εἰς τὰ θέματα τῶν ἀπεικονίσεων, ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ μάλιστα δὲ τῆς Θεοτόκου. ἀγνώστων εἰς τὴν γλυπτικὴν τῶν σαρκοφάγων καὶ τὴν γραφικὴν τῶν κατακομβῶν¹⁾.

Αἱ τυπολογικαὶ ἔρευναι περὶ τὰ μικρά, τόσον δμως ἐνδιαφέροντα μνημεῖα ταῦτα ἐπὶ ἐλεφαντίνων δστῶν τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης διακερδιμένων βυζαντινολόγων²⁾ πρὸς συσχέτισιν μάλιστα τεμαχίων διασκορπισμένων ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, καὶ δὴ περὶ διπτύχων, περὶ τῶν δποίων ἡσχολήθη ἥδη ὡς παριστανόντων καὶ τὴν Δοκιμασίαν³⁾, ἀποκαλύπτουσι τὰς χαρακτηριστικὰς αὐτῶν πρὸς ἄλληλα ἀναλογίας καὶ τὰ μεγάλα ἐργαστήρια, ἐν τοῖς δποίοις ἐλεπτουργήθησαν.

Κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῆς μικροτεχνίας ταύτης εἴναι, — μὲ δλίγας λέξεις συνοψίω λεπτομερεῖς ἔρευνας, — τὸ ἄγαν ταπεινὸν τοῦ ἀναγλύφου, ἥ χλιδὴ τῆς διακοσμήσεως τῆς πλαισιούσης τὴν ὅλην παράστασιν καὶ ἐντὸς αὐτῆς, ὥστε οὐδὲν κενὸν νὰ καταλείπεται, — πάντα ταῦτα ἴδια τῆς Ἀνατολικῆς τέχνης⁴⁾. Ἄλλο σημαντικὸν χαρακτηρι-

¹⁾ Πρβ. *Aīnatof*, εἰς *Bvz. Xρον.*, σ. 138.

²⁾ Τῶν W. Meyer, Στρυγόφσκη, Ἀīναλώφ, Westwood, Hahn, Graeven, Schlumberger.

³⁾ Τοῦ Στρυγόφσκη καὶ τοῦ Ἀīναλώφ περὶ τοῦ Μουριανικοῦ διπτύχου, βλ. ἀνωτ. σ. 480, σημ. 1.

⁴⁾ *Ainalof*, εἰς *Japiski* τ. V σ. 209 ἔξ., 212. — 'Ο αὐτὸς εἰς *Bvz. Xρον.* τ. IV σ. 140 ἔξ., τ. V, σ. 130 ἔξ., 157 ἔξ. — Τοὺς χαρακτηρας τούτους συνοψί-

στικὸν εἶναι ἡ διάθεσις τοῦ βλέμματος, τὸ δποῖον στρέφεται σχεδὸν πάντοτε πρὸς τὰ ἄνω ἢ πλαγίως. Οἱ παραβλῶπες καὶ δῆξεῖς οὗτοι δφθαλμοί, ὑπενθυμίζοντες μνημεῖα κοπτικὰ καὶ τὰς μικρογραφίας συριακῶν καὶ βυζαντινῶν ἴστορημένων χειρογράφων, πιστοῦσι τὴν προσφιλῆ θεωρίαν τοῦ Ἀϊναλὼφ καὶ τοῦ Σιρυγόφσκη περὶ τῆς συμβολῆς, — τῆς δποίας τοὺς χαρακτῆρας καθώρισε καὶ πρὸ μικροῦ ὁ Diehl εἰς τὸ ἐν Καΐρῳ Ἀρχαιολογικὸν Συνέδριον, — τὴν δποίαν ἔδωκεν ἡ Ἑλληνιστικὴ ἀνατολὴ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης.

5. Ἑλληνιστικὴ προέλευσις.

Περὶ πάντων τῶν κομψοτεχνημάτων τούτων, τῶν ἐπὶ ἐλέφαντος ἰδίως, ἐπὶ τῶν δποίων εὑρομεν τὴν πρώτην ἀπεικόνισιν τῆς διὰ τοῦ Ὅδατος τῆς ἐλέγχεως δοκιμασίας δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅ τι λέγει ὁ Ἀϊναλὼφ εἰδικώτερον περὶ τοῦ διπτύχου τοῦ Μουριανοῦ: πάντα «ἐλέγχουσι μνημεῖα γνησίως Ἑλληνικά, τὰ δποῖα, καὶ ἄν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ὁμοειδῶς σχολήν, δύνανται ν' ἀνήκουσιν ὅμως εἰς αὐτὴν μόνον ὡς ἀντιπρόσωποι ἐπὶ Ἰταλικοῦ ἐδάφους τῆς ἀνατολικῆς βυζαντιακῆς τέχνης»¹⁾.

Καὶ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο τὸ σημαντικὸν ἐν τῇ ἐρεύνῃ ἡμῶν διὰ τῆς παρεκδομῆς ταύτης ἡθέλησα νὰ καταλήξω. Καὶ ἄν δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω μετὰ τοῦ Σιρυγόφσκη, ὅτι τοῦτο πάλιν τὸ Μουριανὸν δίπτυχον κατεσκευάσθη εἰς ἐργαστήριον τῶν Θηβῶν τῆς Ἀνω Αἰγύπτου²⁾, οὐδεμία ὅμως ἀπομένει ἀμφιβολία, ὅτι τὰ ἐπὶ ἐλέφαντος ταῦτα μνημεῖα ἐλειπούργηθησαν ὑπὸ σχολῆς καὶ ἐν ἐργαστηρίοις Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν τῆς ἐλληνιστικῆς Ἀνατολῆς.

Μεγάλη δ' ἡτο ἡ κίνησις τέχνης τῆς ἐπὶ ἐλέφαντος μικρογλυπτικῆς εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸν Δ' αἰῶνα ἥκμαζεν ἡδη σχολὴ διασήμων ἐργαστηρίων ἐλέφαντος, εἰς τὰς μεγάλας Ἑλληνιστικὰς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, τῶν δποίων τὰ προϊόντα διεσπείροντο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολήν, κατόπιν δὲ καὶ εἰς τὴν Δύσιν³⁾.

Ζει δὲ *Mille*, L'art byzantin (A. Michel, Histoire de l'art, Paris, τ. Α' 1905), σ. 265 ἔξ.

¹⁾ *Aīnalof*, εἰς *Bvz. Xρον.* IV σ. 142.

²⁾ *Strzygowski*, ἐν *Byz. Zeitschr.* VIII, σ. 681.

³⁾ Προβλ. *Aīnalof*, ἔνθα ἀν. καὶ ἐν *Japiski* τ. V, σ. 212 ἔξ. — *Schmit*, *Kachrié-djami*, σ. 140, 156.

Κέντρον δὲ λαμπρὸν τῆς εἰς τὴν Λύσιν ἐλληνιστικῆς ταύτης τέχνης κατέστη ἡ Πάτεννα, πόλις γνησίᾳ ἐλληνική ἔνα ἥδη αἰῶνα πρὸ τῆς εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὑποταγῆς αῦτῆς.¹⁾

Ἐλληνικὴ λοιπὸν εἶναι ἡ τέχνη αὐτῇ τῶν μικρῶν τούτων, ἀλλ' ἔξωχως διαφερόντων ἐπὶ ἐλεφαντίνου διστοῦ κομψοτεχνημάτων, — πυξίδων, διπτύχων μιᾶς, — πολυσημάντων ὅχι μόνον ὑπὸ ἔποψιν ἴστορικὴν καὶ καλλιτεχνικήν, ἀλλὰ καὶ μεθοδολογικήν, ἀποτελούντων ἵδιον τιμῆμα πλαστικῆς τῆς παλαιᾶς Χριστιανικῆς καὶ τῆς πρώτης βυζαντικῆς τέχνης. Καὶ εἰς τὴν ἐλληνιστικὴν Ἀνατολὴν ἐφιλοτεχνήθησαν αἱ ἐπὶ ἐλεφαντίνων διστῶν πρῶται παραστάσεις αὗται τῆς διὰ τοῦ "Υδατος τῆς ἐλέγχεως δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, ὃπου ἔξαιρέτως κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἥχμαζον αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα. Ἄλλ' εἰς τὴν ἴδιαν πλουσίαν πηγὴν, εἰς τὴν διοίαν ἔξωγονήθη καὶ εἰς τέλος ἐμορφωθῆ καὶ ἡ τέχνη καὶ ὁ κόσμος ὁ Βυζαντινός, θέλει μᾶς ὀδηγῆσει καὶ ἡ περαιτέρω ἡμῶν ἔρευνα. Ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀνατολὴν, — εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀραβίαν, — τὴν διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀναμορφωθεῖσαν Ἀνατολὴν, ὃπου ἐγεννήθησαν τὸ πρῶτον ἐξ ἐλληνιστικῶν καὶ μωσαϊκῶν παραδόσεων αἱ περὶ Παρθένου ἀπόκρυφοι διηγήσεις, εἰς τι τῶν μεγάλων αὐτῆς πολιτιστικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν κέντρων, διοῖα ἥσαν ἴδιως οἱ μεγάλοι μοναστικοὶ αὐτῆς συνοικισμοί, συνέλιαβεν ἡ φαντασία μοναχοῦ ἵσως καλλιτέχνου καὶ διέπλασε, τὸ πρῶτον τὸν Δ' ὑποιθέτω αἰῶνα, τὴν ἴδιότυπον παράστασιν τῆς διὰ τοῦ "Υδατος τῆς ἐλέγχεως δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, καὶ ἐπεζήτησε τὴν διὰ ταύτης ἔξυμνησιν τῆς ἀγνείας τῆς Παρθένου.

¹⁾ "Εκθεσιν καλλίστην τῆς ἐν Ραβέννῃ ἀναπτύξεως τῆς ἐλληνιστικῆς ἀνατολικῆς τέχνης βλ. εἰς τὸ περισπούδαστον βιβλίον τοῦ *Em. Bertaux, L'art dans l'Italie méridionale*, Paris 1903, σ. 58 ἐξ.

Β'.

Η ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΣΗΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ—ΨΗΦΙΔΩΤΑ—ΙΣΤΟΡΙΑΙ

Ἡ παράστασις τῆς Δοκιμασίας τὸν Ι' αἰῶνα εἰς τὴν Καππαδοκίαν — Τοιχογραφίαι ἐν σπηλαίοις ναῶν. — Μετὰ ποίων παραστάσεων συνδυάζεται. — Σχέσις πρὸς τὰ Ῥαβεννατικά ἔλεφάντινα μνημεῖα. — Ἡ παράστασις τὸν ΙΒ' αἰῶνα. — Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Ἀγίου Μάρκου τῆς Ἐνετίας. — Ἡδη παρερμηνεύεται ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ ἀνακαινιστοῦ. — Ἡ διάταξις τῶν συνδεομένων παραστάσεων. — Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Καχριὲ τζαμί. — Ἡ προσευχὴ τοῦ Ζαχαρίου. — Ἡ παράστασις ἐν μικρογραφίαις. — Τὰ ίστορημένα χειρόγραφα τῆς Ὁκτατέύχου. — Ἡ Σεραγιακή Ὁκτάτευχος. — Ἡ παράστασις ἐρμηνεία τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου.

α'. — *Oἱ Καππαδοκικοὶ ἐν σπηλαίοις ναοῖ.*

Τέσσαρας αἰῶνας πρέπει νὰ κατέλθωμεν, καὶ ἂν αἱ παραδόσεις καὶ ἡ τέχνη δὲν ἐσίγησαν παντελῶς, διὰ νὰ εῦρωμεν σωζομένην τὴν παράστασιν τῆς Δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, καὶ πάλιν δὲ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ.

1. Ὁ ἀσκητικὸς συνοικισμός.

Ἐὶς ἐρημητήρια μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν, λελαξευμένα ἐν βράχοις καὶ σπηλαίοις τῆς Καππαδοκίας καὶ ἀποτελοῦντα ὀλόκλιηρον μοναστικὸν συνοικισμόν, εἰκόνα τῶν μεγάλων μοναστικῶν κέντρων τῆς Ἀνατολῆς, εὑρίσκομεν, καὶ δὴ εὶς θέσιν περίοπτον τοῦ ναοῦ, τὴν ἐπασχολοῦσαν ἡμᾶς παράστασιν τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου.

Τοὺς ἐν σπηλαίοις λελαξευμένους τούτους ναοὺς τῆς Καππαδοκίας πολλοὶ περιέγραψαν, πρῶτος δ' ὁ ἡμέτερος Ἀναστ. Λεβίδης¹⁾, πρῶ-

¹⁾ Ἀναστ. Λεβίδου, Λί ἐν μονολίθοις μοναὶ τῆς Καππαδοκίας, ἐν Κ/πόλει 1893. — Βλ. περὶ Καππαδοκίας γενικῶς μετὰ τῆς παλαιοτέρας βιβλιογραφίας Β. Α. Μ(υστακίδου), Καππαδοκικά, ἐν τῷ περιοδικῷ Παρηγορά, τ. ΙΕ', 1893, σ. 368-379, 445-458, 600-615.

τος δ' ἔξήτασεν ἐπιστημονικῶς ὁ Σμιρνώφ καὶ κατὰ τοῦτον ἐν μέρει καὶ συνοπτικῶς ὁ Στρυγόφσκης¹⁾, ἔσχάτως δέ, περιηγηθέντες τὴν χώραν, λεπτομερέστερον ὁ Hans Rott καὶ ὁ Henri Grégoire, καὶ οὗτοι ὅμως περιγραφικῶς καὶ οὐχὶ συστηματικῶς ἀκόμη ἐκθέσαντες τὰ πορίσματα τῆς περιηγήσεως αὐτῶν²⁾.

Αἱ τοποθεσίαι, εἰς τὰς ὁποίας ενδρίσκομεν τὴν ἐπασχολοῦσαν ἡμᾶς παράστασιν, κεῖνται παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σόανδον, μεταξὺ τῆς Ναζιανζοῦ καὶ τῆς Καισαρείας, ἐν τῇ παλαιᾷ μεγάλῃ Καππαδοκίᾳ, ἥδη ὁποία, παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ἀπετέλεσε τὸ θέμα τοῦ Χαρσιανοῦ καὶ τῶν Ἀρμενιακῶν. Παράδοξοι τοποθεσίαι, πλήρεις λόφων φαλακρῶν, ἐν τοῖς ὁποίοις είναι λελατομημένα οἰκήματα, ἀσκηταριά, ἐκκλησίαι, μονύδρια, «ἀληθῆς χώρα χιλίων καὶ μᾶς ἐκκλησιῶν».

'Ἐκ τῶν ἔσχάτων ἐκθεσάντων τὰ τῆς περιηγήσεως Rott καὶ Grégoire συνάγω ἐνταῦθα πάντα τὰ ὑπὲρ αὐτῶν μνημονεύομενα παραδείγματα τῆς παραστάσεως τῆς διὰ τοῦ "Υδατος δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, τονίζων συγχρόνως ὅτι δὲν θεωρῶ ταῦτα τὰ μόνα ὑπάρχοντα εἰς τὴν Καππαδοκίαν, καὶ ὅτι δὲν παρέχω εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου πλήρη καταγραφὴν τῆς εἰς τὴν μακρινὴν ταύτην Ἑλληνικὴν γωνίαν εἰκονογραφίας τοῦ "Υδατος τῆς ἐλέγχεως.

Εἰς τὴν κοιλάδα, τὴν καλουμένην σήμερον Soghanly-Déré, τὴν κοιλάδα τῆς ἀρχαίας Σοάνδου, σώζεται ἡ ἀπεικόνισις εἰς τὸ ναῦδιον^{2).} Τὸ "Υδωρ Münchil-Kilissé. Εἰς τὴν καμάραν τῆς B. κλιτῆς είναι κατὰ σειρὰν ἐφ' ὑγροῦς ἔζωγραφημέναι αἱ ἔξης παραστάσεις ὁ Χρησμὸς τῷ Ζαχαρίᾳ δοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου περὶ τῆς Παρθένου, — ὁ πρὸς τὴν Ἐλισάβετ ἀσπασμὸς τῆς Παρθένου, — καὶ ἡ σκηνὴ τῆς Δοκιμασίας. 'Η Ανάβασις εἰς Βηθλεέμ κλέει τὴν σειράν³⁾.

¹⁾ Kleinasien, ein Neuland der Kunstgeschichte, ἐν Λιψίᾳ 1903, σ. 103 ἔξ.

²⁾ Rott, Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien (Studien über christl. Denkmäler), ἐν Λιψίᾳ, 1898, σ. 81 ἔξ. -- Grégoire, Rapport sur un voyage d'exploration dans le Pont et en Cappadoce (Bulletin de Corresp. Hellénique, XXXIII, 1909, καὶ ἀνταντ.), σ. 78 ἔξ.

³⁾ Rott, ἔνθα ἀν. σ. 128 ἔξ.

Εἰς τὸν ναῖσκον Balyq-Kilissé βλέπομεν: τὸν Χαιρετισμόν, — «ΤΟ ΥΔΟΡ ΤΥ ΕΛΕΓΜΟΥ», — τὴν Ἀνάβασιν εἰς Βηθλεέμ¹⁾). Ό μέγιας ιερεὺς λέγεται Ζαχαρίας, ὃς καλεῖται ἥδη εἰς ἀπόκρυφα κειρόγραφα, καὶ οἶον θὰ ἴδωμεν καὶ εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ Καζριὲ τζαμί. Τείνει πρὸς τὴν Μαρίαν τὸ μέγα ἐν εἴδει κέρατος ποτήριον²⁾, τὸ χρυσὸν θὰ ἔλεγον, δὲ Ἰωσῆφ ἀναμένων ἵσταται δπισθεν. Εἰς τόπον δὲ καλούμενον Susam Bayrgy, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἅγίου Θεοδώρου: τὸν Χαιρετισμόν, τὸν Ἀσπασμόν, τὸν Ὅδωρ τῆς ἐλέγχεως³⁾). Τὴν σκηνὴν ἀπαντῶμεν καὶ εἰς ναὸν τῆς κοιλάδος Göreme, — Hemisbezeug-Kilissé, ἔχοντα πλούσιον τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον: Χαιρετισμός, Ὁρειզον τοῦ Ἰωσῆφ, τὸν Ὅδωρ τῆς ἐλέγχεως κάτωθεν τοξευιδοῦς ἀρχιτεκτονίματος ναοῦ, δὲ Ἀσπασμός⁴⁾). Προσέτι καὶ εἰς τοὺς τοίχους τῆς σπουδαιοτέρας ἐκκλησίας τοῦ Göreme, εἰς τὸ Καυθολικόν, ὅπου συνήρχοντο ἄπαξ τῆς ἐβδομάδος οἱ κάτοικοι τοῦ μοναχικοῦ καὶ ἀσκητικοῦ συνοικισμοῦ πρὸς λειτουργίαν, μικρὸν Ἅγιαν Σοφίαν ἐν σπηλαίῳ: Χαιρετισμός, — Ἀσπασμός, — τὸν Ὅδωρ τῆς ἐλέγχεως, ὅπου μέγας ἀρχιερεὺς δὲ Ζαχαρίας, — ἡ Ἀνάβασις εἰς Βηθλεέμ, — ἡ Γέννησις⁵⁾). Η τελειότερον διατηρουμένη καὶ ἡ καλλίστη ἐκκλησία τῆς τοποθεσίας τῆς Σοάνδου είναι ἡ τῆς Ἅγιας Βαρβάρας, ὅπου, ὡς καὶ εἰς σειρὰν ναϊδίων τῆς κοιλάδος ταύτης, ἡ σκηνὴ τῆς Δοκιμασίας ἀποτελεῖ μέρος τῶν τεσσάρων εἰκόνων, αἵτινες κατέχουσι τὸν θόλον: Χαιρετισμός, — Ἀσπασμός — Ὅδωρ τῆς ἐλέγχεως, — Γέννησις⁶⁾). Ἐκπληξιν προξενεῖ, παρατηρεῖ δὲ κ. Grégoire⁷⁾, ἡ ἐκτάκτως συχνὴ ἀπεικόνισις τῆς σκηνῆς ταύτης εἰς τοὺς εἰκονογραφικοὺς κύκλους τοῦ Soghanly καὶ τοῦ Göreme. Η μεγάλη δ', ἐπιλέγει σημασία, ἡ ἀποδιδούμενή εἰς τὸν Ὅδωρ τῆς ἐλέγχεως, είναι βεβαίως τὰ μάλιστα ἄξιον παρα-

¹⁾ Rott, αὐτ. σ. 129.

²⁾ «Trinkhorn», λέγει δὲ Rott (ἔνθα ἀν.).

³⁾ Rott, ἔνθα ἀν. σ. 207.

⁴⁾ Αὐτ. σ. 235. — Ο Grégoire (ἔνθα ἀν. σ. 88) σημειώνει διὰ τὸν αὐτὸν γαὸν εἰς τὴν καμάραν τῆς δεξιᾶς κλιτῆς: Γέννησις, Ἀσπασμός, Ὅδωρ τῆς ἐλέγχεως.

⁵⁾ Rott, ἔνθα ἀν. σ. 225.

⁶⁾ Grégoire, ἔνθα ἀν. σ. 108. Πλεβ. Rott, ἔνθα ἀν. σ. 147.

⁷⁾ Ἐνθα ἀν. σ. 108.

τιηρήσεως καὶ τὸ ἀρχαικώτερον χαρακτηριστικὸν τῶν καππαδοκικῶν τούτων τοιχογραφιῶν.

Οὕτως εἰς τὴν μακρινὴν ταύτην ἐλληνικὴν χώραν ἐν μέσῳ ἐρήμου σῆμερον ἐν σπηλαίοις μοναχικοῦ καὶ ὀσκητικοῦ συνοικισμοῦ, εὐρίσκομεν ἔκτάκτως συχνὴν τὴν παράστασιν τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, καὶ μάλιστα εἰς θέσιν περίοπτον εἰκονιζομένην. Δεικνύει δὲ τοῦτο δποία τιμὴ ἀπεδίδετο ἐν Καππαδοκίᾳ εἰς τὴν διὰ τῆς τέχνης παράστασιν καὶ εἰκονικὴν ἔξυμνησιν τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου.

'Αλλὰ πόθεν ἡ τοσαύτη διάδοσις τῆς διὰ τῆς εἰκόνος ἔξυμνήσεως 3. Χρονολόγησις.
τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου, καὶ κατὰ τίνας χρόνους ἔξεικονίσθη αὗτη ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν σπηλαίων τῆς Καππαδοκίας; Μεταξὺ τῶν ναϊδίων τούτων διεσώμησαν, εὔτυχῶς, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Στρυγόφροσκης, πολλαὶ ἐπισήμως χρονολογημέναι ἐπιγραφαί, ἦτοι ἐπίσημα ἀναφέρουσαι πρόσωπα ¹⁾. Ἐν ἐπιγραφῇ σωζομένῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἱεράς Βαρθαραίας, τὴν δποίαν ἀνέγνωσαν ὁ Smirnov, ὁ Rott καὶ τελειότερον ὁ Grégoire, εὐρίσκομεν, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἐτοιχογραφήθη «ἐπὶ βασιλείας Κονσταντίνου [καὶ Β]αστίλείου . . .», ἦτοι μεταξὺ τοῦ 976 καὶ 1025. Παρατηρήσεις τινὲς τοῦ Grégoire τεχνικαὶ δεικνύουσι τὴν συμφωνίαν τῶν εἰκονογραφιῶν κριτηρίων μετὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς παρεχομένης βεβαίας χρονολογίας ²⁾.

'Ασφαλῶς κατ' ἀκολουθίαν γνωρίζομεν, ὅτι ἐν τῶν ἐν σπηλαίοις ναϊδίων τούτων τῆς Καππαδοκίας ἴστορήθη τὰ τέλη τοῦ Ι', τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι περὶ τὸν χρόνον τοῦτον, περὶ τὸ 1000 μ. Χ., ἀν τάξινεν τὴν τέχνην τοῦ μοναχικοῦ τούτου συνοικισμοῦ δὲν θὰ σφάλωμεν πολύ ³⁾. Διότι, ἀν καὶ πληροφορίας περὶ τῆς τεχνικῆς τῶν τοιχογραφιῶν δὲν ἔχομεν, δῆμως ἐκ τῆς παρὰ τῷ Rott καὶ τῷ Grégoire ἀπαριθμήσεως τῶν παριστανομένων σκηνῶν, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐπιμόνως οἱ αὐτοὶ εἰς πάντας

¹⁾ Kleinasiens, σ. 204.

²⁾ Strzygowski, αὐτ. — Rott, ἐνθα ἀν. σ. 146. — Grégoire, ἐνθα ἀν. σ. 105 ἐξ.

³⁾ Μεταξὺ τῶν τοιχογραφιῶν τούτων θὰ είναι καὶ πολλαὶ παλαιότεραι, ὡς δεικνύει, κατὰ τὸ σύνηθες ἄλλως, διπλοῦν στρῶμα κονιάματος (πρβ. Rott, σ. 126, 207).

τοὺς ναῖσκους ἐπαναλαμβάνονται εἰκονογραφικοὶ κύκλοι, συνάγω ὅτι αὗται ἔχουσιν ἀναλογίαν καὶ κατὰ τὴν παράστασιν καὶ κατὰ τὴν εἰκονογραφικὴν τάξιν. Εὐρυτέρας δῆμος πληροφορίας, ὡς εἶπον, περὶ τῆς τεχνικῆς, καὶ τῆς εἰκονογραφίας τῆς ἀσκητικῆς ταύτης τέχνης δὲν μᾶς δίδοντιν οὔτε ὁ Rott, οὔτε ὁ Grégoire. Ἡ ἐργασία τοῦ πρώτου εἶναι « παραστατικὴ καὶ περιγραφική », ὁ ἔτερος παρέχει ἔκθεσιν ἀπλῆν (*rappor*) τῆς περιηγήσεώς του, ἀξιόλογον, ἀλλ' ἐσπευσμένην. Καὶ τοῦ μὲν Rott ἡ ἐργασία θὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς τοῦ συνοδοῦ αὐτοῦ δεος K. Michel, ὁ ὄποιος θὰ ἐκδώσῃ « συστηματικὴν καὶ ἴστορικὴν » ἔρευναν¹⁾, ὁ δὲ Grégoire λέγει, ὅτι ἐν τῇ προσεχῶς ἐκδοθησιμένῃ λεπτομερεῖ περιγραφῇ τοῦ Πατρὸς de Jerphanion, θέλει αὐτὸς ἀναλάβει τὴν εἰκονογραφικὴν μελέτην τῶν τοιχογραφιῶν²⁾. Τότε θὰ ἔχωμεν, ἐλπίζω, καὶ λεπτομερῆ καταγραφὴν τῶν ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ παραστάσεων τοῦ Ὅδατος τῆς ἐλέγχεως, καὶ περιγραφήν, ὥστε εἰς δριστικώτερα περὶ αὐτῶν νὰ φθάσωμεν συμπεράσματα.

4. *Eἰκονογραφία.* Ἡδη θέλω προσπαθήσει εἰς ὅσας βραχυτάτας μνείας εὐδίσκω παρὰ τῷ Rott καὶ Grégoire νὰ διεῖδω χαρακτηριστικάς τινας λεπτομερείας καὶ νὰ σημειώσω σημαντικάς τινας ἀναλογίας μετὰ τῶν παλαιοτέρων παραστάσεων.

Καὶ πρῶτον μοὶ προξενεῖ αἰσθησιν ἡ παρατήρησις τῆς εἰκονογραφικῆς διατάξεως, κατὰ τὴν δποίαν σχεδὸν πάντοτε ἀμεταβλήτως διαδέχονται ἀλλήλας αἱ παραστάσεις: *Χαιρετισμός*, — « Ἀσπασμός », — « Ὅδωρ τῆς ἐλέγχεως, — Γέννησις εἶναι ἡ συνηθεστάτη τάξις. Συχνὴν ἔχομεν πρὸ τῆς Γέννησεως τὴν Ἀνάβασιν εἰς Βηθλεέμ, σπανιώτερον, πρὸ τοῦ Ὅδατος, τὸ Ὀνειρον τοῦ Ἰωσήφ³⁾, κατὰ τὴν πληρεστέραν εἰκονογραφικὴν διαδοχὴν τῶν γεγονότων. Ἡ τοιαύτη εἰκονογραφικὴ διάταξις φέρει ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν τὴν τῶν ὁμοίων ταύτην τέχνην παραστάσεων⁴⁾.

Ἡ διαδοχὴ εἶναι ἀληθῶς καὶ ἡ φυσικὴ τῆς ἐξελίξεως τῶν γεγο-

¹⁾ Rott, ἔνθα ἀν. σ. VII.

²⁾ Grégoire, ἔνθα ἀν. σ. 79.

³⁾ Βλ. ἀνωτ. σ. 471 ἔξ.

⁴⁾ Βλ. ἀνωτ. σ. 485 ἔξ.

νότων, ἅμα δὲ καὶ τῆς διηγήσεως τῶν Ἀποκρύφων. Ἐν τούτοις ἡ ταυτότης τῶν παραστάσεων, τὸ δὲ συγκεντρώνονται αἱ παραστάσεις αὗται εἰς τὰς αὐτὰς καμάρας καὶ ἀψίδας καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τυπικὴν τάξιν δύναται νὰ μᾶς ὑπενθυμίσῃ τὰς ἀπεικονίσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, τὰ ἐλεφάντινα μνημεῖα τῆς Παβέννης, ὃ ἐστὶ τῆς Ἑλληνικῆς χριστιανικῆς ἀνατολῆς.

'Αλλὰ καὶ ἄλλη τις παρατήρησις μᾶς φέρει εἰς τὴν τέχνην τὴν χριστιανικὴν ἀνατολικήν. Εἰδῆσεις, ώς εἶπον, δὲν ἔχομεν περὶ τῆς τεχνικῆς τῶν τοιχογραφιῶν ἀλλὰ τὰ εἰς τὰς δημοσιευθείσας δλίγας εἰκόνας αὐτῶν¹⁾ πλαισιοῦντα τὰς παραστάσεις πλατέα καὶ ἐν χλιδῇ κοσμήματα, ἐν μέρει τῶν μορφῶν οἵ τύποι, ἐμφαίνονται τέχνην ἀνατολικήν, καίτοι καθόλου ἔχουσαι τὸν χαρακτῆρα τῆς μέσης βυζαντινῆς τέχνης, ώς λέγει ὁ Στρυγόφσκης²⁾. "Ἐνα τῶν ναῶν τούτων νομίζει ὁ αὐτὸς τεχνοχρίτης ζωγραφιηθέντα ὑπό τίνος Ἀρμενίου, αἱ δὲ διακοσμήσεις καὶ τὰ γεωμετρικὰ αὐτῶν σχήματα τοῦ ἐνθυμίζουν τὰς τῶν χριστιανικῶν σπηλαίων τῆς Αἴγυπτου."³⁾ Μὴ δυνάμενοι, ἐξ ἐλλείψεως εἰδῆσεων, βέβαιόν τι νὰ ἴσχυρισθῶμεν, δυνάμεθα δ' ὅμιως νὰ θεωρήσωμεν εὐλογὸν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐλεφαντίνων λεπτούργημάτων: καππαδοκικαὶ τοιχογραφίαι δυνατὸν νὰ ὑπῆρχον καὶ παλαιότεραι, καὶ ἡ παράδοσις εἴτε ἡ ἀπὸ στόματος εἴτε ἡ τεχνικὴ τῶν ἐλεφαντίνων διτῶν δὲν διεκόπη βεβαίως. Συνεχίζομένη αὕτη κατὰ χρόνον εἰς τὰ ἐλεφάντινα μνημεῖα μετεδόθη πιθανώτατα ἀπὸ τούτων εἰς τὰς καππαδοκικὰς τοιχογραφίας, αἱ δποῖαι, ταύτην ἔχονται τὴν σπουδαιότητα, ὅτι συνδέουσι τὰς δύο ταύτας παραδόσεις καὶ τὴν πίστιν εἰς τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις ἀπὸ τῶν παλαιῶν χριστιανικῶν ἔως τοὺς χρόνους τῆς ὁδίμου πλέον βυζαντινῆς τέχνης. Προσθέτουσι μάλισται εἰς τὴν ἀπέριττον παρόστασιν τῆς παλαιᾶς χριστιανικῆς τέχνης καὶ τὸ Ὁνειρον τοῦ Ἰωσήφ, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωσήφ ὑποβαλλόμενον

¹⁾ Παρά τοῖς J. Strzygowski, Kleinasiens, σ. 203, 205. — Rott, ἐνθα ἀν. πίν. σ. 80, σ. 131 (Grégoire, σ. 109), 137, 148 (Grégoire, σ. 107), 212, 213, 215, 218 ἐξ., πίν. σ. 230, σ. 232. — Grégoire, τὰς ἀν. καὶ σ. 83, 105, 110.

²⁾ Kleinasiens, σ. 204· πρ. σ. 201.

³⁾ Εἰς τὸν ναὸν τούτον τὸν εἰκονιζόμενον Παντοκράτορα καλεῖ ὁ Στρυγόφσκης «αἴγυπτιακὴν τοιχογραφίαν». Ἐκατέρωθεν αὐτοῦ μία κοπιτικὴ καὶ μία ἀρμενικὴ ἐπιγραφή· ἐνθα ἀν. σ. 204.

εἰς τὴν δοκιμασίαν, προπαρασκευάζουσαι οὕτω τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν, οἵαν μετ' ὀλίγον θὰ εύρωμεν, τῆς εἰκονογραφικῆς ἴστορίας τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου.

*β'. Τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Ἅγιου Μάρκου
καὶ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας.*

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον αἱ τοιχογραφίαι τῶν ἐν σπηλαίοις ναϊδίων τῆς Καππαδοκίας, αἱ ἔξυμνοῦσαι εἰς μεγάλους πίνακας παραστάσεως, καὶ ὅχι πλέον εἰς ἀπομεμαχρυσμένην μοναστικὴν τέχνην, διὰ τοῦ Ὅδατος τῆς ἐλέγχεως τὴν ἄγνείαν τῆς Θεοτόκου. Μετὰ δύο αἰώνας, τὸν IB, ἐνρίσκομεν τὴν παράστασιν εἰς ναὸν περιλάμπρου κέντρου τῆς βυζαντινῆς ἐπιδράσεως, εἰς τὸν ἐν Ἐνετίᾳ ναὸν τοῦ Ἅγιου Μάρκου.

1. *Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Ἅγιου Μάρκου.* Εἰς τὸ ἀγλαῖον τοῦτο τῆς βυζαντιακῆς τέχνης ἡ παράδοσις δὲν δωτὸν τοῦ Ἅγιου Μάρκου εἶναι πλέον ἡ ἀπλῆ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ἀντὶ τῶν ἀπλῶς ὑπεμφαινομένων ἀρχιτεκτονημάτων, ἵσταται ὑπὸ κιβώριον, τὸν διποίων πλουσίως, ἀν καὶ ἀδεξίως, διαγράφονται οἱ κιονίσκοι καὶ αἱ ἀψίδες. Εἰς τὸ βάθος δὲ τοῦ κιβώριου διαφαίνονται ἄλλα ἀρχιτεκτονήματα, εἰς τὸ κάτω δὲ μέρος τὸ κιβώριον εἶναι κλειστὸν κατὰ τὴν καλὴν βυζαντινὴν τοιχοδρομίαν ἰσοδόμων μετὰ πλίνθων ἐναλλασσόντων λίθων. Ὁ ἱερεὺς κρατῶν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὸ ἀγγεῖον, κάλπην, περιέχουσαν τὸ Ὅδωρ τῆς ἐλέγχεως, παραδίδει αὐτὴν εἰς τὴν Θεοτόκον, ἥτις ἐν στάσει ἱκεσίας προτείνει μικρὸν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ὅπως λάβῃ αὐτήν. Ὅπισθεν αὐτῆς ὁ Ἰωσήφ, εἰς τὴν ἀριστερὰν κρατῶν εἰλιτόν, ἔκτείνει τὴν δεξιὰν ὡσεὶ παρορμῶν αὐτὴν εἰς τὴν πρᾶξιν, ὡς ὁ ἀγγελος τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ (ἀνωτ. σ. 475). Ἀκολουθεῖται δ' ὁ Ἰωσήφ ὑπὸ δύο προσώπων νεωτάτων, προφανῶς τῶν κατὰ τὰ Ἀπόκρυφα υἱῶν αὐτοῦ. Παρατήρησε δτὶ ἡ Θεοτόκος δὲν περιβάλλεται διὰ φωτοστεφάνου τὴν κεφαλήν, πιθανὸν ὡς ὑποβαλλομένη εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς ἄγνείας, ἀν μὴ τοῦτο προέρχεται ἐξ ἀπλῆς παραλείψεως τοῦ ἰχνογράφου. Οὐδὲ τὰ ἄλλα πρόσωπα κοσμεῖ ὁ στέφανος, ἐνῷ εἰς πάντα τὰ ἄλλα μνημεῖα,

ἐπὶ τῶν διποίων εἰκονίζεται ἡ Δοκιμασία, πλὴν τῶν παλαιοτάτων ἐπὶ ἐλεφαντίνων ὀστῶν, δὲν παραλείπεται οὐδὲ εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰωσῆφ, οὐδὲ εἰς τὸν μέγαν ἀρχιερέα πρὸς διάκρισιν τῶν ἄλλων ἱερέων τοῦ ναοῦ, οἵ διποῖοι πολλάκις συμπαρίστανται εἰς παραστάσεις τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου.

Ἡ σκηνὴ παριστάνει ἀναμφιλέκτως τὴν διὰ τοῦ "Υδατος δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου ὡς ἵδη δρθῶς, ἀλλ' ἐν παρόδῳ, ἡρμήνευσεν αὐτὴν ὁ Ποκρόφσκης.¹⁾ 'Αλλ' ἡ σκηνὴ λίαν ἐνωρίς παρενοήθη δχι μόνον ὑπὸ

Εἰκ. 7. — Ψηφιδωτὸν τοῦ Ἀγίου Μάρκου (Kreutz, πίν. XLII).

¹⁾ Evangelije, σ. 23. — Ἀπεικόνισις: Βλ. εἰκ. 7. — Εἰς τὸ λεύκωμα τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ἀγίου Μάρκου: Giovanni e Luigia Kreutz, Musaici non compresi negli spaccati geometrici nell' interno della Basilica di San Marco, ἐν Τενείᾳ 1881, πίν. XLII, εἰκ. 2 — Ἀναπαράστασις παρὰ Pokrovski, ἐνθα ἀν. - Καλλίστη παρὰ Rohault de Fleury, L'Évangile, Études archéologiques et iconographiques, Tours 1874, τ. A', πίν. VIII.

τῶν περιγραφάντων τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Μάρκου, ἀλλ' ἥδη καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν παλαιῶν ἀνακαίνιστῶν τοῦ ψηφιδωτοῦ. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἔμεινεν ἀπαρατήρητος, θεωρηθεῖσα ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ ἱερέως παραδόσις εἰς τὴν Μαρίαν τοῦ ἀγγείου τοῦ περιέχοντος τὸ ὑγρόν, διὰ τοῦ ὅποίου θέλει βάψει τὴν πορφύραν (πρβ. ἀνωτ. σ. 485).

Παράστασιν τοιαύτην ἀγνοῶ ἐν τῇ Βυζαντιακῇ εἰκονογραφίᾳ, ὑποθέτω δὲ ὅτι καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ χριστιανικῇ δὲν θὰ ὑπάρχῃ. Παραπλησία είναι παράστασις, κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ μέγας ἀρχιερεὺς παραδίδει εἰς τὴν Θεοτόκον τὴν πορφύραν· ἀλλὰ καὶ αὕτη λίαν σπανία: τοιχογραφία τοῦ Καχριέ Τζαμί¹⁾, μικρογραφία τῶν Λόγων εἰς τὴν Θεοτόκον, χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου²⁾, πολυτίμων μνημείων τέχνης, περὶ τῶν ὅποιών θέλω μακρότερον λόγον κάμει, καὶ ἵσως τοιχογραφία εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν τοῦ Κιέβου. Ἡ παράστασις ἐν τῇ μικρογραφίᾳ ταύτη ἐπιγράφεται «ἡ ἀπὸ τοῦ ναοῦ εἰς τὴν Παρθένον παράδοσις τῆς πορφύρας». Συνηθεστέρα είναι, ἥδη ἀπὸ τοῦ Ε' αιῶνος ἔως τοῦ ΙΒ' εἰκονίζομένη ἐξ ἀναμνήσεων ἀρχαίων, ἡ Παρθένος, χριστιανικὴ Πηγελόπη, ἀσχολουμένη εἰς τὸ νὰ ὑφαίνῃ τὴν πορφύραν: «καὶ λαβοῦσσα τὴν πορφύραν ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς καὶ εἴλκειν αὐτήν».³⁾

Οτι δὲ ἐνταῦθα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ἀπεικόνισιν σχέσιν ἔχουσαν μὲ τὴν πορφύραν καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, δεικνύει, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο τὸ σημαντικόν, ὅτι ἡ Θεοτόκος ἀκολουθεῖται ὑπὸ μορφῶν ἀνδρικῶν. Ἄν τοι διατίθεται τὸν ἀνδρικὸν μέρος τῆς πορφύρας ἐπάνω της εἰκονίζοντο μετ' αὐτῆς καὶ αἱ ἄλλαι ἐπτὰ ἀμύαντοι παρθένοι τῶν Ἀποκρύφων, οἵτινες καὶ διντως εἰκονίζονται εἰς τὴν μικρογραφίαν τῶν Λόγων εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Καχριέ Τζαμί.

2. Παρανόησις τῆς παραστάσεως.

Τοιαύτην, ὡς εἰκονίζουσαν τὴν παράδοσιν τῆς ποροφύρας, ἐνόμισαν τὴν παράστασιν οἱ Ἰταλοὶ ἐπιστήμονες, οἱ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν

¹⁾ Schmit, Kachrié—djami, σ. 150· πρβ. σ. 72 ἔξ.

²⁾ Rohault de Fleury, La Sainte Vierge, σ. 429, πίναξ LXXIV.

³⁾ Πρωτοεναγγέλιον κεφ. XI (ἐκδ. Tischendorf, σ. 21).—Πρβ. A. Venturi, La Madonne (γαλλ. ἔκδ.), σ. 141 ἔξ.

Camillo Boito περὶ τοῦ Ἀγίου Μάρκου γράψαντες.¹⁾ Ἐάλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς παρανοήσεως εἶναι πολὺ παλαιότερα.

Ὑπὲρ τὴν Θεοτόκον εἶναι γεγραμμένον τὸ ἀπαραιτητὸν ΜΡ ΘΥ, ὑπὲρ τὴν δῆλην δὲ παράστασιν, ἡ ἐπιγραφή: QVO TINGAT VELA PARAVIT. Ἡ παρανόησις προέρχεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ψηφιδογράφου, ἢ μήπως ἐξ τοῦ μεταγενεστέρου ἀνακαινιστοῦ τῶν τοιχογραφιῶν; — γνωστὸν εἶναι. ὅτι τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Ἀγίου Μάρκου πλειστάκις ἐπεσκευάσθησαν, τινὰ δὲ καὶ δλως ἀνεκανίσθησαν τὸν ΙϹ' αἰώνα κατὰ τὸ ἀρχικὸν ὅμως βυζαντινὸν σχέδιον. Ἡ ἐπιγραφὴ πιθανῶς ἀνήκει εἰς μεταγενέστερον ἀνακαινιστήν, καὶ κλίνω νὰ πιστεύσω, ὅτι οὗτος δὲν ἔνόησε τὸ εἰκονιζόμενον ἀσύνηθες εἰκονογραφικὸν θέμα. Κατὰ τὸ ἐκδεδομένον ὅμως λεύκωμα τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ἀγίου Μάρκου ἡ τᾶξις τῶν παραστάσεων, μετὰ τῶν ὅποιων συνδέεται ἡ τῆς ἄγνείας φαίνεται ὅτι ἔχει ἀλλοιωθῆ: Χαιρετισμός, Δοκιμασία, (πίν. XLII), — Ἀσπασμός. Ὁνειδισμὸς (πίν. XLIII), — ἔπειται τὸ Ὅρειδον καὶ ἡ Ἀνάβασις εἰς Βηθλεέμ (πίν. XLIV). Κατὰ τὴν εἰκονογραφικὴν διάταξιν, οἵαν εἴδομεν καὶ ἀνωτέρω (σ. 472, 485 ἔξ.), καὶ ἡ ὅποια ἀκολουθεῖ τὰς ἀποκρύφους διη γήσεις, μετὰ τὸν Χαιρετισμὸν εἰκονιζονται ὁ Ἀσπασμός, ὁ Ὅρειδον ἡ Δοκιμασία δὲ μόνον πρὸ τῆς Ἀναβάσεως εἰς Βηθλεέμ, πορείαν τὴν ὅποιαν ἀμέσως ἐπορεύθησαν ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἄγνείας αὐτῶν.

Ἡ τοιαύτη τῆς παραστάσεως τῆς Δοκιμασίας μετατόπισις καθιστάνει καὶ αὐτὸν τὸν ψηφιδογράφον ὑποπτὸν τῆς παρανοήσεως ταύτης. Τοῦτο τούλαχιστον ὑποστηρίζει ὁ Σμίτ εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν φιλόφρονα φιλικὴν ἐπιστολήν. Ἡ ἐπιγραφή, λέγει, δεικνύει ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ ἱερέως κρατούμενον ἐν ταῖς χερσὶν ἀγγεῖον εἶναι αὐθεντικόν, καὶ δὲν ὀφείλεται εἰς ἀδεξίαν ἐπισκευὴν ἀντικαταστήσασιν τὴν πορφύραν διὰ τοῦ ἀγγείου. Ἐπειτα ὅτι αὐτὸς ὁ ψηφιδογράφος δὲν ἔνοιε τὴν ὑπόθεσιν, τὴν ὅποιαν ὥφειλε νὰ παραστήσῃ κατὰ τὰς δοθείσας εἰς αὐτὸν ὁδηγίας ἥ κατὰ τὴν συλλογὴν τῶν ἰχνογραφημάτων.

Εἰς τὰς διορατικὰς ἀληθῶς ταύτας τοῦ Σμίτ παρατηρήσεις θὰ εῖχομεν ν' ἀντιτάξωμεν, ὅτι ἡ μὲν ἐπιγραφὴ πιθανὸν καὶ αὐτῇ νὰ ἐπετεθῇ κατὰ τὴν τυχὸν ἀνακαίνισιν τοῦ ψηφηδωτοῦ, αἱ ὁδηγίαι δέ,

¹⁾ C. Boito, La Basilica di San Marco, ἐν Ἐνετίᾳ 1888, σ. 342.

αἱ ὄποιαι θὰ ἡσαν· εἰδος παλαιᾶς Ἐρμηνείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης πρέπει νὰ εἶχον τὴν ἐρμηνείαν τῆς ὑποθέσεως. Ὡς πρὸς δὲ τὴν συλλογὴν ἵνον γραφημάτων, πιθανώτερον νὰ εἴχε πρὸ διφθαλιμῶν διψηφιδογράφος ίστορημένον χειρόγραφον, ὅπερ συνηθέστατον, πάντως δὲ θὰ εὑρισκεν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἐρμηνείαν. Ἐπειτα μήπως ἡ παράδοσις τῆς πορφύρας εἶναι παράστασις συνηθεστέρα εἰς τὴν Βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν ἢ ἡ τῆς Δοκιμασίας; Ἀλλὰ καὶ τὴν μετατόπισιν τῆς παραστάσεως τῆς Δοκιμασίας δὲν δύναμαι νὰ θεωρήσω ἀν δῆτας εἶναι βεβαία, λαμβάνων ὃντες διψηφιδογράφος τυχὸν ἀταξία,— καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὸν ἔρευνητήν,— νὰ μὴ εἶναι καὶ πραγματική: ἀνάγκη ν' ἀναφέρωμεν τὴν ἔρευναν ἔκαστοτε εἰς τὴν ὄλικὴν ἐπὶ τῶν τοίχων τοποθέτησιν, εἰς τοὺς θόλους καὶ τὰς καμάρας, ὅπου αἱ παραστάσεις διαδέχονται ἀλλήλας κατὰ τάξιν ἀντίστοιχον καὶ ἐναλλάσσονται.

Οὕτως ἀναμφίβολον θεωρῶ, δτι ἡ εἰκονιζομένη ψηφιδογραφημένη παράστασις ἐν τῷ Ἀγίῳ Μάρκῳ εἶναι ἡ διὰ τοῦ Ὑδατος Δοκιμασία τῆς Θεοτόκου, ὑποθέτω δ' ὅτι διψηφιδογράφος κατενόει τὴν ὃντες εἰκονιζομένην ὑπόθεσιν, καὶ δτι ἡ παρανόησις ἀνήκει μᾶλλον εἰς μεταγενέστερον ἀνακαινιστήν, ἐπιγράφαντα ἢ καὶ μεταγράφαντα τὴν ἀσυνήθη δι' αὐτὸν ἐπιγραφὴν παραστάσεως ἀκατανοήτου καταστάσης ἐπεισοδίου μυθικοῦ, τὸ ὅποιον ἥρχιζεν ἥδη οὕτως ἐνωρίς νὰ λησμονῆται.

"Ἐχει δὲ σημασίαν τὸ νὰ ἥδυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ εἴπωμεν ποῖος εἶναι ὁ πρῶτος παρερμηνεύσας τὴν παράστασιν, διψηφιδογράφος ἢ διψηφιδογράφος. Διότι θὰ ἐγνωρίζομεν ἀπὸ τίνων χρόνων ἥρχισε νὰ καθίσταται ἀκατανόήτος ἡ παράστασις καὶ νὰ ἔξαλείφεται, ὡς καὶ ἔξι ἄλλων τεκμηρίων θὰ ἴδωμεν, ἡ μνήμη καὶ ἡ πίστις εἰς τὴν παλαιὰν ἀπόκρυφον περὶ τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου διηγήσιν.

3. Τὸ ψηφιδοτέρον τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, τὸν γνωστότερον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς μετατροπῆς αὐτοῦ Καχριέ-τζαμί, συναντῶμεν παράστασιν (ἀρχῶν ΙΔ' ἔκ.), τὴν ὅποιαν διψηφιδογράφη. Σμίτ θεωρεῖ ὡς τὴν τῆς Δοκιμασίας, καὶ παρανόησιν αὐτῆς, καὶ μάλιστα πάλιν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Εἰς τὰ πολυσήμαντα διὰ τὴν ἔξελιξιν τῆς

Βυζαντιακῆς τέχνης ψηφιδωτὰ τοῦ ναοῦ τούτου, τὰ δποῖα ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ καὶ διεξοδικότητι ὡς καὶ εὐρύτητι γνώσεως μελετᾶ ὁ Ῥῶσος βυζαντιολόγος, μετὰ τὴν παράστασιν τοῦ Ἰωσήφ ὀνειδίζοντος τὴν Θεοτόκον, βλέπομεν τὸν μέγαν ἀρχιερέα ἰστάμενον μόνον παρὰ τὴν ἄγιαν Τράπεζαν. Ἰδοὺ ἡ περιγραφὴ κατὰ τὸν Σμίτ¹⁾: Ὁ Ζαχαρίας παρίσταται μόνος, ἰστάμενος παρὰ τὴν ἄγιαν Τράπεζαν, ἔχει ὅμως τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον οὐχὶ πρὸς τὴν Τράπεζαν, ἀλλὰ πρὸς τινα ἥ πρός τι ἐνώπιον αὐτῆς. Ποῖον γεγονός ἡθέλησε νὰ εἰκονίσῃ ὁ καλλιτέχνης, οὐδεμίαν ἔχομεν νῦν. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ Η ΠΡΟΣ[ευχὴ τοῦ Ζαχαρίου] ὅχι μόνον οὐδὲν ἔօμηνει ἀλλὰ καὶ τούναντίον δὲν σχετίζεται πρὸς τὴν στάσιν καὶ τὴν χειρονομίαν τοῦ Ζαχαρίου.

Εἰς τὸν ψηφιδωγράφον τοῦ ναοῦ τῆς Χώρας ὁδηγὸς ἦτο ὁ ἀνατολικὸς εἰκονογραφικὸς κύκλος, οἵος διεμορφώθη εἰς τὴν Συρίαν συναπαρτισθεὶς τὸν Ε'—C' αἰῶνα, καὶ ἐπὶ τῶν τούχων τοῦ ἐσωνάρθηκος ἀνακαινισθεὶς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ὑπὸ ἐπισήμου ἀνδρός, τοῦ λογοθέτου τοῦ Γενικοῦ Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου²⁾. Εἰς τὸν εἰκονογραφικὸν τοῦτον κύκλον θέσιν τιμητικὴν κατεῖχον αἱ κατὰ τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἀπόκρυφα ἀπεικονίσεις ἐκ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου. Ταῦτα ἀπέδειξεν ἡδη πειστικῶς ἡ ἐπισταμένη τοῦ Σμίτ ἔρευνα³⁾, είναι ἀλλως τοῦτο μία τῶν σπουδαιοτάτων θέσεων τοῦ πολυτίμου βιβλίου του. Ὁ κύκλος οὗτος δὲν ἥδυνατο νὰ περατοῦται εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἰωσήφ εἰς τὴν ὡγκωμένην Παρθένον. Εἰς τὸν κύκλον αὐτὸν βεβαίως θὰ εἰκονίζετο τὸ τόσον προσφιλὲς εἰς τοὺς καλλιτέχνας τῆς Ἀνατολῆς ἐπεισόδιον τοῦ Ὅδατος τῆς ἐλέγχεως. Τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς συνθέσεως τῆς παραστάσεως τῆς Δοκιμασίας πρόπει νὰ είναι ὅμοιον πρὸς τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Καχριέ-τζαμι. Ὅτι δὲ ἡ ἐπι-

¹⁾ Kachrié-djami, σ. 155 ἐξ. πρβ. σ. 74.—Τὸ ψηφιδωτὸν ἵδε εἰς τὸ Λεύκωμα: Kachrié-djami, Albom k XI tomou Izv. roussk. arch obch v K/polie (=Λεύκωμα εἰς τὸν ΙΑ' τοῦ Δελτίου τοῦ ἐν ΚΠ. Ῥωσ. Ἀρχ. Ἰνστ.-τούτου), ἐν Μονάχῳ 1906 (πίνακες 92, ἀπεικονίσεις τοιχογραφ. 171).—Βλ. πίν. XXI, ἀρ. 87.

²⁾ Περὶ τοῦ περισπουδάστου πολιτικοῦ καὶ πολυτιστοροῦ τούτου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀποθανόντος τὸ 1332, βλ. Schmit, ἐνθα ἀν. σ. 41—43.—Πρβ. τὸ λαμπτόν ἀρθρον, τοῦ Ch. Diehl, Les mosaïques de Kachrié-djami (Études Byzantines, ἐν Παρισίοις 1905), σ. 396-406.

³⁾ Schmit, ἐνθα ἀν. σ. 133 ἐξ., 140, ἐξ. 156, 224 κἄλλ.

γραφή, ἐπιλέγει ὁ Σμίτ, δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν παριστανομένην ὑπόθεσιν, — «τοῦτο θεωρητέα ἀπλῆ ἀβλεψία, η̄ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ μεταγενέστερος βυζαντινὸς τεχνίτης δὲν ἔνόησε τὸ πρωτότυπόν του, δὲν ἔγνώριζεν ἵσως οὐδόλως τὰς παλαιὰς συριακὰς παραδόσεις, τὰς ὁποίας ἔξεικοντιζεν ὁ παλαιὸς Σύρος τεχνίτης».

4. Προσευχὴ τοῦ Ζαχαρίου. Εἰς τὴν μετὰ πολλῆς ἐπινοίας ἐκτιθεμένην ταύτην γνώμην τοῦ Ζαχαρίου. Σμίτ δὲν δύναμαι νὰ πεισθῶ καὶ νὰ πιστεύσω, ὅτι τὸ ἐν μέρει κατεστραμμένον ψηφιδωτὸν τοῦτο παριστᾶ τὴν δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου. Ὁ ἀρχιερεὺς ἴσταται ἐν στάσει τελείᾳ προσευχῆς μικρὸν ὑψῷ τὰς χεῖρας. Ἀληθῶς βλέπει τι ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι φυσικὸν ὅτι θὰ εἴναι πιον τὸ βλέμμα του ἐστραμμένον. Ὁ Ἱερεὺς κατέχει δύντως τὸ μέσον τῆς παραστάσεως, ἑκατέρῳδεν αὐτοῦ εἶναι οὕτω συμμετρικῶς ἀρχιτεκτονήματα καὶ οὕτως ἀρμοζόντως κατακλείεται ἡ παράστασις, ὥστε ἀναντίρρητον, ὅτι ὁ Ἱερεὺς εἰκονίζεται μόνος. Ἡ δοκιμαζομένη Παρθένος θὰ εἰκονίζετο πλησίον που εἰς ἄλλην παράστασιν; Ἀλλὰ διατὶ μόνη καὶ μακρὰν τοῦ Ἱερέως; Τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς παραστάσεως εἰς οὐδεμίαν εἶναι ὅμοιον, ὡς νομίζει ὁ Σμίτ, οὐδαμοῦ ἡ στάσις αὐτῇ τοῦ Ἱερέως συναντᾶται. Εἰς τὰς παλαιοτέρας ὁ Ἱερεὺς παρακινεῖ τὴν Θεοτόκον εἰς τὴν πρᾶξιν τὴν μέλλουσαν νὰ δοξάσῃ αὐτήν, εἰς πάσας τὰς μεταγενεστέρας ὁ Ἱερεὺς κρατεῖ καὶ προσεγγίζει εἰς τὰ χεῖλη αὐτῆς, η̄ καὶ σπανιώτερον, εἰς τὸν Ἀγιον Μᾶρκον τῆς Ἔνετίας, δίδει τὸ ἀγγεῖον εἰς αὐτήν.

Ἡ παράστασις αὗτη εὑρίσκεται εἰς τὸν ἐσωνάρθηκα τοῦ Καχριὲ τζαμὶ ὡς πᾶσαι αἱ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου, εἰς σταυροθόλιον αὐτοῦ ὑποθέτω, κρίνων ἐκ τῶν πινάκων, βεβαίως δὲ εἰς λοφεῖον (pendentif) τοῦ σταυροθόλιον. Εἰς τὸ ἔτερον λοφεῖον παρίσταται ὁ εἰς τὸ φρέαρ Χαιρετισμὸς (ἀμφότεραι αἱ παραστάσεις εἰς τὸν αὐτὸν πίνακα XXXI, ἀρ. 85 ὁ Χαιρετισμός, ἀρ. 87 ἡ Προσευχὴ). Πρὸ τῆς Προσευχῆς κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἀπεικονίσεων παρίσταται διπλῆ σκηνή: ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἰωσὴφ «εἰς τὰς οἰκοδομὰς», καὶ ἡ ἐπάνοδος, δτε εὑρίσκεται πρὸ τῆς φοβερᾶς ἀμφιβολίας: «Μαρία, τί τὸ δρᾶμα τοῦτο;» (πίν. XXX, ἀρ 86). Εἴτα εἰς τὴν Προσευχὴν ἔπειται τὸ Ὁνειρον τοῦ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Ἀράβασις εἰς Βηθλεέμ. Οὕτως ἔταξε τὰς ἀπεικονίσεις

ὅ Σμίτ. Ἐλλ' εἶναι αὐτῇ καὶ ἡ πραγματικὴ κατάταξις; διότι, καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνω, πρέπει νὰ μὴ λησμονῶμεν τὴν ἐπὶ θόλων καὶ λοφείων καὶ ἀψίδων ὑλικὴν τῶν παραστάσεων τοποθέτησιν.

Ἐνταῦθα ἔχομεν εὐτυχῶς εἰς τὴν ὑλικὴν τοποθέτησιν τῶν σκιηνῶν τούτων σημεῖόν τι καθιδηγήσεως. Διότι διακόπτεται ἡ εἰκονογραφικὴ διήγησις τοῦ ἐσωνάρθηκος καὶ ἔξακολουθεῖ εἰς τὸν ἔξωνάρθηκα εἰς τὸ σημεῖον, ὃπου ὁ κύκλος τῆς Θεοτόκου συντατίζεται μὲ τὸν κύκλον τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ: τὸ "Ονειρον τὸν Ἰωσήφ, ἢ Ἀνάβασις εἰς Βηθλεὲμ συνδυάζονται εἰς ἕνα πίνακα."¹⁾ Ἐλλ' ἀν εἴχομεν εἰς τὸ Καχριέ τέκαιμὶ τὴν παράστασιν τῆς Δοκιμασίας, τὸ "Ονειρον, ἔπρεπε νὰ προηγήται αὐτῆς (βλ. ἀνωτ. σ. 472, καὶ ὡς κατωτέρῳ θέλω δεῖξε). Εἰς τὴν Προσευχὴν λοιπὸν πρέπει ἀπλῶς νὰ ἴδωμεν μίαν τῶν συνήθων προσευχῶν τοῦ ἀρχιερέως, οἵας καὶ τὰ Ἀπόκρυφα καὶ οἱ πλήρεις εἰκονογραφικοὶ κύκλοι τῆς Θεοτόκου ἰστοροῦσιν²⁾.

γ'. — Τὰ ἰστορημένα χειρόγραφα τῆς Ὁκτατεύχου.

Πρὸς ἔλθω εἰς τὴν ἔξέτασιν τῶν ἰστορημένων, ἐκείνων χειρογράφων, τὰ δποῖα περιέσωσαν εἰς ἡμᾶς πλήρη καὶ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἐπεξειργασμένον τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου,— τὸ σύνολον τῆς διὰ τῶν αἰώνων ἐπεξεργασίας καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν μεμονωμένων παραστάσεων,— θέλω ἔξετάσει τὴν ἀπεικόνισιν τῆς Δοκιμασίας ἐν μέσῳ ἄλλων μνημείων καὶ ἀπεικονίσεων ἐντελῶς διαφόρου κύκλου.

Λέγω τὰ ἰστορημένα χειρόγραφα τῆς Ὁκτατεύχου τοῦ ΙΒ' αἰῶ- 1. *H. Σερανος*, μίαν τῶν δποίων, τὴν καλλίστην, πολυσημάντον ἐπιστημονικῆς γιακὴν Ὁκτάτεχνης ἀξίας ἔχομεν ἥδη, πρὸ μικροῦ μόλις ὑπὸ τοῦ Θ. *τευχος.*

¹⁾ Schmit, Kachrié-djami, σ. 74 ἔξ. Λεύκωμα, πίν. XXXII ἀρ. 88.

²⁾ Ὁ Σμίτ τὸ πρῶτον ὑπέθεσεν μὴ εἰκονίζει ἡ παράστασις τὸν εἰς τὸν Ζαχαρίαν περὶ τοῦ Ἰωάννου χρησμὸν (ἔνθα ἀν.—Λουκ. α' 11 ἔξ.), ὅπερ πιθανώτερον.—Παρατίθησε, ὅτι λείπει ἐκ τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τοῦ Καχριέ τέκαιμὶ παράστασις συνηθεστάτη, Ὁ Αοπαομός τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς Ἐλιάθετ, ἐκτὸς ἀνελνεῖ κατεστραμμένη, ἥ η εἰκονιζομένη συνάντησις δύο γυναικῶν εἰς τὸν αὐτὸν καὶ τὸ "Ονειρον πίνακα (Schmit, σ. 75), ὅπερ διωτεῖ θά εἰχε πολὺ ἀπομακρυνθῆ τῆς καθιερωμένης εἰκονογραφικῆς τάξεως.

Ούσπενσκη ἐκδεδομένην, τὴν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Σεραγίου τῆς Κωνσταντινούπολεως ἀποκειμένην, ἀληθὲς αὐτῆς κειμήλιον. "Ηδη, κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὸν Συνέδριον, διευθυντὶς τοῦ ἐν Κωνσταντινούπόλει Ῥωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Θ. Ούσπενσκης ἐπέδειξε τὴν σημασίαν τοῦ πολυτίμου τούτου χειρογράφου, ηὔχλητη δ'" δι Στρυγόφσκης τὴν ταχεῖαν τῶν μικρογραφιῶν αὐτοῦ ἔκδοσιν¹⁾. Ἐσχάτως δὲ μόλις ἐξεδόθησαν ἐκ φωτογραφίας αἱ πολυπληθεῖς ιστορίαι τῆς Σεραγιακῆς Ὁκτατεύχου εἰς λεύκωμα, ὑλικὸν πλούσιον διὰ τὴν ίστορίαν τῆς Βυζαντινῆς μικρογραφίας, εἰς ἵδιον δὲ διγκῶδες βιβλίον, ὃς καὶ τὸ περὶ τοῦ Καχριὲ τζαμὶ τοῦ Σμύτ ἐν τῇ αὐτῇ πολυτίμῳ σειρᾷ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἰνστιτούτου, μακρὸν κείμενον βαθείας ἐρεύνης τοῦ Ῥώσου ἐπιστήμονος περὶ τῶν ίστορημένων Βίβλων τῆς Ὁκτατεύχου, τῆς σχέσεως αὐτῶν, καὶ εἰδικῶτερον περὶ τῆς Σεραγιακῆς²⁾. Ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἐκθέτει δι Ῥώσος βυζαντιολόγος τὴν σχέσιν τῆς Ὁκτατεύχου ταύτης πρὸς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἡμετέρου Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, τοῦ ἰερομονάζου, τὴν Λιψιακὴν λεγομένην (1772), — τὴν γενετικὴν σχέσιν τοῦ χειρογράφου τῆς Κωνσταντινούπολεως πρὸς τὰς ἄλλας σωζομένας ίστορημένας Ὁκτατεύχους, — καὶ ἔπειτα δίδει χαρακτηρισμὸν καίριον, καὶ τέλος ἀναγραφὴν λεπτομερῆ ἀπασῶν τῶν πολυτίμων ίστορωῶν, ἥτοι εἰκόνων αὐτοῦ.

Ο Σεραγιακὸς κῶδις εἶναι συλλογὴ σχολίων τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Ὁκτάτευχον, ἀνήκει δηλαδὴ εἰς τὰς λεγομένας ἔξιγιγιτικὰς σειρὰς (catenae) τῶν Ἑλλήνων ὑπομνηματιῶν αὐτῆς³⁾.

¹⁾ Comptes rendus, σ. 307. — Εἰς τὰ Παναθήναια (ἔτος Ε', 1905, σ. 52) ἔδωκεν δι Ούσπενσκης περίληψιν τῆς ἀνακοινώσεως του. — Προβ. καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ (αὐτ. σ. 26) δημοσιεύθεντα Πρακτικὰ τοῦ Βυζαντινοῦ τμήματος.

²⁾ Τὸ κείμενον: Θ. Ouspenskova, Konstantinopolskii seralskoī kodeks vosmiknijija (ὁ ἐν Κωνσταντινούπολει Σεραγιακὸς κῶδις τῆς Ὁκτατεύχου), ρωσιστί, ἐν τοῖς Izvestija, τῷ Δελτίῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινούπολει Ῥωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, τ. XII, Σόφια 1907, μέγα 8ον, ἐκ σελ. 254 καὶ 6 πτν.

Τὸ Λεύκωμα: Albom K XII τομοῦ Ijvestija Rousk. Archeol Institutata v Konstantinopolie (=Λεύκωμα εἰς τὸν IB' τ. τοῦ Δελτίου τοῦ ἐν Κωνσταντινούπολει Ῥωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου), ἐκ 47 πινάκων, ἐν οἷς οἱ 6 πρῶτοι πανομοιότυπα τοῦ κώδικος, οἱ δ' ἄλλοι περιέχουσι 322 ἀτεικονίσεις διὰ φωτογραφίας μικρογραφιῶν, ἐν Μονάχῳ 1907.

³⁾ Γενικὰ περὶ τῶν ἔξιγιγιτικῶν σειρῶν εἰς τὴν Ὁκτάτευχον παρὰ Krum-bacher, Byz. Litt., σ. 210 ἔξ. (έλλ. μεταφρ. ἔκδ. Μαρασλῆ, τ. A', σ. 422 ἔξ.).

Η Σεραγιακή Ὁκτάτευχος, τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, καταγεγραμμένη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σεραγίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπ' ἀρ. 8 (0,42×0,30, φ. 568) ¹⁾, ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότατον αὐτῆς κειμήλιον καὶ τὴν ἰσχυροτάτην ὑποστήριξιν τῆς γνώμης, ὅτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σεραγίου διεσύνθησαν λείψανα τῆς παλαιᾶς βιβλιοθήκης τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν ²⁾. Ἡ ἴδια-ζουσα δὲ σημασία τοῦ κώδικος προέρχεται ἐκ τοῦ προλόγου, «τοῦ προοιμίου τῆς Παλαιᾶς», τοῦ περιέχοντος τὴν περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Οὐκιστολήν τοῦ Ἀριστέου πρὸς τὸν Φιλοκράτην, (Ἀριστέας Φιλοκράτη), τὴν ὁποίαν ὅμως «ὁ προφυρογ[έννητος] κῦρος Ἰσαάκιος] καὶ νίδις τοῦ μεγάλου β(ασιλέως) κ(υρού) Ἀλεξ[είου] τοῦ Κομνηνοῦ εἰς συντομίαν μετερρύθμισε καὶ σαφήνειαν». Είναι δ' ὁ Ἰσαάκιος οὗτος, ὁ σεβαστοκράτωρ καὶ πορφυρογέννητος, τρίτος νίδις τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081-1118), πολλὰ καὶ ποικίλα εἰδη λογοτεχνικὰ γράψας, τῶν ὁποίων οὐδὲν ἔξεδόθη πλὴν τοῦ ἥδη ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Οὐσπένσκη μετεσκευασμένου προοιμίου τῆς Παλαιᾶς ³⁾). Καὶ οὕτως ἡ ἔρευνα τοῦ Οὐσπένσκη παρέχει εἰς τὴν ἰστορίαν τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας νέον συγγραφέα ἀντὶ τοῦ ἄνευ λόγου ἥδη γεγραμμένου ἐν αὐτῇ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ⁴⁾.

Ἡ Σεραγιακὴ τέλος Ὁκτάτευχος ἐνέχει καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον, ὡς συλλογῆς σχολίων Ἐλλήνων ὑπομνηματιστῶν εἰς τὰ ὀκτὼ μωσαϊκὰ βιβλία, καὶ, μάλιστα δὲ κατὰ τοῦτο, κατὰ τὸ καλλιτεχνικὸν πλουσιώτατον ὑλικόν, πολύτιμον διὰ τὴν ἀφθονίαν καὶ τὸ ποιόν, πολυσήμαντον ἰστορικολογοτεχνικὸν καὶ τῆς ἰστορίας τῆς τέχνης μνημεῖον ⁵⁾.

Ἡ Λιψιακὴ σειρὰ τῶν εἰς τὴν Ὁκτάτευχὸν σχολίων τοῦ Νικη- 2. Τὰ χειρόφροδου τοῦ Θεοτόκη, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἐπιφανῆς διδάσκαλος ἀπέδω- γραφα τῆς Ὁ- κεν ὑψηλὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἐθνικὴν σημασίαν, ἀπεκτησε βαρυσήμιαν- κτατεύκου.

¹⁾) Οὐσπένσκης, ἔνθα ἀν. σ. 230, 244. — Περὶ τῆς Σεραγιακῆς βιβλιοθήκης καὶ τῶν χειρογράφων αὐτῆς σ. 230 251. Πρβ. ἀνωτ. μνημονευθέντα Comptes rendus καὶ Παναθήναια.

²⁾) Οὐσπένσκης, ἔνθα ἀν. σ. 2-14.

³⁾) Αὐτ. σ. 32. Περὶ τοῦ νέου τούτου συγγραφέως, σ. 16—13.

⁴⁾) Αὐτ. σ. 244. Πρβ. σ. 97 ἔξ., 172.

⁵⁾) Αὐτ. σ. 244. Πρβ. σ. 97 ἔξ., 172.

τον σπουδαιότητα ἐν τῇ ταξινομήσει τοῦ ὑλικοῦ κωδίκων τῶν Ἑλλήνων ὑπομνηματιστῶν τῆς Βίβλου, καὶ ἀποτελεῖ, ὡς ἀναγνωρίζει ὁ Οὐσπένσκης, «ἀναντιφράστης τὴν σπουδαιοτάτην ἔρευναν μεθόδουν καὶ ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας, ὅποια οὐδαμῶς ἀκόμη δὲν ἐπανελήφθη», ἐκπληττόμενος ἂμα «ὅτι τόσην δλίγην προσοχὴν δίδουσιν οἱ νεώτεροι Ἑλληνες εἰς τὸν τόσην ἀξίαν ἔχοντα συμπατριώτην αὐτῶν»¹⁾). Ἐν εἰς τὸ ἔργον περὶ τῆς Ὁκτατεύχου τοῦ Θεοτόκη προσθέσωμεν τὸ μέγα ἐπίσης Περὶ τῶν Οὐρανούς τῆς Παλαιᾶς Θείας Γραφῆς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων (1844, εἰς 4 τ.), δυνάμεθα ὑπερηφάνως νὰ εἴπωμεν, ὅτι Ἑλληνες λόγιοι ἐκ τῶν πρώτων συνέβαλον εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν γνῶσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Μετὰ τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα τῶν πορισμάτων νέου περισπουδάστου, ἀλλὰ καὶ δυσπροσίτου βιβλίου, ἀναγκαῖα καὶ διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐρεύνης ἡμῶν, ἔρχομαι εἰς τὰ περὶ τῶν μικρογραφιῶν πορίσματα τοῦ Οὐσπένσκη.

Χειρόγραφα ἴστορημένα τῆς Ὁκτατεύχου γνωρίζομεν εἰς πύσας τὰς βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης οὐχὶ περισσότερα τῶν πέντε: πλὴν τοῦ ἐπαշκολοῦντος ἡμιᾶς, δύο εἰς τὴν Βατικανήν βιβλιοθήκην, ἐν εἰς τὴν Βατοπεδινήν καὶ ἔτερον εἰς τὴν Εὐαγγελικήν τῆς Σμύρνης²⁾). Ἀδημοπίευτον δὲ καὶ ἀμελέτητον τὸ ὑλικόν, λέγω τὸ καλλιτεχνικόν, τὸ πρῶτον δὲ νῦν δημοσιευόμενον τὸ τῆς Σεραγιακῆς Ὁκτατεύχου. Εἶναι δὲ πλουσιώτατον καὶ τὰ μάλιστα ἀξιοσπούδαστον τὸ ὑλικὸν τοῦτο. Περὶ τῆς μεγάλης συμβολῆς τῶν μικρῶν τούτων μνημείων εἰς τὴν γνῶσιν ὅχι μόνον τῆς τέχνης ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου βίου τοῦ Μεσαιωνικοῦ ἐλληνικοῦ θέλω λάβει κατωτέρω εὐκαταρίαν νὰ διμιλήσω. Ὁ κῶδιξ περιέ-

¹⁾ Οὐσπένσκης, αὐτ. σ. 43. πρβ. σ. 42, 49.

²⁾ Οὐσπένσκης, ἔνθα ἀν. σ. 244. — Ό Kondakof ἐγνώριζε καὶ περιγράφει τρεις Ὁκτατεύχους, τὰς δύο Βατικανικάς καὶ τὴν Βατοπεδινήν (Histoire de l'art byz., τ. II, σ. 75-85). Τῆς Βατοπεδινῆς περιγραφὴ παρὰ H. Brockhaus Die Kunst in den Athos-Klöstern, σ. 212—217 πρβ. σ. 172 («μεγάλης ιστορικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας»), καὶ δὴ παρὰ Οὐσπένσκη, ἔνθα ἀν. σ. 54-57. — Ό Στρυγόφσκης ηὔρουν τὴν ἔρευναν διὰ τετάρτου κώδικος, τοῦ Σμυρναίκου, Der Bilderkreis des griech. Physiologus und Oktateuch (Byz. Archiv, 1899 τεῦχ. β.). — Τὸ πλουσιώτατον ὑλικὸν παρέχει ὁ Οὐσπένσκης διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς Σεραγιακῆς Ὁκτατεύχου. — Ἀλλοις κώδικας, ὅχι Ὁκτατεύχους, ίστορημένους «Βιβλικῶν ίστοριῶν» βλ. παρὰ Οὐσπένσκη, σ. 99 ἐξ.

χει οὐχὶ δλίγας, περὶ τὰς 400 περίπου ἐν ὅλῳ, μετὰ τῶν μὴ ἀποπερατωθεισῶν, μικρογραφιῶν¹⁾, ἥδη δὲ δημοσιευμένας ἐν τῷ ἔκδοθέντι λευκώματι 322, ὅσας ἐπιτυχῶς πως ἥδύνατο ν' ἀποδώσῃ ἡ φωτογράφησις. Ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν αἱ μικρογραφίαι ἔχουσι τὰ συνήθη ἐλαττώματα τῶν μικρῶν τούτων τῆς τέχνης μνημείων: τὸ σῶμα ὑπερμέτρως μακρόν, τὰ κεφαλὰς μεγάλας, ἀδεξίους τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀσυμμέτρους τοὺς ἀνθρώπους ὡς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα ζῶα καὶ ἀρχιτεκτονήματα. Τὸ φῶς σημειοῦται δι' ἐντόνου λευκοῦ, ἡ σκιὰ διὰ λειριώδους χρώματος ἡ καὶ διὰ μελανῶν γραμμῶν²⁾.

Μελετῶν τὰς εἰς τὸ λεύκωμα εἰκόνας καὶ τὴν εἰς τὸ κείμενον περιγραφὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Οὐσπένσκη, ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων καὶ τὰς τῆς ἐλέγξεως. 3. Τὸ ὄντωρ μάλιστα μελέτης ἀξίων παραστάσεων ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαμήκης, μετ' ἐνδιαφέροντος πολλοῦ εὑρον καὶ τὴν παράστασιν τοῦ διὰ τοῦ Ὅδατος ἐλέγχου τῆς ἀγνείας.

Ἡ παράστασις εἶναι ἀπλῆ. Ὁ ἵερεὺς εἰκονίζεται ἀριστερά, ὡς εἰς τὰ ὁρθευνατικὰ δίπτυχα, ἀλλ' ὑπὸ κιβώριον κλειστὸν διὰ πλακῶν εἰς τὸ κάτω μέρος, — οὕτω καὶ εἰς τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Ἅγιου Μάρκου, οὕτω καὶ εἰς ἄλλας τοιχογραφίας ὅχι μόνον τῆς αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλων παραστάσεων. Ἐντὸς τοῦ κιβωρίου, παρὰ τὸ ἀνοιγμα ἴσταμενος ὁ ἵερεὺς κύπτει μικρὸν πρὸς τὰ ἔξω προσφέρων δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν εἰς προσερχομένην πρὸς αὐτὸν γυναικαν ὑδρίαν περιέχουσαν τὸ Ὅδωρ. Ἡ γυνή, μικρὸν ὑψοῦσα τὰς χεῖρας ὡς ἐν προσευχῇ, κύπτει διὰ νὰ πίη, δηπισθεν δ' αὐτῆς ἴσταται γυνὴ ἑτέρα, Ἰσως συνοδὸς ἀπλῆ, Ἰσως ἀναμένουσα καὶ αὐτῇ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὸν ἐλεγχον, ἐν στάσει κατανύξεως, ὑπεγείρουσα ἐκ τοῦ ἱματίου τὴν ἀριστερὰν ἐν κινήματι ἐπιμαρτυρίας τῆς ἀγνότητος ἑαυτῆς ἡ καὶ τῆς συντρόφου³⁾.

Ὅτι ἡ παράστασις εἰκονίζει τὸν διὰ τοῦ Ὅδατος ἐλεγχον οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀμφιβολίαν. Διότι, πλὴν τῶν ἄλλων εἰκο-

¹⁾ Οὐσπένσκης, αὐτ. σ. 97 καὶ σημ. 1· πρβ. σ. 244.

²⁾ Ὁ φωτογράφησας τὸν Σεραγιακὸν κώδικα καλλιτέχνης *N. Klouge* ἔδωκεν εἰς τὸν Οὐσπένσκην τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς τεχνικῆς τῶν ἴστοριῶν (ἔνθα ἀν. σ. 101-104).

³⁾ Ἀπεικόνισις: Βλ. εἰκ. 8.—Λεύκωμα τῆς Σεραγιακῆς Ὁκτατεύχου, πίν. XXVI, ἀρ. 160 (κώδ. φ. 326 β).

νογραφικῶν κριτηρίων, τὰ ὅποια πείθουσιν εἰς τὸ νὰ ὑπαγάγωμε αὐτὴν εἰς τὸν κύκλον τῶν παραστάσεων τούτων, μάλιστα τῷ ἴστορημένῳ κειρογράφῳ, ἡ ἀπεικόνισις εὑρίσκεται ἀκριβῶς καὶ κατ’ τὴν ὑλικὴν τοποθέτησιν αὐτῆς, ὡς ἐπεξήγησις τοῦ κειμένου τῶν Ἀριθμῶν, (Ε', 11 ἔξ.), ἐν τῷ διποίῳ δὲ Μωσαϊκῷ νόμος, δὲ νόμος τῆς ζῆ λοτυνπίας, ἐπιβάλλει νὰ ποτίσῃ δὲ ἰερεὺς τὴν ὑπανδρὸν γυναικα, δοκί ζων αὐτήν, τὸ "Υδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ τὸ ἐπικαταρώμενον, τὸ διποίον τὴν ἀφίνει ἀβλαβῆ, ἐὰν εἴναι καθαρὰ καὶ ἀθώα¹).

Εἰκ. 8. — Μιχρογραφία τῆς Σεραγιακῆς Ὁκτατεύχου,
(Δεύκωμα φ. 326 β πίν. XXVI, ἀρ. 160).

Τὴν παράστασιν,—ἀγνοῶ ἂν ὑπάρχῃ αὐτῇ εἰς τοὺς δύο ἴστορημένους Βατικανικοὺς κώδικας, ὀλιγώτερον γνωστούς,—εὑρίσκομεν καὶ εἰς τοὺς ἑτέρους δύο, ἀμφοτέρους καὶ τούτους, ὡς καὶ δὲ Σεραγιακός τοῦ ΙΒ' αἰῶνός: Εἰς τὸν Βατοπεδινόν, φ. 112 α, ἡ παράστασις εἴναι ὀλίγον πολυπληθεστέρα: ἔμπροσθεν τοῦ ἰερέως ὑπάρχουσι γυναικες τινές, πρὸς δὲ ἡ ἐπιγραφή: Περὶ τῆς ἐλέγξεως ὑδωρ. Εἰς δὲ τὸν Σμιρναϊκόν, φ. 151 β, ἡ ἐπιγραφὴ εἴναι: τὸ τῆς ἐλέγξεως ὑδωρ².

¹) Ἡ παράστασις ὑπάρχει ἐν τῷ κώδικι παρὰ τὸ σχετικὸν κείμενον, φ. 326 β.—Πρβ. Οὐσπένσκη, ἡ Ὁκτάτευχος, σ. 152.

²) Οὐσπένσκης, ἔνθα ἀν. σ. 152. — Ο Βατοπεδινὸς κῶδιξ ὑπ' ἀρ. 515 (Οὐσ-

Καὶ εἰς τὸν τύπον τοῦτον τῆς ἐπιγραφῆς, τὸν τύπον τῆς ἐλέγχεως, εὑρίσκω ἀκόμη ἐν τεκμήριον ὑποστηρίζον τὴν ἀρχικὴν γνώμην μου, ὅτι ἡ εἰς τὰς Ὁκτατεύχους ἀπεικόνισις τῆς διὰ τοῦ Ὅδατος δοκιμασίας προσημόσθη εἰς τὴν Βίβλον ἐκ τοῦ εἰκονογραφικοῦ ιύκλου τῆς Θεοτόκου, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ παράστασις ἡ κυρίως ἀναρρεομένη εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, προσαρμοσθεῖσα τὸ πρῶτον εἰς τὴν Παρθένον, ώσει εἰχεν ἐπίτηδες πρὸς ἔξυμνησιν τῆς ἀγνότητος ιὐτῆς πλασθῆ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς πηγήν.

Διότι ἡ παράστασις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐπανάληψις, ἀντίτυπον ἵπλουν τῆς διὰ τοῦ Ὅδατος τῆς ἐλέγχεως ἀγνείας τῆς Θεοτόκου, καὶ δὴ κατὰ τὸν γλωσσικὸν τύπον τοῦ Πρωτοευαγγελίου. Ὅδωρος ἡς ἐλέγχεως λέγει ὁ ζωγράφος τῶν Ὁκτατεύχων, ἐνῷ μικρὸν ἀντιρρέσεχεν εἰς τὸ κείμενον, τὸ ὅποιον ἔξεικόνιζε, θὰ ἔβλεπεν ἐπιμόνως ἐπαναλαμβανόμενον τὸ Ὅδωρο τοῦ ἐλεγμοῦ. Ἔπειτα καὶ ὡς παράστασις εἶναι ἡ αὐτή, τὴν διοίαν συνηντήσαμεν ἀναφερομένην εἰς τὴν Θεοτόκον. Ἡ αὐτὴ στάσις τοῦ ἰερέως ὑπὸ κιβώτιον, ἡ αὐτὴ τῆς γυναικός ἐν κατανύξει, πλὴν τῆς ἀριστερᾶς θέσεως τοῦ ἰερέως συνηθιζομένης εἰς τοὺς παλαιοὺς χριστιανικοὺς χρόνους (βλ. ἀν. σ. 481, 489 καὶ τῆς ἐλλείψεως φωτοστεφάνου εἰς τὴν γυναικαῖα, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἡ Θεοτόκος. Ἀκόμη καὶ τοῦτο τὸ περιεργότερον, — τὸ ἔνδυμα τῆς γυναικός, τῆς πινούσης τὸ ὄδωρο, εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ συριακὸν μαφόριον, τὸ οὕτω προσφιλές εἰς τὴν Παρθένον τῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῶν ιστοριῶν. Τὸ σπουδαιότατον δέ, ἡ παράστασις, ἔξεικονίζουσα τὸ κείμενον τοῦ περὶ τοῦ Ὅδατος τοῦ ἐλέγχου Μωσαϊκοῦ νόμου, δὲν ἀφίνει οὐδεμίαν πλέον ἀμφιβολίαν, ὅτι ἡ βυζαντιακὴ τέχνη ἐγνώριζε καλῶς καὶ συχνότερον ἡ ὅσον νομίζομεν καὶ γνωρίζομεν ἀπεικόνισεν αὐτὴν ἐπὶ τοίχων ναῶν καὶ ἐπὶ φύλλων χειρογράφων.

Γ.'

ΤΑ ΙΣΤΟΡΗΜΕΝΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Τὰ χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου.—Τὸ κείμενον— Αἱ ἴστορίαι. — Τὸ πλήρης εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου.—Τὸ δρᾶμα τῆς περὶ ἀγνείας κορί σεως.—Ἡ σκηνὴ τῆς Δοκιμασίας ἐν τῇ πλήρει αὐτῆς ἀναπτύξει.—Λεπτομέρεια οἰκιακαί.—Προσήλωσις εἰς τὸ κείμενον καὶ τὰς παραδόσεις.—Παραστάσεις ἀλλη θῶς ἴστορικα.

Ἡ διὰ τῆς εἰκόνος ἐπεξήγησις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἀπὸ τῶν παραστάσεων τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου μὲν φέρει εἰς τὴν ἔρευνα δύο πολυτιμοτάτων ἴστορημένων χειρογράφων, τὰ διοῖα περιέσωσαν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ διεξοδικότητι, ἀπηρτισμένον ἥδη ἀπὸ τῶν κειμένων καὶ τῶν παραδόσεων δι' ἐργασίας αἰώνων, τὸν εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου. Καὶ ἡ ἔρευνα μου αὕτη, δίδουσα τὸν προσήκοντα χαρακτῆρα καὶ τὴν ἴδιαζουσαν σημασίαν εἰς τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τῆς ἀγνείας ἐν τῇ συνεχείᾳ ἥδη τοῦ ὅλου κύκλου, θέλει παράσχει εἰς ἡμᾶς τὰ στοιχεῖα τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ ἄμα δὲ καὶ τὸ τελικὸν συμπέρασμα τῆς προκειμένης τεχνικῆς μελέτης.

1. *Tὰ χειρόγραφα καὶ τὸ κείμενον* ἀλίγον ἀκόμη γνωστὰ χειρόγραφα ταῦτα εἶναι πολυτελέστατα γραφαὶ μεμιθράνης, πλουσιώτατα κεκοσμημένα διὰ συνεχοῦς σχεδὸν ἔξει κονίσεως τοῦ κειμένου, Λόγοι εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκου ἀγνώστου ἄλλοθεν μοναχοῦ Ἰακώβου καὶ ἐξ ἀγνώστου μονῆς Κοκκινοβάφου, ἀπόκεινται δὲ τὸ μὲν εἰς τὴν Βατικανὴν ὑπ' ἀρ. 1162, τὸ δέ, μικρότερον, εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων ὑπ' ἀρ. 1208,¹⁾ ἀνήκουσι δ' εἰς τὸν αὐτόν, τὸν ΙΒ' αἰῶνα, καὶ τὴν αὐτὴν τεχνικῆς παραδόσεως καταγωγήν. Ἀπόγραφα τῶν εἰς τὴν Θεοτόκον Λόγων τούτων ενδίσκονται καὶ εἰς ἄλλας βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἐστερημένα μικρογραφιῶν.²⁾ Ἰδίουν καὶ πολυσημάντου ἄξια λόγου εἶναι τὰ δύο ταῦτα ἴστορημένα χειρόγραφα.

¹⁾ Ἐκ φ. 260, σχήματος μικροῦ. Πρότερον καταγεγραμμ. Reg. 2945, 2 (*Omont, Inventaire*, ὑπὸ τὸν ἀρ., τ. I. σ. 265).

²⁾ *Kondakof, Histoire de l art byzantin*, τ. II, σ. 118 κατὰ τὸν Λαμπέ-

Εἰς τὸ κείμενον αὐτοῦ ὁ μοναχὸς συγγραφεὺς τῶν Λόγων ἀκολουθεῖ πιστῶς καὶ ἀναπτύσσει μετὰ πάσης λεπτομερείας τὰς περὶ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου ἀποκρύφους διηγήσεις, «τὰς ἴστορίας καὶ παραδόσεις», ἀπὸ τῆς συλλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς μητρὸς "Αννης ἔως τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ σημαντικὸν δ' εἶναι τοῦτο, δτὶ ὅχι μόνον λογοτεχνικῶς ἀκολουθεῖ αὐτᾶς ὁ ἀναγνώστης ἀλλὰ καὶ εἰκονικῶς, ἃν δύναμαι νὰ ἐκφρασθῶ οὕτως, κατὰ βῆμα διὰ τῆς ζωγραφίας ἀκόμη καὶ τὰ δευτερεύοντα ἐπεισόδια ἔχων πρὸ δρυθαλμῶν, ἐκλατεκευσιν, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τῆς εἰκόνος τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου. "Οχι δὲ μόνον διὰ τὰς τεχνικὰς καὶ τὰς βιωτικὰς λεπτομερείας τῆς παραστάσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν λαμπρότητα αὐτῶν δικαίως τὰ χειρόγραφα ταῦτα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι μετὰ τῶν γνωστοτέρων τριῶν μεγαλοπρεπῶν ἴστορημένων χειρογράφων,—τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανηνοῦ (Θ' ἔκ.),—τοῦ Παρισιακοῦ Ψαλτηρίου (Γ' ἔκ.),—τοῦ Μηνολογίου Βασιλείου τοῦ Β' (Θ'—Ι' ἔκ.), τῶν πρώτων ἐν Παρισίοις, τοῦ τελευταίου ἐν Βατικανῷ ἀποκειμένων, «ἐν τῶν καλλίστων, ὡς λέγει ὁ Κιρπίτσνικωφ, καὶ σημαντικωτάτων μνημείων τῆς βυζαντινῆς μικρογραφίας.»¹⁾

Περὶ τῶν χειρογράφων τούτων δλίγα καὶ παροδικὰ ἐγράφησαν, σύγχρονοι τις καὶ ἀνακρίβειαι ἐπικρατοῦσιν ὡς πρὸς τὴν ταξινόμησιν τῶν Λόγων καὶ τὴν ἔκδοσιν, ἐλάχιστα δὲ γνωστὰὶ εἶναι αἱ παραστάσεις καὶ ἡ τέχνη τῶν ἴστοριῶν αὐτῶν, καθόλου δὲ δλιγίστη προσοχὴ ἔχει δοθῆ εἰς μνημεῖα σημαντικώτατα,—διὰ τοῦτο, ἐπιφυλαττόμενος νὰ προβῶ ἄλλοτε εἰς λεπτομερεστέραν καὶ εἰδικωτέραν αὐτῶν ἔξετασιν, θέλω ἔκθέσει ἐνταῦθα τὰ κεφαλαιώδη πορίσματα τῆς περὶ αὐτὰ ἐρεύνης μου, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς ἐρμηνείαν τῆς ἐν τῷ ἀπιρ-

κιον καὶ τὸν Mattei (αὐτ. σημ. 1 καὶ 2). — 'Ο Montfaucon, Bibl. manuscriptorum, τ. I, σ. 701 Ε, ἀναφέρει κώδικα ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Καρδιναλίου Σφόρτσα.

¹⁾ Byz. Zeitschr. (βλ. κατωτ.) IV, σ. 109. "Ηδη ὁ Anse de Villoison (1810) ἔλεγεν, δτὶ τὸ χρυγρφ. εἶναι «un des monuments des Arts» (παρὰ Bordin, ἔνθα κατ. σ. 148),— ὁ d'Aguincourt «bellissimo» (βλ. κατωτ.)—'Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Rohault le Flairly «ἀληθές μνημεῖον τῆς λατρείας τῆς Θεοτόκου»,—ό Schlumberger παραθέτων εἰς τὴν Βυζαντινὴν 'Ἐποποιίαν τὰς εἰκόνας αὐτοῦ (βλ. κατωτ.) «manuscrit superbe».

τισμένω πλήρει εἰκονογραφικῷ κύκλῳ τῆς Θεοτόκου παραστάσεως τῆς διὰ τοῦ Ὅδατος δοκιμασίας τῆς ἀγνείας αὐτῆς.

Ἐπιγραφὴν παλαιὰν ἔχουσι τὰ χειρόγραφα: «Πόρημα Ἰακώβου τοῦ μοναχοῦ τοῦ ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Κοκκινοβάφου ἐν Ἑξ λόγοις συντεθεῖσι μὲν εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου». Ὁπεται δὲ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν Λόγων, τῶν ὅποιων ὁ τελευταῖος, ὁ καὶ ἰδιαιτέρως ἥματις ἐνδιαφέρων, ἀναφέρεται «εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς πορφύρας καὶ εἰς τὰ ἑξῆς», καὶ εἶναι τὰ ἑξῆς ταῦτα τὰ κατὰ τὴν περὶ ἀγνείας τῆς Παρθένου κρίσιν.¹⁾

2. Ὁ συγγραφεὺς. Ποῖος εἶναι ὁ Ἰάκωβος οὗτος ὁ μοναχός, πότε ἔζησεν, ποίᾳ εἶναι ἡ Μονὴ αὕτη Κοκκινοβάφου, ἐξ ἣς κατήγετο, πότε καὶ ποῦ ἴστορίηθησαν τὰ χειρόγραφα, καὶ ποίᾳ τέλος ἡ σχέσις τοῦ ζωγράφου πρὸς τὸν συγγραφέα, — ἥτο δὲ ἕδιος, ὃς συχνὰ συνέβαινεν ἐν τοῖς μοναστηρίοις; — πάντα σκοτεινά, καὶ μόνον διὰ συγκριτικῆς λογοτεχνικῆς καὶ εἰκονογραφικῆς ἐρεύνης δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς πόρισμα εὐλογοφανές.

Τὸ γεγονός, ὅτι τὰ χειρόγραφα ἀνήκουσιν εἰς τὸν IB' ἔκαμε νὰ πιστευθῇ, ὅτι εἰς τοῦτον ἦ καὶ τὸν προγενέστερον ἀνήκει καὶ ὁ συγγραφεὺς. Ἐκ πολλῶν δημως ἐνδείξεων ὁ συγγραφεὺς φαίνεται πολὺ παλαιότερος. Καθ' ὃν τρόπον λέγει ὀλίγιστα τινα, ἀλλ' οὐσιώδῃ ὁ Erhard περὶ αὐτοῦ:²⁾ «ὁ Ἰάκωβος οὗτος θεωρεῖται ὃς συγγραφεὺς τοῦ IA' αἰῶνος, ἀλλὰ κατὰ τὴν φράσιν, κατὰ τὸ εἴδος τῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν λογοτεχνικὴν ὑφὴν παρέχει πολλὰς διμοιότητας μὲ τὸν Γεώργιον Νικομηδείας καὶ τὸν Νικήταν Δαβίδ», δυνάμεθα νὰ θεωρήσω-

¹⁾ Ἐκδόσεις: Τοὺς τρεῖς πρώτους λόγους ἔξεδωκεν ὁ Fr. Combefis. Graeco-latinæ Patrum bibliothecæ novum Auctarium, ἐν Παρισίοις 1640, τ. I σ. 1044, ἐξ.—Τοὺς ἄλλους, πλὴν τοῦ β', καὶ τοῦ πλείστου τοῦ σ' ὁ A. Ballerini, Sylloge monumentorum ad mysterium Conceptionis immaculatae Virginis Deiparae illustrandum, ἐν Πώμῃ τ. I, 1854, σ. 163—193.—Ἐκ τούτου ὁ Migne, Patrol. graeca, τ. 127, σ. 544-700.—Εἰς τὴν ἀναγραφήν μου διορθώνω παραδομάς τινὰς τοῦ Erhard (Krumbacher, Gesch. des Byz. Litt. σ. 172, 4, Ἑλλ. μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου τ. Α', σ. 343 ἐξ.) Τὸ οὖσιωδέστατον κείμενον τῶν Λόγων, τὸ πλεῖστον τοῦ σ' Λόγου, μένει ἀνέκδοτον.

²⁾ Παρὰ Krumbacher, ἐνθα ἀν.

μεν σύγχρονον αὐτῶν τὸν ἡμέτερον μοναχόν, ζήσαντα ἄρα καὶ γράψαντα τὸ β' ἥμισυ τοῦ Θ' αἰῶνος.

Εἰς ὅμοιον πόρισμα, ἐξ ἀλλων ὅμως λόγων, καταλήγει καὶ ὁ Κιρπίτσινικωφ, ὁ ὅποιος ἀκόμη προγενέστερον, τοῦ τέλους τοῦ Η' αἰῶνος, θεωρεῖ τὸν συγγραφέα. Καὶ τοῦτο διότι νομίζει αὐτὸν συγγραφέα ἐπιστολῶν τινῶν ἀποκειμένων ἄλλοτε εἰς τὴν Μαζαρίνειον, σήμερον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων, «πρὸς τὴν πανευτυχεστάτην τὴν Σεβαστοχαρατόρισσαν Εἰρήνην»¹⁾. Τὴν Εἰρήνην ταύτην ὁ Κιρπίτσινικωφ θεωρεῖ ὡς τὴν περιφημονὸν ἔχθρὰν τῶν εἰκονομάχων²⁾.

Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη τοῦ Ψώσου ἐπιστήμονος δὲν εἶναι νέα. Ὁ κοινῶς σήμερον, ὑπὸ πάντων τῶν μνημονευόντων αὐτόν, θεωρούμενος ὡς συγγραφεὺς τοῦ IA'—IB' αἰῶνος, παρασυρομένων τῶν μὲν ὑπὸ τῶν δέ, ἥδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς IH' ἔκ. ἐθεωρεῖτο ὡς συγγραφεὺς τοῦ Η' αἰῶνος, εἰς τὸν ὅποιον, φαίνεται, πρέπει καὶ πάλιν νὰ ἐπιστρέψωμεν. Ἡδη ὁ Montfaucon (1739), καὶ κατὰ τοῦτον ὁ Φαβρίκιος (1808), ἐξήνεγκον³⁾ τὴν γνώμην, ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν Εἰρήνην τὴν ἀναστηλώσασαν τὰς εἰκόνας. Εἰς σημείωμα δὲ λατινιστὶ γεγραμμένον, προσκεκολλημένον εἰς ἀρχικὸν παράφυλλον τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος τῶν Λόγων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, ἀγῆκον, ὡς μετ' ἔμενονς φιλοφροσύνης μοὶ ἀνακοινοῖ ὁ διευθυντὴς τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων κ. H. Omont⁴⁾, εἰς τὸν Ἰωάννην Boivin, παλαιὸν ἐπιμελητὴν τῶν χειρογράφων ἀποθανόντα τῷ 1726, ἀναγράφεται ἡ γνώμη ὅτι ὁ αὐτὸς εἶναι ὁ συγγραφεὺς καὶ τῶν Λόγων καὶ τῶν Ἐπιστολῶν⁵⁾. Τὸ ζήτημα εἶναι πολλῆς σπουδῆς ἀξιον, διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν, συντελεῖ εἰς

¹⁾ *Fabricius*, Bibliotheca graeca, τ. XI, 1808, σ. 637. — Κῶδιξ τοῦ IB' αἰῶνος Παρισιακὸς 43 ἐπιστολῶν ἀνεκδότων, ὑπὸ ἀρ. 3041. (*Omont*, Inventaire, τ. III, σ. 97). — Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἀπόγραφα. πρεβ. *Omont*, αὐτ σ. 219.

²⁾ Παρὰ *Krumbacher*, ἔνθα ἀν.

³⁾ *B. Montfaucon*, Bibl. bibliothecarum manuscriptorum nova, τ. II σ. 1321. — Πρεβ. *Fabricius*, ἔνθα ἀν. — Καὶ αὐτὸς ὁ *Omont* φαίνεται παραδεχόμενος τὸ πρᾶγμα, διότι ὑπὸ ἓν δομα, *Jacobus monachus*, περιλαμβάνεται καὶ τὰς Ἐπιστολὰς καὶ τοὺς Λόγους εἰς τὸν πίνακα τοῦ Καταλόγου αὐτοῦ.

⁴⁾ Εἰς ἐπιστολὴν τῆς 27/14 Ὁκτωβρίου.

⁵⁾ Τὸ σημείωμα ἀντιγράφει ὁ *Rohault de Fleury*, ἔνθα ἀν., τ. A' σ. 418.

τὴν γνῶσιν τοῦ χρόνου τῆς διαμορφώσεως καὶ συγκροτήσεως τοῦ πλήρους εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου.

3 *Αἱ ἰστορίαι.* Τοιοῦτον δὲ εἰκονογραφικὸν κύκλον ἐμπνευσθέντα ἐκ τῶν ἰστοριῶν καὶ τῶν παραδόσεων τῆς Θεοτόκου, ἀληθῶς ἰστοροῦντα, ἢτοι ἔξεικονίζοντα τὸν βίον αὐτῆς, εὑρίσκομεν ἀπηρτισμένον ἥδη τέλειον καὶ ἀπηριβωμένον εἰς τὰ χειρόγραφα, — καὶ μόνον εἰς ταῦτα, — τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου τοῦ ἐκ τῆς μονῆς Κοκκινοβάφου. Εἰς τὰς ἰστορίας δὲ ταῦτας, ἔγκειται ἡ σημαντικὴ ἀξία τῶν χειρογράφων, τὰ δποῖα, ὡς ἔργα τέχνης μάλιστα, δὲν ἐμελετήθησαν ἀκόμη ἐπαρκῶς καὶ δὲν κατέλαβον εἰς τὴν ἰστορίαν τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὰ θέσιν.

Πρῶτος ἔστρεψεν τὴν προσοχὴν εἰς τὰ χειρόγραφα ταῦτα, ὡς ἔργα τέχνης, ὁ Seroux d'Agincourt (περὶ τὸ 1810), ὁ δποῖος καὶ εἰκόνας τινάς, ἐκ τοῦ Βατικανικοῦ κώδικος σχεδιασθείσας ἀτελῶς βεβαίως, ἐδημοσίευσεν. Πολλὰς ἐτῶν δεκάδας μετὰ ταῦτα ὀλίγα, ἀλλὰ καλά, εἴπεν ὁ Labarte, (1864), ὁ δποῖος εἶδε καὶ τὰ δύο χειρόγραφα, ἔκτοτε δὲ διακεριμένοι βυζαντινολόγοι ὅμιλησαν περὶ τῶν μικρογραφῶν τούτων, ἀλλ' ὅλως παροδικῶς. Ἐπιστημονικώτερα ἔγραψεν ὁ Ρώσος Ἀκαδημαϊκὸς Κοντακώφ (1876), ἀναλυτικώτερος δ' είναι ὁ Rohault de Fleury (1878), ὁ δὲ Bordier (1883) ἀναλύει λεπτομερέστερον πάσας τὰς μικρογραφίας¹⁾.

Πάντες οὗτοι καὶ αὐτοὶ οἱ κυριώτατοι ἔρευνηται, ὁ Κοντακώφ, ὁ Rohault de Fleury, ὁ Bordier, περιέπεσαν εἰς ἀνακριβείας, τινάς τῶν δποίων κατέδειξεν εἰς διατοιβήν του ὁ Κιρπίτσινος, ἐπιφυλάσσομαι δὲ νὰ σημειώσω πάσας εἰς ἴδιαιτέραν μιου ἔρευναν²⁾.

¹⁾ Seroux d'Agincourt, Histoire de l'art par les monuments. Paris, ἔχω ὅπ' ὅψιν τὴν ἵταλ. ἔκδ., Storia dell'arte, Milano, 1824-5, τ. 6 I. σ. 88-89.—Jules Labarte, Histoire des arts industriels, ἔκδ. β' (ἢ α' ἔκδ. 1864-6), ἐν Παρισίοις, τ. II, 1873, σ. 183-184. — N. Kondakof, Histoire de l'art byz. τ. II, σ. 119-126. — Rohault de Fleury, La Sainte Vierge, τ. A', σ. 417-437. — Henri Bordier, Description des peintures et autres ornements contenus dans les ms grecs de la Bibliothèque nationale, ἐν Παρισίοις 1883, σ. 147-172.

²⁾ A. Kirpičnikof, Zur byzantinischen Miniaturmalerei, ἐν Byz. Zeitschr. IV, 1895, σ. 109-124.—Ολίγα παρά: Schmit, Kachrié-djami 1906, ὁωσιστή, σ. 128-133.—G. Millet, L'art byzantin (1905), σ. 247-8. — Περβ. Pockrovskij, Evangelije (1892, ὁωσιστή) σ. 14.—St Beissel, Vaticanische Miniaturen, ἐν Freiburg i. B., 1893, σ. 25.

'Απεικονίσεις δὲ μικρογραφιῶν ἔδημοσιεύθησαν σποραδικαί. Πλήρη σχεδὸν ἴχνογραφημάτων σειρὰν ἔδημοσιεύσεν δὲ Rohault de Fleury, καλλίστας δὲ φωτογραφίας δὲ Κιρπίτσνικωφ, καὶ μάλιστα δὲ Venturi καὶ ὁ Schlumberger εἰς τὸ ἀληθὲς ἐκεῖνο Μουσεῖον τέχνης, τὴν *Bυζαντινήν* του 'Εποποίαν.¹⁾ Αἱ πενιχραὶ ὅμως καθόλου αὗται ἔρευναι καὶ ἀπεικονίσεις ἔγειναν καὶ αὗται κυρίως ἐκ τοῦ Παρισιακοῦ ἀπογράφου, ἀπαρατήρητον δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἔμεινε τὸ πρωτότυπον, τὸ πολὺ μεγαλοπρεπέστερον, δὲ Βατικανικὸς κῶδιξ. 'Ο ἐκ Ρώμης φωτογράφος Danesi παρασκευάζει πλήρη ἔκδοσιν τῶν μικρογραφιῶν αὐτοῦ.

Είναι δὲ κατὰ πολὺ καλλιτεχνικάτερον καὶ πολυτελέστερον τὸ Βατικανικὸν χειρόγραφον, ἔχει μεγαλυτέρας, λαμπροτέρας τὰς ἰστορίας καὶ πολυπληθεστέραν τὴν εἰκονογράφησιν.²⁾ Τὸ παρισιακὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπόγραφον τούτου, σύγχρονον ἥ καὶ διλίγον μεταγενέστερον.³⁾

Τὰ χειρόγραφα φαίνονται διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς γεγοαμμένα, αἱ ἰστορίαι ἀνήκουσι καὶ αὗται εἰς τὴν ἴδιαν κεῖσα; Τοῦτο τούλαχιστον νομίζει δὲ Κιρπίτσνικωφ εὐρίσκων (ἔνθα ἀν., σ. 109), ὅτι οὕτως «ἐν τῷ συνόλῳ κατὰ τὸ ὑφος καὶ τὸ περιεχόμενον δμοιαζούσιν, ὥστε ἡ ταυτότης τοῦ καλλιτέχνου δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ». 'Αξία ὅμως παραθέσεως είναι καὶ τοῦ Labarte ἡ γνώμη, ἐντριβοῦς περὶ τὰ τοιαῦτα, ὅστις εὐρίσκει δύο κεῖσας καὶ δύο ἐποχὰς εἰς τὴν τέχνην τῶν μικρογραφιῶν,—τέλος τοῦ I', τέλος τοῦ IA' αἰῶνος.⁴⁾ "Αν κοίνωμεν

¹⁾ 'Απεικονίσεις: Rohault de Fleury, *La Sainte Vierge*, πίν. LXXII—LXXVI.—Kirpičnikof, *Zur byz. miniaturmalerei*, ἐν B. Z. IV, σ. 111 ἐξ. —G. Schlumberger, *L' Epopée byzantine*, τ. I, σ. 616, 689, τ. II, σ. 137, 229, 241, πίν. VIII. —A. Venturi, *La Madone. Représentations de la Vierge dans l'art*, Paris; ἔχω ἀνά κεῖσας τὴν γαλλ. ἐκδ.), σ. 81 ἐξ. —Καὶ τινες ἐσπαρτένεις παρὰ Bordier, Labarte, Pokrovski, Beissel.—Πρῶτος δὲ πάντων ἔδημοσιεύσεν ἀπεικονίσεις, ἀτελεῖς, ὡς εἰνός, δὲ d'Agincourt, ἔνθα ἀν. πίν. L καὶ LI.

²⁾ Τὸ Βατικανικὸν χρυγρφ. περιλαμβάνει 81 μικρογραφίας καὶ 6 σελίδας κοσμημάτων, τὸ Παρισιακὸν 67, καὶ τίνα κοσμήματα.

³⁾ Τοῦτο δεικνύει καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Παρισιακοῦ χρυγρφ. παράλειψις μικρογραφιῶν τινῶν περιεχομένων εἰς τὸ Βατικανικὸν, (Kirpičnikof, ἔνθα ἀν., σ. 121). —Πρῶτος Kondakof, σ. 118.—Millet. *L'art byz.* σ. 247.

⁴⁾ *Jules Labarte*, τ. II, σ. 183.

ἐκ τῶν δὲ λιγίστων δημοσιευθεισῶν ἐκ τοῦ Βατικανικοῦ κώδικος, θὰ ἔδωμεν ὅτι δὲν δύναμαι σιν αἵ ἵστορίαι τῶν δύο χειρογράφων τόσον πολὺ δύσον κοινῶς νομίζεται, οὐσιαστικωτάτη δ' ἔρευνα ἀπομένει ἡ συγκριτικὴ αὐτῶν μελέτη, ἡ ἀνεύρεσις τῶν διμοιστήτων καὶ παραλλαγῶν, ἡ ὄποια ὅτα εἴναι ἡ βάσις τῆς ἐξετάσεως τῆς εἰκονογραφικῆς αὐτῶν, ἀς εἴπω, γενέσεως.

Δυνάμεθα διποσδήποτε, τούλαχιστον σήμερον διὰ τὴν ἔρευναν ἡμῶν, νὰ ἔκλαψωμεν τὰς ἀπεικονίσεις ἀμφοτέρων τῶν κωδίκων ὡς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ. Είναι δ' ἐξωγραφημέναι ἐπὶ ἐδάφους, οὐρανοῦ λέγομεν προσφυῶς, χρυσοῦ, ἔχουσι πυκνὸν καὶ λάμποντα τὸν χρωματισμόν,—ὅδοιόρουν, κυανοῦν, ἐρυθρόν. Αἱ σκιαὶ σημειοῦνται διὰ τόνου φαιοῦ, διὰ ζωηρῶν γραμμῶν λευκοῦ τὸ φῶς, τὰ πρόσωπα δι' ἐντόνου παραλλαγῆς σκιᾶς καὶ φωτὸς ἐναργῶς,—οὕτω καὶ εἰς τοιχογραφίας τοῦ Μυστρᾶ μαρτύρων καὶ προφητῶν,—ῶς ἐν ἀναγλύφῳ ἐκτυπούμενα.

Καθόλου τὸ ἴχνογράφημα εἴναι εὐπετές, ζωηρὰ ἡ κίνησις, ἔμψυχος ἡ παράστασις, αἱ μορφαὶ προσηκόντως ἐξεικονίζονται, ζωηρῶς ἔξαιρονται αἱ κύριαι, χαρακτηριστικαὶ διαγράφονται καὶ αἱ δευτερεύουσαι. Ἡ ὅλη οὕτω συναπαρτιζομένη εἰκὼν παρέχει θέλγητρον διὰ τὸ πλήθος τῶν μικρῶν ἐκείνων καθημερινῶν, ἀλλ᾽ οὕτω χαρακτηριστικῶν λεπτομερειῶν, αἱ ὄποιαι μᾶς δίδουσιν ὅντως ἐν μικρογραφίᾳ εἰκόνα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ζωῆς, ἀληθῆ αὐτῆς ἵστορίαν.

H περὶ ἀνθρώπων καὶ θηρῶν. Καὶ εἰς τοιαύτην σειρὰν διλόκληρον εἰκόνων, ἵστοριῶν, κινηματονείας κρίσις. γραφικῶν ἀν δύναμαι νὰ ἔκφρασθῶ οὕτως, ἐξεικόνισεν ὁ ἀνώνυμος ζωγράφος τῶν εἰς τὴν Θεοτόκον Λόγων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου τὸ οὕτω θελκτικὸν ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτοῦ εἰς τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις ἐξιστορούμενον δρᾶμα τῆς περὶ τῆς ἀγνείας τῆς Παρθένου κρίσεως. Ἐκ τῶν παραδόσεων τούτων ἐμπνέεται ὁ Σ' Λόγος τοῦ Ἰακώβου, καὶ τοῦτον ἀκολουθεῖ κατὰ βῆμα δι ζωγράφος, ἐνίστε μάλιστα ἐπέκεινα τοῦ κειμένου προβαίνων εἰς τὴν ἵστορησιν τῶν δραματικωτάτων σκηνῶν τῶν παραδόσεων καὶ τοῦ βίου τῆς Παρθένου.

Περιγραφὴν μακρὰν δὲν δύναμαι νὰ κάμω ἐνταῦθα τῶν ἵστοριῶν τούτων, παράλειψιν δμως θὰ ἔθεωρουν ἢν δὲν παρέθετον ἀπη-

κριθωμένην τούλαχιστον αὐτῶν ἀναγραφήν μετὰ κεφαλαιωδεστάτης, ἀλλὰ τῆς καιρίας ἐνδείξεως τοῦ περιεχομένου. Ἡ ἐκτύλιξις τοῦ δράματος, χωρὶς νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τὴν ἴστοριάν αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις, ἐναργέστατα ἐμφαίνεται εἰς τὴν παρατιθεμένην ἀναγραφὴν τῶν ἔξεικονιζουσῶν αὐτὸν ἴστοριῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ, ὡς καὶ εἰς τὰ κείμενα, τὴν ἀκμὴν τῆς πρᾶξεως ἀποτελεῖ ἡ σκηνὴ τῆς Δοκιμασίας¹⁾.

Τέσσαρα εἶναι τὰ κύρια σημεῖα τοῦ περὶ τῆς ἀγνείας τῆς Παρθένου δράματος: «Υποψίαι καὶ «θρῆνος τοῦ Ἰωσήφ κατανοήσαντος ἔγκυον τὴν Παρθένον», ἔξετασις καὶ ἀπολογία αὐτῆς. — Ψευδὴς καταμήνυσις ὑπὸ τοῦ γραμματέως εἰς τὸν μέγαν ἀρχιερέα «ώς Ἰωσὴφ ἔξημαρτεν εἰς τὴν Παρθένον», σύλληψις καὶ προσαγωγὴ αὐτῶν εἰς τὸ κριτήριον. — Δοκιμασία καὶ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Παρθένου διὰ τοῦ «Υδαιος τῆς ἐλέγχεως. — Ἀπόδειξις τῆς ἀγνείας αὐτῶν καὶ ὅριαμβικὴ ἐπάνοδος εἰς τὰ ἤδια.

Τῶν ἴστοριῶν τὴν ἐρμηνείαν δίδει αὐτὸς ὁ παλαιὸς ζωγράφος, παραθέτων πολυτιμοτάτας διὰ τὴν βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν ἐπιγραφὰς αὐτῶν:

α') «Ἐις τὴν τοῦ Ἰωσὴφ ἔξετασιν τῆς ὑπεράγνου Παρθένου καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ διαπορήσεως» (Παρισιακός, Par. 92.) 1208, φ. 217 β.—Βατικανικός, Vat. 92.) 1162, φ. 164 β).—Ἡ Παρθένος ἐν θρόνῳ κρατεῖ πινακίδα, ἐφ' ἣς γέγραπται «ΔΕΔΟΞΑΜΕΝΗ».

β') «Περίεργος θεωρία τοῦ Ἰωσὴφ» (Π. φ. 219 β.—Β. φ. 166 α).—Ἡ Παρθένος δεικνύει τὴν αὐτὴν πινακίδα εἰς τὸν ἀνακεκλιμένον Ἰωσὴφ.

γ') «Θρῆνος Ἰωσὴφ κατανοήσαντος ἔγκυον τὴν παρθένον» (Π. φ. 220 β.—Β. φ. 167 α).—«Ο Ἰωσὴφ ἐν θλίψει κάθηται ἐπὶ σκίμποδος, καὶ παρ' αὐτὸν χαμαὶ οἱ τέσσαρες κατὰ τὰ ἀπόκρυφα νίοι του.

δ') «Ἰωσὴφ ἔξειάζων τὴν Παρθένον περὶ τοῦ ἔγκυμονεν» (Π. φ.

¹⁾ Βραχύταται περιγραφαὶ παρὰ Bordier, σ. 168-170.—Rohault de Fleury, σ. 436-437.—Πρβ. Kondakof, σ. 126 ἔξ. — Kirpičnikof, σ. 121 ἔξ.

Ἀπεικονίσεις πασῶν, πλὴν τῆς γ', ε', ζ', ξ', μόνον παρὰ R. de Fleury, πιν. LXXV—LXXVI. — Τῆς συλλήψεως καὶ τῆς εἰς τὸ κριτήριον ἀπαγωγῆς: Serum d' Agincourt, πιν. L (ἐκ τοῦ Bat.). Κάλλιστα: Schlümlerger, L'Epo pée byz., τ. II, πιν. VIII (σ. 448). Venturi, La Madone, σ. 206. — Τῆς Δοκιμασίας ἰδιαιτέρως κατωτ.

φ. 225 α. — Β. φ. 170 β). — «Ο Ιωσήφ, «βύθιον στένων», ἀποτείνει πάλιν ἐρωτήσεις εἰς τὴν Παρθένον ἐν φόβῳ πρὸ αὐτοῦ ἰσταμένην¹⁾:

ε') «Ἀπολογία τῆς Παρθένου» (Π. φ. 228 α. — Β. φ. 172 β). — Όμοία σκηνή. Μετ' εὐλαβείας ἀκούουσιν οἱ τέσσαρες υἱοὶ τοῦ Ιωσήφ²⁾.

σ') «Περὶ τοῦ γραμματέως καὶ τοῦ Ὅδατος τοῦ ἐλεγμοῦ» (Π. φ. 236 α. — Β. φ. 177 β). — Ο Ιωσήφ ὁμιλεῖ πρὸς τὸν γραμματέα, ὅστις «εἰς τὸ κατόπιν περιστραφεὶς τὴν Παρθένον θεωρεῖ», λέγει τὸ ἔξεικονιζόμενον κείμενον.

ζ') «Ο γραμματεὺς μηνύων τοῖς ἱερεῦσιν ὡς Ιωσήφ ἐξήμαρτεν εἰς τὴν Παρθένον» (Π. φ. 237 β. — Β. φ. 178 β). — Ο γραμματεὺς ὁμιλεῖ ἐνώπιον διμίλου ἱερέων³⁾.

— «Ὑπηρέται ἐκ τοῦ ἱεροῦ βίᾳ ἐλκοντες τὸν Ιωσήφ καὶ τὴν Μαρίαν»: Δύο ἐπάλληλοι σκηναί, λίαν δραματικῶς ἐπινοηθεῖσαι καὶ ἐκτελεσθεῖσαι (Π. φ. 238 β. — Β. φ. 179 α)⁴⁾:

η') Οἱ ὑπηρέται τοῦ ἱεροῦ ἀπάγουσι τὴν Παρθένον, ὑψοῦσαν πινακίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας: ΙΔΟΥ Η ΠΑΡΘΕΝΟC.

θ') Ο Ιωσήφ καὶ ἡ Μαρία προσάγονται εἰς τὸ κριτήριον. Ἀκολουθοῦσι, τυπτόμενοι ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ ἱεροῦ, τεθλιμμένοι οἱ υἱοὶ τοῦ Ιωσήφ⁵⁾.

— «Η ἀπὸ τοῦ Ζαχαρίου τῆς Παρθένου ἐξέτασις», διπλῆ καὶ αὕτη ἡ μικρογραφία. (Π. φ. 242, β. — Β. φ. 182 α):

ι') Ο Ιωσήφ καὶ ἡ Μαρία ἀκολουθούμενοι ὑπὸ λαοῦ προσάγονται εἰς τὸν μέγαν ἀρχιερέα.

¹⁾ Η στάσις τοῦ Ιωσήφ δὲν εἶναι «d'un juge à l'aspect terrible» (Bordier σ. 169), ἀλλὰ δεινῶς τεθλιμμένον ἄνδρας (Kirpičnikof, σ. 122).

²⁾ «Toute la génération, λέγει προσφυῶς ὁ Kondakof (σ. 126), écoute respectueusement sa défense». — Οἱ εἰκονιζόμενοι δὲν εἶναι ὑπηρέται, ὡς διαρκῶς λέγει ὁ Bordier, οὔτε λαός ἡ φύλοι, ὡς ὁ Rohault de Fleury καὶ ὁ Kondakof, ἀλλ' οἱ τέσσαρες κατὰ τὰ Ἀπόκρυφα υἱοὶ τοῦ Ιωσήφ (Kirpičnikof σ. 119, 122), ὡς καὶ εἰς τὰς μικρογραφίας: Π. 225 β, Β. 170, — Π. 236 α, Β. 177, — Π. 238 β, Β. 179 α.

³⁾ Ο R. de Fleury μεταφράζει «comment Joseph s'est trompé sur la Vierge», μὴ ἐννοήσας τὴν λεπτήν σημασίαν τοῦ ἐξήμαρτεν.

⁴⁾ Τὸ ἐκ τοῦ ἱεροῦ πρέπει νὰ συνδεθῇ οὐχὶ μετά τοῦ ἐλκοντες, ἀλλὰ μετά τοῦ ὑπηρέται (Kirpičnikof, σ. 122).

⁵⁾ Ἀπεικονίσεις. — Βλ. εἰκ. 9. — Βλ. ἀνωτ. σ. 521, σημ. 1.

ια) Ἡ Μαρία ἴσταται μόνη ἀπολογουμένη πρὸ τοῦ ἀρχιερέως λαὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον.

ιβ) «Δοκιμασία τῆς καθαρότητος τοῦ μνηστήρος» (Π. φ. 248 β. — Β. φ. 186 β). — Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς ποτίζει τὸν Ἰωσὴφ τὸ "Υδωρ τῆς ἐλέγξεως¹⁾.

Εἰκ. 9.— Ἀπαγωγὴ τῆς Θεοτόκου εἰς κριτήριον. — Χρυσφ. τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, Παρ. φ. 238 β (Schlumberger, τ. II, πάν. VIII).

ιγ) «Δοκιμασία τῆς Παναγίας Παρθένου» (Π. φ. 251 β. — Β. φ. 188 α). — Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς ποτίζει τὴν Θεοτόκον τὸ "Υδωρ.

¹⁾ Τὸ Πρωτεναγγέλιον τοῦ Ἰακώβου πρῶτον ἴστορει ὅτι καὶ ὁ Ἰωσὴφ ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν (κεφ. XVI, ἐκδ. Tischendorf, σ. 29). Ἐσφαλμένως δὲ ὁ Bordier (σ. 170) κάμινε ἐνταῦθα μνείαν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ὁ ὅποιος μόνον περὶ δοκιμασίας τῆς γυναικὸς ὅμιλετ.

ιδ') «*H' Ελισάβετ παραλαμβάνει τὴν Θεομήτορα εἰς φυλακήν*» (Π. φ. 252 β. — Β. φ. 188 β). — *Η' Ελισάβετ* ὑποδέχεται τὴν Θεοτόκον.

Τὴν συνεχῆ ταύτην ἀπεικόνισιν τοῦ περὶ ἀγνείας εἰκονογραφικοῦ δράματος κλείει ὁ Θρίαμβος:

ιε') «*Απόδειξις ἀγνείας τῆς Θεοτόκου ἐκ τῆς Ἐλισάβετ ὑπανελθούσης ἀβλαβοῦς εἰς τὸν ναὸν*» (Π. φ. 254 β. — Β. 190 β)¹⁾. — Ο μέγας ἀρχιερεὺς δεικνύει εἰς τοὺς Ἱερεῖς θαυμάζοντας τὴν ὑπανελθούσαν ἀβλαβῆ Παρθένον.

ις') «*Κάκειθεν ἐπανερχομένης εἰς τὰ ἴδια*» (Π. καὶ Β. αὐτ.). Ο μέγας ἀρχιερεὺς προσκλίνει πρὸς τὴν ἀπερχομένην Παρθένον. Ο Ἰωσὴφ μετὰ τῶν υἱῶν ἀπέρχονται ἀνὰ εἰς, ὑψοῦντες εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας καὶ χάριτας ἀποδίδοντες, ἐν πορείᾳ θριαμβευτικῇ.

5. *Η Δοκιμασία.*

Εἰς τὰ πολύτιμα μνημεῖα ταῦτα, εἰς τὰ ὄποια καὶ μόνα συνεκεντρώθη ὅλος ὁ ἀπηρτισμένος εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, καὶ ἡ σκηνὴ τῆς Δοκιμασίας προσέλαβε τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν αὐτῆς, κατέχουσα θέσιν ἐπίσημον ἐν τῇ ὅλῃ εἰκονογραφικῇ πρᾶξει, τὴν ἀκμὴν ἀποτελοῦσα τοῦ δράματος τῆς περὶ ἀγνείας κρίσεως.

Ἡ ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου παράστασις τῆς Δοκιμασίας είναι ἡ ἐν τῇ πληρεστάτῃ αὐτῆς ἀναπτύξει πιστὴ τῶν Ἀποκρύφων διὰ τῆς εἰκόνος ἴστορία. Εἰς τὸ ἀκόλουθον μέρος τῆς πραγματείας μου θέλω λεπτομερῶς ἔξετάσει τὰ κείμενα, τὰ ὄποια εἰκονίζουσιν αἱ παραστάσεις, καὶ ἐνταῦθα δύμως, τοῦλάχιστον κεφαλαιωδῶς, καὶ ἐφ' ὅσον είναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν πλήρη κατανόησιν τῶν εἰκονογραφικῶν λεπτομερειῶν, σὺν τῇ περιγραφῇ τῆς παραστάσεως, θέλω σημειώσει καὶ τὰ καίρια τῶν κειμένων σημεῖα, τὰ συμβαλόντα εἰς τὴν τοιαύτην διατύπωσιν τῆς παραστάσεως.²⁾

¹⁾ Παραδόξως ὁρθῶς ἐρμηνεύει τὴν μικρογραφίαν ταύτην ὁ *Bordier* (σ. 170., ἀφοῦ οὗτοι λανθασμένως ἔχει μεταφράσει τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῆς (*Kirriēnikos*, σ. 123).

²⁾ *Ἀπεικονίσεις.* Βλ. εἰκ. 10 καὶ 11.—Καὶ τῶν δύο παραστάσεων, τῆς Δοκιμασίας τοῦ Ἰωσῆφ καὶ τῆς Δοκιμασίας τῆς Παρθένου, μόνον παρὰ *Rohault de Fleury*, πίν. LXXVI (ἐκ τοῦ Παρ.)—Τῆς Δοκιμασίας τοῦ Ἰωσῆφ, ἐξ ἰχνογραφήματος, ὡς καὶ αἱ προηγούμεναι, ἀτελεστάτη παρὰ *Seroux d'Aguincourt*, πίν.

Προηγεῖται, κατὰ τὰ Ἀπόκρυφα, ἡ παράστασις τῆς δοκιμασίας τοῦ Ἰωσήφ. Ἡ σκηνὴ εἰς τὸν πρὸ τοῦ ιεροῦ χῶρον. Εἰς τὸ βάθος διαγράφονται τὰ ἀρχιτεκτονήματα, κατὰ τὴν τυπικὴν τῶν μικρογραφιῶν καὶ τοιχογραφιῶν διευθέτησιν: τοῖχος, καὶ εἰς τὰ ἄκρα οἰκήματα τρουλλωτὰ εἴτε ἀμφικλινοῦς στέγης, ἐνταῦθα μετὰ λεπτομερειῶν ἀρχιτεκτονικῶν διαγράφομενα. Τὸ μέσον τῆς σκηνῆς κατέχει ὅμιλος ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι παρατηροῦσι τὸν εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον Ἰωσήφ καὶ μέγαν ιερέα, ὁρθίους ἀπέναντι ἀλλήλων. Οὐ ιερεὺς τείνει πρὸς τὸν Ἰωσήφ ἀγγεῖον γαστρῶδες καὶ ἄωτον, κύπελλον, ὃ δὲ Ἰωσήφ

Εἰκ. 10. — Δοκιμασία τοῦ Ἰωσήφ. — Χρυσφ. Ἰακώβου, Παρ. φ. 248 β
(*Venturi*, σ. 206).

προσκλίνων καὶ λαμβάνων αὐτὸ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, φέρει εἰς τὰ χεῖλη. Εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, τὸ ἀριστερόν, ὑπηρέτης τοῦ ναοῦ ἀπάγει τὸν Ἰωσήφ.

'Ἐν δὲ τῇ παραστάσει τῆς Δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, πάλιν εἰς τὸν πρὸ τοῦ ιεροῦ χῶρον ἔμπροσθεν ἀρχιτεκτονημάτων καὶ εἰς τὸ μέσον ὅμιλος ιερέων, ὡς ἐμφαίνονται ἐκ τῆς ἐπιμελεστέρας ἐνδυμασίας. Δεξιά, εἰς τὴν ἄκραν, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκροβιῶς καὶ ἐν τῇ σκηνῇ

L (τ. 6 Η, ἐκ τοῦ Βατ.), — καλλίστη ἐκ φωτογραφίας παρὰ A. Venturi. *La Madone*, σ. 206 (ἐκ τοῦ Παρ.).

τῆς Δοκιμασίας τοῦ Ἰωσὴφ τάξιν, ὁ μέγας ἵρευς ὅρθιος, μικρὸν προσκλίνων καὶ προχωρήσας ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης βαθμίδος τοῦ θρόνου αὐτοῦ, δίδει πάλιν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν εἰς τὴν κάτω τῆς βαθμίδος ἴσταμένην Θεοτόκον νὰ πίῃ τὸ "Υδωρ τῆς Ἐλέγξεως ἐξ ἀγγείου, ὅμοιαζοντος ἐνταῦθα πρὸς κάλπην. Ἡ Θεοτόκος, προσκλίνουσα ὀλίγον, λαμβάνει δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὰς τοῦ ἱερέως ἑτοίμη νὰ πίῃ τὸ "Υδωρ. Εἰς τὸ ἄκρον, ἀριστερά, γέρων ὑπηρέτης ἐπὶ τῆς βακτηρίας στηριζόμενος ἀπέρχεται, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς Θεοτόκου ἀμφότεροι προτείνουσι τὴν ἀριστερὰν εἰς ἔνδειξιν τῆς πορείας, τὴν δοπίαν πορεύονται.

Διότι ἡ πορεία αὗτη θὰ εἶναι ἡ ἐπισφράγισις τῆς ἀγνείας τῆς

Παρθένου, ὡς καὶ τῆς τοῦ

Ἰωσὴφ. Καὶ ἐνταῦθα ἔγκειται τὸ οὐσιωδέστατον σημεῖον τῆς εἰκονογραφικῆς ἐξυμνήσεως τῆς ἀγνείας, τὸ δόποιον δὲν ἐνοήθη μέχρι τοῦδε, ἀγνωστὸν εἰς τὰ πρότερον μνημεῖα, τὸ πρῶτον ἥδη, — καὶ μόνον ἐνταῦθα, — ἐμφανιζόμενον ἐν τῷ λεπτομερεῖ εἰκονογραφικῷ δράματι.

Εἰκ. 11. — Δοκιμασία τῆς Παρθένου. — Χρυσόφ.
Ιακώβου, Παρ. φ. 251 β (R. de Fleury,
πίν. LXXVII).

Ἀληθῶς εἰς τὴν γωνίαν τὴν ἀριστερὰν τῶν μικρογραφιῶν τούτων διαγράφεται μικρὰ σκηνὴ ἀποτελοῦσα τὴν συνέχειαν τῆς κυρίας, τὰς παραστάσεις δὲ τῆς Δοκιμασίας ἀκολουθοῦσι καὶ ἄλλαι, αἱ δοπίαι εἶναι ἡ συνέχεια αὐτῆς καὶ ἄγουσιν εἰς τὸν Θρίαμβον. Εἰς τὴν σκηνὴν τῆς δοκιμασίας τοῦ Ἰωσὴφ μετὰ τὴν πόσιν τοῦ "Υδατος ὁ Ἰωσὴφ ἀπάγεται ὑπὸ ὑπηρέτου. Εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου, πάλιν εἰς τὴν ἀριστερὰν γωνίαν, ἡ Μαρία ὀδηγεῖται ὑπὸ γέροντος ὑπηρέτου ἔξω τοῦ ναοῦ.¹⁾ Ποῦ ἀπάγονται καὶ ποῦ πορεύονται ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία;

¹⁾ Τὴν σπουδαίαν ταύτην λεπτομέρειαν, ἡ ὁποία οὕτω πιστῶς ἀποδίδει τὸ κείμενον, καὶ οἱ τρεῖς παλαιότεροι ἐρευνηταὶ δὲν ἐνόησαν, καὶ αὐτὸς

Πορεύονται τὴν πορείαν, ἡ δποία θ' ἀποδειξη τὴν ἀγνότητα αὐτῶν, πορεύονται εἰς τὴν ὁρεινήν. «Καὶ λαβὼν δὲ ιερεύς, λέγοντι τὰ Ἀπόκρυφα, ἐπότισεν τὸν Ἰωσῆφ· καὶ ἔπειψεν αὐτὸν εἰς τὴν ὁρεινήν καὶ ἤλθεν δλόκληρος. Ἐπότισεν δὲ καὶ τὴν Μαριάμ, καὶ ἔπειψεν αὐτὴν εἰς τὴν ὁρεινήν καὶ ἤλθεν δλόκληρος.» Πισταὶ ἀπεικονίσεις τῶν Ἀπόκρυφων κειμένων αἱ ἴστορίαι τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου ἴστρονταν τὸν Ἰωσῆφ ἀπαγόμενον εἰς τὴν ὁρεινήν, ἐπίσης καὶ τὴν Μαρίαν εἰς τὴν ὁρεινήν, εἰς τὴν Ἐλισάβετ, «τὴν συγγενίδα αὐτῆς», εἰς φυλακήν.¹⁾

«Καὶ ἤλθεν δλόκληρος» δ Ἰωσῆφ ἐκ τῆς ὁρεινῆς. «καὶ ἤλθεν ἐλόκληρος ἡ Μαριάμ». Ὁ καλλιτέχνης παρέστησεν ἔξεικονίζων τὰ κείμενα,—τὰ Ἀπόκρυφα, τὸν Λόγον τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου,—τὴν ἐπίνοδον τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν ναὸν ἀβλαβοῦς, τὴν εἰς τὸν ιερεῖς καὶ τὸν λαὸν ἐπίδειξιν αὐτῆς, τὴν πασιφανῆ ταύτην ἀπόδειξιν τῆς ἀγνείας αὐτῆς,—καὶ κλείει τὸ κατὰ τὴν παράδοσιν εἰκονογραφικὸν δρᾶμα παριστάνων αὐτὴν ἐπανερχομένην εἰς τὰ ἰδια καὶ οὗτο τέλος διὰ τῆς πανηγυρικῆς ταύτης ἱεροτελεστίας θριαμβεύονταν.

ὅ Κιρπίτσινωφ παρέτρεξεν Ἐπειδὴ ἡ παράπλευρος αὐτὴ παράστασις είναι εἰς τὸ ἀριστερόν, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δλης μικρογραφίας, νομίζουσι καὶ ὁ Rohault de Fleury (σ. 437 καὶ ὁ Bordier (σ. 170), ὅτι δ Ἰωσῆφ προσάγεται εἰς τὸν ιερέα. Ἡ εἰς τὸ κριτήριον προσαγωγὴ ἔξεικονίζεται εἰς τὰς προηγούμενας μικρογραφίας. Ὁ Ἰωσῆφ ἀπάγεται εἰς τὴν ὁρεινήν, ὃς καὶ ἐν τῇ ἐπομένῃ παραστάσει ἡ Παρθένος ἐμφανέστερον ἀπάγεται ὑπὸ γέροντος ὑπηρέτου. Δὲν είναι δ' οὗτος δ Ἰωσῆφ, ὃς ἐνόμισεν ὁ Bordier (σ. 170), τοῦ δροίου ἄλλος είναι ὁ τύπος (βλ. καὶ τὴν μικρογραφίαν τῆς ἀφίξεως εἰς Ἐλισάβετ, Π φ. 252· πρβ. Kırpičnikof, σ. 123).—²⁾ Η παρατήρησις αὐτὴ ἔχει σημασίαν: συχνὰ συνηθίζει ὁ ζωγράφος τῶν Δόγων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου νὰ ἔξεικονίζῃ οὗτως εἰς μικροτέρας ἀκόμη, εἰς παραπλεύρους τῆς δλης παραστάσεως εἰκόνας, τὴν συνέχειαν αὐτῆς.

¹⁾ Τὸ ἐπεισόδιον τῆς εἰς τὴν Ἐλισάβετ δευτέρας ταύτης ἀποδημίας, — τὴν πρώτην ἐπορεύθη ἡ Μαρία μετά τὸν Χαιρετισμόν,—καὶ ταύτης εἰς τὴν ὁρεινήν. ἀγνοεῖ ἡ εἰς ἡμᾶς περισωθεῖσα διασκευὴ τοῦ Πρωτευαγγελίου τοῦ Ἰακώβου, διὰ μακρῶν δ' ἐκτίθεται μόνον εἰς τὸν Λόγον τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. —'Εσφαλμένως λοιπὸν ὁ Κοντακῶφ (Histoire de l' art, τ. ΙΙ, σ. 127) δέχεται, ὅτι ὁ Ἰωσῆφ καὶ ἡ Μαρία ἐπέμφθησαν εἰς τὴν ὁρεινήν «après s'être purifiés de toute accusation avec l' eau de conviction du seigneur» (Kırpičnikof, σ. 123). Ἡ πορεία αὐτῇ, καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνω, είναι μέρος τῆς Δοκιμασίας.

6. Ἡ διατάξ. Ἡ διὰ σειρᾶς παραστάσεων ἀπεικόνισις αὗτη τῆς Δοκιμασίας καὶ πωσις. τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου μᾶς δίδει τὸν πρῶτον χαρακτῆρα αὐτῆς ἐν τῷ ἀπηρτισμένῳ θεομητορικῷ κύκλῳ, οἷον διέσωσαν αὐτὸν τὰ ἴστορημένα χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. Εἰς πάντα τὰ ἄλλα μνημεῖα εὑρομεν τὴν παράστασιν μεμονωμένην καὶ μονομερῶς εἰς τὴν Θεοτόκον ἀναφερομένην. Ἐνταῦθα τὸ πρῶτον,— ἄλλα καὶ τὸ τελευταῖον,— εἰς τὰ ἴστορημένα ταῦτα χειρόγραφα ἡ Δοκιμασία ἐπεκτείνεται διὰ τῆς τέχνης καὶ εἰς τὸν Ἰωσήφ, ἄλλα καὶ δὲν περιορίζεται εἰς τὴν στιγμὴν μόνον τῆς πόσεως τοῦ Ὅδατος, συνεχίζεται ὡς Δοκιμασία ἀληθῆς καὶ εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποστολῆς τῆς Μαρίας, ὡς καὶ τοῦ Ἰωσήφ, εἰς τὴν δρεινήν, ἵνα καταδειχθῇ ἡ ἐπενέργεια τοῦ Ὅδατος, ἀν' ὃ ἀφήσῃ αὐτὴν ἀβλαβῆ, καὶ εἰς τὴν τελικὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀγνείας διὰ τῆς παραστάσεως τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν ναὸν, τῆς ἐπιδείξεως αὐτῆς καὶ τῆς εἰς τὰ ἴδια θριαμβικῆς ἐπανόδου.

Είναι δηλαδὴ ἡ ἔξεικόνισις τῆς διηγήσεως τοῦ Πρωτοευαγγελίου, ἀκολουθοῦσα τὸ κείμενον, ἐνῷ πᾶσαι αἱ ἄλλαι μεμονωμέναι παραστάσεις τῆς Δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου τῶν προγενεστέρων μινημείων ἔξεικονται μόνον τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἐφαρμοσθέντα, τὸ πρῶτον ἐν τοῖς Ἀποκρύφοις, καὶ εἰς τὴν Παρθένον.

Ἡ εἰς τοιαύτην εἰκονογραφικὴν διατύπωσιν ἔξιχθεῖσα ἴστορία τῆς Μαρίας, ἡ τοιαύτη διεξοδικότης καὶ λεπτομέρειαι δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ζωγράφος ἐνεπνεύσθη μὲν καὶ ἀπὸ τὸ κείμενον καὶ ἀπὸ τὴν ἴδιαν φαντασίαν· τὸ ἔργον του δῆμως δὲν ἔξῆλθεν ἀμέσως ἀπηρτισμένον ἐκ τῆς γραφίδος αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπετέλεσε τὸν σταθμὸν ἔξελιξεως μακρᾶς ἐπεξεργασίας τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου.

Ἡ δ' ἐπεξεργασία αὕτη διὰ τῶν αἰώνων ἔξειλίχθη εἰς τὸν τόπον, εἰς τὸν δόποῖον καὶ ἐγεννήθησαν αἱ παραδόσεις, εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ δὴ εἰς τὴν Συρίαν.

7. Προέλευσις Ἐξετάζων δὲ γραμματεὺς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ὅρωσικοῦ ἀνατολικὴ ἐλ-Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Θ. Σμίτ, εἰς τὸ ἐσχάτως μέγα περὶ τῆς Ληρικῆς Μονῆς τῆς Χώρας, τοῦ Καχριὲ τζαμί, ἐκδοθὲν σύγγραμμά του, τὸν ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ τούτου διὰ ψηφίδων εἰκονισμένον κύκλον τῆς

Θεοτόκου πρὸς τὰς μικρογραφίας τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, καταλήγει εἰς ἄξια λόγου συμπεράσματα¹⁾.

'Ἐν γενικῷ χαρακτηρισμῷ δὲ κύκλος τῶν χειρογράφων ἔχει πολλὴν διμοιότητα πρὸς τὸν κύκλον τῶν ψηφιδωτῶν, — ἡ ταυτότης τοῦ θέματος εἶναι ἀρκοῦσα ἐξήγησις τῆς διμοιότητος. 'Αλλ' ἔχομεν καὶ διαφοράς οὐσιαστικάς. 'Ἐν πρώτοις ἡ εἰκονογραφικὴ διάταξις τοῦ ζωγράφου, εἶναι πολὺ ἐκτενεστέρα τῆς τοῦ ψηφιδογράφου: εἰς τὰ φύλα τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος ἔχομεν ἐν δλφ 62, ἀν ἀφαιρέσωμεν τὰς ἐπαναλήψεις²⁾, ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ μόνον 19 σκηνάς.

Δὲν εἶναι δὲ πάντοτε ἡ σειρὰ ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν εἰκόνων ἡ αὐτή. 'Η σημαντικωτάτῃ διαφορᾷ ἔγκειται ἐν αὐτῷ τῷ τρόπῳ τῆς παραστάσεως Εἴς τινας, ὡς εἰς τὴν Προσευχὴν τοῦ Ἰωακείμ, εἰς τὴν Γέννησιν τῆς Θεοτόκου, δὲ ζωγράφος ἀπομικρύνεται πολὺ τοῦ κοινοῦ βυζαντιακοῦ τύπου. Τὴν ἀπομάκρυνσιν δὲ ταύτην ἀπὸ τῆς κοινῆς τεχνικῆς παραδόσεως δὲ Σμίτ, δροθότατα κρίνων, ἀποδίδει εἰς τὸ ὅτι αἱ μικρογραφίαι ἀναφέρονται ἐπακριβῶς εἰς τὸ εἰκονιζόμενον θέμα, ἐνῷ δὲ κοινὸς βυζαντιακὸς τύπος ἐπιδεικνύεται ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἐξελίξεως τῶν εἰκονογραφικῶν τύπων. 'Ιδιαζόντως δὲ σημειωτέα τὰ ἐλληνιστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια εὑρίσκομεν εἰς τὰς μικρογραφίας, — ὡς τὴν προσωποποίησιν τῶν δύο πηγῶν τοῦ Ιορδάνου. 'Η ἐξήγησις τῆς διαφορᾶς δὲν εἶναι δύσκολος: αἱ μικρογραφίαι τῶν χειρογράφων, καταλήγει δὲ Σμίτ, συναπηρίσθησαν ἐκεῖ ὅπου καὶ αἱ παραδόσεις, τὰς ὅποιας διηγεῖται δὲ μοναχός.

Τῶν παραδόσεων δὲ τούτων αἱ ἐλκυστικώτεραι, ἀλλὰ καὶ αἱ οὐσιαστικώτεραι διὰ τὴν ἀγιότητα τῆς Παρθένου εἶναι αἱ περὶ τῆς ἀγνείας αὐτῆς, κατὰ συνέπειαν ἐνῷ δὲ ψηφιδογράφος τοῦ Κυροὶ τζαμὶ παρατρέχει τὰς παραστάσεις ταύτας, εἰς τὰ φύλα τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου ἐξελίσσονται ἐν πάσῃ διεξοδικότητι καὶ ἐν χαρακτηριστικαῖς λεπτομερείαις.

Τῆς τοιαύτης γενέσεως πάλιν τῶν μικρογραφιῶν συνέπεια εἶναι ἡ προσήλωσις αὐτῶν εἰς τὰς «ίστορίας καὶ παραδόσεις», καὶ ἡ πιστὴ

¹⁾ Kachrié djamī, σ. 131 ἔξ.

²⁾ 'Ο Βατικ. κῶδ. ἔχει περισσοτέρας, 81 (βλ. ἀνωτ. σ. 519, σημ. 2), ἐκ τῶν ὅποιων ὁ ἀφαιρέσωμεν καὶ τίνας ἐπαναλήψεις.

τοῦ κειμένου τῶν Λόγων, τὸ ὅποιον ἐπεξηγοῦσι, παρακολούθησις, ὡς πάλιν τοῦτο πιστῶς παρακολουθεῖ τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις.

8. Ἐραργῆς Καὶ ὅντως ἡ ὄλη ἐντύπωσις, τὴν ὅποιαν παράγει ἡ μαχρὰ αὗτη παράστασις. σειρὰ τῶν μικρογραφιῶν τούτων τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου, εἶναι ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἔζητησε διὰ παντὸς εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ προσιτοῦ τρόπου τὴν ἀπόδειξιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ «ἔμφαντικώτερον» διὰ τῆς τέχνης ἔξυμνησιν τῆς δόξης αὐτῆς.

Οὕτως, ὅτε τεθλιμμένος ὁ Ἰωσήφ ἔξετάξει τὴν Θεοτόκον, κρατεῖ αὗτη ἐπὶ τῶν γονάτων πινακίδα φέρουσαν γεγραμμένον: ΔΕΔΟΞΑ-ΣΜΕΝΗ. Καὶ ὅτε οἱ ὑπηρέται τοῦ ναοῦ ἔρχονται ν' ἀπαγάγοισι τὴν Παρθένον, διὰ τῆς δεξιᾶς κάμνει αὗτη κίνημα διαμαρτυρίας, διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐν βιαίᾳ κινήσει, ἀλλὰ καὶ πλήρει χάριτος, ὑψοῖ θριαμβευτικῶς πινακίδα, ἔχουσαν γεγραμμένον: ΙΔΟΥ Η ΠΑΡΘΕΝΟC. Συχνότατα δέ, ἂν μὴ πάντοτε, κρατεῖ ἡ Παρθένος ἐν ταῖς μικρογραφίαις ταύταις πινακίδα ἡ τὸν κώδικα τῶν Προφητῶν, τὸν ὅποιον μὲν θριαμβικὸν ὑφος ἐπιδεικνύει, ὡς τὸ ἀπευθύδες τεκμήριον τῆς ἐκ θείας οἰκονομίας συλλήψεως καὶ τῆς ἀγνείας αὐτῆς.¹⁾

Δὲν είναι δὲ μόνη αὕτη ἡ εἰκονογραφικὴ λεπτομέρεια, ἡ ὅποια προσδίδει χάριν καὶ ζωὴν εἰς τὰς μικρογραφίας ταύτας, μάλιστα εἰς τὰς παραστάσεις τῆς περὶ ἀγνείας κρίσεως. Παρατήρησε μὲ πόσην χάριν προσκλίνοντες ἀποχαιρετῶσιν τοὺς παραμένοντας οἱ ἀπερχόμενοι,—εἰς τὰς μικρογραφίας, ἐν ταῖς ὅποιαις ὁ Ἰωσήφ, «παραλαμβάνει» τὴν Παρθένον ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ «ἀποκαθιστάνει» εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, ἐν ταῖς ὅποιαις ἡ Παρθένος προσέρχεται εἰς τὴν Ἐλισάβετ ἥ ἀποχαιρετᾷ αὐτήν. Παρατήρησε ποίαν χάριν οἰκιακὴν προσδίδει εἰς τὴν ὄλην παράστασιν ὁ μικρὸς Ἰάκωβος, ὁ μικρὸς υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, ὁ ὅποιος, ἀντὶ τῆς συνήθους παιδίσκης, παρακολουθεῖ ἀπανταχοῦ τὴν Θεοτόκον, συχνάκις κρατῶν ὁρίβδον εἰς τὸν ὠμόν, ἀπὸ τῆς ὅποιας

¹⁾ Οὐχὶ ἡ δεδοξασμένη Παρθένος, ἀλλά: ἡ Παρθένος,—ἡ Δεδοξασμένη (βλ. ἀνωτ. σ. 465). Εἰς τὸ Β' μέρος τῆς πραγματείας μου θέλω ἔξηγήσει τὴν κατὰ τὴν γλώσσαν τῆς Παλαιᾶς ἴδιαζουσαν ἔννοιαν τοῦ Ἐνδοξος, — Δεδοξασμένος, καὶ θέλω προσαγάγει καὶ τὰ εἰς τὴν Παρθένον προφητευθέντα καὶ ὑμνηθέντα.—Τὸ εἰς τὴν πινακίδα: «ΙΔΟΥ Η ΠΑΡΘΕΝΟC ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ» (Ἡσαΐας, Ζ', 14).

κρέμαται καλάθιον ἐπιτηδείων. Καὶ ἴδιως εἰς τὴν τελευταίαν θριαμβευτικήν σκηνήν, ἐν τῇ δποίᾳ ἡγεῖται τῶν ἐν θριάμβῳ ἐπιστρεφόντων οἶκαδε.

Τὸ πλῆθος καὶ ἡ χάρις τῶν οἰκιακῶν τούτων λεπτομερειῶν συναπαρτίζουσι τὴν ὅλην καλλιτεχνικὴν ἐντύπωσιν ζωῆς, τὴν δποίαν παράγουσιν αἱ μικρογραφίαι τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. Εἰς τὰς μικρὰς ταύτας εἰκόνας, τὰς ἔξελισσομένας ἐπὶ τῶν φύλλων τῶν παλαιῶν χειρογράφων, δύνασαι νὰ θαυμάσῃς τὴν γλυκυθυμίαν, τὴν δποίαν ἀποπνέουσιν αἱ παραστάσεις διαταρασσομένης οἰκιακῆς γαλήνης, τῆς πικρίας διὰ τὴν συκοφαντίαν καὶ τῆς χαρᾶς διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀδωτητος. Ἀλλὰ δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ παραστήσω τὴν ὁραιότητα τῶν μικρῶν τούτων εἰκόνων ζωηρότερον ἢ ὁ Κιρπίτσνικωφ εἰς τὰς ὀλίγας του παρατηρήσεις: « Πόση ἀλήθεια, πόσον ἀφελὲς αἴσθημα ἐπιφαίνεται εἰς τὰς μιρράς τῶν τεσσάρων υἱῶν τοῦ πτωχοῦ τέκτονος! Ὁτε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας γίνεται αἰσθητή, συμμεριζονται τὴν λύπην τοῦ πατρός, ἀλλὰ δὲν θέλουν νὰ πιστεύσουν τῆς νεαρᾶς μητριαῖς των τὸ ἀμάρτημα. Ὅτε δὲ οἱ σκαιοὶ τοῦ ναοῦ ὑπηρέται ἐμφανίζονται, ἔρχονται εἰς ἀπελπισίαν, τρέχουσι πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, χωρὶς νὰ ταράσσωνται ἐκ τῶν ἀπειλῶν καὶ τῶν ἐπιφερομένων πληγῶν ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν... Μετὰ τὴν εὐτυχῆ δ' ἔκβασιν τῆς κρίσεως ὑποδέχονται τοὺς ἔαυτῶν εἰς τὰς θύρας τοῦ ναοῦ, καὶ συνοδεύουσιν αὐτοὺς ἐν θριάμβῳ, προπορευομένου τοῦ μικροῦ Ἰακώβη, εἰς τοῦ δποίου τὴν παιδικὴν μιρρὴν ἐμφανέστατα ἥ ἀφελῆς χαρὰ ἀπετυπώθη »¹⁾.

Εἰς τὴν ἔναργη ταύτην τοῦ βίου τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου παρά- 9. Προσήλωσις εἰς τὴν πλαστικήν στασιν μεγάλως συντελεῖ καὶ ἡ προσήλωσις τοῦ ζωγράφου εἰς τὸ κείμενον. Ὁ ζωγράφος ἀκολουθεῖ μετ' ἄκρας εὐλαβείας, βῆμα πρὸς βῆμα τὸ κείμενον, πάντοτε δ' εἰκονίζει πᾶσαν αὐτοῦ λεπτομέρειαν, πᾶσαν περιγραφὴν τοῦ ὁγήτορος μοναχοῦ. Ἡ καλλίστη ἐρμηνεία τῶν ἴστοριῶν είναι ἡ διαρκὴς τοῦ κειμένου παρακολούθησις. Ἱδίως δ' αὐξάνει ἡ πρὸς τὸ κείμενον προσήλωσις αὕτη τοῦ ζωγράφου εἰς

¹⁾ Zur byz. Miniaturmalerei, ἐν Byz. Zeitschr. τ. IV, 1895, σελ. 123. — Ἀδικος είναι ἡ ἄγαν αὐστηρὰ κρίσις τοῦ Labarte (ἔνθα ἀν. σ. 181), καὶ τοῦ Kovtakowφ (σ. 119).

τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος, εἰς τὸ περὶ τῆς κρίσεως τῆς ἀγνείας, τὸ σπουδαιότατον. Ἀκριβῶς δὲ καὶ τὸ μέρος τοῦτο, τὸ β' ἡμισυ τοῦ Σ. Λόγου τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, μένει ἀνέκδοτον (βλ. ἀνωτ. σ. 516), προτίθεμαι δ' ἐν καιρῷ νὰ τὸ ἐκδώσω μετ' ἀπεικονίσεως τῶν εἰς αὐτὸ ἀναφερομένων μικρογραφιῶν καὶ τεχνικῆς αὐτῶν ἔρμηνείας.

Οὕτως ἐν τῇ παραστάσει, ἐν τῇ ὁποίᾳ δ' Ἰωσήφ, ἵνα τὴν ἀπορίαν αὐτοῦ καταπραῦνῃ, κατακλίνεται: «διὸ ἀσθμαίνειν μὲν καὶ ὁργεῖν ἔξεβιαζετο»· καὶ αἱ λέξεις αὗται ἀπεικονίζονται ἐν τῇ μικρογραφίᾳ, «περιέργος θεωρίᾳ τοῦ Ἰωσῆφ». — Μετά τινας σελίδας ἐν τῇ παραστάσει, ἐν τῇ ὁποίᾳ δ' Ἰωσήφ «ἔξετάζει τὴν Παρθένον περὶ τοῦ ἐγκυμονεῖν», εἰκονίζεται οὕτος: «βύθιόν τε στένων καὶ πρὸς τὴν γῆν κατανεύων». — Καθ' ἣν ὥσταν δὲ γραμματεὺς ἐπισκέπτεται τὸν τέκτονα Ἰωσήφ, ἐπιστρέψαντα «ἐκ τῶν οἰκοδομῶν αὐτοῦ», «καὶ ἐστράφη, λέγουσι τὸν Ἀπόκρυφα, καὶ εἶδε τὴν Μαριάμ ὡγκωμένην», δὲ μοναχὸς συγγραφεὺς παραστατικώτερον, «εἰς τὸ κατόπιν περιστραφεὶς τὴν Παρθένον θεωρεῖ». αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν εἰκονίζει ἡ μικρογραφία «περὶ τοῦ γραμματέως καὶ τοῦ ὄντος τοῦ ἐλεγμοῦ».¹⁾

Μετὰ δύο σελίδας τῶν χειρογράφων ἡ δοματικωτάτη παράστασις τῆς βίᾳ ἀπαγωγῆς εἰς τὸ ιερὸν τῶν μηνυθέντων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβῶς αἱ περιγράφουσαι αὐτὴν λέξεις τοῦ κειμένου τοῦ Ἰακώβου, καὶ αὗται ὑπενθυμίζουσαι τὰ Ἀπόκρυφα: «Ἐν οὖν πάλιν εἰς κριτήριον τὴν ἀνεύθυνον ὑπαγομένην θεάσασθαι καὶ ὑπηρετῶν ἀλαζορείας εἰς τὸ τῆς ἔξετάσεως δικαστήριον συνωθουμέρην σὺν τῷ φύλακι». Καὶ ἀληθῶς οἱ ἀλαζόνες, ὑπηρέται ὑψοῦντες τὰς ὁράβδους τύπουσιν ἀπομακρύνοντες τοὺς νίοὺς τοῦ Ἰωσῆφ καὶ ἄγουσιν εἰς τὸ κριτήριον τὴν Παρθένον συνωθουμέρην σὺν τῷ φύλακι.

Εἰς τὴν παράστασιν τῆς Δοκιμασίας ἀπετύπωσεν δὲ ζωγράφος τὴν κατάνυξιν τοῦ ιερέως καὶ τῆς Θεοτόκου, ἐν τῷ κειμένῳ πάλιν εὑρίσκων τὴν ὑποτύπωσιν: «ὅ ιερεὺς δεδιὼς μὲν καὶ φρίττων τὸ ἐν αὐτῇ μυστήριον, οἰκονομῶν δὲ τὸ τοῦ μυστηρίου ἀναμφίβολον, τὸ "Υδωρ ἐπεδίδου».

'Αλλὰ καὶ πλησίον αὐτῶν τῶν ζωγραφιῶν του δὲ καλλιτέχνης σημειώνει ἐνίστε: «Ζήτει τὴν ἔρμηνείαν ὅπισθεν τοῦ φύλλου». Καὶ ἀλη-

¹⁾ Βλ. *Kirpicnikof*, ἔνθα ἀν. σ. 122. — Βλ. ἀνωτ. σ. 521 ἐξ.

· Θῶς δὲν ἔχεις ἦ νὰ στρέψης τὸ φύλλον, καὶ, παρακολουθῶν τὸ κείμενον, νὰ εὑρῇς τὴν ἔρμηνείαν τῆς ἰστορίας.

Πάλιν δὲ τὸ κείμενον τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου παρακολούθει πιστῶς, παρὰ τὰς ἀπαραίτητους εἰς λόγιον βυζαντινὸν λυχηθώδεις ὅριορείας, τὰς παραδόσεις καὶ δὴ τὰ Ἀπόκρυφα. Καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τονίζει ἐνίστε τὴν εἰς τὰς παραδόσεις προσήλωσιν αὐτοῦ: «πρὸς τὸ τῆς ἰστορίας, λέγει, ἀκόλουθον ἵέναι,—κατὰ τὴν ἰστορίαν». Εἰς δὲ τὰ κατὰ τὴν περὶ ἄγνείας κρίσιν ἀκολουθεῖ οὕτω πιστῶς τὸ Πρωτοευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου, ὥστε, καὶ ὅπου ἀφίσταται, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τοῦτο ὃς ἔνδειξιν, ὅτι εἶχε πρὸ δρφαλμῶν ἀπολεσθεῖσαν αὐτοῦ διατύπωσιν.¹⁾

Εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον, ὅπου γενικῶς θέλω ἔκθέσει τὸν συνδυασμὸν τῶν περιγραφεισῶν παραστάσεων καὶ τὴν ἔξελλην αὐτῶν, θέλω καθορίσει καὶ ἀλλας χαρακτηριστικὰς ἴδιοτητας τῶν ἰστοριῶν τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. "Ηδη μὲ ἀρκεῖ τὸ σημαντικὸν τοῦτο πόρισμα, εἰς τὸ δποῖον ἡθέλησα νὰ καταλήξω: αἱ ἰστορίαι τῶν εἰς τὴν Θεοτόκον χειρογράφων δὲν εἶναι ἴδιοτροπα γεννήματα μοναχικῆς φαντασίας, ἀλλὰ τὸ σύνολον μακρᾶς διὰ τῶν αἰώνων καλλιτεχνικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῶν περὶ αὐτῆς παραδόσεων καὶ τοῦ εἰκονογραφικοῦ θέματος τῆς δοκιμασίας τῆς ἄγνείας. Τὸ πλῆθος καὶ αἱ μικρολόγοι πολλάκις λεπτομέρειαι τῶν οἰκιακῶν σκηνῶν δὲν εἶναι τῆς φαντασίας τοῦ μοναχοῦ παιδιὰ ἀναξία λόγου· ἀλλὰ συμβάλλουσι,— καὶ διὰ τοῦτο ἐπέμεινα εἰς τὸ νὰ καταδεῖξω αὐτάς,— εἰς τὸ νὰ καθιστάνωσιν ἐναργεστέρων τὴν ἀλήθειαν τῶν εἰκονιζομένων. Εἰς τὸν ἔδιον σκοπὸν τείνει, ἐνισχύουσα αὐτόν, καὶ τοῦ ζωγράφου ἡ προσήλωσις εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ κείμενα. Καὶ οὕτω διὰ τῆς ἐρεύνης μου καταλήγω εἰς ἐκεῖνο, τὸ δποῖον εἰς τὰ προλεγόμενά μου ἔλεγον (ἀνωτ. σ. 460), ὅτι ἡ παράστασις τῆς Δοκιμασίας εἶναι αὐτόχθονη μοναχικὴ παράστασις. Αἱ μικρογραφίαι τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου εἶναι πίνακες ἰστορικοί, ἀξιαι ἀληθῶς ἀποδεικνύομεναι τοῦ παλαιοῦ, ἀλλὰ καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας ἀποδιδομένου ὀνόματος,—τοῦ ὀνόματος ἰστορίαι.

¹⁾ *Kirpicenikof*, ἐνθα ἀν. σ. 112 ἐξ. πρβ. σ. 123.

Δ'.

ΓΕΝΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η παράστασις τὸν ΙΓ' αἰῶνα. — Ρωσικαὶ εἰκόνες ἐπὶ ξύλου. — Κύριοι σταθμοὶ τῆς παραστάσεως. — Εἰκονογραφικὰ λεπτομέρειαι. — Ἀνάπτυξις τῆς παραστάσεως. — Συνέχισις αὐτῆς. — Ἡ σημασία τῶν μικρογραφιῶν — Ἡ ἐπὶ τοιχών ζωγραφία καὶ τὰ ἴστορημένα χειρόγραφα. — Ἡ ἐκ παλαιῶν προτύπων συγκρότησις τοῦ Θεομητορικοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου.

Μετὰ τὴν ἐν τῷ ἀπηρτισμένῳ εἰκονογραφικῷ κύκλῳ παράστασιν τῆς διὰ τοῦ "Υδατος τῆς ἐλέγχεως δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, μετὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, δὲν δυνάμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν πλέον τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς ἐν τῇ περαιτέρῳ διαμορφώσει τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν, ἀλλὰ ζωηρὰν αὐτῆς ἀναλαμπήν, τὴν ἀναγέννησιν τῶν Παλαιολόγων (ΙΔ' ἔκ.)." Οτι δῆμας δὲν ἐσίγησε παντελῶς ἡ Βυζαντιακὴ τέχνη ὡς πρὸς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ τὸ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ἀπεικονίσεων τοῦ παλαιοῦ εἰκονογραφικοῦ τούτου θέματος καὶ ἐπὶ κυνητῶν ἐξ ξύλου ὁωσικῶν εἰκόνων.

1. *Ρωσικαὶ εἰκόνες* Εὗς χρόνους λίαν μεταγενεστέρους, τὸν ΙC' αἰῶνα, καὶ εἰς τὴν μακρινὴν ταύτην χώραν, ἡ ὅποια ὅμως εἶναι γνήσιος ἀντιπρόσωπος τῆς βυζαντιακῆς τεχνικῆς παραδόσεως, ἐπανευρούσκομεν τὰ ἵχνη τῆς ἐν τῇ χώρᾳ τῆς γεννήσεως αὐτῆς ἀπολεσθείσης ἰδιοτύπου παραστάσεως.

"Ἡ Δοκιμασία τῆς Θεοτόκου παρίσταται καὶ εἰς τὴν ὁωσικὴν εἰκονογραφίαν μεταξὺ παραστάσεων, αἱ ὅποιαι ἀπεικονίζουσι σκηνὰς τοῦ βίου αὐτῆς. Οὕτως ἐπὶ εἰκόνος τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (ΙC' ἔκ.), εὑρισκομένης ἐπὶ ἐνὸς τῶν κιόνων τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐν Νοβγορόδῳ. Ἡ σκηνὴ εἰκονίζεται ὡς ἐξῆς ἐνταῦθα: ἐν ναῷ ἔμπροσθεν θρόνου ἵσταται ὁ μέγας ἀρχιερεὺς καὶ δίδει εἰς τὴν Θεοτόκον τὸ ἀγγεῖον τοῦ "Υδατος" ὅπισθεν αὐτῆς φαίνεται λαός εἰς δὲ τὸ βάθος ὅρος, ἐπὶ τοῦ ὅποιου βλέπομεν τὴν Θεοτόκον δεο-

μένην¹⁾). Καὶ ἄλλη δὲ ὁ ωσικὴ ἐπὶ ἔύλου εἰκῶν ἀναφέρεται εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Ποστνικῶφ, ἐπὶ τῆς ὅποίας εἰκονίζεται ἡ παράστασις τῆς διὰ τοῦ Ὅδατος δοκιμασίας τῆς Παρθένου²⁾. Πιθανώτατον εἶναι, ὅτι καὶ ἐπὶ ἄλλων ὁ ωσικῶν θὰ εὑρίσκεται ἡ παράστασις.

Εἰς παλαιὰς ἔλληνικὰς εἰκόνας κινητὰς εἴμαι βέβαιος, ὅτι δὲν ὅταν εἰκονίζεται ἡ παράστασις. Ἄλλ' ὡς καὶ εἰς ἄλλα ἤγηματα τοῦ βυζαντιακοῦ πολιτισμοῦ διετηρήθησαν εἰς τὴν μακρινὴν Ῥωσίαν ἐνίστει ἵχνη πιστότερα τῆς βυζαντιακῆς ἐπιδράσεως ἢ ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις τῆς κυρίας Ἑλλάδος, δὲν ἐκπλήττομαι, ὅτι καὶ ἐν τῇ τέχνῃ τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιέσωσεν εὐλαβῆς χείρ Ῥώσους ζωγράφους τὴν σπανίαν καὶ ἴδιοτυπον παράστασιν τῆς δοκιμασίας τῆς Παρθένου. Τὸ γεγονός τοῦτο, — ἡ ὑπαρξίας καὶ κατὰ τὸν IC' αἰῶνα τῆς παραστάσεως, — μὲ πείθει, ὅτι ἐξηκολούθησεν αὕτη καὶ μετὰ τὸν IB' αἰῶνα, ἐκ παλαιῶν βεβαίως προτύπων ἀνανευμένη, καὶ εἰς σπανίους τοίχους ναῶν ἢ φύλλα χειρογράφων εἰκονιζομένη.

'Ἄλλὰ καὶ ἄλλο τι μοὶ δεικνύει ἡ ὑπαρξίας τῆς παραστάσεως ἐν τῇ Ῥωσίᾳ· ὅτι καὶ πάλιν ἐν ταῖς ἔλληνικαῖς χώραις τῆς Ἀνατολῆς διετηρήθη καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τούτους χρόνους ἡ παράστασις. Διότι δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι ἐκ τῶν χωρῶν τούτων προέρχονται αἱ ὁ ωσικαὶ εἰκόνες: ὡς καὶ εἰς τοὺς παλαιοτέρους χρόνους, καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἰδίως μετὰ τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς αἱ σχέσεις τοῦ Ῥωσικοῦ ἥσαν πυκνόταται.

'Απὸ τῶν ἀπλουστάτων παραστάσεων τῆς Δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, τῶν παλαιῶν ἐπὶ ἐλέφαντος γλυπτῶν, τῶν εἰκονιζουσῶν τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς πρᾶξεως, εἰδομεν ἀναπτυσσομένην αὐτὴν καὶ καταλήγουσαν, τὸν IB' αἰῶνα, εἰς τὰς πολυτυνθέτους παραστάσεις τοῦ πλήρους εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου.

Αἱ κύριαι ἐποχαί, οἱ σταθμοί, κατὰ τοὺς ὅποίους παρουσιάζεται ἡ παράστασις τῆς Δοκιμασίας, εἶναι δὲ Σ', δὲ Ι' καὶ δὲ IB' αἰών, — τὰ ἐλεφάντινα γλυπτὰ μνημεῖα, τὸν Ι' αἱ Καππαδοκικαὶ τοιχογραφίαι, καὶ τέλος αἱ ιστορίαι τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου.

¹⁾ Redin, ἐν Japiski, τ. V, σ. 221.

²⁾ Ainalof, ἐν Japiski, τ. V, σ. 204 σημ. 4.

Ποῖοι εἶναι οἱ τύποι, οἵ κατὰ τὰς κυρίας ταύτας ἐποχὰς ἐπικρατοῦντες; Τὰς Καππαδοκικὰς τοιχογραφίας θέλω παραδράμει, διότι δλίγιστα περὶ αὐτῶν γνωρίζομεν, ὁ καθορισμὸς λοιπὸν γίνεται μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων καὶ ὑπὸ ἐποψιν χρόνου καὶ ὑπὸ ἐποψιν ἐκτελέσεως, τῶν ἀπλουστάτων καὶ τῶν τελειοτάτων, τῶν ἐλεφαντίνων μνημείων καὶ τῶν ἰστορημένων χειρογράφων.

Εἰς τὰς ἐλεφαντίνους παραστάσεις ἔχομεν τὰ κύρια πρόσωπα: τὸν Ἱερέα, τὴν Μαρίαν. Εἰς τὴν πληρεστάτην παραστασιν, εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ, καὶ ἄγγελον, εἰς ἄλλας δὲ καὶ τὸ φρέαρ. Τὰς λεπτομερείας ταύτας θὰ περιεῖχε καὶ ἡ ἀρχικὴ παραστασις, τὸ πρότυπον, τὸ ὅποιον ὑποθέτω σχηματισθὲν ἥδη τὸν Δ' αἰῶνα (βλ. ἀνωτ. σελ. 490 ἔξ.).

Ἡ Μαρία εἰς πάσας σχεδὸν τὰς παραστάσεις ταύτας παρίσταται ὡς γραία, τοῦθ' ὅπερ προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τεχνίτης ἀδεξίως κατώρθωσε ν' ἀποδώσῃ τὴν κατέχουσαν αὐτὴν ὀδύνην, περὶ τῆς δποίας καὶ τὰ Ἀπόκρυφα ὅμιλοῦσιν.

Εἰς τὰ παλαιὰ ταῦτα μνημεῖα ἡ θέσις τῶν προσώπων, γενικῶς εἶναι, τοῦ Ἱερέως ἀριστερά, τῆς Θεοτόκου δεξιά (βλ. ἀνωτ. σ. 489). Εἰς τὰ μεταγενέστερα μνημεῖα, τῆς ἀνεπτυγμένης πλέον παραστάσεως, πλὴν ἐν τῇ Ὁκταεύχῳ, ἡ τάξις εἶναι ἡ ἀντίστροφος, — δεξιὰ ὁ Ἱερεὺς ὑπὸ κιβώριον καὶ ἀριστερὰ προσερχομένη ἡ Θεοτόκος.

Ἡ σπουδαιοτάτη ἀλλὰ καὶ περισσότερον δυσεξήγητος εἰκονογραφικὴ λεπτομέρεια εἶναι ἡ παραστασις τοῦ φρέατος, ὅπερ εἰκονίζεται καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ἴδιους τύπους τῶν ἐλεφαντίνων μνημείων, — τεκμήριον, ὅτι ἐν τῇ ἀρχικῇ, τῇ προτύπῳ παραστάσει εἰκονίζετο τὸ φρέαρ. Εἰς ἀπάσας τὰς μεταγενέστερας, μετὰ τὸν C' αἰῶνα, ἡ λεπτομέρεια τοῦ φρέατος ἐγκαταλείπεται, προφανῶς ὅλως ἀκατάληπτος σὺν τῷ χρόνῳ καταστᾶσα. Εἰς τὸ B' μέρος τῆς πραγματείας μου, ὃπου θέλω ἔξερευνήσει τὰ κείμενα καὶ τὰς παραδόσεις, αἱ δποῖαι ἐνέπνευσαν τὴν παραστασιν, θέλω κάμει μακρὸν λόγον περὶ τοῦ φρέατος τούτου, ἀρκοῦμαι ἥδη νὰ μνημονεύσω, ὅτι προέρχεται ἡ λεπτομέρεια αὕτη ἐκ παραδόσεων Ἑλληνιστικῶν, καὶ ὅτι ἐπὶ μακρὸν καὶ μεταγενέστεροι περιηγηταὶ τῶν ἀγίων τόπων ἔβλεπον τὸ φρέαρ τοῦτο παρὰ τὸν ναὸν τοῦ

Σολομῶντος — τὸ φρέαρ τῆς ἐλέγχεως, ἐκ τοῦ ὅποίου ἥντλει ὁ μέγας ἵερεὺς τὸ "Υδωρ τῆς ἐλέγχεως.

"Ἀλλη χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια εἶναι ὁ τρόπος καὶ τὸ ἀγγεῖον, 3. Τὸ ἀγγεῖον διὰ τοῦ ὅποίου ὁ ἵερεὺς «ἐπιδίδει τὸ "Υδωρ». Εἰς τὰς παλαιὰς ὁα-
βεννατικὰς παραστάσεις τὸ ἀγγεῖον ἐνεχείρισεν ἥδη ὁ ἵερεὺς εἰς τὴν Μαρίαν, ἡ ὅποια καὶ φέρει αὐτὸν εἰς τὰ χεῖλη, ὁ δὲ ἵερεὺς τὴν εὐλο-
γεῖ ἡ τὴν παρακελεύει νὰ πίῃ (ἀνωτ. σ. 488). Τοῦτο εἶναι κοινὸν εἰς τὴν πρώτην ταύτην περιόδον τῆς παραστάσεως τῆς Δοκιμασίας. Εἰς πάντα τὰ μεταγενέστερα μνημεῖα, — τοιχογραφίας, ψηφιδωτά, ίστορίας χειρογράφων, — τὸ ἀγγεῖον κρατεῖ ὁ ἵερεὺς, καὶ δίδει οὗτος, μικρὸν προσκλίνων, εἰς τὴν Παρθένον νὰ πίῃ. Καὶ εἶναι τοῦτο πλησιέστερον εἰς τὰ κείμενα: «ἐν δὲ τῇ χειρὶ τοῦ ἱερέως ἔσται τὸ ὄνδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ τοῦ ἐπικαταρωμένου τούτου» λέγει ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ('Ἄριθμῶν Ε', 18), - «καὶ λαβὼν ὁ ἵερεὺς ἐπότισε τὸν Ἰωσήφ.. ἐπότισε δὲ καὶ τὴν Μαριάμ», λέγουσι τὰ 'Απόκρυφα (Πρωτοεναγ-
γέλιον, XVI).

"Ἄξιον προσοχῆς εἶναι τὸ διάφορον κατὰ τοὺς αἰῶνας σχῆμα τοῦ ἀγγείου. Εἰς τὰς παλαιὰς ὁαβεννατικὰς παραστάσεις τὸ ἀγγεῖον εἶναι πλατὺ καὶ ἀβαθές, ἡ κοινῶς λεγομένη ἀπλάδα, ἡ πατάνη, ἥ καὶ φιάλη. Εἰς τὸν μεταγενεστέρους χρόνους τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ἀλλάσσει, καὶ δὴ εἰς μὲν τὰς Καππαδοκικὰς τοιχογραφίας φαίνεται, ὅτι ἔχει τὸ σχῆμα κέρατος, διντόν, κατὰ δὲ τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τῆς παραστάσεως, τὸν ΙΒ' αἰῶνα, λαμβάνει τὸ σχῆμα μικρᾶς ὄνδρίας, — κάλπης. Ἐνίστε τὸ ἀγγεῖον ἔχει ὡτα, κάλπη ἀληθῆς (εἰς τὴν Οκτάτευχον), ἄλλοτε εἶναι ἄωτον, ὡς εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἰακώβου, ὃπου εἰς τὴν μίαν παρά-
στασιν εἶναι ἀπλοῦν ποτήριον, κύπελλον, ὅμοιον, χωρὶς βάσιν ὄμως, πρὸς τὸ ἄγιον ποτήριον, εἰς δὲ τὴν ἄλλην, τὴν τῆς Θεστόκου, ἔχει τὸ σχῆμα κάλπης, ἀλλ' ἄωτον καὶ ταπεινῆς, ὡς καὶ εἰς τὴν τοιχογρα-
φίαν τοῦ Ἀγίου Μάρκου τῆς Ἐνετίας. Τοιοῦτον δὲ ἀβαθές ἀγγεῖον ὑποδεικνύει καὶ αὐτὸν τὸ κείμενον τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ('Ἄριθμῶν, Ε' 17): «καὶ λήψεται ὁ ἵερεὺς ὄνδωρ καθαρὸν ζῶν ἐν ἀγγείῳ ὁστρα-
κίνῳ» (vas testaceum).

"Η μετατροπὴ δὲ τῆς πατάνης εἰς κάλπην ἐν τοῖς μεταγενεστέ

ροις μνημείοις καὶ μάλιστα καὶ εἰς ἄγιον ποτήριον, ἔξηγεῖται, ώς εἰκός, ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν παραστάσεων, αἱ ὅποιαι εἰκονίζουσι παραπλήσια θέματα: ἐκ τῆς Θείας Λειτουργίας, ὅπου ὁ Χριστός, ἀρχιερεὺς ἐν ἀγγέλοις καὶ ἀποστόλοις, δίδει τὴν θείαν κοινωνίαν, — ὅμοία δ' εἶναι πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ στάσις τοῦ ἱερέως εἰς τὰς μεταγενεστέρας ταύτας παραστάσεις τῆς Δοκιμασίας. Συνάμα δὲ καὶ ἐκ τῶν παραστάσεων τοῦ Χριστοῦ ὅμιλοῦντος μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος, καὶ τοῦ Χαιρετισμοῦ παρὰ τὴν κρήνην: «Καὶ ἔλαβε τὴν κάλπην, ἡ Μαριάμ, καὶ ἔξηλθεν γεμίσαι ὑδωρ»¹⁾.

Ἡ περὶ τοῦ σχῆματος τῶν ἀγγείων, διὰ τῶν ὅποιων ἡ Θεοτόκος πίνει τὸ "Υδωρ, παρατήρησίς μου ἔχει τὴν σημασίαν της. Διότι δεινούνει, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου παρηκολούθησεν οὐχὶ τύπον κοινὸν ἀρχικόν, ἀλλὰ τὴν συνήθειαν τῆς εἰκονογραφίας. Ἡ ἔρευνά μου μάλιστα αὕτη δύναται, νομίζω, ν' ἀποκαλύψῃ σχέσιν τινὰ μεταξὺ τῶν παλαιοτάτων παραστάσεων τῆς Δοκιμασίας, τοῦ Ε'-Σ' αἰώνος, καὶ παραπλησίου τῆς ἀρχαίας τέχνης εἰκονογραφικοῦ θέματος.

Οὗτος ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τῆς παραστάσεως τὸ ἀγγεῖον εἶναι πατάνη ἥτοι φιάλη, διότι καὶ ὅντως τὸν Δ', Ε' αἰῶνα συνηθέστατα ενδίσκομεν τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ ἀγγείου. Τοιοῦτον ὑάλινον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ Κέρτες, ἐλληνικῆς προελεύσεως²⁾). Εἰς τὸ καλενδάριον τοῦ Χρονογράφου τοῦ 354, ἀντιγράφου πολὺ παλαιοτέρας, ἀρχαίας ἥδη παραστάσεως, ὁ μὴν Αὔγουστος καταπαύει τὴν δύψαν ἐξ ὅμοίου ἀγγείου³⁾). Τὸ σχῆμα τοῦτο ενδίσκομεν καὶ εἰς μεταγενεστέρας βυζαντινὰς μικρογραφίας καλενδαρίων⁴⁾.

4. *Πρότυπον* Εἰς ἄλλην δὲ χριστιανικὴν παράστασιν παλαιοτάτην, ἐκ τῶν πρώτων χριστιανικῶν παραστάσεων, εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Σαμαρείτιδος, τοιχογραφίαν τοῦ κοιμητηρίου Προεξετάτου (Β'—Γ' ἵσως ἐκ.), εἰκονίζεται ἡ Σαμαρεῖτις ἔχουσα ἀνά χεῖρας πατάνην ὅμοιαν

¹⁾ Πρωτοεναγγέλιον Ἰακώβου, κεφ. XI (ἐκδ. Tischendorf, σ. 21).

²⁾ Aīnalof, ἐν Japiski, τ. V, σ. 213 ἐξ.

³⁾ J. Strzygowski, Die Calenderbilder des Chronographen vom Jahre 354, ἐν Βερολίνῳ 1888, πίν. XXVI.

⁴⁾ Strzygowski, ἐνθα ἀν. σ. 73.

ἀπέναντι δὲ Χριστός, νεαρός, κάμνει πρὸς αὐτὴν χειρονομίαν¹⁾ οἵαν
δὲ οἱ ερεὺς τῆς Δοκιμασίας εἰς τὰς ἐλεφάντινους παραστάσεις. Καθόλου
δὲ ἡ παράστασις, «ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἀρχαίας τέχνης εἰκονισμένη,»
λέγει ὁ Ποκρόφσκης εἰς τὸν ἀληθῆ ἐκεῖνον περὶ τοῦ Εὐαγγελίου εἰ-
κονογραφικὸν Θησαυρὸν αὐτοῦ,²⁾ χαρακτηριστικὴν ἔχει διμοίστητα
πρὸς τὰς παλαιὰς τῆς Δοκιμασίας ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων ὁριζεννατι-
κῶν μνημείων.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν τέχνην,—καὶ εἰς τὴν παρατήρησιν
ταῦτην ἴδιαζουσαν ἀποδίδω σημασίαν,—ενδοίσκομεν δχι μόνον τὸ
αὐτὸν ἀγγείου σχῆμα, ἄλλὰ καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν περίστασιν, εἰς τὰς
χεῖρας γυναικὸς πινούσης. Οἱ Παυσανίας (II, 27,3) μνημονεύει, δτὶ
εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ, εἰς τὴν περίφημον
Θόλον τοῦ Πολυκλείτου, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔογων τέχνης, ὑπῆρχε
γραφὴ τοῦ Παυσίου (Δ' ἑκ. π. Χ.), ἐν τῇ δόποιᾳ ἡ εἰκονιζομένη γυνὴ
ἔξ διμοίου πίνει ἀγγείου: «Γέγραπται δὲ ἐνταῦθα καὶ Μέθη, Παυσίου
καὶ τοῦτο ἔογον, ἔξ ὑαλίνης φιάλης πίνουσα· ἵδοις δ' ἀν ἐν τῇ γραφῇ
φιάλην τε ὑάλου, καὶ δι' αὐτῆς γυναικὸς πρόσωπον».

Δὲν τολμῶ νὰ εἴπω, δτὶ τοιοῦτόν τι ἔργον ἔχοησίμευσεν ὡς
πρότυπον τῶν παλαιῶν ἐλεφαντίνων παραστάσεων τῆς Δοκιμασίας.
Δὲν πρέπει δμως νὰ λησμονῶμεν, δτὶ εἰς τὰ ἐλεφάντινα ταῦτα κομ-
ψοτεχνήματα, ὡς καὶ ἐν γένει εἰς τὴν βυζαντιακὴν τέχνην διεσώμη-
σαν χαρακτῆρες καὶ θέματα εἰκονογραφικὰ καὶ καθόλου ἐπέζησαν
ἀναμνήσεις ποικίλαι τῆς ἀρχαίας τέχνης. Κληρονόμος ἡ ἐπὶ ἐλέφαν-
τος γλυπτικὴ τέχνη διπλῆς τεχνικῆς παραδόσεως, τῆς αἰγυπτιακῆς
καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς, δφείλει ἀρά γε τὸ θέμα τῆς διὰ τοῦ "Υδατος
ἀγνείας πείρας εἰς ἀρχαῖον πρότυπον; Τὸ πρότυπον τοῦτο, καὶ ἀν
ὑπῆρχε, δὲν θὰ ἥτο ἐκ τῶν ἐπισήμων ἔυγων τῆς ἀρχαίας τέχνης,
διότι θὰ τὸ ἐγνωρίζομεν. Άλλὰ τί τὸ παράδοξον ἀν εἰς τὴν ἑλληνι-
στικὴν ἐκείνην Ἀνατολήν, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν εἰς τὰ σοφι-
στικὰ αὐτῆς μυθιστορήματα, ὡς θὰ ἴδωμεν, συγκεντρώσασαν πάσας

¹⁾ Βλ. ἀπεικονίσεις καλάς παρὰ *Garrucci*, Storia dell' arte cristiana, τ. II, πίν 38.—*Rohault de Fleury*, L'Évangile, πίν. XLVIII.

²⁾ *Evangeliye* (τὸν πλήρη τίτλον βλ. ἀνωτ. σ. 470 σημ. 1), σ. 213.

τὰς περὶ ἀγνείας τῶν ἡρωΐδων τοῦ μύθου παραδόσεις, εἴχε φιλοτεχνηθῆ παράστασις, ἡ ὅποια ἐνέπνευσε τοὺς χριστιανοὺς καλλιτέχνας; Πάντως δὲ δὲν θὰ νομισθῶ ἄγαν τολμηρός, ἂν εἰκάσω, ὅτι, τοῦλάχιστον τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα μορφῆς ἔχοντος εἰς τὰς γεῖρας πατάνην καὶ πινούσης ἥ ἐτοιμαζομένης νὰ πίῃ ἐξ αὐτῆς, ἥδυνατο νὰ εὗρῃ ὁ παλαιὸς χριστιανὸς τοῦ ἐλεφαντίνου ὅστοῦ γλύπτης καὶ εἰς παραστάσεις τῆς ἀρχαίας τέχνης, νὰ ἐφαρμόσῃ δ' αὐτὸ διὰ τὴν Θεοτόκον, πίνουσαν τὸ "Υδωρ τῆς Ἐλέγχεως.

5 Ἀνάπτυξις τῆς παραστάσεως. Ταῦτα εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς παραστάσεως. Ἰδιαίτερως ὅμως σημειωτέα ἡ σὺν τῷ χρόνῳ ἀνάπτυξις αὐτῆς εἰς δύο σκηνάς, εἰς τὴν δοκιμασίαν τοῦ Ἰωσήφ, εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου.

Εἰς τὴν πρώτην περιόδον τῆς παραστάσεως εἰκονίζεται μονομερὴς ἡ δοκιμασία τῆς Θεοτόκου. Τὰ ἐλεφάντινα μνημεῖα παραλαμβάνονται ἐκ τῶν Ἀποκρύφων τὴν σπουδαιοτάτην πρᾶξιν, ἀκολουθοῦσι δὲ τὴν μιαρὰν ἔκθεσιν τῆς περὶ ἀγνείας τῆς γυναικὸς κρίσεως τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Εἰς τὰς ἀποκρύφους ὅμως διηγήσεις, τῶν δποίων ἀπήχησιν διέσωσαν κυρίως τὸ Πρωτοεναγγέλιον τοῦ Ἰακώβου καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ψευδοματθαίου, ὑποβάλλονται ἀμφότεροι οἱ κατηγορηθέντες εἰς τὴν διὰ τοῦ Ὅδατος δοκιμασίαν, καὶ εἶναι τοῦτο συμφωνότερον, ὡς θέλομεν ἵδει, πρὸς τὴν δημώδη ἀντίληψιν καὶ τὰς παραδόσεις.

Πότε ἦρχισεν εἰκονιζομένη καὶ ἡ δοκιμασία τοῦ Ἰωσήφ; Βεβαίως πολὺ ἐνωρίτερον τῶν χρόνων, κατὰ τοὺς δποίους ενδρίσκομεν αὐτήν, τὸν ΙΒ' αἰῶνα, εἰς τὸν ἀπηρτισμένον εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου. Πιθανώτατον, μοὶ φαίνεται, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν τούχων τῶν Καππαδοκικῶν ναῶν εἰκονίζεται διπλῆ ἡ παράστασις τῆς Δοκιμασίας. Τοῦτο τοῦλάχιστον ἔξαγω ἐκ τινων λέξεων τοῦ Rott¹⁾). Εἰς ἓν τῶν σπουδαιοτέρων ναῶν, τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Βαρβάρας (περὶ τὸ 1000 μ. Χ.) ἡ σκηνὴ τῆς Δοκιμασίας «συμφώνως μὲ τὰ Ἀπόκρυφα εἰκονίζεται ὡς διπλῆ σκηνὴ». Ἐκτοτε, ἵσως καὶ πρότερον, ἔχω τὴν πεποίθησιν, ὅτι, πλὴν τῶν ἀπεικονίσεων τῶν Ὁκταεύχων, ὅπου, ὡς εἰκός, μόνον ἡ γυνὴ ὑποβάλλεται εἰς τὸν ἐλεγχον, συχνάκις τοῦλάχιστον, εἰκονί-

¹⁾ Kleinasiatische Denkmäler, σ. 147· πρβ. σ. 129. -- Βλ. ἀνωτ. σ. 499.

ζετο πλὴν τῆς Θεοτόκου καὶ δὲ Ἰωσὴφ ὑποβαλλόμενος εἰς τὴν δοκιμασίαν. Εἰς τὸν τέλειον δὲ σωζόμενον εἰκονογραφικὸν κύκλον, εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, πρῶτος ὑποβάλλεται εἰς τὸν ἔλεγχον δὲ Ἰωσήφ, συμφώνως πρὸς τὰ Ἀπόκρυφα, καὶ ἐπειτα ἡ Παρθένος. Εἰς τὰ πολύτιμα δὲ ταῦτα ἵστορημένα χειρόγραφα, ὡς ἔξειθηκα ἥδη (βλ. ἀνωτ. σ. 526 ἐξ.). ἡ Δοκιμασία δὲν παύει καὶ μετὰ τὴν πόσιν τοῦ "Υδατος, ἀλλ' ὡς καὶ λογογραφικῶς ἐν τοῖς Ἀποκρύφοις, οὕτω καὶ εἰκονογραφικῶς συνεχίζεται, ὡς δοκιμασία ἀκόμη, διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν δοκιμασθέντων «εἰς τὴν ὁρεινήν», τῆς ἐπιστροφῆς ἀβλαβῶν καὶ τῆς κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τελικῆς ἀποδείξεως τῆς ἄγνείας αὐτῶν.

'Αλλὰ σπεύδω ἥδη νὰ ἔλθω εἰς τὸ σπουδαιότατον ζήτημα, τὸ ἔχον καὶ σημασίαν γενικωτέραν ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὅλου εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου. Μόνον τὸν ΙΒ' αἰῶνα, εἰς τὰς ἴστοριας τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου, τοῦ ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Κοκκινοβάφου, ενδίσκεται συναπηροισμένος ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ ἀναπτύξει, ἐπειδὴ αὗται μόναι ἔτυχε νὰ περισωθῶσιν, ὁ ὅλος εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ ἐν αὐτῷ παράστασις τῆς Δοκιμασίας;

Πρῶτον ἐρώτημα ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν, ἂν ὑπάρχῃ σχέσις μεταξὺ τῶν ὁμοίων μνημείων, τῶν παλαιῶν χριστιανικῶν, καὶ τῶν μεταγενεστέρων παραστάσεων τῆς μέσης καὶ ὡρίμου Βυζαντινῆς τέχνης. Ἡ ὅλη παράστασις, εἰς τὰ ἀρχικὰ αὐτῆς εἰκονογραφικὰ στοιχεῖα περιφρίζομένη, εὐλόγως εἶναι ὅμοια: γέρων δίδων εἰς γυναῖκα νὰ πίῃ ἐξ ἀγγείου. Εἰκονογραφικά τινες λεπτομέρειαι, ὡς πρὸ μικροῦ εἴπον ἥδη, παραλλάσουσιν, τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου, ἡ θέσις μορφῆς τῆς Θεοτόκου ἐπικεχυμένη θλῖψις καὶ δὴ τὸ φρέαρ τῆς ἐλέγξεως. Ἡ ὅλη ὅμιως καθόλου παράστασις ἀποβαίνει ὡς εἰκός, σὺν τῷ χρόνῳ, περισσότερον πολὺ σύνθετος καὶ πλουσία. Αἱ παραστάσεις τῆς Ιοκιμασίας ἐν τῇ περιόδῳ τῆς πλήρους ἀναπτύξεως τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου ἔχουσι βεβαίως σχέσιν μετὰ τῶν ἐλεφαντίνων, στενοτέραν δὲ ὑποθέτω αἱ καππαδοκικαὶ τοιχογραφίαι, αἱ δποῖαι καὶ παλαιότεραι πιθανώτατον εἶναι τοῦ Ι' αἰῶνος, ὡς ἐκ τοῦ διπλοῦ στρώματος τοῦ

κονιάματος, πολλαχοῦ εύρισκομένου, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν (βλ. ἀνωτ. σ. 497, σημ. 3), συνεχιζόμεναι οὕτῳ κατὰ χρόνον μετὰ τῶν ἐλεφαντίνων παραστάσεων.

Οὕτως δχι μόνον ἀπὸ αἰώνων ἥδη ἥρχισε νὰ διαμορφοῦται ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπεξεργασίας, περισυγχεντρώνων τὰ ἐσπαθμένα εἰκονογραφικὰ θέματα. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι οὕτως, ὡς ἐκ κεφαλῆς Ἀθηνᾶς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς φαντασίας τοῦ ζωγράφου τοῦ ἴστορήσαντος τοὺς Λόγους τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἐξαπίνης ἀπηρτισμένος ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου;

6' *Η σπουδαιότης τῶν ἴστοριῶν*, τῶν μικρῶν τούτων ἐν τοῖς φύλ-
όης τῶν μι-λοις τῶν χειρογράφων κεκρυμμένων εἰκονιδίων, εἶναι καθόλου πο-
κρογραφιῶν λυσήμαντος ἐν τῇ Βυζαντιακῇ τέχνῃ. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται καὶ πῶς ὁ
ἐπιφανῆς Πῶσος βυζαντινολόγος καὶ ἀκαδημαϊκὸς Νικόδημος Κοντα-
κώφ, τοῦ ὁποίου μαθητὰὶ εἶναι ἡ πλειάς τῶν οὕτω διακρινομένων
νεωτέρων Πώσων βυζαντινολόγων, — ἀναφέρω τοὺς γνωστοὺς εἰς
ἡμῖν ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης Ἀϊναλώφ Ρέδιν, Ποκρόφσκην, —
ἔγραψε πρῶτος συνεχῆ ἴστορίαν τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης κυρίως ἐπὶ
τῶν ἴστορημένων χειρογράφων στηριζόμενος.

Αἱ ἴστορίαι τῶν χειρογράφων εἶναι πολυτιμοτάτη πηγὴ τοῦ ἰδιω-
τικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. Ἐκ τῶν ἴστοριῶν τού-
των ὁ L. de Beylié συναποκομίζει πλούσιον ὑλικὸν εἰς τὸν καταρτι-
σμὸν τοῦ βυζαντινοῦ οἰκήματος¹⁾ Ἐν τῷ περὶ τῆς Σεραγιακῆς Ὁκτα-
τεύχου βιβλίῳ του ἰδιαζόντως ὁ Οὐσπένσκης τονίζει «τὸν βιωτικὸν
χαρακτῆρα τῶν ἵχνογραφημάτων, καὶ τὴν παρατήρησιν τῶν πραγμα-
τικῶν γεγονότων, τῶν συμβαινόντων ἐν τῷ βίῳ καὶ μετενηγεμένων
εἰς τὰς ἴστορίας.»²⁾

'Η ἀφργγηματικὴ αὔτη μικρογραφία, — ἀληθῆς ἴστορία, οἵαν εἴδο-
μεν εἰς τὸν ἀπηρτισμένον εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου, —

¹⁾ L. de Beylié, L'habitation byzantine, Grenoble-Paris 1905.—Μακρὰ ἀνάλυσις τοῦ βιβλίου ὑπὸ 'Αδ. Ἀδαμαντίου, Τὸ Βυζαντινὸν οἰκημα, εἰς τὸ Δελτίον τῆς 'Ιστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐτ. τῆς Ἑλλάδος, τ. Γ', 1904, σ. 304—320.

²⁾ Οὐσπένσκη, 'Η Ὁκτάτευχος, σ. 172.

καὶ ἀνεπαρέστησε πολλάκις παλαιότερα, καὶ παρέσχε τὰ πρότυπα εἰς μεταγενεστέρας εὐρυτέρας συνθέσεις¹⁾. Μάλιστα δ' αἱ νεώτεραι ἔρευναι ἀποδεικνύουσι βεβιαίαν τὴν μεγάλην καὶ ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῆς ἐπὶ τῶν τούχων ναῶν καὶ τῆς ἐπὶ τῶν φύλλων χειρογράφων ζωγραφίας. Αἱ ἀρχούντως πολυπληθεῖς μικρογραφίαι τῶν πλουσίων ἰστορημένων χειρογράφων τῆς μέσης Βυζαντιακῆς τέχνης, τοῦ Ι' καὶ ἔξης αἰῶνος, κατὰ μέγα μέρος ἀναπαριστάνουσι παλαιότερα πρότυπα, τοῦ Σ', ἀκόμη καὶ τοῦ Ε' αἰῶνος, ἐξ ἔργων μεγαλυτέρων τῆς τέχνης, τῆς μητριειακῆς τέχνης καὶ τιλνάπαλιν τῆς Βυζαντιακῆς Ἀναγεννήσεως τοῦ ΙΔ' αἰῶνος λέγει ὁ Μιλλέ, προηγήθη εὐρεῖα ἀνάπτυξις τῆς ἀφηγηματικῆς μικρογραφίας. "Οχηματικὸν ἡ ζωγραφία τῶν χειρογράφων ἔφερε μακρὰν τὴν δημιουργίαν τῶν κέντρων εὐλαβῶς ἐναποταμιευμένην εἰς τὰς εὐλυγίστους πτυχὰς τῆς μιεμβριδάνης.

"Ἐνεκα τῆς τοιαύτης συνεχοῦς ἀμοιβαίας τῆς ἐπὶ τούχων καὶ τῆς ἐπὶ φύλλων κωδίκων ζωγραφίας, καθίσταται πρόβλημα σπουδαῖον κατὰ πόσον ἡ ἰστορία δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἡ ἔκφρασις τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς τεχνικῆς ὡρισμένης χρονικῆς περιόδου, μὲ ἄλλας λέξεις, ἀν καὶ κατὰ πόσον αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἰστορία παρουσιάζει ἰστορικὸν εἶδος εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ είναι δυνατὴ ἡ ἔξι αὐτῆς χρονολόγησις τοῦ μνημείου²⁾.

Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἥθέλησα διὰ τῆς γενικωτέρας ταύτης περὶ τῆς σημασίας τῶν ἰστοριῶν παρεκδρομῆς μου νὰ φθάσω. Δυνάμει μὲν εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι αἱ ἰστορίαι αἱ εἰκονιζουσαι τὴν διὰ τοῦ

¹⁾ Millet, L'art byzantin, σ. 250 ἔξ. "Ισως, λέγει ὁ Μιλλέ (σ. 253), τὴν ΙΔ' ἔκ. εἰλιτὸν Εὐαγγελίου ἡ τὰ φύλλα Μηνολογίου ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς τοὺς τούχους καὶ τοὺς θόλους τῆς Μητροπόλεως τοῦ Μυστρᾶ — Λί παραστάσεις τῶν Καππαδοκικῶν ναῶν (Rott, Klenasiatische Denkmäler, σ. 129) πολλάκις ὑπὸ ἐποψίν συνθέσεως περικλείονται εἰς ἀφιδωτὰ διαγράμματα, — τεκμήριον τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τῆς ἐπὶ τούχων καὶ ἐπὶ κωδίκων ζωγραφίας (Wand—und Buchmalerei). Προβ. Brockhaus, Athosklöster, σ. 166. — Βλ. Οὐσιένονη, Ἡ Ὁκτάτευχος, σ. 98, καὶ A. Pératé, αὐτ. σημ 1, λίαν ἐνδιαφερόντως διαγράφοντα τὴν μεγάλην σημασίαν τῶν ἰστοριῶν διὰ τὴν ὀλην ἔξελιξιν τῆς τέχνης. — Γενικώτερα παρὰ Millet, ἔνθα ἀν σ. 213, 237, 252.

²⁾ Οὐσιένονης, ἔνθα ἀν.

“Υδατος δοκιμασίαν τῆς Θεοτόκου ἀνήκουσιν εἰς τὸν αἰῶνα, εἰς τὸν δποῖον καὶ τὰ χειρόγραφά των;

7. *Αἱ ιστορίαι τῶν Ὁκτατεύχων* Εἰς τὸ περὶ τῆς Σεραγιακῆς Ὁκτατεύχου ἔργον του ὁ Οὐσπένσκης δεικνύει τὴν σχέσιν τὴν στενήν, τὴν δποίαν ἔχουσι πρὸς ἄλληλας αἱ ιστορίαι τῶν ιστοριμένων κωδίκων τῆς Ὁκτατεύχου, τῶν δποίων «ἡ εἰκονογράφησις, συμπίπτουσα καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ ἰχνογράφημα, φέρει εἰς τὸν νοῦν ἐν καὶ τὸ αὐτὸν παλαιότερον πρότυπον»¹⁾. Πενιχρότης τῶν γενομένων ἐρευνῶν δὲν ἐπιτρέπει ὀρισμένην ἀπόφανσιν περὶ τοῦ προτύπου τούτου, παρατηρῶ ὅμως ὅτι ἡ σχέσις τῶν ιστοριῶν δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς κώδικας τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ἀλλ' αἱ ἀναλογίαι εὑρίσκονται καὶ εἰς τὰς προγενεστέρας βιβλικὰς μικρογραφίας Εὐλογον λοιπὸν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ἡ εἰς τὰς ιστορημένας Ὁκτατεύχους παράστασις τῆς Δοκιμασίας ἀνάγεται εἰς πολὺ παλαιοτέρας ἥ ὁ ΙΒ' αἰών χρόνους. “Οτι δὲ ἡ παράστασις ἐλήφθη ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀγνείαν τῆς Θεοτόκου θὰ πεισθῆ ἂν παρατηρήσῃς εἰς τὸ δημοσιευθὲν Λεύκωμα τῶν ιστοριῶν, ὅτι καὶ ἄλλαι παραστάσεις ἀκολουθοῦσι τὸν αὐτὸν καθιερωμένον τύπον, ώς ἡ Γέννησις τοῦ Μωϋσέως τὸν τύπον τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τὸν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ²⁾). Εκ τούτου καὶ ἡ πενιχρότης τῆς δημιουργικῆς φαντασίας, διότι ὁ καλλιτέχνης ἥτο μᾶλλον ἀντιγραφεὺς τοῦ προτύπου³⁾, καὶ διότι καθόλου ὁ κοινὸς βιζαντινὸς εἰκονογραφικὸς τύπος κατέστη τὸ ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἔξελίξεως τῶν εἰκονογραφικῶν τύπων, καὶ συνήθως, ώς εἰς τὰς Γεννήσεις, ἀναμιγνύεται μετ' ἄλλων ἀναλόγων παραστάσεων⁴⁾.

8. *Αἱ ιστορίαι τοῦ Ιακώβου* Καταφανέστερον δ' εἶναι τὸ πρᾶγμα εἰς τὰς ιστορίας τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ιακώβου. Ἀναμφιρρίστως, εἴπον ἥδη καὶ ἀνω-

¹⁾ Η Ὁκτάτευχος, σ. 51, 97 ἔξ. 169 ἔξ. 179. — Ιδιάζουσα ταυτότης ἐν ταῖς μικρογραφίαις τοῦ Σμυρναϊκοῦ καὶ τοῦ Βατοπεδινοῦ κώδικος, Οὐσπένσκης ἔνθα ἀν., σ. 171, τοῦ Βατοπεδινοῦ καὶ τοῦ Σεραγιακοῦ, σ. 152. — Πρβ. Kondakov. Histoire de l'art byz. σ. 77 ἔξ., 82. — Millet, L'art byz., σ. 220.

²⁾ Εἰς φ. 156 α. Bl. Λευκώματος πίν. III, καὶ XIX ἀρ. 92.

³⁾ Οὐσπένσκης, ἔνθα ἀν. σ. 179.

⁴⁾ Schmit. Kachrié-djami, σ. 133

τέρω, δὲν ἀνεφάνη ἔξαπίνης ἀπηρτισμένος ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Ἡ διάταξις τῶν ἰστοριῶν τούτων, μετὰ διορατικότητος παρατηρεῖ δι Μιλλέ, ἀποκαλύπτει τὴν προέλευσιν αὐτῶν ἐκ μνημείου. Ἀλλαι τῶν συνθέσεων τούτων, μεμονωμέναι, προφανῶς ἔχουσιν ἀποκοπῆ ἐκ προτύπου, ἐν τῷ ὅποιῳ ἦσαν συνηνωμέναι, καὶ εἰς τὸν διπλοῦς πίνακας ἡ συνέχεια τῶν συνθέσεων δὲν εἶναι πάντοτε κανονικὴ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι αἱ συνθέσεις αὗται ἔχουσιν ἀντιγραφῆ ἐκ τῶν μόλιων νιάφητικός τινος, ὅμοιών πρὸς τὸν Καχριέ τζαμὶ ἢ τοῦ Ἀγίου Μάρκου¹⁾.

Παρομοίαν ἴδεαν εἶχεν ἐκφράσσει ἥδη ὁ Labarte, ἀνήρ ἔμπειρος περὶ τὰ τοιαῦτα, ὅτι μέρος τῶν ἰστοριῶν ἀντεγράφη ἐκ πινάκων τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου τοῦ Β', ὃ δὲ Bordier ὀνομάζει τὸν καλλιτέχνην ἀντιγραφέα ἢ τὸ πολὺ διασκευαστὴν καλῶν προτύπων, καὶ τέλος καὶ ὁ Σμύτ θεωρεῖ τὰ χειρόγραφα « ὡς βυζαντινὰς ἀντιγραφὰς ἐκ πολὺ παλαιοτέρου πρωτοτύπου », καὶ ὅτι τὸ « πρωτότυπον τοῦτο δὲν εἶναι βυζαντιακῆς προελεύσεως, ἀλλὰ συναπηρτίσθη ἐκεῖ ὅπου συναπηρτίσθησαν καὶ αἱ παραδόσεις, τὰς ὅποιας ἀφηγεῖται ὁ μοναχὸς Ἰάκωβος ὃ ἐκ Κοκκινοβάφου »²⁾.

Εἰς ταῦτα δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν παρατήρησιν, ὅτι οὕτω πιστῶς καὶ κατὰ πόδας παραπολούμῶν τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις εἰκονογραφικὸς κύκλος δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ ἰστορήθῃ εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, κατὰ τὸν διποίους καὶ ἡ χοῆσις τῶν Ἀποκρύφων ἀεὶ ἔβαινε παραγκωνιζομένη ὑπὸ τῆς τῶν Κανονικῶν Εὐαγγελίων.

Ἐκ τῆς ἐπικλήσεως τῆς Θεοτόκου « τὸ τῆς πόλεως σου ταύτης περιτείχισμα » δι Κιρπίτσνικωφ ἔξαγει ὡς προιφανῆ τὴν ἐν Κωνσταντινούπολει συγγραφὴν καὶ δημοσίευσιν τῶν Λόγων τοῦ Ἰακώβου³⁾. Ἐνταῦθα δὲ προσήκει νὰ μνημονεύσω καὶ τὴν ἀπαρατήρητον μείνασαν εἰδῆσιν τοῦ Bordier, κατὰ τὴν ὅποιαν, ὡς καὶ ἡ Σεραγιακὴ

¹⁾ Millet, L'art byz. σ. 248.

²⁾ Labarte, Histoire des arts industriels, σ. 183 — Bordier, Description des ms. σ. 171. — Schmit, Kachrié-djami, σ. 133.

³⁾ Byz Zeitschr. σ. 123.

Οκτάτευχος, «προέρχεται τὸ Παρισιακὸν χειρόγραφον ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Σεραγίου καὶ ἀνήκε πιθανώτατα πρότερον εἰς τὴν τῶν αὐτοχρωτόφων.»¹⁾.

Τὸ πρωτότυπον, τὸ χειρόγραφον τοῦ Βατικανοῦ, ἀγνοοῦμεν πόθεν ἔχει τὴν προέλευσίν του. Ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἔχομεν δύο χειρόγραφα, τῶν δποίων ἡ εἰκονογράφησις, ὡς καὶ ἡ τῶν Οκτάτευχων, καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν τεχνικήν, δμοιάζει, εὐλογον δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι καὶ ἄλλα ίστορημένα τῶν εἰς τὴν Θεοτόκον Λόγων χειρόγραφα ὑπῆρχον²⁾, κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐκ παλαιοῦ κοινοῦ προτύπου καταγωγῆς αὐτῶν.

9. Τὸ πρότυπον τοῦτο εἶναι βεβαίως ἀδύνατον νὰ χρονολογήσωμεν πον τῶν ίστοριῶν ἀκριβῶς. Ἀν δμως σκεψθῶμεν, ὅτι οἱ Λόγοι τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου

οιῶν

οινετάχθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν πιθανώτατα τὸν Η΄ ἥδη αἰῶνα (βλ. ἀνωτ. σ. 517), ὅτι καὶ οἱ Λόγοι οὗτοι δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ δ συνήθης Βυζαντινῆς ἑητορείας πλατυσμὸς ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν παλαιῶν ἀποκρύφων παραδόσεων καὶ ίστοριῶν τῆς Θεοτόκου, ὅτι τέλος αἱ μικρογραφίαι τῶν τοιούτων χειρογράφων ἀντλοῦσιν ἐκ πινάκων ἀρχαίων, ἐκ ψηφιδωτῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν παλατίων, ἐκ τῆς μνημειακῆς, ἐν μιᾶς λέξει τέχνης, — θέλομεν πεισθῆ, ὅτι λίαν παλαιὰ εἶναι τὰ εἰκονογραφικὰ θέματα τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου. Καὶ ὡς πρὸς τὰ χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου συμβαίνει ὅ τι καὶ εἰς τὰ ἄλλα γνωστότερα ίστορημένα χειρόγραφα, — τὸν Σκυλίτσην, τὰ Ψαλτήρια, τὰ Μηνολόγια καὶ τὴν ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἰδίως ίστορημένην λογοτεχνίαν τῆς μέσης Βυζαντιακῆς τέχνης, κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀντίτυπα πρωτοτύπων παλαιοτέρων, τὰ δποῖα πάλιν ἀντιγράφουσι καθόλου μνημεῖα πολὺ παλαιότερα.

Ως καὶ εἰς πάντα τὰ ίστορημένα ταῦτα χειρόγραφα, τὰ εἰκονογραφικὰ θέματα τοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου περισυνελέγησαν ἐκ ποικίλων μνημείων, συνηρμοιογήθησαν καὶ συναπήρισαν τὸν πλήρη αὐτῆς εἰκονογραφικὸν κύκλον, δποῖον διέσωσαν εἰς ἡμᾶς τὰ ίστορημένα

¹⁾ Κομισθὲν εἰς Παρισίους ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', Bordier, ἐνθα ἀν. σ. 148.

²⁾ Πρβ. Kondakof, Histoire de l'art byz., σ. 118.

χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου. Εἰς τὸν δὲ λόγον τοῦτον εἰκονογραφικὸν κύκλον τῆς Θεοτόκου, τὸν δποῖον ἐπὶ αἰῶνας κατειργάζετο ἡ μοναστικὴ τέχνη ἐν τοῖς ἀπεράντοις μοναστηριακοῖς κέντροις τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὴ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας, τὴν πρέπουσαν βεβαίως θέσιν κατεῖχεν ἡ διὰ τοῦ Ὅριος τῆς ἐλέγξεως παράστασις τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου. Τοῦ Θεομητορικοῦ τούτου εἰκονογραφικοῦ κύκλου εἰσεχώρησαν τμήματα, ὡς καὶ αἱ παραδόσεις καὶ ἡ λατρεία τῆς Θεοτόκου, εἰς τὴν ἐπίσημον ἐκκλησίαν, κατ’ ἀκολουθίαν καὶ εἰς τὴν Βυζαντιακὴν τέχνην. Παρὰ τὰ πεντηρά δὲ διασωθέντα μνημεῖα, τὰ ἴστορημένα χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου τοῦ ἐκ Κοκκινοβάφου, τῶν δποίων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρχον γεγραμμένα καὶ δημοσιευμένα χειρόγραφα, δεικνύουσιν ὅτι ἡ παράστασις τῆς Δοκιμασίας δὲν ἦτο οὕτω σπανία ὥσον γνωρίζομεν καὶ νομίζομεν ἐν τῇ Βυζαντιακῇ εἰκονογραφίᾳ, καὶ ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦλάχιστον, κατὰ τὸν δποῖον συνεκροτεῖτο αὐτῇ, ἀπετέλεσεν χαρακτηριστικὸν αὐτῆς εἰκονογραφικὸν θέμα.

E'.

Η ΑΓΝΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΝ Τῇ ΤΕΧΝῃ

Ἡ δογματικὴ ἔννοια τοῦ εἰκονογραφικοῦ θεομητορικοῦ κύκλου. — Ὁ κύκλος ἐν τῇ Βυζαντιακῇ τέχνῃ. — Κυκλικαὶ παραστάσεις ἐν τῇ τέχνῃ τῆς Δύσεως. — Ἡ ἔννοια τῆς παραστάσεως τῆς Δοκιμασίας καθίσταται ἐνωρὶς ἀκατάληπτος. — Αἱ μοναὶ τῶν Ἐλεγμῶν. — Ὁ τύπος τῆς λέξεως. — Διατὶ ἐγκατελείφθη ἡ παράστασις τῆς Δοκιμασίας. — Σχετικαὶ παραστάσεις: ἡ Σαμαρεῖτις, Ἱερέεκκα καὶ Ἐλιέζερ. — Ὁ ἄγιος Γεώργιος. — Ἡ Θεία Λειτουργία. — Ἡ Δοκιμασία τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου. — Αἱ παραστάσεις τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου: Ὁ Ὄρευδισμός, Τὸ Ὄρειδον, ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ. — Αἱ ἰδεώδεις συμβολικαὶ παραστάσεις: — Τὸ Ἀνωθεν οἱ Προφῆται. — Τὸ «Ἐπὶ σοὶ χαιρεῖ».

Οὕτως ἡ ἔρευνά μοι περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἔξελίξεως μιᾶς, καὶ 1. Ὁ Θεομητὸς τῆς σπανιωτάτης, παραστάσεως τοῦ Θεομητορικοῦ κύκλου, τῆς τορούκος κύκλου παραστάσεως τῆς διὰ τοῦ Ὅριος τῆς δοκιμασίας τῆς ἀγνείας τῆς Παρ-

θένον, λαμβάνει χαρικτῆρα γενικώτερον καὶ μὲ τρέοι εἰς τὴν διαιρόφωσιν τοῦ δλου εἰκονογραφικοῦ κύκλου τῆς Θεοτόκου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἔξετεινα τὴν μελέτην ὡς πρὸς τὰ δλίγα μνημεῖα, ἐπὶ τῶν δποίων συναντῶμεν τὴν παράστασιν, ἵνα, καθορίζων τὸν τρόπον τῆς συστάσεως αὐτῶν, δυνηθῶ νὰ ἔξαγάγω καὶ περὶ τοῦ δλου κύκλου γενικώτερα συμπεράσματα. Καὶ οὕτως ἐκπλένθα τὸ διάγραμμα εὐρύτερας καὶ λεπτομερεστέρας μελέτης περὶ τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ *Buzantinakή* τέχνῃ.

Διότι δὲ δλος διὰ τῶν αἰώνων καὶ διὰ τῆς συμβολῆς ποικίλων στοιχείων λογοτεχνικῶν καὶ εἰκονογραφικῶν συναπαρτισθεὶς Θεομητορικὸς κύκλος, — καὶ αὐτὸς οὗτος οὐδένα ἄλλο σκοπὸν εἴχε νὴ τὴν διὰ τῆς τέχνης ἐπὶ τὸ ἐμφαντικώτερον παράστασιν καὶ ἔξυμνησιν τῆς ἀγνείας τῆς Θεοτόκου.

Τὸ κατ' ἀρχάς, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου μετάστασιν τῆς Θεοτόκου, ἔξυφανθησαν περὶ αὐτὴν αἱ παραδόσεις. Ταύτις ἐπηκολουθησεν νὴ λογοτεχνία, καὶ δὴ νὴ Ἀπόκρυφος, καὶ ταύτην τέλος νὴ ἀνάπτυξις τῆς λατρείας αὐτῆς.

”Ηδη ἥρχετο νὴ σειρὰ τῆς τέχνης.

Ἡ οὔσια τοῦ δόγματος ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι δὲ Σωτὴρ ἐγεννήθη ἐκ Παρθένου, ὅτι παρθένος συνέλαβεν, παρθένος ἐγέννησε καὶ παρθένος παρέμεινεν. Μήτηρ ἐγένετο ἐκ θαύματος παρθένος μὴ γνωρίσασα ἄνδρα, «ἐκ Πνεύματος Ἅγίου». “Ινα παραστήσῃ ἐμφαντικώτερον καὶ «ἐνώπιον τῶν ὁφθαλμῶν» τῶν πιστῶν τὴν οὐσιώδη ταύτην ἔννοιαν, ὁ χριστιανὸς καλλιτέχνης ἐν μέσον εἴχεν: ν' ἀφιγγηθῆ, γὰ ἴστορήσῃ εἰς εἰκόνας δλην τὴν ἐν θαύμασι διελθοῦσαν παιδικὴν ἴστορίαν τῆς Μαρίας τὴν παρασκευάζουσαν αὐτὴν διὰ τὸν τελικὸν σκοπόν, τὴν γέννησιν τοῦ Θεοῦ. Ο χριστιανὸς καλλιτέχνης ὥφειλε νὰ ἴστορήσῃ, ὅτι ἀπὸ αὐτῆς τῆς εἰσόδου αὐτῆς εἰς τὸν κόσμον νὴ Παρθένος ὑπῆρξεν νὴ ἐκλεκτὴ τοῦ Θεοῦ, νὴ ἀγνὴ καὶ νὴ ἀμίαντος καὶ νὴ ἀμόλυντος, ὅτι ἐκ τῶν ἄνω ἐρχούμενοι ὁ γάμος αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἰωσῆφ, ὅτι δὲ ἄγγελος εὐηγγελίσατο αὐτὴν.¹⁾.

Τὴν ὁδὸν ταύτην τῆς ἔξιπτορήσεως τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου ἀκολουθοῦντες οἱ Βυζαντινοὶ καλλιτέχναι, καὶ δεὶ νέα ἐπεισόδια ἐκ τοῦ

¹⁾ Πρβ. Schmit, Kachrié-djami, σ. 69.

βίου αὐτῆς, τὸν θεῖον προοισιμὸν ἐπικυροῦντα, ἵστοροῦντες, ἔφθασαν εἰς τὴν διαιμόρφωσιν τελείου εἰκονογραφικοῦ αὐτῆς κύκλου,— τοῦ ὅποίσυ τὸ κάλλιστον ὑπόδειγμα διεσώθησαν αἱ ἵστορες τῶν χειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου τοῦ ἐκ Κοκκινοβάφου.

Οὐ εἰκονογραφικὸς κύκλος τῆς Θεοτόκου, πλὴν τῶν ἱστοριῶν τούτων, εἰς δὲ λίγα μνημεῖα τέχνης διεσώθη, καὶ εἰς ταῦτα πολὺ περισσότερον περιωρισμένος. Ἀπὸ μακροῦ, ὡς εἶπον ἥδη, εἰς τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὴ τῆς Συρίας τὰ μεγάλα μοναστικὰ κέντρα διαιμορφούμενος ὁ κύκλος οὗτος, εἰς τὴν ἐπίσημον Βυζαντινὴν ἐκκλησίαν δὲν ἐμφανίζεται ἐνωρίτερον τοῦ Ι' αἰῶνος. Τὸ πρῶτον τεκμήριον τῆς ὑπάρχεως αὐτοῦ εὑρίσκομεν εἰς τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' τοῦ Πορφυρογεννήτου. Εἴτα ἔχομεν τμῆματα τοῦ κύκλου εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν τοῦ Κιεβού (ΙΑ' ἔκ.),—εἰς τὸν ναὸν τοῦ Δαφνίου (ΙΑ'—ΙΒ' ἔκ.),—πληρέστεραι δὲ εἰς τὸν Μυστρᾶν καὶ τὴν Μονὴν τῆς Χώρας (ΙΔ' ἔκ.), καὶ τέλος εἰς τὸ "Ἄγιον Ὄρος"¹⁾ καὶ τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας, τὸν αὐτόν, ΙC'—ΙΖ' αἰῶνα, ἱστορηθείσας μεγάλας ἐκκλησίας.

Τὸν κύκλον εὑρίσκομεν καὶ εἰς μνημεῖα ἀνατολικῆς προελεύσεως: εἰς τοὺς κίονας τοῦ Ἀγίου Μάρκου (ίσως ΙΑ' ἔκ.),—μάλιστα δὲ εἰς τὰ ἔξερενηθέντα ἥδη ἐλεφάντινα μνημεῖα τῆς Ραβέννης²⁾.

Κυκλικὰς παραστάσεις τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου ἀπεικόνισε καὶ ἡ 2. Ἡ τέχνη τέχνη τῆς Λύσεως, καὶ δὴ οἱ παλαιότεροι Ἰταλοὶ ζωγράφοι τῆς ^{τῆς} Δύσεως Ἀναγενήσεως. Οἱ πρῶτοι τῶν κύκλων συναπηρέσθιμοι συγχρόνως μὲ τὸν τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, εἰναι δ' οὗτος αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Giotto εἰς τὸ παρεκκλήσιον Arena τῆς Παδουῆς. Εἴτα ἐνεπνεύστησαν ἐκ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου ὁ Taddeo Gaddi εἰς τὸν ναὸν Santa Croce τῆς Φλωρεντίας, καὶ σειρὰ δόλοκληρος Ἰταλῶν ζωγράφων: Niccolò da Modena, Angelo Gaddi, Ottaviano Nelli, Bellini, Ghirlandajo, Boccaccino, Amalteo, ἄλλος μεμονωμένας σκηνάς, ἄλλος συνεχεῖς, οὐχὶ ὅμως καὶ δόλον τὸν

¹⁾ Ο Schmit (Kachrié-djami, σ. 128 ἔξ. πρβ. ίδιως σ. 133, 140), λέγει ἀρχετά περὶ τῶν μνημείων τοῦ Θεομητορικοῦ κύκλου.—Πρβ. Millet, Daphni, σ. 152. Diehl, Études byz. σ. 410 ἔξ.

²⁾ Schmit, ἐνθα ἀν. σ. 135 ἔξ. -Βλ. ἀνωτ. κεφ. Α' σ. 472 ἔξ.

βίον τῆς Θεοτόκου ἴστορήσαντες.¹⁾ Παρὰ τὸ νέον πνεῦμα καὶ τὴν ψυχήν, τὴν ὅποιαν ἐνεφύσησαν εἰς τὸν παλαιὸν βυζαντινὸν θεομητορικὸν κύκλον, καὶ μάλιστα τὸν τέλειον τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου,—τοῦ ὅποιον τοσαντην ἔσχον τὰ ἴστορημένα χειρόγραφα ἐπίδρασιν εἰς τὴν ὅλην τέχνην, ὡστε εὐλόγως δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, ὅτι οἱ Ἰταλοὶ καλλιτέχναι τὰ ἐγνώριζον καὶ ἐνεπνεύσθησαν ἐξ αὐτῶν,—δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ἀναλογίαν καὶ τὴν ὅμοιότητα καὶ εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ ὄλου κύκλου καὶ εἰς τὰς μεμονωμένας σκηνὰς μετὰ τῶν βυζαντινῶν προτύπων.²⁾

Ἡ δὲ μεσαιωνικὴ τέχνη τῆς Δύσεως παρέστησε ποικιλοτρόπως καὶ κατὰ τρόπον πολὺ παχυλώτερον ἢ οἱ Βυζαντινοὶ τὰς ὑποψίας τοῦ Ἰωσῆφ καὶ συμβολικῶς τὴν σύλληψιν τῆς Μαρίας, ἀκολουθήσασα τὰς παλαιὰς ἀποκρύφους διηγήσεις, ὑπὸ τὸν τύπον, τὸν ὅποιον ἔδωκαν εἰς αὐτὰς γερμανικά, καὶ δὴ τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰώνος, μεσαιωνικὰ θρησκευτικὰ ἐπύλλια.³⁾ Ἀλλ' οἱ Ἰταλοὶ ζωγράφοι τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῷ ἔξιδανικευομένῳ τῆς τέχνης πνεύματι, παρέδραμον ὅχι μόνον τὸ ἐπεισόδιον τῆς Δοκιμασίας τῆς ἀγνείας τῆς Παρθένου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα εἰκονογραφικὰ θέματα τὰ ὑπενθυμίζοντα τὴν περὶ αὐτῆς ὑποψίαν, καὶ ὁ Giotto ἥδη ἐκ τῆς παραστάσεως τῆς Συναντήσεως, ἥτοι τοῦ Ἀσπασμοῦ τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς Ἐλισάβετ, ἔρχεται ἀμέσως εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ εἰς τὴν Βυζαντιακὴν τέχνην ἡ ἔννοια τῆς παραστάσεως τῆς διὰ τοῦ Ὅδατος δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου, κατέστη σὸν τῷ χρόνῳ, φαίνεται, ἀκατάληπτος. Τὴν παρανόησιν τῆς παραστάσεως μοὶ δείκνυει καὶ ἡ παλαιὰ ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ ἀγίου Μάρκου τεθεῖσα ἐπι-

¹⁾ Alwin Schultz, Die Legende vom Leben der Jungfr. Maria und ihre Darstellungen in der bild. Kunst des Mitt. ἐν Λιψίᾳ 1878.—Πρβ. Kondakof, τ. II σ. 118. Schmit, ἔνθα ἀν. σ. 140 ἔξ. Venturi, La Madone, σ. 206 ἔξ.

²⁾ Πρβ. Kondakof καὶ Schmit, ἔνθα ἀν.

³⁾ Βλ. περιγραφὴν τῶν ἐν τοῖς γερμανικοῖς ἐπυλλίοις ἐπεισοδίων καὶ καταγραφὴν τῶν ἔργων τέχνης παρὰ Alwin Schultz, ἔνθα ἀν. σ. 55 ἔξ.—Πρβ. Didron, Manuel d' iconographie chrétienne, ἐν Παρισίοις 1845, σ. 156 σημ. 1, ὅπου ἀναφέρονται παραστάσεις εἰκονιζούσαι τὴν Θεοτόκον καὶ τὴν Ἐλισάβετ ἔχουσας ἀνοικτὴν τὴν κοιλίαν, ἐξ ἣς ἐμφανίζονται, βρέφη, ὁ ἄγιος Ἰωάννης καὶ ὁ Χριστός, εὐλογῶν τὸν Ἰωάννην προσκλίνοντα εὐλαβῶς.

γραφή, ώς ἄλλο θέμα εἰκονίζοντος (βλ. ἀνωτ. σ. 503 ἐξ.), ἄλλα καὶ αἱ ἐν τῷ Βυζαντίῳ ὑπάρχεσαι Μονᾶὶ τῶν Ἐλεγμῶν..

Ἡ ὑπαρχεῖς τῶν Μονῶν τούτων δεικνύει ὅτι καὶ εἰς χρόνους 3. Αἱ Μονῆι μεταγενεστέρους ἡ ἔννοια τῆς παραστάσεως ἀπέβη ἀκατάληπτος, ἄλλα τῶν Ἐλεγμῶν καὶ συγχρόνως ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ὑπεστήριξα ἥδη, ὅτι εἰς χρόνους παλαιότερους δὲν ἦτο οὕτως ἀσυνήθης ἡ παράστασις ὡς κοινῶς νομίζεται, ἀφοῦ καὶ Μονᾶὶ ἐπ' ὄντος μεταβολὴν ὑποβαλλομένης Θεοτόκου ἰδρύθησαν.

Μονὴ Ἐλεγμῶν ἀναφέρεται τὸ πρῶτον, — τοὐλάχιστον καθ' ὅσον γνωρίζω, — ἐπὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ καὶ τοῦ νιοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου (944 — 948). Λέων δὲ Γραμματικὸς (1013 μ. Χ.) λέγει ὅτι δὲ Ρωμανὸς «τὸν σακελλάριον Ἀναστάσιον ἀπέκειρεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἐλεγμῶν»¹⁾. Τὴν ἴδιαν βεβαίως μονὴν ἀναφέρει καὶ δὲ Κεδρηνὸς (τέλ. IA', ἀρχ. IB' ἐκ.) καὶ ἐπὶ τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Γέροντος (956-963), εἰς τὸ β' ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ὅποιον δὲ μάγιστρος Ρωμανὸς ὁ Σαρωνίτης, ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ, «ἐν τῇ τῶν Ἐλεγμῶν μονῇ» ἐγένετο²⁾.

Μονὴ Ἐλεγμῶν ἀναφέρεται καὶ εἰς μεταγενεστέρους διλίγον χρόνους. Καὶ τυπικὸν μονῆς Ἐλεγμῶν σώζεται, ώς μοὶ ὑπέδειξεν δὲ Grégoire, κειμένης παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κίον τῆς Βιθυνίας καὶ ἀνηκούσης εἰς τὰ «κατὰ τὴν Προποντίδα μοναστήρια». Τὸ τυπικὸν τοῦτο ἐδόθη εἰς τὴν μονὴν τὸ 1162 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ: «Τυπικὸν τῆς σεβασμίας Μονῆς τῆς ὑπεροχαγίας Θεοτόκου τῶν Ἡλίου βωμῶν ἡτοι τῶν Ἐλεγμῶν»³⁾. Τὴν Μονὴν ταύτην

¹⁾ «Ἐλειμῶν» ἀνέγνωσεν δὲ ἐκδότης (Λέοντος Γραμματικοῦ, Χρονογραφία, ἐκδ. Βόννης τοῦ I. Bekker, 1842, σ. 306). Τὸ λάθος εἶναι τοῦ ἐκδότου ἢ τοῦ παλαιοῦ ἀντιγραφέως; ὅτι δῆμος καὶ δὲ ἐκδότης δὲν ἐνόησεν δεικνύει ἡ παρατιθεμένη μετάφρασις, «in monasterium Elimorum».

²⁾ Γ. Κεδρηνὸς, Σύνοψις ἱστοριῶν, ἐκδ. Βόννης, II, σ. 343. Οἱ ἐκδότης μεταφράζει «in monasterium Elegmon». — Τὸ μοναστήριον ἀναφέρει καὶ δὲ Du Cange, Constantinopolis christiana, σ. 185, «Elimorum», καὶ οὗτος μὴ ἐννοήσας.

³⁾ Al. Dmitrievski, Opissanje litourgitseskich roukopissei (=περιγραφὴ λειτουργικῶν χειρογράφων), τ. Α', Τυπικά, ἐν Κιέβῳ, 1895. Τὸ Τυπικὸν τῆς Μονῆς τῶν Ἐλεγμῶν, σ. 715-769. — Οτι ἡ Θεοτόκος ἐπεκαλεῖτο καὶ Θεοτόκος

εύρισκω καὶ εἰς λίαν μεταγενεστέρους χρόνους, τὸν ΙΙΙ' αἰῶνα, μνημονευομένην, εἰς τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ Χρυσάνθου πατριάρχου Ἱεροσολύμων (1720 5): «Τῇ 20ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἔφθασεν εἰς Ἐλεγμούς, — ἐξήλθομεν ἀπὸ Ἐλεγμούς καὶ ἤλθομεν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ εἰς Κίον». ἀναφέρονται δὲ καὶ «τέσσαρα συνοικέσια ἐν ταῖς πατριαρχικαῖς χώραις Τριγλίᾳ καὶ τοῖς Ἐλεγμοῖς»¹⁾

Ἡ μονὴ αὕτη, ὑποθέτω, δὲν εἶναι ἄλλη ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ οἱ δύο αὐτοκράτορες Φωμανοὶ τὸν Ι' αἰῶνα ἀπέστελλον εἰς ἔξορίαν καὶ ἀπέκεισον ὡς μοναχοὺς τοὺς ἐπιβουλευομένους αὐτούς, ἐκ τῆς μονῆς δὲ καὶ δ τόπος ἐνωρίς ἀπεκλήθησαν οἱ Ἐλεγμοί.

Ἐτέραν Μονὴν Ἐλεγμῶν δὲν γνωρίζω. Πιθανώτατον, νομίζει ὁ κ. Grégoire ὡς μοὶ εἴπεν ἐν φιλικῇ ἀνακοινώσει, ὅτι ὑπῆρχον εἰς τοὺς ἀσκητικοὺς συνοικισμοὺς τῆς Καππαδοκίας, ὅπου ἡ παράστασις τοῦ "Υδατος τοῦ ἐλεγμοῦ" ἦτο τόσον προσφιλῆς, πολλαὶ μοναὶ τῶν Ἐλεγμῶν, ἀκριβέστερον δέ, νομίζω, θὰ ἐλέγομεν τιμώμεναι εἰς τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου τῶν Ἐλεγμῶν, ὡς καὶ τὸ μνημονευθὲν τυπικὸν δεικνύει Ἡ ἐπίκλησις αὕτη ἀς προστεθῆ ἥδη εἰς τὰς ἄλλας τὰς οὕτω πλουσίας τῆς Θεοτόκου.

Ἐνταῦθα προσήκει νὰ προσθέσω καὶ τινας χαρακτηριστικὰς παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὸν τύπον τῆς λέξεως, διὰ τῆς δοποίας, δηλοῦται ἡ ἀγνείας πεῖρα τῆς Θεοτόκου εἰς τὰ κείμενα τὰ ἐβραϊκὰ καὶ τὰ χριστιανικά, περιφερόμενος ἥδη μόνον εἰς τὴν εἰκονογραφικὴν χρῆσιν τῆς λέξεως. Ὁ ἀρχαιότατος τύπος, ὁ τῆς Παλαιᾶς, εἶναι τὸ "Υδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ", εἰς δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἀπόκρυφον κείμενον, εἰς τὸ Πρωτευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου τὸ "Υδωρ τῆς ἐλέγξεως".

Τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τῆς δοκιμασίας διὰ τοῦ "Υδατος τῆς Θεοτόκου προσέρχεται κυρίως ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Πρωτευαγγελίου τοῦ Ἰακώβου. Κατ' ἀκολουθίαν θὰ ἐπεριμένομεν εἰς πάσας τὰς παραστάσεις, τὰς φερούσας παλαιὰς ἐπιγραφάς, τὸν τύπον τοῦ Πρωτευα-

¹⁾ Ἐλεγμῶν δεικνύει καὶ τὸ χωρίον: «τὴν σεβασμίαν ταύτην μονήν, τὴν ἐπ' ὄνόματι μὲν ἰδρυμένην τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης... ἐπικεκλημένην δὲ Ἡλίου Βωμῶν ἣτοι τῶν Ἐλεγμῶν». Βλ. J. Pargoire, ἐν Échos d'Orient, Paris, 1901, σ. 357.

¹⁾ Ἀδ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἱεροσολυμητικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Δ', σ. 202, 417.

γελίου "Υδωρ τῆς ἐλέγχεως. Παραδόξως ὅμως εὑρίσκομεν συχνότερον τὸν τύπον τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου: εἰς τὰς καππαδοκικὰς τοιχογραφίας φαίνεται συνηθεστέρα ἡ ἐπιγραφὴ τὸ "Υδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ (βλ. ἀνωτ. σ. 496) τὸν τύπον τοῦτον, καὶ μόνον, εὑρίσκομεν εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου (σ. 522), τὸν τοῦ Πρωτευαγγελίου δὲ ἀκριβῶς ἔκει ὅπου ὁ μόνος ὁρθὸς θάνατος τῆς Παλαιᾶς, εἰς τὰς μικρογραφίας τῶν Οκτατεύχων, τὸ τῆς ἐλέγχεως "Υδωρ (σ. 513). "Οτι ὅμως ὁ παλαιὸς τύπος ἦτο ὁ συνηθέστερος δεικνύουσιν οἱ τύποι: Μονὴ τῶν Ἐλεγμῶν, ὁ τόπος τῶν Ἐλεγμῶν, οἱ Ἐλεγμοί. "Υπερισχύσας δ' ὁ τύπος οὗτος ἵσως συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχυτέραν τῆς παραστάσεως παρανόησιν.

'Αλλὰ διατὶ δὲν ἀπετέλεσεν ἔως τέλους ἡ παράστασις τοῦ "Υδατος τοῦ ἐλεγμοῦ ἐπεισόδιον τῆς διὰ τῶν αἰώνων συναπαρτισθείσης μεγάλης Βιζαντιακῆς εἰκονογραφικῆς ἐποποίίας, οἵα περιγράφεται εἰς τὴν Ἐρμηνείαν τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, οἵα ἔξελίσσεται ἐπὶ τῶν τούχων τῶν ναῶν τῆς ὑστάτης βιζαντιακῆς τέχνης, τῶν ναῶν τοῦ Ἅγίου Όρους καὶ τῶν Μετεώρων; Καὶ εἰς τὴν τελικὴν διαμορφωσιν τῆς Βιζαντιακῆς εἰκονογραφίας ἴσχύει ὁ νόμος τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐπικρατήσεως μεταξὺ τῶν εἰκονογραφικῶν στοιχείων καὶ τῶν εἰκονογραφικῶν θεμάτων. "Η παράστασις τῆς διὰ τοῦ "Υδατος Δοκιμασίας ἔξειδλίζῃ εἰς τέλος ὑπὸ ἄλλων, διότι ἐνωρὶς ἥδη συνέπεσε καὶ κατὰ τὴν ἀπεικόνισιν, ἐν μέρει δὲ καὶ κατὰ τὸ θέμα, μετ' ἄλλων γνωριμιών, ἄμα δὲ καὶ σημαντικωτέρων ἐν τῇ ὅλῃ Βιζαντιακῇ εἰκονογραφίᾳ. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον ἔξητησεν ὁ παλαιὸς χριστιανὸς καλλιτέχνης ν' ἀποδεῖξῃ ἀπεικονίζων τὴν Θεοτόκον δοκιμαζομένην, τὴν ἀγνείαν ἀντῆς, ἀπεδείκνυεν ἥδη περιφανῶς ὁ εἰς αὐτὴν ἀναφερούμενος εἰκονογραφικὸς κύκλος, ὁ τελικῶς διαμορφωθείς, περιορισθείς μὲν ὡς πρὸς τὰ μυθικὰ ἐπεισόδια τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου, ἔξιδανικευθείς δὲ διὰ παραστάσεων, αἱ δποῖαι ἀπεικόνιζον τὴν ὑπεργήινον, τὴν οὐρανίαν ἀληθῆς ἔξυμνησιν τῆς ἀγνείας αὐτῆς.

Στενὴν πρὸς τὴν παράστασιν τῆς Δοκιμασίας σχέσιν ἔχει ἀναμ- 4 Σχετικαὶ φισβητήτως ἡ εἰκονιζουσα τὸν Χριστὸν διμιοῦντα τῇ Σαμαρείτιδι, παραστάσεις.

παράστασις, ἡ δοπία ἐξηκολούθησεν ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων μέχρι τῶν νῦστάτων χρόνων εἰκονιζομένη. Όμοιοτάτη, σχεδὸν ἡ αὐτή, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον (σ. 538 ἐξ.), εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη παράστασις τῆς Σαμαρείτιδος, ἡ τοῦ Β' — Γ' αἰώνος ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ Πρετεξάτου, τοσαύτην δὲ καθόλου διμοιότητα ἔχουσιν αἱ δύο παραστάσεις ὥστε δυνατόν, νὰ ἐκληφθῇ ἡ μία ἀντὶ τῆς ἄλλης, ὡς δεικνύει τοῦ Οὐβάρωφ ἡ παρανόησις (βλ. ἀνωτ. σ. 472), νομίσαντος ὅτι εἰς τὸ διμώνυμον δίπτυχον εἰκονίζεται ἡ Σαμαρεῖτις ἀντὶ τῆς Δοκιμασίας¹⁾.

'Ενταῦθα προσήκει νὰ μνημονεύσω καὶ τὴν ἐκ τῆς Παλαιᾶς παράστασιν τῆς Ρεβέκκας. ἡ δοπία ποτίζει ὕδωρ τὸν Ἐλιέζερ,—παράστασιν λίαν σπανίαν καὶ μόνον εἰς ἴστορημένα χειρόγραφα τῆς Βίβλου ἀπαντωμένην, τὸ πρῶτον ἐν τῇ Βιενναίᾳ Γενέσει (Ε' — Σ' ἐκ.), εἴτα καὶ εἰς τὴν Σεραγιακὴν 'Οκτάτευχον (ΙΒ' ἐκ.)²⁾.

'Η Ἐρμηνεία γνωρίζει εἰς ἡμᾶς παράστασιν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ὅστις «πίνει τὸ φάρμακον μὲ πήλινον στενόστομον ἀγγεῖον», οἷον καὶ εἰς τὰς μεταγενεστέρας παραστάσεις τῆς δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου³⁾. Μὴ καὶ τὸ δηλητήριον, τὸ δοπίον ποτίζεται ὁ ἄγιος, δὲν ἐλέγχει καὶ τοῦτο τὴν ἀγνείαν αὐτοῦ, ἀβλαβοῦς ἀπομένοντος καὶ ὅντως ἀγίου ἀποδεικνυομένου;

'Αλλ' ἡ σπουδαιοτάτη τῶν παραστάσεων, ἡ δοπία συμπίπτει μετὰ τῆς Δοκιμασίας εἶναι ἡ τῆς Θείας Λειτουργίας. Κατὰ τὴν δευτέραν ἀνθησιν τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης, (ΙΑ' — ΙΒ' ἐκ.), ἐμφανίζεται εἰς τὸν κύριον μύακα τοῦ ἱεροῦ, κάτωθεν τῆς Πλατυτέρας καὶ ὑπεράνω τῆς Ἀγίας Τριαπέζης, ἐν πάσῃ τῇ ἰδεώδει μεγαλοπρεπείᾳ αὐτῆς, παλαιὰς συμβολικάς παραστάσεις ἀντικαταστήσασα, ἡ Θεία, ἡ Οὐρανίας Λειτουργία. 'Η ἵερὰ ἰδεώδης παράστασις καθίσταται τὸ θεμέλιον αὐτὸ

¹⁾) *Eikonographia τῆς Σαμαρείτιδος*: *Pokvroski*, *Evangelije*, σ. 213 ἐξ — *R. de Fleury*, *L'Évangile*, τ. I., σ. 230 7 — 'Ολίγα παρὰ *Schmit*, ἔνθα ἀν. σ. 198.—Περιγραφὴ εἰς τὴν 'Ἐρμηνείαν (ἐκδ. Παπαδοπούλου—Κεραμείως), σ. 90. — 'Απεικονίσεις παρὰ *Garrucci*, τ. V. πίν. 334, 399, 402 κάλλ.. *Pokvroski*, ἰδίως *R. de Fleury*, πίν. XLVIII—L.

²⁾) Βλ. τὴν μικρογραφίαν τῆς Γενέσεως παρὰ *Diehl*, *Études byz.* σ. 161. Προβ. *Οὐσοπέρωνη*, 'Η 'Οκτάτευχος, σ. 132.

³⁾) 'Ἐρμηνεία, σ. 184. Βλ. ἀνωτ. σ. 537 ἐξ.

τῆς εἰκονογραφήσεως τοῦ Ὁρθοδόξου ναοῦ¹⁾). Ὁ ὑπατος ἀρχιερεύς, ὁ Χριστός, περιστοιχίζομενος ὑπὸ τῆς οὐρανίου ιεραρχίας, μεταδίδει τὸ μυστήριον εἰς τὰς ἀνωτάτας τάξεις τῆς ἀνθρωπίνης καὶ καθιτάξ αὐτὰς κοινωνοὺς τῆς τῶν ἀγγέλλων τάξεως. Πρῶτος μεταλαμβάνει ὁ Ἰωάννης «ἔχων τὴν μίαν χειρα ἀπλωμένην καὶ τὴν ἄλλην εἰς τὸ στήθος του καὶ τὸ στόμα του εἰς τὰ χείλη τοῦ ποτηρίου» (Ἐρμηνεία), — οὗτω καὶ ὁ Ἰωσήφ, οὗτω καὶ ἡ Θεοτόκος, εἰς στάσιν ὅμοιαν κατανίξεως, πίνονται τὸ γένως τοῦ Ἐλεγμοῦ, τὸ δόπιον ποτίζει αὐτοὺς ὁ μέγας ἀρχιερεύς. Ἀλλὰ μὴ καὶ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος δὲν εἶναι ἀγνείας πεῖρα «κατακαίον» τοὺς πονηρούς, σῶζον τῶν ἀγνῶν τὰς ψυχάς²⁾;

'Αλλ' ἂν ἡ παράστασις τῆς Δυοκαμασίας τῆς Θεοτόκου ἐγκατελείφθῃ 5. Χριστοῦ πεῖρα. ὑπὸ τῆς Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας, διετηρήθη μέχρι τέλους παράστασις ἀλλι, καὶ αὕτη τὴν ἀρχὴν ἔχουσα εἰς τὰς παγκοσμίους καὶ ἀνθρωπολογικὰς δοξασίας περὶ θεοκρισῶν, ἡ τοῦ Χριστοῦ πειραζομένου ὑπὸ τοῦ Διαβόλου.

'Η παράστασις, μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας διατηρηθεῖσα, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐν τῇ Ἐρμηνείᾳ περιγραφὴ αὐτῆς, ἔχει τρία κύρια ἐπεισόδια: 'Ἐν ἐρήμῳ ὁ πειράζων δεικνύει εἰς τὸν Χριστὸν λίθους προτρέπων αὐτὸν νὰ τοὺς μεταβάλῃ εἰς ἀρτούς, — ἐπὶ δόρους δὲ Διάβολος δεικνύει εἰς αὐτὸν πάσας τὰς βασιλείας. 'Αλλ' ἡ ἀληθῆς εἰκονογραφικὴ ἐκδήλωσις θεοκρισίας, εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν δόπιαν εἰκονίζεται «ἰερὸν καὶ ἐπάνω εἰς τὴν ἄκρην τοῦ ἱεροῦ πάλιν ὁ Χριστός, καὶ ὁ Διάβολος ἔμπροσθεν αὐτοῦ λέγων αὐτῷ· «Εἰ νιὸς εἴ

¹⁾ Ἡ παράστασις τοῦ Μυστικοῦ Λείποντος ἀπὸ τῆς Γ' ἐκ. Ἰδίως εἰς ζωγραφίας ναῶν ἀπὸ τοῦ ΙΒ' ὡς Θεία Λειτουργία συχνοτάτη: Pokrovski, Evangelije, σ. 267—295 καὶ δὴ σ. 281 ἔξ.—Rohault de Fleury, L'Évangile σ. 180—6. — Bl. περιγραφὴν εἰς τὴν Ἐρμηνείαν, σ. 127.—Ο Μυστικὸς δεῖπνος, αὐτ. σ. 104.

²⁾ Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους εἰκονίσθη εἰς τὴν Βασιλικὴν πύλην τῶν μεγάλων ναῶν, εἰς τὴν Θραίκαν πύλην τῶν μικρῶν Μυστρᾶς, Γεράκι ὁ ἄγιος Ζωοιμᾶς παρέχων, κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, τὴν μετάληψιν εἰς τὴν κατεσκληκυῖαν δοίαν Μαρίαν τὴν Αιγυπτίαν. Ιστορίαν τοιαύτην περιγράφει καὶ δημοσιεύει ὁ H. Omont εἰς ἀσκητικὸν χειρόγραφον τοῦ ΙΒ' αἰώνος ὑπ' ἀρ. 1276 τῆς Ἐθν. Βιβλ. τῶν Πλαρισῶν, Notices sur qs ms grecs de la Bibl. Nat., ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Bulletin de la Société nat. des Antiquaires de France» 1898 σ. 8, πίν. β'. Πρεβ. τοῦ αὐτοῦ, Ms du Supplement grec de la Bibl. Nat. σ. 12.

τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω»· καὶ ὁ Χριστὸς λέγει αὐτῷ εἰς χαρτί· «Οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν Θεόν σου».

‘Η παράστασις, ἀπὸ τοῦ Θ’ αἰῶνος εἰκονιζομένη, καὶ συγνὴ εἰς εὐγγελικοὺς ἵστορημένους κώδικας καὶ εἰς τοιχογραφίας, προέρχεται ἐκ τῆς διηγήσεως τῶν Εὐαγγελιστῶν¹⁾, ἀνάγεται δὲ εἰς εὐρὺν κύκλον θεοκριστῶν, ὃς μέλιτος δεῖξει εἰς τὸ Β’ μέρος τῆς πραγματείας μον, κατὰ τὰς ὅποιας διὰ τοῦ κατακρημνισμοῦ καὶ τοῦ πηδήματος ἀπεδείκνυν τὴν ἀγνείαν αὐτῶν μᾶλιστα οἱ πρὸς τὸ ιερατικὸν ἀξίωμα ἀπεκδυόμενοι. ‘Η παράστασις τοῦ κατ’ ἔξοχὴν θρησκευτικὸν τούτου εἴδους θεοκρισίας ἀπὸ συμβολικῆς κατέστη ἵστορικον γεγονότος ἀπεικόνισις, οὕτα οὐκέτε καὶ ἡ τῆς Δοκιμασίας τῆς Θεοτόκου.

Οὗτως ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία τὰς δύο πρωτίστας μορφάς, τοὺς ἥρωας τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐποποίεις, ἀπεικόνισεν ὑποβαλλομένους εἰς τὴν ἀγνείας πεῖραν, ἡ ὅποια τὴν μὲν Θεοτόκον θ’ ἀποδεῖξῃ Παρθένον ἀμάντον, τὸν δὲ Χριστὸν ἀλιθῶς Θεοῦ νίόν, -αὐτὰ τὰ κρηπιδώματα, ἐπὶ τῶν ὅποιων στηρίζεται τοῦ Ὁρθοδόξου δόγματος ἡ ἴσχυς.

6. Τὸ περὶ Παρέμειναν ὅμως εἰς τὴν συγκεκροτημένην Βυζαντιακὴν εἰκονο-ἀγνείας δρᾶμα γραφίαν, ἄλλαι σκηναὶ τοῦ περὶ ἀγνείας τῆς Θεοτόκου δράματος²⁾.

διατηρήσασιν οὕτως τὴν ἥχῳ τῶν παλαιῶν περὶ τῆς Θεοτόκου παραδόσεων.

‘Η Βυζαντιακὴ τέχνη δὲν ἔπαυσε παριστάνουσα τὰς ὑποψίας τοῦ Ἰωσὴφ εὑρόντος «ῳγκωμένην τὴν Παρθένον» καὶ μετ’ ἀγωνιώδους ἀπορίας ἐρωτῶντος, «Μαρίᾳ τί τὸ δρᾶμα τοῦτο»;³⁾. Απὸ τοῦ ΙΑ'

¹⁾ Πηγαὶ: Ματθ. δ', 1—11. Λουκ., δ', 1—13. Πρβ. Μᾶρκ. α'. 13.—Εἰκονογραφία καὶ ἀπεικονίσεις Pokrovski, Evangelije, σ. 192 ἔξ. R. de Fleury, Ι. Εὐαγγίλιο, σ. 106 ἔξ. Πρβ. Schmit K.-djami, σ. 78 ἔξ. 191 ἔξ. Βλ. Ἐρμηνείαν, σ. 89.

²⁾ Τὸ διάγραμμα τῆς εἰκονογραφικῆς διατάξεως βλ. ἀνωτ σ. 472.

³⁾ Πρωτευαγγέλιον Ιακώβου, κεφ. XIII (Tischendorf, σ. 24 ἔξ). Pseudo-Matthaei, Evangelium, κεφ. X (σ. 69 ἔξ.). — Πρβ. «Soupçons de Joseph», R. de Fleury, σ. 104 8 «Les angoisses de Joseph», Venturi, σ. 205-7 («totus in angustia», Ψευδοματθ., ἔνθα ἀν.). — Τὴν ἐρώτησιν τοῦ Ιωσὴφ παραλαμβάνω ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς τοιχογραφίας τοῦ Καζαρίε τζαμί (Λεύκωμα, ἐκδ. τοῦ Schmit, πίν. XXX, ἀρ. 86).

αιῶνος εἰκονίζεται ὁ Ἰωσήφ ὀνειδίζων τὴν Παρθένον.¹⁾ Οἱ ζωγράφοις τῶν Λόγων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου ἀφιερώνει πέντε ὅλας μικρογραφίας εἰς τὴν παράστασιν τῆς θλίψεως καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ Ἰωσήφ^{2).} Ἡ Ἐρμηνεία (σ. 85, 148), περιγράφει τὴν παράστασιν, ἡ ὅποια ἐξεικόνισε καὶ τὸν Σ' Οἶκον τῆς Θεοτόκου, — ἀπὸ τῆς IA' ἐκ. εἰκονιζομένους, : — «Ζάλην ἔνδοιθεν ἔχων ἀμφιβόλων λογισμῶν ὁ σώφρων Ἰωσήφ ἐταράχθη».

«Καὶ ἴδον ἄγγελος Κυρίου φαίνεται αὐτῷ κατ' ὄνυρο λέγον: Μὴ φριβηθῆς τὴν παῖδα ταύτην τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ ὃν ἐκ πνεύματος ἀγίου ἐστίν³⁾.» Τοῦτο τὸ Ὁρειχορ τοῦ Ἰωσήφ, ἀπεικονίσθη ἐν τῇ Χριστιανικῇ εἰκονογραφίᾳ ἥδη ἀπὸ τοῦ Σ' αἰῶνος⁴⁾. Οὕτω «χρηματισθεὶς ὁ Ἰωσήφ ὑπὸ ἀγγέλου κατ' ὄνυρο» διασκεδάζει «τὴν ξάλην τῶν ἀμφιβόλων λογισμῶν». Ταύτην ἔχει τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν τὸ Ὁρειχορ τοῦ Ἰωσήφ, κατ' ἀκολουθίαν εἰκονογραφικῶς προηγεῖται τῆς Δοκμασίας, διὰ τὴν σπάνιν δὲ ταύτης συνεδυίσθη ἐνωρὶς ἥδη ἐπὶ τοῦ Θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ, (Ε' — Σ' ἐκ.⁵⁾ μετὰ τῆς Ἀραβάσεως εἰς Βηθλεέμ.

Καὶ κατὰ τὴν εἰς Βηθλεέμ ταύτην Ἀνάβασιν, κατὰ τὴν ὅποιον συνομιλοῦσιν ὁ Ἰωσήφ καὶ ἡ Μαρία⁶⁾, εἰκονιζομένην ἥδη ἐπὶ τῶν ἐλε-

¹⁾ Εἰς τὸ κιβώτιον τοῦ Ἀγίου Μάρκου (Schmit, K —djami, σ. 135 ἔξ. 155), — εἰς ἐλεφαντίνην πινακίδα τοῦ Σαλέρνου, IA' ἐκ. (Bertaux, L'art dans l'Italie mérid., 430 ἔξ. πίν. XIX), — εἰς ψηφιδωτὸν τοῦ Ἀγίου Μάρκου (Musaei non compresi, πίν. XLIII), — εἰς τοιχογραφίαν τοῦ Καχριέ τζαμὶ (Schmit, σ. 154 ἔξ. Λευκώματος πίν. XXX. Βλ. ἀνωτ. σ. 505).

²⁾ R. de Fleury, πίν. LXXXV. — Βλ. Bordier σ. 168 ἔξ. R. de Fl. σ. 436.

³⁾ Ματθ. ἀ', 20. Πρωτεναγγέλιον XIV (σ. 26 ἔξ.). — Ψευδοματθ. XI (σ. 70). — Πρεβ καὶ τὰ ἄλλα λατινιστί Ἀπόκρυφα: Liber de ortu beatae Mariae, κεφ. X (σ. 113), Historia Josephi V (σ. 118).

⁴⁾ Ἰσως καὶ ἐνωρίτερον R. de Fleury, La Se Virge, σ. 107. — Τοῦτο αὐτοῦ, L'Évangile, σ. 37. — Πρεβ. Pokrovskij, τ' 1 ο 44 ἔξ. πρεβ. σ. 9, 23 κάλλ. — Συνηθέστατο τὸ Ὁρειχορ εἰς τὰς Καπιταδοκιάς τοιχογραφίας (Rott, Kleinasiat. Denkmäler, σ. 206, 231, 235). — Ψηφιδωτὸν τοῦ Ἀγ. Μάρκου, τοιχογραφία τοῦ Καχριέ Τζαμὶ (Schmit, σ. 74, 176 ἔξ. Λευκώματος πίν. XXXI).

⁵⁾ Εἰς τὸν αὐτὸν πίνακα, ἀνω τὸ Ὁρειχορ, κατω ἡ Ἀράβασις, Garrucci et. VI, 417, 3.

⁶⁾ Πρωτεναγγέλιον, XII (σ. 30). — Εἰς τὰς ἐλεφαντίνας παραστάσεις ἀπεικονίσθη ἡ χειρονομία τῆς συνομιλίας (Aīnālōf, εἰς Βυζ. Χρον. VI. σ. 136. Βλ. ἀνωτ. σ. 479 σημ. 3).

φαντίνων μνημείων¹⁾, δι μελωδὸς βλέπει στυγνάζοντα τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὴν Παρθένον ἀπολογουμένην²⁾.

Ἡ στυγνότης δ' αὕτη τοῦ Ἰωσὴφ παρέμεινεν λίαν ἐκφραστικὴ ἔως τὴν σήμερον ἐν τῇ παραστάσει τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Εἰς παλαιοὺς χρόνους ἐν τῇ Γεννήσει ἐμφαντικῶς ἐπεδείχθη ἡ ἀγνεία τῆς Θεοτόκου διὰ τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ιάσεως τῆς ἀπίστου μαίας Σαλώμης, ἡ ὁποία, μὴ πιστεύουσα ὅτι Παρθένος ἐγένησεν, ἡθέλησε νὰ βάλῃ «τὴν χεῖρα εἰς τὴν φύσιν» αὐτῆς³⁾, ἀλλὰ παραχρῆμα ἡ χεὶρ αὐτῆς «πυρὶ ἀποπίπεται, ὅτι ἐξεπείρασε Θεὸν ζῶντα.» Ο παλαιὸς χριστιανὸς καλλιτέχνης ἔκαμεν εὐρυτάτην χρῆσιν τοῦ θαύματος τούτου,—τὸ δοποῖον ὅμως, παρατηρῶ, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἴδιαζουσαν τάξιν τῶν θεοκρισιῶν⁴⁾.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς Σαλώμης ἐγκατελείφθη ἐνωρὶς ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς τέχνης, λησμονηθείσης πιθανὸν τῆς ἐννοίας αὐτοῦ, παρέμειναν ὅμως τὰ σύμβολα τὰ προφητικά, τὰ πιστοῦντα τὴν ἀγνείαν τῆς Θεοτόκου,—ὅ βοῦς καὶ ὁ ὄνος, ὁ ἀστήρ,—προσέτι δὲ καὶ ὁ Ἰωσὴφ ὁ στυγνάζων ἐνώπιον τοῦ «καινοῦ θεάματος», τοῦ «ξένου τόκου». Διότι ταύτην τὴν ἐξήγησιν, μὴ ἐννοηθεῖσαν καλῶς⁵⁾, πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τὸν ἐν τῇ κάτω γωνίᾳ σύνοφρον καθήμενον Ἰωσὴφ ἐν τῇ στάσει, ἡ ὁποία, ἀπὸ παλαιῶν εἰκονιζομένη χρόνων, κατέστη τυπικὴ εἰς τὰς παραστάσεις τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἀσυνειδήτως ὑπὸ τῶν ζωγράφων ἐπαναλαμβανομένη, καὶ εἰς τὸν Ἰταλοὺς ἀκόμη τῆς Ἀναγεννήσεως,—εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Cimabue, Giovanni Pi-

¹⁾ Βλ. τὸν ἀνωτ. R. de Fleury, Pokrovski, Ainalof.—Ἡ παράστασις ἐξεθλίθη ὑστερώτερον συμπεσοῦσα μετὰ τῆς Φυγῆς εἰς Αἴγυπτον (περιγραφὴ ἐν τῇ Ἐρμηνείᾳ, σ. 87, 149).

²⁾ Ἰδιόμελον: «Οτε Ἰωσὴφ, Παρθένε, λύπη ἐτιρώσκετο, πρὸς Βηθλεὲμ ἀπαίδων, ἐβόας πρὸς αὐτόν Τί δρῶν με ἔγκυον, στυγνάζεις καὶ ταράττεσαι, ἀγνοῶν δλως τὸ ἐν ἐμοὶ φρικτὸν μυστήριον»; (Μηραΐον, Δεκέμβριος).

³⁾ Πρωτευαγγέλιον ΧΧ. (σ. 36 ἔξ).—Ψευδοματθ. XIII (σ. 75 ἔξ).

⁴⁾ Βλ. ἀνωτ. σ. 462.—Πλήρη εἰκονογραφίαν τοῦ ἐπεισοδίου τῆς Σαλώμης βλ. παρὸ Max Schmid, Die Darstellung der Geburt Christi in der bildenden Kunst, ἐν Στοιχγάρδῃ 1890, σ. 36—42, τὰς παραδόσεις, σ. 46 ἔξ.—Πρὸ Pokrovski, Evangelije, σ. 78 ἔξ.

⁵⁾ Ἡ ἐξήγησις ὅτι ὑπνώτει ὁ Ἰωσὴφ δὲν ἔχει καμίαν ἐννοιαν, Kondakov, Hist. de l'art byz. τ. II, σ. 117, σημ. 2.—Pokrovski σ. 86.

sano, πλὴν ἄλλων καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Giotto¹⁾), — ὑπὸ τῆς βυζαντιακῆς τέχνης μεταδοθεῖσα.

Ἡ διὰ τῶν αἰώνων συγχροτηθεῖσα Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία δὲν 7. Συμβολικαὶ ἡδύνατο νὰ περατώσῃ τὸν Θεομητορικὸν κύκλον εἰς τὸ φοβερὸν παραστάσεις ἐρωτηματικὸν τοῦ Ὁρειδισμοῦ: «Μαρία τί τὸ δρᾶμα τοῦτο»; Καὶ λησμονήσασα τὴν παλαιὰν ἐμφαντικὴν διὰ τοῦ Ὅδατος δοκιμασίαν τῆς Παρθένου, παρέστησεν ὅμως, ἔως χθὲς ἀκόμη, ἐπὶ τῶν τούχων τῶν ναῶν συμβολικῶτερον καὶ ἰδιαίτερον τὴν διὰ θείας δυνάμεως πάναγνον αὐτῆς σύλληψιν.

Εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἴδεωδη ἀπεικόνισιν τοῦ σεμνοτάτου ὑμνου τῆς Ὁροθοδόξου ἐκκλησίας, τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Ἀκαδίστου Ὕμρου, ὁ Δ' Οἶκος ἔξεικονίζει, ἀπὸ τοῦ IA' αἰώνος ἔως σήμερον²⁾), — τὴν «Δύναμιν τοῦ Ὅψιστου», ἡ ὁποία «ἐπεσκίασε πρὸς σύλληψιν τῇ Ἀπειρογάμῳ». — Ἡ Παναγία, περιγράφει ἡ Ἐρμηνεία, καθημένη ἐπὶ θρόνου, καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη αὐτῆς δύο ἄγγελοι βαστάζοντες μαρδῆλι μεγάλο δπισθέν της ἀπὸ ἄνωθεν ἔως κάτω, καὶ ἐπάνωθεν αὐτῆς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατερχόμενον μὲ λάμψιν πολλὴν καὶ μὲ νέφαλα πολλά. Ο Οἶκος ἔχει πηγὴν τὴν ἀπόκρυφον συνομιλίαν τοῦ ἄγγελου καὶ τῆς Μαρίας: «Δύναμις Κυρίου ἐπισκιάσασε σοι διὸ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται, νιὸς Ὅψιστου» (*Πρωτεναγγέλιον*, XI, σ. 22).

Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰκονίσθη καὶ ὁ Ἀσπασμὸς τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς Ἐλισάβετ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, καταστὰς προσφιλὲς εἰκονογραφικὸν ἐπεισόδιον τοῦ Θεομητορικοῦ κύκλου³⁾), ὡς ἀσπασμὸς προφητικὸς καὶ ἐμφαντικὴ ἀναγνώρισις τοῦ θείου χαρακτῆρος τῆς

¹⁾ Ἀπεικονίσεις παρὰ *Venturi*, Ia Madone, σ. 213, 220, 222, 223.

²⁾ Τὸ πρῶτον εἰκονογραφικὸν μνημεῖον τοῦ Ἀκαδίστου Ὅμρου είναι κῶδιξ τῆς Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας, ὑπ' ἀρ. 429, τοῦ IA' αἰώνος. Βλ. *Kondakof*, τ. II σ. 127 ἔξ.—*Pokrovski*, σ. 16 κπλλχ.—Ἐρμηνεία, σ. 148

³⁾ Τὴν εἰκονογραφικὴν τάξιν βλ. ἀνωτ. σ. 472.—*Bordier*, σ. 168.—Ἐρμηνεία, σ. 85, καὶ ὁ Δ' Οἶκος: σ. 148.—Ιηρ. *Kondakof*, τ. II, σ. 126.—*R. de Fleury*, La S^e Vierge, σ. 93—104. Τοῦ αὐτοῦ, L'Évangile, σ. 20-23 *Pokrovski*, σ. 41-45 (ὅπου καὶ ἀπεικονίσεις).—Τὰ κείμενα: *Λονκ.* α', 39 ἔξ. *Iω.* α', 23. *Πρωτεναγγέλιον*, XII (σ. 22 ἔξ.).

ἀμολύντου συλλήψεως. Ἡ ἀμόλυντος σύλληψις¹⁾ τῆς Παρθένου, — ἵνα δειχθῇ καὶ ἡ ἀπὸ προπατόρων ἀγνεία αὐτῆς, — ἐπεδείχθη, ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἥδη χριστιανικῆς τέχνης, διὰ τῶν παραστάσεων, αἱ δοποῖαι εἰκονίζουσι τὸν Ἀγγελον εὐλογοῦντα τὴν Ἀνναν, τὴν Προσευχὴν τοῦ Ἰωακείμ²⁾, μάλιστα τὸν Ἀσπασμὸν τῆς Ἀρρης μετὰ τοῦ Ἰωακείμ παρὰ τὴν πύλην τὴν χρυσῆν³⁾.

Ἄλλλ' ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία ἐπέβαλε τὴν κορωνίδα εἰς τὰς ποικίλας παραστάσεις, τὰς ἴστορικῶς ἢ συμβολικῶς τὴν ἀγνείαν τῆς Θεοτόκου ἔξυμνούσας, παραστήσασα αὐτὴν τὴν Παρθένον μετὰ τῶν συμβόλων τῶν παρθενικῶν τῆς ἀγνείας αὐτῆς, τῶν προφητευθέντων καὶ ὑμνηθέντων ὑπὸ προφητῶν, ἀποστόλων καὶ ἀγγέλων. Ὁ Ἀνδρέας Κρήτης (Ζ' ἑκ.), ἐγκωμιάζων τὸ Γενέθλιον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἀπαριθμεῖ τὰ σύμβολα τῆς Παρθένου, ἐπιφέρων καὶ τὰ εἰς αὐτὴν ἀναφερόμενα χωρία τῶν προφητῶν, ἀπεικονίζει δὲ αὐτὰ ἐν σειρᾷ μικρογραφιῶν ὁ ζωγράφος τῶν κειρογράφων τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου ἐπεξηγῶν τὸν εἰς τὴν πορφύραν Λόγον⁴⁾.

Καὶ τέλος διεμόρφωσεν ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία μεγαλοπρεπῆ παράστασιν διὰ τῶν προφητειῶν καὶ τῶν συμβόλων ἔξυμνούσαν τὴν ἀγνείαν τῆς Παρθένου. Ἡ Ἐρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης (σ. 146) περιγράφει τὴν παράστασιν, καλούμενην τὸ «Ἀρωθεν οἱ Προφῆται»: «Ἡ Παναγία καθημένη ἐπὶ θρόνου, φέρουσα ὡς βρέφος τὸν Χριστόν, καὶ ὑποκάτω τοῦ ὑποποδίου ἡ ἐπιγραφὴ αὐτῇ· «Ἀνωθεν οἱ προφῆται σὲ προσκυνοῦσιν»· καὶ γύρωθεν οἱ προφῆται οὗτοις: Καὶ εἰκονίζονται οἱ προφῆται ἅπαντες κρατοῦντες δέλτοντας καὶ εἴλιτά, ἐπὶ τῶν δοπίων εἶναι γεγραμμένα ὅσα ἐπροφήτευσαν περὶ τῆς Παρ-

¹⁾ Η ἐν τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ ὑμνουμένη *Immaculée Conception*: τὰ κείμενα, τὴν λατρειαν καὶ τὴν εἰκονογραφίαν βλ. παρὰ *Rohault de Fleury*, *La S^e Vierge*, σ. 18—37.

²⁾ *Μονοιακὸν* δίπτυχον, *Λαφρί*, *Λόγοι Ἰακώβου*, *Καχριὲ τζαμὶ*—*Bordier*, σ. 152 ἔξ. *Schmit*, σ. 70 ἔξ., 142 ἔξ.—*Ἐρμηνεία*, σ. 143.

³⁾ Ἀπὸ τῆς Λ' ἑκ.—*Βατικανικὸν Μητρολόγιον*, *Βαρβερινικὸν* δίπτυχον, *Λόγοι τοῦ Ἰακώβου*, *Καχριὲ τζαμὶ* *Schmit*, σ. 145. *Bordier*, σ. 153.—*Εἰκονογραφία*: *R. de Fleury*, *La S^e Vierge* σ. 23—37.

⁴⁾ *Migne*, *Patrologia gr.*, τ. 97, σ. 805 ἔξ., καὶ δὴ σ. 868. *Πρ. R de Fleury*, *La S^e Vierge*, σ. 3 ἔξ. πρβ. πίν. *LXXIV*.—*Kondakof*, τ II, σ. 126—*Bordier*, σ. 152 ἔξ., 158 ἔξ., 164 ἔξ.

μένου, εἰς δὲ τὴν ἄλλην χεῖρα τὰ σύμβολα τῆς ἀγνείας αὐτῆς, οὗτως «δι Μωϋσῆς, βαστῶν βάτον, λέγει εἰς χαρτί· «Ἐγὼ βάτον κέκληκά σε, κόρη Θεοτόκε· μυστήριον γὰρ εἶδον ἐν βάτῳ ζένον»... Ὁ Γεδεών, βαστῶν πόκον, λέγει εἰς χαρτί· «Πόκον σε, ἀγνή, πρὶν κέκληκα, Παρθένε· τοῦ γὰρ τόκου σου εἶδον ἐν πόκῳ θαῦμα», καὶ οὕτως καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται.

Τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀπ' αἰώνων περὶ τῆς Παρθένου προφητεύ-
μέντων ἐπισφραγίζει ἡ ἐν ἰδεώδει μεγαλειότητι συλληφθεῖσα παρά-
στασις τοῦ «Ἐπὶ σοὶ χάρει»¹⁾: «Ο οὐρανὸς μὲ τὸν ἥλιον καὶ τὴν
σελήνην καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ Παναγία καθημένη ἐπὶ θρόνου μὲ τὸν
Χριστὸν ὡς βρέφος, καὶ γύρωθεν αὐτῆς ἡ ἐπιγραφή· «Ἐπὶ σοὶ χαί-
ρει, Κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις, ἀγγέλων τὸ σύστημα καὶ ἀνθρώ-
πων τὸ γένος». Καὶ ἐπάνωθεν πλῆθος ἀγίων ἀγγέλων, καὶ ὑποκά-
τωθεν ὅλη τὰ τάγματα τῶν ἀγίων ἐπὶ νεφελῶν: οἱ προφῆται, οἱ ἀπό-
στολοι, οἱ ἱεράρχαι, οἱ μάρτυρες, οἱ δίκαιοι βασιλεῖς, αἱ μάρτυρες, αἱ
δοσιαι». Πάντες εἰλιτά καὶ δέλτοις ἔχοντες χαιρετίζουσι τὴν Κεχαριτω-
μένην: «Χαῖρε, δόξα τῶν ἀγγέλων· χαῖρε σκέπη τῶν ἀνθρώπων,—χαῖρε
προφητῶν ἡ πληροῦσα τὰ κηρύγματα,—χαῖρε δόξα τῶν παρθένων,
καὶ προπύργιον καὶ τεῖχος». Εἰς τὸν θρίαμβον τοῦτον τῆς Παρθέ-
νου «μεγάλως ἀγάλλονται πᾶσαι ἡ κτίσις καὶ πάντες οἱ προπάτορες
καὶ δίκαιοι, «ἄνω ἐνατενίζοντες», καὶ εἰκονιζόμενοι ἐντὸς τοῦ ἐν
Ἐδὲμ παραδείσου «στολισμένου μὲ πουλλία καὶ ζῶα διάφορα καὶ
κοσμημένου μὲ ἀνθισμενοποράσινα καὶ ὠραιοπλούμιστα δένδρα καὶ
περιστοιχισμένου μὲ χρυσολιθοκτισμένον τειχίον».

Εἰς τοιαύτην ὑψηλὴν ἴδεώδη παράστασιν τῆς ἀγνείας τῆς Παρ-
θένου ἀπέληξε διὰ τῶν ποικίλων παραστάσεων, αἵτινες εἰς τὸν αὐτὸν
σκοπὸν ἔτεινον, ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία. Ἡ Θεομητορικὴ παρά-
στασις τοῦ «Ἐπὶ σοὶ χάρει» είναι ἡ ἀντίστοιχος τῆς Δεσποτικῆς
«Πᾶσα πνοή (αὐτεσάτω τὸν Κύριον)». ²⁾ Εν τῇ παραστάσει ταύτῃ ²⁾
εἰκονιζομένη εἰς τὸν τρούλλον, τὸν νοητὸν οὐρανόν, ἐκ τοῦ δποίου
ἐπιβλέπει δι Κύριος τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ οἴκῳ, ἔκατέ-
ρωθεν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Προδρόμου, οἵτινες «πρεσβείαν ποιοῦ-

¹⁾ Έρμηνεία, σ. 146 ἔξ. Μόνον τὰ κύρια παραθέτω τῆς μακρᾶς περιγραφῆς.

²⁾ Έρμηνεία, σ. 128 ἔξ., 215 ἔξ.

σιν», τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων, οἱ ἀρχάγγελοι, αἱ Δυνάμεις, αἱ Ἀρχαὶ, αἱ Κυριότητες, οἱ Θρόνοι, τὰ Ἐξαπτέρυγα, τὰ Πολυόμματα Σεραφεῖμ, κραυγᾶζοντα καὶ λέγοντα· «Ἄγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ», τὰ τάγματα τῶν ἄγίων, τῶν προφητῶν, τῶν ἱεραρχῶν, τῶν μαρτύρων, καὶ πᾶσα ἡ φύσις ἡ ἔμψυχος καὶ ἡ ἄψυχος αἰνοῦσι τὸν Κύριον. Εἰς τὸ «Ἐπὶ σοὶ χαίρει» ἡ Βυζαντιακὴ εἰκονογραφία αἰνεῖ τὴν Παρθένον, εἰς τὸ «Πᾶσα πνοή» αἰνεῖ τὸν Παντοκράτορα. Οὕτως εἰς τὰς δύο ταύτας ἰδεώδους μεγαλειότητος παραστάσεις συνεκεφαλαίωσεν καὶ ἀπεκορύφωσεν ἡ μεγάλη Χριστιανικὴ εἰκονογραφικὴ ἐποποιία τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος πάντα τὰ εἰκονογραφικὰ αὐτῆς ἐπεισόδια, τὰ εἰς ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀρμονικῶς τείνοντα,—εἰς τὴν διὰ τῆς τέχνης ἐμφαντικὴν παράστασιν τοῦ ὑπερογήνου ἰδεώδους τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, τὴν ἔξυμνησιν τῆς ἀγνείας τῆς Παρθένου, τὴν ἔξυμνησιν τῆς ἴσχύος τοῦ Κυρίου, τῶν δύο κρηπίδων, τῶν θεμελίων τοῦ Ὁροθοδόξου δόγματος.

Εἰς τοῦτο τὸ τελικὸν συμπέρασμα καταλήγει ἡ ἐπὶ εἰδικοῦ θέματος προκειμένη ἐργασία, λαμβάνουσα οὕτω χαρακτῆρα καθολικῶτερον: εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐνότητος τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας καὶ τῆς διὰ τῶν αἰώνων καλλιτεχνικῆς δημιουργικῆς προσπαθείας πρὸς συγκρότησιν μεγάλου καὶ σεμνοῦ εἰκονογραφικοῦ ἔπους ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν δροθιδόξων ναῶν ἔξελισσομένου. Τὴν ἐνότητα δὲ ταύτην τὴν ἐπικήν συνετέλεσεν ἡ ἀπρόσωπος, ἦς εἴπω οὕτως, ἡ δημώδης, ἵνα μεταχειρισθῶ ἔκφρασιν συνήθη, διὰ τῆς συνεργασίας γενεῶν δημιουργία τῆς Βυζαντιακῆς εἰκονογραφίας. Τὴν ἀγνείαν τῆς Θεοτόκου ἔξυμνησαν καὶ οἱ ζωγράφοι τῆς Δύσεως εἰς μεγαλοπρεπεῖς συνθέσεις, παραστήσαντες τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς μετάστασιν καὶ τὴν Στέψιν τῆς Παρθένου ὑπὸ τοῦ Θείου αὐτῆς υἱοῦ ἐν μέσῳ χοροῦ ἄγίων καὶ Χερουβίμ καὶ Σεραφείμ. 'Αλλ' ἡ παράστασις,—θέαμα ἐκπάγλου μεγαλείου τοῦ IE' αἰῶνος,—εἶναι εἰκὼν τοῦ Fra Angelico, τοῦ Ghirlandajo, τοῦ Ραφαήλ, τοῦ Τισιανοῦ. Δὲν εἶναι τὸ τελικὸν δημιούργημα συνεργασίας αἰώνων καὶ γενεῶν, τὸ διοῖον ἐνεπνεύσθη καὶ ἀφωμοίώσεν ἐν τῇ τέχνῃ τὰ δημώδη στοιχεῖα παραδόσεων παλαιῶν καὶ πλουσίας λογοτεχνίας, νέαν ζωὴν διὰ τῆς τέχνης προσκτήσαντα,

δὲν εἶναι τέλος δλοκλήρου λαοῦ ἡ εἰκονογραφικὴ παράδυσις, γέννημα καὶ παράστασις ἐμφαντικὴ τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως.

Καὶ, διὰ νὰ ἐπανέλθω καταλήγων συγχρόνως εἰς τὸ θέμα τὸ εἰκονογραφικὸν καὶ λογοτεχνικὸν τῆς ἀγνείας, ὁ παλαιὸς Ἐλλην καλλιτέχνης παραλαμβάνει ἐπεισόδιον μυθικόν, παγκοσμίου ἀνθρωπολογικῆς δοξασίας, τὴν ἀγνείας πεῖραν, προσαρμόζει αὐτὸν εἰς τὰς περὶ τῆς Παρθένου παραδόσεις, καὶ εὑρίσκει κατάλληλον, ὅπως, ἔξεικονίζων αὐτὸν διὰ τῆς τέχνης, ἐπιδεύξῃ ἐμφαντικῶς τὴν ἀρμονίαν τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ ψυχῆς πρὸς τὸ δόγμα. Ἄλλα, σὺν τῇ ἀναπτύξει τῆς λατρείας καὶ τῆς λογοτεχνίας τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν Θεοτόκον, εὑρίσκει ὁ μοναχὸς καλλιτέχνης ν' ἀντλήσῃ, ἀπὸ δημωδῶν πάλιν ἀντιλήφεων ἀφροδιμώμενος καὶ τὰς παλαιὰς προφητείας ἔξεικονίζων, καὶ ἄλλας παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι πρὸς τὸν αὐτὸν τείνουσιν ἰδεώδη σκοπόν.

Τὴν αὐτὴν δὲ πάντοτε ὄδὸν βαδίζων, καὶ τὸ παλαιὸν τῆς ἀγνείας πείρας ἐγκαταλείπων εἰκονογραφικὸν θέμα, καταλήγει εἰς τὴν ὑψηλὴν ἰδεώδη ἀπεικόνισιν, ἐν τῇ ὅποιᾳ ἡ κτίσις ἀπασα ἀγάλλεται καὶ ψάλλει τὸ Ἐπί σοὶ χαίρε. «Βλέποντας τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, λέγει ὁ παλαιὸς τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐρμηνευτής, λογιάζομεν ὅτι μία γυνὴ Παρθένος ἔλαβε τόσην χάριν, ὥστε νὰ γίνῃ μήτηρ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸ τόκου Παρθένος καὶ ἐν τόκῳ Παρθένος καὶ μετὰ τόκου Παρθένος μείνασσα»¹⁾ Είναι δὲ ἡ ἐρμηνεία αὕτη, ἡχὼ τῆς ἀπὸ αἰώνων θρησκευτικῆς ὀρθοδόξου ἀντιλήφεως γενεῶν, ἐρμηνεία καὶ ὅλου τοῦ Θεομητορικοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου, τοῦ ἀπὸ δημωδῶν δοξασιῶν καὶ λογοτεχνημάτων ἀφορμηθέντος, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν παραδόσεων, αἵτινες ἔξινφαίνοντο ὑπὸ τῶν Γνωστικῶν εἰς τὴν σκιὰν τῶν φοινίκων τῆς Αἴγυπτου καὶ ὑπὸ τῆς μοναχικῆς, ἐκ τῶν ἀγρυπνιῶν οἰστροιλατουμένης φαντασίας, ἐν εἴδει μυστιστορημάτων ἐντὸς τῶν ἀπεράντων μοναστικῶν συνοικισμῶν τῆς χριστιανικῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς.

¹⁾ Ἐρμηνεία, σ. 225.—Τὸ αὐτὸν ἔλεγεν ἡδη πρὸ αἰώνων πολλῶν ὁ παλαιὸς ἀπόκρυφος Εὐαγγελιστής: «Virgo concepit, virgo peperit et virgo permanebit», Ψευδοματ., XIII (σ. 75). Πρβ. Πρωτευαγγέλιον, XIX (σ. 36).

ΔΥΟ BYZANTINA ΚΑΛΑΝΔΑ

γρο

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Τὰ ἔξῆς δύο δεκασύλλαβα ἐγκώμια, τοῦτ' αὐτὸν ἑορταστικά, οἷα τὰ νῦν συνήθη, παλαιοβυζαντινῆς ὄντα ἐποχῆς, εὗρον ἔτει 1908^φ ἐν τῷ φύλλῳ 19 τοῦ 116^{ου} κώδικος τῆς ἐν τῇ κεντρικῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων τεταγμένης ἰδίᾳ συλλογῆς ἐλληνικῶν κωδίκων ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Τοῦ πρώτου ἐν τοῖς κοινοῖς δημιωδεσιν ἀσμασιν ἀπήχησις τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει τοῦ ἀγίου Βασιλείου καὶ τῆς αὐτοῦ ἐπισκοπῆς ἐν Καισαρείᾳ, ἔτι δὲ τῆς πρὸς τοὺς τὰ κάλανδα τούτου ἀκούοντας εὐχῆς εἰς τε μακροβιότητα καὶ εὐζωΐαν (πρβλ. Passow σ. 220 ἀριθ. 295, σ. 223 ἀριθ. 301) καὶ τῆς μετὰ χάριτος ἀντιδωρήσεως ἀργυρίου (Passow σ. 219). 'Ο ήμέτερος βυζαντῖνος ἐπειθύμει δῶρον τοῖς καλανδίζουσι πέντε χρυσίων (ἀναμφιβόλως ὑπέρωνδα), ἀργυρία καὶ κάλανδα, ἔνθα δέον λίσσως νὰ νοηθῶσι γλυκύσματα, οἶνος, ὀπῶραι κτλ. 'Ατυχῶς δὲν ἔχομεν πρόχειρον εἰσέτι συλλογὴν τῶν ἄχρι τοῦτο ἐγνωσμένων ἐκ διαφόρων τόπων καλάνδων πρὸς ἔξετασιν ἢν ἐν ἐκείνοις ὑπάρχει, ὡς ἐν τῷ ὑπ' ὅψει βυζαντινῷ, ἵχνος τι ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀγίου Βασιλείου. Τὸ δεύτερον εἰς τὰ Φῶτα ἀπὸ γενικῆς ἐπόψεως ἔχει τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἥν καὶ τὰ παρὰ Passow (σ. 218 ἀριθ. 393), μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἔχει ἐκεῖνο ὑπ' ὅψει δογματικῶς τοὺς τὴν τρισυπόστατον μονάδα τοῦ θεοῦ ἀρνουμένους αἱρετικούς, λίσσως δὲ τοὺς τριθεῖτας.

1

'Εγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον καὶ μέγαν Βασίλειον.

"Αστρον ἀνεφάνης, Βασίλειε,
ἐν τῇ Καισαρείᾳ μητροπόλει.

"Αγιε Βασίλειε ὄσιε,

φύλαττε σωθῆναι τὴν ποίμνην σου.
 5 Βασίλειος δέ μέγας ἀρχιερεὺς
 δῆλην τὸν τὴν ποίμνην ἐφώτισεν,
 Ἰουλιανὸς παραβάτης δὲ
 βούλεται ἀπελθεῖν εἰς Καισάρειαν,
 βούλεται ἀπελθεῖν εἰς Καισάρειαν
 10 καὶ νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν Περσίαν
 πέμπει καὶ καλεῖ τὸν Βασίλειον,
 νὰ συναπαντήσῃ τὸν τύραννον.
 Τρεῖς ἄρτους λαμβάνει εἰς τὰς χειράς του
 καὶ συναπαντάει τὸν τύραννον.
 15 δὲ ἴδων τὰ δῶρα μικρότατα
 ἀγριομματίσας¹⁾ καὶ λέγει του.
 «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὴν Πέρσιαν
 καὶ ἀναστραφῶ εἰς Καισάρειαν,
 ἔχω ἀφυνίσαι τὴν ποίμνην σου
 20 καὶ τὰ εὐαγγῆ μοναστήρια».
 Σύνοδον ἐποίκεν δέ ἀγιος,
 ὅρος τοῦ Διδύμου κατέλαβε·
 ηὗρεν τὴν ἀγνὴν Θεομήτορα,
 μέσον τοῦ ναοῦ ἰσταμένην δέ.
 25 Ηὗρε γὰρ ἐκεῖσε τὸν τύραννον
 μέσον τοῦ λαοῦ καθεξόμενον.
 Σύρνει τὴν δομιφαίαν ἀνίλεντον²⁾
 καὶ ἀποκεφαλίζει τὸν τύραννον³⁾.

¹⁾ Ἡ λέξις ἀθηναύριστος ἐν τοῖς λεξικοῖς.

²⁾ Δοτέον τῇ ἀθηναύριστῳ ταύτῃ καὶ οὐχὶ καλῶς ἐσχηματισμένῃ λέξει τὴν σημασίαν τοῦ ἀναλόγου ἀνίλεντος = ἀνιλέντος ἐν τῷ κώδικι ἀνελεντοῦ

³⁾ Τὴν πνευματικὴν ταύτην κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ νίκην τὸν Βασίλειον ὑπαντίτεται ἡρηγόριος δὲ Ναζιανζηνός ἐν τοῖς ἔξης «Ἄλλ' ἦκεν αὐθὶς ἡμῖν δὲ ζωτιστομάχος βασιλεὺς καὶ τῆς πίστεως τύραννος μετά πλείονος τῆς πίστεως καὶ θερμοτέρας τῆς παρατάξεως. ὡς πρός ἀνταγωνιστὴν ἰσχυρότερον ὅντος αὐτῷ τοῦ λόγου κατὰ τὸ ἀκάθαρτον ἐκεῖνον πνεῦμα καὶ πονηρόν, δὲ τοῦ ἀνθρώπου λυθὲν καὶ περιπλανηθὲν πρός τὸν αὐτὸν ἀναστρέψει μετά πλεόνων πνευμάτων εἰσοικισθησόμενον, ὥσπερ ἐν τοῖς Εὐδαγγελίοις ἡκούσαμεν. Τούτου γίνεται μημητής ἐκεῖνος (=ό Βασίλειος), διοῦ τε τὴν προτέραν ἡτταν ἀνακαλεσόμενος καὶ προσθήσων τι τοῖς πρώτοις παλαισμασι· δεινὸν γὰρ εἶναι καὶ σχέτλιον πολλῶν μὲν ἐθνῶν ἐπάρχοντα, πολλῆς δὲ δόξης ἡξιωμένον, πάντας δὲ τοὺς κύκλῳ καταστρεψάμενον τῷ κράτει τῆς ἀσεβείας καὶ χειρωσάμενον πᾶν τὸ προστυχὸν ἐνὸς ἀνδρὸς (=Βασιλείου) καὶ μιᾶς πόλεως (=Καισαρείας) ἡττω ὁφθῆναι κα

Χαίρει καὶ ἀγάλλει Μερκούριος
 καὶ καταλαμβάν¹⁾ εἰς Καισάρειαν,
 καὶ ἀναστραφὼν εἰς Καισάρειαν
 καὶ συναπαντῷ τὸν Βασίλειον·
 καὶ συναπαντῷ τὸν Βασίλειον
 ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἐξερχόμενον·
 «Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, Βασίλειε,
 ὅτι ἀνηρέθη ὁ τύραννος·
 τίνα με χαρίσεις, Βασίλειε,
 ἐὰν ἀνηρέθη ὁ τύραννος»;
 «Ἐχω σε χαρίσειν πέντε χρύσια,
 ἔχω σε χαρίσειν ἀργυρία,
 ἔχω σε χαρίσειν τὰ κάλανδα
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας νὰ χαίρεσαι».

Ἡ τοῦ μάρτυρος Μερκούριον ἀνάμιξις ἐν Καισαρείᾳ ὑπὸ τὴν
 ἴδιοτητα ἀγγέλου ἐκ Περσίας πρὸς τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπὶ τῷ σκοπῷ
 ἀνακοινώσεως αὐτῷ τῆς ἐκεῖ οἰκτρᾶς τοῦ Ἰουλιανοῦ καταστροφῆς εἴναι
 σημειώσεως ἀξία διότι ἡ περὶ τούτου παράδοσις, ἡτις ἀναμφιβόλως
 φαίνεται οὖσα ἐγχώριος, Καισαρεία, φέρει ἡμᾶς εἰς τὰ ἵχη ἀγνώ-
 στον τινὸς σχετικοῦ πρὸς τὸν Μερκούριον παλαιοῦ γραπτοῦ θρύλου.
 τοῦ νῦν γνωστοῦ δόντος νενοθευμένου, ἀντὶ μὲν τοῦ Ἰουλιανοῦ μνη-
 μονεύοντος Δέκιον καὶ Οὐαλεριανόν, ἀντὶ δὲ τῆς εἰδικῆς αὐτοῦ εἰς
 Καισάρειαν ἀποστολῆς ἰστοροῦντος παρουσίαν, ἐξορίαν καὶ βασίλειον,
 διαταγὴν ὅπως ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πόλει τὴν διὰ καρατομίας ὑποστῆ
 ποινήν²⁾.

γέλωτα ὄφλειν οὐ τοῖς ἄγουσιν μόνον αὐτὸν προστάταις τῆς ἀθείας, ἀλλὰ καὶ
 πᾶσιν ἀνθρώποις, ὃς ὑπελάμβανε...»Ἐπεὶ οὖν πάντα διεξελθὼν ἐπὶ τὴν ἀσειστὸν
 καὶ ἀνεπηρέαστον τὴνδε τῶν ἐκκλησιῶν (=Καισαρείας) μητέρα ὃς δουλωσό-
 μενος ὥρμησε καὶ τὸν λειπόμενον ζωτικὸν σπινθῆρα τῆς ἀληθείας (=Βασίλειον),
 τότε πρῶτον ἥσθετο κακῶς βουλευσάμενος. Τοιούτῳ τῷ προστάτῃ τῆς Ἐκκλη-
 σίας ἐνέτυχε καὶ τοσούτῳ προβόλῳ περιφραγεῖς διελύθη (Migne, Patr. Gr.
 τ. 36, σ. 553 καὶ 557).

¹⁾ Ἐν τῷ κώδ. καταλαμβάνει.

²⁾ H. Delehaye, Synaxarium Ecclesiae C/politanae e cod. Sirmondiano, Bruxellis 1902 σ. 258-259. K. X. Δουκάκη, Μέγας συναξαριστής ἡτοι ὑάκιν-
 θος. Ἐν Ἀθήναις 1895, σ. 558-563.

2

Ἐλέ τὰ ἄγια Θεοφάνια

Σήμερον ἡ κτίσις φωτίζεται
καὶ πανηγυρίζει, εὐφραίνεται.
'Απὸ τῆς ἐρήμου ὁ Πρόδρομος
ἡλθε νὰ βαπτίσῃ τὸν Κύριον
5 (τρεῖς γὰρ ὑποστάσεις ἐγνῶκαμεν,
πατρὸς γὰρ καὶ νίσυ καὶ πνεύματος),
ὑπὸ ἀρχαγγέλων ὑμνούμενον
ὑπὸ Σεραφὶμ δοξαζόμενον·
φῶς γὰρ τοῖς ἐν σκότει ἐπέλαμψεν,
10 ὅταν ὁ Χριστὸς ἐβαπτίζετο.
Χαίροντες καὶ χειρας προσάγοντες
καὶ λαμπρὰν πανήγυριν ὕδοντες,
ψάλλοντες Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν
δέξασθαι λοτηῆραν βαπτίσματος,
15 δὲ θεὸς τῶν ὅλων καὶ κύριος
δώῃ σας ὑγείαν νὰ χαίρετε.

Ἐν Πετρουπόλει, 1 Νοεμβρίου 1909.

ΔΗΜΩΔΕΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ἄΣΜΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΩΔΕΣ
ΕΚΤΙΘΕΜΕΝΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑΤΙΚΩΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΝ ΤΙΝΑ

rpo

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Τὸ ἀπὸ διαφόρους ἐπόψεις περίεργον τοῦτο ἄσμα, ἀπὸ δὲ γλωσ-
σικῆς ἐπόψεως οὐχὶ μικροῦ λόγου ἄξιον, παλαιοβυζαντινὸν προφα-
νῶς ὃν καὶ παλαιότερον ἴσως οὐχὶ τοῦ δυοκαιδεκάτου αἰῶνος, ἀντέ-
γραψα τῇ 16ῃ Ιουλίου ἔτους 1905ον ἐν τῇ ἀθωνικῇ μονῇ τοῦ ἀγίου
Διονυσίου ἐκ τοῦ 301ον κώδικος τῆς μικρᾶς μὲν ἀλλὰ σπουδαιοτάτης

αὐτῆς βιβλιοθήκης. Ὁ κῶδις χάρτινος ὡν, σχήματος μικροῦ, λεπτό-γραφος, τὸ κείμενον ἔχων μιονόστηλον ἐκ 12 μέχρι 14 γραμμῶν, γεγραφιμένος δὲ οὐχί, ὡς ἑτέρωθι σεσημείωται,¹⁾ τῇ πεντεκαιδεκάτῃ, ἀλλὰ τῇ ἑξῆς ἑκαδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ ποικίλα δημώδους ὄφους ἔμμετρα, ἐν οἷς καὶ παραβολῶν, ἔτι δὲ ὄδηγύν τινα ἀξιόλογον εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Ἀγίων Τόπων. Καὶ τοῦτον μὲν ἥδη πρὸ ἐτῶν ἑξήδωκα εἰς ῥῶς,²⁾ νῦν δὲ ἐκ τῶν στιχουργημάτων δημιοσιεύω κατὰ προτίμησιν τὸ προρρηθέν, τοῖς λύταις αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν τὴν λύσιν τοῦ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένου διανοήματος ἀφιέμενος. Τὸ κείμενον κατέχει τῶν φύλλων τοῦ κώδικος τὰ ὑπ' ἀριθμοὺς 181—182, μένον δῆμος ἐν αὐτῷ ἀτελές· ὅπερ ἄλλως τὸ κενὸν τῶν ἑξῆς μαρτυρεῖ φύλλων (193—195). Τέλος ὁ κῶδις τὴν ἑαυτοῦ βραχύτητα μετρικῶς δείκνυσιν ἀφ' ἑαυτοῦ μῆκος μὲν ἔχων 0.12 καὶ 0.07 τοῦ γαλλικοῦ χιλιοστομέτρου, χώραν δὲ τῷ κειμένῳ ἐν μᾶς τῶν σελίδων ἑκάστῃ χωρίζων μῆκος 0,082 καὶ πλάτους 0,045.

'Εμέναν δὲ πατέρας μου ἐγέννησέ με, φύλε·
κατὰ τὴν τάξιν ἔποικεν ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον,
καὶ ὅταν ἀνετράφηκα ὡς ἄνθρωπος στὸν κόσμον,
δώδεκα χρόνων ἔγινα παιδίτζιν ἀγορίτζιν
5 καὶ ὅταν ἐφθασα λοιπὸν εἰς δώδεκα τοὺς χρόνους,
ἐγέννησα τὸν κύριο μου, τὸν ἐμὸν αὐθεντίτζιν.
Θέλω κατὰ τὴν πίστιν μας καὶ νὰ τὸν ἐβαπτίσω,
νὰ τὸν ἐποίσω χριστιανόν, νὰ τὸν ἀπομυρίσω,
νὰ τὸν ὑπάγω στὸν παπᾶ, νὰ τὸν καθιδηγήσω,
10 καὶ νὰ τὸν βάλω στὸ καλό, νὰ τὸν ἱερονοργήσω.
'Εβγῆκα καὶ ἑξῆτησα ἄνθρωπον σὰν ἐμένα,
εὐγενικὸν καὶ φρόνιμον, δημοιον ὡς ἐμένα,
ἄρχοντα καὶ περίδοξον, νὰ σώνῃ μετὰ μένα,
νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ σπίτι μου ἀντάμια μετὰ μένα,

4 ἔγεινα 10 καλονά 11 εὐγίκα 12 φρόνημον 13 νασώνει μεταμένα 14
ἔλθει | σπίτη | μεταμένα.

¹⁾ Σ. Π. Λάμπρου. Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρούς Ἑλληνικῶν κωδίκων, τ. I, σ. 408.

²⁾ A. Η. Κεραμέως, Ὁκτὼ Ἑλληνικαὶ περιγραφαὶ τῶν Ἀγίων Τόπων ἐκ τοῦ ιδ'-ις' αἰῶνος. Ἐν Πετρουπόλει 1903, σ. 1—13 (= Ὁρθόδοξος Παλαιστινὴ Συναγωγὴ. Τεῦχος 56).

15 νὰ ποίσωμεν τὸν κύρι μου δόμοιον ὡς ἐμένα
καὶ νὰ τὸν ἐβαπτίσωμεν καλὰ εὐγωδωμένα,
νὰ τὸν ἐκκλησιάσωμεν καλὰ ἔξορθωμένα
καὶ νὰ τὸν ἀπονύψωμεν, ὡς εἰν' παραδομένα.
'Ηρώτησα τοὺς ἄρχοντας, μικρούς τε καὶ μεγάλους,
20 καὶ μάλιστα τοὺς Ἱερεῖς διμπόδες παρὰ τοὺς ἄλλους
καὶ τοὺς σοφοὺς καὶ γραμματεῖς καὶ τοὺς γέροντας ὅλους.
«Τίς ἔνε ἄξιος ἀπ' ἐσᾶς, κάλλιος παρὰ τοὺς ἄλλους,
νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ σπίτι μου, σύντεκνον νὰ τὸν ποίσω,
νὰ βαπτίσῃ τὸν κύρι μου καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσω
25 καὶ νὰ τὸν δώσω ξένια, πολλὰ νὰ τὸν τιμήσω,
ὅπου καὶ ἀν εἴμαι πάντοτε, πολλὰ τὸν ἐπιανέσω; »
Εἴπασί με οἱ ἄρχοντες, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι,
τὰ τιμημένα πρόσωπα καὶ τοῦ Θεοῦ οἱ δοῦλοι
«Πησειρε ἀπὸ μέρος μας, λέγομε σέ το οὐλοι,
30 δὲν ἔνε ἀνθρωπος ἐδῶ ὥσπερ ἐσὺ τὸν θέλεις,
νὰ βαπτίσῃ τὸν κύριν σου ἀμή, ἀν ἔν' καὶ θέλεις,
ἄμε εἰς τὴ μανίτζα σου, διοῦ καλό σε θέλει·
εἰπέ την ἀπὸ λόγου μας, ἀν ἀγαπᾷ καὶ θέλει,
νὰ σὲ δώσῃ οἰκονομῆσαν στοὺς οὐρανοὺς ν' ἀνέβης,
35 νὰ λαλήσῃς μὲ τὸν Χριστὸν καὶ πάλε νὰ κατέβῃς.
'Εκείνος μόνος δύνεται νὰ ποίσῃ τὸ γυρεύεις·
καὶ σπουδαζε, ἀγαπητέ, νὰ πάγης νὰ τὸν εὔρῃς».
"Ηκουσα πῶς μὲ εἴπασιν οἱ φίλοι κ' ἐδικοί μου.
"Εδραμα στὴ μητέρα μου τὴν πολυσπλαγχνικὴν μου·
40 λέγω την· «Δό» με δρδινιὰ στοὺς οὐρανοὺς ν' ἀνέβω,
νὰ λαλήσω μὲ τὸν Χριστὸν καὶ πάλε νὰ κατέβω,
νὰ τὸν ἐφέρω εἰς ἐμᾶς διὰ νὰ μᾶς βαπτίσῃ,
ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα μου, καλὰ νὰ μᾶς φωτίσῃ,
εἰς ὅλον του τὸ θέλημα διὰ νὰ μᾶς διδηγήσῃ».
45 'Εβγάλλει ἡ μητέρα μου, ἡ πολυποθητή μου,
μετὰ χιρᾶς καὶ δίδει με ἐκεῖνο τὸ πεθύμιον·
δίδει με τρίχινο ὁσθῖ διασώκιν,
νὰ πάγω εἰς τὰ πετρωτά, εἰς ὅρη ὥσπερ γεράκι,

16 εὐγοδομένα 17 ἔξορθωμένα 18 ἀπονύψωμεν 19 20 διμπόδες 22 ἐσάς
23 ἐλθει | απῆτη 24 βαπτίσει. 29 σε το οὐλοι 30 ἐδῶ ὥσπερ 31 βαπτίσει |
ἀνεν 34 δώσει οἰκονομίαν | ἀνέβεις 35 λαλήσεις με τὸν | πάλαι | κατέβεις 36
ποίσει 37 πάγεις | εὗρεις 40 λέγοτην δόμει δρδινίᾳ 41 με τὸν | πάλαι 42
ναμᾶς βαπτίσει 43 φωτίσει 44 μᾶς διδηγήσει 45 εὐγάλει | πολυποθητοί 47
δισώκιν 48 ώσπερ 49 φάσαις.

νὰ πιάσω φάσεις, πέρδικες καὶ νησσάρια,
 50 ἀπ' ὅλα τὰ πετούμενα τοῦ οὐρανοῦ καθάρια,
 καὶ μὲ τὸ τρίχινο ὁρβὴν νὰ κυνηγῶ δρτύκια,
 στὸ δισάκκιν τὸ ξύλινο νὰ βάλω περιστέρια.
 "Εβαλα εἰς τὸν νῶμόν μου τὸ ξύλινο δισάκκιν,
 55 ἐπῆρα κ' εἰς τὸ χέρι μου τὸ τρίχινο ὁρβδάκιν.
 Κάμπιν ἐπεριπάτουνα πολλὰ πλατὺν καὶ μέγα
 καὶ μέσα ἔγειρε νερὰ κ' ἐγὼ ἐδύψουν μέγα.
 'Ἐφρογιζόμην διὰ νερὸν νὰ πίνω νὰ χορτάσω
 καὶ πάλιν ἐγκρατεύομουν, τὸν τόπον διὰ νὰ φθάσω.
 "Ἐσωσα εἰς τὴν ἄκρην του, ἔπειτα εἰς τὰ ὅρη·
 60 ἔπιασα δρόμον χαλεπόν, σκληρόν, ν' ἀνέβω 'ς ὅρη·
 ἀπὸ τὴν δίψαν τὴν πολλὴν δὲν ἡμπορῶ νὰ στέκω.
 "Ἐλεγέ μοι δὲ λογισμός· νὰ στρέψω καὶ τί στέκω,
 νὰ πάγω πίσω στὸ νερὸν νὰ πίω, σὰν τὸ θέλω;
 καὶ πάλι νὰ μεταστραφῶ νὰ ποίσω καὶ τὸ θέλω.
 65 'Ακόμη δὲν ἐγύρισα θωρῷ ἔηροπηγάδιν·
 βαθὺν ἥτον καὶ βρωμερὸν ὕσπαν ἀπὸ λιβάδιν,
 καὶ κάτω εἰς τὸν πάτον του δαιμὸν νερὸν ἐθώρουν.
 "Αρχισα καὶ ἐσκάλωσα, νὰ κατεβῶ ἐθάρρουν·
 ἔφθισα εἰς τὸν πάτον του, εἰς τὸ νερὸν ἐκεῖνο·
 70 ἀγγεῖο δὲν ἐβάσταξα νὰ πίω μετ' ἐκεῖνο
 καὶ κόφτω τὸ κεφάλι μου, ὅλον τὸ καύκαλόν μου·
 γυμνὸν ἀφῆκα παντελῶς ὅλον τὸν ἐμυαλόν μου·
 ἔποικα κοῦπαν καὶ καυχὶν ὅλον αἴματωμένο·
 ἔπια καὶ ἐχόρτασα νερὸν τὸ βρωμισμένο·
 75 ἔθεκα ἐκοιμήθηκα, ἐχόρτασα τὸν ὑπνον
 καὶ πάλιν ἐσηκώθηκα βαφεμένος τοῦ ὑπνου·
 ἐσκάλωσα καὶ ἀνέβηκα τὸ ἔηροπηγαδίτζιν·
 ἐπῆρα τὸ δισάκκι μου <καὶ> τὸ τριχορραβδίτζιν·
 ἐπῆγαντα τὴν στράτα μου ὕσπαν ἐξεχασμένος,
 80 ἀναμαλλάρις, κούτρουλος καὶ ἔκαυκαλισμένος.
 Ήύρα στὴ στράταν ἀνθρωπον, παράξενον τὸ εἶδα·
 είχεν ἀλώνιν καὶ κεχρίν· ποτέ μ' οὐδὲν τὸ οἶδα.
 'Απάνω εἰς τὴν ἀπιδιὰν ἀλώνιζεν ἐκεῖνος

49 νισάρια 51 δρτίκια 52 δισάκιν 53 νόμον | δισάκιν 60 χαλαιπὸν | σ'] εἰς
 63 σᾶν 65 ἀκόμει | θορῷ 66 βρομερὸν ὕσπαν 68 ἀρχησα | νακατεβῶ ἐθά-
 ρουν 70 νάπιο 72 αἰμαλόν 74 βρωμισμένο 76 ἐσυκώθηκα 77 ἀπὸ τὸ ἔη-
 ροπηγαδίτζην 78 δισάκι | τριχορραβδίτζην 79 ἐπῆγενα | ὕσπαν 80 ἀναμαλλάρις
 82 ἀλώνην κ. κεχρήν ποτέμουδὲν 83 ἀπιδίαν.

- μ' ἔφτα βουβαλοζεύγαρα, δ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.
 85   Ἐπεφτε κάτω τ' ἄχυρον καὶ τὸ κεχρὶν ἀπάνω.
 'Εντράνισα τὰ μάτια μου νὰ τὸν θωρῷ ἀπάνω.
 ἐδώκε με δοκονιακτός, ἔκατζε στὸ μυαλό μου·
 ἐγέμισεν ἀκ τ' ἄχυρο ὅλον τὸ ἀπαλόν μου·
 λέγω τον «"Ανθρωπε σαλέ, μᾶλλον δαιμονιάρι,
 90   τί ἐν αὐτὸ τὸ πολεμεῖς; δομοιάζεις ἀφορμάρις.
 Δὲν ἔνε τόπος εἰς τὴν γῆν νὰ ποίσῃς τὸ ἀλώνιν,
 μὰ πῆγες καὶ ἐποίκες το εἰς ἀπιδιὰν ἀμόνιν;
 καὶ δὲν φοβεῖσαι, ταπεινέ, μὴ κρεμνίσῃς καὶ πέσῃς
 95   καὶ σὺ καὶ τὰ βουβάλια σου καὶ νὰ μὲ δῆς δὲν σώσεις;»
 'Εκεῖνος ἀπεκρίθηκε καὶ λέγει πρὸς ἐμένα·
 «'Ελεεινέ, ταλαιπωρε, κάμε ὡσὰν ἐμένα·
 γύρεψε τὸ κεφάλι σου, δῶσον τὸ χεις κομμένο,
 καὶ ὅλο σου τὸ καύκαλο λείπει κ' ἔνε χαμένο».·
 "Ηκουσα 'γὼ κ' ἐμάνισα καὶ πῆγα θυμωμένος
 100   καὶ περπατῶ τὴν στράτα μου πολλὰ φαρμακωμένος,
 καὶ πάλιν εἶδα ἄνθρωπον, παράξενον καὶ τοῦτο·
 εἰχε κοντάριν εἰς τὴν γῆν κιαύτδος εἰς τὸ ξιφάρι
 ἐκάμητο ὡσὰν κριτής, ἔπαιζεν τὸ σουραύλι·
 διπρός τον εἶχε πρόβιτα πολλὰ καὶ μιὰν ἀγέλην·
 105   λέγω τον «"Ανθρωπε, μιθρέ, ἔξηχε, δαιμονιάρι,
 δὲν ἔνε πέτρα πούποτε νὰ κάτζῃς, ἀφορμάρι,
 μὰ κάθισες, ταλαιπωρε, ἀπέξω στὸ ξιφάριν
 καὶ τραγωδεῖς καὶ κελιδεῖς ἔμορφ' ἀναφανάριν;
 πῶς δὲ φοβᾶσαι μὴ σφαγῆς καὶ χάσῃς τὴν ζωήν σου;»
 110   'Εκεῖνος πάλιν λέγει με· «Πιάσε τὴν κεφαλήν σου,
 νὰ δῆς ποῦ λείπει ἥ μισή (φαίνονται τὰ μυαλά σου)
 καὶ κάλλιον νὰ ἐγύρευσες νά 'βρες τὰ καύκαλά σου».
 'Ως τὸ κουσα ἐντράπηκα βάλλω τὰ χέρια 'πάνω
 καὶ λείπει τὸ κεφάλι μου τὸ ἥμισο κιλάπανω·
 115   Στρέφομαι καὶ καθερωτῶ, ὑπάγω νὰ τὸ εῦρω·
 ἔπιασα δρόμον θλιβερόν, ὑπάγω νὰ τὸ πάρω·
 νπήντησα κ' ἐφώτησα ἐγνώριμον κανέναν

84 εντὰ 85 ἐπεντε | κεχρῆν. 86 ἐντράλισα | θιρῷ ἀπάνω 88 ἀπαλόν 91
 ποίσεις 92 πεῖγες | ἐπεῖκες | ἀπιδιάν ἀμώνην 93 φοβεῖσε 94 δεῖς δ. σώσης
 96 ὡσᾶν 97 τ ὄχεις κομμένο 99 μάνισε | θυμωμένος 100 φαρμακολένος 103
 ὡσᾶν κριτής ἔπεζεν 104 διπρός 106 κάτζεις 108 τραγωγωδεῖς | απ ἀναφω-
 νάριν ? 109 φοβᾶσε 110 πίασε 111 δεῖς π. λείπη 112 κάλιον | νάβρες 113
 τ' ὄκουσα | βάλω τὰ χέριαπάνω 114 ἥμισο καὶ ἀπάνω 115 καθ' ἐρωτῶ

ἄνθρωπον ἐκ τὴν χώρα μας, δημοιὸν ὁσὰν ἔμέναι·
 «Εἰπέ με, φίλε, ἀληθῶς εἰδεῖς τὴν κεφαλήν μου,
 120 νὰ τὴν θέσω στὸ τόπον της ἀπὸ τὴν ἐντροπήν μου;»
 Λέγει με· «Εἶδα τὸ πουνρό, φίλε, τὲς ἀλωποῦδες·
 εἴχασιν τὸ κεφάλι σου, ἔπαιζον ὡς δορκάδες·
 στὰ ὅρη τὸ ὑπῆγασιν, ἄμε καὶ νὰ τὸ εῦρης.
 'Αψύς, γουργὸς ἐστράφηκα, τρέχω ἀναμαλλάρις·
 125 εὐρίσκω τὸ κεφάλιν μου καὶ τὸ ἡμίκρανόν μου·
 εἴχασίν το στὰ δόντια τους κ' ἔγῳ ἀπὸ τὸ κακόν μου
 ἔσυρα τὸ ὁρβόδόπουλον, ἐπῆρα τὸ κεφάλι·
 ἔβαλά το στὸν τόπον του, ἐκόλλησά το πάλιν·
 μὰ πάντα τὸ σημάδιν του φαίνεται καὶ ὁ τόπος.
 130 'Ἐπῆρα τὸ δισάκκι μου στὸ νῶμόν μου ἀκόπως
 καὶ τὸ ὁρβὸν στὸ χέριν μου· ἐπίσσασα κυνήγιν,
 περδίκια νησσάρια· ἐστράφηκα στὸ σπίτιν·
 πολλὰ τὸ ἐκαμάρωσεν ἡ μάνα μου μεγάλως·
 135 ἐδώκε με δύο σπυριὰ κολοκύθας μεγάλα·
 ἐφύτευσά τα εἰς τὴν γῆν ἐφύτρωσαν εὐθέως·
 ἀνέβηκα στοὺς οὐρανοὺς ἀπὸ φύλλον ὡς φύλλον
 τὴν πύλην ἐσυγκρότησα· ἀπολογήθηκε με.
 «Τίς εἶσαι; πόθεν ἐφθασες; τί θέλεις; τί γυρεύεις;»
 «Ἐγὼ εἰμαι ἀπὸ τὴν γῆν ἄνθρωπος . . . .

. . . . .

118 ὡσὰν 119 ἵδες 121 ταῖς ἀλωποῦδαις. 122 ἐπεζον 123 εῦροις 124
 ἀφοῖς γουργοῖς | ἀναμαλλάρις 128 ἐκάλισα 130 δισάκι μ. στὸνόμον 132 νι-
 σάρια | σπήτην 134 σπιρία.

Λέξεις σημειωτέαι.

'Αγγεῖο 70, ἀγορίτζιν 4, ἀκρη ἡ 59, ἀλωνῖζω 83, ἀλώνιν 82, 91, ἀλωποῦ-
 δες 121, ἀμόνιν 91, ἀναμαλλάρις 80, 124, ἀναφανάριν 108, ἀνεβαίνω 34, 66,
 77, 136, ἀντάμα 14, ἀπαλόν, τὸ 88, ἀπιδέα 82, 83, 93 ἀπολογήθηκε 137, ἀπο-
 μνοῖςω 8, ἀπονίφτω 13, αὐθεντίτζις 6, ἀφορμάρις 90, 106, ἀψὺς 124.

Βαρεμένος 76, βαστάζω 70, βαφτίζω 15, 31, 42, βουβάλια 94, βουβαλοζεύ-
 γαρα 84, βρίσκω 112, βρωμισμένο 74.

Γέμιω 56, γεράκι 48, γουργὸς 124, γυρεύω 97, 138,

Δαιμονιγάρις 89, 105, δαμὶ 67, δισάκκι, τι 47, 52, 53, 130, δόντια 120, δορ-
 κάδες 122.

Ἐβαφτίζω 15, ἐβγάλλω 45, ἐγνώριμος 117, ἐκκλησιάζω 17, ἐμυαλὸς 72,

ἐντρανῆς (= ἐντραλίζω: διαλεκτισμὸς) 86, ἔξηχος 105, ἔξορθῶν 16, ἐπεριπάτουνα 55, εὐγοδῶν 16, ἐφέω 42, ἐφτά 84.

Ἡμίκρανον 125.

Θέτω: ἔθεκα 75, θωρᾶ 65, 86.

Καθερωτῶν 115, κάλλιον 102, κάλλιος 22, κάμπιος 55, κατεβαίνω 35, 41, 63, καύκαλο, ον 71, 102, καυχή, ἵν 71, 97, 114, 122, 125, 127, κεχρί, ἵν 82, 85, κολλᾶ 128, κολοκύνθη 134, κοντάριν 102, κορνιταχτός 87, κοῦπα 73, κόφτω, κομένο 71, 97, κούτρουλλος 80, κρεμνῖζω 93, κῦρις 6, 31, 75.

Λιβάδιν 66.

Μάνα, ἡ 133, μανιζω 99, μανίτζα 32 μάτια 86, μητέρα 37, 45, μεταστρέψω 64, μυαλὸ 87, 111.

Νερὸ 57, νησσάρια 49, 132, νῶμος 53, 130.

Ξεκαυκαλισμένος 80, ξένια, τὰ 25, ξεροπηγάδιν 65, ξεροπηγαδίτζιν 79, ξιφάρι, ἵν 102, 107.

Οίκονομά 34, ὀδρόδος 20, 104, ὀρδινὶά 40, ὀρτύκια 50, οὐλοι 29.

Παγαίνων 37, 48, 63, παιδίτζιν 4, παιόνω 54, 127, πάτος 67, 69, πεθυμῷ 46, πέρδικες 49, περδίκια 102, περιστέρια 52, πετούμενα 50, πετρωτά, τὰ 48, πγάνω 49, 60, 110, 115, 116, 139, ποιῶ: ποίω, σης, σῃ, σωμεν, ἔποικα 8, 15, 23, 36, 64, 73, 91, πολυσπλαγχνικὴ 39, πολυπόθητη 45 πούποτε 106, πουρὸ 121.

Ῥαβδὶ 51, 131, ὁαβδόπουλλον 127.

Σαλὸς 89, σημάδιν 129, σκαλῶνω 68, σουραύλι 103, σπίτι, -ιν, 14, 23, 132, σπυρὶα 134, στέκω 61, 63, στράτα 89, 100, συγκροτῶ 137, σύντεκνος 23, σύρνω 127, σώνω 13, 94.

Τραγῳδῶ 108, τριχορραβδίτζιν 78.

Ὑπαγαίνω 123 ὑπαντῶ 117.

Φαρμακωμένος 100, φάσες 49, φθάνω 58, 69, 138, φλογίζομαι 57, φυτεύω 135, φυτρῶνω 135, φωτίζω 43.

Χάνω, χαμένο 98, 109, χέρι, ἵν, γα 52, 54, 113, 131, χορταίνω 57, 74, 75.

Ἐν Πετροπόλει 24 Αὔγουστου 1909.

ΠΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

τριο

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Ἡ δι' αἰνιγμάτων ψυχαγωγική ἀπασχόλησις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἡς ἔχομεν πολυάριθμα δείγματα (Anthol. Palat. cap. XIV, ἀριθ. 101-115. Cougny cap. VII, ἀριθ. 6-81), φυσικὸν ήτο νὰ ἔχῃ ξηλωτὰς καὶ μεταξὺ τῶν μεταγενεστέρων λογίων. Ἡ βυζαντινὴ περιόδος εἶναι ἀρκούντως πλουσία. Ποιηταί, οἵον Ἰωάννης Γεωμέτρης, Ἰωάννης Μαυρόπους, Χριστόφορος Μυτιληναῖος, Θεόδωρος Πρόδρομος, Εὐστάθιος Μακρεμβολίτης καὶ ἔτεροι, ἀφῆκαν ἡμῖν πλεῖστα προϊόντα τῆς αἰνιγματικῆς αὐτῶν μούσης καὶ εὐφυίας. Πρόχειρα τὰ τούτων παλαιότερα αἰνίγματα Μιχαὴλ Ψελλοῦ (*Boissonade, Anecdota Graeca*, τ. 3. 429-434), Καισαρίου Δαπόντε, Καθρέπτης γυναικῶν. Ἐν Λιψίᾳ 1766, τ. 2, σ. 52-53), τὰ Βασιλείου τοῦ Μεγαλομάτου (*Boissonade αὐτόθι σ. 437-452*), τὰ τοῦ Αὐλικαλάμου (αὐτόθι σ. 453-355) καὶ ἔτερα πεζὰ ἀνωνύμου (Σάθα Μεσ. βιβλίον. τ. 5, σ. 569), ἔτι δὲ καὶ τὰ οὐκ διλύγα ἀνώνυμα ἵμβικά, ἄτινα πρῶτος ἔξεδωκεν ὁ καθηγητὴς Σ. Λάμπρος (Δελτίον τῆς ἴστορ. καὶ ἐθνολ. ἐταιρείας, τ. 2, σ. 152-166).¹

Τὰ τῶν βυζαντινῶν αἰνίγματα ἵσως δυνατὸν νὰ καταλογοποιηθῶσι ταχέως ἀνευ δυσχερειῶν, τὰ τῶν νεοελληνικῶν δημως χρόνων διεσκορπισμένα ὅντα ἐντὸς χειρογράφων χρήζουσιν εἰσέτι πολλῆς ἐρεύνης

'Ἐκ τοῦ προχείρου δημοσιεύω ἐνταῦθα 4 βυζαντινὰ αἰνίγματα εἰλημμένα ἐκ τοῦ 116-ου κώδικος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις μονῆς τοῦ Σταυροῦ, φύλ. 18.

1

Μέσον ἵσταμαι τοῦ πόλου καὶ τῆς γαίας·
τοίγραμμα εἰμί, συλλαβὴν φέρω μίαν·
τὸ ψῆφός μου ἀναβαίνει, αφν'·
καὶ δὲρευνήσας καὶ εὑρών με σοφός ἐστιν,
καὶ δὲρευνήσας καὶ μὴ εὑρών με
τὸ ἄλφα οὐκ ἐπίσταται.

Φῶς

¹) Πρόσθετος ἐν ἀνώνυμον παρὰ τῷ *Lambecius Comment I. IV. σ. 36.*

2

Ἐξων ποτ' ἔξων, πλὴν λόγου παντὸς δίχα·
νῦν ἀρτὶ θανὼν καὶ γέμιο παντὸς λόγου¹⁾).

Δέρμα προβάτου γεγραμμένον.

3

Πατήρ μαλλωτὸς παιδάριον ἀμάλλωτον τίκτει.
Οίδη παιδάριον ἀμάλλωτον, τίκτει μητέρα μαλλωτόν.

Ὥρνις καὶ ωδόν.

4

Ο πατήρ μου ἐγέννησε με ἐκ κοιλίας μητρός μου
καὶ ἐγὼ ἐγέννησα τὴν μητέρα τοῦ πατρός μου.

Άδαμ, Εὔα.

Βυζαντινῶν χρόνων ἵκαναὶ αἰνίγματα εὑρίσκονται καὶ ἐν τῷ 291ῳ
Κώδικι τῆς μονῆς Λειμῶνος (ἔτ. 1527) ἀλλὰ τούτων ἀντέγραψα τὰ
ἐφεξῆς τρία.

1

Ἡ ἀλήθεια.

Φῶς χρηματίζω καὶ λύχνος τοῖς χρωμένοις,
πρώτη πέλουσα τῶν θεοῦ θυγατέρων.

2

Τὸ ψεῦδος.

Ὑπόστασιν σχεῖν ἀδύνατον ἴδιαν
καὶ τὴν ἐνυπόστατον ἡττῶ πολλάκις.

3

Τὰ νεῦρ' ἀνωθῶ τὰ παραλελυμένα
καὶ τοὺς ὁρμόμονος ἀνεγείρω προπόνους.

Ἡ νεοελληνικὴ αἰνιγματολογία ἔχει ἔξοχον ἀντιπρόσωπον ἐν τῷ
ἀτόμῳ τοῦ Οὐγκροβλαχίας ἡγεμόνος Νικολάου Ἀλεξάνδρου Μαυρο-
κορδάτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος. Τούτου 13 αἰνίγματα
εὐφυῇ περιέσωσεν δὲ μοναχὸς Καισάριος Δαπόντες ἐν κώδικι

¹⁾ Πρβλ. Cougny σ. 270, ἀριθ. 34.

αὐτογράφῳ (σελ. 94-97) σωζομένῳ σήμερον ἐν τῇ μικρᾷ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κ/πόλει γυμνασίου «Ζωγράφειον». Τὸ κείμενον αὐτῶν ἔχει οὕτως:

Αἰνύγματα τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ σοφωτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγκοδοβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Νικολάου Ἀλεξάνδρου βοεβόδα.

α'. Ἡ Ἀμερική.

“Υδωρ περιρρεῖ γαῖαν, οὐ κατακλύζει·
ἔφ’ ἦς βροτοί γ’ οἰκοῦσι, Νωάχου γονί,
πελειὰς οῖς φανεῖσα πτοίαν ἐμβάλλει·
πιέζει σῶμα, φωτὶ λαμπρύνει ψυχάς·
διδοῦσ’ Ὄλύμπου πλοῦτον ἀπάγεις χρυσόν,
δεινοῦ γίγαντος ἐμπίπλαντος γαστέρα.

β'. Κάτοπτρον.

Ψυχῆς ἀμοιρῶ, ποικίλας ψυχὰς φύω,
κύω δ’ ἐκ γαστρὸς ἀκμὴν παγκάλους μορφάς,
ψυχᾶς ἀψύχους καὶ πνοὰς ἐφημέρους,
ἄθραυστος οὖσα καὶ ἐφήμερος μήτηρ.

γ'. Τὸ αὐτό.

“Οσα γε κόσμος τρέφει ἐν κόλποις φέρω
ξένη τις οὖσα καὶ καινὴ πανσπερμία·
νέος τε πρωτεὺς μυρίας ἔχω μορφάς·
θαμὰ κινοῦμαι, λίθος ἄψυχος πέλω.

δ'. Πυρετος λίθος.

“Ἄρην φιλοῦσα καὶ τὸν Ἡφαιστὸν θάλπω·
ἔχω δ’ ἀπηνὲς ἥτορ, ἀτεγκτα σπλάγχνα·
ἐρῶ σιδήρους καὶ φέρω πῦρ ἐν στέρνοις·
κροτοῦσα γεννῶ, οὐδ’ αἰσθάνομαι ὠδῖνος.

ε'. Ἡ χώ¹⁾.

Κόρης ἔχουσα κλῆσιν οὐκ εἰμὶ κόρη·
πάμφωνος εἰμί, ἀλλ’ ἀμοιρῶ καὶ γλώσσης·

¹⁾ Τοῦτο Καισάριος ὁ Δαπόντες (Καθρέπτης τῶν γυναικῶν, ἐν Λιψίᾳ 1766, τ. 2, σ. 53) παρέφρασεν οὕτω:

Κόρην μὲ δόνομάζουσι καὶ κόρη δὲν λογοῦμαι·
λαλῶ καὶ δλαις ταῖς φωναῖς καὶ γλῶσσαν ὑστεροῦμαι·
προφέρω λόγια καὶ μιλῶ, μὰ δὲν καταλαβαίνω,
οὐδὲ τραυλίζω λότελα, σωστά τὰ συντυχαίνω.

λόγους τε μὴ νοοῦσα μηνύω λόγους·
οὐδὲ ψελλίζω, ἀρτίως δὲ φθέγγομαι.

ς'. *Κάλαμος.*

“Υδατι χαίρω καὶ συνοικῶ βατράχοις·
θαμινὰ δὲ κλονοῦμαι μὴ πιὸν μέθν.
φῖλος τ’ ἀνθρώποις καὶ φιλούμενος πνέω,
φωνὴν ἀφιεὶς λιγυρὰν ἄνευ γλώττης.

ξ'. *Μῆσ.*

Θέτιδος υἱός, μὴ κόμπας¹⁾ εὐφημίαις·
ἔμιάς τε πρᾶξεις ζωγραφεῖς, στόμα μέγα;
«Βαιὸν μὲν εἴμι ζῷον, ἀλλὰ μάχομαι
βιαίοις ἔχθροῖς καὶ λέουσιν ἵκελοις».

η'. *Ἀράχνη¹⁾*

Τροφή μοι θήρα, οὐχ ἀλῶμαι δ’ ἐν λόχμαις·
πλέκω δ’ ἐγὼ δίκτυα οὐκ ὅν ἀλεύς·
πτωχοῖς τε φιλῶ συνδιαιτᾶσθαι βροτοῖς,
μικροῖς κορεννὺς πτηνοῖς μικρὰν γαστέρα.

θ'. *Μέλαν.*

‘Αψύχου γαστρὸς ἐκβλύζει μέλαν νέκταρ·
χθόνα λευκὴν ποτίζον ὑγιαίνει νόον.

ι'. *Χρυσός^{2).}*

Εἴμι μὲν ὡχρὸς οὐδὲ ἰσχὺν πολὺν ἔχω,
δεσμούμενός τε πάλιν ἵπταμαι ὥξτα·
ἐν γῆς δὲ μυχοῖς σὸν πόννοις γεννώμενον
θάπτουσιν αὐθίς ἐν γῇ με τεθνηκότα.

¹⁾ Παρέφρασε καὶ τοῦτο ὁ Δαπόντες (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 53).

Μὲ τὸ κυνήγι πάντα ζῶ, στὸν λόγγον δὲν πηγαίνω·
ψαρᾶς δὲν εἴμαι, δίκτυα καὶ πλέκω καὶ τὰ σταίνω·
μὲ τοὺς τυφλοὺς εὐδίσκομαι καὶ δὲν ἔχω πτωχείαν,
καὶ μὲ μικρὰ πουλιὰ γεμίζω τὴν κοιλιάν.

²⁾ Παράφρασις τοῦ Δαπόντε.

Κίτρινος εἴμαι καὶ χλωμός, πολλὴν δύναμιν ἔχω·
μὲ δένουσι καὶ μὲ σφαλοῦν, ἐγὼ φεύγω καὶ τρέχω·
εἰς τὰ ἐντόσθια τῆς γῆς γεννησοῦμαι ὁ καῦμένος
καὶ πάλιν μὲ θάπτουν στήν γῆν σὰν νά μουν πεθαμμένος.

ια'. Δησιής.

Ζῆον πονηρὸν εἰμί, ἔχθρὸν τ' ἀνθρώποις·
τὸ φῶς δὲ φεῦγον τῆς νυκτὸς πέλω φύλον
φάραγγας οἰκοῦν· οὐκ εἰμὶ δὲ τετράπουν
θανὸν γῆς ἀνάξιον· ἀήρ μοι τάφος.

ιβ'. Βελόνη.

Φυὴν σιδηροῦς καὶ μονόφθαλμος πέλω,
βροτοὺς δ' οὐ κτείνω, ἀλλὰ μάλισθ' ἡδύνω,
ἀπαλὰ κεῖρες εὐφυῶς τ' ἄγουσί με·
ἀροῦσι καὶ σπείρουσι φαιδρῶς ἀρούρας,
ἄ βλαστάνουσι ποικιλοχόρους πόας,
νέφους ἵκμάδι μηδαμῶς ποτισθεῖσαι.

ιγ'. Μαγνήτης.

Πετρῶν ἀμιορῶ, ἵπταμαι δὲ τῷ πόθῳ,
θίγω τὸ ἔρωτι γηγενῆς ἐών πόλον·
περιπολῶ δὲ γαῖαν, ἡς γονὴ πέλω,
βροτεῖον σώζων κινδύνων ἀλὸς γένος.

20 Σεπτεμβρίου 1909.

ΑΙ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΕΛΑΙΑΙ

τρο

Α ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ

‘Η ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐλαία (ἐλιὰ) συνδέεται παλαιόθεν προλήψει λαϊκαῖς.

Τῆς λαϊκῆς προλήψεως μαρτυρίαν ἔχομεν ἐν τῷ χρονικῷ Μαλάλα λέγοντος περὶ τῆς Ἰσραήλεως ὅτι εἶπε τῷ Ὁρέστῃ· «Ο ἐμὸς ἀδελφὸς τοῦ Πελοπείου γένους σῆμαντρον ἔχει ἐλαίαν ἐν τῷ ὥμῳ· προσεσχηκυῖα δὲ ἐπὶ τὸν ὥμιοπλάτην αὐτοῦ τὸν δεξιὸν είδε τὸ Πελόπειον σύσημον ἔχοντα αὐτόν, καὶ περιεπτύξατο τὸν Ὁρέστην»¹⁾). Καὶ σήμε-

¹⁾ *Malalae, Chronographia* ed. G. Dindorfii, Bonae 1831 σ. 138-139.

ρον αἱ ἔλαιαι εἰναι σημεῖον ἀναγνωρίσεως δύο ἀτόμων παλαιόθεν πᾶσιν διακοψάντων σχέσιν καὶ μὴ ἀναγνωριζομένων εἰς πρώτην συνάντησιν. Περὶ αὐτῆς ὡς μέλους τοῦ δέρματος οἱ ἱατρικοὶ συγγραφεῖς θὰ λέγωσι τι, ἀλλὰ νῦν οὐκ εὐκαιρῶ εἰς παραγωγὴν τῶν χωρίων αὐτῶν. 'Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις: Οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ψελλός, καλοῦσι τὴν ἔλαιαν ἀκροχορδόγην («τὴν δὲ στενὴν ἔχουσαν ἀκροχορδόνην, τὸ γάγγλιον δὲ συστροφὴ νεύρου πέλει»¹⁾), ταῦτώνυμον τοῦ παλαιοῦ ἀκροχορδόνων, περὶ λέγουσιν ἵκανὰ οἱ ἱατροί. 'Ἐν γλώσσαις: «ἀκροχορδόνη ἡ μυρμηχία»²⁾. 'Ιωάννης ὁ Ζωναρᾶς ἐν τῷ Λεξιαρῷ: «ἀκροχορδόνες αἱ ἐν τῷ προσώπῳ ἔλαιαι»³⁾

Πολλαὶ εἰσὶ καὶ νῦν αἱ περὶ μιροφῆς καὶ θέσεως τῆς ἔλαιας δοξασίαι, ἀλλὰ μὴ ἔχων πρόχειρα τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαιοῦντα βιβλία τῶν ἡμετέρων λαογράφων, δημιοσιεύω περίεργον περὶ αὐτῆς ἀρκούντως παλαιὸν κείμενον, οὐτινος ἵκανὰ γινώσκονται ἀντίγραφα, ἐπ' ὅνόματι Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, κατὰ τοὺς δύο προσχείρους μουν Πετρουπολίτας κώδικας 180 καὶ 575, ὃν δὲ μὲν πρῶτος 18ου (φύλ. 153), δ' ἕτερος 17ου αἰῶνος. 'Η ἐν τῷ πρώτῳ ἐπιγραφῇ: «Περὶ ἔλεων φυσιογνωμία» (φ. III—IV).

ΠΕΡΙ ΕΛΑΙΩΝ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

'Εάν ἐστιν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀνδρός, πολλῶν ἀγαθῶν ἔσται κύριος ἔαν δὲ εἰς τὸ μέτωπον τῆς γυναικός, ἡ γυνὴ βασιλεύσει ἡ μεγίστη ἔσται.

⁵ 'Εάν ἔξω τῶν ὀφρύων τοῦ ἀνδρός, λαμβάνει γυναικα ἀγαθὴν καὶ εὔμιορφον ἔαν δὲ εἰς γυναικὸς καὶ ἔστιν ἡ χροιὰ αὐτῆς πυρρά, λαμβάνει ἄνδρα πλούσιον καὶ εὔμιορφον ἔαν δὲ ἐπὶ τῶν ὀφρύων τοῦ ἀνδρός, οὐ δεῖ συζυγῆναι αὐτόν, ὅτι πέντε γυναικῶν ἀνὴρ γενήσεται τὸ αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῆς γυναικός.

'Εάν ἦ εἰς τὴν ὁῖνα τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ χροιὰ αὐτοῦ ἔσται πυρρά,

¹⁾ Boissonade, Anecdota graeca, τ. I σ. 229.

²⁾ Ἐρρ. Στεφάρον, Θησαυρ. ἔκδ. Didot. τ. I, σ. 1349.

³⁾ Zonarae, lexicon. Lipsiae 1808 τ. I σ. 107.

⁴⁾ Melampi ed U. M. de Laurendiere. Paris 1658.

10 ἀκόρεστος ἔσται τῆς συνουσίας, ὅτι καὶ εἰς τὸ κρυπτὸν ἔχει ἔλαιαν.
 'Εὰν ἦ εἰς τὴν ὁῖνα ἦ εἰς τὸν δφθαλμὸν τῆς γυναικός, ὅμοιώς ἀπο-
 βήσεται τῷ ἀνδρὶ, ὅτι καὶ αὐτὴ εἰς τὸ κρυπτὸν ἔλαιαν ἔχει.

'Εὰν εἰς τὸ πλάγιον τῆς ὁινὸς τοῦ ἀνδρός, ἔνητεύσει ἀπὸ χώρας
 εἰς χώραν· ἐπὶ δὲ γυναικὸς ἐν κακοπαθείᾳ γενήσεται, ὅτι καὶ εἰς τὸ
 15 κρυπτὸν ἔχει ἔλαιαν.

'Εὰν δὲ εἰς τὸ μάγουλον τοῦ ἀνδρός, πλούσιος γενήσεται· ἐπὶ δὲ
 γυναικός, ἐὰν εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σιαγόνος, ἐμπαθῆς ἔσται, ὅτι
 καὶ εἰς τὸ ὑπογάστριον ἔχει.

'Εὰν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἀνδρός, λήψεται γυναικα πλουσίαν καὶ
 20 καλήν.

'Εὰν εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἀνδρὸς ἔλαια ἦ, πολυφάγος ἔσται· ὅμοιώς
 καὶ ἐπὶ γυναικῶν.

'Εὰν εἰς τὸν πώγωνα ἔχει ὁ ἀνήρ ἔλαιαν, πλούσιος ἔσται χρυσίφ
 καὶ ἀργυρίφ· τὸ αὐτὸν καὶ ἐπὶ γυναικός, ὅτι καὶ εἰς τὸν σπλῆνα ἔχει.

25 'Εὰν εἰς τὰ ὤτα ἔχει ὁ ἀνήρ, πλούσιος καὶ εὐλογημένος ἔσται·
 τὸ αὐτὸν καὶ ἐπὶ γυναικός, ὅτι καὶ εἰς τὸν μηρὸν ἔλαιαν ἔχει.

'Εὰν εἰς τὸν τράχηλον ἔχει ὁ ἀνήρ, πλούσιος ἔσται καὶ εὐλογημέ-
 νος σφόδρα· τὸ αὐτὸν καὶ ἐπὶ γυναικός.

30 'Εὰν εἰς τὸν αὐχένα ἔχει δπίσω ὁ ἀνήρ, ἀποκεφαλίζεται· ἐὰν εἰς
 τὰς ψύας, πτωχὸς ἔσται καὶ ἀτυχῆς βαστάζων γένους· τὸ αὐτὸν καὶ
 ἐπὶ γυναικός.

'Εὰν εἰς τοὺς ὄμιους, δέσμιος ἔσται καὶ θλιβόμενος.

'Εὰν εἰς τὴν μάλην, λήψεται γυναικα πλουσίαν καὶ καλήν· τὸ
 αὐτὸν καὶ ἐπὶ γυναικός.

35 'Εὰν εἰς τὰς χεῖρας, πολύτεκνος ἔσται· τὸ αὐτὸν καὶ ἐπὶ γυναι-
 κὸς δηλοῦ.

'Εὰν εἰς τὸ στῆθος, πένης ἔσται· τὸ αὐτὸν καὶ ἐπὶ γυναικὸς δηλοῖ.

'Εὰν ἐπάνω τῆς καρδίας, πολυπόνηρος ἔσται· τῇ δὲ γυναικὶ τοῦτο
 συμβαίνει, ὅταν εἰς τὸν μαστὸν τὴν ἔλαιαν ἔχει.

40 'Εὰν εἰς τὴν κοιλίαν, φάγοι ἀμφότεροι ἔσονται.

'Εὰν εἰς τὸν σπλῆνα, ἐμπαθεῖς καὶ ἐπίνοσοι.

'Εὰν εἰς τὸ ὑπογάστριον, ἐμπαθεῖς ἔσονται.

'Εὰν εἰς τὸ κρυπτόν, ἄπληστοι ἔσονται ὑπὸ τῆς συνουσίας.

'Εὰν εἰς τὸ φυσικόν, ὁ μὲν ἀνήρ ἀρρενόγυνος ἔσται, ἡ δὲ γυνὴ
45 τούναντίον.

'Εὰν εἰς τὸν μηρόν, πλούσιοι ἔσονται.

'Εὰν εἰς τὰ γόνατα, λήψεται γυναικα πλουσίαν ἡ δὲ γυνὴ εἰς
μὲν τὸ δεξιὸν γόνυ εἰ ἔχει, ἀγαθὴ ἔσται, εἰ δὲ εἰς τὸ ἀριστερόν, πο-
λύτεκνος ἔσται.

50 'Εὰν εἰς τὸν ἀστράγαλον ὁ ἀνήρ, ἀπρόσωπον ποιεῖ ἀπὸ τῆς χιτω-
νίας, ἡ δὲ γυνὴ τὸν ἄνδρα ἀπὸ τῆς ἔξουσίας.

'Εὰν δὲ εἰς τοὺς πόδας ἔχουσιν ἐλαιάν, πολύτεκνοι ἔσονται.

Σημείωσαι οὖν τὸ ἐπὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἔὰν ἢ ἡ ἐλαία εἰς
τὰ δεξιὰν μέρη, πλούσιοι καὶ ἀγαθοὶ πάντων γενήσονται· εἰ δὲ ἢ εἰς
55 τὰ εὐώνυμα, ἐμπαθεῖς καὶ πιωχοὶ ἔσονται.

Τέλος περὶ ἐλαιῶν.

1 Νοεμβρίου 1909.

[Τὸ «περὶ ἐλαιῶν τοῦ σώματος» συνταγμάτιον ἔξεδόθη τὸ πρῶτον ἐξ ἀγνώ-
στου μέχρι τοῦδε κώδικος ἐν ἐπιμέτρῳ τῆς Ποικίλης Ἰστορίας τοῦ Αἰλιανοῦ ὑπὸ¹
Καμίλου Περούσκου (ἐν 'Ρώμῃ 1545 φ. 110β-111α) ἄλλη δ' ὅμως ἔκδοσις αὐ-
τοῦ δὲν ἔγινεν. Οἱ πετρουπολιτικοὶ κώδικες, ἐξ ὧν ἡ προκειμένη ἔκδοσις τοῦ κ.
Παπαδοπούλου Κεραμέως, εἰναι μὲν μεταγενέστεροι τῆς ὁμαϊκῆς ἐκδόσεως,
ἄλλα πιθανῶς δὲν ἀντεγράφησαν ἐκ ταύτης, ὡς δυνάμεθα νά εἰκάσωμεν ἐκ τινῶν
διαφορῶν τοῦ κειμένου. Αναγράφομεν ὅδε τὰς διαφόρους γραφάς τῆς ἐκδόσεως
τοῦ Περούσκου:

1 εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ἀ. ὃ εἰ δὲ γυναικὸς—χροίᾳ 6 εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ὁ

9 ἡ χροίᾳ 14 γυναικὸς κακοποδίνα γ.—εἰς κρυπτὸν 16 ἔὰν εἰς τὸ μ. 27
πλ. ἔσται σφόδρα· ὅμοιώς καὶ ἐπὶ γ. 30 ὅμοιώς καὶ ἐπὶ γ. 33 34 καλήν· καὶ
ἡ γυνὴ ὅμοιώς. 35 ἔσται καὶ ἡ γυνὴ ὅμοιώς. 37 ἔσται, καὶ ἡ γυνὴ ὅμοιώς

44 ἀρρενόγυνος 47-48 γυνή, εἰ μὲν εἰς τὸ δ. γ ἔχει 52 Εἰ δὲ εἰς τοὺς π.
54-55 εἰ δὲ εἰς τὰ εὐ.

Σ. τ. Δ.]

ΚΑΙΣΑΡΙΟΣ Ο ΔΑΠΟΝΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΕΚΔΟΤΗΣ
ΤΟΥ „ΚΑΘΡΕΠΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΩΝ“

ΓΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Ἡ κατωτέρῳ αὐτόγραφος ἐπιστολὴ Καισαρίου Δαπόντε ἀντιγραφεῖσα ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 32 κώδικος τοῦ ἐν Κ/πόλει Ζωγραφείου γνωρίζει ἡμῖν νῦν τὸ πρῶτον τὸν τὰς δαπάνας καταβαλόντα πρὸς ἔκδοσιν τοῦ διασήμου στιχηροῦ συγγράμματος ἐκείνου. ὅπερ ὀνομάσθη Καθρέπτης Γυναικῶν. Ἐκτυπωθὲν ἐν Λιψίᾳ ἔτει 1766^φ, ἀφιέρωται Ἐλένῃ Μανδροκορδάτου. Τὰς δαπάνας κατέβαλεν εἰς φιλόπαιδος ἐν Γιασίῳ πραγματευτῆς ὀνόματι Κωστῆς. Ο Δαπόντες ἐν τῇ ἐπιστολῇ, τῇ ἀπευθυνομένῃ ἔτει ἀναμφιβόλως 1766^φ Προκοπίῳ ἡγουμένῳ τῆς ἐν Γιασίῳ μονῆς Γαλατᾶς, μνημονεύει ἐν αὐτῇ δύο ἔτερα ποιήματα αὐτοῦ στιχηρά, τὸ Θέατρον Βασιλικὸν καὶ Ἐξήγησιν τῆς Θείας Λειτουργίας, ὃν μόνον αὕτη ἔξεδόθη ἐν Βιέννη ἔτει 1795^φ. Πρβλ. É. Legrand, Éphémérides Daces. Paris 1880-1888, τ. 3. σ. LIII-LV καὶ LXXV-LXXX.

Ἐπιστολὴ Καισαρίου Δαπόντε πρὸς Προκόπιον ἡγούμενον
τῆς ἐν Γιασίῳ ἱερᾶς καὶ αὐθεντικῆς μονῆς τοῦ Γα-
λατᾶ ὑποτελούσης εἰς τὸν Παράγιον τάφον.
, αψξς' Ἀπριλίου κε'.

Τῆς πρὸς τὴν σὴν πανοσιότητα ἐπιστολῆς μου τὰ αἴτιά εἰσι ταῦτα. Πρῶτον, νὰ ἐρωτήσω τὰ περὶ τῆς ἐφετῆς ὑγείας σου· δεύτερον, νὰ τὴν φανερώσω τὴν ἐν Θεῷ ἀγίῳ ὑγείᾳν μου· τρίτον, νὰ τὴν παρακκλέσω διὰ τοὺς ἐπιφέοντας τὸ παχύν μου, τὸν τε πανοσιώτατον προηγούμενον καὶ Σεοχρείμ καὶ τὸν δσιώτατον γέροντα Χατζῆ καὶ Διονύσιον, τοὺς πλέον τιμίους καὶ καλοὺς ἀδελφοὺς τῆς

καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ βασιλικῆς μονῆς, τῆς ποτὲ μὲν τοῦ Χειμάρρου, πρώην δὲ τοῦ Εὔρωποτάμου καὶ νῦν τοῦ Χλωροποτάμου ἐπικαλουμένης. νὰ τοὺς δεχθῇ ἀδελφικῶς καὶ νὰ τοὺς συστήσῃ εἰς τοὺς ἀρχοντας καὶ πραγματευτάς, τοὺς φίλους της, ὡς ἀρχαρίους καὶ ἀπειρους τῆς αὐτόσε συνηθείας καὶ τάξεως. Τέταρτον, νὰ ἀσπασθῇ ἐκ μέρους μου, νὰ χαιρετήσῃ καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν κύριον Κωστῆν, ὃπου (ἢς εἰναι πολύχρονος, ἢς ἔχῃ τὴν εὐχὴν τοῦ τιμίου στκυροῦ καὶ τῶν σαράντα ἀγίων μου) ἐτύπωσε τὸ βιβλίον μου, διπού διομάζεται Καθρέπτης γυναικῶν μέση εἰς τὸ δόποιον ἵδον ἀληθινὰ τὸν πρὸς τὸ πτωχὸν ἥμῶν γένος τῶν Ρωμαίων πλούσιον ζῆλον του καὶ τὴν πρὸς ἐμὲ τὸν ἀνάξιον οὐ μετρίνα ἀγάπην του. Ὁ πανάγαθος Θεός νὰ τὸν πληρώσῃ τὰ ἔξοδα, τὰ δέκα πρὸς δώδεκα τολμῶ καὶ λέγω ἐγώ· ἡ δὲ ἀγαθότης του καὶ δεκαπλάσια δύναται ὡς Θεοῦ καὶ ἐκατονταπλάσια. Μὴ θαρρῇ δὲ ἡ ἀγάπη του, διτι δὲν πληρώνω καὶ ἐγώ τὸ χρέος μου ἀλλ' ἢς ἡξεύρη, διτι καὶ εἰς τὴν Πόλιν καὶ ἀλλοῦ πολλῶν φίλων ἔγραψκ παρακληῶντας αὐτοὺς νὰ τρέξουν νὰ ἀγοράσουν καὶ δι' αὐτῶν ἄλλους· καὶ ἔχω καὶ εἰς τὸν Θεόν νὰ τὰ μοσχοπωλήσῃ· μόνον ἢς μὴ βιάζηται, ἀλλ' ἢς βιασθῇ νὰ τυπώσῃ καὶ τὸν ἄλλον τόμον, ἢτοι τὸν πρῶτον. διτι δίχως ἔκεινον ἢς ἡξεύρη ὁ κύριος Κωστῆς διτι εἰναι τὸ ἴδιον παραδείγματος χάριν ὡσὰν νὰ ἐγέννησεν υἱὸν μὲ ἔνα μάτι, ἢ μὲ ἔνα χέρι, ἢ μὲ ἔνα ποδάρι καὶ τὰ ἔξης. Καὶ ἀν πρέπει καὶ τὸν βαστᾶ ἡ πατρικὴ καὶ εὐπλαγχνικὴ του καρδία νὰ βλέπῃ τὸ παιδί του κουλλὸν ἢ χωλὸν ἢ μονόφθαλμον, καὶ ἀν δίκαιιον καὶ τιμή του, φρόνιμος εἰναι καὶ ἢς τὸ κρίνην. Ὡς τόσον ἐγώ τὸν εὔχομαι καὶ τὸν εὐχαριστῶ πάλιν καὶ πάλιν καὶ πολλάκις διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ χάριν, ἦγουν τὴν ἀνχγέννησιν τοῦ παιδιοῦ μου· μὲ τὴν δούλιαν τί νὰ εἴπω τώρα; νὰ εἰναι ὥραις καλαῖς, πῶς ἐσυγγενεύσαμεν ἢ ἐσυμπειθεριάσαμεν ἐγώ καὶ ὁ Κωστῆς· ἢ τί νὰ εἴπω; Μάθημε, ἀδελφέ, καὶ νὰ ἀληθεύσω σωστὰ πῶς ἐπάθημεν, διτι ὁ Κωστῆς πατήρ, ἐγώ δὲ γεννήτωρ. ἔκεινος ἔξοδιαστής, ἐγώ δὲ κοπιαστής, ἔκεινος τυπωτής, ὁ δὲ Καισάριος ποιητής; ὁ δόποιος πέμπτον εὐχαριστῶ καὶ ὑπερευχαριστῶ καὶ τὸν ἥγιον καθηγούμενον κύριον Προκόπιον, τὸν ἀληθῶς καὶ λόγιος, καὶ πράξειν εὐδοκιμοῦντα παρὰ Θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις καὶ λίαν προκόπτοντα· καὶ φιλῶ τὸ χέρι του, διτι δὲν ἀμφι-

βάλλω ὅτι διὰ τῆς Ἱερᾶς χειρὸς καὶ πανιέρου του στόματος τὸ Ἱερὸν αὐτὸ ἔργον τετέλεσται καὶ τύποις ἐκδίδεται. "Ἄν ἀξιωθῶ δὲ νὰ ἀκούσω, πῶς μὲ τὰ μέσα αὐτὰ καὶ ὁ ἄλλος τόμος τυπώνεται, μάλιστα τῷρα ὅποῦ ἥλθε πάλιν αὐτοῦ καὶ αὐθεντεῖ ἡ δόμνη, εἰς τῆς ὅποιας τὸ ὄνομα εἶναι ἀφιερωμένον, καὶ ἡμπορεῖ νὰ τὴν συμπαραλάβῃ συνεργὸν ἢ καὶ αὐτουργὸν συνεργίζει τοῦ κρείττονος, θέλω παρατήσει ὅλο τὸ γῆρας καὶ λάβῃ δλας μου τὰς δυνάμεις, καὶ θέλω σηκωθῆ τρέγοντας μὲ τὰ τέσσαρα νὰ ἔλθω αὐτοῦ ἀτός μου, νὰ φιλήσω καὶ τὰ ποδάρια του. "Οταν ὅμως πρὸς τούτοις καταξιωθῶ νὰ εὐχαγγελισθῶ, πῶ; καὶ ὁ τόμος τῆς Ἐξηγήσεως τῆς θείας λειτουργίας, ἔτι δὲ καὶ ὁ ἄλλος ὁ τόμος, Τὸ θέατρον τὸ βασιλικόν, νὰ τυπωθοῦν (καὶ αὐτοὶ ἀπεστάλησσιν καὶ ἐπῆρχν τὸν δρόμον καὶ τρέχουσι), τότε βέβαια θέλω γείνη ἐρχόμενος τοῦ κυρίου μου Προκοπίου καὶ δοῦλός του καὶ αἰώνιος, διὰ τὸν ἄλλον δὲ Τράπεζα πνευματική, τὸν ὄνομαζόμενον, τόσον πολλὰ δὲν μὲ μέλλει. "Εκτὸν παρκακλῶ νὰ μὲ φωνεώσετε πόσα ἑτύπωσε· χίλια; καὶ ἂν ἑτύπωσε χίλια, πέφτουν καὶ εἰς ἐμένα τῷ λόγῳ τῆς ὄμοιοπατρίας τὰ πεντακόσια. Ἐγὼ δὲ ὡς ἔνας συμπέθερος καὶ εἰς τὰ ἔχατὸ εὐχαριστοῦμαι, ἐν εὐχαριστήται καὶ ὁ συμπέθερος· εἰ δὲ μή, καὶ εἰς τὰ δέκα καταβκίνω σὰν ἔνας μικρινὸς συγγενῆς καὶ καλόγηρος. Τέλος πάντων καὶ εἰς τὸ ἔνα σὰν ἔνας πτωχός, καὶ ἐκεῖνος καλόγηρος· μόνον νὰ τὸ ἴδω, τί μάτικ ἔχει τὸ παιδί μας, δῆτι ἀκόμη δὲν ἀξιωθηκα. "Ἐβδομόν, νὰ μὲ ἀποκριθῆτε διὰ τὸν Κωστῆν, παρκακλῶ περιπόθητε, διὰ νὰ μὲ εὐχαγγελίσητε. "Ογδοον, πῶς ἑτάληθη καὶ ὁ ἄλλος τόμος νὰ τυπωθῇ, ὡσὰν νὰ πῆς νὰ ιστρευθῇ τὸ παιδί, νὰ λάβῃ καὶ τὰ λοιπὰ μέλη, μὴ μείνῃ μιτὸν ἔως τελους καὶ τέρχει ταῦτὸν εἰπεῖν καὶ παράσημον· ὁ μὴ γένοιτο, νὰ τὸ πάθω καὶ αὐτὸ ὁ πατέρχει ἐγὼ ὁ καλότυχος καὶ ἀντίς νὰ χαίρωμαι. νὰ τὸ θωρῶ νὰ πικραίνωμαι. Καὶ τὴν ποθουμένην καὶ κατὰ Θεὸν ὑγείαν τῆς ἔνκτον· τὸ δὲ τελευταῖον καὶ δέκατον, δταν ἔλθω καὶ ἀνταμωθοῦμεν, τότε τὸ λέγω τῇ ὑμετέρᾳ πανοσιότητι, ἡς τὰ ἔτη ἔστωσαν θεόθεν εἰς πολλὰ καὶ θεάρεστα. 'Αμήν.

'Εν Πετρουπόλει τῇ 1 Νοεμβρίου 1909.

ΑΣΜΑΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΩΖΟΠΟΛΕΩΣ

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΑ ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤ. Δ. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Τῶν ἡσμάτων τῆς προκειμένης συλλογῆς τὰ δηλούμενα διά τῶν ἀρκτικῶν γραμμάτων Κ. Κ. συνέλεξα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ συμπολίτου μου κ. Κωνσταντίνου Κλωνῆ, ὃστις εἶχεν ἀποστηθίσῃ ταῦτα ἐκ παιδικῆς ἡλικίας (πρὸ 50-55 ἑτῶν) ἀκούων παρὰ γραίας συγγενοῦς του. "Ητο δ' αὐτη ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου Θαλλείδου, τοῦ ποιήσαντος πλὴν ἄλλων καὶ τὸ κοινότατον ἄλλοτε ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐρωτικὸν ἡσμα, τὸν Θοηρωδὸν τοῦ νεκροταφείου («Εἰς τὸ ἁένμα τῆς ζωῆς μου κλπ.»). Ἀπὸ ἑτῶν τὰ πλεῖστα τῶν ἡσμάτων τούτων ἔπιασαν ἀδόμενα ἐν Σωζοπόλει, ἡ δὲ διάσωσις αὐτῶν ὀφείλεται εἰς τὸ ἴσχυρὸν μνημονικὸν τοῦ θαλεροῦ πρεσβύτου. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἔδονται μέχρι τοῦδε συνηθέστατα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει.

'Ἐν Σωζοπόλει.

A'.

'Ἐψὲς βραδὺ κοιμήθηκα 'σὲ μιᾶς ἔανθῆς ἀγκάλη,
'σὲ μιᾶς ψηλῆς, 'σὲ μιᾶς λιγνῆς, 'σὲ μιᾶς δαχτανοφρύδας,
ποῦ χε τὸ μάτι σὰν καυκί, τὸ φρύδι σὰ δαχτάνι,
ποῦ χε τὸ ματοτσάμπουρο σὰν τῆς ἐλιᾶς τὸ φύλλο.

5   T' ἀκόμη δὲ κοιμήθηκα, λίγο ὑπνο νὺ πάρω,
ἀκοῦς δῆμ πόρτα καὶ βροντᾶ, δὸγ κράχτη καὶ φωνᾶζει.
«Ξύπνα, ψηλέ, ἔνπνα λιγνὲ κι' ἀγγελοκαμωμένε,
σουμαίνον, ψάλλον οἱ ἐκκλησίες κι' οὐλα τὰ μαναστήρια,
σουμαίνει κι' ἡ ἀγιά Σοφιά, τὸ μέγα μαναστῆρι,
10   μὲ τετρακόσια σούμαντρα κ' ἔξηνταδυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς, καὶ διᾶκος.
Δεξιὰ μεριὰ ὁ βασιλές, ζερβιὰ ὁ πατριάρχης,
καὶ ψάλλουν τὸ Χερουβικὸ καὶ τὴν Τιμιωτέρου.
Καὶ κεῖ ποῦ ψάλλει ὁ παπᾶς καὶ θυμιατίζει ὁ διᾶκος,

15 φωνὴ τοῖς ἥρτ' ἔξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἄγγέλου στόμα.
 «Πάψε, παπᾶ, δὴ ψαλμουδιὰ καὶ διᾶκο τὸ θυμιάμα,
 γιατ' εἶναι θέλημα θεοῦ ή Πόλη νὰ τουρκέψῃ».

ΣΗΜ. Παραλλαγαί : 'I. Νικολάου, ἡ Ὁδησσὸς σ. 317 (Βάρνης).
 Παναθήναια τ. Θ' σ 78. 79 (Κυνουρίας). 'Αγ. Θέρου, Δημοτ. τραγούδια σ. 52. [Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως βλ. K. Krumbacher ἐν Sitzungsberichten der philos.-philol. u. der hist. Classe d. bayer. Academie d. Wissensch. 1901 σ. 335-6. Πολίτου, Παραδόσεις σ. 656. 'Ἐν τῇ σωζοπολιτικῇ παραλλαγῇ περίεργος εἶναι ὁ συμφυμός ἐρωτικοῦ ἄσματος, ἐπέχοντος θέσιν πρωτοτυποτάτου προοιμίου, καὶ τοῦ ἄσματος περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς διακοπῆς τῆς ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίας. — Σ. τ. Δ.]

Β'.

(Κ. Κ.)

Βγῆκε δὲ Νάνες 'ς τὰ βουνὰ κλεφτόπουλα μαζεύει,
 τὰ μαζεύει, τὰ σύναξε, τά κανε τρεῖς χιλιάδες,
 οὐληνυχτὶς τὰ δίδασκε κι' οὐλημερὶς τὰ λέγει·
 «Δὲ θέλω κλέφτες γιὰ τραγιά, κλέφτες γιὰ τὰ κριάρια,
 5 μόν θέλω κλέφτες γιὰ σπαδί, κλέφτες γιὰ τὸ τουφέκι,
 τριῶ μερῶ πορπατησὰ νὰ πάρουμε μιὰ νύχτα,
 νὰ πάμε νὰ πατήσουμε τῆς Νικολῶς τὰ σπίτια,
 πῶχει τὰ γρόσια τὰ πολλὰ καὶ τ' ἀσημένια πιάτα».
 «Καλὸ 'ς δὸ Νάνε πῶφτασε 'ς τῆς Νικολῶς τὰ σπίτια,
 10 πῶχει τὰ γρόσια τὰ πολλὰ καὶ τ' ἀσημένια πιάτα.
 — Γρόσια θὰ δώκω τὰ παιδιὰ φλουριὰ τὰ παλληκάρια,
 κι' ἀτός μου θέλω δὴγ κερὰ νὰ πάγω 'ς τὴ δουλειά μου».

ΣΗΜ. [Παραλλαγαί : Κορομηλᾶ, Ἀνθολογία 1838 σ. 4. Passow ἀρ. 30. Χασιώτου, Συλλογὴ δημ. ἄσμ. σ. 96-7 ἀρ. 11 σ. 125-6 ἀρ. 57. 'Αραβαντιν. σ. 103-4 ἀρ. 120. — Σ. τ. Δ].

Γ'.

Νά ἥμουν πουλὶ νὰ πέταγα, νά ἥμουνε χιλιδόνι,
 νὰ ἥμουν χρυσοφάναρο 'ς τὸ γ κάβο τῆς Καλιάχρας,

- νά φεγγα καὶ νὰ λόγιαζα τοῦ Ῥούσου δὴν ἀρμάδα,
πῶς κατεβαίνει παιζοντας, 'ς τὰ πρίμα βολτατζάρει,
5 καὶ εἰς τὰ δευτερόπριμα ὀρτσάρει, δὲ μαλνάρει,
νὰ εὔρῃ δὸ Τζιτζάερλη, γιὰ νὰ τὸν πολεμήσῃ.
'Επῆγε καὶ δὸν εὔρηκε πὸ καὶ πὲ δὴ Καλιάρα.
«Μπρέ φεύτη, μπρέ Τζιτζάερλη, μπρέ κλέφτη, μπρέ κουρσάρη,
10 ἔβγα νὰ πολεμήσουμε νὰ διοῦμ' ποιὸς θὰ νικήσῃ».
Μιὰ κανονιὰ δὸν ἔρρηξε, βουλιάζει τὸ καράβι
γιομίζ' ή θάλασσα παννιὰ κι' ὁ ἄμμος παλληκάρια.

ΣΗΜ. [Τὸ ἄσμα τοῦτο ἐξιστορεῖ τὴν καταβύθισιν πειρατικοῦ πλοίου, συμβάσαν πιθανῶς κατὰ τὴν καταδίωξιν τῶν πειρατῶν ἐν τῷ Αἴγαιῷ ὑπὸ τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ 1772-1774 (Βλ. ΙΙ. Κορτογιάννη, Οἱ Ἔλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ῥωσσοτουρκικὸν πόλεμον σ. 281 κέ.) — Σ. τ. Δ].

Δ'.

- Ω βασιλεῦ τοῦ οὐρανοῦ,
δῶσε με φρώτιση καὶ νοῦ,
δῶσε με φωνὴ καὶ μέλος,
διὰ νὰ εἰπῶ τὸ τέλος.
5 'Σ τοῖς εἰκοστρεῖς τοῦ Ἀπριλιοῦ,
ἀνήμερα τ' Ἀη Γιωργιοῦ,
ἡ ἀρμάδα δέω βγαίνει,
καὶ δὸ Λάμπρο περιμένει.
Καὶ μιὰ φιργάδα ἀπ' τὴ Τζιά,
10 πηγάίνει ἀνατολικά,
σαρανταδὺ εἰν' τουρκικά,
οὐλὸ μπαροῦτι καὶ φωτιά.
Πόλεμος μέλει νὰ γένη
περισσὸ γαῖμα θὰ τρέξῃ,
15 θάλασσα θὰ κοκκινίσῃ,
καὶ κορμάκια θὰ γιομίσῃ.
«Μάινα, βρὲ Λάμπρο τὰ παννιά.
— Δὲ δὰ μαϊνάρω, βρὲ πασᾶ,
τὰ σπαθιὰ θ' ἀκονιστοῦνε,
20 καὶ 'ς τὸν πόλεμο θὰ βγιοῦνε».
'Ρήγνει δὴμ πρώτη κανονιά,
καὶ τοῖς τρυπάει τὰ παννιά,

- έρχεται καὶ δὴ δευτερίνα,
καὶ τοῖς παίρνει πλῶρα, πρύμα.
25   "Οσ' ἄστρα εἰναι 'ς τὸν οὐρανό,
τόσα σαρίκια 'ς τὸ γιαλό,
τὸ «'Αλλάχ, 'Αλλάχ» φωνάζουν,
καὶ δὸ Μουχαμέτη κράζουν.

ΣΗΜ. [Τὸ γεγονός τῆς καταναυμαχήσεως τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ Λάζαρου Κατσώνη διὰ τῆς φρεγάτας αὐτοῦ Βορείου 'Αθηνᾶς τὴν 23 Ἀπριλίου 1789 δὲν γινώσκομεν ἄλλοθεν Δὲν πρόκειται δὲ βεβίως περὶ τῆς πρὸ τοῦ Δυρραχίου νίκης τοῦ Λάζαρου, διότι αὗτη ἔγινε τὴν 15 Ἀπριλίου, ἄλλως δὲ τὸ ἥσμα ἥρτῶς ἀναφέρει ὅτι ἡ φρεγάτα ἐκπλεύσασσα ἐξ Κέω καὶ διευθυνομένη πρὸς ἀντολὰς συνήντησε τὸν ἔχθρικὸν στόλον. Κατὰ δὲ τὰ ἐπόμενα ἔτη κατ' Ἀπρίλιον δὲν μνημονεύεται ἐπίσης ναυτικόν τι κατόρθωμα τοῦ Κατσώνη, ἄλλως δ' οὗτος τότε εἶχε πλείονα πλοῖα. Πρβλ. Λελέκου, 'Ἐπιδύρπιον σ. 35 - 7. — Σ. τ. Δ.].

E'.

(Κ. Κ.)

- Μαῦρο καράβι ἔπλεγε 'ς τὰ μέρη τῆς Κασάνδρας·
μαῦρα παννιὰ τὸ σκέπαζαν καὶ οὐρανιὰ σημαία.
«Μάινα, τὸν λένε, τὰ παννιά, ὃῃξε τοῖς γάμπιες κάτου
— Τράκο, λεβέντες, δώσετε, ἀπίστους μὴ φοβᾶστε,
5   ἐγώ εἰμι' δ Γιάννης τοῦ Σταθᾶ, γαμπρὸς τοῦ Μπουκουβάλα».

ΣΗΜ. [Τὸ ὑπὸ τοῦ ἀτελοῦς τούτου ἥσματος ίστορούμενον γεγονός εἰναι τοῦ 1807, ἐσφαλμένως δὲ παρὰ Passow τίθεται μεταξὺ τοῦ 1750 καὶ τοῦ 1760. Παραλλαγαῖς: Κορομηλᾶ, 'Ανθολογία, 'Αθ. 1838 σ. 9. Μανούσου, Τραγούδια Ἐθνικὰ Α' σ. 29 Passow ἀρ. 14. Σάθα, Τουρκοχρητουμένη 'Ελλάς σ. 586 Κ. Παπαρρηγοπούλου, 'Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τ. Ε' σ. 657 (Β' ἐκδ. σ. 683). 'Εθδομᾶς 1889 ἀρ. 15 σ. 2. — Σ. τ. Δ.].

G'.

(Κ. Κ.)

Καράβι τῆς Μονοβασιᾶς, καράβι τῆς 'Ανάπλης,
κάλλιο νὰ σ' εῦρῃ σαγιττιά, πάρα ποῦ σ' ηὗρε μπόρα,

καὶ πῆγες καὶ φουδάρισές 'ς τῆς Χιόνας δὸ λιμνιῶνα,
καὶ δὸν καραβούρη σου Παρασκευᾶ τὸν λένε.

5 Παιζει καὶ τὸ διολάκιν του, παιζει καὶ τὸ κανόνι,
καὶ μέσα 'ς τὴ Καλονησιὰ κηλάγδησαν τ' ἀηδόνια.

Καὶ οἱ Τουρκοὶ σὰν τ' ἄκουσαν πάνε νὰ τὸν κρεμάσουν,
κάνουν τὸ ἄλμπουρο σταυρὸν καὶ τὸ σκοινὶ γλυστέρα.

Ποιὸς εἶδε καὶ δὲν ἔκλαψε ἐκείνη δὴν ἡμέρα.

10 Χανούμισσα ἐπρόβαλεν ἀ μὲ τὸ παραδύρι.

«Ἄρδζικε Παρασκευᾶ, ἔτσι ταν τὸ γραφτό σου,
ἀπ' τὰ τραβούδια τὰ πολλὰ νὰ κρεμαστῆς ἀτός σου».

Z'.

(K. K.)

Πολὺ καλὰ τὸν ξέρετε αὐτὸ δὸ μπάρμπα-Γιώργη,
ἀπὸ μικρὸς 'ς τὰ γράμματα κι' ἀπὸ μικρὸς 'ς τὴ πράξη,
τώρα 'ς τὰ γεροδάματα γένηκε πρῶτος κλέφτης.

5 Οὐλα τὰ κάστρα πάτησε κι' οὐλα τὰ μαναστήρια,
τοῦ Βαλαάμου τὸ κελλὶ δὲ μπόρ' ἀ τὸ πατήσῃ,
ποῦχε δὴν πέτρα δίζιμιά, πετροθεοχτισμένο.

Τριγύρου γύρου τριγυροῦ δὸ δρόπο δὲν ενδίσκει,
πάγει 'ς τὴμ πόρτα καὶ βροδᾶ, 'ς τὴ σκάλα καὶ φωνάζει.

«Καλόγερ', ἔλα ἀνοιξε, νὰ μᾶς ξεμολογήσῃς,
10 ἔχουμε κ' ἔνα ἄρρωστο νὰ μᾶς τὸν κοινωνήσῃς,
ἀφ' οὐ σὲ ταῖξω τ' ἄρματα κ' ἔννιὰ χιλιάδες γρόσια,
κι' ὅσα σκαλιὰ θὰ κατεβῆς τόσα φλουριὰ θὰ πάρῃς».
Κατέβηκ' ὁ καλόγερος νὰ πά' νὰ τοῖς ἀνοιξῃ,
ἀπ' τὰ μαλλιὰ τὸν ἄρπαξε, παίρνει δὴγ κεφαλή δου.

ΣΗΜ. Τὸ ὑπόλοιπον δὲν ἐνθυμεῖται ὁ κ. Κλωνῆς, εἰμὴ μόνον ὅτι
μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔκ τῆς Μονῆς ὀρπαγέντων:

«Παίρνει (καὶ) τὸ δισκοπότηρο ποῦ κοινωνοῦν δὸ κόσμος».

Στ. 5. Ἐνταῦθα πρόκειται ἀνχυφιβόλως περὶ τῆς ἐν τοῖς Μετεώ-
ροις μονῆς Βαρλαάμ.

H'.

(K. K.)

Οὐλες οἱ μάννες θλίβουνται, κι' οὐλες παρηγοριοῦνται,
τοῦ Γιώργ' ἡ μάννα θλίβεται, παρηγοριὰ δὲν ἔχει.

Σ τὸ παραθύρι κάθεται, τοῖς κάμπους ἀγναντεύει,
 'ς οὐλὸ δὸγ κόσμο ξαστεριά, 'ς οὐλὸ δὸγ κόσμο ἥλιος,
 5 'ς τὰ διζοβούνια καταχνιά, 'ς τὰ διζοβούνια χιόνια,
 κάνει τὰ χιόνια τὰ πολλὰ καὶ δὸ βαρὺ χειμῶνα.
 Κάθεται καὶ μοιρολογῷ δὸ γιό δῆς δὸ Γιωργάκη.
 «Κάμου δὸ γιό μου πιάσανε οἱ ἄπιστοι Λαλιώτες».

ΣΗΜ. [Τοῦ ἄσματος τούτου περὶ τοῦ φόνου τοῦ καπετάν Γιώργη
 τοῦ Γιαννιᾶ ἡ Ντελῆ - Γεώργη ὑπὸ τῶν Ἀλέχων τοῦ Λάχα (κατὰ
 τὸ 1806;) φέρονται ίκκναὶ τὸν ἀριθμὸν πελοποννησιακὰ παραλλαγαῖ.
 Βλ. καὶ *Passow* ἀρ. 179. Ἡλία Χριστοφίδου, Ὡδὰς ἡρωϊκὰς καὶ ἐρω-
 τικαὶ, ἐν Πειραιεῖ 1838 σ. 9-11. — Σ. τ. Δ.].

Θ'.

'Αρρώστησα, μαννά μ', ξαρρώστησα 'ς τὴ φυλακὴ ὁ καιμένος,
 'ς τ' Ἀνάπλι, τὸ Βουλευτικό, μέσα 'ς τὸ Παλαιῆδι,
 5 σάπισε τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξὶ μου χέρι.
 Περικαλῶ τὴν Παναγιὰ καὶ τὸν Θεὸ δοξάζω,
 νὰ γιάνῃ τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξὶ μου χέρι,
 νὰ ζώσω τὸ λαφρὸ σπαθὶ καὶ τὸ βαρὺ τουφέκι,
 νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνὰ καὶ δίπλα τὰ λαγκάδια,
 καὶ νὰ σφυρίξω κλέφτικα νὰ μαζωχτοῦν οἱ κλέφτες,
 γιὰ ναῦρω τοῖς συντρόφους μου, τοῖς Κολοκοτρωναίους.
 10 Καβάλλα πάν' 'ς τὴν ἔκκλησιά, καβάλλα προσκυνοῦνε,
 καβάλλα παίρν' ἀντίδωρο πὲ τοῦ παπᾶ τὸ χέρι,
 καβάλλα πῆγαν κ' ἔκατσαν σὲ μαρμαρένι ἄλπνι,
 κ' ἔνας τὸν ἄλλον ἔλεγε, κ' ἔνας τὸν ἄλλον λέγει.
 «Ἐψής εἰδα 'ς τὸν ὑπνὸ μου, εἰδα 'ς τὸν ὅνειρό μου,
 15 ξερὸ ποτάμι πέρνωνα καὶ πέρα δὲν ἔβγηκα,
 ἔπεσε τὸ φεσάκι μου κ' ἡ φοῦντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
 Ξήγα τ', Ἀντώνη, ξήγα το, τὸ ὅνειρο ποῦ εἰδα». — Τὸ φέσι εἰν' ἡ μάννα σου, ἡ φοῦντα ἡ ἀδρεφή σου,
 κι' αὐτὸ τὸ ξεροπόταμο θὰ εἶναι οἱ ἔχιθροι σου».

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ τῶν χομάτων ἐν συλλογῇ Πολίτου (ὅ γέρων
 Κολοκοτρώνης τ. Β' σ. 123-9 ἀρ. 13-17). — Σ. τ. Δ.].

Ι'.

'Ως τὸ κακὸ ποῦ γένηκε φέτο τὸ καλοκαῖρι
 ποῦ γένηκ' ἔνας πόλεμος, ἔνα βαρὺ σεφέρι,

κλεῖσαν οἱ δρόμοι τοῦ Μοριᾶ, κλεῖσαν καὶ τὰ δερβένια,
 5 κλαῖνε οἱ μάννες γιὰ παιδιὰ καὶ τὰ παιδιὰ γιὰ μάννες,
 κλαῖνε τ' ἀχούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γιὰ Τούρκους,
 κλαῖνε καὶ τρεῖς χανούμισσες καὶ τρεῖς χανουμιποῦλες·
 ἡ μὰ κλαίει δὸν ἄδρα δῆς κ' ἡ ὅλλ' δὸν ἀδελφόν της,
 10 κ' ἡ τρίτη ἡ μικρότερῃ κλαίει δὸν Κιαμήλ-μπέη.
 «Κιαμήλ-μπέη μου ξακουστέ, καὶ πολυάξακουσμένε,
 ποῦ εἰσαι 'ς τὴ Τροπολιτσά πύργος θεμελιωμένος».
 Τρίτη δὸν ἥρτεν ἡ γραφὴ μὲ τρεῖς μεριές καμένη,
 νύχτα σελλώνει τ' ἄλογο, νύχτα τὸ καλλιβώνει
 15 βάζει μαλαμοπέταλα καὶ τὰ καρφί· ἀσημένια,
 καὶ τὰ ζεγκιὰ τοῦ ἀλογιοῦ μαλαμοκαπνισμένα,
 καὶ λέγει δὴ χανῆμ-δουδοὺ καὶ δὴ χανῆμ-Σουλτάνα·
 Καλὰ νὰ ἔχῃ τὰ παιδιά, τὰ ἔρμα τὰ σαράγια,
 δόσο νὰ πάγγη καὶ νάρθη καὶ πίσου νὰ γυρίσῃ.

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴς τοῦ ἀσματος τούτου βλ. ἐν τῇ συλλογῇ *Πολίου*, ὁ γέρων Κολοκοτρώνης τ. Β' σ. 175-181 ἀρ. 57-61. Λελέκουν, Ἐπιδόρπιον σ. 39. — Σ. τ. Δ.].

ΙΑ'.

(Κ. Κ.)

Τρίτη Τετράδη μιὰ βραδειά,
 βγαίνει ὁ Μιαούλης 'ς τὰ παννιά,
 σὰ Πέφτη ξημερώνει,
 τ' Ἀμάλθου ἀνταμώνει,
 5 καὶ τὸν ὁωτάει καὶ αὐτόν,
 ποῦ εἰν' ἡ ἀριάδα τῶν Τουρκῶν.
 «Σ τὴ Χίο ἀραιμένη,
 'ς τοῦ Τσανταρλῆ τὰ μέρη
 —Ορχο θὰ κάμω 'ς τὸ σταυρό,
 10 πρῶτο καφάβι ποῦ θὰ βρῶ,
 ἢ μπρίκι ἢ φιργάδα,
 ἢ ὅλη δὴν ἀριάδα».
 Καὶ μὰ φιργάδα φοβερή,
 ἥδανε τοῦ Μεμεδαλῆ,
 15 σὰν πάπια κολυμπάει,
 δὸ στόλο κυνηγάει.
 Καὶ οἱ Γραικοὶ τὴν τριγυροῦν,

στέκουν καὶ τὴν παρατηροῦν,
πῶς νὰ τὴν διορθώσουν,
20 μπουρλότο νὰ τὴν δώσουν.
Δύο μπουρλότα τὴν κολλοῦν,
κ' εὐτὺς φωτιὰν ἐπῆρε,
κατὰ διαβόλου πῆγε.
Κι' δὲ καπετάνιος τὸ σκυλί,
25 πετάχτηκε σὰν τὸ πουλί,
'ς τὸ πέλαγος εὑρέθη,
μὲ τοὺς Γραικοὺς μπερδεύθη.
«Σὰν δὴ φιργάδα ποῦ χα γώ,
30 'ς οὐλα τὰ ἔθνη πολεμῶ,
νά χα καὶ γκεμιτζῆδες,
τρακούσιους Τσαμτσαλῆδες».

ΣΗΜ. Τσαμτσαλῆδες οἱ 'Τριρραιοσπετσιῶται παρ' Ὀθωμανοῖς.
[Παραλλαγή: Λελέκου, Ἐπιδόρπιον σ. 59-60.—Σ. τ. Δ.].

IB'

Τρία πουλάκια κάδασι, τὰ τρι' ἀράδ' ἀράδα,
τὰ δυὸ τρῶνε καὶ πίνουνε, τὸ τρίτο συλλογείεται
«Πῶς νὰ τ' ἀνέβω τὰ βιονά, τὰ ἀφηλὰ Μπαλκάνια.
Κάνε βιοιᾶς τὰ κυνηγῆ, κάνε χιονιᾶς τὰ δέρνει». 5
Οὕτε ἀγέρας τὰ κρατεῖ, οὕτε χιονιὰ τὰ πιάνει,
μόνε τοῦ 'Ρούσου τὸ σπαθί, τοῦ 'Ρούσου τὸ τουφέκι.
Παίρνονυν δὲ δρόμο τὸ δρομὸν εἰδὴ στράτια καὶ πηγαίνονυν·
τὰ πῆγαν κ' ἔχτισαν φωλιὰ μέσα 'ς τὸ γ καλαμιῶνα,
δῶκαν δὲ γ καλαμιὸν φωτιὰ καὶ κάτηκ' ἡ φωλιά δους.
10 Τὰ πῆρε τὸ παράπονο κι' ἀρχίνησαν νὰ κλαῖνε,
καὶ πῆγαν κ' ἔχτισαν φωλιὰ κάτου 'ς τὸ περιγιάλι.
Τὰ πῆρος δὲ νότος κι' δὲ βιοιᾶς κ' ἡ ἄγρια δραμουνδάνα,
ἔφούσκουσεν ἡ θάλασσα καὶ πῆρε δὲ γ φωλιά δους.
Τὰ πῆρε τὸ παράπονο κ' ἡ ἐντροπὴ τοῦ κόσμου
15 καὶ πῆγαν κ' ἐπροσκύνησαν τοῦ 'Ρούσου τὸ τουφέκι.

ΙΓ'.

Ο Κωσταντῖνος δὲ μικρός, δὲ μικροκωσταντῖνος,
μικρός ἐμάθε τὸ σπαθί, μικρός καὶ τὸ κοντάρι,

μικρός, μικρός καυκήστηκε κανείνα δὲ φοβᾶται,
οὔτε Τονδρό, οὔτε Ρωμιό, οὔτε δὸ βασιλέα.

5 Βασιλοπούλα πρόβαλε νὰ μὲ τὸ παραθύρῳ

«Σώπα, σωπά, κῦρο Κωσταντή, καὶ μὴ πολυκαυκειέσαι,
κι' ὁ βασιλὲς γεράκια χει, καὶ στέρνει καὶ σὲ πιάνει».

Διαλαλητάδες ἔβγαλε 'ς ὅλα τὰ κανδηλίκια.

10 «Ποιὸς εἰν' ἀξιὸς καὶ δυνατὸς δὸ Κωσταντὴ νὰ πιάσῃ».

Κανεὶς καὶ δὲν ενρέθηκε πὲ τοῖς ἀδρειωμένους,
μόνε τῆς χήρας ὁ νυγιός, τῆς χήρας ὁ Γιαννάκης·

15 «Ἐγώ εἰμ' ἀξιὸς καὶ δυνατὸς δὸ Κωσταντὴ νὰ πιάσω.

Δῶσ-με-τε χίλιους ἀπὸ μπρὸς καὶ χίλιους ἀπὸ πίσου
καὶ χίλιους πὲ τὰ πλάγια μου, δὸ Κωσταντὴ νὰ πιάσω».

Τὸν δώνουν χίλιους ἀπὸ μπρὸς καὶ χίλιους ἀπὸ πίσου
καὶ χίλιους πὲ τὰ πλάγια δου, δὸ Κωσταντὴ νὰ πιάσῃ.

Παιόνει δὸ δρόμο τὸ δρομὶ δὴ στράτα καὶ πηγαίνει.

20 Δὴ στράταν ὅπου πήγαινε δὸ Θιὸ περικαλοῦσε.

«Θεγέ με, κι' ἄς δὸν εὐρισκα δὸ Κωσταντὴ 'ς τὴγ κλίνη,
καὶ τὸ σπαθίν δου 'ς τὸ σπαθᾶ, δὸ μαῦρον δου 'ς τοῖς κάμπους».

25 'Ετσι ποὺ παρακάλεσεν, ἐτσι πῆγε δὸν ηὔρε·
καὶ τὸ σπαθίν δου 'ς τὸ σπαθᾶ καὶ τ' ἄλογο 'ς τοῖς κάμπους.
κ' ἡ σκύλλα ἡ τσαποδούλου, 'ς τοῖς ἀλυσες δεμένη.

Χίλιοι τὸν πιάνουν ἀπὸ μπρὸς καὶ χίλιοι ἀπὸ πίσου,
καὶ χίλιοι πὲ τὰ πλάγια δου δὸ Κωσταντὴ καὶ δένουν.

30 'Ερράφαν τὰ ματάκιαν δου μ' ἐννιὰ λογιῶ μετάξι,
ἐδέσαν καὶ τὰ χέριαν δου μ' ἐννιὰ κάτι' ἀλυσίδα,
ἔβάλαν καὶ 'ς τοῖς πλάτες του τοῦ μύλου τὸ λιθάρι.

Καὶ κεῖνος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο εἶπε·

«Πιντοῦ νὰ μὲ γυρίσετε, 'ς οὖλα τὰ κανδηλίκια,
μόνε πὲ τῆς βασίλισσας, π' ἐκεῖ μὴ μὲ περάστε».

Καὶ κεῖνοι τὸν ἐπέρασαν πὲ τῆς βασιλοπούλας,
καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο εἶπε.

35 «Δέ σ' ἔλεγα, κῦρο Κωσταντή, νὰ μὴ πολυκαυκειέσαι,
κι' ὁ βασιλὲς γεράκια χει καὶ στέρνει καὶ σὲ πιάνει;»

Δακρύσαν τὰ ματάκιαν δου, κόπηκε τὸ μετάξι,
τινάξε καὶ τὰ χέριαν δου, κόφτει δὴν ἀλεοίδα,
χυμίξε καὶ τοῖς πλάταις δου, ἐπέσε τὸ λιθάρι,

καὶ τὸ σπαθίν δου ἄρπαξε 'ς τὴ μέση δους καὶ μπαίνει.

40 'Σ τὸ σέμπα χίλιους ἔκοψε, 'ς τὸ ἔβαι δυὸ χιλιάδες,
καὶ 'ς τὸ γαλὸ δὸ γυρισμὸ δὲν ηὔρε τί νὰ κόψῃ,
μόνε τῆς χήρας δὸν νιὸ δὸ μοναχο - Γιαννάκη,

τὸ ἔνα φτί δου ἔκοψε καὶ δόνε παραγγέρνει·
 «Σύρε καὶ πέ δὸ βασιλὲ καὶ δὴ βασιλοποῦλα,
 45 σὰν ἔχουν κι' ἄλλα πρόβατα νὰ στείλ' νὰ τὰ κουρέψω».

ΣΗΜ. Παραλλαγαὶ Καρπάθου, ἐν Ζωγραφ. ἀγῶν. τ. Α' 282 ἡ.
 8, Νισύρου σ. 399 ἡρ. 20. [Τὸ ἀκριτικὸν ἔσμα τοῦ Πορφύρη, οὗ πάμ-
 πολλαὶ φέρονται παραλλαγαὶ καρπαθιακή, πλὴν τῆς ἀνωτέρω μνημο-
 νευομένης, ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 297-8 καὶ νισυριακὴ ἐν ΚΠ. ἐλλ. φιλ.
 συλλ. τ. ΚΒ' σ. 55. — Σ. τ. Δ.].

ΙΔ'.

‘Ο Γιάννης ὁ μικρότερος, κι’ ‘Αλέξης ὁ μεγάλος
 καὶ τὸ μικρὸν Βλαχόπουλο ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν,
 κι’ ἀντάμα ξεφαντώνουνε καὶ γλυκοχαιρετεοῦνται,
 κι’ ἀντάμα χουν τοῖς μαύρους τους ’ς ἔνα στάβλο δεμένους.
 5 Τοῦ Γιάννη τρώει τὰ σίδερα, τ’ Ἀλέξη τὰ λιθάρια,
 καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὰ δέντρα ξεριζώνει.
 Καὶ κεῖ ποῦ τρώγαν κ’ ἔπιναν καὶ γλυκοχαιρετεοῦνταν,
 φωνὴ τοῖς ἥρτ’ ἔξ οὐρανοῦ κι’ ἀπὲ ἀγγέλου στόμα·
 «Ἐσεῖς τρώτε καὶ πίνετε καὶ γλυκοτραβουδᾶτε,
 10 Σαρατσανοὶ σᾶς πλάκωσαν καὶ πῆραν τοῖς καλές σας
 πῆραν τοῦ Γιαννη δῆγ καλή, τ’ Ἀλέξη δὴ γεναικά
 καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου δὴ ἕρβωνιαστική δου».
 ‘Ο Γιάννης κόφτει πέταλα, κι’ ‘Αλέξης καλλιβώνει,
 καὶ τὸ μικρὸν Βλαχόπουλο βρίσκεται καβαλλάρης.
 15 «Σύρε, σύρε, Βλαχόπουλο, νὰ πᾶς νὰ τοῖς ἐφέρῃς,
 σὰν εἶναι χίλιοι σφάξε τους, σὰν εἶναι δυὸς χιλιάδες,
 σὰν εἶναι τρεῖς καὶ τέσσερις, στεῦλε καὶ μᾶς χαμπάρι».
 Δώνει δὸ μαῦρο δου βιτσιά, ’ς τὸ δρόμο καὶ πηγαίνει
 δὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, δὴ στράτα ποῦ πηγαίνει,
 20 γλέπει δὸ κάμπο πράσινο κι’ ἀμέτρητα τσαδήρια.
 Στέκει καὶ συλλογίζεται καὶ μὲ δὸ νοῦ δου λέγει·
 «Νὰ πάγω πίσουν δρέσονται, νὰ πάγω μπρὸς φριβοῦμαι».·
 Κι’ ὁ μαῦρος πιλογήθηκε κι’ αὐτὸ δὸ λόγο λέγει·
 «Οσους θὰ κόψῃ τὸ σπαθί, τόσους θὲ νὰ πατήσω».
 25 Δώνει δὸ μαῦρον του βιτσιά καὶ ’ς τὴν Τουρκιὰ ἐμπαίνει.
 ‘Σ τὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, σ τὸ ἔεβα δυὸ χιλιάδες,
 καὶ εἰς τὸ ξαναγύρισμα δὲν ἥρε τί νὰ κόψῃ.
 Παίρνει τοῦ Γιάννη δῆγ καλή, τ’ Ἀλέξη δὴ γεναικά,

καὶ τὸ μικρὸ διαχόπουλο δῆ δεβωνιαστικήν του.
 30 Δὸ δρόμον διοῦ πήγαινε, δὲ στράτια ποῦ περπάτειε,
 ἀνθρωποι δὸν ἀπάντησαν, βαριὰ τοῖς ἔξετάζει·
 «Σὰν εἰστε φύλοι, φύγετε, ἐχιθοὶ ἐμπρὸς σταθῆτε,
 δο μαῦρος μου ἐμέθυσεν ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὸ αἷμα».

ΣΗΜ. "Αλλη σωζοπολιτικὴ παραλλαγὴ ἔχει τὰς ἑξῆς διαφοράς:

Στ. 1. 'Ο Γιάννης ὁ Σαρακιανός, κι' 'Αλέξης ἀδρειωμένος.

Στ. 4. σὲ μιὰ τάβλια δεμένους.

Στ. 12. πῆραν καὶ τοῦ διαχόπουλου.

Στ. 14. Βλ. τὸ ἄλογο σελλώνετ.

Στ. 15. Σύρε, σύρε, διαχόπουλο, 'ς τὴ βίγγλα νὰ βιγγλίσῃς,
 σὰν εἶναι δέκα καὶ κατὸ κόψε τους μοναχός σου,
 σὰν εἶναι περισσότεροι, ἔλια νὰ πάμ' ἀντάμα».

'Σ τῇ βίγγλα ἐνεβίγγλισε σὰ πεινασμένος λύκος,
 δὲ γλέπει δέκα κ' ἔκατό, μόν' γλέπει χιλιάδες,
 νὰ πάγη πίσου δρέπεται, νὰ πάγη μπρὸς φοβᾶται,
 καὶ τὸ σπαθίν του ὁώτησε, νὰ διοῦμε τί τοῦ λέγει·

«Ἐσύ σπαδί μου διμισκὴ καὶ λαμπαδοχυμένο,
 δύνασαι, μάτια μ', δύνασαι, νὰ κόψῃς τόσους Τουρκους;

— Δύναμ', ἀφέντη μ', δύναμαι, νὰ κόψω κι' ἄλλους τόσους,

μόν' τ' ἄλογό σου ὁώτησε, νὰ διοῦμε τί σου λέγει.

— Εσύ, μᾶρε μου, δυνατέ, ἄξει κι' ἀντρειωμένε,
 δύνασαι, μάτια μ', δύνασαι, νὰ πλεξῆς μέσ' 'ς τὸ αἷμα;
 — Δύναμ', ἀφέντη μ' δύναμαι, νὰ πλεξω μέσ' 'ς τὸ αἷμα,
 μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ κόκκινο μαντῆλι
 μὴν τύχως τάχι καὶ διχτῶ μέσ' σὲ βαθὺ χαντάκι».

Στ. 25—Δώνει δὸ μαῦρον του βιτσιὰ καὶ 'ς τὴ Τουρκιὰ ἐμπαίνει.

•Ποῦ εἰσαι, βρὲ Γιάννη μ' ἀδελφὲ κι' 'Αλέξ' ἀδρειωμένε,
 παραμερίστε ἀπὸ μπρὸς καὶ πίσου μου σταθῆτε,
 θολῶσαν τὰ ματάκια μου, μάτωσε τὸ σπαθί μου,
 καὶ θὰ σφαγῶ καὶ μόνος μου, νὰ πάρ' τὴν κεφαλή μου».

— Παραλλαγὴ ἡπειρωτικὴ ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 66 ἀρ. 15 "Αγ.
 Θέρον, δημοτ. τραγούδια σ. 52. [Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἀκριτικοῦ τούτου ἄσματος καὶ τῆς συναρφείξ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἄσμα τῶν υἱῶν τοῦ 'Ανδρονίκου βλ. Ν. Γ. Πολίτου, τὸ ἄσμα τῶν υἱῶν τοῦ 'Ανδρονίκου ἐν τῷ περιοδικῷ 'Ακρίτᾳ 1904 τ. Α' σ. 121 κέ. Παραδόσεις σ. 745.
 — Σ. τ. Δ.].

ΙΕ'.

Τοῦ Κωσταντῆ ἡ ἀδελφή.

(Συμπληρωθὲν καθ' ὑπαγόρευσιν Κ. Κ.)

- “Οταν ἐστήθ’ ὁ οὐρανὸς κ’ ἐθεμελιώθ’ ὁ κόσμος,
καὶ ἔχτισε δὴ θάλασσα τριγύρου γύρου μ’ ἄμμο,
τοῦ Κωσταντῆ ἡ ἀδελφή, ἡ πολυαξιακούσμενη,
5   ‘ς τοῖς οὐρανὸν στήνει παννί, ‘ς τοῖς κάμπους μασουριάζει,
ὅσα χορτά εἶναι ‘ς τὴ γῆ, τόσα ὥνεια τὸ κάνει,
συρμά ἡτανε τὸ φάδι δῆς, μετάξι τὸ στουμόνι,
σύρμα καὶ τὸ διαξούσιανε, μετάξι καὶ τὸ βγάζει,
μὲ τετρακόσια κάρουλα, μ’ ἔξηντα δυὸ βατάλους,
10   μὲ δεκοχτὸ πατήτριες, μὲ δεκοχτὸ σαγίτες,
μ’ ἔξηντα πέντε ἀργαλειά, μ’ ἔξηντα δυὸ μιτάρια,
μὲ εἴκοσι ξυλόχτενα, καὶ κεῖνα συρματένια.
Κι’ ἀνάμεσα ‘ς τὸ πέλαγος στήνει λάκκο καὶ φαίνει.
Κελαγδισμὸς τῶν καρουσιῶν κι’ ὁ κτύπος τοῦ βατάλου,
15   τῆς κόρης ἡ ψιλὴ φωνὴ δὸν ἥλιο σκανταλίζει.
«Ἐσὺ ἥλιε μ’, ὅταν θὰ βγῆς μαραίνεις τὰ χορτάρια,
κ’ ἐγώ, ἥλιε μ’, ὅταν θὰ βγῶ μαραίνω παλληκάρια».
Τοῦ Ρήγα νίδος κατέβαινε νὰ μὲ τοῦ σεφεριοῦν δου,
δὸν ἥσκιο ἥσκιο πορπατεῖ, τὸ μονοδέντρι πάγει,
20   μήν τ’ ἀσκημίσ’ ὁ κορνιαχτός, μὴν τὸ μανδίσ’ ὁ ἥλιος.
Δὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, τ’ ἀργιὸ τὸ μονοπάτι,
ἀκούει τὴ γ κόρ’ ποῦ τραβουδεῖ καὶ φαίνει τὸ παννίν της,
κοντοκρατεῖ δὸ μαῦρον δου, δῆγ κόρη συντυχαίνει.
«Κορή μ’, ποῦ φαίνεις τὸ παννί καὶ τραβουδεῖς δὸν ἥλιο,
25   ἔλα γένου συδέκνισσα γιὰ νὰ μὲ στεφανώσῃς».
Καὶ κείνη πιλογήθηκε, ‘ς τὸ νίδο τοῦ Ρήγα λέγει.
«Πρῶτα θὰ πάγω σπίτι μας, δὴ μάννα μ’ νὰ ὁωτήσω,
κ’ ὕστερα θᾶστρω νὰ σὲ πῶ συδέκνισσα ἀν γένω».
Κι’ ἀπέκει πῆγε σπίτι δους, δὴ μάννα δῆς ξετάζει,
30   σὰν εἶναι μὲ δὴ γνώμη δῆς νὰ πὰ νὰ στεφανώσῃ.
Κ’ ἡ μάννα δῆς σὰν τ’ ἀκουσε δήνε προσωποδέρνει.
«Μωρὴ σκυλά, μωρὸ ἄνοιμη, κ’ Ἐβραίσας θεγατέρα,
τοῦ Ρήγα νίδο σὲ ζήτησε συδέκνισσα νὰ γένης,
καὶ κόμα ἥρτες καὶ ὁωτᾶς τὰ τί θὰ σ’ ὁρμηνέψω;
35   —Δὲν ἔχω πόδια νὰ σταθῶ, δῆγ κεφαλὴ νὰ κλίνω,

δὲν ἔχω χεροκάλαμα ν' ἀλλάξω δαχτυλίδια».

"Ἐκατσε καὶ στολίστηκε τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες·
βάνει δὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος,
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερό τὸ βάνει ματοφρύδι,
καὶ τ' ἀστρο τοῦ αὐγερινοῦ τὸ βάνει δαχτυλίδι.

40 Π' ἐκεῖ τὴν παίρν' ἡ μάννα δῆς 'ς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ πάνε,
καὶ σὰν τὴν εἶδεν ὁ παπᾶς καὶ οἱ καλονιαχᾶδες,
ἐχάσανε δὴ φαλμουδιά, χάσαν καὶ τὸ βαγγέλιο.

45 «Ψάλτε, παπᾶδες, ψάλλετε, καὶ σεῖς καλονιαχᾶδες,
τὰ κάλλη ὃ θιός μὲ τά δωκε, τὰ νούρη ἡ μαννά μου».

Καὶ τότε λέγει κι' ὁ γαμπρός, ὃ θιός τοῦ 'Ρήγα λέγει·
«Παπᾶ, σὸν εἶσαι χριστιανὸς καὶ σεῖς καλονιαχᾶδες,
γυρίσετε τὰ στέφανα πὰ 'ς τὴ συδεκνοποῦλα».

50 Καὶ γύρισαν τὰ στέφανα πὰ τὴ συδεκνοποῦλα
καὶ γένκ' ἡ νύφη σύδεκνος καὶ ἡ κουμπάρα νύφη.
"Ἄσ είνε γειά σας καὶ χαρά.

ΣΗΜ. 'Εν ταῖς παραλλαγαῖς, ἂς παρ' ἄλλων Σωζοπολιτῶν ἥκουσα,
παρελίποντο οἱ στίχοι 5-7 καὶ 24 μέχρι τέλους. 'Ετελείωνον δ' αὗται
διὰ τῶν ἐπομένων:

«Κόρη μ', δὲ δεβωνιᾶζεσαι, κόρη μ', γιὰ δὲμι παντρεύεις,
κ' ἐγὼ νὰ γένω σύδεκνος γιὰ νά σε στεφανώσω·
νὰ βάλω στέφανα χρυσᾶ λαμπάδες ἀσημένιαις
καὶ τὰ σιταροκρύθαρι καὶ κεῖνα διαμαντένια».

Μερικοὶ δὲ τραχγουδισταὶ ἐσυνέχιζον τὸ ἄσμα μετὰ τὸν 12 στίχον
διὰ τῆς ἀμέσως κατωτέρω δημοσιευμένης παραλλαγῆς. Παρά τινος
δὲ γραίκις ἥκουσα παραλλαγὴν διαφέρουσαν ἐν πολλοῖς τῶν δημοσιευ-
μένων, ἦν ἵσως προσεχῶς δυνηθῶ νὰ καταγράψω. 'Εν ταύτῃ οἱ στ. 18
κέ. ἀντικαθιστῶνται διὰ τῶν ἐπομένων:

Τοῦ 'Ρήγα γιὸς κατέβαινε μὲ δυὸ μὲ τρεῖς φιργάδες.

'Ακούει δὴγ κόδ' ποῦ τραβουδεῖ καὶ φαίνει τὸ παννί δῆς.

«Κόρη μου, δός με φίλημα καὶ πᾶρε μιὰ φιργάδια».

καὶ τὴν ἑκλογὴν τῆς φιργάδας ἐπεκφήνει εἰς τὴν θέλησιν τῆς κόρης.
Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ προκειμένου ἄσματος βλ. Λαογραφ. σ.
383-4. Περὶ δὲ τῶν δύο πρώτων στίχων βλ. Πολίτου, περὶ τοῦ ἔθνου
κοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων 'Ελλήνων σ. 8.

ΙC'.

(Παραλλαγὴ τοῦ ἀνωτέρῳ).

Καὶ κεῖ ποῦ φαίνει τὸ παννί, καὶ ὅγχνει δὴ σαΐττα,
 θυμήθηκε δὴ λεβεντιὰ καὶ τὸ βαρὺ τουφέκι,
 15 βάνει ἀντρίκια φορεσιὰ καὶ μὲ τοῖς κλέφτες πάγει.
 Κανεὶς καὶ δὲν τὴν γνώρισε πὲ τοῖς ἀντρειωμένους.
 Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή, μιὰμ πίσημος ἡμέρα,
 βγῆκαν νὰ παῖξον τὸ σπαθί. νὰ ὅγξονν 'ς τὸ σουμάδι.
 20 Καὶ κεῖ ποῦ παιζε τὸ σπαθί κ' ἔρρηχνε 'ς τὸ σουμάδι
 ἔσπασε τ' ἀργυρὸ κομπὶ καὶ φάνκε τὸ βυζίν της.
 "Οσοι τὸ εἶδαν τρόμαξαν κι' ὄλοι ἐφοβηθῆκαν,
 κ' ἔνα μικρὸ κλεφτόπουλο τὸ γλέπει καὶ γελάει.
 «Τ' ἔχεις, βρὲ βλάμη, καὶ γελᾶς, τ' ἔχεις καὶ χαμογλέπεις;
 —Εἰδα δὴ μπούλια π' ἄστρων φεγγάρι βγῆκε,
 25 εἶδα καὶ τὸ βυζάκιν σου ποῦ στράφτει σὰν δὸν ἥλιο».

ΣΗΜ. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄσματος τούτου φέρεται καὶ ἄλλως ἐν τῇ
 ἑπομένῃ παραλλαγῇ.

Ποιὸς εἶδε τὸ βραδύ, κι' ἀστρὶ τὸ μεσημέρι,
 ποιὸς εἶδε κόρη λιγερὴ σὲ κλεφτικὸ λημέρι,
 νά χῃ ἀσημένιο τὸ σπαθί, τουφέκι καρυοφύλλι,
 νά χῃ καὶ τὸ πιστόλι της μαλαμοκαπνισμένο,
 5 γελέκι χρυσοκέντητο, μεταξωτὸ ζουνάρι;
 Δώδεκα χρόνους δούλεψε 'ς τοῖς κλέφταις καπετάνιος,
 κανεὶς καὶ δὲν τὴν γνώρισεν ἀπὸ δὴ συδροφιάν της.
 Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή, μιὰμ πίσημος ἡμέρα,
 βγῆκαν νὰ παῖξον τὸ σπαθί, νὰ ὅγξονν 'ς τὸ σουμάδι.
 10 Καὶ κεῖ ποῦ παιζαν τὸ σπαθί, καὶ ὅγχαν 'ς τὸ σουμάδι,
 ἔσπασε τάργυρὸ κομπὶ καὶ φάνκε τὸ βυζίν της.
 "Οσοι τὸ εἶδαν τρόμαξαν, κ' ὄλοι ἐφοβηθῆκαν,
 μόν' τὸ μικρὸ κλεφτόπουλο τὸ βλέπει καὶ γελάει
 «Τ' ἔχεις, βρὲ βλάμη, καὶ γελᾶς, τ' ἔχεις καὶ χαμογλέπεις;
 —Εἰδα δὴμ πούλια πῶστρων φεγγάρι ἐβγῆκε,
 15 εἶδα καὶ τὸ βυζάκι σου, ποῦ 'ν' ἄσπρο σὰ μπαμπάκι.
 —Σώπα, σώπα, κλεφτόπουλο, καὶ μὴν τὸ πολογιάζης,
 θὰ σὲ φορέσω τὸ σπαθί κεφάλαιο θὰ σὲ κάνω.
 —Δὲ θέλω γὼ κεφάλαιο, οὔτε καὶ τὸ σπαθί σου,
 20 μόν' θέλω τὸ κορμάκι σου καὶ τάσπρο τὸ βυζί σου».

ΣΗΜ. [Ο κύκλος τῶν ἔσμάτων τῆς ἀνδρειωμένης κόρης (Passow ἀρ. 174-6. 587), τῶν ὅποιων παμπληθεῖς φέρονται παραλλαγαί, ἐν ὅλγαις μόνον ἔχει ἀπλῆν τὴν ὑπόθεσιν, συνισταμένην εἰς τὴν ἐν ἀθλητικῷ ἀγῶνι ἀποκάλυψιν τοῦ φύλου ταύτης, ἐν δὲ ταῖς πλείσταις συμφύρονται ἐπεισόδια ἄλλων κύκλων ἔσμάτων, προπάντων ἀκριτικῶν. Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα εἰναι: α') Τὸ τῆς πάλης πρὸς Τοῦρκον. β') Τὸ τῆς διώζεως ὑπὸ Σαρακηνοῦ ἢ Τούρκου ἢ Φράγκου, τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς παραδόσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου εἰς τὸν διώκτην, δοτις βαπτισθείς τὴν νυμφεύεται. γ') Τὸ τοῦ κάστρου τῆς Όριας. δ') Τὸ τοῦ φόνου ἀδελφοῦ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ του ἀγνοοῦντος ἢ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του καὶ ε') τὸ τῆς ἡπὸ κουμπάρας γενομένης νύμφης, ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ παραλλαγῇ. Ἐν ταύτῃ ἡρωὶς εἰναι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κωσταντῆ ἐν ἄλλοις τὰ ἐκ τοῦ γάμου της μετὸ τοῦ Σαρακηνοῦ τέκνα αὐτῆς ὀνομάζονται Κωσταντῆς καὶ Γιάννης, ἢ Δούκας καὶ Κωσταντῆς (Βλ. καὶ Παραδόσ. σ. 727). Εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους τοῦ Ἀκρίτου ἐπίσης τὴν ὀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου, μητέρα δὲ τοῦ Διγενῆ, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Δουκῶν. νυμφεύεται ὁ αἰγματίωτίσας αὐτὴν Σαρακηνὸς ἐμίρης βαπτισθείς. — Ομοίᾳ πρὸς τὴν προηγουμένην παραλλαγὴν εἰναι καὶ ἡ κρητικὴ (Κριάρη, Κρητικὰ ἔσματα σ. 161), διόπου ἐπίσης ἡ ὑφαίνουσα κόρη ἀφήνει τὸν ἀργαλεῖν καὶ πάει μὲ τοὺς κλέφτας. — Σ. τ. Δ.].

ΙΖ'.

(Κ. Κ.)

Ποιὸς εἶδε τέτοια λιγερή, τέτοια πανόρια κόρη,
πῶχ' ἀσημένιο ἀργαλεὶὸ καὶ φιλαπισένιο χτένι,
μᾶλαμια ἡ σαγίττα δῆς, ποῦ κάθεται καὶ φαίνει.
Καὶ κεῖ ποῦ κάδαν καί φαινε καὶ γλυκοτραβουδοῦσε,
5 θυμητῆκε δὴ λεβεντιὰ καὶ τὸ μακρὸν τουφέκι,
τουφέκι δέκα πιθαμῶ, πιστόλια καρυοφύλλια,
καὶ τὸ σπαθί δῆς διμισκὶ κι' ἄλλῃ καμιὰ δὲν ἔχει.
Παίρνει δὲ δρόμο σύνταχα καὶ τὰ βουνὰ νεβαίνει,
ἀκούει τὰ πεῦκα καὶ βροδοῦν καὶ τοῖς δέξιες κιὶ τρίζουν,
10 καὶ τὰ λιμέρια τῶν κλεφτῶν μαῦρα κ' ἀραχνιασμένα,
τὴν πῆρε τὸ παράπονο κι' ἀρχίνησε νὰ κλαίῃ.

ΣΗΜ. [Βλ. τὸ προηγούμενον. — Σ. τ. Δ.].

ΙΗ'.

- "Ενα μικρὸ Τουρκόπουλο τοῦ βασιλὲ τ' ἐγγόνι,
 τὰ πῆγε καὶ ἀγάπησε μιᾶς χηροπούλας κόρη,
 κ' ἡ κόρη σὰν δὸ ἔμαθε ἔβγαζε τὰ μαλλιάν δῆς,
 παιώνει δὸ δρόμῳ τὸ δρομὶ τ' ἀργὸ τὸ μονοπάτι,
 5 τὸ μονοπάτ' δὴν ἔβγαλε 'ς τ' "Αη Γιωργιοῦ δὴμ πόρτα.
 «Ωχ ἄη Γιωργιη, γλύτω με ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια,
 νὰ φέρω λίτρα τὸ κερὶ καὶ λίτρα τὸ λιβάνι
 καὶ μὲ τὸ βουβαλόπετσο νὰ κουβανῶ τὸ λᾶδι».
 'Εσκίστηκαν τὰ μάρμαρα, πῆραν τὴγ κόρη μέσα.
 10 Τ' ἀκόμ' ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιὰ κρατειοῦνταν,
 γλέπτεις δὸ Τοῦρκο κ' ἔφκεται 'ς τὸ μαῆρον δουν καβάλλα.
 «Α.η Γιώργη, φανέρω με τὴγ κόρη π' ἀγαποῦσα,
 νὰ φέρω λίτρα τὸ κερὶ καὶ λίτρα τὸ λιβάνι,
 καὶ μὲ τὸ βουβαλάμαξο νὰ κουβανῶ τὸ λᾶδι».
 15 "Α μὲ τὸ στόμα ἔλεγεν, «ἡ κόρη δέ εἰναι μέσα»,
 καὶ μὲ τὸ μάτι ἔγνευεν, «ἡ κόρη μέσα εἰναι».
 'Εσκίστηκαν τὰ μάρμαρα βγάζουν τὴγ κόρη πάνου,
 κ' ἡ κόρη πιλογήθηκε μὲ μαραμιένα κεῖλη.
 «Ποιὸς εἶδεν ἄγιο γελαντζῆ, ποιὸς εἶδεν ἄγιο κλέφτη,
 20 νὰ παραδώνῃ χριστιανὴ 'ς τὰ τούρκικα τὰ χέρια;
 — Σώπα, κορή μου, καὶ μὴν κλαῖς καὶ μὴμ παραπονείσαι
 καὶ κεῖνος θὲ νὰ βαφτισθῇ καὶ χριστιανὸς θὰ γένη».
 Μὲ τὰ μαλλιὰ τὴν ἔπιασε, 'ς τὰ κάπουλα τὴν βάνει,
 παιώνει δὸ δρόμῳ τὸ δρομὶ 'ς τὸ σπίτιν τους καὶ πάγει,
 25 καὶ κεῖνος ἔβαφτίστηκε 'ς τὸν "Αγιο Κωσταντίνο.

ΣΗΜ. Η παραλλαγὴ μακεδονικὴ (*Abbot, Macedonian folklore* 1903 σ. 47), ἡμέρια (ό ἐν ΚΠ. σύλλογος τ. Η' σ. 541). [Βλ. περὶ τῶν παραλλαγῶν τὴν εἰς τὸ ΙΓ' φύσικη σημείωσιν. — Σ. τ. Δ.].

ΙΘ'.

- Σαράντα κάτεογγί ἡμασταν κ' ἔξηντα δυὸ φιργάδες,
 εἴχαμε νιᾶτες διαλεχτούς, σκλάβονς ἀντρειωμένους,
 τοῖς εἴχαμε 'ς τὰ σίδερα καὶ 'ς τοῖς βαρειὲς καδένες.
 5 Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή, μιὰμ πίσημος ἥμέρα,
 βγήκαμε νὰ βολτάρουμε, 'ς τῆς Μάλτας τὸ κανάλι.

Καὶ κεῖ ποῦ βολτατζάραμε 'ς τὰ πρύμα καὶ 'ς τὰ μιπότζα,
ὅ σκλάβος ἀνεστέναξε καὶ στάθηκ' ἡ φιργάδα.

'Ο Μπέης πιλογήθηκεν ἀμὲν δὴ κάμιαρά δουν.

«Ηοιὸς ἦταν π' ἀνεστέναξε καὶ στάθηκ' ἡ φιργάδα;

10 "Αν εἶναι μὲν τοῖς ναῦτες μου, λουφὲ νὰ δύνε δώσω,
κι' ἄν εἶναι μὲν τοῖς σκλάβους μου, νὰ δύνε ξεσκλαβώσω».

Κι' ὁ σκλάβος πιλογήθηκε κι' αὐτὸν δὸ λόγο λέγει.

«'Εγὼ ἥμουν π' ἀνεστέναξα κ' ἐστάθηκ' ἡ φιργάδα.

—Σκλάβε μ', πεινᾶς, σκλάβε μ', διψᾶς, σκλάβε μ', νὰ φάγης θέλεις;

15 —Οὕτε πεινῶ, οὕτε διψῶ, οὕτε νὰ φάγω θέλω.

—Σκλάβε μου, γιὰ τραβουόδησε, γιὰ νὰ σὲ ξεσκλαβώσω.

—Πολλαῖς φοραῖς τραβουόδησα, ξεσκλαβωμὸ δὲν εἶδα.

Μὰ πάλε γὰρ δὴ λευτερὰ θὲ νὰ σὲ τραβουόδησω.

Δὸ δόπο μου θυμῆθηκα καὶ βαριαναστενάζω·

20 ἐννιὰ μηνῷ γαμπρός ἥμαν, δώδεκα χρόνους σκλάβος.

Ἐψεὶς εἴδαι 'ς τὸν ὑπνὸ μου, προψὲς 'ς τὸν ὄνειρό μου,
τώρα πουλοῦν τὰ σπίτια μου, τώρα καὶ τοῖς αὐλές μου,
τώρα καὶ δὴ καλοῦδα μου ἄλλου ἄντρου τὴν δίνουν».

Κι' ὁ Μπέης πιλογήθηκε 'ς τοῖς ναῦτες του καὶ λέγει.

25 «Σύρετε, ναῦτες διαλεχτοί, δὴ βάρκα κατεβάστε,
καὶ πάρετε αὐτὸν δὸ νιὸ καὶ βγάλτε τόνα δέξιο».

Δὴ βάρκα κατεβάζουνε, δὸ σκλάβο μέσα βάνουν,
κι' ὅσο νὰ ποῦν, ἔχετε γειά, σαράντα μύλλια πήραν,
κι' ὅσο νὰ ποῦνε, 'ς τὸ καλό, ἄλλα σαράντα παίρουν,

30 καὶ κεῖ τὸν βγάζουν 'ς τὴ στεριά, πάνουν 'ς ἐρημονῆσι.

Δὴ δρίχαν τὸν ν ἐτσίρωσε, ποῦ είχε μέσο' 'ς τὴ τζέπη,
καὶ νὰ ὁ μαῦρος τ' ἔφτασε καὶ τὸν καβαλλικεύει.

Παίρνει δὸ δρόμο τὸ δρομί, τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι·
δὸ δρόμον ὃπου πήγαινε, δὴ στράτα ποῦ περπάτειε
ἀντάμωσ' ἔνα γέροντα, ποῦ ἔσπερνε χωράφι·

«Καλὴν ἔσπερα, ποιανοῦ εἶναι τὸ χωράφι;

—Οἱ ἐρημιές καὶ οἱ κουρκλιές τοῦ γιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη,
ἐννιὰ μηνὲς ἦταν γαμπρός, δώδεκα χρόνους σκλάβος,
τώρα πουλοῦν τὰ σπίτιαν του, τώρα καὶ τοῖς αὐλές του,
τώρα καὶ δὴ καλοῦδαν του, ἄλλου ἄντρα τὴν δίνουν.

—Γιὰ πές με, πές με, γέροντα, φτάνω κ' ἐγὼ 'ς τὸ γάμο;

—Σὰν εἶναι ὁ μαῦρος σου γερός, καὶ παίρν' σαράντα μύλλια,
φτάνεις καὶ σὺ 'ς τὸ γάμον της καὶ 'ς τὴ στεφάνωσίν της».

Παίρνει δὸ δρόμο τὸ δρομί, τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι.

45 δὸ δρόμον ὃπου πήγαινε, δὴ στράτα ποῦ περπάτειε,

γερόντισσα ἀντάμωσε ποῦ ἔπλυνε ὁυχάκια.
 «Πές με, πές με, γερόντισσα, ποιανοῦ εἶναι τὰ ὁυχάκια;
 —Οἱ ἐρημιὲς καὶ οἱ κουρκλιὲς τοῦ γιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη,
 ἐννιὰ μιηνὲς ἦταν γαμπρός, δώδεκα χρόνους σκλάβος,
 50 τώρα πουλοῦν τὰ σπίτιαν του, τώρα καὶ τοῖς αὐλές του,
 τώρα καὶ δὴ καλοῦδαν του, ἄλλου ἄντρα τὴν δίνουν.
 —Πές με, πές με, γερόντισσα, φτάνω κ' ἐγὼ 'ς τὸ γάμο;
 —Σὺν εἰν' ὁ μαῦρος σου γερὸς καὶ παίρν' σαράντα μίλια,
 55 φτάνεις καὶ σὺ 'ς τὸ γάμον της καὶ 'ς τῇ στεφάνωσίν της
 κι' ἂν εἰν' ὁ μαῦρος σου ἀργός, φτάνεις 'ς τὸ σέμπα ξέβα».
 Δώνει δὸ μαῦρο του βιτσιά, 'ς τὸ σπίτιν του καὶ πάγει,
 κ' ἐπρόφτασε 'ς τὸ γάμον της καὶ 'ς τῇ στεφάνωσίν της.
 Κι' ὁ μαῦρος χιλιμίντρισε, κ' ἡ κόρη τὸ γνωρίσε·
 «Πᾶρε, παπᾶ, τὰ στέφανα καὶ σύρε 'ς τὴν δουλειά σου,
 60 καὶ νὰ ὁ νιὸς ποῦ μ' ἀγαπᾶ 'ς τὴν πόρτα καβαλλάρης.

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἡπειρωτική: Ζωγραφ. ἀγών, τ. Α' σ. 73 ἀρ. 16,
 σ. 76 ἀρ. 26. Βλ. καὶ Θέρον, Δημ. τραγούδια σ. 38 [Τὸ προκείμενον
 ἄσμα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου φέρεται ὑπὸ δύο τύπους ἐν πολυαριθμοῖς
 παραλλαγαῖς. Κατὰ μὲν τὸν ἓνα, ὁ ἐπὶ μακρὸν ἀποδημῶν τῆς οἰκίας
 του ἥρως μανθάνει ἐκ διαφόρων θυμασίων σημείων, διτὶ τὴν σύζυγόν
 του νυμφεύεται ἄλλος καὶ ἐπιθάξ ἵππου κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν
 εὔτελοῦς. ἀληθῶς δ' ὧκυποδεστάτου καταφθάνει εἰς τὴν σύζυγόν του, ἀν-
 γνωρίσασαν τὴν προσέγγισίν του ἐκ τοῦ χρεμετισμοῦ τοῦ ἵππου του.
 Κατὰ δὲ τὸν ἔτερον, ὁ σύζυγος εἶναι αἰχμάλωτος, ὑπηρετῶν ἐν πλοιῷ·
 ὁ στεναγμὸς αὐτοῦ, προαισθανθέντος τὴν οἰκογενειακὴν συμφοράν του.
 ἀνακόπτει τὸν πλοῖον τοῦ πλοίου, ὁ κυβερνήτης τὸν ἐλευθερώνει,
 καὶ ἀποθιβασθεὶς εἰς τὴν ξηράν, προφθάνει ἐπίσης εἰς τὴν οἰκίαν του
 καὶ διαλύει τὴν τελετὴν τῶν γάμων. (Βλ. Dieterich ἐν Byz. Zeitschrift 1904 σ. 53 κέ. ὅστις πολλὰς τῶν προεκδεδομένων παραλλαγῶν
 δὲν εἶχε πρὸ ὄφθαλμῶν). 'Ο Dieterich διαχρίνει καὶ ἔτερον τύπον, τὸν
 τοῦ ἀδικαιολογήτου χωρισμοῦ τῶν συζύγων, ὅστις δ' ὅμως δύναται νὰ
 ὑπαχθῇ εἰς τὸν πρῶτον. 'Η σωζόπολιτικὴ παραλλαγὴ προσθέτει εἰς
 τὰ γνωστὰ ἐκ τῶν ἄλλων παραλλαγῶν ἐπεισόδια καὶ νέον, εἰλημμένον
 ἐκ τῶν παραμυθίων (κύκλος τῶν εὐγνωμόνων ζώων), τὸ ἐν στ. 32-
 38. 'Η ὑπόθεσις τοῦ ἄσματος εὐρίσκεται καὶ εἰς ἄσματα, μύθους καὶ

παραδόσεις πολλῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους παρέλαθον. Ἄλλα περὶ τούτου ἐπιφυλασσόμεθα νὰ διαλάθωμεν ἐκτενέστερον προσεχῶς. — Σ. τ. Δ.].

K.'

"Οἶω 'ς τὸ φεγγαράκι, 'ς τὴν ἀστροφεγγιά,

κόρη ἔανθιὰ λουζόνταν καὶ χτενίζουνταν·

μεσ' 'ς ἀργυρὴ λεγένη ἐλουγιούντανε,

μὲ ἀσημένιο τάσι περεχιούντανε,

5 μὲ φιλντισένιο χτένι χτενιζούντανε,

μὲ μάτια δακρυσμένα ἐθλιβούντανε,

κι' ὁ ἥλιος ἐπέρασε καὶ τὴν ὁώτησε.

«Τ' ἔχεις, κόρη μ', καὶ κλαίεις κι' ὅλο θλίβεσαι;

— "Αντρα ἔχω 'ς τὰ ἔνα καὶ 'ς τὰ μακρινά,

10 τώρα δώδεκα χρόνια καὶ 'ς τὴν Ἀτζεμιά,

οὔτε γράμμα μ' ἔστειλε, οὔτε πόγραμμα,

τώρα γραφή μὲ στέρνει, τώρα πόγραμμα,

μὲ λέγει πῶς πατρεύφτηκε καὶ 'ς τὴν Ἀτζεμιά,

καὶ πῆρ' ἀτζεμοπούλα, μάγισσας παιδί.

15 Μαγεύει τὰ καράβια καὶ δὴ θάλασσα,

μαγεύει τὰ πουλάκια καὶ δὲ κιλατδοῦν,

μαγεύει τὰ ποτάμια καὶ δὲ φρέχουνε,

μαγεύει τὰ καράβια καὶ δὲν ἀρμενοῦν,

ἐμάγεψε κ' ἐμένα, δὲν μπορῶ νἀρθῶ.

20 "Οταν κινήσω νᾶρθω χρόνια καὶ βροχαῖς,

καὶ ὅταν στρέψω πίσου, ἥλιος καὶ χιρά».

ΣΗΜ. Τὸ τέλος τοῦ ἄσματος τούτου συμπληροῦται διὰ πεζῆς διηγήσεως, καθ' ἥν «ἡ ἔανθιὰ κόρη» μεταβᾶσα εἰς Ἀτζεμιάν, μὲ τρία μόνον λόγια κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ τὸν ἄνδρα τῆς ἀπὸ τὴν σκλαβιὰ τῆς μάγισσας καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ μετ' αὐτοῦ 'ς τὰ γονικά τῆς — Παραλλαγαὶ γνωσταὶ μοι: Καρπάθου ἐν Ζωγραφ. ἀγῶν. τ. Α' σ. 316 ἀρ. 49, Νισύρου αὐτ. σ. 401 ἀρ. 23, Θέρου, Δημ. τραγούδ. σ. 35.— [Τῶν ἄλλων παραλλαγῶν τοῦ πανελλήνιου τούτου ἄσματος (βλ. καὶ Passow ἀρ. 520-523) ἀναγράφομέν τινας ὡδε: Καρπάθου: Wescher-Mαγωλακάη, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 84-5 ἀρ. 31. Σύμης: 'Ο ἐν ΚΙΙ. ἐλλην. σύλλ. τ. ΙΘ' σ. 223-4=σ. 227. 225.

Τζεσμέ: αὐτ. σ. 138-9. Σίτνου: *Dieterich*, die Sprache d. südl. Sporaden σ. 353. Πηλίου: Ἐθνομάς 1889 ἀρ. 6. σ. 6. Ἡπείρου: Ζωγραφ. ἀγών. τ. Α' σ. 166 ἀρ. 153, σ. 153-4 ἀρ. 277. Κερκύρας: Ἐφημ. φιλομαθ. 1870 σ. 2262-3. Ἀθηνῶν: Καμπούρδογλου, Μνημεῖα τῆς Ἰστορίας τῶν Ἀθην. τ. Γ' σ. 8-9. Μακεδονίζ.: Ὁ φάρος τῆς Ἀνατολῆς 1902 σ. 294-5 (Κοζάνης). Φόρμιγξ 1907 σ. 4 ἀρ. 23 (Βεροίας). — Σ. τ. Δ.]

ΚΑ'.

(K. K.)

- Dò Mὰ γεννῆθυ' δὲ Κωσταντῆς, dò Μάην ἐβαφτίστη,
dò Μάη ὑεβωνιάστηκε, dò Μά γεναικα πῆρε,
dò Μά dὸν ἥρτε μήνυμα νὰ πάῃ 'ς τὸ σεφέρι
οῦτ' ἔτρωγε, οῦτ' ἔπινε, οῦτε dὴγ κόρη πόνθο
5 νύχτα σελλώνει τὸ ἄλογο, νύχτα τὸ καλλιβώνει,
βάνει ἀσημένια πέταλα καρφιὰ μαλαματένια
κ' ἡ κόρη ποῦ dὸν ἀγαπᾶ καὶ dόνε καλοθέλει,
βιστᾶ κερὶ καὶ φέγγει τον, ποτῆρι καὶ κερνᾶ τον,
κι' ὅσα ποτήρια τὸν κερνᾶ, τόσα λόγια τὸν λέγει.
10 «Ἐσὺ διαβαίνεις, Κωσταντή, καὶ μένα ποῦ μ' ἀφίνεις;
— Ηρῶτα σ' ἀφήνω 'ς τὸ Θεό, καὶ δεύτερο 'ς τοῖς ἄγιοις,
καὶ τρίτο τὸ καλύτερο σ' ἀφήνω 'ς τῇ μαννά μου.
— Τί θὰ μὲ κάνη ὁ Θεός, τί θὰ μὲ κάν' οἱ ἄγιοι,
τί θὰ μὲ κάν' ἡ μάννα σου χωρὶς τὴν ἀφεντιά σου;»
15 «Μάννα μου, dὴ καλοῦνδα μου, μάννα μου, dὴγ καλή μου,
νὰ λούης, νὰ χτενίζης την, νὰ στρώνης νὰ κοιμᾶται,
ὅσο νὰ πάγω καὶ νάρθω καὶ πίσου νὰ γυρίσω.
— «Ἄς εἰν', ἂς εἶναι, Κωσταντή, κι' δὲ τι μὲ πῆς τὸ κάνω.»
'Ακόμη δὲν ἀλάργαρε μιὰν ὥρ' ἀπ' τὸ χωριό dου,
20 πὰ 'ς τὸ σκαμνὶ dὴγ ἔβαλε καὶ τὸ ψαλίδι παίρνει,
καὶ κόφτει τὰ μαλλάκια dῆς καὶ τούμπανο τὴν κάνει.
Τὴν δώνει χῆλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,
καὶ δυὸ ψωριάρικα σκυλιὰ νὰ πάγη νὰ τὰ βόσκῃ.
Dὸ δρόμον ὅπου πήγαινε dὸ Θεὸ περικαλοῦσε.
25 «Θεγέ μου, κι' ἂς dὴγ εὑρισκα dὸ Κωσταντή 'ς τὸ δρόμο».
Νὰ καὶ δ Κωσταντῆς περνᾶ 'ς τὸ δρόμο dου πηγαίνει.
«Καλημερίτσα, τσόμπανε.—Καλὸ 'ς τον τὸν διαβάτη.
— Ποιανοῦ 'ν' αὐτὰ τὰ πρόβατα, ποιανοῦ 'ν' αὐτὰ τὰ γίδια;

— Δικά σου και τὰ πρόβατα, δικά σου και τὰ γίδια,
 30 δικός σου και ὁ τσόμπανος ποῦ δρέχει και τὰ βόσκει.»
 Δώνει δὸ μαῦρό δου βιτσιά, 'ς τὸ σπίτι δου γυρίζει.
 «Μάννα, ποῦ εἰν' ἡ καλοῦδα μου, μάννα, ποῦ εἰν' ἡ καλή μου; »

· · · · ·

ΣΗΜ. [ΙΙαραλλαγάς τινας τοῦ ἀκριτικοῦ τούτου ἄσματος ἀναγράφω ἐν Παροιμ. λ. γεννειέμαι 16 τ. Γ' σ. 548 Πρόσθες εἰς ταύτας: *Μανούσου, Τραγούδια έθν. τ. Β'. σ. 39-42. Rassow ρ. 458. Jeannaraki σ. 225-6 ρ. 289 Σακελλαρίου, Κυπριακά τ. Β'. σ. 176-180 ρ. 60. Μανωλακάη, Καρπαθιακά σ. 227 ρ. 15. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον σ. 184. Ο ἐν ΚΠ. Ἐλλην. σύλλογος τ. ΚΑ' σ. 352-3 ρ. 7. K. Dieterich, Die Sprache d. südl. Sporaden σ. 312-3 ρ. 9. — Σ. τ. Δ.]*

ΚΒ'

Γιὰ ἵδες Καστέλλιν ἔμορφο και κρυὸ νερὸ δὲν ἔχει,
 σὰν ἔχει και κρυὸ νερό, δράκος τὸ περιορίζει.
 Διψοῦν τὰ λάφια γιὰ νερὸ και τὰ ποντιὰ γιὰ δρόσο,
 διψοῦν και τ' ἀρχοντόπουλα γιὰ μιὰ καθάρια βρύση.
 5 Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή μιὰν πίσημος ἡμέρα
 στολίζοντ' οἵ εὐγενικαῖς 'ς τὸ δράκοντα και πάνε.
 Ήδο μαχρι.ὰ τὸν χαιρετοῦν και πὸ κοντὰ τὸν λένε.
 «Δράκοντα, μόλι τὸ νερὸ νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα,
 νὰ πιοῦν και τ' ἀρχοντόπουλα τὰ πολυαγαπημένα,
 10 κι' ἄν θὲς λογάριν ἔπαιρε, θέλης μαργαριάρι,
 θέλης πὲ τῆς εὐγενικὲς καμιὰν εὐγενοποῦλα.
 —Οὔτε λογάρι θέλω γώ, οὔτε μαργαριάρι,
 οὔτε πὲ τοῖς εὐγενικὲς καμιὰν εὐγενοποῦλα,
 μόν' θέλω δὴ κερὰ Βδοκιά, δὴν ἀγδονολαλοῦσα,
 15 δποῦ δὴν ἔχουν τὰ ποντιὰ γλῶσσα και κελαγδοῦνε». Παιόνουν δὸ δρόμο τὸ δρομὶ 'ς τὴν Εύδοκιὰ και πάνε,
 πὸ μαχρι.ὰ τὴν χαιρετοῦν και πὸ κοντὰ τὴν λένε.
 «Συρὲ συρέ, κερὰ Βδοκιὰ κι' δράκοντας σὲ θέλει.
 —Σὰν τί μὲ θέλει δράκοντας, σὰν τί μὲ συντυχαίνει;
 Σὰν και μὲ θέλῃ γιὰ καλὸ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
 και σὰ μὲ θέλῃ γιὰ κακὸ νὰ βάλω τὰ μαυρά μου.
 —Και τὰ χρυσά σου φόρεσε, και τὰ μαυρά σου πάρε». Παιόνει δὸ δρόμο τὸ δρομὶ 'ς τὸ δράκοντα και πάει,

πὸ μακριὰ τὸν χαιρετῷ καὶ πὸ κοντὰ τὸν λέγει.
 25 «Σὰν τί μὲ θέλεις, δράκοντα, σὰν τί μὲ θέλεις, δράκε;
 —Καλῶς ἥρτε τὸ γιόμα μου, καλῶς τὸ πρόγεμά μου,
 Ἡ Εὐδοκιά τὸ ἀπαντᾶ, ἡ Εὐδοκιά τὸν λέγει.
 «Γιὰ μόλα, δράκε, τὸ νερό, νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα,
 διψοῦν τὰ λάφια γιὰ νερό καὶ τὰ πουλιὰ γιὰ δρόσο,
 30 διψοῦν καὶ τ' ἀρχοντόπουλα γιὰ μιὰ καθάρια βρύση.
 —Πέξ με, πέξ με, κυρὰ Βδοκιά, ποιὰ εἰν' τὰ γονικά σου,
 —Ἐγώ είμαι τῆς Βροντῆς παιδί, τῆς Ἀστραπῆς ἐγγόνι,
 ποῦ ἀστραψε καὶ ἔκαψε σαρανταπέντε δράκους,
 35 καὶ κόμα ἔνας ἀπόμεινε κάμ' εἰσι ἡ ἀφεντιά σου,
 τώρα βροντῶ καὶ κάφτω σε, στράφτω καὶ τσουρουφλῶ σε.
 —Σύρε, Βδοκιά, 'ς τὸ σπίτι σου, σύρε 'ς τὰ γονικά σου,
 κ' ἐγὼ μολέρνω τὸ νερό, νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα».

ΣΗΜ. [Τὸ ἄσμα εἶναι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου. Περὶ τινῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ 6λ. Παραδόσ. σ. 994.—Σ. τ. Δ.].

ΚΓ.'

'Εψὲς τὸ σπέρας διάβαινα, πό να στενὸ σοκάκι,
 λιανοψιχάλιζεν δ Θιός, κι' δ νιὸς γλυκοτραβούδειε,
 δράκος ἐβγῆκε νὰ τὸν φάῃ, δφις νὰ τὸν ἁφήξῃ,
 κι' δ νιὸς ἐπιλογῆθηκε, κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει.
 5 «Τ' ἔχεις π' ἔμένα, δράκοντα, καὶ θέλεις νὰ μὲ φάγης:
 Γὼ τραβουδῶ διὰ μιὰ ξανθιά, γιὰ μιὰ δαχτανοφρύδα,
 ποῦ ξόδιασα 'ς τὴ πόρτα τῆς, ἐννιὰ πύργους λογάρι,
 τοῖς πέντε πύργους μάλαμα, τοῖς δυὸ πύργους διαμάντι,
 τοῖς ἄλλους τοῖς ἐπίλοιπους, ἀμέτρητο λογάρι,
 10 λογάρι κι' ἀλογάριαστο κι' ὅλο μαργαριτάρι.

ΣΗΜ. Στ. 1. Ἀλλως: 'Ε. τὸ ποιὸς ἐδιάβαινε Παραλλαγὴ Ἡπείρου (Ζωγραφ. ἀγῶν. τ. Α. σ. 149 ἀρ. 265), Καρπάθου (αὐτ. σ. 289 ἀρ. 3) Βλ. καὶ Θέρου, Δημ. τραγούδια σ. 95 [Ἄσμα κοινότατον. Παρὰ Passow ἀρ. 508. 509. Συνηθέστατα ἐν συμφυρμῷ μετὰ παραλλαγῶν τοῦ προηγουμένου. — Σ. τ. Δ.].

ΚΔ'.

Ποιὸς ἦταν ποῦ τραβούδησε ἐψὲς βραδὺ 'ς τῇ βίγγλα,
 καὶ ξύπνησε τὰ νιὰ χωριά, τὰ δέκα μαναστήρια,

καὶ ξύπνησε δὸ βασιλὲ μὲ δὴ βασίλισσάν του,
καὶ ξύπνησε δὸ δράκοντα μὲ δὴ δρακόντισσάν δου.
Κεῖνο τραβοῦντι δέ ήδανε, μόν' ἡταν μοιρολόγι.
Τοῦ Κωσταντῆ ἡ μαννά ἤδανε καὶ κλαῖγε δὸν υἱό της,
ποῦ δὸν ἐβγάλαν ἄδικο ποῦ φίλησε κορίτσι.
Κορίτσι κι' ἀν ἐφίλησε ἤδαν ταιριαστικό δου,
καὶ δὸν ἐβάλαν φυλακὴ νὰ κάν' εἴκοσι μῆνες,
καὶ παραπέσαν τὰ κλειδιὰ κ' ἔκαν' εἴκοσι χρόνια.
Κ' ἡ μάννα δου κάθα πρωΐ 'ς τῆς φυλακῆς δὴμ πόρτα,
μοιρολογοῦσε κ' ἔλεγε, μοιρολογῷ καὶ λέγει.
«Ἐγὼ θαρροῦσα, Κωσταντῆ, πῶς εἰσ' ἀντρειωμένος,
νὰ σπάσῃς φυλακόπορτας, νὰ δείρῃς φυλακᾶδες.

— Θαρρεῖς, μαννά μ', ἡ φυλακὴ πῶς εἶνε περιβόλι;
Κείνη ἔχει σιδερόπορτας καὶ σιδερομαντάλους,
ἔχει καὶ φυλακάτορας σαράντα πέντε δράκους.
Λεφτοκαρυνὰ ἐφύτεψα 'ς τῆς φυλακῆς δὴμ πόρτα,
καὶ λεφτοκαρυνὰ ἔφαγα, μὰ λευτεριὰ δὲν εἰδα.
Σύρε, μαννά μου, 'ς τὸ καλό, σύρε 'ς τὸ κατανύδιο,
κ' ἔγὼ ἔδω ποῦ κλείσθηκα δὲν είναι γιὰ νὰ ξέβω.»
Σκουριά φαγε τὰ δοῦχα δου κ' ἡ πάχνη τὰ μαλλιάν δου.

ΣΗΜ. Στ. 2. "Αλλως: χωριά, τὰ δεκοχτὸν καστέλλαι.— Ηξ-
ραλλαγὴ ἐν Ζωγραφ. Ἀγῶν. τ. Α. ' σ. 277 ἀρ. 16. [Πρβλ. Jeanappa-
raki σ. 106 ἀρ. 97, σ. 138 ἀρ. 138. Μαρωλακάκη, Καρπαθιακὰ σ.
250 ἀρ. 58. — Σ. τ. Δ].

ΚΕ'.

Τῆς Σαλονίκης τὸ θεριὸ βγῆκε νὰ σιργιανίσῃ,
βάνει γυναίκεια φορεσιά, γυναίκεια φακιολίσθη,
γυναίκεια πάγ' 'ς τὴν ἐκκλησιά, γυναίκεια προσκυνάει,
γυναίκεια παίρνει ἀντίδωρο πὲ τοῦ παπᾶ τὸ χέρι,
γεναῖκα πῆγε κ' ἔκατσε μέσα 'ς τὸ σταυροδρόμι,
κι' ἀπλῶσε τὰ ξανθὰ μαλλιά, κι' ἀρχίνησε νὰ κλαίῃ.
Τοῦ Ῥήγα γιὸς ἐρχούδανε νὰ μὲ τοῦ σεφεριοῦ δου,
δὸν ἥσκιο, ἥσκιο πορπατεῖ, τὸ μονοδέντρο πάγει,
μὴ δὸν μανρίσ' δ' κορνιαχτός, μὴ δ' ἀσκημίσ' δ' ἥλιος.
Κονδοκρατεῖ δὸ μαῦρο δου, δῆγ κόρη συντυχαίνει.
«Τ' ἔχεις, κορή μ', καὶ θλίβεσαι, τ' ἔχεις, κορή μ', καὶ κλαίεις;
Θέλεις, κορή μ', νὰ παρθευτῆς, θέλεις νὰ πάρῃς ἄντρα;
Ἐγὼ θὰ γένω σύδεκνος γιὰ νὰ σὲ στεφανώσω,

- νὰ βάλω στέφανα χρυσά, λαμπάδες ἀσημένιες,
 15 καὶ τὰ σιταροχρίθαρα ὅλο μαργαριτάρι.
- Δὲ θέλω γὰ νὰ παντρευτῶ, οὕτε νὰ πάρω ἄντρα.
 Θωρεῖς το κεῖνο τὸ δεντρὶ τὸ κεῖθες ἀπὸ κεῖθες;
 'Εκεī πηγα νὰ πιω νερό, πηγα καὶ νὰ γιομώσω,
 τὸ δαχτυλίδι μ' ἔπεσε, ἡ πρώτη μ' ἀρραβώνα.
- 20 Ποιός εἰν' ἀξιός καὶ δυνατός νὰ πάγη νὰ τὸ βγάλῃ;
 —Ἐγὼ εἰμ' ἀξιός καὶ δυνατός νὰ πάγω νὰ τὸ βγάλω.
 Κλούνθαμε, κόρη, κλούνθα με νὰ πάμε 'ς τὸ πηγάδι. »
 Καὶ 'ς τὸ πηγάδι πήγανε νὰ βροῦν τὸ δαχτυλίδι.
- 25 · Τὰ ὁσυχά δου νε ἔβγαλε καὶ δὸ σταυρὸ δου κάνει,
 καὶ 'ς τὸ πηγάδι σέμπηκε νὰ βρῇ τὸ δαχτυλίδι.
 Τριγύρου, γύρου, γύρισε καὶ τίποτε δὲν ηὔρε,
 μόν' ηὔρ' ἀνθρώπου κόκκαλα κι' ἀνθρωπινὰ κεφάλια.
 «Βγάλε με, κόρη μ', βγάλε με καὶ τίποτες δὲν ηὔρα,
 μόν' ηὔρ' ἀνθρώπου κόκκαλα κι' ἀνθρωπινὰ κεφάλια.
- 30 —Μηγάρις κόρη εἰμ' ἔγω καὶ κόρη μὲ φωνᾶζεις;
 'Εγὼ εἰμ' ἔκεινο τὸ θεριό βουλήθκα νὰ σὲ φάγω,
 κ' ἔδω ποῦ μπῆκες, ὁήγα γιέ, δὲν είναι γιὰ νὰ ξέβης».

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἡπειρωτικὴ ἐν Ζωγρ. ἀγῶν. τ. Α'. σ. 88
 ἀρ 60. [Περὶ τοῦ ἀσματος τού ου βλ. N. G. Polites, Cola Pesce
 in Grecia ἐν Archivio per lo studio delle tradiz. popolari
 1903 σ. 212 κέ.—Παραλλαγὰς αὐτοῦ βλ. ἐν Πολίτου, Νεοελλ. μυ-
 θολογ. σ. 133. Μαρούσου, Τραγούδ. έθν. Κέρκυρα. 1851 σ. 114-5.
 'Εφημ. Φιλομαθ. 1870 σ. 2262-3 (Κερκύρας) 'Ανατολ. 'Επιθεώρ.
 Α' σ. 406 (Αιγίνης). Λελέκου, Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 76-9 ἀρ.
 16. 17 (Πελοποννήσου). Χασιώτ., Συλλογὴ σ. 137-8 ἀρ. 8. Legrand,
 Recueil de chansons popul σ. 316 318 ἀρ. 140 'Αραβαντιν.,
 Συλλογὴ σ. 271-2 ἀρ. 451. ΚΠ. ἑλλ. φιλ. σύλλογ. τ. ΙΘ' σ. 219
 (Σύμης). Ζωγράφ. ἀγῶν τ. Α' σ. 311-2 (Καρπάθου). Λουλουδοπού-
 λου, Συλλογὴ σ. 32 ἀρ. 33 (Καβάλλη). Κριάρη, Κρητικὰ ἀσματα σ.
 229 (Κρήτης). Λάσκαρη, Λάστα σ. 459-460 (Γορτυνίας). — Σ. τ. Δ.]

ΚΣ.'

(Κ. Κ.)

Τὰ τέσσερα ἀδρέφια τὰ παντάξια,
 τὰ δώδεκα ξαδρέφια τὰ γλυκὰ γλυκά,

κακὸ χαμπάρι τᾶρτε ἀπ' τὸ βασιλιά,
νὰ πᾶ νὰ πολεμήσουν κάτου 'ς τὴ Φραγκιά.
5 Καὶ πόλεμο δὲν ηὔραν πίσου γύρισαν.
Τὰ πλάκωσε ἡ κάψα καὶ ἡ διψαριά,
βρίσκουν ἔνα πηγάδι τῶν χιλιῶν δρυγιῶν,
χίλιων δρυγιῶν τὸ βάθος κ' ἐκατὸ πλατύ.
Παιώνου δάφνο καὶ δήχνου ποιὸς θὰ κατεβῇ.

- 10 «Αἰδε, ἀδρέφι Κώστα, σὺ θὰ κατεβῆς,
νερὸ γιὰ νὰ μᾶς φέρῃς γιὰ δὴ διψαριά.»
‘Ως τὰ μισὰ κατέβκε κ' ἔβγαλε φωνή.
«Τραυατε με, μπρό’ ἀδρέφια, δψιος μὲ κρατεῖ.
—Τραυοῦμε σε, μπρὲ Κώστα, μὰ δὲν ἔρκεσαι.
15 —Δέσετε καὶ δὸ μαῦρο μου ἵσως καὶ νεβῶ.
—Δέσαμε καὶ δὸ μαῦρο σου, παλ' δὲν ἔρκεσαι.
—Φύγετ’, ἀδρέφια, φύγετε, ὕδρα σις καλή,
κ' ἔγῳ θεσιὸ θὰ μένω δῶ ποῦ μὲ κρατεῖ.»

ΣΗΜ. [Ἐν στ. 15. 16. 17 πρὸς ἀποκκτάστασιν τοῦ μέτρου ἵσως πρέπει νὰ γραφῇ «μχῦρο «μ'» μχῦρο σ'» «φύγετ’» — Παραλλαγὴ εἰς μέτρον ἐπίσης τρίμετρον ἴχμοικόν ἐν ΚΠ. ἑλλην. σύλλ. τ. Ι(τ)’ σ. 230, τ. ΚΑ’ σ. 353 ἀρ. 8. Passow ἀρ. 523 ’Αραβαντιν. σ. 6 ἀρ. 4. Jeannaraki σ. 116 ἀρ. 118 — Σ. τ. Δ.].

KZ.

Τρίτη γεννήματ’ ὁ Κωσταντίης καὶ Τρίτην ἐβαφτίσθη
καὶ Τρίτη εἶδε τ’ ὅνειρο ποῦ θελε νὰ πεθάνῃ.
Οὐδ’ ἔτρωγε, οὐδὲ ἔπινε, οὐδὲ χαμογελοῦσε,
οὐδὲ δὸ μαῦρο δου ταῦ, οὐδὲ τὴγ κόρ’ ἀγκάλη,
5 δὴν ἀδρειά δου μοίραζε πὰ 'ς τοὺς ἀλφειωμένους.
«Σύρ’, ἀδρειά μου, 'ς τὸ καλὸ κ' ἔγῳ 'ς τὸ κατωνόδιο,
φτάνει ὅπου σὲ χάρηκα τώρα σαράντα χρόνια,
καὶ καβαλλάρης καὶ πεξὸς κι’ ἀρματοφοροφεμένος.»
Τὰ μιὰ Λαμπροή, μια Κεργιακή μιὰν μπίσημος ἥμεροι,
10 τοῖς ἄρχοντες ἐκάλεσε, τραπέζι νὰ τοῖς κάνῃ.
«Στρῶσε, μαννά μ’, δὴ δράπεζα, βάλε πεσκίδια μαῦρα,
καὶ τὰ ποτήρια τοῦ κρασιοῦ μαῦρα κι’ ἀραχνιασμένα.»
«Φάτε καὶ πιῆτε, ἄρχοντες, κ' ἔγῳ θὰ σᾶς φηγοῦμαι»
15 Τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ τὰ πυκνοφυτεμένα,
κανεὶς καὶ δὲν τ’ ἀνέβηκε πὲ τοῖς ἀλφειωμένους,

μόνε ἐγώ τ' ἀνέβηκα δυ' ὥρες τοῦ μεσονύχτου,
καὶ καβαλλάρης καὶ πεξδὲς κι' ἀρματοφορτωμένος.
Σαράντ' ἀρκούδια σκότωσα κ' ἔξῆντα δυὸς λιοντάρια,
τόσο καὶ δὲ φοβήθηκα, ποῦ θελα νὰ πεθάνω,
20 κ' ἔνα θηρίο τρομερὸ βουλῆθκε νὰ μὲ φάγη,
μὰ πάλε δὲ φοβήθηκα ὡσὰν αὐτὴ δὴν ὥρα
ποῦ παραστέκουμ' ἄγγελο νὰ πάρῃ δὴ ψυχή μου.»

ΣΗΜ Βλ. Λαογραφ. σ. 188-9.

ΚΗ'.

Σὰν δὴ μαννά, σὰν δὴ μαννά, σὰν δὴν καλὴ δὴ μάννα,
ποῦ είχε τοῖς ἐννιὰ τοῖς γιούς, δὴ μονοθεγατέρα!
«Σ τὰ σκοτεινὰ δὴν ἔλουγε, 'ς τάστρὶ δήνε κτενίζει,
5 κι' ὅταν θά βγῃ δι αὐγερινὸς σὰν νύφη τὴν στολίζει,
νὰ μὴ τ' ἀκούσ' ή γειτονιὰ καὶ στείλη προξενήτη.
«Η γειτονιὰ δὲν τ' ἀκουσει κι' δι βασιλὲς τὸ ξέρει.
Προξενητᾶδες ἥρτανε ἀπὸ δὴ Βαβυλῶνα,
νὰ πάρουν δὴν κερ' Ἀρετὴ 'ς τὰ μακριά, 'ς τὰ ξένα.
Οἱ δχτὼ οἱ γιοὶ δὲ στρέγουνε, κι' δι Κωσταντῆς ἐστρέγειε.
10 «Δῶσ' τηνα, μάννα, δῶσ' τηνα, δὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
νά χῇ κι' δι μαῦρος μου ταγή, νά χω κ' ἐγώ κονάκι,
ποῦ πορπατῶ 'ς τὴ ξενητειὰ καὶ σὰν πουλὶ γυρίζω.»...
Τὰ ἥρτε χρόνος δύστυχος, καιρὸς κατακαμένος,
οἱ δχτὼ οἱ γιοὶ πεθάνανε κι' δι Κωσταντῆς ἐθάπτη,
15 κ' ἔμειν' ή μάννα ἔρημη, σὰν καλαμιὰ 'ς τὸν κάμπο.
«Σ οὐλα τὰ μνήματά κλαιγε καὶ 'ς οὐλα μοιρολόγα,
'ς τὸ μνήμα τοῦ κῦρο Κωσταντῆς ἔβηγαζε τὰ μαλλιάν της
«Σήκω, σήκω, κῦρο Κωσταντῆ, δὴν Ἀρετὴ νὰ φέρης.»
20 Εἰδ' δι Θεός τὰ κλαῖτα δης, εἰδε καὶ δὴν καρδιά δης,
κι' δι Κωσταντῆς βαρέθηκε τῆς μάννας του τὰ κλαῖτα.
Κάνει τὸ μνήμα δ' ἀλογο, τὰ σαβανά δου σέλλα,
δώνει δὸ μαῦρο του βιτσά, 'ς τὴν Ἀρετὴ καὶ πάγει.
«Επῆγε καὶ δὴν ἔλαχεν εἰς τὸ χορὸ ποῦ κράτειε.
·Πό μακριά τὴν χαιρετᾶ καὶ πὸ κοντὰ τὴν λέγει.
25 «Σύρε, σύρε, κερ' Ἀρετὴ, ή μάννα σου σὲ θέλει.
— Σὰν θὰ μὲ θέλῃ γιὰ καλό, νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
καὶ σὰν μὲ θέλῃ γιὰ κακό, νὰ βάλω τὰ μαυρά μου.
— Καὶ τὰ χρυσά σου φόργε τα καὶ τὰ μαυρά σου πᾶρε.»
Dὸ μαῦρον του χαμήλωσε, 'ς τὰ κάπουλα τὴν βάνει.

- 30 δώνει δὸ μαῦρον του βιτσιά, 'ς τὴ μάννα δου καὶ πάγει.
Δὸ δρόμον δποῦ περπατεῖ, δὴ στράτα ποῦ πηγαίνει,
πουλάκι ἐκελάγδησε μέσαν ἀπὸ δὸ κάμπο·
δὲν ἐκελάγδει σὰν πουλί, οὔτε σὰ χελιδόνι,
μὸν ἐκελάγδει κ' ἔλεγε μ' ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
- 35 «Ποιὸς εἴδε τέτοιο θάμαγμα, ποιὸς εἴδε τέτοιο θᾶμα,
νὰ περπατοῦν οἱ ζουδανοὶ μὲ τοῖς ἀποθαμένους;
—Ἀκοῦς, ἀκοῦς, κῦν Κωσταντή, τί λένε τὰ πουλάκια;
—Πουλάκια εἰναι κι' ἄς κιλαγδοῦν, πουλάκια εἰναι κι' ἄς λένε.
—Ποῦ εἰν' τὰ μαῦρα σου μαλλιά, τὰ μαῦρα σου μουστάκια;
40 —Μεγάλ' ἀρρώστια τραύηξα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου.»
Δώνει δὸ μαῦρο του βιτσιά, 'ς τὴ μάννα του καὶ πάγει.
«Ἐλα, μάννα μου, κι' ἄνοιξε, δὴν Ἀρετὴ σοῦ φέρων.
—Φτάνει πιά, φτάνει, Χάροντα, φτάνει νὰ μὲ παιδεύῃς.
—Ἐλα, μάννα μου, κι' ἄνοιξε, ἡ Ἀρετὴ σου ἥρτε».
Καὶ σφιχταγκαλιαστήκανε καὶ βγῆκεν ἡ ψυχὴ δους.

ΣΗΜ. Οι στ. 39. 40 ἐκ παραλλαγῆς, ἢν ἤκουσα ἐκ στόματος τοῦ κ. Κλωνῆ. Οἱ δὲ λοιποὶ στίχοι ἐν τῇ παραλλαγῇ ἐκείνῃ ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἑξῆς:

- Δώνει δὸ μαῦρο δου βιτσιά, 'ς τὸ σπίτιν δους καὶ πάνε,
χτυπᾶ δὴμ πόρτα κι' ἄνοιξε, δὴ σκάλα καὶ νεβαίνει.
«Ποιὸς εἰν' 'ς τὴμ πόρτα ποῦ βροδῷ, 'ς τὴ σκάλα ποῦ νεβαίνει;
σὰν εἰναι ξένος ἄς διαβῆ περάτης ἄς περάσῃ,
45 σὰν εἰναι καὶ ὁ Χάροντας, ἄλλον ὑγιὸ δὲν ἔχω.
—Δὲν εἰναι ξένος νὰ διαβῆ, περάτης νὰ περάσῃ,
μὸν εἰναι ἡ κερ' Ἀρετὴ, ποῦ ἔλειπε 'ς τὰ ξένα».
Τότε τρέχει ἡ μάννα δῆς καὶ τὴν σφιχταγκαλιάζει,
καὶ πὰ 'ς τὸ σφιχταγκάλιασμα ἔβγηκεν ἡ ψυχὴ δους.

Παραλλαγὴ Κρηπάθου (Ζωγραφ. ἀγὼν τ. Α' σ. 308 ἀρ. 30),
Νισύρου (ἀντ. σ. 397 ἀρ. 17), Ἀθηνῶν (Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἰστορία τῶν Ἀθηναίων τ. Α' σ. 299), Βάρνης (Ι. Νικολάου, ἡ Ὁδησσός σ. 309-312 ἀρ. 1-2.—[Συλλογὴν 43 παραλλαγῶν τοῦ ἀσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, παρ' ἐμοῦ ἀνακοινωθεισῶν αὐτῷ, ἐδημοσίευσεν ὁ Ivan Schischmanov, La chanson du frère mort dans la poésie des peuples balcaniques, Sophie 1898 μέρ. Β' σ. 95-137. Πλὴν δὲ τούτων ἐδημοσιεύθησαν ἔκτοτε καὶ πολλαὶ ἄλλαι.—Σ. τ. Δ.].

ΚΘ'.

- Ο Κωσταντής, οἱ ἄρχοντες κι' ὁ βασιλὲς ἀντάμα,
κάθονται τρῶν' καὶ πίνουνε καὶ γλυκοχαιρετεοῦνται,
καὶ κεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἔπιναν καὶ διπλοχαιρετεοῦνται
δ' Κωσταντῆς καυκήστηκε δὴ θάλασσα πλεχτὸς θὲ νὰ περάσῃ,
κι' ὁ βασιλὲς σὰν τάκουσε, 'ς τὸ Κωσταντῖνο λέγει.
 5 «Σὰν δὴν περάσῃς, Κωσταντή, γαμπρὸ θὲ νὰ σὲ κάνω,
θέλεις δῆμ πρώτη μ' ἀδρεφή, θέλεις δὴν ύστερονή μου,
θέλεις δὴ θεγατέρα μου, δὴ λαμπρογεννημένη,
δπον γενῆθκε δὴ Λαμπρὸ κι' ἀνάψαν τὰ παλάτια,
καὶ ἄναιφεν ἡ θάλασσα τριγύρου μὲ δὸν ἄμμο.»
 10 Σὰν τάκουσεν δ' Κωσταντῆς 'ς τὴ θάλασσαν ἐπέφτει,
δώδεκα μίλια πήγαινε μὲ γέλοια μὲ τραβούδια,
κι' ἄλλα δώδεκα πήγαινε μὲ κλαῖτα μοιρολόγια,
κι' ἀνάμεσα 'ς τὸ πέλαγος ψιλὴ φωνίτσα βγάζει.
 15 «Πάρετε τὰ ὁυχάκια μου, τὰ λινομέταξά μου,
καὶ πάντε τα δὴ μάννα μου, δὴ πικροκαταροῦσα,
ποῦ καταροῦσε κ' ἔλεγε Παρασκευὴ δὴ μέρα.
ΙΙαιδί μ', τὰ ψάρια νὰ σὲ φάν, παιδί μ', τὰ σαφριδάκια,
κ' ἔφτασεν ἡ κατάρα δης καὶ θὰ μὲ φάν τὰ ψάρια.»
 20 Καὶ κεῖ ποῦ πνίγκ' δ' Κωσταντῆς παλάτ' ἐθεμελιώθη,
μὲ τὸ γυαλί, μὲ τὸ ψηφὶ καὶ μὲ τὸ μαργαρτάρι,
καὶ πάνου κόρη κάντανε ξανθιὰ καὶ μαυρομιάτα,
δὴ θάλασσα ἐμάλωνε καὶ δήνε καταροῦσε,
«Θάλασσα σὺ δὸν ἔπνιξες δὸν ἀγαπητικό μου.»

ΣΗΜ. 'Αντὶ τῶν στίχων 15-19 ἂλλοι λέγουσιν:

«Θάλασσα πικροθάλασσα καὶ πικροκυματοῦσα,
οὖλοι σὲ λένε θάλασσα, κ' ἔγὼ σ' ἔλεγ' ἀθοῦσα.
Τόσες φορὲς σὲ πέρασα μὲ γέλοια, μὲ τραβούδια,
καὶ τώρα γιά να στοίχημα βουλῆθκες νὰ μὲ πνίξης.

[Πρὸθλ. καὶ τὸ κατωτέρω ἄσμα — Βλ. ὅμοιώς τὴν διετριβήν μου ἐν Archivio per lo studio delle tradizioni popolari ἐνθ ἀν. ΙΙλὴν τῶν ἐν αὐτῇ μνημονευομένων παραλλαγῶν ἑτέρων τῆς Κρήτης ἀτελῆ βλ. παρὰ Κριάρη, Κρητικὰ ἄσματα 1909 σ. 154, πρὸθλ. καὶ ἄσμα τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Μακεδονίχες ἐν Ἐλληνισμῷ 1901 τ. Δ' σ. 498-9. — 'Ἐν τῷ 4 στίχῳ «ὁ Κωσταντῆς» εἰναι προσθήκη καθιστῶσα τὸν στίχον ὑπέρμετρον. ἵσως εἰναι λείψωνον στίχου. — Σ. τ. Δ.].

Λ'.

'Αλεξαντρος ὁ βασιλὲς ὁ πολυχρονεμένος,
 ποῦ μέτρησε δὴ θάλασσα 'ς τὸ μάκρος καὶ 'ς τὸ φάρδος,
 κι' οὖλα ψάρια τοῦ γιαλοῦ κι' οὖλα τὰ σαφριδάκια
 5 Τὰ τρι' ἄδελφάκια τὰ γλυκά, τὰ πολυαγαπημένα,
 'ς ἔνα σκολειὸ διαβάζανε, 'ς ἔνα ψαλτῆρι ψάλλουν.
 Τὰ μιὰ Λαμπρῷ, μιὰ Κεργιακή, μιὰμ πίσημος ἡμέρᾳ,
 ὁ δάσκαλος τὰ σκόλασε νὰ πὰν νὰ γιοματίσουν,
 καὶ κεῖνα τὸ παραίτησαν καὶ πὰν νὰ κολυμπήσουν.
 10 Ηαίρουν δὸ δρόμο τὸ δρομί, δὴ στράτα καὶ πηγαίνουν,
 τὸ μονοπάτι τὰ βγαλε κάτου 'ς τὴ Μαύρη πέτρα.
 'Εβγαλαν τὰ δουχάκια δους, τὰ λινομεταξένια,
 καὶ δὸ στιυρόν δους ἔκαναν 'ς τὴ θάλασσα καὶ πέφτουν.
 Τριὰ πέφτουν, δύο βγαίνουνε, ὁ Κωσταντῆς δὲ βγῆκε,
 ψιλὴ φωνίτσα ἔβγαλε 'ς τὴ μέση τοῦ πελάγου.
 15 «Ἀκοῦστε, ἀδρεφάκια μου, τί θὰ σᾶς παραγγεῖλω.
 Νὰ πάρετε τὰ δοῦχα μου, τὰ λινομέταξά μου,
 καὶ πάντε τα δὴ μάννα μου, δὴ πικροκατιροῦσα,
 ποῦ καταροῦσε κ' ἔλεγε Παρασκευὴ ἡμέρα.
 Ηαιδί μ', τὰ ψάρια νὰ σὲ φάν, παιδί μ', τὰ σαφριδάκια
 20 κ' ἔφτασεν ἡ κατάρα δῆς καὶ θὰ μὲ φάν τὰ ψάρια».

ΣΗΜ. Οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι θὰ εἰναὶ ἡ ἀρχὴ ἄλλου ἄσματος
 λησμονηθέντος ἵσως. [Οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι ἀναφέρονται εἰς τὴν παρὸ
 Ψευδοκαλλιτέμενην παραδόσιν περὶ τῆς καθόδου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάν-
 δρου εἰς τὰ βάθη τῆς Θαλάσσης, καὶ ὑπεμφρίνουσι σχέσιν τοῦ ἄσματος
 πρὸς τὸ προηγούμενον, οὐ πολλοὶ στίχοι ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν τῷ
 προκειμένῳ. — Σ. τ. Δ.]

ΛΛ'.

Πρωματευτῆς ἔέβαινε μέσα ν ἀπὸ δὴμ Προῦσα,
 σέρνει μυσλάρια δώδεκα καὶ μοῦλες δεκαπέντε,
 κ' ἡ μοῦλα ἡ κανακαριὰ λογάρι φορτωμένη,
 λογάρι κι' ἀλογάριαστο κι' ὅλο μαργαριάρι.
 5 Δὸ δρόμον δπον πήγαινε, δὴ στράτα ποῦ περπάτειε.
 ἄρχεψ' ὁ νιὸς νὰ τραβισυδῆ, ἄρχεψ' ὁ νιὸς νὰ λέγῃ.
 «Γιὰ διὲς βοινά, καὶ βοινά, καὶ κλέφτες νὰ μὴν ἔχουν,

νὰ πιάσουνε πραματευτή, νὰ πάρουνε λογάρι,
λογάριν ἀλογάριαστο, κι' ὅλο μαργαριτάρι».

10 Τ' ἄκομ' ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιὰ κρατοῦσε,
χῆλιοι καὶ δυὸ τὸν πλάκωσαν, χῆλιοι καὶ δυὸ τὸν πιάνουν,
οὖλοι γαλαζοπράσινοι καὶ κοκκινοσκούφατοι,
ἄλλοι τοῖς μοῦλες πιάσανε, κι' ἄλλοι τοῖς ξεφορτώνουν,
καὶ κεῖνος πιλογήθηκε μὲ μαραμένα χείλη.

«Οὐλες τοῖς μοῦλες πιάστε ταις, κι' οὐλες ξεφορτῶστε ταις,
δὴ μοῦλα δὴ κανακαριὰ μὴ δήνε ξεφορτῶστε».

Σάν τ' ἄκουος' ὁ πρωτόκλεφτος πολὺ τὸν βαρυφάνη,
μιὰ χατζαριὰ τὸν ἔδωκε, κ' ὑστερα τὸν ὁωτάει.

«Πέές με, πέές με, πραματευτή, ποὺ ποῦ ν' τὰ γονικά σου;

20 — 'Η μάννα μ' εἰν' ἀπὸ δὴ Χιὸ κι' ὁ κύρης μ' ἀπὸ τὴν Προῦση,
ἔχω καὶ ἄλλον ἀδρεφὸ καὶ εἶναι πρῶτος πλέφτης.

— 'Εσύ σαι τ' ἀδρεφάκι μου τὸ πολυαγαπημένο.

— 'Ετσ' εἴστε σεῖς πρωτόκλεφτοι καὶ παλιοχαραμνιᾶδες,
πρῶτα κτυπάτε μαχαιριὰ καὶ ὑστεροις ὁωτάτε».

25 — 'Απὸ τὸ χέρι τὸν κρατεῖ καὶ 'ς τὸ γιατρὸ τὸν πάγει.

«Γιατρέ, ποῦ γιάτρεψε πολλοὺς σφαμένους καὶ κομμένους,
γιάτρεψε καὶ τ' ἀδρέφι μου τὸ πολυαγαπημένο.

— Γὰρ σήκω τὸ χεράκι δου νὰ διῶ δὴ χατζαριά δου».

Σήκωσε τὸ χεράκι δου καὶ φάνηκ' ἡ καρδιά δου,
καὶ δ γιατρὸς τοῦ μύλησε μὲ μαραμένο χεῖλι.

«Πολλοὺς ἔγῳ ἐγιάτρεψα σφαμένους καὶ κομμένους,
μὰ σὰν αὐτὴ δὴ μαχαιριὰ τὰ μάτια μου δὲν εἴδαν».

— 'Απὸ τὸ χέρ' τὸν ἄρπαξε 'ς ἄλλο γιατρὸ νὰ πάγη,
καὶ κεῖ πάνου 'ς τὰ χέρια δου ἐβγῆκεν ἡ ψυχή δου.

ΣΗΜ. Παραλλαγαὶ Ζωγραφ. ἀγών. τ. Α' σ. 71 ἀρ. 12. σ. 171
ἀρ. 327 (ἡπειρωτικαί). "Αγ. Θέρου, Δημοτ. τραχούδ. σ. 108.—["Αλλας
παραλλαγάς βλ. ἐν τῇ αὐτῷ συλλογῇ τοῦ Ζωγραφ. ἀγῶνος σ. 296-7
(Καρπάθου). Passow ἀρ. 487-489. Χασιώτου, Συλλογὴ σ. 208 ἀρ.
32. Legrand, Recueil σ. 322 ἀρ. 143 'Αραβανινοῦ σ. 102
ἀρ. 119. 'Ο ἐν ΚΠ. ἑλλην. σύλλ. τ. Η' σ. 536-7 ("Ιμβρου), τ. ΚΒ' σ.
54-5 (Νισύρου). Georgeakis et Pineau, Folklore de Lesbos
σ. 171-3. Κανελλάκη. Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 68. Dieterich, d. Spra-
che der südl. Sporaden σ. 323-4 (Καλύμνου). Φαρδὸν Ιστορία
τῆς Κορσικῆς σ. 177 'Αντίστοιχος εἰς τάχριτικὰ ἀσματάτα εἰναὶ ὁ κύ-
κλος τῶν ἀσμάτων τῆς ἀναγνωρίσεως ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς· πρὸς δὲ

τὸν προκείμενον συνάπτεται ἀμέσως ὁ κύκλος τῶν ἀσμάτων περὶ ἄγωνος δρόμου τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Γιάννη (Διγενῆ), τὸν ὅποιον κονταρένει ὁ ἀδελφός του, μὴ ἀνχγνωρίσας αὐτόν.—Σ. τ. Δ.].

ΛΒ'.

- Μὲ μέθυσες μὲ τὸ κρασί, μὲ κόμπωσες μὲ τ' ἄστροι,
κ' ἐγὼ λεγνὸς κοιμήθηκα 'ς τῆς ἀγαπῶς ἀήμ πόρτα,
ποῦ χε τὰ μάτια σὰν καυκί, τὰ φρύδια σὰν δαχτάνι,
ποῦ χε τὸ ματοτσάμπουρο σὰν δῆς ἐλιᾶς τὸ φύλλο.
- 5 Σκύβω φιλῶ τὴν κλειδαριὰ καὶ προσκυνῶ ἀήμ πόρτα.
«Ἄνοιξε πόρτα τῆς αὐγῆς, πόρτα τῆς μαντζουράνας,
πόρτα τῆς καγκελόφρυδης καὶ τῆς ξανθομαλλούσας».
Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει:
«Ποιὸς εἶσαι σύ, καὶ πῶς σὲ λέν, πῶς λένε τ' ὅνομά σου;
- 10 —Ἐγώ εἴμαν ὅποι σ' ἔστερον τὰ μῆλα 'ς τὸ μαντῆλι,
τὰ ὄδα, τὰ δαμάσκηνα, τὸ ὁαζακὶ σταφύλι.
—Αὐτά, ξενέ μου, ξέρεις τα, ἡ γειτονιὰ σὲ τά πε.
Πέες με σουμάδια τῆς αὐλῆς, ν' ἀνοίξω νάρθης μέσα.
—Ἐχεις μηλιά 'ς τῆμ πόρτα σου καὶ κλῆμα 'ς τὴν αὐλή σου,
- 15 κανεὶ σταφύλι ὁαζακὶ καὶ τὸ κρασὶ μοσχᾶτο,
τὸ πίνουν οἱ ἄνδροι καὶ μεθοῦν. γεναικες καὶ ὁδίζουν
τὸ πίν' τὰ τρελλοκόριτσα κι' ὅμορφοκοκκινίζουν.
—Κ' αὐτά, ξενέ μου, ξέρεις τα, ἡ γειτονιὰ σὲ τά πε.
Πέες με σουμάδια τοῦ σπιτιοῦ, ν' ἀνοίξω νάρθης πάνου.
- 20 —Δεξιὰ μεριὰ τὸ κιόσκι σου, ζερβιὰ μεριὰ ὀντᾶς σου,
χρυσῆ καντήλα κρέμεται 'ς τὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ σου,
σὲ φέγγει καὶ γυμνώνεσαι, σὲ φέγγει καὶ πλαγιάζεις.
—Κι' αὐτά, ξενέ μου, ξέρεις τα, ἡ γειτονιὰ σὲ τά πε.
- 25 —Ἐχεις ἐλιὰ 'ς τὸ μάγουλο, ἐλιὰ 'ς τὴν ἀμασκάλη
κι' ἀνάμεσα 'ς τὸ στῆθος σου τ' ἄστροι καὶ τὸ φεγγάρι». Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει·
«Σύρτε, σκλάβαις, κι' ἀνοίξετε, δὸ νέο νάρτη πάνου,
30 καὶ σιρώσετε ἀήγ κλίνη δου μ' ἀνθοὺς καὶ καρυοφύλλια νάρτη ὁ νιὸς νὰ κοιμηθῇ, νάρτη ὁ νιὸς νὰ κάτσῃ».

ΣΗΜ. [Παραχλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου ἀσματος τῆς ἀνχγνωρίσεως συζύγων: Βλ. Λχογραφ. σ. 136 - 7. — Σ. τ. Δ.].

ΛΓ'.

Τρεῖς ἄρχοντες κι' ὁ Μαυριανός, ἀντάμα τῷῶν καὶ πίνουν,
κ' ἀντάμα ἔεφαντώνουνε σὲ μιὰ χρυσὴ δαβέρνα.
 'Εκεī ποῦ τῷῶν κ' ἔπιναν καὶ διπλοχαιρετειῶνταν,
ἔνας καυκήστη τ' ἄσπρα δου, κ' ἄλλος δῆμ πραματειά δου
 5 καυκήστηκε κι' ὁ Μαυριανὸς πῶχ' ὅμορφη γεναιᾶκα.
 Κ' οἵ ἄρχοντες σὰν τ' ἄκουσαν πολὺ τοὺς βαρυφάνη·
τοῦ ὁήχουν δόσιμα περσό, τεκλίφι τρεῖς χιλιάδες,
κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ·
 πουλεῖ χωράφι' ἀθέριστα νὰ μὲ τοῖς θεριστᾶδες,
 10 κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ·
πουλεῖ ἀμπέλ' ἀτρύγητα νὰ μὲ τοῖς τρυγητᾶδες,
κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ·
πούλησε μύλους δώδεκα νὰ μὲ τοῖς μυλωνᾶδες,
 15 κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε, δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ·
πουλεῖ καὶ σπίτια δίπατα μ' αὐλαῖς μαρμαρωμέναις,
κ' ἔκατσε καὶ λογάριασε, δὲ φτάνει νὰ πλιερώσῃ.
 Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή, μιὰ πίσημος ἡμέρα,
 παίρνει καὶ δῆ καλοῦδα δου καὶ πάγ' νὰ τὴν μπουλήσῃ.
 20 Μὲ τὸ χεράκι τὴν κρατεῖ καὶ 'σ τὸ τσαρσὶ τὴν πάγει.
 Δὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, δὴ στράτα ποῦ περπάτειε,
ἔτυχε καὶ 'σ τὸ μάχτι δῆς ἔνα γενιτσαράκι.
 «Πόσα τὴν δίδεις, Μαυριανέ, ἐτούτη τὴν καλοῦδα;
 25 —Τὸ ἔνα χεῖλι χίλια χει, καὶ τ' ἄλλο δυὸ χιλιάδες,
 ἔχει καὶ τὸ κορμάκι δῆς, δέκα χιλιάδες γρόσια».
 —Ἐκατσε καὶ τοῖς μετρῷ ἀπάνου καὶ ξαπάνου.
 Χαμήλωσε δὸ μαῦρο δου, 'σ τὰ κάπουλα τὴν βάνει.
 Δὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, δὴ στράτα ποῦ περπάτειε,
 ἀρχῖς' ὁ νιὸς νὰ τὴν τζιμπᾶ, πῆρε κι' ὁ θιὸς νὰ στράφτῃ,
 30 ἀρχῖς' ὁ νιὸς νὰ τὴν φιλᾶ, πῆρε κι' ὁ θιὸς νὰ βρέχῃ,
 ἀρχεψ' ὁ νιὸς νὰ τὴν ὁωτᾶ, πῆρε κι' ὁ θιὸς νὰ λάμπῃ.
 «Πέξ μου, πέξ μου, καλοῦδα μου, ποὺ ποῦ ν' τὰ γονικά σου;

*—'Η μάννα μ' εἶναι μὲ δὴ Χιό, κ' ὁ κύρης μ' ἀπ' δῆμ Προῦσα,
 εἶχα καὶ πρῶτον ἀδελφό, κ' ἦταν γενιτσαράκι.

—"Ἄχ, σύ εἰσ' ἡ ἀδελφίτσα μου, ἡ πολυαγαπημένη».

35 Μὲ τὸ χεράκι τὴν κρατεῖ, 'σ τὸ Μαυριανὸ τὴν πάγει.
 «Σύρε, σύρ', ἀδελφίτσα μου, σύρε 'σ τὸ Μαυριανό σου».
 —"Ἄς εἶναι γειά σας καὶ χαρά.

ΣΗΜ. Ὁ 4 στ. φέρεται καὶ ἄλλως:

Ούλοι καυκιοῦδαι τ' ἄσπραν δους, κι' οὖλοι τὴμ πραματειάν δους.

Στ. 7. "Αλλως ἀντὶ τεκλίφι «χαράτσι» — Στ. 24 ἄλλως:

καὶ τὸ λιγνό της τὸ κορμὶ ἀμέτρητον λογάρι.

Τὸ ἀσμα εἶναι γνωστὸν καὶ ἐν Καρυαῖς τῆς ἐπαρχίας Καθακλῆ.

[Τοῦ ἀσματος τούτου, ὅπερ ἔκ πολλῶν τεκμηρίων συνάγεται, ὅτι εἶναι ἀκοιτικόν, ὑπάρχουσι δύο τύποι. 'Ο τύπος τῆς ὑπὸ πειρατῶν αἰχμαλωτισθείστης κόρης, ἦν ὁ κύριός της ἀνακαλύψας ὅτι εἶναι ἀδελφός της, ἐλευθερώνει καὶ μετὰ πλουσίων δώρων πέμπει πρὸς τοὺς γονεῖς, καὶ ὁ τύπος τοῦ ἀναγκασθέντος νὰ πωλήσῃ τὴν ὥραίν σύζυγόν του, ἦν ὁ ἀγορακτῆς (ἐν πλείσταις παραλλαγαῖς γενίτσαρος) ἀναγνωρίσεις ὅτι εἶναι ἀδελφή του, ἀποδίδει εἰς τὸν ἄνδρα της. Τὸν πρῶτον τύπον ἔχομεν ἐν αἰγινητικῷ ἀσματι, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ Σπ. Ζαμπέλιος (ΙΙόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ, 'Αθ. 1859 σ. 41 - 3), πολλὰς αὐθικρέτους μεταβολὰς ἐπενεγκὼν εἰς τὸ κείμενον αὐτοῦ πρὸς διόρθωσιν δῆθεν καὶ καλλωπισμὸν αὐτοῦ παρὰ τοῦ Ζαμπελίου δὲ παραλαβόντες ἀνετύπωσαν αὐτὸν ἀπαραλλάκτως πολλοῖ. ('Εστία τ. ΙΗ' σ. 333 - 9. Καμπούρογλου, 'Ιστορία τῶν Ἀθηναίων τ. Α' σ. 46 - 47. Λαμπρινίδου. 'Η Ναυπλία σ. 179 - 180, ἔστις παραδόξως πιστεύει ὅτι ἀναφέρεται εἰς ιστορικὸν γεγονός τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ' αἰῶνος). Τοῦ δὲ δευτέρου τύπου φέρονται πάμπολλαι παραλλαγὴν ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις. 'Η πρόκειμένη παραλλαγὴ τῆς Σωζοπόλεως εἶναι εἴπερ τις καὶ ἄλλη ὁμοιοτάτη πρὸς τὰς καππαδοκικάς. (P. Lagarde, Neugriechisches aus Klein Asien σ 37-8 ἀρ. 40. Ἀρχελάου, Σινασὸς σ 158-9 Φαρασοπούλου, τὰ Σύλατα σ. 103-4. Ξενοφάνης 1900 τ. Α' σ. 322-3. — Σ. τ. Δ.].

ΛΔ'.

"Η κερὰ Μάγδα κάθουνταν σ τοῦ Γιάννη τὰ σαράγια,
κρατεῖ γυαλὶ γυαλίζεται τὰ κάλλια δῆς λογιᾶζει,
καὶ μὲ δὸ νοῦ δῆς ἔλεγε καὶ μὲ δὸ λογισμό δῆς.

«Κορμί μου ὠραιότατο, κορμί μου ζαχαρένιο,
5 νά χα δὸ Κώστα μιὰ βραδειὰ νὰ κοιμηθοῦμ' ἀντίμα».

Νὰ καὶ δὲ Κώστας καὶ περνᾷ μέσου μὲ δὴν αὐλή δῆς.

«Βρὲ Κώστα, βρὲ μαργιόλας γιέ. ἔλα 'ς τ' ἀρχοντικό μου».

— 'Εγὼ δὸ Γιάννη σκιάζουμαι, δὸ Γιάννη δὸν φοβοῦμαι.

— Ο Γιάννης πάγει 'ς τὸ βουνὸν νὰ λαφοκυνηγήσῃ,
 10 νὰ φέρῃ ἀρκούδια ζουντανὰ καὶ λάφια μερωμένα,
 καὶ 'ς τὴν οὐρὰ τ' ἀλόγου δου δεντρὰ ξεριζωμένα.
 Καὶ γὰρ δὸ θιὸ παρακαλῶ νὰ βρέξῃ νὰ χειμάσῃ,
 νὰ μέν' ὁ Γιάννης 'ς τὸ βουνὸν νὰ δόνε φάν τ' ἀρκούδια.
 Θεγέ μου, βρέξῃ χείμασε νὰ κλείσου τὰ γιοφύρια
 15 νὰ μείν' ὁ Γιάννης 'ς τὸ βουνὸν νὰ δόνε φάν τ' ἀγρίμια».
 Τ' ἀκόμ' ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιὰ συγκράτει,
 νὰ καὶ ὁ Γιάννης κ' ἔρχεται ἀγρίμια φορτωμένος.
 Φέρνει ἀρκούδια ζουντανὰ καὶ λάφια μερωμένα,
 καὶ 'ς τ' ἀλογοῦν του δὴν οὐρὰ δέντρα ξεριζωμένα.
 20 «Κατέβα, Μάγδα, κι' ἄνοιξε, νὰ πάρης τὸ κυνῆγι,
 φέρνω ἀρκούδια ζουντανὰ καὶ λάφια μερωμένα
 καὶ 'ς τ' ἀλογοῦν μου δὴν οὐρά, δέντρα ξεριζωμένα.
 — Εγώ τ' ἀρκούδια σκιάζονται, τὰ λάφια τὰ φοβοῦνται,
 σύρε καὶ πάν 'ς τὴ μάννα σου ποῦ εἶναι μαθημένη».
 25 Δώνει δὸ μαῦρο δου βιτσά 'ς τὴ μάννα δου καὶ πάει.
 «Κατέβα, μάννα μ', κι' ἄνοιξε, νὰ πάρης τὸ κυνῆγι.
 — Φωτιὰ νὰ κάψῃ, Γιάννη μου, σένα καὶ τὸ κυνῆγι,
 ἡ Μάγδα σου παντρέφετηκε, πῆρε δὸ Κώσταν ἄνδρα».
 Χτυπᾷ δὸ μαῦρόν δου βιτσά, 'ς τὴ Μάγδα δου καὶ πάει,
 30 δώνει δὴμ πόρτα πορποδιά, σέρνει καὶ πάει πάνου,
 βρίσκει δὸ Κώστα μοναχό, ἀντάμα μὲ δὴ Μάγδα.
 «Βρέ Κώστα, βρέ μαργιόλας γιέ, τί θές 'ς τ' ἀρχοντικό μου;
 — Ή Μάγδα σου μ' ἐπλάνεψε καὶ μ' ἔφερε δῶ πέρα».
 'Απ' τὰ μαλλιὰ δὴν ἀρπάξε 'ς τὸ δοῖχο τὴν βροντάει
 35 βγάζει καὶ τὸ σπαθάκιν του τὴν κεφαλήν δης παίρνει,
 καὶ 'ς τὸ μαντήλυν δὴν ἔβαλε, 'ς τὸ μύλο δήνε πάγει.
 «Αλεσε, μύλε μ', ἀλεσε, παλιᾶς κούρβας κεφάλι,
 νὰ βγάλ' ἀλεῦρι κόκκινο καὶ πάσπαλη ἀσπράδι,
 νὰ παίρνουντε οἱ ἀσκήμεις νὰ βάνουν κοκκινάδι,
 40 νὰ παίρνουν κ' οἱ μελαχρινές νὰ βάνουντε ἀσπράδι,
 γιὰ νὰ γενῇ παράδειγμα νὰ μὴν δὸ κάνουν κι' ἄλλες».

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἡπειρωτική. ἐν Ζωγραφ. ἀγῶν. τ. Α'. σ. 62
 ἀριθ. 12 'Ο στ. 1 καὶ ἄλλως:

«Τοῦ Γιάνν' ἡ Μάγδα κάθουνταν».

[Ποικιλώταται εἰναι αἱ παραλλαγαι τοῦ ἀκριτικοῦ τούτου ἀσμα-
 τος. 'Εν ἄλλαις ἡ ἀπίστος Μάγδα εἰναι σύζυγος στρατιώτου, ὅστις

δὲν τὴν φονεύει καίπερ ἐλέγξας τὴν ἀπιστίαν αὐτῆς. "Αλλαι δὲ ὄνομάζουσι: Μαυρίανὸν τὸν σύζυγον καὶ ταύτην Καλὴν ἢ Συνόδην ἐκεῖνον καὶ τὴν γυναικα Μαρούν, τὸ δὲ συνήθεστερον ὄνομα τῆς συζύγου εἰναι 'Αρετή. Κατ' ἔλλας εἰναι ἀρραβωνιστικὴ ἢ σύζυγος τοῦ Κωσταντῆ. "Εν τισιν αὐτοκτονεῖ καὶ ὁ φονεύσας αὐτὴν σύζυγος, ἢ φονεύουσι ταύτην οἱ ἀδελφοί της ὡς ἀπιστον καὶ αὐτοκτονεῖ ὁ σύζυγος.

— Σ. τ. Δ.].

ΛΕ'.

Μιὰν γκόρη ἐστολίζουνται ὃς τὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ δῆς.
βάνει δὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθο,
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸν τὸ βάνει ματοφρύδι.

- Παίρνει γυαλὶ γυαλίζεται, καθρέφτη καὶ λογιάζει,
5 «Καθρέφτη μου Βενέτικε, σὰν τί καλή μὲ κάνεις;
— Οὔτ' ἔμορφη, οὔτ' ἄσκημη, οὔτε τοῦ λιοῦ καμένη.
— 'Ο ἄντρας μου εἶναι κακός κι' ὁ πενθερὸς ζουλιάρης
καὶ δὴ κακιά μ' δὴ πενθερὰ Χάρος νὰ δήνε πάρη.»
Κι' ὁ ἄντρας της σὰν τ' ἄκουσε πολὺ τὸν βαρυφάνη.
10 «Ας εἰν' ἄς εἰν', βρὲ κοπελιὰ καὶ θὰ σὲ τ' ἀποδεῖξω,
καὶ θὰ σὲ πάρω νὰ διαβῶ καὶ ὃς τὸ βουνὸν νὰ πάγω,
νὰ πελεκήσω μάρμαρα σπίτι γιὰ νὰ σὲ χίσω,
νὰ κόψω ἀγριακρανιὰ μπεράτες γιὰ νὰ κάνω,
νά χητὶ τὰ δέντρα συντροφιὰ καὶ τὰ βουνά γειτόνους
15 καὶ τὰ πουλάκια ποῦ πετοῦν ἀδρέφια κι' ἀξαδρέφια.»

ΣΗΜ 'Ενίστε οἱ τελευταῖοι δύο στίχοι ἀντικαθίστανται διὰ τῶν
έξης:

«Νά χης τοὺς λύκους συντροφιά, μὲ τὰ θεριὰ κουβέντα
κι' αὐτὰ τὰ πετρολίθαρα ἀδρέφια καὶ ἔξαδρέφια.»

Πρᾶλ. τὸ προηγούμενον.

ΛΓ'.

Κάτου 'ς τὴν ἄσπρη πέτρα, 'ς τὸ κρυ.ὸ νερό,
σφάζουνε δὸ Γιαννάκι, δὸ μοναχογιό.

Τοῦρκοι τὸν τυραννοῦνε καὶ 'Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν,
κι' ἀπάρθενα κορίτσια τὸν μοιρολογοῦν.

- 5 «Γιάννη μ', δὲν ἔχεις μάννα, δὲν ἔχεις ἀδρεφή,

δὲν ἔχει καλή γεναικα, νάρτη νὰ σὲ διῆ; — "Έχω μάννα, ἔχω, ἔχω κι' ἀδρεφή,
ἔχω καλή γεναικα νά της πῶρχεται,
μὲ δυὸ παιδιὰ 'ς τὸ χέρι κι' ἄλλο 'ς τὸ βυζί,
καὶ τᾶλλο 'ς τὴν κοιλιάν δης κοντὰ νὰ γεννηθῇ".
Πὸ μακρὺ. ἡ τὸν λέγει καὶ τὸν γλυκομιλεῖ.
«Δὲν σ' τὸ πα γώ, Γιαννάκη, μὲ Τούρκους μὴν παλεύς.
Οὔτε μὲ δὸ Παράλιο στοίχημα μὴ βάς
Σώπα, σώπα, καλή μου, καὶ μ' ἐδρόπιασες.
Κεῖνος δὲν ἦδαν ἔνας, δὲν ἦταν μοναχός,
χίλιοι καὶ δυὸ νομᾶτοι κ' ἔνας μ' ἔζωνε,
ποῦ εἰχε λαφιοῦ ποδάρια, δράκου γόνατα,
τῆς ἀγοι. ολαφίνας τὰ πηδήματα,
'ς τὸν οὐρανὸ πετοῦσε, 'ς τ' ἄστρη χάνουσαν
20 'ς τ' ἄστρη καὶ 'ς τὸ φεγγάρι καὶ 'ς τὸν αύγερινό.

ΣΗΜ. [Παραλλαγαί: Χασιώτου, Συλλογὴ σ. 62-3 ἢ 16-17.—
Σ. τ. Δ.].

ΛΖ'.

(Κ. Κ.)

»Ποῦ ἰσουνε, ὥλιε μ', κι' ἀργησες, κι' ἀργεῖς νὰ βασιλέψῃς,
κ' οἱ ἀργατίνες καταροῦν, καὶ οἱ ἐργάτες κλαῖνε;
— "Εγώ λεγα νὰ μὴν τὸ πῶ, νὰ μὴν τὸ μολογήσω,
μὰ τώρα ποῦ μ' ἐρώτησες θὲ νὰ τὸ μολογήσω
5 'Ο Τάταρης κι' δὲ Μάταρης συμπεθερειὸ ἐκάμαν,
ἀδίς ἀρνιὰ παιδιὰ σφαζοῦν, κι' ἀδίς βουβάλια μάννες,
κ' ἀδίς βουβαλοδάναδα σφάζουν τὰ παλληκάρια,
σφάζουν τῆς χήρας δὸν ὑγιὸ δὸ μοναχογιαννάκη,
δὸν ἔκλαψεν ἡ χώρα δου καὶ δσοι δόνε ξεύραν.

ΛΗ'.

(Κ. Κ.).

Κάτου 'ς τὸ γιαλό, κάτου 'ς τὸ περιγιάλι,
κάται σταυραχτός, τὰ χιόνια χιονισμένος,
καὶ περικαλεῖ δὸν ἥλιο ν' ἀνετεῖλῃ.
« "Ηλιε μ', νέτειλε νὰ μὲ ξεπονελύσῃς,
5 τὰ χιόνια καὶ τὰ κρούσταλλα πῶχω 'ς τὰ λαιμικά μου,

γιὰ νὰ πεταχτῶ νὰ πάγω'ς τὴ δουλειά μου.

Κάτου 'ς τὸ Μοριά, 'ς τὰ Ἀγραφα τὰ μέρη,
Σέρνει ὁ Τάταρης τὰ τρία τ' ἀδρεφάκια,
καὶ ἡ μάννα δους κατόπι περικάλει.

- 10 «'Αφέντ' ἀφέντη, Τάταρη, χάρισε τὰ παιδιά μου,
θέλεις δὸ πρῶτο κράτησε, θέλεις δὲ δεύτερό μου,
σὰ θέλης δὲ μικρότερο τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου.
—'Εγὼ δὲ πρῶτο σου δὲ γιὸς τὴ σοῦγλα θὰ τὸν βάλω,
καὶ δὲ δεύτερο θὰ είνε παλλουκώσω,
15 καὶ δὲ Κωσταντῆ γαμπρὸ θὲ νὰ τὸν κάμω».

ΛΘ.'

Βασιλοποῦλ' ἀρμάτωνε ὄλόχρυση φεργάδα,
βάνει κατάρτια μπρούτζινα, ἀδένες ἀσουμένιες,
βάζει παννιὰ μεταξωτά, ἔαρτια ἵμπρισμένια,

5 βάζει τεμόνι μάλαμα καὶ διάκι διαμαντένιο,
βάζει καὶ δή σαβοῦρα δης οὐλο μαργαριτάρι,
βάζει καὶ ναῦτες διαλεχτούς, οὐλο παλληκαράκια,
νὰ βγῇ 'ς τὸ Ἀρχιπέλαγο σιργιάνι γιὰ νὰ κάνῃ.
'Ακόμα δὲν ἀλάργηρε μέσα πὲ τὸ μπογᾶζι,

τοῦ Ῥήγα γιὸς τὴν κυνηγῷ μὲ δυὸ μὲ τρεῖς φιργάδες,
Πὸ μακριὰ τὴν χαιρετᾶ καὶ πὸ κοντὰ τὴν λέγει·

«Κόρη μου, δῶσε με φιλὶ καὶ πᾶρε μιὰ φιργάδα,
θέλεις πᾶρε δὴ πράσινη, θέλεις δὴ καταμαύρη,
θέλεις δὴ νερογάλαζη, ποῦ εἴμ' ἀτός μου μέσα».
Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει·

- 15 «Ομορφος εἶσαι, Ῥήγα γιέ, μ' ἀσκημα συντζαίνεις,
πῶς νὰ σὲ δώκω γὸ φιλὶ 'ς τὴ μέση τοῦ πελάγου;
ἔπιαρε τοῖς φιργάδες σου κ' ἐγὼ δὴν ἐδική μου,
νὰ πᾶμε νὰ ἀράξουμε σὲ ἀγαθὸ λιμάνι,
νὰ βγιοῦν οἱ ναῦτες γιὰ νερό, κ' οἱ βάρκες γιὰ τὰ ξύλα,
20 νὰ βγιοῦν τὰ γκεμιτζόπουλα, νὰ πάν νὰ σιργιανίσουν,
γιὰ νὰ χορτάσ' δ νιὸς φιλί, κ' ἡ κόρη νιοῦ ἀγκιλαις».

ΣΗΜ. Στ. 7. Καὶ ἄλλως: «νὰ περιστργιανίσῃ».

M'.

Σὰν τὸ καμάρι πῶχ' αὐτὴ τοῦ Κωσταντῆ ἡ μάννα,
πῶχει δὸν ὅμορφο δὸ γιὸ κι' ὁ μαῦρος τού είναι δράκος.

Πολλὰ κορίτσα τὸν θωροῦν, πολλὰ τὸν περιμένονυ,
κι' ὅσα 'π' αὐτὰ δὸν ἀγαποῦν, ὅλα φιλὶ τὸν δίνονυ,
5 κ' ἔνα κοράσ' Σαρακηνὸν φιλὶ δὲν δόνε δίνει,
μόν' κάτσε καὶ τὸν ὁώτησε καὶ τὸν βαρυξετάζει.
«Πές με, πές με, κὺρο Κωσταντῆ, ἂν εἴσαι παντρεμένος.»
Κι' ὁ μαῦρος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει.
10 «Αγάπ' ἔχει 'ς τὰ Θεραπειὰ κι' ἀγάπη 'ς τὸ Νιοχῶρι,
καὶ μέσα 'ς τὸ Μπουγιούν δερὲ ἀμέτρηταις τοῖς ἔχει.»
Κι' ὁ Κωσταντῆς σὰν δ' ἀκουσε πολὺ τὸν βαρυφάνη.
«Ἐννοια σου, μωρὲ μαῦρε μου, καὶ θὰ σὲ τ' ἀποδεῖξω,
15 καὶ θὰ σὲ πάγω 'ς τὸ βουνὸν ἔντα νὰ σὲ φορτώσω,
χῆλια καὶ δυὸ 'ς τὴ μία μεριὰ καὶ χῆλια ν ἀπ' τὴν ἄλλη,
καὶ πάνου 'ς τὸ σαμάρι σου τοῦ μύλου τὸ λιθάρι.»
Κι' ὁ μαῦρος πιλογήθηκε 'ς τὸ Κωσταντὴ καὶ λέγει.
«Καὶ σὺ λέγεις, κὺρο Κωσταντῆ, ἔντα νὰ μὲ φορτώσῃς,
20 καὶ πάνου 'ς τὸ σαμάρι μου τοῦ μύλου τὸ λιθάρι,
μὰ σὰν μᾶς προσκαλέσουνε 'ς τὸν πόλεμο νὰ πάμε,
ὅταν ἀνούξῃ ἡ φωτιὰ κ' ἐγὼ θὰ γονατίσω.»

ΣΗΜ. [Παραλλαγαί: *Jeannaraki* σ. 109 ἀρ. 104. *Passow* ἀρ. 479. — Σ τ. Δ.].

ΜΑ'.

Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χιλιδόνια,
τώρα οἱ πέρδικες συγνολαλοῦν καὶ λένε·
«Ξύπν', ἀφέντη μου, ξύπνα καὶ μὴν κοιμᾶσαι,
5 ξύπν' ἀγκάλιασε κορδὶ κυπαρισσένιο, κι' ἀσπρονα λαιμό.

— "Αφσε με νὰ ζῆς, λιγὸ ὑπνὸ νὰ πάρω,
γιατ' ἀφέντης μου ἐψὲς 'ς τὴ βίγγλα μ' εἶχε,
γιὰ νὰ σκοτωθῶ, γιὰ χῆλιους νὰ σκοτώσω.

"Εδωσεν ὁ Θιός, κερὰ ἡ Παναγία,
10 χῆλιους σκότωσα καὶ χῆλιους σκλάβους πῆρα,
κ' ἔνας ἔμεινε καὶ κεῖνος λαβωμένος.

Παίρνω τὸ δρομί, τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι,
βρίσκω να δεντρί, ὅμορφο κυπαρίσσι,
« "Αξιο μου δεντρί, ψηλό μου κυπαρίσσι,
15 δεῖξε με χωριό, κάστρο νὰ πὰ νὰ μείνω.

— Δὲν ἔχει χωριό, κάστρο νὰ πὰ νὰ μείνης.
Νὰ οἱ κλῶνοι μου καὶ δέσε τ' ἄρματά σου,
νὰ κ' ἡ ὁἶζα μου καὶ δέσε τ' ἄλογό σου,

νὰ κι' ὁ ἥσκιος μου καὶ πέσε καὶ κοιμήσου,
κι' αὖρι τὸ πρῶτον νοῖκι μὲ πλιερώνεις,
χίλια 'σ τ' ἄλογο καὶ χίλια 'σ τ' ἄρματά σου,
καὶ γιὰ λόγου σου ἀμέτρητο λογάρι.

— Φρεῖσον ἡλιε, καὶ θάλασσα ταράξου,
ῶς καὶ τὸ δεντρὸν νοῖκι του δου γυρεύει,
χίλια 'σ τ' ἄλογο καὶ χίλια 'σ τ' ἄρματά μου,
καὶ γιὰ λόγου μου ἀμέτρητο λογάρι.
Λέγει τὸ δεντρόν, λέγει τὸ κυπαρίσσι.
«Βρὲ διαβόλου γιέ, τί νοῖκι σὲ γυρεύω;
Μιὰ σταλιὰ νερὸν 'σ τὴ ὁῖζα μου νὰ χύσῃς.»

ΣΗΜ Τὸ προκείμενον ἔσμα ἐτραγῳδεῖτο τὴν παραμονὴν τοῦ γά-
μου, τὸ Σαββατόρια (Κνάγκεζε), δτε ἐλούετο ἢ νύμφη. Ἐν ἑτέορ-
σωζοπολιτικῇ παραλλαγῇ οἱ πρῶτοι στίχοι 1-11 ἀντικαθιστῶνται διὰ
τῶν ἑξῆς:

Σάββατο βραδὺ μ' ἐδιῶξαν οἱ γονεῖς μου
ἄπ' τὸ σπίτι μας, ἄπ' τὰ γλυκά μ' ἀδέλφια.

Οἱ δὲ λοιποὶ ἔχουσι τὰς ἑξῆς διαφοράς: Στ. 17 καὶ κρέμα ταῦ.
23 καὶ γῆς μὴν τ' ἀπομένης.—[Τὸ ἔσμα εἰναὶ πανελλήνιον, ἀναγρά-
φομεν δ'. Ὅδε τινὰς τῶν δημοσιευθεισῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ. *Μαρού-
σον*, Τραγούδια ἑθν. τ. Β' σ. 53-4 *Passow* ἀρ. 596 597. *Χασιώτ.*
σ. 134 ἀρ. 3. *B. Schmidt*, Griech. Märchen σ. 192 ἀρ. 56.
'Αραβαντιν σ. 165 ἀρ. 247, σ. 246 ἀρ. 414 'Ο ἐν ΚΠ. ἑλλ. σύλλ.
τ. ΙΘ' σ. 230. *Λάσκαρη*, *Λάστα* σ. 475. — Σ. τ. Δ].

MB'.

'Εψές βραδὺ κοιμήθηκα σὲ μιᾶς ξανθῆς ἀγκάλη,
σὲ μιᾶς ψιλῆς, σὲ μιᾶς λιγνῆς, σὲ μιᾶς δαχτανοφρύδας,
ποῦ χε τὸ μάτι σὰν καυκί, τὸ φρύδι σὰ δαχτάνι,
ποῦ χε τὸ ματοτσάμπουρο σὰν τῆς ἐλιᾶς τὸ φύλλο.

5 Τ' ἀκόμη δὲν κοιμήθηκα, λίγο ὕπνο νὰ πάρω,
ἀκοῦς δῆμ πόρτα καὶ βροντᾶ, δόγ κράχτη καὶ φωνάζει.
«Ξύπνα ψιλέ, ξύπνα λιγνέ, κι' ἀγγελοκαμωμένε,
σουμαίνου, ψάλλουν οἱ ἐκκλησιαῖς, τὰ δέκα μαναστήρια,
σουμαίνει κ' ἦ 'Αγιὰ Σοφιὰ τὸ μέγα μαναστῆρι,
10 μὲ τετρακόσια σουμαντρα κ' ἔξηντα δυὸ καμπάνες,

μὲ δώδεκα ἀρχιερεῖς, μὲ δεκοχτὸν ψαλτᾶδες,
δεξιὰ ψάλλει ὁ βασιλές, ζερβιὰ ὁ πατριάρχης,
καὶ ψάλλουν τὸ Ἀγιος ὁ Θεὸς καὶ τὴν Τιμιωτέρα
καὶ ψάλλουν τὸ Χερούβικό, ὅσο νὰ βγιοῦντε τὸ Ἀγια.»
 15 Μάννα δὸ γιό δης στόλιζε, Σαββάτο οὐλη μέρα,
δὴ Κεργιακίτσα τὸ πρωΐ 'ς τὴν ἐκκλησιὰ τὸν πάγει,
καὶ σὰν δὸν εἰδ' ἡ ἐκκλησιὰ λιχνάει τὰ κεραμίδια.
«Τ' ἔχεις, σκύλε, τ' ἔχεις, Οβριέ, καὶ εἶσαι κολασμένος,
καὶ σὰ σὲ εἰδ' ἡ ἐκκλησιά, λιχνάει τὰ κεραμίδια;
 20 — Μάννα μ', δταν πηγαίναμε 'ς ἔνα μακρὸν σεφέροι,
οὖλ' ἔδεσαν τοὺς μαύρους τους σὲ κάμπους, σὲ λιβάδια,
κ' ἐγώ δεσα δὸ μαῦρο μου σὲ κοριτσιοῦ μνημόρι,
κ' δ μαῦρος μὲ τὰ πόδια δου βγάζει δὴγ κόρη πάνου,
κ' ἐγώ, μαννά μ', τὴν φίλησα καὶ εἴμαι κολασμένος.»

ΣΗΜ. [Συμφυρός τοῦ ἔσματος τῆς ἀγίας Σοφίας (*Passow* ἀρ. 194-196) καὶ τοῦ ἔσματος περὶ τοῦ φιλήσαντος τὴν νεκρὰν. Τούτου παραλλαγάς τινας ἐμνημόνευσα ἐν Πχραδόσ. σ. 1203 πρόσθες δ' εἰς ταύτας: *Μαρούσου*, Τραχούδια ἐθνικὰ τ. Β' σ. 88. *Λουλουδοπούλου*, Συλλογ. ἀνέκδ. σ. 79 ἀρ 73 (Κερυῶν Καβακλῆ). *Κ/π.* ἑλλ. σύλλογ. τ. Η' σ. 501-2 (Αιγαίου) τ. ΚΑ' σ. 359-360 (Μεγίστης). *Λάσκαρη* Λάστα σ. 337 ἀρ. 24 (Γορτυνίας). — Σ. τ. Δ.].

ΜΓ'.

Κάτου 'ς τῆς Μάλτας τοῖς αὐλαῖς, τοῖς μαρμαροστρωμέναις,
κάθουνται τρεῖς γραμματικοί, κ' οἱ τρεῖς ψιλογραφτᾶδες,
καὶ γράφουντε μία γραφή, γραφὴ ψιλογραμμένη.
 5 Κανεὶς δὲν δὴν ἀνέγνωσε νὰ μὲ τοῖς διαβασμένους,
οὔτε παπᾶς τὴν νέγνωσεν, οὔτε ν ἀπ' τοῖς ψαλτᾶδες,
μόνε τῆς Μάλτας ἡ ἀδρεφὴ ἡ πολυαξακουσμένη,
ἐκείνη τὴν ἀνέγνωσεν, ἐκείνη τὴν διαβάζει.
Κι' δ Χάρος δὴν ἔζούλεψε καὶ θέλει νὰ τὴν πάρῃ.
 10 'Απάνου τὰ μεσάνυχτα πάνου τὸ μεσονύχτι,
ἀκούνει δὴμ πόρτα καὶ βροντᾶ, δὴ σκάλα κι' ἀνεβαίνει.
Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει.
«Ποιὸς εἰν' 'ς τὴμ πόρτα ποῦ χτυπᾷ, σ' τὴ σκάλα κι' ἀνεβαίνει;
Σὰν εἰν' περάτης, ἀς περνᾶ, διαβάτης, ἀς διαβαίνῃ,
κι' ἄν εἴναι προξενήτης μου, ἀς πάγ' 'ς τὰ γονικά μου,

15 κι' ἀν εἰν' ὁ πρῶτος μ' ἀδρεφός, ἃς σύρῃ νᾶρτη πάνου.»
 Κι' ὁ Χάρος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει.
 «Οὕτε περάτης νὰ περνῶ, οὔτε διαβάτης εἴμαι,
 οὔτε καὶ προξενήτης σου νὰ πάγ' 'ς τὰ γονικά σου.
 'Εγώ εἰμ' δ· Χάρος, κόρη μου, καὶ ἡρτα νὰ σὲ πάρω.»
 20 Κ' ἡ κόρη πιλογήθηκε μὲ μαραμμένα χεῖλη.
 «Ἄφσε με, Χάρε, ἄφσε με, κόμα σαράντα μέραις,
 ἔχω παννὶ 'ς τὸ λάκκο μου καὶ θέλω νὰ τὸ φάνω,
 νὰ κάνω προϊκα δὸ γαμπρό, προϊκα τὰ συμπεθέρια,
 νὰ κάνω καὶ γιὰ λόγου μου σάβανο κι' ἀναβόλι.»
 25 Κι' ὁ Χάρος τὴν λυπήθηκε κ' ἐπίστρεψεν δπίσω.

ΜΔ'.

Μιὰγ κόρη πὲ δὴν "Αμαστρη, τοῦ Μάστρου θεγατέρα
 θέλει νὰ κάνῃ περασιά, πέρα 'ς τὴν Ἀλεξάνδρα.
 'Η θεώι δῆς δὴν ἐμήνυσε νὰ πὰ νὰ τὴν παντρέψῃ.
 "Εκατεσ καὶ στολίστηκε τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες.
 5 Βάνει δὸν ἥλιο προσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος,
 καὶ τοῦ κοφάκου τὸ φτερὸ τὸ βάνει ματοφρύδι.
 Βάνει φλουριά 'ς τὴ τζέπην δῆς καὶ γρόσια 'ς τὴμ ποδιάν δῆς,
 παίρνει δὸ δρόμο τὸ δρομὶ δὴ στράτα καὶ πηγαίνει.
 Κά' 'ς τὸ γιαλὸ κατέβηκε, καράβι νὰ ναυλώσῃ,
 10 ἔλαιχε καὶ 'ς τὴ δύχη δῆς καράβι ναυλωμένο,
 καράβι πρωτοτάξειδο, πὲ τὰ σκαριὰ βγαλμένο.
 Χῦλια φλουριὰ δὸν ἔδωκε τοῦ καραβιοῦ δὸ ναῦλο,
 κι' ἄλλα τρακόσια μέτρησε, νὰ πάγ' μὲ δὴ διμή δῆς.
 'Σ τὴγ κάμαρα δὴν ἔβαλαν μαζὶ μὲ δὸ λοστρόμο,
 15 καὶ κείνος ἡταν μάργελος, πολὺ μαργελεμένος,
 κι' ἀπλωσε τὸ χεράκιν δον κ' ἐπιασε τὸ βυζίν δῆς.
 Π' τὴγ κάμαρα πετάχηκε καὶ 'ς τ' ἀλμπουρδὸ ἐστάθη,
 τὸ μάργουλόν δῆς ἐπιασε κ' ἐβγῆκεν ἡ ψυχή δῆς
 Μὲ τὰ μαλλιὰ δὴν ἄρπαξαν καὶ 'ς τὸ γιαλὸ τὴν ὅήχνουν,
 20 μαῦρα πουλιὰ τὴν τρώγανε κι' ἀσπρα τὴν τριγυρίζουν,
 κ' ἔνα πουλί, καλὸ πουλὶ κλαίει μοιρολογάει.
 Καὶ κείνη πιλογήθηκε μὲ μαραμμένα χεῖλη.
 «Φάγε καὶ σύ, καλὸ πουλί μ', ἀντρειωμένες πλάταις,
 νὰ κάνης πῆχυ τὸ φτερὸ καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι.»

ΣΗΜ. Οἱ στίχοι 3 - 6 ἐκ παραχλαγῆς τοῦ Κ. Κ. Παρὰ τοῦ
 κύτου ἦκουσα διαφοράς καὶ τῶν ἑζῆς στίχων. Στ. 7 φλ. 'ς τὸγ

κόρφο της. Στ. 8 παίρονται τὸ δρόμο τύνταχι καὶ ἡς τὸ λιμνιῶν πγαίνει Στ. 9. καὶ τοῖς μεσίταις ἔβαλε παρ Στ. 10 ἔλαχε καὶ ἡς τὸ μπάχτι της.—[Βλ. *Passow* ἀρ. 476 Τὸ φῆμα εἰναι κοινότατο εἰς πλείστας ἑλληνικὰς χώρας, πολλαὶ δὲ παραλλαγὴι αὐτοῦ εἰναι δημοσιευμέναι.— Σ. τ. Δ.].

ΜΕ.'

- 'Σ τὴν παραπάνου γειτονιά, ἡς τὴν παρακάτου χώρα,
καθούντανε μία γρι.ά, καθούνταν' καὶ ἕνας γέρος,
είχαν καὶ ἕνα μικρὸ σκυλὶ καὶ ἕνα μορφο κορίτσι,
κορίτσι, κρυφοκόριτσο καὶ κρυφογγαστρωμένο.
- 5   'S τὸ παραθύρι κάθεται, τὸ μάγουλόν δου πιάνει,
τοῖς μῆνες ἐλογάριαζε ποῦ θελε νὰ γεννήσῃ.
«Σεπτέβριον Ὁκτώβρη δροσερέ, Νοέμβρη καὶ Δεκέμβρη,
Γεννάρη, γέννα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀρχιχρονιὰ τοῦ κόσμου,
Φλεβάρη, φλέβες μὲν ἀνοιξεῖς μέσα 'ς τὰ σωθικά μου,
10   Μάρτη μου μὲ τὰ λούλουδα καὶ Ἀπρίλη μὲ τὰ δόδα,
Μάη μου, μάγεψε δὸ νιό, δὸ νιὸ ποῦ μὲν ἀγαποῦσε.
ποῦ μὲν ἐφιλοῦσε καὶ ἔλεγε, ἐγὼ δὲ σ' ἀπαρνιοῦμαι,
καὶ τώρα μὲν ἀπαρνίστηκε σάγ καλαμιὰ 'ς τὸ κάμπο,
δώνουν δὴγ καλαμιὰ φωτιὰ καὶ ἡ δίζα δης πομνήσκει.
15   Θέλω νὰ τὸν καταφαστῶ, μὰ πάλε τὸν λυποῦμαι.
Σὲ κυπαρίσσι ν' ἀνεβῆ νὰ τὸ κορφολογήσῃ,
πὲ τὰ ψηλὰ νὰ γκρεμιστῇ 'ς τὰ χαμηλὰ νὰ πέσῃ,
πέντε πιρούνια διμισκιὰ νὰ κάτσουν 'ς τὴγ κορφῇ δου,
πέντε μαχαίρια διμισκιὰ νὰ κάτσουν 'ς τὴγ καρδιά δου,
20   πέντε γιατροὶ να τὸν θωροῦν καὶ τρεῖς νὰ παίρουν γαῖμα
καὶ ἐγὼ διαβάτρα νὰ γενῶ, πὲ ἐκεῖ γιὰ νὰ περάσω.
Καλῶς τὰ φριάνετε γιατροί, καλῶς τὰ πολεμᾶτε,
χτυπᾶτε τὰ νυστέρια σας βαθιὰ καὶ μὴ λυπᾶστε.
καὶ ἐγὼ παννὶ σᾶς ἔφερα σαράντα πέντε πῆχες.
- 24   Τοῖς πέντε ἔχω γιὰ ξαδό, γιὰ δέματα τοῖς δέκα,
τοῖς ἄλλες τοῖς ἐπίλοιπες σάβανο καὶ ἀναβόλι».
Καὶ κεῖνος ἀνεστέναξε, μέσα πὲ δὴγ καρδιά δου.
«Μαρὴ σκυλά, μαρὴ Ὁβρι.ά καὶ σκύλας θεγατέρα:
δὲν ηὔρες κρίσι νὰ μὲ πάς, κριτή γιὰ νὰ μὲ κρίνῃ,
30   μόνε μὲν ἔροησες 'ς τὸ Θεὸ ποῦ είναι δικαιοκρίτης;»

ΣΗΜ. Στ. 1. Λέγεται καὶ ἄλλως:

Εἰς τὸν ἀπάνου μαχαλὰ καὶ 'σ τὴν ἀκάτου σοῦδα.

Στ. 25. Καὶ ἔλλως: Τοῖς πέντε—ξεδό, τοῖς πέντε γιὰ φιτίλι.

Παραλλαγὴ ἀθηναϊκὴ ἐν Δ. Γρ. Καμπούνδογλου, 'Ιστορ. τῶν 'Α-θηναϊών τ. Α'. σ. 247 καὶ ἡπειρωτικὴ ἐν Ζωγράχγωνι τ. Α'. σ. 98 ἀρ. 93, σ. 124 ἀρ. 193 σ. 133 ἀρ. 217, σ. 284 ἀρ. 11. 12.—[Περὶ ἔλλων παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος βλ. Ν. Γ. Πολίτην ἐν Νεοελλ. ἀναλ. τ. Β' 1876 σ. 384. "Αλλας παραλλαγής βλ. ἐν Νεοελλ. ἀναλ. τ. Β' σ 451-2. Dieterich, die Sprache d. südlichen Sporaden σ. 307. 345-6. Wescher-Μανωλακάνη, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 77-8 ἀρ. 17. σ. 80-1 ἀρ. 22. Μανωλακάνη, Καρπαθιακὰ σ. 232-3 ἀρ. 24. Κριάρη, Κρητικὰ ἄσματα σ. 177.—Σ. τ. Δ.].

MC'.

Ποιὰ μάννα χει τὰ δυὸ παιδιὰ 'σ τὴ ἔεντειὰ στερμένα
πές της νὰ μὴν τὰ καρτεῷη, νὰ μὴν τὰ περιμένη,
καὶ κεῖνα ψαριολόγανε 'σ τῆς Ἀβαριᾶς δὴ λίμνη.

5 Κ' ἡ Ἀβαριὰ κατέβαζε μὲ ἥλιο, μὲ φεγγάρι,
σέρνει λιθάρια ὁζιμιὰ καὶ δέντρα ἔεροιζώνει,
σέρνει καὶ μιὰ γλυκομηλιὰ τὰ μῆλα φορτωμένη·
καὶ πάνου 'σ τὰ κλωνάρια δῆς δυ' ἀδρέφι' ἀγκαλιασμένα,
κι' ἀπ' τὸ γκιομπρούκι πέρασαν στέκουν καὶ τὰ τηρᾶνε,
πέφτουν οἱ βάρκες σὰ βροχὴ τρέχουν νὰ τὰ προκάμουν.

ΣΗΜ. [Τὸ ἄσμα τοῦτο φέρεται ἐν πολλαῖς παραλλαγῖς: *Passow* ἀρ. 386-389. 'Αραβαντιν. σ. 282-3 ἀρ. 468 (Μελαικσίου τῆς Ἡπείρου). *Iatridou*, Συλλογὴ ἄσμάτων σ. 81-2 *Μπάρτα*, *'Ανχυνήσεις φιλοπάτριδος* σ. 156 *Λάσκαρη*, *Λάστα* σ. 442 (*Γορτυνίκης*). *Pernot*, Rapport 1903 σ. 67 (Χίου). 'Ο ἐν ΚΠ. φιλ. σύλλογος τ. Η' σ. 427 ἀρ. 20 (*Λευκάδος*) σ. 542 ἀρ. 12 ("Ιμβροῦ"). *Κριάρη*, *Κρητικὰ ἄσματα* σ. 232 (*Κρήτης*) κλπ.—Σ. τ. Δ.].

MZ'.

"Ο κῦρ Βοριᾶς καυκήστηκε, φουρτοῦνα γιὰ νὰ κάνῃ,
κι' ὅσα καράβια τ' ἄκονταν ὅλα μαιναρισάνε,
κι' ὅλα δρτσάρουνε γιαλό, λιμνιῶνα γιὰ νὰ εῦρουν.

Καὶ μιὰ φιργάδα ψαφιανή, ἵσάρει, δὲ μαινάρει·
 5   «Δὲ σὲ τροβοῦμαι, κῦρο Βοριᾶ, ἂν μπάρης κι' ἀν δὲι πάρης,
     ἔχω φιργάδα σίδερο καὶ ἄλμπουρα μπροστιζένια,
     ἔχω παννιὰ μετάξωτά, ξάρτια ἱμπρισιμένια,
     ἔχω καὶ ναῦτες διαλεχτούς, ὅλο παλληκαράδες,
     κ' ἔχω κ' ἔνα μουτσόπουλο μὲ τοῖς καιροὺς γνωρίζει.»
 10   Κι' ὁ καπετάνιος φώναξε, δὸ μοῦτσο δου καὶ λέγει·
     «Σύρε νὰ πᾶς, μουτσόπουλο, 'ς τὸ ἄλμπουρο νὰ νέβης,
     νὰ κουμπασάρης δὸγ καιρό, τὸ τί καιρὸς θὰ πύρη.»
     Μὲ τὰ τραβούνδια νέβαινε, μὲ κλαῖτι κατεβαίνει.
     Κι' ὁ καπετάνιος τὸ ὁωτᾶς καὶ τὸ βαρυξετάζει·
 15   «Τ' ἔχεις, βρὲ σὺ μουτσόπουλο, ποῦ κλαῖς κι' ἀναστενάζεις;»
     Καὶ κεῖνο πιλογήθηκε, δὸ καπετάνιο λέγει·
     «Τρὶς ἄστρα εἰδα 'ς τὸν οὐρανό, μαῦρα καὶ βουλκωμένα,
     τό να θὰ φέρῃ δὴ βροχή, καὶ τάλλο τὸ χαλάζι,
     τὸ τρίτο ποῦ λαμποκοπῷ. θὰ φέρῃ δὸν ἀγέρα.»
 20   Τὰ κόμ' ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιὰ δου κράτειε,
     ἐπῆρ' ὁ σκύλος ὁ Βοριᾶς κ' ἡ ἄγρια δραμουδάνα,
     κ' ἐφούσκωσεν ἡ θάλασσα, βουλιάζε δὴ φιργάδα
     γιομισ' ἡ θάλασσα παννιά, τὸ κῦμα παλληκάρια,
     καὶ τὸ μικρὸ μουτσόπουλο σαράντα μέραις πλέει.

ΣΗΜ. [Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος τούτου βλ. Πολίτου, Δημόδ. μετεωρολ. μύθ 1880 σ. 35. "Αλλαὶ παραλλαγαὶ πλὴν τῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτη μνημονευομένων: Λελέκου, Ἐπιδόρπιον σ. 73-4 (πελοποννησιακή). Βλασιοῦ, ὁ γάριος ἐν Κρήτῃ σ. 111 (κρητική). Γάσπαρη, ἡ νῆσος Ἀμοργὸς σ. 93-4 (ἀμοργίνη). Ἡμερολόγιον ἐθν. φιλανθρωπικῶν καταστημάτων 1905 σ. 275. Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον 1908 σ. 189 (Λιτοχώρου). — Σ. τ. Δ.].

MH'.

Τρεῖς ἡγουμένοι, Κρητικοί, κ' οἱ τρεῖς ν ἀπ' τὸ Ἀγιο Ὅρος,
 καράβι βάζουν 'ς τὰ σκαριά, καράβι ν' ἀρματώσουν.
 Πιλότο βάνουν Ὁβρι.δ καὶ Τοῦρκο καπετάνιο,
 καὶ ναῦτες βάνουνε Ῥωμιούς, οὐλό παλληκαράδες
 5   κ' ἔνα μικρὸ μουτσόπουλο ποῦ τοῖς καιροὺς γνωρίζει.
     Δευτέρα κάνουνε ἀρχή, Σαββάτο ξεσπατσάρουν,
     δὴ Κεργιακὴ πουρνό, πουρνὸ κάνουν παννιὰ καὶ πάνε.

- 'Ακόμα δὲν ἀλάργαραν πεδέξῃ μίλια τόπο,
νεγούλιασεν ἡ θάλασσα, φύσης' ἡ θραμουνδάνα.
- 10 'Ο Βραῖος πιλογήθηκε κι' ὁ Τοῦρκος καπετάνιος.
«Δὲ σὲ φοβοῦμαι, κῦρο Βοριά, ἂν πάρης κι' ἄν δὲμ πάρης,
ἔχω καράβι σίδερο, ἄλμπουρα μπροντζινένια,
ἔχω παννιά μεταξωτά, ξάρτια λιμπρισιμένια,
ἔχω καὶ ναῦτες διαλεχτοὺς οὐλό παλληκαράδες,
- 15 ἔχω καὶ ἔνα μουτσόπουλο, ποῦ τοῖς καιροὺς γνωρίζει.»
Σύρε, μουτσόπουλο, νὰ διῆς τὰ τί καιρὸς θὰ πάρη.»
Σ τὰ ξάρτια τότε νέβηκε, κλαίει καὶ κατεβαίνει.
«Τ' ἔχεις, βρέ σὺ μουτσόπουλο, τ' ἔχεις, παιδί μ', καὶ κλαίεις;
— Σκίστηκαν τρύα σύννεφα νὰ μὲ δὴ θραμουνδάνα,
- 20 τό να θὰ φέρῃ δὴ βροχὴ καὶ τ' ἄλλο δὴ φουρτοῦνα,
τὸ τρίτο τ' ἀφιλότιμο θὰ φέρῃ δὸν ἀγέρα.»
Δὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε καὶ ἡ συντυχιὰ κρατοῦσε,
βροχὴ, φουρτοῦνα πλάκωσε κι' ἄγρια θραμουνδάνα.
'Ο Βραῖος πιλογήθηκε κι' ὁ Τοῦρκος καπετάνιος.
- 25 «Σὺ Παναγιά, βοήθα μας, π' τὴν ἄγρια θραμουνδάνα,
νὰ βαφτιστοῦμε χριστιανοὶ καὶ ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας.»
Εὐτὺς ἀγέρας ἔπαφε καὶ ἡ ἄγρια θραμουνδάνα.
'Ακόμα δὲν ἀλάργαραν πεδέξῃ μίλια τόπο,
ὅ Βραῖος πιλογήθηκε κι' ὁ Τοῦρκος καπετάνιος.
- 30 «Ἐγε Χριστέ, δῆμ πίστη σου καὶ ἐμεῖς δὴν ἐδική μας.»
Εὐτὺς ἀγέρας πλάκωσε καὶ ἡ ἄγρια θραμουνδάνα,
πρύμη καὶ πλώρη θάλασσα καὶ ἀπ τοῖς μεριές τὰ ἴδια.
Γιόμισ' ἡ θάλασσα παννιά, τὰ κύματα κατάρτια,
γιομίσανε καὶ οἱ στερεῖς οὖλο παλληκαράκια.
Κλαίουν οἱ μάνναις τὰ παιδιά καὶ ἀδρειφὲς τ' ἀδρέτρια,
καὶ ἡ μάννη τοῦ μικροῦ μουτσοῦ ἔβγαζε τὰ μαλλιάν δης,
δὴ θάλασσα έμάλωνε καὶ δὴν πετροβολοῦσε.
Καὶ κείνη πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει.
- 40 «Τὶ φταιγώ γὼ ἡ κακόμιορη καὶ μὲ λιθοβολάεις;
Μόν' φταιίει αὐτὸς ὁ κῦρο Βορρᾶς καὶ ἡ ἄγρια θραμουνδάνα,
ποῦ χάνω τὰ καράβια μου ποῦ είναι δικά μ' στολίδια,
χάνω τὰ παλληκάρια μου, ὅπου μὲ τραβουνδοῦνε.»

ΣΗΜ. Ίουδχτος κυθερνήτης πλοίου χειμαζομένου ἀναφέρεται καὶ
ἐν Συνεσ. ἐπιστ. 4 σ. 160 (σ. 640 Hercher). — [Τὸ ἔσμα εἰναὶ παραλ-
λαγὴ τοῦ ἔσματος τοῦ κῦρο Βορρᾶ, ἐν συμφυρῷ πρὸς τὸ ἔσμα περὶ
τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν χριστιανισμὸν κινδυνεύσαντος Ἐθραίου: πρόλ.

Jeannaraki "Ασματα κρητικὰ σ. 115 ἢρ. 116. "Ετεῖον χρυσού, οὗ πολλαὶ φέρονται παραλλαγαί, τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἔχον καὶ τὸ προκείμενον, διαλχυβάνει περὶ νηυμαχίας τοῦ πλοίου τῶν τριῶν καλογήρων πρὸς τρία πειρατικὰ τουρκικὰ πλοῖα: 'Αραβαντιν. σ. 262 - 3 ἢρ. 444, περδίλ. Passow ἢρ. 192 κλπ.—Σ. τ. Δ.].

ΜΘ.'

- Χῖλιοι τρακόσιοι μάστοροι, κ' ἔξῆντα δυὸ καλφᾶδες,
πήγανε γιὰ νὰ χτίσουνε τῆς Τρέχας τὸ γιοφύρι.
Οὐλημερὶς τὸ χτίνανε κι' οὐληνυχτὶς χαλνοῦσε.
- 5 Πουλάκιν ἐκελάιδησε δεξιᾶς μεριᾶς καμάρα·
δὲν ἐκελάιδει σὰν πουλί, οὔτε σὰ χιλιδόνι,
μόν' ἐκελάιδει κ' ἔλεγε μ' ἀνθρωπινὴ λαλιάτσα.
- «Κουρμπάνι κι' ἄν δὲ κόψετε, γιοφύρι δὲ χτινείται,
οὔτ' ἀπὸ σέ, οὔτ' ἀπὸ μέ, οὔτε μὲ τοῖς καλφᾶδες,
μὸν θέλω δὴ κερὰ Βδοκιὰ τοῦ Παύλου δὴ γεναῖκα.»
- 10 Κι' ὁ μάστορης σὰν τ' ἄκουσε πολὺ τὸν βαρυφάνη.
«Σύρε, σύρε, βρὲ κάλφα μου, δὴν Εὔδοκιὰ νὰ φέρῃς.» Πέρνει δὸ δρόμο τὸ δρομί, 'σ τὴν Εὔδοκιὰ καὶ πάγει.
Πὸ μακριὰ τὴν χαιρετᾶς καὶ πὸ κοντὰ τὴν λέγει.
«Σύρε, σύρε, κερὰ Βδοκιά, ὁ μάστορης σὲ θέλει.
- 15 — Σὰν τί μὲ θέλει ὁ μάστορης, σὰν τί μὲ χαιρετάει;
Σὰν καὶ μὲ θέλῃ γιὰ καλὸ νὰ βάλω τὰ χρυσά μου,
καὶ σὰν μὲ θέλῃ γιὰ κακό, νὰ βάλω τὰ μαυρά μου.
— Καὶ τὰ μαυρά σου φόρει τα καὶ τὰ χρυσά σου πᾶρε.» Πάιρνει δὸ δρόμο τὸ δρομὶ 'σ τὸ μάστορη καὶ πάγει.
- 20 Πὸ μακριὰ τὸν χαιρετᾶς καὶ πὸ κοντὰ τὸν λέγει.
«Σὰν τί μὲ θέλεις μάστορη, σὰν τί μὲ χαιρετάεις;» Καὶ κείνος πιλογήθηκε δὴν Εὔδοκιά, καὶ λέγει.
«Τὸ δαχτυλίδι μ' ἔπεσε, νὰ σέμπης νὰ τὸ βγάλης.
- 25 — "Εχω τὰ δοῦχα 'σ τὸ γιαλό, καὶ τὰ ψωμιὰ 'σ τὸ φοῦρνο,
καὶ τὸ μωρό μας τὸ παιδί, 'σ τὴν κούνια καὶ κοιμᾶται.
— Τὰ δοῦχα σου θὰ μαζευτοῦν καὶ τὰ ψωμὶ ἃ ψηθοῦνε,
καὶ τὸ μικρό μας τὸ παιδὶ ἄλλη μαννὰ θὰ κάνη.» Καὶ δὸ σταυρό δης ἔκανε καὶ 'σ τὸ γιοφύρι πέφτει.
Γυρνᾶς δεξιά, γυρνᾶς ζερβιά, γλέπει δράκου ποδάρια,
30 γυρίζει κι' ἀνατολικά, πιάνει δράκου κεφάλι.
Ψιλὴ φωνίτσαν ἔβγαλε, κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει.

«Τρεῖς ἀδρεφᾶδες ἥμασταν κ' οἱ τρεῖς θεσιὸι ἐπῆγαν.
 Ἡ μιά χτισε δὸ Δούναβι κ' ἡ ἄλλη τὸ Ἀλτέρι,
 κ' ἡ τρίτη ἡ κερὰ Βδοκιά τῆς Τρίχας τὸ γιοφύρι.
 35 Πῶς τρέμει ἡ καρδοῦλα μου, νὰ τρέμῃ τὸ γιοφύρι,
 πῶς πέφτουν τὰ μαλλάκια μου νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.»

ΣΗΜ. Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν τῆς Σωζοπόλεως τὸ φίσμα τοῦτο ἔρχεται: «Σαράντα πέντε μάστοζοι», εἰς τὸν 9 στίχον τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ «πρώτου», δὲ 33 καὶ 34 ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἑξῆς:

'Η μιά χτισε τὸ Γκιούργενο, ἡ ἄλλη τὸ Βελγράδι, κ' ἡ τρίτη
 ἡ μικρότερη τῆς Τρίχας τὸ γιοφύρι. Παραλλαγὴ ἡ πειρωτικὴ ἐν Ζωγραφ.
 ἀγῶνι τ. Α' σ. 82 ἀρ. 44. Θέρουν, Δημοτ. τραγούδια σ. 97.—[Περὶ
 τῶν παραλλαγῶν τοῦ φίσματος τούτου βλ. Λαογραφ. σ. 15, πρᾶλ.
 Passow ἀρ. 511. 512.—Σ. τ. Δ.].

N'.

(K. K.)

'Εψὲς βραδὺ ξενύχτησα πάνου εἰς τὸ ὁαβδί μου,
 ἔχασα χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,
 5 ἔχασα δὴ καπότα μου μὲ πεντακόσια γρόσια,
 παίρνω δὸς δρόμοι σύνταχα καὶ πὰ νὰ τὰ γυρεύω,
 βρίσκω να λύκο καὶ ὁωτῶ καὶ τὸν βαρυκετάζω.
 «Λύκε, μὴν εἰδες πρόβατα, λύκε μὴν εἰδες γίδια;
 —Θωρεῖς το κεῖνο τὸ βουνό, τὸ κεῖνθες κι' ἀποκεῖθες;
 'Σ τὴ ὁἶζα ἔχει καταχνιά καὶ 'ς τὸ γκορφὸ τὰ φύλλα,
 10 'ς τὴ ὁἶζα βόσκουν πρόβατα καὶ 'ς τὸ γκορφὸ τὰ γίδια,
 ἔχει καὶ μιὰ κούτσκα κοντὴ ποῦ δρέχει καὶ τὰ βόσκει,
 σαράντα δάνιτσκες μ' ἔδωκε καὶ κόμια κεῖθες φεύγω,
 ἔχει τομάρια 'ς τὸ μπασκὶ καὶ λύκους 'ς τὸ παξάρι.»

ΣΗΜ. [Περὶ παραλλαγῶν τοῦ φίσματος τούτου βλ. Λαογραφ.
 σ. 386-7.—Σ. τ. Δ.].

ΝΑ'.

Πουλάκιν ἐκελάγδησε μέσα 'ς τὸγ καλαμιῶνα.
 Δὲν ἐκελάγδει σὰν πουλί, οὔτε σὰ χιλιδόνι,

μόν' ἐκελάγδει κ' ἔλεγε πῶς πιάνετ' ή ἀγάπη.
 «'Απὸ τὰ μάτια κάνει ἀρχή, 'σ τὰ χείλη κατεβαίνει,
 5 κι' ἀπὸ τὰ χεῖλα 'σ τὴν καρδιὰν ὁζώνει καὶ δὲ βγαίνει.»
 Βασιλοπούλα πρόβαλεν ἀπὸ ψηλὸν παλάτι.
 «Πουλί μ', νά χα δὴ γλῶσσα σου καὶ δὸγ κιλαγδισμό σου,
 καὶ τὸ χρυσό σου τὸ φτερό σουργοῦντοι νὰ τὸ βάλω.
 —'Ακούεις τί μ' ἔξούλεψεν αὐτ' ή βασιλοπούλα!
 10 νὰ είχε δὴ φωνίτσα μου καὶ δὸγ κελαγδισμό μου,
 καὶ τὸ χρυσό μου τὸ φτερό, σουργοῦντοι νὰ τὸ κάνη.
 Κείνη τρώγει μεταξωτὸ κ' ἔγῳ τρώγω σκουλήκια,
 κείνη πίνει μονοβασιά, κ' ἔγῳ πίνω δὸ βοῦρκο·
 κείνη κοιμᾶται πάπλωμα καὶ σανταλένια στρώσῃ,
 15 κ' ἔγῳ κοιμοῦμαι 'σ τὸ κλαδί ὅσο νὰ ξημερώσῃ·
 κείνη φυλάγει ἄγουρο, νάρτη νὰ τὴν φιλήσῃ,
 κ' ἔγῳ φυλάγω σταυραχτό, νὰ ἔρτη νὰ μὲ φάγῃ.»
 "Ας είναι γειά σας καὶ χαρά.

ΣΗΜ. 'Απόσπασμα τοῦ ἀνωτέρω ἀσματος ἀπὸ στ. 9-17 ἐδημο-
 σίευσα ἐν N. 'Ελληνομνήμονι 1908 τ. Ε' σ. 487. Παραλλαγὴ παρὰ
Passow ἀρ. 477-479. Ζωγράφ. ἀγ. τ. Α' σ. 137 ἀρ. 227. 228. σ.
 376 ἀρ. 11 Παναθηναίων τ. ΙΑ' σ. 335 — [Καὶ ἄλλαι παραλλαγὴ
 αὐτοῦ εἰναι ἔκδεδομέναι: Νεοελλην. ἀνάλ. τ. Α' σ. 93. *Wescher-*
Μανωλακάκη, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 73. Δωδώνη (ἡμερολό-
 γιον) Β' σ. 163. *Kριάρη* Κρητικὰ ἀσματα σ. 210. *Jeannaraki* σ.
 211-2 ἀρ. 273.—Τὸ ἐν στ. 4. 5. γνωμικὸν ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα
 πολλῶν ἄλλων δημοτικῶν ἀσμάτων: Βλ. *Πολύτου*, Παροιμ. τ. Α' σ.
 150-1. — Σ. τ. Δ.].

NB.'

"Αλλο καὶ δὲν ἔξούλεψα 'σ τὸ ψεύτικο δὸγ κόσμο,
 τὸ κάτεργο πῶς πορπατεῖ καὶ τὸ νερὸ πῶς τρέχει,
 τὰ δυ' ἀδελφάκια τὰ γλυκά, τὰ πολυαγαπημένα,
 π' ἀντάμα τρῶν' καὶ πίνουνε καὶ γλυκοχαιρετειοῦνται,
 5 κι' ἀντάμα ἔσφαντώνουνε σὲ μιὰ χρυσῆ ταβέρνα.
 Καὶ κεῖ ποῦ τρῶν καὶ πίνανε καὶ γλυκοχαιρετειοῦνταν
 μικρὸ ἀδρεφός ἀγάπτησε τοῦ πρώτου δὴ γυναῖκα.
 «'Εγ' ἀγαπῶ σε, νύφη μου, γεναικα νὰ σὲ πάρω.
 —Κ' ἐγ' ἀγαπῶ σ', ἀντράδρεφε, ἄνδρα γιὰ νὰ σὲ κάμω.

- 10   Κι' ἂν μ' ἀγαπᾶς ἀντράδρεφε, σκότω δὸν ἀδρεφό σου.
 — Πέξ με, πέξ με, νυιράδα μου, πῶς νὰ δύνε σκοτώσω;
 — 'Ο κύρις σας σᾶς ἀφήκε ἀμπέλια καὶ χωράφια,
     πάντε νὰ τὰ μοιράσητε τ' ἀμπελοχωραφά σας,
     κι' δύπλει νεροφάγωμα, δός το δὸν ἀδρεφό σου,
 15   καὶ κεῖνος εἶναι δόδυμος καὶ κεῖθε θὰ μαδῆστε,
     καὶ τότε πάνου 'ς τὸ καυγᾶ, σκότω δὸν ἀδρεφό σου.»
 «Ἐβγαλε τὸ μαχαιρί του μὲ τ' ἀργυρὸ φτηκάρι,
     μιὰ μαχαιρία δίγνε κέδωκε μέσα εἰς τὴν καρδιάν της.
 «Ἄντι νὰ κλαί ἡ μάννα μου, ἀς κλαίη ἡ δική σου.»

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἡπειρωτικὴ Ζωγράφ. ἀγών. τ. Α' σ. 154
 ἀρ. 278, παρπαθία αὐτόθι σ. 280 ἀρ. 5, σ. 313 ἀρ. 42. Τὸ ἔσμα
 ἐπιχωριάζει καὶ ἐν Καρυαῖς τῆς ἐπαρχίας Καθαλῆ.—[Ἄλλας παραλ-
 λαγάς: *Μαρούσου, Τραχούδια ἐθνικὰ τ. Β' σ. 79 Passow*, ἀρ.
 466. 467. Ηλάτων τ. Β' σ. 271-2. *Κανελάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα*
 σ. 55-6. *Κριάρη, Κρητικὰ ἔσματα σ. 237 - 8 Λάσκαρη ἡ Λάστα σ.*
 465-6 κλπ. — Σ. τ. Δ.].

ΝΓ.'

- Γιὰ φικριστῆτε νὰ σᾶς πῶ τῆς Σούσας τὸ τραβιῦνδι.
 'Η Σοῦσα ἥταν λιγερή, τῆς Κρήτης τὸ καμάρι,
 ἀγάπα δὲ Σαρίμπεη, τὸ πρῶτο παλληκάρι,
 ἀγάπα τὸν κι' ἀγάπα τὴν χρόνους δεκατεσσάρους,
 5   μ' ἀλήθεια τ' ἀδελφάκιν δῆς δρέχει μὲ τοῖς κουρσάρους.
 Μίαν Κεργιακὴ πολὺ πρωΐ 'ς τῆς κλίνην δῆς καθίζει,
 καὶ μὲ τὸ μαντηλάκιν δῆς τὰ δάκρυα σκουπίζει,
 κι' ἡ μάννα δῆς δήνε θωρεῖ κι' δὲ κύρις τῆς τὴν λέγει.
 «Τ' ἔχει τὸ Σουσανάκι μου καὶ κάθεται καὶ κλαίγει;
- 10   — 'Απόψε εἶδα ὄνειρο πικρὸ φαρμακωμένο·
     εἶδα τὸ ἀδρεφάκι μου πόψα ἔεγχυνωμένο,
     καὶ ἥταν τὸ γελέκι δου 'ς τὸ αἷμα βουτημένο.
 — 'Ονειρος εἶναι, Σοῦσά μου, κι' ὄνειρως θὰ περάσῃ,
     μ' ἀλήθεια τ' ἀδρεφάκι σου 'ς τὰ ἔνεα θὰ γεράσῃ,
 15   'ς τὰ ἔνεα ὅπου πορπατεῖ, 'ς τὰ ἔνεα ποῦ γυρίζει,
     κάναν θεριὸ δὸν ἔιραγε, κάνας Πασᾶς δ' ὁρίζει.»
 «Ενα Σαββάτο τὸ βραδὺ δὸν εἰλέ καλεσμένο,
     ἡ νιὰ ἥταν πὲ τὸ λουτρὸ κι' ὁ νιὸς μπερμπερισμένος,

καὶ κεῖ ποῦ παῖζουν καὶ γελοῦν καὶ κεῖ ποῦ ἐφιλιοῦνταν
 20 ἀκοῦν δὴμ πόρτα καὶ βροδῷ δὴ βροντοκοπανοῦσα.

«Σηκώ, σηκώ, Σαρίμπεη, καὶ φύγε πὲ τὸ διῶμα,
 μὴν ἔρτουν καὶ μᾶς κάνουνε, κομμάτια μέσ' ὃς τὸ στρῶμα.»

'Εκεῖ ποῦ διμιλούσανε πάλε ξαναβροδάσι.

«Πάνε, Σουσά μου, κι' ἄνοιξε κ' ἔγῳ μένω ὃς τὴγ κλίνη,
 25 ὁ ὕπνος μου εἶναι γλυκός, νὰ φύγω δὲν μ' ἀφήνει.»

Πῆγε ἡ Σοῦσα κι' ἄνοιξε γλέπει δὸν ἀδρεφό δῆς,
 κι' ἀπὸ δὸ φόβο δὸμ πολὺ ἐθάμπωσε τὸ φῶς τῆς.

«Σοῦσα μου, φέρε με νερό, γιατ' εἴμαι διψασμένος,
 30 ἀπὸ δὴ στράτα ἔρχουμαι καὶ εἴμαι κουρασμένος.»

Παίρνει ἀργυρένιο μαστραπᾶ, ὃς τὸ περιβόλι μπαίνει,
 καὶ μὲ τὸ κρυνονέρι δῆς παίρνει καὶ τὸν πηγαίνει.
 Κείνος δὲμ παίρνει τὸ νερὸ μόν' δὴν ἀγριογλέπει.

«Σοῦσα, ποιὸς εἰν' ποῦ κοίτεται ὃς τὴγ κλίνη σου ἀπάνου;

— Γιαννιό, μὴν ὀνειρεύεσαι ; Θὰ εἰν' δὲ φερετζές μου.»

35 Χρυσὸ χαντζέριν ἔβγαλε μὲ ἀργυρὸ φηκάρι,
 ὃς τὸ στῆθος δὴν ἔβάρεσε καὶ ὃς τὴγ καρδιάν δῆς πάγει.
 'Αμὲ τὸ κρότος τὸ πολὺ ποῦ εἰχε τὸ κορμύν δῆς,
 ἔσειστηκεν ἡ κλίνη δῆς, ξύπνησε τὸ πουλίν δῆς.
 Μόσκους καὶ μοσκοκάρυδα μασᾶ καὶ τὴν ταγίζει,
 40 καὶ μὲ τὸ μαντηλάκιν δῆς τὸ αἷμα δῆς σκουπίζει.
 «Σύρε, Σοῦσα μ', ὃς τὴ μάννα σου νὰ γιάνη δὴ πληγή σου,
 κι' ὅσα θὰ πάρῃ δὲ γιατρὸς τὰ δώνη τὸ πουλί σου.
 Σὰμ πάρῃ χίλια ἑκατὸ καὶ χίλια πεντακόσια,
 τὰ δίνει δὲ Σαρίμπεης κι' ἀπάνουν ἄλλα τόσα.»

45 Παίρνει δὸ δρόμο τὸ δρομί, ὃς τὴ μάννα δῆς καὶ πάγει.
 «Κατέβα, μάννα, κι' ἄνοιξε, πικρὸ χαμπάρ' σὲ φέρνω,
 νὰ μὴ δὸ νοιώσῃ τὸ Γιαννιό ποῦ λὲς ποῦ εἶναι χαμένο.

— Σοῦσα μου, ποιὸς σ' ἔβάρεσε καὶ σ' ἔκανε ἔτσι χάλια ;
 ποῦ νἄχῃ δὴ κατάφα μου πάντα ὃς τοῖς φυλακᾶδες ;»

50 Νὰ μὲ τὸ χέρ' δὴν ἄρπαξε καὶ ὃς τὸ γιατρὸ τὴν πάγει.
 «Γιατρέ μου, γιάτρεψε δὴ νιά, τὸ μικρο - Σουσανάκι.

— Γιά σήκω τὸ χεράκιν δῆς, νὰ διῶ δὴ χαντζεριά δῆς.»

Σήκωσε τὸ χεράκιν δῆς, ἐφάνηκ' ἡ καρδιάν τῆς.

55 «Πολλοὺς γιεράδες ἔγιανα, σφαμένους καὶ κομμένους,
 μὰ σὰν αὐτὴ δὴ χαντζεριὰ δὲν εἶδα δὲ καιμένος.»

Νὰ μὲ τὸ χέρ' δὴν ἄρπαξε, ὃς τὸ σπίτιν δῆς καὶ πάγει,
 καὶ πάνου τὰ μεσάνυχτα, δόπον λαλοῦν τ' ἀηδόνια,
 ἡ Σοῦσα ψυχομάχησε, ἡ Σοῦσα ἡ περιστέρα.

κ' ἡ μάννα δῆς μοιρολογῷ, κ' ἡ μάννα δῆς τὴν λέγει·
 60 «Ἐσύ, Σοῦσά μ', ψυχομαχεῖς, μὰ τὶ μᾶς παραγγέρνεις;
 —Νὰ πήτε δὸ Σαρίμπεη σὰν εἶναι παλληκάρι,
 νὰ στρώσῃ τὸ μνημόρι μου ὅλο μαργαριτάρι,
 καὶ κάτου 'σ τὰ ποδάρια μου μιὰ κρουσταλένια βρύση,
 65 δποιος περνᾷ γιὰ νὰ δωτᾶ, κι' ὁ Γιάννης νὰ δωτῆσῃ,
 κι' ὅπ' ἔχ' ἀγάπη, 'σ τὴγ καρδιὰ νὰ πιῇ νερὸ δὲ νὰ σβήσῃ.»

ΣΗΜ. [Τοῦ κρητικοῦ τούτου ἀσματος πλεῖσται φέρονται παραλλαγάι, καὶ κρητικαὶ (*Βρετοῦ*, 'Εθν ἡμερόλογ. 1865 σ. 37-9. *Jean-naraki*, "Ασματα κρητικὰ σ. 139-141. *Φραντζεσκάκη*, 'Αριάδνη σ. 88-90 ἀρ. 30. *Κριάρη*, Κρητικὰ ἀσματα σ. 212-4) καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν: 'Αναγνώστου, Λεσβίακα σ. 283-4 (Λέσβου). *Pernot*, Rapport 1903 σ. 228-9, 230-2 (Χίου). *Dieterich*, Die Sprache der südlichen Sporaden σ. 306 (Κῶ) καὶ πολλαὶ ἄλλαι. — Σ. τ. Δ.]

ΝΔ'.

"Οποιος θέλει ν' ἀκούσῃ, μὰ καὶ νὰ μάθῃ
 τοῦ καπετάνιο Μανέτα τὸ πῶς ἐστάθη.

"Ητονε καπετάνιος ἔξακουσμένος
 5 καὶ μέσα εἰς τὴ Μῆλο ὑπανδρεμένος,
 εἴχε καὶ μιὰ γεναικα νὰ μὲ τὸ κάστρο
 καὶ λάμπ' ἡ ἐμορφιά δῆς ὥσὰν τὸ ἄστρο,
 φοροῦσε 'σ τὸ λαιμόν δῆς μαργαριτάρι,
 καὶ λάμπ' ἡ ἐμορφιάν δῆς σὰν δὸ φεγγάρι.

"Ηρτ' ὁ καιρὸς κ' ἡ ἄνοιξη, τὸ καλοκαῖρι,
 10 ἀρχίνεψ' ὁ Μανέτας νὰ ταξειδεύῃ.

Ψιλὴ γραφὴ δὸν ἡρτεν ἀπ' τὴ 'Ρουσία
 νὰ πά' νὰ βοηθήσῃ 'σ τὴ βασιλεία.
 Δὲν εἴχεν οὔτε μάννα, μὰ οὔτε κύρη,
 15 ν' ἀφήκη εἰς τὸ σπίτιν δου νοικοκύρη,
 μόν' εἴχ' ἔνα παπᾶ γειτονικόν δου,
 κι' ἀφήκεν εἰς τὸ σπίτιν δου, 'σ τ' ἀρχοντικόν δου.
 Χίλια φλουριὰ τὸν δίνει γιὰ ξοδιάζῃ,
 καὶ εἰς τὸν γυρισμόν δου τὰ λογαριάζει.
 20 'Ακόμα δὲν ἀλάργαρε τὸ Ντάρ-μπογάζι,
 ἀρχίνεψ' ὁ σκυλόπαπας νὰ τὴν πειράζῃ,

καὶ κείνη πιλογήθηκε καὶ δόνε λέγει.
 «Λεῖψε, παπᾶ μου, λεῖψε ἀπὸ ἐμένα,
 μὴ βάλω καὶ σὲ κόψουνε, παπᾶ μ', τὰ γένεια.
 Λεῖψε, παπᾶ μου, λεῖψε εἰς τὴν δονλειά σου,
 25 μὴ βάλω καὶ σὲ κόψουνε καὶ τὰ μαλλιά σου.»

ΣΗΜ. [Άτελής παραλλαγὴ τῆς μυκονίας ἕιμας τοῦ καπετῶν Μανέτα, ἡς παραλλαγὴν εἶναι δημοσιευμένη ἐν Νεοελλ. ἔνναλ. τ. Β' σ. 426-9. (Θήρας) Βρετοῦ, Ἐθν. ἡμερολ. 1868 σ. 10-2 (Κρήτης). Jeannaraki σ. 15-8 ἡρ. 17. (όμ.) Κριάρη Κρητικὰ ἔσματα σ. 22-6. (όμοιώς). Ἀραγγώστου, Λεσβιακὰ σ. 235-7 (Λέσθου). — Σ. τ. Δ.].

NE.'

Βουλιοῦμαι μιά, βουλιοῦμαι δυό, βουλιοῦμαι τρεῖς καὶ πέντε,
 βουλιοῦμαι νὰ ξενιτεῦ, βουλιοῦμαι νὰ παγαίνω,
 5 κι' ὅσα βουνά θὲ νὰ διαβῶ, θὲ νὰ τὰ παραγγεύλω.
 «Βουνά μου, μὴ χειμάσετε, κάμποι μὴ παχνισθῆτε
 ὅσο νὰ πάγω καὶ νάρτῶ καὶ πίσου νὰ γυρίσω.»
 Καὶ τὰ βουνά παράκουσαν καὶ βρέξαν καὶ χειμάσαν,
 10 Πιάνουν δὸ μαῦρο δ' ὁς τ' αὐτιά, δὸ νιὸ ὁς τὸ ζουνάρι.
 «Βάστα με, μαῦρε, δυνατὰ σ' τὴν Ἀγαπῶ νὰ πάμε,
 νὰ σὲ ταγίσω δὴ δαγὴ σαραπέντε φοῦχτες.»
 Κ' ἡ κόρη ποῦ δὸν ἀγαπᾶ καὶ δόνε καλοθέλει,
 15 — τὸ παραδύρι κάθεται καὶ τὰ βουνά λογιάζει.
 Γλέπει τοῖς κάμπους πράσινους καὶ τὰ βουνά χιονάτα,
 γλέπει δὸ νιὸ καὶ ἔρκεται ὅγρος καὶ παχνιασμένος.
 «Μάννα μ', δέ ξένος ἔρκεται ὅγρος καὶ παχνιασμένος.

— Κόρη μ', φωτιὰ δὲν ἔχουμε, δὸ ξένο τί τὸν θέλεις;
 — Μάννα μου, ἔνα κάρβουνο φτάνει κ' ἐμὲ καὶ κεῖνον.
 — Κόρη μ', ψωμὶ δὲν ἔχουμε, δὸ ξένο τί τὸν θέλεις;
 — Μάννα μ', ἔνα φελλὶ ψωμὶ φτάνει κ' ἐμὲ καὶ κεῖνον.
 — Κόρη μ', φαεὶ δὲν ἔχουμε, δὸ ξένο τί τὸν θέλεις;

20 — Μάννα μ', μιὰ κουταλιὰ φαεῖ, φτάνει κ' ἐμὲ καὶ κεῖνον.
 — Κόρη μ', νερὸ δὲν ἔχουμε, δὸ ξένον τί τὸν θέλεις;
 — Μάννα μ', ἔνα καυκὶ νερὸ φτάνει κ' ἐμὲ κεῖνον.
 — Κόρη μ', δοῦχα δὲν ἔχουμε, δὸ ξένο τί τὸν θέλεις;
 — Μάννα μ', τὸ φουστανάκι μου φτάνει κ' ἐμὲ καὶ κεῖνον».
 25 Νὰ καὶ δέ νέος ἔφτασεν εἰς τῆς αὐλῆς δὴμ πόρτα.
 «Σύρε, κορή μου, πι' ἄνοιξε δὴμ πόρτα δὴ γναλένια.

—Καλησπερήζω δυὸς κορμιά, μάννα καὶ θεγατέρα,
ἡ μάννα εἶναι πέρδικα, κ' ἡ κόρη περιστέρα.»

ΣΗΜ. Παραλλαγὴ ἡπειρωτικὴ ἐν Ζωγραφ ἀγῶνι Α' σ. 151 καὶ
182.—[Πρβλ. *Passow* ἀρ. 320. 321. Βλ. *Jeannaraki* σ. 153 ἀρ.
167. *Μανωλακάκη*. Καρπαθίαν καὶ σ. 239 ἀρ. 38. *Wescher-Mano-
λακάκη*, Δωρικὸν φύφισμα Καρπάθου σ. 78 ἀρ. 18. *Χασιώτ.* σ. 143
ἀρ. 15.—Σ. τ. Δ.].

ΝΖ'.

"Ενα πουλὶ καλὸ πουλὶ κι' ὅμορφο χιλιδόνι,
τὰ πῆγε κ' ἔχτισε φωλιὰ μέσα σὲ καλαμιῶνα.
Δῶσαν δέργη καλαμιὸ φωτιά, καῆκεν ἡ φωλιά δου·
τὰ πῆγε κ' ἔχτισ' ἄλληνα πάνου εἰς σὲ γκρεμνιῶνα,
5 πῆρεν ὁ Νότος κι' ὁ Βοριᾶς καὶ πῆρε δὴ φωλιά δου.
Τὸ πῆρε τὸ παράπονο μὲ μαραμμένα χεῖλη,
καὶ πῆγε κ' ἔχτισ' ἄλληνα κάτου σὲ χαμοκλάδι,
κ' ἔκατσε καὶ πιργέλισε τρία μορφα πουλάκια,
τὸ ἔνα λένε σταυραχτὸ καὶ τ' ἄλλο ἀηδονάκι,
10 τὸ τρίτο τὸ μικρότερο τὸ λένε μαργελάκι,
νῦ κουβανῆ ἡ μάννα δου, ὁ σταυραχτὸς νὰ τρώγῃ,
νῦ κουβανῆ ὁ σταυραχτὸς νῦ τρώγῃ τ' ἀηδονάκι,
καὶ τὸ καὶ μένο τὸ μαργελὶ κλαίει κι' ἀνεστενάζει,
μιὰ μέρα λέγει δὴ μάννα δου καὶ τὴν βαρυξετάζει.
15 «Μάννα μ', δὲν ἔχ' λεβέντηδες, δὲν ἔχει παλληκάρια;
Κορή μου, τοῖς λεβέντηδες, κορή μ', τὰ παλληκάρια
ὅ βασιλές τὰ μάζωξε 'σ τὴν ἔρημο τὰ στέρνει,
νῦ πελεκήσουν μάρμαρα, ὁημόκαστρο νὰ κάνουν».

ΣΗΜ. Στίχ. 8 Πιργιέλι ὁ διαβάτης. ἀλλαχω̄ πριγέλι.

ΝΖ'.

"Ἐνας μικρὸς πραματευτὴς κι' ἔνας μεγάλος πλούσιος
ἔχασε τὸ γεράκιν δου καὶ πάγ' νὰ τὸ γυρεύῃ,
μὲ πόθῳ κ' ἀναστεναγμὸ καὶ μὲ ταπεινοσύνη.
5 Ήαιόρνει δὸ δρόμο τὸ δρομί, τ' ἀργιὸ τὸ μονοπάτι,
καὶ τὸ δρομὶ δὸν ἔβγαλε 'σ ἔνα περιβολάκι,
ποῦ χε μηλιές, ποῦ χε ὁδιές, ποῦ χε πορτοκαλίτσες.
Πὸ κά πέ μιὰ χρυσομηλιὰ κοράσια ἔεφαντῶναν

μάλαμα τὸ τραπέζιν δους, κι' ἀσήμια τὰ τεψιάν δους,
καὶ τὰ ποτήρια τοῦ κρασιοῦ καὶ κεῖνα διαμαντένια.
10 'Εμένα βάλλαν νὰ κερνῶ, νὰ φέρνω τὰ ποτήρια.
Πάνου 'ς τὸ συχνοκέρασμα, πάνου 'ς τὸ συχνοκέρνα,
κατσίρδησα δὸ δίσκον δους, δαγίσαν τὰ ποτήρια,
οὕτε σὲ γῆς ἐπέσανε, οὕτε πάνου σὲ πέτρα,
μόνε σὲ κόρης γόνατα ἔαγίσαν τὰ ποτήρια.

ΣΗΜ. 'Ενίστε τὸ δέ τοῦ μεγάλου ρήγας». — [Παραλλαγή: *Μαρούσου*, Τραγούδια
ἔθνικὰ τ. Β' σ. 64. — Σ. τ. Δ.].

ΝΗ'.

Σαράντα πέντε Κεργιακὲς κ' ἔξῆντα δυὸ Δευτέρες,
δὲν εἴδα δὴν ἀγάπη μου κ' ἥθελα πιῶ φαρμάκι.
'Εψὲς βραδὺ τὴν λόγιασα εἰς τὸν χορὸ ποῦ κράτειε,
ναμὲ τὰ μάτια μ' ἔγνεψε καὶ μὲ τὰ χεῖλη λέγει·
5 «Πάνε, ξενέ, καὶ πότισε δὸ μαῦρό σου 'ς τὴ βρύση,
κ' ἔγὼ θὰ πάγω σπίτι μας δὴ μάννα μ' νὰ γελάσω».
«Μάνα μ', νερὸ δὲν ἔχουμε καὶ τί θὰ πιοῦμε πόφα;
— Κορή μ', πότε μ' ἐρώτησες, τὸ τί θὰ πιοῦμε πόφα;»
Εὐτὺς δὴ στάμνα ἄρπαξε, δὸ μαστραπᾶ 'ς τὸ χέρι,
10 δὸ δρόμον δπον πήγαινε δὸ θιὸ περικαλοῦσε.
«Θέ μου, καὶ κάνε νὰ τὸν βρῶ 'ς τὴ βρύση νὰ κοιμᾶται».
«Ἐτσι ποῦ περικάλεσε ἔτσι καὶ δόνε ηὗρε.
Δὸν ηὗρε ποῦ κοιμούθανε, δὸν ηὗρε ποῦ κοιμᾶται.
15 «Νὰ τὸν ξυπνήσω μὲ νερὸ φοβοῦμαι μὴ κρυώσῃ,
νὰ τὸν ξυπνήσω μὲ κρασὶ φοβοῦμαι μὴ μεθύσῃ,
ἄς τὸν ξυπνήσω μὲ φιλὶ πῶς ήταν μαθημένος».

ΝΘ'.

'Ελμάζης μὲ δὸ μπουλγκαργιέ, ἡ 'Ελένη μὲ δὴ δόκα,
ἐψὲς ἀνταμωθήκανε 'ς ἔνα στενὸ σοκάκι.
«Ποῦ πᾶς, 'Ελένη, μοναχὴ τώρα τὸ βράδυ, βράδυ,
ποῦ σκοτεινάσαν τὰ στενά, κλείσανε τάργαστήρια;
5 — Πάγω 'ς τὴ θειά μου δὴ Γιαννοῦ, πάγω νὰ νυχτερέψω,
νὰ κλώσω τὸ μετάξι μου, νὰ φάνω τὰ προικά μου,
νὰ κάνω προῖκα δὸ γαμπρό, προῖκα τὰ συμπεδέρια,

νὰ κάνω τὸν Ἐλμάζαγα σαρίκι νὰ φορέσῃ,
νὰ δέση τὸ κεφάλιν διον τὸ νυχτογύρισμένο,
10 διόπου τὸ νυχτογύριζε γιὰ να μορφο κορίτσι.»

ΣΗΜ. Στ. 1. μπουλγκαργιές, μουσικὸν ὄργανον, τσιθοῦρι.

Ξ. '

«Ἐγὼ 'σ τὸν ἥλιον ἀμωσα, 'σ τ' ἀστρὶ καὶ 'σ τὸ φεγγάρι,
οὔτε νὰ φάγ' οὔτε νὰ πιῶ, οὔτε νὰ τραβουδήσω.
Μὰ τώρα γιὰ τοῖς φύλους μου καὶ γιὰ τοῖς ἐδικούς μου,
τώρα θὰ φάγω καὶ θὰ πιῶ, τώρα θὰ τραβουδήσω.
5 Θὰ τραβουδήσω θλιβερὰ γιὰ ν' ἀκουστ' ὁ καιμένος,
γιὰ νά μ' ἀκούσ' ἡ ἀγαπώ, ἡ μοναχοκομοῦσα,
ὅπου κοιμᾶται μοναχή, καὶ μένα δὲ θυμᾶται.
— Θυμοῦμαι σε, πουλάκι μου, μὰ τί μπορῶ νὰ κάνω;
ποῦ εἶναι τὰ μίλια περισσὰ καὶ δὲ μπορῶ νὰ δράμω,
10 κ' ἡ μάννα μου εἶναι κακιὰ κι' ὁ κύρης μου ζουλιάρης,
ἔχω καὶ πρῶτον ἀδρεφὸ κ' εἶναι μαχαιροσφάχτης.
— Ἐγὼ δὴ μάννα σου πλανῶ, δὲγ κύρη σου κομπώνω,
ἔγὼ δὲ πρῶτο σ' ἀδρεφὸ κρασὶ θὰ τὸν ποτίσω,
νὰ πέσῃ νὰ ποκοιμῆθῃ νάρθω νὺ σὲ φιλήσω». .

ΞΑ'.

(Κ. K.)

«Οντας μ' ἐμήνα ἡ ξανθὴ κι' ὅντας μὲ περικάλει,
τ' είχα καὶ δὲν ἀγάπησα, τ' είχα καὶ δὲν τὴν πῆρα;
τώρα τὴν στέρων μήνυμα, τὴν στέρων μηνυτάρι,
καὶ κείνη στέρονται μήνυμα, μὲ στέρονται μηνυτάρι.
5 •Ξένε, σὰ θέλης τὸ φιλί καὶ θέλης ν' ἀγκαλιάσῃς,
βάλε ἀράδα τὰ φλουριὰ κι' ἀράδα μαχμουδιέδες,
καὶ πᾶρ' τα κ' ἔλα μιὰ βραδειὰ ἔνα Σαββάτο βράδυ,
ποῦ 'ν' ἡ μάννα μ' 'σ τὴν ἐκκλησιά, κι' ὁ κύρης μου 'σ τ' ἀμπέλι,
τὰ δυό μ' ἀδρέφια 'σ τὸ σκολειὸ καὶ είμαι μοναχήμουν.»
10 Τὰ πῆρ' ὁ νιὸς καὶ πῆγε τα ἔνα Σαββάτο βράδυ,
κι' ὁ νιὸς ἐβαροπάτησε κ' ἐτρίξαν τὰ σκαλούνια,
κ' ἡ μάννα δης τὴν ἑώτησε, κι' ὁ κύρης της τὴν λέγει.
•Τ' ἔχεις, Θυδώρα, καὶ βογγάς καὶ βαρυανεστενάζεις;
— Μάννα μ' ψύλλος μ' ἐτσίμπησε 'σ τὴ ἑῶγα τοῦ βυζιοῦ μου.

- 15 —Δὲν εἶναι ψύλλου δάγκαμα,
μόν' εἶναι νιοῦ ἀγκάλιασμα.»

ΞΒ'.

- Πέντε μῆνες περπατοῦσα δὸ γιαλό, γιαλό,
κι' ἄλλαις πέντε περπατοῦσα, τὸ βουνό, βουνό·
δὴν ἀγάπη μου γυρεύω γιὰ νὰ δήνε διῶ,
μπαίνω μέσ' σὲ περιβόλι, μέσ' σὲ γκιουλμπαξέ,
5 βρίσκω κόρη ποῦ κοιμᾶται, μόν' καὶ μοναχή,
ἔσκυψα κ' ἐφίλησά την καὶ δὲ μ' ἔνοιωσε,
κι' ἀξανὰ τὸ δευτερώνω, τότε μ' ἔνοιωσε,
ἄνοιξε τὰ δυό δῆς μάτια καὶ μ' ἔλόγιασε,
ἄνοιξε τὰ δυό δῆς χεῖλη καὶ μὲ μῆλησε.
10 «Ποῦ σαν ψεύτη, ποῦ σαν κλέφτη, ποῦ σαν γελαντζῆ,
δέν ἡρτες ἐψὲς τὸ βράδυ ποῦ μαν μοναχή,
— "Ηθελα νάρθω τὸ βράδυ, μ' ἔπιασε βροχή.
— "Ἄς ηρχούσανε τὸ βράδυ κι' ἄς βρεχούσανε,
είχα δρνιδα ψημένη καὶ γλυκὸ κρασί,
15 καὶ ἀφρᾶτο γαλετάκι γιὰ νὰ φάγγες καὶ νὰ πιῆς,
είχα δουῆα γιὰ ν' ἀλλάξῃς, στρῶμα γιὰ νὰ κοιμηθῆς,
καὶ κορμὶ γιὰ ν' ἀγκαλιάσῃς ὅσο ποῦ νὰ βαρεθῆς».»

ΣΗΜ. Οἱ ἔδοντες ἐπαναλαμβάνουσι τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον ἑκάστου στίχου.

ΞΓ'.

(Κ. Κ.)

- 'Εγὼ καυκιούμαν κ' ἔλεγα μαῦρος μὴ μὲ φιλήσῃ,
οὔτ' ὅμιορφος, οὔτ' ἀσκημος, οὔτε τοῦ θιοῦ καμένος.
'Εθόμπωσέ με ἡ αὐγὴ καὶ κόρπωσέ με τ' ἀστρη,
5 κ' ἐφίλησέ μ' ὁ Κωσταντῆς, τ' Αύγούστου πρώτη μέρα,
καὶ μόσκιζεν ὁ στόμας του μόσκους καὶ καρυοφύλλια.
Θέλω νὰ βρῶ δὴ μάννα δου γιὰ νὰ δὴν ἐρωτήσω,
Τί ἔφαγε 'ς τὸ γκάστρι δῆς καὶ μόσκιζεν ὁ γιός της.

ΣΗΜ. [Παραλλαγαί: *Wescher-Manolakáki*, Δωρικὸν ψήφισμα
Καρπάθου σ. 77. — Σ. τ. Δ.].

ΞΔ'

'Εγώ γιὰ χεῖλια κόκκινα, ἐγώ γιὰ μαῦρα μάτια,
 ἐγώ γιὰ δὴ πολυαγαπὸ τρεῖς βίγγλαις θὲ νὰ βάλω,
 τρεῖς βίγγλαις, τρεῖς βιγγλάτορες καὶ τρεῖς ἀδρειωμένους,
 δὸν ἥλιο καὶ δὸ σταυρακτό, δὸ κῦρο Βοργιὰ δὸ δρόσο.
 5 Δὸν ἥλιο βάνω 'ς τὰ βουνά, δὸν ἀ.ητὸ 'ς τοῖς κάμπους,
 δὸν κῦρο Βοριὰ δὸ δροσερό, τὸν βάζω 'ς τὸ κρωτῆρι.
 'Ο ἥλιος ἔβασιλεψε, κ' ἀητὸς ἀπεκοιμήθη,
 κ' ὁ κῦρο Βοριᾶς ὁ δροσερὸς φυσᾶς καὶ δὲν κοιμᾶται.
 10 Φυλάει γιὰ χεῖλια κόκκινα, φυλάει γιὰ μαῦρα μάτια,
 φυλάει γιὰ τὴν πολυαγαπὸ ποῦ μοναχοκοιμᾶται.
 Δὴν εἰδε μέσ' σὲ γκιουλμπαξὲ σὲ μὰ μηλιὰ πὸ κάτου,
 πέφτουν τὰ ἄνθια πάνου δης, τὰ μῆλα 'ς τὴ ποδιάν δης,
 τὰ κόκκινα γαρούφαλα εἰς τὰ χρυσὰ μαλλιάν δης.

ΞΕ'.

(K. K.)

Ἐγώ εἴμαι δρφανὸ παιδὶ πὲ μάννα καὶ πατέρα,
 τ' ἀδρέφια μου μ' ἐστοίχισαν σὲ μὰ χήρα Βουργάρα,
 δῶδεκα χρόνια δούλεψα 'ς τὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
 μιὰ μέρα δὴν ἐλόγιασα πὲ δὸ λουτρὸ ποῦ βγαίνει.
 5 «Δός με, κυρά μ', δὴ όργα μου, δός με δὴ δούλεψή μου.»

• 'Εγώ, κερά μ', δὲ δούλεψα γιὰ στάρι, γιὰ κριθάρι,
 ἐγώ κεράν ἐδούλεψα, κερᾶς φιλὶ νὰ πάρω'.
 Τοῖς δούλες της ἐφώναξε καὶ τοῖς καλοστολίζει.
 «Σὺ θέλης πᾶρ' ἀπ τοῖς ξαθίες, πᾶρ' ἀπ' τοῖς μανδρομάτες.
 10 — 'Εγώ δοῦλα δὲ δούλεψα, δούλας φιλὶ νὰ πάρω,
 ἐγώ κεράν ἐδούλεψα, κερᾶς φιλὶ θὰ πάρω'.
 — Σύρετε, δούλες, στρώσετε δὴν ἀργυρή μου κλίνη,
 βάλετε μόσκο περισσό, μόσκο καὶ καρυοφύλλι,
 νὰ πέσ' ὁ νιὸς νὰ κοιμηθῇ καὶ νὰ γλυκοφιλήσῃ'.
 15 Κ' ἀπὸ τοῖς μόσκους τοῖς πολλοὺς κ' ἀπὸ τὰ καρυοφύλλια,
 'Ο νιὸς ἀποκοιμήθηκε, κερᾶς φιλὶ δὲμ πῆρε,
 καὶ τὸ πρωΐ σηκώθηκε σὰ μῆλο μαραμμένο,
 σὰν ἐκκλησί' ἀλειτούργητη, σὰ κάστρο κονρσεμένο.

Wescher-Μανωλακάκη, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 72-3. 73.
Passow ἀρ. 477, πρβλ. ἀρ. 639. *Χασιώτ.* σ. 81 ἀρ. 14 σ. 205
 ἀρ. 27. *'Αραβαντιν.* σ. 188. 190 ἀρ. 54. — Σ. τ. Δ.]

ΕΓ'.

- ‘Ο Κωσταντής ἀγάπησεν Ἀρμενοπούλας κόρηι,
 κάτσε καὶ τὸν παράγγειλε Σαββάτο μὴν κατέβη,
 ποῦ κάν’ οἱ Ὁθριοὶ Λαμπρὴ κι’ οἱ Ἀρμεναῖοι Πάσχα.
 Μὰ κεῖνος δὴν παράκουσε καὶ ἐς τὸ μπερμπέρη πάει.
 5 «Μπερμπέρη μου, μπερμπέρισε κι’ ὅμιορφοστόλισέ με,
 βάλε τὸ φέσι μου στραβὰ καὶ τὰ μαλλιά μου πόλκα.»
 Τ’ ἀκόμ’ ὁ λόγος στέκουνταν κ’ ἡ συντυχιὰ ἐκράτειε,
 ἐκεῖ καὶ τὸν ἐπλάκωσεν ἡ ἑβραίισσα ἡ χάρισα.
 Δὸ Κωσταντή ἐπήρανε νὰ πάν’ νὰ τὸν κρεμάσουν.
 10 ‘Αρμενοποῦλα πρόβαλεν ἀπ’ ἄψηλὸ παλάτι·
 «Βάστα δὸ νοῦ σου, Κωνσταντή, νὰ μ’ ἀλλαξοπισήσῃς.
 Σὰν θέλουν χῆλια δῶσε τους, σὰν θέλουν δύο χιλιάδες,
 σὰν θέλουν τρεῖς καὶ τέσσερις, πουλῶ δὸ φερετέζε μου
 κι’ ἄν δὲ σὲ φτάσουνε κι’ αὐτά, πουλειοῦμαι κι’ ἀπατή μου,
 15 γιὰ νὰ γλυτώσῃς, Κωσταντή, ἀπ’ τῶν Ὁθριῶν τὰ χέρια.
 Τό να τὸ χεῖλι χῆλια χει καὶ τ’ ἄλλο δυὸ χιλιάδες,
 καὶ τὸ λιγνό μου τὸ κορμὶ ἀμέτρητο λογάρι».

ΣΗΜ. "Αλλαὶ παραλλαγαὶ ἀντὶ Ἀρμενοπούλας ἔχουν Ὁθρικούς
 λαού. [Πρβλ. *Jeannaraki* σ. 174 ἀρ. 230.—Σ. τ. Δ.].

EZ.'

- Πόσα καὶ πόσα Σάββατα καὶ πόσαις Κεργιακάδες,
 ὅλο τὸ σαραδάμερο, κόρη δαχτάνι πλέκει.
 - Κι’ ὁ ἀντρας της δὴν ἐρωτᾷ κι’ ὁ ἀντρας της τὴν λέγει.
 «Πέξ με, πέξ με, καλοῦδα μου, ποιανοῦ είναι τὸ δαχτάνι;
 5 — "Αν δώσ' ὁ Θιὸς καὶ πλέξω το, δικό σου τὸ δαχτάνι".
 "Ἐδωσ' ὁ Θιὸς καὶ πλέξε το καὶ χρυσοφούντωσέ το,
 'ς τὸν ἀντρα δης δὲν τό δωκε, 'ς τὸ φίλον δης τὸ δίνει,
 κι’ ὁ φίλος της τὸ κρέμασε φουντάκι 'ς τὸ σπαθίν δου.
 Τὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κεργιακή μιὰν μπίσημος ἥμερα,
 10 παναγυράκι γένουνταν 'ς τὸν "Αη Κωσταντīνο.
 Σαράντα δίπλες ὁ χορὸς κ’ ἔξηντα δυὸ παλαίστραις.

Μπροστὰ τραυαὶ ὁ φίλος δῆς καὶ πίσου ὁ καλός της.
 Καὶ κεῖ ποῦ ἔσερν' ὁ χρόδος καὶ γύριζ' ἡ παλαιότρα,
 ὁ ἄντρος δῆς ἐγνώρισε 'ς τὸ μὲν πρῶτο τὸ δαχτάνι.
 15 Τὸν πῆρε τὸ παφάπονο κ' ἡ ἐντροπὴ τοῦ κόσμου,
 ἔκατσε καὶ τὴν ὁώτησε καὶ τὴν βαρυξετάζει.
 «Πέξ με, πέξ με, καλοῦδα μου, ποῦ εἶναι τὸ δαχτάνι;
 — "Εδωσ' ὁ Θιός καὶ πλέξα το ἐκεῖνο τὸ δαχτάνι,
 20 καὶ 'ς τὸ γιαλὸν κατέβηκα γιὰ νὰ τὸ σκαματίσω,
 χρυσὸν ψαράκι τ' ἄρπαξε καὶ 'ς τὰ βαθιὰ ἐπῆγε.»
 "Αφηκε δὴ καλοῦδαν δου 'ς τὸ φίλο δῆς πηγαίνει.
 «Πέξ με, πέξ με, παλληκαρᾶ, ποῦ ηὔρες τὸ δαχτάνι;
 — "Εγώ εἰμ' ἑνοῦς ψυρᾶ παιδὶ καὶ πήγα νὰ ψαρέψω,
 25 ερρηξα δὴ βολίτσα μου κι' ἔπιασα νὰ ψαράκι,
 κι' ἔσκισα δὴ γκοιλίτσαν δου κ' ηὔρα τὸ δαχτανάκι.»

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ κρητική: *Jeannarakī*, σ. 227 ἀρ. 291.
 Κριάρη Κρητ. ἀσματα σ. 170.— Στ. 19 σκαματίζω ἐκ τοῦ λατιν.
 (ἢ τοῦ ἴταλικοῦ) squamare.— Σ. τ. Δ.].

ΞΗ'.

Δύση κι' Ἀνατολή ἐιδρεῖσα, μπουνέντη καὶ λεβάντη,
 δὲν ηὔρα καλὸ σύντροφο, δὲν ηὔρα καλὸ φίλο,
 σὰν τὸ μπουγγί μου σύντροφο, σὰ δὸ σπαθί μου φίλο.
 Κι' ὅταν θὲ νὰ περάσουμε τῆς Χιός τὰ μπεζεστένια,
 5 ἐσὺ μπουγγί μους ξόδιαζε κ' ἐγὼ νὰ τρώγ' νὰ πίνω.
 Κάτουν 'ς τῆς Πόλης τὰ τσαρσιά, 'ς τῆς Χιός τὰ μπεζεστένια,
 ἐννιὰ ὁμοτάδες ὁάφτανε, βασίλισσας καβάζι,
 κ' ἔνα μικρὸ ὁμοτόπουλο, ὁάφτει καὶ τραβουδάει.
 «Καβάζι μου γλυκόρραφτο καὶ ψιλοκεντημένο,
 10 ἀς πάτηα δὴ σκουτίτσα σου κι' ἀς φύλα δὴγ κερά σου.»
 Βασιλοποῦλα πρόβαλε ἀπ' ἀψηλὸ παλάτι.
 «Σώπα, σώπα, ὁμοτόπουλο, νὰ μὴ σὲ καταδώσω,
 νὰ μὴ δὸ πῶ δὸ μάστορη λουφὲ νὰ μὴ σὲ δώκῃ.»
 Καὶ κείνος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει.
 15 «Σὺ θὰ τὸ πῆς δὸ μάστορη λουφὲ νὰ μὴ μὲ δώκῃ,
 κ' ἐγ' ἀ τὸ πῶ δὸ βασιλέ, ποῦ σ' ἔχω φιλημένη.
 — Σώπα, σώπα, ὁμοτόπουλο, καὶ μὴ δὸ φανερώνης,
 νὰ γένω γῆς νὰ μὲ πατῆς, γιοφύροι νὰ περονάγης,
 20 νὰ γένω γκιουλμπαξομπαξὲς νὰ μῆς νὰ σιργιανίσης.»

ΣΗΜ. Ὁ πρῶτος στίχος λέγεται καὶ ἄλλως:

Οὐλὸ δόγ κόσμον ἔδρεξα, μπουνέντη καὶ λεβάντη.

Καρπάθιαι παραλλαγὴ τοῦ φύσματος ἐν Ζωγραφ. ἀγῶν. Α' σ. 284 ἀρ. 11. σ. 307 ἀρ. 28.—[Οἱ πρῶτοι πέντε στίχοι ἀποτελοῦσιν ἴδιον γνωμικὸν φύσμα. οὗ κρητικὴ παραλλαγὴ παρὰ *Jeannaraki* σ. 156 ἀρ. 174 Τὸ δὲ λοιπὸν εἰναι γνωστότατον χορικὸν φύσμα, τοῦ ὁποίου παραλλαγὴ πολλαχοῦ ἐδημοσιεύθησαν, παρὰ *Passow* ἀρ. 643. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 203 ἀρ. 50. — Σ. τ. Δ.].

ΞΘ'.

'Εψὲς τὸ σπέρας διάβαινα π' ἔνα στενὸ σοκάκι,
ἄκουσα κλαῖτα θλιβερά, λυπῆθκεν ἡ ψυχή μου,
κερά δὴ σκλάβια ἔδερνε, δέρνει την, τζελατεύει,
κ' ἡ σκλάβια πιλογήθηκε καὶ 'σ τὴν κερά δῆς λέγει.
5 «Δέρνε, κερά μου, δέρνε με, δέρνε, τζελατεύε με,
κ' ἔγῳ σὰν ἔρτ' ἀφέντης μου, θὲ νὰ τὸ μολογήσω.
—Τὰ τί εἶδες, τὰ τί θὰ πῆς, τὰ τί θὰ μολογήσῃς;
—Κεῖνο ποῦ εἶδα, κεῖνο θὰ πῶ, κεῖνο θὰ μολογήσω.
'Εψὲς βραδὺ 'σ τὴν κλίνη σου, ποιὸς ἥταν ποῦ κοιμοῦνταν,
10 καὶ γὼ νερὸ σὲ ἔφερα καὶ γλέπω δυὸ κεφάλια,
κι' ἀπλώνω καὶ 'σ τὰ τόδια, πιάνω τέσσερης κάλτσες.
—Σώπα, σώπα, σκλαβίτσα μου, καὶ μὴ μὲ καταδώνης.
θὰ γένω γῆς νὰ μὲ πατῆς, μπαχτσὲς νὰ σιργιανίζῃς,
θὰ γένω ἀργυρόκουπα, κρύο νερὸ νὰ πίνῃς.»

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ κρητικὴ: *Κριάρη*, Κρήτ. τραγούδια σ. 201.
—Σ. τ. Δ.].

Ο'.

(Κ. Κ.)

«Τ' ἔχουν τὰ σύννεφα καὶ πάν' καὶ τρέχουν καὶ κοσεύουν,
κάμ' ὁ Βοριᾶς τὰ κυνηγᾶ, κάμου ἡ δραμουδάνα,
κάμου τὸ σπεροβόλημα ποῦ σέρνει ὁ Μᾶς κι' Ἀπρίλης;
—Οὔτ' ὁ Βοριᾶς τὰ κυνηγᾶ, οὔτε ἡ δραμουδάνα,
5 οὔτε τὸ σπεροβόλημα ποῦ σέρνει ὁ Μᾶς κι' Ἀπρίλης.
"Αγουρος κόρην ἔκλεψεν ἀπὸ μαννᾶς ἀγκάλες,

ἀπὸ κυνουροῦν δῆς γόνατα κι' ἀπὸ λαλᾶς λαλάνδια,
καὶ πῆγε καὶ τσαδίγρωσε σὲ πράσινο λιβάδι,
παιόνει δὴν κόρη πλαῖς δου, 'ς τὸν ἥσκιο τὴν καθίζει,
10 βγάζει ἀπὸ δόργοντος δου ἀφράτο παξούμαδι,
βγάζει καὶ πὲ δὸν ἄλλονα μιὰ πέρδικα ψημένη.
«Κάτσε νὰ φάμε, κορασιά, καὶ πίσου μὴ θυμάσαι.
—Σὰ θυμηθῶ δὴ μάννα μου τὸ γαῖμά μου παγώνει,
15 σὰ θυμηθῶ δόργοντος δου, δὸν νοῦ μου σκανδαλίζει,
νέλω νὰ πάγω σπίτι μας νὰ πάγω 'ς τὴ μαννά μου».

Σ.Η.Μ. Τὸ χόρμα τοῦτο ἐψάλλετο εἰς νεόνυμφον ζενιτευομένην.

ΟΑ'.

"Εχειε γειὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ κάμποι μὲ τὰ ὁόδα,
κ' ἐσεῖς βρυσοῦλες δροσερὲς κ' ἐγὼ μισσεύω τώρα.
Πηγαίνω γιὰ τὰ Γιάννενα, 'ς τοῦ Μπέη τὰ σαράγια.
«Γειά σου, χαρά σου, Μπέη μου. — Καλῶς δὴ Βλάχα πούρτε.
5 'Εσὺ 'σ' ἡ Βλάχα ἡ ἔμορφη, ἡ Βλάχα ἡ παινεμένη,
πῶχεις τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια;
—'Εγώ εἰμ' ἡ Βλάχα ἡ ἔμορφη, ἡ Βλάχα ἡ παινεμένη,
πῶχω τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια.
Λύκος ἀς φάγη τὰ πρόβατα, κ' οἱ ἀλεπὲς τὰ γίδια,
10 καὶ μιὰ μεγάλη ἀρρωστιὰ ἀς πιάσῃ δὸ βισκάρη,
νὰ μέν' ἡ Βλάχα ἔρημη 'ς τοῦ Μπέη τὰ σαράγια». *Κ'* ὁ Μπέης σὰν δὲ ἀκούσε, δὸ μακελλάρη κράζει.
«Κελλάρη, στρώσε στρώματα δὴν ἀργυρή μου κλίνη,
νὰ πέσ' ἡ Βλάχα ἡ ὄμορφη ἀντάμα μὲ δὸ Μπέη».

ΟΒ'.

"Ασπρε μου κρίνε, κρίνε με, γιὰ ὑὰ κριθῶ μὲ σένα.
Κανκίστηκ' ὁ βασιλικὸς νὰ μὲ δὴ μαντζούρανα.
Λέγει τὸ τριαντάφυλλο, τὸ κακομοιριασμένο.
«Σώπα, σώπα, βασιλικέ, καὶ μὴ πολυκαυκείσαι.
5 Χωρὶς νερὸ δὲν γίνεσαι, χωρὶς φουσκὶ δὲ βγαίνεις,
Χωρὶς κόρης κανάκεμα μαραίνεσαι καὶ πέφτεις.
Μὰ γώ, τὸ τριαντάφυλλο, τὸ κακομοιριασμένο,
δώδεκα μῆνες κάθουμαι 'ς τῆς ἀγκαθιᾶς τάγκαθι.
Σὰν ἔρτ' 'Απρίλις κι' ἀνοιξη, τ' ὅμορφο καλοκαῖρι,
10 τότε καὶ σὺ θὲ νὰ μὲ δῆς 'ς τὸ βασιλὲ τὸ χέρι,
σὲ παντρεμένης μάγονλο, σὲ κοριτσιοῦ τσακάτι».

ΣΗΜ. Παραλλαγαὶ ἡπειρωτικαὶ ἐν Ζωγραφ ἀγῶνι τ. Α'. σ. 104
ἀρ. 121, 122. Θέρον, δημοτ. τραχούδικ σ. 96. — [Βλ. *Passow* ἀρ. 614.
615. *Kind*, Anthologie σ. 138. *Μανούσου*, Τραχούδικ ἔθν. τ. Β'
σ. 89 - 90. — Σ. τ. Δ.].

ΟΓ.'

- 'Εγώ ἡμον όρφανὸ παιδί, εἴχα καὶ χήρα μάννα,
κ' ἡ μάννα μου μ' ἐστοέχησε 'ς ἔνα καλὸν ἀφέντη.
Αφέντης μου κάνει χαρὰ κι ὁ γιός του κάνει γάμο,
5 ὅλο δὸγ κόσμο κάλεσε κι' δόλο τ' ἀρχοντολόγι,
καὶ παπαδιές, καλογοριές κι' ἀπάρθενα κοράσια.
Κ' ἔνας φτωχὸς καλόγερος ἀκάλεστος ἐπῆγε.
10 'Ηρτεν ἡ ὥρα ἡ καλὴ καὶ ἡ εὐλογημένη,
ὅπου χαρίζουν χάρισμα, χαρίσματα τῆς νύφης.
Αλλοι χαρίζουνε φλουριὰ κι' ἄλλοι χαρίζουν γρόσια,
15 χάρισε κι' ὁ καλόγερος ὅσα δὲν βάνει ὁ νοῦς σου,
λογάρι κι' ἀλογάριαστο, κι' δόλο μαργαριτάρι.
Κ' οἵ ἀρχοντες σὰν τ' ἄκουσαν πολὺ τοῖς βαρυφάνη,
σὰν κλέφτη δὸν ἐπιάσανε, καὶ σὰν κουρσάρ' τὸν πάνε.
'Εκάτσαν καὶ τὸν ὁώτησαν τὰ πόσος εἰν' ὁ βιός του.
20 «Πέξ μας, πέξ μας, καλόγερε, τὰ πόσος εἰν' ὁ βιός σου;»
Καὶ κεῖνος πιλογήθηκε κι' αὐτὸ δὸ λόγο λέγει.
«Οσ' ἀστρα εἶναι 'ς τὸν οὐρανὸ κι' ὅσα φύλλα 'ς τὰ δέντρα,
κι' ὅσα κεροσταλάγματα εἶναι 'ς τὸν "Άγιο Τάφο,
ποῦ θέλετε νὰ μάθετε τὰ πόσος εἰν' βιός μου.»
Φτερά καμε καὶ πέταξε καὶ πάει 'ς τὴ δουλειά dou.

ΣΗΜ. [Περὶ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος τούτου βλ. *Λχογραφ*.
σ. 356-7.—Σ. τ. Δ.].

ΟΔ.'

- «Ποῦ ἡσουνε, γιέ μου, κ' ἔλειπες τώρα μιὰν ἔβδομάδα,
καὶ τὸ ψωμὶ 'ς τὸ στόμα μου δὲν ἔχει νοστιμάδι;
—'Εψές ἡμον 'ς τοὺς οὐρανούς, προψές ἡμον 'ς τοὺς ἄγιους,
5 δὸν ἀγγελό μου φίλευνα καὶ δὸ Χριστὸ κερνοῦσα,
καὶ δὴ γ κερὰ δὴ Παναγιὰ δήνε περικαλοῦσα.
γιὰ νὰ μοῦ δώκῃ τὰ κλειδιά, κλειδιά τοῦ παραδείσου,
ν' ἀνοίξω δὸμ παράδεισο νὰ μπῶ νὰ σιργιανίσω,
νὰ διῶ τοῖς νιούς, νὰ διῶ τοῖς νιές, νὰ διῶ τὰ παλληκάρια,

νὰ διῶ καὶ τὸ ἀγιόκλημα τὰ τί σταφύλι κάνει.
 10 Κάνει σταφύλι ὁδαῖαν καὶ τὸ κρασὶ μοσχᾶτο,
 τὸ πίνουν οἱ ἄντρες καὶ μεθοῦν, γυναῖκες καὶ ὁδοῖζουν,
 τὸ πίν' τὰ τρελλοκόριτσα καὶ ὁδοκοκκινίζουν,
 κι' ὅσαις μαννάδες κι' ἄν δὸ πιοῦν καμιὰ παιδὶ δὲν κάνει.
 *Ἄς τὸ πινες καὶ σύ, μαννά μ', ἵσως καὶ δέ μ' ἐγέννας.
 15 Πὲ τότε ποῦ μ' ἐγέννησες 'ς τὴ ἔνιτειὰ γυρίζω,
 ἐδῶ ξενός, καὶ κεῖ ξενός, κι' δπου κι' ἀν μπάγω ξένος,
 κι' ἀν μπάγω καὶ 'ς τὸ δόπο μου καὶ κεῖ ξενιτεμένος.
 Ξένες πλύνουν τὰ ὁδοῦχα μου, ξένες τὰ σαπουνίζουν.
 Τὰ πλύνουν μιά, τὰ πλύνουν δυό, 'ς τοῖς τρεῖς τὰ στέρονουν πίσουν.
 20 «Πᾶρε, ξενέ μ', τὰ ὁδοῦχα σου καὶ σύρε 'ς τὴ δουλειά σου,
 ἐδῶ νερὸ δὲ βρίσκεται, σαποῦνι δὲμ πουλειέται,
 ἀδίς νερὸ ὁδόστιμα κι' ἀδίς σαποῦνι μόσκο.
 κι' ἀδίς σὲ ἥλιου στέγνωμα, σὲ κοριτσιοῦ ἀγκάλη.»

ΣΗΜ. Πηρχαλλαχγή Βάρνης ἐν *I. Νικολάου, Ἡ Ὀδησσός* 1894 σ. 316 ἀρ. 7.—[Συμφυρμὸς δύο ἀσμάτων, ὃν παραλλαγαὶ ἐν Λελέκου, Δημοτ. χνθολογ. σ. 17-8 ἀρ. 8. *Passow* ἀρ. 424 α.—Σ. τ. Δ.].

ΟΕ.

Τέσσερα χρόνια φυλακὴ 'ς τὰ σίδερα βιαλμένος,
 πόσα ὑπόφερ' ὁ καιμένος!
 Κανεὶς δὲν ἡρτε νὰ μὲ δῆ νὰ μὲ τοῖς ἐδικούς μου,
 φίλους κι' ἀδελφοποιούς μου,
 5 μόνε μιὰ Βλάχα π' ἀγαπῶ ψιλὴ γραφὴ μὲ στέρνει
 καὶ κρυφὰ μὲ παραγγέρνει:
 Ξενέ μου, μέσ' 'ς τὴ φυλακὴ πῶς στρώνεις, πῶς κοιμᾶσαι,
 κ' ἐμένα δὲ θυμᾶσαι;
 Ξενέ μου, τὰ ὁδούχα σου στεῖλε τα νὰ τὰ πλύνω,
 10 μὲ τὰ δάκρυα ποῦ χύνω.
 Ξενέ μου, τὸ μαντῆλι σου γιατί εἰναι λερωμένο,
 μέσ' 'ς τὸ αἷμα βουτημένο;

ΟΣ'.

(K. K.).

'Αλήθεια, μάννα, διώχνεις με, κι' ἀλήθεια καταρειέσ' με;
 Κόμη σήμερις εἴμ' ἐδῶ κι' αὐδό' ὡς τὸ μεσημέρι,
 μὲ τὰ πουλάκια θὰ διαβῶ 'ς τὴν ἔρημο θὺ πάγω,

καὶ τὰ πουλάκια νὰ γυρνοῦν, κ' ἔγῳ νὰ μὴ γυρίσω,
 5 νὰν ἔρτῃ μέρα τ' Ἀπριλιοῦ 'ς τὴν ἐκκλησιὰ νὰ πάγης,
 νὰ διῆς τοῖς νιές, νὰ διῆς τοῖς νιούς, νὰ διῆς τὰ παλλιράρια,
 νὰ διῆς καὶ τὸ στασίδι μου τὸ μαραφαχνιασμένο,
 νὰ σ' ἔρτῃ δύνφα 'ς τὴγ καρδιὰ καὶ κάψα εἰς τὰ χεύλη,
 νὰ κατεβῆς καὶ 'ς τὸ γιαλὸ νὰ κάθεσαι νὰ κλαίης,
 10 καὶ τὰ πουλάκια νὰ ὁωτᾶς καὶ τὰ πουλιὰ νὰ λέγης.
 «Πουλάκια, ποῦθεν ἔρχεστε, πουλάκια, ποῦθε πάτε;
 —'Απὸ τὰ κάτ' ἔρχούμεστε, 'ς τὰ πάνου μέρη πάμε.
 —Μήν εἴδετε, μήν ἄξετε, δὸ γιό μου δὸ Γιαννάκη,
 15 ποῦ χε dὴ μέση σὰ βεργί, τὸ μπόϊ σὰ λαμπάδα,
 ποῦ χε τὸ μάτι σὰ καυκί, τὸ φρύδι σὰ δαχτάνι,
 ποῦ χε τὸ ματοτσάμπουρο σὰν dῆς ἐλιᾶς τὸ ὁέϊ;
 —'Εψές, κυρὰ μ', τὸν λόγιασαμ' 'ς τῆς ἔρημος τὰ μέρη·
 μιαῦρα πουλιὰ τὸν τρώγανε κι' ἄσπρα τὸν τριγυρίζαν,
 κ' ἔνα πουλὶ καλὸ πουλὶ κάτε 'ς τὴν γκεφαλή dου,
 20 καὶ κεῖνος πιλογήθηκε μὲ μαραμμένα χεύλη:
 Φάγε καὶ σὺ καλὸ πουλὶ π' ἀδρειωμένου πλάτες,
 κ' ἄφσε μόνε dὴ γλῶσσά μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι,
 νὰ γράψω τρία γράμματα, τρία πικρὰ μαντάτα·
 τό να νὰ στείλ' dὴ μάννα μου, τāλλο dὴν ὅδρεφή μου,
 25 τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ 'ς τὴ δέβωνιαστική μου,
 νὰ τὸ νεγνών' ἡ μάννα μου νὰ κλαί' ἡ ἀδρεφή μου,
 νὰ τὸ νεγνών' ἡ ἀδρεφή νὰ κλαί' ἡ ποθητή μου,
 νὰ τὸ νεγνών' ἡ ποθητὴ νὰ κλαίη ὁ κόσμος οὐλος».

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ τοῦ κοινοτάτου ἀ̄σματος τῆς κακῆς μάννας:
 'Αθηνᾶ, Ναυπλίου 1831 σ. 112. *Passow* ἀρ. 343-350. *Μανούσου*,
 Τραγούδια ἑθνικὰ Β' σ. 97-98. *Χασιώτου* σ. 83 ἀρ. 18. *Legrand*,
Recueil σ. 248 ἀρ. 123. *'Αραβαντιν.* σ. 279 ἀρ. 464. *Jeannarakis* σ. 163 ἀρ. 195, σ. 205 ἀρ. 266. *B. Schmidt* Griech. Märchen, Sagen u. Volkslieder σ. 210-4 ἀρ. 67-68. *Zωγράφ.* ἀγῶν
 τ. Α' σ. 90 ἀρ. 66. 91 ἀρ. 69, 94-5 ἀρ. 79. 99 ἀρ. 98. 105-6 ἀρ.
 127. 116-7 ἀρ. 165-166. *Φαρδύ,* 'Ιστορία Κορσικῆς σ. 172-3 κλπ. —
 Σ. τ. Δ.].

OZ.'

Χήρας κόρη ψυχομαχεῖ, χήρας κόρη πεθαίνει,
 καὶ πὰ 'ς τὸ ψυχομάχημα, ἥρταν τὰ συμπεθέρια,

καὶ κείνη πιλογήθηκε καὶ τοῖς ἐσυντυχαίνει:

«Ἔρτετε, καλῶς ἤρτετε, στρῶστε χαλὶ καθῆστε,
5 καὶ βάλτε τὸ χεράκι μου 'ς τὴν ἔρημή μου τιέπτη,
καὶ βγάλτε τ' ἀνοιγάρι μου, τὸ ἐρμανοίγαρό μου,
κι' ἀνοίξτε τὸ σεντοῦκι μου τὸ ἐρμοσέντουκό μου,
καὶ βγάλτε προῖκα ἔρημη, προῖκα ἔρημωμένη,
προῖκα ποῦ δὴν ἔξομπλιασα σαράντα πέντε μῆνες.»

10 Καὶ πάλε πιλογήθηκε 'ς τῇ μάννα δῆς καὶ λέγει:
«Μάννα μ', σὰν εἰσαι μάννα μου, κ' εἴμαι κ' ἔγὼ παιδί σου,
βγάλε δὴν ἀρραβῶνα μου καὶ δώσ' τηνα κι' ἄς πάγη.
Μάννα μου νὺ μὲ θάψετε σὲ πράσινο λιβάδι,
δεξιὰ μεριὰ ν' ἀφῆστε ἔνα παραθυράκι,
15 νὰ μπαίνῃ ὁ ἥλιος τὸ πρωΐ, νὰ μπαίν' τὸ μεσημέρι,
καὶ τὸ ἥλιοβασίλεμα νὰ μπαίνῃ τὸ πουλί μου,
νὰ μπαινοβγαίνῃ νὰ ὁωτῷ, νὰ μπαινοβγαίν' νὰ λέγῃ.
«Κορή μου, ποῦ 'ν τὰ κάλλια σου, ποῦ είν' οἱ δμοφριές σου;
—Τὰ κάλλια μου τὰ τρώ' ἡ γῆς, τοῖς δμοφριές μ' ὁ "Ἄδης,
20 καὶ τὸ δαχτανοφρούδι μου τὸ τρώγει τὸ σκουλῆκι.»

ΣΗΜ. Στ. 2 τὸ ἤρταν, χντικαθίσταται ἐνίστε διὰ τοῦ, πάνε.

ΟΗ'.

Σωθήκανε τὰ πάθη μου κ' οἵ ἀναστεναγμοί μου.

Γλέπω δὸν κόσμο καὶ θρηνῶ, δὴ γῆ κι' ἀναστενάζω,
δὸν "Ἄδη καὶ μαραίνουμαι τὸ πῶς θὲ νὰ πεθάνω.

Τάχα δὲν ἥμουν κ' ἔγω νιός, δὲν ἥμουν παλληκάρι;

5 τάχα δὲν ἐπορπάτησα δὴ νύχτα μὲ φεγγάρι,
καὶ δὴν αὐγὴ μὲ δὴ δροσιὰ καὶ ποσπερὶς μὲ τ' ἄστρο;
Μάννα μ', σὰν εἰσαι μάννα μου, κ' εἴμαι κ' ἔγὼ παιδί σου,
δῶσε με τὸ δοξάρι μου τὸ πελεμιτικό μου,
νὰ πολεμήσω τὸ θεριὸ ποῦ κάθεται κοντά μου.

10 'Σ τὰ γόνατά μου κάθεται, 'ς τὴν κλίνη μου κοιμᾶται.
καὶ τὰ σγουρά μου τὰ μαλλιὰ περιπλεγμένα τά χει ».

ΣΗΜ. [Οἱ στ. 4-6 παραλλαγὴ τοῦ ἄσματος παρὰ Σούτιω, Ἐλλην. πλάστιγξ σ. 54. Passow ἀρ. 149. Jeannaraki ἀρ. 73 σ. 94. Schmidt, Griech. Märchen etc. σ. 168. 172 ἀρ. 29. 30. Λελέκουν 'Επιδόρπιον σ. 90 κλπ. Τὸ προκείμενον ἄσμα εἰναι ἀξιον προσοχῆς διὰ,

τὴν πρωτοτυπίαν αὐτοῦ, διότι ἀντὶ ἀφηγήσεως πάλης πρὸς τὸν Χάρον, εἶναι ἐκδήλωσις τοῦ συναισθήματος τοῦ ἐτοιμοθυνάτου νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὸν Χάρον ἢ τὴν νόσον.—Σ. τ. Δ.].

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΟΣΚΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

ΣΥΛΛΕΓΕΙΣΑΙ ΥΠΟ

ΕΥΑΓΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΛΑ

(Φοιτητοῦ τῆς φιλολογίας ἐκ Κοριτσᾶς).

Φιάλετ ε πλέκβετ.

Δόγοι γερόντων.

1) Ας πούλα κέμι ας με δέλπρα Ούτε δρυνιθας ἔχομε οὔτε μὲ τοῖς
ζίχεμι.

2) Ας ἄρα νδε μάλյτ ας νγκάριje Μήτε χωράφια 'ς τὸ βουνό, μήτε
μέ τσακάγητ.

'Αμφότεραι ἐπὶ τῶν μὴ ἔχοντων περιουσίαν καὶ τὰς παρεπομένας αὐτῇ
μερίμνας.

3) Ας διαλjε τε γιέσσ ας κρύκνε τε ήεσσ.

4) Ας πο βέρι πλέστιτ φρέ! Μήτε τὸν διάβολον νὰ εῦρῃς μήτε
(Hahn 94¹) βέρ φρέ πλέστιτ. τὸ σταυρὸν νὰ κάμης.

Λοιπὸν βάλε καὶ τὸν ψύλλο χαλινάρι!

(Παρὰ Hahn: βάλε τὸν
ψύλλο χαλινάρι).

Αἱ ἐκφράσεις διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τὴν ἔννοιαν· ἡ μὲν πρώτη λέγεται ἐπὶ τῶν ἄγαν αὐστηρῶν καὶ φιλαργύρων· ἡ δευτέρα ἐπὶ τῶν εὐφυῶν καὶ ἐπιτηδείων.

5) Βάτε σί dāσi νdέ κασάπi. Πῆγε σὰν τὸ κριάρι 'ςτὸ μακελάρη.

6) Βάρχου πλjότ σ' κερτσέν dót. 'Η κοιλία γεμάτη δὲν μπορεῖ νὰ πηδᾷ. (Βάρχου φίρεσ σ' κερτσέν μίρε. Hahn 51).

¹ Οἱ ἀριθμοὶ ἐν ταῖς παραπομπαῖς εἰς τὸν Hahn δηλοῦσι τοὺς ἀριθμοὺς τῶν παροιμιῶν τῆς συλλογῆς αὐτοῦ, καταχωρισθείσης ἐν τῷ συγγράμματι του Albanesische Studien II σ. 151 κέ.

- 7) Βίρ κερόσι τ νένεσε σ' τε τε καὶ με πάρε.
Ἐπὶ πλήθους κακῶν.
- 8) Γιθξ νδέρατ νε ούνδε κάνε.
Παιδί μου κασσιδιάρη, τί νὰ σου πρωτοκλάψω;
- Λέγεται διὰ τοὺς Τούρκους.
- 9) Βούκ ε χὶ ε νδε δτεπί.
Κατὰ τῆς ξενιτείας.
- Ψωμὶ καὶ στάχτῃ καὶ 'ς τὸ σπίτι
- 10) Διάλιπι πα λιέρε ε Κιέσουλα
βλέρε. (Hahn 45).
Ἐπὶ σπευδόντων.
- Τὸ παιδὶ δὲ γεννήθηκε, καὶ ἡ σκούφια ἀγοράστηκε.
- 11) Δάρδα βιή νένε δάρδεν
(Hahn 35).
Ὄτι τὸ μοιραῖον ἀνατόδραστον.
- Τὸ ἄχλαδι πέφτει κάτω ἀπὸ τὴν ἄχλαδια.
- 12) Δάσε νε βρέστ, εσμ' ἐπ νε
βέστ.
Ἐπὶ ἀχαρίστων.
- Τοῦ ἔδωκα ἔνα ἀμπέλι καὶ δέ μου δίνει ἔνα σταφύλι.
- 13) Κουσ̄ νδὰν κιαν.
Διότι δι' αὐτὸν δὲν περισσεύει πολλάκις.
- Ὀποιος μοιράζει κλαίει.
- 14) Κιέλβετ πέσκουν νγαյ κοκα.
15) Λιούμι φλὲ ἀρμίκουν σ' φλέ.
Ἐλαι καρποῖς διὰ τὸ κακὸν ὁ ἔχθρος.
- Βρωμᾶ τὸ ψάρι ἀπὸ τὸ κεφάλι.
Τὸ ποτάμι κοιμᾶται, ὃ ἔχθρὸς δὲν κοιμᾶται.
- 16) Μίσι τε πίκγετ ε χέλι μοσ
νδίγετ.
Τὸ πρᾶγμα νὰ γίνῃ ἀνευ ζημίας.
- Τὸ κρέας νὰ ψηθῇ καὶ ἡ σοῦβλα νὰ μὴ καῆ.
- 17) Με σδόσ περ ούγε.
Ἐπὶ ματαιοπονύντων, ἡ χαριζομένων παρατολύ.
- Μὲ κόσκινο γιὰ νερό.
- 18) Νούκουζίχετ διέλι μεσόσ.
Δὲν πιάνεται ὁ ἥλιος μὲ τὸ κόσκινο.
- Ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων.
- 19) Νε βέρε νδε ούγε.
20) Νε μόσ κε σοκνε πουέτ σκό-
πνε. (Hahn ἀντὶ κε ἔχει πάτσ).
- Μιὰ τρῦπα ἕτο νερό. . .
"Αν δὲν ἔχῃς τὸν σύντροφον ἐρώ-
τησε τὸ δαβδί.
- Πάντοτε νὰ ζητῆς καὶ τῶν ἄλλων τὰς συμβουλάς.

- 21) Νίπ ι μίρει ι νγιάν δαχίουτ. Ὁ καλὸς ἀνιψιὸς μοιάζει τοῦ θείου του.
 Ὁ καλὸς δεικνύει τὴν καταγωγὴν του.
- 22) Ου δόκι πλάκα νγαῖ κյούλι Κάηκε ἡ γραῖα ἀπ' τὸ κορκοῦτι,
 φρουν ε κόσιτ. φυσῆ καὶ τὸ γιαοῦρτι.
- 23) Πέσκου ι μάθ χα πέσκουν Τὸ μεγάλο ψάρι, τρώγει τὸ μικρὸ
 ε βόγελε. ψάρι.
- Ἐπὶ τῶν ἴσχυρῶν.
- 24) Πουέτ νε κίντ βέτει δε βεյ Ῥώτα ἔκατὸ καὶ κάμνε ὅπως ξεύ-
 σι δι βέτ. φεις μόνος σου.
- Πάντοτε ἔκαστος γνωρίζει κάλλιον τὰ οἰκεῖα ἡ οἱ ἄλλοι.
- 25) Πα κյαρε φόσνα σ'յάπιν κյού- Χωρὶς νὰ κλάψῃ τὸ παιδὶ δὲν
 μεστ. (Hahn 125 djάλji πα κιάρε μέμα σι επ σίσε).
- 26) Παρά ε βάρδα περδίτενε Ὁ ἄσπρος παρᾶς γιὰ τὴ μαύρη
 ζέζε; (Hahn 5). μέρα.
- Ὀταν οἰκονομῆς ἐν καιρῷ, ἔχεις εἰς τὴν ἀνάγκην.
- 27) Σ' κα τῷ τ'ι βει νγομάριτ Ι Δὲν ἔχει τί νὰ κάμῃ τὸ γαϊδαρο,
 βιέ σαμάριτ. χτυπᾶ τὸ σαμάρι.
- 28) Σ' νγίνετ αρίου μὲ μῖζα. Δὲ κορταίνει ἡ ἀρκοῦδα μὲ ταῖς
 μύγαις.
- 29) Τι ζὸτ ούνει ζὸτ πο λյόπετ Ἐγὼ ἀφέντης, ὃν ἀφέντης, ἄλλὰ
 κουστὶ κουλότ; τὰ γελάδια ποῖος βόσκει;
- Ὀτι ἡ ἐργασία ἐπιβάλλεται.
- 30) Χιθ κέιπετ πασ δαούλεσ. Διεύθυνε τὸν πόδα σου κατὰ τὸ
 ὅργανον ποῦ καῖτει.
- Οφεῖλει ἔκαστος νὰ ἐνεργῇ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΤΟΣΚΙΚΑΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΣ

---

1. Ἡ αὐτὴ καὶ παρὰ Hahn σ. 155,89. Ἀπαράλλακτος ἔλληνικὴ παρὰ Πολίτ. Παροιμ. (ἀνέκδοτον μέρος) λ. μαλώνω 15.21 καὶ παραλλαγὴ αὐτ. 17.

3. Ἀπαράλλακτος ἡ ἔλληνικὴ παρὰ Πολίτ. αὐτ. τ. Δ' σ. 279 λ.

δαιμόνας 1, ὅπου σημειοῦνται καὶ αἱ πολυπληθεῖς παραλλαγαὶ αὐτῆς. Μία τῶν παραλλαγῶν (αὐτ. σ. 386,64): *Μήτε τὸ διάβολο ἀπατήσῃς, μήτε τὸ σταυρὸν ῥὰ κάμῃς.*

4. Ἡ παρὰ Hahn παραλλαγὴ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς φράσεις: *Καλλιγώνει ἢ Πεταλώνει τὸν ψύλλο* (αὐτ. λ. ψύλλος 9.14).

6. Ἡ παροιμία πλήρης ὡς παρὰ Hahn καὶ παρὰ *Κονλονρωάτη* ('Αλβαν. ἀλφαβητάρ. σ. 264). Ἐλληνικά: *'Αδειανὴ κοιλιὰ χοροὺς δὲν ξέρει ἢ δὲν ξέρει ῥὰ χορέψῃ. Εὕκαιρη κοιλιὰ τραγούνδια δὲν ηξέρει* (*Πολίτ. λ. κοιλιὰ* 8.17.1).

7. Ἀντίστοιχος ἑλληνικὴ: *Tί νὰ σου πρωτοθυμηθῶ, καλέ μου νοικοκύρη;* (Αὐτ. λ. πρωτοθυμοῦμαι 3).

8. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ (αὐτ. τ. Δ' σ. 108 λ. γουροῦνι 17).

10. Ἀντίστοιχος ἑλληνικὴ (*Τήνου*): *Πρὸν τὰ γέννα καὶ ποκάμισο* (αὐτ. λ. πουκάμισο 4).

11. Ἀλβανῶν μουσουλμάνων Φράσαρης παρὰ *Dozon*, Manuel de la langue Chkipe σ. 125,51. Τοσκικὴ παρὰ *Κονλονρωάτη* ἐνθ. ἀν. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ μετὰ πλείστων παραλλαγῶν: Τάπιδι ἀποκάτω 'ς τὴν ἀπιδιὰ πέφτει. (*Πολίτ. λ. πέφτω* 26).

13. Ἡ αὐτὴ παρὰ *Μήτκω* ('Αλβαν. μέλισσα ἀρ. 278) Γεγκικὴ παρὰ *G. Meyer Alban. Stud. VI* σ. 13, ἀρ. 109. Ὁμοία ἑλληνικὴ (ποντικὴ): *Ο μοιραχτῆς πάντα κομποῦται.* (*Πολίτ. λ. μοιραστῆς* 1).

14. Ἡ αὐτὴ παρὰ *Dozon* αὐτ. σ. 123,12. *Μήτκω* ἀρ. 375. Γεγκικὴ παρὰ *Meyer* σ. 7,23 (ὅστις καὶ εἰς ἄλλας συλλογὰς παραπέμπει, περιεχούσας παραλλαγὰς ταύτης). Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ μετὰ πολλῶν παραλλαγῶν (*Πολίτ. λ. κεφάλι* 5), ἡς παράφρασις παρ' Ἀποστόλη 818 «*Ίχθὺς ἐκ κεφαλῆς ὅζειν ἄρχεται*».

15. Μουσουλμάνων τῆς Φράσαρης παρὰ *Dozon* σ. 124,32. Ἀπάραλλακτος ἑλληνικὴ (*Πολίτ. λ. ἔχτρος* 11).

16. Ὁμοία ἑλληνικὴ μετὰ πολλῶν παραλλαγῶν (*Πολίτ. λ. καίω* 41. 42.52.64.66).

17. Ἀπαράλλακτος ἑλληνικὴ μετὰ παραλλαγῶν (αὐτ. λ. νερὸ 30.35.36).

19. Ὁμοίως (αὐτ. λ. νερὸ 38).

20. Ὁμοίως (αὐτ. λ. δωτὶ 23).

22. Ὁμοίως (αὐτ. λ. καίω 22). Γεγκικὴ παρὰ *Meyer* σ. 8,41.

23. Ἀπαράλλακτος ἔλληνικὴ (Πολίτ. λ. μεγάλος 31.34.37.38).
24. Ὁμοιόταται ἔλληνικαὶ (αὐτ. λ. δωτῶ ἀρ. 21.22, πρβλ. λ. ἀκούω 57 τ. Α' σ. 405). Γεγκικὴ παρὰ Meyer σ. 6.14.
25. Ἀπαράλλακτος ἔλληνικὴ μετὰ παμπόλλων παραλλαγῶν (Πολίτ. λ. κλαίω 61).
26. Ὁμοίως (αὐτ. τ. Β' σ. 542 λ. ἀσπρα 31). Ὁμοία παρὰ Κουλούριωτῇ σ. 163.
27. Πολλὰς ἀλβανικὰς ἀναγράφω ἐν Παροιμ. τ. Δ' σ. 343, ὅπου διαλαμβάνω καὶ περὶ τῶν ἔλληνικῶν παροιμιῶν, ὃν πολλὰ διμοιόταται πρὸς ταῦτην.
28. Ὁμοιαι ἔλληνικαὶ ἐν Παροιμ. λ. χορταίνω 3.2.10: Ἡ ἀρκοῦδα δὲ χορταίνει μὲν μυρμήγκια Δὲ χορταίνει ὁ σκύλος μὲν μύγαις. Μὲ μύγαις ὁ λύκος δὲ χορταίνει. Πρβλ. καὶ Παροιμ. τ. Α' σ. 342.344 λ. ἀετὸς 1.3, τ. Α' σ. 456 λ. ἀλεποὺ 16.
29. Ἡ αὐτὴ παρὰ Κουλούριωτῇ σ. 161. Ὁμοιαι ἔλληνικαὶ: Ὅλοι μὲν χρυσὰ βελοῦδα, ποιὸς τὰ βόσκει τὰ γαϊδούρια; ἦ: Ὅλοι μὲ τὰ κόκκινα, ποιὸς θὰ πάῃ μὲ τᾶλογα; ἦ: Οὗλοι πράσινα φοροῦ, τίς θὰ κάτιη 'σ τᾶλοο; (Πολίτ. λ. ὅλος 11.9.13).
30. Ἀντίστοιχος γεγκικὴ παρὰ G. Meyer σ. 8.53. Ἀντίστοιχοι ἔλληνικαὶ: Κατὰ τὸν τραγοῦδι κὶ τὸν χονδρὸ (θεσσαλική) ὅπως εὑρητὸ δὸ χορό, πάνε τὰ ποδάρια σου (Σωζοπόλεως). Καθὼς σιουράει χόρευε (γορτυνιακή). Ως σοῦ παῖζουντε τὴ λύρα χόρευε (κρητική) καὶ ἄλλαι πολλαί.

N. Γ. Π.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΥΠΟ

N. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

'Αθῆναι. Μηνιαῖον παράρτημα. Ἐν Ἀθήναις.

Νομικαὶ ἔννοιαι εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα.

'Ιανουαρίου 1908. Ἀρ. 3 σ. 321-330. **N. Π. Δημητρακοπούλου,** Τὸ δέκατον εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα.

Παρὸ τοῦ συγγραφέως, δῖτις πρὸ ἑτῶν ἐδημοσίευσε ψευδωνύμως ἀξιολογωτάτην μελέτην «περὶ τοῦ δικαίου ἐν ταῖς παροιμίαις»¹⁾, ἐδικαιούμενα νὰ προσδοκῶμεν παρομοίαν ἐργασίαν καὶ περὶ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων. Δυστυχῶς ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ περιωρίσθη εἰς ὑπόδειξιν μόνον τῶν εἰς δύο δημοτικὰ ἄσματα ὑπεμφαινομένων νομικῶν ἐννοιῶν, ἀρκεσθὲς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι πληθὺν τοιούτων ἐννοιῶν «δύναται νὰ ἀνεύρῃ δι μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιστημονικῆς διαγνώσεως μελετῶν τὰ δημοτικὰ ἄσματα.» Ἐλλὰ τὴν ζήτησιν ταύτην ἀρμοδιώτατος ἦτο νὰ ἐπιχειρήσῃ δι ՚διος, τὰ δὲ πορίσματα αὐτῆς θὰ ἡσαν ἀναμφισβήτητως πολλῷ θετικώτερα καὶ ἀκριβέστερα τῶν ἰστορικῶν εἰδήσεων περὶ τῆς σχέσεως τῶν νόμων πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικήν, τὰς δροίας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ περιλάβῃ ἐν μακρῷ καὶ δυσαναλόγῳ πρὸς τὸ κύριον θέμα εἰσαγωγῇ.

Λαογραφία τῆς σταφίδος.

Αὔτ. σ. 459-470. **Σπ. Δὲ Βιάζη**, ἡ λαογραφία τῆς σταφίδος.

Σταχυολογία ἐκ μακρᾶς μελέτης τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως «Ἴστορικαὶ σημειώσεις περὶ σταφίδος ἐν Ἐπτανήσῳ καὶ ՚δίῳς ἐν Ζακύνθῳ», δημοσιεύσησης ἐν *Παρασσοῦ τ. ΙΕ' καὶ ΙC'* (1892-1894), μετά τινων προσθηκῶν.

Παραδόσεις.

Αὔτ. ἀρ. 10 σ. 1277-1285. *Ο διαγωνισμὸς τοῦ παραρτήματος. Θεσσαλικαὶ παραδόσεις ὑπὸ Δ. Α. Χατζηγιάννη (σ. 1277-1280). Μεσσηνιακαὶ παραδόσεις ὑπὸ Θ. Γούνα (σ. 1280-4). Κατακλυσμὸς καὶ ὄντογονία ὑπὸ Γ. Α. Β. (σ. 1284-5).*

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο προεκήρυξεν ἀγῶνα χρηματικὸν «πρὸς συγγραφὴν τῶν κρατουσῶν παρὰ τῷ ἐλληνικῷ λαῷ παραδόσεων», παρατεῖναν δὲ τὴν προθεσμίαν αὐτοῦ ἀπεφάσισε νὰ δημοσιεύσῃ «ἐκ τῶν πολυαριθμῶν ἀποσταλεισῶν παραδόσεων ἐκείνας, αἵτινες ἔρχονται εἰς τὴν πρώτην γραμμήν, ὅπως ἀμφισβήτησωσι τὸ γέρας». Δυστυχῶς δ' ὅμως τῆς ἀγαθῆς προθέσεως τοῦ ἀγωνοθέτου δὲν ἡσαν ἀντάξιοι οἱ καρποὶ τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ παντελῶς ἄχρηστοι καὶ κενοὶ ἀποδεικνύον-

¹⁾ Αἰμιλίου Παπινιανοῦ, Νομικὰ σκαλαθύρματα. Ἐν Ἀθ. 1897 τεῦχος Β'.

ται, ἀν κρίνωμεν ἐκ τῶν δημοσιευθέντων δειγμάτων. Τὰ αἴτια δὲ τούτου εἶναι πρῶτον μὲν ὅτι οἱ κατελθόντες εἰς τὸν ἄγῶνα δὲν είχον ὡς φαίνεται, σαφῆ ἔννοιαν τοῦ τί ἐστι παράδοσις, καὶ δεύτερον ὃ παράδοξος ὅρος τῆς προκηρυχεώς τοῦ ἄγῶνος, καθ' ὃν τὰ μνημεῖα τῆς δημάδους φιλολογίας δὲν ἐπετρέπετο νὰ γραφῶσιν εἰς γλῶσσαν δημάδη. Οὕτω δ' οἱ φιλοδοξοῦντες νὰ λάβωσι τὸ ἄνθον τοῦ ἄγωνος προσήγαγον ἀντὶ γνησίων δημοτικῶν κειμένων ἀπειροκάλους διασκευὰς αὐτῶν καὶ παραφράσεις.

Τούτων κατώτεραι παντὸς λόγου εἶναι αἱ «θεσσαλικαὶ παραδόσεις» τοῦ Δ. Α. Χατζηγιάννη, πέντε ἐν ὅλῳ. Μὴ γινώσκων οὗτος νὰ διακρίνῃ τῶν παραδόσεων τὰ δημοτικὰ ἄσματα, περιέλαβεν εἰς τὴν ὑποβιβληθεῖσαν συλλογήν του καὶ τοία δημοτικὰ ἄσματα, λύσας τὰ μέτρα αὐτῶν καὶ διὰ ληρωδῶν πλατειασμῶν μεταβαλὼν ταῦτα εἰς παιδιαριώδη ὁγητορικὰ γυμνάσματα. ¹ Η πρώτη τῶν λεγομένων παραδόσεων τούτων εἶναι τὸ ἀκριτικὸν ἄσμα περὶ τοῦ Κωνσταντῆ, τοῦ ἔξευγμένου «μαζὶ μὲ τὸ βουβάλι» καὶ μεταφέροντος μάρμαρα. (Πρβλ. *Jeannaraki*, ² Ἀσματα κρητικὰ σ. 4 ἀρ. 5. *Μαρωλακάκη*, Καρπαθιακὰ σ. 232 ἀρ. 23. Ζωγρ. ἄγων Α' σ. 306 ἀρ. 26. ³ Ο φάρος τῆς Ἀνατολῆς 1902 σ. 296 κ. π. ἦ.). Τὸ ἄσμα τοῦτο ὑπολαμβάνει ὃ συλλογεὺς ὡς παράδοσιν περὶ τῆς ἐκ Θεσσαλίας προελεύσεως τῶν μαρμάρων, δι' ὃν ἐκτίσθη ἡ ἀγία Σοφία ἐν Κωνσταντινουπόλει. — Τὴν δευτέραν, ὡς λέγει, πολλάκις ἥκουσε ἀπὸ τὴν γραῖαν μάμμην του, ὅτε εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου του ἐφοίτα, «κατὰ τὰς μακρὰς τοῦ χειμῶνος νύκτας, καθ' ἃς ὁ «παταγώδης ἥχος τοῦ μετὰ σφοδρότητος πνέοντος βιορρᾶ καὶ ἡ πένθιμος φωνὴ τοῦ ἐπὶ τῆς στέγης ἀγροτικῆς τινος οἰκίας καὶ ἐν τῷ σκότῳ τει θρηνοῦντος πτηνοῦ ἥκουόντο μόνον!» ⁴ Αναφέρεται δ' ἡ παράδοσις αὕτη εἰς τὴν ἀγίαν Σοφίαν καὶ τὸν μαρμαρωμένον βασιλιάν, οὐδὲν περιέχουσα στοιχείον μὴ γνωστόν, εἰμὶ ὅτι οἱ μὴ περατώσαντες τὴν διακοπεῖσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίαν ἀπελιθώθησαν καθὼς καὶ οἱ ψάλται μετ' αὐτῶν, κρατοῦντες ἀνοικτὰ τὰ βιβλία ἐμπρός των. (Βλ. τῶν ἐμῶν Παραδόσεων ἀρ. 33. 35 σ. 22. 23 καὶ σ. 658-674. 678-9).

Η τρίτη δῆθεν παράδοσις εἶναι φλύαρος παράφρασις θεσσαλικῆς παραλλαγῆς τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος περὶ τῆς γεφύρας τῆς Ἄρ-

της. Μικρὸν δεῖγμα τῆς πολυλόγου λεξιθροίας τοῦ συλλογέως ἔστω ἡ παράφρασις ἐνδὸς μόνον στίχου τοῦ ἄσματος: «Ολημερὶς τὸ χτῖζανε, κι' ἀποβραδιοῦ γκρεμέται». Ό στίχος οὗτος ἀναπτύσσεται εἰς τὰς ἕξης κομφοεπεῖς φράσεις: «Καδ' ἑκάστην ἀπ' δρυθροῦ βαθέος μέχρι «περὶ λύχνων ἀφὰς μετὰ πολλῆς ζέσεως ἐπελαμβάνοντο τοῦ ἔργου, «τὴν δ' ἐπομένην ἐγειρόμενοι περίλυποι ἔωρων καταπεπτωκός, δι τι «εἶχον κατασκευάσει. Τίς δ' οἴδε ποσάκις ἀγρυπνοῦντες ἵνα τὸ αἴ-«τιον ἀνακαλύψωσι τῆς πτώσεως, δὲν θὰ εἰδον ἄφωνοι καὶ σφόδρα «ἐκπεπληγμένοι τὴν γέφυραν κατακρημνιζομένην μετὰ πολλοῦ πατά-«γου ἐντὸς τοῦ δρυμητικοῦ τῆς Ἡπείρου ποταμοῦ.» Τῆς παραφράσεως προτάσσονται τινα περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως *στοιχεῖον* παρὰ τῷ λαῶ, ἀτινα ὁ χρηστὸς συλλογεὺς παρέλαβε κατὰ λέξιν ἐκ τῶν ἐμῶν Παραδόσεων (σ. 1052), ἃς οὐδαμοῦ μνημονεύει.

Ως τετάρτη παράδοσις φέρεται ἄλλη παράφρασις θεσσαλικῆς παραλλαγῆς τοῦ δημώδους ἄσματος περὶ τοῦ κάστρου τῆς ὁρᾶς, περὶ οὗ βλ. Παραδόσεις ἀρ. 86 σ. 50-1 καὶ σ. 776 κέ. Περὶ ἄλλης θεσσαλικῆς παραλλαγῆς βλ. Λαογραφίας σ. 361.—¹Η δὲ τελευταία παράδοσις εἶναι περὶ τριῶν δένδρων, εὐρισκομένων παρὰ τὴν Πλασιὰν (τοῦ δῆμου Δωτίου ἐν τῷ νομῷ Λαρίσης) κατὰ τὴν εἰς Ἀγιὰν φέρουσαν ὁδὸν καὶ καλουμένην «τὰ τρία ἀδέρφια». Ταῦτα πιστεύουσιν ὅτι ἐφύησαν ἐκ τοῦ αἵματος τριῶν ἀδελφῶν, φονευθέντων ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ὑπὸ ληστῶν. (Περὶ δένδρων φυομένων ἐκ τοῦ χυθέντος ἀνθρωπίνου αἵματος βλ. Παραδόσεις σ. 643 κέ. Λαογραφ. σ. 199).

Πολλὴν τούναντίον σπουδαιότητα ἔχουσιν αἱ ὑπὸ Θ. Γούνα δημοσιεύμεναι πέντε μεσσηνιακαὶ παραδόσεις, αἵτινες ἡδύναντο νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς μίαν, ἀναφερόμεναι πᾶσαι εἰς τεραστίαν τὸ μέγεθος ἀγριελαίαν, φυομένην ἐν μέσῳ συκῶνος «κειμένου παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Μεσσήνης (ἐννοεῖ βεβαίως τὴν ἐπισῆμας οὔτω μετονομασθεῖσαν κωμιόπολιν Νησί) εἰς τὴν μονὴν *Βουλκάνου*». ¹⁾ Τὸ δένδρον τοῦτο πιστεύουσιν, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν δημοσιευομένων παραδόσεων, ὅτι εἶναι στοιχειωμέρο. Διηγοῦνται δ' ὅτι ὁ πρὸ ἔξηκονταιείας συνταραχέας τὴν Μεσσηνίαν δημεγέρτης μοναχὸς

¹⁾ Τὸ Νησί ἀπέχει πολλὰ χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Μεσσήνην, καὶ ἀναγκαῖον ἦτο νὰ προσδιορίσῃ ὁ συλλογεὺς ἀκριβέστερον τὸν τόπον.

Παπουλάκης ἔλεγε περὶ αὐτοῦ: «Βλέπουτε αὐτὴν τὴν ἀγριλιά; Θάρωθη καιρός, ποῦ θὰ πινιγῇ ἕδῶ τὸ μουσκάρι 'σ τὸ αἷμα». Ἀνέφερε δηλονότι εἰς τὴν ἀγριελαίαν ἔκεινην τὴν παράδοσιν περὶ τῆς μεγάλης αἵματοχυσίας ποῦ θὰ γίνη κατὰ τὴν ἔκδιωξιν τῶν Τούρκων. (Βλ. Παραδόσεις σ. 672). Καὶ νῦν οἱ διερχόμενοι ἔκειθεν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς δὲν τολμῶσι νὰ διμιλήσωσιν, ἐκ φόβου μὴ τοὺς πάρῃ τὴ φωνὴ τὸ στοιχεῖο, μόνον δ' ὅταν «περάσουν τὰ ὄριά του» δὲν ἔχει δύναμιν νὰ τοὺς βλάψῃ. (Πρβλ. Παραδόσ. σ. 449). Οἱ ἐπιχειρήσαντες νὰ τὴν κόψωσιν ἔπαθον κακά, ὅτε δ' δ' Ἰμπραΐμ κατὰ τὴν ἔκστρατείαν του εἰς Πελοπόννησον, μαθὼν τοῦτο, διέταξε νὰ τὴν κατακόψουν ἐνώπιον του, οἱ δύο Ἀράπηδες στρατιῶται, εἰς οὓς ἀνετέθη τὸ ἔργον, εὐθὺς ὡς ἔπληξαν τὴν ἐλαίαν διὰ τῶν πελέκεων ἔπεσαν λιπόθυμοι¹⁾. Ὁ Ἰμπραΐμ ὁργισθεὶς ἥθελε νὰ τὴν καύσῃ, ἀλλ' ἡσθένησε. Τότε προσελθόντες πρὸς αὐτὸν τρεῖς χωρικοί, «ὑπεσχέθησαν νὰ τῷ δεῖξωσι μέγαν κεκρυμμένον θησαυρὸν (ὑπὸ τὴν ἐλαίαν), ὑπὸ τὸν δρόν νὰ διορίσῃ αὐτὸν ἐν τῷ χωρίῳ των δημογέροντας καὶ νὰ τοὺς δώσῃ ἐκ τοῦ θησαυροῦ τὸ ἀνήκον». Ἐβεβαίουν δ' οἱ χωρικοί οὗτοι ὅτι πολλάκις εἶδον τὴν νύκτα Ἀράπην, ὁδηγοῦντα εἰς βοσκὴν τὸν θησαυρὸν ἔκεινον²⁾. Ὁ Ἰμπραΐμ ἐπέτρεψε τὴν ἀναζήτησιν τοῦ θησαυροῦ καὶ διέταξε πολυαρίθμους στρατιώτας νὰ σκάψωσι τὸν ἀγρόν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εὑρέθη τίποτε ἐφόνευσε τοὺς χωρικοὺς καὶ ἐνέπηξε τὰς κεφαλάς των ἐπὶ τῆς ἐλαίας. Καὶ πρὸ δλίγων ἐτῶν νέα ἀνασκαφὴ ἔγινε πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ θησαυροῦ, καὶ αὕτη ἀνευ ἀποτελέσματος, δὲ δὲ κύριος τοῦ κτήματος, μὴ τολμῶν νὰ ἐκριζώῃ τὴν ἀγριελαίαν, ἀφήνει ἐκ δεισιδαίμονος φόβου μεγάλην ἔκτασιν γῆς περὶ αὐτὴν χέρσον.

Ἡ ἀγριελαία ἔκεινη καλεῖται ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων, κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ γράφοντος «ἡ ἐρωμένη τοῦ βασιλιᾶ», ἀν καὶ ἡ λέξις ἐρωμένη εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν λαόν. Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς, ὅτι ἡτο ἄλλοτε νεαρὰ ποιμενὶς καὶ μετεμορφώθη εἰς δένδρον διά τινα ἀσεβῆ πρᾶξίν της. Ἄλλ' εἰς τὴν διασκευὴν εἰς καθαρεύουσαν τῆς

¹⁾ Περὶ τῆς τιμωρίας τῶν ἐκριζούντων ἡ τεμνόντων στοιχειωμένα δένδρα βλ. τὰς ἐμάς Παραδόσ. σ. 916 - 8.

²⁾ Περὶ βοσκήσεως τοῦ θησαυροῦ ὑπὸ τοῦ φύλακος Ἀράπη βλ. Παραδ. σ. 1046 κέ.

παραδόσεως τοσαῦτα ἀναμιγνύονται στοιχεῖα μὴ δημόδη, ὥστε ἀδυνατεῖς νὰ διακρίνῃς τίνα τούτων προσετέθησαν ὑπὸ τοῦ συλλογέως καὶ τίνα προηῆθον ἐκ τῆς ἐπηρείας λογίων ἢ ἐκ μαθητικῶν ἀναμνήσεων. Διότι ἀναφέρονται καὶ Εἴλωτες, καὶ γερουσιασταὶ τῆς Σπάρτης (ἄν καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν σπαρτιατικὴν γερουσίαν οὐδέποτε ἐλέγοντο γερουσιασταί), καὶ νόμοι σπαρτιατικοὶ καὶ ἰερὸν τοῦ Ἰθωμάτα Διός, καὶ χρησμοί. Ἀποκαθαιρομένη δὲ ἡ παράδοσις κατὰ τὸ δυνατὸν τοῦ περιπτοῦ φόρτου, ἔχει ὡς ἐξῆς:

Εἰς τὴν Σπάρτην νεαρὸς βασιλεὺς ἦγάπα νεαρὰν ποιμενίδα Εἴλωτίδα, τὴν δοπίαν σφόδρα ἐλυπεῖτο ὅτι δὲν ἥδυνατο νὰ νυμφευθῇ, διότι «οἱ σπαρτιατικοὶ νόμοι ἐτιμώρουν διὰ θανάτου τὴν μετὰ τῶν δούλων ἐπιγαμίαν». Τὸν ἦγάπα δὲ καὶ ἐκείνη καὶ συνητῶντο καθ' ἐκάστην οἱ δύο ἐρασταὶ παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Εὐρώπα ἐπὶ πολὺν χρόνον μέχρις ὅτου ἐνηλικιωθέντος τοῦ βασιλέως οἱ Σπαρτιᾶται ἥξισαν νὰ νυμφευθῇ. Ἐκεῖνος μὴ τοιμῶν νὰ τοῖς ἀποκαλύψῃ τὸν ἔρωτά του, ἐζήτησεν ἀναβολὴν ὅπως δῆθεν σκεφθῇ, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὴν ἀναμιένουσαν αὐτὸν κατὰ τὸ σύνηθες ἐρωμένην νὰ τῇ ἀνακοινώσῃ θρηνῶν τὴν ἀξίωσιν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐκείνη δὲ ἀτάραχος ἀκούσασα τὸ ἄγγελμα, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι προτοῦ παρέλθῃ ἡ ταχθεῖσα προθεσμία, οἱ σπαρτιατικοὶ νόμοι θὰ ἐπιτρέπωσι τὸν γάμον των. Ὁδοιποροῦσα δὲ τὴν νύκτα, μετέβη εἰς τὴν Ἰθώμην, ὅπου ὑπῆρχε μαρμαρίνη στήλη «συμβολίζουσα τὴν ἐλευθερίαν τῆς χώρας» διότι ἀν ἡ στήλη ἐκομίζετο εἰς τὴν Σπάρτην ἡ Μεσσηνία θὰ κατεστρέφετο. Τοῦτο γινώσκοντες καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον δρίσῃ, ὅτι ὅστις κατώρθωνε νὰ φέρῃ τὴν στήλην ἐκείνην εἰς Σπάρτην, ἀν ἡτο Εἴλως θὰ ἐλίμβανε τὴν ἐλευθερίαν του. Ἡ ἐρωμένη τοῦ βασιλέως ἔφιασεν εἰς Ἰθώμην, διαλαμοῦσα δὲ τοὺς φύλακας, ἀπέσπασε τὴν στήλην καὶ φέρουσα αὐτὴν ἐπὶ τῶν ὅμων της κατῆλθε τοῦ ὁρούς καὶ ἐπανήρχετο σπεύδουσα εἰς Σπάρτην. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς πόλεως, ἀντιληφθέντες τὴν πρωῖαν τὴν ἔξαφάνισιν τῆς στήλης, ἔντρομοι ίκέτευον τὸν Θεὸν νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἀσεβῆ κλέπτην. Ὁ Θεὸς εἰσήκουσε τὰς δεήσεις των καὶ ἡ ποιμενὶς προτοῦ νὰ ἔξελθῃ τῶν ὅριων τῆς Μεσσηνίας μετεμορφώθη εἰς ἐλαίαν. Καὶ σήμερον εἰς τὸ ἐν Μαυρομμάτῃ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Μεσσηνῇ μουσεῖον οἱ χωρικοί, δεικνύοντες τεμάχιον

ἐνεπιγράφου στήλης προσημοσμένον εἰς μαρμαρίνην πλάκα, λέγουσι: «Βλέποντε αὐτὴ τὴν κολόννα; Εἶναι κείνη πῶκλεψε ἡ Σπαρτιάτισσα ποῦ ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ Θεοῦ εἶναι κάτω κεῖ 'ς τὸ Ναζίρι γενομένη ἔλια. Νὰ καὶ τάχινάρι της 'ς τὴν πλάκα ποῦ πάτησε κ' ἔμεινε».

Τὰ πλεῖστα τῶν στοιχείων τῆς παραδόσεως ταύτης εἶναι κοινὰ καὶ εἰς ἄλλας δημόδεις παραδόσεις. Πρῶτον ἡ τεραστία ὁώμη τῶν ἀρχαίων Ἑλληνίδων. Εἶναι γνωστὴ καὶ παρομοία παράδοσις, μεσσηνιακὴ ἐπίσης, κατὰ τὴν ὅποιαν τὴν μονόλιθον μεσόδημην τῆς πύλης τῆς Ἀρκαδίας, ἐν Μεσσήνῃ, ἐκόμισεν ἀπὸ μακρὰν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της μία Ἑλλήνισσα¹⁾. ἔπειτα ἡ ἀποτύπωσις ἵχνῶν ἐπὶ λίθων,²⁾ ἡ σύνδεσις θαυμασίων διηγήσεων πρὸς ἀρχαίας στήλας καὶ ἄλλα μνημεῖα³⁾). Τὰ δὲ περὶ τῆς ἔξαρτησεως τῆς σωτηρίας τῆς Μεσσήνης ἐκ τῆς διατηρήσεως μιᾶς στήλης εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἥν ἦτο ἐστημένη, ἀνάγονται εἰς τὰς βυζαντινὰς δοξασίας περὶ τῶν τελεσμάτων⁴⁾.

Εἰς τὴν παράδοσιν προστίθεται καὶ ἄλλο ἔπεισόδιον ποιητικόν, τῶν ἐρώτων τῆς Ἰσαβέλλας, τῆς θυγατρὸς τοῦ πρίγκιπα τοῦ Μορέως Γυλιάμου, καὶ νεαροῦ ποιμένος. Τοῦτον κατά τινα ἐκδομήν της ἡ πριγκιποποῦλα εἶδε καθήμενον ὑπὸ τὴν ἐλαίαν καὶ παίζοντα τὴν φλογέραν του (τὴν σύριγγα κατὰ τὸν συλλογέα) καὶ ἡγάπησεν ἐμμανῶς· ὅπως δὲ συναντᾶται μετ' αὐτοῦ συχνότερον ἔπεισε τὸν πατέρα της καὶ τῆς ἔκτισε πύργον ἐκεῖ που πλησίον· ὁ πύργος, οὐ τὰ ἐρείπια σώζονται, λέγεται Μελισσόπυργος, λαβὼν τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἀφθόνως περὶ αὐτὸν φυομένου μελισσοχόρτου. Μετά τινα καιρὸν ὁ πατὴρ ἀνεκάλυψε τὴν καταισχύνην τῆς θυγατρός του καὶ ὀργισθεὶς ἐκρέμασε τοὺς ἐραστὰς εἰς τὴν ἐλαίαν· εὐσπλαγχνισθεὶς δὲ τὴν θυγατέρα του διέταξε νὰ τὴν καταβιβάσωσιν ἡμιθανῆ τοῦ δένδρου· ἀλλ' αὐτῇ ὡς εἶδε νεκρὸν τὸν ἐρώμενον παρεφρόνησε. Τί τούτων ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν καὶ τί εἶναι πλάσμα τοῦ συλλογέως, δὲν ἔξενδομεν. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οὕτε τὴν Ἰσαβέλλαν, τὴν Ζαμπέαν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, οὕτε τὸν πρίγκιπα Γυλιάμον ἐνθυμεῖται ὁ λαός.

¹⁾ Παραδόσ. σ. 56 ἀρ. 101. Περὶ τῆς ὁώμης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων βλ. αὐτ. σ. 729 κέ.

²⁾ Αὐτ. σ. 733 κέ.

³⁾ Αὐτ. πολλαχοῦ, Ιδίως σ. 754. 755. 765.

⁴⁾ Αὐτ. σ. 1056 κέ.

‘Ο «Κατακλυσμὸς καὶ ἡ ὀντογονία» τοῦ Γ. Α. Β. ὁ ἐπακολουθῶν εἰς τὰς Μεσσηνιακὰς παραδόσεις εἶναι ἐπιστημονικὴ δῆθεν συζήτησις περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε! Πῶς εἰσεχώρησεν εἰς τὰς παραδόσεις, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἐρχομένας «εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν» καὶ ἀξιούσας νὰ λάβωσι τὸ γέρας τοῦ ἀγῶνος ἀδυνατοῦμεν νὰ ἔννοήσωμεν. ‘Ισως διότι κατὰ τὸν γράφαντα ὁ κατακλυσμὸς εἶναι γεγονός, τὸ δποῖον «παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς ἡ παράδοσις, ἡτις ἐγαλούχησε τὴν ἀγνοοῦσαν ἀνθρωπότητα καὶ ἐσώρευσεν εἰς τὴν γωνίαν τῆς πλάνης τοῦ ἐγκεφάλου τοσαῦτα γραπτορεπῆ δόγματα!»

‘Ενδύματα (ἢ βράκα).

Αὐτ. σ. 1481-1488. Γ. Ιακ. Καλαϊσάκη, Ἡ βράκα.

‘Η συστηματικὴ ἔξετασις τῶν ἐνδυμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, συνισταμένη εἰς ἀκριβῆ ἀναγραφὴν καὶ περιγραφὴν τούτων καὶ εἰς ἔξεργενησιν τῆς γενέσεως ἔκάστου αὐτῶν καὶ τῶν ἴστορικῶν λόγων καὶ ἐπηρειῶν, ἔξ ὧν ἐπῆλθον κατὰ καιροὺς μεταβολαὶ τοῦ σχήματος αὐτῶν, ὃστερεὶ δυστυχῶς παρ’ ἡμῖν παρὰ πᾶσαν τὴν σπουδαιότητα, ἥν ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ἔνέχει. Μία δὲ μόνον μέχρι τοῦδε τοιαύτη μελέτη ἔξεδόθη, ἡ περὶ τοῦ φεσίου, ἐν τῇ Ἐστίᾳ ὑπὸ τοῦ ἀοιδόμουν Ἀντ. Μηλιαράκη δημοσιευθεῖσα, ἐν ᾧ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἔξετάζονται τὰ διάφορα ἐν χρήσει κατὰ καιροὺς σχήματα τοῦ καλύμματος τούτου τῆς κεφαλῆς, τῇ βοηθείᾳ προπάντων ἀπεικονίσεων αὐτοῦ ἐν παλαιοτέραις καὶ συγχρόνοις προσωπογραφίαις¹). Πολύτιμον δ’ ὅλην καὶ βάσιν ἀσφαλεστάτην πρὸς τοιαύτας μελέτας παρέχει καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Ἰστορικῆς καὶ ἐμνολογικῆς ἑταρείας τῆς Ἑλλάδος καταρτιζομένη ἐν τῷ μουσείῳ αὐτῆς συλλογὴ τῶν κατὰ τόπους ἐλληνικῶν ἐνδυμασιῶν.

‘Οθεν λίαν εὐπρόσδεκτος εἶναι ἡ συμβιολὴ τοῦ Καλαϊσάκη περὶ τῆς βράκας, περιέχουσα ἀξιολογωτάτας εἰδήσεις (ἐν σ. 1487-8) περὶ τοῦ τρόπου καθ’ ὃν φέρουσι τὸ ἐνδυμα τοῦτο ἐν Κρήτῃ χριστιανοὶ καὶ μουσουλμᾶνοι, ἄνδρες καὶ γυναικες, καὶ λεπτομερῆ περιγραφὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ πάσης περιγραφῆς ἐνδυμάτων ἀναγκαιότατον συμπλήρωμα εἶναι αἱ εἰκόνες, σαφεστέραν καθιστῶσαι καὶ τὴν ἀκριβεστάτην

¹) Ἐστίᾳ 1893 Β' σ. 113-5. 141-2. 145 8.

περιγραφήν, ἡ δὲ προκειμένη πραγματεία δὲν συνοδεύεται δι' εἰκόνων.

Τῶν περὶ τῆς βράκας τῶν σημερινῶν Κρητῶν εἰδῆσεων προέταξεν ὁ Κ. μακρὸν εἰσαγωγὴν ἀρχαιολογικήν, δυστυχῶς παντελῶς ἄχρηστον, διότι ἀπειρος ὃν τῶν φιλολογικῶν μεθόδων συγχέει πηγὰς καὶ βιοηθήματα, συμφύων ἀρχαίους συγγραφεῖς μετὰ νεωτέρων ὑπομνηματιστῶν, ἀνακριβῶς ἢ πλημμελῶς παραπέμπει, καὶ ἐσφαλμένως ἀντιγράφει χωρία. Ὁ συγγραφεὺς γινώσκει μὲν τὸ ἀρθρον braccae τοῦ Saglio ἐν Daremburg et Saglio, Dictionnaire des antiquités τ. I. σ. 746-7 καὶ τὸ ἀρθρον ἀναξυρίδες τοῦ Mau ἐν Pauly-Wissowa Real-Encyclopädie τ. I σ. 2100, ἀλλὰ τῶν ἀρθρῶν τούτων, ἐν οἷς εὐσυνόριτως ἔκτιθενται αἱ γνωσταὶ ἡμῖν περὶ τῶν βαρβαρικῶν ἔκείνων ἐνδυμάτων εἰδῆσεις, δὲν κάμνει τὴν προσήκουσαν χρῆσιν. Διὰ μακρῶν δὲ διαλαμβάνει περὶ τῶν ἀναξυρίδων, ἐνῷ αὗται ἔκαλοῦντο μὲν συνήθως ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις καὶ βράκες,¹⁾ ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἔχουσι κοινὸν πρὸς τὰς σημερινὰς βράκας, εἰμὴ ὅτι ἤσαν, ὡς ὁ Ἡσύχιος ἔρμηνεύει, «ποδῶν ἐνδύματα».

'Ορθῶς, ἐπόμενος εἰς τὰς ἔρμηνείς τῶν νεωτέρων λεξικῶν, σημειώνει ὅτι ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ λέξις βράκος, ἡ εὐρισκομένη εἰς ἀπόσπασμα τῆς Σαπφοῦς καὶ εἰς τὸν Θεόκριτον, ἐσήμαινε πολυτελές γυναικεῖον ἔνδυμα, ὅθεν ἦτο παντελῶς διάφορον τῆς βράκας. 'Αλλ' ὁ στίχος τῆς Σαπφοῦς: «οὐκ ἐπισταμένα τὰ βράκε' ἔλκην ἐπὶ τῶν σφύρων», δὲν ἔχει τι κοινὸν πρὸς τὴν δημώδη παροιμίαν «δὲν ἥξεν ρεινὰ δέση τὰ βρακιά του», ἦν ἀναφέρει ὁ Κ., διότι καὶ ἡ ἔννοια τοῦ στίχου καὶ ἡ εἰκὼν, δι' ἧς ἡ ἔννοια ἐκφράζεται, εἶναι ὅλως διάφορα. 'Η ποιήτρια ὅμιλει περὶ ἀπειροκάλου χωρικῆς ἀγνοούσης ν' ἀνασύρῃ ἐπιχαρίτως τὴν ἐσθῆτα²⁾.

¹⁾ Ἡσυχ. λ. ἀναξυρίδες. Σονίδ. λ. ἀναξυρίδες. Ἔτιν. Μ. λ. ἀναξυρίδες.

²⁾ Καὶ ὁ Σκ. Βυζάντιος (Λεξ. τῆς καθ' ἡμᾶς ἔλλ. λ. βρακί) ἀπὸ τοῦ ἁκίου ἐτυμολογῶν τὴν λ. βρακί, θεωρεῖ ἀνάλογον πρὸς τὴν σαπφικὴν ὁῆσιν τὴν δημώδη παροιμίαν. Ὁ δὲ H. Matthieu (La Turquie et ses différents peuples τ. ΙΙ. σ. 86) ἀνενδοιάστως ἀποφαίνεται, ὅτι οἱ βράκες τῶν Ἑλληνίδων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὅμιοιάζουσιν πρὸς τὰ βράκεα τῶν γυναικῶν τῆς ἀρχαίας Μυτιλήνης, ὡν μνημονεύει ἡ Σαπφώ. Ἐπίσης καὶ ἡ Dora d'Istria (Ἄι γυναικεῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, Βιβλ. V ἐπιοτ. 6, μετάφρ. Αἰμιλίας Σκουζέ τ. Α' σ. 331).

Καὶ περὶ τῶν ἀναξυρίδων τῶν Γαλατῶν, αἵτινες bracaes μὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, βράκαι δὲ ἡ βράκες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγοντο, διμιλεῖ δὲ Κ. ὑπολαμβάνων, ὅτι τὸ γαλατικὸν τοῦτο φόρημα εἰσήχθη ἐπὶ τῆς ὁμαϊκῆς κατακτήσεως εἰς Κρήτην, καὶ ἔπειτα, «ὅτε ἀπηγορεύθη ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ μετετοπίσθη εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον, δις καὶ πάλιν τῷ ἥροιχθη ἐκεῖθεν διδόμος διὰ τὴν Κρήτην κατὰ τὰς δύο ἐπιδρομὰς τῶν Σταυροφόρων εἰς τὴν νῆσον». Ταῦτα εἶναι ἀβάσιμα καὶ ἀπίθανα. Αἱ βράκες τῶν Γαλατῶν, ἀς καὶ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς βορείους χώρας ἐφόροντ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀναγλύφων τῆς στήλης τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τῆς πύλης τοῦ Κωνσταντίνου ἐν Ῥώμῃ, δὲν ὅμοιάζουσι τὸ παράπαν πρὸς τὰς σημερινὰς βράκας. Ως αἱ ἀσιατικαὶ ἀναξυρίδες, καὶ αἱ γαλατικαὶ βράκες ἥσαν ἐνδυμα ποδῶν, τὴν γενικωτέραν δὲ ταύτην σημασίαν εἶχε κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἡ λέξις βρακίον, ταύτην δὲ καὶ μέχρι τῆς σήμερον διατηρεῖ, πλὴν τῆς εἰδικωτέρας σημασίας, ἡτοι τοῦ θυλακοειδοῦς ἐνδύματος τῶν ποδῶν τῶν Κρητῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.

Ἡ γαλατολατινικὴ λέξις braca (πληθ. bracae), ἐκ τῆς κελτικῆς vraca πιθανῶς παραγομένη¹⁾, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδήλου αὐτὸ τὸ οὐτως ὀνομαζόμενον γαλατικὸν ἐνδυμα. 'Αλλ' ὑστερον προσέλαβεν ἵσως εὐρυτέραν σημασίαν λεγομένη καθ' ὅλου ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν ποδῶν. "Οθεν καὶ αἱ παραλαβοῦσαι ἐκ τῆς λατινικῆς τὴν λέξιν γλῶσσαι δεικνύουσι τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς σημασίας: οἷον ἴταλ. braca, πληθ. brache (σικελ. vrachi), ἵσπ. καὶ πορτογαλ. bragas, γαλλ. braye, braies ὁμαν. bracie (=βρακοζώνα), ἀλβαν. bregëzeti (πληθ.=έσωβρακα²⁾). Εἰς τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς τῶν μέσων χρόνων, παρὰ τοῖς διποίοις εἶναι συχνοτάτη ἡ χρῆσις τῆς λέξεως καὶ τῶν παραγώγων αὐτῆς,³⁾ οὐδὲν παράδειγμα εὑρίσκομεν ἔχον τὴν

¹⁾ Bk. Suchardt ἐν Zeitschrift f. roman. Philologie 1879 τ. IV σ. 148. — Diez, Etymologisches Wörterbuch d. romanischen Sprachen λ. braca. — Körting, Lateinisch.-romanisches Wörterbuch 1901, ἀρ. 1531. — Thurneyssen, Keltoromanisches, Berlin 1884 σ. 47. — Holder, Altceltischer Sprachschatz λ. braca bracatus 9. — G. Meyer, Neugriech. Studien III σ. 19.

²⁾ Χριστοφορίδου Λεξικὸν τῆς ἀλβανικῆς σ. 50.

³⁾ 'Η παλαιοτάτη καθ' ὅσον γινώσκω μνεία τῆς λέξεως (πλὴν ἐννοεῖται τῶν εἰς τὸ γαλατικὸν ἐνδυμα ἀναφερομένων χωρίων) εἶναι ἐν παπύρῳ τοῦ Δ'

ἴδιαιτέρων σημασίαν τῆς θυλακοειδοῦς βράκας· σαφῶς δὲ φαίνεται ἡ γενικωτέρα σημασία τῆς λέξεως καὶ εἰς τὸ ἐπίθετον βραχᾶτος, λεγόμενον ἐπὶ πτηνῶν ἔχοντων πτιλωτὰ σκέλη¹⁾.

Είναι ἀμφίβολον, ἂν οἵ Βυζαντινοὶ ἐγίνωσκον τὰς θυλακοειδεῖς βράκας. "Ἐν τινι χωρίῳ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ ἀναφέρεται περσικὴ στολὴ τῶν Ἑλλήνων, δ' ὁ ἐκδότης ὑπολαμβάνει ὅτι αὗτη ἀναμιφύβολως εἶναι ἡ θηλακοειδῆς βράκα. Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐνδύματος κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα χωρίον, μὴ περιλαμβανόμενον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Γρηγορᾶ τῆς Βόνης, δὲν κρίνομεν ἀσκοπον νὰ παραθέσωμεν ὥδε: «Τί δ' ἂν τις φαίη καὶ περὶ τῶν ἐνδυμάτων, ὅσα καὶ τούτοις παρενομήθη, καὶ ὅπως ἐκτετόπισται τοῦ γνωρίμου τε καὶ συνήθους πολιτείας, ὡς μηδὲ γινώσκεσθαι ἔτι ὅστις Ῥωμαίων καὶ ὅστις τῶν ἄλλως ἔχοντων γενῶν· οὕτε γὰρ περσικὴ τις ἄκρατος ἡ στολὴ γέγονεν ἡδη Ῥωμαίοις, οὕτε λατινικὴ τελέως, οὕτε μήν τις γοτθικὴ καθάπαξ, οὕτε εἴτις Τριβαλλῶν καὶ ἄμα Μυσῶν καὶ Παιόνων, ἀλλ' ἐκ πασῶν τῶν διαπασῶν εἰπεῖν τῆς μουσικῆς ἐκείνης ἀρμονίας καὶ ἀρετῆς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἀντέστραπται χρόνων εἰς ἄπαν τούναντίον μῆγμα καὶ συμφόρημα. Καὶ ὁρῶμεν τῶν ἰερῶν περιβόλων εἴσω τοὺς τῶν φύλων παῖδας τὴν μὲν κεφαλὴν ἑοικότας Λατίνοις, τὸ δὲ σῶμα πᾶν περσικῶς τε καὶ μηδικῶς ἐσταλμένον, καὶ τούναντίον τι εἰς τὴν ὑστεραίαν τοὺς αὐτούς, νῦν μὲν ἄλλως, νῦν δ' ἄλλως, νῦν δ' οὐτετέρως (γρ. αὐθ' ἐτέρως), τρόπον δέ τινα τερατωδέστερον »²⁾. Εἰς ταῦτα ὁ ἐκδότης Parisot σημειώνει: «L' attirail médo-persan, qui choque tant la susceptibilité de notre auteur, était sans doute le pantalon bouffant et ample (dont les orientaux ont donné la mode à l'

αἰῶνος πιθανῶς, ὅπου μεταξὺ ἀλλων ἐνδυμάτων ἀναφέρονται καὶ βρακία (Nicole, les papyrus de Genève ἀρ. 80 στ. 6).

¹⁾ Ηεροιστερόπουλα βραχᾶτα (Ιεροφύλον σογιστοῦ, περὶ τροφῶν κύκλος ἐν Notices et extraits des manuscrits τ. XI μέρ. 2 σ. 193).

²⁾ Νικηφόρ. Γρηγορ. ΛΖ' 2 ἐν Notices et extr. des manuscrits τ. XVIII μέρ. 2 σ. 26. 28. Ὁρθῶς ὁ ἐκδότης πάρατηρεῖ ὅτι περσικὴν ἡ μηδικὴν στολὴν λέγων δὲ συγγραφεῖς ἐννοεῖ τὴν τουρκικὴν, λατινικὴν δὲ τὴν τῶν λατινικῶν ἑθνῶν δύσεως, γοτθικὴν δὲ τὴν τῶν Γερμανῶν ἡ τῶν Οὐγγρῶν, καὶ διτὶ Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν καὶ Παιόνων ὀνομάζει τοὺς Σέρβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ πιθανῶς τοὺς Βλάχους.

Europe (car les *braccae*, malgré certaine ressemblance, diffère essentiellement du pantalon orientale par l' étroitesse¹⁾). 'Αλλ' ἡ ἔρμηνεία αὕτη εἶναι ἀπλὴ εἰκασία, οὐδαμοῦ στηρζομένη· ἡ φράσις δὲ «τὸ σῶμα πᾶν ἐσταλμένον» ἐμφαίνει μᾶλλον ὅτι πρόκειται περὶ τελείας ἐνδυμασίας ἀνατολικῆς, οἷα λ. χ. τὰ καβάδια καὶ ὅχι περὶ μέρους μόνον αὐτῆς.

"Οθεν καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Γρηγορᾶ οὐδόλως βεβαιοῦται, ἂν ἡ βράκα ἦτο σύνηθες καὶ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἔνδυμα. Ἡ ἐπιφράτησις δ' ὅμως τοῦ ἐνδύματος τούτου ἐπὶ τῆς τουρκοχρατίας καὶ κατὰ τοὺς ὑστεροὺς χρόνους εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον (προπάντων εἰς τὰς πόλεις) εἶναι ἔνδειξις, ὅτι καὶ εἰς τὸν βυζαντινὸν κόσμον ἦτο ἵσως γνωστή. Ἄλλὰ μέχρις ὅτου εὑρεθῶσι μαρτυρίαι δηταὶ ἡ μνημεῖα τῆς τέχνης, ἔξ ὧν τοῦτο νὰ βεβαιωθῇ, διφεύλομεν νὰ ἐπέχωμεν περὶ τοῦ ζητήματος.

Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐνδύματος τούτου ἐν Κρήτῃ, ὁ Κ. πιστεύει ὅτι καὶ «πρὸ τοῦ Μίνωος ὑπῆρχεν ἐν Κρήτῃ βράκα», ὡς μαρτυροῦσιν αἱ σιοζόμεναι ἀρχαιότητες. Ταῦτα βεβαίως δὲν δύνανται νὰ ὑποστηριχθῶσι σοβαρῶς. Είναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ τῆς λάρνακος τῆς ἄγιας Τοιάδος, τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου μνημείου τῆς προϊστορικῆς Κρήτης, ἀπεικονίζονται ἀνδρες καὶ γυναικες φέροντες ἔνδυμα, τὸ δποῖον ἐπιπόλαιος παρατηρητής ἥδυνατο νὰ ὑπολάβῃ ὡς θυλακοειδῆ βράκαν. Ἄλλα τὸ ἔνδυμα τοῦτο ἀνεγνώρισεν εὐστοχώτατα ὁ πρὸ διλίγου δημοσιεύσας τὸ μνημεῖον Ἰταλὸς ἀρχαιολόγος Paribeni, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι βραχεῖα δερματίνη ἐσθῆς, λευκὴ μετ' ἐρυθρῶν μαλλίων²⁾.

Καὶ κατὰ τοὺς ἰστορικὸνς χρόνους τῆς ἀρχαιότητος φαίνεται πιστεύων ὁ Κ. ὅτι οἱ Κρήτες ἐφόρουν βράκας, συνάγει δὲ τοῦτο διὰ περιέργου συλλογισμοῦ. Οἱ Λύκιοι, λέγει, ἥσαν Κρήτες, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον Α', 173, Ζ', 92 (ὁ Ἡρόδοτος δὲν λέγει τοῦτο, ἀλλ' ὅτι κατήγοντο ἐκ Κρήτης)· ἀλλ' οἱ Λύκιοι ἐφόρουν ἀναξυρίδας, ἥτοι παραπλησίαν τῆς

¹⁾ Αὐτ. σ. 126 σημ. 43.

²⁾ Monumenti dei Lincei τ. XIX σ. 18-24. Πρβλ. καὶ Ξανθονδίδον, 'Ο κρητικὸς πολιτισμός, 'Αθ. 1904 σ. 102-103. ('Αθηνᾶς τ. ΙΓ'), ὅστις χάριν σαφηνείας λέγει ὅτι ἡ λευκὴ στρογγύλη κάτω ἐσθῆς τῆς γυναικὸς εἶναι «ἐν σχήματι σημερινῆς κρητικῆς βράκας» καὶ ὅτι αἱ λευκαὶ ἐσθῆτες τῶν νέων εἶναι «βρακοειδεῖς».

βράκα ἀμφίεσιν· ὅμεν καὶ οἱ Κρῆτες. "Επειτα κατὰ τοὺς ὁωμαϊκοὺς χρόνους παρέλαβον τὰς βράκας παρὰ τῶν Ρωμαίων καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους παρὰ τῶν σταυροφόρων.

Διὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἀκολουθεῖ τὴν μόνην ὁρθὴν μέθοδον, ἔξετάζων τὰς μαρτυρίας συγγραφέων. Ἀναφέρει δὲ πρὸς βεβαίωσιν τῆς βρακοφορίας τῶν Κρητῶν διὰ τὸ 1570 τοὺς «Κρητικὸς γάμους», διὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὰς μαρτυρίας τοῦ Tournefort καὶ τοῦ Dapper, καὶ διὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βρουζέν (ἀγνώστου εἰς ἐμὲ)¹⁾. Καὶ οἱ μὲν «Κρητικοὶ γάμοι» (εἶναι δ' οὗτοι τὸ μυθιστόρημα τοῦ Σπ. Ζαμπελίου, γραφὲν τῷ 1871) δὲν εἶναι βεβαίως πηγὴ εἰδήσεων διὰ τὸν ΙC' αἰῶνα. Οὐ δὲ Δάππερ, ὅστις δὲν περιέγραψε τὴν Κρήτην κατὰ τὸ 1706, ὡς λέγει ὁ Κ., ἀλλ' εἶναι παλαιότερος²⁾, μαρτυρεῖ μᾶλλον ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐπεσκέψθη τὴν Κρήτην, οἱ Σφακιανοὶ τούλαχιστον (περὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἄλλων Κρητῶν δὲν κάμνει λόγον), ἐφόρουν ἐνδύμα διάφορον τῆς βράκας· καὶ ὁ Κρῆς μεταφραστὴς τοῦ περὶ Κρήτης μέρους τῆς περιηγήσεως αὐτοῦ παρατηρεῖ ὅτι σήμερον «καὶ κατὰ τοῦτο τὸ εἰδος τῆς ἐνδυμασίας εἶναι μεγάλη διαφορά, ἐπειδὴ (οἱ Σφακιανοὶ) ἐνδύονται ἥδη, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ Κρῆτες καὶ οἱ λοιποὶ νησιῶται.»³⁾.

Διὰ τῆς συναγωγῆς καὶ ἔξετάσεως τῶν παλαιοτέρων μαρτυριῶν περὶ τοῦ κρητικοῦ ἐνδύματος θὰ δυνηθῶμεν ἀσφαλῶς νὰ μάθωμεν τὴν προέλευσιν καὶ τοὺς χρόνους τῆς ἐπικρατήσεως τῆς βράκας ἐν τῇ νήσῳ. "Οπως δὲ παράσχωμεν συμβολήν τινα εἰς τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος, καταγράφομεν ὅδε δσας εἰδήσεις ἐκ προχείρου ἐρεύνης ἥδυνθημεν νὰ περισυναγάγωμεν.

Εἰς τὰς ἀστυνομικὰς διατάξεις τῆς βενετικῆς διοικήσεως τῆς Κρή-

¹⁾ 'Υπὸ τὴν ἑλληνικὴν ταύτην μεταγραφὴν Βρουζέν εἶναι δύσκολον νὰ διακριθῇ τί ὁνομα ὑποκρύπτεται, ἀφοῦ μάλιστα οὐδὲ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου, οὐδὲ ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει, ἀναφέρεται.

²⁾ Τὸ φλαμανδικὸν πρωτότυπον τῆς περιγραφῆς αὐτοῦ ἔξεδόθη ἐν Ἀμστελοδάμῳ τῷ 1688, ἡ δὲ γαλλικὴ μετάφρασις τούτου ἐν Χάγγῃ καὶ Ἀμστελοδάμῳ τῷ 1703.

³⁾ Δάππερ, Ἀκριβῆς περιγραφὴ τῆς Κρήτης, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Μ. Βερνάρδου, Ἀθ. 1836 σ. 239.

της τοῦ 1339, τὰς σκοπούσας τὴν περιστολὴν τῆς πολυτελείας ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ, οὐδὲν ἀναφέρεται τὸ σχετικὸν πρὸς τὴν βράκαν¹⁾.

Μεταξὺ τῶν ἔξικοντα προσωπογραφιῶν Κρητῶν, τὰς δοπίας ἐκ κρητικῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ΙΔ' μέχρι τοῦ ΙΣ' αἰῶνος ἀντέγραψεν ὁ Γερόλα²⁾, ἀπεικονιζομένων μὲ ποικιλωτάτας ἀμφιέσεις, οὐδεμίᾳ ὑπάρχει Κρητὸς βρακοφόρον.

Ἐν κρητικῷ συμβιολαίῳ τοῦ 1487 μισθώσεως ὑπηρέτου ὁ κύριος ὑπόσχεται νὰ δίδῃ εἰς τὸν ὑπηρέτην κατ' ἕτος πλὴν τοῦ εἰς μετρητὰ μισθοῦ καὶ ἐνδύματα ἓν γαμπᾶν, μίαν ἔασογυνέλλαν, ἐν ζουπόνι λινόν, ἐν ζεῦγος ὑποδημάτων καὶ δύο ὑποκάμισο³⁾.

Εἰς τὴν Ἀφήγησιν τοῦ Κρητὸς στιχουργοῦ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος Σαχλήκη ἀπαντᾷ ἡ λέξις κονοτοσοβάδιν, ἥτις, ὡς ὁ ἐκδότης Παπαδημητρίου εἰκάζει, σημαίνει τὴν βράκαν⁴⁾. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀπλῆ εἰκασία.

Οἱ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣ' αἰῶνος ἐπισκεφθεῖς τὴν Κρήτην Βελον ἐδημοσίευσε περιγραφὴν τῆς κρητικῆς ἀνδρικῆς ἐνδυμασίας μετ' εἰκόνος⁵⁾. Ἀποτελεῖται αὕτη ἀπὸ λευκὸν χιτῶνα (πουκαμίσα), ζωννυμενὸν διὰ πλατείας δερματίνης ζώνης, ἔχούσης πρὸς τὰ ἔμπροσθεν πλατὺν κόμβον· καὶ ἀπὸ ὑποδήματα ὑψηλά, φιλάνοντα μέχρι τῆς ζώνης, εἰς ἣν προσδένονται· ὁ ἀπεικονιζόμενος κρατεῖ τόξον, τρέφει δ' ἐπὶ τοῦ ὄμου φραγέταν πλήρη βελῶν, καὶ εἰς τὸ πλευρὸν ἔχει πήραν⁶⁾. Τὴν αὐτὴν περιγραφὴν τῆς ἐνδυμασίας εὑρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ Δάπτεο.

Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι ὅχι μόνον ἡ βράκα δὲν διετέλεσεν «ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων τὸ γραφικὸν τῶν Κρητῶν ἐνδυμα,» ὡς φρονεῖ ὁ Κ., ἀλλὰ τούναντίον πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακήσεως τοῦ 1669 δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἦτο γνωστὴ εἰς τὸν Κρητας.

¹⁾ J. Jegerlehner ἐν Byzant. Zeitschrift 1904 σ. 464-6.

²⁾ G. Gerola. Monumenti Veneti nell' Isola di Creta. Venez. 1905-1908

³⁾ Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Τ' σ. 656.

⁴⁾ Στεφάνου Σαχλήκη, Ἀφήγησις παράξενος, ἐκδ Συν. Παπαδημητρίου, Odessa 1894 στ. 186 σ. 22. Βλ. καὶ σ. 146-7.

⁵⁾ Belon, Les observations de plvsievrs singvlaritez, 1555 κεφ. 20 φ. 38.

⁶⁾ Τόξον ὃς ὅπλον τῶν Κρητῶν ἀναφέρεται μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (Jeannaraki, Ἀσματα κρητικὰ σ. 7 ἀρ. 10). Καὶ ὁ Δάπτεο κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος κυριώτατον ὅπλον τῶν Σφακιωτῶν ἀναφέρει τὸ τόξον.

Παραδόσεις, παραμύθιον.

Αὐτ. Ἐτ. Β' σ. 1650-2. Δ. Α. Χατζηγιάννη Θεσσαλικαὶ παραδόσεις.

Ο αὐτὸς συλλογεύς περὶ οὐ ἀνωτέρῳ (σ. 656 κέ.) ἔγινε λόγος, δημοσιεύει μὲ τὴν αὐτὴν ἀπεραντολογίαν τρεῖς παραφράσεις δημιωδῶν παραδόσεων καὶ παραμύθιων. Περὶ τοῦ πρώτου, τοῦ μύθου τῆς μεταμορφώσεως τῆς βάτου, τῆς νυκτερίδος καὶ τοῦ λάρου, διελάβομεν ἀνωτέρῳ σ. 405-6. Ο μῦθος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Αἰσώπειος 306 Halm, καὶ φαίνεται μᾶλλον, ὡς καὶ ἄλλαχοῦ παρετηρήσαμεν, ἀπλῆ παράφρασις αὐτοῦ, διὰ τῶν λογίων μεταδοθεῖσα εἰς τὸν λαόν.

Τὸ δεύτερον εἶναι παραμύθιον, περὶ πιωχοῦ χωρικοῦ ἐν παντὶ ἀτυχοῦντος, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς τύχης του, ἐλπίζων νὰ κατορθώσῃ μεταβολὴν αὐτῆς. Ἐπὶ κορυφῆς ὅρους εἴδεν ὅτι ἡ τύχη του ἦτο κρήνη, ἔξ ής δὲ λίγον ἀπέσταξεν ὕδωρ, ἐνῷ ἔξ ἄλλων κρηνῶν, συμβολίζουσῶν ἄλλων ἀνθρώπων τὰς τύχας, ἐργεεν ἀφιθονώτατον. Μαθὼν πλέον δποία ἦτο ἡ τύχη του, ἥθέλησε νὰ μεταβῇ εἰς τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ τὸν βεβαιώσῃ ὅτι ἡ τύχη αὐτοῦ εἶνε ἀνεξάντλητος. Ο δὲ βασιλεύς, συμπαθήσας διέταξε νὰ τῷ δοθῶσι δύο πινάκια ζωμοῦ (,), εἰς ὃν τὸ ἔτερον ἐνεβλήθησαν φλωρία. 'Αλλ' ἀκριβῶς τοῦτο ἔδωκεν ὁ ἀτυχῆς εἰς φύλον, διὸ συνήντησε. Πληροφορηθεὶς δὲ ταῦτα ὁ βασιλεύς, διέταξε νὰ τεθῶσι δύο σακκίδια πλήρη χρυσῶν νομισμάτων εἰς καταφανῆ θέσιν γεφύρας, δι' οὓς παρήγγειλεν εἰς τὸν ἀτυχῆ γεωργὸν νὰ διέλθῃ, κομίζων ἐπιστολὴν εἰς ἄνθρωπον εὑρισκόμενον εἰς τὴν ἑτέραν ὅχθην τοῦ ποταμοῦ. 'Αλλ' ὁ χωρικὸς φθάσας πρὸ τῆς γεφύρας ἔκλεισε τοὺς δφθαλμούς, θέλων νὰ λάβῃ πεῖραν τοῦ πῆς διέρχονται οἱ τυφλοὶ τὰς γεφύρας. Τρίτη δὲ ἀπόπειρα τοῦ βασιλέως, δπως βοηθήσῃ τὸν ἀτυχῆ ἔφερε τὸν θάνατον αὐτοῦ. Διότι τὸν ἔκαλεσε νὰ μετάσχῃ ἀγῆνος δίσκου, εἰς διὸ εἶχε δεξιότητα, ἀλλ' ὁ δίσκος βληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀτυχοῦς προσέκρουσεν εἰς τοῖχον καὶ ἐπιστραφεὶς τὸν ἐτραυμάτισε θανασίμως.

Τὸ παραμύθιον τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παραμύθιων, περὶ τῶν ἀτυχῶν, οἵτινες πορεύονται δπως εῦρωσι τὴν μοιράν των καὶ ἐπιτύχωσι μεταστροφὴν αὐτῆς ἢ μάθωσι τὸν λόγον τῆς διηγεοῦς δυστυχίας των. Παραπλησία εἶναι καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ με-

σαιωνικοῦ ποιήματος «Λόγου παρηγορητικοῦ περὶ εὐτυχίας καὶ δυστυχίας.»¹⁾ Συνήθως τὰ τοιαῦτα συνδέονται μετὰ τῶν ἐπεισοδίων τῶν ἀνεξηγήτων θεαμάτων, ὡν τὴν ἔξήγησιν μανθάνουσιν οἵ ἀτυχεῖς ἐν τῇ κατοικίᾳ τῆς Μοίρας.²⁾ Ἐνίστε καταλήγουσιν εἰς εὐτυχίαν, τῶν ἀτυχῶν ἐπιτυγχανόντων τὴν διόρθωσιν τῆς μοίρας των,³⁾ συνήθως δ' ὅμως ἀποδεικνύεται τὸ ἀμετάκλητον τῆς ἐφάπαξ καθορισθείσης τύχης τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ προκείμενον παραμύθιον εἶναι ἀτελὲς καὶ κακῶς ἔκτεθειμένον, ἐλλείπει δ' ὁ προσήκων λόγος τῶν ἐπεισοδίων αὐτοῦ. Παραλλαγὴ αὐτοῦ καλλίστη ἐκ Λέσβου ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Kretschmer^{4).}

Τρίτον δ' ἀναφέρει δύο παραδόσεις, συνδεομένας πρὸς τὰ ἔρειπα τῆς ἀρχαίας πόλεως Εὔνδριον, τὴν ὃποιάν ἀνορθογράφως γράφει Εὐνίδριον. Ποῦ ἔκειτο δ' ὅμως ἡ ἀρχαία αὕτη πόλις δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἀλλ' ὁ συλλογεὺς προτιμᾶ νὰ εἶναι ἀσαφῆς καὶ ἀοριστολόγος ἢ νὰ ὁριάνῃ τὰς καθαρευούσας σελίδας του μὲ χυδαίας σημερινὰς τοπωνυμίας. Ὅποδέτομεν ὅτι πρόκειται περὶ τῶν τοῦ λόφου Κτοῦρι ἔρειπίων, μεταξὺ τῶν χωρίων Σιμικλῆ καὶ Δεμερλῆ, διότι ταῦτα κεῖνται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ σημερινοῦ δήμου Εὔνδριον. Πλησίον τῶν ἔρειπίων εἶναι μικρά, ἀλλὰ βαθυτάτη λίμνη, ἥς τὰ ὕδατα ἰσχυρῶς περιιδυνταί. Οὕτε ἄνθρωπος οὕτε λέμβος δύνανται νὰ ἐπιπλεύσωσιν εἰς τὰ ὕδατα αὐτῆς, διηγοῦνται δὲ ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ τουρκοκρατίας τουρκαλβανὸς κυνηγός, τολμήσας νὰ εἰσέλθῃ ὅπως συλλάβῃ πτηνὸν πεσὸν ἐν αὐτῇ ἐπνίγη, ἦν καὶ ἵτο δεινὸς κολυμβητής.— Ἰσως περὶ τῆς λίμνης ταύτης φέρεται τις παράδοσις, δομοία πρὸς τὰς ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος γνωστὰς περὶ ἀπάτων λιμνῶν καὶ βουλιαγμένων τόπων^{5).}

Ἐπίσης διηγοῦνται ὅτι τὰ ἐν τῇ λόφῳ ἔκεινων ἀρχαῖα τείχη ἐκτίσθησαν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὰ κυκλώπεια τείχη τῆς δίωρον

¹⁾ Σπ. Π. Λάμπρου, Romans grecs σ. 289 κέ. N. Ἐλληνομν. τ. Γ' σ. 407 κέ.

²⁾ E. Kuhn, Zur byzant. Erzählungslitteratur ἐν Byz. Zeitschrift τ. IV σ. 246 κέ.

³⁾ Πολίτου, Νεοελλην μυθολ. σ. 224.

⁴⁾ Kretschmer, Der heutige lesbische Dialekt, Wien 1905 σ. 536 - 8.

⁵⁾ Βλ. Παραδόσ. σ. 62. 702.

ἀπεχούσης Φαρσάλου. Οἱ δὲ κτίσαντες αὐτὰ ἐργάται ἦσαν τόσον ὁωμαλέοι, ὡςτε «διὰ φωνῶν μὲν μεθ' ὅλην τὴν ἀπόστασιν συνεννοοῦντο πρὸς ἄλλήλους, ἀντίλλασσον δὲ καὶ τὰ ἐργαλεῖα ἀμοιβαίως διὰ γυμνῆς χειρὸς ὁπτοντες αὐτὰ ἀπὸ τοῦ μὲν (!) εἰς τὸ ἔτερον ὅρος.» — Περὶ δημοίων παραδόσεων βλ. Παραδόσ. ἀρ. 93 καὶ σ. 731.

'Ερωτόκριτος.

Αὔτ. σ. 1938-1947. *Sven Oftedal*, *'Ερωτόκριτος καὶ οἱ κριταὶ του.*

Ο Νορβηγὸς καθηγητὴς *Sven Oftedal* εἰς τὴν ἑλληνιστὶ γραφεῖσαν πραγματείαν του ταύτην ἔξελέγχει ἐπισταμένως τὰς περὶ Ἐρωτοκρίτου κρίσεις ἄλλοδαπῶν καὶ Ἑλλήνων λογίων, μάλιστα τοῦ Leake (1814), Brandis (1842) καὶ A. P. Τραγκαβῆ (1877. 1884). Ἡ ἀνασκευὴ τῶν πλημμελῶν γνωμῶν καὶ ἡ κατάδειξις τῶν καλλονῶν τοῦ ποιήματος μαρτυροῦσιν ἐμιθριθῆ μελέτην καὶ πληρεστάτην κατανόησιν αὐτοῦ. Ἐν τέλει δ' ὑποδεικνύει τὴν ἀνάγκην κριτικῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ μετὰ γλωσσαρίου. «Τούτου γενομένου δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία», παρατιθεῖ, ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο, πλῆρες ζωῆς καὶ κινήσεως, δροσερὸν καὶ ποικίλον ὡς τὰ βουνὰ καὶ ἡ θάλασσα τῆς Κρήτης, «θὺν εῦρῃ ταχεῖαν ἀναγνώρισιν καὶ πολλοὺς καλλιεργητὰς καὶ εἰς τῶν Εὐρωπαίων λογίων τὸν κόσμον. Νέον φῶς ἀναμφιβόλως θὰ ὁρθῇ τότε ἐπὶ τὴν ζωτικότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν διανοητικὴν ἱκανότητά του νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς ποικίλοντας τύπους τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ γηησίως ἑλληνικοῦ, τοῦ πανανθρωπίνου».

"Αμφισσα. Ἐβδομαδιαία πολιτικὴ ἐφημερίς. Ἐν Ἀμφίσσῃ 1909.

Προτροπαὶ εἰς λαογραφικὰς ἐργασίας.

Ἄρ. 291, 14 Νοεμβρίου. **Θόας Μακαρεύς**, *'Ορθαὶ ἵδεαι πρὸς ἐνίσχυσιν.*

Σκοπὸς τοῦ γράφοντος εἶναι νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐπ' ἐσχάτων παρατηρουμένην ἐν Ἀμφίσσῃ τάσιν πρὸς λαογραφικὰς ἐργασίας, προτρέπων θερμῶς τοὺς νέους ν' ἀσχολῶνται μετὰ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ εἰς ταύτας, μὴ ἀποθαρρυνόμενοι ἐκ τῶν παρατηρήσεων, ὅτι εἶναι χρεία πρὸς τοῦτο εἰδικωτέρας παρασκευῆς καὶ ἐπιστημονικωτέρας μορφώ-

σεως. Διότι ἡ εύσυνείδητος καὶ ἀκριβῆς καταγραφὴ τῶν μνημείων τοῦ λόγου καὶ ἡ σαφῆς περιγραφὴ τῶν κατὰ πάραδοσιν πρᾶξεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ λαοῦ εἰναι ἐφόδια ἐπαρκῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ διασωθῇ ἀπὸ τῆς ἔξαφανίσεως πολύτιμον λαογραφικὸν ὑλικόν, ὅπερ οὕτω συλλεγόμενον δύναται μετ' ἐμπιστοσύνης νὰ χρησιμοποιήσῃ ἡ ἐπιστήμη. Αἱ προτροπαὶ τῆς ἀμφισσαίας ἐφημερίδος φαίνεται, ὅτι ἀπευθύνονται εἰς ὅμαδα φιλοτίμων νέων, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς λαογραφικὰς συλλογάς, ἀπαρτίσαντες ἐν Ἀμφίσῃ λαογραφικὸν σύνδεσμον πρὸς κοινὴν συνεργασίαν.

Κόδυος. Δεκατενθήμερον εἰκονογραφημένον περιοδικόν. Σμύρνη 1909.

Παραμύθια καὶ παραδόσεις.

Σ. 138-140. 153-6. 174-5. 209-211. 229 231. 250-2. 265-7.

278-9. **Μπάμπη Ἀννίνου,** Σημεῖα καὶ τέρατα.

Διάλεξις περὶ τῶν ψειδολόγων διηγήσεων, εἰς ἃς συγκαταλέγει ὁ συγγραφεὺς καὶ τοὺς μύθους, τὰ παραμύθια καὶ τὰς παραδόσεις. Ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων παραδόσεις καὶ συναξάρια περὶ δρακοντοποκτονιῶν, διηγήσεις τινὰς ἐκ τῆς φυλλάδας τοῦ Ἀλεξάνδρου (τῆς ἴστορίας τοῦ Ψευδοκαλλισθένους), τῆς Χαλιμᾶς, τῆς ἀληθοῦς ἴστορίας τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τῶν ἄλλων τοῦ Münchhausen

Μουσικὴ δημοτικῶν ἀσμάτων.

Αὐτ. σ. 258-260. 276-7. **Τρ. Γεωργιάδου,** Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ τὰ δημώδη ἀσμάτα.

Διάλεξις γενομένη ἐν Τραπέζοῦντι, ἐν ᾧ μετὰ πολλοῦ κόμπου λέξεων ἀναπτύσσεται ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἥμιν μουσικὴ «ἴκπαλαι διετήρησε τὴν προσήκουσαν βαρύτητα καὶ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν σημασίαν ἀνάλογον πρὸς τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς ἐποχὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ,» ὅτι «φέρει τὴν φύσιν καὶ τὴν χροιὰν τῶν δημοτικῶν ἥμιν ἀσμάτων,» καὶ ὅτι «εἰς τὴν ὅμογάλακτον αὐτῇ ἀδελφὴν μουσικὴν τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων» πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν «ἔξωτερικὴν ἦ ἄλλως πολιτικὴν λεγομένην μουσικήν», ἢν πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἔχει ἔκαστον ἔθνος.

"Ἡθη καὶ ἔθιμα τραπεζουντίων.

Αὐτ. σ. 324-6. 'Η Τραπεζοῦς. "Ἡθη καὶ ἔθιμα. (ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ)
Οὐράνια Φ. Βουτζινᾶ.

Περιγραφὴ ἔξωτερικῶν τινων ἐκδηλώσεων τοῦ βίου ἐν Τραπεζοῦντι (πρὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τοῖς καφενείοις). Ἡ μεγάλῃ ἐπιπολαιότης τοῦ Γάλλου συγγραφέως, τοῦ δποίου δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα, καταφαίνεται μάλιστα εἰς τὰς περὶ τῶν Ἑλλήνων παρατηρήσεις αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῇ μεταφράσει τὰ τξαμιὰ μετεβλήθησαν εἰς μανσωλεῖα, οἵ σπόνδυλοι τῶν κιόνων εἰς συντρίμματα στηλῶν καὶ οἵ ναργιλέδες εἰς γουργούλιδια.

Αἱ Μοῦσαι. Δεκαπενθήμερον περιοδικὸν ἀνάγνωσμα. Διευθυντής Λεων. Χ. Ζώης. Ἐν Ζακύνθῳ.

'Ο χορὸς τὸ γαστανάκι.

'Ετ. IE' φ. 334, 14. 15 Φεβρ. 1907. σ. 4. Λ. X. Ζ[ώη], Τὸ γαητάνι.

'Απόσπασμα περιγραφῆς χοροῦ τῶν Μαριαννῶν νήσων τοῦ καλουμένου ἐν Ἰσπανίᾳ εἰ palo vestito y desundo (ὅ ἐνδυόμενος καὶ ἀπεκδυόμενος ἴστος), ὅπερ ἐξ Ἰταλικῆς μεταφράσεως τοῦ Voyage autour du monde τοῦ J. Arago μετέφρασεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁ Ἀριστ. Καψοκέφαλος. Ὡς δρῦς παρατηρεῖ ὁ Ζώης, ὁ χορὸς οὗτος εἶναι δμοιότατος πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ καλούμενον Γαζτάνι, ὃστις ἄλλοτε συνηθέστατος ὥν κατὰ τὰς ἀπόκρεως περιέπεσεν ἀπό τινων ἐτῶν εἰς ἀχρηστίαν. 'Ο χορὸς δὲ τῆς Ζακύνθου εἶναι αὐτὸ τὸ γνωστότατον ἐν Ἀθήναις Γαζτανάκι τῶν ἀπόκρεων.

Δημοτικὸν ἄσμα ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη.

Αὐτ. ἀρ. 350 σ. 2-3. Θ. N. Φιλαδελφέως 'Ο Κολοκοτρώνης ποιητής.

'Αξιολογωτάτη ἀνακοίνωσις ἐπεισοδίου τοῦ βίου τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, διαφωτίζουσα καὶ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας τῶν κλέφτικων τραγουδῶν καὶ τὰ κατὰ τοὺς ποιητὰς αὐτῶν. Ἐκ τούτου γίνεται κατάδηλον τὸ καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν ὅτι τὰ κλέφτικα ἄσματα

εἶναι σύγχρονα τῶν γεγονότων, ἄτινα ἀφηγοῦνται καὶ πολλάκις ἐποιοῦντο ὑπ' αὐτῶν τῶν ἡρώων τῶν ὑμνουμένων πράξεων ἢ τῶν περὶ αὐτούς. Ἐλήφθη ἐκ διηγήσεως τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη, ὅστις εἶχε καταγράψη αὐτολεξεὶ καθ' ὑπαγόρευσιν γραίας ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἡ διηγησὶς ἔχει ως ἔξης:

« Ἡταν Λαμπρὴ ἀνήμερα, ἥταν ὁρδοῦντα συντρόφοι καὶ ἦτον εἰς τὸ μεγαλύτερο βουνὸ τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ ἡμέραις τοὺς εἶχαν εἴδηση δοσμένη, ὅτι θὰ πάνε ἀλυσοδεμένους ἐκατὸν πενήντα ἀνθρώπους. Ἐδιαμοίρασα, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, τοὺς μισοὺς συντρόφους εἰς τὸ ἄλλο βουνό, ἔβαλα τὰ καραούλια μὲ μεγάλη πρόβλεψη διὰ νὰ κάμωμε τὴ Λαμπρὴ μας ἀσφαλισμένοι. Ἐδιαμοιρασθήκαμε λοιπὸν καὶ τοὺς εἶπα : "Ε, ἀδελφοὶ χριστιανοί, νὰ εἴμασθε συγκεντρωμένοι, ὅχι, ὅχι ποῦ μᾶς ὀνομάζουν οἱ ἀρχοντες καὶ τὸ γουναρικὸ κλέφταις, νὰ ἐλευθερώσουμε τοὺς ζωντανούς. "Αν θέλετε νὰ μ' ἀκούσετε, νὰ κρεμάσωμε τὰ χαμαλιά μας εἰς τὰ ἔλατα αὐτὰ εἶναι ἡ ἐκκλησία μας, ἡ Λαμπρὴ μας, καὶ νὰ ἀσπασθοῦμεν καὶ νὰ ἐλευθερώσουμε τοὺς ἀδελφούς μας, ποῦ πάνε νὰ τοὺς φυλακίσουν διὰ παντὸς εἰς τὰ δεσμά. Ἀπάνω ποῦ καθήσαμε νὰ φάμε, εἶπα πάλε· ἀν εἴμαστε ἀδελφοί, νὰ χύσωμε τὸ αἷμα μας διὰ τοὺς ἀδελφούς μας. Πρῶτα τοὺς ὠρμήνευσα μιλητά, ἔπειτα τὸ ἔκαμα καὶ τραγοῦδι, καὶ τοὺς τὸ ἐτραγούδησα.

Καλὴ τρῶμε καὶ πίνομε καὶ λιανοτραχγουδοῦμε.

Πουλάκι ἐπῆγε κ' ἔκατσε ἀπάνου 'ς τὸ τραπέζι.

Δέν ἔκελάγδει σὰν πουλί, δὲν ἔλεε σὰν ἀνδόνι,
μόν' ἔκελάγδει κ' ἔλεε ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.

5 «Καλὴ τρῶμε καὶ πίνομε καὶ λιανοτραχγουδοῦμε,
δὲν κάνομε κ' ἔνα καλό, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μας,
νὰ πάμε νὰ φυλάξωμε τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,

όποιο περνάει ὁ Βόιβοδας μὲ τοὺς ἀλυσωμένους;»

10 Πρῶτο ντουφέκι ποῦ δηξαν, βγαίνουν οἱ σκλαβωμένοι
σκοτώσκη τὸν Βόιβοδα, βγαίνουν οἱ σκλαβωμένοι.

« Ἀπάνου ποῦ ἐκόψανε τ' ἀρνιὰ τὰ ψημένα, δ Θεὸς τοὺς ἐπῆγε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐκτύπησαν ἐλαβώθηκε ἔνας πρῶτος ἀπὸ τὰ παλληκάρια, ἐσκοτώθη ἔνας πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ πῆραν τὸ κεφάλι του. Ἐκαμαν πόλεμο. Ἡσαν δύο χιλιάδες στρατιῶ-

ται. 'Απὸ τοὺς Τούρκους ἔσκοτώθησαν ὁγδοῆντα ἑπτά. Μᾶς βοήθησε, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ Παναγία ἡ Θεοτόκος καὶ ἡ καθαριότητά μας, ὅπου ἐπίγαμε νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἀδελφούς μας.'

Τοῦ ἄσματος τούτου φέρονται δύο παραλλαγαὶ παρὰ Λελέκω (Ἐπιδόρπιον, 'Αθ. 1888 σ. 47-8) καὶ ἑτέρα ἡπειρωτικὴ (ἐν Ζωγραφ. ἀγῶνι σ. 84 ἀρ. 48).

Τὰ νέα γεωπονικά ἡτοι γεωργικὸν περιοδικὸν ὅργανον τῆς 'Ενώσεως τῶν Ελλήνων γεωπόνων. 'Εν 'Αθ. "Ετ. Γ' 1908.

'Ἄρ. 27 σ. 422-3. I. ΙΙ Σταματούλη, Δημώδης μετεωρολογία.

'Ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ ἀρθρῷ ὁ Σταματούλης περισυνήγαγεν ἵκανάς τὸν ἀριθμὸν ἐμπειρικὰς παρατηρήσεις καὶ δοξασίας τῶν ἀγροτῶν, τῶν ποιμένων καὶ τῶν ναυτικῶν περὶ σημείων τῶν μεταβολῶν τοῦ καιροῦ. 'Η συλλογὴ τῶν δημωδῶν μετεωρολογικῶν κανόνων πολλὴν ἔχει ἀξίαν, διότι τινὲς μὲν τούτων εἶναι ἀκριβεῖς καὶ ἔχουσι πρακτικὴν χρησιμότητα,¹⁾ ἄλλοι δ' εἶναι περιλείμματα ἀρχαιοτάτων παρατηρήσεων, καὶ θὰ ἡτο διδακτικωτάτη ἡ ἀντιπαριθολή αὐτῶν πρὸς δημόσιας δοξασίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, δν πολλαὶ περισώθησαν πρὸ πάντων εἰς τὸ σ' ἀπόσπασμα τοῦ Θεοφράστου «περὶ σημείων ὑδάτων καὶ πνευμάτων καὶ χειμώνων καὶ εὐδιῶν», καὶ παρὰ τῷ Αἴλιανῷ (Ζ. ἴστ. Ζ' 7. 8). 'Αλλαι πάλιν εἶναι ἀπόρροια δεισιδαιμόνων παραστάσεων, τῶν δοποίων πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ λόγος. Μεταγράφοντες ὥδε τὸ ἐν τοῖς Νέοις γεωπονικοῖς συγκομισθὲν ὑλικόν, ὑποσημειοῦμεν ὅσα παράλληλα ἥδυνήθημεν νὰ παρατηρήσωμεν, εὐχόμεθα δ' ἵνα καὶ ἄλλοι μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα τοῦ Σταματούλη, ὅπως καταρτισθῇ ὡς ἔνεστι πληρεστάτη συλλογὴ τῶν παρὰ τῷ ἐλληνικῷ λαῷ φερομένων μετεωρολογικῶν κανόνων.

«Βλέποντες χρόνον τινὰ πρὸ τῆς βροχῆς γαλᾶς ἔνούσας διὰ τῶν ποδῶν τὸ τρίχωμα τῶν ἄνω χειλέων²⁾, τοὺς χοίρους σκιρτῶντας ἀτά-

¹⁾ Βλ. *Al. Yermoloff, Die Landwirtschaftliche Volksweisheit*, Leipzig 1905 τ. I σ. 1 κέ.

²⁾ 'Η δοξασία, διτὶ ἡ γάτα νιπτομένη σημαίνει βροχὴν εἶναι πανελλήνιος. 'Ἐν Λέσβῳ πιστεύουσιν προσέστι διτὶ ὁ ἄνεμος θὰ πνεύσῃ ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου είναι ἐστραμμένη (*Georgeakis et Pineau, Folk-lore de Lesbos* σ. 339). Σημεῖον

κτιως ἡ τοὺς σπουργίτας ἐπιστρέφοντας προώρως ἐκ τῶν ἀγρῶν, ἥ περιπετομένους εἰς πολὺ μικρὰν ἀκτῖνα ἀπὸ τὴν φωλεὰν τῆς διανυκτερεύσεως λέγουσι τὴν ἔχουμε ἡ καρέρα τὴν βροχήν. Ἀκούοντες τοὺς πετεινοὺς κράζοντας ἀφ' ἐσπέρας, λέγουσι θ' ἀλλάξῃ ὁ καιρός, ἐννοοῦντες ὅτι ἀν ἐπικρατῶσι βροχαὶ θά διακοπῶσι καὶ τάναπαλιν. "Αν κατὰ τὰς μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἥλιου ὕρας παρατηρήσωσι πρὸς τὸ βρόειν μέρος τοῦ ὁρῶντος ἀναλαμπὰς ἀστραπῶν, λέγουσι τὴν ἔχουμε ποῦ τὴν ἔχουμε τὴν βροχήν. "Αν ἀκούσωσι τὸν φρῦνον ἄδοντα, λέγουσι θὰ βρέξῃ, καὶ ἐρωτώμενοι πᾶς τὸ γνωρίζουσιν ἀπαντῶσι τὸ εἰπε ἡ ξερόβουνζα¹). Ποιμένες ἀγραυλοῦντες ιδίως κατὰ τὸ θέρος προμαντεύουσιν ἐπικειμένην βροχὴν καὶ ζητούμενον τοῦ λόγου τῆς γνώσεως ἀπαντῶσι ὁρτησα τὸ ἄρβδι μου καὶ μοῦ τὸ εἰπε, καὶ ἐννοοῦσι διὰ τούτου, ὅτι ἐπὶ τῆς στιλπνῆς ἐπιφανείας τῆς ποιμενικῆς αὐτῶν ὁράβδον παρετήρησαν ποιάν τινα ὑγρασίαν ἥ δρόσον²). Ωσαύτως κατὰ τὸ θέρος παρατηροῦντες μικρὸν νέφος ἐπὶ κορυφῆς ὅρους πάντοτε ἐκ τῆς μὴ ὑψηλοτέρας ὁροσειρᾶς λέγουσι· καλῶς νὰ τὴ δεχτοῦμε

προσεχοῦς βροχῆς θεωροῦσιν ἐπίσης τὸ νίνυμον τῆς γάτας καὶ οἱ Ἀλβανοί (*Hahn, Alban. Studien I*, 158), καὶ οἱ Γάλλοι (ἐν *Menton: Revue des trad. popul. t. IX σ. 332.* ἐν *Bearn: aut. t. VI σ. 154*). Τούναντίον ἐν *Stockerau* τῆς Κάτω Λύστριας πιστεύεται, ὅτι τοῦτο σημαίνει εὐδίαν (*Pfeiffers' Germania* 1875 τ. XX σ. 349). 'Ἐν Γερμανίᾳ δ' ὑπολαμβάνεται ὡς μηνῦν τὴν ἔλευσιν ξένουν (*Wuttke, der deutsche Volksaberglaube* 3 ἑκδ. § 271 σ. 200. *Grimm, Deutsche Mythol.* 4 ἑκδ. τ. III σ. 437, 72).

¹) Τὸ κοινὸν ὄνομα τοῦ φρύνου ξεροβοῦζα φαίνεται ἐπιχωριάζον ἐν Κορινθίᾳ τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι πιθανώτατα ἡ ἀρχαία λέξις βῦζα. "Ἀλλα ὄνόματα τοῦ φρύνου εἶναι ἀσκονθάζα, μπονσάκα ἐν Ζακύνθῳ, μπράοκα (βλαχικὴ λέξις) καὶ ἐν Ὁφει τοῦ Πόντου φουρνό (ἐκ τοῦ ἀρχ. φρῦνος). "Ο γράφας ἐν τῷ Ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ τὸ ἄρθρον φρύνος λέγει ὅτι κοινὸν ὄνομα τοῦ ζώου εἶναι φροννή (δηλονότι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀρχαῖον φρύνη), ἀλλ' οὔτε ἐγὼ ἤκουσα τὸ ὄνομα τοῦτο, οὔτε μαρτυρεῖται καθ' ὅσον γινώσκω ὑπ' ἄλλου — Περὶ δὲ τῆς φωνῆς τοῦ φρύνου ὡς σημείου βροχῆς πρβλ. Θεόφρ. ἀπ' σ' 15: «καὶ φρύνη λουομένη καὶ βάτραχοι μᾶλλον ἄδοντες σημαίνουσιν ὕδωρ. — καὶ βάτραχος ἐπὶ δένδρον ἄδων ὕδωρ σημαίνει» καὶ *Πλουτάρχ.* πότερα τῶν ζώων φρονιμώτ. 34 σ. 982 Ε: «οἱ βάτραχοι) λαμπρύνουσι τὴν φωνὴν ὑετὸν προσδεχόμενοι καὶ τοῦτο σημεῖον ἐν τοῖς βεβαιοτάτοις ἐστίν.»

²) Πρὸς τὰς τοιαύτας προγνώσεις συναφῆς φαίνεται ἡ παροιμία. «Κάποιος δὲν είχε κανένα κ' ἐρωτοῦσε τὸ ἄρβδι του,» ἡς φέρονται παρὰ τῷ λαῷ πολλαὶ παραλλαγαὶ. (Ἐν τῷ ἀνεκδότῳ μέρει τῶν παροιμῶν μου λ. ὁμιλ. ἀρ. 16. 63).

τὴ βροχὴ¹). Ἐπὶ τῇ ἀθρόᾳ ἀφίξει ἡ διελεύσει τῶν μεταβατικῶν πτηνῶν, κοράκων, νησσῶν, ἵκτιδων (;) λέγουσι· θά χονμε βαρυχειμωνιά²). "Οταν περὶ τὸν δίσκον τῆς σελήνης σχηματίζηται ἄλως, λέγουσιν ἀέρα θά βγάλῃ.³) "Οταν ἡ μήνη τῆς νέας σελήνης ἀναφαίνηται ἐκ τῶν κάτω, λέγουσι δίπλα τὸ φεγγάρι, ὁρθὸς ὁ καραβοκύρης, ἐννοοῦντες ἐπικειμένους ἀνέμους, ἔνεκα τῶν ὅποιων πρέπει νὰ ἀγρυπνῇ ὁ πλοίαρχος· ὅταν δὲ ἡ μήνη ἀναφαίνηται ὁρθία, λέγουσιν ὁρθὸ τὸ φεγγάρι, δίπλα ὁ καραβοκύρης, ἐννοοῦντες ὅτι θὰ ἐπικρατήσῃ νινεμία.⁴) Προκειμένου δὲ περὶ σελήνης λέγουσιν ὅπως μπῆκε τὸ τὸ φεγγάρι, ἔτσι θὰ βγῆ, ἐννοοῦντες ὅτι ἀν τὸ πρῶτον τέταρτον τῆς σελήνης εἶναι βροχερόν, ἔχοικόν ἡ ἐπικρατῆ γαλήνη ἡ τρικυμία, καὶ⁵ ὅλον τὸν μῆνα θέλει ἐπικρατήσῃ ἡ αὐτὴ ἀτιμοσφαιρικὴ κατάστασις. Ἐπίσης παρατηροῦντες εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν τὴν ἐμφάνισιν δελφίνων ἐν γαλήνῃ, λέγουσι θὰ βγάλῃ ἀέρα ἡ θά σηκωθῆ ἀέρας⁵). Ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἀν κατὰ τὴν νύκτα ἐπικρατῆ

¹) Πρβλ. Θεόφραστ. αὐτ. 45: «Ἐὰν ἐπὶ κορυφῆς ὁρους νέφος ὁρθὸν στῇ χειμῶνα σημαίνει.»

²) Πρβλ. αὐτ. 17: «καὶ θέρους ὅταν πολλοὶ ἀθρόοι φανῶσιν ὅρνιθες οἱ βιοτεύουσιν ἐν νήσῳ ὕδωρ σημαίνουσι.» *Alliav.* Z' ἴστ. Z' 7: «φανέντες δὲ ὅρνιθες πολλοὶ μὲν τὸν ἀριθμόν, λευκοὶ δὲ τὴν χρόαν, χειμῶν ὅτι ἔσται πολὺς ἔκδιάσκοντος.»

³) Καὶ κατὰ τὸν Θεόφραστον (ἀπ' σ' 31): «αἱ ἄλωνες περὶ τὴν σελήνην πνευματώδεις μᾶλλον ἡ περὶ τὸν ἥλιον.» Ἐν δὲ ταῖς εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ἀποδιδομέναις δόξαις φέρεται καὶ αὐτὴ: «ταύτης δὲ (τῆς ἄλω) τὴν μὲν ἐπιμένουσαν ὑετὸν σημαίνειν, τὴν δὲ διασπασθεῖσαν πνεῦμα. τὴν δὲ μαρανομένην εὐδίαν.» (*Στοιβ.*, Ἐκλογαὶ φυσ. A' λ' 2 = *Diels, Doxographi Graeci* σ. 455). Κατά τινα δὲ πελοποννησιακὴν παροιμίαν «τὸ ἀλῶν τοῦ φεγγαριοῦ» σημαίνει ἀμφότερα, εἴτε ὕδωρ εἴτε ἄνεμον. (Ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμ. λ. φεγγάρι 17). «Ἀλλη δ' ὅμως παροιμία διδάσκει ὅτι τοῦ ἥλιον μὲν ὁ κύκλος σημαίνει ἄνεμον, τῆς δὲ σελήνης βροχὴν (αὐτ. λ. ἥλιος 61)· καὶ πρὸς ταύτην συμφωνοῦσι καὶ παροιμίαι ἄλλων λαῶν (ἰταλικαὶ, καταλανική, γερμανική).

⁴) Πλεῖσται φέρονται περὶ τούτου παροιμίαι ἑλληνικαὶ καὶ ιταλικαί. (Ἐν ταῖς ἐμαῖς Παροιμ. λ. φεγγάρι ἀρ. 4. 10. 12. 13. 14. 19. 20). Πρβλ. Θεόφραστ. ἐνδ. ἀν. 27. 38: «τὸ σελήνιον ἐάν ὁρθὸν ἡ μέχρι τετράδος καὶ εἰ εὔκυκλον χειμάσει μέχρι διχοτίμου.» "Ἄλλας παρατηρήσεις ἀρχαίας τοῦ Ἀράτου (παρὰ Γερμίνῳ) περὶ τούτου βλ. παρὰ *Αἰγανήγη*, 'Η πρόγνωσις τοῦ καιροῦ ἐν Μελέτῃ 1907 σ. 606-7.

⁵) Πρόγνωσις παραπλησία φέρεται καὶ παρὰ Θεοφράστῳ (τ' 19): «δελφίς παρὰ γῆν κολυμβῶν καὶ ἀναδυόμενος πυκνὰ ὕδωρ σημαίνει». Κατὰ δὲ τὸν Λου-

αἰθρίᾳ, λέγουσιν ἀφ' ἑσπέρας, ἂν ξημερώσῃ ξαστεριὰ θὰ πέσῃ πάγος ποῦ θὰ ψηθοῦν τὰ φίδια¹⁾.»

Μνημονεύει προσέτι ὁ Σταματούλης καὶ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἔξ πρώτων ἡμερῶν τοῦ Αὐγούστου, τὰ καλούμενα μερομήνια, ἃς οἱ νομαδικῶς βιοῦντες ποιμένες τηροῦσιν ἀπορρήτους καὶ προλέγουσι γενικῶς φέτος θά χονμε βαρυχειμωνὰ ἢ θὰ βρέξῃ λίγο ἢ ὁ χειμῶνας θὰ εἴναι καλός. Περὶ τούτων δ' ὅμως δὲν προσθέτει πλείονα, διότι, ὡς λέγει εὐλόγως, «αἱ τοιαῦται προρρήσεις, πάντοτε ἀμφίβολοι, δὲν βεβαιοῦνται ὑπὸ τῆς πείρας, οὕτε στηρίζονται ἐπὶ τῶν νόμων τῆς φυσικῆς, ὡς στηρίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ προρρήσεις ἐπὶ τῶν κατοικιδίων ζώων κτλ.» Περὶ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν κατὰ τὰς ἔξ πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου διέλαβον ἐκτενῶς ἐν Παροιμ. τ. Β' σ. 621-6, περὶ δὲ τῶν συναφῶν πρὸς ταύτας δοξασιῶν περὶ Δριμῶν αὐτ. σ. 631.

Χριστιανικὸν φᾶς δεκαπενθήμερον περιοδικὸν θρησκευτικὸν καὶ κοινωνικόν. Διευθυντής Ἀγαθάγ. Νινολάκις ἀρχιμανδρίτης. Ἐν Χανιοῖς, 1909.

Δεισιδαιμονία

*Ετος Β' ἀρ. 53 σ. 19-21. Δεισιδαιμονία.

Ο συγγραφεύς, διδάσκων ὅτι ἡ δεισιδαιμονία, ἐκπηγάζουσα ἐκ παχυλῆς ἀμιθείας καὶ ἐλλείψεως ἀληθοῦς χριστιανικῆς μορφώσεως, ἀποτελεῖ ὄνειδος καὶ ὑβριν εἰς τὸν χριστιανισμόν, καταλέγει δλίγα παραδείγματα δεισιδαιμονιῶν, ὡν τινα ἐκμεταλλεύονται καὶ ἰερεῖς ἀνάξιοι τοῦ ὄνόματος αὐτῶν. Τοιαῦτα εἴναι ἡ πίστις εἰς τὰ θαύματα, τὰ ὄποια ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ποιῇ αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ εἰκὼν ἀγίου.

κανόν (V, 552) τὰ σκιρτήματα τοῦ δελφῖνος προκαλοῦσι τρικυμίαν. "Αλλως ὁ Ἀρτεμίδωρος (Ὀνειροκρ. B, 16): «ὅπου ἐπέρχεται (δελφίν), ἐκεῖθεν πνευσόμενον ἄνεμον σημαίνει». Ο δὲ Μανουὴλ Φιλῆς (Z. Ιδιοτ. στ. 1539-1541=Poetae bucol. et didacticī, Didot) λέγει τὸν δελφῖνα προάγγελον οὐρίου ἀνέμου. Προάγγελοι δ' ὅμως τρικυμίας ἐθεωροῦντο οἱ δελφῖνες κατὰ τοὺς μέσους χρόνους (Dante l' Inferno XXII.—Gervasius Tilbur., Otia imperialia III, 63 σ. 981, ed. Liebrecht). Πρὸς τὴν νεοελληνικὴν δὲ πρόγνωσιν ἀντιστοιχεῖ ἡ γαλλικὴ τῶν κατούκων τοῦ Menton: le dauphin près de la côte annonce une tempête. (Rev. des trad. popul. τ. IX σ. 220).

¹⁾ Ἀκριβεστάτη παρατηρησις, στηρίζομένη εἰς λόγον φυσικόν.

Ἐπίσης ἡ συνήθεια τοῦ μαντεύεσθαι διὰ τοῦ κολλήματος νομισμάτων ἐπὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων. «Πολλοὶ δὲ ἀμαθεῖς, καὶ κατ' ἔξοχὴν νεανίδες καὶ γραῦδια, διὰ νὰ βεβαιώθωσιν ἂν τὸ ὑπὲρ αὐτῶν μελετώμενον θὺ ἐπιτύχῃ, εἰσέρχονται εἰς τὸν ναόν, καὶ ἀφοῦ ἀσπασθῶσι τὴν ἐπὶ θαυματουργίᾳ φημιζομένην εἰκόνα, προσκολλῶσι πεντάραν ἢ δεκάραν ἐπὶ τῆς εἰκόνος. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ νόμισμα μείνῃ προσκεκολλημένον ἐπὶ τῆς εἰκόνος, εἶναι σημεῖον, ὅτι ὁ πόθος των θὰ ἐκπληρωθῇ καὶ τότε ἀπέρχονται κατενθουσιασμέναι. Ἐὰν δῆμος τὸ νόμισμα πέσῃ ἐκ τῆς εἰκόνος, εἶναι σημεῖον ἀποτυχίας τοῦ κρυφομελετωμένου καὶ τότε ἀπέρχονται δυσηρεστημέναι καὶ ἀγανακτοῦσαι κατὰ τῆς εἰκόνος.»—Καταλέγει δ' δημοίως εἰς τὰς ἀσεβεῖς δεισιδαιμονίας καὶ τὴν δοξασίαν, ὅτι οἱ ἄγιοι ἐκδικοῦνται καὶ δέρουσιν δσους «δὲν προσέφερον εἰς αὐτοὺς τὸ λεγόμενον τᾶξιμον,» δσους δηλ. δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσι τὴν εὐχήν, τὴν δποίαν ἐν κινδύνῳ ἔκαμαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των. Καὶ τὴν πρόληψιν περὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν, «καθ' ἀς δὲν πρέπει νὰ προβῇ τις εἰς οὐδεμίαν ἐπιχειρησιν, διότι λέγουν θὰ πάθῃ κάτι τι.» Τελευταῖον στιγματίζει, τὴν συνήθειαν, τὴν δποίαν καλεῖ δστεοσκοπίαν¹⁾ καὶ ὡς ἰεροκαπηλείαν χαρακτηρίζει: «Ἀφοῦ συμπληρωθῇ ἔτος μετὰ τὸν θανάτον τοῦ ἀνθρώπου, ἀνοίγεται ὁ τάφος αὐτοῦ,²⁾ καὶ τότε προσέρχεται ὁ δστεοσκόπος ἴερεύς, δστις ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν δστέων πληροφορεῖ τοὺς συμπαρευρισκομένους συγγενεῖς τοῦ θανόντος, ἐὰν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ενρίσκεται εἰς τὴν κόλασιν, ἢ εἰς τὸν παράδεισον. Καὶ ἐὰν μετέβῃ εἰς τὴν κόλασιν, τότε οἱ συγγενεῖς ὀφείλουσι μνημόσυνα καὶ ἔλεημοσύνας νὰ ἔξιλεώσωσι τὸν Θεόν, καὶ τότε τὰ δστᾶ καθαρίζονται, ἢ δὲ ψυχὴ μεταβαίνει ἐκ τῆς κολάσεως εἰς τὸν παράδεισον. Ἄλλοι πάλιν πιστεύουσιν ὅτι τὰ δστᾶ μετὰ τὴν ἀνακομιδὴν πρέπει νὰ ταφῶσιν ἐντὸς τοῦ ἄγιου βῆματος, πλησίον τῆς ἄγιας τραπέζης, διὰ νὰ συγ-

¹⁾ Ο συγγραφεὺς γράφει «περὶ τῆς λεγομένης ὀστεοσκοπίας» ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν πρέπει νὰ ὑπολάβῃ τις, ὅτι τὸ δνομα εἶναι δημῶδες.

²⁾ Συνηθέστερον εἶναι ἡ ἀνακομιδὴ τῶν δστῶν νὰ γίνεται μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τριῶν ἑτῶν ἀπὸ τῆς ταφῆς. Ἐξετάζεται δὲ τότε ἂν ἔλειωσε, ἦτοι ἂν ἔλυθη ἐντελῶς τὸ ἄλλο σῶμα τοῦ νεκροῦ καὶ ἀπέμειναν μόνα τὰ δστᾶ. Ἀν ὁ νεκρὸς εὐρεθῇ ἄλυτος εἶναι ἀπόδειξις ὅτι εἶναι ἀφωρισμένος.

χωρηθῶσιν αἱ ἀμαρτίαι τοῦ ἀποθανόντος. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο πρέπει οἱ συγγενεῖς νὰ πληρώσουν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα χρήματα».

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

'Ερωτόκριτος.

Σχετικῶς πρός τὰ ἐν σ. 21 τῆς *Λαογραφίας*, σημειούμενα ὅτι καὶ ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἡπείρου *'Βίτση* καὶ ἀλλαχοῦ ἀκούεται ἡ λ. *'Ερωτόκριτος* (προφερομένη *'Ρουτόκριτος, Ριτόκριτος*) = εὐειδῆς, ὑπερκαλής, ὡς ἐπίθετον τοῦ νέος, οἷον νιδὸς *ὅντόκριτος*.

'Ἐν Κωνοτανινούπολει

Μ. Δ. ΣΑΡΡΟΣ
Καθηγητὴς

Ἐν τῇ πρώτῃ γυμνασιακῇ τάξει τῆς ἡμετέρας σχολῆς μαθητεύουσι δύο δίδυμοι ἀδελφοὶ ἐκ Κεφαλληνίας, ὁνομαζόμενοι *'Ερωτόκριτος* καὶ *Πολύδωρος* Λυκιαρδόπουλοι. Βεβαίως δὲ ἀνάδοχος αὐτῶν ὡνόμασεν αὐτοὺς οὗτω ἐξ ἐπιδράσεως τῆς ἀναγνώσεως τοῦ *'Ερωτοκρίτου*, διότι ή οἰκογένεια αὐτῶν δὲν ἔχει ἄλλα μέλη προγενέστερα φέροντα τὸ δόνομα τοῦτο.

'Ἐν Χάλκῃ

N. Δ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ
Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ ἐμπορικῆς σχολῆς.

Τὸ δόνομα *'Ερωτόκριτος* δίδεται καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὰς Κυκλαδας ὡς βαπτιστικόν. Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ πατρός μου (ἐκ τοῦ δήμου Κορυθίου τῆς *"Ανδρου"*) εἶχε τὸ δόνομα τοῦτο.

'Ἐν Αιγαίᾳ

Δ. ΓΛΗΝΟΣ
Δ. Φ.

Παροιμίαι ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου

Ἐν Σωζοπόλει ἐπιχωριάζουσιν, εἰς παροιμίαν μεταπεσόντες, οἱ ἔξης στίχοι τοῦ *'Ερωτοκρίτου*:

1. *Kai τὸ λαγοῦτο οκόρπιοε εἰς ἐκατὸ κομμάτια.*
(A' 513)

Ἡ παροιμία αὗτη λέγεται ὅταν ἐκ μέθης ἢ θυμοῦ θραύῃ τις μεθ ὁρμῆς τὰ εἰς χεῖρας ἢ πλησίον αὐτοῦ ἀντικείμενα, ἢ εἰς διηγήσεις ἐπεισοδίων ἐκ τοῦ

βίον γνωστοῦ τινος χεροδύναμου, δόποιος μ' ἐν μόνον χεροχιτύπημα ἔθωσεν ίσχυρὸν ἀντικείμενον, ἥ εἰς ἀφηγήσεις ἐπεισοδίων σχετικῶν πρὸς τοιαύτας περιστάσεις.

2. *Μὴ βιάζεσ', Ἐρωτόκριτε, καὶ ἡ ὥρα δὲν ἔχαθη,
κι' ἂ μὲ τὰ βότανα τῆς γῆς γιατρένουδαι τὰ πάθη.*

Τοὺς στίχους τούτους δὲν ἡδυνήθην ν' ἀνεύρω ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ἐρωτοκόύτου.

3. Οἱ ἐν Λαογραφ. σ. 22 ἀναφερόμενοι στίχοι τοῦ Ἐρωτοκόύτου, εἰναι ἐν χρήσει καὶ ἐν Σωζοπόλει ὡς παροιμιώδεις ἐκφράσεις, καὶ δὴ κατὰ δύο παραλλαγάς:

Tá μαθεῖς, Ἀρετοῦσα μον, τὰ θλιβερὰ μαντᾶτα;

καὶ

Tá μαθεῖς, Ἐρωτόκριτε, τὰ θλιβερὰ μαντᾶτα;

*Ἐν Σωζοπόλει

Κ. Δ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΙΔΗΣ

Βακχικὸν κυπριακὸν ἄσμα.

Εἰς τὴν ἑγειάν της πίννω μιὰν
τσαὶ σουρουπτῶ¹⁾ ἀλλὸ ἐννιά.
τσαὶ πᾶσαι ναι κατεβαστές,
τσαὶ δεκαχτὼ σουρουπτιστές.

5   "ΑἼ τὸ κρασὶν τὸ μαῦρον,
τσιάτ²⁾ πίννω τ' ἀντάν³⁾ νά βρω.

"ΑἼ τὸ κρασὶν τὸ φίνον,
τσιάν ταν νά βρω δὲν τὸ φήννω.

Τὴν ὁμασιήν τοῦ γλυκανίσσου
6   ὅσοι δὲν τὴν πίννουν πλήσσουν⁴⁾.

μὰ τὴν όάκαν τῶν τζιβάνων
δὲν τὴν πίννω νὰ πεθάνω.

νέίσα⁵⁾ τσακρῶ⁶⁾ την⁷⁾ τισ' αὶ τοσ' είνην⁸⁾ ἀμιμα⁹⁾ σιά¹⁰⁾ νά βρω.

'Ενίστε παρεισάγονται μεταξὺ τῶν συλλαβῶν τοῦ ἄσματος τὰ μόρια: μιρ-μι (ν), μιρ-μα (ν), μιρ-με, μιουρ-μου' οἱ δὲ συνδαιτυμόνες τότε αἰσθάνονται

1) Καταβροχθίζω.

2) Καὶ—αἱ.

3) Ὄταν.

4) Αυκοῦνται (πλήγτουν).

5) Τέλος πάντων, ἀλλ' ὅμως.

6) Θραύσ· ἐπομένως σημαίνει ἐνταῦθα πίνω.

7) Ἐκείνην.

8) Ἀλλά.

10) Ισια — δταν.

Ιδίαζουσαν ευχαρίστησιν καὶ ἐκόργηνται εἰς ὅμηρικοὺς γέλωτας. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ ἄσμα λαμβάνει τὸν ἔξῆς τύπον, καὶ καλεῖται «Ἡ μουρμυροῦ».

Εἰς τὴν μιρ-μιν ἔγειὰ μαρ-μαν της πί μιρ-μι ννω μιὰ μαρ-μαν
Τσ' αὶ σου μυνρ-μου ρου ππῶ μορ-μο ἀλλὸ μιορ-μο ἐννιὰ μαρ-μα
Τσ' αὶ πᾶ μαρ-μα σαι νε μερ-με κατε μερ-με βασταὶ μερ-με
Τσ' αὶ δε μερ-με καγτὼ μορ-μο σουρου μυνρ-μου ππισταὶ μερ-με

- 5 "Α μαρ-μα ἵ τὸ μορ-μο κρασὶ μιρ-μιν τὸ μά μαρ μαῦρον
Τσιά μαρ-μα ἵ πί μιρ μι ννωι τ' ἀ μαρ-μα ντὰν νά μαρ-μα βρω
"Α μαρ-μα ἵ τὸ μορ-μο κρασὶ μιρ-μιν τὸ φί μιρ μι ννω.
Τσιά μαρ-μα ντὰν νά μαρ μα βρω δὲ μερ-μεν τὸ φή μιρ-μι ννω.
Τὴ μιρ-μι ἔατσιν μιρ-μιν τοῦ γλυ μιρ-μι κανί μιρ-μι σσου

10 "Ο μορ-μο σοι δὲ μερ-μεν τὴν πί μιρ-μι ννουν πλή μιρ-μι σσουν
μά μαρ-μα τὴ ἔα μαρ-μα καν τῶ μορ-μον τξιβά μαρ μα ννω
δὲ μερ-μεν τὴν πί μιρ-μι ννω νά μαρ-μα πενά μαρ μα νω.
νεῖσα τσακρῶ την τσαι τσεινην ἄμμια σιά νά βρω ^{1).}

Τὸ ἡσία τοῦτο ἥκούσαμεν ὑπὸ μὲν τὸν πρῶτον τύπον παρὰ τοῦ πεντηκοντούτου περίπου τὴν ἡλικίαν γεωργοῦ Κούμα εἰς τὸ χωρίον του Γύψον τῆς ἐπαρχίας Ἀλιμοχώστου. Ὑπὸ δὲ τὸν δεύτερον τύπον παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κούμα Στυλιανοῦ Σφικτοῦ, ὃς τις εἶναι περίπου ἑξηκοντούτης καὶ κατοικεῖ τώρα εἰς τὸ χωρίον Καϊμακλί τῆς Λευκωσίας.

*Ἐν Ἀμμοχώστῳ τῇ 14ῃ Νοεμβρίου 1909.

M. ΚΟΥΜΑΣ
δημοδιδάσκαλος

| Ἡ παρεμβολή ἀσήμων συλλαβῶν εἰς τὰ δημοτικά ψηματα, ὡς συμβαίνει ἐν τῷ προκειμένῳ κυπριακῷ, εἶναι καθ' ὅσον γινώσκομεν ἀσυνήθης, ὁσάκις δ' ἀπαντῶμεν ἐνίοτε τοιαύτην παρεμβολήν, αὐτῇ φαίνεται ἔχουσα μᾶλλον μουσικὸν λόγον, συναφεστάτη ὁὖσα πρὸς τὸ μέλος τοῦ ψηματος. Οὗτως εἰς καλαματιανὸν ψημα, δημιουρευθὲν ὑπ' ἐμοῦ ἐν Νεοελλ. ἀναλ. Α' σ. 115-6 ἀριθ. 61, μετά τῆν πρώτην διποδίαν ἔκάστου στίχου ἐπαναλαμβάνεται δις συλλαβὴ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ γράμματος ν καὶ τοῦ φωνήεντος ἥ τῆς διφθόγγου τῆς τελευταίας συλλαβῆς τῆς διποδίας οἰον:

Κί' ἄν πᾶς, Μαροῦ (νου νου) λα, γιὰ νερό,
κ' ἐγώ 'ς τὴ βρύ (νν νν) ση καρτερῶ,
νὰ σους τσακί (νι νι) σω τὸ σταυρί,
νὰ πᾶς 'ς τὴ μά (να να) ννα σ' ἀδειανή κλπ.

Τούναντίον δὲ κοινοτάτη είναι πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ή παρεμβολὴ ἀσήμου συλλαβῆς μεδ' ἐκάστην συλλαβὴν τῶν λέξεων τῆς καθημερινῆς ὄμιλίας, πρὸς

1) Εἰς τὸν τελευταῖον στίχον δὲν παρατίθενται μόρια.

σηματισμὸν μυστικῆς συνθηματικῆς γλώσσης, ἀκαταλήπτου εἰς τὸν ἀμύντον ἡ καὶ εἰς τὸν μὴ ἀσκηθέντα εἰς τὴν χρῆσιν τοιαύτης γλώσσης. Ἀποτελεῖται δ' ἡ ἀσημος συλλαβὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε συμφώνου καὶ τοῦ φωνήντος ἡ τῆς διφθόγγου τῆς προηγουμένης συλλαβῆς, ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε συμφώνου καὶ φωνήντος: Παράδειγμα τοῦ πρώτου εἴδους: τιτζὶ κατζὰ νειτζίεις; (=τὶ κάνεις); τοῦ δευτέρου τίφι κάφι νείφις; (=τὶ κάνεις). Συνηθίζεται δὲ προπάντων ἡ τοιαύτη συνθηματικὴ γλῶσσα ὑπὸ τῶν παιδίων. Βεβαίως καὶ πολλοὶ ἄλλοι τρόποι θὰ ὑπάρχωσι, διότι εὐκολώτατον είναι οἱ θέλοντες νὰ δημιλῶσιν οὕτω χωρὶς νὰ ἔννοῶνται ἀπὸ ἄλλους νὰ δρίζωσι διὰ κοινῆς συμφωνίας ποικιλωτάτους συνδυασμοὺς ἀσήμων συλλαβῶν.

Καὶ εἰς πλείστους ἄλλους λαοὺς είναι γνωστότατος ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς μυστικῆς συνεννοήσεως. Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Krauss ἐκδιδομένῳ ἀλλοτε λαογραφικῷ περιοδικῷ συγγράμματι Am Ur - Quell ἐδημοσιεύθησαν παμπληθῆ μαρτυρία τῆς μεγάλης διαδόσεως τῆς τοιαύτης συνθημείας παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, τοῖς Αὐστριακοῖς, τοῖς Δανοῖς, τοῖς Ὀλλανδοῖς, τοῖς Ἀγγλοῖς καὶ τοῖς Ἀμερικανοῖς, τοῖς Σλάβοις (Ρώσοις, Πολωνοῖς, Σέρβοις, Βουλγάροις, τοῖς Ούγγροις, τοῖς Αιτιγγάνοις (τῆς Ούγγαρίας καὶ τῆς Βλαχίας) καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Κινέζοις. (Bλ. Am-Ur-Quell τ. II 1892 σ. 22-3. 48 9. 65. 79-80. 98-9. 111-2. 127-8. 143-4. 187-9. τ. III 1893 σ. 43-4 106-7. 135-6. 167. 225-6. 328. 344. τ. VI 1894 σ. 76-8 147 τ. V σ. 74-8. τ. VI σ. 37-40). Ἐκ δὲ τοῦ Sbornik τῆς νοτιοσλαβικῆς ἀκαδημίας (τ. XI σ. 304) μανδύνομεν ὅτι καὶ οἱ ποιμένες τῆς πεδιάδος τῆς διώρυγος ἐν Δαλματίᾳ μεταχειρίζονται δρομοῖσιν γλῶσσαν, παρεμβάλλοντες μεθ' ἔκάστην συλλαβὴν ἐτέραν συλλαβὴν ἄσημον, ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ στοιχείου δ καὶ τοῦ φωνήντος τῆς προηγουμένης συλλαβῆς.

Τὸ κυπριακὸν ἄσμα δεικνύει ὅτι παρὰ τὰ μνημονεύοντα ὑφ' ἡμῶν δύο εἴδη ἀσήμων συλλαβῶν είναι ἐν χρήσει καὶ τρίτον, συνιστάμενον εἰς τὴν ἀναδίπλωσιν τῆς ἔξι ἐνός συμφώνου (ἐνταῦθα τοῦ μ) καὶ τοῦ φωνήντος τῆς προηγουμένης λέξεως ἀποτελουμένης παρεμβολίμου συλλαβῆς καὶ εἰς τὴν προσθήκην μεταξὺ τῶν δύο τούτων συλλαβῶν τοῦ γράμματος ρ. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Krauss δημοσιευμάτων βλέπομεν, ὅτι τὰ γνωστὰ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας εἴδη ταῦτα είναι συνήθη καὶ εἰς ἄλλους λαούς, πλὴν δὲ τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἔτερα, οἷον ἄσημος συλλαβὴ προτασσομένη, ἡ δύο ἀσημοι συλλαβαί, ὃν ἡ μὲν προτάσσεται ἡ δὲ ἐπιτάσσεται ἔκάστης συλλαβῆς τῶν λέξεων τῆς κοινῆς διμιλίας ἡ ἀσημος διστύλλαβος λέξις ἐπιτασσομένη καὶ ἄλλα τινά.

Τὴν διὰ τῶν παρεμβολίμων συλλαβῶν ἀκατάληπτον καθισταμένην διμιλίαν ὁ λαὸς ὀνομάζει συνήθως κορακιστικά¹⁾, ὡς ἐπίσης διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως καρακτηρίζει πᾶσαν οἰανδήποτε ἐν τῇ ίδιᾳ αὐτοῦ γλώσσῃ διμιλίαν, τὴν ὅποιαν ἀδυνατεῖ νὰ ἔννοησῃ ἔνεκα τῆς ἀναμεξεως λέξεων ἀγνώστων ἡ διαστρόφων. Οὕτω Κορακιστικά ἐπιγράφει ὁ Ἰακ. Ρίζος Νερουλὸς τὴν γνωστὴν κωμῳδίαν του (1813). δι' ἣς διασύρει τὰς περὶ γλώσσης γνώμας τοῦ Κορακῆ, προσπαθῶν νὰ δειξῃ ὅτι

1) Ὁ Σκαρλ. Βυζάντιος (Λεξικ. τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλην. λ. κορακιστικά) ἀναφέρει χωρίον τοῦ Ἱωάννου τοῦ Χερσοστόμου ἐν ᾧ τὸ ἐπίρρημα κορακιστὶ φαίνεται ἔχον τὴν αὐτὴν σημασίαν: «Μὴ κορακιστὶ φθέγγεσθε, ὃν ἀνόητοι, καθάπερ τὰ παιδία». (Ὀμιλ. Δ' εἰς τὰς Πράξ. τῶν Ἀποστόλ. τ. Δ' σ. 634, 25).

ἡ ουμφώνως πρός τὰς γνάμας ταύτας γραφομένη Ἐλληνικὴ είναι ἀκατανόητος εἰς τοὺς Ἑλληνας. Ἐπίστης Κορακισικὰ λέγεται, κατά τινας παραλλαγὰς αὐτοῦ, καὶ τὸ παραμύθιον περὶ τοῦ βασιλόπουλου καὶ τῆς εὐφυοῦς χωρικῆς κόρης, ἐν τῷ διποίῳ πρᾶξεις καὶ γεγονότα δηλοῦνται διὰ λόγων μεταφορικῶν καὶ αἰνιγματωδῶν, ἀκαταλήπτων εἰς τὰλλα πρόσωπα τοῦ παραμύθιον, τὰ μὴ ἔχοντα τὴν δξύνοιαν τοῦ βασιλόπουλος καὶ τῆς χωρικῆς¹. Κυρίως δ' ὅμως κορακισικὰ είναι ἡ συνθηματικὴ γλώσσα, δι' ἣς συνεννοοῦνται πρός ἄλληλους, διάσκοποις θέλωοι νὰ μὴ γίνωσκοι καταληπτοὶ ὑπὸ ἄλλων, οἱ κάτοικοι χωρίων τινῶν τῆς Ἐλλάδος, ἡναγκασμένοι ν' ἀπόδημοι συγχάκις, καθὼς καὶ οἱ ἀποτελοῦντες μυστικάς κοινωνίας ἐγκληματικάς: ὅθεν ἐν τῇ περιστάσει ταῦτῃ ἡ λέξις ἔχει τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ ἡ ίταλ. *gergo* (γαλλ. *jargon*, *argot*, γερμ. *Gaunersprache*, [Rotwelsch], ἀγγλ. *slang*, *cant*). Τοιαῦται συνθηματικαὶ γλώσσαι χωρικῶν είναι γνωσταὶ αἱ τῶν Κραβαριτῶν ὁμιτῶν, αἱ τῶν Κατσάνων τῶν Κατσανοχωρίων τῆς Ἡπείρου καὶ τῶν Ζαγορησίων ἰατρῶν²), τῶν Σωπικιωτῶν τοῦ Πιωγώνη ἐν Ἡπείρῳ³) καὶ τῶν Στεμνιτοιωτῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ⁴). Τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἐν Ἀθήναις ἀγνιοπαύδων πλείστας λέξεις (ἅς ἀνεκοίνωσέ μοι ὁ μακαρίτης ἀξιωματικὸς τῆς χωροφυλακῆς Χρυσάρφης) παρενέβαλον εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Δίκκενς «Ολιβερ Τουίστ» (ἐν τῷ Ἐστίᾳ 1878 τ. Γ' σ. 600 κέ.). — Ήερὶ τῶν συνθηματικῶν γλωσσῶν καθόλου καὶ περὶ τῆς οημασίας αὐτῶν βλ. W. Wundt, *Völkerpsychologie*, 1900 τ. I μερ. Ι σ. 568 κέ. (Die Worthbildung, *Volksthümliche Neubildungen*). Arnold Van Gennep, *Religions, moeurs et légendes*, Par. 1909 II σ. 285 κέ. (Essai d' une théorie des langues spéciales) καὶ τοὺς ὑπὸ τούτων μνημονευομένους συγγραφεῖς. — Σ. τ. Δ.)

Συμβολὴ εἰς τὸ ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τῆς Ἀρχιστράτας.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τεύχει τοῦ «Κρητικοῦ λαοῦ» ἐδημοιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Π. Βλαστοῦ ἀπόσπασμα ἐξ 185 στίχων τοῦ ἐκ τῆς «Ριμάδας Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ» προελθόντος ποίηματος τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τῆς Ἀρχιστράτας, ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ τεύχει τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ ἀνεδημοιεύθη παραλλαγὴ ἐξ 180 στίχων τοῦ ἰδίου ποίηματος, δημοιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Α. Βορεάδου τῷ 1893 ἐν τῇ ἐφημερίδι τὸ «Πτολάκειον». Τοῦ αὐτοῦ ποίηματος ἔχομεν καὶ ἡμεῖς παραλλαγμένους 50 στίχους ὑπαγορευθέντας ἡμῖν ὑπὸ τῆς ἐκ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης γραίας Ἐλένης Μπογιατζῆ. Οἱ οιτίχοι οὕτοι, ἐκτὸς παραλλαγῶν τινῶν περὶ τὰς λέξεις είναι οἱ αὐτοὶ πρός τοὺς ἀντιοτοιχοῦντας αὐτοῖς οιχόντες τοῦ ὑπὸ τοῦ Βορεάδου δημοιευθέντος ποίηματος. Οὐνιώδης διαφορὰν παρατηροῦμεν εἰς τοὺς δύο πρώτους στίχους, οἵτινες, ἐνῷ καὶ ἐν ταῖς δυσὶ δημοιευθείοις παραλλαγαῖς ἔχουσιν.

1) Πρεβλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Αινιγματα καὶ λογοπαίγνια* ἐν Περιοδ. Φιλ. Συλλόγ. Κων)πόλ. τ. Η' σ. 518 κέ. Τοῦ παραμύθου τούτου πλείσται φέρονται παραλλαγαί, είναι δὲ κοινὸν καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους λαούς. (Βλ. R. Köhler, *Kleinere Schriften* τ. I σ. 372. Περὶ ἄλλων παραλλήλων αὐτοῦ ἐν ἄλλῳ τόπῳ πλατύτερον).

2) Βλ. *Κρυστάλλην* ἐν Ἐβδομάδι 1891 ἀρ. 17 σ. 4.

3) *Ι. Λαμπροΐδην*, *Ἡπειρωτ. μελετήματα* τ. Ζ' σ. 64-5.

4) *A. Παπαζωριστοπούλου*, *Τρικολωνικά*, Ἀθ. 1889 σ. 68-71. *T. Κανδηλώφου*, *Ἀριαδικὴ ἐπετηρὶς* 1906 σ. 222-3.

« Ἄφουκραστῆτε νὰ σᾶς πῶ τραγοῦδι τζ¹⁾ Ἀρχιστράτας
τὸν²⁾ πῆρεν Ἀπολλώνιος κ' ἐγέννησεν 'ς τῇ στράτα...»

καὶ ἀποτελοῦσιν οὕτως ἀρχὴν ποιήματος ἐπικοῦ ἀπαγγελλομένου ὑπὸ τρίτου τι-
νός, ἐν τοῖς στίχοις ἡμῶν ἔχουσιν :

«Ο κύρις μ' Ἀπολλώνιος κ' ἡ μάννα μ' Ἀρχιστράτα,
ποῦ μέ καμε 'ς τῇ θάλασσα καὶ πάνω τόση σφάκα³⁾».

καὶ ἀποτελοῦσιν ἀρχὴν ποιήματος ἀπαγγελλομένου ὑπὸ αὐτῆς τῆς Ταρσίας διη-
γομένης τὰ πάθη της. Οἱ λοιποὶ στίχοι ἔχουσιν ὡς ἔπειται:

- μεσ' σὲ καράβι γέννησο κ' ἥπεσε λιγωμένη,
Πολλώνιος ἐνάρδεψε πῶς ἦταν πεθαμένη.
5   Χρυσῆ κασσέλλα ἡκαμε μὲ τὸ μαργαριτάρι
καὶ μέσα τὴν ἔκλειδωσε κ' ἥλαμπε σὰν φεγγάρι.
Κ' εἰς τὸ γιαλὸ τὴν ἥροηξε τὴν κοπελὰ κρατῖζει
πιάνει βυζάστρες δεκοχτὼ τοῇ μᾶς τὴν χαρῆσει.
Κι' ἀπῆτης κ' ἐσκονδάρησε τὸ μπιστικό του ταῖρι,
10   πιάνει μαχαῖρι νὰ σφαγῆ μὲ τὸ δεξό του χέρι.
Κ' ἡ νέννα ἥτο φρόνιμη καὶ τὸ παιδί του πάει,
«Γιὰ δές, ἀφέντη, τὸ παιδί τοῇ μάννας του πῶς μοιάζει
'ς τὰ κάλλη καὶ 'ς τοσοῦ ἐμιօρφιες ἐδὲ πῶς θὰ τοῇ μοιάσῃ.»
Παίρνει κι' ἀφέντης τὸ παιδί καὶ 'ς τοῇ κουμπάρας πάει,
15   «Γιὰ δέ, κουμπάρα, τὸ παιδί τοῇ μάννας του πῶς μοιάζει.
— "Αφης, κουμπάρε, τὸ παιδί ἐγὼ νὰ τ' ἀναθρέψω.
— "Αφήνω σού τὸ παιδί, μᾶ ἡ νέννα του δὲ θέλει,
      ἄν ἥτο κι' ἀπὸ τὸ Θεό ναι καὶ μισσεμένη.
— "Αφης, κουμπάρε, τὸ παιδί ὅμαδι μὲ τὴ νέννα.»
20   Ἐνα πρωὶ σηκώνομαι ἐδὲ καιμόδις καὶ λαύρα!
ποῦ μοῦ πε νὰ ἁγγόπουλο μιά μορφή μαντινάδα :
«Ἐκείνη ἀπὸ τὰ κόκκινα κ' ἔκεινη ἀπὸ τὰ μπλάβα
καὶ κείνη ἀπὸ τὰ κρεμιζιά γυναῖκα θὰ τὴν πάρω.»
Κ' ἡ σάντολα ὡς τὸ κουσε πολὺ τοῇ κακοφάνη.
25   Πρῶτα μὲ δέρν' ὁ σάντολος κ' ὑστερ' ἡ σάντολά μου.
κι' ἀράσανε κ' οἱ κοπελλιές κ' ἐβγάναν τὰ μαλλιά μου.
Τετράδη τὴν τζακώσανε τὴ νέννα μου τὴν ξένη
κ' ἐμένα Πέφτη δώκανε 'ς ἐνοῦ βοσκοῦ τὸ χέρι.
Καὶ ὁ βοσκὸς μὲ πήγαινε σὲ μιὰ κατάκρυ βρύση,
30   κρουσάροι κατεβήκανε νὰ πιοῦν καὶ νὰ γεμίσουν.

Καὶ τοῦ τὴν πήρανε καὶ ὑστερις τοὺς εἰπ' ἔκεινη νὰ μὴ τὴν πειράξουνε καὶ
κείνη θὰ λέγῃ τὰ πάθη της τραγοῦδι καὶ θὰ βγάζουνε λεφτά. Κ' ὑστερα :⁴⁾

1) τς ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Βλαστοῦ δημοσιευθέντι ποιήματι.

2) ποῦ, αὐτόδι.

3) Σφάκα, ἡ πικροδάφνη καὶ μεταφορικῶς, ὡς ἐνταῦθα, ἡ πικρία, ἡ λύπη. [Βλ. Λαογραφ. σ. 242. — Σ. τ. Δ.].

4) Ταῦτα, δημοσιευθέντα στίχους της τραγούδης, οὓς συνηγορούμενο τοὺς στίχους.

Πολλώνιος ἐφόρτωσε ἐννιὰ καράβια στάρι.
 καὶ τὸ λεβέντη πήρενε καὶ ὃς τοῦ Ταρσιᾶς του πάει.
 Κουμπάρα του νά τόνε δῆλη εἰχε καιμὸ μεγάλο,
 μανῷα βαλε καὶ ντύθηκε κείνη καὶ τὰ παιδιά της.
 35 καὶ τὰ πορτοπαράθυρα μαῦρα τὰ μπογιαντίζει.
 «Πολλὰ μοῦ κακοφαίνεται σήμερις, σάντολά μου.
 ποῦ θώρου τὰ παιδιά κλιτά καὶ ποῦ ναι ἡ Ταρσιά μου;
 — ‘Η Ταρσιά σου πένθανε κ' ἡκαψε τὴν καρδιά μου,
 ποῦ νά θε δήλης ὁ Θιός φωτιά νά κάψῃ τὰ παιδιά μου.
 40 —Κουμπάρα, σὲ παρακαλῶ γιά δεῖξε μου τὴν ἄρκλα.»
 «Χορτάργιασε τὸ μνῆμά σου, Ταρσία κοπελλιά μου;
 κοντό καὶ νά πεσκύρησε ἡ μάννα σου, κερά μου;»
 Κι ἀπὸ τὰ τόσα κλάματα λαλιά ὅθενε ‘ς τ' αὐτί του,
 νά πάη πὸ τῇ Βενετιὰ νά πάφῃ τὸ παιδί του.
 45 «Μετά χαρᾶς, Ταρσία μου, ‘ς τῇ Βενετιὰ νά πάω.
 νά φέρω τοῦ σαντόλου σου τὸ χάρισμα μεγάλο.

Καὶ ἔφυγε καὶ ἐπῆγε ‘ς τῇ Βενετιὰ καὶ ηὔρε τὴν κόρη του. ποῦ τὴν εἶχανε
 κρουσάροι καὶ λεγε τὰ πάθη της τραγοῦδι κ' ἔβγαζε λεφτά.

“Ελα εἰς τὸ καράβι μας καὶ γὼ μπαίνω βεκίλης,
 ποτὲ κακὸ νά μὴ σοῦ πῆ μητ' ὁ καραβοκύρης.

Τότες τοῦ είπε τὸ τραγοῦδι καὶ τίνε γνωρίσε καὶ τίνε κράτησε καὶ φύγανε
 εὐτὺς καὶ περάσανε ἀπὸ τὸ μοναστῆρι καὶ ἐπήγιανε νά προσκυνήσουνε καὶ νά
 κάμιουνε μεγάλο δῶρο, γιατὶ ηὔρεν ὁ Ἀπολλώνιος τὴν θυγατέρα του. Τότες εἴ-
 δανει μιὰ κασσέλλα καὶ τίνε γνωρίσανε καὶ ἐρωτήσανε τὸν ήγειρενο καὶ κείνος
 τοὺς είπε δι τὴν αὐτὴν ἡ καλόγρια ποῦ μπαίνοβγαίνει ητανε ἐκεῖ μέσα λιγωμένη καὶ
 τὴν ξελιγώσανε. Τότες ὁ Ἀπολλώνιος είπε :

‘Εδε καρά ποῦ γίνηκε ἑτούτη τὴν ήμέρα,
 50 ποῦ βρήκεν ὁ Πολλώνιος μάννα καὶ θυγατέρα.

ΣΠ. ΕΜ. ΣΤΑΘΗΣ

‘Ο Μαυριανὸς καὶ δ. Βασιγεάς.

Δημιούρδεις κρητικὸν (ζσμα).

Τρεῖς ἄρχοντοι κι' ὁ βασιγεάς ‘ς ἔνα περβόλι μέσα
 ἀνθιβολή¹⁾ δὲν εἶχανε, ἀνθιβολήν ἐφέρα
 γιὰ τς δημορφες γιὰ τσοῖ ξαθιές καὶ γιὰ τσοῖ μαυρομάτες.
 “Υστερις φέρνει ὁ Μαυριανὸς παίνεμα τς ἀδερφῆς του.
 δ «Ως εἰν’ τὸ ὄδο κόκκινο, τὸ μανοσάκι τάσπρο,
 ἐτσά χω γὼ μάν ἀδερφή, μ' ἀλήθεια δὲν πλανᾶται.

1) Λόγον, δημιλίαν.

- "Αν τὴν πλανέψω, Μαυριανέ, εἰντά 'ν' τὸ στοίχημά σου;
- "Αν τὴν πλανέψῃς, βασιγεά, κόψε τὴν κεφαλήν μου.
- Καὶ τ' ἀπατοῦ σου βασιγέα, εἰντά 'ν' τὸ στοίχημά σου;
- 10 — Βάνο τὸ βασιλίκι μου καὶ τῇ χρουσῷ κορῶνα »
- Βρίστει μαΐστρες¹⁾ δεκοχτώ. ζουφιάνες δέκα πέντε,
σιάζει τζοι κι' ἀποσιάζει τζοι 'ς τῇ λιγερή τσοῖ μπέμπει
Σαράντα πέντε²⁾ κάμανε τῇ σκάλα τζη νὰ βγοῦνε,
κι' ἄλλες σαράντα τέσσερις τῇ λιγερή νὰ ίδοῦνε.
- 15 «Καλῶς σ' εὐρήκαμ', λιγερή, γοῦρνα πελεκισμένη
καὶ νεραντζοῦλα φουντωτή καὶ μὲ τς ἀθοὺς πλεμένη.»
Καὶ βγάνουν καὶ τσῆ δούδοντα τζη ἔνα χρουσὸ μανίν³⁾.
«Ο βασιγέας σὲ χαιρετᾶ, μαξί σου γιὰ νὰ μείνῃ »
- Καὶ σιάζει κι' ἀποσιάζει τζοι, κάτω τσοῖ κατεβάζει,
20 τὰ χέρια τζη καταχτυπᾷ τῷ βάγιω τζη⁴⁾ φωνιάζει.
«Ποιὰ εἰν' ἀπὸν τσοῖ βάγιες μου ποῦ θά θεληματέψῃ.
νὰ θέσῃ⁵⁾ μὲ τὸ βασιγέα κ' ἐμένα νὰ κερδέξῃ;»
Καμιά ποὺ δὲν ἐμίλησε, καμιά ποὺ τσοῖ μεγάλες,
δξω ἡ λιὸ μιτσότερη καὶ λέν την καὶ Μαρία:
- 25 «Ἐγώ μαι ποὺ τσοῖ βάγιες σου, ποῦ θὰ θεληματέψω,
νὰ θέσω μὲ τὸ βασιγέα καὶ σένα νὰ κερδέξω »
- Καὶ πιάνει καὶ στολίζειν τη ποὺ τὰ ταχεά ὡς τὸ βράδυ,
τὴν στόριαν τζη τὴν ἔβγαλε, πρόσωπο τοῇ τῇ βάνει
«Αν σοῦ μιλῇ, μὴν τοῦ μιλῆς, ἀν λέη, μὴν τοῦ λέης,
30 κι' ἀν κόψῃ τὴν πλεξοῦδα σου, νὰ μὴν ἀναντρανίσῃς.
κι' ἀν κόψῃ τὸ δαχτύλι σου, νὰ μὴ μὲ μιλούσης »
Μιλεῖν τζη καὶ δὲν τοῦ μιλεῖ, λέειν τζη δὲν τοῦ λέει
τῇ νύχτα τὰ μεσάνυχτα τσῆ κόβει τὴν πλεξοῦδα,
καὶ τ' ἀποξημερώματα τσῆ κόβει τὸ δαχτύλι,
35 καὶ πιάνει καὶ τυλίσσειν τα 'ς ἔνα χρουσὸ μαντῆλι:
«Πᾶρε, καμένε Μαυριανέ, σημάδια τς ἀδερφῆς σου.
— Δὲν εἰναι μένα τοῦτα νά, μουδὲ καὶ τσῆ ξαθῆς μου,
δξω καὶ νὰ μὲ γέλασε ή σκύλλα ή γι' ἀδερφή μου »
- «Η κόρη νὰ ὡς τάκουσε πολλὰ τσῆ βαρυφάνη,
- 40 καὶ μπαίνει καὶ στολίζεται ποῦ τὰ ταχεά ὡς τὸ βράδυ,
γεμίζει τσοῖ πλεξοῦδες τσῆ λουλούδια καὶ πουλοῦδια.⁶⁾
«Γιά ιδέτ', ἀγάδες κι' ἄρχοντοι, ἀν λείτη ή πλεξοῦδα»
Γεμίζει τὰ δαχτύλια τζη ζεφείρια δαχτυλίδια.
«Γιά ιδέτ', ἀγάδες κι' ἄρχοντοι, ἀν λείπουν τὰ δαχτύλια
- 45 Μὲ τὴν φαμέγια μού θεκες, φαμέγιος μου λογάσαι.

1) Μαστόρισσες γιὰ νὰ ξελογιάζουν.

2) Δηλαδή ήμέρας.

3) Βραζίνιον.

4) Τῶν ὑπηρετιῶν της.

5) Νὰ κατακλιθῇ.

6) "Ανυθη.

μὰ πᾶρε τὸ μουλάρι μας, νὰ πὰ νὰ φέρης ξύλα,
νὰ χοντρομαγερεύγωμε, νὰ πάρης τὴν Μαρία »

Τοῦ ἀνωτέρῳ δημοσιευμένου ποίηματος παραλλαγὴν ἐξ οτίχων 61 καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ Μαυριανὸς καὶ ὁ βασιλεὺς» ἐδημοσίευσε καθ' ὅσον ἡδυ-
νήθην νὰ ἔξακριβώω, τὸ πρῶτον ὁ Σπ. Ζαμπέλιος¹⁾, ἐξ οὐ παραλαβὼν τὴν
ἀνεδημοσίευσεν ὁ A. Passow. *Popul. carmina σ. 355-7* ἀρ. 374). Καὶ ὁ E.
Legrand ἐδημοσίευσεν ἑτέραν τοῦ αὐτοῦ ποιήματος παραλλαγὴν ἐκ στίχων 23
καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ Μαυριανὸς καὶ ὁ βασιλεὺς»²⁾). Τέλος ὁ Α. Γιανναράκης
ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «οἱ γι' ἄρχοντες καὶ ὁ Μαυριανός», ἐδημοσίευσε τέσσορας
μόνον στίχους, οἵτινες θεωρητέοι ὡς ἀποτελοῦντες τὴν ἀρχὴν τοῦ ποιήματος³⁾.

Ἐκ τῶν ὀλίγων ἀνωτέρω πημειωθέντων κατανοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ
ἡμετέρᾳ παραλλαγῇ ὡς πρὸς τὸ ποοὸν τῶν οτίχων κεῖται μεταξὺ τῆς τοῦ
Legrand, τῆς δόπιας εἰναι διπλαία καὶ τῆς τοῦ Ζαμπέλιου, πρὸς τὴν δόπιαν
ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ἔχει ἀμεοὸν οχέοιν Διαφορὰ μεταξὺ τῶν δημοσιευ-
θειοῶν παραλλαγῶν καὶ τῆς ἡμετέρας ὑπάρχοντον ἀρκεταὶ, ἐξ ὧν ἡμεῖς τὰς ἔξης
μόνον τονίζομεν. Α') ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν τοῦ Γιανναράκη πα-
ραλλαγὴν ἀνέρχεται εἰς δύο, ἐνῷ κατὰ τὴν ἡμετέραν εἰς τρεῖς, ἐν δὲ τῇ τοῦ
Legrand οἱ ἀρχοντες ἔλειπον οὐνέτελῶν. Β') Η παραπλάνησις τῆς κόρης ἐπι-
διώκεται κατὰ τὰς ἄλλας παραλλαγάς διὰ τῆς ἀποστολῆς δώρων πολλῶν, ἐνῷ
κατὰ τὴν ἡμετέραν μᾶλλον διὰ τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τοιαῦτα ἔργα γυναικῶν,
χωρὶς ν' ἀποκλείηται, ἐννοεῖται, καὶ ἡ ἀποστολὴ μικροῦ δώρου (βραχιονίου).
Γ') Τὰ περιπόμενα δῦρα, κατὰ τὴν τοῦ Ζαμπέλιου παραλλαγὴν, παραληφά-
νονται αὐθῆμερόν, ἐνῷ κατὰ τὴν ἡμετέραν αἱ γυναικες μετά τοῦ δώρου κατό-
πιν πολλῶν κυπων μόλις τὴν ὄγδοηκοστήν ἐνάτην ἡμέραν ουναντῶνται μετά τῆς
ἀδελφῆς τοῦ Μαυριανοῦ ‘Υπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι διαφορὰ μεταξὺ τῶν τριῶν
ποιημάτων, τὰς δόπιας μόνον δι' ἀρχιθροῦς ἀντιπαραβολῆς αὐτῶν δύναται τις
ν' ἀντιληφθῆ.

Ἐκ τοῦ τρίτου στίχου τῆς παρὰ Ζαμπέλιφ παραλλαγῆς «κι' ἀθιβολή δέν
εῖχανε κι' ἀθιβολή δέν παίρνει», θὰ ὑπένετε τις ἵσως ὅτι αὕτη εἰναι ἐκ Κρήτης.
τούτο ὅμως μοὶ φαίνεται ἐντελῶς ἀπιθανόν, διότι ἡ ὄλη γλωσσικὴ ὑφὴ τοῦ ποι-
ματος οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν κρητικὴν διάλεκτον.

Δημοσιεύνομοι ἀνωτέρῳ τὸ εἰς τὸ κρητικὸν ἴδιωμα γεγραμμένον ποίημα
νομίζω ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν ουμπτηλῆρη τὰ ἡδη δημοσιευθέντα ὅμοια զօματα, ἀφ'
ἐτέρου δὲ παρέχου κειμενον ἀξιον μελέτης ὑπὸ γλωσσοικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἐπο-
ψιν. Δέν εἰναι ἀλληλος ποιητικὴ ἡ περιγραφὴ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μαυριανοῦ
τῆς προσωποποίησεως ταύτης τῆς γυναικείας ἀρετῆς:

Ἐρ Χαλέπη Κρήτης τῇ 8 Νοεμβρίου 1909.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ 1. ΚΟΥΚΟΥΛΕ

[Τοῦ զօματος τούτου δπερ ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ουνάγεται, εἰναι ἀκρι-
τικὸν, φέρονται καὶ ἄλλαι παραλλαγαί, πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς ἐλλογίμου ἐκδότιδος

1) “Ἀσματα δημοτικά τῆς Ἑλλάδος 1851 σ. 719, 6.

2) Recueil de chansons populaires σελ. 302, 136.

3) “Ἀσματα Κρητικά σελ. 114, 114.

σημειωθεισῶν: *Bartholdy, Voyage en Grèce 1807 τ. II σ. 139-144* (τῆς Σαλαχώρας τῆς Ἡπείρου, ἐν μεταφράσει) — *Μανόνου, Τραγούδια ἔθν. 1850 τ. B' σ. 56-7.—Λελέκου, Ἐπιδόρπιον σ. 77.—Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλ. σ. 8-10. 49-50. (Χίου).—Wescher-Μανωλακάκη, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου σ. 75 ἀρ. 14—Ζωγράφ. ἀράν. Α' σ. 302-3=Μανωλακάκη Καρπαθιακά σ. 229-230 (Καρπάθου).—Ζωγράφ. ἀράν. Λ' σ. 139 ἀρ. 232 (Ἡπείρου).—Ο μῦθος τοῦ ἄσματος εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ δημάδει φιλολογίᾳ ἀλλων λαῶν.—Σ. τ. Δ.]*

Παραλλαγὴ ἀκριτικοῦ ἄσματος.

‘Η ἀρχὴ τοῦ ἐν Λαογραφίᾳ σ. 228 ἀρ. 15 ἄσματος (πρβλ. καὶ ἀρ. 16 καὶ σ. καὶ σ. 223 ἀρ. 9) ἐνταῦθα τραγουδεῖται ὡς ἔξῆς:

Καλῶς ὠρίστε, φίλοι μου, φίλοι μ' ἀγαπημένοι,
περάστε, καθίστε νὰ φάμε καὶ νὰ πιοῦμε,
νὰ σᾶς εἰπῶ τὸν πόνο μου καὶ τὸ παράπονό μου.
‘Σ τῆς Ἀλεξάνδρας τὸ βουνό, ‘ς τῆς Γουργαριᾶς τὸν κάμπο,
5 πῶκει συδιὸ δὲν περπατοῦν, συμπέντε δὲν κοιμοῦνται,
παρὰ πενήντα κ' ἑκατό κτλ

‘*Ἐν Πάτραις*

X. Π. ΚΟΡΥΤΛΟΣ.

‘Ρίμνες.

Τὸ κατωτέρω δημοτικὸν ἄσμα παρέλαβον ἐκ χειρογράφου τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰώνος, εὑρεθέντος ἐν Γαστουρίῳ τῆς Κερκύρας, περιέχοντος δὲ ποικίλην ὕλην. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο δωριθέν μοι παρὰ τοῦ μακαρίου ιερέως Γεωργ. Α. Κοντοῦ ἐκ Γαστουρίου, ἐδώρησα εἰς τὴν ἐνταῦθα Φωσκολιανὴν βιβλιοθήκην. Ἀπαρτίζεται ἐκ φύλλων 17, μεγέθους $0,17 \times 0,10$ καὶ περιέχει στίχους εἰς γλώσσαν δημόδη καὶ σημειώσεις οἰκογενιακάς τοῦ 1790 καὶ 1801. Αἱ κάτωθι ἔμμενες κατέχουσι τὰ φύλλα 4-β-6 α. Είναι ἐν συγκρίσει πρὸς τὰλλα φύλλα καθαρογραφημένα, ἀλλ᾽ ἀνορθογραφίας ἔχουσι πλείστας, τὰς ὅποιας ἐκρίναμεν ἀσκοπον νὰ δηλώσωμεν.

‘*Ἐν Ζακύνθῳ*

Σ. ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

‘Ο ἄντρας.

‘Ηξενρε, μαντζουράνα μου, τὸ πῶς θὰ σοῦ μηνύσω
.Νάρθης, τριανταφυλλένια μου, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
Καὶ μὴ σκιαχτῆς τὴ μάννα σου, μήτε τὸν ἀδελφό σου.
‘Ελα, ἀγάπη μου γλυκειά, ‘ς τὸν ἀγαπητικό σου.
Μὴ φοβηθῆς τάδέλφια σου, μηδὲ κανένα ἄλλο,
‘Ελα, ριδοσταμένια μου, τὸ βράδυ χώρις ἄλλο.

Καὶ ὄντας ἐμπῆς 'ς τὸ πόρτιγο μὴ κρύψῃς τὸ καϊμό σου,
Μὰ ὁώτησε τὴν μάννα μου: κυρά, τί κάνει ὁ γιός σου;
Καὶ κείνη ἔχει νὰ σοῦ πῆς 'ς τὴν κάμαρα εἰναι ὁ γιός μου,
Ἐσένωντες τὰ μάτια σου καὶ μένωντες τὸ φῶς μου.
Μαοντίς ἐμπῆς 'ς τὴν κάμαρα δεξιὰ ζερβιά εἰν' τὸ στρῶμα.
Ἐλα καὶ φίλησέ με γλυκά 'ς τὰ χείλη καὶ 'ς τὸ στόμα.
Καὶ ὄντας φινίρης τὸ φιλί, πιάσε τὴν κεφαλή μου,
Καὶ κράτει τη σφιχτά, σφιχτά, ἐως νὰ βγῆ ἡ ψυχή μου.

'Απόκρισις τῆς γυναικός.

Θαυμάζομαι, χρυσέ μου ἀγέτε, 'ς τὰ θλιβερὰ μαντάται.
Ποῦ κάνεις καὶ ἡ καρδοῦλα μου γίνεται τρίμι κομμάτια.
Καὶ ὥστε ποῦ ζῆς, νὰ ζήω καὶ ἐγὼ καὶ μὲ τὸ νά είσαι νά είμαι.
Μὰ ὄντες ἐօν ψυχομαχῆς ἐγὼ 'ς τὸν ἄδη νά μαι.
Μὰ σὺ ξέρεις, πετρίτη μου, τὰ σπλάχνα καὶ καρδιά μου
Ποῦ ἐσύ σαι τὰ ματάκια μου, φῶς καὶ παρηγοριά μου.
Μὰ σάν τὸ κρύο τὸ νερό, ποῦ ἡ βρύση γαργαρίζει,
Ἐτζι καὶ μὲ ἡ καρδοῦλα μου γιὰ σένα λαχταρίζει.
Μὰ ὅλου τοῦ κόσμου οἱ χαρές δὲ μὲ παρηγοροῦσι,
Ἄ δε σὲ ἰδοῦν τὰ μάτια μου, τρέχουντε σάν τὴ βρύση.

'Απόκρισις τοῦ ἀντρός.

'Αγάπη μου, ὃχ τὴν ὁδούγα σου διαβαίνω ὁ πικραμένος,
Μὰ δέμι προβάλλης νά μὲ ἰδῃς, στοχάσου τί πιθαίνω.
Τί σὺ ἀμ προβάλλης καὶ μὲ ἰδῆς μόνον καὶ μοῦ μιλήσῃς.
Μοῦ φαινέται τ' ἦμιουν νεκρὸς κ' ἡρθες νὰ μὲ ἀναστήσῃς.
Ότι μία ὥρα ἀ δὲ σὲ ἰδῶ, ἀφέντω καὶ κυρά μου,
Μοῦ φαινέται μὲ δυὸ σπαθιά κεντοῦσι τὴν καρδιά μου.
Τ' ἵως κ' ἰδῶ τὰ μάτια σου καὶ μοῦ κρουνφογελᾶσι,
Φτερούγες ἡ καρδοῦλα μου κάνει γιὰ νὰ πετάξῃ.
Τί ἐσύ βασταίνεις 'ς τὴν καρδιά τοῦ ἔρωτος βοτάνι,
Καὶ ὅπου σὲ ἰδῇ λιγώνεται καὶ πέφτει νὰ πεθάνῃ.
Μὰ ἐσύ σαι, μαντζουράνου μου, τὸ μοσκοριοσμαρίνι
Καὶ ἀνάμεσα 'ς τοῖς ἐμορφιές ἀτίμητο ρουμπίνι.
Μὰ είσαι καὶ νέος θησαυρός καὶ ἀτίμητος διαιμάντε,
Κορῶνα τοῦ βασιλειοῦ καὶ πουνέντε καὶ λεβάντε.
'Σ τὸ παραθύρῳ ἐπόρθαλε τὸ δροσερὸ πιτσοῦνι,
Μὰ τὸ φιλί τῆς γύρεψα, κ' εἰπε πῶς μοῦ τὸ δίνει.
Μὰ δές τηνε ποῦ πρόβαλε ὕσαν τὴν περιστεροῦλα¹⁾
Καὶ μέσ' 'ς τὸν κόσμο ἔλαμψε σάν ἥλιος τὴν ἡμέρα.

1) [Γρ. Περιστέρα — Σ. τ Δ.]

Βουλγαρικὸν ἄσμα περὶ τοῦ Μπολὲν Ντοϊτσίν¹⁾

‘Ως ἐν ‘Ρόδῳ ἐδεικνύντο τὰ κόκκαλα τοῦ Διγενῆ κατὰ τὴν ὁδίαν πιρα-
δούσιν (Λαογραφ. σ. 277-8), ὑπῆρχον καὶ ἐν Θεοσαλονίκῃ εἰς τὸ λεγόμενον Μι-
σιρὶ τσαροί, πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς, καθ’ ἣν κατεστράφησαν τὰ οὐζονιτζίδια. κόκ-
καλα τοῦ ἥρως Μπολὲν Ντοϊτσίν (τοῦ ἀσθενοῦς ‘Αντώνη). Περὶ τούτου φέρε-
ται μακρὸν βουλγαρικὸν ἄσμα, οὐ τὴν ὑπόθεσιν συνοψίζομεν ἐν τοῖς ἔξης:

“Ἐξωθεν τοῦ κήπου Μπεστούναρά ὑπάρχει γηραιὰ πλάτανος πλησίον δὲ ταύ-
της λέγεται ὅτι ἔχει ταφῇ τὸ σῶμα τοῦ ὑπὸ τοῦ Μπολὲν Ντοϊτσίν φονευθέντος
‘Αράτη, τοῦ κακοῦ δαίμονος τῆς Θεοσαλονίκης. Οὗτος εἶχε γιγάντειον σῶμα.
ἀγριάν ψυχὴν καὶ κτηνῶδεις ὁρέεις. Ἐτερογενεῖς φούρνους ψωμιά τὴν ἡμέ-
ραν, κατεβρόχθιζε ὀλόκληρον ἀγελάδα καὶ διεκόρευε μίαν παρθένον. Πάντα
ταῦτα ὕφειλε νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν καθ’ ἔκαστην ἡ Θεοσαλονίκη, ἀν δὲ κινθυτέ-
ρει καὶ ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν τὸν τεταγμένον τρόπον, δειναὶ ἐπεκρέμαντο ἐπ’
αὐτῆς συμφοραί. Σεισμοί, κατακλυσμοί, ἀστραπαί, βρονταί, φόνοι, πυρκαϊαί
πάντα ἔξαπελύντο κατ’ αὐτῆς, μέχρις ὅτου ὀλόκληρος ἡ πόλις ἔξηρχετο ἵνα
ζητήσῃ τὸ ἔλεος τοῦ μιανομένου ‘Αράτη καὶ ὑποσχεθῇ αὐτῷ τὴν εἰς τὸ μέλλον
τακτικήν τῆς ὑποχρεώσεώς της ἐκπλήρωσιν. Τῶν παρθένων τὴν σειρὰν ὥριζεν
οὐ κλῆρος.

‘Ἐν Θεοσαλονίκῃ τότε κατέκειτο κλινήρης ἐκ χρονίου νοσήμιατος ἀπὸ ἐννέα
ἡδη ἐτῶν νέος τις ὄνόματι Ντοϊτσίν (κατὰ νεωτέραν δὲ βουλγαρικὴν παραλλα-
γὴν τοῦ ἄσματος, τὸν κατηράσθη ἡ μῆτη του. διότι ἐτόλμησεν αὐτὸς τὸ τόσον
δοξασμένο βουλγαρικό παλληκάρι νὰ μετρήσῃ τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸν Μάρκον
Μπότσαρην καὶ τὸν Μάρκον Κράλιε). Εἰς τὸν κόσμον δὲ τοῦτον εἶχε μίαν μόνην
ἀδελφήν, ἥτις πρώιαν τίνα, ἐνῷ, κατὰ τὸ σύνθημας ἐσάρωνε τὴν αὐλήν, ἔκλαιε.
Ἐρωτηθεῖσα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς εἰπεν ὅτι εἶναι ἡ σειρά της νὰ πηγαίνῃ εἰς
τὸν ‘Αράτην. ‘Αφ’ οὐ τὴν ἐπαφγόρησε τῆς εἴτε «νὰ πηγαίνῃ ἐς τὸ τσαροί καὶ νὰ
πάρῃ ἀπὸ τὸν ‘Εβραίον ἐννέα τόπια παννί» μὲ τὸ δόπιον νὰ τὸν περιτυλέῃ ἐπὶ
τοῦ ἵππου γὰρ νὰ στυλωθῇ, νὰ ξεκρεμάσῃ τὰ παλαιά του οίκογενειακά ἀρματα
καὶ νὰ πάρῃ ἔκ τινος παρὰ τὴν καμάραν φιλού του Τούρκου τὸν λευκὸν ἵππον.
Μετ’ ὀλίγον δὲ ἀφ’ οὐ ἡ ἀδελφή του ἔξετέλεσε τὰς παραγγελίας του, δὲ Ντοϊτσίν
ἀντιταρετάχθη πρὸς τὸν ‘Αράτην. Οὗτος δὲ θεωρήσας κατ’ ἀρχὰς τὸ πρᾶγμα
γελοῖον, περιεφρόνησε τὸν ἀντίταλον του, ἀλλ’ ἐπειτα θυμωθεῖς ἡρπασε μάχαι-
ραν καὶ ὥριησε νὰ φονεύσῃ αὐτόν. ‘Η μάχη διήρκεσεν ἀρκετὴν ὥραν. τέλος δὲ
οὐ ‘Αράτης ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ντοϊτσίν. Τότε οὗτος τὸν ἡρπασε καὶ τὸν ἔμπηξε
εἰς τὴν γῆν παρὰ τὴν ἥζεαν τῆς πλατάνου, ἀλλὰ δὲν εἰσῆλθεν ὅλον τὸ σῶμα.

1) [‘Ἐν βουλγαρικῷ ἄσματι τῆς συλλογῆς Dozon (Chansons populaires bulgares ἀρ. 40 σ. 68 κ.τ. ὁ Μπολὲν Γέργι (δὲ ἀνήματος Γιώργης) ἔτι ἐννέα ἔτη κατάκοτος ἔνεκα τῶν πλη-
γῶν του, δέχεται μετά δυσθυμίας τὴν αἰτησην τῆς συζύγου του νὰ νυμφευθῇ ἀλλον ἄνδρα,
διότι αὐτὸς εἶναι τόσα χρόνια ἀρρωστος ἀλλ’ εὐθὺς ἐπειτα, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς
του ἱτεύει τὸν μαδόν του, παίρνει τὸ σταθή του, καὶ πρῶτον μὲν φονεύει τὸν πεταλωτὸν
ποῦ δὲν τοῦ ἐπετάλωσε τὸν μαδόν, ὑστερῶν δὲ τὸ διπλοτούριον ποῦ δὲν τὸν ἀλόγισε τὸ σπαθὶ¹⁾
του καὶ τελενταίαν τὴν ἀπίστον σύζυγον του. Οἱ Dozon (σ. 213) παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἄσμα τοῦτο
εἶναι μίμησης ἡ παραλλαγὴ ἀλλον ὧδαίον οερβικοῦ ἄσματος τοῦ Μπολὲν Ντοϊτσίν, διότε ὁ
Βουλγαρός διασκευαστής ἔχαλσε ὑποκαταστήσας ἀδεξίως δεύτερον γάμου τῆς γυναικός τοῦ
ἀσθενοῦς εἰς τὸν φιλόπατριν ἀδέλον, ὃν ἐκτελῶν ἀπέθανεν δὲ Ντοϊτσίν.—[Σ. τ. Δ.]

Ἡ ἀδελφή του ἔζητησε τὸ ξίφος διὰ ν' ἀποκόψῃ τὴν κεφαλήν, ἀλλ' ὁ Ντοῖτσὸν ἀπέκοψε καὶ τὸ δλίγον μέρος τοῦ σώματος, τὸ δόπον μετά τῆς κεφαλῆς εἰχει μείνη ἔξω τῆς γῆς, μετά τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο κτύπημα ἀπέθανε καὶ ὁ Μπολιέν Ντοῖτσὸν ἐκ τῆς κοπώσεως. Ὡς τάφος δὲ αὐτοῦ μαρτυρεῖται ὅτι εἶναι τὸ παρὰ τὴν Γιαλού καποὺ ὄθωμανικὸν προσκυνητήριον!».

Πλὴν δὲ τῶν ὁστῶν τοῦ Ντοῖτσὸν καὶ τὰ ὁστᾶ τοῦ Ἀράπη ἄλλοι μὲν λέγουσιν ὅτι ἐκρατοῦντο εἰς τι μέρος τοῦ τείχους παρὰ τὴν πύλην τῆς Καλαμαρᾶς, ἄλλοι δὲ λέγουσιν ὅτι τὰ ἄνωθεν τῶν ὄθωμανικῶν λουτρῶν ὑπάρχοντα τεμάχια ὁστῶν εἶναι τοῦ Ἀράπη.

'Ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ΧΡ. Γ. ΓΟΥΓΟΥΣΗΣ

Τὰ αἰνίγματα ἐν Σίφνῳ.

Τὰ αἰνίγματα ἡ νοιώσματα λεγόμενα ἀλλαχοῦ, ἐν Σίφνῳ λέγονται ἐκφραστικάτατα χώσματα, ὡς εἰ προσκείτο περὶ κεχωσμένων πραγμάτων, ὃν ζητεῖται ἡ εὑρεσίς. Καὶ μήπως τοῦτο δὲν γίνεται ἐν τῇ προτάσει τῶν αἰνιγμάτων: Γνωρίζετε δὲ τί λέγουν, διταν μετά πολλὴν ὥραν δὲν κατορθοῦται ἡ εὑρεσίς τοῦ σημαινομένου τῶν αἰνιγμάτων; Ἐρωτᾷ ὁ προβάλλων ταῦτα «Νὰ τὸ πάρ' ὁ ποταμός;» = Νὰ τὸ πῶ; ή «Ἄς τὸ πάρη ὁ ποταμός» = ἄς τὸ πῶ.

'Ἐν Ηειραιεῖ 10 Νοεμβρίου 1909.

I. X. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Μῦθοι

1. (*Πατρῶν καὶ Αἰγίου*). Μιὰ φορά ἡς ἔνα χωριό ἐπιάσανε μιὰ ἀλπού ἡς τὸ δόκανο καὶ τὴν ἐγδάρανε ζωντανή. Ὅστερα τὴν ἐρωτήσανε «Πῶς περνᾶς, κυρά Μαργιά; — Λπὸ τὸ σώγαμπρο καλύτερα,» ἀπάντησε ἡ ἀλπού.

2. (*Όμοιώσις*). Μιὰ φορά ἐρωτήσανε μιὰ ἀλπού· «Τί νέα ξέρεις, κυρά Μαργιά; — Τὸ φετεινό χινόπωρο θὰ γίνονται πολλὰ κοττόπουλα,» ἀποκριθήκε. «Καὶ ποὺ τὸ ξέρεις;» τὴν ἐρωτήσανε. «Τὸ ξέρω γιατὶ τὰ κάνει χάζι²⁾ ἡ κοιλιά μου,» ἀπάντησε ἡ ἀλπού.

3. (*Όμοιώσις*). Μιὰ φορά μιὰ ἀλπού είδε ἔναν δραγάτη, ὅπου ἔθαφτε ἡς τῇ γῇ ἔνα δόκανο καὶ τὸν ἐρώτησε τί κάνει ἐκεῖ. Ἐκείνος τῆς ἀποκριθήκε· «Θάφτω ἔνα παιδάκι. — Καὶ γιατὶ δὲν κλαῖς;» τοῦ λέγει ἡ ἀλπού. «Σ τὸ χωριό μου τὴν ἀλλη μέρα κλαῖνε,» είπε ὁ δραγάτης. «Ἡ ἀλπού τὴν νύχτα ἐπῆς νὰ φάγῃ τὸ παιδί καὶ ἐπιάστηκε ἡς τὸ δόκανο. «Οντας ἐπῆγε τὴν αὐγὴν ὁ δραγάτης καὶ τὴν ηὔρε πιασμένη «Τώρα κλαῖνε, τῆς λέει, κυρά Μαργιά.» Ή ἀλπού τοῦ λέει· «Ο

1) Τὸ ζώμα τοῦτο, διασκευασθὲν ὑπὸ Βουλγάρων λογιών, δπως προσαρμοσθῆ πρὸς πολιτικοὺς σκοπούς, ἔχεται πάθη εἰς φυλλάδιον καὶ ἀδεται εἰς τὰ σχολεῖα. Ή ἀνωτέρω περίληψις δεν ἔγινεν ἐκ τοῦ φυλλαδίου τούτου, ἀλλ' ἐκ δύο παραλλαγῶν, ἀς ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ συνέλεξα.

2) Τὰ δρέγεται.

μακαρίτης ὁ πατέρας σου, ὅντας ἔπιανε 'c τὸ δόκανο ἀπὸ ἐμᾶς τὰ ζουδερικά, ἔπαιρνε μιὰ βεργοῦλα καὶ μᾶς ἔδινε δυὸς τρεῖς ἀπὸ πίσω καὶ μᾶς ἀπόλαυε.— "Ετσι θά κάμω κ' ἔγώ," τῆς λέει ὁ δραγάτης. Καὶ ἀνεβαίνει 's ἔνα δέντρο καὶ κόβει ἔνα κοντόξυλο γερό, καὶ κατεβαίνει καὶ τὴν ἀρχινάει ἀπ' τὸ κεφάλι, νὰ καὶ τούτη, νὰ κ' ἔκεινη, ὅσο ποῦ τὴν ἔξεμπρεδεψε. Σίντας ἐκόντευε νὰ ψοφήσῃ, τοῦ λέει «Κι' ὁ σκάτόψυχος ὁ πατέρας σου τὰ ἵδια ἔκανε, καὶ σὺ τὰ ἵδια κάνεις.»

4. (*Zanύνθον*) Μιὰ φορὰ ἔνας ποντικὸς ἀπὸ τὴν ἔξοχὴ καὶ τὰ χωράφια ἐπῆγε μέσα 's τὴν χώρα, καὶ 's ἔνα μπακάλικο ηὔρε ἔναν ἄλλο ποντικὸν καλοθρεμένο. Ἀφοῦ ἔγνωριστήκανε, τὸν ἐπῆρε ὁ καμπήσιος τὸ χωραΐτη κ' ἐπήγανε περίπατο 's τὴν ἔξοχὴ καὶ τοῦ ἔδειξε καὶ τὴν τρούπα του. «Καὶ πῶς περνᾶς;» τοῦ λέει ὁ χωραΐτης. «Πῶς νὰ τὰ περάσω,» τοῦ λέει ὁ καμπήσιος, «πότε ἐλιαις, πότε ὥζαις, πότε κανένα μπουκούνι ψωμὶ ποῦ κλεύω ἀπὸ τις ἐργάταις ποῦ δουλεύουνε· αὐτὴ εἶναι ἡ θροφή μου. — Πάμε τώρα μέσα νὰ ιδῆς πῶς περνάου ἔγώ,» τοῦ λέει ὁ χωραΐτης. Καὶ τὸν πῆρε κ' ἐπήγανε 's τὸ μπακάλικο, καὶ τοῦ ἔδωσε κ' ἔφαγε τυρί, βούτυρο, κοιρανέρι καὶ ἄλλα πολλά. «Τώρα, τοῦ λέει, ποῦ ἔγνωριστήκαμε, νᾶρχεσαι ὅποτε θέλῃς, νὰ καλοπερνᾶς.» «Ἐφυγε ὁ καμπήσιος κ' ἐπῆγε 's τὴν ἔξοχὴ. Τὴν ἄλλη μέρα ἐπῆγε νὰ ξανάβῃ τὸ φίλο του, καὶ ἀμα μπῆκε, τὸν βλέπει ποῦ τὸν είχε πιασμένο τὸ δόκανο ἀπὸ τὴν μέση, καὶ ητανε ὁ κῶλος του πεταμένος δξω. «Κάλλιο. τοῦ λέει, φίλε μου, ἐλιόκουκκο καὶ ὥζαις καὶ νά ναι ὁ κῶλος μου μέσα, πάρα τυρὶ καὶ βούτυρο καὶ νά ναι ὁ κῶλος μου δξω.»

'Εν Πάτραις.

X. Π ΚΟΡΥΛΟΣ

[Πάντες οἱ ἀνωτέρω μῆνοι φέρονται ἐν ἐπιτομῇ καὶ ὡς παροιμίαι. 'Ο 1 ἐν ταῖς ἑμαῖς Παροιμίαις (ἀνέκδ. μέρος), λ. σώγαμπρος 1. 3 πρβλ. καὶ 2.— 'Ο 2 ἐν Παροιμ. τ. Α' σ. 178 λ. ἀγαπῶ 24, βλ. καὶ ἀρ. 57 σ. 196, ἀρ. 30 σ. 179.— 'Ο 3 ἐν Παροιμ. τ. Β' σ. 636 λ. αὔριο 4.— 'Ο 4 ἐν Παροιμ. λ. κάλλιο ἀρ. 3. 4. 5. 9. Αἱ παραλλαγαὶ τῆς παροιμίας εἰναι: καρπαθία (*Berisēlon* σ. 129, 187). χιακή: «Κάλια ξυλοκέρατα καὶ μέσα κῶλος, παρὰ μυζήθρα καὶ τυρὶ καὶ δξω ὁ κῶλος»· κρητικὴ τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης: «Κάλλια χαροῦπι καὶ μέσα κῶλος. παρὰ τυρὶ καὶ δξω κῶλος»· καὶ λιβισιακή: «Παρὰ τυρουμύζηθρουν κι' δξουν κῶλους, κάλλια λιόκουννα καὶ μέσα κῶλους.» Οἱ μῆνοι ἔξ ὕν τοις αἴ παροιμίαι αἴται συνεπτύχθησαν, μικρὸν παραλλάσσουσι τοῦ ζακυνθίου. Πάντες δὲ εἶναι παραλλαγαὶ τοῦ αἰσωπείου μύθου τοῦ ἀρουραίου καὶ τοῦ ἀστικοῦ μυὸς (*Αἰσώπ.* 297. 297 β. Βαθρ. 108. Δακτυλ. ἔπη 19=Crusius, Βαθρ. σ. 217=Σονίδ. λ. ἐταιρεία. Διασκευὴ ὑπὸ Lafontaine, Fables I, 9). Παραλλαγὴ πελοποννησιακὴ τοῦ μύθου ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ M. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον σ. 289-290. 'Ἐν ταύτῃ ἡ ἐπιφώνησις τοῦ ἀρουραίου ποντικοῦ ιδόντος σπαρασσόμενον ὑπὸ τῆς γάτας τὸν φίλον του, ἔχει οὕτω: «Κάλλιο βελάνια καὶ μέσα τάντερα, πέρι βούτυρο, λάδια καὶ μέλια καὶ δξω τάντερα». — 'Ως πρὸς τὴν φράσιν «ὁ κῶλος σου δξω» βλ. Διήγησιν παιδιόφραστον τῶν τετραπόδων σ. 148 (πρβλ. στ. 292) σ. 146 Wagner, διότου ὁ γάτος λέγει εἰς τὸν ποντικόν: «νά σφιξα τὸ κεφάλι σου, ὁ κῶλος σου νὰ βγῆκεν» Σ. τ. Δ.].

**Σωζοπολιτικαὶ παροιμίαι
εἰλημμέναι ἐκ δημοτικῶν ἀσμάτων.**

1. 'Στὰ οκοτεινὰ δὴν ἔλουγε, 'σ τάστρὶ δῆγε χτενίζει.
(Ἐκ τοῦ Σωζοπολιτικοῦ ἄσματος ΚΗ' στ. 3, ἀνωτέρῳ σ. 610).
2. Πουλάκια εἶναι κι' ἀς κελαγδοῦν, πουλάκια εἶναι κι' ἀς λένε.
(Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἄσματος στ. 38).
3. Τῆς Τρίκας τὸ γιορφύρι.

Παροιμοίωσις, ἐπὶ δυσβάτου καὶ ἀποκρήμνου στενωποῦ. Βλ. ἄσμα ΜΘ' σ. 630.

4. 'Εδῶ ποῦ μπῆκες, 'Ρήγα γιέ, δὲν εἶναι γιὰ νὰ ξέβης.
(Ἐκ τοῦ ΚΕ' ἄσματος στ. 33).
5. Φάγε καὶ ού, καλὸ πουλί, 'π' ἀδρειωμένες πλάτες.
(Ἐκ τοῦ ΜΔ' ἄσματος στ. 23. ΟΓ' στ. 21).
6. Βουλιοῦμαι νὰ ξενιευτῶ, βουλιοῦμαι νὰ παγάινω.
(Ἐκ τοῦ ΝΕ' 2).
7. Νὰ πάγω πίονυ δρέπονυμαι, νὰ πάγω μπρὸς φροβοῦμαι
(Ἐκ τοῦ ΙΔ' 22).
8. Τῆς 'Αλεξάντρας τὰ βουνά, τὰ πυκνοφυτεμένα.
(Ἐκ τοῦ ΚΖ' 14. Βλ. Λαογραφ. σ. 187).
9. Σὰν δόμη πουγκί μου σύδροφο, σὰ δὸ οπαδί μου φῦλο
(Ἐκ τοῦ ΞΗ' 3).

10. Ήοῦ ναι τὰ μᾶλλα περιοσὰ καὶ δὲ μπορῶ νὰ δράμω.
(Ἐκ τοῦ Ξ' 9).
11. Οὖλο τὸ σαραδάμερο κόρη δαχτάνι πλέκει.
(Ἐκ τοῦ ΞΖ' 2).
12. Τάχα δὲν ἡμουν κ' ἔγω νιός, δὲν ἡμουν παλληκάρι;
(Ἐκ τοῦ ΟΖ' 4).

'Εν Σωζοπόλει

Κ Δ. ΗΑΠΑΪΩΛΑΝΝΙΔΗΣ

Δύο δημώδεις παροιμίαι.

'Εν τῷ δήμῳ Ἀλαγονίας τῆς Μεσσηνίας λέγεται μεταξὺ τῶν κατοίκων προκειμένου ἐκδηλώσεως ἐξαναγκασμοῦ τὸ δημόδες: «Πίσκοπος κρεμάμενος ἔγραφε κι' ἀπόγραφε». Τὸ δητὸν τούτου προέρχεται ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἐπισκόπου Δαμαλῶν Ἰακώβου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅστις ἐξαναγκασθεῖς νὰ γράψῃ πρός τοὺς Ἐλληνας τοῦ Ναυπλίου ἵνα μὴ βοηθῶσι τοὺς Ἐνετοὺς προέταξε τὸ ἄνω δητόν. Οἱ ἐπίσκοπος Ἰακώβος

φαίνεται ότι ήσχολετο εἰς τὴν δημόδη στοιχουργίαν, διότι ἵνα ἐκδηλώσῃ τὰς βιασάνους τῆς αἰχμαλωσίας ἔψαλε «Πίσκοπε τοῦ Δαμαλᾶ, χωρὶς νοῦ δίχως μιαλά, τὰ λιανά δὲν ἥθελες τὰ μεγάλα γύρευες, γύρνα τὸ χερόμυλον, κούνα τ' ἀμαπόπουλο», ὅπερ παρὰ τῷ λαῷ μέχρι σήμερον λέγεται μέχρι τῆς λέξεως «γύρευες» πρὸς ἐκδήλωσιν πλεονεξίας τινός (Πρβλ. Μ. Γ. Λαμπρωνίδου, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Δαμαλᾶ, ἐν Σκόκον, Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ 1910 σ. 361).

ΙΕΖΕΚΙΗΛ ΒΕΛΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

‘Αρχιμανδρίτης

‘Η παροιμία «Πίσκοπος κρεμάμενος ἔγραφε κι' ἀπόγραφε» δὲν ἐπιχωριάζει ἐν Ἀλαγονίᾳ μόνον, ἀλλ' εἶναι ἐν χρήσει καὶ ἐν τῇ ἀλλῃ Μεσσηνίᾳ καὶ πολλαῖς τῆς Ἑλλάδος¹⁾. Φέρεται δὲ καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους: «Ο παπᾶς κρεμάμενος κτλ²⁾», καὶ «Πίσκοπος δερνάμενος ἔγραφε κι' ἀπόγραφε»³⁾. Διάφορον δ' ἔννοιαν ἔχει ἡ παραλλαγὴ ταύτης: «Ἀδειανὸς καλόγερος ἔγραφε κι' ἀπέγραφε»⁴⁾. Τῶν ἄλλων παραλλαγῶν ἡ ἔννοια εἶναι ἡ αὐτὴ περίπον καὶ ἡ τοῦ γνωμικοῦ τοῦ Σοφοκλέους παρὰ Στοβαίῳ Ἀνθολ. ΕΒ', 30.

Δὲν προέρχεται δ' ἡ παροιμία ἐξ ἐπισκόπου τινὸς τῶν Δαμαλῶν κατὰ τὸ 1715 αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλ' εἶναι πολλῷ παλαιότερα. Παλαιοτέρα καὶ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅτε ὁ Μιχαὴλ Βαλσαμών, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἀκούει καὶ βιαζόμενος ὑπέγραψε τὴν ὄμοιογίαν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου μνημονεύει τὴν παροιμίαν, ἦν καλεῖ κοινὸν μῆνον: «Συνέβη δὲ παθεῖν ἡμῖς τὰς ἀπειλὰς πεφρικότας. ὅπερ ὁ κοινός φησι μῆνος, Ἐπίσκοπος κρεμάμενος ὑπέγραψεν»⁵⁾.

‘Η ἑτέρα παροιμία περὶ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Δαμαλᾶ εἶναι πανελλήνιος, πλειστας δὲ παραλλαγὴς ταύτης ἐδημοσίευσα ἐν Παροιμίαις τ. Δ' σ. 259 κέ. ὃν τινες ἐλλιπέστεραι, ώς ἡ ὑπὸ τοῦ πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου κ. Ιεζεκιὴλ Βελανιδιώτου μνημονευομένη, ἀλλα δὲ ἀρτια. ‘Ἐν τῇ συλλογῇ μου ἔκεινη, ἀναφέρων καὶ τοὺς συναφεῖς πρὸς τὴν παροιμίαν μῆνον, παρετέρησα ὅτι «ἡ διάδοσις τῆς παροιμίας ἀνά πάσας τὰς ἐλληνικὰς χώρας, ἀπὸ τῆς Κερκύρας μέχρι τῆς Καππαδοκίας, ἐλέγχει τὴν παλαιότητα αὐτῆς» Ἀλλ' δὲ Μ. Λαμπρωνίδης ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευομένῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ, μή ἔχων πρὸ διθαλμῶν τὰ ὑπὸ ἐμοῦ γραφέντα, λέγει ὅτι ἐπλάσμη μετά τὴν ἐν 1715 αἰχμαλωσίᾳν τοῦ ἐπισκόπου Δαμαλῶν καὶ Πεδιάδος Ἰακώβου, εἰς ἦν καὶ ἀναφέρεται. ‘Αφηγεῖται δ' ὡς ἔξῆς τὰ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἐπισκόπου Κατὰ τὴν πολιορκίαν ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένου Ναυπλίου, ὁ ὀδηματικὸς στόλος συνωδεύετο καὶ ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ πειρατικῶν πλοίων τοῦ Ἀλγερίου· εἰς δὲ πειρατής Ἀλγερίνος παραπλέων τὴν παραλιακὴν ἀκτὴν τῆς ἀρχαίας Τροιζῆνος (Δαμαλᾶ) «διέκρινε μικρὸν ἀλιευτικὸν ἀκάπιον, ὅπερ εἴτε ἔξ ἀντιποίας ἢ μᾶλλον πρὸς ἀφθονωτέραν ἀλιείαν ἰχθύων εἶχεν ἀπομ-

1) Βλ. Πολίτου, Παροιμ. (ἀνέκδ. λ. κρεμ. 25).

2) Αὐτ. ἀρ. 24

3) Αὐτ. τ. Δ' σ. 349 λ. δέοντων 33.

4) Αὐτ. τ. Α' σ. 292 λ. ἀδειανός 3.

5) Παρὰ Ι. Ἀλλατίῳ, De Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione, Colloniae Agripp 1648 σ. 923. Ἃντι τοῦ πεφρικότας παρ' Ἀλλατίῳ πεφρικότες.

κρυνθῆ τῆς ἀκτῆς. Ἐπὶ τοῦ ἀκατίου τούτου ἡλίενεν ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Δαμιαλᾶ, ὅστις ἀγνοῶν τὸν κίνδυνον, δὲ διέτρεχεν ἐκ τῶν πειρατῶν, εἰχεν ἀναζῆθη εἰς βαθύτερα ὑδατα πρός ἄγραν μεγαλυτέρων ιχθύων». Οὐ Ἀλγερῖνος πειρατὴς ἥχιμαλώτισε τὸν ἐπισκόπον καὶ πρόδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ναυπλίου ναυλοχοῦντα Καπετάν πασᾶν, ὅστις τὸν ὑπερχόωσε νὰ γράψῃ πρός τοὺς ἔγκεκλεισμένους ἐν Ναυπλίῳ Ἑλληνας νὰ μὴ παρέχωσι βοήθειαν εἰς τοὺς ἀλλοδόξους Ἐνετούς. Ἀπειλούμενος δι' ἀγχόντης ἔξετέλεσεν ὁ ἐπίσκοπος τὴν ἐπιταγὴν τοῦ πασᾶ, ἀλλ' δῶς ἐννοήσωσιν οἱ διοργενεῖς αὐτοῦ ὅτι ταῦτα συμβουλεύει ὑπεικόνων εἰς τὴν βίαν, προσέδημκεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐν ὑστερογράφῳ τὸ «Πίσκοπος κρεμάμενος ἔγραψε καὶ ἀπόγραψε». Ἀλλ' ἀποκαλύφας τὸ πονηρὸν σημείωμα ὁ Καπετάν-πασᾶς διέταξε νὰ μαστιγώσωσι τὸν ἐπίσκοπον καὶ εἴτα πιφρόωκεν αὐτὸν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἥχιμαλωτίσαντος αὐτὸν Ἀλγερίνου πειρατοῦ. Οὗτος δὲ μετά τὴν ἄλωσιν τοῦ Ναυπλίου, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλγέριον μετὰ τοῦ ἥχιμαλώτου ἐπισκόπου, εἰς ὃν ἡ τοῦ πειρατοῦ οὐζήνυος ἐπέβαλλεν ἐπιπονήταια ἔργα, τὰ ὅποια ἔξετέλει ὑπέδων τούς διεκτραγωδοῦντας τὰ παθήματά του οτίχους.

Ταῦτα ἀφιγγεῖται ὁ κ. Λαμπρυνίδης, ἀκολουθῶν παράδοσιν, ἵνα ὡς μ' ἐπληροφόρησεν, ἐφωτήσαντα αὐτὸν περὶ τῶν πηγῶν, ἤκουσεν ἐν Δαμιαλᾷ πρὸς εἰκοσιπενταείς τὸ δ' ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου προσέθεσεν αὐτὸς εἰκάσις ὅτι Ἰάκωβος θὰ ἐλέγετο ὁ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου τῷ 1715 ἐπίσκοπος Δαμιαλῶν, διότι ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀγίας Μαρίνης πρὸς τοῦ χωρίου Λιγυοριοῦ ὄνομάζει Ἰάκωβον τὸν κατὰ τὸ 1713 ἐπίσκοπον Δαμιαλῶν καὶ Ηεδιάδον¹⁾. Ή παράδοσις πολλάς ἔχει ἀπιθανότητας καὶ πολλὰ κενά. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου πᾶσα ἡ ὑπαίθρος χώρα κατείχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων, δὲν ἔξηγεται δὲ διατὶ ὁ ἐπίσκοπος ἥχιμαλωτίση, ἐπειδὴ ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος, ἀπομαρτυρεῖς τῆς ἀκτῆς, ἐνῷ καὶ ἐν τῇ ἔδρᾳ τοῦ μένων διετέλει πάντοτε ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῶν Τούρκων. Καὶ ὁ λόγος τῆς παραδόσεως τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὸν καπετάν πασᾶν, καὶ τῆς ἀποδόσεως εἰς τὸν πειρατὴν δὲν διαφαίνεται ἐν τῇ ἀφρηγήσει ταύτῃ. Πάντα ταῦτα πείθουσιν, ὅτι ἡ παράδοσις ἵνα ἤκουσεν ὁ κ. Λαμπρυνίδης, εἶναι κατασκεύασμα μεταγενέστερον τινὸς τῶν ἐπιχωρίων, ζητήσαντος νὰ συνάψῃ τὸν λόγον περὶ τοῦ τιμωρηθέντος διὰ τὴν ἀπλησίαν τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Δαμιαλᾶ πρὸς τὰ ἴστορικὰ γεγονότα τῆς ἐκπολιορκήσεως τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τῶν Τούρκων, γνωστά εἰς τὸν λαὸν ἐκ τοῦ στιχουργήματος περὶ συμφράδας καὶ ἥχιμαλωσίας τοῦ Μορέως τοῦ Μάνθου Ιωάννου.

Ἡ γηπίδια καὶ ἀδιάφθορος διατύπωσις τοῦ μύθου, ἐξ οὐ συνεπτύχθη ἡ παροιμία, είναι ἐκείνη, ἵνα ἤκουσεν ὁ Ἀγγλος περιηγητής Chandler τῷ 1765 ἐν αὐτῇ τῇ ἔδρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς Δαμιαλῶν. Εἰς τὸν ἐπίσκοπον προοέφερεν ποτε δόρον ἰχθῦς, τοὺς ὅποιους οὗτος ίδων μικροὺς δυσηρεστήθη, ἐλπίζων δ' ὅτι θὰ ἔνηργ μεγαλυτέρους, ἀπειράσιος νά δοκιμάσῃ ἀλλὰ τὸ πλοῖον συνελήφθη ὑπὸ Βαρθαρίων (σχι 'Αλγερίνων) πειρατῶν· ἥχιμαλωτίσαντες οὗτοι αὐτὸν, τὸν ἡνάγ-

1) Τῷ 1710 ἐπίσκοπος Δαμιαλῶν ἦτο ὁ Θεοφύλακτος, κατ' ἀλλην ἐπιγραφήν ἐκκλησίας τῆς Πιάδας ('Art. Μηλιαράκη, Γεωγραφία τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας σ. 80). Ἀλλιγάτινα τινὰ μαρτυρίαν δὲν ἔχουμεν ὅτι καὶ κατὰ τὸ 1715 ἐξηκολούθει νὰ είναι ἐπίσκοπος ὁ Ἰάκωβος.

καὶ πασαν νὰ ἀλέθῃ σῖτον καὶ ταῦτοχρόνως νὰ λικνίζῃ ἐν βρέφος. Ἐκίνησεν ὅμως εἰς ουμπάθειαν τὸν κύριόν του, ṣδων οτίχους τινάς, οὓς αὐτὸς ἐποίησε, μὴ ἔχοντας ποιητικήν ἀξίαν, ἀλλ' ἐκφράζοντας τὴν ἀουνεσίαν του καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς^{1).}

Ἡ διατύπωσις αὕτη δὲν ἀναφέρει τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὑπόκειται ὁ μῦθος, οὐδὲ γεγονός τι γνωστόν, ἔξ οὗ ἡδυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν τὸν χρόνον. Ἄν δ' ἡ διῆγησις ἡτο ουναφῆς πρὸς τὴν μεγάλην ουμφορὰν τῆς αἰχμαλωίας τοῦ Μορέως, δὲν εἰναι πιθανὸν ὅτι μετὰ πεντήκοντα ἔτη οὐδὲν ἵχνος θὰ διέσψει γεγονότος, οὐ ἐπὶ μακρὸν ζωηρὸν διετήρουν τὴν ὁδυνηρὰν ἀνάμνησιν οἱ δυοτυχεῖς κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλως δ' ἔχομεν ἀσφαλές τεκμήριον, μαρτυροῦν ὅτι ἡ παροιμία εἶναι παλαιοτέρα τῆς ἀλώσεως τοῦ Ναυπλίου. Οὐ σύγχρονος τῆς ἀλώσεως Ἱωαννίτης παροιμιογράφος Κατζιούλης (ἀποθανὼν τῷ 1730) ἀπέψησεν εἰς τὴν συλλογήν του ἀπὸ τοῦ στόματος συμπολιτῶν του ουνοπτικωτάτην παραλλαγὴν τῆς παροιμίας^{2).} Ὁπως δὲ παροιμία τις διαδοθῇ ἐκτὸς τοῦ τόπου, ὅπου παρήχθη, ἀπατεῖται μακρὸς χρόνος, καὶ μακρότερος ἔτι ὁπως συμπτυχθῇ εἰς συνοπτικὴν διατύπωσιν.

N. G. P.

Οὐ φτουχὸς Ἀη Φίλιππας.

'Ἐν Κεφαλοβρύσῳ τῆς Αἰτωλίας, ὅπου ὑπηρετῶ ὡς δημοδιδάκωαλος, ἥκουσα παρὰ τοῦ κουρέως Ἀθ. Παπαθανασοπούλου τὴν ἔξης παράδοσιν περὶ τοῦ ἄγιου Φίλιππου, οὐ τὴν μνήμην ἑορτάζει ἡ ἐκκλησία μας τὴν 14 Νοεμβρίου, ἡμέραν, ἐν ᾧ ὡς γνωστὸν παύει ἡ κρεοφαγία καὶ ἀρχεται ἡ τεοοαρακονθήμερος νηστεία πρὸ τῶν Χριστουγέννων.

Οὐ "Ἀη Φίλιππας ἡταν γι.ουργός. Σὰ σήμερα τς δικατέοιρις Νουιβριοῦ ἔκανι κουράφ' οὐ ἀ·ους οὐλ' τν ἡμέρα. Τοὺ βράδ' βράδ' ἡρθ' ἀτ' τοὺ κουράφ' ἀπουσταμένους. 'Εδιοι τὰ βόιδια τ' 'ς τοὺ παχνὶ νὰ φάν, κι' αὐτὸς ἔκατον νὰ ξαπουοτάο. Κεῖ π' καθέταν τ' λέει ἡ γναῖκα τ', πῶς οἱ κουργιανοὶ δὲν ἔχνι κριᾶς νὰ κάν' ἀπουκραῖς· ἡταν οὐλὶ φτουχοί!

Τ' οτιγμὴ σικώνιτ' οὐ ἄη Φίλιππας, πασίν 'ς τοὺ παχνὶ κι παίρν' τοὺ καλύτιφον βοΐδ' κι τοὺ σφάξ. Παιάρν' ἔνα μαχαῖρ', λιανίς τοὺ κριᾶς, κι τοὺ μοίρασι τς κουριανοὺς νὰ κάν' νι οὐλὶ ἀπουκραῖς. 'Απόκριψ' οὐ κουσμάκ.ς κι σιχώραι τὰ πιθαμένα τ' ἄη Φίλπτα.

"Εφαϊ κι οὐ ἄη Φίλιππας κι κιμήψκι. Σικώνιτι τοὺ προνί, πάει 'ς τοὺ παχνί, τὶ νὰ ἴδῃ! Θιοῦ πρόνοια ἡταν, βρίσκε πίσου δυὸς βόιδια διμένα. Τοὺ ἔνα ἡταν καλύτιφον ἀπὸν κείνου ποὺ εἰλὶ σφάξ. Τ' τὸ δουκὶ οὐ θι.ὸς ἀκόμα τρανύτιφον!

"Αμα πέθαν' ἄη Φίλιππας ἄγιαιοι γιατ' ἡταν πουλὺ ἀγαθὸς ἄνθρωποις. Γι' αὐτὸ τοὺν ἄη Φίλ.πτα τούν γιοιρτάζουμι τὴν λιμέρα τς ἀπουκραῖς.

'Αλλὰ οἱ γριαῖς λὲν πῶς οὐ ἄη Φίλιππας οὐ φτουχὸς ἀπόκριψι 'ς τοὺ κουράφ'.

ΔΗΜ. ΛΟΥΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

[¹Ο μῦθος εἶναι πανελλήνιος. Παραλλαγὴν αὐτοῦ ἐδημοσίευσα ἐν Παροιμ. τ. Α' σ. 250, δπου ἀναφέρω καὶ ἄλλους τινάς δημοίους.—Σ. τ. Δ.].

1) Βλ. Παροιμ. τ. Δ' σ. 260.

2) Αὐτ. σ. 262.

Κυπριακαὶ παραδόσεις.

1

Τοῖς εἰ πάνω τοῖς εἰν τὸ βουνόν ποῦ χωρεῖς ἡτούν ἑκατὸν σπίκια μιὰν φοράν, τοῖς αἱ γιὰ τοῦτον τὰ λαλοῦν Ἐκατό-σπικια· ἔναν πὸ τούντα ἑκατὸν ἐν γεμάτον χρουσάφιν, μὰ ἐν ἡξέρει κανένας ποιὸν εἶναι. Λαλοῦν ποὺς μιὰν φοράν τὸν χρόνον κάχε Πάσκαν, τὴν ὥραν μ’ ποὺ λαλεῖ ὁ παπᾶς τὸν καλόλ-λοον ἀννοίουν οἱ πόρτες του, τοῖς αἱ πάλαι βιώννουν μανισές τους, ἄμα τελειώσῃ ὁ καλόλ-λοος.

Καληδόρα του ποῦν' νὰ βρεχῇ τσειαμαὶ τοῖς εἰν τὴν ὥραν. Λαλοῦν πῶς μιὰν φοράν ἐβρέχην ἔνας βοσκὸς τοῖς εἰαμαὶ ἔξιμερόμιατα τοῦ Πάσκα. "Τοῖς τοῖς εἰν τὴν ὥραν ποὺ φακκοῦσσαν οἱ καμπάνες γιὰ τὸν καλόλ-λοον, ἀννοῖξαν οἱ πόρτες μανισές τους, τοῖς ἐφεξεν διόποις ποὺ τὸ πολλὺν χρουσάφιν ποῦ ταν μέσα. Ὁ βοσκὸς ποὺ τὸ εἰεν ἐπαχεν σὰν τὸν πελλόν. Ἐπήην μέσα τοῖς ἐγέμωσεν τὴν βοῦρκαν τοῖς αἱ τοὺς κόρφους του, τοῖς ἐξένην πάλαι ἔξω· ἀλλὰ ἐξήσασεν τὴν ματσοῦκαν τοῖς αἱ ξαναστραγήν νά τὴν πιάψῃ. Μὰ τοῖς εἰν τὴν ὥραν ἐτέλειωσεν ὁ καλόλ-λοος, τοῖς οἱ πόρτες ἐσφαλμόσαν μανισές τους μὲ τὸν βοσκὸν μέσα. Μέσα τοῖς τὴν βοῦρκαν του ἐβρεχῆκαν δκυδ ὁδόβικαι· μὲ τοῦντα δκυδ ὁδόβικαι ποὺ μιὰν ὅπιθαν κάχε μέραν ἐπέργασεν ὡς τὸ ἄλλον Πάσκαν, ποὺ ἀννοῖξαν οἱ πόρτες τοῖς ἐξέβην. Μὰ τὸ πρωΐν ἄμα τοῖς ἐδωσεν του ὁ ἥλιος ἔλιυσεν σὰν τὸ τσερὶν ποῦ λειώννει τοῖς τὸ λαμπρόν ἔναν χρόνον μὲ τρῶς εἰεν, μὲ ἥλιον¹⁾.

2.

(Τὴν ἥκουσα ἐν Κώμη-Κκεπτὶ παρ' ἐνδὲ γέροντος Στασῆ).

Μιὰν ἡμέραν ὁ γιὸς τῆς Ρήγαινας, ἔναν ἀντρειωμένον παλληκάριν, ἐπιασεν ἔναν βράχον νὰ τὸν σύρῃ γιὰ νὰ χαλάσῃ τὴν κάτω πόλιν τές Στετές· τοῖς εἰνα τὰ χαλάσματα τοῖς κάτω τοῖς τὰ Γαλούνια ποὺ φορτώννουσιεν τὸ τεράτοιν ἥταν πόλιη μιὰν φοράν.

Εἰέν τον ἡ μάνα του τοῖς αἱ ἑκατάλαβεν εἰντα μ’ ποῦ θελεν νὰ κάμῃ. Ἡρτεν τοῖς ἐπιασεν τὸ σ’ ἐριν του· τοῖς αἱ ἀδυνάτησεν τὸ σ’ ἐριν του, τοῖς ἐπεσεν του ὁ βράχος μέσα τοῖς τὸν ποταμόν, γιατὶ ἐν ἐθελεν ἡ μάνα του νὰ χαλάσῃ τὴν πόλην.

Τοῖς ἀπὸ τότες λέεται Πεντοάχτιλας· ἐβολλήσαν τὰ δαχτύλια του μέσα· τοῖς αἱ ὡς τὴν ὥραν φαίνουνται, γιὸν νὰ τὰ κάμαν ἐχτές. Τοῖς αἱ ζυμάριν ἀν ἡτούν γιὰ πηλός ἐνε θεν νὰ βκούν ἐτοι διορφα. Γιὰ νὰ δοῦμεν τοῖς αἱ τοῖς εἰνος δύναμιν ποῦ τὴν εἰσ’εν.

Λαλοῦσιν πῶς εἰσ’εν ἐτοι ἀθρόπους τὸν τότε τοῖς αιφόν. "Λτοῖς επις ἡταν πρὸν νὰ χτιστῇ ἡ Ἀμοχουστος, δξά ὑστερις ἐν ἡξέρουμεν.

Τὴν παράδοσιν ταύτην ἥκουσα καὶ ἀπὸ ἀλλοις οχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀντὶ ὕμως τοῦ γιοῦ τῆς Ρήγαινας, εἰς μοὶ εἶτεν δ «Διενῆς» καὶ ἀλλος δ· γράκος δ γιὸς τῆς γρακούνας· Ός κατοικιαν δὲ τῆς Ρήγαινας τοῖς αἱ τοῦ γιοῦ της δεινινουσιν τὰ ἑκατὸν-σπίτια

[Παραδόσεις κυπριακάς περὶ τῆς Ρήγαινας βλ. εἰς τας ἐμάς Παραδόσεις ἀρ. 68-80 σ. 41 κεὶ Περὶ σφρενδονήσως βράχων ὑπὸ ἀνδρειωμένων ἡ ὑπὸ τοῦ Διγενῆ βλ. αὐτ. ἀρ. 73 σ. 44 (παραλλαγὴν τῆς προκειμένης) ἀρ. 94, 112, 114, 118. Βλ. καὶ σ. 731-2. Περὶ τῆς ἐντυπώσεως τῶν ἰχνῶν τῶν δακτυλῶν ἐπὶ λιθων βλ. αὐτ. σ. 733-5 903—Σ. τ. Δ.]

1) [Βλ. τὰς ἐμάς Παραδόσεις ἀρ. 68 σ. 41-2 — Σ. τ. Δ.]

3.

Ἔταν μέρα τ' Ἀη Σπυρίδωνα δοξάζω τὸν τοσ' αὶ προσκύνω τὸν· οὐλλος ὁ κόσμος τοσ' εἰν τὴν ἡμέραν ἐπῆνεν εἰς τὴν ἐκλησίαν νὰ λουτουφρηκῆν, τοσ' αὶ μανικὰ ἔνας κοινπάρος μὲ τὴν κοινέραν ἐβικένην νὰ πάγ 'ς τὴν Ἀιμόχουστον. 'Σ τὴν στράταν ἐκάτεσαν λλίον νὰ ἔχησταχοῦν· τοσ' ὑστερις ποὺ κάμποσα λόγια τους ἀγαπημένους ἀρκέψαν τοσ' αὶ τὴν δουλειάν τους, τοσ' αὶ πουπάνω 'ς τ' ὄφος ἡ ἐκκλησία τ' Ἀη Σπυρίδωνα νὰ λουτουρκᾶ. Ἐν ἐβάσταξεν ὁ Ἀης Σπυρίδωνας τὴν παραξενιάν τους, τοσ' ἔκαμέν τους τοσ' αὶ τοὺς δκιὸ μιὰν παλλούραν· τοσ' αὶ ὃς τωρὰ ἀκόμη φράίνουνται σὰν ἄθρωπος τοσ' αὶ γεναῖκα. Ἐν νά ναι παραπάνω ποὺ σ' ίλια χρόνια ποῦ γίνην τοῦτο πρᾶμαν, τοσ' αὶ ἐν ἥμιτροι κανένας νὰ κόψῃ οὔτε ἔναν κλωνίν πουπάνω.

ΧΡ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

Κυπριακαὶ ἐπωδαι

Τὸ δῆμμαν τοῦ ἀλουποῦ.

« Ἄγιε Μάμα, τίμιε τιμιοφόρε ποῦ θέλησες νὰ κάμιεται συμπεθερκάν μὲ τὸν Ἀλέξαντρον τοσ' αὶ τὴν Ἀλεξαντρίναν τον· ἔξειηκεν τοσ' αὶ σώρεψεν σ' Ἰλιος ἄρνουντος τοσ' αὶ σ' Ἰλιος ἔριφους τοσ' αὶ τὸν κοῦκον πετεινόν· τοσ' ἔφιναν τον τοσ' ἐπίασιν πάνω 'ς τ' ὄφος τῶν Ἐλαιῶν ναῦδονταν μονήν νὰ μείνουν. Τοσ' ἐλίμηπσεν τ' ἀλοιπτὸν τὸ κατάσαρκον τῆς γῆς τὸ φλοκκονοῦριν τοσ' ἔφαν τού τα, τοσ' αὶ κλαίει τοσ' αὶ θρηνίζεται. «Ἐρασσεν τοσ' ὁ δεσπότης μου ὁ Χριστός τοσ' αὶ λέει του. «Ἐιντά σ' εις, «Ἄη Μάμα τίμιε τιμιοφόρε τοσ' αὶ κλαίεις τοσ' αὶ θρηνίζεσαι.» Ἐπολογήηται τοσ' εἰπεν τού τα. Ἐθέλησα νὰ κάμω συμπεθερκάν κ.τ.λ. τρεῖς φορές. Τοσ' αὶ τότε λαλεῖ του ὁ Χριστός. «Ἐπαρει λιμὸν σκουλλὶν ἀπὸ χειρὸς γεναῖκας, τοσ' αὶ πέδηννω ἀλουπούς, τοῦ ὄρου, τοῦ τραχόνου τοῦ ποταμοῦ, τοῦ γιαλοῦ, χηλυκούς, ἀρσενικοὺς 'ς τές 72 ½ βλέβεις τοῦ λαιμοῦ του νὰ μὲν ἔσ' γέρειν νὰ τνζίσῃ πά 'ς τὴν αἴγιαν τοῦ... δεῖνος. (Ἐπαναλαμβάνεται τρις τὸ δήννω ἀλουποὺς κ.τ.λ. κάθε δὲ φορὰν δένει καὶ ἔναν κόμβον εἰς τὸ «τερτοσ' ἔλλιν» τῆς θύρας), νὰ πάγ πάνω 'ς τὸ ὄφος τῶν Ἐλαιῶν, τοσ' ἔσ' γέρειν νὰ φάγ νὰ πιῇ τοσ' αὶ νὰ πτέσῃ νὰ τούλισῃ, τοσ' αὶ νὰ κόψῃ τὸν θυμὸν τοσ' αὶ τὴν ὄρκήν του.

Τὸ δῆμμαν τοῦ πόνου.

« Ήμιουν παίδκιος ἀρχιπαίδκιος τοσ' αὶ παῖν τοσ' αὶ παλληκάριν· ἐβουλήθηκα νὰ τὰ βιούδια τοσ' αὶ βιούλλες, τοσ' ἐπῆρα τα κάτω 'ς τ' ὄφος τῶν Ἐλαιῶν νὰ τὰ βιοσσίσω, 'ς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν νερὸν νὰ τὰ ποτίσω. Τοσ' ἀπτήησεν ὁ βιοὺς μου ὁ καλλύτερος μὲς τὸ περβόλιν τῆς Μαγδαληνῆς. Θέλεις χόρτον ἔφαεν θέλεις χορτολείβαον, τοσ' ἔπεισεν τοσ' αὶ στρουχνίζεται τοσ' αὶ ξαναστρουχνίζεται. Ἐστάθηκα τοσ' αὶ γιὼ τοσ' αὶ κλαία τοσ' αὶ φωνάζω τοσ' αὶ τὸν Θεόν δοξάζω. «Ἐρασσεν τοσ' ὁ δεσπότης μου ὁ Χριστός Εἰντά σ' εις παίδκιο τοσ' αὶ κλαίεις τοσ' αὶ φωνάζεις τοσ' αὶ τὸν Θεόν δοξάζεις τοσ' αὶ τὸν θάνατόν σου κράζεις; Εἰπεν του τότες τοῦ Χριστοῦ. «Ημιουν παίδκιος κ.τ.λ. Τότες λαλεῖ του ὁ Χριστός «Πήαινε, παίδκιο,

πάνω 'ς τ' ὅρος τῶν Ἐλαιῶν» τοῦ ἔσ' εἰ τρία στεράτσια μὲ τὸ μιαλλύττερον νὰ κόψῃς μὲ τὸ μιτσόττερον, νὰ κόψῃς τὸ μεσακόν, τοῦ αἱ δός τοῦ βοῦ 'ς τὰ τοσέρ-ρατα, τοῦ αἱ δός τοῦ βοῦ 'ς τὴν σίμπην, τοῦ αἱ δός του 'ς τὰ καπούλια, τοῦ αἱ πέ του ἄνου νὰ πᾶς μὲ τὰ ταίρια, τοῦ αἱ σηκώννεται. Ὁ Χριστὸς γιατρός.

*Εβκαρμαν τοῦ φόσου

'Ἐν Κύπρῳ ὅταν ἔνα παιδί διὰ κάποιον λόγον φοβηθῆ πολύ, φέρεται ὑπὸ τῶν γονέων τον εἰς ὥρισμένους ἀνθρώπους τοῦ χωριοῦ, σί ὁποῖοι γνωρίζουν νὰ βγάλλουν τὸν φόβον αὐτόν. Ἀπὸ μίαν τοιαύτην γυναῖκα ἡκουσα τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὅποιον γίνεται τὸ «εβκαρμαν τοῦ φόσου».

Συνάζει, λέγει, διώροφα μαζιὰ καὶ ἔχοντα ἔνδια ἀπὸ ἐπτά φραγμοὺς μονοστεφάνους, (δῆλο τὸ ἀνδρόγυνον, τὸ ὅποιον ἔχει τὸν φραγμὸν νὰ είναι διὰ τοῦ πρότον γάμου συνδεδεμένον) τὰ ὅποια ἀπὸ τῆς προηγουμένης νυκτὸς ἔκθετει εἰς τὰ ἀστρα. Πλησίον δὲ τῶν ἔνδιων θέτει καὶ ἐν πέταλον ζέφους καὶ περιττώματα γαϊδάρου (κοτοιδογάρου). Τὴν ἐπομένην δὲ τὸ πρωΐ κρατοῦσα τὸ παιδίον ἀπὸ τῆς χειρὸς λέγει τὰ ἔξης·

«Ἔις τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ νίοῦ καὶ τοῦ "Αη Πνευμάτου. Ἐννιὰ μῆνες σ' ἐβάσταν ἡ μάνα σου μὲ φόσους μὲ τρόμους μέσ' τὴν καρκιάν της, ἐννιὰ μῆνες ἐπολευτευρῷθηκες μὲ φόσους μὲ τρόμους» (ἐπαναλαμβάνεται τρίς). Κατόπιν δὲ ἀνάπτει φωτιάν μὲ τὰ συναχθέντα ἔνδια καὶ ἐπὶ τῆς φωτιᾶς θέτει ἔνα σάτοιν (ἐν στρογγύλον ἔλαιον μὲ τενεκέν, τὸ ὅποιον μεταχειρίζονται διὰ νὰ φήνουν πίττες) καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ πέταλον, τὰ κοτσιρογάουρα καὶ ἄλις. Διατάσσει δὲ τὸ παιδίον νὰ πηδήσῃ τρεῖς φυράς ἀνωθεν τῆς φωτιᾶς· μετὰ τοῦτο δὲ κρατοῦσα τὴν χεῖρα τοῦ παιδίου ἀνωθεν τοῦ σατσιοῦ χύνει νερὸν ἐπ' αὐτῆς, οἵτως ὅστε χυνόμενον νὰ πάτηται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ σατσιοῦ. Ἐάν δὲ είναι ἀνθρωπὸς ἢ ἄλλο ζῷον, τὸ ὅποιον ἐπροξένησε τὸν φόβον, σχηματίζεται ἡ εἰκόνα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σατσιοῦ, καὶ οὕτω τὸ παιδίον ἀπαλλάσσεται ἐντελῶς τοῦ φοβοῦ.

Σταφυλίτης.

«Ἐσηκωχῆτα ποὺ τὸ πορονόν· πρῶτον ἀστρον ἐγενήθην· πρῶτος μὲ εἰδες πρῶτος σὲ εἰλα. Σταφυλίτη, μαβυλίτη εἰσαστην ἐφτά ἀδέρκια, ποὺ ἐφτά ἔξη, ποὺ τὰ ἔξη πέντε νὰ μείνετε. Σταφυλίτη, μαβυλίτη τοῦ ἀδερφὲ τοῦ Χάροντα· εἰσαστιν πέντε ἀδέρκια, ποὺ τὰ πέντε τέσσερα, ποὺ τὰ τέσσερα τρία, ποὺ τα τρία δκυό. Σταφυλίτη μαβυλίτη τοῦ ἀδερφὲ τοῦ Χάροντα, ποὺ τὰ δκυό ἔναν, τοῦ αἱ ποὺ τὸ ἔναν μὲ ἔναν».

Ἐγιώ τὰ λόγια τοῦ δ Θεός γιατρός.

Τὸ πιτταροῦν.

(Μαντεία πρὸς εὑρεσιν τοῦ κλέπτου)

‘Ἐκεῖνος παρ’ οὖν ἔκλεψάν τι κατορθώνει διὰ διαφόρων μέσων νὰ ἀφωρέσῃ ἀπὸ τὸ σπίτι ἐνὸς ἔκαστου ἐκείνων, τοὺς ὅποιους ὑποπτεύεται διὰ τὴν κλοπὴν δόλιγον ἄλευρον κρίθινον. Σχηματίζει δὲ μὲ τὸ μῆγμα αὐτὸς μικρὰς πίττας, τὰς

δόποιας προσφέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὅποίους ὑπωπτεύθη διὰ νὰ φάγωσιν
Ἐάν δὲ κατὰ τὴν καταβρόχθιον παρατηρηθῇ κάποια δυσκολία ἡ μᾶλλον σταθῆ
εἰς τὸν λαιμόν τινος, θεωρεῖ βέβαιον, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ κλέπτης.

ΧΡ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

'Αχαϊκὴ ἐπωδὴ τῶν καμπῶν καὶ τῶν ἐντόμων.

'Ο Μπεκεκὲς κ' ἡ Μπεκεκοῦ
είχαν τρία παιδιά κακά
τὴν κάμπια, τὸ σκαθάρι
καὶ τὸ κακὸ συναπάντημα.
'Ο Μπεκεκὲς ψυχομαχάει
κ' ἡ Μπεκεκοῦ τόνε ὁστάει.
«Μπεκεκὲ ψυχομαχᾶς
τὰ παιδιά σου ποῦ τάφήνεις;
— 'Στ' ἄγρια βουνά 'στ' ἄγρια λαγκάδια,
νὰ φάνε πέτρες καὶ βουνά
πέτρες καὶ λιθάρια.

'Ἐν Μυροβρύσῃ Πατρῶ.

ΗΡΩΔΗΣ Δ. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ — ΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Οἱ διαδορατισμοὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς

Εἰς πρόσθετον ἀπόδειξιν τῶν ἐν σελ. 67-8 τῆς Λαογραφίας λεγομένων, ὅτι
μετὰ τὴν ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ὑπὲρ τελειοτέρας στρατιωτικῆς παρα-
σκευῆς γενομένην πρὸς ἄλλοις εἰσαγωγὴν καὶ τοῦ «ἐπποικοῦ ἀγωνίματος διαδο-
ρατιομῶν δὲ ἀσιδήρων δοράτων», αἱ τοιαῦται ἀσκήσεις τὸ πρῶτον καθ' ὅμάδας,
ἔπειτα δὲ καὶ ἐν μονομαχίᾳ ἔξηκολούνθησαν καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων βασιλέων,
εἰσελθοῦσαι οὕτω, καθὼς καὶ ἄλλα φραγκικά ἔθιμα, εἰς τὰ τότε ἐλληνικὰ ἥθη,
συντελεῖ ἵσως καὶ τὸ παρ' Ἀχροπολίτῃ ἐν § 50 τῆς Χρονικῆς Συγγραφῆς (σ. 102
Βονη, 95 Heisenberg) ἴστορούμενον περὶ δικαστικῆς μονομαχίας μεταξὺ ἀντι-
δίκων, κατὰ πρόσταγμα βασιλικὸν τοῦ Ἱωάννου Δούκα Βατάτζη, ἐν Φιλίπποις
ἐκτελεσθείσης, κατὰ τρόπον προϋποτιθέντα ἀναγκαίως προγενεστέραν ἀσκήσιν
εἰδικὴν ἐν σταδιακοῖς ἀγῶσιν «Ἐντεῦθεν ηντρέπιστο τούτοις οιρατιωτικὴ ἀπόδει-
ξις, ἐπεὶ μὴ ὑπῆρχον οἱ μαρτυροῦντες, ἡ διὰ μάχης διάπειρα. Ὡπλίσθησαν οὖν
καὶ ἄμφω εἰσῆλθον εἰς τὸ στάδιον, ἔνεβαλον ἀλλήλοις καὶ νενίκηται ὁ κατήγο-
ρούμενος ἀπερρίγη τε τοῦ ἵππου καὶ τὴν νικῶσαν ὁ κατήγορος ἔσχηκε».

Σ. Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Παρατηρήσεις εἰς τὸ Β' καὶ Γ' τεῦχος τῆς Λαογραφίας.

Σεβαστέ μου καθηγητά,

Σᾶς στέλλω τὴν παροῦσαν μου σημείωσιν τίν δοίαν κατίθετισα κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ β καὶ γ' τεῦχους τῆς Λαογραφίας μας.

1) Εἰς σ. 225 στ. 9-10 (ἀρ. 10 παραλλαγὴ Εὐβοίας) «ἐκεῖ ποῦ πέντε δὲν περοῦν καὶ δέκα δὲ διαβάνουν, περοῦν πενήντα κ' ἑκατὸν καὶ νά 'ν' κι' ἀριατωμένου» ἀντὶ τοῦ περοῦν βεβαίως πρέπει νά γραφῇ παρ' νά 'ν—παρὰ νά εἶναι. Τοῦτο δεικνύει καὶ ὁ ἀντίστοιχος στίχος τῆς παραλλαγῆς 9 καὶ 16 Εἰς τὸν ἀκόλουθον στίχον κ' ἔγὼ μαδρος ἐπειδὴ δὲν ἡμπορεῖ νά λείπῃ τὸ ἄρθρον εἰναι καλύτερον νά γραφῃ κ' ἔγὼ δ μαδρος.

2) 'Ἐν τῇ παραλλαγῇ Κερασοῦντος (ἀρ. 23) στ. 15 φέρτεμ με τὴμ φιλίνιραμ μου, διὰ τὸ δοποῖον σημειώνετε διτὶ δὲν γνωρίζετε τὶ ὅπλον εἶναι καὶ ἵσως τὸ τόξον, παρατηρῶ διτὶ φιλίντα καὶ (σπανιώτερον φιλίνιρα) εἶναι παλαιότερον τουφέκι, γνωστότατον ἐν Κρήτῃ ἐν ελδος μαρρᾶς καραβίνας¹⁾. Πιστεύω διτὶ ἡτο γερμανικῆς προελεύσεως καὶ διτὶ διὰ τοῦτο ἀπεκλήθη φιλίντα ἀπὸ τὸ γερμαν. Flinte δ Σάδμας τὸ παράγει ἐκ τοῦ Fiandra (ἰδ καὶ Καλαϊσάκην ἐν Κρητικῷ 'Λοτέροι Α' ἀρ. 16 σ. 122).

3) Εἰς τὴν παραλλαγὴν 42 σ. 253-4: βίτοιμα καὶ σπανιώτερον βίτοιμα παράγεται μὲν ἐκ τοῦ βίτοα, ἀλλὰ δὲν λέγεται ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, δ ὅποιος τρέχων δι' ὀλων τον τῶν δυνάμεων διανύει δσον διάστημα ἡμπορεῖ χωρὶς νά ἀντικόψῃ τὸν δρόμον του' καὶ τὸ διανυθὲν διάστημα λέγεται ἐπίσης βίτοιμα.

4) 'Ἐν παραλλαγῇ ἀρ. 63 στ. 15 πρέπει νά γραφῇ ἐμορφοοκάγουν ἢ ἐμορφοοκαλίσουν.

5) Σελ. 299. Παροιμ. Κρητική Τὸ τὶ βλέπει ἡ νύφη στὸ παοτὸ καὶ τὸ παιδὶ οτὸ λουτρὸ νοεῖται εὐκόλως καὶ δὲν εἶναι δημασία ποῦ λέγει δ Κουκουλές.²⁾

6) Σελ. 303. Τὸ καλιμένιο δὲν εἶναι πιστεύω ιταλικὸν calimento ἀλλ' εἶναι νοθογενῆς ἐκ τοῦ καλός, κάλιο καὶ τῆς καταλήξεως mento. Περὶ τῆς

1) Καὶ ἐν Στενωμάχῳ εἶναι ἐν χρήσει ἡ λέξις εἰς τὴν σημασίαν τοῦ πυροβόλου ὅπλου, καὶ ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Χρ. Τσούντα. 'Επίσης καὶ ἐν Αλγίῳ ἀλλοτε καὶ ἀνακοίνωσιν τοῦ ἱπουργοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κ. Ἀνδρέου Παναγιωτοπούλου Βλ. καὶ σ. 702, 703. [Σ. τ. Δ.]

2) [^{τὸ} Ή ἐννοούμενη τῆς παροιμίας ἡ ὑπόδεικνύει δ Κουκουλές, γράφων ὅ τι πῆρες φαίνεται ἡμῖν ὅρθοτέρᾳ. Τῆς παροιμίας οὐσίς πανελλήνιον, ἡ ἔνχροστοτέρα παραλλαγὴ εἶναι ὅ τι πάρῃ ἡ νύφη 'ς τὸν παστό', (*Πολιτ. Παροιμ. [ἀνεκδ.]* λ νύφη ἀρ. 52, πρβλ. καὶ ἀρ. 50, 51 53) Πανταχοῦ δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν ἐπωφελουμένων τὴν κατάλληλον εἴναιαι καὶ λαμβανόντων τὸ διφεύλουν αὐτοῖς, διερε ἐν ἀλλω χρόνῳ ςά ἥτο δύσκολον νά λάβωσιν. Οὕτω περίπου ἐρμηνεύουσι τὴν παροιμίαν καὶ δ 'Ολλανδὸς Βάρνερ: *Cum nulla maioris emolumenti spes supererit* (*Πολιτ., αὐτ. τ. Β σ. 32*), καὶ δ *Κορδαῆς* (*Ἄτακτα τ. Δ. σ. 166*) καὶ ἄλλοι (*Ἀραβαντιν., Παροιμιαστήριον* ἀρ. 1015 *Βενιζέλ.*, *Παροιμ. δημώδ. σ. 239* ἀρ. 906). 'Ανυφέρεται δ' εἰς τὸ ἔθιμον τῶν ὑποχρεωτικῶν διδομένων εἰς τὴν νύμφην δώρων τὴν ωραν καδ' ἡν καθημένην εἰς τὸν πιστό (παστάδι), τὸν ἐνιακὸν καλούμενον νυφοστόλιν, ἦτοι τὴν ἐν τῷ οἰκῳ ἐσταύσιμως ἐστολισμένην ἐξέδραν, δέχεται τὰς συγχαρητηρίους εὐχάς. Καὶ ἐν Κρήτῃ δ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐδίμου πυθανώτατα προηῆλθε καὶ κατ' ἀκόλουθίαν τὴν αὐτήν ςά είχεν ἐννοιαν, ώς συνάγεται ἐξ δσων λέγει δ *Βλαστός* (ὅ γάμος ἐκ Κρήτη σ. 16-7), δστις καὶ τὴν παροιμίαν ἀναφέρει κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τύπον.— Σ. τ. Δ.]

Κρητ. αὐτῆς λέξεως ἔκαμα λόγον εἰς τὴν συνθήκην Ἀλεξίου Καλλέργη ('Αθηνᾶς τ. ΙΔ' σ. 327 σημ. 2).

'Ἐν Ἡρακλείῳ 21 Νοεμβρίου 1909.

ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

Πιὸδς τὰ ἐν σελ. 382 σημειούμεθα διτὶ ἐν Ἰωαννίνοις, Ζαγορίῳ καὶ πλεισταχοῦ τῆς Ἡπείρου ἡ λ. κατάψυχος = δροσερὰ αὔρα (προφερομένη κατάψυχος) εἰναι εὐχρηστοτάτη. Καὶ εἰρωνικῶς δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν ἀποπεμπομένων: ἔφκι (=ἔψυχε) μὲν τὸν κατάψυχον. — Ἡ λ. σώζεται καὶ ἐν Ἀδριανούπολει. Πρβλ. Κουμανούδη, Συναγωγὴν λέξεων ἀθηναρχίστων σ. 182 (ἐκ τούτου Λεξικὸν Liddel - Scott - Κωνσταντινίδου ἐν λ.).

Οἱ τύποι κλαίγανε, ἐπήρανε, αὐτόνε (ἐν σελ. 333 ἐνθ. ἀνωτ.) εἰναι ἀθηεις ἐν Ἰωαννίνοις καὶ τῇ πλείστῃ Ἡπείρῳ, εὐχρηστοι δ' οἱ ἔκλιγαν, ἵπηραν καὶ πῆραν, αὐτόν. Ἡ δ' ἐν σελίδῃ 335 λέξις γλούμια διορθωτέα εἰς ζλούμια, (ζουλούμι καὶ ζλούμ, = ἔγκλημα, ζημία).¹⁾

'Ἐν Κωνσταντινούπολει.

Δ. Μ. ΣΑΡΡΟΣ

Εἰς σ. 210-1. Περὶ τῶν ἀραιοδόντων ἐπιχωριάζει ἐνταῦθα ἡ πρόληψις διτὶ γίνονται πλούσιοι, ὡς καὶ ὅταν ἡ γυνὴ συμπέσῃ νά εἰναι μεγαλυτέρα τοῦ συζύγου της κατὰ τὴν ἡλικίαν.

Εἰς σ. 211. Δόλιν, ἐνταῦθα «δόλι», ὄνομάζεται ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν τῶν ὄπωροφόρων δένδρων καὶ λαχανικῶν, «οἱ καρπουζιές, λέγομεν, ἔρρηξαν νέο δόλι» ἐν περιπτώσει πολυομβρίας μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν πρώτων καρπῶν, μεταφορικῶς καὶ ἐπὶ ἐγγάμων ἀποκτώντων καὶ ἔτερα τέκνα, μετὰ διακοπὴν χρονικῆς τινος περιόδου ἀπὸ τοῦ τελευταίου τόκου, ἡ καὶ ἐπὶ δευτερογάμων ἡ τριτογάμων ἀποκτώντων ἔκτος τῶν πρώτων καὶ ἔτερα τέκνα. Καὶ οἱ Καρακατσαναῖοι τὰ νέα μικρὰ ἀρνάκια τους καὶ αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῆς γέννας «δόλι» ὄνομάζουσι.

Εἰς σ. 234. Φιλίντρα, παρ' ἥμιν «φιλίντα» καλεῖται ὅπλον πυροβόλον, μαχρομονοσώληνον, ἐμπροσθογεμές, ἐκπυροσκοροτοῦ διὰ πυριτικοῦ λίθου «τσακμακλίδικο». ²⁾

Εἰς σ. 331. Οἱ μισελέδες ἐνταῦθα λέγονται «μασάλια» ἐκ τοῦ τουρκ. μασάλ, ἔξ οὗ καὶ «μασαλτζῆδες» οἱ διηγούμενοι τὰ «μασάλια». Οἱ μισελέδες ἴσως ἐκ τοῦ τουρκ., μεσσελέ, = ζήτημα πρὸς λύσιν. [Βλ. κατωτέρω σ. 704].

Εἰς σ. 395. Κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ πρώτου παιδικοῦ ὁδόντος συνηθίζεται ἐνταῦθα ἡ ἔξῆς ἐπωδή·

1) [¹Ἡ λ. γλούμια προέρχεται ἐκ τυπογραφικοῦ λάθους. 'Ο ἐκδότης ἔγραψε ζλούμια — Σ. τ. Δ.].

2) [Βλ. ἀνωτέρω σ. 701. — Σ. τ. Δ.]

«Νὰ κουροῦνα δόδι
καὶ δόμε σιδερένιο
νὰ τραγανίζω κόκκαλο
νὰ τρώγω παξούμαδι».

‘Ρίπτουσι δὲ τὸν ἔξαχθέντα ὀδόντα ἐπὶ στέγης.

‘Ἐν Σωζοπόλει.

Κ. Δ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΙΔΗΣ

Εἰς Λαογραφίας σ. 220. ‘Η παραγωγὴ τοῦ δροιλέκη ἀπ’ τὸ ὑδροκήλη¹ μοῦ θυμίζει τὸ δάσκαλό μου ποὺ μάς ἔλεγε πᾶς τὸ κοροφέξαλα (κορώνω + φέψαλος) εἶναι ἀπ’ τὸ κορυφαὶ ξύλων! Τὸ δροιλόκι εἶναι τὸ (ἐ) ντερολύκι (ον) (ἐντερο + λύρω, πρβλ. κάθονμαι καθίκι) στὴν Ἀρτάκη τὸ λέμε δροιλόκι· τὸ δροιλόκι συνεργεῖα τοῦ ς πρβλ. δραματάλα > δραμιτάλα² τὸ δρόσινκος εἶναι τὸ μεγεθυντικὸ πρβλ. κάθικος μεγάλο καθίκι.

Σύγκλινο τοῦ σπιτιοῦ λέμε στὴν Ἀρτάκη ὅλα μαζὶ τὰ ἔπιπλά του.

Σελ. 221. ἐθνονομαν, ὅχι ἐθνούντο βέβαια. ἀλλὰ ἐθνό(β)ουνταν, ἡ κάλλιο ἐθνο(β)αν (πρβλ. ἔκλεινσαν, ἔσειαν ἔσειοῦσαν κτλ.). Ὄτι τὸ ἀπάρθενα εἶναι τὸ ἀειτάθενα φαινεται ἀπ’ τὸν τόνο τῆς παραληγούσης, πρβλ. Ἀητικόλας (Ἀρτάκη). Ιροτήρια βροτίδια (παρετυμολογία ἀπ’ τὸ βρῶτις βοτρίδια μετάθεση τοῦ φραγμοῦ

Σελ. 226. «μὲ τετριμίδες στὸ σπαθί· τὸ β’ ἡμιστίχιο καὶ «φοῦντες στὸ τουφέκι» μὲ κάνει νὰ νπογιάζουμε πῶς τὸ τετριμίδες εἶναι παρετυμολογημένο τὸ ἀντρομίθεν, γιατὶ οἱ Τσερκέζοι τῆς Ἀνατολῆς ἔχουν τὸ θηκάρη τοῦ σπαθιοῦ τους περασμένο μέσα σὲ περιβόλαιο (quilif) ἀπὸ φουντωτὴ ἀντρομίδα κ’ ἔτσι τὸ κρεμνοῦντε στὴ μέση τους³.

Σελ. 227. οροιγγίζω λέγεται καὶ οτριγκλίζω, κατὰ παρετυμολογίαν ἀπ’ τὸ στριγκλα, καὶ στὴν Ἀρτάκη τὸ λέμε οκληρίζω μὲ δεύτερη παρετυμ. ἀπ’ τὸ οκληρός.

Σελ. 231. τοάρκος· τοάρκο λέμε στὴν πατρίδα μου τὸ φραγμὸ τοῦ κήπου μὲ κλαδιά, τὸν περγίνυρο ποὺ λένε ἄλλοι, ποὺ εἶναι κιαύτος βέβαια ἔνα είδος θύρακας = giaco, το ρ παρετυμολογία ἀπ’ τὸ τοαρδάκι = σκιάδα ποὺ γίνεται ἐπίσης μὲ κλαδιά. [Βλ. σ. 705].

Σελ. 234. φιλίτρα λέξη τουρκικὴ φιλίντα, ποὺ σημαίνει είδος ἀρχαῖο μακρι τουφέκι σὰν τὸ καρυοφύλλι ὡς δργανο πῆρε καὶ ρ: φιλίντα φιλίτρα κατὰ τὰ πατήτρα, φαρέτρα κτλ. (πρβλ. μοδίστα) μοδίστρα κατὰ τὸ ὁάφτρα, βλίτο βλίτρο, κατὰ τὸ κίτρο κτλ.). ‘Απ’ αὐτὸ κατάγεται καὶ τόνομά μου, γιατὶ ὁ προπατπούς μου ἔρχοντας ἀπ’ τὴν Ἡπειρο στὴν Πάνορμο ἔφερε μαζί του καὶ τὴ φιλίτρα του, κέπειδής κιό ἴδιος είταν ἀψηλὸς σὰν τὸ τουφέκι, τὸν είταν κ ἔκεινον φιλίντα ὁ

1) [Εἰς τὰς σημειώσεις εἰς τὸ ὁόδιον ἄσμα διὰ τοῦ ὑδροκήλη ὁ συλλογεὺς ἡρμήνευσε μόνον τὴν λέξιν δρολῆκι. Σ. τ. Δ.]

2) ['Ἐν τῷ Ἡπειρωτικῷ γλωσσαρίῳ τοῦ Ἀραβαντινοῦ (σ. 90) ἡ λέξις τιτριμίδια (τὰ) ἔρμηνευεται: «σειρά ἀργυρῶν κομβίων, προσεργαμμένων εἰς τὸ ἔνδυμα τῶν χωριῶν γυναικῶν ὡς κοσμήματα». 'Αναγράφεται δὲ ἐν τῷ Ἡπειρωτικῷ γλωσσαρίῳ καὶ λ. τετριμίδα ἡ) ὡς σημαίνουσα τὸν γρύλλον. Βλ. καὶ κατωτέρῳ σ. 705. — Σ. τ. Δ.]

Φιλίντας (πρβλ. τάρχ. νεανία (ἥ) > ὁ νεανίας). "Οταν μοῦ τὸ πρωτογράφανε οἱ δασκάλοι τὸ γραφαῖν τὸ λη μὲ η παρετυμολογώντας βέβαια ἀπ' τὸ φιλήσω. κέτοι πιὰ μοῦ ἔμεινε Φιλίντας.

Σελ. 256. Τὸ διαγονυμίζω καμιὰ σκέση δὲν ἔχει μὲ τὸ διακομίζω μήτε σημασιολογική, γιατὶ διακομίζω δὲ σήμανε ποτὲ λεηλατῶ, οὐλῶ, κτλ., μήτε ἐτυμολογική, γιατὶ τὸ διαγονυμίζω γίνεται ἀπ' τὸ περσοτούρκικο γιάμου = λεηλασία, διαρπαγή, καὶ μὲ τὸ μεσόβαλμα τοῦ οὐ: γιάμουμα (Μαρμαρόνησα), θῆμα γιαγονυμίζω καὶ τέλος διαγονυμίζω κατὰ τὸ διαρπάζω (πρβλ. γιασάκι διασάκι κατὰ τὸ διάταγμα, οἰάκι > δοιάκι κατὰ τὸ διοικῶ, Γιακούμης > Διακονυμῆς κατὰ τὸ διάκος κτλ.).

Σελ. 331. Μεσελέδες Δυὸς λέξεις ἀραβικὲς ἀνταμώνονται μὲ δάρτη, ἡ μιὰ μεσελέ = ξήτημα (ποὺ γράφεται μὲ σύν), ἡ ἄλλη μεσέλ = παραβολή, παροιμία, μῦθος ἀφτὸ γράφεται μὲ θέ, ποὺ οἱ Τοῦρκοι, μήν μπορώντας νά προφέρουνε τὸ φθόγγο θ, τὸ λένε οέ}. Ἐτούτη ἡ δεύτερη φαίνεται νά είναι οἱ μισελέδες τοῦ κ. Τραυλαντώνη, μὲ κάποιο συνεπαρμό καὶ τῆς πρώτης

Μουραβά = τετράγωνο. Στοὺς Ἀνατολίτικους καφενέδες ἔχει ἀπὸ ἔναν ἀπλόχωρο τετράγωνο μπεκὲ στρωμένο μὲ ψάθα, ποὺ κάθουνται κάθε βράδι ἀπάνου σταβροπόδι οἱ Ἀνατολίτες καὶ διηγοῦνται συναμεταξύ τους διάφορες παραβολές καὶ μύθους. Οἱ τετράγωνοι αὐτοὶ μπεκέδες λέγονται μουραμπά κι ἀπ' ἀφτοῦ πέρασε δ ὅρος καὶ στὰ διηγήματα ποὺ λὲν ἔκει ἀπάνου.

Σελ. 333. τοῖσινόντ, βρισά πολὺ βαριά = ἄπιστος, ἀκάθαρτος, σκύλος, ποὺ ἀναφέρονται δχι βέβαια στὴ φιλαργυρία, μόνε στὴν πίστη τῶν Ἐβραίων, ὅπως τὸ γκιασόν στὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν.

ἐδεποίζ, ἀδιάντροπος, ἀναίσχυντος.

Σελ. 336. βληστί (γράφε βληστί). Ἀπὸ συνεπαρμό τοῦ βρύνω + φλύνω γίνεται τὸ βλένω κιάπτὸ τοῦτο: βλένξω : βλέστις > βληστί. ἄλλο είναι τὸ βρεσίδι (βρέσκω).

Σελ. 340. κασαντίζω δχι ἀπολατῶ, ἄλλα οὐθῶ μονάχα.

Σελ. 389. ἀστέρας (ὅ) λέγεται στὰ Μαρμαρόνησα (Προικόννησος) ὁ σάκκος τοῦ γρίπου, ποὺ στὴν Κύπρικο λέγεται γαστέρας.

Ἡ παραγωγὴ τοῦ ἀλί, ἀπ' τὸ ἄ ἥλι, (σελ. 220), καὶ τοῦ βραχινᾶς ἀπ' τὸ βαρυπνᾶς (σ. 362) ὅπως τῆς λέει δ κ. Πολίτης είναι ἔξοχες καὶ οἱ μόνες σωστές.

Μὰ οἱ δμάδες, (σ. 254) ἀπ' τὸ κατωμάδιος τόμηρικὸ ὅπως λέει δ Κοραῆς δὲν τὸ πιστεύω. Ἔγὼ θαρρῶ πώς είναι ἀπ' τὸ δμάς, — ἀδος, γιατὶ τὸ παιγνίδι ἀφτὸ τὸ παιζούντες πολλοὶ μαζὶ κιάπ' τὴν δμάδα ποὺ τὸ παιζει πέρασε καὶ στόργανο ποὺ τὸ παιζούντες.

Μ. ΦΙΛΗΝΤΑΣ

Εἰς σ. 194 σημ. 4. Ἐν Μακεδονίᾳ Λάμιαν ἔννοοῦμεν τὸν πτερωτὸν ὄφιν (δράκοντα). Ἐκτὸς δ' ὅμως τῶν ὄσων δ G. Abbott γράφει, δοξάζομεν ὅτι ὅταν βροντῷ δ Προφήτης Ἡλιού μὲ τὸ ἄρμα του κυνηγῷ τὴν Λάμιαν¹).

1) Περὶ τῶν μακεδονικῶν τούτων δοξασιῶν ἐκτενῶς διέλαβον ἐν Παραδόσ. σ. 838 κέ. Σ. τ. Δ.]

Εἰς σ. 211 καὶ μακεδονικῶς πιτουλίζω καὶ πιτουλίστρα. Ἐν Θεσσαλονίκῃ δὲ πρασαλίζω, πρασαλίστρα, πρασάλισμα.

Εἰς σ. 298 σημ. 2. Ἡ λέξις κάθια προέρχεται ἐκ τῆς τουρκικῆς κάτι λέγομεν δὲ ἡμεῖς ἐν Μακεδονίᾳ ἔνα κάτι καὶ πολλὰ κάτια. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκφρασις τέσσερα κάτια εἶναι τουρκική, διότι οἱ ὀδυωμανοὶ λέγουσι παροιμιακῶς νιόρτι κάτι—τέσσερα κάτια.

Εἰς σ. 304. Ἡ λέξις καρπᾶς εἶναι τουρκική, σημαίνουσα κεφαλήν. Ἐπίσης καὶ ἡ λ. *νιορμπᾶς*=τούρχινος ἡ δερμάτινος σάκκος.

Εἰς σ. 305. Παράσονμος, παρ' ἡμίν ἡ λέξις παρασοῦμι, τὸ λεγόμενον παρατουνίκι συνήθως ἐκ σωματικῶν ἐλαττωμάτων ἔχον τὴν αἰτίαν.

Εἰς σ. 401 στ. 4 ἀντὶ μακροῦ γράφε μικροῦ.

Εἰς σ. 412. Ηαραλλαγὴ τοῦ πρώτου >Showat^{ος} φέρεται καὶ ἐνταῦθα.

'Ἐν Θεσσαλονίκῃ

ΧΡ. Γ. ΓΟΥΓΟΥΣΗΣ

Ἡ λέξις τετριμίδαις, ἡ ἀναφερομένη ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 12 >Showat^{ος} τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, τῷ δημιουρευθέντι ἐν τῇ Λαογραφίᾳ σ. 226 καὶ προερχομένῳ ἐκ Κουρέντων τῆς Ἰπείρου εἶναι ἐν χρήσει καὶ εἰς τὸ Βουργαρέλιον τῶν Τζουμέρκων. Σημαίνει δὲ κοσμήματα μετάλλιαν ἐν εἴδει ἐνωτίων, ἔξαρτομενα ἀπὸ ὅπας εὐφισκομένας εἰς τὸ δπισθεν τῆς λυβῆς μαχαιρίου ἡ εἰς τὰ ἄκρα σταυρῶν ἡ χαϊμαλιῶν καὶ κατὰ τὴν κίνησιν κροτοῦντα. Ἀπὸ τέκ τετριμίδες δὲ κατὰ μέρος προέρχεται καὶ ὁ βρόντος τῶν χαϊμαλιῶν καὶ τῶν τζαπραζιῶν εἰς τὸν γνωστὸν δημιοτικὸν στίχον: κάποιον βροντοῦν χαϊμαλιὰ κάποιον βροντοῦν τζαπράζια. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τοιαῦτα κοσμήματα φέρων θεωρεῖται ἄνθρωπος ἐπιδεικτικός, ἡ λέξις τετριμίδα λαμβάνεται καὶ μεταφορικῶς δηλοῦσα τὸν πεφυσιωμένον καὶ ἀστατον. 'Ἐν γένει δὲ ἡ λέξις φαίνεται πεποιημένη ἐκ τοῦ κρότου τοῦ κοσμήματος.¹⁾

'Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Δεκεμβρίου 1909.

ΧΡ. Ν. ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ

Εἰς Λαογραφ. σ. 213. Ἡ λέξις τσάρκος εἰς τὴν Μυρόβρυσην τῶν Ηατρῶν εἶναι τοῦ ποιμενικοῦ βίου, σημαίνει δὲ περίφραγμα συγκοινωνοῦ δι' ὅπης μετὰ τοῦ μανδρίου τῶν αἰγαποροβάτων, ἐντὸς τοῦ δποίου ἐγκλείονται μετὰ τὴν θήλασιν τὰ μικρά τὰ θηλάζοντα.²⁾

ΗΡΩΔΗΣ Δ. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ

Τσάρκα=ἡ ἐν ἐμπολέμιῳ καταστάσει γινομένη ληστρικὴ ἐπιδρομὴ τῶν πολεμίων καθ' ἥν κυρίως ἀπάγουσι κτήνη. Κατὰ τὰς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεις λέγομεν π. χ. «οἱ Χριστιανοὶ ἐκάμανε τσάρκα τῶν Τουρκῶν» (=διωρυγόντες τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων ἐπλησίασαν εἰς τὸ μέρος, ὃπου διέμενον τὰ κτήνη αὐτῶν καὶ ἀπήγαγον ταῦτα).

1) Βλ. ἀνωτέρω σ. 703.

2) Βλ. ἀνωτέρω σ. 703.

Τὸ δὲ τοάκα λαμβάνεται ὡς παρακελευσματικὴ προστακτικὴ τοῦ ὁ. τοακώνω (=πιάνω, συλλαμβάνω) συναπτομένη πάντοτε μετὰ τοῦ συγκεκομένου τύπου τῆς ὡς τριτοπροσώπου προσωπικῆς ἀντωνυμίας λαμβανομένης τόν, (τήν, τό, τὰ κτλ. = αὐτόν, αὐτήν κτλ.). "Οταν παιδίον τι παῖζον διώκῃ ἔτερον, ἵνα συλάβῃ αὐτό, ὁ τυχὸν παριστάμενος θεατὴς τούτων παρακελευσματικῶς λέγει τῷ διώκοντι τοάκα τονε μωρὲ (=σύλλαβε αὐτόν, πιάσ' τονε).

Τὸ δὲ τοακὶ = τῷ ἀλλαχοῦ σονγιαδάκι, μαχαιρίδιον.

Τὸ δὲ τζάκι = τὸ κατώτατον μέρος τῆς καπνοδόχης (καμινάδας) παρ' ήμεν λεγομένης τῆς ἑστίας π. χ. «καπνίζει τὸ τζάκι» λέγομεν ὅταν ἡ καπνοδόχη ἔχῃ κατασκευασθῇ ἀτέχνως καὶ ἐπομένως ὁ καπνὸς τῆς ἑστίας δὲν ἔξερχεται ὅλος διὰ τῆς καπνοδόχης, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ καταλαμβάνει τὴν οἰκίαν.

Γ. ΕΜ. ΠΑΓΚΑΛΟΣ
(ἐκ Μεραμβέλλου — Κρήτης)

'Εν Κύπρῳ ἡ λ. τοακκὶ σημαίνει μικρὸν μαχαῖρι, τοάκκα δὲ ἴδιον τι μέγα μαχαίριον κυπριακῆς κατασκευῆς.

Γ. Ι. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
(Κύπριος)

Λαογραφία τῆς Μακεδονίας.

Άγωνοθεοῦντος τοῦ φιλογενοῦς Μακεδόνος κ. Δημοσθένους Χατζηλαζάρου, ἡ πρωτανεία τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου προεκήρυξε κατ' Ιούλιον τοῦ 1908 διαγωνισμὸν πρὸς σύνταξιν ἐλληνικῆς λαογραφίας τῆς Μάκεδονίας, ἵτοι πρὸς πλήρη καὶ ἀκριβῆ συναγωγὴν ἥθων, ἔθίμων δεισιδαιμονιῶν, δοξασιῶν καὶ μνημείων τῆς δημώδους φιλολογίας (δημοτικῶν ἄσμάτων, παροιμιῶν, αἰνιγμάτων, παραδόσεων, παραμυθίων). 'Εν ταύτῃ οἱ συλλογεῖς ὀρίσθη ὅτι πρέπει νὰ καταγράφωσι μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας τὰ μνημεῖα τῆς δημώδους φιλολογίας, ὡς φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἀνευ διορθώσεως ἡ οἰσαδήποτε μεταβολῆς τῶν ἴδιωματικῶν τύπων, νὰ δηλῶσιν ἀκριβῶς ποὺ ἐπιχωριάζει ἔκαστον τῶν μνημείων τούτων, ἡ τὰς παραλλαγὰς αὐτῶν, καὶ παρὰ τίνος ἤκουσαν ταῦτα καὶ νὰ περιγράφωσιν ἐν ἀκριβείᾳ καὶ σαφηνείᾳ τὰ ἔκασταχοῦ ἔθιμα. Τοῦ ἀγῶνος τούτου, τοῦ ὅποιον τὸ ἀθλον εἶναι χιλιόδραχμον, κριταὶ ὀρίσθησαν ὑπὸ τῆς 'Ακαδημαϊκῆς συγκλήτου οἱ καθηγηταὶ κ. κ. Σπ. Π. Λάμπρος, Δ. Πατσόπουλος καὶ Ν. Γ. Πολίτης. Προθεσμία δὲ πρὸς ὑποβολὴν τῶν ἔργων τῶν ἀγωνιζομένων ἐτάχθη ἡ 31 Ιανουαρίου 1910. — Εἰς τὸν ἀγῶνα ἐν μόνον ὑπεβλήθη ἔργον. 'Η περὶ τούτου ἔκθεσις τῶν κριτῶν θ' ἀναγνωσθῇ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κατὰ τὸν προσεχῆ Μάιον.

† Κάρολος Κρουμβάχερ.

Οιονδήποτε ἐρεύνης πεδίον ἐν τῷ μεγάλῳ Βυζαντινῷ κόσμῳ ἐπιχειρήσῃ νὰ καλλιεργήσῃ εἰδίκωτερον ὁ ἐπιστήμων βυζαντινολόγος ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἰδίως δεκαετίαν, θέλει διαρκῶς ἐνώπιον του συναντῆ τὸ ὄνομα τοῦ Καρόλου Κρουμβάχερ. Ὁ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ ἀνδρὸς λόγος είναι αὐτὸ τοῦτο, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ἡ εἰκὼν τῆς συστηματοποιήσεως καὶ τῆς προόδου τῶν Βυζαντινῶν μελετῶν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν καὶ κατὰ τὴν σημερινὴν ἀνθησιν αὐτῶν.

Καὶ αἱ ὀλίγαι αὗται λέξεις είναι ὁ κάλλιστος ἐπιμνημόσυνος περὶ τοῦ ἀνδρὸς λόγος, ἀνδρός, ὅστις οὕτω στενῶς συνέδεσε δι' ἄπαντα τὸν αἰῶνα τὸ ὄνομά του μὲ τὴν περὶ τὸ Βυζαντίον ἐπιστήμην, ὥστε ὁ Θάνατος αὐτοῦ, ἀν καὶ τοσαῦτα ἡδη ὑπὲρ αὐτῆς ἐπρόφθασε νὰ δημιουργήσῃ, νὰ ἀνοίγῃ κενόν, τὸ ὄποιον ἐπὶ ἔτη μακρὰ θά κάμνη τὸν ἐρευνητὴν τοῦ Βυζαντίου νὰ ἐνθυμῆται τὴν βαρεταν καὶ ἐν τῇ ἀληθεῖ σημασίᾳ τῆς δυσαναπλήρωτον ἀπώλειαν, τὴν ὅποιαν ὑπέστησαν αἱ Βυζαντιναὶ σπουδαί.

Διότι ἐπὶ δύο δεκαετηρίδας, τὰς τελευταίας ταύτας, τὸ ὄνομα τοῦ Κρουμβάχερ κυριαρχεῖ εἰς τὰς βυζαντινὰς ἐρεύνας. Ἐπὶ δύο δεκαετηρίδας, δι' ἐργασίας γιγαντιαίας, καταπλησσούσης, συνήνωσε τὰς παλαιοτέρας καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, πολλάκις, πρέπει νὰ τὸ ὄμοιογήσωμεν, γενναίας ἐργασίας, κατήρτισεν σύστημα τελείως ὠργανωμένον ἐρεύνης καὶ μελέτης, ἐδημιούργησε, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, τὴν Βυζαντιακὴν ἐπιστήμην, συγγράφων καὶ διαλευκαίνων ἵδια πεδία αὐτῆς, ἰδίως δὲ πρῶτος αὐτὸς συστηματοποιήσας τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς, καὶ ἴδρυσας ἀκαδημαϊκὸν φροντιστήριον, μάλιστα δὲ τὸ θαυμάσιον ὄργανόν του, τὸ Βυζαντινὸν Δελτίον, τὸ κέντρον πάστης βυζαντινῆς ἐργασίας καὶ τὸ ἐντευκτήριον τῶν περὶ τὸ Βυζαντίον διατριβόντων ἐπιστημόνων, πυκνὸς ἀνέκνομένων κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη.

Μακρὸς πρέπει νὰ είναι ὁ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καρόλου Κρουμβάχερ λόγος. Λι γερμανικαὶ ἐφημερίδες, καὶ μάλιστα αἱ τοῦ Μονάχου, τῆς Βαυαρικῆς πρωτευούσης, τὴν ὅποιαν κατέστησε τὸ κέντρον τῶν Βυζαντινῶν ἐρευνῶν, καὶ αἱ ἡμέτεραι Ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες ἔσπευσαν τὴν ἐπομένην τοῦ ἄγγελματος τοῦ Θανάτου αὐτοῦ ν' ἀφιερώσωσι γραμμάς πλήρεις πόνουν καὶ θαυμασμοῦ, καὶ ἀρμόρα τῆς προσχέδου ἐμπνεύσεως καὶ σεβασμοῦ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἀνδρός¹⁾. Τὸ ἀπορφανισθὲν τοῦ πρώτου ἐργάτου καὶ ἴδρυτοῦ Βυζαντινὸν Δελτίον καὶ τῆς Πετρουπόλεως τὰ Βυζαντινὰ Χρονικὰ θέλουσι δημοσιεύσει ἐμπεριστατωμέ-

1) Ἀδαμαρτίου Ἀδ., Ὁ Κρουμβάχερ, ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον του, εἰς ἐφημ. «Σκρίπ», 1 Δεκ. 1909. — Βολίδον Θεμ., Ὁ Θάνατος τοῦ Κρουμβάχερ, εἰς ἐφημ. «Νέον Ἀστυ», 1 Δεκ., 1909. — Τοῖς αἰτοῦ, Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Κ. Krumbacher, εἰς περιοδικὸν «Πλαναθήναια», 15—31 Δεκ. 1909, σ. 160. — C r u s i u s Otto, K. Krumbacher, Ein Nachruf (14)1 Δεκ. 1909¹ εἰς Süddeutschen Monatsheften 1910, σ. 208 ἕξ — Ιάμπρον Σπ., Ὁ ἀποθανὼν Κ. Κρ. εἰς ἐφημ. «Εστία» 1 Δεκ. 1909, — Maas Paul, K. Krumbacher εἰς ἐφημ. Münchener Neueste Nachrichten, 15)2 Δεκ. 1906 — Παλαμῆ Κ., Κρουμπάχερ εἰς περιοδικὸν «Νουμᾶς» ἀριθ. 369 ἕξ Δεκ. 1909. — (Πολάτον Ν. Γ.), Ὁ Θάνατος τοῦ Κ. Κρ., εἰς ἐφημ. «Ἐμπρός» 1 Δεκ. 1909. — Σωτηριάδου Γ., εἰς ἐφημ. «Πατέρις» 1 Δεκ. 1909. — Χατζιδάκι Γ.,

νην περὶ τοῦ Κρουμβάχερ νεκρολογίαν, ώς καὶ τὰ ἄλλα καὶ περὶ τὸ Βυζάντιον ἀσχολούμενα εὐφωνιαῖς περιοδικά καὶ ὁ Νέος Ἐλληνονόμημαν τοῦ ἡμετέρου Σπ. Λάμπρου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Λαογραφικὸν ἡμῶν περιοδικόν, τοῦ ὅποιον πρὸ μικροῦ μόλις μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἔχαιρετις τὴν ἐμφάνισιν ὁ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἐπιστήμης ἀπελθών, καὶ ἴδιαζόντως ἐτόνιζε τὸ εὐρὺ πεδίον λαογραφικῶν ἔρευνῶν¹⁾, εἰς τάς ὅποιας γενναῖα καὶ οὔτος συνεισφερεν, καὶ αἱ ὅποιαι τοσοῦτον συνεδέοντο μὲν τὸν Βυζαντιακὸν κόσμον, ἀρμόζει μακρότερον καὶ ἐρευνητικώτερον περὶ τὸν ἐπιφανοῦς διδασκάλον νὰ κάμω λόγον, διαγράφων οὕτως ἐν τῇ βιολογίᾳ καὶ βιβλιογραφίαν ὅσον τὸ δυνατὸν πληρεστέραν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, καὶ ὅμιλῶν διὰ τὸν ἀγῶνα τὸν νικηφόρον καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν βυζαντινῶν μελετῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

Δύο δεκαετηρίδας μόνον, ἀλλ' ἐνδόξους δεκαετηρίδας, διήρκεσε τὸ στάδιον τῆς περὶ τὸ Βυζάντιον ἀσχολίας τοῦ Κρουμβάχερ, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1891, τοῦ χρόνου τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς Ἰστορίας τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας, ἔως τὴν προτεραιάν αὐτὴν τοῦ θανάτου του. Ὁλίγον ὀργάνωσεταικῶς εὑρέντεν ὁ Κρουμβάχερ τὸ ἔδαφος, εἰς τὸ ὅποιον ἡ ὑψίστη δρᾶσις του περιεστράφη. Ἡτο ἥδη 35 ἔτῶν ὅτε ἐξέδωκε, τὸ 1891, τὴν Βυζαντινὴν γραμματολογίαν του, διὰ τῆς ὅποιας πάνοπλος εἰσῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ὁ Κρουμβάχερ ἐγεννήθη τὴν 22 Σεπτεμβρίου 1856 ἐν τῇ πολίγη Κύρηνας παρὰ τὸ Κεμπτεν τῆς Βαυαρίας, ἀπέθανε τὴν 12ην Δεκεμβρίου 1909 ἐν Μονάχῳ εἰς ήλικιαν 52 ἔτῶν, εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεώς του.

Εὐθὺς μετά τὸ πέρας τῶν Ἀκαδημαϊκῶν οπουδῶν του ὁ Κρουμβάχερ ἐπεδόθη εἰς μελέτας περὶ τῆς μέσης καὶ νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ περὶ τῶν Βυζαντινῶν καθόλου πραγμάτων. Ἡδη ἀπὸ τῶν μαθητικῶν του χρόνων εἶλκεν αὐτὸν ἀγάπη πρὸς τὴν Ἑλλάδα, διε τέ, ἀπολυθεῖς ἀπὸ τοῦ γυμνασίου, μετέβη εἰς τὸ Μόναχον, πρῶτον μέλημά του ἐπέβαλεν εἰς ἑαυτὸν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἑλλήνων σπουδαστῶν. Μετὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων τοῦ Μονάχου συναναστρεφόμενος, τῶν ὅποιων πολλοὶ ἀκόμη ζῶσιν ἐπιφανῆ κατέχοντες εἰς τὴν πολιτείαν καὶ κοινωνίαν ἡμῶν θέσιν, ἤμαθε τὴν νέαν ἑλληνικήν, ὡμίλει δὲ καὶ ἔγχαφεν αὐτὴν ὡς "Ἑλλήνην".

Τὴν πρώτην μελέτην του ἦτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα, ταξίδιον, τὸ ὅποιον ἐπεχειρησεν τὸ 1884 καὶ ὀλίγον μετά τὴν ἀνακήρυξιν του ὡς ὑφηγητοῦ. Καρπός τῆς περιηγήσεώς του ταύτης ἦτο τὸ Ἑλληνικὸν ταξίδιον (1886)²⁾, ἀγλαώτατος δὲ καρ-

εις ἔφημι. «Ἐμπρός 8 Δεκ. 1909.—Τοῦ αὐτοῦ εἰς περιοδικ. «Ἀθηνᾶ» τ. ΚΑ', 1909, σ. 497-501.—Βραχεῖαι νεκρολογίαι ἀδημοσιεύθησαν ἐπίσης καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας γερμανικὰς καὶ Ἑλληνικὰς ἐφημερίδας».

1) Byz. Zeitschr. XVIII, 1909, σ. 708.

2) Griechische Reise, Blätter aus dem Tagebuche einer Reise in Griechenland und in der Türkei, ἐν Βερολίνῳ, 1886, 12ον.

πός κυρίως ὑπῆρξεν ἡ κατά τὴν περιήγησιν ταύτην ἐνισχυθεῖσα δρμή καὶ ἔνθεος αὐτοῦ ζῆλος πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα κατὰ τὸν μέσους αἰῶνας καὶ καθόλου πρὸς τὰς βυζαντινὰς ἔρευνας.

Τὸ μέγα δ' ὅμως ἔργον του, διὰ τοῦ δποίου ἔβαλλε κρητίδα φωτεινήν. διὰ τοῦ δποίου ἔδημιον ὑργεὶ τὴν βυζαντινὴν ἐπιστήμην, καὶ διὰ τοῦ δποίου λαμπροτάτην ἡνούγεν τὴν εἰσοδον αὐτοῦ εἰς τὰς περὶ τὸ Βυζάντιον ἔρευνας, ἔγραφε τὸ 1891 εἰς ἡλικίαν 35 ἑτῶν, τὴν Ἰστορίαν τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Τοῦ πολυτημάντου βιβλίου τούτου ἔξεδωκε τὸ 1897 δευτέραν ἔκδοσιν τελειότερον ἐπεξειργασμένην καὶ μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ A. Erhard γράφαντος τὸ περὶ Θεολογίας κεφάλαιον, καὶ τοῦ H. Gelzer προσθέσαντος ὑποτύπωσιν τῆς Βυζαντινῆς ἴστορίας¹⁾.

Διὰ τοῦ καταπληκτικοῦ ἀληθῶς ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ συνειλεγμένου ὑλικοῦ, διὰ τῆς συστηματικῆς, τὸ πρῶτον ἥδη ἐπιχειρουμένης, ἔρευνης χλιετοῦς λογοτεχνικῆς περιόδου, ἔξαιρετως πλουσίας καὶ μακραίωνος, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αἰφνιδίως κατέστησεν αὐτὴν, εἰς τὸ σκότος βυθισμένην πρότερον. πεδίον ἔρευνης μεγάλων ἴστορικῶν προβιημάτων καὶ πορισμάτων. Ἀνευ τοῦ βιβλίου τούτου ὁ κόσμος καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ βυζαντίου καὶ εἰς τὸν σημερινὸν βυζαντινολόγον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ εὐκρινῆς ἐπαγγελματικοῦ προσωπικοῦ προσώπου. οὐδὲ δυνατή εἶναι ἡ ἐπιβολὴ πρὸς εὐρυτέραν ἔρευναν.

Τὸ ἔγκολπιον τοῦτο παντὸς βυζαντινολόγου, τὴν Βυζαντινὴν λογοτεχνίαν, ἥλθε ταχέως νὰ συμπληρώσῃ, τὸ ἀκόλουθον ἔτος, καθ' ὅλου δὲ νὰ ὁργανώσῃ ἀποτελεσματικότερον τὴν Βυζαντινὴν ἐπιστήμην, ἡ ἀπὸ 1892 ἴδρυσις, ἡ πρῶτη καὶ ἡ τελειοτάτη ἀλια, ἰδίου ὁργάνου τῶν Βυζαντινῶν ἔρευνῶν, τοῦ Βυζαντινοῦ Λελιτίου. Ἡ ἴδρυσις τοῦ ὁργάνου τούτου εἶναι ὁ κύριος σταθμὸς τῶν συστηματοποιουμένων ἥδη Βυζαντινῶν ἔρευνῶν. Διὰ τῆς Ἰστορίας τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας καὶ διὰ τῆς ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη τακτικῆς ἐκδόσεως τοῦ πυκνοτάτου τὴν ὑλὴν Βυζαντινοῦ Λελιτίου ὁ Κρουμβάχερ ἀποδεικνύεται ὁ κυριώτατος ἴδρυτης, ἀντὸν τοῦτο ὁ μορφωτής νέας αὐτοτελοῦς ἐπὶ ἰδίων θεμελίων ἐποικοδομουμένης ἐπιστήμης, τῆς Βυζαντινολογίας.

Τὸ Βυζαντινὸν Λελιτίον συνεπληρούτο διὰ τοῦ «Βυζαντινοῦ Ἀρχείου» (1898), ἐν ᾧ δημοσιεύονται ἵδιαι ἐκτενέστεραι μονογραφίαι²⁾. Ἡδίως ὅμως τὸ Βυζαντινὸν Λελιτίον ἦτο τὸ ὄργανον, τὸ δποίον παρεῖχε τὸ πνευματικὸν ἐντευκτήματον παντὸς βυζαντινολόγου, τὴν συγκέντρωσιν πάσης περὶ τὸ Βυζάντιον ἔρευνης, πάσης ἐν γένει

1) Geschichte der Byzantinischen Literatur, ἐν Μονάχῳ 1891, ἐκ σ. XII – 495 8ον.—Β' ἔκδ. Geschichte der byz. Litt. ἐν Μονάχῳ 1897, μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ A. Erhard (σ. 37-218) καὶ τοῦ H. Gelzer (σ. 911-1067), ἐκ σ. XX-1193 8ον 'Ελλην. μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου εἰς 3 τ. ἐν Ἀθήναις 1897-1900 (Βιβλ. Μαρασλῆ).—Ἐπίτομον 'Ελλ. Μεσαιωνικήν γραμματολογίαν ἔδημοσιεύεται ὁ Κρουμβάχερ ἐν τῇ σειρᾷ Hinneberg, Die Kultur der Gegenwart, μέρ. Α' τμ. 7ον.

2) Ἔως σήμερον τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀρχείου ἔξεδόθησαν τοια τεύχη: Τεῦχ. Α' τοῦ K. Dietrich, Untersuchungen zur Geschichte der griech. Sprache, ἐν Αιγαίᾳ 1898, ἐκ σ. XXIV-362, 8ον — Τεῦχ. Β' τοῦ Joseph Strzygowski, Der Bilderkreis des griech. Physiologus des Kosmas Indikopleustes und Oktateuch μετὰ 40 φωτοτυπιῶν, ἐν Αιγαίᾳ, 1899, ἐκ σ. 130, 8ον — Τεῦχ. Γ τοῦ V. Gardthausen, Sammlungen und Kataloge griechischer Handschriften, ἐν Αιγαίᾳ 1903, ἐκ σ. VIII-96, 8ον.

παγκοσμίου ἐπιστημονικῆς ἐργασίας περὶ τὸ χιλιετὲς διάστημα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνικοῦ βίου. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Μεσαιωνικὸς Ἐλληνισμὸς ἐγένετο ὁ πρῶτος πολιτιστικὸς καὶ ἴστορικὸς παράγων τοῦ ὅλου Μεσαιωνισμοῦ, ἐγένετο ὁ θεματοφύλαξ τοῦ ἀρχαίου, ὁ προμαχὼν καὶ κατὰ μέγα μέρος ὁ γεννήτωρ τοῦ Εὐφωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἀκόμη οὐδεὶς λαὸς κατὰ τὸν Μεσαιώνα ἤλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τόσων ἄλλων λαῶν τὸ Βυζάντιον, ἀλληθέστερον δὲ μετὰ παντὸς λαοῦ, ὁ δόποιος ἐπεφάνη ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ ἴστορικοῦ θεάτρου, τὸ Βυζαντιακὸν Δελτίον καθίσταται καὶ τοῦ ἐρευνητοῦ τῆς παγκοσμίου Μεσαιωνικῆς ἴστορίας πολύτιμος πηγὴ καὶ ἀπαραίτητον βοήθημα.

Εἰς τοὺς ἔως σήμερον δέκα ὀκτὼ ἐκδοθέντας πυκνοτάτης ὑλῆς τόμους τοῦ *Βυζαντιοῦ Δελτίου* παρελαύνει ὀλόκληρον τὸ Βυζάντιον ἐν πάσῃ πνευματικῇ, πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ ἐκδηλώσει. Διότι ἡ ὑλὴ τοῦ Δελτίου δὲν περιλαμβάνει μόνον πρωτοτύπους ἔκτενες πραγματείας παντοίας ὑλῆς ἀναφερομένης εἰς πᾶσαν τοῦ Βυζαντινοῦ βίου ἐκδήλωσιν, μάλιστα δὲ εἰς τὴν γλώσσαν, συχνὰ διως καὶ εἰς τὴν ἴστοριαν, καὶ εἰς τὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ ἐπικρίσεις ἔκτενες τῶν ἐκδιδομένων βιβλίων καὶ ἐργασιῶν, ἀκόμη δὲ καὶ βιβλιογραφικάς σημειώσεις, καὶ δὴ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν καθόλου περὶ τὸ Βυζάντιον κίνησιν, τὰς ἱδρυμένας ἔδρας πρὸς διδασκαλίαν τῆς γλώσσης, τοῦ βίου καὶ τῆς ἴστορίας, τὰς ἐπιστημονικάς ἀνακοινώσεις εἰς τὰ ποικίλα Ἀρχαιολογικά ή Ἰστορικὰ Συνέδρια, τὰς εἰδικάς βυζαντινῆς τέχνης ἐκδέσεις, τὰς ἀποστολάς πρὸς ἔρευνας, καὶ ἀκόμη τὰς συλλογάς φωτογραφιῶν, τὰ μαθήματα καὶ τὰς διαλέξεις τὰς ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου γινομένας καὶ ἔχοντας θέμα ἡ σχέσιν τινὰ μὲ τὰς Βυζαντιακὰς ἐρεύνας. Αἱ σελίδες τῶν *Μικρῶν* τούτων *Βυζαντινῶν Χρονικῶν* ἐν τῷ Δελτίῳ, ἃς τὰς ἀποκαλέσωμεν οὕτως, ἵσαν ἀνοικτά καὶ εἰς συζητήσεις ἐπιστημονικάς, τὰς ὄποιας ἔκλειεν, δοάκις καθίσταντο βιαιότεραι, ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μὲ τῆς ἐπιστήμης τὴν ἡρεμίαν ἐκθρέψας, ὡς τὴν σφρόδαν μεταξὺ τῶν δύο ἐπιφανῶν τῆς τέχνης διδασκάλων, τοῦ Schlumberger καὶ τοῦ Strzygowski, ἐξ ἀφορμῆς τῆς μελέτης τοῦ πρώτου περὶ τοῦ Βαρβερινικοῦ ἐπινικίου διπτύχου¹). Καὶ οὕτω κατέστη τὸ *Βυζαντινὸν Δελτίον* ὅχι μόνον μεταλλεῖον καὶ πηγὴ ζωογόνος ἀρδεύοντος τὸ πεδίον τῶν μεσαιωνικῶν ἐλληνικῶν ἐρευνῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐλεύθερον βῆμα συζητήσεως παντοίων θεμάτων ἐρεύνης καὶ παντὸς Βυζαντινολόγου, — ἀληθὲς τοῦ Βυζαντινοῦ πνεύματος καὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐρεύνης ἐντευκτήριον.

Ἡ καταγραφὴ μόνη τῶν διαιρέσεων τοῦ Γ' τούτου μέρους τοῦ *Βυζαντινοῦ Δελτίου*, «Βιβλιογραφικὰ σημειώσεις καὶ μικρὰ ἀνακοινώσεις», δεικνύει τὸ εὑρὺν καὶ πολυποίκιλον τῆς ἐρεύνης: 1. Λογοτεχνία καὶ λαογραφία — 2. Παλαιογραφία. — 3. Γλῶσσα, Μετρική καὶ Μουσική. — 4. Θεολογία. — 5. Ἰστορία (ἐξωτερική καὶ ἐσωτερική). — 6. Γεωγραφία. — 7. Ἰστορία τῆς τέχνης. — 8. Νομισματική. — 9. Ἐπιγραφική. — 10. Ἐπιστῆμαι (νομική, ἴατρική, θετικαὶ ἐπιστῆμαι,

1) Τὸ πρόγραμμα τοῦ *Βυζ. Δελτίου* βλ. ἐν τῷ εἰς τὸν Α' τ. προλόγῳ τοῦ Κρονμπάχερ: Geleitwort zur Byz. Zeitschrift (ἀνατύπ., ἐν Populäre Aufsätze, σ. 231-250) — Τὴν ἐκτῆνόρωσιν τοῦ προγράμματος βλ. ἐν τῇ ἐπὶ τῇ δεκαετηρίᾳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Δελτίου διατριβῇ K. Dieterich, Zum zehnjährigen Jubiläum der «Byz. Zeitschrift», Rückblicke und Ausblicke, ἐν «Beilage zur Allgemeinen Zeitung», 12 Δεκ. 1901, ἀρ. 286

πολεμικά). — 11. Βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις (καὶ ἀνάλυσις περιοδικῶν). — 12. Ἀνακοινώσεις καὶ σημειώσεις.

Εἰς τὴν σύνταξιν τῶν βιβλιογραφικῶν τούτων σημειώσεων ἐβοήθουν τὸν Κρουμβάχερ διακεκριμένοι ἐπιστήμονες, ὡς ὁ Heisenberg, ὁ Στρυγόφορκης, ὁ E. Kurtz καὶ ἄλλοι, τὸ μέγιστον ὅμως μέρος συνετάσσετο ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ ἔκδότου. Εἰς τὰς πολυποικίλους ταύτας βιβλιογραφικὰς σημειώσεις ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω, διτὶ δι' ὀλίγων ἀναλύονται ὅχι μόνον διατριβαὶ καὶ ὑλικὸν λαογραφικόν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ βιβλία λογοτεχνικά ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ βίου ἐμπνευσθέντα. Περιοδικῶν δέ τινων, τὰ διποτὰ ἴδιαιτέρως ἀσχολοῦνται καὶ μὲ τὰ βυζαντινά πράγματα, καὶ δὴ τοῦ Νέου Ἐλληνονήμονος τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου καὶ τῆς Échos d' Orient παρατίθενται ἀπαντυτά τὰ περιεχόμενα. Τῶν 12 πρώτων τόμων ἐδημοσίευσεν ὁ μαθητής τοῦ Κρουμβάχερ Paul Marc λεπτομερῆ Γενικὸν πίνακα¹⁾, βοήθημα ἀπαραίτητον πρὸς πᾶσαν περαιτέρω περὶ τὸν βυζαντινὸν κόσμον ἔρευναν.

Ἄλλα δὲν ἦτο μικροτέρα ἡ ἐργασία, κατ' ἄλλον τρόπον, ἡ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, ὃπου κατεῖχεν ἀπὸ τοῦ 1892 ἐδραν τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ νέας Ἑλληνικῆς φιλολογίας, πρὸς δημιουργίαν ἐργατῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου. Συμπλήρωμα τῆς ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς καθέδρας δογματικῆς διδασκαλίας τοῦ Κρουμβάχερ ἦτο ἡ πολὺ προσφορωτέρα πρὸς ἀνάπτυξιν βυζαντινολόγων φροντιστηριακὴ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ, εἰς φροντιστήριον ἰδρυθὲν τὸ 1899, διὰ συνδρομῆς κυρίως τῆς ἐν Τεργέοτη Ἑλληνικῆς κοινότητος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Τὸ φροντιστήριον τοῦτο ἀπέκτησε σύν τῷ χρόνῳ πολύτιμον βιβλιοθήκην, πλουτισθεῖσαν ἥδη καὶ διὰ τῆς δωρεᾶς τῆς ἰδίας τοῦ ἀποθανόντος ἰδρυτοῦ βιβλιοθήκης, ἡ διοία θά μενη μνημεῖον ἐπιβλητικὸν καὶ διαρκὲς τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου φωτεινῆς δράσεώς του. Εἰς τὸ οεμένον τοῦτο παιδευτήριον, φυτώριον ἀλλήθες ἐργατῶν τῆς βυζαντινῆς ἐπιστήμης, ἔξεπαιδεύθησαν πολλοὶ ἐκ πάσις χώρας, καὶ δὴ τῶν σλαβικῶν, καὶ Ἐλληνες ἐν τοῖς πρώτοις, ἐπιστήμονες.

Διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ φροντιστηρίου τούτου, λέγει ὁ Paul Maas²⁾, ὁ Κρουμβάχερ κατώρθωσεν ὑπὲρ τῆς Βυζαντινῆς ἐπιστήμης περισσότερα ἵσως ἢ διὰ τῶν βιβλίων του, ἔξαιρετον παιδαγωγικὴν ἴκανότηταν ἀναπτύσσον εἰς τὴν μέθοδον τοῦ νὰ εἰσάγῃ εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς ἰδίαν αὐτενεργὸν ἐργασίαν ἴκανον³⁾ ν' ἀποδεικνύῃ τοὺς ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης προσερχομένους εἰς αὐτὸν φοιτητὰς καὶ νεαροὺς ἐπιστήμονας διαφόρου βαθμοῦ μιρφώσεως.

"Άλλο, τρίτον αὐτό, ὁργανωτικὸν ἔργον τοῦ Κρουμβάχερ, τὸ ὃποῖον ὅμως ἀκόμη παραμένει σχέδιον ἀπλοῦν, εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐνρωπαϊκῶν Ἀκαδημιῶν τῇ προτάσει αὐτοῦ ἀποφασιοθεῖσα ἔκδοσις Συντάγματος τῶν μεσαιωνικῶν καὶ τῶν νεωτέρων Ἑλληνικῶν ἐγγράφων⁴⁾. 'Αξία μνήμης εἶναι ἡ ἐν τῇ

1) Paul Maas, Byzantinische Zeitschrift, Generalregister zu Band I-XII, 1892—1903, ἐν Αιγαίῳ 1909, ἐν σελ. VIII + 592 (Κρίσις βλ. μνημονευμένας ἐν Byz. Zeitschr. XVIII, 1909, σ. 702).

2) Νερολογία ἐν Münchener Neueste Nachrichten, 15 Δεκ. 1909.

3) Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, ἐν Μόναχῳ 1903.—βλ. καὶ ἐν Sitzungsberichten, συνεδρίασν τῆς 6 Μαρτ. 1909, κατὰ τὴν διοίαν

πρώτη Συνόδῳ τῶν ἡνωμένων Ἀκαδημῶν ἐν Παρισίοις (1901) μετὰ πείσματος ἀντίπραξις τοῦ ἐπιφανοῦς διδασκάλου τῶν Ῥωμαϊκῶν μελετῶν Θεοδώρου Μόμησεν κατὰ τοῦ ὑπὸ τῆς Βαναρικῆς Ἀκαδημίας διὰ τοῦ Κρουμβάχερ ὑποβληθέντος σχεδίου. Διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τῆς θέρμης τοῦ λόγου του, ἐκ τῆς εἰς τὸ ἔργον ἀφοσιώσεως καὶ τῆς εἰς ἕαυτὸν πεποιθήσεως προερχομένης, ἐνίκησεν δὲ Κρουμβάχερ. Κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ταύτην ἐν λόγοις μονομαχίαν δύο ἐπιφανῶν ἐπιστημόνων ἐνώπιον τῶν σοφῶν τοῦ πεποιθημένου κόσμου, δὲ παλαιὸς κόσμος τοῦ πνεύματος ἥρχετο ἐν τῷ ὑψίστῳ δικαιοτηρίᾳ, ἐν τῷ Ἀρείῳ Ηλίῳ τῆς ἐπιστήμης, εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν ὁρμητικῶς εἰς τὰς ἀπεράντους χώρας τῆς ἐπιστήμης εἰσβάλλοντα, καὶ τὰ δικαιώματά του, τὰ ἐπὶ γρόνον μαρχὸν παραμεληθέντα, ἐντόνως ὑπερασπιζόμενον καὶ ἀπαιτοῦντα νεώτερον κόσμον.

Ἡ ἐν τῇ γεραρᾶ Γαλλικῆ Ἀκαδημίᾳ πάλη τῶν δύο διδασκάλων ἦτο τὸ σύμβολον μιᾶς νέας Ἀναγεννήσεως, Ἀναγεννήσεως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἢτο τὸ σύμβολον δὲ τοῦ βίου τοῦ Κρουμβάχερ.

'Ασκητὴς ἀληθὴς ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἀκαταβλήτῳ ἐργασίᾳ ὑπῆρξεν δὲ Κρουμβάχερ. 'Ολιγοι ἐπιστήμονες ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς αὐτός, ἐπὶ ἐτη μαρτὰ ἔνα δρόμον βλέπουσιν ἀνοιγόμενον πρὸ αὐτῶν, ἔνα καὶ τὸν αὐτόν, καὶ τὸν δρόμον τοῦτον ἐπείγονται νὰ διανύσωσιν ἐν ἥρεμῳ εἰς τὸ ἔργον πεποιθήσει, ἀλλὰ καὶ ἐπιμόνῳ πρὸς κατόρθωσιν αὐτοῦ ἀγῶνι. 'Ολιγώτεροι δ' ἀκόμη, ὡς καὶ αὐτός, συνήνωσαν ἐν τῷ ἔργῳ τὴν ἐπίπονον φροντίδα περὶ τὸ μικρὸν καὶ τὸ αὐτόχρημα χειρωνακτικὸν τοῦ ἔργου πρὸς τὸ εὐρὺ βλέμμα τῆς ἀνάζητησεως τοῦ μεγάλου, πρὸς τὰς εὐρείας ἴστορικὰς ὅπας καὶ τὴν ἴστορικὴν ἀλληλουχίαν. Τοιοῦτοι ἦσαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ οἱ μεγάλοι τοῦ IZ' αἰῶνος ἀρχγέται τῶν βυζαντινῶν ἐρευνῶν, οἱ Du Gange καὶ Montfaucon, οἱ πρόδοροι τῶν Ἑγκυκλοπαιδιστῶν.

Οὗτος, ἐνῷ μετ' ἀκριβείας μαθηματικῆς περιγράφει ἔνα κώδικα καὶ ἀναγράφει τὴν βιβλιογραφίαν θέματός τινος καὶ διαγράφει τὰ χαρακτηριστικὰ τὰ κύρια ἐνὸς δράσαντος προσώπου, μιᾶς ἐποχῆς,— συγχρόνως ἔξαγγέλλει δὲ βενεδικτῖνος οὗτος μοναχὸς ἰδέας εὐρείας καὶ ἀντιληψιν νεωτεριστικὴν τῶν πραγμάτων, πνεῦμα πρὸς τὰ ὑψιστα τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν προβλήματα ἵπταμενον.

Τοιαύτην εὐρύτητα πνεύματος καὶ δύναμιν γενικεύσεως μὴ ἀποξηρανθεῖσιν, ὡς παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν φιλολόγων συμβαίνει, τούναντίον ἐνισχυομένην ἐκ τῆς περὶ τὰς λεπτομερείας ἐπακριβοῦς ἐρεύνης. ὡς καὶ πάλιν αὐτῇ ἐξ ἐκείνης, εὐρίσκομεν εἰς ποικίλων θεμάτων διατριβάς αὐτοῦ, εἰς «εὐρυτέρους κύκλους ἀπευθυνομένας», κατὰ καιροὺς δημοσιευθέσας καὶ ἀναφερομένας εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἐλληνικὴν γλώσσαν καὶ φιλολογίαν, εἰς τὴν ἴστοριαν τῆς λογοτεχνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Τὰς διατριβάς ταύτας, ἐγκατεσπαρμένας εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά γερμανικά, συνήνωσε, τὰς σπουδαιοτέρας, εἰς βιβλίον πέρουν ἐκδοθέν, τὰς Δημάδεις διατριβάς του¹).

δ Κρουμβάχερ ἀνεκοίνωσεν ὑπόμνημα (Bericht und Vorschläge.) τοῦ Paul Marc —Τὰ κύρια τοῦ εἰς τὴν "Ἐνωσιν τῶν Ἀκαδημῶν ὑποβληθέντος ὑπομνήματος βλ. ἐν Byz. Zeitscr. τ. XI, 1902, σ. 293-296.

1) Κ K r u m b a c h e r, Populäre Aufsätze, ἐν Λιψίᾳ 1909, 8ον, σελ. XII-388 — Τοῦ βιβλίου ἀνάλυσιν καὶ ἐπισκόπησιν τῶν σπουδαιοτάτων διατριβῶν βλ. παρὰ Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Τὸ νέον βιβλίον τοῦ Κρουμβάχερ, εἰς περιοδ. «Παναθήναια», ἔτ. Θ, 28 Φεβρ. 1909 σ 286-290.

Εἰς τὴν διατριβὴν αὐτοῦ «Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Σλαβικοῦ πολιτισμοῦ», ἔκθέτει καθολικὰς ἰδέας περὶ τῆς ἐν τῇ ιστορίᾳ, ἰδίως εἰς τὰς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις, δράσεως τῶν τριῶν μεγάλων τημάτων τῆς ἀνθρωπότητος. τῶν Γερμανικῶν, τῶν Ῥωμανικῶν λιῶν καὶ τῶν Σλαβικῶν, δεικνύει τὸ σημαντικὸν ἐγδιαφέρον τοῦ Σλαβικοῦ κόσμου καὶ δὴ τῆς Ῥωσίας διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ Βυζαντίου πολιτισμοῦ «Οστις ὁσικά δὲν γνωρίζει, λέγει, ἀγνοεῖ τὸ μεγαλοπρεπέστατον σύγχρονον παρόδειγμα τῆς παμπαλαίας καὶ αἰώνιας δρμῆς τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸ Φῶς καὶ τὸν Ἀέρα, τῆς πάλης πρὸς θρησκευτικήν καὶ ἡθικήν ἐκστασιν, πρὸς πνευματικήν καὶ ἀστικήν ἐλεύθεριαν, πρὸς οἰκιακήν καὶ κοινωνικήν ἀνύψωσιν, πρὸς ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἴδαινα. τὰ ὅποια τὸν βίον ἄξιον τῆς ζωῆς ἀποδεικνύουν»¹). Η ἀντίληψις αὐτῆς τῆς μεγάλης κοσμοπολιτικῆς σημασίας τοῦ σλαβικοῦ κόσμου ἥγαγε τὸν Κρουμβάχερ εἰς τὸ νά προσπαθήσῃ διὰ φροντιστηριακῶν τινων μαθημάτων τῆς ὁσικῆς γλώσσης νὰ ἐγείρη εἰς τὴν Γερμανίαν ἐνδιαφέρον πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.²) Ἐγένετο δὲ καὶ τοῦτο ἀφορμὴ πικροχόλου ἐπιθέσεως ἐκ τοῦ τόπου, τὸν δόποιον τοσοῦτο ἥγαπτησε καὶ δ ὁ δόποιος περισσότερον παντὸς ἄλλου ὀφείλει νὰ μελετᾷ τὸν σλαβικὸν κόσμον, κατὰ μέγια μέρος ἐκ τοῦ Βυζαντίου δανεισθέντα τὸν πολιτισμόν του.

'Αναλύων συγγράμματα ποικιλία εἰς φωτεινάς βιβλιοκρασίας του εὑρίσκει εὔκαιριαν δ Κρουμβάχερ νὰ διαγράψῃ τὰ λογοτεχνικὰ ἴδεωδη τῆς σήμερον³). — κυρίους χαρακτηρισμοὺς τῶν μεγάλων ιστορικῶν περιόδων τῆς ιστορίας τοῦ Βυζαντίου, ἔξετάζων τὸν Σλουμιθερέ⁴ τὸν Νικηγόρον Φωκᾶν⁵), τὸν Ιονοτιμιανὸν τοῦ Diehl⁶), τὴν Ιοτορίαν τοῦ J. Bury⁷), τὴν Ιοτορίαν τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν τοῦ Φ. Γεργοροβίου⁸). Εἰς τὸ ἀρθρον του «Παλαιαὶ καὶ Νεαὶ Ἑγκυκλοπαιδεῖαι», εὑρίσκει προδρόμους τῶν Γάλλων Ἑγκυκλοπαιδιστῶν τοῦ IH⁹ αἰῶνος, τοὺς Λατίνους (234 π. X.), τὰς συλλογὰς τοῦ Φωτίου, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ Κεφαλᾶ, τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφράστου¹⁰). Κρίνων δὲ τὸ πλῆρες οὐσίας ἔργον τοῦ Στρυγόφσκη περὶ τοῦ Ενδαγγελίου τῆς μονῆς τοῦ Ἐτοχματζίν¹¹) λαμβάνει εὔκαιριαν νὰ διαγράψῃ ὡς εἰς εἰκόνα τὸ μέγια ἐκπολιτιστικὸν τὸν Βυζαντίου ἔργον, καὶ δεικνύει τὸ Βυζαντιον συνεχίσαν εἰς εὐρυτάτην ἐπιδράσεως σφαῖραν διὰ τὴν Ἀνατολικήν Εὐρώπην καὶ τὴν Δυτικήν Ἀσίαν τὴν μεγαλοπερή δρᾶσιν, τὴν μεγάλην ἐκπολιτιστικήν ἔργασίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, ἀληθέστερον πρέπει νὰ εἴπωμεν τοῦ Ἐλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Μέσην καὶ Δυτικήν Εὐρώπην.

Σκοπὸς δὲ τοῦ Κρουμβάχερ συνενώσαντος εἰς ἐπαρμένας ταύτας

1) Der Kulturwert des slawischen (1905), ἐν Populäre Aufsätze, σ. 337—372.

2) Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς διδασκαλίας ταύτης δ Κρουμβάχερ ἔξετάζει εὐρύτερον τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῆς: Philologie oder Geschichte? εἰς ἑψημ. «Beilage der Münchener Neuesten Nachr.», 2 Ὁκτωβρ. 1908.

3) Lukis Laras (1891), ἐν Populäre Aufsätze, σ. 94 ἔξ., — Psichari als Novellist (1894), αὐτ. σ. 102 ἔξ., καὶ δὴ Chamberlains Grundlagen des neunzehnten Jahrh. (1899—1900), αὐτ. σ. 196—228.

4) Ein Byz. Kaiser im Zehnster Jahrh. (1890) ἐν Popul. Aufsätze, σ. 178—187.

5) Kaiser Justinian (1901), ἔνθα ἀν. σ. 153—168.

6) Eine Geschichte des späteren Römischen Reiches (1892), ἔνθα ἀν. σ. 169—177.

7) Athen in den dunkeln Jahrhunderten (1899), ἔνθα ἀν. σ. 188. — Πρεβ. αὐτ. Ferdinand Gregorovius (1891), σ. 279—301.

8) Alte und neue Encyklopädien (1889), ἔνθα ἀν. σ. 258—266.

9) Die Armenische Kunst (1891), ἔνθα ἀν. σ. 267—278.

διατριβάς είναι νά διαδώσῃ τὴν καλὴν ἐλπίδα περὶ τοῦ μεγάλου ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, «τοῦ μὲ νψηλὰ προικισμένου χαρίσματα», εἰς τὴν ὁποίαν ὡς ἐπὶ θεμελίου ἐδραῖνει τὰς ἀδράς αὐτοῦ περὶ τῶν βυζαντινῶν πραγμάτων ἐργασίας, συνάμα δὲ καὶ τὸν τόσον «παραγνωρισθέντα, ἀλλὰ μέγαν κόσμον τοῦ Βυζαντίου ν' ἀνορθώσῃ». — «Εἶθε, λέγει, τὸ βιβλιάριον νά προσπορίσῃ νέους φίλους εἰς τὸ χριστιανικόν, βυζαντινὸν καὶ νεοελληνικὸν τμῆμα τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου, καὶ τοὺς παλαιοὺς νά ἐνισχύσῃ εἰς τὴν πίστιν αὐτῶν!»

Τοιαύτας ὑψηλᾶς περὶ τῶν ἀνθρωπίνων μελέτας τοῦ πνεύματός του ἐβάσιζεν ὁ Κρουμβάχερ ἐπὶ ἀνεφίκτου περὶ τὰς λεπτομερείας λεπτολόγου ἐρεύνης του. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐργασίας ἦτο αὐτὸ τοῦτο τὸ χειρωνακτικάτον ἐπιστημονικὸν ἔργον, ἢ ἀντιγραφὴ χειρογράφων, καὶ τὸ μικρὸν ἐπιστημονικώτερον ἡ περὶ τὴν συλλογὴν ὑλικοῦ ἐπίπονος ἐργασίᾳ¹). Κατὰ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα ταξίδιόν του (1885), ἐν Πάτρῳ διατριψάς, ἀντέγραψε τοὺς περιέχοντας τὰ ἔπη καὶ τοὺς ὑμνους τοῦ μεγάλου μελωδοῦ Ῥωμανοῦ κώδικας, αὗτη δὲ ἡ ἀσχολία του ὑπῆρξεν καὶ ἡ πρώτη ἀφορμή καὶ δρμῇ αὐτοῦ πρὸς τὰς μεσαιωνικάς καὶ νεωτέρας ἐλληνικάς λογοτεχνικάς μελέτας, εἰς τὰς ὁποίας ἀφιέρωσεν τὸν βίον του. Αἱ εἰδικαὶ δ' αὗται τοῦ Κρ. μελέται, ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθεν ἀγλαὸς καρπός καὶ «κτῆμα ἑσαεί» ἡ *Βυζαντινή του λογοτεχνία*, δὲν ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς ἔργον πλήρες καὶ εἰς εὐδυτέραν δημοσιότητα περιελθόν²). Ἀρκετὰς δ' ὅμως περὶ τοῦ Ῥωμανοῦ πραγματείας, ὡς καὶ ἄλλας αὐστηρῶς ἐπιστημονικάς διατριβάς του, ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ *Πρακτικά τοῦ φιλολογικοῦ*, φιλοσοφικοῦ καὶ ιστορικοῦ τμήματος τῆς Βαναρικῆς Ἀκαδημίας, μετὰ προηγουμένην αὐτῶν εἰς δημοσίας συνεδριάσεις διακοίνωσιν³). Αἱ εἰς τὰ *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἰνακοινώσεις του* ἐδημοσίευντο ἀπὸ τοῦ 1883, τὸ δὲ 1890 ἔξελέγη μέλος αὐτῆς, ὑπῆρξε δὲ καὶ μέλος ἐπίτιμον ἢ ἀντεπιστέλλον πασῶν σχεδὸν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἀκαδημιῶν.

"Απειροι είναι αἱ εἰδικαὶ παρατηρήσεις καὶ μελέται τοῦ Κρουμβάχερ αἱ εἰς παντοῖα θέματα καὶ εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς Βυζαντιακῆς μαθήσεως ἀναγόμεναι⁴). Αἱ μικρότεραι μάλιστα παρατηρήσεις, περὶ χειρογράφων καὶ πηγῶν, περὶ κειμένων καὶ συγγραφέων, παρατηρήσεις γλωσσικαί, λαογραφικαί, καλλιτεχνικαί, τὰς ὁποίας ἔχει ἐγκατασπείρει εἰς περιοδικά, ἐφημερίδας, μάλιστα δὲ εἰς

1) Μελέται ἀναγόμεναι εἰς χειρογραφα καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν παράδοσιν: Die Bibliotheken des Heiligen Berges (1889), ἀνατύπ εἰς «Populäre Aufsätze», σ. 138-144.—Zur Handschriftlichen Ueberlieferung des Zonaras. ἐν Byz. Zeitschr τ. IV, 1895, σ. 513 ἐξ. Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πρβ. αὐτ. U. Boissevain, σ. 256 ἐξ.—Die griechischen Handschriften Frankreichs (1889), ἀνατύπ. ἐν «Populäre Aufsätze» σ. 145-150 — Die griech. Handschriften der Turiener Bibliothek, ἐν ἑψημ. «Beilage zur Allgem. Zeitung» 26 Φεβρ. 1904, ἀρ. 47.—Σχετικάς διατριβάς Νέον χειροφ. περὶ τοῦ Διγενῆ Ἀκράτα, — περὶ τῆς λέξεως *Κτήτωρ* (βλ. κατωτέρω).

2) Ἐκ τῆς *Βυζαντινῆς λογοτεχνίας ἀναφέων ἀρίστους χαρακτηρισμούς λογοτεχνῶν*: Michael Glykas, ἐν Μόναχῳ 1895, (Sitzungsberichte, 1894, τεῦχ. III).—Kasia, ἐν Μνχ. 1897, (Ἐνθα ἀν. 1897, τεῦχ. III).—Μικρότεραι διατριβαί, Byzantinische Poesien, εἰς ἑψημ. «Beilage zur Allgm. Zeitung» 20 Δεκεμβρίου 1888, ἀρ. 353 ἐξ.—Ein Dithyrambos auf den Chronisten Theophanes, ἐν Μόναχῳ 1897, (Sitzungsberichte, 1896 τεῦχ. IV).

3) Sitzungsberichte der philos.-philologischen und der historischen Classe der Kgl. bayer. Akademie der Wissenschaften.

4) Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν τέχνην: Ein serbisch-byzantinischer Verlobungsring, μνήστρον, ἐν Μονάχῳ 1906 (Sitzungsberichte, 1906, τεῦχ. III).

τὸ Βυζαντινὸν Δελτίον, καὶ εἰς τὰς ἐν αὐτῷ παρατηρήσεις καὶ κρίσεις περὶ ἐκδιδομένων πραγματεῶν,—εἶναι ἀδύνατον νὰ συναχθῶσιν. Διαγράφων ὅμως τὰ κύρια συστήματα τῶν μελετῶν τοῦ Κρουμβάχερ, —τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Βυζαντινὴν λογοτεχνίαν καὶ δὴ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν, τὸ Λαογραφικὸν καὶ τὸ Γλωσσικόν, θέλω καταγράψει πάσας τὰς μελέτας του, αἱ δοποῖαι πρέπει ιδιαιτέρως νὰ καταλεχθῶσι. Παρέχω λοιπὸν ἐνταῦθα σχεδόν πλήρη βιβλιογραφίαν τῶν μελετῶν τοῦ Κρουμβάχερ, ἀποδίδων οὕτω τὸν προσήκοντα καὶ μεμαρτυρημένον (documentum) χαρακτηρισμὸν τοῦ διου ἔργου του.

Τῶν εἰδικῶν τούτων μελετῶν, σπουδαιότατον σύστημα εἶναι ἡ προκαταρκτικὴ ἀπέραντος ἔργασία του πρὸς ἕκδοσιν τοῦ μεγίστου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν, τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ Μελιφόδου. Ἐν διαστήματι ἔξι ἑβδομάδων δι’ ἔργασίας ἀδιακόπου ἀντέγραψεν εἰς τὴν μονήν τῆς Πάτριου δύο μεγάλους τοῦ ποιητοῦ κώδικας, στίχον πρὸς στίχον καὶ λέξιν πρὸς λέξιν. Οἱ δύο οὗτοι τόμοι, τὸ πολυτιμότατον κτῆμά του, εἶναι συγχρόνως τὸ χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τῆς ἀλητικῆς προόδου τῶν τεχνικῶν μέσων καὶ τῆς μεταστροφῆς τῶν ὄφων τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ δὴ περὶ τὰ χειρόγραφα ἔργασίας. Περὶ τὸ τέλος τοῦ σταδίου του, τὸ δόπον διὰ τῆς μοναστικῆς ταύτης ἔργασίας ἥρχισεν ὁ Κρουμβάχερ ἔλαβε τρία χειρόγραφα τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου καὶ δύκου ἐπί τόπου ἐπίσης δυσπροσίτου, ἐκ τοῦ ὅρους "Ἄθινος, καὶ ἄλλα ἐκ τόπου σχεδὸν ἀπροσίτου, ἐκ τοῦ ὅρους Σινᾶ κατὰ τὴν ἐκεὶ ἀποστολὴν τοῦ ἡμετέρου ἐπιμελητοῦ τῶν χειρογράφων κ. Θ. Βολίδου, ὀλως σχεδὸν ἀκόπως, τὸ σπουδαιότατον δὲ καὶ πάντοτε πολὺ ἀσφαλέστερον ἐπιστημονικῶς, διὰ τῆς φωτογραφίας 'Ο διὰ τὴν ἐπιστήμην πᾶσαν ἐπινοῦν πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν ἀκόμη εὐκολίαν καλὸς κάγαδος ἀνήρ, καὶ χάριν τῆς πρακτικῆς χειραγωγίας, ὡς καὶ ἐν τῷ φροντηρίῳ του, ἀφαιρῶν χρόνον πολύτιμον ἐκ τῶν καθαρῶς ἐπιστημονικῶν ἀσχολιῶν του, καὶ τὴν νέαν ταύτην πρακτικὴν μάθησιν ἥθελησε νὰ διαδώσῃ εἰς εὐρὺν κύκλον, μετὰ περιέργου ἀληθῆς ἐπαγγελματικῆς λεπτολογίας, ἐκδώσας τεῦχος περὶ φωτογραφίας ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιοτήμαις¹).

'Αλλά, διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προσφιλές εἰδικὸν τοῦ βίου του μελέτημα, τὸν Ῥωμανόν, ἀπὸ εἰκοσι καὶ τεσσάρων ἡδη ἐτῶν παρεσκεύαζεν ὁ Κρουμβάχερ πλήρη κριτικὴν αὐτοῦ ἕκδοσιν. "Ἡδη ἔχει ἔτοιμον, ἐσταυρολογημένον τὸ ὑλικόν: ἀντέβαλε πάντα τὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητοῦ ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἐνεβάθμυνεν εἰς τὴν μελέτην τῆς μετρικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καθόλου Βυζαντινῆς μελφδίας καὶ ὑμνοδίας²). Εἰς πολλὰς οὖσιαστικωτάτας μονογραφίας κατέστησεν ἡδη κτῆμα τῆς ἐπιστήμης τινὰ τῶν πορισμάτων τῆς μακροχρονίου αὐτοῦ ἔργασίας³). Τὸ ἔτοιμον ἡδη προκείμενον ὑλι-

1) Die Photographie im Dienste der Geisteswissenschaften (Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, τ. IZ, σ. 601 - 672), ἐν Μονάχῳ 1906, μετὰ 15 πινάκων.

2) Pismo v stixax s Akrostixom (ἔωσιστι, —Ἐπιστολὴ ἐν στίχοις μετ' ἀκροστιχίδος), ἐν τῇ Ἑρμη. τοῦ Ῥωσ. Ὑπωρεγ. τῆς Πανελεάς, 1901, αὐγ. σ. 77-82—Die Akrostichis in der griech. Kirchenpoesie, ἐν Μονάχῳ 1904 (Sitzungsberichte, 1903, τεῦχ IV). — Περὶ Ἀκροστιχίδος, Καρκίνων καὶ δύοισιν βλ. Ν. I. Πολίτου, Στιχουργικά πάγνια, εἰς περιοδ. Ἐστία 1855, σ. 249 ἔξ.

3) Studien zu Romanos, ἐν Μονάχῳ 1898 (Sitzungsberichte, 1898, τ. II, τεῦχ. I). — Umarbeitungen bei Romanos mit einem Anhang über das Zeitalter des Romanos, ἐν Μον.

κὸν ἄς ἐλπίσωμεν, ὅτι δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ ἴδῃ τὸ φῶς δι' ἐπιμελείας τῆς ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ὅτι οὕτω θ' ἀποδοθῇ ἡ μεγάλη ἀξία εἰς ποιητὴν «τὸν μέγιστον τῆς βυζαντινῆς περιόδου, καὶ καθόλου τὸν μέγιστον χριστιανὸν ποιητὴν πάντων τῶν αἰώνων», ὡς χαρακτηρίζει αὐτὸν ὁ Κρουμβάχερ.

"Αν τῆς γιγαντιαίας περὶ τὸν Ῥωμανὸν ἐργασίας του ὁ Κρουμβάχερ τὴν πρώτην ὥρησιν εὑρεν εἰς τὰς δημοσιεύσεις τοῦ Καρδιναλίου Pitra καὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ W. Meyer, — τοῦ ἥδη κυριωτάτου ἀντιπροσώπου τῶν περὶ τὴν μέσην λατινικὴν φιλολογίαν ἐρευνῶν, — ἄλλος σπουδαῖος ἐπιστημονικῆς δράσεως κλάδος ἔξεπήδησεν ἔξι αὐτῆς ἀμέσως τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ. Καὶ αὗται αἱ ἐρευναὶ τοῦ Κρουμβάχερ, αἱ περὶ τὴν λαογραφίαν στρεφόμεναι, εἰναι αἱ ἀμέσως τὸ ἡμέτερον περιοδικὸν ἐνδιαφέρουσαι, καὶ δεικνύουσιν αὐτόν, πλὴν τῆς γενικωτέρας περὶ τὸν μεσαιωνικὸν βίον ἐργασίας του, καὶ διὰ τὰς εἰδικὰς μελέτας τοῦ ἔργου ήμῶν πολύτιμον συνεργάτην.

Τὴν ἀφορμὴν τῆς προτιμήσεώς του εἰς τὰς λαογραφικάς ἐρεύνας δυνάμεθα νὰ εὑρωμεν καὶ εἰς τὰ νεαρά του ἔτη, τὰ δόποια, ἐκ κτηματιῶν γονέων καταγόμενος, διῆλθεν εἰς πόλεις μικράς ἐπαρχιακάς, ἐπίτονον τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου ἀγωνιζόμενος. Μὲ ίδιαζουσαν χαρὰν διηρώτα καὶ διηρέυνα τὰς λεπτομερείας περὶ μιᾶς παροιμίας, περὶ ἐνὸς δημώδους ἄσματος, πᾶν φαινόμενον τῆς γλώσσης τῆς φυσικῆς, τῆς ἀντιτιθεμένης πρὸς τὴν τεχνικὴν γλῶσσαν, μετ' ἀγάπης ἐν τῇ σημασίᾳ καὶ τῇ ἔξελιξι αὐτοῦ παρηκολούθει.

'Ἐν τῇ *Βυζαντιγῇ* του ἥδη λογοτεχνίᾳ ἔχομεν τὸ πρῶτον καὶ οὐσιῶδες λαογραφικὸν αὐτοῦ μελέτημα, τὸ μέρος αὐτῆς, ἀρκούντως μακρόν, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Δημάδη ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν¹⁾. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βιβλίου του ὁ Κρουμβάχερ προτάσσει τὴν χαρακτηριστικὴν ἥσην τοῦ K. Müllenhoff, τοῦ ἐρευνητοῦ τοῦ παλαιοῦ Γερμανικοῦ δημοσίου βίου: «Αἰσθανόμεθα, ὅτι ὁ βίος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἄλλο χρῶμα εἶχε καὶ ἄλλην γλῶσσαν ἐλάλει. διάφορον τῆς γλώσσης τῶν χρονικῶν καὶ τῶν ἐγγράφων του. 'Αλλὰ μόνον ἡ ιστορία τῆς δημώδους ποιήσεως καὶ ἡ ιστορία τῆς δημώδους γλώσσης ἀποκαλύπτει τὴν ιστορίαν τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος».

Ταύτην τὴν ἥσην ἔμβλημα είχεν ὁ Κρουμβάχερ εἰς τὰς ἐρεύνας καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ δημώδους ἑλληνικοῦ, καὶ ταύτης τὴν ἐκπλήρωσιν ζητεῖν νὰ κάμῃ φανεράν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς *Βυζαντινῆς* του λογοτεχνίας. Πολὺ ὀλίγον ἔχειμηθη, διότι εἴμαι βέβαιος καὶ πολὺ ὀλίγον ἐμελετήθη, τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ἔργου του. 'Ισως εἰναι τὸ κάλλιστον τοῦ ὅλου βιβλίου, πάντως δὲ εἰναι τὸ περισσότερον πρωτότυπον καὶ τὸ περισσότερον συστηματοποιημένον, ἐννοῶ τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς σχεδὸν συστηματοποίησιν. 'Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ εἰσέρχεται ὁ ἐρευνητὴς εἰς τὸ «παρθένον καὶ πυκνὸν δάσος τῶν μεσαιωνικῶν ἐπυλλίων», καὶ διὰ πρώτην φορᾶν ἐν τῇ ιστορίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων τὰ ἀγνωστα, τὰ χαριέστατα πολλάκις ἐκεῖνα λογοτεχνικά

1899 (Sitzungsberichte, 1899, τ. II, τεῦχ. I). — Romanos und Kyriakos, ἐν Μον. 1901 (Sitzungsberichte, 1901, τεῦχ. V) — Miscellen zu Romanos, ἐν Μον. 1907 (Abhandlungen der Kais. Bayer. Akademie der Wissenschaften, I Kl. XXIV, τ. III, μέρ. III).

1. Gesch. der Byz. Lit.², σ. 787.

προϊόντα και μάλιστα τὰ ὁμοιωτικὰ ἐπύλλια τοῦ ΙΕ'-ΙΓ' αἰῶνος, ἐποχῆς, κατὰ τὴν δοπίαν ὁ ἡμέτερος λαὸς ὅδημα πρὸς νέα ἰδανικὰ και νέον βίον, διὰ πρώτην φοράν συστηματικῶς ἐν τῇ γενέσει και ἀναπτύξει αὐτῶν ἔξετάζονται^{1).}

Ἄλλα πλήν τῆς καθολικῆς ταύτης ἐν τῇ Βυζαντινῇ γραμματολογίᾳ διατυπώσεως τῆς ἴστορίας τῆς Μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς δημάδους λογοτεχνίας, τῆς διοργανούσης τὴν περὶ αὐτῆς περαιτέρω ἔφευναν, ὀφεύλομεν εἰς τὸν Κρουμβάχερ και εἰδικωτέρας λαογραφικὰς ἐργασίας : ἐκδόσεις ἥ μελέτας δημιώδῶν μεσαιωνικῶν κειμένων μετά ποικίλων παρατηρήσεων, τῶν δοπίων τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτη, τὸ Συναξάριον τῶν γυναικῶν, ὃ Ὁψαρολόγος²⁾ — μάλιστα δὲ μελέτας και ἐκδόσεις Βυζαντινῶν παροιμιῶν, διὰ τῶν ὅποιων, κατὰ τὴν παρατηρήσιν τοῦ μεγαλύτερου ἐν παροιμιολόγοις, τοῦ ἡμετέρου Ν. Γ. Πολίτου, «καὶ ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ τῆς βυζαντινῆς φιλολογίας ἔθεσεν δὲ Κρουμβάχερ κρητίδα ἀσφαλοῦς ἐπιστημονικῆς ἐφεύνης, ἀνευρών και ἀντιβαλῶν πρὸς ἀλλήλας πολλὰς συλλογάς, κριτικῶς ἀποκαθάρας ταύτας, εὐστοχώτατα δὲ τὰς πλείστας τῶν παροιμιῶν ἐρμηνεύσας και καθολικώτερα πορίσματα ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν συναγαγών»^{3).}

Εἰς τὰς λαογραφικάς τον ταύτας διατριβὰς ἐγκατέσπειρεν δὲ Κρουμβάχερ πλήθος γλωσσικῶν παρατηρήσεων, ἐξήτασε δὲ και ἰδιαιτέρως τὰ γλωσσικά ζητήματα, τὰ εἰς τὴν ἴστορίαν μάλιστα τῆς δημάδους ἐλληνικῆς γλώσσης ἀναφερόμενα^{4).}

1) Geschichte der Byz. Litt. σ. 787-910. Ὡς τύπον πραγματείας περὶ τῶν Μεσαιωνικῶν ἥμδων λογοτεχνημάτων παρέσθεν δὲ ἡμέτερος πρόδρος τοῦ Ἐρωτώκριτον ἐν τῇ «Λαογραφίᾳ», τ. Α', σ. 19-31. — 'Απὸ ἑταῖρον ἔχω παρασκευάσει μελέτην περὶ τοῦ ἐπυλλίου «Πιπέριος και Μαργαρώνα», ἐν σχέσει πρὸς τὰς πηγάς, τὰς παραλλαγάς τὰς εὑρωταῖκας και τὰς μιμήσεις τοῦ ἔξαιρέτως διαδεδομένου λαογραφικοῦ θέματος τῶν Χωροζομένων ἐραστῶν και τοῦ ἀρπακικοῦ ὄργενου.

2) Die Lenorensage (1887), ἀνατύπ. ἐν Populäre Aufsätze, σ. 130-137. — Studien zu den Legenden de II Theodosios, ἐν Μονάχῳ 1892 (Sitzungsberichte, 1892, τεῦχ. II). — Eine neue Vita des Theophanes Confessor, ἐν Μον. 1897 (Sitzungsberichte, 1897, τεῦχ. III). — Ein Dialogischer Threnos auf den Fall Klrels, ἐν Μον. 1901 (Sitzungsberichte, 1901, τεῦχ. III). Πρβ. Σπ. Λάμπρου, Μοναδίαι και Θρήνοι ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς «Ν. Ἐλληνονόμημα», τ. Ε', 1908, σ. 190-269 (σ. 194 ἐξ.). — Das Mittelgriechische Fischbuch, ἐν Μον. 1903 (Sitzungsberichte, 1903, τεῦχ. III). — Ein Vulgärgriechischer Weiberspiegel, ἐν Μον. 1905 (Sitzungsberichte, 1905, τεῦχ. III).

3) Eine Sammlung byzantinischer Sprichwörter, ἐν Μονάχῳ 1887 (Sitzungsberichte, 1887, τ. Η, τεῦχ. I, σ. 46-96). — Mittelgriechische Sprichwörter, ἐν Μονάχῳ 1893 (Sitzungsberichte, 1893, τ. Η, τεῦχ. I, σ. 1-272). Πρβ. N. Γ. Πολίτου, «Ἐρμηνευτικά εἰς τὰς Βυζαντινὰς παροιμίας, ἀνατύπ. ἐξ ἡμεριγ. Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ», ἐν 'Αθήναις 1898 (ἐκ σ. 59). — Die Moskauer Sammlung Mittelgriechischer Sprichwörter, ἐν Μονάχῳ 1900 (Sitzungsberichte, 1900 τεῦχ. III). Κρίσις N. Γ. Πολίτου ἐν «Deutsche Literaturzeitung», 1902, 19 'Ιουλίου ἄρ. 29.

4) Μιχροτέρας διατριβᾶς βλ. ἐν Populäre Aufsätze. σ. 2-47. — Σημειωτέα: Beiträge zu einer Geschichte der griechischen Sprache, ἐν Βατμάρῃ 1884 Zeitschr. für vergleich. Sprachforschung, τ. XXVII, σ. 481-545). — Ein irrationaler Spirant in griechischen, (Sitzungsberichte, 1886, σ. 359-444). — Ktήτωσ, Ein lexikographischer Versuch, ἐν Στρασβούργῳ 1909 (Indogermanische Forsch., τ. XXV). Σφρόδων ἀντίκρους τοῦ Γ. Χαρζδάκη, Κτήτωσ, κτήτωσ ελ. εἰς περιοδικ. 'Αθηνᾶ, τ. ΚΑ', 1909 σ 441-463. — Μιχροτέρας γλωσσικάς διατριβᾶς ἐν Populäre Aufsätze, σ. 2-74.

'Εκ ταύτης τῆς πρὸς πᾶν τὸ δημῶδες ἀγάπης τοῦ ἐπιφανοῦς διδασκάλου πρέπει νὰ ἔξηγηθῇ καὶ ὁ ἄγων αὐτοῦ ὁ περὶ γλώσσης, ὁ μετὰ πάθους ἀλληθῶς διεξαχθεῖς, ἀλλὰ τοῦ πάθους τῆς βαθείας ἐπιστήμονικῆς πεποιθήσεως. 'Έκ τῆς βαθείας ταύτης πεποιθήσεως ἐνὸς ἐπιστήμονος, ὅτι μόνον διὰ τῶν ἐν τῷ λαῷ ἀποκειμένων παραγωγικῶν δυνάμεων εἰναι δυνατὸν νὰ προσδοκᾶται ἡ ἀληθῆς ἐθνικὴ παίδευσις, προήρχετο ἡ μετὰ θέρμης ἐμπνευσμένης καὶ ἀνθηρᾶς ὁγητορικῆς ὑπεράσπισις τῆς ίδεας κατὰ τὸν πανηγυρικὸν λόγον ἐν δημοσίᾳ συνεδρίᾳ τῆς Β. Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Μονάχῳ τὴν 2)15 Νοεμβρίου 1902, περὶ τοῦ προβλήματος τῆς νεοελληνικῆς γραφομένης γλώσσης^{1).}

«'Ητο, λέγει ὁ Otto Grusius²⁾, ἡ θεμελιώδης πεποιθήσις του, ὅτι οἰονδήποτε γλωσσικὸν καὶ ίστορικονινωνικὸν δημιούργημα τόσον ὀλίγον ἀρμόζει εἰς σχολικὴν ἐπιτίθευσιν, ὃσον καὶ εἰς φυσιολογικὸς ὄργανισμός. 'Ἐντεῦθεν εἰναι νοητοὶ οἱ κανόνες, τοὺς ὅποιους θέτει ὡς πρὸς τὰ λογοτεχνικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ προϊόντα εἰς τὸ κύριον ἔργον του, τὴν *Bυζαντινὴν λογοτεχνίαν*, ἐντεῦθεν κατανοεῖται πρὸ πάντων ἡ ἀκούραστος πολεμικὴ του κατὰ τοῦ κλασσικισμοῦ. 'Ἐντεῦθεν πρέπει νὰ κριθῇ καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι τῷ περὶ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης. 'Έκ τοῦ βάθους ἀνέρχεται ἡ ζωὴ· ἀμφέβαλλεν ἀν μία γλῶσσα, ἥτις γράφεται κυριώς διὰ ὁιζῶν φιλολογικῶν, δύναται ν' ἀναπτυχθῇ εἰς δένδρον, ὑπὸ τούς κλαδίους τοῦ ὅποιουν θά ζήσωσι λαοί.»

Κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὁ Κρουμβάχερ περιήλθεν εἰς πολεμικὴν σφοδρὰν πρὸς τὸν ἡμέτερον Γ. Χατζιδάκιν ὁρμητικῶς ἀντεπεξελθόντα κατὰ τῶν ὑπερβολικῶν γλωσσικῶν θεωριῶν καὶ τῆς ἀκρας πρὸς τὴν δύναμιν τῆς δημάδους γλώσσης πεποιθήσεως ὡς ἀναμιρρφωτικῆς καὶ δημιουργικῆς τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ βίου. Διότι βεβαίως ἀντίληψις ἐξ ἀγάπης ἀγνῆς πρὸς πᾶν ἐλληνικόν, ἀλλὰ σοφοῦ, ξένου πρὸς τὴν ζωὴν ἡμῶν τὴν ἐθνικήν, εἰναι ἡ ίδεα, ὅτι ἡ γλῶσσα ἡ δημάδης μόνη εἰναι ἴκανη νὰ μᾶς κάμῃ ν' ἀναγεννήσωμεν τὴν Ἀνατολὴν «ἢ ὅποια ἐπὶ μακρὸν ἔμεινεν εἰς τὰ ὄπίσω, σήμερον δὲ ἀρχίζει νὰ εἰσέρχεται ἰσχυρὰ εἰς τὴν παγκόσμιον πολιτικὴν καὶ τὸν παγκόσμιον πολιτισμόν.» Καὶ ταύτην τὴν ἀντίληψιν γεννᾷ εἰς τὸν Κρουμβάχερ ἡ ὑπερβολικὴ εἰς τὴν ζωὴν τῆς δημάδους γλώσσης πίστις, ἡ ὅποια ὑπαγορεύει εἰς αὐτὸν τὸν διὰ ωραίους καὶ θεομούς, ἀλλ' οὐ καὶ δογματικῶς ἰσχύοντας τούτους λόγους:

«'Ο στερρὸς πάγος τῆς παραδόσεως ἐρράγη καὶ δροσερὰ πηγὴ νέας ἀκμαίας ζωῆς ἐκχύνεται ὑπὲρ τὴν ἐλληνίδα γῆν. Εἴθε νὰ αὐξάνηται ἐξ ἀεὶ καὶ νὰ δροσίζῃ καὶ καρποφόρους καθιστᾶ τὸν διὰ μακροχοριού ξηρασίας ἐρημωθέντας λειμῶνας. 'Οτι ἡ πηγὴ θ' ἀποβῆται ἰσχυρὸς χείμαρρος καὶ δὲν θ' ἀφανισθῇ ἐν τῇ

1) 'Ο λόγος ἔξεδόθη ἐν ἐφημ. Beilage zur Allgem. Zeitung, 15 καὶ 17 Νοεμβρίου 1902 (ἀρ. 263, 264). 'Ανατύπ. ἐν Populäre Aufsätze, σ. 1-4.—'Ἐν εὐρυτέρᾳ ἀναπτύξει καὶ ἐπιστημονικωτέρᾳ ἐπεξεργασίᾳ: Das Problem der neugriechischen Schriftsprache, Festrede gehalten in der öffentlichen Sitzung der K. b. Akademie der Wissenschaften zu München am 15 November 1902, ἐν Μονάχῳ 1902, ἐκ σ. 226, 4ον — Διὰ τὸ σημαντικὸν τοῦ ζητήματος μετεφράσθη ἐν τῇ *Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ* μετ' ἀντικούσσεως τοῦ ἡμετέρου Χατζιδάκι: *Tὸ προβλήμα τῆς νεωτέρας γραφομένης ἐλληνικῆς γλώσσης* ὑπὸ K. Krumbacher, (σελίδες 300) Καὶ ἀπάντησε εἰς αὐτὸν ὑπὸ Γ. Χατζιδάκι, (σελίδες 560) ἐν *Αθήναις* ἐκ σ. 860, Βιβλ. *Μαρασλῆ*, ἀρ. 266-270.

2) 'Αποχαιρετιστήριος εἰς τὸν νεκρὸν ἐν Süddeutschen Monatsheften, 1909, σ. 210.

ᾶμπω, δύμοιάζων πρός ἀπατηλὸν τῶν στεππῶν ποταμόν, περὶ τούτου ἐγγυᾶται ἡ ἀδιάφθορος ζωὴκή δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.»

‘Ἀλλὰ μῆπως ζωὴ δὲν είναι, ζωὴ, τὴν δόπιαν εἰς ξένος δὲν δύναται ν' ἀντιληφθῆ, ή γλῶσσα ή δόπια σήμερον ἀληθῶς ἐμοφρόνη καὶ παρὰ τῷ λαῷ ἀκόμη δύμιλεται, ή ἔκ μακρᾶς σχολικῆς ἐπιδράσεως καὶ παραδόσεως καὶ ἀρχαϊκῶτερα στοιχεῖα προσλαβοῦσα;

Ἡ μεταξὺ τῶν δύο διδασκάλων ἕρις, παρεκτραπεῖσα πολλάκις ἐκ τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἡρεμίας, ἔξαφθεῖσα ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς περὶ τοῦ Ἰστορικοῦ λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπιθέσεως τοῦ Κρουμβάχερ¹⁾, πάντοτε δῆμος ἐπιστημονική, ἔδωκε λαβὴν εἰς ἄλλους, προθύμως πᾶν ζήτημα πρὸς δημαγωγίαν ἐκμεταλλευομένους, νὰ ζητήσωσιν εἰς αἴτια ἀνάξια καὶ ἐνὸς Κρουμβάχερ καὶ ἐνὸς ἐπιστήμονος τὴν προέλευσιν τοῦ ἐκ πεποιθῆσεως ἀγνῆς, ἀλλὰ βαθέως ἐρρίζωμένης ἀγῶνος αὐτοῦ. Τὴν παραπλάνησιν δὲ ταύτην τῶν πολλῶν πρός κρίσιν τοῦ ἀνδρὸς ἀληθῶς δικαίων καὶ εὐγνώμονα ἐπέτεινεν, πρός τὸν ὑπὲρ τῆς γλώσσης ἀγῶνα αὐτοῦ παραδόξως συνδεθεῖσα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδοθεῖσα φράσις τοῦ H. Gelzer ἐν τῇ μετὰ τῆς *Bυζαντινῆς λογοτεχνίας* συνεκδοθείσῃ ἐπιτόμῳ *Bυζαντινῇ ιστορίᾳ*. Ἀλλὰ καὶ δταν ἡναγκάσθησαν νὰ πειθῶσιν τέλος οἱ πικροὶ ἐπικριταὶ ὅτι ἡ φράσις ἔκεινη δὲν ἀνήκειν εἰς τὸν Κρουμβάχερ, καὶ πάλιν ἡ παραπλάνησις ἔξητησε νὰ τὸν καταστήσῃ ἔνοχον τῆς ὑπάρξεως τῆς φράσεως ἐν βιβλίῳ συνεκδοθέντι μετὰ τοῦ ἰδιοῦ του. Καὶ δῆμος ἀν εἰχον ἀναγνώσει τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου θὰ εὑρισκον καὶ ἀπεριφράστον δήλωσιν αὐτοῦ, ὥσει ὑποπτευθέντος τὴν μέλλουσαν ἀδικίαν: «Θερμῶς τοὺς ἀξιοτίμους συνεργάτας μου εὐχαριστῶν ἐνταῦθα διὰ τὴν εὐμενή αὐτῶν συνεργασίαν, τονίζω δῆμος ἀπεριφράστως πρὸς ἀποφυγὴν πάσης τυχόν παρεξήγήσεως ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτι εὐνόητως ἔκαστος αὐτῶν ὡς πρός τὴν συμβολήν του φέρει τὴν πλήρη καὶ ἀποκλειστικὴν εὐθύνην.»²⁾

Κριτερῶς ἡμύνθη ὁ ἐπιφανῆς διδάσκαλος κατά τῆς ἐπιθέσεως καὶ τῆς δεινῆς κατηγορίας.³⁾ Υ Θλιβερά ὄφειλεν νά είναι διὰ τοὺς Ἔλληνας ή ἀνάμνησις τῆς σκιάς, τὴν δόπιαν ἔρωψιν ἀδικοὶ παραπλανήσεις, εἰς τὸν ἡρεμον βίον σοφοῦ μοχθοῦντος ἀκαταπονήτως εἰς τὰς νοητικάς σφαίρας τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς τῆς ἐπιστήμης, εἰς τὰς ὑψηλάς πνευματικάς ἀπολαύσεις, τὰς ὁποίας παράγει η μελέτη τῆς λαμπτότητος τοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντων αἰώνων βίον.

Οὕτως ἐποτίσθη πικρίαν ἀντὶ εὐγνωμοσύνης δλως ἀπροσδοκήτως ὁ ἀνήρ, δστις ἐδημιούργησε μίαν ἐπιστήμην, τὴν εὐκλεεστάτην τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν Ἰστορίας, δστις ἡγάπτησε τὴν Ἑλλάδα, ὅχι ως τὴν ἀγαπῶσι συνήθως οἱ ξένοι, «ὅχι τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μόνον, ἀλλὰ πλὴν ταῦτης καὶ τὴν νέαν, καὶ μάλιστα ὅχι πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν χαρακτήρων τῆς ἀρχαίας ἐν τῇ νέᾳ, ἀλλὰ τὴν νέαν Ἑλλάδα δι᾽ αὐτὴν ταύτην» καὶ δστις ἀπεριστρόφως ἐκήρυξεν ὅτι «ἀπὸ τῆς ἔξοδου τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἔως σήμερον, ἀδιακόπως η νοτιοανανατολική Εὐρώπη καὶ η

1) K r u m b a c h e r, Ein neuer Thesaurus der griech. Sprache — Τὴν πολεμικὴν τοῦ Χατζιδάκι βλ. κυρίως εἰς τοὺς τελευταίους, 1908-1909, τόμους τῆς *Αθηνᾶς*.

2) Geschichte der Byz. Litter. σ. IX.

3) «*Αμυνα*» ἐπέγραψε τὴν ἀντίκρουσιν του, Zur Abwehr, ἐν Byz. Zeitschr. τ. XVII, 1908, σ. 678 ἐξ. καὶ ἀνατύπ., δου καὶ τῶν κατηγόρων εὐγίσκεις τὰ ἄρθρα. Πρβ. Populäre Aufsätze, σ. 375 ἐξ.

δυτικὴ Ἀσία, ἐν μέσῳ παλιντρόπων ἴστορικῶν τυχῶν, μίαν ἔχει ἐπιπλιτιστικὴν ἔξελιξιν, καὶ τὸν τύπον αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν ἔδωκε τὸ ἑληνικὸν πνεῦμα».

Ποῖον δὲ φίλον χάνει καὶ ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ περὶ τὸ Βυζάντιον ἐπιστήμη, τὸ δεικνύει τὸ ἀληθὲς κενόν, τὸ ὄποιον ἀφίνει ὅπισθέν του. Τὸ Μόναχον είχε καταστῆ τὸ κέντρον τῶν Βυζαντινῶν ἔρευνῶν, ἔχον σύντροφον ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ ἔτερον, ἐπίσης λαμπρὸν κέντρον, τοὺς Παρισίους, ὅπου κατὰ τὰ τελευταῖα ιδίως ἦτη ἀνενεώθη ἡ μεγάλη ἔνδοξος τοῦ IZ' αἰλίνος παράδοσις τῶν βυζαντινῶν μελετῶν, ἡ παράδοσις τῶν Labbe καὶ μάλιστα τῶν Du Cange καὶ Montfaucon. Αἱ δύο τῶν Βυζαντινῶν ἔρευνῶν ἐστίαι συνεπλήρουν ἀλλήλας· τοῦ Κρουμβάχερ τὸ φροντιστήριον ἥτο μᾶλλον φιλολογικόν, τῶν Παρισίων διδασκάλων ἡ πανεπιστημιακὴ καὶ συγχραφικὴ δρᾶσις — ὅμοίως καὶ ἡ τὸν ᾧδών πανεπιστημιακὴ δρέφεται. σύμφωνος μὲ τὴν εὐρύτητα τοῦ γαλλικοῦ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ πνεύματος, εἰς τὴν ἴστοριαν, τὸν βίον, τὸν πολιτισμὸν καὶ μάλιστα τὴν τέχνην τὴν βυζαντινήν. "Ο ἐπιφανῆς διδάσκαλος Schlumberger ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ἐν τῇ Γαλλικῇ 'Ακαδημίᾳ θέσεώς του ὑποστηρίζει τὰς βυζαντινὰς μελέτας καὶ ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν μεγάλων του ἔργων ὅλον τὸν πολυμερῆ βυζαντινὸν βίον, ὁ Κάρολος Dielīl διδάσκει ἐν τῇ Σορβόνη καὶ συνεχῶς ἔκδίδει μελέτας τῆς ἴστοριας καὶ τῆς τέχνης, ὁ Γαβριὴλ Millet χειραγωγεῖ μαθητάς του ἐν τῇ École des Hautes Etudes, ὅπου καὶ πολύτιμον Χριστιανικὴν καὶ Βυζαντινὴν Συλλογὴν ἔχει ἰδρύσει.

"Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι διὰ τῆς εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ Κρουμβάχερ μετακλήσεως τοῦ Αὐγ. Heisenberg θέλει συγκρατηθῆ ἡ ἐν τῷ φιλελληνικῷ Μονάχῳ ἐστία τῶν Βυζαντινῶν σπουδῶν, καὶ ὅτι τὸ Μόναχον καὶ οἱ Παρισίοι θά ἔξακολουθήσωσι κρατοῦντες τὴν ἡγεμονίαν, ἔξασφαλίζουσαν τὴν μὴ μετατόπισιν αὐτῶν εἰς ἄλλας σφαίρας, ὅπου δὲν θὰ κρατῇ ἵσως ὁ ἴδιος φιλελληνισμός.

"Αν δὲ κέντρον διδασκαλίας τῆς Βυζαντινῆς ἐπιστήμης ὑπάρχει καὶ ἄλλο, ἐπίσης λαμπρόν, οἱ Παρισίοι, δυσαναπλήρωτος θά είναι τὸ Βυζαντινὸν Δελτίον ἡ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔκδοσις, τὸ ὄποιον ἥτο δεσμὸς συνεκτικὸς τῶν βυζαντινολόγων καὶ τῶν βυζαντινῶν ἔρευνῶν. "Ηδη καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Βυζαντινὸν Δελτίου, εἰς τὰς ἔρευνας ταύτας είχε στρέψει τὴν προσοσκήνην καὶ τὸ ἡμέτερον Δελτίον τῆς 'Ιστορικῆς καὶ 'Εθνολογικῆς 'Εταιρείας. Παλαιὸν δὲ ἥτο τὸ σχέδιον, ἀνεκτέλεστον παραμεῖναν δι' ὑλικοὺς λόγους, τοῦ ἡμετέρου Σπ. Λάμπρου, ἔκδόσεως περιοδικοῦ καλουμένου Βυζαντίς. Σύντροφον τοῦ Δελτίουν νεώτερον, ἄλλα γενναίως τὰ ἵχνη του ἀκολουθοῦντα, ἔχομεν τὰ ἐν Πετρούπολει ἔκδιόμενα Βυζαντινὰ Χρονικά τοῦ W. Regel. "Αλλὰ τῆς ἔκδόσεως του δὲ τόπος είναι πολὺ μακράν τοῦ κέντρου, καὶ δὲν γίνεται αὕτη οὕτω τακτικὴ ὡς ἡ τοῦ Δελτίου. "Ιδιων ἄλλο βυζαντινὸν περιοδικὸν δὲν ἔχομεν, ἐκτὸς ἀν καταλέξωμεν τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου τὸν Néon 'Ελληνομυήνων, πολλά, ἵσως μάλιστα κυρίως βυζαντινά, δημοσιεύοντα, διστις ὅμως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγχραφόμενος καὶ ἔκδιόμενος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνδέων καὶ τοὺς ἔργάτας τῆς ἐπιστήμης πρὸς ἄλλιλους. Πολλὰ περιοδικά τῆς Εὐρώπης καὶ Δελτία ἀσχολοῦνται περὶ τὰ Βυζαντινά, — ἐν τοῖς ὄποιοις ἔξαιρετικὴν θέσιν, διὰ τὴν ζῶσαν παρὰ τῷ λαῷ ἡμῖν μεσαιω-

νικήν ἐλληνικήν παράδοσιν, κατέχει τὸ Δελτίον τῆς Λαογραφικῆς ἡμῶν Ἐπαιρείας, ἡ Αἰσχραφία.

Τὸ ἔργον τοῦ Κρουμβάχερ δὲν ἦτο ἀπλῶς ἐν βιβλίοις δημιουργικόν. Ὅτο δημιουργικὸν καὶ διότι συνεκέντρωνε καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ περὶ ἑαυτὸν πάντα εἰς τὸ Βυζάντιον ἀναφερόμενον πνευματικὸν ἀγῶνα, προσέτι δὲ καὶ πᾶσαν τὴν εἰς τὴν Δύσιν περὶ τὴν Ἑλλάδα κίνησιν καὶ ἀγάπην. Οἱ μαθηταὶ τού ἥσαν καὶ φίλοι του, κατεῖχε δὲ τὸ μέρα χάριμα, λέγει ὁ τὴν ὑστάτην εἰς τὸν νεκρὸν αὐτοῦ προσλαλιὰν ἀπευθύνας Otto Crusius, τὴν δομῆν καὶ τὴν δύναμιν εἰς τὰς ἴδιας αὐτοῦ μελέτας νὰ διεγείρῃ. «Ο ἐν τῇ ἀντηρῷ ἔξερεν γῆσει εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων τεθραμμένος ἀνήρ, κατεῖχε καὶ τὴν ἴκανότητα καὶ τὴν θέλησιν νὰ κατέρχηται μέχρι τῆς ἀπειρίας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ νὰ διαπαιδαγωγῇ, ἔγκαταλείπων ἐλεύθερίως τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ ἀσχολίας, νὰ χειραγωγῇ αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν στοιχειωδεστάτην τέχνην τῆς ἐπιστημονικῆς συγγραφῆς. Οὕτω, διὰ τῆς εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπέξεργασίας χειραγωγίας χορείας μαθητῶν αὐτοῦ παρεσκεύαζε ὅχι μόνον ἐν ὑποτυπώσει συγγραφικῇ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ συνεχιστάς τῆς ἔγκαταλειφθείσης εἰς ἡμᾶς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ διαθήκης, τῆς εἰς τὰς τρεῖς κυρίας ὄργανωτικάς αὐτοῦ ἐπιστημονικάς ἐπιχειρήσεις διατυπωθείσης —εἰς τὴν Ἰστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, εἰς τὸ Βυζαντινὸν Δελτίον, εἰς τὸ Σύνταγμα τῶν μεσαιωνικῶν ἐλληνικῶν ἔγγραφων.

Διὰ τῶν θαυμασίων ὁργανωτικῶν τούτων ἔργασιῶν του, διὰ τῆς Πανεπιστημιακῆς καὶ φροντιστηριακῆς διδασκαλίας του, διὰ τῶν καὶ ἔξω τοῦ φροντιστηρίου ὑποδηκῶν του, —διότι ἦτο φίλος καλὸς καὶ σύμβουλος καὶ συνεργάτης παντὸς βυζαντινολόγου, —διὰ τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἐπικοινωνίας μετὰ πάντων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα ἀσχολουμένων ἐπιστημόνων, διὰ τῶν σχέσεών του πρὸς σοφοὺς καὶ Ἀκαδημείας, ὁ Κρουμβάχερ ἀνήγαγε τὸ Βυζάντιον εἰς περιωπὴν ὑψηλὴν ἀπαύστως κηρύσσων εἰς τὸν κόσμον τῆς ἐπιστήμης ὅτι «δὲν εἶναι κενὸν φάντασμα, δὲν εἶναι λέξις, ἀλλ᾽ ίστορία βίου μεγαλοπρεποῦς, πολυκλάδου καὶ μεστοῦ περιπτετειῶν ἡ εἰς ἡμᾶς προκειμένη κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς αἰῶνας.» Καὶ τὸ μὲν μεγαλεῖον τοῦ Βυζαντιακοῦ πολιτισμοῦ ἐπέδειξαν καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς διδάσκαλοι, καὶ ἀποκατέστησαν τὸ Βυζάντιον εἰς τὸν θρόνον τῶν Πορφυρογεννήτων, καὶ ἀπέδωκαν τὴν ἐπὶ αἰῶνας παραγνωρισθεῖσαν αἴγιλην εἰς τὸν κόσμον ἐκεῖνον τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, μέγαν ἐν πολέμοις, μέγαν ἐν εἰρήνῃ. «Ἀλλ᾽ ἵδιον ἔργον τοῦ Κρουμβάχερ, —καὶ τοῦτο εἶναι ἡ πρέπουσα κατακλεῖς τοῦ περὶ τὸν ἀνδρὸς λόγου μιου, —εἶναι ἡ διακήλυξις καὶ δι' ἐργασίας ἀκάμπτου ἀναβίβασις τῶν Βυζαντιακῶν μελετῶν εἰς νέαν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελὴ ἐπιστήμην 'Η γλωσσικὴ λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ, ἡ θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὑπαρξίες τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου ἡδη ἀπετέλεσαν, ὡς προήγγελλεν εἰς τὸν πρόλογον τοῦ Βυζαντινοῦ Δελτίου, τὸ πρόγραμμα δπερ ἀπαιρεγκλίτως ἐπὶ δύο δεκαετηρίδιας ἐβάδισεν, «πεδίον ἐρεύνης προωρισμένον τελείως νὰ πληρώσῃ ἵδιαν μάθησιν, ἔχουσαν ὅλα τὰ προσόντα τῆς ζωῆς, εἰς ἣν ἐπιφυλάσσεται μέγια μέλλον» Τὸ μέγια τοῦτο μέλλον, ὅπερ διεῖδεν ὁ Κρουμβάχερ, ἀνοίγεται ἡδη εἰς τὴν Βυζαντιακήν ἐπιστήμην διὰ τῆς θαυμασίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπιδόσεως καὶ ἀνθήσεως τῶν περὶ τὸν Μεσαιωνικὸν Ἑλληνι-

σμὸν μελετῶν, εἰχε δὲ τὴν εὐτυχίαν, αὐτὸς ὁ πρωτεργάτης του, νὰ πιστώσῃ αὐτὸν εἰς τὰ τελευταῖα του ἔργον¹⁾:

«Μετὰ ποικίλους περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνας, οἵτινες ἐδέησεν νὰ διεξαχθῶσι μᾶλλον κατὰ τῶν ἀντιρροσῶν τῶν δυσμενῶς διαικεψένων ὅμόρων σπουδῶν ἡ κατ' ἀπωτέρων, μάλιστα δὲ κατὰ τινός περιωρισμένου ὁμαντικοῦ κλασικισμοῦ, ἡ μέση καὶ νέα ἐλληνικὴ φιλολογία, ὡς τις καλῶς ὁργανωμένη νέα ἐπιστήμη, ἔλαβε θέσιν παρὰ τάς ἀρχαιοτέρας ἀδελφάς μαθῆσεις· ἀντιρροσωπεύεται ἐπισήμως καὶ διὰ Πανεπιστημιακῶν ἐδρῶν, ενῷε φιλοξενίαν ἐν πολλοῖς εἰδικοῖς περιοδικοῖς, λαμβάνει καὶ αὐτὴ τὸν λόγον ἐν ἐπιστημονικοῖς συνεδρίοις, καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ ὑπὸ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἀκαδημιῶν ὑποστηριχθέντος σχεδίου ἀπὸ κοινοῦ γενησομένης γενικῆς ἐκδόσεως ἀπάντων τῶν βυζαντιακῶν ἐγγράφων εἰσῆλθεν εἰς τὴν μεγάλην κίνησιν τῆς ἐπιστήμης.»

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

NEA ΒΙΒΛΙΑ

Κρητικὰ ἄσματα μεθ' ἔρμηνευτικῶν ὑποσημειώσεων. Συλλεγέντα ὑπὸ Αριστείδου Ν. Κριάρη. Ἐν Χανίοις 1909 8ον σ. 256 δρ. 1.50.

K. A. Ψάχου, Δημώδη ἄσματα Σκύρου, τρία θεσσαλικά, ἐν τῇς Σαλαμῖνος καὶ ἐν τῷ Ψαρῶν εἰς βυζαντινήν καὶ εὐρωπαϊκήν παρασημαντικήν. Ἐν Αθήναις ἐκ τοῦ τυπογρ. ΣΠ. Κουσουλίνου 1910 8ον σ. 15' 56 δρ. 3.

N. I. Λάσκαρη, ή Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς. Μέρος Ε'. Εν Πύργῳ 1909 8ον σ. 384-516.

Journal de la Société finno-ougrienne, Helsingissä 1909 τ. XXXI (ἐκ τῶν περιεχομένων: *A Hämäläinen*, Tsheremission mehiläisviljelyksestä.—*E. Landau*, Ein Beitrag zur Anthropologie der Liven.—*H. Paasonen*, Ueber die ursprüngliche seelenvorstellungen bei den finnisch-ugrischen völkern.—*G. Raquette*, the Eastern-Turkestan (Uigur-usbek) dialect).

Mémoires de la Société Finno ougrienne τ. XXVII, 1. (G. J. Ranstedt, Kalmückische Märchen I). τ. XXVIII (O. J. Brammer, Ueber die Bannungsorte der finnischen Zauberlieder).

Eine Mithrasliturgie erläutert von Albrech Dietrich, Zweite Auflage (μετὰ προσθηκῶν ὑπὸ R. Wünsch). Leipzig u. Berlin, Teulner, 1910. 8ον σ. X, 248.

A. van Gennep, La formation des légendes. Paris, Ern. Flammarion éd. 1910. 12ον σ. 326 φφ. 3.50.

Antti Aarne Die Zaubergaben. Eine vergleichende Märchen-Untersuchung. Helsingfors 1909.

1) Κρονμβάχερ ἐν ἀρχῇ τοῦ Προβλήματος.

K. A. Ψάχου, 'Η λειτουργία συντεθεῖσα μετά διπλῆς συνηχητικῆς γραμμῆς. Τόμ. Α'. 'Εν 'Αθ. ἐκ τοῦ τυπογρ. Σπ. Κουσουλίνου 1909. 8ον σ. 15' 224 φρ. 4.

A. Papadopulo Keramevs, Varia graeca sacra Sbornik gretscheskich neizdannich bogolovskich. St. Peterbourg 1910. 8ον σ. XLIV, 320.

'Αθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ περὶ ἀκαθίστου ζητήματος. ('Απόσπασμα ἐκ τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν τ. ΓΤου). 'Εν Πετρουπόλει 1910 4ον σ. 27.

Oñilliai Míllerei Ιστορία τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἐλλάδι, (1204-1566). Μετάφρασις Σπυρο. Π. Λάμπρου μετά προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων. 'Εν Ἀθήναις, Ἐλληνικῇ ἐκδοτικῇ ἔταιρείᾳ 1909-1910. 'Εκδίδεται κατὰ τεύχη τιμώμενα δραχμῆς. 'Εξεδόθησαν μέχρι τοῦδε 6 τεύχη.

Documente privitoare la Istoria Românilor. Ἐλληνικὰ κείμενα χρήσιμα τῇ ιστορίᾳ τῆς Ρωμουνίας συλλεγέντα καὶ ἐκδιδόμενα μετά προλόγου καὶ πίνακος ὄνομαστικοῦ ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως. Μερίμνη τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου καὶ τῆς ὁμοιουνικῆς Ἀκαδημείας. 'Εν Βουκουρεστίῳ 1909. 4ον σ. με' 619.

N. Exarchopoulos, Das athenische und das spartanische Erziehungs-system im 5. und 6. Jahrhundert v. Chr. Ein Vergleich. Langensalza, H. Beyer n. Söhne 1909 (Fr. Mann, Pädagogisches Magazin τεῦχ. 377). 8ον σ. IV 151 Μάρκ. 2.

C. Courouiotis, Le musée d'Olympie Catalogue illustré. Athènes 1909 16ον σ. 79 δρ. 2.

V. Staïs, Guide illustré 2^{le}éd. corrigée et augmentée. Marbres et bronzes du Musée national 1er vol. Athènes imprimerie P. D. Sakellarios 1910. 8ον μικρ. σ. (XXVI) 376 χαρτόδ. δρ. 5.50.

O. Tafrali, Sur les réparations faites au VIIe siècle à l'église de Saint-Démétrius de Salonique. 8ον σ. 7 ('Απόσπασμα ἐκ τῆς Revue archéologique 1909 II).

Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἐρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης καὶ αἱ κύριαι αὐτῆς ἀνέκδοτοι πηγαί, ἐκδιδομένη νῦν τὸ πρῶτον πλήρης ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, δαπάναις τῆς Ρωσικῆς ἀρχαιολογικῆς ἔταιρείας. 'Εν Ηερούπολει 1909 8ον μέγα σ. νβ' 352.

R. Wünsch Amuletum. ('Απόσπασμα ἐκ τῆς Glotta τ. II).

Γ. Χασιώτου, 'Η γλῶσσα τοῦ Ἐλληνος 'Ο Ήτωχοπόδοδομος καὶ οἱ ὄπαδοι αὐτοῦ. Διαλέξεις ἀναγνωσθεῖσαι ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινούπολει ἐλληνικῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ. 'Εν Κ/πόλει τύποις ἀδελφῶν Γεράσδων 1909. 8ον σ. 408 φρ. 4.

'Αχιλ. Τζαρτζάνου, Περὶ τῆς συγχρόνου θεσσαλικῆς διαλέκτου 'Εν 'Αθ. ἐκ τοῦ τυπογραφ. Π. Α. Πετράκου 1909. 8ον σ. 100 δρ. 1.60.

Ψυχάρης 'Ρόδα καὶ μῆλα Τόμ. Ε' μέρ. δέφτερο. 'Αθ. 1910 8ον σ. 204 δρ. 4.

G. N. Hatzidakis, Neugriechisce Miszellen. ('Απόσπασμα ἐκ τῆς Glotta τ. II).

A. Παπαγεωργίου καθηγητοῦ, Τὰ φραστικά τοῦ ἀτικοῦ λόγου εἰδη και ἡ τούτων ἐφμηνεία. 'Εν Ἀθ. 1909. 8ον σ. 256 δρ. 8.

Σπ. Μηλιαράκη, Τὰ δημώδη ὄνόματα τῶν φυτῶν προσδιοριζόμενα ἐπιστημονικῶς ὑπὸ Θ. Χελδράϊχ ἐκδιδόμενα δὲ ὑπὸ—('Ανατύπωσις ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἑθν. Πανεπιστημίου). 'Εν Ἀθ. 1910. 8ον σ. ιξ' 236 δρ. 5.

Alb. Thumb, Altgriechische Elemente des Albanischen ('Απόσπασμα ἐκ τῶν Süd-deutschen Monatschelfte, Φεβρ. 1910).

O. Grusius Karl Krumbacher. Ein Nachruf. ('Απόσπασμα ἐκ τῶν Süd-deutschen Monatschelfte, Φεβρ. 1910).

Richard Wünsch, Albrecht Dieterich. Nekrolog. Leipzig 1910. 'Απόσπασμα ἐκ τοῦ Jahresberich f. Altertumswissenschaft τ. 145 B. σ. 35.

F. de Simone Brouwer, Per gli studi neoellenici in Italia. Nota. Roma 1909 ('Απόσπασμα τῶν Rendiconti della R. Accademia dei Lincei τ. XVII σ. 607-641).

— *Toū αὐτοῦ La Grecia moderna. Raccolta di scritti neoellenici*. Serie prima. Napoli 1909 8ον σ. 88.

— *Toū αὐτοῦ*, Τὸ ἄγαλμα, ἴστορία τοῦ παλαιοῦ καιροῦ. 'Ἐκδοσις δευτέρᾳ ἐπιδιορθωμένη. 'Εν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας 1909. 8ον σ. 19.

'Ἐκλογὴ ἐκ τῶν ἔργων *Δ. Βικέλα*. 'Εν Ἀθήναις 1909 (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων ἀρ. 100). 12ον σ. 107 λ. 40.

Π. Σ. Δέλτα, Παιδικαὶ σελίδες. Γιά τὴν πατρίδα, εἰκονογραφίες Κου Ν. Λύτρα. Η καρδιὰ τῆς βασιλοπούλας, εἰκονογραφίες Κας Σ. Λασκαρίδου Τυπογραφεῖο Γ. Σ. Βελώνη Λονδίνο (1910). 8ον σ. 124+49.

Πιάννη Περγιαλίτη Παιδαγωγικοὶ μῦθοι. Μέρος Α'. 'Ἐκδοσις φοιτητῶν. 'Αθῆναι 1910. 8ον σ. 83.

Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον. 'Ἐπετηρίς τῶν Μακεδόνων. 1910. 'Ετος Γ'. 'Εν Ἀθ. 1909. 8ον σ. 336.

Γ. Μολφέτα, Ἡμερολόγιον τοῦ Ζιζανίου τοῦ ἔτους 1910. 'Εν Κεφαλληνίᾳ τύποις Ζιζανίου. 8ον μικρ. σ. 78 δρ. 1.

Ἀργύρη Εφταλιώτη Παλιοὶ σκοποί. 'Αθήνα τυπογραφεῖον «Εστία» 1906. 8ον μικρ. σ. 111 δρ. 2.

Ρήγας Γκόλφης Τὰ τραγούδια τοῦ Ἀπειλη. 'Αθήνα 1909. 8ον σ. 80 δρ. 2.

Δημ. Π. Ταγκοπούλου Στήν ὁξώπορτα. Δραματικὴ σκηνή. 'Αλεξάνδρεια ἔκδοση Σεράπιου 1909. 8ον φρ. 5.

Δ. Γ. Κούρνια Ποιήματα. 'Εν 'Αθήναις τύποις 'Αθ. Α. Παπασπύρου 1909. 16ον σ. 12.

Σ. Σκίτη 'Η νῦχτα τῆς πρωτομαγιᾶς (τέταρτη σφραγίδα) 'Αλεξάνδρεια 1909. 8ον σ. 59 φρ. 5.—"Ἄγια Βαρβάρα. Δρᾶμα τετράπτραχο 1904. Le Puy-en-Velay 1909. 8ον σ. 120 φρ. 3.

Δ. Αίγινήτου Ηρακτικὴ μετεωρολογία. "Εκδ. Β'. 'Εν 'Αθήναις 1909. 8ον σ. 191 δρ. 8.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ.

Γενικά

Λαογραφία ύπό N. Γ. Πολίτου 3 18.— Λαογραφική ἐπιθεώρησις τῶν περιοδικῶν δημοσιευμάτων ὑπό N. Γ. Πολίτου 121 154. 340-409 654-679. (Αθηνᾶ 340 2.— Αθῆναι 654-670 — Ἀκρόπολις 122. — Ἀμφισσα 670-1. — Bulletin de correspondance hellénique 122.— Βυζαντινά χρονικά 342-3. — Βυζαντίς 343-5. — Διεθνῆς ἐφημερίς τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας 122-3. — Ἐθνικὴ μοῦσα 123-5 — Ἡ Εἰκονογραφημένη 345. — Ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια 346. — Ἐκκλησιαστικὸς φάρος 346-7. — Κόσμος (Σύμρονης) 347 350. 671-672. — Κρητικὸς ἀστήρ 350-374. — Le monde hellénique 125-126. 375. — Αἱ Μοῦσαι 672-4.— Νέα ζωὴ 375.— Τὰ Νέα γεωπονικά 674-7.— Νεολόγος Πατρῶν 375-7.— Νέον πνεῦμα 378-9.— Νέος Ἑλληνομνήμων 126-130. 379.— Ὁ Νομᾶς 130 3.— Εξοντάνης 133-7.— Παναθήναια 379-393.— Φιλία 393-5.— Φόρμιγξ 137-154.— Φύσις 154.— Χριστιανικὸν φῶς 677-9. — Ἐλληνικαὶ πρόοδοι 125. — Κυθηραϊκὴ ἐπετηρίς 395 6. — Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον 396-401. — Πανελλήνιον ἡμερολόγιον 401.— Σκόκου, Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον 402-5. — Σπαρτιατικὸν ἡμερολόγιον 405-9).— Λαογραφικά σύμμικτα ἐκ Βάμου τῆς Κρήτης ὑπὸ Φαίδωρος Κουκουλὲ 283-308.— Λαογραφικαὶ ἔργασιαὶ ἐν Κρήτῃ 154 160 — Σύνδεσμος τῶν λαογράφων ἐρευνητῶν 160-1. — Ἐλληνικὴ λαογραφικὴ ἐταιρεία 162-7. 431-444 (Δύο γενικαὶ συνελεύσεις 162-3 Κανονισμὸς τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἐταιρείας 163-7. 'Ἀποφάσεις τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου 167 Ἐπιστολαὶ ἐπιτίμων ἐταίρων 431 7. 'Αναγραφὴ τῶν ἐταίρων τῆς ἐλλ. λαογραφικῆς ἐταιρείας 437-444).— Νέα βιβλία 168 445-460 722-4.— Λαογραφία τῆς Μαδαγασκάρης (Π.) 420. 'Η λέξις λαογραφία (Π.) 426-7.— Κρητικὸς λαός (Π.) 428.— Λαογραφικά ἐκ κωδίκων τῶν Μετεώρων 429 — † 'Αντ. Ν. Γιάνναρης (Σι. Σανθουδίδης) 430-1.— † Κάρολος Κρουμβάχερ ('Αδ. 'Αδαμαντίου) 707-722.— Λαογραφία τῆς Μακεδονίας 706.— Hiller von Gaertringen, Thera (Μ. Λ.) 445 9. — Π. Γ. Μακρῆ, Ἡράκλεια τοῦ Πόντου (Π.) 456.— Γ. Παπαδοπούλου, Περιγραφὴ τῆς νήσου Νισύρου (Π.) 456 — Μόρτμαν, Πολιορχία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντίνου πόλεως (Π.) 456-7.— 'Ἐπ. 'Ι. Ηπαμιχαήλ, Οἱ μῦθοι (Δ.Ι.Α.) 457-8.— Βελανιδιώτου, Σιών (Π.) 458. (Περιοδικόν τοῦ 'Ἐθνικοῦ μουσικοῦ συλλόγου 123-5 — Κρητικὴ λαογραφία 353.— Εἰκόνες ἑλληνικῶν ἐθίμων 379.— "Ομδουρμαν 380.— "Ἐθιμα Καστελλορζιωτῶν 394.— Μακεδονικὴ λαογραφία 396.— Μακεδονικά ἐθιμα 398.— Λαογραφία τῆς σταφίδος 655.— Προτοροπαῖ εἰς λαογραφικάς ἔργασίας 670-1.— "Ηθη καὶ ἔθιμα Τραπεζούντιων 672)

Δημώδη βιβλία.

Ἐρωτόκριτος ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου 19-70. — Ἐρωτόκριτος (Σ. Δ. Παγώνης, Α. Τραυλατιώνης, Κ. Παοαγιάννης, Δ. Βαζαβίλος, Λ. Βασιλείου, Σ. Ν. Δραγούμης) 409-411. — Παφιμίαι ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου (Κ. Δ. Παπαϊωαννίδης) 679-680 — Καισάριος δ Δαπόντες καὶ δ ἐκδότης τοῦ «Καθρέπτου γυναικῶν» ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως 582-4. — (Ἀπολλώνιος) 71-81. 683-5.

(Ποιήματα Θεοδώρου Προδρόμου 129.—Περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἐρωτοκρίτου 353-5.—Ἐρωτόκριτος 383. 670).

Ἄσματα.

Ἄλβανικὰ ἄσμάτια καὶ παραμύθια ὑπὸ Κ. Δ. Παπαϊωαννίδιου 82-92. — Ἀκριτικὰ ἄσματα. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου 169-275. — Ῥοδιακὰ μνημεῖα τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου ὑπὸ Μ. Λ. Χαβιαρᾶ 275-283 — Λαογραφικά σύμμικτα ἐκ Βάμου τῆς Κρήτης ὑπὸ Φ. Κουκουλέ 283-299. — Καππαδοκικὸν ἄσμα (Σ. Ν. Δραγούμης) 411. — Τραγούδια (Χ. Π. Κορύλλος) 412-3. — Παιδικὸν βαυκάλημα (Ν. Δ. Φοίφας) 414. — Κεφαλληνιακά ἄσμάτια (Σ. Δ. Παγώνης) 414-5. — Ἡ ταξινόμησις τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων (Δ. Γρ. Καμπούρογλους) 427-8. — Δύο βυζαντινὰ κάλανδα ὑπὸ Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως 564-7. — Δημῶδες βυζαντινὸν ἄσμα αἰνιγματῶδες ὑπὸ τοῦ ἀντοῦ 567 573. — Ἅσματα δημοτικὰ Σωζοπόλεως συλλεχθέντα ὑπὸ Κ. Δ. Παπαϊωαννίδου 585 650. — Βαχικὸν κυπριακὸν ἄσμα (Μ. Κούμας) 680-3. — Συμβολὴ εἰς τὸ ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τῆς Ἀρχιστράτας (Σ. Ε. Στάθης) 683-5. — Ὁ Μαυριανὸς κι' ὁ Βασιγεάς (Ἀρασταία I. Κουκουλέ) 688 — Παραλλαγὴ ἀκριτικοῦ ἄσματος (Χ. Π. Κορύλλος) 688. — Ρίμινες (Σ. Δὲ Βιάζης) 680-9. — Βουλγαρικὸν ἄσμα περὶ τοῦ Μπολέν Ντοϊτσίου (Χρ. Γ. Γουγούνης) 960-1.

(Γαμήλια ἄσματα 122. — Ἅσματα δημοτικὰ 124-5. — Ἐλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια 125. — Μουριόλγια τῶν Μανιατῶν 125-6. 380. — Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσμάτων 126 — Θρῆνοι ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως 127-9. — Ἡλειακά ἄσματα 130. — Κυζικηνὰ ἄσματα 133-5. — Τὸ ἔθνικόν ἔπος τῶν νεωτέρων Ἐλλήνων 135. — Κυζικηνὸν ἄσμα 135-136. — Μουσικὴ δημιωδῶν ἄσμάτων 637. — Τὸ πρῶτον δημῶδες ἄσμα 137. — Ἅσμα κούνιας 137. — Μουσικὴ δημιωδῶν ἄσμάτων 138. — Βυζαντινὸν δημῶδες ἄσμα 138. — Μελῳδίαι δημώδεις 139. — Κυζικηνὰ ἄσματα 139. — Ταξινόμησις δημιωδῶν ἄσμάτων 139-142. — Μεσαιωνικὸν δῆθεν δημῶδες ἄσμα 142-3. — Μέλη κυπριακῶν ἄσμάτων 143. — Κάλανδα καππαδοκικὰ 143-6. — Ποντικά γαμήλια ἄσματα καὶ χοροὶ 146-9. — Μακεδονικὸν ἄσμα Δοξάτου 149. — Δημῶδες ἄσμα ἐξ ἀθωνικοῦ χειρογράφου 149. — Ἅσματα δημώδη μετά δηλώσεως τοῦ μέλους 150-154. — Τὸ ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ 355-6. — Γαμήλιον ἄσμα περὶ δώρων καλογήρου εἰς νεονύμφους 356-7. — Κριτικὰ δίστιχα 359. — Τὸ ἄσμα τοῦ κάστρου τῆς Ὥριας 360-1 364. — Ποιμενικὸν ἄσμα 361. — Λημῶδες ἄσμα 363 — Τὸ ἄσμα τοῦ πυρετοῦ 364. — Ἐτερα ἄσματα κρητικὰ 364-5. — Δημοτικὰ ἄσματα 374-5. — Δημοτικὸν ἄσμα 378. — Δημῶδες ἄσμα 380.

— Διγενής Ἀκρίτης 380-3.—Δημώδη ἄσματα 383-392.—Διαιρέσις τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων 392-3.—Σατιρικά ἄσματα 395.—Γαμήλιον ἄσμα 396.—Δίστιχα 396.—Δημῶδες ἄσμα 396.—Βουλγαρικά ἄσματα 397-8.—Γαμήλια ἄσματα 398.—Δημοτικὸν ἄσμα 401.—Δίστιχα 406.—Δημώδη ἄσματα 407.—Δημώδη ἄσματα 408-9.—Μουσικὴ δημοτικῶν ἄσμάτων 671.—Δημοτικὸν ἀσματικόν τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη 672-4).

Ἐπωδαῖ.

Κυπριακαὶ ἐπωδαὶ (*Xρ. Παντελίδης*) 698-700.—Ἀχαϊκὴ ἐπωδὴ τῶν καμπῶν καὶ τῶν ἐντόμων (*Ἡρώδης Δ. Ροδόποντος*) 700.

(Βασκανία καὶ ἐπωδαὶ τῆς βασκανίας 351.—Ἐπωδαὶ 365-8.—Ἐπωδὴ τῆς ἐπιληφίας 371-2.—Ἐπωδαὶ 373-4).

Αἰνίγματα.

Τὰ αἰνίγματα ἐν Μάνῃ (*K. Πασαγιάννης*) 420.—Παλαιὰ καὶ νεώτερα αἰνίγματα ὑπὸ Ἀθ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως 574-8.—Τὰ αἰνίγματα ἐν Σίφνῳ (*I. X. Δραγάτσης*) 691.

(Δημώδη αἰνίγματα 123.—Αἰνιγμα 363-4.—Αἰνίγματα 396.—Αἰνίγματα (μακεδονικὰ) 399).

Εὐχαῖ, ἀραι, δρκοι.

(*I. II. Σταματούλης*) 416-7.—Ορκος ψηφοφόρων (*Δ. I. Τοάτος*) 471.

(Εὔχαι, ἀραι, χαιρετισμοὶ 398).

Παροιμίαι.

Παροιμογράφοι Ἑλληνες 162.—Λαογραφικὰ σύμμικτα ἐκ Βάμου τῆς Κρήτης ὑπὸ Φ. Κουκουλέ 299 300.—Παροιμίαι ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου (*K. Δ. Παπαϊωαννίδης*) 679-680.—Τοσκικαὶ παροιμίαι συλλεγεῖσαι ὑπὸ Εὐλογίου Κουριῆλλα 650-1.—Σημειώσεις εἰς τὰς τοσκικὰς παροιμίας (*N. Γ. Π.*) 652-4 — Σωζόπολιτικαὶ παροιμίαι εὐλημμέναι ἐκ δημοτικῶν ἄσμάτων (*K. Δ. Παπαϊωαννίδης*) 696 — Δύο δημιώδεις παροιμίαι (*Ιεζεκιήλ Βελανιδιώτης, N. Γ. Π.*) 693-6.

(Παροιμίαι 123.—Λέξεις καὶ παροιμίαι σημαῖκαι 342-3.—Κρητικαὶ παροιμίαι 350-1.—Κυνηγαῖκαὶ παροιμίαι 395.—Παροιμίαι 397.—Παροιμίαι (μακεδονικαὶ) 398-9. 400).

Μῦθοι

Μῦθοι συλλεχθεῖτες ὑπὸ Χ. Π. Κορύλλου 320-2. 691-2.—Παρατηρήσεις εἰς τοὺς ἀνωτέρου μύθους ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου 322-8.

Εὐτράπελοι διηγήσεις

Μιοελέδες ὑπὸ Α. Τραυλαντώνη 331-340.—Ἐντυπώσεις ποιηένος ἐξ ἀρχιερατικῆς λειτουργίας (Π.) 415 6.

Παραμύθια

Τὸ παραμῦθι τοῦ Ἀπολλωνίου ὑπὸ Σπ. Ἐμ. Στάθη 71-7.—Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἀνωτέρῳ παραμύθιον ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου 77-81.—Ἀλβανικὰ φύσαται καὶ παραμύθια ὑπὸ Κ. Δ. Παπαοντηρίου 92-106.—Παρατηρήσεις εἰς τ' ἀλβανικὰ παραμύθια ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου 107-120.—Εἰς Λαογραφίας ο. 115-7 (Π.) 420.

(Φαρασιωτικὸν παραμύθιον 122.—Οἱ σύντροφοις. Νορβηγικὸν παραμύθιον 130-1.—Ἐσθωνικὸς μῦθος 133.—Παραμύθιον (μακεδονικὸν) 399-400.—Παραμύθιον (θεσσαλικὸν) 668 9.—Παραμύθια 671).

Παραδόσεις.

‘Ροδιακὰ μνημεῖα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ὑπὸ Μ. Δ. Χαβιαρᾶ 275-283.—Ἐλληνικαὶ παραδόσεις ὑπὸ Ι. Π. Σταματούλη 329-331.—Les deux Moasy (magiciens) Conte Sakalava (*G. Scopelitis*) 421.—Ἐπ. Ι. Παπαμιχάλ, οἱ μῦθοι (Δ. Ι. Α.) 457-8.—Οὐ φτουχὸς “Αῃ Φίλιππας (Δημ. Λουκόπουλος) 696-8.—Κυπριακαὶ παραδόσεις (*Xρ. Παντελίδης*) 697-8.

(Οἱ δύο μάγοι, παραμύθι Σακαλάβικο 130-3.—Κυνουρικὴ παράδοσις περὶ ἔλληνικῶν τάφων 341-2.—Παραδόσεις περὶ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου 345.—Παραδόσεις περὶ τῶν Καλῶν τῶν ὁρέων 347-350.—Δοξαίαι περὶ ἐφιάλτου 361-3.—Παράδοσις περὶ θησαυροῦ 372.—Παράδοσις περὶ τοῦ Μαρτίου 377.—Παραδόσεις περὶ Νεφάδων 378.—Παράδοσις περὶ τοῦ ἀγίου Καοσιανοῦ 379-380.—Κυνηγαϊκαὶ παραδόσεις 395.—Παράδοσις 396.—Παραδόσεις (μακεδονικαὶ) 400 1.—Παράδοσις (φωκικὴ) 402-404.—Παράδοσις περὶ μεταμορφώσεως τῆς βάτου 405 6.—Παράδοσις περὶ Καλλικατζάρων 406-7.—Παράδοσις περὶ τοῦ ἄνθους μελισσαντροῦ 408—Παραδόσεις 655-661.—Παραδόσεις (θεσσαλικαὶ) 668 670.—Παραδόσεις 671).

Γλῶσσα

Λαογραφικὰ ούμικατα ἐκ Βάμου τῆς Κρήτης ὑπὸ Φ. Κουκούλε 301-8.—Γλωσσάριον ἐβραϊκοελληνικόν 168.—Τὸ δνομια Ἐρωτόκριτος (Σ. Παγώης, Α. Τραυλαντώνης, Λ. Βαούλειον, Σ. Ν. Δραγούμης) 168 409 - 411. (Δ. Π. Σάρρος, Ν. Δ. Καπετανάκης, Δ Γληρός) 679 — Ἀλβανικὰ (Σ. Ν. Δραγούμης) 411.—Ἐπιτροπεία τῶν τοπωνυμῶν τῆς Ἐλλάδος 422 6.—Ἡ λέξις λαογραφία (Π.) 426-7.—Π. Ἀραβαντινοῦ Ἡπειρωτικὸν γλωσσοάριον (Ν. Γ. Πολίτης) 449-455.—Μεραιπᾶ 460.—(Κορακιστικά) 681-3.

(Μεταξωτοὶ ἄρτοι 129, 129-130-379.—Λιαβοῦλκοι ἐν Ζακύνθῳ 129.—Τὰ ὄνο-

ματα τοῦ πυροβόλου, τοῦ τυφεκίου καὶ τῆς πυρίτιδος παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς 129.— Καππαδοκικαὶ τοπωνυμίαι 133.— Τοπωνυμικά (Νιμποργειό) 340-1.— Λέξεις καὶ παροιμίαι συμπαῖκαὶ 342-3.— Λέξεις ἐλληνικαὶ ἐξ ἀνατολικῶν γλωσσῶν 352.— Οἰκογενειακὸν ὄνομα 379.— Ὄνοματα οἰκογενειακά. Παιδικαὶ ὄνομασίαι 395-6— Τοπωνυμίαι 407-8).

Ἐνδύματα.

(Ἡ βράκο 364. 661-7.— Ἐνδύματα 402.— Εἰκόνες ἐνδυμάτων 408)

Κουωνικὴ δργάνωσις.

(Κρασοφιλιὰ ἡ ἔξελαση 130. Νυκτεριναὶ συνελεύσεις μουσουλμάνων ἐν Πόντῳ 136-7.— Ἡμερὶς κατὰ τὸν Η' αἰῶνα 346.— Δημώδεις γνῶμαι περὶ πενθερᾶς 351-2.— Κρητικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα 361).

Γαμήλια ἔθιμα.

'Ο γάμος ἐν Λευκάδι ὑπὸ Ἔνστ. Γ. Πολίτων 308-320.
(Γαμήλια ἔθιμα Ἡλείων 130.— Ἀρραβῶνες ἐν Καστελλοφίζω 393-4.—
Ἐθιμα τοῦ γάμου (μακεδονικὰ 401.— Προξενειά 404-5).

Ἐθίμια κατὰ τὴν τελευτήν.

(Πρόθεσις τῶν ὅπλων τοῦ ἐν μάχῃ πεσόντος 368-9).

Bίοι.

Τὸ ὁράβδισμα τῶν καρυῶν ἐν Λάστικ (Ν. Λάσκρης) 418-9.

Δίκαιον.

'Αγνείας πεῖρα ὑπὸ Ἀδαμαντίου Ἀδαμαντίου 461-563.
(Διαθήκη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος 129.— Διαθήκη ἐκ Μήλου 129.— Τὸ τέλεσμα τοῦ νεραντζίου 130.— Προικοσύμφωνον Συρίων 154.— Προικοσύμφωνον 371.— "Ἐλεγχος τῆς ἀγνείας τῆς νύμφης 402 — Νομικαὶ ἔννοιαι εἰς τὰ δημοτικὰ ἔθηματα 654-5).

Λατρεία.

(Ἀναστενάρια 343-5 — Αἱ ἀπόκρειψ ἐν Ἀθήναις 350.— Συνήθειαι καὶ δοξασίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Μάρτιον 369-370.— Τὸ πάσχα ἐν Ζακύνθῳ 375-7.—

Λιτανεία καὶ πανήγυρις 377.—Τὰ αὐγά τοῦ Πάσχα 378.—Ἐθιμα Ἰουδαίων κατὰ τὸ Πάσχα 378.—Ἡ πρώτη Μαΐου ἐν Καστελλορίζῳ 394.—Ἡ πρώτη τοῦ ἔτους ἐν Γερμανίᾳ 401).

Δημώδης λατρική.

Ἡ μεριμηγκάνα (I. P. Σταματούλης) 418.

Μαντική.

Αἱ τοῦ σώματος ἔλαται ὑπὸ A. Παπαδοπούλου-Κεραμέως 578-581.

Ἀστρολογία.

(Δοξασίαι περὶ σελήνης 357-9.—Προγνωστικὸν 373.—Δημώδης μετεωρολογία 674-7).

Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι.

(Βυζαντιακὸν φυλακτήριον 122-3.—Ἄλεξανδριγὸν περίαπτον 346-7.—Δεισιδαιμονίαι 373, 677-9.—Κυθηραϊκαὶ δεισιδαιμονίαι 395.—Δεισιδαιμονίαι μακεδονικαὶ 398-9).

Παιδιαὶ καὶ ἀθλητικὰ γυμνάσματα.

Οἱ διαδορατισμοὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς (Σ. N. Δραγούμης) 700.
(Ἄετοὶ 123.—Ἐκφρασις τῶν ἔυλοκονταριῶν 126-7.—Ἡ κούνια 137).

Χοροί.

(Ἐλληνικοὶ χοροὶ 365.—Οἱ χορὸς τὸ γατανάκι 672).

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Άδαμαντίου Άδαμ. Αἱ παραδόσεις ἐν τῇ χριστιανικῇ εἰκονογραφίᾳ. Ἀγνείας πεῖρα. Μέρος Α'. Εἰκονογραφικὸν 461-563.— Λαογραφικά ἐκ κωδίκων τῶν Μετεώρων 429.— † Κάρολος Κρονμβάχερ 707-722.

Βασιλείου Δ. Ἐρωτόκριτος 410-1.

Βαχαείδου Δ. Ἐρωτόκριτος 410.

Βελανιδιώτου Ιεζ. Δύο δημώδεις παροιμίαι 693-4.

Γληνοῦ Δ. Ἐρωτόκριτος 679.

Γουγούνη Χρ. Γ. Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίαν 704-5.— Βουλγαρικὸν ἄσμα περὶ τοῦ Μπολὲν Ντοϊτσίν 690-1.

Δὲ Βιάζη Σ. Ψίμνες 688-9.

Δραγάτζη Ι. Χ. Τὰ αἰνίγματα ἐν Σίφνῳ 691.

Δραγούνη Σ. Ν. Ἐρωτόκριτος, Ἀλβανικά, Καππαδοκικὸν ἄσμα 411. — Οἱ διαδορατισμοὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς 700.

Ίωαννιδον Γ. Ι. Τσάρκος 706.

Καμπούνδρογλου Δ. Γρ. Ἡ ταξινόμησις τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων 427-8.

Καπεταγάκη Ν. Δ. Ἐρωτόκριτος 679.

Κεραμέως. Βλ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως.

Κορύλλου Χρ. Π. Μῆνοι 320-2. 691-2. — Τραγούδια 412-3. — Παραλλαγὴ ἀκοιτικοῦ ἄσματος 688.

Κουκουλὲ Ἀναστασίας Ὁ Μαυριανὸς καὶ ὁ βασιγέας 685-8.

Κουκουλὲ Φαίδωνος Λαογραφικά σύμμικτα ἐκ Βάιμου τῆς Κρήτης 283-308.

Κούμα Μ. Βαχκικὸν κυπριακὸν ἄσμα 680-3.

Κουρέλλα Εὐλογίου Τοσκικαὶ παροιμίαι 650-2.

Λ. (Δ. Ι.) Παπαμιχάηλ, οἱ μῆνοι 457-8.

Λ. (Μ.) Hiller von Gaertringen, Thera 445 9.

Δαμπράκη Χρ. Ν. Τετριμίδες 705.

Λάσκαρη Ν. Τὸ ὁἄβδισμα τῶν καρυῶν ἐν Λάστᾳ 418-9.

Λουκοπούλου Δ. Οὐ φτουχός "Αη Φίλιππας 696.

Σανθουνίδον Στ. † Ἀντώνιος Γιάνναρης 430-1.— Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίαν 701-2.

Παγκάλου Γ. Ἐμ. Τσάρκος 705-6.

Παγώνη Σ. Δ. Ἐρωτόκριτος 409-410.— Κεφαλληνικά ἄσμάτια 414-5.

Παντελίδον Χρ. Κυπριακαὶ παραδόσεις 697-8.— Κυπριακαὶ ἐπωδαὶ 698-700.

Παπαδοπούλου Κεραμέως Α. Δύο βυζαντινὰ κάλανδα 564-7.— Δημῶδες βυζαντινὸν ἄσμα αἰνίγματῶν 567-573.— Παλαιὰ καὶ νεώτερα αἰνίγματα 574-8.— Αἱ τοῦ σώματος ἔλαῖαι 578-581.— Καισάριος ὁ Δαπόντες καὶ ὁ ἐκδότης τοῦ «Καθρέπτου τῶν γυναικῶν» 582-4.

Παπαϊωαννίδον Κ. Δ. Ἄσματα δημοτικά Σωζοπόλεως 585-650.— Παροιμίαι ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου 679-680.— Σωζοπολιτικαὶ παροιμίαι εὐλημμέναι ἐκ δημοτικῶν ἀσμάτων 693.— Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίαν 703-3.

Πασαγιάνη Κ. Ἐρωτόκριτος 410.— Τὰ αἰνίγματα ἐν Μάνῃ 419-420.

Πολίτου Εὐσταθ. Γ. Ὁ γάμος ἐν Λευκάδι 308-320.

Πολίτου Ν. Γ. Λαογραφία 3-18.- Δημόδη βιβλία. Ὁ Ἐρωτόκριτος 19-70.— Παρατηρήσεις εἰς τὸ παραμύθιον τοῦ Ἀπολλωνίου 77-81.— Παρατηρήσεις εἰς τὰ λβανικὰ παραμύθια 107-120.— Λαογραφικὴ ἐπιθεώρησις τῶν περιοδικῶν δημοσιευμάτων 121-154. 340-409. 654-679.— Ἀκριτικὰ ἄσματα. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ 169-275.— Παρατηρήσεις εἰς τοὺς μύθους 322-8.— Λαογραφικά ἔργασία ἐν Κρήτῃ 154-160.— Σύνδεσμος τῶν λαογράφων ἐρευνητῶν 160-1.— Παροιμιογράφοι. Ἑλλήνες 162.— Ἰντυπώσεις ποιμένος ἐξ ἀρχιεραιτικῆς λειτουργίας 415-6.— Εἰς Λαογραφίας (σ. 115-7) 420.— Λαογραφία τῆς Μαδαγασκάρης 420.— Επιτροπεία τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος 422-6.— Ἡ λέξις λαογραφία 426-7.— Κρητικὸς λαὸς 428.— Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον 449-455.— Μακρῆ, Ἡράκλεια τοῦ Πόντου 456.— Παπαδοπούλου, Περιγραφὴ Νισύρου 456.— Μόρτμανν, Πολιορκία καὶ ἄλλωσις τῆς Κωνσταντίνου πόλεως 456-7.— Βελανιδιώτου, Σιών 458.— Παπαδοπούλου Κεραμέως, Γλωσσάριον Ἐβραϊκοελληνικὸν 168.— Δύο παροιμίας 694-6.

Ροδοπούλου Ἡρώδου Δ. Ἀχαικὴ ἐπωδὴ τῶν καμπῶν καὶ τῶν ἐντόμων 700.— **Τσάρκος** 705.

Σάρρου Δ. Μ. Ἐρωτόκριτος 679.— Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίαν 702.

Scopelitis Georges, Les deux Moasy. Conte Sakalava 421.

Στάθη Σπ. Ἐμ. Τὸ παραμύθι τοῦ Ἀπολλωνίου 71-7.— Συμβολὴ εἰς τὸ ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τῆς Ἀρχιστράτας 683-5.

Σταματούλη Ι. Π. Ἐλληνικαὶ παραδόσεις 329-331.— Ὁρκοι 416-7.— Ἡ μερμηγκάνα 418.

Σωτηρίου Κ. Δ. Ἀλβανικὰ ἄσμάτα καὶ παραμύθια 82-106.

Τραυλαντώνη Α. Μισελέδες 331-340.— Ἐρωτόκριτος 410.

Τσάτσου Δ. Ι. Ὁρκος ψηφοφόρων 417.

Φιλήντα Μ. Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίαν 703-4.

Φοίφα Ν. Δ. Παιδικὸν βαυκάλημα 414.

Χαβιαρᾶ Μ. Δ. Ροδιακὰ μνημεῖα τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου 275-283.

Ἐλληνικὴ λαογραφικὴ ἐταιρεία 162-7. 431-444. (Δύο γενικαὶ συνελεύσεις 162-3. Κανονισμὸς τῆς ἐλληνικῆς λαογραφικῆς ἐταιρείας 163-7. Ἀποφάσεις τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου 167. Ἐπιστολαὶ ἐπιτύμων ἐταίρων 431-7. Ἀναγραφὴ τῶν ἐταίρων τῆς Ἐλληνικῆς λαογραφικῆς ἐταιρείας 437-444).

Νέα βιβλία 168. 459-460. 722-724.

Τυπογραφικὰ ἀμαρτήματα 168. 460.

Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις 168-460.

Εἰκόνες. Πανομοιότυπα εἰκόνων τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ τῆς Ἀρετούσας 24. 25. Πανομοιότυπα σελίδων τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἐρωτοκρίτου 64. 65. Βυζαντινὸν φυλακτήριον 122. Ὁ θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ 474. Τὸ δίπτυχον Οὐράρωφ 476. Τὸ παρισιακὸν δίπτυχον 477. Τὸ δίπτυχον Ἐτσχμιατὸν 478, Μουριανοῦ 481 Πυξῖς ἐκ Κέρτς 482. Ψηφιδωτὸν τοῦ ἀγ. Μάρκου 501. Μικρογραφία τῆς Σεραγιακῆς Ὁκτατεύχου 512. Ἀπαγωγὴ τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ κριτήριον 523. Δοκιμασία τοῦ Ἰωσήφ 525. Δοκιμασία τῆς Παρθένου 526.

UNIV. OF MD COLLEGE PARK

3 1430 03736273 0

